DUCAS

EDITIE CRITICĂ

DUCAS

ISTORIA TURCO-BIZANTINĂ

1341 — 1462

SCRIPTORES BYZANTINI

I

DUCAE

HISTORIA TURCOBYZANTINA

(1341—1462)

ex recensione

BASILII GRECU

EDITIO ACADEMIAE REIPUBLICAE POPULARIS ROMANICAE

1958

SCRIPTORES BYZANTINI

I

DUCAS

ISTORIA TURCO-BIZANTINĂ

(1341—1462)

ediţie critică

de

VASILE GRECU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

1958

INTRODUCERE

Viaţa lui Duca. Despre Duca ştim numai atît cît putem desprinde din însăşi cronica sa. Bunicul său Mihail Duca a fost unul din cei peste 200 de partizani ai lui Ioan VI Cantacuzino (1347—1354), aruncaţi în închisoare de adversarul principal al acestuia, marele duce Alexie Apocaucos. Cînd acesta, la o inspecţie în închisoare, a fost ucis la 11 iunie 1345 [1]), a doua zi deţinuţii au fost măcelăriţi, numai şase dintre ei au scăpat cu fuga din Constantinopole și între aceștia și Mihail Duca, bunicul cronicarului nostru, care s-a așezat cu locuința la Efes în Asia Mică sub stăpînirea emirului turc Isa, feciorul lui Aidin; acesta îl apreciază mult pentru marea lui învăţătură şi pentru ştiinţa lui în ale medicinei [2]). E probabil că şi pe nepot să-l fi chemat tot Mihail Duca, deoarece ni s-a păstrat o cronică mai tîrzie epirotă care, copiind începutul cronicii lui Duca, îşi dă titlul de Ἱστορία τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ νεπότα τοῦ Δουκός Istoria Epirului de Mihail nepot al lui Duca. [3])

Familia Duca trebuie să se fi mutat de sub stăpînirea turcească din Efes mai spre nord sub stăpînirea unor domni italieni, căci Duca ne spune că-şi avea casa la Focea Nouă [4]), unde pe la 1421 îndeplinea funcţia de diac la curtea podestatului genovez Giovanni Adorno, scriindu-i scrisorile [5]) pe care acesta i le trimetea noului sultan Murad II. Ca Duca să fi fost în stare a îndeplini un serviciu de secretar pe la 1421, trebuie să se fi născut cel puţin pe la 1400, dacă nu chiar ceva mai înainte. De la Focea Nouă, Duca a trecut în serviciul domnilor Gattilusio Paleolog din insula

---

[1]) ἐνδεκάτῃ δὲ ἦν Ἰουνίου Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină,* ed. Bonn, vol. II, 731, 18.

[2]) vz. V 4—5; cp. Gregoras, *op. cit.,* II, 729—740 (XIV 10) şi Ioan Cantacuzino, *Istoria,* ed. Bonn, vol. II, 543—545.

[3]) F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce,* tome 5, p. 200; cp. şi K. Krumbacher, *Gechichte der byzantinischen Litteratur,* ed. a 2-a, München, 1897, p. 394 şi V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca,* p. 593.

[4]) XXV, 5

[5]) XXV, 8

Lesbos-Mitiline, pentru care a îndeplinit mai multe misiuni diplomatice de încredere pe lîngă sultanul Mahomed II şi pe lîngă alţi mari dregători turci. In toamna anului 1452, Duca e la curtea sultanului Mahomed II la Didimotich [1]) ; în vara anului 1455 e trimis cu multe daruri de două ori la amiralul turc Chamza care, la dus şi întors, e în trecere pe la Lesbos Mitiline [2]) ; în acelaşi an duce tributul la Adrianopole [3]) şi însoţeşte pe noul domn din Lesbos la sultanul Mahomed II care, de frica ciumii, se retrăsese la Zlatiţa în Bulgaria, între Sofia şi Filipopole. Noul domn este îmbrăcat cu caftan domnesc, ţesut cu fir de aur, iar însoţitorii lui, între care şi Duca, cu caftane de mătase [4]). După un drum de treisprezece zile, abia ajuns acasă la Mitiline, Duca este trimis din nou la Constantinopole, ca să apere, dar fără succes, în faţa vizirilor pe domnul Lesbosului de o cerere nedreaptă a unui amiral turc [5]). In anul următor 1456, Duca e din nou cu tributul datorat la Adrianopole, unde răscumpără prizonieri latini [6]). Cronica lui Duca se încheie cu cucerirea insulei Lesbos de Mahomed II în 1462. Dar Duca trebuie să mai fi trăit cîtva timp şi după 1462, căci el ne mai istoriseşte şi sfîrşitul tragic al celui din urmă domn Gattilusio Paleolog din Lesbos care, deşi s-a fost turcit, totuşi mai pe urmă a fost sugrumat [7]). In ani rotunzi, viaţa lui Duca o putem pune între 1400 şi 1470, sau chiar cîţiva ani înainte de aceste date [8]).

Duca şi unirea bisericilor. In timpul său era foarte actuală chestiunea unirii bisericilor şi, după cum se poate vedea din cronica sa, Duca a fost un sincer şi convins aderent al unirii bisericilor [9]). In sensul acesta îl va fi influenţat şi faptul că a trăit ca mare dregător sub o stăpînire latină şi că în această unire va fi văzut şi un mare ajutor pentru poporul său în contra primejdiei tot mai apăsătoare din partea turcilor.

Duca patriot şi mare învăţat. Tot din cronica lui se poate vedea că Duca, deşi înalt demnitar la curtea unui domn latin, totuşi a fost un foarte bun patriot bizantin [10]) şi, deşi născut şi trăind sub stăpînirea străină a avut, ca şi bunicul său, o mare învăţătură bisericească şi profană în greceşte;

1) XXXV, 2.
2) XLIII, 5 şi 10.
3) XLIV, 1.
4) XLIV, 2.
5) XLIV, 7.
6) XLV, 7.
7) XLV, 23.
8) Mai greu s-ar putea face vreo încheiere asupra timpului vieţii lui Duca din ştirea ce ne-o dă că „sînt de atunci şi pînă acum aproape vreo 180 ani", de cînd s-a încheiat o înţelegere între genovezii din Focea Nouă şi emirul Sarchan, căruia să-i plătească un tribut în schimbul păcii ; vz. XXV, 6.
9) XXXI, 1.
10) IX, 2.

cunoştea bine literatura antică şi a citit mai ales istoricii antici, ca şi pe cei bizantini. El trebuie să fi cunoscut şi istorici bizantini ale căror scrieri ni s-au pierdut [1]). Din felul cum îşi expune Duca istoria, se cunoaşte că a fost influenţat de istoricii antici şi bizantini mai vechi [2]). Din istoria bizantină a lui Nichifor Gregoras a trecut un pasaj întreg aproape textual în cronica sa, aşa încît nu numai a citit-o, ci şi a folosit-o la compunerea cronicii sale [3]). Pe lîngă greceşte el ştia şi turceşte, căci citează fraze turceşti [4]) ; ca mare dregător al unui domn genovez, trebuie să fi ştiut şi italieneşte ; şi poate şi ceva latineşte, căci pare a fi citit [5]) scrisoarea mitropolitului latin din Lesbos, Leonard din Chios, în care se descrie cucerirea Constantinopolei din 1453.

Duca istoric şi literat. Duca este mult apreciat ca istoric, dar cred că şi mai mult face să fie preţuit ca literat. Scrisul său este simplu şi firesc, dar totodată colorat şi viu; adînc simţit şi dramatic. Dintre toţi scriitorii contemporani care au descris-o, Duca ne-a lăsat cea mai frumoasă şi mai mişcătoare descriere a căderii Constantinopolei din 1453 [6]). Duca ştie bine limba curată bizantină şi ca orice scriitor bizantin are şi el ambiţia şi se sileşte să scrie în această limbă, dar talentu-i remarcabil de bun scriitor îi smulge nu o dată fraza nimerită şi cuvîntul potrivit care merge la inimă, fie acestea forme şi cuvinte din graiul zilnic al poporului sau chiar şi neologisme. Şi pe această cale cred că se explică dublicitatea de limbă ce-o întîlnim în cronica lui Duca în care, alături de limba curată literară anticizantă, e folosită şi limba populară vie de toate zilele. Învăţătura lui Duca pe de o parte, talentu-i literar pe de altă parte au făcut ca în cronica lui să apară această dublicitate de limbă [7]).

Ca istoric, Duca este obiectiv şi conştiincios. În călătoriile sale diplomatice, a căutat să culeagă ştiri şi de la turci [8]) şi de la creştini [9]). Ştirile lui se dovedesc sigure, mai ales asupra locurilor şi timpurilor mai

---

[1]) X, 4 şi XI, 2.
[2]) IX, 3.
[3]) XVII, 3.
[4]) vz. p. 164, 6 : 234, 25 ; 322, 5 şi 13 ; vz. şi G. Moravcsik, I, 126.
[5]) XXXVI, 2 ; XXXVIII. 7, 15, 21, XXXXIX, 2, 13, 19 ; XLI, 2.
[6]) vz. V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca,* p. 608—609. Partea din cronica lui Duca privitoare la cucerirea Constantinopolei a fost tradusă în ruseşte de A. A. Stepanov, Vizantijskie istoriki Duka i Frandzi o padenii Konstantinopolja. Vizantijskij Vremennik 7 (1953) p. 385—430.
[7]) vz. V. Grecu *op. cit.,* p. 610—611.
[8]) vz. XXXIX, 14.
[9]) XXXVI, 2.

apropiate de el, asupra celor mai îndepărtate dă uneori greş, după izvoarele ce le-a avut la îndemînă [1]).

Dintre cei patru scriitori şi istorici contemporani bizantini: Duca, Sfranţes, Chalcocondil şi Critobul care scriu după căderea Constantinopolei, lui Duca cred că i se cuvine pe bună dreptate locul întîi şi ca istoric şi ca scriitor [2]).

Cronica lui Duca. Duca a început să-şi scrie cronica sub impresia cuceririi Constantinopolei şi, terminînd cu descrierea acestei mari nenorociri ce a dat peste neamul său, a continuat-o mai mult în formă de cronică anuală, înregistrînd an de an pînă la 1462 evenimentele mai însemnate, îndeosebi cele din regiunea sa, adică din insulele egee şi de pe coasta Asiei Mici de sub stăpîniri latine.

La începutul cronicii sale, Duca trebuie să fi pus şi el, ca şi toţi ceilalţi cronicari bizantini, nelipsita precuvîntare, în care să arate însemnătatea şi folosul istoriei şi de ce şi cum înţelege el să-şi scrie opera istorică. Nu putem crede că numai Duca să fi făcut abatere de la acest obicei moştenit din antichitate şi păzit cu o stăruitoare consecvenţă de toţi istoricii bizantini. Prima foaie din cronica lui Duca trebuie să fi căzut şi cu ea ni s-a pierdut nu numai numele autorului, ci şi precuvîntarea lui.

Aşa cum ni s-a păstrat, cronica lui Duca are un început cu totul particular şi neîntîlnit, a cărui autenticitate aproape îţi dă de bănuit. Cronica începe cu o foarte scurtă şi seacă înşirare, după obiceiul cronografelor, de mari epoci de ani de la Adam pînă la Alexie Comnen, apoi înşiră împăraţii bizantini pînă la Ioan V Paleolog, arătînd numai, sub care din ei, care teritorii bizantine au fost cucerite de turci. Se poate deci spune că cronica lui Duca începe cu domnia împăratului Ioan V Paleolog, adică 1341. Dar şi de la 1341 pînă în preajma căderii lui Baiazid I Fulgerul în 1402, cronica lui Duca este mai mult un rezumat destul de scurt şi pe sărite din Istoria turco-bizantină şi nu e lipsit de unele scăderi şi greşeli. Începînd însă cu descrierea luptei de la Ancara din 1402 şi pînă la cucerirea insulei Lesbos de turci în 1462, cronica lui Duca este o cuprinzătoare şi bine informată istorie turco-bizantină cu însemnate incursiuni în istoria sîrbă, ungară, romînă, genoveză şi veneţiană, aşa încît devine un izvor istoric narativ de mîna întîia şi de mare preţ pentru acest răstimp.

Unele mici nepotriviri ce le observăm în compoziţia cronicii lui Duca, n-am putea spune dacă sînt din vina lui Duca sau a vreunui copist. Astfel bunăoară se face o trimitere, că un prinţ turc Orchan să mai fi fost amintit

[1]) XI, 2 şi XXXII, 1.
[2]) vz. V. Grecu, *op. cit.*, 613—615.

o dată înainte, [1]) ceea ce se spune şi despre o soră a lui Mahomed II [2]), dar locurile la care se fac aceste trimiteri, nu se găsesc nicăieri în cronica lui Duca. Tot o nepotrivire este şi aceea privitoare la aceiaşi ostatici pe care sultanul Musulman i-a dat împăratului Manuil II Paleolog şi despre care se spune că au fost doi [3]), iar mai încolo, trei [4]). O repetiţie supărătoare e, cînd ni se istorisesc de două ori [5]) aceleaşi lucruri despre originea şi răutatea unui trădător, fără ca a doua oară să se facă măcar o trimitere la locul întîi, precum de altfel o face Duca de atîtea ori. Poate că Duca n-a apucat să-şi mai revadă cronica şi să şi-o pună la punct ? !

Romînii în Cronica lui Duca. Dar cronica lui Duca nu este numai un izvor de mîna întîi pentru istoria turco-bizantină din secolul XIV şi XV, ci şi un izvor însemnat pentru istoria romînă din mai bine de jumătatea întîi a secolului al XV-lea. Duca în cronica sa ne dă mai întîi o serie de ştiri privitoare la trecutul nostru, ţinute în termeni generali. In seraiul sultanilor turci [6]) şi în corpul ienicerese [7]) au ajuns şi copii de romîni. Sultanii aveau respect de puterea Ţării Romîneşti [8]) şi apreciau faptul că au fost în stare să înfrîngă pe romîni [9]).Ori de cîte ori se întîmpla o schimbare de sultani sau vreo biruinţă mare şi Duca semnalează veniri şi trimiteri de soli, aminteşte nu o dată şi de soli romîni [10]). Sultanul Murad II anunţă şi domnului Ţării Romîneşti urcarea sa pe tron [11]). O dată Duca ne dă şi numele domnului romîn Dan care la 1426 trimite soli la sultanul Murad II, ajuns la mare putere după înlăturarea puternicului şi neastîmpăratului emir Ţineit (Güneyt) de la Smirna; şi Murad încheie şi cu domnul romîn pace şi prietenie [12]).

Dar în cronica lui Duca aflăm cu privire la trecutul nostru nu numai ştiri de acestea oarecum generale, ci şi ştiri referindu-se la anumite evenimente de toată importanţa. Astfel Duca ne dă însemnate ştiri despre amestecul lui Mircea cel Bătrîn în luptele pentru domnie între urmaşii lui Baiazid I Fulgerul, cînd domnul romîn îşi are şi susţine candidaţii săi la

[1]) XXXIII, 12.
[2]) XXXIV, 10.
[3]) XVIII, 2.
[4]) XX, 4.
[5]) XXII, 7 şi XXVIII, 1.
[6]) XV, 2.
[7]) XXIII, 8.
[8]) vz. XXII, 3 şi 9; XXVIII, 8 şi XXXII, 4.
[9]) XXIII, 2 şi 7.
[10]) XX, 2; XXVIII, 10 şi XXXIII, 12.
[11]) XXVIII, 10.
[12]) XXIX, 3.

tronul turcesc, întîi pe Musa [1]), iar după încetarea domniei acestuia, pe Mustafa [2]) care căzînd de la domnie, cearcă din nou să fugă în Ţara Romînească [3]). Preţioase şi bogate sînt ştirile ce ni le dă Duca despre legăturile dintre domnul romîn Vlad Dracul şi sultanul Murad II, cum s-a prezentat la sultan cu o mare suită şi a fost primit cu multă cinste şi daruri scumpe [4]), cum l-a însoţit pe Murad II în expediţia acestuia în Transilvania, în 1438 şi cum sultanul nu avea încredere în domnul romîn [5]); şi de aceea e aruncat în închisoare la Galipoli, de unde i se dă drumul, după ce lasă sultanului ostatici pe fiii săi încă nevîrstnici [6]), pe care mai tîrziu îi primeşte înapoi [7]). Nu aşa de pe larg şi cu atîtea amănunte ca Laonic Chalcocondil [8]), dar şi Duca în cronica sa [9]) ne descrie expediţia fără de izbîndă a lui Mahomed II în contra lui Vlad Ţepeş din vara anului 1462. Istorisirea lui e puternică şi impresionantă şi mai ales după istorisirea lui Duca a intrat acest eveniment în istoriografia romînească.

Multe şi însemnate sînt ştirile în cronica lui Duca în legătură cu eroul romîn luptător în contra turcilor care a fost Iancu de Hunedoara [10]).

Aceste ştiri privitoare la trecutul nostru sînt mai mult în legătură cu istoria turcească ; dar Duca ne dă şi ştiri în legătură cu istoria bizantină, e drept că mai puţine, însă cu atît mai de preţ. Un pasaj întreg se ocupă de certurile de domnie între unii din urmaşii lui Mircea cel Bătrîn [11]). Potrivit acestor ştiri e probabil că Dan, nepotul de frate al lui Mircea cel Bătrîn, şi nu este exclus că şi Vlad Dracul, fecior din flori al lui Mircea, să fi ajuns o dată la domnie şi cu ajutor bizantin, oricît de mic ar fi fost acesta. Sigur este însă că feciori de domni şi de boieri romîni ocupau funcţii militare la curtea împărătească bizantină, că luptau alături de bizantini în contra turcilor şi că împăraţii bizantini nu erau cu totul străini de orice amestec în luptele de domnie din Ţara Romînească.

Din alte locuri se pot scoate în chip indirect ştiri de preţ privitoare la romîni. Astfel din locul în care Duca aminteşte de încoronarea craiului Serbiei ca despot, se poate deduce că şi Mircea cel Bătrîn a primit acest titlul de la împăratul bizantin [12]) ; din locul în care se vorbeşte de modul de

---

1) XIX, 1—6.
2) XXII, 3 şi XXIV, 5.
3) XXVII, 7.
4) XXX, 10.
5) XXX, 2.
6) XXX, 5.
7) XXXII, 1.
8) vz. Lavonic Chalcocondil. Traducere de V. Grecu. Bucureşti 1958, p. 282—290.
9) XLV, 20—22.
10) XXX, 2 ; XXXII, 1 ; XXXIV, 1 ; XXXVIII, 12 şi XLV, 6.
11) XXIX, 6—8.
12) XXX, 3 nota şi V. Grecu, *op. cit.*, p. 658—659.

succesiune în domnie la turci, se poate conchide că şi modul de succesiune la domnie în trecutul nostru s-a înrădăcinat la noi printr-o influenţă de origine turcească [1]). Tot aşa se pare că stăpînirea domnului Ţării Romîneşti pe la 1421 pătrundea departe în dreapta Dunării [2]).

Ediţii. Cronica lui Duca a fost editată pentru prima dată în acel faimos *Corpus Byzantinae Historiae*, corpul istoriei bizantine, care a început să apară la Paris sub auspiciile regelui-soare Ludovic XIV şi ale sfetnicilor lui, în 1645 şi a continuat pînă în 1711; acolo a apărut sub titlul: „Ducae Michaelis Ducae nepotis Historia Byzantina res in imperio Graeco gestas complectens a Ioanne Palaeologo ad Mehemetem II. Accesit Chronicon breve, quo Graecorum, Venetorum et Turcorum aliquot gesta continentur. E Bibliotheca regia nunc primum in lucem edita, versione Latina et notis illustrata studio et opera *Ismaelis Bullialdi*. Parisiis e typographia regia 1649".

Ediţia lui Bullialdus a fost retipărită în 1729 întocmai ca volum al 6-lea din *Corpus Historiae Byzantinae*, apărut la Veneţia între 1729 şi 1733.

Tot ediţia lui Bullialdus a fost reprodusă şi de I. P. Migne, *Patrologia, Series Graeca*, vol. 157, Paris, 1866, coloana 749—1166.

Şi în sfîrşit, cronica lui Duca a mai fost tipărită în „*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrii C. F. instituta, auctoritate Academiae Litterarum regiae Borussicae continuata", sub titlul „Ducae Michaelis Ducae nepotis Historia Byzantina recognovit et interprete Italico addito supplevit *Immanuel Bekkerus*". Bonnae impensis, Ed. Weberi, 1834.

La aparenţă s-ar putea crede deci că cronica lui Duca a avut parte pînă acum de patru ediţii, totuşi, fără nici o teamă de vreo obiecţiune, nu poate fi vorba decît numai de o singură ediţie şi anume cea dintîi de la Paris din 1649, căci celelalte trei care au urmat, nu sînt decît simple retipăriri ale ediţiei lui Bullialdus, unele chiar cu dedicaţia şi prefaţa, cu rezumatul, traducerea şi notele, toate latineşti, ce le-a scris acelaşi prim editor. Nici unul din editorii următori n-a mai căutat să vadă manuscrisele, ci s-au mulţumit cu textul editat de Is. Bullialdus din manuscrisul P.

Im. Bekker, ultimul care l-a retipărit, face uneori chiar îndreptări şi le trece în aparatul critic, dar ele se dovedesc de prisos, căci în manuscris textul e corect şi greşelile nu sînt ale manuscrisului, ci ale lui Bullialdus. În ediţia lui Bullialdus, Bekker a găsit, — poate numai simple greşeli de

---

[1]) XXIII, 7 şi *Ibid.*, p. 659—660.

[2]) XXIV, 1 şi *Ibid.*, p. 660. Mai vezi şi XLV 16.

tipar, — un articol ὁ, unde te-ai aştepta la un pronume relativ ὅς, p. 150, 2 ed. Bonn; un pronume interogativ πόσης, unde ai aştepta adjectivul πάσης, p. 160, 9; un genetiv μετάλλου unde ai aştepta un acuzativ μέταλλον, 164,4. Altă dată Bullialdus omite prepoziţia κατὰ p. 176,13, ed. Bonn; altă dată predicatul ἦν p. 292, 3; altă dată a citit ἦν μαχαίρα era „cuţit" în loc de ἐν μαχαίρᾳ (a murit) „de cuţit", 228,19. Şi Bekker face îndreptările şi conjecturile cuvenite şi le însemnează în aparatul critic; şi astfel pune în seama manuscrisului scăderi pe care acesta nu le are, pentru că în manuscris toate aceste forme se găsesc bune şi corecte şi nu era nevoie de nici o îndreptare şi de nici o înregistrare în aparatul critic, dacă Bekker ar fi recurs la manuscris. Şi cazuri de acestea ar putea fi sporite mult. Căci ediţia lui Bullialdus nu este lipsită de multe scăderi foarte supărătoare, care apoi toate au fost repetate de ediţiile sau mai bine zis retipăririle următoare. Bullialdus citeşte greşit πατρὸς πατὴρ καὶ 23,8 ed. Bonn pentru πρὸς πατρὸς P f. 29^v=p. 45,20 din ediţia de faţa; ἁμαρτίας 24,5 pentru ἀνομίας P 219^r=47,15; ὡς 25,11 pentru οἷς 291^v=49,9; ἀπὸ 3o, 2 pentru μέχρι 293^r=55,6; ἐλήλυθε 3o, 23 pentru ἐληλύθει P 293^v=55,23; ἐν 33,3 pentru ἐπ' P 294^v=57,28; ἀρξάμενος 39,5 pentru ἀρξαμένου 296^v=65,9; μέλαινα[1]) p. 42,21 pentru μέλανα 297^v=69,26; καὶ 49,4 pentru τί 299^r=77,16; Ῥωμαίων 51,8 pentru Ῥωμάνων 299^v=79,25; ἀναπαύσθητι 69,19 pentru ἀναπαύθητε 304^v= 101,9; ὑπ' αὐτοῦ 71,2 pentru ὑπ' αὐτὸν 305^r=101,31; Τουρκουμάνου 88,3 pentru Τουρκομάνου 309^v=123,3; εὐειδεστάτη 100,16 ap. crit. pentru ἀειδεστάτη 313^r=137,18; καὶ 109,21 ap. crit. pentru αἱ 315^v=147,19; οἰκοδομεῖν κάστρον 115,19 pentru οἰκοδομὴν κάστρου 317^v=155,3-4; διδοῖ 116,23 pentru δίδει 317^v=155,25: οὐ ὀρεγεθήσεται 141,17 ceea ce nu are aici un înţeles, pentru οὐ χορηγηθήσεται 327^r= 183,21-22 ceea ce dă un înţeles foarte satisfăcător; εὐφημίζοντος 142,6 pentru φημίζοντες 327^r=183,31; οὐ 149,10 pentru καὶ 330^r=191,30; εὐηθῆ 158,14 pentru εὐθῆ 333^v 203,3; μταχειρίζεται 167,17 pentru μεταχειρίσηται 337^r=213,18; τῆς ὄχθης 181,10 pentru ταῖς ὄχθαις, 340^v=229,3; ἀθροίσας 181,23 pentru ἀθροίζει 341^r=229,12; ἐκβάσας 206,18 pentru εἰσβάσας 347^r=259,4; ἐτελείωτο [1]) p. 224,24 pentru ἐτετελείωτο 352^r=281,14; παρητισμαμένον 298,2, ed. Paris p. 167 D propunînd conjectura παρητιμασμένον pentru παρητημασμένον 377^r care e=παρητοιμασμένον 375,2 de la παρετοιμάζω, dînd un înţeles foarte potrivit şi bun; şi exemple de acestea ar putea fi aduse încă foarte multe. In ediţia lui

[1]) St. B. Psaltes, *Grammatik der byzantinischen Chroniken,* Göttingen, 1913. p. 188 şi 207 citează din cronica lui Duca aceste exemple ca forme drept neobişnuite, dar ele se dovedesc deci inexistente.

Bullialdus nu lipsesc nici nume proprii redate greşit, ca Λαχυνήν p. 132,8 ed. Bonn şi Φιλανθρωπίνινον 207,15 pentru Λαχανᾶν P 323v = 173,2 şi Φιλανθρώπινον P 347v = 259,24; greşeli pe care celelalte ediţii le repetă întocmai. Dar şi mai multe cuvinte în rînd au fost sărite de Bullialdus nu o dată. Astfel, chiar în rîndul intîi după ἀνθρώπου p. 10,1, ed. Bonn au fost sărite cuvintele τοῦ πλασθέντος παρὰ θεοῦ P 288r = 29,2; după λαλοῦν 213,11 «care grăieşte» au fost trecute cu vederea cuvintele καὶ ἐνεργοῦν P 349r = 267,9-10 «şi care lucreaza»; după μαθήμασιν 213,20 «în învăţăturile» Bullialdus a sărit cuvintele ἄκρος πεπαιδευμένος καὶ ἐν τοῖς χριστιανῶν μαθήμασιν P 349v = 267,17-18 «foarte învăţat şi în învăţăturile creştinilor»; după πύλην 295,1 «poartă» a sărit cuvintele σὺν πεντακοσίοις ἀφῆκε φυλάττων τὴν πύλην P 376r = 371,6 «cu cinci sute, a lăsat paza porţii». Prin omisiuni ca acestea două din urmă se strică însuşi fondul ştirilor date de Duca, în primul caz cu privire la pregătirea şi marea învăţătura a mitropolitului Marcu al Efesului, conducătorul bizantinilor antiunionişti în sinodul de la Florenţa, în cazul ai doilea cu privire la retragerea marelui duce Luca Notara de la Poarta împărătească pe care o apăra, cînd turcii au pătruns în Constantinopole.

Dar în ediţia lui Bullialdus sînt şi greşeli care ar putea da prilej la concluzii însemnate, dar cu totul eronate. Astfel bunăoară în textul cronicii lui Duca, publicat de Bullialdus, citim că efemerul sultan Mustafa din anul 1421, intrînd în palatele răposatului său frate, sultanul Mahomed I (1413—1421) „a găsit comori nenumărate şi altă gătire peste măsură, veşminte şi pietre scumpe, femei frumoase şi băieţi tineri, frumoşi la faţă şi cu deosebire chipeşi la trup şi tot celălalt material din Ţara Romîneasca πᾶσαν ἄλλην ὕλην Βλαχίας· şi şedea trăind în îmbuibări şi îmbătîndu-se zi de zi şi petrecînd în desfrînări“.[1]) Cuvîntul Βλαχίας. „Ţara Romînească“ din ediţia lui Bullialdus, p. 88 A, care l-a dat şi în traducerea latină aliaque Walachiae spolia „şi altă pradă din Ţara Romînească“, a trecut şi în ediţia de la Veneţia, p. 70 şi în Patrologia greacă a lui Migne, 157, col. 944 A şi în ediţia lui Bekker din Bonn, p. 157,19; şi atunci acest cuvînt Βλαχίας te-ar putea îndemna şi ademeni să conchizi că Ţara Romînească era obligată pe atunci să dea pentru seraiul sultanilor de la Adrianopole persoane şi lucruri deosebite, încît Duca, istoric bine informat asupra împrejurărilor de la curtea sultanilor contemporani cu dînsul, s-a văzut îndemnat s-o sublinieze în mod deosebit şi izolat şi nu în legătură cu alte popoare creştine, precum o face de atîtea ori. Dar concluzia ar fi şi eronată şi lipsită de orice temei, căci în manuscrise nu e Βλαχίας, ci se

---

[1]) vz. XXV, 2.

găseşte scris limpede βλακείας deci πᾶσαν ἄλλην ὕλην βλακείας P f. 333^{v}, vezi fig, 5 rînd 4 de sus; şi P₁ f. 189^{r}, vezi fig. 6 r. 2 de sus βλακίας prin urmare şi „tot celălalt material pentru o viaţă în plăceri" (p. 200,23) căci aceasta înseamnă βλακείας, şi nu din Ţara Romînescă.

Manuscrisele P şi P_1. Această singură greşeală, între atîtea altele, arată îndeajuns cîtă nevoie e de o ediţie critică a cronicii lui Duca. Pentru înfăptuirea ei, la drept vorbind, nu avem decît un singur manuscris şi o veche traducere italo-veneţiană. Manuscrisul e codicele grec nr. 1310 din Biblioteca Naţională din Paris pe care-l numim cu sigla P. Acesta e un manuscris de hîrtie, format mic, scris îndesat şi cuprinde în total 444 de foi; e un codice miscelaneu de cuprins variat religios, apoi literar, filozofic, istoric, ştiinţific şi altele. Pe foile 288^{r}—391^{r} e cuprinsă cronica lui Duca; pe pagina de mai înainte, adică f. 287^{v} se află înaintea cronicii lui Duca lista împăraţilor Egiptului de la Alexandru Machedon pînă la Cleopatra şi din împăraţii romani Iuliu Cezar şi August (vezi fig. 1).

Acest fapt te-ar putea face aproape să crezi că şi înşirarea seacă de mari epoci de ani, în felul cronografelor, e cu totul poate străină de însăşi cronica lui Duca, din care prima foaie fiind căzută, vreun copist va fi adăugat şi potrivit drept început al cronicii acea înşirare seacă de epoci. Şi atunci, primul capitol din cronica lui Duca poate că ar trebui închis în paranteze dreptunghiulare, indicîndu-se astfel, că nu-i aparţine lui Duca.

După cronica lui Duca urmează în P f. 392—399 parodia homerică Batrachomyomachia, adică Războiul broaştelor cu şoarecii. Foile din manuscrisul P au fost numerotate mai tîrziu cu cifre arabe. Încă înainte de această numerotare, între foile 288 şi 289 au căzut foi, pentru că, deşi după f. 288 urmează f. 289, între aceste două foi lipseşte întreg textul de la ὁ καὶ (p. 33,15) pînă la ἐγκρατὴς (p. 39,25). Pe lîngă această lipsă, întîmplată prin pierderea de foi chiar din P, mai sînt arătate două lipsuri printr-un loc mic lăsat nescris chiar în rînd. Unul e pe f. 289^{r}, unde e vorba de cucerirea oraşului Filadelfia în Asia Mică de Baiazid I Fulgerul, iar celălalt pe f. 389^{v}. Prima lacună, pricinuită prin vreo stricăciune a foii, pare să cuprindă numai o frîntură de propoziţie (vz. p. 41,4), a doua e însă de un cuprins mai mare. După căderea Constantinopolei, Duca scriindu-şi istoria în formă de cronică anuală, înşiră pe rînd anii şi evenimentele întîmplate în acei ani, unele mai pe scurt, altele, mai apropiate de locurile sale, mai pe larg. Dar anii 6967 şi 6968, adică 1459 şi 1460 lipsesc; de la 6966 (vz. p. 423,25) se sare la 6969 (vz. p. 427,11). Această lipsă trebuie să se fi produs tot pe cale mecanică prin pierdere de foi din

manuscrisul după care a fost copiat P sau dintr-un manuscris mai vechi la care se reduce și P, căci anii 6967 și 6968 n-au putut fi săriți de însuși Duca, deoarece numărul anului 6968 nu este înregistrat, dar evenimente din acel an sînt arătate [1]).

Inițialele în P lipsesc uneori ; se vede că în arhetipul său au fost scrise cu roșu și copistul lui P n-a mai apucat să le adauge toate și el cu roșu. P mai are pe margine note, uneori ca niște titluri indicînd cuprinsul pasajului respectiv, alteori aceste note marginale par să arate mai degrabă impresia cititorului sau adaugă chiar oarecare precizări. Duca înregistrînd moartea împăratului Ioan V Paleolog, nu arată anul morții. [2]) nota marginală însă adaugă : ἐκοιμήθη ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐν τῷ ἔτει ,ςωϥθ' ἰνδ .ιδ' „a murit împăratul Ioan în anul 6899 indictionul 14". Notele acestea nu urmează în mod consecvent ; la început mai dese, se fac tot mai rare, pînă la urmă dispar aproape cu totul. Nu le-a mai copiat copistul lui P sau nu le-a mai găsit în arhetipul său, nu avem de unde ști ; sau poate însuși copistul lui P e autorul lor și a găsit de cuviință să scrie numai atîtea cîte ni le-a lăsat ? !

Textul cronicii în P este scris continuativ ; actuala împărțire în capitole a făcut-o Ism. Bullialdus, primul editor al cronicii lui Duca, și o păstrăm și noi, ca și ceilalți editori, din motive practice pentru a se înlesni trimiterile și pentru o mai bună evidență. Dar pentru că chiar în aceste scopuri s-ar fi impus, ca această împărțire să fi fost făcută în mai multe capitole decît cele 45 ale lui Bullialdus, am crezut că facem bine, introducînd în cadrul acestor capitole o subîmpărțire în paragrafe, iar la traducerea romînească să pun și oarecare titluri pe margine.

Încă înainte de a se fi pierdut din P cele două foi dintre foile 288 și 289 și fără să fie copiate notele de pe margine, cronica lui Duca a mai fost copiată o dată chiar din manuscrisul P. Și această copie se păstrează tot în Biblioteca Națională din Paris sub cota cod. Graec. 1766 și o vom numi cu P_1. Și P_1 ca și arhetipul său P este un codice de hîrtie, format mic, dar e scris mai rar și mai citeț. Foile căzute din P ne sînt păstrate în P_1 f. 22^v—28^v. Și P_1 e un codice miscelaneu aproape de același cuprins divers ca și P și înaintea cronicii lui Duca se găsește aceeași listă a împăraților egipteni de la Alexandru Machedon pînă la Cleopatra și a lui Iuliu Cezar și August. Cronica lui Duca urmează în P_1 pe foile 19^r pînă la 409^v și este fără nici o îndoială o copie fidelă chiar din P. În textul cronicii din amîndouă manuscrisele sînt exact aceleași lipsuri, P_1 mai

---

[1]) vz. XLV, 10 nota : *și-i voi da datoria.*
[2]) XIII, 4.

adăugînd încă multe altele prin greşeala de transcriere, aşa-numită haplografie, cînd copistul sare de la un cuvînt la altul egal din rîndurile următoare. Apoi P_1 mai face o mulţime de greşeli mărunte ce se explică chiar prin scriitura lui P care, fiind chiar în acel loc neclară, făcea posibile greşelile din P_1. Astfel de ex. P f. 295^r rînd 9 de jos scrie **μαχιμότατοι** cu litera μ aşa încît poate fi citită uşor λι (vezi fig. 2 r. 4) şi copistul lui P_1 f. 48^r rînd 4 de jos, copiind repede şi mecanic, a şi transcris nonsensul λιαχιμότατοι (vezi fig. 3 r. 4). Exemple de acestea de transcriere greşită mecanică ar putea fi aduse încă multe.

Amîndouă manuscrisele, şi P şi P_1, nu sînt datate, dar după scriitură, P este datat de obicei în secolul XV, iar copia sa P_1 în secolul XVII. După o examinare însă mai atentă paleografică, eu unul cred că vîrsta amînduror codice va trebui scăzută cu aproape cîte un secol întreg, aşa încît pe P l-aş aşeza spre mijlocul secolului al XVI-lea, iar pe P_1, copia lui, la începutul celui de-al XVIII-lea.

Un fragment de tot mic din cronica lui Duca se mai păstrează şi într-un codice grec din Biblioteca Vaticană de sub nr. 1408 f. 154^r, care să fie din secolul al XVI-lea [1]).

Neputînd încăpea nici o îndoială că P_1 e o copie fidelă a lui P, la stabilirea textului cronicii lui Duca intr-o nouă ediţie critică P_1 nu mai poate veni în vedere decît doar pentru locurile greu de citit sau stricate din P, ca să se vadă cum le-a înţeles copistul lui P_1. Oarecare valoare mai are P_1 şi pentru păstrarea textului de pe foile pierdute din P. De altfel în chip firesc, deosebirile de text dintre P_1 şi P, cauzate din nebăgare de seamă sau din neştiinţa copistului, n-au fost trecute în aparatul critic, spre a nu-l încărca în chip inutil.

Din manuscrisul arhetip din care provine P, trebuie să fi căzut prima foaie, căci din cronica lui Duca nu ni s-a păstrat precuvîntarea cu numele autorului şi eventual cu titlul cronicii. Dar nu numai acest început ne lipseşte, ci, aşa cum ni s-a păstrat textul cronicii, ne lipseşte şi sfîrşitul ei, istorisirea întrerupîndu-se şi în P şi în P_1 în mijlocul frazei care rămîne neterminată : Ὁρῶντες οὖν οἱ ἐντὸς... Atunci cei dinăuntru văzînd... (vz. fig. 7 şi fig. 8), aşa că nu numai prima foaie, ci şi ultima trebuie să fi căzut. Căderile acestea de foi nu s-au putut întîmpla in P, căci acesta fiind un codice miscelaneu, cronica lui Duca nu este nici prima nici ultima bucată dintr-însul.

---

[1]) vz. G. Moravcsik, I, p. 127. D-l Moravcsik, căruia îi mulţumesc, a avut bunăvoinţa de a-mi comunica variantele din cod. vat. 1408 şi că acest fragment cuprinde rîndurile 2 εἶτα γίνεται pînă la 17 λυττῶντες ἐχώρησαν de la pag. 37.

O veche traducere italiană. Dar dacă începutul cronicii lui Duca ne-a rămas pînă acuma nedescoperit, sfîrşitul în schimb ni s-a păstrat (vz. p. 435,15 urm.) într-o veche traducere italo-veneţiană, făcută, se crede prin secolul XVI sau chiar XV. Aceasta a fost descoperită de istoricul L. Ranke în Biblioteca Marciană din Veneţia şi e publicată de Im. Bekker în ediţia din Bonn a lui Duca la p. 349—512. Traducerea ne păstrează nu numai sfîrşitul cronicii lui Duca, dar ne completează şi mica lacună, în legătură cu cucerirea oraşului Filadelfia de Baiazid I, cu cuvintele „destituta de ogni speranza de secorso (p. 356,7 de jos ed. Bonn: „pierzînd orice nădejde de ajutor" (vz. şi mai jos p. 40,5). În schimb pe lîngă celelalte lipsuri ce le-am semnalat în textul grecesc din P, vechea traducere italiană, aşa cum e publicată, mai are încă o mare lipsă, sărind întreg textul de la p. 283,29-30: Κάλεσον αὐτοὺς pînă la p. 307,13: χαλάσοντες τὰ ἱστία din ediţia de faţă (vz. şi ed. Bonn, p. 465). Această lipsă sfîrşindu-se în mijlocul frazei, se vede că s-a produs printr-o pierdere de foi din vreun manuscris italian, dacă nu chiar din manuscrisul din Veneţia.

Traducătorul trebuie să fi fost un dalmatin supus veneţian. Faţă de republica Veneţiei se arată cu mult devotament şi mare admiraţie, ba chiar cu vădită părtinire, adăugînd atribute de laudă la adresa ei şi făcînd chiar modificări în favoarea ei. Dar el întrebuinţează şi termeni iugoslavi [1]) şi trebuie să fi avut ştire şi de izvoare sîrbeşti. Lupta de la Cosovo din 1389 o descrie mai pe larg şi cu ştiri mai bogate ca în cronica lui Duca [2]). Şi, de altfel, el mai adaugă şi ştiri de la sine. Traducerea e făcută în mod liber; uneori amplifică şi adaugă, alte ori prescurtează şi omite; cîteodată se întîmplă să nu înţeleagă şi să traducă greşit [3]).

Cu toate aceste scăderi, vechea traducere italiană fiind făcută după un manuscris grecesc pe care nu-l mai avem, ea îl înlocuieşte în oarecare măsură pe acesta şi de aceea la stabilirea textului cronicii lui Duca într-o nouă ediţie critică trebuie să fie luată în seamă şi ea. Am şi numit-o cu sigla I.

Un vechi rezumat neogrecesc. În Biblioteca Academiei R. P. R.[4]) se află un codice grec nr. 4, copiat de la 21 octombrie pînă la 13 noiembrie 1765, după cum arată o însemnare la sfîrşit la p. 352 a manuscrisului. De la început şi pînă la p. 115 rînd 11 de sus, acest codice e un rezumat în neo-

[1]) vz. Duca, ed. Bonn, p. 394, 431 şi 455.
[2]) vz. *ibid.*, p. 352—355.
[3]) vz. V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca,* p. 626—628.
[4]) Vezi C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor greceşti,* Biblioteca Academiei Romîne, Bucureşti, 1909, p. 7—8, unde însă codicele e apreciat greşit; vz. V. Grecu, *op. cit.*, p. 628—630.

grecește al cronicii lui Duca și anume începînd cu domnia efemerului împărat Ioan VII Paleolog, lăsat în domnie de unchiul său Manuil II Paleolog, cînd acesta în iarna anului 1399 a plecat departe în apus, căutînd ajutoare în contra turcilor. Codicele are note marginale și rezumatorul, după ce termină de rezumat din cronica lui Duca, pe care o rezumă pînă la capăt, arată într-o astfel de notă marginală că acum continuă să rezume din Chalcocondil ἐκ τοῦ Χαλκοκονδύλου (cod. grec 4, p. 115) și după ce a sfîrșit cu Chalcocondil, arată iarăși într-o notă marginală că mai departe rezumă ἐκ τῆς ἱστορίας Ἰωάννου Σαγρίδου (cod. gr. 4, p. 121 : „din istoria lui Ioan Sagridis). Aceste note te îndeamnă să crezi că rezumatului din cod. gr. nr. 4 îi lipsește începutul, căci tot o notă marginală trebuie să fi arătat că rezumatul se face și din Duca ; și probabil că s-a și făcut de la începutul cronicii, pentru că începutul chiar cu neînsemnatul Ioan VII Paleolog e cu totul arbitrar și nemotivat. Cît despre Ioan Sagridis, acesta nu poate fi decît *Giovanni Sagredo* care a publicat în 1677 la Veneția o istorie turcească sub titlul *Memorie istoriche dei monarchi ottomani de 1300—1646,* memorii ce au fost traduse în neogrecește de marele comis Nicolae Caragea [1]). Rezumatul e făcut pe larg ; dar pe ici-colo cîte un loc e rezumat și mai pe scurt, ba chiar sărit cu totul. Ceea ce e mai important de constatat însă, este faptul că, în ce privește cronica lui Duca, rezumatul este făcut chiar după textul publicat de Ism. Bullialdus în 1649 ; căci are lipsuri și greșeli ce provin chiar din această ediție. Astfel stînd lucrurile cod. grec 4 nu poate avea nici o valoare pentru pregătirea unei ediții critice a cronicii lui Duca, totuși pentru interpretare poate fi de oarecare folos [2]).

O nouă ediție critică. Pentru o nouă ediție critică avînd deci la dispoziție numai un singur manuscris P și în oarecare măsură vechea traducere italiană, s-ar putea crede că pregătirea acestei ediții e o lucrare destul de ușoară. E drept că, neavînd multe manuscrise de colaționat, rămîi scutit de această muncă migăloasă și care cere timp așa de mult. In schimb ai alt neajuns poate și mai mare la stabilirea textului care e o munca mult mai grea și de răspundere mai mare și în cursul căreia un număr mai mare chiar de grupe de manuscrise îți este de mare ajutor,

[1]) I. I. Björnstöhl, Briefe. Deutsche Ausgabe, Leipzig-Rostock, 1783, citat după C. I. Karadja, *Die alte rumänische Buchdruckerkunst ;* extras din „Geschichte der Buchdruckerkunst", Demeter-Verlag, 1940, p. 8 și 11, n. 14.

[2]) vz. V. Grecu, *op. cit.,* p. 653—655. Numai din punct de vedere bibliografic face să amintim că cronica lui Duca a fost tradusă în franțuzește, foarte liber și deseori aproximativ, în *Histoire de Constantinople, depuis le regne de l'Ancien Justin jusqu'à la fin de l'empire,* traduite sur les originaux grecs de Monsieur Cousin, tome VIII, Paris, 1685, p. 211—428. Traducerea s-a făcut după ediția lui Bullialdus.

mai ales cînd ți se ivesc cazuri de nedumerire. Și textul din P dă deseori prilej la nedumeriri. În P citim de ex. la acuzativ singular forma populară θυγατέραν (P,f. 314[v], 320[r], 347[v]), γυναῖκαν (P 308[r]),[1]) dar de multe ori și formele antice θυγατέρα și γυναῖκα. Apoi mai citim în P la ac. sing. ἄλυσον P 367[v] pentru ἅλυσιν «lanț»; apoi βοῶντας 97[v] ca nominativ singular masculin; ὄντας ca nom. plural masc.: ὄντας ἀργυρώνητοι «fiind robi cumpărați cu bani» P 300[r], pe lîngă atîtea alte cazuri, unde participiul prezent își are formele regulate antice. După aceea întîlnim și construcții sintactice ca βασιλεύς... ἔτι ὄντος... ἀπέδωκε (P 299[r] împăratul... pe cînd era încă... a dat) și ἐν κάστρῳ τινί, Νύμφαιον ἐπονομαζόμενον (348[v] «într-o cetate, numită Nimfeon), fără acordul gramatical cuvenit. Genovezii din Galata sînt numiți οἱ τοῦ Γαλατᾶ P 313[r], dar și τοῦ Γαλάτου 313[v], 355[r]. Substantivul ναῦς «corabie» e declinat în mod regulat după declinarea a 3-a, dar nu o dată e trecut și la declinarea 1-a (de-ex. νῆαι 334[v]; νήαις dat. plur. ἐν τριήρεσι καί νήες 336[r], cu ε pentru αι, Bullialdus dînd νήυσι, Bekker, ed. Bonn 165,6 îndreptînd în νηυσί); ba o dată dăm chiar peste ἐμπορικὰ νῆά ἐσμεν 297[r] («corăbii de negustori sîntem»,[2]) plural neutru. Apoi întîlnim ἐντός cu dativul (P 320[r] și 321[v]), dar și cu genetivul (P 321[v]); prepoziția ἀπό de mai multe ori cu acuzativul (P 368[v], 370[r], 388[r] și aiurea), dar și cu genetivul (316[r], 390[v] și aiurea); εἴασαν (338[v]) cu augment deci, dar și ἐασαν (382[r]) fără augment. Prepoziția εἰς apare în P pe a cincea parte sub formă ionică ἐς, de mai multe ori însă sub formă obișnuită nouă atică εἰς. Să păstrezi inconsecvența, căci poate proveni forte bine și de la însuși autorul, sau să o uniformizezi, căci și copiștii pot să o fi pricinuit în largă măsură, e foarte greu de hotărît. Din cazurile de inconsecvență de limbă înșirate mai sus, am păstrat formele θυγατέραν și θυγατέρα, γυναῖκα și γυναῖκαν, am păstrat genetivul absolut construit mai liber βασιλεύς,.. ἔτι ὄντος... ἀπέδωκε, am păstrat construcția variată a lui ἐντός, considerînd că a primit înțelesul de ἐν. Am păstrat construcția lui ἀπό cu acuzativul, ca o concesie făcută limbii populare; am păstrat inconsecvența întrebuințării augmentului și a reduplicației; am păstrat pe ἐς și pe εἰς, precum e în manuscris. Am păstrat βοῶντας și ἐπονομαζόμενον ca acuzative absolute, căci am observat că sînt forte obișnuite în limba lui Duca; βοῶντας ar mai putea fi acum și forma neogrecească invariabilă a participiului prezent. Am păstrat declinarea lui ναῦς și după declinarea a 3-a și 1-a, dar ἐμπορικὰ νῆα aș îndrepta în ἐμπορικαὶ νῆαι, căci ἐμπορικὰ νῆα nu poate fi nici

[1]) Pentru aflarea locurilor în textul de față cu toate formele neobișnuite ce le amintim, să se vadă indicele gramatical, precum și indicele de nume.

[2]) vz. mai jos p. 69,7.

neutru la plural, nici feminin la singular, spre a putea fi păstrat; Bekker, ed. Bonn, p. 41,18 propune o conjectură ἔμποροι κατὰ νῆα «negustori cu corabia», care e însă puțin silită. Cazuri de inconsecvență de limbă în cronica lui Duca s-ar mai putea semnala forte multe din codicele P; aici ne-ar prinde bine măcar două, dacă nu chiar mai multe grupe de manuscrise, spre a putea astfel desprinde oarecare indicații, cînd să păstrăm această inconsecvență ca o urmare a tendinței lui Ducas de a face concesii limbii vii, ca un scriitor de talent ce era, și cînd totuși să o îndreptăm, întrucît el este și un bun cunoscător al limbii antice și se silește să scrie și într-o limba bizantină curat literară anticizantă. Neavînd la dispoziție mai multe grupe de manuscrise, ca să ne fie de ajutor, a trebuit să examinăm fiecare caz în parte, să ne orientăm după faptul, cît de deseori se întîlnește cutare sau cutare formă, să ținem seama cînd era cazul, și de felul de a scrie al istoricilor bizantini în general și al lui Duca în special, dar firește că nu ne-am putut dezbăra cu totul, oricît ne-am fi silit, nici de judecata noastră subiectivă. De aceea în general, ca întotdeauna, dar în special la cercetări de limbă, va trebui să se recurgă mereu și la aparatul critic de sub linie, care de astă dată are avantajul de a nu fi atît de încărcat și, credem că este destul de clar.

Aparatul critic. La alcătuirea aparatului critic, din punct de vedere tehnic, am căutat să ținem seamă cît mai mult de indicațiile și îndemnurile cuprinse în broșura publicată de «Union Académique Internationale: Emploi des signes critiques, disposition de l'apparat dans les éditions savantes des textes grecs et latins, conseils et recomandations par J. Bidez et A. B. Drachamann, éd. nouv. par. A. Delatte et A. Severyns, Bruxelles Paris, 1938». Tendința mi-a fost cît mai conservativă; și dacă am îndreptat ceva cîtuși de puțin, am ținut s-o înregistrez neapărat in aparatul critic. Greșelile de ortografie și accent însă nu le-am înregistrat. Și manuscrisul P are astfel de greșeli destul de multe. Scrie de ex. ἐν τοῦτο τῷ φρονήματι, schimbă pe ε și αι, pe ο și ω, pe υ cu β: αὐθεντέβει, σκέβη ș.a.; greșelile așa-numite itacisme sînt din cele mai fantastice: χύνικη pentru χοίνικι și multe altele; ι subscriptum nu-l pune niciodată. Multe sînt greșelite de accent și spirit: ἧν de ex. în loc de ἥν. În cuvintele compuse deseori accentuează ambele părți: κατάφέρει. Greșelile de acestfel au fost îndreptate de noi fără să le trecem în aparatul critic, decît numai rare ori, cînd ar fi putut avea vreo însemnătate morfologică sau semantică. Am îndreptat accentuarea genetivului plural la declinarea I-a care, se știe, e un perispomenon, cu accentul circumflex pe ultima, dar îndreptările le-am notat în aparatul critic, deoarece am observat o puternică

tendință în P de a-l face paroxitonon, accentuîndu-l de multe ori cu accentul pe penultima astfel γωνίων, δεσπότων, πολίτων, σατράπων, νησιότων, Φωκαίων, ὀδύνων, ἐργάτων, σκάφων, Τουρκοπέρσων τεχνίτων, λίτρων, ἀζυμίτων, Γαλάτων, Γενουίτων, Σκύθων ş.a.m.d. Tot aşa am notat în aparat accentuarea făcută uneori în P στήθεων, τείχεων, pe care le-am îndreptat în στηθέων, τειχέων, dar am lăsat neschimbat în text şi διήρεων, τριήρεων, διήρεως, τριήρεως, deoarece forme de acestea, în analogie după πόλις, se mai întîlnesc şi la scriitori bizantini atît de clasicomani ca Georgios Pachymeres, *Istoria*, ed. Bonn, I, p. 397,16; II, 70,11 şi 14; 578,21; 579,11 şi Ioan Cantacuzino, *Istoria*, ed. Bonn, I, 374,12; 468,5 şi 507,4. De asemenea n-am îndreptat accentuarea din γυναικαδελφός P 303ᵛ în γυναικάδελφος, precum înregistrează dicționarele.

Cu totul inconsecvent şi arbitrar scrie pe ν ἐφελκυστικόν şi tot aşa arbitrar face eliziunea, scriind de ex. cînd δ' cînd δέ, cînd ἀλλ' cînd ἀλλὰ înainte de vocală, ş.a. In amîndouă cazurile am lăsat neschimbată această inconsecvență, căci o întîlnim şi la alți istorici bizantini. Tot aşa n-am unificat varietatea de scriere de ex. ca γλῶττα şi γλῶσσα, θάλαττα şi θάλασσα, μαγίστωρ şi μαΐστωρ, κοντόσταυλος şi κονοσταῦλος.

Aceleaşi nume proprii sînt scrise într-o ortografie din cele mai variate şi în forme felurite; bunăoară: Ἄγγυρα, şi Ἄγκυρα, Φραγγία şi Φραγκία, Φράγγοι şi Φράγκοι, Ἰάγγος şi Ἰάγκος Λεοντάριος şi Λεοντάρις, Δανούβεως şi Δανούβιος la genet. sing.; Φραντζήσκω şi Φραντζῆσκος (Francisc); Φλωρεντζία şi Φλωρεντία (Florența). Ἀλή şi Ἀλί, Αὐδουλάχ şi Αὐδουλάς, Ἐσσές şi Ἐσές, Ἠλτρίμ şi Ἰλτρίμ, Ὀθμάν şi Ὀτμάν, Καραμάν şi Καραμάνος, Μεχεμέτ şi Μεχέμετ şi Μαχοῦμετ şi Μαχουμέτ şi Μοχάμετ şi Μοχαμέτ (Mahomed, sultanii şi nume de persoane); Μωάμεδ şi Μωάμεθ (Mohamed profetul); Μωσῆς şi Μουσῆς (Musa); Μωράτ şi Μοράτ şi Μουράτ (Murad); Μύλτζης şi Μίλτζας (Mircea); Ντάνος şi Νδάνος (Dan); Τεμήρ şi Ταμήρ (Timur-Lenk); Τζινεήτ şi Τζηνεήτ şi Τζυνεήτ şi Τζηναήτ şi Τζιναήτης (Țineit Güneyt); Χαλήλ şi Χαλήλης şi Χαλίλης şi Χαλίλ (Chalil); Κοσμήδιον şi Κοσμίδιον, Καταλάνων şi Κατελάνων. Să purced la o unificare ortografică şi de formă în scrierea atît de variată a numelor proprii, fenomen obişnuit de altfel la istoricii bizantini, cred că ar fi fost o imixtiune prea mare în tradiția textului. Şi atunci n-am schimbat decît acolo, unde ar putea fi vorba eventual de greşeli de itacism. Astfel Μύλτζης şi Μίλτζας l-am scris numai cu ι, nu şi cu υ, Ἀλί şi Χαλίλ cu ι, nu şi cu η, Τζινεήτ tot numai cu ι în silaba întîia, nu cu η şi υ, Κοσμίδιον numai cu ι în antepenultima, fără să mai încarc aparatul critic cu aceste schimbări.

Pentru o mai bună claritate, aparatul critic, am avut tendința să-l fac pozitiv, adică să înregistrez și lectura pusă în text; unde însă nu putea fi nici o îndoială la mijloc, l-am adoptat pe cel negativ, spre a cruța loc.

Editorul ediției din Bonn, Im. Bekker, precum am arătat, nu s-a folosit în ediția sa de manuscris, ci numai de textul editat de Is. Bullialdus în ediția din Paris 1649. De aceea în aparatul critic din ediția de față, unde e arătată vreo lectură de a lui Bullialdus și nu e amintit și Bekker, să se știe că și Bekker se ține de lectura lui Bullialdus și nu de cea din manuscris; iar cînd Bekker în ediția sa din Bonn face în aparatul critic vreo trimitere la P, să se știe că aceste trimiteri în realitate sînt la textul din ediția lui Bullialdus și nu din P.

BIBLIOGRAFIE SUMARA

K. KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Litteratur,* München, 1897, ed. a 2-a, în Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft ed. Ivan Müller, vol. IX, part. I, p. 305—307 şi 394.

E. CERNOUSOV, *Duka odin iz istorikov kontza Vizantii,* în Vizantiiski Vremennik, 21, 1914, Petrograd, p. 171—221.

N. IORGA, *Medaillons d'histoire littéraire byzantine,* în Byzantion, II, 1925, p. 296—297.

W. MILLER, *The historians Doukas and Phrantzes,* în The Journal of hellenic studies, 46, 1926, p. 63—65.

H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale,* Paris, 1898, vol. I, p. 295—297; partea a doua, Paris, 1888, p. 137—138.

GY. MORAVCSIK,*Byzantinoturcica, I, Budapesta,* 1942, p. 126—128.

V. GRECU, *Istoricul bizantin Duca. Omul şi opera sa; o ediţie critică a cronicii lui. Importanţa lui Duca pentru istoria Romînilor,* în Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. ist. seria III, t. XXIX, mem. 16, p. 591—661.

V. GRECU, *Pour une meilleure connaissance de l'historien Doukas,* în Memorial Louis Petit, Paris, 1948, p. 128—141.

SIGLE. PRESCURTĂRI. SEMNE.

P	= Codex Parisinus 1310 ff. 288—391 ; sec. XVI.
P_1	= Codex Parisinus 1766 ff. 19—410 ; încep. sec. XVIII.
I	= Vechea traducere italiană (ediția Bonn, împreună cu Duca, p. 349—512).
Bull	= Ducae Michaelis Ducae nepotis Historia Byzantina... nunc primum in lucem edita... opera Ismaelis Bullialdi, Paris, 1649.
Bek	= Ducae Michaelis Ducae nepotis Historia Byzantina. Recognovit et interprete Italo addito supplevit Immanuel Bekkerus Bonnae, 1834 (= Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae : Duca ed. Bonn).
Puqu	= F.C.H.L. Pouqueville, Voyage dans la Grèce, tome V. Paris, 1821, p. 200—210.
G. Sfranțes col.	= **Γεωργίου Σφραντζῆ χρονικὸν μικρόν** (Cronica mică a lui Gheorghe Sfranțes) publicată în Migne Patrologia, series Graeca, Paris, 1866, vol. 156, col. 1025—1080.
G. Sfranțes I	Georgii Phrantzae, Chronicon edidit I. B. Papadopulos, vol. I. Lipsiae in aed. Teubneri, 1935.
G. Sfranțes	= Georgius Phrantzes, Ioannes Cannanus Ioannes Anagnostes ex recensione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, 1838. (Sfranțes și Franțes e același cronicar ; numai că cronica de sub numele Franțes a fost mult interpolată).
Critobul	= Fragmenta historicorum Graecorum vol. V pars prior. Critobuli Imbriotae libri 5 etc. ed. Carolus Müller, Paris, 1870, p. 40—161.
L. Chalc	= Laonici Chalcocandylae Historiarum demonstrationes ad fidem codicum recensuit etc. Eugenius Darkó ; tom. I—II Budapestini, 1922—1927.
G. Moravcsik	= Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker, Budapest, 1942 ; II Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen, Budapest, 1943.
Charitonides	= Ch. Ch. Charitonides, **Εἰς Μιχαὴλ Δούκαν** apărut în **Πλάτων** IV (1952) p. 99—101.
⟨ ⟩	Aceste paranteze închid cuvinte ce din greșală au căzut din text și trebuie adăugate ;
[ ]	închid cuvinte ce au intrat greșit în text și trebuie deci scoase.
†	arată locul din text transmis stricat ce n-a putut fi îndreptat.
ad	= adaugă
om	= omite
vz.	= vezi
cp.	= compară

Numerele de margine însoțite de litera b arată pagina din ediția de la Bonn.

La trimiteri, primul număr arată pagina, cel de al doilea rîndul.

La Critobul trimiterile se fac la cărți, capitole și paragrafe, nu la pagini.

DUCAE
ISTORIA TURCOBYZANTINA

DUCAS
ISTORIA TURCO-BIZANTINA

ISTORIA TURCO-BIZANTINĂ A LUI MIHAIL (?) DUCA

[Numărul anilor de la cel dintii om pînă în zilele noastre]

Epoci mari de ani de la Adam pînă la Alexie I Comnen.

1. De la Adam, cel dintii om făcut de dumnezeu, pînă la Noe, în timpul căruia a fost potopul, au fost zece generații: intiia, cea făcută de dumnezeu, a lui Adam; iar după 230 de ani, a 2-a cea a lui Sit, făcut de Adam; iar după Sit 205 ani, a 3-a, cea a lui Enos din Sit; iar după Enos 190 de ani, a 4-a, cea a lui Cainan din Enos; iar după Cainan 170 de ani, a 5-a, cea a lui Maleleil din Cainan; iar după Maleleil 165 de ani, a 6-a, cea a lui Iared din Maleleil; iar după Iared 162 de ani, a 7-a, cea a lui Enoh din Iared; iar după Enoh 165 de ani, a 8-a, cea a lui Matusala din Enoh; iar după Matusala 167 de ani, a 9-a, cea a lui Lameh din Matusala; iar după Lameh 188 de ani, a 10-a, cea a lui Noe. Şi Noe era de 600 de ani şi s-a făcut potop de apă asupra pămîntului, aşa că de la Adam pînă la potop se numără ani 2242.

2. De asemenea şi de la potop pînă la Avraam, zece generații, ani o mie o sută douăzeci şi unu. Şi Avraam era de şaptezeci şi cinci de ani, cînd s-a mutat în pămîntul Canaan din Mesopotamia; şi acolo stînd 25 de ani, a făcut pe Isaac. Iar Isaac a avut doi băieți: Isav şi Iacob. Iar cînd

---

1 Titlul nepotrivit: Numărul... noastre P: *om.* I: Numărul anilor de la facerea lumii pînă la domnia lui Ioan, feciorul lui Andronic Poleolog, în care s-a făcut şi cucerirea Ianinei de sîrbi. Pouqu. || 2 făcut de Dumnezeu P I: *om.* Pouqu.

I 1: Ἀριθμοὶ... γενεᾶς *Numărul..... noastre* e un titlu cu totul nepotrivit pentru cronica lui Duca; apoi numărarea anilor nici nu e făcută pînă în timpul lui Duca. De aceea cred că acest titlu nu-i aparține.

Şi primul capitol în întregime dă de bănuit. Din cronica lui Duca s-a pierdut începutul cu precuvîntarea obişnuită, arătînd numele autorului şi eventual titlul scrierii, dacă Duca îi va fi dat vreunul. Şi se prea poate ca vreun cititor copist, văzînd această lipsă, să fi adăugat din vreun codice miscelaneu această înşirare seacă de nume şi ani şi să o fi pus drept început, dar vădit nepotrivit, al cronicii lui Duca, făcîndu-i

MICHAELIS (?) DUCAE HISTORIA TURCOBYZANTINA

['Αριθμοὶ ἐτῶν ἀπὸ τοῦ α$^{-ου}$ ἀνθρώπου ἕως τῆς ἡμετέρας γενεᾶς] 10b

I. Ἀπὸ Ἀδάμ, τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοῦ πλασθέντος παρὰ Θεοῦ, ἕως Νῶε, ἐφ' ὃν ὁ κατακλυσμὸς γέγονε, γενεαὶ δέκα γεγόνασι· πρώτη, ἡ καὶ παρὰ Θεοῦ, τοῦ Ἀδάμ· μετὰ δὲ σλ' ἔτη, β$^{-α}$, ἡ τοῦ Σὴθ παρὰ τοῦ Ἀδάμ· μετὰ δὲ τὸν Σὴθ σε' ἔτη, γ$^{-η}$, ἡ τοῦ Ἐνὼς ἐκ τοῦ Σήθ· μετὰ δὲ τὸν Ἐνὼς ϱϑ' ἔτη, δ$^{-η}$, ἡ τοῦ Καϊνὰν ἐκ τοῦ Ἐνώς· μετὰ δὲ τὸν Καϊνὰν ϱο' ἔτη, ε$^{-η}$, ἡ τοῦ Μαλελεὴλ ἐκ τοῦ Καϊνάν· μετὰ δὲ τὸν Μαλελεὴλ ϱξε' ἔτη, ς$^{-η}$, ἡ τοῦ Ἰάρεδ ἐκ τοῦ Μαλελεήλ· μετὰ δὲ τὸν Ἰάρεδ ϱξβ' ἔτη, ζ$^{-η}$, ἡ τοῦ Ἐνὼχ ἐκ τοῦ Ἰάρεδ· μετὰ δὲ τὸν Ἐνὼχ ϱξε' ἔτη, η$^{-η}$, ἡ τοῦ Μαθουσάλα ἐκ τοῦ Ἐνώχ· μετὰ δὲ τὸν Μαθουσάλα ϱξζ' ἔτη, ϑ$^{-η}$, ἡ τοῦ Λάμεχ ἐκ τοῦ Μαθουσάλα· μετὰ δὲ τὸν Λάμεχ ϱπη' ἔτη, ι$^{-η}$ ἡ τοῦ Νῶε. Νῶε δὲ ἦν ἐτῶν χ' καὶ ὁ κατακλυσμὸς τοῦ ὕδατος ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε ἀριθμεῖσθαι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἔτη ,βσμβ'.

2. Ὁμοίως καὶ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως Ἀβραὰμ γενεαὶ δέκα, ἔτη χίλια ἑκατὸν εἴκοσι ἕν. Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε, ὅτε μετοίκησεν εἰς γῆν Χαναὰν ἐκ τῆς Μεσοποταμίας· κἀκεῖ διατρίψας ἔτη κε' ἔτεκε τὸν Ἰσαάκ. Ἔτεκε δὲ Ἰσαὰκ παῖδας δύο· Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ. Γενόμενος δὲ Ἰακὼβ χρόνων

---

1 *Titulum inaptum* ἀριθμοὶ . . . γενεᾶς P : *om.* I : ἀριθμοὶ τῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐτῶν μέχρι τῆς βασιλείας Ἰωάννου υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἅλωσις ἐγεγόνει τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τῶν Σέρβων Pouqu || *Fortasse totum fere caput primum ut a Ducae Historia aliemum secludendum est* || 2 τοῦ πλασθέντος παρὰ θεοῦ PI : *om.* Pouqu || 3 ὃν P : οὗ Pouqu || 10 τὸν *om* P || 14 μετοίκησεν P: μετῴκησε Bek.

---

o legătură fie la sfîrşitul capitolului întîi, fie la începutul capitolului al doilea. Lucrul pare cu atît mai probabil, cu cît şi în codicele miscelaneu P care ne-a păstrat cronica lui Duca, chiar înaintea cronicii se mai găseşte o astfel de înşirare seacă de nume ale împăraţilor eleni ai Egiptului şi de la romani, Iuliu Cezar şi August. Vezi figura 1.

Iacob a fost de 130 de ani, a coborît în Egipt dimpreună cu cei 12 feciori ai lui şi cu nepoţii lui, 75 la număr. Şi a locuit Avraam cu neamul lui în pămîntul Canaan patru sute treizeci şi trei de ani şi înmulţindu-se s-a socotit douăsprezece seminţii şi populaţia s-a socotit şase sute de mii coborîtori din cei 12 feciori ai lui Iacob, ale căror nume sînt următoarele: Rubim, Simeon, Levi, Iuda, Isahar, Zabulon, Neftalim, Gad, Aser, Dan, Iosif şi Veniamin.

3. Şi urmaşii lui Levi sînt Moise şi Aaron; şi unul a început să exercite funcţia de preot, iar Moise a trecut la conducere; acesta în al optzecilea an al vieţii, calcă Marea Roşie şi scoate poporul din Egipt. Acest Moise a fost în floarea vîrstei în timpurile lui Inachos care a împărăţit cel dintîi; astfel iudeii sînt mai vechi ca elenii.

4. Şi stînd ei în pustie patruzeci de ani şi conduşi fiind de Iisus Navi douăzeci şi cinci de ani şi de judecători patru sute cincizeci şi patru de ani pînă la domnia lui Saul, care a fost la ei cel dintîi împărat, în timpul căruia, în cel dintîi an al domniei lui, se naşte marele David, aşa că de la Avraam pînă la David se adună paisprezece generaţii, ani 1024; şi de la David pînă la pribegia babiloneană paisprezece generaţii, ani 609; şi de la pribegia babileoneană pînă la Hristos generaţii paisprezece, ani 504.

Socotind la un loc anii după cum urmează, o să aflăm de la cel dintîi om Adam pînă la Hristos 5 500 de ani.

5. De la întruparea lui dumnezeu pînă la Marele Constantin ani 318.

De la domnia Marelui Constantin pînă la domnia lui Iustinian împăratul ani 210; în timpul lui s-a clădit marea biserică, ridicată de el întru numele înţelepciunii lui dumnezeu.

De la domnia lui Iustinian pînă la domnia lui Constantin şi a Irinei, maica lui, ani 260.

---

4 şase sute de mii I: (cp. *Ieşirea* 12, 37; *Numerii* 1, 46; şi *Cronograful lui Const. Manasses* v. 1059): şase milioane P Pouqu.

3: Inachos e cel mai vechi împărat legendar la eleni. Cronografele creştine căutau să arate că cultura biblică ebraică, prin vechimea ei, e superioară culturii antice elene; de aici provine tendinţa cronografelor bizantine de a sincroniza evenimentele biblice cu evenimentele din mitologia şi istoria antică.

4: *5500 ani: Eug. Darko, Die letzten Geschichtschreiber von Byzanz,* in „Ungarische Rundschau", 2 (1913), p. 390 spune că Duca face o greşeală socotind de la facerea lumii pînă la naşterea Domnului 5 500 în loc de 5 508. Dar numărarea de 5 500 nu e nici o greşeală, ci un sistem cronologic stabilit în chip savant şi apărat cu îndîrjire de Gheorghe Sincelul în cronograful său (vz. ed. Bonn. p. 4, 8) şi apoi urmat de continuatorul său Teofan Mărturisitorul în faimosul său cronograf, aşa că la anii indicaţi de Teofan după era creştină de la facerea lumii trebuie mereu adăugaţi 8 ani. Sistemul cronologic de 5 500 se întîlneşte şi la alţi cronografi bizantini (de ex. *Nichifor Patriarhul,* ed. *Carol de Boor,* p. 92, 5).

ρλ′ κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον ἅμα τοῖς ιβ′ υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐκγόνοις αὐτοῦ 11b
τὸν ἀριθμὸν οε′. Παρῴκησε δὲ Ἀβραὰμ σὺν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς γῆν Χαναὰν ἔτη τετρακόσια τριάκοντα τρία καὶ πληθυνθὲν εἰς δωδεκάφυλον ἐλογίσθη καὶ πλῆθος εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας κατεψηφίσθη ἐκ τῶν ιβ′ υἱῶν τοῦ Ἰακώβ, ὧν τὰ ὀνόματα ταῦτα· Ῥουβίμ, Συμεών, Λευί, Ἰούδας, Ἰσάχαρ, Ζαβουλών, Νεφθαλείμ, Γάδ, Ἀσήρ, Δάν, Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμήν.

3. Καὶ τοῦ μὲν Λευὶ ἀπόγονοι Μωϋσῆς καὶ Ἀαρών· καὶ ὁ μὲν τὸ ἱερατεύειν ἤρξατο, ὁ δὲ Μωϋσῆς πρὸς τὸ ἄρχειν μεθίστατο· ὃς ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ πατεῖ τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν καὶ ἐξάγει τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς ἤκμασεν ἐν τοῖς καιροῖς Ἰνάχου πρώτου βασιλεύσαντος· οὕτως ἀρχαιότεροι Ἑλλήνων Ἰουδαῖοι.

4. Διατρίψαντες δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα καὶ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀρχόμενοι ἔτη εἴκοσι πέντε καὶ ὑπὸ τῶν κριτῶν ἔτη τετρακόσια πεντήκοντα τέσσαρα μέχρι τῆς βασιλείας Σαούλ, τοῦ πρώτου παρ᾽ αὐτοῖς καταστάντος βασιλέως, ἐφ᾽ ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ μέγας τίκτεται Δαβίδ, ὥστε συναθροίζεσθαι ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ γενεαὶ δεκατέσσαρες, ἔτη ͵ακδ′ καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος γενεαὶ δεκατέσσαρες, ἔτη χϑ′ καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ δεκατέσσσαρες, ἔτη φδ′.

Ὁμοῦ κατὰ τὰς τῶν χρόνων ἀκολουθίας συμψηφίσαντες εὕρωμεν ἀπὸ τοῦ 12b
πρώτου Ἀδὰμ ἕως τοῦ Χριστοῦ ἔτη ͵εφ′.

5. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἕως τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἔτη τιη′.

Ἀπὸ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἕως τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως ἔτη σι′· ἐν τῷ ⟨χρόνῳ⟩ αὐτοῦ ᾠκοδομήθη τὸ μέγα τέμενος τὸ ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Σοφίας παρ᾽ αὐτοῦ σκευασθέν.

Ἀπὸ δὲ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ ἕως τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἔτη σξ′.

---

2 παρώκησε P | αὐτοῦ Pouqu: *om.* P || 4 ἑξακοσίας seicento I: *(cf. Exod.* 12, 37, *Numeri* 1, 46; *Konst. Manasses*, Σύνοψις υ. 1059): ἑξακισχιλίας P Pouqu | κατεψηφίσθη P: ἐψηφίσθη Pouqu || 8 Μωϋσῆς P: *om.* Pouqu || 14 τοῦ Pouqu: *om.* P || 15 ᾧ P: οὗ Pouqu. || 16, 17 *et* 18 γενεὰς δεκατέσσαρας Pouqu. || 20 ὁμοῦ Bull: In summa I: μοῦ P | εὕρωμεν P: εὕρομεν Bek || 25 χρόνῳ Bek: tempo I: *om.* P | αὐτοῦ χρόνῳ Puqu.

5: Numărul anilor de domnie a diferiţilor împăraţi bizantini nu e tocmai exact, ci aproximativ, dar deosebirile de adevărul istoric nu sînt prea mari. — Constantin cel Mare 324—337. — Iustinian cel Mare 527—565. — Biserica sf. Sofia a fost zidită de la 532 pînă la 537. — Constantin VI 780—797. — Irina 797—802.

De la Alexie I Comnen la Ioan V Paleolog. Cuceriri turcești.

De la domnia Irinei pînă la domnia lui Alexie Comnen ani 295. Iar Alexie a domnit ani 37 și luni 4 și jumătate; Ioan, fiul lui, ani 24, luni 8; Manuil, fiul lui Ioan, ani 37 și luni 9; Alexie, fiul lui Manuil, și Andronic ucigașul lui Alexie, ani 3, așa că toți anii de domnie a Comnenilor sînt ani 101, luni 9.

6. Iar după Andronic a domnit Isaac Angel ani 9, luni 8; Alexie Angel, fratele lui Isaac, ani 9; Duca Murțuflu luni 2, așa că de la zidirea lumii pînă la domnia lui Duca, în care a și fost cucerită Constantinopolea de latini în aprilie 12 într-o zi de luni din săptămîna a 6-a a postului celui mare, sînt ani 6712.

II. După cucerirea Constantinopolei a domnit Teodor Lascaris în Nicea ani 18; Ioan Duca Vatațis, ginerele lui Teodor Lascaris, în Magnezia de lîngă Sipilos, ani 33; Teodor Lascaris, fiul lui, ani 4; Ioan Lascaris ,încă înainte de încoronare orbit de Mihail Paleolog și scos din domnie, ⟨ani 3⟩; în cel de-al treilea an al lui au fost scoși și latinii din Constantinopole și a intrat din răsărit, deținînd domnia, Mihail Paleolog.

2. Pînă la domnia acestuia, Asia Mică, Paflagonia, Misia ca și Bitinia, Frigia Mare, Frigia Capatiani, Caria și o parte din Cilicia, Lidia întreagă erau sub stăpînirea bizantinilor. Iar turcii avîndu-și sălașele în Licaonia, stăpîneau părțile de dincolo, adică Licaonia, Capadocia, Galatia, Pamfilia, Armenia, Elenopont, Pisidia, Licia, Siria rupestră și celelalte.

3. Și a domnit Mihail ani 24; după Mihail, feciorul său Andronic Paleolog ani 43; in timpul domniei lui a fost cucerită capitala Asiei, Efes și ținutul Cariei de Mandahia; și Lidia de Atin pînă la Smirna; și Magnesia pînă la Pergam cu întreg ținutul Magedon, de Sarchan; Frigia toată

---

25 cu l: și pînă la P_1.

Alexie I Comnen 1081—1118. — Ioan II Comnen 1118—1143. — Manuil I Comnen 1143—1180. — Alexie II Comnen 1180—1183. — Andronic I Comnen 1183—1185. — Isaac II Angel 1185—1195. — Alexie III Angel 1195—1203. — Alexie V Duca Murțuflu, adică Sprîncenatul, sfîrșitul lui ianuarie — 13 martie 1204 (vz. *Ist. lui Nich. Choniat,* ed. Bonn, p. 755, 21).

6: Data atît de precisă a cuceririi Constantinopolei de latinii cruciadei a IV-a este scoasă întocmai din *Istoria lui Nichita Choniat:* **ἦν δωδεκάτῃ μὲν τοῦ Ἀπριλίου μηνός, δευτέρᾳ δὲ τῆς ἕκτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν** ed. Bonn p. 753,11 (era doisprezece al lunii aprilie, luni din săptămîna a 6-a din postul cel mare).

II 1: Teodor I Lascaris 1204—1222. — Ioan III Duca Vatațes 1222—1254. — Teodor II Lascaris 1254—1258 — Ioan IV Lascaris 1258—1261. — *în cel de-al treilea an:* adică 1261.

2: *Elenopont:* provincie creată în sec. IV la țărmul de nord al Mării Negre, înainte vreme făcînd parte din provincia Pontus.

3: Mihail VIII Paleolog 1258 (de fapt) 1261 (și formal) — 1282. — *ani 43:* de fapt 46, căci Andronic II Pal. 1282—1328. — *în timpul... de-ai turcilor:* cp. Istoria lui Gheorghe Pahimer, XI (V) 9, ed. Bonn, p. 388, 13—389, 4; Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină,* ed. Bonn, p. 214, 12—215, 2 și 384, 10—13; L. Chalc., I, p. 12, 20—13, 6 și G. Sfranțes, I, p. 82, 1—12. — *Mandahia* (Mendesias—Menteșe) 1300—1309; vz. G. Moravcsik, II, p. 165; unde se arată și toată literatura. —

Ἀπὸ δὲ τῆς βασιλείας Εἰρήνης ἕως τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἔτη διακόσια ἐνενήκοντα πέντε.

Ἐβασίλευε δὲ Ἀλέξιος ἔτη λζ-α καὶ μῆνας δ' καὶ ἥμισυ· Ἰωάννης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη κδ' μῆνας η'· Μανουήλ, ὁ υἱὸς Ἰωάννου ἔτη λζ-α μῆνας ϑ'· Ἀλέξιος, ὁ υἱὸς Μανουήλ, καὶ Ἀνδρόνικος, ὁ φονεὺς Ἀλεξίου, ἔτη γ', ὥστε εἶναι τὰ πάντα ἔτη τῆς βασιλείας τῶν Κομνηνῶν ἔτη ρα' μῆνας ϑ'.

6. Μετὰ δὲ τὸν Ἀνδρόνικον ἐβασίλευσεν Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ἔτη ϑ' μῆνας η'· Ἀλέξιος ὁ Ἄγγελος, ἀδελφὸς Ἰσαακίου, ἔτη ϑ'· Δούκας ὁ Μούρτζουφλος μῆνας β', ὥστε εἶναι ἀπὸ κτήσεως κόσμου ἕως τῆς βασιλείας Δούκα, ἐν ᾗ καὶ ἑάλω ἡ Κωνσταντινούπολις παρὰ τῶν Λατίνων, ἔτη ,ςψιβ', Ἀπριλίῳ ιβ' ἡμέρᾳ δευτέρᾳ τῆς ς-ης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν.

II. Μετὰ δὲ τὴν τῆς Πόλεως ἅλωσιν ἐβασίλευσε Θεόδωρος Λάσκαρις ἐν 13b
Νικαίᾳ ἔτη ιη'· Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτζης καὶ γαμβρὸς Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι ἐπὶ θυγατρὶ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ τῇ ἐν Σιπύλῳ, ἔτη λγ'· Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη δ'· Ἰωάννης Λάσκαρις ὁ καὶ πρὸ τοῦ στεφθῆναι τυφλωθεὶς παρὰ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἐξωσθεὶς τῆς βασιλείας ⟨ἔτη γ'⟩· ἐν τῷ γ-ῳ αὐτοῦ ἔτει ἐξώσθησαν καὶ οἱ Λατῖνοι τῆς Πόλεως καὶ εἰσῆλθε βασιλεύων ἐκ τῆς ἀνατολῆς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.

2. Μέχρι τῆς βασιλείας τούτου ἡ Μικρὰ Ἀσία, Παφλαγονία, Μυσία, ἡ καὶ Βιθυνία, Φρυγία Μεγάλη, Φρυγία Καπατιανή, Καρία καὶ μέρος Κιλικίας, Λυδία πᾶσα ὑπὸ Ρωμαίους τελοῦσαι ἦσαν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐγκάτοικοι Λυκαονίας ὄντες τὰ ἐπέκεινα ἦρχον, ἤτοι Λυκαονίαν, Καππαδοκίαν, Γαλατίαν, Παμφυλίαν, Ἀρμενίαν, Ἑλενόποντον, Πισιδίαν, Λυκίαν, Κοίλην, Συρίαν καὶ ἕτερα.

3. Ἐβασίλευσε δὲ Μιχαὴλ ἔτη κδ'· μετὰ δὲ τὸν Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ἔτη μγ'· ἐν τῷ χρόνῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἑάλω μητρόπολις τῆς Ἀσίας Ἔφεσος καὶ ἡ ἐπαρχία Καρίας παρὰ τοῦ Μανταχία· καὶ ἡ Λυδία παρὰ τοῦ Ἀτὴν ἄχρι Σμύρνης· καὶ ἡ Μαγνησία μέχρι Περγάμου μετὰ πάσης τῆς Μαγεδὼν ἐπαρχίας παρὰ τοῦ Σαρχάν· Φρυγία πᾶσα παρὰ τοῦ

---

3 καί ἥμισυ *scripsi:* ἡμί Bull: ς" P || 6 μῆνας ϑ' Bull: ϑ'" P: *om.* I || 7 ἐβασίλευσεν Pouqu: *om.* P || 15 ὁ καὶ — p. 39 υ, 25 ἐγκρατὴς *duo folia exciderunt ex* P || 16 ἔτη γ' *adidi: om.* P_1 I Pouqu || 16—17 παρὰ... ἐν τῷ P_1: ἐξώσθη τῆς βασιλείας παρὰ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἐν τῷ Pouqu: Zuani Laschari, el qual avanti la sua coronatione fo excecato da Michaele Paleologo et fo cacciato da l'imperio. Imperante Michael Paleologo, nel terzo anno I || 20 καπατιανή P_1: Πακατιανή Pouqu || 21 τελοῦσαι ἦσαν Pouqu: τελῶν ἦν P_1 || 25 χρόνῳ tempo I: ἔτει P_1 Pouqu || 27 μετὰ Pouqu: con I: καὶ P_1.

Atin: e Aidin 1300—1333; vz. ibid., p. 64. — *Magedon:* vz. G. Pahimer, IV, 27, ed. Bonn, I, p. 311, 7; cp. şi III, 21, ed. B., I, 220, 6. — *Sarchan:* 1300—1345 vz. G. Moravcsik, II, p. 230. — *Carmian:* mort la 1264; vz. *ibid.*, p. 142 s.v. Κερμιανός. Nu acesta deci a putut să facă cuceriri în timpul domniei lui Andronic II Paleolog (1282—1328). Dar Duca are obiceiul ca şi alţi istorici bizantini, obicei luat de la turci, de a numi pe urmaşii acestor sultani selgiucizi tot cu numele primului întemeietor al sultanatului respectiv, deşi ei aveau alte nume. Aici e vorba

de Carmian, cealaltă Frigie Mare, începînd de la orașul Asos pînă în Elespont, de Carasi; Bitinia toată și o parte din Paflagonia de Osman; aceștia au fost sultani de-ai turcilor.

4. Dar împreună cu acel Andronic a domnit Mihail, fiul lui. Iar după Mihail a domnit Andronic numit cel Tînăr, ani 13, iar după Andronic Ioan Paleolog, fiul lui, tînăr fiind și povățuit de domnul Ioan Cantacuzino.

5. În timpul aceluia au început turcii să treacă peste Elespont, din Asia Omur, fecior al lui Atin, sultan de al turcilor, care stăpînea Smirna, Efes și părțile din jur, iar din Prusa Orchan, fecior al numitului Osman. Trecînd ca niște oameni prădalnici, stricau tot Chersonesul și marginea de la mare a Traciei; neavînd cine să le stea împotrivă sau să se ridice în contra lor, străbăteau jefuind fără nici o frică pînă la Didimotich și spre capitala împărătească pînă la Silivria, cu gîndul să cucerească întreaga Tracie. În timpul domniei numitului Ioan, fiind încă un copilandru, a fost cucerită insula Chios de genovezi și celelalte insule Ciclade de frîncii veniți din Navara și tot Peloponesul afară de ținutul Spartei și afară de Monemvasia; și Foceia Nouă și Veche din Ionia de genovezi.

Lupta de la Cosovo 1389.

III. În același an murise și sus-numitul Orchan, sultanul turcilor, lăsîndu-și domnia fiului său Murad; acesta făcîndu-se stăpîn deplin pe orașele din Tracia, a împresurat și ocupat Adrianopole și toată Tesalia, afară de Tesalonic. Cum avea sub mîna lui aproape întreg pămîntul bizantinilor, a ajuns și la Tribali; și nimicind multe cetăți și sate de ale lor, pe locuitori îi făcea robi și-i trimitea prin strîmtoarea de la Chersones în partea cealaltă. Văzînd deci acestea craiul de atunci al Serbiei Lazar, feciorul craiului Serbiei Ștefan, și-a adunat toată oastea de

4 *Împreună* — 5 *Tînăr* Pouqu: După Andronic a domnit Mihail, feciorul lui, ani... După Mihail a domnit Andronic numit cel Bătrîn P_1 I || 8 nepot lui Atin Pouqu Bull: om P_1 I || 9 fecior Bull: nepot P_1 I.

de un urmaș de-al lui Carmian din timpul lui Andronic II Pal. și anume de pe la 1300. — *Frigie Mare* poate e de îndreptat în *Mică,* deoarece Frigia ce se întindea spre coasta Mării de Marmara se chema în antichitate Frigia Mică față de Frigia centrală, cea Mare. — *Carasi:* pe la 1300 și ceva; vz. G. Moravcsik, II, p. 138. — *Osman:* Othman 1288—1326, vz. ibid., p. 185, e întemeietorul dinastiei sultanilor osmanlii.

4.: *după Mihail:* de fapt după Andronic II Paleolog cel Bătrîn care, pînă la 1320, a domnit împreună cu fiul său Mihail IX Paleolog; iar, după moartea acestuia din 1320, a mai rămas împărat încă opt ani pînă în 1328; și abia după aceea a urmat nepotul său Andronic III Paleolog cel Tînăr, 1328—1341. — *Ioan V* Paleolog 1341—1391. — *Ioan* VI Cantacuzino 1347—1354 împreună cu Ioan V Pal.

5: *din Asia:* sub Asia, Duca înțelege de multe ori numai provincia antică romană Asia și îndeosebi Ionia de pe țărmul de apus al Asiei Mici cu centrul la Efes; vz. Asia din Indice. — *Omur:* 1340—1391 vz. G. Moravcsik, II, p. 187 s. v. Ὀμάρης 3, care e un nepot al lui Atin, adică Aidin 1300—1333, deși Duca îi spune *fecior* vz. VII, 1; cp. și II, 3: *Carmian.* — *Orchan* 1326—1362. — *numitului Ioan:* Ioan V Paleolog, *insulele Ciclade* ș.a.m.d. pare să fie un anacronism; c.p. *W. Miller, The hist. Doukas*

Καρμιάν· ἑτέρα Φρυγία ἡ Μεγάλη ἀρχομένη ἀπὸ Ἀσσοῦ πόλεως ἄχρι καὶ Ἑλ- 14b λησπόντου παρὰ τοῦ Καρασή. Βιθυνία πᾶσα καὶ μέρος τῶν Παφλαγόνων παρὰ τοῦ Ὀθμάν· οἵ ἦταν ἀρχηγοὶ Τούρκων.

4. Σὺν αὐτῷ δὲ τῷ Ἀνδρονίκῳ ἐβασίλευσε Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸν Μιχαὴλ ἐβασίλευσεν Ἀνδρόνικος ὁ ἐπονομαζόμενος νεώτερος ἔτη ιγ'· μετὰ δὲ τὸν Ἀνδρόνικον Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, νέος ὢν καὶ παιδαγωγούμενος παρὰ κυρίου Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ.

5. Ἐν τῷ αὐτοῦ χρόνῳ ἤξαρντο οἱ Τοῦρκοι περᾶν τὸν Ἑλλήσποντον ἐκ μὲν τῆς Ἀσίας Ὁμοῦρ, ἔκγονος Ἀτήν, ἀρχηγὸς Τούρκων, δεσπόζων Σμύρναν, Ἔφεσον καὶ τὰ πέριξ, ἐκ δὲ Προύσης Ὀρχάν, ἔκγονος τοῦ ῥηθέντος Ὀθμάν. Περῶντες γοῦν ληστρικῷ τρόπῳ ἐπόρθουν Χεῤῥόνησον πᾶσαν καὶ παράλιον Θρᾴκης· μὴ ἔχοντες τὸν ἀνθιστάμενον ἢ ἀνταίροντα ἀφόβως ἄχρι Διδυμοτείχου καὶ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἄχρι Σηλυβρίας κατέτρεχον, ὡς τὴν πᾶσαν Θρᾴκην ὑπὸ χεῖρα ποιήσοντες. Ἐν τῇ βασιλείᾳ γοῦν τοῦ ῥηθέντος Ἰωάννου ἔτι μείρακος ὄντος, ἑάλω Χίος νῆσος παρὰ τῶν Γενουϊτῶν καὶ αἱ λοιπαὶ Κυκλάδαι νῆσοι παρὰ τῶν ἀπὸ Ναυάρας ἀφικομένων Φράγκων καὶ Πελοπόννησος πᾶσα πλὴν Λακεδαιμόνων καὶ Μονεμβασίας· καὶ αἱ κατ' Ἰωνίαν Φώκαιαι παρὰ τῶν Γενουϊτῶν.

III. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐτεθνήκει καὶ ὁ προῤῥηθεὶς Ὀρχάν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων, καταλιπὼν τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Μουράτ· ὃς ἐγκρα- 15b τέστερος τῶν Θρᾳκικῶν πόλεων γενόμενος, πολιορκήσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἔσχε καὶ Θετταλίαν πᾶσαν πλὴν Θεσσαλονίκης. Ὡς οὖν σχεδὸν πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων γῆν ὑπὸ χεῖρα κατέχων, καὶ εἰς Τριβαλλοὺς ἀφίκετο· καὶ πολλὰ τῶν αὐτῶν πολίχνια καὶ κώμας ἀφανίσας καὶ τοὺς οἰκήτορας αἰχμαλώτους ποιῶν εἰς τὴν περαίαν διὰ τοῦ ἐν Χεῤῥονήσῳ πορθμοῦ ἀπέμπεμπε. Ὁρῶν οὖν ταῦτα ὁ τότε τὴν Σερβίαν κραλεύων Λάζαρος, υἱὸς Στεφάνου τοῦ κράλη Σερβίας, συναγηοχὼς

---

1 ἡ Pouqu: *om* P_1 | 4 Σὺν — 5 νεώτερος Pouqu : Μετὰ δὲ τὸν Ἀνδρόνικον ἐβασίλευσεν Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτει Μετὰ δὲ τὸν Μιχαὴλ ἐβασίλευσεν Ἀνδρόνικος ὁ ἐπονομαζόμενος γέρων P_1 I || 8 χρόνῳ tempo I: καιρῷ Pouqu: ἔτει P_1 || 9 ἔκγονος *scripsi*, v. VII, 1 | ἔγγονος Ἀτήν Bull Pouqu: *om.* I P_1 || 9-10 Σμύρνης, Ἐφέσου καὶ τῶν Pouqu || 10 ἔκγονος Bull: ἔγγονος P_1 Pouqu: nevote I || 11 τὴν παράλιον Pouqu || 12 ἀντεροῦντα Pouqu || 13 βασίλευσαν P_1 | ὡς Bull Pouqu: ἕως P_1 || 14 ποιήσασθαι Pouqu | ὄντος Bull: οὗτος P_1 || 15 αἱ Bull Puqu: οἱ P_1 | Κυκλάδαι νῆσοι P_1: Κυκλάδες Pouqu | παρὰ τῶν ἀπὸ Pouqu: ἐκ τῶν P_1 Bull: da Latine quali venero da I.

---

etc., p. 63. Frîncii din Navara sînt aşa-zisa companie catalană care a reuşit să întemeieze la Atena o republică militară ce a durat de la 1311 pînă la 1385.

III 1 : *In acelaşi an :* e o trecere vagă şi numai aproximativă, căci mai înainte n-a fost doar vorba de vreun anumit an. — *a ocupat Adrianopole :* în 1362 ; vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzant. Staates,* München, 1952[2], p. 427 şi n. 3. — *toată Tesalia afară de Tesalonic :* Duca, Salonicul îl consideră aşezat în Tesalia ; vezi şi XVIII 2 ; XIX 9. După L. Chalc., I, p. 44, I, Murad I ar fi ocupat Salonicul prin generalul său Charatin (Chaireddin) ; dar mai vrednică de crezare e ştirea lui Duca (XIII 6), că turcii au cucerit Salonicul pentru întîia oară sub Baiazid I Fulgerul în 1394 ; vz. Ak. Nimet, *Die türkische Prosopographie bei L. Chalk.,* Diss., Hamburg. 1933, p. 85, nr. 3 şi G. Ostrogorsky, *op. cit.,* p. 433, n. 2. — *La tribali :* adică sîrbi, precum le spune şi Duca de obicei. — *Lazăr* I, 1372—1389.

sub mîna lui şi se încaieră cu asupritorul şi din amîndouă oştile cad foarte mulţi. Apoi se întîmplă ceva nou şi o ispravă cu iscusită şiretenie mai presus de orice cuvînt. Un bărbat dintre nobili, un sîrb tînăr, viteaz şi îndrăzneţ ca nimeni altul de pe atunci, după cum s-a şi dovedit, smulgîndu-se din linia de bătaie a creştinilor, pică în mijlocul rîndurilor turceşti ca dezertor. Şi fireşte, turcii îl apucă pe acesta, el însă îi spune sultanului pe nume, zicînd: „Vreau să-l văd pe acesta şi să-i şoptesc cîteva vorbe, încît să biruie acest război, căci pentru aceasta am dezertat"; şi ei i-l arată pe sultan. Iar Murad făcîndu-i semn cu mîna să vie spre el, tînărul se repede şi, venind aproape, îl răneşte de moarte cu un pumnal în inimă; şi el e tăiat bucăţele de baltagiii şi ostaşii de gardă ai lui Murad.

2. Atunci turcii văzînd întîmplarea nouă şi neaşteptată şi neputînd răbda ce nenorocire li s-a întîmplat dintr-o dată înaintea ochilor, iau o hotărîre la repezeală mult înţeleaptă. Au ridicat în mijlocul rîndurilor oştirii un cort şi l-au aşezat înăuntru pe Murad pe jumătate mort; iar ei, primejdiile cele multe, întru nimică socotindu-le, au pornit asupra rîndurilor de luptă ca nişte cîini turbaţi. Sîrbii însă nu ştiau de lovitura ce-a dat-o pentru ei acel tînăr strălucit şi că pe turci i-a făcut să-şi piardă sultanul, ci ei erau cuprinşi de multă deznădejde, aşa că acel vrednic căpitan s-a prăpădit fără folosul aşteptat; şi ei s-au împotrivit turcilor cu inima plină de teamă, pînă ce războiul a luat sfîrşit. Şi Lazar e prins şi cu dînsul foarte mulţi din mai marii lui, pe care i-au dus în cortul, unde zăcea Murad, trăgînd acum de moarte, şi-i măcelăresc cu desăvîrşire dimpreună cu Lazar pe toţi cei de sub mîna lui; şi cu ei moare şi Murad şi amîndoi şi-au dat sfîrşitul.

3. Aripa dreaptă nu băgase nimic de seamă ce se petrecea şi nici cea stîngă, căci la coada oştirii s-au săvîrşit acestea. Şi era comandantul aripii drepte, Savuţi, cel dintîi din feciorii lui Murad, iar al celei stîngi cel de-al doilea, Baiazid, aprig şi energic ca nimeni altul; pe acesta chemîndu-l cei mai înalţi sfetnici ai lui Murad, pe care în limba lor îi numesc viziri, îi descoperă cele întîmplate şi-i arată leşul părintelui. Iar el, pe obraz nearătîndu-i-se nici urmă de jale sau plîns, îl chiamă pe fratele său Savuţi, fireşte ca din partea tatălui, spre a se chibzui asupra unui lucru mai adînc. Savuţi neştiind însă nimic despre drama petrecută, vine de bună voie ca la tatăl său şi este prins, fără să vrea, de frate-său şi orbit de lumina ochilor.

28, 32, 34 Savuţi P_1 Bull: Soliman I.

1 şi 2: Mult mai pe larg şi cu amănunte noi este descrisă lupta de la Cosova în I, p. 352—355. Cp. şi L. Chalc., I, p. 49—52.

3: Savuţi: Saugi; după L. Chalc., I, p. 53, să fi fost Iagup (Iakup), alt fecior de-al lui Murad I, şi a fost sugrumat; după G. Sfranţes, I, p. 86, 5 a fost Musulman, adică Soliman ca şi în I.

πᾶσαν τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ δύναμιν συμπλέκεται τῷ τυράννῳ καὶ ἐξ ἀμφοῖν τῶν δυνάμεων πίπτουσι πλεῖστοι. Εἶτα γίνεταί τι καινὸν καὶ ὑπὲρ λόγον τεχνούργημα. Ἀνήρ τις τῶν ἐνδόξων, Σέρβος νέος, ἀνδρεῖος καὶ τολμηρὸς ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν τότε, καθὼς ἀπεδείχθη, ἀποσπασθεὶς ἐκ τῆς φάλαγγος τῶν χριστιανῶν εἰς μέσον τῆς παρατάξεως τῶν Τούρκων ὡς αὐτόμολος πίπτει. Καὶ δῆτα ἁρπάσαντες οἱ Τοῦρκοι τοῦτον, αὐτὸς δὲ τὸν ἡγεμόνα ὀνομαστὶ καλῶν καὶ „Βούλομαι τοῦτον ἰδεῖν καὶ λόγους τινὰς ὑποψιθυρίσαι, ὡς ἐγκρατὴς γενέσθαι τουτουῒ τοῦ πολέμου, ἕνεκα γὰρ τούτου αὐτόμολος ἐληλύθειν," εἰπών, τὸν ἡγεμόνα δεικνύουσι. Ὁ Μουρὰτ δὲ διὰ τῆς χειρὸς δειγματίσας τοῦτον ὡς πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, ὁ νέος ὁρμήσας καὶ πλησίον ἐλθὼν ξιφιδίῳ κατὰ καρδίας καιρίαν δίδωσι πληγήν· καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν πελεκυφόρων καὶ ὑπασπιστῶν τοῦ Μουρὰτ μεληδὸν κατατέμνεται. 16b

2. Τότε οἱ Τοῦρκοι τὸ παρ᾽ ἐλπίδα καινὸν θεασάμενοι καὶ οἷον κακὸν αὐθωρὸν ἐπ᾽ ὄψιν ἐπιπεσὸν μὴ ἐνεγκάμενοι, βουλὴν εὐσύνοπτον βουλεύονται μάλα καὶ σοφιστικήν. Ἐν μέσῳ τῆς παρατάξεως σκηνὴν πεπηγότες εἴσω τὸν ἡμιθανῆ Μουρὰτ τεθήκασιν· αὐτοὶ δὲ ὡς οὐδένα τοὺς πολλοὺς κινδύνους ἀπώσαντες, εἴσω τῶν παρατάξεων ὡς κύνες λυττῶντες ἐχώρησαν. Οἱ δὲ Σέρβοι ἀγνοοῦντες τὴν εἰς αὐτοὺς γενηθεῖσαν παρὰ τοῦ καλοῦ νέου ἐκείνου εὐστοχίαν καὶ τὴν εἰς τοὺς Τούρκους τοῦ ἡγεμόνος ζημίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπεγνωκότες, ὡς ὁ καλὸς ἐκεῖνος στρατηγὸς ἄτερ κέρδους τοῦ προσδοκουμένου ἀπώλετο, δειλοκαρδίως κἀκεῖνοι πρὸς τοὺς Τούρκους ἀντεῖχον, ἕως οὗ τέλος ὁ πόλεμος εἴληφε. Συλλαμβάνεται οὖν ὁ Λάζαρος καὶ σὺν αὐτῷ τῶν μεγιστάνων οἱ πλεῖστοι, οὓς ἀπαγαγόντες ἐν τῇ σκηνῇ, ᾗ ἔκειτο ὁ Μουρὰτ ἤδη τὰ λοίσθια πνέων, σὺν τῷ Λαζάρῳ πάντας τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν ἄρδην κατέσφαξαν· καὶ σὺν αὐτοῖς καὶ Μουράτ, ἄμφω τέλος ἐδέξαντο.

3. Τὸ δεξιὸν κέρας μήπω τῶν πραττομένων αἰσθόμενόν τι, ἀλλ᾽ οὔτε τὸ ἀριστερόν, ἐν δὲ τῇ οὐραγίᾳ ταῦτα ἐπράχθησαν. Ἦν δὲ ὁ ἔξαρχος τοῦ δεξιοῦ κέρατος Σαβούτζιος, ὁ πρῶτος τῶν υἱῶν Μουράτ, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ ὁ δεύτερος ὁ καὶ Παγιαζήτ, δεινὸς καὶ δραστήριος ὡς οὐδείς τῶν ἄλλων, ὃν καὶ μετακαλέσαντες οἱ τῆς βουλῆς ἐξοχώτατοι τοῦ Μουράτ, οὓς καὶ βεζίρηδας κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶτταν καλοῦσιν, ἀνακαλύπτουσι τὰ γενόμενα καὶ τὸ πτῶμα τὸ πατρικὸν 17b
ἐμφανίζουσιν. Ὁ δὲ οὐδὲ σχῆμα οἰμωγῆς ἢ κλαυθμοῦ ἐν ταῖς παρειαῖς ἀναφανὲν μετακαλεῖται Σαβούτζιον τὸν ἀδελφὸν ὡς δῆθεν ἐκ τοῦ πατρός, ἵνα σκέψωνταί τι βαθύτερον. Ἀναγνοοῦντος δὲ τοῦ Σαβουτζίου τὸ δρᾶμα, ἑκὼν ἔρχεται ὡς

---

2 ὑπερλόγον P_1 || 3 ἄλλος P_1: ἄλλων cod. Vat. 1480 || 8 ἐληλύθειν cod. Vat 1408: ἐληλύθην Bull: ἐλυλήθην P_1: ἐλήλυθα Bek || 11 πληγήν P_1 τὴν πληγήν Bull || 13 τὸ P_1: *om.* cod. Vat. 1408 || 16 τεθήκασιν P_1: τεθείκασι Bull || 17 ἐχώρησαν Bek: ἐχώρεσαν P_1 Bull || 28, 33 *et* 34 Σαβούτζιος, -ον, -ου P_1 Bull: Solmano I || 33 σκέψονται P_1 Bull || 34 τοῦ P_1: *om.* Bull.

4. Şi sultan al turcilor este proclamat Baiazid, bărbat aprig şi repede la lucrurile războiului, luptător în contra creştinilor ca nimeni altul din vremea sa, în religia arabilor ucenic înfocat al lui Mohamed, păzind pînă la ultimul punct poruncile lui nelegiuite, neadormit şi priveghind nopţile în sfaturi şi planuri în contra oilor cuvîntătoare ale lui Hristos.

IV. Acesta luînd domnia după căderea lui Lazar şi a lui Murad precum s-a arătat mai sus, mai întîi pe sîrbi i-a făcut birnici şi tributari, luînd şi ostatici şi obligîndu-i, ca feciorul acelui Lazar, Ştefan, pe care Serbia după nenorocirea aceea l-a ales crai, să fie cu oastea lui, unde petrece Baiazid, spre a pleca şi el în război cu dînsul, şi pe sora sa Maria, fata lui Lazar, fecioară frumoasă în floarea vîrstei, să i-o dea în căsătorie şi talanţi de argint îndeajuns din minele Serbiei.

Cuceririle lui Baiazid I în Asia Mică.

2. Şi astfel sîrbii fiind supuşi turcilor, Baiazid şi-a adunat toată călărimea din oştile Traciei şi Tesaliei şi pleacă în partea cealaltă spre răsărit; şi trecînd strîmtoarea ce e între Galipoli şi Lampsac, cu multă oaste de turci şi bizantini ce erau sub mîna lui, năvăleşte asupra oraşului Cotiaion, capitala Frigiei şi a cucerit şi oraşul şi pe Carmian, sultanul Frigiei, l-a prins. Baiazid ocupat fiind cu lucrurile din Frigia, l-a trimis pe Carmian la Brusa; dar el scăpînd cu fuga, a plecat la perşi. Iar Baiazid trecînd prin Frigia, a coborît de la Laodicea la Efes şi s-a făcut stăpîn pe Ionia; şi prinzînd pe Iese, nepot al lui Atin şi sultan al Ioniei, l-a trimis în surghiun la Nicea în Bitinia; şi acolo şi-a petrecut el restul vieţii. Toate oştile însă trecîndu-le peste Meandru, a luat fără nici o ciocnire toată Caria şi Licia şi sultanul acestora Eliez a plecat fugar la perşi.

3. Apoi luînd calea întoarsă cu toate oştile, ajunge în Lidia la Sardes, capitala Lidiei, coborînd drumul din Tmolos, cel mai mare munte al Lidiei. Şi mergînd pe drumul spre Magnesia care e aşezată la poalele muntelui Sipilos, i-a eşit întru întîmpinare Chidir, sultanul Lidiei şi al oraşelor eolice, nepotul lui Sarchan şi i s-a predat. El însă, după ce l-a făcut părtaş de oarecare cinste, pentru că Chidir îi era cumnat, ţinînd pe sora sa, îl trimite pe acesta la Brusa, dar peste puţin timp l-a şi ucis prin

---

4: Baiazid I Ilderim (Fulgerul), 1389—1403.

IV 1: Ştefan, crai al Serbiei de la 1389 pînă la 1427.

2: *Carmian:* evident că un urmaş de-al lui Carmian, amintit la II 3, fie că s-a chemat aşa sau altfel; vz. II 3. — *la perşi,* adică la tatarii mongoli ai lui Timur-Lenk care, după înfrîngerea lui Baiazid la Ancara în 1402, i-a pus înapoi în domniile lor pe sultanii izgoniţi de Baiazid, vz. XVIII, 3. — *Iese. nepot:* acest Iese este feciorul lui Ese, la care s-a refugiat bunicul lui Duca în 1345, vz. V, 5. — *Eliez:* 1390—1421 vz. G. Moravcsik, II, p. 115 s. v. Ἐλιέζης.

3. *Chidir:* 1388—1410; vz. G. Moravcsik, II, p. 288 s.v. Χιτήρης.

πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἄκων συλλαμβάνεται παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττεται.

4. Καὶ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων ὁ Παγιαζὴτ ἀναδείκνυται, ἀνὴρ δεινὸς καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα γρήγορος, χριστιανομάχος ὡς οὐδεὶς τῶν κατ᾽ αὐτόν, ἐν τῇ τῶν Ἀράβων θρησκείᾳ μαθητὴς τοῦ Μωάμεδ θερμότατος, φυλάττων τὰς ἀθέσμους αὐτοῦ ἐντολὰς ἄχρι καὶ τῆς ὑστάτης στιγμῆς, ἄγρυπνος καὶ διανυκτερεύων ἔν τε βουλαῖς καὶ μηχανουργίαις κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ λογικῶν προβάτων.

IV. Οὗτος τὴν ἡγεμονίαν ἀναδυσάμενος πρῶτον μὲν Σέρβους μετὰ τὴν πτῶσιν Λαζάρου καὶ τοῦ Μουράτ, ὡς λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ὑποτελεῖς καὶ ὑποφόρους πεποίηκεν, ὁμήρους τε καὶ συνθήκας λαβών, ὡς ὁ τοῦ Λαζάρου ἐκείνου υἱὸς Στέφανος, ὃν καὶ κράλην ἡ Σερβία μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην κεχειροτόνηκεν, εἴη σὺν τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ, ὅποι διάγει ὁ Παγιαζήτ, κἀκεῖνος συνεκστρατεύεσθαι καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Μαρίαν, τὴν τοῦ Λαζάρου θυγατέραν, εἰς γάμον ἐκδώσειν αὐτῷ, παρθένον οὖσαν καὶ τρυφεράν, καὶ ἀργύρου τάλαντα ἱκανὰ ἐκ τῶν μετάλλων Σερβίας.

2. Καὶ οὕτω μὲν Σέρβοι τοῖς Τούρκοις ὑπόσπονδοι γεγονότες, ὁ Παγιαζὴτ 18b πᾶσαν τὴν ἱππικὴν τῶν Θρᾳκικῶν καὶ Θετταλικῶν δυνάμεων συναγηοχὼς ἐπὶ τὴν περαίαν τὴν πρὸς ἕω τὴν πορείαν ποιεῖ καὶ διαβὰς τὸν πορθμὸν τὸν ἐν μέσῳ Καλλιουπόλεως καὶ Λαμψάκου μετὰ πολλοῦ συμμαχικοῦ Τούρκων τε καὶ Ῥωμαίων τῶν ὑπὸ χεῖρα ἐπὶ τὸ Κοτυάειον ἀνατρέχει, μητρόπολιν τῆς Φρυγίας, καὶ τήν τε πόλιν εἷλε καὶ τὸν Καρμιὰν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Φρυγίας. Γενόμενος δὲ ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Φρυγίας ὁ Παγιαζὴτ τὸν Καρμιάνον ἐν τῇ Προύσῃ ἐξέπεμψεν· ὁ δ᾽ ἀποδράσας εἰς Πέρσας ἐξέφυγεν. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ τὴν Φρυγίαν διαβὰς καὶ ἀπὸ Λαοδικείας εἰς Ἔφεσον κατελθὼν ἐγκρατὴς τῆς Ἰωνίας ἐγένετο καὶ τὸν Ἰεσαί, ἔγγονον τοῦ Ἀτήν, ἀρχηγὸν ὄντα τῆς Ἰωνίας κατασχὼν ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ ἐξώρισεν· κἀκεῖ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ διεβίβασεν. Τὰς δὲ δυνάμεις πάσας διαβιβάσας τὸν Μαίανδρον καὶ Καρίαν πᾶσαν καὶ Λυκίαν ἀψοφητί λαβών, ὁ τούτων ἀρχηγὸς Ἐλιὲζ πρὸς Πέρσας φυγὰς ᾤχετο.

3. Λαβὼν δὲ τὰς δυνάμεις πάσας, ὀπισθορμῶν ἐν τῇ Λυδίᾳ παραγίνεται, τὴν πορείαν ἀπὸ τοῦ Τμώλου, τοῦ μεγίστου ὄρους τῆς Λυδίας, εἰς Σάρδεις, μητρόπολιν τῆς Λυδίας, κατελθών. Καὶ πρὸς Μαγνησίαν τὴν ἐν Σιπύλῳ τὴν πορείαν ποιούμενος, ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ Χχηδήρ, ὁ ἀρχηγὸς Λυδίας καὶ τῶν Αἰολίδων πόλεων, ὁ ἔγγονος τοῦ Σαρχάν, καὶ παρέδωκεν ἑαυτόν. Αὐτὸς δὲ μεταδοὺς μερικῆς τιμῆς, ἐπεὶ γαμβρὸς ἐπ᾽ ἀδελφῇ ἦν ὁ Χχηδήρ, πέμπει τοῦτον πρὸς Προῦσαν, ὡς ἐν ὀλίγῳ δὲ καὶ φαρμάκῳ τοῦτον ἀπέκτεινεν. Ὁ δὲ Παγια- 19b

9 πρῶτον Bull: πρώτους P_1 || 23 τὸν *om.* P_1 | Καρμιάνον P_1 : Καρμιανόν Bull || 26 ἔγγονον P: nevote I: ἔκγονον Bul.

otravă. Iar Baiazid a ţinut calea ce duce la Filadelfia; căci acest oraş ca unul ce se ridica mult prin mărime şi era foarte populat, îşi păstrase neatîrnarea aproape de vreo sută de ani. Şi tot răsăritul era subjugat de turci, acest oraş însă strălucea ca o stea în mijlocul cerului întunecat de nori. Împresurîndu-l pe acesta... şi nemaiputînd ei din cauza lipsei de hrană ,s-au predat. Iar el luînd toate oştile răsăritului, după ce mai înainte a pus în provincii comandanţi şi guvernatori pe care a vrut, pleacă spre apus. Şi după ce a trecut strîmtoarea, deoarece cetatea Galipoli era stricată de mult timp şi de catelani şi de turcii înşişi şi era năruită cu desăvîrşire, a clădit din temelie alta nouă; şi a construit o bază navală pentru trireme şi a ridicat pentru apărare un turn foarte mare ce se înălţa deasupra portului.

Răscoala lui Ioan Cantacuzino.

V. In timpul de atunci împăratul Ioan trecuse de vîrsta copilăriei şi a tinereţelor şi-şi pregătea vîrsta bărbăţiei pentru bătrîneţe într-o toropeală cît mai mare; şi cît a fost tînăr, s-a lăsat povăţuit de domnul Ioan Cantacuzino, pe care l-am amintit mai sus, un bărbat priceput şi mare luptător în ale războiului şi între oamenii de neam mare o floare cu bun miros, precum ar putea spune careva. Fiind el un bărbat ca acesta, şi împăratul de mai înainte Andronic îl socotea întru toate ca pe un frate şi la moarte i-a încredinţat împărăţia împreună cu băiatul. Ci ursita cea rea a bizantinilor a aruncat sămînţa urii şi a făcut să se ivească pizma; căci oamenii îi şi pizmuiesc mai mult pe cei ce se înalţă mai mult prin virtute.

2. Drept aceea şi în timpul de atunci, împăratul Ioan fiind încă tînăr, Cantacuzino voia să-i fie socru, dîndu-i pe fie-sa Elena. Ceilalţi însă din sfatul ţării, pizmăreţi fiind, spuneau într-una către mama împăratului, că e obicei de demult, ca din alamani şi germani să i se aducă mireasă împăratului romeilor, nu însă dintre supuşi, „ca la timp de nevoie să putem avea sprijin şi ajutor de la neamul acela". Inţeleasă fiind deci şi doamna Ana cu aceasta, pentru că şi dînsa era din Alamania şi vedea cu ochi

---

5 după acesta *printr-o jumătate de rînd rămas nescris arată o lipsă* P: *pe care o întregeşte cu cuvintele:* „pierzînd orice nădejde de ajutor" I || 9 şi₂ Beck: *om.* P.

---

la Filadelfia: L. Chalc., I, 58, 9 — 20 ne spune că însuşi împăratul Manuil II Paleolog a sfătui oraşul să se predea. Nevoind însă să asculte, a fost cucerit. — *„ca o stea... nori".* Vz. Iisus, fiul lui Sirah 50, 16. — *Catelani:* e faimoasa companie catalană, angajată de Andronic II şi Mihail IX Paleolog să lupte pe bani în contra turcilor, luptîndu-se însă apoi şi cu bizantinii; vz. II, 5.

V 1: *ca pe un frate şi la moarte i-a încredinţat:* vz. şi Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină,* ed. Bonn, 301, 15—18; cp. şi L. Chalc., I, 21, 14—20 şi G. Sfranţes, I, 45, 1—8.

ζὴτ τὴν πρὸς Φιλαδέλφειαν ἀπάγουσαν εἶχεν ὁδόν· καὶ γὰρ αὕτη ὡς ὑπερέχουσα τῷ μεγέθει καὶ πολύανδρος οὖσα ἐπεκράτει ἔγγιστά που τοῖς ρʹ ἔτεσιν. Καὶ ἡ ὑφήλιος πᾶσα ἦν ὑπόχειρος παρὰ τῶν Τούρκων, ἡ δὲ πόλις αὕτη δίκην ἀστέρος ἐν συννεφώδει μεσουρανήματι φαίνουσα ἦν. Πολιορκήσας δὲ ταύτην... καὶ μὴ δυνάμενοι διὰ τὴν ἔνδειαν τῶν τροφῶν παρεδόθησαν. Λαβὼν δὲ τὰς δυνάμεις πάσας τῆς ἕω, προκαταστήσας ἐν ταῖς ἐπαρχείαις ἀρχηγοὺς καὶ ἡγεμόνας, οὓς αὐτὸς ἠβούλετο, πρὸς τὰ ἑσπέρια χωρεῖ. Καὶ δὴ τὸν πορθμὸν διαβάς, ἐπεὶ τὸ τῆς Καλλιουπόλεως φρούριον πρὸ πολλοῦ καιροῦ παρά τε τῶν Κατελάνων καὶ παρ᾽ αὐτῶν Τούρκων διεφθαρμένον καὶ εἰς παντελῆ ἀφανισμὸν ἦν, αὐτὸς ἐκ βάθρων ἄλλο καινὸν ᾠκοδόμηκε καὶ ὁρμητήριον ἕνεκα τριήρεων φυλακήν· καὶ πύργον ὑπερμεγέθη πρὸς ἀντιπαράταξιν ὑπερεστηκότα τοῦ λιμένος ᾠκοδόμησεν.

V Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὑπερβὰς τὴν μειρακιώδη καὶ νεανικὴν μεθηλικίωσιν καὶ τὴν ἀνδρῴαν μεθ᾽ ὅσης ναρκότητος πρὸς τὴν πρεσβυτικὴν ἑτοιμάζετο τῷ τότε καιρῷ, καὶ γὰρ νέος ὢν καὶ παιδαγωγῷ χρώμενος κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ προῤῥηθέντι Καντακουζηνῷ, ἀνδρὶ συνετῷ καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ μαχιμωτάτῳ καὶ τῶν εὐγενῶν, ὡς εἴποι τις, ἄνθος εὔοσμον. Τοιοῦτον γὰρ ὄντα καὶ ὁ προβεβασιλευκὼς Ἀνδρόνικος κατὰ πάντα ὡς ἀδελφὸν ἡγεῖτο καὶ τὴν βασιλείαν σὺν 20b τῷ παιδί, τελευτῶντος, ἀνέθετο. Ἀλλ᾽ ἡ τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἀγαθὴ τύχη μῖσος ἐνέσπειρε καὶ φθόνον ἀπέτεκε, καὶ γὰρ φθονοῦσι μᾶλλον τοῖς μᾶλλον ἐπ᾽ ἀρετῇ προιοῦσιν.

2. Ὅθεν καὶ κατὰ τὸν τότε καιρόν, νέος ὢν ἔτι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἠβούλετο ὁ Καντακουζηνὸς κηδεστὴς αὐτοῦ γενέσθαι ἐπὶ θυγατρὶ Ἑλένῃ. Οἱ δὲ λοιποὶ τῆς συγκλήτου φθονοῦντες, πρὸς τὴν μητέρα τοῦ βασιλέως, ἐξ Ἀλαμανῶν καὶ Γερμανῶν ὡς ἐκ συνήθους μακροῦ τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ἀγαγέσθαι νύμφην ἔφασκον, οὐχὶ δ᾽ ἐκ τοῦ ὑπηκόου, „ὅπως ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν ἐν καιρῷ δεομένῳ παρὰ τοῦ γένους ἐκείνου σχοίημεν.“ — Συγκατανευούσης οὖν εἰς τοῦτο

2 ἔγγυσθά P || 4 *post* ταύτην *spatio vacuo lacunam indicat* P: *quam verbis* „destituta de ogni speranza de soccorso“ *supplet* I || 8 καὶ Bek: *om.* P || 10 *fortasse* φυλακῆς.

3—4 δίκην ἀστέρος ἐν συννεφώδει Ies. Sirach 50, 6.

2: *Din alamani şi germani:* Adică din Germania şi Franţa, căci sub ἐξ Ἀλαμανῶν din alamani, Duca înţelege Germania, iar sub ἐξ Γερμανῶν din germani, înţelege Franţa; vz. mai jos XI, 2 şi mai ales XIV, 5. Aceste denumiri se întîlnesc acum la istoricii bizantini de mai înainte; astfel Cecaumenos îl numeşte pe un Petru nepot de frate o dată τοῦ βασιλέως Φραγγίας (p. 96, 10), iar cîteva rînduri mai departe τοῦ ῥηγὸς Γερμανῶν (p. 96, 14 Strategicon, ed. B. Wassiliewsky-J.V. Iernstedt); iar Ioan Cinam îi spune împăratului german Conrad ὁ Ἀλαμανός, iar regelui francez ὁ Γερμανός (ed. Bonn, p. 69, r. 9 şi 10). Intîia soţie a lui Andronic III Paleolog a şi fost Irina de Braunschweig, iar cea de-a doua Ana de Savoia (vz. Av. Th. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen,* Diss. München, 1938, p. 43). — *era din Alamania,* adică din Germania; dar Ana era fata contelui Amadeo din Savoia, aşa că era italiană-franceză, nicidecum germană, aşa că Duca

buni ca împăratul şi copilul ei să-şi ia şi el soţie din acelaşi sînge, Cantacuzino este dat la o parte. Şi el este desărcinat de sarcina epitropiei; şi pleacă din Constantinopole şi se duce spre Macedonia. Şi cei cuprinşi de pizmă găsesc cu îndemînare prilej şi plăsmuiesc în contra lui învinuire de les-maiestate; şi împărătesei mame îi spun plăsmuirea lor ca lucru sigur şi-i dau doamnei sfatul să-l pună la încercare, spunînd: „Să se dea ordin din partea maiestăţii tale către domesticul aşa, încît să ia unităţile de ostaşi macedonene şi să vină în grabă la Bizanţ“. Căci aceia îşi ziceau în mintea lor: dacă va răspunde la ordinul împărătesc vor avea vînatul ca şi în mînă; dacă va respinge ce i s-a poruncit, vor ridica învinuirea pe faţă şi-i vor alege urmaş pe altul să conducă treburile obşteşti.

3. Neamurile însă şi prietenii lui Cantacuzino îi descoperă în taină printr-o scrisoare ce s-a pus la cale şi: „Dacă vrei să vezi soarele şi să scapi de întuneric, preferă nesupunerea“, i-au scris; „iar de ai să te supui, vei avea înainte de moarte întunecarea“. Cantacuzino aflînd acestea şi trecînd cu dispreţ peste ordinul împărătesc, s-a ridicat pe faţă în contra lor. Cei din capitală însă aleg eparh pe altul în locul lui, pe Alexie Apocaucos, om de neam prost şi nebărbat, dar înzestrat cu tot felul de viclenii şi aprig la strîmbătate; pe acesta împărăteasa l-a şi pus în demnitatea de mare duce.

4. Acesta aflînd cine a anunţat pe Cantacuzino de cele întîmplate, i-a prins pe toţi, rude şi prieteni, şi i-a încuiat în închisoarea din palatul cel mare, peste două sute la număr, bărbaţi eroi semizei, neam coborîtor din al de Pelops şi Aiacos. Avîndu-i pe aceştia înăuntru ca pe nişte vrăbii în laţ, se temea ca nu cumva, începînd vreo răscoală, închisoarea să fie atacată şi prizonierii să pună mîna pe putere prin grija rudelor şi a prietenilor, căci partea cea mai mare din populaţia capitalei, pe cît din senat pe atît din poporul de rînd îl stimau pe Cantacuzino ca pe un om foarte generos şi mult binefăcător faţă de toţi. Şi atunci Apocaucos pune la cale un plan viclean: ziua să fie grămadă unii cu alţii şi să stea cu toţii înăuntrul închisorii, noaptea însă împărţiţi cîte doi şi cîte trei, să fie ţinuţi în siguranţă în nişte celule. Şi dorinţa şi-a pus-o în lucrare; şi scînduri şi lemne şi meşteri erau gata. Cînd cei din închisoare au cunoscut ce se face,

pare să confunde originea celei de-a doua soţii cu originea celei dintîi. — *domesticul:* înainte vreme era general-comandant de oaste. În sec. XIV însă, marele domestic ajunsese una din cele mai înalte demnităţi, venind îndată după demnităţile de despot, sevastocrator şi cezar, demnităţi rezervate de obicei membrilor familiei împărăteşti; vz. Codin, *De officiis*, ed. Bonn, p. 7, 15.

3: *întuneric, întunecarea:* aluzie la pedeapsa obişnuită, orbirea, ce-i aştepta în Bizanţ pe rebelii politici. — *eparh:* adică guvernator şi comandant militar al capitalei; aceasta era funcţiunea, iar *mare duce* era demnitatea ca un fel de rang şi titlu. — *de neam prost* etc.: cp. Nichifor Gregoras, ed. Bonn, I, p. 301, 12: οὐ πάνυ τῶν εὐγενῶν ἦν, βαθυγνώμων δὲ ἀνὴρ καὶ εὐμήχανος καὶ δόλους συνθεῖναι δεινός „nu

καὶ τῆς δεσποίνης Ἄννης, ὡς ὅτι καὶ ἐξ Ἀλαμανῶν ἦν καὶ προθύμως εἶχε πάλιν ἐκ τῶν αὐτῶν αἱμάτων πορφύραν βάψαι τῷ βασιλεῖ καὶ παιδί, παρορᾶται Καντακουζηνός. Καὶ αὐτὸς τῆς ἐπιτροπῆς τὸν φόρτον ἀποφορτίζεται· ἔξεισι τῆς Κωνσταντίνου καὶ πρὸς Μακεδονίαν μεθίσταται. Καὶ οἱ τὸν φθόνον τρέφοντες εὗρον εὐχέρειαν καὶ καθοσίωσιν κατ᾽ αὐτοῦ πλάττουσιν· καὶ τῇ βασιλίδι καὶ μητρὶ τοῦ βασιλέως τὸ πλάσμα ὡς πρᾶγμα βέβαιον ἀπαγγέλουσι καὶ δοκίμιον τοῦ πράγματος τῇ δεσποίνῃ συμβουλεύονται· „Γενηθήτω," λέγοντες, „πρόσταγμα παρὰ τῆς σῆς βασιλείας πρὸς τὸν δομέστικον, ὥστε λαβεῖν τὰς τῶν Μακεδόνων ἴλας καὶ ἐλθεῖν τάχυ πρὸς τὸ Βυζάντιον." — Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐνενόουν· εἰ μὲν ἀπαντήσει πρὸς τὸ θέσπισμα, τὸν θηρώμενον ἕξουσιν ὡς ἀνδράποδον· εἰ δ᾽ ἀπορκούσει 21b
τὸ προσταθχέν, εὔδηλον τὴν κατηγορίαν καταγγελοῦσι καὶ ἄλλον ἐν τοῖς πράγμασι χειροτονήσουσιν ἔφεδρον.

3. Οἱ δὲ τοῦ Καντακουζηνοῦ προσγενεῖς τε καὶ φίλοι τὸ δρᾶμα λαθραίως διὰ γραφῆς δηλοῦσι καί· „Εἰ μὲν βούλει τὸν ἥλιον ὁρᾶν καὶ σκότους ἀπέχεσθαι, τὰ πρωτεῖα τῇ παρακοῇ νέμε," γεγράφασιν· „εἰ δ᾽ ὑπήκοος γένῃ, ἕξεις πρὸ θανάτου τὴν σκότωσιν." — Ταῦτα μαθὼν ὁ Καντακουζηνὸς καὶ τοῦ θεσπίσματος καταφρονήσας, προφανῶς ἀντέστη. Οἱ δὲ τῆς πόλεως ἄλλον ἀντ᾽ αὐτοῦ ψηφίζουσιν ἔπαρχον, Ἀλέξιον τὸν Ἀπόκαυκον, ἄνδρα ἀγενῆ τε καὶ ἄνανδρον, πλὴν ποικίλον ἐν πανουργίᾳ καὶ δεινὸν ἐν σκαιότητι, ὃν καὶ μέγα δοῦκαν ἡ βασιλὶς ὠφφικίωσεν.

4. Οὗτος μαθὼν τοὺς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπαγγείλαντας τὰ γενόμενα καὶ συλλαβὼν ἅπαντας προσγενεῖς τε καὶ φίλους, ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Μεγάλου Παλατίου ἀπέκλεισε τὸν ἀριθμὸν ὑπὲρ διακοσίους, ἄνδρας ἡμιθέους ἥρωας καὶ Πελοπίδων καὶ Αἰακίδων ἀπόγονα. Τούτους ἔχων ἔνδον ὡς στρουθία εἰς πάγην καὶ φοβηθεὶς μή ποτε νεωτερίσαντες ἀντέχωσι τοῦ φρουρίου καὶ γέγωνται οἱ δέσμιοι ἐγκρατεῖς δι᾽ ἐπισκέψεως τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, καὶ γὰρ τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως μέρος, ὅσον τῆς γερουσίας ὅσον τὸ συρφετόν, ἐσέβετο Καντακουζηνὸν ὡς μεγαλοδωρότατον καὶ εἰς ἅπαντας εὐεργετικώτατον, βουλεύεται βουλὴν πονηράν· τὴν μὲν ἡμέραν ἔχειν ἀλλήλοις τὸν ὅμιλον καὶ συνδιάγειν ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοὺς ἅπαντας, τὴν δὲ νύκτα κατὰ μέρος σύνδυο καὶ σύντρεις ἀσφαλίζεσθαι ἐν οἰκίσκοις τισί. Τὸ δὲ βουληθὲν εἰς ἔργον ἤγετο· καὶ δὴ σανίδαι καὶ ξύλα καὶ τέκτονες παρεσκευάζοντο. Ὡς δὲ τὸ πραττόμενον οἱ φρουρούμενοι ἔγνω-

---

5 εὐχερίαν P: εὐχορίαν Bull: εὐχωρίαν Bek | βασιλίδι *scripsi; vide* X 1: βασιλῆσι (?) P: βασιλίσσῃ P₁ || 24 ἀπόγονα P: ἀπόγονας Bull: ἀπογόνους Bek.

---

23 ἡμιθέους ἥρωας cfr ἡρωικοὺς καὶ ἡμιθέους apud Michaelem Choniates Σωζόμενα ed. Sp. Lambros I 212,20.

Iocmai de neam bun, dar un om josnic şi straşnic la intrigi viclene". Cp. şi Istoria lui Ioan Cantacuzino, III, 14—16, în deosebi ed. Bonn, vol. II, p. 89, 1—91, 2.

4: *alde Pelops şi Aiacos:* eroi legendari; lui Duca îi place să paradeze cu cunoştiinţele sale din mitologia antică. — *din senat:* adică din nobilimea formată din

au spus în sinea lor: „Asta nu e decît pierzarea noastră vădită; căci despărţirea noastră unii de alţii prevesteşte sugrumarea în timpul nopţii sau înecarea în fundul mării". Acestea le spuneau şi descurajare i-a cuprins. Iar Apocaucos venind să arate planul celulelor, cum trebuie constructorii să le fixeze, singur călare, însoţindu-l nimeni altul decît un şerb şi acesta pe jos ca de obicei, a ajuns în uşa închisorii; şi deţinuţii de acolo privindu-l pe acesta ca pe unul care are să-i piardă pe toţi şi o să le ia sufletul, unul din cei de frunte din neamul Raul apucînd din lemnele ce erau la întîmplare în loc de sabie un leaţ dat la rîndea pentru un uscior, îl loveşte în cap pe Apocaucos. Şi acesta cade jos la pămînt de pe cal ca un alt Satan din cer. Iar şerbul lui se încaieră cu Raul şi amîndoi stăteau luptîndu-se singuri. În timp ce aceştia erau prinşi în luptă, altul din cei închişi, apucînd o bardă din mîinile unui meşter, îi taie capul celui căzut jos şi-l înfige pironit într-un lemn într-o parte pe crestele zidurilor.

Bunicul cronicarului Duca.

5. Aceasta i-a adus pe locuitorii Bizanţului împreună cu împărăteasa şi cu toată oastea la o descurajare nu mică. Ci alergînd de-a valma cu toţii, au intrat înăuntrul palatului nu fără greutate şi vărsare de sînge, ci cu multă violenţă şi i-au măcelărit pe toţi afară de şase care s-au salvat în subsolul bisericii de la mănăstirea numită cea Nouă; căci pe cei mai mulţi i-au şi înjunghiat ca pentru jertfă în mijlocul acestei biserici fără nici o sfială sau cruţare pentru altar şi sfînta masă. Unul din cei şase s-a întîmplat să fie bunicul meu după tată:

---

marii dregători şi înalţii funcţionari ai statului şi ai curţii împărăteşti; τῆς γερουσίας e identic cu τῆς συγκλήτου „sfatul ţării" de mai sus V 2. — παρατυχόντων ne-am aştepta să stea παρατυχουσῶν în acord cu femininul σανίδων. Totuşi n-am îndreptat, căci παρατυχόντων poate fi înţeles ca neutru colectiv: din lemnăria ce era acolo la întîmplare. — *cade jos:* Apocaucos a fost ucis la 11 iunie 1345: ἑνδεκάτη ἦν Ἰουνίου Nichifor Gregoras, ed. Bonn, II, 731, 18. — *ca un alt Satan:* aluzie la Ev. Luca, 10, 18.

5: *Biserica Nouă:* dispărută acuma, a fost una din cele mai frumoase şi vestite biserici bizantine ridicată în incinta palatului celui mare împărătesc de Vasile I Macedoneanul (867—886). Descrierea ei ni s-a păstrat într-o predică festivă a patriarhului contemporan Fotie şi în *Viaţa şi domnia lui Vasile I Maced.,* scrisă de nepotul său împăratul Constantin VII Porfirogenet (913—959). Cum însă şi Nichifor Gregoras în Istoria sa bizantină vorbeşte de „Mănăstirea cea Nouă" τῆς Νέας μονῆν ed. Bonn, II, 737, 16) şi Ioan Cantacuzino în Istoria sa de „biserica celor nouă cete îngereşti" ναὸν τὸν τῶν ἐννέα ταγμάτων ed. Bonn, II, 541, 11), s-ar putea eventual crede că e vorba de o mănăstire ce se găsea în noul cartier împărătesc Vlaherne din colţul de nord-est al Constantinopolei (vz. V. Laurent, *La „Nea Moni" de Byzance,* în „Echos d'Orient", 32 (1933), p. 313—316). Dar şi Nichifor Gregoras precizează că Apocaucos a fost ucis „de deţinuţii înăuntrul palatului celui vechi de la răsărit (πρὸς τῶν δεσμίων ἐντὸς τοῦ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον παλαιοῦ παλατίου ed. Bonn, 729, 15) şi Ioan Cantacuzino, că închisoarea se găsea în palatul lui Constantin cel Mare, unde era o clădire numită a lui Iustinian cel Mare (δεσμωτήριον δὲ ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου... οἴκου γὰρ ὄντος ἐκεῖ μεγάλου Ἰουστινιανείου προσα-

σαν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· „Οὐκ ἄλλο τοῦτο πλὴν προφανὴς ἡμέτερος ὄλεθρος· ἡ γὰρ ἀπ' ἀλλήλων διάστασις τὴν νυκτώδη πνιγμονὴν ἢ τὴν ἐν βυθῷ τῆς θαλάσσης καταπόντωσιν προμαντεύεται.“ — Ταῦτ' ἔφασκον καὶ εἰς ἀθυμίαν ἐνέπεσον. Ὁ δ' Ἀπόκαυκος ἐλθὼν τοῦ μεθοδεῦσαι τὰς σκηνὰς πῶς δεῖ πῆξαι τοῖς ἀρχιτέκτοσιν, μόνος ἔφιππος οὐκ ἄλλου τινὸς συνιππεύοντος πλὴν ἑνὸς δούλου καὶ τούτου πεζοποροῦντος ὡς ἔθος, ἐντὸς δὲ τῆς θύρας τοῦ φρουρίου γενόμενος καὶ τοῦτον οἱ ἐκεῖ κατεχόμενοι ὡς φθορέα κοινὸν καὶ ψυχάρπαγα θεασάμενοι, μίαν τῶν παρατυχόντων σανίδων φλιᾶς ἕνεκα λεπτυνθεῖσαν λαβὼν εἷς τῶν προυχόντων ἐκ γένους Ῥαοὺλ ἀντὶ ξίφους παίει κατὰ κεφαλῆς τὸν Ἀπόκαυκον. Ὁ δὲ κατὰ γῆς ἀπὸ τοῦ ἵππου ὡς ἀπ' οὐρανοῦ ἄλλος Σατὰν πίπτει. Ὁ δὲ δοῦλος πλέκεται τῷ Ῥαοὺλ καὶ ἄμφω μονομαχοῦντες εἱστήκεσαν. Τούτων δ' ἀσχολουμένων ἐπὶ τῇ πάλῃ, ἕτερος τῶν ἐγκλείστων πέλεκυν παρὰ τῶν τοῦ τέκτονος χειρῶν ἁρπάσας τὸν χαμαὶ πεσόντα καρατομεῖ καὶ τὴν κεφαλὴν ἐν ἑνὶ μέρει τῶν προμαχώνων ξύλῳ πεπερονημένην προσπήγνυσι.

5. Τοῦτο οὐκ εἰς μικρὰν ἀθυμίαν ἐνέβαλε τοὺς Βυζαντίους σὺν ἅμα τῇ 23b
κρατούσῃ καὶ παντὶ τῷ στρατῷ. Ἀλλὰ φύρδην ἅπαντες συνδραμόντες ἐντὸς τοῦ παλατίου εἰσῆλθον οὐκ ἀκόπως οὐδ' ἀναιμωτί, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς βίας· καὶ πάντας κατέσφαξαν πλὴν ἓξ σωθέντων ἐν τῷ ὑπογαίῳ τοῦ ναοῦ τῆς Νέας· καὶ γὰρ τοὺς πλείονας ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ τούτου κατέθυσαν οὐκ αἰδοῖ ἢ φειδοῖ χρησάμενοι τῶν ἀδύτων ἕνεκα καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐξ ὧν εἷς ὁ πρὸς πατρὸς ἐμὸς

---

19 αἰδῶ P | φειδῆ P.

γορευμένου II, 537, 22), așa încît se pare că nu poate fi vorba decît de vestita și cunoscuta biserică Nea cea Nouă a lui Vasile I Macedoneanul. — Măcelărirea deținuților s-a întîmplat a doua zi după uciderea lui Apocaucos. Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină, XIV*, 10 (ed. Bonn, vol. II 729—741) și Ioan Cantacuzino, Istoria III 87 și 88 (ed. Bonn vol. II 537, 22 — 538, 11 și 542, 6 — 545, 22) descriu pe larg și amănunțit construirea celulelor și uciderea lui Apocaucos. Duca se apropie mai mult de descrierea lui Nich. Gregoras pe care pare să o fi folosit în acest loc, căci **πλείονας... κατέθυσαν** din Duca aduce a **πάντες ἐθύοντο** din Nich. Gregoras, II, 733, 13. Duca adaugă însă istorisirea cum a scăpat cu viața bunicul său. Aceasta, Duca o va fi știut-o din tradiția familială sau poate din vreo scriere istorică necunoscută, la care Nich. Gregoras pare să facă aluzie cu cuvintele **τὰ δ' ἐπὶ τούτοις ἔστιν ἀκούειν διαρκέστερον ἄλλων διεξιόντων** II 740, 9: „cele ce au urmat se pot auzi de la alții care le tratează

Mihail Duca. Ei îmbrăcîndu-se în mantii de ale călugărilor din mănăstire, au ieşit din Constantinopole şi, trecînd în cealaltă parte, s-au împrăştiat în părţile răsăritului, unii în Bitinia, altul în altă parte, bunicul meu însă în Asia. Şi întîlnindu-se cu Ese, feciorul lui Atin, i-a dat pe faţă cine e şi ce i s-a întîmplat; căci era plin de învăţătură şi înzestrat cu toată cealaltă ştiinţă profană şi fiind nu necunoscător în arta medicinei şi coborîtor din vechiul neam Ducas şi o verigă cu podoabe de aur din acelaşi şirag; şi tiranul îl primeşte bine şi-i dă un feud şi-l face părtaş cu cinste de venituri de tot felul şi încărcîndu-l cu beneficii îl aşează cu locuinţa în Efes. Şi noua lui aşezare a îmbrăţişat-o ca pe o patrie şi pe barbarul de neam străin l-a stimat şi l-a cinstit ca pe un domn de dumnezeu încoronat, pentru că avea în minte faptele netrebnice ale romeilor şi deoarece prevedea, cum că peste puţin timp toate părţile Traciei şi pînă la Dunăre vor cădea sub mîinile turcilor şi că peste puţin timp vor apărea singuri stăpînitori, precum nu de mult s-au făcut în Frigia şi în Asia şi în părţile de mai departe, dumnezeu îngăduind să fie aşa pentru călcările de lege ale romeilor şi ale străbunilor noştri din fruntea statului de atunci.

Cantacuzino se proclamă împărat 1341.

VI. Căci Ioan Cantacuzino, despre care şi cuvîntul de mai înainte arătare a făcut, a aflat despre omorul nedrept ce s-a săvîrşit faţă de neamurile şi prietenii săi; şi unii, nu puţini la număr, au ajuns din capitală la el, fiindu-i rude lui şi de ale celor ucişi, după sînge şi mai mulţi prin cuscrenie; şi cerniţi în haine negre s-au înfăţişat lui Cantacuzino, plîngînd şi tînguindu-se şi cu glas mare învinovăţindu-l, că: „Pentru tine sîntem daţi morţii toată ziua şi i-am pierdut pe ai noştri şi floarea romeilor s-a veştejit şi a pierit. Împărăţia e ca o suveică pe mîni de femeie, torcînd şi destrămînd pe de lături firul mantiei de purpură; domnia e în seama unui copil de la pieptul mamei ce abia îşi poate pune în lucrare mintea şi limba la jocuri şi gîngăveli; puterea pe mîna unor bărbaţi de pe stradă şi de nimic. Dă ascultare cuvintelor noastre şi ia domnia şi încinge-ţi sabia la coapsă şi cîrmuieşte şi povăţuieşte şi domneşte pentru adevăr şi bunătate şi dreptate!"

---

mai pe larg". — *în Asia:* vz. II, 5. — *Ese:* e Isa-Beg I, sultan al Ioniei asiatice, tatăl lui Iese pe care-l goneşte din domnie Baiazid I şi-l surghiuneşte la Nicea, unde trăieşte pînă la moarte vz. IV, 2. — *din vechiul neam Ducas:* din cauza acestor cuvinte s-a crezut că cronicarul nostru ar fi coborîtor din dinastia împărătească Ducas care a domnit în Bizanţ între 1059 şi 1078 *(Bullialdus,* în Duca, ed. Bonn, p. 545 şi K. Krumbacher, *op. cit.,* p. 305), dar s-a obiectat cu drept cuvînt că această înrudire împărătească nu e numai decît să fie sigură (E. Cernousov, op. cit., p. 185). — *pînă la Dunăre... singuri stăpînitori:* acestea sînt profeţii ex eventu, proiectate în trecut, după ce evenimentele se petrecuseră acuma.

πάππος ἐτύγχανεν· Μιχαὴλ Δούκας. Οἱ καὶ ἄμφια ἐνδυθέντες μοναχῶν τῶν ἐκ τῆς μονῆς ἐξῄεσαν τῆς Κωνσταντίνου καὶ τὴν περαίαν διαβάντες εἰς τὰ μέρη τῆς ἕω διεσπάρησαν, οἱ μὲν εἰς Βιθυνίαν, ἕτερος ἀλλαχοῦ, ὁ δ' ἐμὸς πάππος εἰς Ἀσίαν. Καὶ δὴ ἐντυχὼν τῷ Ἐσέ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἀτήν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν δῆλα ποιήσας, — καὶ γὰρ ὑπῆρχε παιδείας μεστὸς καὶ πάσης ἄλλης τῆς ἔξω σοφίας ἀνάπλεος καὶ ἰατρικῆς τέχνης οὐκ ἄμοιρος, γένει τε καταγόμενος τῶν ἀνέκαθεν Δούκων κἀκ τῆς αὐτῆς σειρᾶς χρυσόκοσμος κρίκος, — δεξιοῦται τοῦτον ὁ τύραννος καὶ προνοεῖ καὶ φιλοτιμεῖται τὸν ἄνδρα σιτηρεσίοις παντοίοις καὶ εὐεργεσίαις ἀμείψας καὶ τοῦτον ἐν Ἐφέσῳ καθίστησιν. Καὶ τὴν μετοικίαν ὡς πατρίδα ἐνηγκαλίσατο καὶ τὸν ἀλλογενῆ καὶ βάρβαρον ὡς θεόστεπτον ἔσεβε καὶ ἐτίμα, εἰς νοῦν λαμβάνων τὰς ἀπασθαλίας τῶν Ῥωμαίων καὶ προβλέπων, ὡς ὅτι ἐν ὀλίγῳ πάντα τὰ τῆς Θράκης καὶ μέχρι Δανούβεως ὑπὸ χεῖρας 24b τῶν Τούρκων πεσοῦνται καὶ αὐτοκράτορες φανήσονται ὡς ἐν ὀλίγῳ, καθὼς καὶ πρὸ ὀλίγου ἐν Φρυγίᾳ τε καὶ Ἀσίᾳ καὶ τῶν ἐπέκεινα ἐγένοντο, Θεοῦ παραχωροῦντος διὰ τὰς ἀνομίας τῶν τότε πολιτευομένων Ῥωμαίων καὶ ἡμετέρων ἀποπάππων.

VI. Ὁ γὰρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ὃν καὶ φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, μαθὼν τὴν γεγονῶσαν εἰς τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς τε καὶ φίλους ἄδικον σφαγήν, καί τινες ἐκ τῆς πόλεως εἰς αὐτὸν ἀφικόμενοι οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, προσγενεῖς ὄντες αὐτῷ καὶ τῶν φονευθέντων καθ' αἷμα καὶ ἐξ ἀγχιστείας πλείονες, μελανειμονοῦντες παρέστησαν τῷ Καντακουζηνῷ, κλαίοντες καὶ ὀλοφυρόμενοι καὶ καταβοῶντες αὐτοῦ, ὡς· „Ἕνεκά σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀπεβαλόμεθα καὶ τὸ ἄνθος τῶν Ῥωμαίων κατεμαράνθη καὶ ὄλωλεν· ἡ βασιλεία ἐν χερσὶ γυναικείαις κερκίδος δίκην παρακλώθουσα καὶ παρατρακτοῦσα τὴν ἁλουργίδα, ἡ ἀρχὴ ἐν ὑπομαζίῳ βρέφει μόλις τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶτταν ἐν παιγνίοις καὶ ψελλίσμασιν ἐνεργεῖν δυναμένῳ, ἡ δυναστεία ἐν ἀγοραίοις καὶ μηδαμινοῖς ἀνδράσι, πείσθητι τῶν ῥημάτων ἡμῶν καὶ ἀντιλαβοῦ τὴν ἡγεμονίαν καὶ περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου καὶ ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης.“

20 αὐτῷ P: αὐτοῦ Bull || 23 ἀπεβαλλόμεθα P.

2. Atunci Cantacuzino gîndindu-se încă o dată la ridicările în contra sa ale împărătesei şi ale sfatului ţării, porniţi din pizmă asupra sa fără vreo cauză binecuvîntată şi fără cel mai mic gînd de vrăjmăşie din partea sa, pleacă urechea la sfaturile romeilor şi îmbracă pantofii roşii de mătase şi armata îl proclamă împărat ; dumnezeu cred că a împietrit inima lui spre aceasta, ca să dezbine împărăţia romeilor şi prin aceasta să aducă pe turci, ca să strice tot pămîntul de sub mîna romeilor şi nu numai al romeilor, ci al tribalilor şi al misilor şi al albanezilor şi al oricărui alt popor din apus în urma judecăţilor pe care ochiul cel neadormit le ştie ; şi pe alte neamuri le-a pedepsit pentru necontenitele răzvrătiri în contra romeilor, iar pe romei pentru prea înfricoşatele jurăminte şi blesteme de nesuferit, pe care şi le-au adus asupra capului lor, jurînd şi iar jurînd că vor păzi domnia pentru feciorul lui Lascaris şi că nu se vor alătura de loc şi că nu-i vor fi de ajutor Paleologului la răzvrătire, apoi iar jurînd dimpotrivă, că-l au şi-l recunosc împărat al romeilor pe Paleolog, orbindu-l întîi pe Ioan Lascaris şi făcînd înşişi să cadă asupra lor afurisenia, ca şi Iudeii în timpul pătimirii Domnului atrăgîndu-şi blestemul ; ei s-au şi prăpădit cu desăvîrşire, precum cuvîntul mergînd înainte va arăta, osîndiţi fiind la aceeaşi suferinţă a iudeilor, pentru că următori zeloşi ai călcărilor de lege s-au făcut.

Războiul civil 1341—1347.

3. Luînd deci de îndată cu sine oştile ce le avea din Tracia şi refugiaţii din capitală, soseşte la craiul Serbiei şi toate i le-a spus, toată nedreptatea ce-a suferit-o şi ruşinea şi uciderea oamenilor din neamul său. Căci Ştefan, aşa îi era numele craiului, avea în timpul de atunci mare putere şi faimă.

4. Căci aşa se întîmplă de obicei : cînd ceea ce-i cu putere şi greutate, cade în umilinţă, se ridică în sus ce-i uşor şi slab. Nenorocirile romeilor şi tulburările ce urmau una după alta zi de zi şi războaiele lăuntrice au făcut ca hoardele barbare să se ridice mai presus de ei. De aceea

---

2: *pantofii roşii:* încălţămintea de culoare roşie era unul din insemnele cele mai caracteristice ale împăraţilor bizantini ; numai ei aveau voie să poarte pantofi roşii şi să semneze cu roşu. — οἶμαι τοῦ θεοῦ *Dumnezeu cred că* etc. cp. Nichifor Gregoras, ed. Bonn, II, 611, 13: οἶμαι τοῦ θεοῦ περαίνοντος ἔργον πάλαι προωρισμένον „cred că Dumnezeu a dus la îndeplinire un lucru hotărît de mai înainte de mult". — *a împietrit inima:* cp. Exod (Ieşirea) 9, 12; 10, 20 şi 27; 11, 10. — *Tribalilor:* adică sîrbilor. — *Misilor:* adică bulgarilor. — *din apus:* adică din Peninsula Balcanică; în opoziţie cu *din răsărit:* adică din Asia Mică — *le-a pedepsit:* după concepţia de stat bizantină, numai împăratul bizantin era îndrituit şi lăsat de dumnezeu să domnească peste alte popoare. — *Paleologului:* e Mihail VIII

2. Τότε ὁ Καντακουζηνὸς ἀναλογισάμενος τὰς ἐπαναστάσεις τῆς βασιλί- 25b
δος καὶ τῆς συγκλήτου, φθόνῳ φερόμενοι κατ' αὐτοῦ ἄνευ τινὸς εὐλόγου αἰτίας
καὶ τῆς τυχούσης ἐπιβουλῆς, συνυπακούει τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἀμφιέννυται τὰ
κόκκινα καὶ τὰ σηρικὰ πέδιλα καὶ βασιλεὺς παρὰ τοῦ στρατοῦ ἀναγορεύεται·
οἶμαι τοῦ Θεοῦ εἰς τοῦτο σκληρύναντος τὴν καρδίαν αὐτοῦ τοῦ διχοστατῆσαι
τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων καὶ διὰ μέσου τούτων εἰσάξαι τοὺς Τούρκους τοῦ κα-
ταφθεῖραι πᾶσαν γῆν Ῥωμαίων τὴν ὑπὸ χεῖρα καὶ οὐ μόνον Ῥωμαίων, ἀλλὰ
καὶ Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν καὶ Ἀλβανιτῶν καὶ παντὸς ἄλλου δυτικοῦ ἔθνους
κρίμασιν, οἷς οἶδεν ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός, τὰ μὲν ἄλλα γένη τιμωρῶν διὰ τὰς
συνεχεῖς ἀντάρσεις κατὰ Ῥωμαίων, τοὺς δὲ Ῥωμαίους διὰ τοὺς φρικωδεστά-
τους ὅρκους καὶ ἀφορισμοὺς ἀφορήτους, οὓς ἔφερον κατὰ κεφαλῆς αὐτῶν, ὀμνύν-
τες καὶ ἐξομνύντες τοῦ φυλάξαι τὴν βασιλείαν τῷ υἱῷ τοῦ Λάσκαρι καὶ μηδ'
ὅλως συνομαρτεῖν καὶ συναντταίρειν τῷ Παλαιολόγῳ πρὸς ἀποστασίαν, ἀντιστρό-
φως δὲ πάλιν ἀντομνύντες, ὥς τ' ἔχειν καὶ στέργειν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων τὸν
Παλαιολόγον, ἀποτυφλώσαντες πρῶτον Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν καὶ ἀναθέματι
καθυπαχθέντες αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ὡς οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῷ καιρῷ τοῦ δεσποτικοῦ
πάθους ἐπισπάσαντες τὴν ἀράν· οἱ καὶ ἄρδην ἀπώλοντο, ὡς παρακατιὼν ὁ λόγος
δηλώσει, τὴν ταυτοπάθειαν τῶν Ἰουδαίων κατακριθέντες ζηλωταὶ τῶν παρανο-
μιῶν γενόμενοι. 26b

3. Εὐθέως οὖν παραλαβών, ἃς εἶχε, δυνάμεις Θρᾳκικὰς καὶ τοὺς ἐκ τῆς πόλεως αὐτομόλους πρὸς κράλην Σερβίας παραγίνεται καὶ τὴν ἅπασαν, ἣν ἀδίκως ὑπέστη, ζημίαν καὶ ὄνειδος καὶ τὴν ἐκ τοῦ γένους τῶν οἰκείων φθοράν, ἅπαντα καταγγείλας. Ἦν γὰρ εὐδοκιμῶν ὁ Στέφανος τῷ τότε καιρῷ· οὕτω γὰρ ἦν τῷ κράλῃ τὸ ὄνομα.

4. Καὶ γάρ, ὡς ἔθος, τὸ ὀγκῶδες καὶ βαρὺ ταπεινωθέν, τὸ κοῦφον καὶ λεπτὸν εἰς ὕψος αἴρεται. Αἱ γὰρ δυστυχίαι τῶν Ῥωμαίων καὶ αἱ καθημεριναὶ ἀλλεπάλληλαι ταραχαὶ καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τοὺς βαρβάρους καὶ ἀγελαίους ὑπερέχοντας αὐτῶν πεποιήκασιν. Ὅθεν καὶ ὁ τῶν Σέρβων ἀρχηγὸς ἐτόλμησεν

---

4 πέδελα P || 8 Ἀλβανήτων P || 14 ἀντομνύντες *scripsi:* ἀντ' ὠμνύειν P.

Paleolog (1261—1282) care l-a detronat şi orbit pe nevîrstnicul urmaş legiuit la domnie Ioan IV Lascaris (1258—1261), în numele căruia purta domnia vz. II, 1.

3: *Ştefan:* e marele craiu al sîrbilor Ştefan Duşan (1331—1355) care îşi luase titlul de βασελεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ρωμανίας „împărat şi singur stăpînitor al Serbiei şi imperiului bizantin" (vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates,* München, 1952², p. 416, n. 3).

şi conducătorul sîrbilor a îndrăznit să ia domnia împărătească şi să se numească crai; căci această denumire barbară pe greceşte se traduce împărat.

5. Auzind el cuvintele lui Cantacuzino, s-a umplut de bucurie şi s-a învoit să-i dea sprijin şi ajutor, ca să se lupte în contra romeilor; ceea ce a şi făcut. Cei din capitală însă auzind de rebeliunea lui Cantacuzino şi că a îmbrăcat însemnele de împărat şi că toţi locuitorii din părţile Traciei pînă în Silivria chiar l-au proclamat împărat, s-au îndurerat foarte întru sufletul lor şi umplîndu-se de teamă şi frică, vorbeau mereu între ei, fiecare spunînd către vecinul lui: „Oare cum se va săvîrşi aceasta? Ce a mai sortit romeilor ursita care apleacă cumpăna spre nenorociri?“

Emirul Omur intervine in războiul civil.

VII. Unul din feciorii turcului Atin cu numele Omur, conducătorul cetăţuilor de pe la Smirna şi al Smirnei însăşi, după ce a luat ca urmaş domnia de la tatăl său Atin, fiind cutezător şi cu inima îndrăzneaţă, ajungînd stăpîn şi asupra porturilor, cîte le cuprinde Ionia în golfurile sale, şi asupra unor păduri bogate în lemne bune pentru construcţia corăbiilor de transport şi a triremelor de război, şi-a construit şi direme şi trireme piratereşti de ajuns, aproape cîte a vrut, şi echipîndu-le, strica oraşele şi insulele dimprejur: Mitiline cu întreaga insulă Lesbos, Chios, Samos, Naxia şi toate insulele dimprejur. Aflînd el despre dezbinarea dintre romei şi cum Ioan Cantacuzino, bărbat nobil şi coborîtor din eroii din vechime, viteaz şi cu multă pricepere în ale războiului şi cu înţelepciune în toate obiceiurile cele bune, (s-a răsculat), plănuieşte plan viclean. După ce şi-a pregătit o flotă de peste patruzeci de corăbii cu pînze, a ieşit din port şi a sosit la Galipoli, nechemat de nimeni şi de acolo debarcînd, a ajuns la Didimotich. Căci s-a întîmplat să locuiască acolo soţia lui Cantacuzino cu toată casa; căci voind el să plece în Serbia, şi-a adunat tot aurul şi argintăria din casă şi toată cealaltă avere şi copiii şi soţia şi i-a dus din Adrianopole la Didimotich; şi după ce a luat toate măsurile şi cele mai neînsemnate pentru grija acestei cetăţi, atunci s-a dus la craiul.

24 patruzeci P: cincizeci I.

4. *domnia împărătească:* După concepţia de stat bizantină însuşirea titlului de basileus şi avtocrator (împărat şi singur stăpînitor) de alţi domnitori decît împăraţii bizantini era un lucru de neîngăduit. Caracteristici în privinţa aceasta sînt istoricii bizantini Ana Comnena şi Ioan Cinam; poate că de la ei a împrumutat Duca această concepţie orgolioasă bizantină, cam deplasată însă pentru timpul lui Duca.

VII 1: *Omur:* Acesta, după Duca, nu poate fi identic cu Omur (1340—1391) de la II, 5, precum îl arată G. Moravscik, II, 187 ' Ομάρης3 căci el moare în curînd

ἀναδύσασθαι κράτος καὶ κράλης ὀνομάζεσθαι· τοῦτο γὰρ τὸ βάρβαρον ὄνομα ἐξελληνιζόμενον βασιλεὺς ἑρμηνεύεται.

5. Ἐνωτισθεὶς οὖν τὰ ῥήματα Καντακουζηνοῦ καὶ πλήρης ἡδονῆς γεγονὼς συνέθετο τοῦ δοῦναι αὐτῷ βοήθειαν καὶ ἀρωγὴν πρὸς ἀντιπαράταξιν τῶν Ῥωμαίων· ὃ καὶ πεποίηκεν. Οἱ δὲ τῆς πόλεως μαθόντες τὴν ἀποστασίαν Καντακουζηνοῦ καὶ τὰ παράσημα τῆς βασιλείας ἐνδυθέντα καὶ παρὰ πᾶσιν ὡς βασιλέα ἀναγορευόμενον τοῖς ἐν τοῖς Θρᾳκῴοις μέρεσιν οἰκοῦσιν ἄχρις αὐτῆς Σηλυβρίας, κατωδυνῶντο τὴν ψυχὴν καὶ πλήρεις δειλίας καὶ φόβου γενόμενοι συνείχοντο κοινολογοῦντες ὁ καθεὶς πρὸς τὸν γείτονα· „Τί ἄρα ἔσται τὸ ἀποβησόμενον; Τί δὲ ἡ πρὸς τὰ κακὰ ῥέπουσα τύχη τοῖς Ῥωμαίοις ἔκλωσεν;"

VII. Τῶν τοῦ Ἀτὴν Τούρκου υἱὸς εἷς Ὁμοῦρ ἐπονομαζόμενος, ἀρχηγὸς 27b
τῶν ἐν τῇ Σμύρνῃ πολιχνίων καὶ αὐτῆς Σμύρνης, κατὰ διαδοχὴν λαβόντος τὴν ἡγεμονίαν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀτήν, τολμηρὸς ὢν καὶ θρασυκάρδιος, ἐντυχὼν καὶ λιμένας, οἵους ἐγκολπίζεται ἡ Ἰωνία καὶ δρυμῶνας πολυξύλους καὶ πρὸς κατασκευὰς φορτικῶν νηῶν καὶ μακρῶν τριήρων ἐπιτηδείους, κατεσκεύασεν αὐτάρκως, πρὸς ἃς ἠβούλετο, ληστρικὰς διήρεις τε καὶ τριήρεις καὶ ἐπεμβαίνων αὐτὰς ἐπόρθει τὰς περικύκλῳ πόλεις καὶ νήσους· Μιτυλήνην σὺν πάσῃ νήσῳ Λέσβῳ, Χίον, Σάμον, Ναξίαν καὶ πάσας τὰς περικύκλῳ νήσους. Μαθὼν δὲ τὴν διχοστασίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ ὅπως Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ἀνὴρ εὐγενής τε καὶ τῶν πάλαι ἡρώων ἀπόγονος, ἀνδρεῖος μαχιμώτατός τε περὶ τὰ πολεμικὰ καὶ συνετὸς ἐν ἅπασιν ἀγαθοῖς ἤθεσι ⟨ἐπανέστη⟩, βουλὴν βουλεύεται πονηράν. Στόλον γὰρ εὐτρεπίσας τὸν ἀριθμὸν ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα λαίφη καὶ ἐξελθὼν τοῦ λιμένος πρὸς Καλλιούπολιν ἀφίκετο αὐτοκάλεστος· κἀκεῖθεν ἐξελθὼν διὰ ξηρᾶς ἄχρις Διδυμοτείχου ἀφίκετο. Ἔτυχε γὰρ ἐκεῖσε διάγουσα ἡ γυνὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ πανοικί· ἀπερχομένου γὰρ αὐτοῦ ἐν Σερβίᾳ, συναγαγὼν πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ καὶ πᾶσαν ἄλλην περουσίαν καὶ παῖδάς τε καὶ γυναῖκα ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ εἰς Διδυμότειχον ἤγαγε· καὶ πᾶσαν ἄλλην τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν τοῦ πολιχνίου παρασκευάσας, τότε πρὸς τὸν κράλην ἀφίκετο. 28b

3 τῶν ῥημάτων P, *sed cf XLIII, 2 et passim* || 8 πλήρις P || 21 ἐπανέστη *addidi:* havea preso le arme contra la sua patria I: *om.* P || 22 τετεσσαράκοντα P: cinquanta I.

la Smirna în lupta cu frații călugări cavaleri de la Rodos VII, 3. Faptul că Duca le spune feciori ai lui Atin, nu înseamnă decît că sînt coborîtori din Atin, dar nu chiar feciorii lui, căci Duca are obiceiul turcesc de a întrebuința numele întemeietorului emiratului ca părinte al tuturor urmașilor; deși în cazul de față o dată ar fi bunic, iar altă dată tată vz. și II, 3 *Carmian;* sau mai degrabă pe tatăl lui Omur îl numește Atin, fără să se fi chemat așa.

2. Omur negăsind pe cel ce-l dorea, s-a amărît foarte şi era necăjit; căci dorea să-l vadă şi să vorbească cu el şi să-şi jure unul altuia, că vor fi pînă la capătul vieţii ca nişte fraţi şi ajutători unul celuilalt. Cantacuzineasa însă urîndu-i bun sosit, l-a primit bine cu de toate din belşug pentru hrană şi de toate bunătăţile, şi el a rămas trei luni, aşteptîndu-l pe Cantacuzino; şi avea cu sine pînă la cinci sute de turci călări şi alţii tot pe atîţia pedeştri scoşi din triremele lui. Ceilalţi din flotă însă adunîndu-se şi urcîndu-se în vasele ce prisoseau, au jefuit tot ţărmul mării chiar de la Galipoli pînă la Silivria, chipurile ca aliat al lui Cantacuzino, într-adevăr însă umblînd după pămîntul Traciei. Iar el însuşi cu cei din jurul său a străbătut pe uscat pînă la Redestos, prădînd şi nimicind, şi s-a întors apoi la Didimotich. Văzînd că sosirea lui Cantacuzino întîrzie, a voit în grabă să ia calea întoarsă, căci auzise că fraţii călugări de la Rodos, pregătind o flotă, au sosit în portul de la Smirna şi au început să clădească în el o cetate întru numele sfîntului Petru, pentru ca să fie loc de salvare pentru cei fugiţi din robie. Şi atunci el încheind cu bine un tratat de pace şi prietenie, iar Cantacuzineasa omenindu-l cu daruri cît mai multe, l-a lăsat să plece, după ce venise cu pradă şi robi destui; acestea au fost primele roade ale greşelii bizantinilor ce locuiau în Tracia şi în toate părţile din apus. Căci cei din Bitinia şi Frigia şi cei ce locuiesc în toate provinciile de răsărit — timpul de mai înainte le adusese stricăciune; — aceştia au şi fost prăpădiţi de turci.

3. Omur însă venind la Smirna şi văzînd cetăţuia săvîrşită de către fraţi, plină de oameni războinici şi îndemînatici, pe deplin lucrată şi ne mai fiind nevoie de nici o altă construcţie s-a îndurerat în sufletul lui şi cu hotărîre şi-a făcut un plan în sinea lui, sau să ia cetatea sau viaţa să şi-o dea. Şi începînd să lupte şi iar să lupte şi să încerce şi să născocească maşinării de război, nu înceta zi şi noapte să dea război necurmat, bătînd cu bolovani de departe şi săpînd galerii pe sub pămînt şi pe sub ziduri şi folosindu-se de orice alte unelte de luptă. Şi luptîndu-se mereu ca un al doilea Lie în lupte şi încăierări ca acelea, a ajuns atît de departe,

---

2. οἱ φρέριοι *fraţii călugări,* cavaleri luptători în contra necredincioşilor; φρέριοι de la fr. frère (Du Cange, *Glossarium mediae Graecitatis* s.v.).

3: Λυαῖος *Lie:* E drept că Λυαῖος adică izbăvitorul de orice grijă în calitatea lui de zeu al vinului, figurează şi între numeroasele denumiri ale zeului antic Dionysos-Bacchos; şi E. Cernousov, *op. cit.,* p. 176—178 şi W. Miller, *op. cit.,* p. 64 şi N. Iorga, *op. cit.,* p. 297, cred că Duca se gîndeşte aici la zeul antic. Dar acesta n-a fost niciodată un zeu luptător şi războinic şi atributul Λυαῖος n-are nici un punct de atingere cu situaţia din cronica lui Duca. De aceea cronicarul nostru care a avut o cultură mare teologică, l-a avut aici în vedere pe uriaşul păgîn din

2. Ὁ δὲ Ὁμοῦρ μὴ εὑρὼν τὸν ποθούμενον ἐδεινοπάθει καὶ ἐδυσχέραινε· ἐπιθύμει γὰρ τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν καὶ ὁμιλῆσαι καὶ ὅρκους διδόναι καὶ λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τοῦ εἶναι ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτῶν ἀδελφοὺς καὶ συλλήπτορας. Ἡ δὲ Καντακουζηνὴ δεξιωσαμένη τοῦτον καὶ φιλοφρόνως ἀποδεξαμένη σὺν πάσῃ δαψιλεῖ ζωοτροφίᾳ καὶ ἐν ἅπασιν ἀγαθοῖς, διήρκεσεν μῆνας τρεῖς ἐκδεχόμενος τὸν Καντακουζηνόν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἕως πεντακοσίους Τούρκους ἱππεῖς καὶ ἑτέρους τόσους πεζοὺς ἐκ τῶν αὐτοῦ τριήρων. Οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ στόλου συναθροισθέντες καὶ εἰς τὰ τῶν ὑπερεχόντων πλοίων ἐμβάντες τὴν παράλιον πᾶσαν ἐλεηλάτουν ἐξ αὐτῆς Καλλιουπόλεως ἄχρι Σηλυβρίας, ὡς δῆθεν συμμαχῶν τῷ Καντακουζηνῷ, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἰχνηλατῶν τῆς Θρᾴκης γῆν. Αὐτὸς δὲ διὰ ξηρᾶς σὺν τοῖς αὐτοῦ κατέδραμεν ἄχρι Ῥεδαιστοῦ καὶ κουρσεύσας καὶ ἀπολέσας ἐστράφη εἰς Διδυμότειχον. Ἰδὼν οὖν τὴν ἄφιξιν τοῦ Καντακουζηνοῦ βραδεῖαν οὖσαν καὶ βουληθεὶς ὀπισθόρμητος γενέσθαι, — ἤκουσε γάρ, ὅτι οἱ τῆς Ῥόδου φρέριοι στόλον κατασκευάσαντες ἀφίκοντο ἐν τῷ λιμένι τῆς Σμύρνης καὶ ἤρξαντο οἰκοδομεῖν φρούριον ἐν αὐτῷ ὡς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πέτρου ἕνεκα σωτηρίας τῶν φυγάδων αἰχμαλώτων, — τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ φιλίαν καλῶς διατεθεὶς αὐτός, ἡ δὲ Καντακουζηνὴ σὺν δώροις ὅτι πλείστοις φιλοξενήσασα ἀπέπεμψεν, ἐλθὼν μετ' αἰχμαλωσίας ἱκανῆς, ἀπαρχῆς οὔσης τοῦ καρποῦ τῆς ἁμαρτίας τῶν Ῥω- 29b
μαίων τῶν κατοικούντων ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐν πάσαις ταῖς κατὰ δύσιν μέρεσιν. Οἱ γὰρ Βιθυνοὶ καὶ Φρύγες καὶ οἱ ἐν πάσαις τῆς ἑῴας οἰκοῦντες ἐπαρχίαις, — προλαβὼν γὰρ ὁ χρόνος κατέφθειρεν, — οἳ καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεφθάρησαν.

3. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ὁμοῦρ ἐν τῇ Σμύρνῃ καὶ ἰδὼν τὸ πολίχνιον ἤδη ὑπὸ τῶν φρερίων πεπληρωμένον, μεστὸν ἀνθρώπων πολεμικῶν καὶ εὐμηχάνων, πλήρης κατεργασμένον καὶ μηδεμιᾶς ἄλλης δεούσης οἰκοδομῆς, ὠδυνήθη τὴν ψυχὴν καὶ ἐπιμόνως καθ' ἑαυτὸν ἐβουλεύσατο ἢ τὸ φρούριον κατασχεῖν ἢ τὴν ψυχὴν ἀποβαλέσθαι. Ἀρξάμενος δὲ μάχεσθαι καὶ ἀντιμάχεσθαι καὶ πολεμικὰς μηχανὰς ἐξετάζειν καὶ ἐφευρίσκειν, οὐ διέλιπε νύκτα καὶ ἡμέραν διεγείρων πολέμους διά τε ἀκροβολισμῶν καὶ γαιορυγμάτων καὶ τειχορυγμάτων καὶ πασῶν ἄλλων κατασκευῶν. Ἤδη δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγωνίσμασι καὶ παλαίσμασιν ὥπερ τις ἄλλος Λυαῖος ἀντιμαχόμενος ἠδυνήθη εἰς τόσον, ὡς καὶ τὴν τάφρον τοῦ πολιχνίου δια-

17 φιλοξενήσασα Bull: φιλοξενήσας P || 19 πάσαις ταῖς P: πᾶσι τοῖς Bek | μέρεσιν P: μερίσιν? *cfr.* ἡ τῆς Ἀσίας μερίς XIX 7 || 23 πλήρης P : πλήρες Bull.

literatura hagiografică Lie Λυαῖος pe care-l ucide sf. Nestor, întărit de binecuvîntarea sfîntului Dimitrie ; vz. Τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Δημητρίου (Minunile sf. Dimitrie) în Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης ed. A. Papadopou-

încît a trecut cu oamenii lui șanțul cetățuii și a rezemat scările de ziduri; și ca un cîine turbat s-a năpustit el cel dintîi să se urce și să ia el singur trofeul biruinței. Pronia cea de sus însă, care toate bine le conduce și le schimbă, văzînd cugetul lui sălbatic și năvala lui drăcească, face ca el, cum urcușul îi era acum pe la mijlocul fusceilor scării, să-și dea puțin în sus coiful de pe față, ca să vadă ce a mai rămas pînă la creasta zidului; și atunci o săgeată dintr-un arc greu e repezită asupra lui și-i străpunge fruntea la mijloc între sprîncene; și cade peste cap de sus în jos și așa în chip năprasnic și-a dat sufletul. Căzînd înăuntrul șanțului, tovarășii lui de luptă l-au apucat, după ce mulți turci au căzut, și l-au adus mort în cetățuia Smirnei, care era așezată pe vîrful muntelui; această cetate a fost odinioară acropolea Smirnei antice care e în ruine. Împăratul bizantin Ioan Duca apucînd puțini ani înainte să o restaureze, sultanul turc Atin însă, tatăl lui Omur, a luat-o de la bizantini în zilele lui Andronic cel Bătrîn și a rămas în stăpînirea lui. Și Omur a avut un sfîrșit ca acesta.

Împărăteasa Ana cere ajutor lui Orchan.

VIII. Cantacuzino însă încheind învoieli cu craiul și prietenie nezdruncinată cu prețul unor cetăți, orașe și ținuturi de al nenorocitei împărății bizantine, care au fost date, în loc de ⟨unor⟩ despoți bizantini, unor domnitori barbari, tribali și sîrbi, a început și el însuși să străbată și să jefuiască și să strice toate orașele Traciei pînă la Silivria chiar. Cei din capitală însă gîndindu-se ce-a făcut Omur iarna trecută, dau cu socoteala, că pe acesta Cantacuzino l-a chemat și că el e vinovat de venirea lui Omur; și ei neștiind că a venit de sine sau că ursita cea rea a romeilor, torcînd în chip potrivnic firele sale, l-a făcut să vină și să calce țarinele înfloritoare ale pămîntului bizantin, sfătuiesc sfat rău și urgie asupra capului lor și mînie a lui dumnezeu. Îi vîră în cap doamnei Ana, mama împăratului Ioan, băiețandru încă, să trimită soli la sultanul Bitiniei și Frigiei și încă al Paflagoniei, despre care s-a amintit mai sus, Orchan, ca să-i ceară sprijin și ajutor, pentru ca să lupte în contra lui Cantacuzino, rebel fiind al împărăției; și s-a învoit să-i dea o sumă mare de bani aur și pe cîți romei supuși de ai lui Cantacuzino îi vor prinde turcii, să aibă voie să-i vîndă și să-i negocieze unde voiesc și cine nu vrea să-și vîndă prizonierii lui, să-i poată trece pe la Scutari și să-i ducă fără nici o piedică și să-i ia cu sine unde vreau.

17 nezdruncinată P: cu tratat Bull.

Ios-Keramens, St. Petersbourg, 1909, p. 185. — τζαγρόβελος *săgeată dintr-un arc greu*: vezi mai jos XXIV, 10: τζάγγρα. — *Ioan Duca, Atin, Andronic cel Bătrîn:* vz. mai sus II, 1 și 2.

VIII, 1: *tribali și sîrbi:* e, la dreptul vorbind, o tautologie. — *Ana* e împărăteasa văduvă; vz. V, 2. — Orchan 1326—1362; vz. II, 5.

περᾶσαι σὺν τοῖς αὐτοῦ καὶ κλίμακας ἐν τοῖς τείχεσι θεῖναι· καὶ ὡς λυσσητὴρ κύων ὥρμησεν αὐτὸς πρῶτος ἀναβῆναι καὶ τὸ τρόπαιον αὐτὸς μόνος λαβεῖν. Ἡ δ' ἄνω πρόνοια ἡ τὰ πάντα καλῶς ἄγουσα καὶ μεταφέρουσα, ὁρῶσα τὸ θηριόγνωμον αὐτοῦ καὶ δρακόντειον ὅρμημα μεσάζοντος ἤδη τῆς ἀναβάσεως τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος καὶ ἀναπετάσας μικρὸν τὴν περικεφαλαίαν ἀπὸ τῆς ὄψεως 30b τοῦ ἰδεῖν τί τὸ ἐλλεῖπον μέχρι τοῦ προμαχῶνος, καὶ βέλος ἀφίεται τζαγρόβελος κατ' αὐτοῦ καὶ περωνᾶται τὸ ἐπισκύνιον διὰ μέσου τῶν ὀφρύων καὶ πίπτει κύμβαχος ἄνωθεν κάτω καὶ οὕτω βιαίως ἀπέῤῥηξε τὴν ψυχήν. Ἁρπάσαντες δ' αὐτὸν οἱ συστρατιῶται, ἔνδον πεσόντος τῆς τάφρου, πολλῶν πεσόντων Τούρκων, ἔφερον αὐτὸν νεκρὸν ἐν τῷ πολιχνίῳ τῆς Σμύρνης, τὸ κείμενον ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους· ὅπερ φρούριον ἐτύγχανεν ἀκρόπολίς ποτε τῆς παλαιᾶς καὶ διεφθαρμένης Σμύρνης· ἀνακαινίσας αὐτὸ προλαβὼν ὀλίγοις ἔτεσιν Ἰωάννης ὁ Δούκας, βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, ὁ Ἀτὴν δὲ ἀρχηγὸς Τούρκων, ὁ καὶ πατὴρ τοῦ Ὁμοῦρ, παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος ἔλαβε καὶ κατεῖχε. Τοιοῦτον ἤδη τὸ τέλος ὁ Ὁμοῦρ ἔσχεν.

VIII. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς συνθήκας ποιήσας μετὰ τοῦ κράλη καὶ φιλίαν ἄσπονδον, μεσολαβόντων κάστρων καὶ πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς δυστυχοῦς βασιλείας τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀντὶ ⟨εἰς⟩ Ῥωμαίους δεσπότας κληροδοτηθέντων εἰς ἡγεμόνας βαρβάρους, Τριβαλλούς τε καὶ Σέρβους, ἤρξατο δὲ κατατρέχειν καὶ αὐτὸς καὶ λεηλατεῖν καὶ φθείρειν πάσας τὰς πόλεις τῆς Θρᾴκης ἄχρις αὐτῆς Σηλυβρίας. Οἱ δὲ τῆς πόλεως ἐννοήσαντες τὸ γεγονὸς παρὰ τοῦ Ὁμοῦρ τὸν πέρυσιν χειμῶνα καὶ σκοποῦντες, ὅτι τοῦτον ὁ Καντακουζηνὸς μετεπέμψατο καὶ αὐτὸς ἦν αἴτιος τῆς ἐνδημίας τοῦ Ὁμοῦρ, οὐκ εἰδότες, ὅτι αὐτόκλητος ἐληλύθει ἢ ὅτι ἡ κλώθουσα ἀντιστρόφως τὰ νήματα κακὴ τύχη τῶν Ῥωμαίων προεξένησεν αὐτὸν τοῦ ἐλθεῖν καὶ καταπατῆσαι χώματα εὐθαλῆ Ῥωμαίων γῆς, βουλὴν βου- 31b λεύονται πονηρὰν καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ὀργὴν καὶ μῆνιν θεήλατον. Προξενοῦσι τῇ δεσποίνῃ Ἄννῃ, τῇ μητρὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἔτι μείρακος, τοῦ στεῖλαι πρέσβεις εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βιθυνίας καὶ Φρυγίας ἔτι δὲ καὶ τῆς Παφλαγονίας, τὸν ὃν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, τὸν Ὀρχάν, τοῦ αἰτῆσαι ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν, ὡς ἵνα καταπολεμίσῃ τῷ Καντακουζηνῷ, ἀποστάτῃ ὄντι τῆς βασιλείας, συνθεμένη δοῦναι αὐτῷ ποσότητα χρυσίου πολλοῦ καὶ οὓς ἐξανδραποδίσουσιν οἱ Τοῦρκοι Ῥωμαίους ὑπηκόους τοῦ Καντακοζηνοῦ, ἔχωσιν ἄδειαν πωλεῖν καὶ πιπράσκειν, ἔνθα βούλονται· καὶ τοὺς μὴ θέλοντας πωλῆσαι τοὺς αὐτοῦ αἰχμαλώτους ἀνεμποδίστως περᾶν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Σκουταρίου καὶ ἄγειν καὶ φέρειν αὐτούς, ἔνθα βούλονται.

---

17 ἄσπονδον P: ἔνσπονδον Bull || 18 εἰς *addidi* | κληροδοτηθέντων *scripsi:* κληροδοτηθέντες P: κληροδοθέντων Bull || 24 προεξένησεν *scripsi cf.* P. 57,5: προξενησεν P *altera manu corrigente* προυξένησεν.

2. Orchan prinzînd acestea cu urechea şi auzindu-le cu plăcere, căci de mult înseto şa după o gustare ca aceasta, şi sărind într-un picior, le-a spus cu multă bucurie: „Cu plăcere“; şi-i lasă pe soli să plece veseli şi bucuroşi, neştiind nenorociţii de ei pe cine-l chiamă într-ajutor şi din ce ierburi gătesc alifia, ca să o pună pe rana ce păcatul lor le-a adus-o. Aşadar Orchan trimite zece mii de turci la număr şi, trecînd ei peste strîmtoarea din faţa Constantinopolei, constantinopolitanii îi primesc pe aceştia cu bucurie; iar ei umblă pe zidurile oraşului şi pe străzile dinlăuntrul şi, omeniţi fiind de împărăteasă şi de Romei, pleacă asupra lui Cantacuzino.

3. Cantacuzino însă întărind cu grijă cetăţile şi îngrijind bine de aprovizionare şi de toate cele de trebuinţă, porneşte şi el împreună cu oştile bizantine şi sîrbeşti ce le avea cu el; şi încăierîndu-se şi la un atac şi la al doilea, turcii n-au putut cîştiga nimică din ale lui; căci era omul foarte priceput la orice fel de război, bărbăţie avînd şi cunoştinţă de arta militară ca nimeni altul din timpul acela. Şi pe cîţi turci îi prindea, pe toţi îi trecea prin sabie, bizantinii însă erau dezbrăcaţi numai de haine şi-i lăsa să plece goi acasă.

4. Şi atunci turcii lăsîndu-se de război, s-au apucat să despoaie satele; şi rînduri nenumărate de oameni legaţi în lanţuri îi aduceau în Constantinopole, bărbaţi şi femei, copii mici şi tineri adolescenţi, preoţi şi călugări, toţi de-a valma ca oile pe strada cea mare ca pe nişte sciţi sau avasgi de vînzare. Şi mai grozav era că, dacă se întîmpla să nu se găsească îndată un cumpărător, atunci bizantinii în faţa bizantinilor erau biciuiţi îngrozitor de barbari; o, ce cruzime! Şi cu aceasta, în viclenia lor, nu urmăreau altceva decît ca privitorii să fie înduioşaţi şi astfel să-i răscumpere. Iar pe cei ce nu erau răscumpăraţi, repede îi treceau peste strîmtoare şi-i trimeteau la Brusa şi mai departe în sus, ca să fie vînduţi între turci. Şi era de văzut o jalnică vedere! Pretutindeni plînsete, pretutindeni vaiete, pretutindeni lacrimi pe feţele romeilor şi cine să se îndure, nu era, nici elen nici barbar.

Cantacuzino cîştigă ajutorul lui Orchan.

IX. Atunci Cantacuzino luînd în consideraţie acest fapt şi neputînd răbda lucrul fără de minte ce l-au făcut cei din capitală faţă de bizantinii de afară, plănuieşte plan rău, dumnezeu, cred că, împietrind inima lui, pentru ca să-i înfunde cu desăvîrşire pe romei. Şi trimite soli la Orchan şi cere de la el să-i dea ajutor ca unuia ce i s-a făcut nedreptate din partea romeilor şi ca unul

4.: *sciţi sau avasgi:* sub aceste nume Duca înţelege popoare de la nordul Mării Negre şi din Caucaz, de unde veneau pe pieţele bizantine cei mai mulţi robi de vînzare.

2. Ταῦτα ἐνωτισθεὶς ὁ Ὀχρὰν καὶ ἡδέως ἀκούσας, ἐδίψη γὰρ τὴν τοιαύτην πρὸ πολλοῦ γεῦσιν, καὶ θαρσαλέως πηδήσας καὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς τό· „Μετὰ χαρᾶς“ προσειπών, πέμπει τοὺς πρέσβεις ἀγαλλομένους καὶ χαίροντας· οὐκ εἰδότες οἱ ἄθλιοι τίνα μετακαλοῦνται εἰς βοήθειαν καὶ ποίαν βοτάνην ἐκθλίβουσιν, ἵνα ποιήσωσιν ἔμπλαστρον εἰς τὴν νόσον, ἣν ἡ ἁμαρτία αὐτῶν προεξένησε. Στείλας οὖν Τούρκους τὸν ἀριθμὸν χιλιάδας δέκα ὁ Ὀρχὰν καί, τὸν πορθὸν διαβάντες τῆς Πόλεως, δέχονται τούτους μετὰ χαρᾶς οἱ Πολῖται· καὶ τὰ τῆς πόλεως τείχη καὶ τὰς ἔνδον ἀγυιὰς καταπατήσαντες καὶ φιλοξενηθέντες παρὰ τῆς 32b δεσποίνης καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐξίασι κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

3. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ἀσφαλτώσας τὰ φρούρια καὶ ζωοτροφίας καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἅπαντα καλῶς ἐπιμελησάμενος, ἔξεισι καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ Ῥωμαϊκῶν καὶ Σερβικῶν στρατευμάτων· καὶ συμπλακεὶς καὶ πρώτην καὶ δευτέραν εἰσβολήν, οὐκ εἶχον οἱ Τοῦρκοι κερδᾶναί τι τῶν αὐτοῦ, ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ περὶ τὰ πάντα πολεμικώτατος, ἀλκὴν ἔχων καὶ τέχνην πολέμων ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων τοῦ τότε καιροῦ. Ὅσοι μὲν τῶν Τούρκων ἠνδραποδίζοντο, μαχείρας αὐτοὺς παρανάλωμα ἐπεποίει, ὅσοι δὲ τῶν Ῥωμαίων, μόνον τοῖς ἐνδύμασιν αὐτοὺς ἀφελοῦντες, γυμνοὺς ἀφίεσαν οἴκαδε πορεύεσθαι.

4. Οἱ δὲ Τοῦρκοι τὸ πολεμεῖν ἀφέντες, τὸ σκυλεύειν τὰς κώμας κατέτρεχον καὶ δὴ ὁρμαθοὺς ἀναριθμήτους ἐξ ἁλύσεων ἀνθρώπους συμπλέξαντες εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, θηλάζοντα νήπια καὶ ἐφήβους νέους, ἱερεῖς καὶ μοναχούς, ἅπαντας φύρδην ὡς πρόβατα, ἐν τῇ λεωφόρῳ ὡς Σκύθας ἢ Ἀβασγοὺς ἀπεμπολοῦντες ἐκόμιζον. Καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι, εἰ ἔτυχε, μὴ παραχρῆμα οὐχ εὑρίσκετο ὁ ἀγοράζων, ἐν ταῖς ὄψεσι τῶν Ῥωμαίων δεινῶς οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τῶν βαρβάρων, ὢ τῆς ἀσπλαγχνίας, ἐμαστίζοντο, οὐκ ἄλλο τὸ πανουργευόμενον ἢ ὅτι καμφθέντες αὐτοὺς ἐξωνήσουσι. Τοὺς δὲ μὴ ἐξωνουμένους παρευθὺς τὸν πορθμὸν διαβάσαντες, ἐν τῇ Προύσῃ καὶ ἀνωτέρω τούτους 33b ἀπέπεμπον ἐν τοῖς Τούρκοις πιπραθησομένους. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν· Πανταχοῦ κλαυθμοί, πανταχοῦ ὀδυρμοί, πανταχοῦ δάκρυα ἐπ’ ὄψεσι τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ ἐλεῶν οὐκ ἦν οὔτ’ Ἕλλην οὔτε βάρβαρος.

IX. Τότε ὁ Καντακουζηνὸς εἰς νοῦν λαβὼν τὸ γεγονὸς καὶ μὴ φέρων τὴν ἄτοπον πρᾶξιν, ἣν ἀθέσμως μετεχειρίσαντο οἱ τῆς Πόλεως πρὸς τοὺς ἔξω Ῥωμαίους, βουλὴν βουλεύεται πονηράν, Θεοῦ σκληρύνοντος, οἶμαι, τὴν καρδίαν αὐτοῦ διὰ τὸ καταποντισθῆναι ἄρδην τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ στείλας πρέσβεις εἰς

---

4 οὐκ Bull: οἰκ P || 5 αὐτῶν *scripsi:* αὐτοὺς P: αὐτοῖς Bull: *fortasse* αὐτοὺς *pro dativo neoellenico* | προὲξένησε P: προσεξένησε P_1 || 19 ἀναριθμήτους *bis* P || 22 ἀπεμπολοῦντες Bull: ἀπεμπολοῦντας P || 23 ταῖς Bull τοῖς P.

ce a fost pus epitrop-regent al împărăției de decedatul împărat Andronic și romeii din pizmă l-au gonit din epitropie și i-au măcelărit rudele și pe el l-au făcut fugar. Dacă deci o să-l asculte și o să-i întindă o mînă de ajutor, are să-i dea pe fie-sa de soție cu multe comori drept zestre și o să-l aibă ca pe un fiu și o să-și plece urechea la toate dorințele lui. Atunci Orchan auzind, fără să se aștepte, pe soli vorbindu-i de contracte de căsătorie și punîndu-i în vedere comori nesfîrșite, i-a lăsat gura apă, întocmai ca și un taur însetat în arșița verii care, bînd dintr-un iaz plin cu apă foarte rece, nu se mai satură de undele apei, așa și acesta la auzul acestor cuvinte sub imboldul desfrînării particulare barbarilor; — căci și este această nație neînfrînată și strechiată ca nici unul dintre neamuri, desfrînată mai mult ca toate semințiile și nesăturată în destrăbălări; și așa e arsă de patima desfrîului că și împotriva firii și pe alăturea de fire nu încetează să aibă relații fără nici o rușine și fără măsură cu parte bărbătească și femeiască și cu animalele necuvîntătoare; și, pe deasupra nația asta fără rușine și sălbatică de pune mîna pe o grecoaică sau italiancă sau vreo altă femeie de neam străin, fie roabă sau refugiată, o îmbrățișează ca pe o Afrodită sau Semele; de femeia, însă de același neam și limbă simțesc un dezgust ca de o ursoaică sau scroafă; — tot așa și amintitul sultan Orchan, cînd a auzit de legătura în căsătorie cu fata, căci era frumoasă la statură și foarte plăcută la față și, cînd a auzit de grămada de zestre și de darurile dinaintea nunții trimise de Cantacuzino, a spus cu ușurință: da. Și dînd solilor toată cinstea, i-a trimis acasă, jurîndu-și unul altuia, că de acuma înainte va fi ginerele lui Cantacuzino și că va fi gata fără preget la tot sprijinul și ajutorul ca un fiu față de tată, numai dacă-i va trimite fără întîrziere înaintea primăverii pe viitoarea mireasă împreună cu zestrea; căci această spurcată logodnă s-a întîmplat să se facă în luna ianuarie a anului de atunci. Și dimpreună cu solii au fost trimiși pentru Cantacuzino ca la cinci mii de turci, bărbați foarte luptători și aprigi la curaj și pierzanie bizantinilor, încît i-ai fi putut asemăna unor cîini cu dinții ascuțiți sau cu chipurile morții.

2. Cantacuzino primindu-i ca de obicei cu multă dragoste și cu daruri cît mai multe și săturîndu-i de făgăduieli, se pregătea să pornească asupra Bizanțului, avînd cu sine ceata de turci și tot pe atîția sau poate și mai mulți sîrbi și bizantini, cîți putea să aibă Tracia atunci. Și după ce a pregătit cele cuvenite pentru zestre și a trimis lui Orchan pe fie-sa

---

IX 1: **Θεοῦ σκληρύνοντος τὴν καρδίαν** vz. VI. 2. — *decedatul împărat Andronic* III Paleolog cel Tînăr 1328—1341, vz. V 1. — *pe fie-sa:* Teodora, vz. Ioan Cantacuzino, ed. Bonn, vol. II. p. 588, 3. — *întocmai ca și un taur* ș.a.m.d. e o asemănare homerică, dovedind că Duca l-a citit pe Homer. — *Afrodita*, zeița iubirii și a frumuseții feminine; *Semele*, de care Zeus îndrăgostindu-se, l-a făcut pe Dionysos-Bacchos. Lui Duca îi place să-și arate cunoștințele din mitologia antică; vz. și V. 4. —

τὸν Ὀρχὰν αἰτεῖ παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ὡς ἀδικούμενος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὡς ἐπίτροπος ὢν τῆς βασιλείας τοῦ ἀποιχομένου βασιλέως Ἀνδρονίκου καὶ οἱ Ῥωμαῖοι φθονήσαντες ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ κατέσφαξαν τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς κἀκεῖνον φυγάδα πεποίηκαν. Εἰ οὖν ἀντιλάβηται αὐτὸν καὶ χεῖρα βοηθείας ὀρέξῃ, ἔχει δοῦναι αὐτῷ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα μετὰ καὶ πολλῶν θησαυρῶν χάριν προικὸς καὶ ἔχειν αὐτὸν ὡς υἱὸν καὶ ὑπακούειν αὐτῷ εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ. Τότε ὁ Ὀρχὰν ἀκούσας τοὺς πρέσβεις παρ' ἐλπίδα γαμικῶν συναλλαγμάτων φθεγγομένους φωνὰς καὶ θησαυρῶν ἀπείρων ἀγγελίας, κεχηνὼς οὑτωσὶ ὡς βοῦς διψῶν ἐν καύσωνι θέρους ἐν λάκκῳ πλήρης ὕδατος ψυχροτάτου πίνων μὴ κορεννύμενος τῶν ναμάτων, οὕτω καὶ οὗτος ἐνωτισθείς, ὑπὸ τῆς βαρβαρικῆς ἀκολασίας — καὶ γὰρ ἀκράτητον τὸ ἔθνος αὐτὸ καὶ 34b οἰστρομανὲς ὡς οὐδὲ ἓν τῶν πάντων γενῶν, ἀκόλαστον ὑπὲρ πάσας φυλὰς καὶ ἀκόρεστον ἀσωτίαις, τοσοῦτον γὰρ πυροῦται, ὅτι καὶ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν ἐν θηλείαις, ἐν ἄρρεσιν, ἐν ἀλόγοις ζῴοις ἀδεῶς καὶ ἀκρατῶς μιγνύμενον οὐ παύεται· καὶ ταῦτα τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀπάνθρωπον ἔθνος, εἰ Ἑλληνίδα ἢ Ἰταλὴν ἢ ἄλλην τινὰ ἑτερογενῆ προσλάβηται ἢ αἰχμάλωτον ἢ αὐτόμολον, ὡς Ἀφροδίτην τινὰ ἢ Σεμέλην ἀσπάζονται, τὴν ὁμογενῆ δὲ καὶ αὐτόγλωτον ὡς ἄρκτον ἢ ὕαινα βδελύττοντες· — ἀκούσας τοίνυν ὁ ῥηθεὶς ἀρχηγὸς Ὀρχὰν τὴν πρὸς γάμον τῆς κόρης συνάφειαν, ἦν γὰρ ὡραία τῷ εἴδει καὶ τὴν ὄψιν οὐκ ἄχαρις, καὶ τὸν τῆς προικὸς ὄγκον καὶ τὰ σταλθέντα παρὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ προγαμιαῖα δωρήματα, συνένευσεν εὐκόλως. Καὶ φιλοτιμήσας τοὺς πρέσβεις ἀπέπεμψεν, ὅρκους δοὺς καὶ λαβών, ὡς ἀπὸ τοῦ γε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἔσται γαμβρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ εἰς πᾶσαν ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα ἀόκνως ἑτοιμασθήσεται, μόνον τὴν μελλονύμφην σὺν τῇ φερνῇ συντόμως πρὸ τοῦ ἔαρος εἰ μεταπέμψει· ἔτυχε γὰρ αὕτη ἡ μιαρὰ μνηστεία ἐν Ἰαννουαρίῳ μηνὶ γενέσθαι τοῦ τότε χρόνου. Καὶ σὺν τούτοις ἐστάλθησαν ὡς πέντε χιλιάδες Τοῦρκοι τῷ Καντακουζηνῷ, ἄνδρες μαχιμώτατοι καὶ ὀξεῖς εἰς θυμὸν καὶ τῶν Ῥωμαίων φθορεῖς, ὡς εἰκάσοι τις αὐτοὺς εἰς κύνας καρχαρόδοντας ἢ χάρωντας.

2. Ἀποδεξάμενος οὖν αὐτοὺς ὁ Καντακουζηνὸς κατὰ τὴν συνήθη φιλοφρο- 35b σύνην μετὰ δώρων ὅτι πλείστων καὶ ὑποσχέσεων κατακορέσας αὐτούς, ἑτοιμάζετο τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον παρασκευὴν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸ στῖφος τῶν Τούρκων καὶ ἑτέρους τόσους ἢ καὶ πλείονας Σέρβους καὶ Ῥωμαίους, ὅσους ἡ Θρᾴκη τότε ἔχειν ἠδύνατο. Καὶ δὴ ἑτοιμάσας τὰ τῆς προικὸς καὶ πέμψας τὴν θυγατέρα

---

9 πλήρες ? P: πλήρει Bull || 12 πάντων Bull: πασῶν P || 18 ὕαινα P: ὕαιναν Bek || 22 *pro* γαμβρὸς *praebet* γαυρὸς P || 28 εἰκάσει P || 29 κατὰ Bek : καὶ P.

în luna ianuarie a anului de atunci: 1346. — χάρωντας adică chipuri personificînd moartea, lacome să ia viața oamenilor. Charon, moartea personificată, joacă un rol atît de însemnat în legendele și poezia populară neogrecească.

2: *după ce a pregătit ș.a.m.d.:* Ioan Cantacuzino în Istoria sa ed. Bonn, II, p.

cu toată cinstea, fala şi mărirea şi cu multă strălucire, însuşi a început să se ocupe de război şi să pustiiască şi să ardă toate satele şi oraşele, începînd de la Silivria pînă la însăşi Constantinopolea. Şi pe nenorociţii de bizantini, pe care îi prindeau sîrbii, îi trimiteau în Serbia, pe care însă turcii, îi treceau peste strîmtoare şi-i duceau la Brusa şi în celelalte oraşe ca robi de război. Şi era de văzut o jalnică vedere: Cine robeau? bizantinii! Cine erau robiţi? bizantinii! Cine trăgea sabia? Bizantinii! Cine murea de sabie? Bizantinii! Ale cui erau trupurile moarte? Ale bizantinilor! Cine aducătorii de moarte? Bizantinii! O, ce nenorocire groaznică!

3. Ajungînd Cantacuzino cu acea oaste, despre care am vorbit, pînă chiar la porţile Constantinopolei, după ce a ucis mulţi romei şi pe cei mai mulţi i-a luat ca prizonieri de război şi după ce toate de jur-împrejur le-a lăsat pustiite şi nimicite, cerea predarea capitalei cu astfel de cuvinte: „Oameni buni, eu n-am venit să fac vreo nedreptate sau după ce aş fi făcut-o cuiva, ci după ce mi s-a făcut şi mi se face mie nedreptate. Sînt regent al împărăţiei romeilor pus de decedatul împărat Andronic. Iar acel tînăr urmaş la domnie îmi e împărat şi ca un fiu adoptiv; căci aşa mi l-a încredinţat tatăl său în faţa lui dumnezeu. Ce rău am făcut, dacă vreau să mi-l iau ginere? Nu ştiţi că tatăl lui mă privea şi mă socotea şi mă avea drag ca pe un frate adevărat şi adeseori împărăţia şi pe acela însuşi mi-l încredinţa şi domnia o împărţea cu mine? Nu sînt cel mai de frunte între oamenii cu vază, între cei mai nobili şi mai străluciţi, între cei ce se mîndresc cu avere, şi cel mai viteaz la dus războaie? De ce vă purtaţi cu dispreţ faţă de mine? Şi încă unii ce sînt de neam de jos, şi amestecătură de barbari! Cetăţeni ai capitalei, pentru ce am venit încoace? Nu să fac cuiva vreo nedreptate, ci mai degrabă să fac dreptate. Şi pe cei ce au greşit, îi iert de greşelile lor, iar celor ce au fost nedreptăţiţi le voi întoarce din visteriile mele şi linişte şi pace voi aduce în statul romeilor. De altminteri, eu voi răzbuna orice şi, din porunca lui dumnezeu, voi răsplăti fărădelegile voastre! Deschideţi porţile! Mă jur pe Domnul Hristos şi pe prea a tot curata Maica lui, nu mă voi arăta ca duşman, ci ca prieten".

---

30 De altminteri P: Dacă totuşi veţi sta neînduplecaţi şi îndărătnici. I.

587—588 descrie frumos şi dramatic ceremonialul cu care a trimis pe fiica sa la Orchan.— *o jalnică vedere ş.a.m.d.:* Citind aceste ultime rînduri din § 2, nu s-ar putea spune că Duca n-ar căuta să scrie într-un stil frumos retoric. Şi acest loc ca atîtea altele din cronica sa dovedesc că Duca ştie să scrie nu numai frumos, ci şi adînc simţit.

3: *Oameni buni ş.a.m.d.:* Vorbirile directe erau un mijloc de expunere a evenimentelor istorice în istoriografia antică, din care a trecut şi în istoriografia bizan-

αὐτοῦ τῷ Ὀρχὰν σὺν πάσῃ τιμῇ καὶ περιφανείᾳ καὶ δόξῃ καὶ πολλῇ τῇ λαμπρότητι, αὐτὸς εἰς πόλεμον ἠσχολεῖτο καὶ δῆτα ἀρξάμενος ἀπὸ Σηλυβρίας ληίζειν καὶ καίειν πάσας κώμας καὶ πόλεις ἄχρις αὐτῆς Πόλεως. Καὶ τοὺς δυστυχεῖς Ῥωμαίους, οὓς μὲν Σέρβοι ᾐχμαλώτευον, εἰς Σερβίαν ἀπέπεμπον, οὓς δὲ Τοῦρκοι, τὸν πορθμὸν διαβιβάζοντες εἰς Προῦσαν καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις δορυαλώτους ἐπόμπευον. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν· τίνες οἱ αἰχμαλωτίζοντες; Ῥωμαῖοι· Τίνες οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι; Ῥωμαῖοι· Τίνες οἱ σπαθίζοντες; Ῥωμαῖοι· Τίνες σπαθιζόμενοι; Ῥωμαῖοι· Τίνων τὰ νεκρὰ σώματα; Ῥωμαίων· Τίνες οἱ νεκρώσαντες; Ῥωμαῖοι· Ὢ δεινῆς συμφορᾶς·

3. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Καντακουζηνοῦ σὺν αὐτῷ τῷ στρατῷ, ὅπερ εἰρήκαμεν, ἄχρι καὶ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντίνου, πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων φθείρας καὶ δορυαλώτους πλείστους καὶ πάντα τὰ πέριξ ἐν ἐρημίᾳ καὶ ἀφανισμῷ καταστήσας, ἐζήτει τὴν πόλιν λέγων ὡς· „Οὐκ ἀδικήσων τινὰ ἢ ἀδικήσας ἐλήλυθα, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ὡς ἀδικηθεὶς καὶ ἀδικούμενος. Ἐπίτροπός εἰμι τῆς βασιλείας Ῥωμαίων παρὰ τοῦ ἀποιχομένου βασιλέως Ἀνδρονίκου. Ὁ νεὸς αὐτὸς καὶ διά- 36b
δοχος τῆς βασιλείας ἐμός ἐστι βασιλεὺς καὶ υἱὸς κατὰ θέσιν· οὕτως γάρ μοι ἀνέθηκεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Τί κακὸν ἔπραξα, εἰ βούλομαι λαβεῖν αὐτὸν γαμβρόν; Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὡς ἀδελφὸν γνήσιον καὶ ἑώρα καὶ ἐπρόσεχε καὶ ἐφίλει καὶ τὴν βασιλείαν πολλάκις ὡς ἐκεῖνον αὐτὸν καὶ ἀνετίθει καὶ συνεμέριζε ταύτην μετ' ἐμοῦ; Οὐκ εἰμὶ τῶν ἐνδόξων, τῶν εὐγενεστάτων, τῶν περιφανῶν, τῶν ἐν πλούτῳ καυχομένων ὁ ὑπέροχος, τῶν ἐν στρατηγίαις ὁ ἀλκιμώτατος; Τί με καταφρονεῖτε; Καὶ ταῦτα, γένος τῆς κάτω τύχης καὶ μιξοβάρβαρον τυγχάνοντες. Διὰ τί τοῦτο ἦλθον, ὦ πολῖται; Οὐκ ἀδικήσων τινά, ἀλλὰ μᾶλλον δικαιώσων. Καὶ τοὺς μὲν ἐπταικότας ἀφίημι τὰ παραπτώματα, τοὺς δ' ἀδικηθέντας δικαιώσω ἐκ τῶν ἐμῶν θησαυρῶν καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν εἰσάξω ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πολιτείᾳ. Εἰ δ' οὖν, ἐγὼ τὸ πᾶν ἐκδικήσω καὶ ἀνταποδώσω Θεοῦ κελεύοντός μοι διὰ τὰς ἀνομίας ὑμῶν. Ἀνοίξατέ μοι ⟨τὰς⟩ πύλας· ὄμνυμι τὸν δεσπότην Χριστὸν καὶ τὴν πανυπέραγνον αὐτοῦ μητέρα, οὐχ ὡς ἐχθρός, ἀλλ' ὡς φίλος φανήσομαι."

---

2 ἀρξάμενος Bull: ἀρξαμένω P || 19-20 ἀνετίθει *sripsi*: ἀνέτηθε P: ἀνετίθη Bull || 26 *post* οὖν *add.* vorete stare duri et pertinaci I || 27 τὰς *add.*Bek: *om.* P.

---

tină, aşa că această cuvîntare a lui Cantacuzino nu e o cuvîntare istorică reală, ci o compoziţie literară a lui Duca, voind să arate că, prin vorbe trimise ca acestea, Cantacuzino trebuie mai întîi să fi încercat să obţină trecerea de bunăvoie a Constantinopolei de partea sa.

4. Cei din capitală însă nu i-au dat de loc nici un răspuns cît de mic, ci-l întîmpină cu dispreț și oamenii de jos din popor îl împroșcau de pe crestele zidurilor cu ocară și cu vorbe necinstite, batjocorindu-l și pe el și pe soția lui. Și pe fiica sa Elena, pe care în curînd timpul avea să o facă doamnă și stăpînă a lor, ei o terfeleau ca pe o tîrfă. Atunci Cantacuzino văzînd că prin cuvinte și îndemnuri nu era chip de loc să-i supună, a apucat pe altă cale și prin acțiuni războinice și cu ajutorul oamenilor devotați lui ce se aflau înăuntru, intră în Constantinopole; și la vederea lui toți se adună alergînd și-l aclamă și-l slăvesc ca împărat.

X. Impărăteasa Ana însă s-a închis înăuntrul palatului împreună cu fiul ei și cu puțini ostași și nu voia să se dea, ci striga și nu contenea să spună: „Sufăr o mare nedreptate!" Oamenii lui Cantacuzino însă voiau să sară și să intre înăuntru și în învălmășeală să zvînture totul de sus în jos și de jos în văzduh, ci Cantacuzino îi oprea. Ostașii lui însă amintind de bîrfelile și insultele oamenilor de jos ce le-au revărsat asupra persoanei lui, erau supărați pe el. El însă cu cuvinte convingătoare căuta să mulcomească mulțimea. Atunci cei din palat văzînd că sînt în pericol de moarte, s-au predat.

Domnia lui Ioan VI Cantacuzino 1347—1354.

2. Și Cantacuzino intrînd în palat, a mers pînă în camerele cele mai dinăuntru; pe împărăteasa a găsit-o șezînd împreună cu fiul ei, neabătută de loc, nici să se clatine cîtuși de puțin în mînia de care era mînată în contra lui Cantacuzino, ci sta jos fără să tremure și cu totul fără nici o teamă. Cantacuzino însă apropiindu-se cu creștetul descoperit a sărutat mîna tînărului, apoi închinîndu-se după obicei și la mama și doamna tînărului, le-a făcut urări de împărați ai romeilor. Atunci toată oastea văzînd bunătatea lui nemărginită și că nu poartă nici o ură de răzbunare asupra dușmanilor săi, a izbucnit în urări de împărat și în cuvinte de slavă. Iar pe turci după ce i-a omenit, cum se cuvenea, cu daruri foarte multe, i-a trimis acasă, arătîndu-se mulțumitor sultanului și ginerului său Orchan; cetățenilor capitalei însă le-a dat multe dovezi de iubire și a împărțit foarte multe recompense.

3. Și pe împărăteasa luînd-o cu vorbe bune și dulci și cu înfăptuiri pline de grijă pentru dînsa, a înduplecat-o să dea urmare și să-i ia pe fie-sa Elena mireasă pentru Ioan Paleolog, fiul ei și al împăratului Andronic Paleolog, despre care s-a vorbit mai sus. Și se fac pregătiri de nuntă și se împodobește biserica binecuvîntatei stăpînei noastre Născătoare de dumnezeu din Vlaherne; și slujba cununiei și încoronarea se fac dintr-o

X 3: *biserica... din Vlaherne:* nu în sf. Sofia, căci era stricată de cutremur (vz. Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină,* XV, 2 și 11). Bisercia Maicii Domnului din

4. Οἱ δὲ τῆς πόλεως τὸ παράπαν ἀπόκρισιν μὴ δόντες, ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ καταφρονοῦντες, ὕβρεις καὶ ἀτίμους λόγους οἱ τοῦ δήμου χυδαῖοι ἐκ τῶν προμαχώνων κατέχεον αὐτόν τε λοιδοροῦντες καὶ τὴν αὐτοῦ σύζυγον· καὶ τὴν θυγα- 37b
τέραν Ἑλένην, ἣν ὡς ἐν ὀλίγῳ δέσποιναν καὶ κυρίαν αὐτῶν ὁ χρόνος ἔμελλε χειροτονῆσαι, αὐτοὶ ὡς μαχλάδα διὰ γλώττης κατέσυρον. Τότε ὁ Καντακουζηνὸς ὁρῶν, ὅτι διὰ δημηγοριῶν καὶ νουθετικῶν λόγων οὐκ ἦν τὸ παράπαν χειρώσασθαι, τὴν ἄλλην ἔφερε καὶ δὴ διὰ πολεμικῶν καὶ διὰ τῶν ἐντὸς εὑρισκομένων οἰκείων αὐτῷ εἴσεισιν ἐν τῇ Πόλει· καὶ πάντες συνέρρεον ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτοῦ εὐφημοῦντες καὶ ὡς βασιλέα δοξάζοντες.

X. Ἡ δὲ βασιλὶς Ἄννα ἔνδον τοῦ παλατίου ἐγκλεισθεῖσα σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ ὀλίγοις στρατιώταις οὐκ ἐνεδίδου, ἀλλὰ κατεβόα καὶ „ἠδίκημαι“ λέγουσα οὐκ ἐπαύετο. Οἱ δὲ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐβούλοντο μὲν εἰσπηδῆσαι καὶ ἐντὸς ἐλθεῖν καὶ ἀτάκτως τὰ ἄνω χαμαὶ καὶ τὰ κάτω εἰς τὸν ἀέρα λικμῆσαι, ἀλλ' ὁ Καντακουζηνὸς ἐκώλυε. Οἱ δὲ σρατιῶται ἀναμιμνήσκοντες τὰς ἀδολεσχίας καὶ τῶν βαναύσων τὰς ὕβρεις, ἃς κατέχεον ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠγανάκτουν κατ' αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ διὰ λόγων πιθανῶν κατεπράϋνε τὸν ὄχλον. Τότε οἱ τοῦ παλατίου ἰδόντες, ὅτι κινδυνεύουσι τοῦ θανεῖν, παρέδοσαν ἑαυτούς.

2. Καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ παλατίῳ ἀπῆλθεν ἕως τῶν ἐνδοτάτων οἰκίσκων· εὗρε τὴν δέσποιναν σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς καθεζομένην, μὴ φροντισάσης τὸ καθόλου μηδὲ παρασαλευθείσης τὸ οἱονοῦν τῆς μήνιδος, ἧς ἐπεφέρετο κατὰ τοῦ Καντα-
κουζηνοῦ, ἀλλ' ἐκάθητο ἀτρεμοῦσα καὶ μὴ φοβηθεῖσα τὸ καθόλου. Ὁ δὲ Καντα- 38b
κουζηνὸς ἀνακεκαλυμμένῃ τῇ κορυφῇ προσεγγίσας κατεφίλει τὴν χεῖρα τοῦ νέου, εἶτα ὡς ἔθος προσκυνήσας καὶ τὴν μητέρα καὶ δέσποιναν τοῦ νέου, εὐφήμησεν αὐτοὺς ὡς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Τότε ἅπαν τὸ στράτευμα ἰδὸν τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ τὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἀνεξικακίαν εὐφήμησε καὶ ἐδόξασε. Τοὺς δὲ Τούρκους φιλοξενήσας, ὡς ἔπρεπε, σὺν δώροις πλείστοις ἀπέπεμψε, χάριτας ὁμολογῶν τῷ ἡγεμόνι καὶ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Ὀρχάν, τοὺς δὲ πολίτας φιλοτησίαις καὶ γέρα πλεῖστα δωρήσας.

3. Καὶ τὴν δεσποίνην θεραπεύσας ἐν ἡδύσμασι λόγων καὶ προβλεπτικαῖς πράξεσιν, ἔπεισε ταύτην καταπειθῆ τοῦ λαβεῖν εἰς νύμφην τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Ἑλένην εἰς τὸν αὐτῆς υἱὸν Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον καὶ υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀνδρονικοῦ τοῦ Παλαιολόγου, τὸν ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσε. Ἑτοιμάζονται τοίνυν γάμοι καὶ ὁ ναὸς τῆς εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ὁ ἐν Βλαχέρναις ἑτοιμάζεται· καὶ ἱεροτελεστίαι καὶ στέψεις ὁμοῦ γίνονται καὶ φήμη

---

17 κινδυνεύουσι Bull: κινδυνέβωσι P || 27-28 *fortasse* φιλοτησίες *acc. neoell.* || 29 τὴν δεσποίνην Bull: τῇ δεσποίνῃ P || 30 ἔπεισε P: ἐποίησε Bull.

Vlaherne, ridicată de Iustin II (565—578), frumoasă şi vestită odinioară, azi e dispărută. Vlaherne era cartierul din capătul de nord-vest al Constantinopolei, spre fundul Cornului de Aur, devenit din secolul al 11-lea cartier al curţii împărăteşti.

dată şi sînt întîmpinaţi din toată inima cu urarea : „Bine credinciosul împărat şi singur stăpînitor al romeilor Ioan Paleolog şi Elena bine credincioasa Augusta întru mulţi ani!" De asemenea şi Ioan Cantacuzino, socrul împăratului, a fost încoronat şi el cu soţia lui şi proclamat împărat al romeilor şi fiul său Matei despot. Şi la masa cea mare se putea vedea un şirag de împăraţi şi împărătese, de despoţi şi domniţe ca şi cercul celor doisprezece zei din anticitate.

4. Împăratul Ioan era pe la mijlocul vîrstei de june, iar împărăteasa Elena avea 13 ani. Rămînînd grea, a născut împăratului un fiu; pe primul născut, băiat căruia i-a dat numele Andronic. Apropiindu-se însă de timpul sprevîrstniciei, a început să ducă o viaţă destrăbălată cu felurite înnoiri, nu în mînuirea săbiilor şi a lăncilor, ci în desfrînări şi în destrăbălări ; şi acestea răneau şi făceau să pornească fum iute din inimile multora. Cantacuzino însă nu dădea somn ochilor nici aţipire tîmplelor. Iar turcii de cum au văzut şi au cunoscut din anul trecut intrările şi ieşirile din Tracia, nu conteneau să treacă unii de la Sestos la Abidos, alţii de la Lampsac în bărci de tot mici şi să prade Chersonesul. Cantacuzino însă nu înceta să aibă grijă de cetăţile dinspre Serbia.

5. Atunci şi Suleiman, unul din feciorii lui Orchan, trecînd de la Lampsac cu oaste foarte multă, a început să prade Chersonesul. Despotul Matei Cantacuzino întîlnindu-se cu el undeva pe la Examilion în Chersones, a pornit război şi pe mulţi din turci i-a ucis şi pe însuşi Suleiman.

---

16 De la Abidos la Sestos I || 17 Cantacuzino — 18 Serbia *om.* I.

---

4 : *să ducă o viaţă destrăbălată :* Rezumatul de istorie ce-l face Duca asupra războiului civil dintre Ioan VI Cantacuzino şi Ana, împărăteasa văduvă, mama minorului Ioan V Paleolog, nu se deosebeşte de descrierea largă şi amănunţită a acestui război din cartea a III-a a Istoriei lui Ioan Cantacuzino. În judecarea aspră însă a tînărului împărat Ioan V Paleolog deosebirea e fundamentală (vz. şi XII 2). Nichifor Gregoras în Istoria sa bizantină şi Ioan Cantacuzino în Istoria sa sau mai binezis în Memoriile sale nu au decît cuvinte bune pentru caracterizarea tînărului împărat. Ioan Cantacuzino subliniază chiar însuşirile lui de ostaş şi că suportă bărbăteşte ostenelile militare (vz. ed. Bonn, vol. III, p. 53, 6—12). Din felul cum scrie Duca despre acest război civil, el trebuie să fi avut la îndemînă o descriere prielnică lui Ioan Cantacuzino, însă pornită în contra lui Ioan V Paleolog. — *intrările şi ieşirile din Tracia :* De la Sestos la Abidos ar fi ieşire, iar de la Lampsac intrare.

5 : *pe însuşi Suleiman :* Ioan Cantacuzino, ed. Bonn, vol. III, p. 278—280 ne spune dimpotrivă că Suleiman, profitînd de stricarea zidurilor pe urma unui cutremur, a ocupat Galipoli şi că a mai întreprins după aceea o expediţie în Asia Mică (*ibid.*, III, 284, 3). Iar L. Chalc., I, p. 29 scrie că, întorcîndu-se dintr-o expediţie în contra sîrbilor, a murit de boală şi că a cerut să fie înmormîntat în Istmul de la Chersones, unde i-a murit de mai înainte un băiat. — *Examilion :* Vechea traducere italiană scriind „de Isthmon Coryntio chiamato Exemile" şi „per l'Eximili vastando la Morea" (vz. Duca, ed. Bonn, p. 368), face confuzie cu Examilion, zidul de închidere a istmului de la Corint. Aici însă e vorba de o cetăţuie din Chersonesul tracic

εὐπαῤῥησίαστος· „Ἰωάννου τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου καὶ Ἑλένης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης πολλὰ τὰ ἔτη·" Ὁμοίως καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης καὶ πενθερὸς τοῦ βασιλέως καὶ αὐτὸς στεφθεὶς σὺν τῇ συζύγῳ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνηγορεύετο καὶ Ματθαῖος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, δεσπότης. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν τῇ πανδαισίᾳ ἐκείνῃ ὁρμαθὸν βασιλέων καὶ βασιλίδων, δεσποτῶν καὶ δεσποινῶν, ὡς τὸ πάλαι δωδεκάθεον. 39b

4. Ἦν γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τῇ ἡλικίᾳ μεσάζων ἔφηβος, ἡ δὲ βασιλὶς Ἑλένη ιγ-ον ἔτος ἄγουσα. Ἔγκυος δὲ γενομένη ἔτεκε τῷ βασιλεῖ υἱὸν πρωτότοκον ἄῤῥενα, ὃν καὶ Ἀνδρόνικον ἐπωνόμασε. Ἀρξαμένου δὲ προσχωρεῖν εἰς τὸν τῆς ἀφηλικιότητος χρόνον, ἀτασθαλεῖν ἤρξατο καὶ νεωτερίζειν, οὐκ ἐν αἰχμαῖς καὶ δόρασιν, ἀλλ' ἐν κοιτασίαις καὶ ἀσελγείαις καὶ ταῦτα δακνούσαις καὶ καπνὸν δριμὺ ἀποπεμπούσαις ἀπὸ καρδίας πολλῶν. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς βλεφάροις οὐδὲ τοῖς κροτάφοις νυσταγμόν. Ἀλλ' ὡς εἶδον καὶ ἔμαθον τὸν παρεληλυθότα χρόνον οἱ Τοῦρκοι τὰ τῆς Θράκης εἰσόδια καὶ ἐξόδια, οὐ διέλειπον περῶντες οἱ μὲν ἐκ Σηστοῦ πρὸς Ἄβυδον, οἱ δὲ ἐκ Λαμψάκου σὺν ἀκατίοις πάνυ σμικροῖς, ἐλεηλάτουν Χεῤῥόννησον. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς οὐ διέλειπε προσέχων τὰ φρούρια τὰ πρὸς τὴν Σερβίαν.

5. Τότε καὶ Σουλεημάν, εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Ὀρχάν, περάσας ἀπὸ Λαμψάκου σὺν στρατιᾷ πλείστῃ ἐλεηλάτει Χεῤῥόνησον. Ὁ δὲ δεσπότης Ματθαῖος ὁ Καντακουζηνὸς συναντήσας αὐτῷ περί που τὸ ἐν Χεῤῥονήσῳ Ἑξαμίλιον, συνάπτει πόλεμον καὶ πολλοὺς τῶν Τούρκων ὤλεσε καὶ αὐτὸν τὸν Σουλεημάν.

---

4 ἀνηγόρευτο P || 6 δεσπότων, δεσποίνων P || 11 κοιτασίαις *sripsi*: κοίτασσι P || 12 δρυμὶ P: δριμὺν Bek | καρδίας *acc. plur. scripsi:* καρδίαις *fortasse pro* καρδίες *acc. pl. neoel.* P || 15 da Habido a Sexto I || 16 Ὁ δέ—17 Σερβίαν *om.* I.

(vz. și XXIV 2). Gheorghe Pahimer în Istoria sa ne spune că turcii cuceresc în Tracia τὸ Ἑξαμίλιον φρούριον οὕτω λεγόμενον ed. Bonn vol. II, p. 587, 5: „cetatea așa-numită Examilion". Tot așa și Ioan Cantacuzino ne istorisește că i se predau mai multe orașe și cetăți, Galipoli însă și Examilion (Καλλιούπολις καὶ Ἑξαμίλιον ed. Bonn, vol. II, p. 476, 10) i se împotrivesc. Cp. și nota lui Du Cange la Chronicon Paschale, ed. Bonn, p. 589. Gheorghe Sfranțes îi spune tot Examilion și zidului dinspre uscat al Constantinopolei. Oastea lui Mahomed II tăbărăște „ca nisipul mării de-a lungul zidului dinspre uscat (Κατὰ τὸ Ἑξαμίλιον τῆς χέρσου p. 237, 11) de la o mare la alta". Sau poate cuvintele „de la o mare la alta" ar indica mai degrabă că autorul cronicei, din care cronica lui G. Sfranțes a fost interpolată, se gîndește nu chiar la zidul Constantinopolei, ci la așa-zisul zidul cel lung pe care-l ridicase, la 40 km la vest de oraș, împăratul Anastasie I (491—518), cam pe unde vine Ceatalgea turcească de azi, ca un zid de apărare al hinterlandului Constantinopolei în contra invaziilor barbare de la nord. Cp. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin,* Paris, 1932, t. I, p. 141, precum și nota lui Du Cange μακρὸν τεῖχος τὸ λεγόμενον Ἀναστασίου „zidul cel lung așa-numit al lui Anastasie" din Chronicon Paschale, ed. Bonn, p. 443.

Domnia lui Ioan V. Paleolog 1341—1391.

XI. Cantacuzino însă văzînd statul romeilor ajuns la strîmtoare, iar pe ginerele său şi coleg de domnie Ioan petrecînd în destrăbălare şi beţie, era foarte necăjit; şi într-una din zile i-a făcut pe faţă şi fără nici un înconjur aspre mustrări; atunci dînsul a plecat din Constantinopole cu două trireme şi a ajuns în Italia. Cantacuzino rămas singur împărat, pe cît îi era puterea, s-a împotrivit duşmanilor, cînd turcilor, cînd sîrbilor. Şi turcii deseori sărind, stricau Chersonesul.

2. Împăratul Ioan însă, după ce a stat timp de doi ani în Italia şi Franţa şi şi-a adunat mulţi bani de pe la italieni şi francezi drept contribuţii benevole pentru apărarea Constantinopolei, s-a întors înapoi şi, venind în insula Tenedos, căci era locuită atunci şi aparţinea romeilor, era apăsat de grija, cum îl va primi socrul său, împăratul.

3. Tot atunci un nobil genovez a luat-o la drum cu două trireme din Genua spre Elespont; deoarece statul romeilor se zdruncinase şi ajunsese la deplină destrămare, s-a pornit şi el din Genua, să ia în stăpînire vreo parte din cetăţile Chersonesului, precum unii au luat Chios şi alţii alte locuri, genovezi şi veneţieni. Şi în cale întîlnindu-se cu împăratul şi intrînd în vorbă, împăratul şi-a descoperit gîndul şi l-a găsit pe om gata să-l asculte şi să-i dea orice fel de ajutor. Şi l-a încredinţat cu jurămînt că-şi pune viaţa pentru dînsul şi că o să scoată Constantinopolea din mîna lui Cantacuzino, cu ajutorul lui dumnezeu, şi-l va pune pe el singur împărat al romeilor înăuntru şi afară de oraş. Numele acestuia era Francisc Gateluzi. Împăratul însă i-a spus: „Dacă aceasta cu ajutorul lui dumnezeu se va face şi tu-mi vei fi de ajutor să-mi iau împărăţia, mi te voi face cumnat, dîndu-ţi pe soru-mea Maria de soţie".

4. Acceptînd amîndoi promisiunile, au străbătut Elespontul, cum trebuia, şi plutind prin faţa Constantinopolei în timp de noapte, au ajuns la poarta cea mică, numită a Maicii Domnului Odighitria. Şi suflînd din-

---

XI 2: Γερμανία Franţa şi Γερμανῶν francezi, vz. V 2. — *în Italia şi Franţa:* Duca face confuzie cu întîmplări din călătoria făcută cu 30 de ani mai pe urmă de Manuil II Paleolog (vz. XIV 5; cp. „Echos d'Orient", 38 (1939), p. 339, n. 1). Ioan V Paleolog n-a ajuns decît pînă la Veneţia; despre această călătorie vz. pe larg în O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome* 20 ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'empire d'Orient 1355—1375, Warschau, 1930 şi A. A. Vasiliev, *Il viaggio di Giovanni V Paleologo in Italia e l'unione di Roma del 1369* în „Studi bizantini e neollenici III", (1931), p. 153—192. — *cum îl va primi socrul său:* Călătoria lui Ioan V Paleolog a avut loc în 1369 şi Duca o pune greşit încă în timpul domniei lui Ioan V Cantacuzino, care de la 1354 nu mai era împărat, ci călugăr cu numele Ioasaf. Aceeaşi greşeală o întîlnim şi la Laonic Chalcocondil, I, p. 46, 3—47, 18; aceasta e o dovadă că şi Duca şi Chalcocondil s-au folosit de un izvor comun, necunoscut nouă şi care nu ni s-a păstrat. Să se fi folosit unul de celălalt, e greu de crezut, căci amîndoi sînt contemporani şi scriu în localităţi diferite, departe una de alta; şi apoi fiecare mai are amănuntele sale deosebite despre această călătorie (vz. V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca,* p. 605—606). Aceeaşi gre-

XI. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ὁρῶν ἐν στενῷ τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα τυγ-
χάνοντα, τὸν δὲ γαμβρὸν αὐτοῦ καὶ συμβασιλεύοντα Ἰωάννην ἐν σπατάλῃ καὶ 40b
μέθῃ διάγοντα, ἐδυσχέραινε· καὶ μιᾷ τῶν ἡμερῶν κατονειδίσας αὐτὸν ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, ἐξῆλθε τῆς Πόλεως σὺν δυσὶ τριήρεσι καὶ εἰς Ἰταλίαν ἀφίκετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς μόνος ἀπολειφθεὶς βασιλεύς, ὅσον ἡ δύναμις, ἀντεκαθίστατο τοῖς ὑπεναντίοις, πῇ μὲν Τούρκοις, πῇ δὲ Σέρβοις. Συχνάκις οὖν οἱ Τοῦρκοι πηδῶντες ἐπόρθουν Χεῤῥόνησον.

2. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης διέτη χρόνον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ διαβιβάσας καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν θησαυροὺς ἐγκολπωσάμενος χάριν εὐεργεσίας ἕνεκα τῆς Πόλεως παραφυλακῆς, ἐστράφη καὶ ἐν τῇ Τενέδῳ νήσῳ ἐλθών, ἦν γὰρ τότε οἰκουμένη καὶ τῶν Ῥωμαίων ὑπῆρχεν, ἐν φροντίδι δὲ ἦν, πῶς αὐτὸν ὁ πενθερὸς καὶ βασιλεὺς ὑποδέξεται.

3. Τότε εἷς τῶν εὐγενῶν Γενουίτης σὺν δύο τριήρεσι πλεύσας ἐκ Γενούας πρὸς Ἑλλήσποντον, ἐπεὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων τέθραυστο καὶ εἰς παντελῆ ἀφανισμὸν καθειστήκει τὰ πράγματα, ὥρμησε καὶ αὐτὸς ἐκ Γενούας τοῦ λαβεῖν μέρος τι τῶν Χεῤῥονήσου φρουρίων τοῦ δεσπόζειν, ὡς ἕτεροι Χίον καὶ ἄλλοι ἄλλους τόπους, Γενουῖται καὶ Βένετοι. Καὶ κατὰ πάροδον ἐντυχὼν τῷ βασιλεῖ καὶ λόγους συνάραντες καὶ τὴν γνώμην ὁ βασιλεὺς ἀνακαλύψας αὐτῷ, εὗρε τὸν ἄνδρα καταπειθῆ καὶ εἰς παντοίαν βοήθειαν ἕτοιμον. Καὶ πιστώσας αὐτὸν ὅρκοις, ὥστε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὴν Πόλιν ἐξᾶραι ἐκ χειρὸς Καντακου-
ζηνοῦ, Θεοῦ συνεργοῦντος, καὶ αὐτὸν μόνον βασιλέα Ῥωμαίων καταστήσει ἐντὸς 41b
καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Φραντζῆσκος ἦν οὗτος ὁ Γατελοῦζος τὴν ἐπωνυμίαν. Ὁ δὲ βασιλεύς· „Εἰ τοῦτο Θεοῦ συνεργοῦντος γενήσεται καὶ ἕξω σε βοηθὸν ἐν τῇ ἐπαναλήψει τῆς ἐμῆς βασιλείας, γαμβρόν σε ποιήσομαι ἐπ' ἀδελφῇ τῇ ἐμῇ Μαρίᾳ."

4. Στέρξαντες οὖν ἀμφότεροι τὰς ὑποσχέσεις ἔτεμον τὸν Ἑλλήσποντον, ὡς ἐχρῆν, καὶ δὴ πλεύσαντες ἄντικρυ Πόλεως διὰ τῆς νυκτὸς ἔφθασαν ἐν τῇ μικρᾷ πύλῃ τῇ ἐπονομαζομένῃ τῆς Ὁδηγητρίας. Καὶ ἀνέμου σφοδροῦ πνεύοντος νότου

---

4 δυσὶ P, *sed vide* v. 13 || 10 παραφυλακῆς *scripsi:* παραφυλακὴν P || 13 δύο P, *sed vide* v. 4 || 23 σε Bull : σοι P.

şeală e şi în G. Sfranţes, I, 52, 5, unde pare să fie interpolată din L. Chalc. — 4: *poarta Odighitria:* e poarta Maicii Domnului care te duce pe drumul cel bun, fie că acea poartă era împodobită cu o icoană a Maicii Domnului Odighitria, fie că prin această poartă se ajungea mai de-a dreptul la o biserică sau mănăstire închinată Maicii Domnului buna călăuzitoare la drum, care, pare că se găsea lîngă zidul dinspre Marea de Marmara în partea de răsărit, cam pe la mijlocul zidului. Ioan Cantacuzino însă ne spune că Ioan V Paleolog, fireşte nu cînd s-a întors din Italia, a intrat prin portul cu Şapte scări, ἐγένετο νυκτὸς ἔνδον τοῦ ἐν Ἑπτασκάλῳ νεωρίου ed. Bonn, vol. III, p. 284, 21 : „a ajuns noaptea înăuntrul şantierului naval din portul cu Şapte scări". Acest port Heptascalon se afla pe ţărmul de sud al Constantinopolei ; vz. *M. Is. N(omidis)*, Χάρτης τοπογραφικὸς καὶ ἀρχαιολογικὸς τῆς μεσαιωνικῆς Κωνσταντινουπόλεως Stambul, 1937.

spre miazăzi un vînt foarte tare, lui Francisc i-a venit în cap un şiretlic. In triremele lui erau multe vase pentru untdelemn; căci avea o mică încărcătură de untdelemn luată din Italia, pe care îl şi vînduse, şi ulcioarele mari le ducea goale cu el. Şi a poruncit vîslaşilor şi au luat cîte doi un ulcior şi-l sfărîmau de zidul oraşului şi se producea o pocnitură mare; şi n-au încetat să izbească şi să scoată strigăte, pînă ce paznicii auzindu-i, au sărit din somn. Întrebîndu-i ce înseamnă zgomotul, cei de pe trireme au răspuns că: „Sîntem corăbii de negustori şi avem mult untdelemn, parte pentru Marea Neagră, parte chiar pentru reşedinţa împărătească şi abătînd din cale, iată că o corabie a fost sfărîmată. Daţi-ne o mînă de ajutor şi tot ce a rămas din încărcătură, vom împărţi frăţeşte, numai să scăpăm cu viaţă". Căci marea avea o înfăţişare tot mai sălbatică şi scuipa valuri spumoase. Atunci cei dinăuntru deschizînd porţile şi ieşind afară ca douăzeci la număr, cei de pe băncile de vîslit stînd înarmaţi ca la 500, au intrat şi au ucis pe paznicii ce se aflau în turn. Apoi lăsînd triremele goale, au intrat înăuntrul oraşului ca la două mii de oameni cu toate armele şi cu toată pregătirea lor de luptă. Împăratul însă cum a intrat, a trimis de îndată din cei mai de aproape ai săi pe la locuinţele Paleologilor şi ale prietenilor din părinţi şi şi-a anunţat sosirea. Şi cu toţii au alergat, căci era noapte. Iar Francisc urcîndu-se într-un turn şi punînd în el o pază puternică de scutieri şi lăncieri, l-a dus acolo pe împărat, înconjurîndu-l de ostaşi bine înarmaţi, latini şi bizantini. El însuşi alerga sus pe zid împreună cu o gardă foarte mare, în timp ce strigau cu glas mare: „Intru mulţi ani, împăratul Ioan Paleolog!" — Şi a început a se crăpa de ziuă şi poporul prinzînd cu urechea strigătul, a început să alerge la ipodrom; făcîndu-se dimineaţa, foarte mulţi, şi oameni de ai palatului şi din popor, veneau cu grămada. Împăratul Cantacuzino însă în grabă a intrat în mănăstirea Maicii Domnului Perivleptos, îşi tunde părul şi îmbracă haină neagră de călugăr; şi-i face cunoscut ginerului şi împăratului, că intrarea în palatul împărătesc i-a fost pregătită. Şi împăratul coborînd din turnul, unde s-a fost întărit, a început a merge pe strada ce duce la palat, însoţit de toţi italienii şi de conducătorul lor Francisc şi de toată populaţia capitalei, cîţi îl urmau pe el şi din nobili şi din popor. Atunci şi împărăteasa ieşind împăratului întru întîmpinare împreună cu Andronic, copilaş fiind încă, s-au îmbrăţişat cu drag unul pe altul şi veseli au intrat în palat.

---

mănăstirea... Perivleptos: adică a Maicii Domnului care poate fi văzută din toate părţile, prea vestită şi strălucită; era aşezată spre colţul de sud-vest al Constantinopolei. Azi pe locul ei se ridică biserica armenească Sulu-monastir; vz. *M. Is. N (omidis)* Χάρτης τοπογραφικὸς etc. şi R. Janin, *Le Monastère de la Theotocos*

ὁ Φραντζῆσκος σοφίζεται πανουργίαν τινά. Ἐν γὰρ ταῖς τριήρεσιν αὐτοῦ ἦσαν ἐλαιοδόχα ἀγγεῖα πολλά· ἦν γὰρ ἔχων ἀπὸ Ἰταλίας μικρὸν φορτίον ἐλαίου, ὃ καὶ πέπρακεν, καὶ τὰς λαΐνας κενὰς ἔφερε. Κελεύσας οὖν τοὺς ἐρέτας, σύνδυο τὴν μίαν βαστάζοντες ἐν τῷ τοίχῳ τῆς πόλεως συνεθλᾶτον καὶ ἦχος οὐκ ὀλίγος ἐξήρχετο· καὶ οὐ διέλειπον κρούοντες καὶ βοὴν ἀποτελοῦντες, ἕως οἱ φύλακες ἀκούοντες ἐπήδησαν ἔξυπνοι. Ἐρωτήσαντες δὲ τίς ὁ θρους, οἱ τῶν τριήρεων ἀπεκρίναντο, ὅτι· „Ἐμπορικαὶ νῆαί ἐσμεν φέροντες ἔλαιον πολύ, τὰ μὲν ἐν τῇ Ποντικῇ Θαλάσσῃ, τὰ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ βασιλευούσῃ· καὶ παρεικήσαντες, ἰδοὺ τὸ ἓν τῶν νηῶν συνεθλίβη. Γενέσθω οὖν ἀρωγή τις ἐξ ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς καὶ πάντα τὸν καταλειφθέντα φόρτον ὡς ἀδελφοὶ διαμερισόμεθα μόνον μὴ βλαβέντες τὰ σώματα." 42b — Ἦν γὰρ ἡ θάλασσα πρὸς τὸ ἀγριώτερον ὁρῶσα καὶ κλυδωνικὸν σίελον ἀποπτύουσα. Τότε οἱ ἐντὸς τὰς θύρας ἀνοίξαντες καὶ ἐξελθόντες ὡς εἴκοσι τὸν ἀριθμόν, οἱ παρακαθήμενοι ἔνοπλοι ἐκ τῶν κατέργων ὡς φ′ εἰσῄεσαν καὶ τοὺς εὑρεθέντας ἐν τῷ πύργῳ φύλακας κατέσφαξαν· καὶ τὰς τριήρεις κενὰς ἀφέντες εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς πόλεως ὡς δισχίλιοι σὺν πάσῃ τῇ ὁπλοθήκῃ καὶ παρατάξει. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰσελθὼν καὶ παρευθὺ στείλας τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἐν τοῖς οἰκήμασι τῶν Παλαιολόγων καὶ τῶν πατρικῶν αὐτοῦ φίλων, ἐσήμανε τὴν αὐτοῦ ἄφιξιν· καὶ πάντες ἔθεον, ἦν γὰρ νύξ. Ὁ δὲ Φραντζῆσκος ἀνελθὼν εἰς ἕνα τῶν πύργων καὶ ὀχυρώσας αὐτὸν σὺν ὑπασπισταῖς καὶ λογχαγοῖς, ἀνεβίβασε τὸν βασιλέα περιφράξας αὐτὸν Λατίνοις καὶ Ῥωμαίοις ὁπλίταις. Ὁ δ' αὐτὸς ἔτρεχεν ἐπάνω τοῦ τείχους σὺν πλείστοις δορυφόροις, βοῶντας μεγαλοφώνως· „Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ Παλαιολόγου βασιλέως Ἰωάννου." — Ἤρξατο δὲ λυκαυγίζειν καὶ ὁ δῆμος ἐνωτισθεὶς τὴν βοὴν ἔτρεχεν εἰς τὸν ἱππόδρομον· πρωΐας δὲ γενομένης καὶ οἱ τοῦ παλατίου καὶ τοῦ δήμου πλεῖστοι σωρηδὸν συνεισέρχοντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Κανταχουζηνὸς ἐν συντόμῳ τῇ μονῇ τῆς Περιβλέπτου εἰσελθὼν κείρεται τὴν κόμην καὶ ἀμφιέννυται τὰ μέλανα καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ γαμβρῷ μηνύει τὴν τοῦ παλατίου δι' αὐτὸν ἑτοιμασθεῖσαν εἴσοδον. Καὶ ὁ βασιλεὺς κατελθὼν ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος τὴν πρὸς τὸ παλάτιον ὥδευε σὺν πᾶσι τοῖς Ἰταλοῖς καὶ τῷ ἀρχηγῷ 43b αὐτῶν Φραντζήσκῳ καὶ παντὶ τῷ πλήθει τῆς πόλεως, ὅσον τῶν εὐγενῶν καὶ ὅσον τῶν τοῦ δήμου ἀκόλουθον. Τότε καὶ ἡ δέσποινα προϋπαντήσασα τῷ βασιλεῖ σὺν τῷ Ἀνδρονίκῳ βρεφυλλίῳ ὄντι κατησπάζοντο ἀλλήλοις καὶ ἀγαλόμενοι εἰσῆλθον εἰς τὸ παλάτιον.

---

4 συνέθλατον P || 7 ἐμπορικαὶ νῆαι *scripsi:* ἐμπορικὰ νῆα P: ἔμποροι κατὰ νῆα Bek || 21 βοῶντας P || 31 ἀλλήλοις P: ἀλλήλους Bull.

Perivleptos à Constantinopole, în „Bulletin de la Section historique Acad. Roum.", t. 26 (1945), p. 193—201. În această mănăstire poate că numai s-a călugărit, căci Cantacuzino însuşi ne spune că un timp a stat în mănăstirea Sf. Gheorghe din Mangane (τῇ τῶν Μαγγάνων μονῇ ed. Bonn, vol. III, p. 308, 19); despre această mănăstire vz. XLII, 9.

5. Iar împăratul Cantacuzino a părăsit dintr-o dată şi mărirea şi domnia şi desfătarea cea lumească şi a cerut de la împăratul să-i dea hrisov să plece din Constantinopole şi să meargă în Sfîntul Munte, să-şi ducă viaţa de călugăr într-una din mănăstiri ; ceea ce a şi făcut şi acolo ducîndu-şi viaţa cu bine destul timp, a repauzat în pace. Cam tot atunci s-au săvîrşit din viaţă şi Orchan, lăsînd domnia fiului său Murad.

XII. Împăratul Ioan trecînd de 25 de ani şi ajungînd la vîrsta bărbăţiei, a mai făcut, după Andronic, doi feciori : pe Manuil şi pe Teodor. Şi Andronic întrecea pe toţi semenii lui în tăria corpului şi în statură şi prin frumuseţe covîrşind pe mulţi. Murad avea şi el feciori pe Savuţi care a mai fost amintit ; şi pe Cuntuzi şi pe Baiazid ; Cuntuzi era de o vîrstă cu Andronic şi, avînd o dată cu el o întîlnire şi petrecînd la o veselie împreună, au scăpat vorba că, prinzîndu-se amîndoi cu jurămînt, vor face rebeliune şi Cuntuzi va pune mîna pe Murad, iar Andronic pe tatăl său Ioan şi în viitor vor fi ca nişte fraţi şi Andronic o să se facă împărat, iar Cuntuzi sultan. Acestea ajungînd la urechile lui Murad şi, după cercetări amănunţite, aflind că vorbele au fost spuse cu adevărat, îi scoate ochii fiului său Cuntuzi ; şi trimete împăratului Ioan scrisori, în care arată orbirea feciorului şi cauza orbirii şi-i spune că părtaş la vină este şi Andronic, feciorul lui, şi dacă nu va face şi el la fel lui Andronic, va porni război neîmpăcat în contra lui.

2. Atunci împăratul Ioan, fie că nu avea nici o putere şi nu se putea înduşmăni cu Murad, fie că nu prea ştia ce face, — căci de cele mai multe ori era uşuratic şi nu se preocupa stăruitor de alte lucruri, decît de femei frumoase şi chipeşe, pe a cui şi cum s-o ademenească, iar în celelalte lucruri, oricum ar veni din întîmplare şi le va duce la capăt roata norocului, aşa le lua şi le primea, — l-a orbit şi el pe Andronic şi nu numai pe el, ci şi pe fiul lui, Ioan, copil mic fiind şi abia gîngurind. Şi în locul lui îl încoronează întru împărat al romeilor pe cel de-al doilea din feciorii lui, pe Manuil ; pe al treilea însă, pe Teodor, îl pune des-

---

5 : *în Sfîntul Munte :* Ioan Cantacuzino, ca monah Ioasaf s-a retras (vz. Memoriile sale, ed. Bonn, vol. III, p. 308, 21) după vreun an în mănăstirea Vatopedi din Muntele Atos, unde se mai păstrează şi astăzi frumoase foliante copiate caligrafic de învăţatul împărat-călugăr. — *s-a săvîrşit din viaţă şi Orchan :* aici cronologia lui Duca e numai aproximativă, căci Orchan a lăsat domnia fiului său Murad I în 1359, iar Ioan Cantacuzino a murit în 1383 (vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, ed. a 2-a, p. 423) la Mistra (lîngă Sparta) în Peloponez, unde feciorii lui s-au menţinut despoţi şi după abdicarea tatălui lor.

XII 1 : *a mai fost amintit* III, 3. — *vor face rebeliune :* despre răzvrătirea acestui Andronic IV Paleolog, întîmplată în 1373, vz. şi „Echos d'Orient", 38 (1939), p. 334 urm. L. Chalc., I, 36, 20—42, 4 vorbind despre această rebeliune, îl numeşte Σαουζῆς Saugi, căruia tatăl său Murad îi scoate ochii, iar lui Andronic i se

5. Ὁ δὲ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἅπαξ ἀφεὶς καὶ δόξαν καὶ βασιλείαν καὶ τρυφὴν τὴν κατὰ κόσμον ἐζήτει παρὰ τοῦ βασιλέως λόγον τοῦ ἐξελθεῖν τῆς Πόλεως καὶ ἐλθεῖν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει καὶ μονάσαι ἐν ἑνὶ τῶν μοναστηρίων· ὃ καὶ πεποίηκε κἀκεῖ διαβιβάσας χρόνον ἱκανόν καλῶς ἐν εἰρήνῃ ἀνεπαύσατο. Τότε καὶ ὁ Ὀρχὰν ἐγγὺς ἐπλήρωσε τὸ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τέλος, τὴν ἡγεμονίαν καταλιπὼν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Μωράτ.

XII. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὑπερβὰς τὰ κε΄ ἔτη καὶ τὴν ἀνδρῴαν ἡλικίαν ἐνδὺς ἐποίησεν υἱοὺς μετὰ τὸν Ἀνδρόνικον δύο· Μανουὴλ καὶ Θεόδωρον. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος ὑπερεῖχε πάντας τοὺς συνηλικιώτας ἔν τε ῥώμῃ σώματος καὶ ἐν ἡλικίᾳ καὶ κάλλει διαφέρων πολλούς. Ὁ δὲ Μωρὰτ καὶ αὐτὸς ἔχων υἱοὺς τόν τε Σαβούτζιον τὸν προρρηθέντα καὶ Κουντούζην καὶ Παγιαζήτ, ὁ δὲ Κουντούζης ἰσήλικος ὢν σὺν τῷ Ἀνδρονίκῳ καὶ κατὰ καιρὸν συνὼν αὐτῷ καὶ συνευφραινόμενος ἐῤῥέθη λόγος, ὡς ὀμόσαντες ἄμφω ἀνταρσίαν εἰσπράξονται καί, ὁ μὲν Κουντούζης τὸν Μωράτ, ὁ δ' Ἀνδρόνικος τὸν Ἰωάννην, τὸν πατέρα αὐτοῦ, διαχειρίσονται 41b καὶ ἔσονται ἀδελφοὶ εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος τὴν βασιλείαν, ὁ δὲ Κουντούζης τὴν ἡγεμονίαν ἀναδέξηται. Ἐνωτισθεὶς δὲ ταῦτα ὁ Μωρὰτ καὶ ἐξετάσας ἀκριβῶς καὶ μαθὼν τὰ λαληθέντα ἀληθῆ, ἐξορύττει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κουντουζίου καὶ στέλλει πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην γραφὰς δηλούσας τὴν τύφλωσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τυφλώσεως καὶ συναίτιον δηλῶν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ υἱὸν αὐτοῦ· καὶ εἰ μὴ καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια δράσει τῷ Ἀνδρονίκῳ, ἐγερεῖ μάχην ἄσπονδον κατ' αὐτοῦ.

2. Τότε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἢ διὰ τὴν ἀδυναμίαν ἣν εἶχε, μὴ φέρων ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι τῷ Μουράτ, ἢ διὰ τὴν ὑστέρησιν τῆς γνώσεως, — ἦν γὰρ ὡς ἐπιπολὺ κοῦφος καὶ μὴ πολυπραγμονῶν ἐν ἄλλοις τὰ πράγματα πλὴν ἐν γυναιξὶν ὡραίαις καὶ καλαῖς τῷ εἴδει καὶ τίνος καὶ πῶς παγιδεύσῃ αὐτήν, ἐν δὲ πράγμασιν ἑτέροις, ὡς ἔλθοι κατὰ τύχην καὶ κατατροχάδην ἀποῤῥεύσει, οὕτω καὶ ἐδέχετο καὶ ἀντελάμβανε, — ἐτύφλωσεν οὖν καὶ αὐτὸς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, νήπιον ὄντα καὶ μόλις ψελλίζοντα. Ἀντ' αὐτοῦ δὲ στέφει τὸν δεύτερον τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς βασιλέα Ῥωμαίων, τὸν Μανουήλ· τὸν δὲ τρίτον, τὸν καὶ Θεόδωρον, δεσπότην Λακεδαιμονίας καθίστησιν.

5 ἐγκὺς P || 12 ἰσήλικος Bull : ἰσόλικος P || 13—14 Κουντούζης *scripsi:* Τζαούσιος, *sed* Κουντούζιος *supra lineam* P: Κουντούζιος P_1 Bull || 16 ἀναδέξηται P: ἀναδέξεται Bek.

toarnă în ochi oțet fierbinte. După G. Sfranțes, I, 55—56 feciorul lui Murad se cheamă Musa Celebi (Μωσῆς Τζελπῆς) și Murad îi taie capul.

pot în Lacedemonia. Iar pe orbul Andronic cu băiatul Ioan şi cu soţia îi ţine încuiaţi în turnul lui Anemas.

3. Stînd ei timp de doi ani încuiaţi în închisoare, au fugit din turn cu ajutorul latinilor din Galata; şi genovezii primindu-l pe acesta, încep lupta cu constantinopolitanii, avînd pretext pe Andronic. Şi războindu-se destule zile tatăl cu feciorul şi feciorul cu tatăl, — aşa de departe a ajuns neomenia romeilor şi vrajba faţă de dumnezeu în urma călcării de odinioară a celor mai înfricoşătoare jurăminte ! — Andronic intră în Constantinopole şi se proclamă împărat al romeilor, iar pe tatăl său şi pe fraţii săi Manuil şi Teodor îi ţine încuiaţi în acelaşi turn, în care a stat şi el ca în tartar, precum i-a ţinut Zeus pe tatăl său Cronos şi pe fraţii săi Pluton şi Poseidon; şi el singur a început să poarte domnia.

4. Şi stînd şi ei doi ani în turn au fugit prin lucrarea unui făcător de rele care avea numele de Angel, iar după poreclă i se spunea diavol şi, purtînd pe amestecate numele cu porecla, se chiema Diavolangel. El scoţîndu-i deci din turn cu meşteşugul fie al îngerului fie al dracului, i-a pus într-o barcă şi i-a trecut dincolo la Scutari. Împăratul Andronic însă aflînd de fuga tatălui şi a fraţilor săi, n-a vrut ca bizantinii să aibă de suferit mai departe nenorociri şi el să fie vinovat de aceste rele, şi-l cheamă înapoi pe tatăl şi pe fraţii săi, dîndu-le asigurări întărite cu jurămînt, şi-i aduce în Constantinopole; şi pe tatăl său îl urcă pe tronul împărăţiei şi cade la picioarele lui şi-i cere iertare de vina greşelilor; şi el îl iartă. Căci Andronic îşi avea un ochi deschis, iar Ioan fiu-său pe amîndoi, clipind din ochi şi uitîndu-se încrucişat. Atunci împăratul simţind mare durere din cauza suferinţei ce le-a făcut-o, s-a înduioşat şi i-a trimis împreună cu fiul şi cu soţia să locuiască la Silivria, dăruindu-i acest oraş şi Daneion şi Heracleia, Redestos şi Panidos. Iar lui Manuil îi pune coroana pe cap şi-l proclamă împărat al romeilor.

5. Cît despre Francisc Gateluzi, pe care cuvîntul de mai înainte l-a arătat ca prieten bun şi de mare credinţă, împăratul îi dă pe sora sa de soţie şi ca zestre insula Lesbos ; şi după ce au făcut nuntă, s-au ridicat de acolo şi au locuit în Mitiline. Şi pînă acuma n-au lipsit urmaşi din neamul lor să domnească peste această insulă.

2: *turnul lui Anemas:* era un turn cu o închisoare vestită pe care cronicarii bizantini o amintesc nu o dată ; să se fi numit astfel după un emir arab de prin sec. 10 care a fost închis acolo. Turnul era aşezat în zidul cel mare dinspre uscat înspre capătul său către fundul Cornului de Aur ; vz. *M. Is. N(omidis)* Χάρτης τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς μεσαιωνικῆς Κ-πόλεως, Istambul, 1938.

3: *Zeus pe tatăl său:* După mitologia antică, Zeus l-a răsturnat pe Cronos şi l-a închis în Tartar, cu fraţii săi însă a împărţit domnia, Poseidon luînd domnia mărilor, iar Pluton peste lumea cealaltă. Duca face o mică modificare, ca să o potrivească cu situaţia descrisă.

3 — 4: Cp. Laonic Chalcocondil, I, 46, 3—47, 22 şi 55, 8—58, 8, precum şi G. Sfranţes, I 56, 24—61, 23.

Τὸν δὲ τυφλὸν Ἀνδρόνικον μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου καὶ τῆς γυναικὸς ἐγκλείστους ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Ἀνεμᾶ καθείργνυσιν. 45b

3. Διετίαν δὲ ἐν φυλακῇ ἔγκλειστοι γενόμενοι συνδρομῇ τῶν τοῦ Γαλατᾶ Λατίνων ἀπὸ τοῦ πύργου ἐξέφυγον· καὶ οἱ Γενουῖται τοῦτον δεξάμενοι ἤρξαντο ἀντιμάχεσθαι τοῖς Πολίταις, προσωπεῖον κεκτήμενοι τὸν Ἀνδρόνικον. Καὶ πολεμήσαντες ἡμέρας ἱκανὰς πατὴρ πρὸς υἱὸν καὶ υἱὸς πρὸς πατέρα, — τοῦτο τῆς Ῥωμαίων ἀπανθρωπίας καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἔχθρας διὰ τῶν φρικωδεστάτων ὅρκων γενομένης παραβάσεώς ποτε· — εἴσεισιν ἐν τῇ Πόλει Ἀνδρόνικος καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται, τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Μανουὴλ καὶ Θεόδωρον ἐγκλείστους ὁ πύργος, ὃν αὐτὸς εἶχεν ὡς τάρταρον, ὡς ὁ Ζεὺς τὸν πατέρα καὶ Κρόνον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Πλούτωνα καὶ Ποσειδῶνα ἔνδον κατεῖχε· καὶ αὐτὸς τῆς βασιλείας ἀντεποιεῖτο.

4. Διετίαν οὖν καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ πύργῳ ἔγκλειστοι γενόμενοι ἀπέδρασαν συνεργείᾳ τινὸς ἀλάστορος, ὄνομα μὲν αὐτῷ Ἄγγελος, τῇ δὲ ἐπωνυμίᾳ διάβολος καί, μίγδην φέρων σὺν τῇ ἐπωνυμίᾳ τὸ ὄνομα, ἐκαλεῖτο Διαβολάγγελος. Αὐτὸς τοίνυν ἐκβαλὼν ἀπὸ τοῦ πύργου εἴτε ἀγγέλου εἴτε δαίμονος τέχνῃ, ἐπέρασεν αὐτοὺς ἐμβαλὼν ἐν ἀκατίῳ πέραν εἰς τὸ Σκουταρίον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος μαθὼν τὴν φυγὴν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ οὐκ ἠθέλησεν εἰς μακρὰν γενέσθαι τὰ δυστυχήματα Ῥωμαίοις, οὐδ' αὐτὸς εἶναι τῶν κακῶν αἴτιος, ἀλλὰ μετακαλεῖται τὸν πατέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς δοὺς πίστεις ἐνόρκους καὶ εἰσάγει τούτους ἐν τῇ Πόλει· καὶ ἀναβιβάζει τὸν πατέρα ἐν τοῖς τῆς 46b βασιλείας θώκοις καὶ πίπτει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ζητεῖ λύσιν τῶν ἐγκλημάτων· καὶ αὐτὸς ἀφίησιν. Ἦν γὰρ Ἀνδρόνικος τὸν ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἔχων ἀνεῳγμένον, ὁ δὲ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ τοὺς δύο, σκαρδαμυκτῶν καὶ παραβλὼψ θεωρῶν. Τότε ὁ βασιλεὺς καμφθεὶς καὶ ἐπὶ τῷ γεγονότι πάθει σφοδρῶς λυπηθεὶς ἔπεμψεν αὐτὸν σὺν τῷ παιδὶ καὶ τῇ γυναικὶ οἰκεῖν ἐν Σηλυβρίᾳ δωρήσας αὐτῷ ταύτην καὶ Δάνειον καὶ Ἡράκλειαν Ῥεδαιστόν τε καὶ Πάνιδον. Τὸν δὲ Μανουὴλ στέφει ταινίοις καὶ βασιλέα ἀναγορεύει Ῥωμαίων.

5. Τὸν δὲ Φραντζῆσκον Γατελοῦζον, ὃν ὁ λόγος ὡς φίλον καλὸν καὶ πιστότατον ἐδήλωσε προλαβών, δίδωσι τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν ὁ βασιλεὺς εἰς γυναῖκα καὶ εἰς προῖκα τὴν νῆσον Λέσβον· καὶ τοὺς γάμους τελέσαντες ἀπῆραν ἐκεῖθεν καὶ ἐν Μιτυλήνῃ κατῴκησαν. Μέχρι τοῦ νῦν κατὰ διαδοχὴν ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν τὴν νῆσον ταύτην κυριεύοντες οὐκ ἔλειψαν.

---

15 φέρων *scripsi:* φέροντες P | διαβολάγγελος Bull: διαβολοάγγελος P: διάβολος ἄγγελος P_1 || 16 ἐκβαλλὼν P || 17 ἐνβαλλὼν P || 27 Πάνιδον Bull : πάνειδος P || 28 ταινίοις Bull : ταινιοὶ P.

5: μέχρι τοῦ νῦν *pînă acuma:* Cuvintele acestea dovedesc că Duca a început să-şi scrie cronica încă înainte de cucerirea Lesbosului de turci în 1462, eveniment cu care şi-o încheie.

6. Deoarece cuvîntul istorisirii, din cauza greşelilor lui Cantacuzino, ne-a întors de la Baiazid la bunicul său Orchan şi, reţinîndu-ne, a ajuns la capăt, să începem iarăşi acelaşi drum şi să revenim de-a dreptul la faptele lui Baiazid sau mai bine-zis la nenorocirile romeilor, şi să vedem istorisirea pînă unde se sileşte să ajungă.

XIII. După ce Baiazid a desfiinţat toate domniile cele multe de pe faţa pămîntului Asiei Mici, adică şi a Bitiniei şi a Frigiei şi a Misiei şi a Cariei şi s-a făcut singur domn, atunci şi-a aţintit mintea şi şi-a pus ochiul pe Constantinopole. Şi mai întîi trimiţînd soli la împărat, i-a cerut să-i dea tribut şi să-i trimită să-l însoţească în război pe unul din feciorii lui cu 100 de ostaşi. Împăratul neavînd nici un ajutor de la nici unul din regii sau conducătorii vreunui stat, fie cu constituţie aristocratică sau democratică, s-a invoit la aceasta; şi împăratul Manuil cu o sută de ostaşi bizantini deplin înarmaţi a fost trimis o dată şi de două ori de tatăl său împăratul Ioan să slujească lui Baiazid, plecînd împreună în război, cînd a pornit în contra turcilor din Pamfilia.

2. Baiazid a oprit apoi trimiterea de cereale ce se primeau în fiecare an din Asia pentru aprovizionarea insulelor, şi anume Lesbos, Chios, Lemnos, Rodos şi celelalte. Mai pregătind şi o flotă, trimite în Chios şaizeci de corăbii de război, dă foc oraşului şi nimiceşte satele dimprejur şi pustieşte insulele Ciclade şi Eubeia şi părţile Atenei.

3. Împăratul însă văzînd pornirea neascunsă şi fără de omenie a tiranului, a început să zidească într-o parte a Constantinopolei, numită Poarta de Aur, construind pe una din laturile porţii două turnuri; şi le-a ridicat din blocuri de marmură albă, nu lucrate de meşteri pietrari, nici din material pe cheltuială proprie, ci adunîndu-l din alte monumente prea frumoase, după ce a dărîmat biserica Tuturor Sfinţilor, zidită de înţeleptul şi marele împărat, domnul Leon, şi biserica celor Patruzeci de Sfinţi, o clădire frumoasă şi ea a împăratului Mauriciu, şi ceea ce a mai rămas din biserica sfîntului Mochie pe care a ridicat-o marele împărat Constantin. Şi a despărţit o parte din oraş de la Poarta de Aur pînă la marginea mării dinspre miazăzi şi a construit şi un loc de refugiu, spre a se adăposti la timp de nevoie.

6: *de la Baiazid la bunicul său Orchan,* vz. mai sus IV, 3 şi V, 2.
XIII 3: *Leon* VI Filozoful 886—912. — *Mauriciu* 582—602. — *Constantin cel Mare* 324—337. — *Poarta de Aur* a fost cea mai măreaţă poartă în zidul cel mare dinspre uscat; azi e înnădită; se află înspre capătul zidului către Marea de Marmara. Pe locul cetăţuii dărîmate a lui Ioan V Paleolog, Mahomed II a ridicat faimoasa cetate cu 7 turnuri: Iedi-cule. — *biserica Tuturor Sfinţilor... celor Patruzeci de Sfinţi... sfîntului Mochie:* Şi biserica sfîntului Mochie, care fusese părăsită după încercarea unui atentat în ea neizbutit asupra împăratului Leon VI Filozoful, era destul de departe de locul cetăţuii ridicate, totuşi ea se afla încă afară de zidul

6. Ἐπεὶ δ' ὁ λόγος ἡμᾶς ἀναποδίζων ἀπὸ τοῦ Παγιαζὴτ εἰς τὸν πάππον αὐτοῦ τὸν Ὀρχὰν ἕνεκα τῶν αἰτιαμάτων τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀναχαιτίσας κατήντησε, φέρε πάλιν τὴν αὐτὴν ῥύμην ἀρξάμενοι πρὸς τὰ τοῦ Παγιαζὴτ εὐθυδρομήσωμεν, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ τῶν Ῥωμαίων δυστυχήματα, καὶ ἴδωμεν τὴν διήγησιν ἄχρι ποῦ καταντῆσαι σπουδάζει.

XIII. Ἐπεὶ δὲ ὁ Παγιαζὴτ τὰς πολυαρχίας πάσας ἐξῆρεν ἐκ προσώπου τῆς Ἀσίατιδος γῆς, καὶ Βιθυνίας καὶ Φρυγίας, Μυσίας λέγω καὶ Καρίας, καὶ 47b
μονάρχης ἐγένετο, τότε κατὰ τῆς Πόλεως καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἔστησε· καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον πέμψας ἀποκρισιαρίους εἰς βασιλέα ᾐτήσατο φόρους διδόναι καὶ ἐν ἐξπεδίτῳ ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ πέμπειν σὺν στρατιώταις ρ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ ἔχων βοήθειαν ἐκ τινὸς τῶν ῥηγάδων ἢ τῶν ἀριστοκρατούντων ἢ τῶν δημοκρατούντων, εἰς τοῦτο κατένευσεν· καὶ μίαν καὶ δευτέραν ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ σὺν ἑκατὸν στρατιώταις ὁπλίταις Ῥωμαίοις ἐπέμφθη παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ βασιλέως εἰς ὑπουργίαν συστρατεύων τῷ Παγιαζήτ, ὅτε πρὸς Παμφυλίαν κατὰ Τούρκων ἐχώρει.

2. Τὴν δὲ σιτοπομπίαν ἐκώλυσε τὴν κατ' ἔτος λαμβανομένην ἐξ Ἀσίας εἰς τὰς νήσους, Λέσβον λέγω, Χίον, Λῆμνον, Ῥόδον καὶ τὰς ἑξῆς. Καὶ δὴ στόλον ἑτοιμάσας πέμπει ἐν Χίῳ μακρὰς νῆας ἑξήκοντα καὶ πυρὶ τὴν πόλιν ἐμπιπρᾷ καὶ τὰς πέριξ κώμας ἀφανίζει καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Εὔβοιαν καὶ τὰ τῶν Ἀθηνῶν μέρη.

3. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρῶν τοῦ τυράννου τὸ ἀπερικάλυπτον καὶ αὔθαδες, ἤρξατο κτίζειν εἰς ἓν μέρος τῆς Πόλεως, τὸ λεγόμενον Χρυσείαν Πύλην, κατασκευάσας πύργους δύο ἐν τῷ θατέρῳ τῶν μερῶν τῆς πύλης, λευκῷ μαρμάρῳ συνηρμοσμένῳ οἰκοδομήσας αὐτοὺς οὐ διὰ λιθοξόων οὐδὲ διὰ οἰκείων ἀναλωμάτων, ἀλλὰ δι' ἑτέρων ἀναθημάτων καλλίστων, κατεάξας τὸν ναὸν τὸν ἐπ' ὀνόματι πάντων τῶν ἁγίων κτισθέντα παρὰ κυροῦ Λέοντος, τοῦ σοφοῦ καὶ μεγάλου βασιλέως, καὶ τὸν ναὸν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα, καλῶς οἰκοδομηθέντα καὶ αὐτὸν παρὰ 48b
τοῦ βασιλέως Μαυρικίου, καὶ τὰ παραλειπόμενα τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Μωκίου, ὃν ἀνήγειρεν ὁ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Ἐχώρισεν οὖν μέρος τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς Χρυσείας Πύλης ἕως τοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ πρὸ μεσημβρίαν, κατασκευάσας καὶ ὁρμητήριον, ἔχων αὐτὸ πρὸς καταφυγὴν ἐν καιρῷ.

---

5 ποῦ P: τοῦ Bull || 13 ὁπλίταις Ῥωμαίοις Bull: ὁπλίτας Ῥωμαίους P || 18 ἐμπιπροῖ P, *sed v. p.* 91,15 || 21 αὐθάδες P || 23 τῷ θατέρῳ Bull: τῇ θατέρα P || 25 τὸν$_2$ *scripsi:* τῶν P || 27 τὸν ναὸν *scripsi:* τοῦ ναοῦ P || 29 ἐχώρησεν P.

---

lui Constantin cel Mare, lîngă ultimul sfert dinspre sud al acestui zid. Biserica Tuturor Sfinților era însă mult mai departe, ea fiind așezată în apropierea bisericii Sfinților Apostoli (vz. T. Preger, *Scriptores originum Constantinopolitarum,* Leipzig, 1907, III, 1, p. 3—4) pe locul căreia azi se înalță moschea lui Mahomed II Cuceritorul. Și mai departe era așezată biserica celor Patruzeci de Sfinți, care se găsea între ipodrom și forul lui Constantin, cam unde e azi Prefectura din Istambul, precizare comunicată de părintele R. Janin, pentru care îi aduc mulțumirile mele.

4. Cînd cetăţuia a fost terminată, Baiazid a voit să plece în război asupra turcilor aşezaţi în părţile de pe la Perge în Pamfilia; şi chemîndu-l pe împăratul, acesta trimite ca de obicei pe feciorul său împăratul Manuil cu cei o sută de ostaşi. După întoarcerea din război, cînd Manuil era încă în Brusa, Baiazid îi anunţă împăratului Ioan, sau să strice cetăţuia de la Poarta de Aur, pe care a ridicat-o de iznoavă, şi s-o lase ruină, sau el, scoţîndu-i de îndată ochii feciorului său Manuil, i-l va trimite orbit. Împăratul Ioan văzînd acea pornire violentă atît de mare şi neavînd ce face, căci zăcea în pat bolnav de picioare, aşa-zicînd, pe jumătate mort din cauza prea marii îmbuibări la mîncare şi băutură şi la plăceri, nemaiavînd nici pe altul în locul lui Manuil să-l încoroneze şi să-l lase împărat, dă jos zidurile cetăţuii şi prin arătări vădite îi anunţă tiranului că a fost împlinit ce a cerut. Dar la auzul acestei cereri amare şi prevestitoare de nenorociri, fiind încă şi foarte suferind, împăratul şi-a dat obştescul sfîrşit.

Urcarea pe tron a lui Manuil II Paleolog 1391—1425.

5. Împăratul Manuil însă aflînd despre moartea tatălui său, a plecat fugind noaptea şi, ajungînd în Constantinopole şi împlinind după obicei comîndul tatălui său, şedea îngrijat dinspre tiran, ce vrea oare de la el şi de la Constantinopole. Sultanul însă aflînd de moartea împăratului şi de fuga lui Manuil, era necăjit şi supărat şi era furios asupra oamenilor lui de casă, cum de a scăpat şi nimeni nu l-a cunoscut. Căci vroia să-l ucidă, dacă se întîmpla să fie în mîinile lui. Atunci trimite soli la împăratul Manuil, şi-i cere ca înăuntrul Constantinopolei să fie şi să rămînă unul din judecătorii şi cunoscătorii lui de legi, pe care ei îl numesc cadiu; căci spunea că nu e cu dreptate ca musulmanii care pleacă pentru afaceri de negustorie la Constantinopole, pentru niscai chestiuni şi neînţelegeri, să stea, musulmani fiind, în judecata ghiaurilor, ci „pe mulsulman trebuie să-l judece un musulman", şi alte vorbe asemănătoare pline pe încărcate de nedreptăţi şi învinuiri deşarte. Şi în sfîrşit: „Dacă nu vrei să faci şi să-mi dai cîte îţi ordon, încuie porţile Constantinopolei şi domneşte înăuntrul ei! Toate ce-s afară de oraş, sînt ale mele".

6. Şi atunci asupritorul a trecut din Bitinia în Tracia şi a stricat oraşele Constantinopolei şi pe locuitori, de la Panîdos pînă la însăşi

---

22 Căci — 23 lui P: *om.* I.

5: *dinspre tiran:* adică asupritor şi uzurpator al pămîntului bizantin de odinioară; vz. XXI, 4: τοῦ τυράννου uzurpatorului şi XXXIV, 8: cruzimea tiranului.
6: Τά τῆς Πόλεως ἄστη *oraşele Constantinopolei:* adică oraşele care se mai aflau în stăpînirea bizantină de pe ţărmul european al Mării de Marmara, începînd

4. Ἀπαρτισθέντος οὖν τοῦ πολιχνίου, ὁ Παγιαζήτ ἠβουλήθη ἐκστρατεῦσαι κατὰ Τούρκων κειμένων ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς κατὰ Πέργην τῆς Παμφυλίας· καὶ δὴ καλέσας τὸν βασιλέα, πέμπει κατὰ τὸ σύνηθες τὸν υἱὸν καὶ βασιλέα Μανουὴλ σὺν τοῖς ἑκατὸν στρατιώταις. Καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον μηνύει τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, ἐν τῇ Προύσῃ ὄντος τοῦ Μανουήλ, ἢ τὸ τῆς Χρυσείας πολίχνιον, ὃ ἀνήγειρεν ἐκ νέου, χαλάσαι καὶ ἐρείπιον ἀφεῖναι ἢ τὰς τοῦ Μανουὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κόρας ἐξορύξας ταχέως εἰς αὐτὸν πέμψει τετυφλωμένον. Ὁ οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης ὁρῶν τὴν τοσαύτην δυναστείαν καὶ μὴ ἔχων, ὅ τι δράσῃ, ἦν γὰρ κατάκοιτος καὶ ἀλγῶν τοὺς πόδας, ἡμιθανὴς ὡς εἰπεῖν ὑπὸ πολλῆς ἀδηφαγίας καὶ πολυποσίας καὶ τῶν ἡδυπαθειῶν, μὴ ἔχων ἕτερον ἀντὶ τοῦ Μανουὴλ στέψαι καὶ καταλιπεῖν βασιλέα, βάλλει τὸ φρούριον κάτω καὶ μηνύει τῷ τυράννῳ δι' ἐναργῶν ἀποδείξεων, ὅτι τὸ κελευσθὲν πέρας εἴληφεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας τὸ πικρὸν καὶ ἀπαίσιον μήνυμα, ἔτι ὄντος ἐν ὀδύναις σωμάτων, ἀπέδωκε τὸ χρεών. 49b

5. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ νυκτὸς φυγὰς ᾤχετο καὶ δὴ καταλαβὼν τὴν Πόλιν καὶ τὸ πένθος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὡς ἔθος πληρώσας, ἐκάθητο μεριμνῶν περὶ τοῦ τυράννου, τί ἄρα βούλεται κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς Πόλεως. Ὁ δὲ τύραννος μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Μανουήλ, ἠνιᾶτο καὶ δυσχέραινε καὶ κατὰ τῶν οἰκείων ἐμαίνετο, πῶς διέδρα καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἔγνω. Ἠβούλετο γὰρ θανατῶσαι αὐτόν, εἰ ἐν χερσὶν ἔτυχεν ὤν. Τότε στέλλει πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ ἀποκρισιαρίους ζητῶν, ὅτι βούλεται τοῦ εἶναι καὶ διαμένειν ἐντὸς τῆς Πόλεως ἕνα τῶν αὐτοῦ κριτῶν καὶ νομιμαρίων, ὅν αὐτοὶ καλοῦσι καδῆν, οὐκ εἶναι δίκαιον λέγων τοὺς Μουσουλμάνους ἐν ἐμπορίαις ἀσχολουμένους καὶ ἐν τῇ Κωσταντίνου ἀπερχομένους διά τινων ὑποθέσεων καὶ ἀμφιβολιῶν παρίστασθαι τοὺς Μουσουλμάνους ἐν κριτηρίῳ καβουρίδων, „ἀλλὰ τὸν Μουσουλμάνον δεῖ Μουσουλμάνος κρῖναι", καὶ ἕτερα παραπλήσια γέμοντα φόρτους ἀδικίας καὶ συκοφαντίας. Τέλος· „Εἰ οὐ βούλει ποιῆσαι καὶ δοῦναι μοι, ὅσα σοι προστάττω, κλεῖσον τὰς θύρας τῆς Πόλεως καὶ βασίλευε ἐν μέσῳ αὐτῆς· τὰ δὲ ἐκτὸς αὐτῆς ἐμὰ πάντα εἰσίν."

6. Τότε ὁ τύραννος περάσας ἀπὸ Βιθυνίας εἰς Θρᾴκην πάντα τὰ τῆς Πόλεως ἄστη κατέσκαψε καὶ τοὺς οἰκοῦντας μετοίκισεν ἀπὸ Πανίδου ἄχρις αὐτῆς

---

8 δράσει P || 13 ὄντος P: ὢν Bull || 19-20 Ἠβούλετο ... ὤν P: *om.* I || 25 καβούριδων P || 30 μετῴκισεν Bull.

---

de la Panidos mai la sud de Redestos şi pînă la însăşi Constantinopolea. — *A cucerit*

Constantinopolea, i-a strămutat. A cucerit și Tesalonicul și satele de după Tesalonic. În Peloponez trimite pe comandantul Avranez și pradă toată Lacedemonia și Ahaia. În orașele așezate înspre Marea Neagră trimite pe Turachan și le preface în pustiu; într-un cuvînt toate sînt nimicite și localitățile au rămas nelocuite.

7. Iar în Constantinopolea nu era nici cine să secere nici cine să treiere, ci era apăsată de foamete mare de să-și dea sufletul. Căci asupritorul nu a început cu război în contra ei și n-a adus asupra ei nici mașinării de război să distrugă întăriturile și zidurile, nici tunuri să bată orașul de departe nici alte arme ceva, ci numai oameni peste zeci de mii, stînd de departe de jur-împrejur și păzind drumurile, ca nimic să nu iasă sau să intre în oraș. Și s-a făcut foamete mare înăuntru în Constantinopole din lipsă de pîine, vin, untdelemn și celelalte produse. Fiind lipsă de lemne pentru coacerea pîinii și gătirea celorlalte mîncări ce le fac oamenii din bucătărie, au stricat casele rele și au ars bîrnele.

Lupta de la Nicopole 1396.

8. Împăratul Manuil nemaiștiind ce să facă și neavînd nici dintr-o parte vreun ajutor, scrie papei, regelui Frînciei, craiului Ungariei, anunțîndu-le blocada și strîmtorarea în care se află Constantinopolea; și dacă nu va veni în grabă vreun ajutor și sprijin, se predă în mîinile dușmanilor legii creștinești. La auzul acestor cuvinte, conducătorii țărilor din apus lăsîndu-se îndoiți și înarmîndu-se pentru combaterea dușmanilor crucii, au venit la începutul primăverii în Ungaria regele Flandrei și foarte mulți din englezi și mai marii Frînciei și din Italia nu puțini. Și pe la răsăritul constelației caniculare și-au ridicat corturile pe malurile Dunării, avînd cu ei pe craiul Ungariei Sigismund, care era și i se spunea împărat al romanilor. Și trecînd în partea cealaltă la Nicopole și pregătindu-se bine, se găteau în contra lui Baiazid. Acesta însă, aflînd, destule zile înainte, despre adunarea neamurilor din țările Apusului îndepărtat, și-a adunat și el toată armata la un loc din răsărit și apus și pe aceia care stăteau de pază în jurul Constantinopolei și a pornit de-a dreptul în contra lor. Și trecînd de Filipopole și de munții cei foarte mari, a ajuns în livezile dinspre Sofia

---

și Tesalonicul: în 1394; vz. III, 1. — *Avranez:* (Evrenos) numit de Duca și Evrenez XXXIII, 10; vz. Akdes Nimet, *Die türkische Prosopographie bei L. Chalc.*, p. 39, nr. 13.— *Turachan*: vz. *ibid.*, p. 74, nr. 70. L. Chalc., II, 172, 10—175, 17 și G. Sfranțes, 385, 2 amintesc o expediție de-a lui Turachan în Peloponez din 1455, așa încît greu ar putea fi aceeași persoană trimisă și de Baiazid I pe la 1394 în contra orașelor bizantine de la Marea Neagră.

8: Φραγγίας, Φράγκων, Φράγγοις am tradus cu Frînciei, frîncilor, căci sub aceste denumiri Duca înțelege și Franța și Germania și francezi și germani; vz. V, 2, XI, 2 și XIV, 5. — Ῥωμάνων *al romanilor:* e interesantă deosebirea ce-o face aici Duca între

Πόλεως. Εἶλε καὶ Θεσσαλονίκην καὶ τὰ μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην χωρία. Εἰς Πελοπόννησον δὲ πέμπει Ἀβρανέζην ἀρχηγὸν καὶ λεηλατεῖ πᾶσαν Λακεδαιμονίαν καὶ Ἀχαίαν. Ἐν δὲ ταῖς πόλεσι ταῖς πρὸς Εὔξεινον Πόντον κειμέναις πέμπει Τουραχάνην καὶ ἐρημίᾳ ἐρήμωσεν αὐτάς· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τά πάντα ἠφανίσθη καὶ γεγόνασιν ἄοικα. 50b

7. Ἡ δὲ Πόλις οὐκ εἶχεν οὔτε τὸν θερίζοντα οὔτε τὸν ἁλοῶντα, ἀλλὰ τῷ μεγέθει τοῦ λιμοῦ ἐστενοχωρεῖτο καὶ ἀπεβάλλετο τὴν ψυχήν. Οὐ γὰρ ἐπολέμει ταύτην ὁ τύραννος, οὐδὲ ῥιψεπάλξεις οὐδὲ τειχεπάλξεις οὐδ' ἀκροβολισμοὺς οὐδ' ἄλλο τι τῶν μηχανικῶν ἀντεπήγαγεν, ἀλλὰ μόνον ἀνθρώπους ὑπὲρ μυρίους καθημένους κύκλῳ μακρόθεν καὶ προσέχοντας τὰς διεξόδους τοῦ μὴ ἐξέρχεσθαι ἢ εἰσέρχεσθαί τι ἐν αὐτῇ. Ἐγένετο οὖν λιμὸς ἰσχυρὸς ἔνδον τῆς Πόλεως ἀπό τε σίτου, οἴνου, ἐλαίου καὶ ἑτέρων εἰδῶν. Πρὸς δὲ χρείαν ἄρτου καὶ πάσης ἄλλης κατασκευῆς, ἣν ὑπουργοῦσι μαγείρων παῖδες, ἐνδείας οὔσης ξύλων, κατέῤῥιπτον τοὺς ἐξαισίους οἴκους καὶ τὰς δοκοὺς κατέκαιον.

8. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ἀπορήσας καὶ μηδεμίαν βοήθειαν οὖσαν ἐξάπαντος, γράφει πρὸς πάππαν, πρὸς τὸν ῥῆγα Φραγγίας, πρὸς τὸν κράλην Οὐγγρίας, μηνύων τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ τὴν στενοχωρίαν τῆς Πόλεως· καὶ εἰ μὴ τάχος φθάσει ἀρωγή τις καὶ βοήθεια, παραδίδοται εἰς χεῖρας ἐχθρῶν τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως. Καμφθέντες οὖν ἐπὶ τούτοις τοῖς λόγοις οἱ τῶν ἑσπερίων ἀρ- 51b
χηγοὶ καὶ πρὸς τὴν ἀντιπαράταξιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ καθοπλίσαντες ἑαυτούς, ἦλθοσαν εἰς Οὐγγρίαν ἔαρος ἀρξαμένου ὅ τε ῥὴξ Φιλάνδρας καὶ ἐκ τῶν Ἰγγλήνων πλεῖστοι καὶ τῆς Φραγγίας οἱ μεγιστᾶνες καὶ ἐκ τῶν Ἰταλῶν οὐκ ὀλίγοι. Καὶ δὴ πρὸς τὰς ἐπιτολὰς τοῦ Κυνὸς ἔπηξαν τὰς σκηνὰς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Δανούβεως, ἔχοντες μετ' αὐτῶν τὸν κράλην Οὐγγρίας Σιγισμοῦνδον, ὅς καὶ βασιλεὺς τῶν Ῥωμάνων ὑπῆρχέ τε καὶ ἐλέγετο. Καὶ δὴ περάσαντες τὴν περαίαν ἐν Νικοπόλει καὶ καλῶς ἑτοιμασθέντες κατὰ τοῦ Παγιαζὴτ ὡπλίζοντο. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ πρὸ ἱκανὰς ἡμέρας μαθὼν τὴν ἄθροισιν τῶν γενῶν τῶν ἀπὸ ἑσπερίων καὶ συναθροίσας καὶ αὐτὸς ἅπαντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως καὶ αὐτοὺς τοὺς φυλάσσοντας τὴν Πόλιν, κατὰ πρόσωπον ἤλαυνε. Καὶ περάσας τὴν Φιλίππου καὶ τὰ ὄρη τὰ ὑπερμεγέθη καὶ ἐν τοῖς λιβάσι καταντήσας τοῖς πρὸς Σο-

---

15 ἐξ ἅπαντος Bull || 25 Ῥωμάνων P: Ῥωμαίων Bull || 30 τοῖς λιβάσι... τοῖς P.

împăratul roman de apus și între al bizantinilor Ῥωμαίων romeilor; această deosebire o găsim acum în secolul al 10-lea la Constantin VII Porfirogenit în Cartea sa de Învățătură *(De administrando imperio)* ed. Bonn, p. 125, 19; 160, 4 și 162, 8, sau Moravcsik-Jenkins, 29, 5; 33, 4 și 35, 3. — *la Nicopole:* despre această luptă, despre care Duca pare să creadă că a avut loc la Nicopole mai în interiorul Bulgariei, între Sofia și Dunăre, cp. L. Chalc., I, 69, 15—71, 3 care amintește și de romîni în această expediție; și G. Sfranțes, I, 63, 3—65, 7. — λιβάσι „livezile" am aștepta să fie feminin; dar articolul e repetat de două ori la neutru, Duca gîndindu-se la λιβάδι „livadă" și declinîndu-l arhaic după declinarea a treia în loc de-a doua, fără să-i schimbe genul.

şi acolo îi aştepta. In ziua următoare şi-au făcut apariţia şi creştinii şi, stînd în linii strînse, au dat un atac compact şi au spart întîi centrul frontului inamic, luptîndu-se cu multă tărie şi tăind pe cei ce li se împotriveau, pînă au pătruns chiar la coada oştirii inamice. Şi împreună întorcîndu-se, iarăşi le făceau toate foarte bine, încît şi prăştiaşii şi arcaşii turcilor se părea că nu mai pot face acuma nimic. Cavalerii din Flandra însă cum au văzut că războiul în contra turcilor ia o desfăşurare prielnică şi că o apucă la fugă, alergau şi ei de-a valma din urmă şi, trecînd prin tabăra turcilor şi umplînd cu valuri de sînge mlaştinile din cîmpie, au început a se întoarce în tabăra lor.

9. Dar turcii cu sultanul Baiazid, acei care se chiamă Poartă, ca un fel de uşă la palatul curţii, toţi robi luaţi de pe la diferite neamuri ce se numără între creştini, fiind peste zece mii şi ascunşi într-un desiş, ca să nu fie văzuţi, năvălesc într-un gînd la cel dintîi strigăt de atac în contra frîncilor şi a ungurilor şi luîndu-i în cerc şi încăierîndu-se, pe unii îi trec prin sabie, iar pe alţii îi pun pe fugă. Iar cînd cavalerii din Flandra se întorceau şi au văzut fuga ungurilor şi pe turci scoţînd răcnete de război şi umplînd văzduhul de glasul lor şi alergînd din urmă, deodată alţi turci, cu strigăt zguduitor şi sunet de trompete, au mai căzut asupra frîncilor şi pe unii îi gonesc, pe alţii îi aruncă jos de pe cai şi pe ceilalţi ce li se împotrivesc, îi măcelăresc; şi pe cei ce au rămas, i-au fugărit pînă la Dunăre şi foarte mulţi din ei s-au aruncat în apă şi s-au înecat. Şi au prins de vii oameni mari, pe ducele de Flandra şi Burgundia şi pe alţi francezi, baroni prea înalţi; pe aceştia i-a trimis la Brusa în închisoare şi i-a vîndut pentru bani mulţi, chezaş dînd ei pe Domnul Mitilinei, feciorul sus-zisului Francisc Gateluzi.

Plecarea lui Manuil II Paleolog în apus; dec. 1399.

XIV. Ingîmfat de o izbîndă ca aceasta şi semeţindu-se foarte, trimite soli la împăratul Manuil şi-i cere Constantinopolea, el însă nici nu i-a răspuns. Partea cea mai mare însă din locuitorii Constantinopolei, siliţi de foamete se simţeau înfrînţi şi vroiau mai bine să predea oraşul. Ci aducîndu-şi aminte de isprăvile turcilor în Asia Mică, de stricarea oraşelor, de pustiirea sfintelor locaşuri, de încercările de fiecare clipă şi de denunţurile mincinoase spre a te face să-ţi laşi legea creştinească, iarăşi îşi întorceau gîndul, spunînd: „Să nu pierdem curajul! Să ne punem nădejdea în dumnezeu!

9: ὑπέρ μυρίους ὄντας καί... κεκρυμμένους *fiind peste zece mii şi ascunşi:* Bullialdus a schimbat acuzativele în nominative ὄντες şi κεκρυμμένοι, dar nu e nevoie, acuzativele putînd depinde de ὑπέρ sau putînd fi chiar acuzative absolute, atît de obişnuite la Duca, într-o construcţie foarte liberă. — κατὰ τῶν Φράγκων *în contra frîncilor;* v. 8.

φίαν, ἐκεῖ αὐτοὺς ἀπεκδέχετο. Τῇ ἐπιούσῃ τοίνυν ἐμφανεῖς γενόμενοι οἱ χριστιανοὶ καὶ κατὰ σειρὰν παραστάντες, συνασπισμὸν ποιησάμενοι πρῶτον τὸ μέσον διέῤῥηξαν τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος, λίαν εὐρώστως ἀγωνιζόμενοι καὶ κατακόπτοντες τοὺς ἀνθισταμένους, ἕως διήλασαν καὶ ἐς αὐτὴν τὴν τῶν πολεμίων οὐραγίαν. Καὶ συστρέψαντες αὖθις πάντ' ἔδρων τὰ κράτιστα, ὡς ἀπράκτους ἤδη φαίνεσθαι τοὺς τῶν Τούρκων σφενδονήτας τε καὶ τοξότας. Ὡς δὲ οἱ τῆς Φλάνδρας εἶδον τὸν πόλεμον δεξιῶς πρὸς τοὺς Τούρκους ἀντικαθιστάμενον καί, τὰ πρὸς φυγὴν ὁρμώμενοι, καὶ αὐτοὶ χύδην ὄπισθεν ἔτρεχον καὶ τὰς παρεμβολὰς 52b τῶν Τούρκων διαβάντες καὶ αἱματόφυρτα τὰ τέλματα τοῦ πεδίου ἐργασάμενοι εἰς τὰς αὐτῶν παρεμβολὰς ὑπέστρεφον.

9. Οἱ δὲ Τοῦρκοι σὺν τῷ ἀρχηγῷ Παγιαζήτ, οἵτινες Πόρτα καλεῖται οἷον θύρα τοῦ παλατίου τῆς αὐλῆς, ὄντες ἀργυρώνητοι πάντες καὶ ἐκ διαφόρων γενῶν τῶν ἀπαριθμουμένων ἐν χριστιανοῖς, ὑπὲρ μυρίους ὄντας καὶ ἐν λόχμῃ τινὶ κεκρυμμένους διὰ τὸ ἀνύποπτον, συμφρονήσαντες αὐτοβοεί τε κατὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Οὔγγρων ὁρμήσαντες καὶ κατὰ κύκλον περιελθόντες καὶ συμμίξαντες, τοὺς μὲν ἔργον ἀπέφαινον ξίφους, τοὺς δὲ φυγάδας ἐποίουν. Στραφέντες δὲ οἱ τῶν Φρανδάλων καὶ ἰδόντες τὴν τροπὴν τῶν Οὔγγρων καὶ τοὺς Τούρκους ἀλαλάζοντας καὶ εἰς ἀέρα φωνὰς πέμποντας καὶ κατόπιν τρέχοντας, ἐξαίφνης ἄλλοι σὺν βοῇ ταραχώδει καὶ σαλπίγγων ἠχῇ ἐπεισπεσόντες τοῖς Φράγγοις, τοὺς μὲν ἐδίωξαν, ἄλλους δὲ ἔβαλον κάτω τῶν ἵππων καὶ τοὺς ἑτέρους τοὺς ἀνθισταμένους κατέσφαξαν, καταδιώξαντες τοὺς λοιποὺς ἄχρι Δανούβεως, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐν τῷ ποταμῷ ἔῤῥιψαν ἑαυτοὺς καὶ ἀπεπνίγησαν. Ἐζώγρησαν οὖν ζῶντας μεγιστᾶνας, τὸν δοῦκα τῶν Φρανδάλων καὶ Μπεργονίας καὶ ἑτέρους Φραντζέζιδας καὶ ὑψηλοτάτους μπαρούνιδας, οὓς πέμψας ἐν τῇ Προύσῃ ἀπέκλεισεν καὶ διὰ πολλῶν χρημάτων ἀπεμπόλησεν, δόντες ἐγγυητὴν τὸν αὐθέντην Μιτυλήνης καὶ υἱὸν 53b τοῦ προῤῥηθέντος Φραντζήσκου τοῦ Γατελούζου.

XIV. Φυσιωθεὶς οὖν ἐν τῷ τοιούτῳ εὐτυχήματι καὶ λίαν ἐπαρθεὶς πέμπει πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ ἀποκρισιαρίους, ζητῶν τὴν Πόλιν· αὐτὸς δὲ οὐδ' ἀπόκρισιν ἔδωκεν. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῆς Πόλεως βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, συνεθλίβοντο μὲν καὶ δώσειν προαιροῦντο τὴν πόλιν. Ἀλλ' ὑπομιμνήσκοντες τὰ πραχθέντα ἐν τῇ Ἀσίᾳ παρὰ τῶν Τούρκων, τὴν φθορὰν τῶν πόλεων, τὴν ἐρήμωσιν τῶν ἱερῶν τεμενῶν, τοὺς καθ' ἑκάστην ὥραν πειρασμοὺς καὶ συκοφαντίας τοῦ ἐξομόσασθαι τὴν εὐσέβειαν, ὀπισθόρμως τὸν νοῦν ἤλαυνον λέγοντες· „Μὴ ἀποκά-

---

20 ἔβαλλον P | τοὺς$_2$ Bull : τὸν P || 32 τεμένων P.

Să mai răbdăm puțin! Și cine știe, dacă dumnezeu, trecînd cu vederea păcatele noastre, nu se va îndura de noi ca odinioară de nineviteni și ne va scăpa de această fiară?!" Asupritorul însă cu cît vedea pe constantinopolitani împotrivindu-se și nedîndu-se la dorințele lui, cu atîta era mai furios și mai mînios asupra orașului.

2. Ce se întîmplase însă? Andronic, de care s-a vorbit puțin mai înainte, fratele împăratului Manuil, murise în Silivria, copilandrul Ioan însă, feciorul lui, ajuns bărbat, ținea locul tatălui său și Baiazid îi cerea Silivria. Dar el nu se lăsa, spunînd și povestindu-i nedreptatea ce-a îndurat-o de la bunicu-său, el și tatăl său. Și coroana împărătească lor li se cădea, făcîndu-le însă lor nedreptate, a dat celui de-al doilea fecior domnia „și tatălui meu acest orășel, precum vezi. Dacă și tu îl iei pe acesta, nedreptatea mea e fără margini". Atunci Baiazid găsind prilej, a apucat o altă cale. Căci de atunci, cerînd Constantinopolea, nu omitea și numele lui Ioan, nepotul de frate al lui Manuil, și spunea: „Pleacă, tu Manuil, din Constantinopole! Să fie adus Ioan ca moștenitor firesc al împărăției și eu voi păstra toată liniștea și voi trăi în pace cu locuitorii ei".

3. Atunci împăratul Manuil văzînd poporul bîntuit de vrajbă, — și unii cîrteau și-i aduceau învinuiri, iar alții erau mai îndrăzneți și strigau, că: „Ioan să fie adus înăuntru și să se pună capăt zîzaniei", — și împăratul Manuil fiind om cuminte și plin de învățătură și văzînd că mulțimea de pe stradă murmură și-l învinuiește, că nu vrea să cedeze scaunul domniei urmașului pretendent, ci vrînd să domnească samovolnic, nu se gîndește nici la o măsură pentru salvarea obștei, plănuiește un plan foarte înțelept și cu multă pricepere. Îi anunță lui Ioan care se afla atunci în preajma Constantinopolei cu turci zece mii și-i dă și primește încredințări cu jurămînt, ca să fie adus înăuntrul orașului și să-i predea domnia asupra romeilor, iar el Manuil să iasă cu triremele ce se aflau la îndemînă, și să plece, unde-l va duce dumnezeu. Induplecat deci de cuvintele date și jurămintele făcute, intră; și împăratul primindu-l cu inimă bună, îi dă palatul în seamă cu o cuvîntare oficială în fața tuturor celor mai de frunte ai împărăției și a reprezentanților poporului; apoi însuși cu soția și cu copiii se urcă în trireme și pleacă din Constantinopole, după ce a predat lui Ioan domnia.

XIV 2: *puțin mai înainte:* vz. XII 4. — *murise:* în 1385; vz. Av. Th. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen,* p. 52. — τὸν ἐμὸν πατέρα e un accusativus relationis și un exemplu lămurit, cum dativul a început să fie înlocuit prin acuzativ: „cît despre tatăl meu", i-a dat acest orășel.

3: *Îi anunță lui Ioan:* după Laonic Chalcocondil, I, 78, 12 — 22 însuși Ioan VII Paleolog aflînd că Baiazid I îl bănuiește de necredință, fuge de frică la un-

μωμεν· θήσωμεν εἰς Θεὸν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν· ἔτι μικρὸν ὑπομείνωμεν καὶ τίς οἶδεν, εἰ ἄρα ὁ Θεὸς παριδὼν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὥς ποτε τοὺς Νινευΐτας ἐλεήσει καὶ σώσει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θηρίου τούτου.“ Ὁ δὲ τύραννος ὅσον ἔβλεπε τοὺς Πολίτας ἀνθισταμένους καὶ μὴ ἐνδόντας τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν, τοσοῦτον ἠγρίαινε καὶ ἐθυμοῦτο κατὰ τῆς πόλεως.

2. Τί δὲ συνέβη; Ὁ πρὸ μικροῦ λαληθεὶς Ἀνδρόνικος καὶ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἦν τεθνηκὼς ἐν Σηλυβρίᾳ, ὁ δὲ μεῖραξ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἀνδρωθεὶς καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τὸν πατρικόν, ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ Παγιαζὴτ Σηλυβρία. Ὁ δὲ οὐκ ἠνέσχετο, λέγων καὶ διηγούμενος τὴν ἀδικίαν, ἣν ἔπαθεν παρὰ τοῦ πάππου αὐτοῦ, αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Καὶ ἀνέκειτο εἰς αὐτοὺς 54b
τὸ βασίλειον, ὁ δὲ ἀδικήσας αὐτοὺς ἔδωκε τὴν βασιλείαν τῷ δευτέρῳ υἱῷ „καὶ τὸν ἐμὸν πατέρα τὸ πολίχνιον τοῦτο, ὡς ὁρᾷς· εἰ δὲ καὶ σὺ τοῦτο λάβεις, ὑπερηδίκημαι.“ — Τότε ὁ Παγιαζὴτ χώραν εὑρών, ἄλλην ἐτράπη· ζητῶν γὰρ ἔκτοτε τὴν Κωνσταντίνου, καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Μανουήλ, ὄνομα οὐκ ἔλειπε λέγων· „Ἔξελθε, σὺ Μανουήλ, ἐκ τῆς Πόλεως· εἰσαχθήτω ὁ Ἰωάννης ὡς φύσει κληρονόμος τῆς βασιλείας καὶ ἐγὼ παντοίαν γαλήνην ἕξω καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν σὺν τοῖς Πολίταις.“

3. Τότε ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ ὁρῶν τὸν δῆμον ἐν δυχοστασίαις σαλευόμενον — καὶ τὸ μὲν ἀνταῖρόν ἦν καὶ καταβοῶν, τὸ δὲ καὶ μάλα ἐνθαῤῥύνετο καὶ ἐκέκραγεν, ὡς· „Ἰωάννης εἰσαχθήτω καὶ ἀρθήτω τὰ σκάνδαλα·“ — ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ σύννους ὢν καὶ παιδείας μεστός, ὁρῶν τὸν χυδαῖον λαὸν παραψιθυρίζοντα καὶ αἰτιῶντα, ὡς οὐ παραχωρεῖ τῷ ἐφέδρῳ τὴν καθέδραν, ἀλλὰ τυραννικῶς ἡγεμονεύειν ἐθέλων οὐ φροντίζει τὰ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κοινοῦ, βουλὴν βουλεύεται σοφωτάτην καὶ μάλα συνετικήν. Μηνύει τῷ Ἰωάννῃ παρακαθημένῳ τότε τῇ Κωσταντίνου σὺν Τούρκοις χιλιάσι δέκα καὶ δίδει ὅρκους αὐτῷ καὶ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τοῦ εἰσαχθῆναι ἐντὸς τῆς Πόλεως καὶ παραδοῦναι αὐτῷ τὴν βασιλείαν τῶν Ῥωμαίων, αὐτὸς δὲ ὁ Μανουὴλ ἐξελθεῖν σὺν ταῖς τριήρεσι ταῖς εὑρισκομέναις καὶ ἀπελθεῖν, ὅπου ἄρα Θεὸς βούλεται. Πεισθεὶς 55b
οὖν τοῖς ῥήμασι καὶ τοῖς ὅρκοις εἴσεισι· καὶ δὴ φιλοφρόνως δεξάμενος αὐτὸν ὁ βασιλεὺς καὶ παραδοὺς αὐτῷ τὸ παλάτιον καὶ δημηγορήσας κατενώπιον πάντων τῶν ἀρίστων καὶ τῶν τοῦ δήμου, αὐτὸς ἐν τριήρεσιν ἐμβὰς σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις ἐξῆλθε τῆς Πόλεως, παραδοὺς τὴν βασιλείαν τῷ Ἰωάννῃ.

---

14 οὐχ P || 19 ἀνταῖρον Bek: ἀνταίρων P.

---

chiul său Manuil II Paleolog; cp. G. Sfranțes, I, 65, 19—66, 24. Despre acest Ioan vz. F. Dölger, *Johannes VII., Kaiser der Rhomäer,* 1390 — 1408 în „Byzant. Zeitschr.“, 31 (1931), p. 21—36.

4. Şi care era gîndul lui Baiazid şi care al împăratului Manuil? Baiazid credea să obţină Constantinopolea din mîna lui Ioan; căci i-o ceruse de mai înainte şi el i-o făgăduise; şi Baiazid în schimbul Constantinopolei i-a făgăduit că-i va da Peloponezul cu jurămînt şi că în viitor o să ţină pace cu el. Împăratul însă era creştin foarte şi în minte avea cuvintele dumnezeieşti; şi plin întru înţelepciune, vedea pe toţi supuşii săi suferind mult din cauza lipsurilor; căci ajunsese măsura de grîu peste douăzeci iperperi; şi de unde iperperul? Măsura de vin aşijderea şi lipsă de altă hrană necesară; mînat de nevoie, poporul de rînd căuta spre necredinţă şi trădare de patrie; şi el însuşi în fiecare clipă şi în fiecare zi se mărturisea lui dumnezeu şi spunea: „Nu da, Hristoase împărate, să se întîmple şi nici să se audă între naţiunile creştine care nu cunosc situaţia, că în zilele împăratului Manuil a fost dată Constantinopolea împreună cu sfintele şi cinstitele odoare ce se află într-însa în mîinile necredincioşilor şi luptătorilor de Hristos!" — Şi atunci aflînd pe Ioan lucrînd împreună cu sultanul să-l facă împărat — şi sultanul preocupîndu-se de chestiune chipurile în interesul aceluia, — Manuil rostise vorba mîntuitoare: „Rămîi cu bine şi să nu-ţi mai pese de împărăţie!"

5. Şi ajungînd pe ţărmurile Peloponezului, şi-a lăsat acolo doamna şi copiii; căci îl avea pe Ioan copil mic şi pe Teodor în scutece. Lăsîndu-i în Metone şi trimiţînd înapoi triremele, însuşi s-a urcat în una din corăbiile cele mari şi a plecat la Veneţia, de la Veneţia la Milano, Genua, Florenţa, Ferara şi, străbătînd toată Italia, a plecat din Provansa în Germania adică Franţa; şi toţi regii şi ducii şi conţii l-au cinstit şi l-au încărcat de daruri ca pe un semizeu. Străbătînd toată Franţa şi trecînd în hotarele alamanilor, a venit iarăşi la Veneţia. Şi veneţienii l-au primit cu cinste, după cum se cuvenea, şi cu daruri foarte multe trimiţîndu-l acasă, s-a întors la Metone în trireme de ale acelora; şi regăsindu-se cu doamna şi copiii, şedea urmărind cu atenţie suferinţele Constantinopolei sau, mai bine-zis, nenorocirile poporului romeilor.

4: μεμνημένος τὰ θεῖα *in minte avea cuvintele dumnezeieşti:* Duca face aluzie la locurile din profetul Isaia 26, 20 şi Epistola sf. apostol Pavel către romani 12, 19, unde se dă sfatul să te dai la o parte în faţa urgiei şi a mîniei lui dumnezeu, pînă ce trece. — εἴκοσι νομίσματα *20 de iperperi:* D. A. Zakythinos, *Preţul grîului in Bizanţ* în Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν 12 (1936), p. 398 socotind iperperul de atunci la 5 fr. aur, crede că ştirea lui Duca e exagerată. — ἀπείροις ἔθνεσι ar putea însemna şi „între nesfîrşitele naţiuni ale creştinilor", cred însă că e mai potrivit „neştiutoarele" de situaţia grea a împăratului şi care din cauza acestei necunoaşteri a situaţiei, ar avea cuvinte de condamnare pentru el, dacă ar preda turcilor Constantinopolea. — Σῴζου *fii mîntuit!* E o formulă de salut cucernic; vz. D. Russo, *Studii bizantino-romîne,* Bucureşti, 1907, p. 47—49. Duca însă pare să fi avut aici în minte cuvintele din sf. scriptură pe care îngerul le-a

4. Τίς δὲ ὁ σκοπὸς τοῦ Παγιαζὴτ καὶ τίς ὁ τοῦ βασιλέως Μανουήλ; Ὁ μὲν Παγιαζὴτ ἐφαντάζετο τὴν Πόλιν ἔχειν ἐκ χειρὸς τοῦ Ἰωάννου· καὶ γὰρ προεζήτησε τοῦτο καὶ αὐτὸς ὑπέσχετο· καὶ ὁ Παγιαζὴτ ἀντὶ τῆς Πόλεως ὑπέσχετο δώσειν τὴν Πελοπόννησον ἐνόρκως καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἔχειν εἰρηναίαν κατάστασιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς χριστιανικώτατος ὢν καὶ μεμνημένος τὰ θεῖα καὶ ἐν φρονήσει μεστός, ὁρῶν τὸ ὑπήκοον ἅπαν ταλαιπωρούμενον ὑπὸ ἐνδείας, μόδιος γὰρ σίτου ὑπὲρ τὰ εἴκοσι νομίσματα· καὶ ποῦ νόμισμα; οἴνου τὸ ὁμοίως· καὶ ἄλλων ἀναγκαίων τροφῶν λεῖψις· ἐξ ἀνάγκης ὁ κοινὸς λαὸς εἰς ἀπιστίαν καὶ προδοσίαν πατρίδος ἑώρα· — καὶ αὐτὸς ἐξωμολογεῖτο καθ' ἑκάστην ὥραν τε καὶ ἡμέραν τῷ Θεῷ, λέγων· „Μή μοι γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ, μηδὲ ἀκουσθήτω ἐν τοῖς ἀπείροις ἔθνεσι τῶν χριστιανῶν, ὅτι ἐν ἡμέραις Μανουὴλ τοῦ βασιλέως παρεδόθη ἡ Πόλις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἅγια καὶ τίμια σκεύη τοῖς ἀσεβέσι καὶ χριστομάχοις·“ — Εὑρὼν οὖν τότε τὸν Ἰωάννην συνεργοῦντα τῷ τυράννῳ τοῦ ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα, — καὶ ὁ τύραννος φροντίζων τὴν πραγματείαν ὡς ὑπὲρ ἐκείνου, — ὁ Μανουὴλ εἰρήκει τὸ σῷζον· „Σῴζου καὶ μὴ μελέτω σοι περὶ βασιλείας·“ 56b

5. Ἐλθὼν δὲ ἐν τοῖς παραλίοις τοῦ Πέλοπος ἀφῆκε τὴν δέσποιναν σὺν τοῖς τέκνοις ἐκεῖ· εἶχε γὰρ τὸν Ἰωάννην βρέφος καὶ τὸν Θεόδωρον νήπιον. Καταλείψας δὲ αὐτοὺς ἐν Μεθώνῃ καὶ τὰς τριήρεις ὄπισθεν πέμψας, αὐτὸς ἐν μιᾷ τῶν μεγάλων νηῶν εἰσελθὼν ἔπλει εἰς Βενετίαν, ἀπὸ δὲ Βενετίας εἰς Μεδιόλανα, Γενοῦαν, Φλωρέντζιαν, Φεραρίαν καὶ ἅπασαν Ἰταλίαν διελθών, ἀπὸ Προβέντζας ἐχώρει εἰς Γερμανίαν ἤτοι Φραγγίαν· καὶ πάντες οἱ ῥηγάδες καὶ δοῦκαι καὶ κόντιδες ἐτίμων αὐτὸν καὶ ὡς ἡμίθεον δώροις ἠμείβοντο. Διελθὼν δὲ πᾶσαν Φραγγίαν καὶ εἰς τὰ τῶν Ἀλαμανῶν ὅρια περάσας, πάλιν ἦλθεν εἰς Βενετίαν. Οἱ δὲ Βένετοι πρεπόντως φιλοξενήσαντες καὶ σὺν δώροις πλείστοις ἀποπέμψαντες, ἐστράφη εἰς Μεθώνην σὺν ταῖς αὐτῶν τριήρεσι καὶ συντυχὼν τῇ δεσποίνῃ καὶ τοῖς τέκνοις ἐκάθητο καραδοκῶν τὰ τῆς Πόλεως ἀτυχήματα, μᾶλλον τὰ τοῦ ἔθνους τῶν Ῥωμαίων δυστυχήματα.

---

15 εἰρήκει P: εἴρηκε Bek | σώζον P_1: σώζων P || 23 Ἀλαμάνων P.

---

spus către Lot **σῴζων σῷζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν** Genes. 19, 17 „Fugi, ca să scapi cu viață“, *Biblia,* București, 1939, Facerea, 19, 17.

5: **Γερμανίαν ἤτοι Φραγγίαν** *Germania adică Franța:* vz. V, 2 și XI, 2; cp. Procop, III, 3, 1: **ἐς Γερμανούς τε οἳ νῦν Φράγγοι καλοῦνται** „la germani care acuma se chiamă franci“ (Războiul Vandal I 3, 1). — **Ἀλαμανῶν ὅρια** *hotarele alamanilor;* vz. și V, 2. Manuil II Paleolog a ajuns pînă în Anglia (vz. G. Ostrogorsky, *Gesch. des byz. Staates*², p. 441 îndeosebi notele 1 și 2). La întoarcere se poate să fi trecut și prin Germania, dacă Duca nu înțelege mai degrabă prin hotarele alamanilor, Italia de nord; vz. și V, 2: *era din Alamania* spunînd despre împărăteasa Ana, care era din Italia de nord, din Savoia.

Ioan VII Paleolog și Baiazid. Soli de la Timur-Lenk

XV. Împăratul Ioan însă intrînd în Constantinopole și încoronîndu-se împărat, a introdus mai întîi, după cererea lui Baiazid, un judecător turc, care judeca după legea arabă neînțelegerile ce se iscau între bizantini și turci. Și toate cîte le aveau bizantinii pînă la Silivria și însăși Silivria, le-a luat Baiazid și Ioan a rămas domnind numai înăuntrul Constantinopolei.

2. Iar Baiazid șezînd la Brusa, privea la arborii fericirii cu crengi înalte și încărcați de fructe și zi de zi desfătîndu-se fără nici o rușine în cîntările felurite ale păsărilor; căci orice era frumos din limbile de neamuri sau orice era ființă aleasă la trup sau metal prețios sau orice e dat de dumnezeu în lumea aceasta, plăcut la înfățișare, nu lipsea să nu fie și să nu se afle în cămările lui; persoane alese de parte bărbătească și femeiască, din cele curate la trup și cu fața frumoasă, stăteau în jurul lui băiețandri tineri și dolofani și fecioare mai strălucitoare ca soarele, — de ale cui? De ale grecilor și sîrbilor, romînilor și albanezilor, ungurilor și sașilor, bulgarilor și latinilor, fiecare cîntînd în limba sa, și fără voie; iar el șezînd și îmbuibîndu-se, nu înceta să-și petreacă în plăceri desfrînate cu parte bărbătească și femeiască.

3. Aceasta e răsplata fărădelegilor noastre. Dreaptă e pedeapsa lui dumnezeu. Ci tu, doamne, dă-le și lor după faptele lor. Nu te uita la fărădelegile noastre, stăpîne, și să nu ne lași să fim striviți ca firul din puzderie, ci caută asupra noastră cu ochiul tău îndurător.

4. Petrecîndu-și el în una din zile, iată vestea că au venit soli din Persia și cer să-l vadă pe sultan. — „De la cine?" a răspuns. — Iar ei: „De la Temir-han, sultan al Persiei și Babilonului". — El însă a poruncit să li se dea loc spre odihnă. Și după cîteva zile i-a chemat la el și a cerut să audă scopul soliei lor. Și ei venind și stînd în fața lui, au grăit: „Marele han Temir prin servitorii lui îți anunță spunînd, că nu-ți este iertat să răpești ținuturi străine și prin ele să te faci mare conducător. Ajungă-ți cîte ți-a dat dumnezeu să iei de la necredincioși! Provinciile însă pe care le-ai apucat hoțește de la ceilalți sultani întoarce-le de îndată și dă-le înapoi, ca și de la dumnezeu să ai parte de bine; și de la ceilalți sultani vei primi mulțumiri și laude. Iar de nu, eu, cu ajutorul lui dumnezeu, am să-i răzbun pe ei". Spunînd ei acestea și altele mai multe, Baiazid a poruncit să le radă bărbile cu briciul și să-i lase să

XV 4: ἀποκρισιάριοι ἦλθοσαν *au venit soli* cp. L. Chalc., I, 95, 7—97, 9 și 98, 4—7 și G. Sfranțes, I 87, 22—88, 5. — ἀπὸ Περσίας *din Persia:* de fapt din ținuturile mongole de la nord de Persia ale lui Timur-Lenk, pe care Duca le cuprinde sub numele antic Persia; vz. și XV, 6, unde spune că Samarcand e capitala Persiei. — *Provinciile însă care le-ai apucat hoțește:* Baiazid i-a fost izgonit pe sultanii turci selgiucizi din țările lor și aceștia, fugind la Timur-Lenk (vz. mai

XV. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης εἰσελθὼν ἐν τῇ Πόλει καὶ στεφθεὶς βασιλεὺς εἰσῆξε πρῶτον κατὰ τὸ αἴτημα τοῦ Παγιαζὴτ κριτὴν Τοῦρκον, ὃς τὰς ἀμφιβολίας τὰς ἀναμεταξὺ συμβαινούσας Ῥωμαίοις καὶ Τούρκοις αὐτὸς διέκρινε κατὰ τὸν Ἀραβικὸν νόμον. Καὶ πάντα ὅσα εἶχον Ῥωμαῖοι μέχρι Σηλυβρίας καὶ αὐτὴ Σηλυβρία τοῦ Παγιαζὴτ ἐγένοντο καὶ ὁ Ἰωάννης ἦν βασιλεύων μόνον ἐντὸς τῆς Πόλεως. 57b

2. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ καθήμενος ἐν Προύσῃ καὶ τὰ τῆς εὐτυχίας ὑψίκομα δένδρα ὁρῶν καρποῖς βρίθοντα καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδεῶς κατατρυφῶντα ἐν διαφόροις στρουθῶν κελαδίσμασιν, οὐ γὰρ ἔλειπέ τι τῶν ἐν τοῖς γένεσι τῶν γλωσσῶν ὡραῖον, εἴτε ἐν σώματι ζῴου ἢ μετάλλου ἢ ἄλλης τινὸς ἐν τῷ κόσμῳ δοθείσης παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡδείας ὄψεως, τοῦ μὴ εἶναί τε καὶ εὑρίσκεσθαι ἐν τοῖς θησαυροῖς αὐτοῦ, ἐκλεγόμενα τοίνυν τὰ καθαρὰ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὡραίᾳ τῇ ὄψει ἀῤῥένων τε καὶ θηλέων, παρίσταντο παιδάρια νέα καὶ τρυφερὰ καὶ κόραι ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαι, — τίνων; Ῥωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανιτῶν, Οὔγγρων, Σάξων, Βουλγάρων καὶ Λατίνων, — ἕνα ἕκαστον μελῳδούντων τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ καὶ μὴ βουλομένων, αὐτὸς δὲ καθήμενος καὶ κατασπαταλῶν οὐκ ἐπαύετο ἀφροδισιάζων, ἐν ἀῤῥένοις ἀσελγαίνων καὶ θήλεσιν.

3. Ταῦτα τῶν παρανομιῶν ἡμῶν τὰ ἐπίχειρα. Δικαία ἡ τοῦ Θεοῦ παίδευσις. Ἀλλὰ σύ, κύριε, ἀπόδος καὶ αὐτοῖς κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· Πάριδε τὰς ἀνομίας ἡμῶν, δέσποτα, καὶ μὴ ἐάσῃς συντριβῆναι ἡμᾶς ὡς καλάμην στυπείου, ἀλλὰ βλέψον εἰς ἡμᾶς ἱλέῳ ὄμματί σου.

4. Κατασπαταλῶντος οὖν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἰδοὺ μήνυμα, ὡς ἀποκρισιάριοι ἦλθοσαν ἀπὸ Περσίας ζητοῦντες ἰδεῖν τὸν ἡγεμόνα. — „Παρὰ τίνος;“ ἀπεκρίνατο. — Οἱ δέ· „Παρὰ τοῦ Τεμὴρ-χάν, σουλτάνου Περσίας καὶ Βαβυλῶνος.“ — Ὁ δὲ προσέταξε τοῦ δοῦναι αὐτοῖς τόπον εἰς ἀνάπαυσιν. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας 58b προσκαλεσάμενος αὐτοὺς ἐζήτει τὰ τῆς πρεσβείας ἀκοῦσαι. Οἱ δὲ ἐλθόντες καὶ παραστάντες ἐνώπιον αὐτοῦ ἔφησαν· „Ὁ μέγας χὰν Τεμὴρ δι' ἡμᾶς τοὺς δούλους αὐτοῦ μηνύει σοι λέγων, ὅτι οὐκ ἔξεστίν σοι ἁρπάζειν τὰ ἀλλότρια καὶ δι' αὐτῶν γενέσθαι σε μέγας ἀρχηγός. Ἀρκοῦ εἰς ὅσα σοι ὁ Θεὸς δέδωκε παρὰ τῶν ἀπίστων λαβών· τὰς δὲ ἐπαρχίας, ἃς παρὰ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων λῃστρικῶς ἥρπασας, παρευθὺ στρέψας δός, ἵνα καὶ παρὰ Θεῷ εὖ σοι γένηται καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων εὐχαριστίας καὶ ἐπαίνους ἕξεις. Εἰ δὲ μή, ἐγὼ ἔσομαι σὺν Θεῷ ἐκδικητὴς αὐτῶν.“ — Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείω εἰπόντες, ὁ Παγιαζὴτ ἐκέλευ-

---

8 κατατρυφόντα P: *fortasse* κατατρυφῶν || 11 ἡδέας P || 13 θηλέων Bek : θηλύων P || 14-15 Ἀλβανήτων P || 29 μέγας ἀρχηγός P: *fortasse* μέγαν ἀρχηγόν || 32 ἕξης P.

---

sus IV, 2 și 3) i-au cerut ajutor. — *să le radă bărbile... Să fie despărțit...* raderea bărbii și despărțirea de soție și apoi reprimirea ei era o mare rușine și jignire (vz. mai jos XVI, 4: *să ne înjure soțiile* și 10: *ne despărțea de soțiile)*; cp. și L. Chalc., I, 98, 11 — 21 și 138, 19 — 139, 2.

plece fără de nici o cinste, zicîndu-le: „Mergeți, spuneți domnului vostru: să vie repede căci îl aștept. Să fie despărțit de soția-i legiuită, dacă n-ar veni!" — Acestea și alte batjocuri spunînd către ei, i-a lăsat să plece fără de nici o cinste.

Iar dînsul n-a zăbovit, ci cu toată armata a pornit la război spre părțile de sus ale Armeniei.

5. Căci anul trecut cucerise Sebastia cea mare a Capadociei; în această expediție însă trecînd hotarele Armeniei celei Mari și intrînd în pămîntul turco-perșilor, a pus stăpînire pe unul din orașele lor, numit Arsingan. Și luînd calea întoarsă, a venit la Brusa; apoi ridicîndu-se din Brusa și trecînd peste strîmtoare, a venit la Adrianopole și-i anunță împăratului Ioan, spunîndu-i că „Eu dacă și l-am izgonit din Constantinopole pe împăratul Manuil, aceasta nu am făcut-o pentru tine, ci pentru mine. Dacă vrei așadar să fii prietenul nostru, mută-te de acolo și-ți voi da țara pe care o vrei; iar de nu, martor mi-e dumnezeu și marele profet, nu voi cruța pe nimeni, ci pe toți îi voi prăpădi cu desăvîrșire". Acestea și alte vești de urgie le-a trimis Baiazid, ei însă și-au pus nădejdea în dumnezeu; căci apucaseră să îngrijească de mai înainte pentru hrană, din multe puține! Și au răspuns solilor grăind: „Mergeți, spuneți domnului vostru: noi fiind fără putere și la multă asupreală, alt loc de scăpare nu avem decît la dumnezeu care ajută pe cei fără de putere și-i apasă pe cei puternici. Și ce vrea, facă!".

Năvălirile lui Timur-Lenk.

6. In zilele acelea au venit oamenii din Amasia cu știri, că Temir-han e pe cale cu război în contra Siriei. Și Baiazid trecînd dincolo, se oprește la Brusa și, trimițînd în toate părțile, a chemat la el toate oștile din răsărit și apus. Temir-han însă străbătînd Armenia, a cucerit mai intîi Arsingan după legea războiului și pe toți care au fost așezați acolo de Baiazid, i-a trecut prin sabie. Apoi mergînd asupra Sebastiei și aceasta fiind cetate mare, a tăbărît în fața ei. Și cerînd cetatea și cei dinăuntru nevoind să se dea, a minat-o de jur-împrejur, săpînd galerii și sprijinind-o mai jos de temelii pe bîrne și scînduri și nimeni din cei dinăuntru nu știau ce s-a făcut în contra lor, căci acei ce au săpat, au început minarea departe de cetate, o milă și mai bine. Și era cetatea construită din cărămidă nearsă. Atunci a trimis din nou știre

---

5: *Turco-perșilor:* cu acest nume Duca desemnează (vz. și XXII, 9 și XXXIII, 2) semințiile turcomane din nord-estul Asiei Mici și de prin Armenia și nordul Iranului. Istoricii bizantini, clasicomani cum sînt, îi și numesc pe turci deseori perși, vz. G. Moravcsik, II, 275 și 216—218. — *Arsingan* e Erzerum de azi, capitala Ar-

σεν ξυρίῳ καθᾶραι τοὺς πώγωνας καὶ ἀποπέμψαι ἀτίμους, φήσας αὐτοῖς· „Ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τῷ κυρίῳ ὑμῶν· ἐρχέσθω ταχύ· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτόν. Ἔστω κεχωρισμένος ἀπὸ τῆς αὐτοῦ νομίμου γαμετῆς, εἰ μὴ ἔλθοι.“ — Ταῦτα καὶ ἕτερα ἀδολεσχήματα εἰπὼν πρὸς αὐτούς, ἀτίμως ἀπέπεμψεν. Αὐτὸς δὲ μὴ ἀμελήσας, ἀλλὰ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ πρὸς τὰ ἀνώτερα μέρη τῆς Ἀρμενίας ἐστράτευσεν.

5. Ἦν γὰρ τῷ προλαβόντι χρόνῳ λαβὼν τὴν τῆς Καππαδοκίας Μεγάλην Σεβάστειαν· ἐν δὲ τῇ στρατείᾳ ταύτῃ διαβὰς τὰ ὅρια τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας καὶ εἰς τὴν τῶν Τουρκοπερσῶν γῆν εἰσελθὼν ἐκράτησε μίαν τῶν πόλεων λεγομένην Ἀρσυγγάν. Ἐπαναζεύξας δὲ ἦλθεν ἐν Προύσῃ· ἀπάρας δὲ ἐκ τῆς Προύσης 59b καὶ διαβὰς τὸν πορθμὸν ἦλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ μηνύει λέγων, ὅτι· „Ἐγὼ μέν, εἰ καὶ τὸν βασιλέα Μανουὴλ ἐξέωσα τῆς Πόλεως, οὐ διὰ σέ, ἀλλὰ δι' ἐμὲ τοῦτο πεποίηκα. Καὶ εἰ μὲν βούλει τοῦ εἶναί σε ἡμέτερον φίλον, μετάστηθι τῶν ἐκεῖ καὶ δώσω σοι ἐπαρχίαν, ἣν ἂν βούλῃ· εἰ δὲ μή γε, μάρτυς μοι Θεὸς καὶ ὁ μέγας προφήτης, οὐ φείσομαί τινος, ἀλλὰ πάντας ἄρδην ὀλέσω.“ — Ταῦτα καὶ ἕτερα ὁ Παγιαζὴτ ὀργίλα πέμψας μηνύματα, αὐτοὶ τῷ Θεῷ τὰς ἐλπίδας ἀνέθεντο· ἦσαν γὰρ προμελετηκότες ἐκ πολλῶν ὀλίγα πρὸς τροφήν. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο λέγοντες· „Ὑπάγετε, ἀναγγείλατε τῷ κυρίῳ ὑμῶν· ἡμεῖς ἐν ἀδυναμίᾳ ὄντες καὶ δυναστίᾳ πολλῇ, οὐκ ἔχομεν ποῦ καταφυγεῖν, εἰ μὴ εἰς Θεὸν τὸν βοηθοῦντα τοὺς ἀδυνάτους καὶ καταδυναστεύοντα τοὺς δυνάστας. Καὶ εἴ τι βούλει, ποίει.“ —

6. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἦλθον μηνύματα φέροντες ἐξ Ἀμασείας, ὡς ὁ Τεμὴρ-χὰν στρατεύει κατὰ τῆς Συρίας. Ὁ Παγιαζὴτ δὲ περάσας καὶ ἐν τῇ Προύσῃ διάγων, πέμψας ἁπανταχοῦ προσεκαλεῖτο τὰς δυνάμεις πάσας τῆς ἑῴας καὶ τῆς δύσεως. Ὁ δὲ Τεμὴρ-χὰν διαβὰς τὴν Ἀρμενίαν ἐχειρώσατο πρῶτον τὸ Ἀρσυγγὰν πολέμου νόμῳ καὶ πάντας τοὺς οἰκισθέντας παρὰ τοῦ Παγιαζὴτ ξίφει κατέσφαξεν. Εἶτα ἐλθὼν εἰς Σεβάστειαν καὶ μεγαλόπολιν οὖσαν, ἔπηξε χάρακα· καὶ ζητήσας τὴν πόλιν καὶ μὴ ἐνδόντες οἱ ἐντός, κατορύξας γύροθεν ἔστησεν αὐτὴν ἐπάνω τῶν δοκῶν καὶ τῶν σανίδων κάτωθεν ἐκ θεμέθλων, 60b μὴ γνόντος τινὸς τῶν ἐντός, τί ἄρα ἐγεγόνει τὰ κατ' αὐτῶν· ἦσαν γὰρ οἱ ὀρύκται ἀρξάμενοι τὴν ὀρυγὴν ἀπὸ μακρόθεν τῆς πόλεως, μίλιον ἓν καὶ πλέον. Ἦν δὲ

---

1 αὐτοῖς Bull: αὐτούς P ‖ 3 ἔλθοι Bull: ἔλθει P. ‖ 13 βούλοι P ‖ 16 προμελετηκότες P: προμεμελετηκότες Bek ‖ 18 δυναστεία P: ἀδυναστείᾳ Bull | καταφυγεῖν Bek: καταφύγειν Bull: καταφύγαι P.

---

meniei turcești; vz. Critobul, p. 138, nota la Tigranocerta și p. 139, nota la cap. VI § 1.

6: Cp. L. Chalc., I, 135, 18 — 137, 17 și 130, 18 — 131, 2 și 134, 22 (Sfranțes, I, 69, 15 — 23). Această primă năvală a lui Timur-Lenk a avut loc în 1400; vz. M. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timur en Anatolie* (1402), București, 1942, p. 43.

celor dinăuntru, spunînd: „Dacă voiți să scăpați, predați cetatea!" — Dar ei nu s-au lăsat înduplecați, ci l-au împroșcat cu sudalme fără măsură; atunci el a dat foc bîrnelor pe care fusese sprijinită cetatea și a căzut din temelii; și intrînd, a început să taie și să jefuiască fără cruțare pe locuitorii cetății. Și Tamir-han a poruncit, ca pe toți mai marii cetății să-i adune într-un singur loc; și a ordonat să sape gropi mari ca niște morminte și să-i lege cu o legătură, pe care încă nici unul dintre tirani n-a născocit-o: căci îi îndoiau din ceafă și-i împingeau între picioare, pînă ce nasul nenorocitului aceluia, al oricăruia ar fi, ajungea la dos, iar fluierile picioarelor cu genunchii rămîneau atîrnate de amîndouă urechile; și omul rotund ca un arici era împins cu sulița în groapă. Și zece sau și mai mulți fiind într-un singur mormînt, nu-i acopereau cu pămînt, ci închizîndu-i bine cu scînduri, aruncau deasupra scîndurilor țărînă, ca nu înădușindu-se ușor să înceteze din viață. Un chin ca acesta a născocit scitul. După ce astfel Sebastia a nimicit-o pînă la capăt, merge înspre părțile Feniciei și pînă la Damasc chiar și arde și jefuiește și ia avere nenumărată și robi mulțime. Și Damascul lăsîndu-l pustiu, trece asupra Alepolui și l-a nimicit și pe acesta; și mulți meșteri iscusiți i-a mutat în Persia. Și după ce a băgat în spaimă pe arabi, s-a pornit înapoi la Samarcand, capitala Persiei. Baiazid auzind ce s-a întîmplat la Arsingan, în cetatea Sebastia, în Siria și la Damasc și la Alepo, nu contenea să facă recrutări și în răsărit și să adune în Asia oaste nouă și să o sporească peste măsură pe aceasta.

7. Iar sărmanii constantinopolitani cu împăratul, ridicînd mîinile către dumnezeu, cu foarte multe lacrimi se rugau fierbinte, zicînd: „Doamne, dumnezeul milei, îndură-te de noi, netrebnicii robii tăi și dă aceluia ce ne amenință pe noi și pe această casă a ta și cele sfinte dintr-însa, altă grijă, alt gînd, alt cuget, ca liberi fiind de asuprirea lui, să te slăvim pe tine, tatăl, fiul și sfîntul duh, unul dumnezeu în veci, amin!".

XVI. Iar la începutul primăverii, iată că și Temir-han vine din Persia înspre părțile de pe la Tanais și, aducînd pe taurosciți și pe zichi și avasgi și dărîmînd orașele din Bospor, a trecut spre părțile Armeniei; și după ce a străbătut Capadocia cu multă armată și după ce a luat nu puțini din armeni, a ajuns în părțile Galatiei, avînd cu el o oaste foarte numeroasă ca și Xerxe odinioară.

7: δὸς τὸν ἐπαπειλοῦντα... μέριμναν „cît despre acela care ne amenință" dă-i altă grijă vz. XIV 2: τὸν ἐμὸν πατέρα.

XVI și XVII: cp. L. Chalc., I, 137, 18 — 152, 14.

XVI 1: *Din Persia:* aici ca și mai sus, Duca desemnează cu acest nume întinsul imperiu tătărăsc al lui Timur-Lenk. — *Taurosciți, zichi, avasgi:* sînt denumiri antice de popoare; în timpul lui Duca, pe la mijlocul secolului al 15-lea deci, sub

ἡ πόλις ἐκ πλίνθου ὠμῆς οἰκοδομηθεῖσα. Τότε πάλιν ἐμήνυσε τοῖς ἔνδον λέγων· „Εἰ βούλεσθε τοῦ σῴζεσθαι, παράδοτε τὴν πόλιν·“ — Αὐτοὶ δὲ μὴ πεισθέντες, ἀλλὰ λοιδορίας ἐκχέαντες ἀμέτρους, πῦρ ἐνίησι τοῖς δοκοῖς, οἷς, ἐνίδρυτο ἡ πόλις καὶ ἐκ τῶν θεμελίων κατέπεσε καὶ εἰσελθόντες ἤρξαντο ἀφειδῶς κατακόπτειν καὶ σκυλεύειν τοὺς πολίτας. Ὁ δὲ Ταμὴρ-χὰν ἐκέλευσε πάντας τοὺς προὔχοντας τῆς πόλεως συναθροῖσαι εἰς ἓν καὶ προστάξας λάκκους ὀρύγειν ὡς τάφους μεγέθεις καὶ δεσμεῖν αὐτοὺς δεσμόν, ὃν οὐκ ἐσοφίσατό τις τῶν τυράννων· τὸν γὰρ αὐχένα ὑποκλίναντες καὶ ἐν μέσῳ τῶν σκελῶν ὠθήσαντες, ἄχρις ἡ ῥὶν τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου, ὁποίου ἄρα καὶ εἴη, καταντήσῃ ἐν τῷ πρωκτῷ, αἱ δὲ κνῆμαι σὺν τοῖς γόνασιν ἐξ ἑκατέρων τῶν ὤτων ἀπηωρημέναι, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὥσπερ κανθόχοιρος σφαιροειδὴς ἐν τῷ τάφῳ ἠκοντίζετο. Καὶ δέκα ἢ καὶ πλείονες ἐν ἑνὶ μνημείῳ ὄντες, οὐ συνέκλειον χώμασιν, ἀλλὰ σανίσιν ἀσφαλίσαντες ἐπάνω τῶν σανίδων ἐχωμάτιζον, ἵνα μὴ εὐκόλως πνιγέντες ἀποβάλλωνται τοῦ ζῆν. Τοιαύτην ὁ Σκύθης ἐπενοήσατο βάσανον. Ἐπεὶ οὖν αὐτὴν εἰς τέλος ἠφάνισεν, ἔρχεται εἰς 61b
τὰ τῆς Φοινίκης μέρη καὶ ἕως αὐτῆς Δαμασκοῦ καὶ ἐμπιπρᾷ καὶ λεηλατεῖ καὶ λαμβάνει πλοῦτον ἀναρίθμητον καὶ αἰχμαλωσίαν πολλήν. Καὶ τὴν Δαμασκὸν ἐρημώσας ἐπὶ τὸ Χάλεπ διαβαίνει καὶ αὐτὸ ἠφάνισεν· καὶ πολλοὺς τῶν τεχνῶν ἐπιστήμονας εἰς Περσίαν μετοίκισεν. Καὶ τοὺς Ἄραβας φοβήσας ἐπανέζευξεν εἰς Σαμαρχάντ, μητρόπολιν Περσίας. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ ἀκούων τὰ γενόμενα ἐν τῷ Ἀρσυγγάν, ἐν Σεβαστείᾳ τῇ πόλει, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν τῇ Δαμασκῷ καὶ τῷ Χάλεπ, οὐκ ἐπαύετο ποιῶν ἀπογραφὰς ἔν τε ἑῴᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀθροίζων νέον στρατὸν καὶ ὑπὲρ περισσοῦ τοῦτον πληθύνων.

7. Οἱ δὲ πτωχοὶ Πολῖται σὺν τῷ βασιλεῖ χεῖρας πρὸς Θεὸν αἴροντες, σὺν δάκρυσι πλείστοις ἱκέτευον λέγοντες· „Θεὲ καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, ἐλέησον ἡμᾶς τοὺς ἀχρείους δούλους σου καὶ δὸς τὸν ἐπαπειλοῦντα ἡμᾶς καὶ τὸν σὸν οἶκον τοῦτον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἅγια ἄλλην μέριμναν, ἄλλην φροντίδα, ἄλλον λογισμόν, ἵνα ἐλευθερωθέντες τῆς αὐτοῦ τυραννίδος δοξάσωμέν σε τὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸν ἕνα Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.“

XVI. Ἔαρος δὲ ἀρξαμένου ἰδοὺ καὶ ὁ Τεμὴρ-χὰν ἐκ Περσίας πρὸς τὰ τοῦ Ταναΐδος μέρη ἐλθὼν καὶ τοὺς Ταυροσκύθας καὶ Ζικχοὺς καὶ Ἀβασγοὺς ἀθροίσας καὶ τὰ ἐν τῷ Βοσπόρῳ πολίχνια κατασκάψας, διέβη πρὸς τὰ τῆς Ἀρ- 62b
μενίας μέρη· καὶ τὴν Καπαδοκίαν διελθὼν σὺν πολλῇ στρατιᾷ καὶ ἐκ τῶν Ἀρμενίων οὐκ ὀλίγους παραλαβών, πρὸς τὰ τῶν Γαλατῶν μέρη ἀφίκετο στρατὸν ἔχων ὡς ὁποτὲ Ξέρξης πολυαρίθμητον.

---

10 ὠτῶν P || 10-11 ἀκανθόχοιρος Bull || 30 Ταναΐδος Bull: Thanaide I: νάιδος P | Ζυκχοὺς P || 32 Καππαδόκιαν P || 33 Γαλάτων P ||

Tauroscițí sînt de înțeles Tătarii din Crimeea, sub Zichi și Avasgi: Iviri și georgieni din regiunea Caucazului. — *Bospor:* e strîmtoarea Cherci de azi de la Crimeea. — **Γαλατῶν** *Galatiei:* Duca așază bine Ancara în fosta provincie romană Galatia, dar și L. Chalc., I, 145, 4 și G. Sfranțes, I, 88, 16 nu greșesc așezînd-o în părțile provinciei antice grecești Frigia.

Lupta de la Ancara 1402.

2. Dar şi Baiazid ducînd cu sine toată armata din Tracia şi din Anatolia şi altă armată de ieniceri şi avînd împreună cu el pe sîrbul Ştefan, feciorul lui Lazar, cu o gardă foarte mare, a pornit şi el să-l întîlnească pe Temir, şi cum s-a apropiat şi el de părţile Galatiei, a aflat că Temir a poposit lîngă oraşul Ancara. Venind şi el mai aproape şi aşezîndu-şi corturile în mijlocul cîmpiei pe aproape de Ancara, avea şi rîul curgînd de-a dreptul prin cîmpie cu apă bună de băut pentru trebuinţa armatei şi a cailor şi a întregii tabere; Temir însă se aşezase într-un loc lipsit de apă. Dar ce se întîmplă? Baiazid porunceşte să se facă vestiri prin mijlocul taberii, ca a doua zi să iasă cu toţii la vînătoare. Şi a pornit cu toată armata, vînînd trei zile şi gonind cerbi. Temir însă ridicîndu-se din locul unde era, a venit, aşezîndu-şi tabăra la marginile rîului, unde stătuse mai înainte Baiazid. Fiind deci greu de apă, mai ales că şi soarele trecea prin constelaţia leului, Temir nu mai avea grija apei de băut. Dar Baiazid semeţindu-se şi gîndindu-se cu dispreţ la lupta cu Temir, socotind-o ca un lucru de mîna a doua, s-a ţinut cu stăruinţă de vînătoare ; şi acesta a fost primul pas spre nenorocirea sa. Căci ieşind la vînătoare şi soarele fiind la zenit, ostaşii de arşiţa soarelui ajungeau în primejdie să-şi piardă viaţa ; şi cereau apă şi nu era ; leşinau şi mureau. Şi au murit din acest mare neajuns cinci mii de oameni. După trei zile întorcîndu-se spre locul unde fusese, l-a găsit pe Temir cu tabăra acolo ; şi apa nu mai era sub stăpînirea lui, ci aşezarea locului era departe de apă şi nu o putea avea uşor. De nevoie deci au văzut că a doua zi o să trebuiască de nevoie să înceapă lupta.

3. In zilele acelea, cînd soarele era în timpul primăverii trecînd prin constelaţia gemenilor, a apărut pe cer în părţile dinspre apus un semn prevestitor de rele. Era o cometă foarte luminoasă cu coada dreaptă şi arzînd ca flacăra focului, mai bine de patru coţi de lungă ; şi-şi arunca lumina ca o lance de la apus spre răsărit. Ori de cîte ori soarele apunea după orizont, atunci îşi desfăşura şi ea razele particulare şi lumina toate capetele pămîntului şi nu lăsa să lucească celelalte stele şi nici văzduhul să se întunece, ci flacăra ei se întindea biruitoare şi se revărsa pînă în înaltul cerului, pînă ce dispărea sub orizont. Acest semn l-au putut vedea indienii, chaldeii, egiptenii, frigienii, perşii şi locuitorii din Asia Mică, şi tracii şi ungurii, dalmaţii şi italienii, spaniolii şi francezii şi orice altă naţie care-şi avea locuinţele pe la curgerile oceanului. Şi a stat o minune ca

2 : *Ştefan :* vz. IV 1. — *soarele trecea prin constelaţia leului :* lupta de la Ancara a avut loc la 28 iulie 1402, după G. Sfranţes, I, 72, 5.

3 : Γερμανοὶ frînci, adică francezi şi germani ; vz. V, 2 ; XI, 2 ; XIV, 5. —

2. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ καὶ αὐτὸς πᾶσαν στρατιὰν συνάξας θρᾳκικὴν τε καὶ ἀνατολικὴν καὶ νεόλεκτον ἄλλον στρατὸν καὶ τὸν Σέρβον ἔχων ὁμοῦ Στέφανον, τὸν τοῦ Λαζάρου υἱὸν σὺν δορυφόροις πλείστοις, ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς συναντήσων τῷ Τεμὴρ. Ὡς δὲ καὶ αὐτὸς προσήγγισε τοῖς μέρεσι Γαλατίας, ἔμαθεν, ὅτι Τεμὴρ ἐν Ἀγγύρᾳ τῇ πόλει πληκεύων ἦν. Ἐγγίσας δὲ κἀκεῖνος πλησίον καὶ τὰς σκηνὰς πήξας ἐν μέσῳ τοῦ κάμπου πλησίον Ἀγγύρας, εἶχε καὶ τὸν ποταμὸν εὐθυῤῥοοῦντα καὶ τὸ πότιμον ὕδωρ διά τε τὴν χρείαν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἵππων καὶ πάσης τῆς παρατάξεως· ὁ δὲ Τεμὴρ ἦν οἰκῶν ἐν ἀνύδρῳ γῇ. Πλὴν τί γίνεται; Κελεύει ὁ Παγιαζὴτ διαλαλιὰς γενέσθαι ἐν μέσῳ τοῦ φωσάτου τῇ ἐπιούσῃ ἐξελθεῖν ἅπαντας ἐν κυνηγεσίῳ. Ἐξῆλθεν οὖν σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι τρεῖς ἡμέρας κυνηγετῶν καὶ ἐλάφους διώκων. Ὁ δὲ Τεμὴρ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ τόπου, οὗ ἦν, ἦλθε καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ, ὅπου ἐκάθητο πρώην ὁ Παγιαζήτ. Ὕδατος τοίνυν σπανίζοντος, ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος ἐν τῷ λέοντι τὴν πορείαν ἐποίει, ὁ Τεμὴρ οὐκ ἐφρόντιζε πλέον περὶ ὑδροποσίας. Ἀλλ' ὁ Παγιαζὴτ ἀλαζονευόμενος καὶ ὑπεροπτικῶς δεικνύων τὴν συμπλοκὴν τοῦ Τεμήρ, ὡς ἐκ δευτέρου λόγου προσέχων αὐτήν, ἐνήργησε τὰ κυνηγέσια· καὶ ἡ πρώτη 63b τῆς αὐτοῦ δυστυχίας ἐμβολὴ ὑπῆρχεν αὕτη. Ἐξελθὼν γὰρ καὶ τοῦ ἡλίου ὄντος ἐν μεσουρανήματι, οἱ στρατιῶται ὑπὸ τοῦ καύσωνος ἀπελέγοντο τῇ ζωῇ· καὶ ἐζήτουν ὕδωρ καὶ οὐκ ἦν· καὶ ἐλειποψυχοῦντο καὶ ἀπέθνησκον. Ἀπέθανον οὖν ἐν τῇ κακοπαθείᾳ αὐτῇ ἄνδρες πεντακισχίλιοι. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας στραφεὶς ἐν ᾧ τόπῳ ἔκειτο, εὗρε τὸν Ταμὴρ ἐκεῖ κατουνεύσαντα· καὶ τὸ ὕδωρ οὐχ ὑπ' ἐξουσίαν αὐτοῦ ἦν, ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ τόπου ἀπεμάκρυνε τοῦτο καὶ οὐκ εἶχον εὐκόλως. Ἐξ ἀνάγκης οὖν ἔγνωσαν, ὅτι τῇ ἐπιούσῃ ἐξ ἀνάγκης μέλλωσι συνάψαι πόλεμον.

3. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ὁπότε τὴν ἐαρινὴν ὥραν ὁ ἥλιος ἐποίει διιὼν τοὺς διδύμους, περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη σημεῖον ἐφάνη ἐξ οὐρανοῦ καὶ προάγγελος κακῶν. Τὸ δὲ ἦν κομήτης περιφανής, ὄρθιον ἔχων τὴν κόμην καὶ ὡς πῦρ φλογερὰν ὑπὲρ πήχεις τέτταρας, ἀπὸ δύσεως ἐν ἑῴᾳ ὡς δόρυ κινῶν τὴν ἀκτῖνα. Ὁπότε δ' ἂν ὁ ἥλιος ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα δύνας ἦν, τότε καὶ αὐτὸς ἐξήπλου τὴν ἰδίαν ἀκτῖνα καὶ κατηύγαζε πάντα τὰ τῆς γῆς πέρατα καὶ οὐκ ἐδίδου τοῖς λοιποῖς ἀστράσιν ἐξαυγάζειν οὐδὲ τὸν ἀέρα μελανίζειν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερεκτείνετο καὶ ἐν τῷ μεσουρανίσματι ὑπερεκκέχυτο ἡ φλόξ, ἕως ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα περιωρίζετο. Τοῦτο τὸ σημεῖον ἑωράκασιν Ἰνδοί, Χαλδαῖοι, Αἰγύπτιοι, Φγῦγες, Πέρσαι καὶ οἱ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν οἰκοῦντες, Θρᾷκαί τε καὶ Οὖννοι, Δαλμάται καὶ Ἰταλοὶ καὶ Ἱσπανοὶ καὶ Γερμανοὶ καὶ ἄλλο εἴ τι ἔθνος ἦν οἰκῶν ἐν τοῖς τοῦ

---

23 μέλλωσι P: μέλλουσι Bek.

aceea foarte înfricoşătoare, lucind şi luminînd pretutindeni, care se chema şi masalagiu, pînă în timpul echinocţiului de toamnă cînd soarele începe să treacă prin constelaţia cumpenii.

4. Ci să ne întoarcem din nou şi să vedem minunatele lucrări ale lui dumnezeu, cum pe un faraon l-a înecat cu ajutorul altui faraon şi cum poporul domnului a aflat alinare de multele lui necazuri; ci el n-a văzut şi n-a priceput.

Scitul de cu seară a făcut vestiri în toată tabăra, aşa că dimineaţa toţi s-au aflat încălecaţi, înarmaţi şi îmbrăcaţi în zale ; sculîndu-se acuma foarte de dimineaţă, a aşezat în linie de luptă pe toţi căpitanii de cete mari şi mici şi la aripa dreaptă a pus comandant pe cel dintîi din feciorii lui, iar la aripa stîngă pe nepotu-său ; căci Temir era de peste şaizeci de ani, şi la coada oştirii a rămas însuşi comandant. Atunci le-a împărţit poruncile spunîndu-le : „Oamenii mei adunaţi şi armata mea neînvinsă, făptură de oţel şi zid de tărie şi neam neistovit, voi aţi auzit de faptele de vitejie ce le-au făcut de la început părinţii noştri, nu în Răsărit, căci aceasta este patria noastră, ci în Europa şi în Libia şi, simplu grăit, peste tot pămîntul. Voi ştiţi bine ridicarea lui Xerxe şi Artaxerxe în contra elenilor, spun a elenilor bărbaţi eroi semizei ; căci aceşti turci, amestecătură barbară, puşi alăturea de aceia se aseamănă ca lăcusta cu leii. Şi nu să vă fac curaj, vă amintesc acestea, căci fiara ce o vînăm, e acuma în mîinile noastre. Ci să nu ne fugă momîia aceasta din mînă, ci să fie prinsă întreagă şi sănătoasă, ca să o ducem în ţara Persiei şi să o arătăm copiilor noştri şi să o învăţăm minte să nu ne înjure soţiile noastre, bătîndu-şi joc de noi. Vreau deci ca acest loc mare ce se vede, să fie înconjurat şi aripa dreaptă să fie dusă în cerc, de asemenea şi cea stîngă; şi întreg cîmpul împrejmuiţi-l cu un val de întărituri şi inamicul să se afle la mijloc ca un centru al cercului". — Şi atunci cele două aripi, una din dreapta şi cealaltă din stînga, mergînd pe marginea locului, au început să-l înconjoare, fiind încă dis-de-dimineaţă.

5. Baiazid însă la răsăritul soarelui şi-a aşezat cetele în linie de bătaie şi, punînd să răsune semnalul de luptă, stătea aşteptînd ca sciţii să înceapă lupta. Aceia însă fără vreo vorbă sau strigăt sau zgomot cît de neînsemnat, făceau ce li se poruncise, lucrînd ca nişte furnici fără zăbavă. Atunci Baiazid a început să ocărească şi să înjure pe marii lui dregători

---

λαμπαδίας masalagiu, pentru că acest fel de comete se aseamănă unui purtător de torţă. Cp. Zonaras, ed. Bonn, III, 195, 11 : κομήτης ἀστὴρ ὁ λεγόμενος ξυφίας „astru comet numit Paloş", asemănător deci unui paloş.

4 : οὐδὲ συνῆκεν *n-a priceput:* Psalm, 106, 7 şi profet. Isaia, 1, 3. — *Scitul:* adică tătarul. — ταγματάρχας καὶ χιλιάρχους am tradus generalizînd cu *„căpitani de cete mari şi mici";* de fapt însă ταγματάρχης e comandant de legiune, regiment sau batalion, un maior; şi χιλιάρχης e comandantul unui grup de o

Ὠκεανοῦ ῥεύμασιν. Ἔστη οὖν τὸ τοιοῦτον φρικωδέστατον τέρας ἁπανταχοῦ φαῖ- 64b
νον καὶ λάμπον, ὃ καὶ λαμπαδίας καλεῖται, ἄχρι τῆς φθινοπωρινῆς ἰσημερίας, τοῦ ἡλίου ἐν τῷ ζυγῷ τὴν πορείαν ἀρξαμένου ποιεῖσθαι.

4. Ἀλλ' ἐπανίωμεν αὖθις καὶ ἴδωμεν τὰ τοῦ Θεοῦ ξένα τεράστια, πῶς τὸν Φαραὼ κατεπόντισε δι' ἑτέρου Φαραὼ καὶ πῶς ὁ τοῦ Κυρίου λαὸς εὗρεν ἀνακωχὴν τῶν πολλῶν πόνων αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ εἶδεν οὐδὲ συνῆκε.

Ὁ Σκύθης οὖν διαλαλιὰς ἀφ' ἑσπέρας ποιήσας ἐν παντὶ τῷ στρατοπέδῳ, ὥστε πρωῒ εὑρεθῆναι τοὺς πάντας ἐπωχουμένους καὶ περιφραγμένους τοῖς ὅπλοις, ἀναστὰς ἤδη ὄρθρου βαθέος παρετάξατο πάντας τοὺς ταγματάρχας καὶ χιλιάρχους καὶ ἐν μὲν τῷ δεξιῷ κέρατι ἔστησεν ἀρχηγὸν τὸν πρῶτον τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ τὸν ἔγγονον αὐτοῦ, ἦν γὰρ ὑπὲρ τὰ ξ' ἔτη ὁ Τεμήρ, ἐν δὲ τῇ οὐραγίᾳ αὐτὸς ἐτέτακτο. Τότε προσέταξεν αὐτοῖς λέγων· „Ὦ ἐμὸν ἄρθοισμα καὶ στρατὸς ἀκαταγώνιστος, φύσις ἀδαμάντινος καὶ στεῤῥὸν τεῖχος καὶ γενεὰ δυσανάλωτος, ἠκούσατε τὰς ἐξ ἀρχῆς γεγονυίας παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν ἀριστείας οὐκ ἐν τῇ ἑῴᾳ, καὶ γὰρ αὕτη ἡμετέρα πατρίς ἐστιν, ἀλλ' ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Λιβύῃ καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Οἴδατε ἀκριβῶς τὴν Ξέρξου καὶ Ἀρταξέρξου κατ' Ἑλλήνων ἐπανάστασιν, Ἑλλήνων λέγω τῶν ἡμιθέων ἡρώων ἀνδρῶν· οὗτοι γὰρ οἱ μιξοβάρβαροι Τοῦρκοι ὡς ἀκρὶς πρὸς λέοντας ἐγγὺς ἐκεί- 65b
νων εἰκάζονται. Οὐ γὰρ θαῤῥύνων ὑμᾶς ἀναμιμνήσκω ταῦτα· καὶ γὰρ ἤδη ἐν χερσὶν ἡμετέραις τὸ θήραμα. Ἀλλὰ μὴ ἀποδρασάτω τὸ μορμολύκιον τοῦτο ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν, ἀλλ' ἀγρευθήτω σῶον καὶ ὑγιές, ἵνα ἐν τῇ Περσικῇ γῇ ἀπαγαγόντες δείξωμεν αὐτὸ τοῖς τέκνοις ἡμῶν καὶ παιδεύσωμεν αὐτὸν τοῦ μὴ ἀφορκίζειν ἡμᾶς κατὰ τῶν συζύγων ἡμῶν. Βούλομαι τοίνυν τὸ ὁρώμενον τοῦτο μέγα χωρίον περικυκλωθῆναι καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας κυκλοφορικῶς ἀγέσθω, ὁμοίως καὶ τὸ ἀριστερόν· καὶ χαρακώσατε τὸ πεδίον ἅπαν καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐν μέσῳ ὡς κέντρον τοῦ πόλου εὑρεθήτω." — Τότε τὰ δύο κέρατα, τὸ μὲν ἐκ δεξιῶν, τὸ δὲ ἐξ εὐωνύμων, ἤρξαντο κυκλεῖν τὸ περίγειον ἔτι πρωΐας οὔσης.

5. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ ἡλίου ἀνατέλλοντος καὶ αὐτὸς τοὺς λεγεῶνας συντάξας καὶ τὸ ἐνυάλιον ἠχήσας, ἵστατο ἐκδεξόμενος ἀφετηρίας παρὰ τοῖς Σκύθαις. Οἱ δὲ ἐπράττοντο τὰ προσταχθέντα ἄνευ φωνῆς ἢ ἀλαλαγμοῦ ἢ τοῦ τυχόντος ἤχου, ἐργαζόμενοι ὡς ἄοκνοι μύρμηκες. Ἤρξατο οὖν ὁ Παγιαζὴτ ἀδολεσχῶν καὶ

---

mie de oameni. — *O, oamenii mei adunați ș.a.m.d.* Dacă vorbirea lui Cantacuzino IX, 3, Duca a ticluit-o bine și a compus-o retoric frumos, apoi această cuvîntare a lui Timur-Lenk, inventată și compusă și ea de Duca, trebuie să spunem că e cam deplasată, cînd îl face pe Timur-Lenk să se declare urmaș al lui Xerxe și Artaxerxe, spre a-și încuraja ostașii. — *Libia,* adică Africa. — *Xerxe* (485—465) și *Artaxerxe* (465—425) ; împărați de-ai Persiei antice. — *să nu ne înjure soțiile noastre:* vz. mai sus XV, 4.

5 et passim : *sciții,* adică tătarii lui Timur-Lenk

şi pe ceauşi să-i umilească şi să-i lovească, pentru că n-ar duce bine războiul. Atunci unul din cei de frunte din steagul lui Atin auzind că domnul său Atin împreună cu fratele îi stau în faţă, a dat frîu liber cailor, şi cu steagul său de cinci sute de ostaşi a trecut şi a fugit la cei din faţă. Şi oamenii lui Sarchan au început să facă şi ei la fel. De asemenea şi oamenii lui Mandahia şi Carmian, cînd au văzut pe domnii lor strigînd şi făcîndu-le semne, cu toţii au început să fugă şi să treacă la adversarii din faţă. Şi Baiazid ca şi cioara din poveste a început puţin cîte puţin să fie smuls de penele străine, iar cercul sciţilor să se rotunjească şi foarte curînd să fie încheiat deplin.

6. Cînd feciorul lui Lazar şi cumnatul lui Baiazid, Ştefan care era încă lîngă el cu o gardă de cinci mii de ostaşi sîrbi, a văzut aceasta, neputînd răbda înfrîngerea, porneşte cu mult curaj războinic asupra sciţilor, toate suliţele îndreptîndu-le în contra lor. Iar sciţii cînd au văzut îndrăzneala lor plină de mînie, le-au deschis o uşă şi le-a dat o ieşire. Şi sciţii din urmă îi dădeau jos pe luptători, lovind cu săgeţile în picioarele dindărăt ale cailor, căci călăreţilor nu le puteau face nimic, fiind îmbrăcaţi în zale de oţel. Atunci sîrbii iarăşi s-au întors şi sciţii iar le-au deschis o uşă, lăsîndu-i să intre, numai că din amîndouă părţile au căzut nu puţini oameni. Şi Ştefan apropiindu-se de Baiazid, i-a vorbit la ureche destule cuvinte, dar nu l-a înduplecat să-l asculte să fugă; căci îl înconjuraseră acum ciini mulţi şi tauri graşi au făcut cerc în jurul lui. Ştefan însă văzînd situaţia, prevedea ce va fi curînd; şi luînd pe ai săi şi pe feciorul cel mare al lui Baiazid care se chema Musulman, a lovit din nou în mijlocul duşmanilor ce-i stăteau în faţă şi, cu putere multă rărindu-i, abia a scăpat din capcană, după ce a pierdut mulţi şi după ce însuşi a ucis foarte mulţi. Căci sciţii se îndesiseră foarte, ajungînd de la primul cerc în plin mijloc. Ştefan însă fugind, a luat drumul ce duce spre Brusa şi Musulman cu el.

7. Sciţii însă, pe toţi turcii cîţi o apucaseră la fugă, îi tăiau fără cruţare, pînă ce Baiazid, fiindcă era foarte strîmtorat, s-a urcat în mijlocul cîmpiei pe un deal oarecare, avînd rămaşi pe lîngă sine ca la zece mii de robi de-ai lui, de acei pe care-i numesc ieniceri; toată cealaltă oaste fugea în dezordine. Sciţii gonindu-i pe Turci, cum l-au zărit pe Baiazid,

---

5: *din steagul lui Atin... Sarchan... Mandahia şi Carmian:* prin acestea Duca vrea să spună că unităţile recrutate din sultanatele selgiucide Aidin, Germyan, Menteshe şi Saruchan desfiinţate de Baiazid, dar din care unii sultani şi oameni de conducere se refugiaseră la Timur-Lenk, l-au părăsit pe Baiazid în toiul luptei. — *domnul său Atin... pe domnii lor:* pe sultanul din Aidin nu-l mai chema Atin şi nici pe sultanii ceilalţi nu-i mai chema aşa, precum s-ar părea din acest loc, ci ei aveau

ὑβρίζων τοὺς μεγιστᾶνας αὐτοῦ καὶ τοὺς τζιαβούσιδας ὑποβιβάζων καὶ δέρων, ὡς οὐ καλῶς τὸν πόλεμον ἀντιτίθενται. Εἷς δὲ τῶν ὑπερεχόντων ἀπὸ τοῦ βάνδου τοῦ Ἀτὴν ἐνωτισθείς, ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ ὁ Ἀτὴν σὺν τῷ ἀδελφῷ κατὰ πρόσωπον εἱστήκει, ἀφεὶς ὅλας ἡνίας καὶ λαβὼν τὸ βάνδον σὺν πεντακοσίοις ὁπλίταις αὐτόμολος εἰς τοὺς ἐναντίους ἔδραμεν. Οἱ δὲ τοῦ Σαρχὰν καὶ αὐτοὶ τὰ 66b
ὅμοια ἔπραττον. Ὁμοίως καὶ οἱ τοῦ Μανταχία καὶ τοῦ Καρμιάν, ὁρῶντες τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν κράζοντας καὶ σημειοῦντας εἰς αὐτούς, ἅπαντες ἔφευγον καὶ πρὸς τοὺς ὑπεναντίους ἐχώρουν. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ ὡς ὁ κολοιὸς κατ᾽ ὀλίγον ἐψιλοῦτο, ὁ χόρος δὲ τῶν Σκυθῶν ἐκυκλοῦτο καὶ σφαῖρα ὡς ἄρτι ἐγένετο.

6. Ἰδὼν δὲ Στέφανος, ὁ τοῦ Λαζάρου υἱὸς καὶ γυναικαδελφὸς τοῦ Παγιαζήτ, ἔτι συνὼν αὐτῷ σὺν πεντακισχιλίοις ἀνδράσι Σέρβοις δορυφόροις καὶ μὴ φέρων τὴν ἧτταν, ἀρεϊκῷ θυμῷ πρὸς τοὺς Σκύθας χωρεῖ, στήσαντες τὰ δόρατα πάντα κατὰ πρόσωπον τῶν Σκυθῶν. Οἱ δὲ Σκύθαι ἰδόντες τὴν τόλμαν αὐτῶν πλήρης θυμοῦ, ἀνοίξαντες θύραν ἔδωκαν αὐτοῖς διέξοδον. Οἱ δὲ Σκύθαι ἐξόπισθεν ἔβαλλον βέλεσι τοὺς στρατιώτας ἐν τοῖς ὀπισθίοις τῶν ἵππων· τοὺς γὰρ ἐπιβάτας οὐκ εἶχον ἀδικῆσαί τι περιπεφραγμένους ὄντας μέλανι σιδήρῳ. Οἱ δὲ Σέρβοι πάλιν ἐπαναστραφέντες καὶ πάλιν θύραν ἀνοίξαντες οἱ Σκύθαι, ἔδωκαν αὐτοῖς εἴσοδον, πλὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἔπεσον οὐκ ὀλίγοι. Πλησιάσας δὲ ὁ Στέφανος τῷ Παγιαζὴτ καὶ εἰπὼν εἰς τὸ οὖς ἱκανὰ ῥήματα, οὐκ ἔπεισεν αὐτὸν καταπειθῆ τοῦ ἀποδρᾶσαι· ἤδη γὰρ περιεκύκλωσαν αὐτὸν κύνες πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον αὐτόν. Ὁ δὲ Στέφανος ὁρῶν τὰ γενόμενα καὶ προβλέπων τὰ μετ᾽ ὀλίγον ἐσόμενα, τοὺς ἰδίους λαβὼν καὶ τὸν πρῶτον υἱὸν τοῦ Παγιαζήτ, τὸν λεγόμενον Μουσουλμάν, κρούσας ἐν μέσῳ πάλιν τῶν ὑπεναντίων καὶ 67b
σὺν δυνάμει πολλῇ ἀραιώσας αὐτοὺς καὶ ἀποβαλὼν πολλοὺς καὶ αὐτὸς κατασφάξας πλείστους, μόλις ἐξῄει τῆς ἐνέδρας. Ἦσαν γὰρ οἱ Σκύθαι πεπυκνωμένοι, ἀπὸ τοῦ πρώτου κύκλου εἰς τὸ ναστὸν καταντήσαντες. Ὁ δὲ Στέφανος τὴν πρὸς Προῦσαν ἀπάγουσαν φεύγων ἦν καὶ ὁ Μουσουλμὰν σὺν αὐτῷ.

7. Οἱ δὲ Σκύθαι πάντας τοὺς Τούρκους, ὅσοι φεύγοντες ἦσαν, ἅπαντας ἀφειδῶς κατέτεμον, ἕως οὗ ὁ Παγιαζὴτ ἀνελθὼν ἐν μέσῳ τοῦ κάμπου δι᾽ ἄκραν στενοχωρίαν ἐν βουνῷ τινι ἔχων παραλειπομένους ὡς δέκα χιλιάδας ἀργυρωνήτους σὺν αὐτῷ δούλους αὐτοῦ, τοὺς οὓς καλοῦσι γενιτζάριδας· τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν

14 αὐτοῖς Buli: αὐτοὺς P: sed vide v. 18 αὐτοῖς P || 31 γενήτζαρίδας P.

acuma alte nume (vz. XVIII, 3), dar Duca, după obiceiul turcesc (vz. II, 3: *Caramian)*, îi numeşte tot cu numele străbunilor înfiinţători ai domniilor lor. — *cioara din poveste:* figura aceasta cu cioara care, descoperită fiind că s-a împodobit cu penele altor păsări, e smulsă apoi, e întrebuinţată cu plăcere de Duca; vz. XXIV, 6, XXVII, 1; vz. şi Const. Manasses, Cronograf v. 6589.

6: *Ştefan* vz. mai sus, IV, 1. —κύνες... πίονες *ciini... graşi:* Psalm, 22, 13.

zbătîndu-se acuma ca un rechin în mijlocul mrejei, s-a dat veste din om în om, ca nimeni să nu mai ucidă pe nimenea ; şi atunci îi despoaie pînă la piele şi le dau drumul. Căci lege este aceasta, moştenită de demult şi se păstrează neschimbată la urmaşi, nu numai la bizantini, ci şi la perşi, la tribali şi la sciţi, avînd aceleaşi credinţe, ca numai lucrurile să fie prădate, persoanele însă să nu fie robite şi nici ucise decît în toiul luptei.

8. Atunci ienicerii lui Baiazid se năpusteau ca nişte lei asupra sciţilor ; dar sciţii din cauza rîndurilor lor covîrşitoare rezistau turcilor. Căci ce puteau face zece faţă de o sută de sciţi ? Ci toţi au fost ucişi. Şi starea nenorocită a lui Baiazid ajunsese atît de departe, încît sciţii s-au apropiat de el şi i-au spus : „Descalecă, domnule Baiazid, şi vino încoace ! Te chiamă Temir-han“. — Atunci fără să vrea, a descălecat, căci calul îi era arăpesc, de mare preţ. Ei însă au pus şeaua pe o mîrţoagă mică şi urcîndu-l pe ea, l-au dus la Temir-han.

9. Acesta însă, ajungîndu-i la ureche că Baiazid era în mîinile lui, a poruncit să se ridice un cort şi şedea înăuntrul cortului cu feciorul său jucînd şah, pe care perşii îl numesc santraţ, iar latinii scacon ; el voia cu aceasta să arate că : „Nu aveam eu nici o grijă pentru prinderea lui Baiazid ; căci cu armata mea nenumărată îl aveam ca pe o vrabie în laţ“. Dar într-adevăr el numai se prefăcea, ascunzînd adevărul ; căci, deşi armatele lui ajungeau şi la de două ori pe atît, totuşi mare grijă şi necaz se ţinea de el, pînă ce a văzut că pasul norocului se îndreaptă lin spre el. Şi atunci s-a apucat de născociri şi poveşti şi dăruirile norocului le socotea isprăvi de vitejie de ale lui.

10. Aducîndu-l deci pe Baiazid l-au pus să stea drept în uşa cortului; şi ridicînd glasul, l-au aclamat pe Temir-han şi deodată cu aclamarea au pe buze şi numele lui Baiazid : „Iată“, zic, „şi sultanul turcilor legat stă lîngă tine“. Temir însă cufundat în jocul şahului, nu s-a grăbit să se ridice spre cei ce îi aduceau urări şi închinăciune. Atunci ei, cum stăteau, din nou cu glas mai tare, l-au aclamat şi a doua oară i-au spus numele lui Baiazid. Atunci, bătut fiind şi în jocul şahului de feciorul său, care i-a dat siahruh în limba persă, ceea ce la italieni se spune scaco-zogao, — de atunci numele lui s-a chemat Siahruh, adică al feciorului lui, — Temir şi-a ridicat ochii şi, văzînd garda de ostaşi şi pe Baiazid în mijlocul lor ca pe un făcător de rele, i-a întrebat, spunînd : „Acesta e acela care cu puţin în urmă ne despărţea de soţiile noastre, dacă nu ne vom

7. *perşi :* aici turci ; *tribali :* sîrbi ; *sciţi :* tatari.
10 : *numele lui s-a chemat Siahruh :* La L. Chalc., I, 129, 17 şi 145, 22 feciorul lui Timur-Lenk apare de mai înainte cu acest nume. — *ne despărţea de soţiile noastre :* vz. XV, 4.

χύδην ᾤχετο. Οἱ δὲ Σκύθαι διώκοντες τοὺς Τούρκους, ὡς εἶδον τὸν Παγιαζὴτ ἐν μέσῳ τῶν ἀρκύων ἤδη ὡς λάβρακα σπαίροντα διαλαλιᾶς γενομένης „μηδεὶς φονεῦσαί τινα“, γυμνοὺς ποιοῦντες ἀφίεσαν. Νόμος γάρ ἐστιν οὗτος, ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ πρὸς τοὺς ἀπογόνους κατιὼν ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ Πέρσαις καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Σκύθαις διὰ τὴν ταυτότητα τῆς πίστεως, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα.

8. Τότε οἱ τοῦ Παγιαζὴτ δοῦλοι ὡς λέοντες ἀντέπιπτον τοῖς Σκύθαις· οἱ δὲ Σκύθαι διὰ τὴν ὑπὲρ περισσοῦ αὐτῶν σύνταξιν ἀντικαθίσταντο τοῖς Τούρκοις. Τί γὰρ εἶχον ποιῆσαι δέκα πρὸς ἑκατὸν Σκύθας; πλὴν πάντες ἐσφάγη- 68b
σαν. Καὶ τόσον κατηντήκει τὰ τοῦ Παγιαζὴτ δυστυχήματα, ὡς πλησιάσαι τοὺς Σκύθας καὶ εἰπεῖν αὐτῷ· „Κατάβηθι τοῦ ἵππου, κύριε Παγιαζήτ, καὶ δεῦρο· καλεῖ σε ὁ Τεμὴρ-χάν·“ — Τότε καὶ μὴ θέλων κατέβη τοῦ ἵππου· ἦν γὰρ ὁ ἵππος ἀραβικὸς πολλοῦ τιμήματος ἄξιος. Οἱ δὲ ἔστρωσαν ἱππάριον σμικρὸν καὶ καθίσαντες αὐτὸν ἐπάνω πρὸς τὸν Τεμὴρ-χὰν ἀπήγαγον.

9. Ὁ δ' αὐτὸς ἐνωτισθείς, ὅτι Παγιαζὴτ ἐν χερσὶν ἦν, κελεύσας πῆξαι σκηνήν, ἐκάθητο μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἔνδον τῆς σκηνῆς παίζων ζατρίκιον, ὃ οἱ Πέρσαι σαντρὰτζ καλοῦσιν, οἱ δὲ Λατῖνοι σκάκον, δηλῶν ἐν αὐτῷ, ὡς· „Οὐκέτι μοι φροντὶς ἦν περὶ τῆς τοῦ Παγιαζὴτ θηρεύσεως· εἶχον γὰρ αὐτὸν διὰ τῆς ἀναριθμήτου μου δυνάμεως ὡς στρουθίον ἐν παγίδι.“ — Πλὴν τὸ ἀληθὲς ἦν ὑποκρίνων τὴν ἀλήθειαν· καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπὶ διπλασίονα ἐχώρει τὰ τούτου στρατεύματα, ἀλλὰ καὶ μεγάλη φροντὶς καὶ κότος συνεῖχεν αὐτῷ, ἕως οὗ τὰ τῆς τύχης εἶδεν εὐμαρῶς εἰς αὐτὸν διαῤῥέοντα. Τότε καὶ ἐτεχνάζετο καὶ εἰς μύθους ἐχώρει καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνδραγαθίας ἐμέτρει τὰ τῆς τύχης δωρήματα.

10. Ἀπαγαγόντες οὖν αὐτὸν καὶ ἐν τῇ πύλῃ τῆς σκηνῆς στήσαντες ὄρθιον, ἦραν φωνὴν εὐφημοῦντες τὸν Τεμὴρ-χὰν καὶ σὺν τῇ εὐφημίᾳ καὶ τὸ τοῦ Παγιαζὴτ ὄνομα ἐπὶ χείλεσιν· „Ἰδού,“ λέγοντες, „καὶ ὁ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς παρειστήκει σοι δέσμιος.“ — Ὁ δὲ Τεμὴρ ἀσχολούμενος ἐπὶ τῇ μελέτῃ τῶν σκάκων οὐκ ἀνέθορε πρὸς τοὺς εὐφημοῦντας αὐτόν. Τότε πάλιν γεγωνοτέρᾳ φωνῇ 69b
εὐφήμουν οἱ παρεστηκότες καὶ τὸ τοῦ Παγιαζὴτ ὄνομα ἐκ δευτέρου ἀνήγγειλαν. Τότε καὶ ὁ Ταμὴρ ἡττηθεὶς ἐν τῷ τοῦ σκάκω παιγνίῳ παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, — δοὺς αὐτῷ περσιστὶ σιαχρούχ, ὃ λέγεται παρ' Ἰταλοῖς σκάκω ζογάω, ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔκτοτε Σιαχρούχ, ἤγουν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, — ἀτενίσας οὖν καὶ ἰδὼν τὴν φάλαγγα καὶ τὸν Παγιαζὴτ ἐν μέσῳ ὡς κακοῦργον, ἠρώτησεν αὐτοὺς λέγων·

---

22 ἀλλὰ καὶ καὶ P || 32 αὐτῷ Bull: αὐτὸ P.

război cu el?" — Baiazid însă luîndu-le răspunsul din gură, a zis: „Eu sînt; dar nici tu, atît de mare, să nu ai dispreț față de cei căzuți! Ci cunoaște, fiind și însuți domn, să păzești marginile domniei". — Atunci Temir văzînd cît de ars și palid e peste măsură, căci de dimineața și pînă seara nu mîncase nimic și, cu spaima morții în ochi, era uscat de arșița atît de pătrunzătoare a soarelui, s-a sculat drept și l-a pus pe Baiazid să stea jos în fața lui. Și încurajîndu-l și mîngîindu-l cu vorbe bune, a poruncit să ridice trei corturi, adică pavilioane de cinste, și i-a spus: „Mergi și odihnește-te și să nu gîndești că o să-ți fac ceea ce tu ai făcut altora. Îți jur pe dumnezeu și pe profetul lui, că nu altul îți va despărți sufletul de trupul său decît dumnezeu care l-a împreunat". — Și atunci Baiazid a intrat în corturile pe cari i le-a dat Temir, iar Temir a poruncit să tragă în jurul corturilor un șanț și ca o mie de soldați perși să stea cerc de paza corturilor, afară de șanț însă cinci mii din oamenii lui de casă, ostași bine înarmați pe care îi punea cu schimbul în fiecare zi și noapte.

11. Și a stat opt zile în cîmpia aceea unde s-a dat lupta și în aceste opt zile s-a răspîndit armata persică din Galatia în Frigia, Bitinia, Paflagonia, Asia Mică, Caria, Licia și Pamfilia, așa că în fiecare provincie și oraș se părea că este toată armata lui Temir și însuși Temir; căci în aceste opt zile s-a revărsat și s-a răspîndit peste măsură. Temir însă a luat din Ancara avere multă și robi mulți și, arzînd și nimicind pe cei ce îi ieșeau în cale, a venit la Cotiaion, capitala Frigiei, avînd cu el și pe Baiazid bine îngrădit în chipul, în care am spus mai înainte.

12. Dar la Ancara s-a fost petrecut un lucru, care face să fie amintit. Pe cînd Baiazid era încă în timpul războiului, erau cu el patru din feciorii lui: cel mai mare Musulman, după acesta Ese și al treilea Mahomed și al patrulea Musa; și mai avea acasă doi, Mustafa și Orchan, fiind încă prunci. Cel de-al treilea Mahomed în anul acela, primise de la tatăl său provincia Galatiei spre guvernare. Cum a văzut deci și el că tatăl său peste foarte puțin timp va fi în mîinile sciților, a scăpat și el cu fuga împreună cu cei de sub mîna lui și era fugar în munți, așteptînd ce are să fie. Și aflînd meșteri săpători foarte îndemînatici, s-a coborît noaptea și au săpat un șanț, ajungînd pînă la mijlocul corturilor chiar; și și-ar fi dus la capăt planul viclean, dacă puterea lui dumnezeu n-ar fi

---

18 Caria Bull: Icaria P.

11: *Asia Mică:* sub Asia, Asia Mică, Duca înțelege țărmul de apus al Asiei Mici, îndeosebi fosta Ionie antică cu centrul la Smirna și Efes; cp. XVIII, 8: *domn al Asiei;* XXIV, 4: *țara Asiei:* et passim.

12: *Mahomed... Și aflînd meșteri:* După L. Chalc., I, 150, 11, nu Mahomed, ci mari dregători de-ai lui au cîștigat cu bani săpători de-ai lui Timur-Lenk; aceștia nimerind cu galeria săpată afară de cort, au fost prinși și li s-a tăiat capul.

„Οὗτός ἐστιν ὁ πρὸ μικροῦ διαζευγνύων τὰς ἡμετέρας γυναῖκας, εἰ μὴ ἀντιπαραταξόμεθα;“ — Ὁ δὲ Παγιαζὴτ ἀντιλαβὼν τὴν ἀπόκρισιν ἔφη· „Ἐγώ εἰμι· οὐδὲ γάρ σε τοσοῦτον καταφρονεῖν τοὺς πεπτωκότας· ἀλλ’ ἴσθι, καὶ αὐτὸς ἀρχηγὸς ὤν, φυλάττειν σε τοὺς ὅρους τῆς ἡγεμονίας·“ — Τότε ὁ Τεμὴρ αἰσθόμενος τὴν εἰς ὑπερβολὴν χολώδη ὑπέκκαυσιν αὐτοῦ, ἦν γὰρ ἀπὸ πρωῒ ἕως δείλης νῆστις καὶ ὑπὸ τοῦ καύσωνος τοῦ δριμυτάτου καὶ τῆς ἀχλύος κατάξηρος, σταθεὶς ὄρθιος ἐκέλευσε καθίσαι τῷ Παγιαζὴτ ἄντικρυ τούτου· καὶ ψυχαγωγήσας καὶ παραγορήσας διὰ λόγων ἐκέλευσε πῆξαι σκηνὰς τρεῖς, ἤγουν τέντας ἐντίμους, εἰπὼν αὐτῷ· „Ὕπαγε ἀναπαύθητι καὶ μὴ λογίζου πράττειν εἰς σέ, ἃ σὺ εἰς ἄλλους πέπραχας. Ὄμνυμί σοι Θεὸν καὶ τὸν αὐτοῦ προφήτην, ὡς οὐκ ἄλλος χωρίσει τὴν ψυχήν σου ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς, εἰ μὴ Θεὸς ὁ ἑνώσας αὐτήν·“ — Τότε ὁ Παγιαζὴτ εἰσελθὼν ἐν ταῖς σκηναῖς, ἃς ὁ Τεμὴρ ἐδωρήσατο, ἐκέλευσεν ὁ Τεμὴρ 70b τάφρον ὀρύξαι γύρωθεν τῶν σκηνῶν καὶ κύκλῳ τῶν σκηνῶν φυλάττειν χιλίους ὁπλίτας Πέρσας, ἐκτὸς δὲ τῆς τάφρου πεντακισχιλίους εὐζώνους ἐκ τῶν οἰκιακῶν, καθ’ ἑκάστην νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἐναλλάσσων αὐτούς.

11. Ἐποίησεν οὖν ἡμέρας ὀκτὼ ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ, ὅπου ὁ πόλεμος ἐγένετο καὶ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις διεσκεδάσθη τὸ Περσικὸν στράτευμα ἀπὸ Γαλατίας εἰς Φρυγίαν, Βιθυνίαν, Παφλαγονίαν, Ἀσίαν Μικράν, Καρίαν, Λυκίαν καὶ Παμφυλίαν, ὥστε ἐν πάσῃ ἐπαρχίᾳ καὶ πόλει δοκεῖν εἶναι ἅπαν τὸ στράτευμα τοῦ Τεμὴρ καὶ αὐτὸν τὸν Τεμήρ· ἐν αὐταῖς ταῖς ὀκτὼ ἡμέραις ὑπερεχύθη καὶ ἐπλημμύρισεν. Ὁ δὲ Τεμὴρ λαβὼν πλοῦτον καὶ αἰχμαλωσίαν πολλὴν ἐξ Ἀγγύρας καὶ τοὺς συναντῶντας φλέγων καὶ καταναλίσκων, ἦλθεν εἰς Κοτυάειον, μητρόπολιν τῆς Φρυγίας, ἔχων σὺν αὐτῷ καὶ τὸν Παγιαζὴτ καλῶς περιπεφραγμένον τῷ τρόπῳ, ᾧ προλαβόντες εἰρήκαμεν.

12. Πλὴν ἐγεγόνει ἐν Ἀγγύρᾳ τι, ὅπερ ἐστὶ μνήμης ἄξιον. Ἔτι ὄντος τοῦ Παγιαζὴτ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου ἦσαν σὺν αὐτῷ τέσσαρες τῶν υἱῶν αὐτοῦ· πρῶτος ὁ Μουσουλμάν, ὁ μετὰ τοῦτον Ἐσσὲς καὶ τρίτος ὁ Μεχεμὲτ καὶ τέταρτος ὁ Μωσῆς· εἶχε δὲ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ δύο, Μουσταφᾶν καὶ Ὀρχάν, ἔτι νήπια ὄντα. Εἶχε δὲ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας κληρωθεῖσαν τὸ ἔτος ἐκεῖνο παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὁ Μεχεμὲτ ὁ τρίτος. Ὡς οὖν εἶδε κἀκεῖνος τὸν πατέρα ἔτι ἐν χερσὶ τῶν Σκυθῶν ὡς ἐν ὀλίγῳ ἐσόμενον, ἀπέδρα καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ὑπ’ αὐτὸν 71b καὶ ἦν ἐν ὄρεσι φυγαδεύων καὶ καραδοκῶν τὸ μέλλον. Εὑρὼν οὖν τεχνίτας ὀρύκτας ἐπιτηδείους εἰς ἄγαν καὶ κατελθὼν διὰ τῆς νυκτός, ὤρυξαν τὴν τάφρον καὶ ἕως τὸ μέσον αὐτῶν τῶν σκηνῶν καταντήσαντες, εἶχον γὰρ τελεσιουργήσαντες τὸ πανούργευμα, εἰ μὴ θεία τις δύναμις ἐκώλυσε τοῦ μὴ ἐλευθερωθῆναι τὸν ἀλά-

7 καθῆσαι P || 18 Καρίαν Bull: Ἰκαρίαν P || 22 κοτυάιον P || 26 τέσσαρεις P || 32 τεχνίτας Bull: τεχνήτας P.

oprit, ca nelegiuitul să fie făcut scăpat. Dar spre zorii zilei, — căci soarele care mergea prin constelaţia leului, stătea ascuns sub pămînt de vreo nouă ore, — a venit garda cea nouă şi, văzînd ei pămîntul aruncat din groapă, au izbucnit în strigăte ; şi paznicii de noapte trezindu-se, au început să strige tare şi s-a făcut zarvă mare în toată tabără. Şi repezindu-se înăutnru, l-au găsit pe Baiazid stînd în picioare în mijlocul cortului şi pe Hogiaferuz, arhieunucul lui, căci şi acesta fusese prins deodată cu dînsul. Meşterii săpători însă au fugit şi cu ei Mahomed. Dis-de-dimineaţă, Baiazid stînd în faţa lui Temir şi acesta ocărîndu-l şi spunîndu-i cuvinte de grea ameninţare, în faţa lui, a poruncit de i-au tăiat capul lui Hogiaferuz. De atunci s-a făcut pază mare în jurul lui Baiazid şi peste noapte i se punea lanţ la grumaz şi cătuşe la mîini ; ziua însă, ostaşi numai numeroşi nu-l lăsau din ochi, păzindu-l.

Pustiirile lui Timur-Lenk.

XVII. De la Cotiaion ridicînd tabăra, a stricat şi a robit şi a luat orice comoară ce a găsit-o cu chinuri şi cazne foarte multe ; arzînd, spînzurînd, îngropînd oameni de vii în văzul tuturor şi făcînd orice altă cazně, a venit la Brusa ; şi deschizînd vistieriile, a scos odoarele cîştigate de la bizantini, de aur şi de argint, pietre scumpe şi mărgăritare, măsurîndu-le ca boabele de grîu cu baniţa. A găsit acolo şi soţiile şi ţiitoarele lui Baiazid şi între ele şi pe fata lui Lazar. Şi după ce a luat toate cele din Brusa, Nicea, Nicomedia şi din oraşele de primprejur, comori nesfîrşite, a ajuns în Frigia-de-jos. Şi dărîmînd toate oraşele mici şi mari, a venit în Asia. Şi trecînd prin Adramintion şi Asos, a venit la Pergam şi acolo rămînînd mai multe zile a adunat tezaurele oraşelor din jur şi a luat în robie băieţi şi fete şi, chinuind şi pedepsind pe toţi, turci şi bizantini, arzîndu-i în foc şi lăsîndu-i să moară de foame în închisoare, pentru a stoarce aur şi argint, după ce a îngrămădit tot felul de bogăţii, a venit la Magnesia care e aşezată lîngă Sipilos. Şi acolo adunînd toate odoarele de aur şi de argint din Lidia şi strîngînd toată bogăţia din Sardes, Filadelfia şi Atalos, a venit la Smirna.

2. Şi acolo ridicînd corturile lîngă cetăţuia fraţilor de la Rodos, pe care o zidiseră în zilele mai sus zisului Omur, a început s-o ceară de la ei. Fraţii însă i se împotriveau, căci erau refugiaţi în cetăţuie foarte mulţi

---

XVII 1 : *pe fata lui Lazăr:* vz. IV, 1. — *Frigia-de-jos:* e antica Frigia Mică înspre ţărmul de sud al Mării de Marmara. — *Asia:* adică ţărmul de apus al Asiei Mici, locuit de Greci (vz. XVI, 11), celelalte părţi, Duca desemnîndu-le cu numele antice ale vechilor provincii şi ţări. — *Atalos* Ἄτταλος se vede că e identic cu Ἀττάλεια Atalia, oraş în Lidia, azi Jarantepe, precum îmi comunică păr. R. Janin.

2 : *Omur:* vz. VII, 3. —

στορα. Καὶ δὴ πρωΐας οὔσης, ἦν γὰρ ὑπὸ γῆν κρυπτόμενος ὁ ἥλιος ἐννέα που ὥρας ἐν τῷ λέοντι βαδίζων, ἦλθεν ἡ παράταξις ἡ νέα καὶ ἰδόντες τὰ χώματα τῆς ὀπῆς ἐβόησαν καὶ ἐγερθέντες οἱ φυλάσσοντες τὴν νύκτα ἀνεβόησαν καὶ θόρυβος μέγας ἐγεγόνει παντὶ τῷ στρατῷ. Καὶ εἰσπηδήσαντες εὗρον τὸν Παγιαζῆτ ἱστάμενον ἐν μέσῳ τῆς τέντας καὶ τὸν Χοτζιαφερούζ, τὸν ἀρχιευνοῦχον αὐτοῦ, ἦν γὰρ οὗτος ὁμοῦ ἑαλωκὼς σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ ὀρύκται ἔφυγον καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Μεχεμέτ. Πρωΐας δὲ παραστὰς τῷ Ταμὴρ καὶ λοιδορήσας αὐτὸν καὶ λόγους ἐπαπειλητικοὺς εἰπὼν αὐτῷ, κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ προστάξας ἀπεκεφάλισαν τὸν Χοτζιαφερούζ. Ἔκτοτε οὖν ἐγένετο μεγάλη φυλακὴ εἰς αὐτὸν καὶ σιδηροὶ κλοιοὶ καὶ χειροπέδαι διὰ τῆς νυκτός· τῇ δὲ ἡμέρᾳ μόνον συχνοὶ στρατιῶται οὐ διέλειπον φυλάσσοντες.

XVII. Ἀπάρας δὲ ἀπὸ τὸ Κοτυάειον, φθείρας, αἰχμαλωτεύσας, λαβὼν πάντα θησαυρὸν τὸν εὑρισκόμενον σὺν βασάνοις καὶ τιμωρίαις πλείσταις, καίων,· 72b κρεμάζων, ζωντοθάπτους δεικνύων τοὺς ἀνθρώπους καὶ πᾶσαν ἄλλην τιμωρίαν ποιῶν, ἦλθεν εἰς Προῦσαν· καὶ ἀνοίξας τοὺς θησαυροὺς ἐξήντλει τὰ παρὰ τῶν Ῥωμαίων κερδηθέντα κειμήλια χρυσᾶ, ἀργύρεα, λίθους τιμίους, μαργαρίτας δίκην κόκκων σίτου μετρουμένους ἐν χοίνικι. Εὗρε οὖν ἐκεῖ καὶ τὰς γυναῖκας αὐτοῦ καὶ τὰς παλλακὰς καὶ σὺν αὐταῖς τὴν θυγατέρα Λαζάρου. Καὶ λαβὼν πάντα τὰ τῆς Προύσης, Νικαίας, Νικομηδίας καὶ τῶν πέριξ πόλεων, τοὺς ἀκενώτους θησαυρούς, εἰς Φρυγίαν τὴν κάτω ἀφίκετο. Καὶ πορθήσας ἅπαντα πολίχνιά τε καὶ πόλεις ἦλθεν εἰς Ἀσίαν. Καὶ διαβὰς Ἀδραμύντιον καὶ Ἀσσὸν ἦλθεν εἰς Πέργαμον κἀκεῖ ποιήσας ἡμέρας καὶ ἀθροίσας τῶν πέριξ πόλεων τοὺς θησαυροὺς καὶ αἰχμαλωτίσας νέους καὶ παιδίσκας καὶ κολάσας καὶ τιμωρήσας πάντας Τούρκους τε καὶ Ῥωμαίους, πυρικαύστους καὶ ἐγκλείστους ὑπὸ ἀσιτίας λιμοκτονήσας ἕνεκα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, πάντα πλοῦτον σωρεύσας ἦλθεν εἰς Μαγνησίαν τὴν ἐν Σιπύλῳ κειμένην. Κἀκεῖ συναθροίσας πάντα τὰ τῆς Λυδίας χρύσεά τε καὶ ἀργυρᾶ κειμήλια καὶ πάντα τὸν ἐν ταῖς Σάρδεσι καὶ Φιλαδελφείᾳ καὶ Ἀττάλῳ σωρεύσας πλοῦτον, ἦλθεν εἰς Σμύρναν.

2. Κἀκεῖ τεντώσας ἐν τῷ πολιχνίῳ τῶν φρερίων, ὃ ἀνήγειραν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ προῤῥηθέντος Ὁμοῦρ, ἐζήτει τοῦτο παρ' αὐτῶν. Ὡς δὲ ἀντέλεγον οἱ φρέριοι, ἦσαν γὰρ πλεῖστοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες προσφυγόντες ἐν τῷ φρου- 7 b

---

2 ἰδόντες *scripsi:* ἰδὼν P || 10 χειροπέδαι Bull: χειροπαίδες P: χειροπέδες Bek || 12 τὸ Κοτυάιον P: τοῦ Κοτυαίου Bull || 16 κερδηθέντα Bull: κερδεθέντα P || 22 ἡμέρας P: alcuni zorni I: fortasse ἡμέρας τινὰς || 24 λεϊμοκτονήσας P || 27 Σάρδεσι *scripsi:* Σάρδεις P.

oameni, bărbaţi şi femei, din Efes, din Thirea, Nimfeon şi din alte oraşe, creştini avînd mare nădejde, că nu va putea fi cucerită de nimeni; căci şi Baiazid a încercat-o an de an cu război şi nu contenea să păzească bine toate intrările şi ieşirile, ca prin înfometare să poată pune mîna pe cetăţuie, deoarece cu războiul n-a putut face nici o ispravă; — atunci Temir şi-a pus în cap să închidă intrarea în port, vestind din om în om de cu seară, ca dimineaţa fiecare ostaş să ia cîte o piatră şi s-o arunce în gura portului; ceea ce s-a şi făcut. Iar cei din cetate cînd au văzut, şi-au pierdut curajul; şi dacă nu şi-ar fi scos triremele şi vasele afară din port în mare, în ora întîi din zi ar fi fost prefăcute în cenuşă de sciţi. Aceştia începînd de dimineaţă într-o oră au prefăcut apa în uscat; şi nici a zecea parte, ce spun a zecea? nici a o suta parte n-a lucrat la îndeplinirea poruncii date.

3. Căci unde era întreg numărul oştirii atunci? — înconjurînd, precum spuneam, întreg pămîntul, ajungeau dintr-o ţară în alta, înainte de a se fi auzit de dînşii, cutreierînd prin lume, deseori într-o singură zi cît în trei, ca nişte zburătoare prin văzduh; şi nu purtau nimic cu ei, dar aveau uneltele cele mai bune pentru dobîndirea cu uşurinţă a victoriei. Căci aceasta le era mai ales particularitatea, cînd o luau la drum, întreceau în privinţa mulţimii orişice număr şi în privinţa mişcării erau lesne de condus şi foarte iute; şi ce-i mai însemnat din toate acestea, e că pe sine nu se cruţau de loc şi în luptă merg de-a dreptul în faţa inamicului ca nişte fiare sălbatice.

---

ora întîia din zi: e ora întîia după răsăritul soarelui.

3: Această caracterizare a tătarilor năvălitori o aflăm aproape textual în *Istoria bizantină* a lui Nichifor Gregoras, cînd, amintind de întîia lor năvală în Asia Mică în timpul împăratului de la Nicea Ioan IV Duca Vataţes (1222—1254), scrie: **Οἱ δὲ τὸν ἄσκευον καὶ κοῦφον ἀσκοῦντες βίον, ἀεὶ ῥαδίως τὰς ἐκστρατείας ποιοῦνται καὶ τριῶν διὰ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις δίκην πτηνῶν αἰθερίων περιτρέχουσι γῆν ἄλλην ἐξ ἄλλης πρὶν ἀκουσθῆναι καταλαμβάνοντες, μηδὲν μὲν ἐπαγόμενοι, πάντα δ' οὖν ἔχοντες ὅσα πρὸς τὸ νικᾶν ῥαδίως ἐφόδια κράτιστα. Εἶναι γὰρ ταυτὶ τό τε κατὰ πλῆθος ἐξιέναι μικροῦ καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον τό τε τῆς κινήσεως εὔστροφον καὶ ὀξύτατον καί, ὃ τούτων μεῖζον τὸ τελείως ἀφειδεῖν ἑαυτῶν καὶ κατὰ πρόσωπον δίκην ἀγρίων θηρῶν ἀπαντᾶν εἰς τάς μάχας,** (ed. Bonn, vol. I, p. 35, 5—13: „Ducînd o viaţă fără mult calabalîc, întreprind întotdeauna expediţii cu uşurinţă şi cutreieră deseori, într-o singură zi cît în trei, pămîntul ca nişte zburătoare prin văzduh, ajungînd dintr-o ţară în alta, înainte de a se fi auzit de dînşii, şi neducînd nimic cu ei, dar avînd toate uneltele cele mai bune pentru dobîndirea victoriei cu uşurinţă. Căci aceasta le era mai ales particularitatea cînd o luau la drum, întreceau şi în privinţa mulţimii orişice număr şi în privinţa mişcării era lesne de condus şi foarte iute; şi ce-i mai însemnat din toate acestea, e că pe sine nu se cruţă de loc şi în luptă merg de-a dreptul în faţa inamicului ca nişte fiare sălbatice". Asupra acestei caracterizări, Nich. Gregoras mai revine o dată, cînd, vorbind de spaima ce-a pricinuit-o zvonul unei năvăliri tătare dinspre

ρίῳ, Ἐφέσιοι, Θύραιοι, Νύμφαιοι καὶ ἀπὸ ἄλλων πόλεων, χριστιανοὶ θαῤῥῶντες ὡς οὐ κυριευθήσεται παρά τινος, — καὶ γὰρ ὁ Παγιαζὴτ κατ' ἔτος ἐπολέμει καὶ οὐ διέλειπεν ἀσφαλῶς τὰς διεξόδους τηρῶν, ὅπως ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἐγκρατὴς γένηται τοῦ πολιχνίου, ὑπὸ γὰρ πολέμου οὐδὲν ἤνυεν, — τότε ὁ Τεμὴρ εἰς νοῦν λαβὼν φράττει τὸ τοῦ λιμένος στόμα, διαλαλιὰς ποιήσας ἀφ' ἑσπέρας, ἵνα τὸ πρωῒ ὁ καθεῖς τῶν στρατιωτῶν ἀνὰ λίθον ἄρας ῥίψῃ ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος· ὃ καὶ γέγονεν. Ὁρῶντες δὲ οἱ τοῦ κάστρου ἐδειλίασαν· καὶ εἰ μὴ ἥλκυσαν τὰς τριήρεις καὶ τὰ πλοῖα ἔξω τοῦ λιμένος ἐν τῷ πελάγει, τῇ πρώτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἐτεφρώθησαν ἂν παρὰ τῶν Σκυθῶν. Ἀρξάμενοι δὲ πρωῒ ἄχρι τῆς πρώτης ὥρας ἐποίησαν τὴν ὑγρὰν ξηράν· οὐδὲ τὸ δέκατον, τί λέγω δέκατον; οὐδὲ τὸ ἑκατοστὸν ὑπούργησεν τὸ τῆς διαλαλιᾶς πρόσταγμα.

3. Ποῦ γὰρ ἦν ὁ πᾶς ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ τότε; — καθὼς ἔφημεν, περικυκλώσαντες τὴν ἅπασαν, ἄλλην ἐξ ἄλλης πρὶν ἀκουσθῆναι καταλαμβάνοντες, γῆν καὶ τριῶν διὰ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις δίκην πτηνῶν αἰθερίων περιτρέχοντες οἰκουμένην, μηδὲν μὲν ἐπαγόμενοι, πάντα δ' οὖν ἔχοντες ὅσα πρὸς τὸ ῥᾳδίως νικᾶν ἐφόδια κράτιστα· εἶναι γὰρ ταυτὶ τό τε κατὰ πλῆθος ἐξιέναι μικροῦ καὶ 74b
ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον, τό τε τῆς κινήσεως εὔστροφον καὶ ὀξύτατον· καὶ ὃ τούτων μεῖζον τὸ τελείως ἀφειδεῖν ἑαυτῶν καὶ κατὰ πρόσωπον δίκην ἀγρίων θηρῶν ἀπαντᾶν εἰς τὰς μάχας.

---

9 Σκύθων P.

Dunăre în timpul lui Mihail VIII Paleolog (1261—1282), între altele scrie: ταχύδρομον γὰρ τὸ τῶν Σκυθῶν ἔθνος καὶ μιᾶς ὁδὸν ἡμέρας πολλάκις ποιεῖται τὴν τῶν τριῶν (*ibid.*, I, 99, 18: „Căci repede la drum e naţia sciţilor şi deseori face într-o zi un drum de trei"). E deci foarte aproape de adevăr că Duca s-a folosit la alcătuirea cronicii sale de Istoria Bizantină a lui Nichifor Gregoras. Şi L. Chalc. vorbind despre organizarea armatei lui Timur-Lenk, o caracterizează în chip asemănător: ὥστε νεύματι τοῦ μεγάλου βασιλέως κινεῖσθαι πάντα δὴ τὸν στρατόν, ἐφ' ὅ τι ἂν γένοιτο, καὶ ἐκείνου δὴ ἄγοντος τὰ πάντα ἐφ' ἑνὶ συνθήματι ἰέναι αὐτίκα, ἐν τάχει παραγενόμενος ἐπὶ τὴν χρείαν καθίστασθαι αὐτίκα μάλα ἰόντα (I, 106, 18—21: „aşa că la un semn al marelui han, toată oastea se pune în mişcare, ori încotro ar avea nevoie, şi sub conducerea lui, toate merg de îndată după un singur consemn, repede fiind de faţă acolo, unde trebuie să fie, mergînd foarte repede de îndată").

4. Trecînd ei peste gura limanului şi ajungînd la şanţul cetăţii, fraţii au început să lupte, dînd vitejeşte cu săgeţile de pe crestele zidurilor, şi cădeau în şanţ ca lăcustele ciocnite de vrăbii ; şi şanţul se umplea de trupurile sciţilor şi sciţii creşteau la loc ca şi capetele Hidrei. Şi şanţul umplîndu-se de trupuri, sciţii ce-au mai rămas, erau fără de număr şi, călcînd peste trupurile celor morţi şi răzimînd scările de ziduri, au început să se urce, unii în sus, iar alţii luînd drumul ce duce pe lumea cealaltă ; şi celui viu nu-i păsa de cel mort, dacă îi este tată sau fiu drept, ci în sufletul tuturor era un singur lucru la care se gîndeau, cine să ajungă cel dintîi şi să înfigă steagul pe turnul cetăţii. Şi atunci urcînd din toate părţile, i-au gonit mai înăuntru pe fraţii care căutau să scape cu fuga ; şi trăgînd triremele aproape de partea cetăţii de sus, intrau de-a valma şi fără nici o ordine cu însuşi bailo şi cu ceilalţi fraţi deodată. Iar cei ce au venit din localităţile de afară, ca să fie păziţi, toţi creştini cu femei şi copii, unii în apa mării, alţii ţinîndu-se de cîrmele şi lopeţile triremelor, alţii de funiile de la proră şi de ancore, strigau către cei ce se urcaseră : „Fie-vă milă de noi, căci creştini sîntem şi să nu ne lăsaţi aici !“ — Ei însă lovind cu bitele peste mînile întinse, au ridicat pînzele şi au plecat, lăsîndu-i pe jumătate morţi. Sciţii însă după ce au luat şi partea de sus a cetăţii şi după ce au adunat într-un singur loc pe prizonieri, căci erau cu femei şi copii peste o mie, i-au dus în faţa lui Temir ; iar acesta a poruncit la toţi să le taie capul cu sabia. Şi a zidit apoi un turn, aşezînd o piatră şi potrivind un cap, aşa ca faţa să stea la rînd ; şi în celălalt şir unde era piatra, deasupra ei venea un cap, deasupra acestuia o piatră şi toate feţele ieşind la iveală pe suprafaţa dinafară. Şi era de văzut o grozăvenie stranie şi o născocire de mare cruzime.

5. Oraşele Focea însă au trimis soli, înainte de ce a venit în părţile Ioniei, şi s-au închinat cu daruri foarte multe ; şi el le-a primit şi a încheiat pacea cu ei. Căci era o Focee a genovezilor, numită Focea Nouă ; cealaltă însă era sub stăpînirea domnului Mitilinei, numită şi Focea Veche. Cînd Temir a venit la Smirna şi purta război în contra ei, voind să aibă

---

4. ὡς κεφαλαὶ τῆς Ὕδρας *ca şi capetele Hidrei:* aceeaşi asemănare vezi şi în Theofan continuat. Ed. Bonn, p. 81, 4. — Μπαΐουλον *cu însuşi bailo:* aşa se chemau guvernatorii veneţieni trimişi în oraşele şi coloniile lor din răsărit ; vz. Nich. Gregoras, I, 97, 21 οἵγε μὴν κατὰ χρόνους τακτοὺς ἄρχειν ἀποστελλόμενοι τούτων ὁ μὲν ἐκ Βενετίας καλεῖται μπαΐουλος, ὁ δ' ἐκ Πίσσης κούνσουλος, ὁ δ' ἐκ Γεννούας ποτεστάτος „cei trimişi după vremuri cu menirea să guverneze peste acestea, se chiamă cel din Veneţia bailo, cel din Pisa consul şi cel din Genua podesta“ vz. şi XXV. 7. Cum Duca este foarte bine informat asupra împrejurărilor de pe ţărmul Asiei Mici, Smirna se vede că se afla în sfera de influenţă a republicei Veneţia, deşi Duca pare să indice aici prin bailo pe conducătorul fraţilor călugări cavaleri din Rodos ; şi atunci ar fi de citit eventual αὐτῶν (cu bailo) lor în loc de αὐτὸν „însuşi“.

4. Διαβάντες τοίνυν τὸ στόμα τοῦ λιμένος καὶ παραστάντες τὴν τάφρον, οἱ μὲν φρέριοι διὰ τῶν βελῶν ἀνδρείως ἐμάχοντο ἐκ τῶν προμαχώνων καὶ δίκην ἀκρίδων κατακοπτομένων ὑπὸ στρουθῶν ἐν τῇ τάφρῳ ἐνέπιπτον καὶ ἡ τάφρος ὑψοῦτο τοῖς σώμασι τῶν Σκυθῶν καὶ οἱ Σκύθαι ὡς κεφαλαὶ τῆς Ὕδρας ἐφύοντο. Πληρωθείσης οὖν τῆς τάφρου τῶν σωμάτων οἱ παραλειπόμενοι ὑπὲρ μέτρον Σκύθαι πατήσαντες τὰ τεθνηκότα τῶν σωμάτων καὶ κλίμακας ἐπιθέντες ἀνέβαινον, οἱ μὲν ἄνω, οἱ δὲ τὴν πρὸς τὸν Ἅιδην φέρουσαν κάθοδον, μὴ φροντίζων ὁ ζῶν διὰ τὸν τεθνηκότα, εἰ πατήρ ἐστιν ἢ υἱὸς γνήσιος, ἀλλὰ τὸ σπουδαζόμενον ἓν ἦν ἐν ταῖς τῶν ἁπάντων ψυχαῖς, τίς πρῶτος, ἀναβαίνειν καὶ τὸ σκῆπτρον θεῖναι ἐν τῷ πύργῳ. Τότε ἐκ πάντων τῶν μερῶν ἀναβάντες καὶ τοὺς φρερίους εἰς τὸ ἐνδότερον καταδιώξαντες, φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπιμελοῦντο· τὰς δὲ τριήρεις ἐγγὺς τῆς ἀκροπόλεως ἑλκύσαντες φύρδην καὶ ἀτάκτως εἰσήρχοντο, ἔχοντες τὸν Μπαΐουλον αὐτὸν ὁμοῦ καὶ τοὺς λοιποὺς φρερίους. Οἱ δὲ ἐλθόντες τοῦ φυλαχθῆναι ἐκ τῶν ἐκτός, χριστιανοὶ ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, οἱ μὲν ἐν τῇ θαλάσσῃ, οἱ δὲ κρατοῦντες τὰ πηδάλια τῶν τριήρεων, οἱ δὲ τὰς κώ- 75b
πας, ἄλλοι τὰ τῆς πρώρας καλώδια καὶ τὰς ἀγγύρας, ἐβόων πρὸς τοὺς ἐπιβάτας· „Ἐλεήσατε ἡμᾶς χριστιανοὺς ὄντας καὶ μὴ ἐγκαταλίπητε ὧδε·“ — Αὐτοὶ δὲ σὺν ῥοπάλοις κρούσαντες εἰς χεῖρας τὰς ἀπηωρημένας καὶ πτερώσαντες τὰ ἱστία, ἀφέντες αὐτοὺς ἡμιθανεῖς ἔπλεον. Οἱ δὲ Σκύθαι παραλαβόντες καὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἰς ἓν ἀθροίσαντες τὴν αἰχμαλωσίαν, ἦσαν γὰρ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὑπὲρ τοὺς χιλίους, καὶ ἀπαγαγόντες αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Τεμήρ, ἐκέλευσε πάντας ξίφει τὰς κεφαλὰς ἀποτμηθῆναι. Καὶ οἰκοδομήσας πύργον ἕνα, μίαν πέτραν ἐνθεὶς καὶ μίαν κεφαλὴν συναρμόσας, ὥστε τὸ πρόσωπον ἵστασθαι καθ' εἱρμόν· καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τάξει, ὅπου ἡ πέτρα ἦν, ἐπάνω ταύτης κεφαλὴ καί, ὅπου κεφαλὴ ἦν, ἐπάνω ταύτης πέτρα καὶ τὰ πρόσωπα πάντα φαινόμενα περὶ τὴν ἔξω ἐμφάνειαν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένον τέρας καὶ ἀπάνθρωπον ἐπινόημα.

5. Αἱ δὲ Φώκαιαι ἔστειλαν πρέσβεις πρὸ τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰωνίας, καὶ προσεκύνησαν σὺν δώροις πλείστοις· καὶ αὐτὸς ὑπεδέξατο καὶ εἰρήνην σὺν αὐτοῖς ἐσπείσατο. Ἦν γὰρ ἡ μία τῶν Γενουιτῶν, ἡ καὶ Νέα καλουμένη, ἡ δὲ ἑτέρα ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μιτυλήνης ἀνέκειτο, ἡ καὶ Παλαιὰ καλουμένη. Ὁ δὲ Τεμὴρ ἐλθὼν ἐν τῇ Σμύρνῃ καὶ πολεμίζων αὐτὴν ἔστειλε τὸν

---

4 Σκύθων P || 13 αὐτὸν P || 17 ἐγκαταλείπητε P || 22 ᾠκοδομήσας P || 27 Φώκαιαι Bull: Φῶκαι P.

ştiri asupra oraşelor Focea, a trimis pe nepotul său de fiu. Şi domnul din Lesbos aflînd de aceasta, s-a urcat într-o triremă şi a plecat la Focea; şi ieşind afară de oraş, l-a omenit, cum trebuia, pe nepotul lui Temir, mîncînd şi bînd şi veselindu-se împreună şi la plecare i-a dat daruri foarte multe. Şi nepotul lui Temir i-a dat un steag în semn de iubire şi pace, şi, îmbrăţişîndu-se, unul a intrat în triremă, iar celălalt a încălecat pe cal şi s-au despărţit unul de altul. Venind şi găsind Smirna dărîmată pînă în temelii, au luat drumul spre Efes şi oastea curgea de pretutindeni. Căci de la Ancara se dăduse poruncă din partea lui ca, oriunde s-ar întîmpla comandanţii şi căpitanii cu oamenii de sub ei, toţi să se afle la Efes; căci de la Efes avea să ia calea spre casă.

6. Acolo ridicînd corturile, a rămas treizeci de zile. Şi din toate cetăţile oraşului, din tîrgurile şi satele de primprejur, adunînd pe toţi, a strîns obiectele de aur şi argint rămase din străbuni şi orice alt lucru de preţ şi veşminte scumpe, storcîndu-le prin multe chinuri şi arderi. Şi apoi a plecat şi merge spre Milasa, capitala Cariei, fiind o iarnă atît de grea, ger şi îngheţ, încît şi animalele patrupede de pe pămînt şi zburătoarele din aer şi vieţuitoarele din apă au îngheţat şi au murit prefăcute în gheaţă. El însă pornind să meargă dintr-un oraş în altul, localitatea lăsată în urmă, o prefăceau în aşa pustiu, încît nici lătrat de cîine nu se mai auzea de loc, nici cîntat de cocoş, nici scîncet de copil. Ci ca şi un pescar care aruncă un năvod, îl trage pe acesta la uscat şi orice întîlneşte în cale, aceea trage la uscat, fie peşte mare sau mic, ba chiar un peştişor de tot prost şi un crăbuleţ, aşa şi aceştia plecau, jefuind toată Asia.

7. Şi de la Milasa au mers în Frigia de sus Capatiani, făcînd acelaşi lucru. Din Laodicea au ajuns în Frigia Salutaria, pe care turcii în limba lor o numesc şi Carasar. Acolo a murit şi Ilderim Baiazid care a îndurat atîtea suferinţe. Şi se zvoneşte de mulţi că el însuşi şi-a luat viaţa prin otravă. Căci Temir voia ca el să trăiască şi să-l ducă în Persia şi să arate perşilor, pe ce fel de fiară a pus el mîna, şi să-l expună spectacolului public şi să-l poarte în triumf şi după aceea să-l facă, frînt de multe lipsuri, să se săvîrşească din viaţă. Ci cînd trăgea acu de moarte, îi anunţă lui Temir că: „Eu plec acum din viaţă, tu însă fii cu suflet bun

---

6: **τὰ κάστρα, πόλεις** şi **κώμας** trebuie interpretate ca acuzative de referinţă, iar **ἅπαντας** ca obiect direct la **ἀθροίσας** spre a nu fi nevoie de schimbat în **ἁπάσας**. -- *jefuind toată Asia:* adică întreg ţărmul de apus al Asiei Mici.

7: *a murit şi Ilderim Baiazid:* după L. Chalc., I, 152, 6 să fi murit de supărare, după G. Sfranţes, I, 89, 1 l-a ucis Timur-Lenk. — *Persia:* adică întinsul imperiu al lui Timur-Lenk; vz. XV 6: *Samarcand capitala Persiei.* — *Perşilor,* adică supuşilor lui Timur-Lenk: mongoli tătari şi turcomani.

υἱωνὸν αὐτοῦ, ἱστορήσων τὰς Φωκαίας. Καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ τῆς Λέσβου ἡγεμών, ἐμβὰς ἐν τριήρει ἦλθεν εἰς Φωκαίας καὶ ἐξελθὼν ἔξω τῆς πόλεως καὶ φι- 76b λοξενήσας, ὡς ἐχρῆν, τὸν υἱωνὸν τοῦ Τεμήρ, φαγόντες καὶ πιόντες καὶ εὐφρανθέντες ὁμοῦ, σὺν δώροις πλείστοις ἀπέπεμψεν. Ὁ δὲ τοῦ Ταμὴρ ἔγγονος δοὺς αὐτῷ σκῆπτρον σημεῖον ἀγάπης καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ὁ μὲν ἐν τριήρει, ὁ δὲ ἀναβὰς ἐφ' ἵππου, ἀπ' ἀλλήλων ἐχωρίσθησαν. Ἐλθὼν δὲ καὶ εὑρὼν τὴν Σμύρνην κατασκαφεῖσαν ἕως τῶν θεμελίων, πρὸς τὴν Ἔφεσον τὴν πορείαν ἐποίουν καὶ πανταχόθεν τὸ στράτευμα συνέῤῥεεν. Ἦν γὰρ πρόσταγμα παρ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν ἐξ Ἀγγύρας, ὅπου ἂν τύχωσιν οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ σατράπαι σὺν τοῖς ὑπ' αὐτούς, οἱ πάντες εὑρεθῶσιν ἐν Ἐφέσῳ· καὶ γὰρ ἐξ Ἐφέσου ἦν ἀναποδίζων πρὸς τὰ πάτρια.

6. Ἐκεῖ δὲ πήξας τὰς σκηνὰς ἐποίησεν ἡμέρας τριάκοντα. Καὶ τὰ πέριξ ἅπαντα τῆς πόλεως κάστρα καὶ πόλεις καὶ κώμας ἀθροίσας ἅπαντας καὶ τὰ ἀπὸ τῶν προγόνων καταλειφθέντα χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ καὶ ἄλλην πᾶσαν τιμίαν ὕλην καὶ ἱματισμὸν πολυτελῆ διὰ πολλῶν βασάνων καὶ καυστηριασμῶν συλλέξας, ἐξῆλθε καὶ πρὸς τὴν Μυλασέων, μητρόπολιν Καρίας, ἔρχεται, χειμῶνος οὕτω σφοδροῦ γενομένου, κρύους τε καὶ παγετοῦ, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν τετράποδον φύσιν τῶν ζῴων καὶ τὰ πτηνὰ τὰ ἀέρια καὶ τὰ ἔνυγρα ζῷα παγιωθῆναι καὶ εἰς κρύσταλλον μεταμεῖψαι τὴν φύσιν αὐτῶν. Ἐξερχομένου δὲ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἀπιέναι τὴν κατα- 77b λελειμμένην εἰς τόσον ἀφίεσαν ἔρημον, ὅτι οὐδὲ κυνὸς ὑλακὴ τὸ παράπαν ἠκούετο οὐδὲ ὄρνιθος ἡμέρου κοκκυσμὸς οὐδὲ παιδίου κλαυθμυρισμός. Ἀλλ' ὥσπερ σαγήνην χαλῶν ἁλιεὺς ἕλκει ταύτην ἐν τῇ ξηρᾷ ἀπὸ τοῦ πελάγους, εἴ τι ἂν συναντεῖ, τοῦτο καὶ ἕλκει πρὸς τὴν ξηράν, κἄν τε μέγαν ἰχθὺν κἄν τε σμικρὸν καὶ αὐτὸ τὸ φαυλότατον ἰχθύδιον καὶ καρκινίδιον, οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ἅπασαν Ἀσίαν λεηλατήσαντες ᾤχοντο.

7. Ἀπὸ δὲ τῶν Μυλάσων εἰς τὴν ἄνω Φρυγίαν Καπατιανὴν ᾔεσαν τὰ ὅμοια πράττοντες. Ἀπὸ δὲ Λαοδικείας εἰς Φρυγίαν Σαλουταρίαν κατήντησαν, ἣν καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶτταν οἱ Τοῦρκοι Καράσαρ λέγουσιν. Ἐκεῖ καὶ ὁ πολυπαθὴς Ἰλτρὴμ Παγιαζὴτ ἀπέθανεν. Ἄιδεται οὖν παρὰ πολλῶν, ὅτι αὐτὸς ἑαυτὸν φαρμάκῳ τῆς ζωῆς ἐστέρησεν. Ὁ γὰρ Τεμὴρ ἠβούλετο μὲν αὐτὸν ζῆν καὶ ἐν τῇ Περσίᾳ ἄγειν καὶ δεῖξαι τοὺς Πέρσας, ποδαποῦ θηρίου ἐγκρατὴς ἐγένετο, καὶ θεατρίσαι καὶ πομπεῦσαι καὶ μετὰ ταῦτα διὰ πολλῆς στενοχωρίας τοῦ ζῆν ἀπαλλάξειν ποιῆσαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ λοίσθια πνέων ἦν, μηνύει τῷ Τεμήρ, ὡς: „Ἐγὼ νῦν μεταλλάτω τὸν βίον, σὺ δὲ ἱλαρῶς βλέψον τεθνηκότα με καὶ τὸ

---

1 *et* 2 Φώκαιας P || 16 Μυλασέων Bek: Μυλησίων P: Μύλασον Bull | 17 τετράποδον P: τετραπόδων Bull || 19 Ἐξερχομένου P: ἐξερχόμενοι Bek || 26 Μυλάσων Bek: Μυλησίων P | Καπατιανὴν P: *fortasse:* Πακατιανήν.

asupra mea, după ce am murit, şi dă trupul meu să fie înmormîntat în mausoleul ce mi l-am construit". Auzind aceste cuvinte, scitul şi-a îndoit gîndul şi a trimis mortul cu cioclii, robi de ai lui ca la o sută, cărora le-a dat drumul; şi l-au dus la Brusa şi l-au înmormîntat în mausoleul ce şi l-a construit. Iar Temir ridicîndu-se de acolo, a venit în Licaonia şi de acolo în Cesarea şi apoi în Armenia Mică şi Mare, împlinind un an întreg afară de Persia. Şi după un an a revenit învingător şi triumfător, aducînd atîta captură şi pradă de război ca niciodată vreunul din stăpînitorii perşilor.

Luptele pentru tron între feciorii lui Baiazid.

Dar să ne întoarcem iarăşi la sultanii osmanilor care au urmat după aceea şi să vedem, cum şi în ce chip a dat norocul şi fericirea domniei peste ei.

Intoarcerea împăratului Manuil.

XVIII. Împăratul Manuil auzind de înfrîngerea turcilor şi de năprasnica răsturnare a lui Baiazid, cum a căzut ca un fulger din cer, de îndată merge la Bizanţ şi nepotul său de frate pleacă de la cîrma împărăţiei; şi dînsul e trimis în insula Lemnos şi Manuil este aclamat singur împărat de către palat şi de popor.

Domnia lui Musulman (Suleiman 1403—1411).

2. Musulman însă trecînd în partea de apus, a venit la Constantinopole; şi căzînd la picioarele împăratului, îl roagă pe acesta spunînd că: „Eu îţi voi fi ca un fiu şi tu îmi vei fi tată şi de acuma înainte între noi neghina zîzaniei nu mai rodeşte, ci nici pricini de ceartă nu vor fi, numai fă-mă domn al Traciei şi în celălalt pămînt, cît l-am avut de la părinţi". — Şi i-a dat şi ostatici pe unul din fraţii lui nevîrstnici şi pe una din surori cu numele Fatmacatun; şi a făgăduit să dea împăratului Tesalonicul şi toată regiunea Strimonului pînă la Zituni chiar şi Peleponezul, iar localităţile din jurul Constantinopolei de la Panidos pînă la intrarea Bosforului în Marea Neagră

XVIII 1: *Manuil:* vz. XIV, 5. — *nepotul său de frate* Ioan VII Paleolog; vz. XIV, 3. — *insula Lemnos:* mai apoi e însă instalat ca împărat la Salonic; vz. mai jos 2.

2: ἀδελφίδων „din surori": dacă am schimba accentul în ἀδελφιδῶν ar fi una din nepoate, precum traduce I. Dar Duca vorbeşte mai jos de această ostatică, dînd-o drept soră ἀδελφῇ vz. XX. 4 a fratelui ostatic. ἀδελφίδων trebuie deci să fie aici un genet. plural de la ἀδελφίς (cp. εὐγενίδων XXXVII 6; εὐγενίδας XXXIX 16; vz. S. B. Psaltes, *Grammatik der byzantinischen Chroniken,* Göttingen, 1913, p. 152 § 270) cu înţelesul de soră. Genetivul plural de la obşnuitul ἀδελφή soră, ἀδελφῶν ar fi fost greu de întrebuinţat aici, pentru că ar fi sunat egal cu genetivul plural de la *frate,* tot ἀδελφῶν şi care s-ar fi repetat unul după altul, producînd confuzie; simţind nevoia de deosebire Duca l-a format pe ἀδελφίδων de la ἀδελφίς *soră.* Şi în rezumatul neogrecesc din

σῶμά μου δὸς ταφῆναι ἐν τῷ παρ ἐμοῦ δομηθέντι μνημείῳ.“ — Ἀκούσας δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα ὁ Σκύθης ἐκάμφθη τῇ γνώμῃ καὶ στείλας αὐτὸ δι' ἐνταφιαστῶν δούλων αὐτοῦ ὡς ἑκατόν, ἐλευθερώσας αὐτούς, ἀπήγαγον αὐτὸν ἐν τῇ Προύσῃ 78b καὶ ἔθαψαν ἐν τῷ μνημείῳ, ὃ αὐτὸς ᾠκοδόμησεν. Ὁ δὲ Τεμὴρ ἀπάρας ἐκεῖθεν πρὸς Λυκαονίαν ἀφίκετο κἀκεῖθεν εἰς Καισάρειαν, εἶτα εἰς Ἀρμενίαν Μικράν τε καὶ Μεγάλην, πληρώσας ἐνιαυτὸν ἕνα ἐκτὸς τῆς Περσίας. Καὶ μετὰ τὸν χρόνον εἰσῆλθεν νικητὴς τροπαιοῦχος, φέρων λάφυρα καὶ λείαν ὡς οὐδεὶς τῶν πώποτε τυράννων Περσῶν.

Ἀλλ' ἐπανίωμεν πάλιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἡγεμόνας τῶν Ὀθμάνων καὶ ἴδωμεν, πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ μετέπεσον εἰς αὐτοὺς τὰ τῆς ἡγεμονίας εὐτυχήματα.

XVIII. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Μανουὴλ ἐνωτισθεὶς τὴν ἧτταν τῶν Τούρκων καὶ τὴν τοῦ Παγιαζὴτ ἀθρόαν μεταβολήν, πῶς ἀπ' οὐρανοῦ ὡς ἀστραπὴν πεσόντα, παρευθὺ πρὸς Βυζάντιον ἄνεισι καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ παραχωρεῖ τῶν οἰάκων τῆς βασιλείας· καὶ αὐτὸς ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ πέμπεται καὶ ὁ Μανουὴλ μόνος βασιλεὺς παρὰ τοῦ παλατίου καὶ τοῦ δήμου εὐφημίζεται.

2 Ὁ δὲ Μουσουλμὰν περάσας ἐν τῇ δύσει εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς Πόλεως· καὶ πίπτει ἐν τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως καὶ δέεται τούτου λέγων, ὅτι· „Ἐγὼ ἔσομαί σοι εἰς υἱόν, σὺ δὲ πατὴρ ἐμὸς ἔσῃ· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν μέσῳ ἡμῶν οὐ φύει ζιζάνιον· ἀλλ' οὔτε σκάνδαλα ἔσονται, μόνον ἀναγόρευσόν με ἡγεμόνα Θρᾴκης, ὅσην καὶ ἄλλην γῆν διὰ τῶν γονέων ἐπεκτησάμην.“ — Δοὺς αὐτῷ καὶ ὁμήρους ἕνα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τῶν ἀνήβων καὶ μίαν τῶν ἀδελφίδων Φατμάκατουν 79b ἐπονομαζομένην, ὑποσχεθεὶς δοῦναι τῷ βασιλεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ τοῦ Στρυμόνος ἄχρις αὐτοῦ Ζητουνίου καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὰ δὲ τῆς Πόλεως πέριξ ἀπὸ Πανίδου μέχρι Ἱεροῦ Στομίου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Στομίου μέχρι

---

2 αὐτὸ P: αὐτὸν Bull || 13 μεταβολὴν πῶς P: μεταβολήν πως Bek | *ante* πῶς *addere vult* καὶ αὐτὸν Bull || 21 ἐπεκτησάμην Bull: ἐπεκτίσάντο *supra* ντο μῖν P || 22 ἀδελφίδων P: una figliola desorella I.

---

cod. grec, 4, p. 9 al Academiei R.P.R., τῶν ἀδελφίδων este redat cu ἀπὸ τὰς ἀδελφάς του *din surorile lui.* — *Fatmacatun:* adică domniţa Fatma; vz. Bull. comentar şi G. Moravcsik, II, 287 s.v. Χατοῦν — *Tesalonicul:* fusese cucerit de Baiazid I vz. XIII, 6. — *Zituni:* L. Chalc., I, 62, 5 îl aşază lîngă Termopile. De fapt era aşezat mai spre apus, în interior, cam pe unde e azi oraşul Lamia. Duca pare însă să aibă în vedere şi o a doua localitate Zituni pe undeva în valea Strimonului; vz. XIX, 9: τὰ παρὰ τὸν Στρύμονα χωρία πάντα πλὴν Ζητουνίου „toate localităţile de pe rîul Strimon afară de Zituni (cp. şi XXVIII, 11 şi XXIX, 1). Cedarea Salonicului şi a Zituniului o aminteşte L. Chalc., I, 163, 15. — τὰ τῆς Πόλεως πέριξ *localităţile din jurul Constantinopolei:* Duca le ia pe o distanţă destul de mare, dacă porneşte de la Panidos, la sud de Redestos şi pînă la intrarea Bosforului în Marea Neagră.— Ἱερὸν Στόμιον *Gura sfîntă şi* τὸ Στόμιον τοῦ Ἱεροῦ *Gura templului:* cu aceste denumiri, istoricii bizantini desemnează nu numai intrarea Bosforului în Marea Neagră, ci şi însuşi Bosforul, precum şi Elespontul (Dardanelele). Vezi V. Grecu, *La signification de Hieron Stomion,* în „Byzantinoslavica, XV, Praga, 1954, p. 209—213.

şi de acolo pînă la Varna toate cetăţile aşezate la ţărmul Mării Negre; şi împăratul încheind legături de pace cu el, l-a dus la Adrianopole; şi a trimis pe Dimitrie Leondari, bărbat cuminte şi îndemînatic în ale războiului, ca să ia Tesalonicul. Şi el luînd oraşul şi anunţînd împăratului, îl aduce înăuntru pe împăratul Ioan şi-l instalează pe acesta împărat al întregii Tesalii. De asemenea şi în toate oraşele şi orăşelele, împăratul a trimis bizantini din oameni de vază şi le-au luat pe toate, izgonind pe turci. Şi era în părţile Traciei pace în tot felul şi linişte netulburată, părţile de răsărit însă erau în mare tulburare cu schimbări dese de domni în acele ţări.

3. Şi la începutul primăverii, după ce a trecut acea iarnă grea şi viforniţă cumplită, s-a făcut foamete mare şi molimă în toate ţările, pe unde a călcat picior de scit, şi s-au ivit războaie lăuntrice. Şi a venit Carmian care avea numele de Alisar şi şi-a luat, Temir dîndu-i voie, în stăpînire ţara părintească. De asemenea şi-a însuşit şi Sarchan ţara-i părintească Lidia. Orchan şi cei doi feciori ai lui Atin, Omur şi Ese, şi ei şi-au luat partea lor de moştenire Ionia întreagă. Şi Eliez a lui Mandahia şi-a dobîndit şi el Caria şi Licia.

Domnia lui Mahomed I în Anatolia 1403—1413.

4. Iar din feciorii lui Baiazid rămaşi în răsărit, Mahomed era la Ancara Galatiei, deoarece ţara nu avea cine o moşteni, şi era şi fratele său Musa cu el, băieţandru fiind încă. Iar Ese, celălalt frate, rătăcea încoace şi încolo, neavînd nici o ţară peste care să domnească; tot aşa şi Mustafa. De aceea Mahomed trimiţînd pe unul din marii dregători ai părintelui său, cu numele Temirtes, din Ancara, în timp ce Ese se aţinea atunci prin părţile acelea, şi începînd război cu el, i-a tăiat capul. Şi domnia lui Mahomed sporea tot mai mult în Galatia.

3: *Scit:* adică tătari de-ai lui Timur-Lenk. — *Şi a venit Carmian* ş.a.m.d.: Sultanii selgiuicizi de prin Asia Mică, izgoniţi de Baiazid (vz. IV. 2) şi din care cei mai mulţi fugiseră la Timur-Lenk (vz. XVI, 5), sînt puşi de el înapoi în domniile lor, fie ei înşişi fie urmaşi de-ai lor. Cp. şi L. Chalc., I, 157, 23 — 158, 2. — *Carmian... Alisar:* aşa s-a chemat întemeietorul sultanatului şi Duca, după obicei turcesc, îl numeşte şi pe urmaşul său tot aşa; sultanul adus înapoi la domnie a fost de fapt Iacub II. — Tot aşa e şi cu *Sarchan;* de fapt să fi fost Chidir-Şah-Beg, despre care Duca însă spusese că ar fi fost otrăvit de Baiazid I (vz. IV, 3). — Iar *Orchan* e fratele acestuia şi a fost pus emir în Magnesia. G. Moravcsik, II, 191, s.v. Ὀρχάνης 3 greşit îl face fecior al lui Baiazid I, ci e identic cu Ὀρχάνης 2. — *cei doi feciori ai lui Atin:* sînt numiţi aşa, căci după obiceiul turcesc toţi urmaşii pot fi numiţi feciori ai întemeietorului dinastiei; de fapt sînt Omar II şi Isa-Beg II, feciorii lui Iese, pe care Baiazid I l-a izgonit din domnie şi l-a surghiunit la Nicea, unde a rămas pînă la capătul vieţii (IV. 2). Omur şi Ese au fost scoşi apoi din domnia părintească şi ucişi de Ţineit (Gynejt): vz. XXVI, 3. Omur a avut

Βάρνας ἅπαντα τὰ παράλια κάστρα τὰ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ κείμενα, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰρηναίαν κατάστασιν ποιήσας καὶ αὐτὸν ἐν Ἀνδριανουπόλει πέμψας, ἔστειλε Δημήτριον τὸν Λεοντάριν, ἄνδρα συνετὸν καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ εὔστροφον, τοῦ παραλαβεῖν τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ δὲ παραλαβὼν αὐτὴν καὶ μηνύσας τῷ βασιλεῖ, εἰσάγει τὸν βασιλέα Ἰωάννην ἐντὸς καὶ δεικνύει τοῦτον βασιλέα πάσης Θετταλίας. Ὁμοίως καὶ ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς πολιχνίοις ἔστειλεν ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίους τῶν ἐνδόξων καὶ παρέλαβον πάντα διώξαντες τοὺς Τούρκους. Καὶ ἦν ἐν τοῖς Θρᾳκῴοις μέρεσιν εἰρήνη παντοία καὶ ἀστασίαστος γαλήνη, τὰ δὲ τῆς ἕω ἐν μεγάλῃ ταραχῇ καὶ ἀθρόα μεταβολὴ τῶν ἡγεμόνων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

3. Ἔαρος τοίνυν ἀρξαμένου καὶ τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος ἐκείνου καὶ κλύδωνος παρελθόντος, ἐγεγόνει λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ λοιμὸς ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις, αἷς οἱ πόδες τῶν Σκυθῶν ἐπάτησαν, καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Καταβὰς τοίνυν ὁ Καρμιάν, δοὺς ὁ Τεμὴρ ἄδειαν, ἔλαβε τὴν πατρικὴν αὐτοῦ ἐπαρχίαν, Ἀλυσὰρ ἐπονομαζόμενος. Ὁμοίως καὶ Σαρχὰν Λυδίαν τὴν πατρικὴν ἐπαρχίαν πρὸς ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Ὁ Ὀρχὰν καὶ οἱ τοῦ Ἀτὴν δύο υἱοὶ Ὁμοῦρ καὶ Ἐσὲς καὶ 80b αὐτοὶ τὴν Ἰωνίαν πᾶσαν ἐκληρώσαντο. Καὶ ὁ τοῦ Μανταχία Ἐλιὲζ καὶ αὐτὸς Καρίαν καὶ Λυκίαν ἐπεκτήσατο.

4. Οἱ δὲ καταλειφθέντες ἐν τῇ ἑῴᾳ τοῦ Παγιαζὴτ υἱοί, ὁ μὲν Μεχεμὲτ ἐν Ἀγγύρᾳ ἦν τῆς Γαλατίας, ἐπεὶ οὐκ εἶχε κληρονόμον ἡ ἐπαρχία· ἦν δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μωσῆς μετ᾽ αὐτοῦ ἔτι παιδαρίσκος ὤν. Ὁ δὲ Ἐσὲς ὁ ἕτερος ἦν πλανώμενος ἔνθεν κἀκεῖθεν, μὴ ἔχων αὐθεντίαν· ὁμοίως καὶ Μουσταφᾶς. Ὅθεν στείλας ὁ Μεχεμέτ τινα τῶν μεγιστάνων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Τεμηρτὲς ἐπονομαζόμενον ἐξ Ἀγγύρας, διάγοντα τότε τὸν Ἐσὲν ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις, καὶ συνάψας πόλεμον μετ᾽ αὐτοῦ ἀπέτεμε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μεχεμὲτ ἦν μεγαλυνόμενος ἐν Γαλατίᾳ.

1 κάστρα Bull κάστρη P || 8 τοῖς Θρᾳκῴοις Bull : ταῖς θρακῴαις P || 13 Σκύθων P || 16 ὁ ὀρχὰν *supra lineam ad* P || 21 μετ᾽ αὐτὸν P || 24 *post* Ἀγγύρας, *addere vult* πρὸς Bull.

un fecior Mustafa (XXVI, 3) care a fost ucis mai tîrziu în luptă tot de Tineit (XXVI, 4). — *Şi Eliez al lui Mandahia:* e acelaşi ca şi la IV, 2, pare să fie de fapt Muhamed-Beg. (V. M. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timur en Anatolie 1402,* p. 91).

4: *Iar Ese:* L. Chalc., I, 159, 18—160, 5 spune că fratele său Musulman l-a învins şi ucis. Cp. şi G. Sfranţes, I, 90, 15.

Lupta lui Güneyt pentru domnie.

5. Iar în părțile dinspre Ionia lui Atin s-a ridicat unul după nume Țineit, feciorul lui Carasupasi cu numele, bărbat viteaz și cu faimă în ale războiului, tată-său avînd Smirna ca feud în zilele lui Baiazid; și locuitorii din Smirna, din cauza guvernării ce ținea de mulți ani, îl stimau îndeobște ca pe un domn din partea locului. Atunci a început luptă cu feciorii lui Atin, căci ei locuiau în Efes. Țineit după ce a adunat ca la cinci sute de oameni din Smirna și din localitățile din jur, a pornit în contra lor și prăda locuitorii din cîmpia Efesului. Strîngînd în foarte puțin timp mult peste cinci sute, a venit chiar asupra orașului Efesenilor; și tăbărînd în fața cetății, în puține zile, feciorul lui Atin părăsind-o a fugit, iar Țineit s-a făcut stăpîn pe domnie. Dar el mereu scria lui Musulman în Tracia, cum că: „Eu pentru tine mă străduiesc și domnia aceasta a lui Atin nu pentru mine, ci pentru tine o cuprind. Trimite-mi deci ajutor, ca să mă pot lupta pînă la capăt cu dușmanii tăi". Și Musulman a trimis din Galipoli la Smirna mulți bani o dată și de multe ori și Țineit cu aceia a continuat zi de zi războiul, pînă ce a alungat pe moștenitorii lui Atin.

6. La începutul primăverii însă, cînd oamenii au intrat acum în al doilea an de la venirea acelui groaznic potop, un fecior al lui Atin care se chema Omur, căci celălalt murise, se refugiază la unchiul său Mandahia-Eliezbei, domnul Cariei, și-i cade cu rugăminți fierbinți la picioare, rugîndu-l de ajutor. Acela îl primește cu multă afecțiune și-i împlinește rugămintea; și adunîndu-și toată armata, merge la Efes împreună cu Omur, ducînd cu el ca la șase mii de oameni. Cei din Efes însă cu Carasupasi, tatăl lui Țineit, erau ca la trei mii, căci Țineit se afla fiind la Smirna. Atunci, pentru că efesenii n-au voit să se plece, ci dîrji s-au împotrivit, dau foc orașului și văpaia aprinzîndu-se din patru laturi, a mistuit casele și focul a înghițit ca o iarbă uscată tot ce a mai fost lăsat de sciți; și în două zile întreg orașul s-a făcut praf și cenușă. Văzînd efesenii un prăpăd atît de mare, s-au închinat.

7. Carasupasi însă închis în cetatea de sus, a mai rezistat pînă în vremea de toamnă, așteptînd ajutor de la feciorul său Țineit. Acela însă n-a putut să lase Smirna și să plece la Efes, căci avea ostași mult prea puțini. Atunci deschizînd porțile, a ieșit și căzînd i s-a supus lui Mandahia. Și acesta luîndu-l pe el cu ceilalți din cîți erau în cetate, i-a dus legați

5: *Ionia lui Atin:* adică într-o parte a sultanatului Aidin.

6: *La începutul primăverii... în anul al doilea:* de la invazia lui Timur-Lenk; e deci 1404. — *un fecior de-al lui Atin:* de fapt al lui Iese pe care Duca îl numește tot cu numele străbunului (vz. nota la 3: *Cei doi feciori*). — *căci celălalt murise:* acesta a fost Isa-Beg II (vz. *ibid.*), ucis de Țineit (vz. XXVI, 3). — *Mandahia-Eliezbei:*

5. Ἐν δὲ τὰ πρὸς Ἰωνίαν μέρη τοῦ Ἀτὴν ἠγέρθη τις ὄνομα Τζινεήτ, υἱὸς τοῦ λεγομένου Καρασούπασι, ἀνὴρ γενναῖος καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ ἔνδοξος, ἔχων πρόνοιαν τὴν Σμύρνην ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Παγιαζήτ· καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον ἡγεμονίαν ὡς καθολικὸν οἱ Σμυρναῖοι τοπάρχην ἐσέβοντο. Τότε ἤρατο μάχην πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀτὴν, ᾤκουν γὰρ αὐτοὶ ἐν Ἐφέσῳ. Ὁ δὲ Τζινεὴτ ἀθροίσας Σμυρναίους καὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ὡς πεντακοσίους, κατερχόμενος ἐλήστευε τοὺς ἐν τῷ κάμπῳ Ἐφέσου. Ὡς ἐν ὀλίγῳ δὲ συναθροίσας ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῶν Ἐφεσίων ἀφίκετο· καὶ δὴ παρακαθίσας τὸ πολίχνιον, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ὁ τοῦ Ἀτὴν υἱὸς ἀφεὶς ἀπέδρα 81b καὶ ὁ Τζινεὴτ κύριος καθειστήκει τῆς ἡγεμονίας. Πλὴν διαπαντὸς ἔγραφεν ἐν τῇ Θρᾴκῃ πρὸς τὸν Μουσουλμάν, ὡς· „Ἐγὼ ὑπὲρ σοῦ πάσχω καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀτὴν οὐ δι' ἐμέ, ἀλλὰ διὰ σὲ ταύτην ἐγκολποῦμαι. Στεῖλον οὖν μοι βοήθειαν, ἵνα εἰς τέλος ἀντιπαρατάξωμαι τοὺς ἐχθρούς σου." — Ὁ δὲ Μουσουλμὰν ἀπὸ Καλλιουπόλεως ἐν Σμύρνῃ καὶ μίαν καὶ πολλάκις ἀπέστειλεν θησαυρὸν πολὺν καὶ δι' ἐκείνου στρατεύων ἦν καθεκάστην, ἕως οὗ τοὺς κληρονόμους τοῦ Ἀτὴν ἐδίωξε.

6. Ἔαρος δὲ ἀρχομένου καὶ τὸν δεύτερον ἤδη χρόνον μετὰ τὴν παραδρομὴν τοῦ δεινοῦ ἐκείνου κατακλυσμοῦ ἄρξαντες, ὁ εἷς τοῦ Ἀτὴν υἱὸς ὁ καὶ Ὁμοῦρ καλούμενος, τοῦ ἑτέρου τεθνηκότος, πρὸς τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Μανταχία-Ἐλιέζπεγιν, τὸν ἡγεμόνα Καρίας, ἐπανέρχεται καὶ ἱκετικῶς προσπίπτει τοῖς ποσὶν αὐτοῦ δεόμενος βοηθείας. Ὁ δὲ καὶ μάλα ἀσπασίως αὐτὸν ὑποδέχεται καὶ τὸ αἰτηθὲν πληροῖ· καὶ συνάξας τὸν ἅπαντα στρατὸν αὐτοῦ ἐν Ἐφέσῳ σὺν τῷ Ὁμοῦρ ἔρχεται, ἄγων σὺν αὐτῷ ὡς ἑξακισχιλίους ἄνδρας. Οἱ δὲ τῆς πόλεως σὺν τῷ Καρασούπασι, τῷ πατρὶ τοῦ Τζινεήτ, ἦσαν ὡς τρισχίλιοι, ὁ γὰρ Τζινεὴτ εὑρέθη ἐν τῇ Σμύρνῃ ὑπάρχων. Τότε μὴ ὑποκύψαντες οἱ Ἐφέσιοι, ἀλλὰ καρτερῶς ἀντικαθιστάμενοι, πῦρ ἀφιᾶσιν ἐν τῇ πόλει καὶ διὰ τῶν τεσσάρων μερῶν ἀναφθείσης τῆς φλογὸς κατεδαπάνει τὰς οἰκίας καὶ τὰ καταλειφθέντα παρὰ τῶν 82b Σκυθῶν τὸ πῦρ ὡς χόρτον κατήσθιε καὶ ἦν ἡ πᾶσα πόλις τέφρα καὶ κόνις ἐν δυσὶν ἡμέραις. Οἱ δὲ Ἐφέσιοι ἰδόντες τὴν τοσαύτην ζημίαν προσεκύνησαν.

7. Ὁ δὲ Καρασούπασις, γενόμενος ἔγκλειστος ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἀντεμάχετο ἄχρι φθινοπωρινοῦ καιροῦ, ἐκδεχόμενος βοήθειαν παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τζινεήτ. Ὁ δὲ οὐκ ἠδύνατο ἀφεὶς τὴν Σμύρνην ἀπελθεῖν ἐν Ἐφέσῳ, ἦν γὰρ σπάνις πολλὴ τῶν στρατιωτῶν. Τότε ἀνοίξας τὰς πύλας ἐξῆλθε καὶ πεσὼν ὑπετάγη τῷ Μανταχίᾳ. Παραλαβὼν οὖν αὐτὸν σὺν τοῖς ἄλλοις τῶν ὄντων ἐν τῷ

---

1 τὰ... μέρη P: τῷ..! μέρει Bull || 2,24 καρὰσούπαση P || 2 ἄνδρας *supra* ρας νὴρ P || 20 Ἐλιέζπεγην P || 26 ἀφίασιν P || 28 Σκύθων P || 30 καρὰσούπασης P.

---

pe cît se pare Muhamed-Beg (vz. nota la 3: *Cei doi feciori*), numit și el cu numele înființătorului sultanatului. — *lăsat de sciți*: de tătarii-mongoli ai lui Timur-Lenk.
7: lui Mandahia: adică lui Muhamed-Beg. —

la scaunul lui de domnie; iar pe Omur, băiatul lui Atîn îl pune în domnia părintească. Pe Carasupasi însă şi pe osmanizii ce erau cu el, i-a legat şi i-a închis într-o cetăţuie, aruncîndu-i într-un turn; Mamalos se chiamă cetăţuia. Dar mi-te Ţineit, ce face? Pornind din Smirna cu o diremă, pleacă pe mare în Caria şi vine la Mamalos; acolo în taină trimite ştire celor închişi, că a venit acum, ca să-i fure. Iar cei închişi fac un ospăţ şi dau paznicilor vin curat de băut, ca să se sature, şi adormindu-i ca pe nişte morţi, au ieşit din turn şi, slobozindu-se cu funiile peste zid, s-au urcat în diremă; şi plecînd au venit la Smirna. Şi a fost mare bucurie pentru o furătură ca aceea.

8. La începutul iernii însă, Ţineit porneşte cu război asupra Efesului şi-l închide pe Omur înăuntrul cetăţuii şi întreg oraşul îl lasă pradă ostaşilor lui; şi afară de oameni, pentru că nu voiau să-i facă robi, tot ce-au agonisit după invazia sciţilor, au jefuit; şi pe mulţi din locuitorii oraşului i-a ucis şi multe alte grozăvii au făcut cu miile, nelegiuitul. Apoi a căzut la învoială cu Omur şi i-a dat pe fiica sa de soţie şi prin jurăminte, încredinţîndu-l de adevăr, a ieşit din cetate şi se îmbrăţişează ca un tată cu fiul. Şi cu jurămînt se leapădă de ascultarea faţă de Musulman şi se arată întru toate credincios moştenirii lui Atin; şi străbătînd împreună cu Omur toată ţara, atrage de partea sa toate oraşele aşezate pe Meandru şi cele dinspre miazănoapte: Filadelfia, Sardes, Nimfeon, pînă la rîul Ermon şi punînd oameni care îi erau mai cu credinţă, toată ţara o dă în mîinile rudelor şi prietenilor săi. Şi în timp ce acesta petrecea la Efes cu viitorul său ginere, deodată dimineaţa se răspîndeşte zvonul în popor, că domnul a murit, şi la răsăritul soarelui ridicînd trupul lui, l-au dus în cetăţuia ce se cheamă Pirghion şi e aşezată la poalele muntelui Tmolos; şi acolo l-au înmormîntat lîngă străbunii lui. Iar Ţineit ridicat şi înălţat, îşi socotea ţara ca o moştenire din părinţi, şi s-a numit domn de sine stătător al Asiei.

Güneyt se predă lui Süleiman.

9. Musulman însă nerăbdînd obrăznicia lui, s-a hotărît să treacă în Bitinia. Şi trecînd a venit la Brusa şi brusenii toţi l-au primit cu plăcere şi cu bucurie cît mai mare s-au arătat gata să moară pentru el. Atunci, cum a început primăvara, a început să strîngă oaste în contra lui Ţineit. Iar Ţineit însuşi cu puţini călăreţi pleacă în grabă la Iconion, capitala Licaoniei şi, după ce vorbeşte

---

diremă: corabie cu două rînduri de vîsle. — 8: *că domnul a murit:* e Omer II, ucis prin vicleşug de Günyet (vz. XXVI, 3). — *Pirghion:* adică Turnuleţ. — *domn de sine stătător al Asiei:* adică al Ioniei asiatice (vz. XVII, 1: *Asia*) cu sultanatul Aidin.

πολιχνίῳ δεσμίους εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἤγαγε, τὸν δὲ παῖδα τοῦ Ἀτὴν τὸν Ὁμοῦρ ἐγκαθιζάνει ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τῇ πατρικῇ, τὸν δὲ Καρασούπασιν ἔγκλειστον ἐν τῷ πολιχνίῳ τινὶ ἐντὸς πύργου δεσμήσας ἔῤῥιψε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Ὀτμανίδας· Μάμαλος ὀνομάζεται τὸ πολίχνιον. Ὁ δὲ Τζινεὴτ τί δαὶ ἄρα δρᾷ; Ἐκ τῆς Σμύρνης ἐξελθὼν σὺν διήρει μιᾷ καὶ πλεύσας ἐν τῇ Καρίᾳ ἔρχεται εἰς Μάλαμον κἀκεῖ κρυφίως πέμπει πρὸς τοὺς ἐγκλείστους, ὡς ἤδη κλέψων ἦλθεν αὐτούς. Οἱ δὲ τοὺς φύλακας πανδαισίαν ποιήσαντες καὶ εἰς κόρον τὸν ἄκρατον κεράσαντες καὶ κοιμήσαντες ὡς τεθνηκότας, αὐτοὶ ἐξῆλθον τοῦ πύργου καὶ διὰ τοῦ τείχους χαλασθέντες καλωδίοις εἰσῆλθον ἐν τῇ διήρει καὶ πλεύσαντες ἦλθον εἰς Σμύρναν. Ἐγένετο οὖν μεγάλη χαρὰ ἐν τῇ τοιαύτῃ κλοπῇ.

8. Χειμῶνος δὲ ἀρχομένου ὁ Τζινεὴτ στρατεύει εἰς Ἔφεσον καὶ κλείει 83b
ἐντὸς τοῦ πολιχνίου τὸν Ὁμοῦρ καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις πραῖδαν ποιεῖται καὶ πλὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅτι οὐκ ἠχμαλωτίζοντο, τὸ πᾶν ὃ ἐπεκτήσαντο μετὰ τὴν παραδρομὴν τῶν Σκυθῶν, ἐσκύλευσαν· καὶ πολλοὺς τῶν πολιτῶν κατέσφαξεν καὶ ἄλλα μύρια δεινὰ πέπραχεν ὁ ἀλάστωρ. Τότε εἰς συμβιβάσεις ἐλθὼν μετὰ τοῦ Ὁμοῦρ καὶ τὴν θυγατέρα εἰς γυναῖκαν αὐτῷ δοὺς καὶ ὅρκοις πιστώσας τὴν ἀλήθειαν, ἔξεισι τοῦ κάστρου καὶ περιπτύσσονται ὡς πατὴρ μετὰ υἱοῦ. Καὶ ἀποβάλλεται ἐνόρκως τὴν πρὸς τὸν Μουσουλμὰν εὐπείθειαν καὶ Ἀτηνὴς καθολικὸς ἀναδείκνυται, σὺν αὐτῷ οὖν διαδρομὼν τὴν πᾶσαν ἡγεμονίαν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἑλκύσας τὰς πάσας πόλεις τὰς πρὸς Μαίανδρον καὶ τὰς πρὸς ἄρκτον, Φιλαδέλφειαν, Σάρδεις, Νύμφαιον, μέχρι τοῦ Ἕρμωνος ποταμοῦ, καὶ οἰκίσας τοὺς πιστοτάτους αὐτῷ καὶ τὴν πᾶσαν ἡγεμονίαν εἰς χεῖρας τῶν αὐτοῦ συγγενῶν καὶ φίλων ἐνθείς. Αὐτὸς ἐν Ἐφέσῳ σὺν τῷ μελλογάμβρῳ διάγων, θροῦς ἀναπηδήσας πρωῒ ἐν τῷ δήμῳ, ὡς ὁ ἡγεμὼν ἐτεθνήκει, καὶ δὴ ἡλίου ἀνατείλαντος ἄραντες τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἔφερον ἐν τῷ πολιχνίῳ, ὃ Πύργιον καλεῖται, ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ Τμώλου ὄρους κείμενον ἐκεῖ αὐτὸν ἔθαψαν ἐγγὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ. Ὁ δὲ Τζιναὴτ εἰς ὕψος ἀρθεὶς καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὡς πατρικὸν κλῆρον ἡγη- 84b
σάμενος αὐτόνομος ἡγεμὼν Ἀσίας ἐκλήθη.

9. Ὁ δὲ Μουσουλμὰν μὴ φέρων τὴν αὐτοῦ ἀναίδειαν ἠβουλήθη περάσαι ἐν τῇ Βιθυνίᾳ. Καὶ δὴ περάσας καὶ εἰσελθὼν ἐν Προύσῃ ἅπαντες οἱ Προυσαεῖς ἀσπασίως αὐτὸν ὑπεδέξαντο καὶ μεθ' ὅσης χαρᾶς ἑτοίμως τοῦ θανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ ἠρετίσαντο. Τότε δὴ ἔαρος ἀρξαμένου στρατὸν ἀθροίζειν ἤρξατο κατὰ τοῦ Τζινεήτ. Ὁ δ' αὐτὸς Τζινεὴτ σὺν ὀλίγοις ἵπποις δρομαῖος εἰς Ἰκόνιον, μητρό-

---

1 τὸν δὲ παῖδα ... τὸν *scripsi:* τῷ δὲ παιδὶ ... τῷ P (*fortasse accusativus demoticus est:* τὸ δὲ παιδὶ ... τὸ || 2 Καράσούπασην P || 13 πρέδαν P || 14 Σκύθων P || 14—15 πολίτων P || 19 ἀτήνης P: ἀτηνὴς P₁ | καθολικὸς Bull: καθολικῶς P || 22 οἰκήσας P || 31—32 αὐτοῦ Bull: αὐτὸν P || 33 ἱππεῖς P.

cu Caraman, merge la Cotiaion și, după ce i-a spus aceleași vorbe și lui Carmian, îi aduce la Efes cu armate. Și cuvintele ce le-a vorbit cu acești sultani, au fost: „Știți bine suferința ce ați îndurat-o de la Baiazid și părinții voștri, unii au fost măcelăriți, iar alții sugrumați cu juvățul; și s-a făcut singur domn și pe voi v-a făcut să plecați peste graniță. Acum însă, fiindcă, prin dreapta judecată a lui dumnezeu, făcătorul de rele a dispărut, să nu ne înghită puiul aspidei, ci cu curaj, cît e încă în plină creștere, să-i strivim capul și viața ce ne rămîne, să o ducem fără grijă". Atunci sultanii plecînd urechea la vorbele lui și socotind că este în interesul lor, au pornit înarmați, și Caraman cu trei mii, Carmian cu zece și Țineit cu cinci au tăbărît la Efes.

10. Musulman însă și el mergînd de la Brusa la Lopadion și armata lui numărînd-o la douăzeci și cinci de mii, s-a ridicat de la Lopadion și a venit la Pergam și de la Pergam în cîmpia Mainomenu, iar din acea cîmpie la Smirna. Și aflînd despre sosirea împreună a lui Caraman și Carmian, nu știa ce să facă și era necăjit. Ridicînd tabăra de la Smirna, a venit spre Efes și și-a ridicat corturile într-un loc numit Mesaulion; și acolo fiindu-i frică de inamicii săi, și-a așezat corturile îngrămădite, a tras un șanț și a ridicat un val de pămînt; și la mijloc ședea el cu oastea, iar inamicii săi la Efes; și erau la o depărtare de nici jumătate de zi, adică șase ore, unii de alții. Și nici el nu se apropia de ei de teamă și nici aceia de el din cauza inegalității.

11 Stînd astfel lucrul în nemișcare, vine la Țineit unul din prietenii lui de taină și-i spune: „Caraman și Carmian s-au înțeles și vreau noaptea asta să te dea în mîinile lui Musulman; iar ei făcînd legături de bună pace cu el, să se înapoieze fără nici o frică la casele lor. Și noaptea aceasta își vor pune în lucrare întreg planul". Aflînd Țineit aceasta, cînd se lasă seara, aprinde în corturile lui lumini și lămpi, își alege din caii cei mai

10 trei Bull.: treizeci P I || 22 de el Bull.: de ei P.

9: *Caraman... Carmian:* cu aceste nume, Duca desemnează pe urmașii acestor întemeietori de sultanate (vz. G. Moravcsik, II, 137 s.v. Καραμάνος 2 și p. 142 s.v. Κερμιανός). De fapt sînt Muhamed II și Iacub II (vz. M. Alexandrescu-Derska, op. cit., p. 91 și nota la 3: *Carmian).*

10: οὔτε αὐτὸς χωρῶν πρὸς ἐκείνους διὰ τὴν δειλίαν οὔτ' ἐκεῖνοι πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν ἀνισότητα *nici el mergînd spre aceia de teamă și nici aceia spre ei din cauza inegalității:* Așa ne e transmis locul în manuscrise. Dar cuvintele *nici aceia spre ei* dau un nonsens, așa că αὐτοὺς ar trebui schimbat în αὐτὸν ca înțelesul să fie *nici aceia spre el,* adică Țineit cu aliații săi spre Musulman. Atunci însă cuvintele διὰ τὴν ἀνισότητα *din cauza inegalității* formează o contrazicere, căci, precum ni se transmite în manuscrise, Țineit avea 5 000, Caraman 30 000 și Carmian 10 000 de oameni, deci 45 000, față de 25 000 ai lui Musulman, așa că nu aceia puteau să stea pe gînduri să-l atace pe Musulman din cauza disproporției de număr, ci Musulman pe ei. Dar atunci ar trebui schimbat nu numai ἐκεῖνοι și ἐκεῖνος *aceia* în *acela,* ci și αὐτὸς χωρῶν πρὸς ἐκείνους, *el mergînd spre aceia* în αὐ-

πολιν τῆς Λυκαονίας, ἔρχεται καὶ τῷ Καραμὰν ὁμιλήσας, κατέρχεται εἰς Κοτυάειον καὶ τῷ Καρμιὰν τὰ αὐτὰ εἰπών, ἕλκει αὐτοὺς μεθ' ὅπλων εἰς Ἔφεσον. Οἱ δὲ λόγοι, οὓς ὡμίλησε μετὰ τῶν ἡγεμόνων, ἦσαν· „Οἴδατε ἀκριβῶς τὴν ζημίαν, ἣν ὑπέστητε παρὰ τοῦ Παγιαζήτ· καὶ τοὺς ὑμετέρους γονεῖς οὓς μὲν ἔσφαξαν, οὓς δὲ ἀγχόνῃ ἀπέπνιξαν· καὶ αὐτὸς μονάρχης ἐγένετο καὶ ὑμᾶς ἐξορίστους ἐποίησεν. Νῦν δὲ ἐπεὶ δικαίᾳ Θεοῦ κρίσει ὁ ἀλάστωρ ἠφάνισται, μὴ καταπιέτω ἡμᾶς τὸ τῆς ἀσπίδος ἔκγονον, ἀλλὰ προθύμως ἔτι ἀκμάζον ὂν συντρίψωμεν αὐτοῦ τὴν κάραν καὶ τὸ λεῖπον ἐν ἀμεριμνίᾳ διάξωμεν.“ — Τότε οἱ ἡγεμόνες ἐνωτισθέντες τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ εἰς συμφέρον αὐτῶν λογισάμενοι ἐχώρουν ἐν ἅρμασι καὶ ὁ μὲν Καραμὰν ἐν τρισὶ χιλιάσιν,ὁ δὲ Καρμιὰν ἐν δέκα καὶ ὁ Τζινεὴτ ἐν πέντε χιλιάσιν ἐν Ἐφέσῳ ἐστρατοπέδευσαν.

10. Ὁ δὲ Μουσουλμὰν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς Προύσης ἐν Λοπαδίῳ ἐλθὼν 85b
καὶ τὸν πάντα στρατὸν αὐτοῦ ἐν εἴκοσι πέντε χιλιάσιν ἀριθμήσας καὶ ἀπὸ Λοπαδίου ἐγερθεὶς ἦλθεν εἰς Πέργαμον, ἀπὸ δὲ Περγάμου, ἐν τῷ Κάμπῳ τοῦ Μαινομένου, ἀπὸ δὲ τοῦ Κάμπου ἐν Σμύρνῃ. Μαθὼν δὲ τὴν συνέλευσιν τοῦ Καραμὰν καὶ τοῦ Καρμιὰν ἠπορεῖτο καὶ ἤσχαλλεν. Ἀπὸ δὲ Σμύρνης πρὸς Ἔφεσον ἀπάρας ἦλθε πήξας τὰς σκηνὰς εἰς τόπον λεγόμενον Μεσαύλιον· κἀκεῖ φοβηθεὶς τοὺς ὑπεναντίους καὶ πυκνώσας τὰς τέντας, τάφρον ἔσκαψε καὶ χώματα ἀνήγειρε καὶ αὐτὸς ἐν μέσῳ μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκάθητο, οἱ δὲ ὑπεναντίοι ἐν Ἐφέσῳ, ἀπέχοντες ἡμερῶν οὐδὲ τὸ ἥμισυ, ἤγουν ἓξ ὡρῶν διάστημα ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε αὐτὸς χωρῶν πρὸς ἐκείνους διὰ τὴν δειλίαν οὔτ' ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ἀνισότητα.

11. Τοῦ πράγματος οὖν ἐν ἀμελείᾳ κειμένου, πρόσεισι τῷ Τζινεὴτ εἷς τῶν αὐτοῦ μυστικῶν φίλων καὶ λέγει αὐτῷ· „Ὁ Καραμὰν καὶ ὁ Καρμιὰν ὁμονοήσαντες βούλονται τῇ νυκτὶ ταύτῃ παραδοῦναί σε εἰς χεῖρας τοῦ Μουσουλμάν· ἐκεῖνοι δὲ εἰρηναῖαν κατάστασιν πράξαντες ἀναστρέψωσιν ἀφόβως εἰς τὰ ἴδια. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ νυκτὶ τὸ πᾶν διαπράξονται.“ — Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Τζινεὴτ καὶ καταλαβούσης τῆς ἑσπέρας φανοὺς καὶ λαμπάδας ἀνάψας ἐν ταῖς αὐτοῦ σκη-

---

1—2 Κοτυάιον P || 7 *ante* ἔτι *addere vult* οὔπω Bull || 9 τοὺς λόγους Bek : τοῖς λόγοις P || 10 τρισὶ Bull : τριάκοντα P I || 20 ἡμερῶν P : ἡμέρας Bull || 20 οὔτε — 21 ἀνισότητα] parte contraria la quale per paura non osava venir a trovar Musulmano; nè Musulmano per la inequalità non andava a loro I || 21 αὐτὸν Bull : αὐτοὺς P.

τοὶ χωροῦντες πρὸς ἐκεῖνον *ei mergînd spre acela.* Aşa trebuie să-l fi avut textul sau cel puţin să-l fi interpretat vechea traducere italiană. Dar în cazul acesta Ţineit cu aliaţii săi nu-l atacă pe Musulman de teamă. Despre o teamă însă a acestora de Musulman nu se spune nimic, ci dimpotrivă despre Musulman că „fiindu-i frică“, şi-a întărit tabăra; şi atunci e firesc el să stea pe gînduri şi să nu-i atace de teamă, aşa precum e în manuscris. De aceea cred că e mai bine să facem numai schimbarea uşoară a lui αὐτοὺς în αὐτὸν şi, spre a desfiinţa contrazicerea, cred că am făcut bine că în § 9 precedent am pus în text coniectura lui Bull τρισὶ *cu trei* în loc de τριάκοντα *treizeci* din manuscris. Trei mii e şi un număr mai potrivit, în vreme ce 30 000 e vădit exagerat şi poate proveni uşor dintr-o greşeală de transcriere, mai ales dacă vreun manuscris avea indicate numerele cu litere cifre. Şi apoi o corijare de text ca αὐτοὶ χωροῦντες πρὸς ἐκεῖνον din αὐτὸς χωρῶν πρὸς ἐκείνους mi se pare faţă de λ' în γ' că e o schimbare prea mare care trebuie evitată după putinţă.

repezi la drum și se urcă în cetatea de sus la fratele său Baiazid, căci era paznic și apărător al cetății. Și-i povestește întreaga sa situație și, după ce-l îndeamnă să stea cu grijă de paza orașului pînă dimineață, el însuși cu ceilalți oameni de aproape ai lui se duce la Musulman. Pe la miezul nopții mergînd oamenii lui Caraman și Carmian în corturile lui Ținei t, n-au găsit pe nimeni. Țineit însă, cînd s-a făcut acuma dimineața, și-a pus un ștreang după grumaz și a venit în fața lui Musulman, plîngînd și spunînd : „Am greșit, doamne, vrednic sînt de moarte. Însumi mi-am atîrnat ștreangul de gît. Fă cu mine ce vrei ! Vinovat sînt de toată osînda". Înduioșat de aceste cuvinte, i s-a făcut milă de el ; și Musulman i-a dat îmbrăcăminte curată și l-a întrebat : „Unde sînt acum sultanii aceia și unde se găsește armata lor ?" — Iar el a spus : „La Efes ; și de vrei, dă-mi armată și eu mă duc și ți-i aduc legați". Musulman însă temîndu-se, ca în aceste răspunsuri să nu fie cumva la mijloc vreun vicleșug, n-a mai voit să se ia pe urma lor, ci după răsăritul soarelui, urcîndu-se însuși pe cal, a plecat cu toată oastea spre Efes, avînd cu el și pe Țineit. Caraman însă și Carmian intrînd precum am spus, pe la miezul nopții în corturile lui Țineit și neaflîndu-l, au priceput cursa ; și s-a făcut mare larmă și tulburare în tabără ; și unii își căutau caii, iar alții șeile, alții cămilele și catîrii, pentru ca să încarce poverile cu bagajele, iar ceilalți la arme. Și la răsăritul soarelui, și-au pregătit totul bine și, armata de-a călare cu sultanii și cea pedestră rămînînd pe un loc înalt, au trimis înainte catîrii și cămilele cu toți însoțitorii bagajelor ; aceștia trecînd peste pasurile ce sînt spre Meandru, ei au rămas pe loc, pînă ce au văzut că au trecut de locurile grele de străbătut, atunci și ei în ordine au intrat în trecători. Și cînd sfîrșitul cozii armatei era în gura strîmtorii, atunci și armata pedestră a lui Musulman, el trecînd de podul care e așezat spre muntele Galesion, a ajuns la Efes ; și la ora patru din zi, soarele făcîndu-și atunci drumul prin constelația cumpenii, și Musulman era în Efes. Și Țineit îl sfătuia stăruitor, ca să-l înduplece pe om să se ia pe urma lor, dar el nu s-a lăsat înduplecat, pe de o parte din cauza inimii lui bune, pe de altă parte însă și pentru că se temea mereu de răutățile lui Țineit la care se dădea cu ușurință ; căci pe cît era Musulman de bun și foarte blajin, pe atît de viclean și neastîmpărat Țineit. De aceea ridicînd corturile în cîmpia de la Efes, unde a rămas patru luni, n-a făcut altceva nimic decît s-o ducă în îmbuibări și plăceri ; căci era omul băutor de vin ca nimeni altul și dedat fără rușine la poftele trupești.

---

11 : διαβὰς *trecînd de:* trebuie subînțeles Musulman. — *la ora patru din zi:* adică pe la 10 dimineața.

ναῖς, αὐτὸς τοὺς ταχυδρόμους τῶν ἵππων ἀναλεξάμενος ἄνεισι ἐν τῇ ἀκροπόλει
πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Παγιαζήτ, ἦν γὰρ φύλαξ τοῦ κάστρου καὶ πρόμαχος.
Καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς ἱστορήσας καὶ παραγγείλας τὴν φυλακὴν τῆς πό- 86b
λεως ἐπιμελῶς ἄχρι πρωΐας διατηρεῖν, αὐτὸς σὺν τοῖς λοιποῖς οἰκιακοῖς πρὸς
τὸν Μουσουλμὰν ἐπάνεισι. Καὶ διὰ μέσης νυκτὸς οἱ τοῦ Καραμὰν καὶ τοῦ Καρ-
μιὰν εἰς τὰς τέντας τοῦ Τζινεὴτ ἐλθόντες οὐδένα εὗρον. Ὁ δὲ Τζινεὴτ πρωΐας
ἤδη γενομένης καὶ βρόχον ἐνθεὶς τῷ τραχήλῳ ἦλθεν ἐνώπιον τοῦ Μουσουλμὰν
κλαίων καὶ λέγων· „Κύριε, ἥμαρτον· ἄξιός εἰμι τοῦ θανεῖν. Ἐγὼ αὐτὸς τῷ τρα-
χήλῳ μου τὸν βρόχον ἀνηρτησάμην. Ὡς βούλει, εἰς ἐμὲ πρᾶττε· ὑπεύθυνός εἰμι
παντοίας καταδίκης", — Ὁ δὲ Μουσουλμὰν καμφθεὶς τοῖς λόγοις τούτοις καὶ
συμπαθήσας αὐτὸν καὶ στολὴν φαιδρὰν ἐνδύσας, ἠρώτησε: „Ποῦ εἰσι νῦν οἱ
ἡγεμόνες ἐκεῖνοι καὶ ποῦ ἡ παράταξις αὐτῶν εὑρίσκεται;" — Ὁ δὲ εἶπεν· „Ἐν
Ἐφέσῳ· καὶ εἰ βούλει, χώρησόν μοι στρατὸν κἀγὼ ἐλθὼν αὐτοὺς δεσμίους ἄγω
πρὸς σέ." — Ὁ δὲ Μουσουλμὰν φοβηθεὶς μή πως πανουργία ἐν μέσῳ τού-
των τῶν ὑποκρίσεων πράττεται, οὐκ ἠθέλησε καταδιώξαι ὀπίσω αὐτῶν, ἀλλ'
ἤδη τοῦ ἡλίου ἀνίσχοντος καὶ αὐτὸς ἐφ' ἵππου ἐπιβὰς σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ πρὸς
Ἔφεσον ἐχώρει, ἔχων μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν Τζινεήτ. Ὁ δὲ Καραμὰν καὶ Καρμιάν,
καθὼς ἔφημεν, περὶ τὰς μέσας νύκτας ἐλθόντες εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Τζινεὴτ καὶ
μὴ εὑρόντες αὐτόν, ἐννόησαν τὴν ἐνέδραν· καὶ μέγας θροῦς ἐγεγόνει ἐν τῷ φω-
σάτῳ καὶ ταραχή, οἱ μὲν ἐρευνῶντες τοὺς ἵππους αὐτῶν, οἱ δὲ τὰς ἐφεστρίδας,
ἄλλοι τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἡμιόνους πρὸς τὸ τὰ φορτία τῶν παρασκευῶν ἐπι- 87b
θεῖναι, ἕτεροι δὲ ἐν ἅρμασιν. Καὶ δὴ ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου τὰ πάντα καλῶς
παρασκευάσαντες, οἱ μὲν ἱππεῖς σὺν τοῖς ἡγεμόσι καὶ τῷ πεζικῷ στρατῷ ἐπὶ τό-
που ὑψηλοῦ ἱστάμενοι τὰς ἡμιόνους καὶ τὰς καμήλους σὺν παντὶ τῷ φορτικῷ
τάγματι προέπεμψαν· περάσαντες τὰς κλεισούρας τὰς πρὸς Μαίανδρον, αὐτοὶ δὲ
ἵσταντο, ἕως εἶδον, ὅτι τὰ δύσβατα μέρη διέβησαν, τότε καὶ αὐτοὶ κατὰ τάξιν
εἰς τὰς κλεισούρας εἰσήλθασιν. Ὅτε δὲ τὸ τέλος τῆς οὐραγίας ἐν τῷ στόματι
τοῦ στενοῦ ἦν, τότε καὶ τὸ τοῦ Μουσουλμὰν πεζικόν, ἀπὸ τῆς γεφύρας τῆς πρὸς
τὸ Γαλλήσιον ὄρος κειμένης διαβάς, ἐν Ἐφέσῳ ἦλθεν· καὶ τῇ τετάρτῃ ὥρᾳ τῆς
ἡμέρας, ἡλίου ἐν τῷ ζυγῷ τὴν πορείαν ποιοῦντος, καὶ ὁ Μουσουλμὰν ἐν Ἐφέ-
σῳ. Ὁ δὲ Τζινεὴτ πολλὰ συμβουλεύσας τοῦ ποιῆσαι καταπειθῆ τὸν ἄνδρα τοῦ
καταδιῶξαι ὀπίσω αὐτῶν, οὐκ ἠνέσχετο, τὸ μὲν διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ συμπά-
θειαν, τὸ δὲ καὶ φοβούμενος ἀεὶ τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Τζινεήτ· ἦν γὰρ ὁ Μου-
σουλμὰν τοσοῦτον ἀγαθὸς καὶ ἁπλούστατος, ὅσον ὁ Τζινεὴτ πονηρὸς καὶ περίερ-
γος. Πήξας οὖν τὰς σκηνὰς ἐν τῷ τῆς Ἐφέσου κάμπῳ καὶ ποιήσας μῆνας τέσ-
σαρας, οὐκ ἄλλο ἦν τὸ δρώμενον πλὴν τρυφῆς καὶ σπατάλης· ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ
οἰνοπότης ὡς οὐδεὶς ἄλλος καὶ εἰς τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἀδεῶς ἐμπίπτων.

---

18 ἐλθόντες Bull : ἐλθόντας P || 19 εὑρόντες Bull : εὑρόντας P || 21 ἡμιόνους Bull : ἡμιόνας P || 22 ἅρμασιν P || 35—36 τέσσαρας P_1: τέσσαρεις P.

Musa sultan cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn.

XIX. Musa însă, despre care s-a vorbit mai sus și care stătea cu fratele său Mohamed la Ancara în Galatia, a fugit și a ajuns la Sinope, unde domnea Spentiar turcomanul. Primindu-l bine, precum se cuvenea, Musa i-a cerut să-l treacă în cealaltă parte a Mării Negre, înspre Țara Romînească. Și întîlnindu-se cu Mircea voievod, l-a încunoștiințat cine este și de unde și cum a venit; și atunci Mircea îi dă voie să umble prin toată Țara Romînească și să facă ce a hotărît. Aflînd pașalele din apus care păzeau părțile de la Dunăre, de venirea lui Musa în Țara Romînească, îi scriu și-i arată lui Musulman ce s-a întîmplat și, dacă nu va apuca înainte să treacă în părțile Traciei, apusul îl va lua Musa drept moștenire și el petrecînd în Asia, la aceasta i se va mărgini și domnia.

2. Musulman auzind aceste cuvinte, repede pleacă din Efes spre Lampsac, luînd cu dînsul și pe Țineit, în locul căruia a pus în Efes și în toată provincia alt guvernator. În Lampsac pe promontoriul din fața Galipolii zidea un turn foarte mare pentru Musulman, și constructorul era un genovez nobil, Salgruzo de Negro; clădindu-l cum trebuia, și Musulman văzîndu-l, i-a dat foarte mulți bani. Și trecînd la Galipoli, ședea în beții și trîndăvii și, veselindu-se și petrecînd în desfrînări, nu avea grija lui Musa. Musa însă nu contenea să scrie marilor dregători și să orînduiască pentru ei toate în folosul lor, dacă va pune mîna pe domnie. Și nu s-a oprit numai la aceasta, ci strîngînd turci de prin părțile Istrului, era aclamat de ei sultan a toată Tracia, Tesalia și Iliria.

3. Musulman însă l-a trimis pe Țineit în părțile Bulgariei, punîndu-l guvernator în părțile Ohridei; iar el însuși ia drumul Adrianopolei și, intrînd în oraș, toți îl aclamau ca pe un binefăcător și dătător de toate bunătățile. Și într-adevăr așa era; căci unde Musulman își lua reședința, fie că într-un oraș, fie că într-un sat, spre a rămînea acolo treizeci de zile, și cei bogați și cei săraci și chiar cei care de nevoie cerșeau de mîncare, toți erau îndestulați, nemaiavînd nici o lipsă.

4. Atunci Musulman de la Adrianopole a strîns o armată și a trimis-o în contra lui Musa, iar el o ducea ziua întreagă în beții. Musa însă apu-

---

XIX 1—6: După Chalcocondil, sultanul contrapretendent, i-a dat lui Mircea cel Bătrîn pămînt și venituri în dreapta Dunării și Mircea i-a dat lui Musa ajutor, oaste destulă în frunte cu Dan Voievod. Dar craiul Serbiei Ștefan trecînd de la Musa la Musulman și bizantinii cucerindu-i tabăra, Musa deși cîștigase lupta fuge. La Dunăre se întîlnește cu Mircea și Dan; pe urmă, în a doua luptă, comandanții ienicerilor și ai cavaleriei de pradă părăsindu-l pe Musulman, Musa rămîne deplin biruitor. Musulman fugind spre Bizanț, este prins de niște turci; pe aceștia, Musa care însuși îl ucide pe Musulman, îi arde de vii cu soțiile și cu copii, pentru păcatul că s-au atins de domnul lor. (L. Chalc., I, 160, 6 — 165, 6). După G. Sfranțes, lui Musa i-a

XIX. Ὁ δὲ Μωσῆς, ὃν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, διάγων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεχεμὲτ ἐν Ἀγγύρᾳ τῆς Γαλατίας καὶ φυγὼν ἧκε ἐν Σινώπῃ ἡγεμονεύοντος 88b Σπεντιὰρ τοῦ Τουρκομάνου. Φιλοξενήσας οὖν αὐτόν, ὡς ἔδει, ἐζήτησε περᾶσαι Μωσῆς τὴν περαίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὰ πρὸς Βλαχίαν. Ὁ δὲ ἀσπασίως τὴν αἴτησιν αὐτοῦ πληρώσας ἀφίησι καὶ εἰς Βλαχίαν περᾷ. Καὶ τῷ Μίλτζῃ βεηβόδᾳ συντυχὼν καὶ πληροφορήσας αὐτῷ, τίς τε εἴη καὶ πόθεν ἧκε καὶ πῶς, δίδωσιν αὐτῷ ἄδειαν τοῦ περιπατεῖν ἐν πάσῃ Βλαχίᾳ καὶ πράττειν τὰ δόξαντα. Οἱ δὲ τῆς δύσεως σατράπαι καὶ τὰ τοῦ Δανούβεως μέρη φυλάττοντες, μαθόντες τὴν εἰς Βλαχίαν εἴσοδον τοῦ Μωσῆ, γράφουσι καὶ δηλοῦσι τῷ Μουσουλμὰν τὰ γενόμενα καὶ ὅπως, εἰ μὴ φθάσας περάσει ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Θρᾴκης, τὴν δύσιν ὁ Μωσῆς κληρώσεται καὶ αὐτὸς ἐν Ἀσίᾳ διάγων εἰς αὐτὴν καὶ καταλήξει.

2. Ὁ δὲ Μουσουλμὰν ἐνωτισθεὶς τοὺς λόγους τούτους, συντόμως ἐξ Ἐφέσου πρὸς Λάμψακον ἔρχεται ἄγων ὁμοῦ καὶ τὸν Τζινεήτ, ἄλλον ἔπαρχον καταστήσας ἀντ' αὐτοῦ ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ. Ἦν δὲ ἐν Λαμψάκῳ κτίζων ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μουσουλμὰν πύργον ἕνα παμμεγέθη ἐν τῇ ἀκτῇ τῇ ἀπέναντι Καλλιουπόλεως· ὁ δὲ δομήτωρ ἦν Σαλγρούζω δὲ Νέγρω, Γενουίτης εἷς τῶν εὐγενῶν· ὃν καὶ οἰκοδομήσας, ὡς ἔπρεπεν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ Μουσουλμὰν ἐδωρήσατο αὐτῷ πλεῖστα χρήματα. Καὶ περάσας ἐν Καλλιουπόλει καὶ καθίσας ἐν 89b πότοις καὶ ἀμεριμνίαις, εὐφραινόμενος καὶ ἀσελγαίνων, οὐκ ἐφρόντιζε περὶ τοῦ Μωσῆ. Ὁ δὲ Μῶσης οὐ διέλειπε γράφων τοῖς μεγιστάνοις καὶ τάττων αὐτοῖς πάντα τὰ χρήσιμα, εἰ ἐγκράτης τῆς ἡγεμονίας γενήσεται. Καὶ οὐ μόνον ἦν ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ Τούρκους ἀθροίσας ἐκ τῶν τοῦ Ἴστρου μερῶν, παρ' αὐτῶν πάσης Θρᾴκης καὶ Θετταλίας καὶ Ἰλλυρικοῦ ἡγεμὼν ἀνηγορεύετο.

3. Ὁ δὲ Μουσουλμὰν τὸν Τζινεὴτ πρὸς τὰ μέρη τῆς Βουλγαρίας ἐν τοῖς μέρεσι τῶν Ἀχριδῶν ἔπαρχον καταστήσας, ἔπεμψεν· αὐτὸς δὲ ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν πορείαν ἐποίει καὶ εἰσελθὼν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἅπαντες αὐτὸν ὡς εὐεργέτην καὶ δοτῆρα πάντων καλῶν ἀνηγόρευον. Καὶ ἐν ἀληθείᾳ οὕτως ἦν· ὅπου γὰρ ὁ Μουσουλμὰν ἤρχετο, κἄν τε ἐν πόλει κἄν τε ἐν κώμῃ, τοῦ ποιῆσαι ἐκεῖ ἡμέρας τριάκοντα, καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ πένητες καὶ αὐτοὶ οἱ δι' ἔνδειαν τροφῶν προσαιτοῦντες, πάντες αὐτάρκεις ἐγένοντο.

4. Τότε ὁ Μουσουλμὰν ἀπ' Ἀδριανουπόλεως συλλέξας στρατὸν κατὰ τοῦ Μωσῆ ἔπεμψε καὶ αὐτὸς διημέρευεν ἐν πότοις. Ὁ δὲ Μωσῆς συνάψας πόλεμον

6 Μύλτζῃ P || 9 γράφουσι Bull : γρόφωσοι P || 13 τοὺς λόγους τούτους Bek : τοῖς λόγοις τούτοις P || 19 καθήσας P.

dat drumul Timur-Lenk, care-l prinsese ; și Musa cu ajutorul domnului Serbiei îl învinge și ucide pe Musulman (G. Sfranțes, I, 90, 18—91, 5).

XIX 1 : *s-a vorbit mai sus :* vz. XVIII, 4. — *Spentiar :* 1402—1439 vz. G. Moravcsik, II, 249 s.v. Σφεντιάρης.

2 : *alt guvernator :* Chelpaxisi, ienicer de origine sîrb ; vz. XXVI, 3.

cîndu-se de război, a ieşit biruitor, punînd pe fugă, undeva pe aproape de Sofia, armata lui Musulman ; şi pretutindeni s-a răspîndit faima, că Musa are să ajungă domn în partea de apus. Și la urechile lui Musulman a venit ştirea, că intrarea lui Musa în Adrianopole se va întîmpla foarte curînd, căci şi curgea toată lumea la el şi din cei de frunte nu puţini ; şi trezindu-se în sfîrşit o dată şi el din ameţeala beţiei, a voit să fugă spre Constantinopole. Și luînd-o la drum cu puțini călăreți, și aceștia l-au părăsit şi au fugit, plecînd la Musa.

5. Musulman însă a dat în cale peste un sat oarecare şi, sătenii zărindu-l l-au şi recunoscut şi după cal şi după veşminte şi înfăţişare, că este sultanul, şi alergau să-l vadă. Şi cinci arcaşi tineri, purtînd arcuri şi săgeţi, au luat-o înainte ; iar Musulman tulburîndu-se, trage o săgeată în contra lor şi unul lunecînd, a căzut peste cap. Mai dă cu o săgeată şi-l aruncă pe altul. Atunci ceilalţi trei, căci cîteşi cinci erau fraţi din acelaşi tată, într-un gînd slobod săgeţile în contra lui Musulman, care cade de pe cal, şi-i taie capul. Iar Musa este adus în Adrianopole cu alai şi cu cinste cît mai mare şi e proclamat sultan al apusului.

6. Aflînd de moartea fratelui său Musulman, i-a părut foarte rău şi a trimis ostaşi şi pe cei dintîi din paşale şi au adus trupul lui la Adrianopole şi de la Adrianopole l-a trimis cu cinste la Brusa şi l-au înmormîntat în mausoleul ce şi-l zidise. Şi Musa făcînd cercetare amănunţită asupra ucigaşilor lui Musulman, i-a descoperit pe cîteşi trei ; şi trimiţînd în satul în care a fost ucis, şi strîngînd pe toţi sătenii, l-a legat pe fiecare cu femei şi copii şi, punîndu-l bine pe fiecare în colibele lor, a dat foc şi a prefăcut in cenuşă tot satul şi praf s-a făcut şi copii şi părinţi şi rude şi casele. O pedeapsă ca aceea a dat-o neomul unor oameni, arătînd prin aceasta cel dintîi rău din relele pe care avea să le înfăptuiască în zilele lui.

Domnia lui Musa 1411—1413.

7. Întrunindu-i apoi pe mai marii Traciei şi Macedoniei şi ai altor ţinuturi, căci veniseră cu toţii la un loc, spre a-i aduce închinăciune, le-a ţinut o vorbire oficială şi a grăit către ei : „Bărbaţi şi prieteni ai tatălui meu, căci nu vă spun servi, voi ştiţi bine urgia ce a suferit-o partea din Asia de la Temir şi ce e mai mult că tatăl meu a fost dat în mîinile lui ca un pui de vrabie. Şi nimeni altul n-a fost care să aducă pe sciţi şi perşi şi celălalt popor în aşezările noastre decît Constantinopolea şi cu ea cei ce sînt împăraţi într-însa. Şi a venit apoi frate-meu şi s-a făcut domn peste părţile Traciei şi peste pămîn-

7 : *sciţi şi perşi :* adică tătari şi turci selgiucizi şi alţi turcomani. —

καὶ ὑπέρτερος φανεὶς καὶ διώξας τὸν στρατὸν τοῦ Μουσουλμὰν ἐγγύς που Σοφίας, ἐγένετο ἁπανταχοῦ φήμη, ὡς ὁ Μωσῆς μέλλει τῆς δύσεως τοπάρχης γενέσθαι. Καὶ δὴ ἐνωτισθεὶς ὁ Μουσουλμὰν τὴν ὡς ἐν ὀλίγῳ μέλλουσαν εἰσέλευσιν ἐν Ἀδριανουπόλει τοῦ Μωσῆ, ἦν γὰρ συῤῥέον ἅπαν τὸ πλῆθος ἐν αὐτῷ καὶ ἐκ τῶν προὐχόντων οὐκ ὀλίγοι, αὐτὸς ὀψέ ποτε ἀνανήψας ἐκ τοῦ κάρους τῆς μέθης 90b ἠβουλήθη πρὸς Κωνσταντινούπολιν ἀπιέναι. Καὶ σὺν ὀλίγοις ἐπιβάταις τὴν ὁδὸν ἀρξάμενος, καὶ αὐτοὶ ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον καὶ πρὸς τὸν Μωσῆν ἤλαυνον.

5. Ὁ δὲ Μουσουλμὰν ἐν χωρίῳ τινὶ καθ' ὁδὸν ἐντυχὼν καὶ οἱ τοῦ χωρίου ἰδόντες αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ ἵππου καὶ ἐκ τῶν ἱματίων καὶ ἐκ τῆς μορφῆς καὶ γνωρίσαντες, ὡς ὁ ἡγεμών ἐστιν, ἔθεον ἐπὶ θέᾳ αὐτοῦ. Καὶ προκαταλαβόντες νεανίσκοι πέντε τοξόται φέροντες τόξα καὶ βέλη, ὁ Μουσουλμὰν ταραχθεὶς ἀφίησι βέλος κατ' αὐτῶν καὶ ὁ εἷς κύμβαχος ὀλισθήσας ἔπεσεν. Καὶ δεύτερον πέμψας ῥίπτει τὸν ἕτερον. Τότε οἱ τρεῖς ὁμονοήσαντες, ἦσαν γὰρ καὶ οἱ πέντε ὁμοπάτριοι ὁμαίμονες, ἀφιᾶσι τὰ βέλη κατὰ τοῦ Μουσουλμὰν καὶ πίπτει τοῦ ἵππου καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνουσιν. Ὁ δὲ Μωσῆς εἰσάγεται ἐν Ἀδριανουπόλει μετὰ δορυφορίας καὶ τιμῆς ὅσης καὶ ἡγεμὼν δύσεως ἀναδείκνυται.

6. Μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μουσουλμὰν ἐπένθησε καὶ στρατιώτας πέμψας καὶ τοὺς πρώτους τῶν σατραπῶν, ἔφερον τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἀπὸ Ἀδριανοῦ ἔπεμψεν αὐτὸ ἐντίμως ἐν τῇ Προύσῃ καὶ ἔθαψαν ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ δομηθέντι μνημείῳ. Ὁ δὲ Μωσῆς ἀκριβῆ ἔρευναν ποιήσας εἰς τοὺς φονεῖς τοῦ Μουσουλμὰν καὶ εὑρὼν καὶ τοὺς τρεῖς καὶ πέμψας ἐν τῷ χωρίῳ, ᾧ ἐφονεύθη, καὶ ἀθροίσας πάντας τοὺς χωρίτας καὶ δεσμήσας τὸν καθένα σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἀσφαλίσας τὸν καθένα ἐν ταῖς καλύβαις αὐτῶν 91b πῦρ ἀφιᾶσιν· καὶ τέκνα καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ αἱ καλύβαι καὶ τὸ χωρίον ἅπαν κατετεφρώθη καὶ εἰς κόνιν ἐγένοντο. Τοιαύτην ποινὴν ὁ ἀπάνθρωπος εἰς ἀνθρώπους εἰργάσατο, δεικνύων τὴν ἀπαρχὴν τῶν κακῶν ὧν ἤμελλε κατεργάζεσθαι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ.

7. Ἀθροίσας οὖν τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἦσαν γὰρ συνηθροισμένοι πάντες εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ, δημηγορήσας εἴρηκε πρὸς αὐτούς· „Ὦ ἄνδρες καὶ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς φίλοι, καὶ γὰρ οὐ δούλους λέγω, οἴδατε ἀκριβῶς τὴν ἣν ὑπέστη παρὰ τοῦ Τεμὴρ ἀπειλὴν ἡ τῆς Ἀσίας μερὶς καὶ τὸ πλέον, ὅτι ὁ ἐμὸς πατὴρ παρεδόθη εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὡς στρουθίον. Οὐκ ἄλλο τοίνυν ἦν τὸ καταβιβάσαν τοὺς Σκύθας καὶ Πέρσας καὶ τὸ λοιπὸν ἔθνος ἐν τοῖς ἡμετέροις σκηνώμασι πλὴν ἡ Κωνσταντίνου καὶ σὺν αὐτῇ οἱ ἐν ταύτῃ βασιλεύοντες. Ἐλθὼν οὖν ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς καὶ κυριεύσας τὰ

---

14 ἀφίασι P || 18 σατράπων P || 22 ᾧ *scripsi:* nel quale I: ὅ P: οὗ Bull || 24 ἀφίασιν P.

tul cît a mai rămas, peste care domnea frate-meu ; dar el nu numai că n-a dat nici o dovadă de dragoste și stimă fiiască, ci și mai mult, dacă trebuie s-o spun, pe jumătate s-a și făcut ghiaur. Intru aceea și dumnezeu și-a întors fața de la el și a dat în mîna mea sabia profetului, pentru ca să tai în două pe cel necredincios, pe cel credincios însă să-l înalț și să-l ridic. De aceea nici nu trebuie Constantinopolea să aibă parte de atîta pămînt și nici de orașe din Macedonia și încă de Tesalonic pe care tatăl meu cu multe osteneli l-a dobîndit și altarele idolilor le-a prefăcut în sfinte lăcașuri de închinare ale lui dumnezeu și ale profetului. Ba chiar și pe însăși mama orașelor, ucigașa tatălui meu, dacă e voia lui dumnezeu, prin strădania mea, o voi face a noastră și lăcașurile de închinare dintr-însa le voi desăvîrși în case de rugăciuni ale lui dumnezeu și ale profetului". Și atunci cu toții l-au aplaudat și spurcatele lui cuvinte le-au primit, de parcă de la dumnezeu ar fi venite.

8. Apoi strîngîndu-și armată destulă, mai întîi a năvălit în Serbia, — căci despotul Ștefan, feciorul lui Lazar, apucase să fugă la cea dintîi știre a invaziei, — și, străbătînd nenumărate sate și cîmpii, persoanele tinere și frumoase la față, le tîra în robie, iar pe toți ceilalți îi trecea prin sabie. Și mai luînd încă trei orășele cu război, la toți le-a secerat capetele și secerîndu-le, pe trupurile creștinilor întindea masa și făcea ospețe cu mai marii săi.

9. Din Serbia întorcîndu-se în Adrianopole și odihnindu-se puțin, a început să-și pregătească mașinăriile de război și de asediu în contra Constantinopolei. O armată destul de mare însă a trimis-o în Tesalia și impresura Tesalonicul. Și după ce a ocupat toate localitățile din valea Strimonului afară de Zituni, însuși pleacă asupra Constantinopolei și, găsind toate localitățile pustii, căci împăratul Manuil le evacuase înăuntrul Constantinopolei, toate le-a dat pradă focului. Și așezîndu-și corturile, avea în gîndul lui mare nădejde, că se va face stăpîn pe Constantinopole, de fapt însă, cu puterea ce-o avea, era departe de aceasta. Totuși zi de zi luptele nu conteneau, atacînd și atacat fiind, ucizînd și ucis fiind de constantinopolitani. Și aceștia făcînd ieșiri se încăierau cu turcii și la un bizantin cădeau trei turci. Impăratului însă nu-i plăcea aceasta. Căci ținea la bizantini mai mult ca la orice, deoarece erau puțini și-i păzea ca ochii din cap. Căci spunea : „Ce folos am dacă din o sută de soldați bizantini

1 cît a mai rămas] cît mai rămîne P | frate P: tatăl Bull.

Tesalonic: vz XIII, 6 și XVIII, 2. — Ἀθροίσας οὖν... μακρόθεν ἦν ἑστώς *Apoi srtingînd*... 8—9: *era departe de aceasta*: cp. L. Chalc., I, 165, 7—166, 14 și G. Sfanțes, I, 91, 14—15.
8: *Ștefan:* vz. IV, XIII, 6 și XVIII, 2.—1. — *apucase să fugă:* textual: „ajunsese să nu suporte invazia nici cu urechile".
9: *Zituni:* vz. XVIII, 2: *Zituni.*

Θρακῷα μέρη καὶ τὴν λιποῦσαν γῆν, ἣν ὁ ἡμέτερος ἀδελφὸς ἐκυρίευεν, οὐ μόνον τὴν πρὸς τὸ πάτριον σέβας στοργὴν οὐκ ἐνεδείξατο, ἀλλὰ μᾶλλον, εἰ χρὴ λέγειν, καὶ ἐφ' ἡμισείας καβοὺρ ἐγένετο. Ἐν τούτῳ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν παραβλέψας, εἰς τὴν ἐμὴν χεῖρα τὴν ῥομφαίαν τοῦ προφήτου δέδωκε τοῦ διχοτομῆσαι τὸν ἄπιστον, τὸν δὲ πιστόν ὑπερυψῶσαι καὶ ἀναβιβάσαι. Ἕνεκα γοῦν τούτου οὐ χρή τοσαύτην γῆν ἡ Κωνσταντίνου κληρώσασθαι, οὐ δὲ πόλεις Μακεδονικὰς καὶ ταῦτα τὴν 92b Θεσσαλονίκην, ἣν διὰ πολλῶν ἱδρώτων ὁ ἐμὸς πατὴρ ἐκληρώσατο καὶ τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώλων εἰς ἱερὰ τεμένη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου μετέστησεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα τῶν πόλεων καὶ τὸν φονέα τοῦ ἐμοῦ πατρός, εἰ Θεῷ θελητόν ἐστιν, διὰ συνδρομῆς ἐμῆς ἡμετέραν καταστήσω καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τεμένη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου τελέσω προσευχῆς οἴκους." — Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν καὶ ὡς παρὰ Θεοῦ τοὺς μιαροὺς αὐτοῦ λόγους ἐδέξαντο.

8. Ἀθροίσας οὖν στρατὸν ἱκανόν, πρῶτον μὲν ἐν Σερβίᾳ κατέδραμεν,—ἔφθασε γὰρ ὁ δεσπότης Στέφανος, ὁ τοῦ Λαζάρου υἱός, μὴ φέρων ἐν τοῖς ὠσὶν τὴν ἐπιδρομήν, — καὶ παμπληθῆ χωρία καὶ κάμπους καταδραμὼν τὰ μὲν ὡραῖα τῇ ὄψει καὶ νέα σώματα ᾐχμαλώτιζεν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἅπαντας ξίφει κατέσφαττε. Λαβὼν δὲ καὶ πολίχνια τρία πολέμῳ, πάντας ἐθέρισε καὶ θερίζων ἐν τοῖς σώμασι τῶν χριστιανῶν τράπεζαν ἐφήπλου καὶ πανδαισίαν ἐποίει μετὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ.

9. Ἀπὸ δὲ Σερβίας στραφεὶς ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ μικρὸν ἀναπαυσάμενος, τὰ πρὸς τὴν Κωνσταντίνου παρεσκεύαζεν πολεμικὰ τειχομηχανήματα. Πέμψας δὲ στρατὸν οὐκ ὀλίγον ἐν Θετταλίᾳ ἐπολιόρκει Θεσσαλονίκην· καὶ τὰ παρὰ τὸν Στρύμονα χωρία πάντα παραλαβὼν πλὴν Ζητουνίου, αὐτὸς πρὸς Κωνσταντινούπολιν ἐχώρει καὶ πάντα τὰ χωρία εὑρὼν ἔρημα, ἦν γὰρ μετοικίσας αὐτὰ ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ ἐντὸς τῆς Πόλεως, πάντα πυρὶ παρέδωκεν. Αὐτὸς δὲ πήξας 93b τὰς σκηνὰς τῇ μὲν γνώμῃ θαῤῥῶν ἦν, ὅτι γενήσεται ταύτης κύριος, τῇ δὲ πράξει καὶ τῇ λοιπῇ δυνάμει μακρόθεν ἦν ἑστώς. Πλὴν καθ' ἡμέραν οὐκ ἐπαύετο πολεμῶν καὶ πολεμιζόμενος καὶ σφάττων καὶ σφαζόμενος παρὰ τῶν Πολιτῶν· ἐξερχόμενοι γὰρ οἱ Πολῖται συνεπλέκοντο τοῖς Τούρκοις καὶ εἰς τὸν ἕνα Ῥωμαῖον τρεῖς ἔπιπτον Τοῦρκοι. Τὸν δὲ βασιλέα οὐκ ἤρεσκε τοῦτο. Εἶχε γὰρ τοὺς Ῥωμαίους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ τὴν ὀλιγότητα φυλάττων αὐτοὺς ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Ἔλεγε γάρ· „Τί μοι ὄφελος, εἰ ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν στρατιώτας Ῥωμαίους

1 λείπουσαν P | ἀδελφὸς P: πατὴρ Bull || 3 ἡμισύας P: ἡμίσεος Bull || 5 ἕνεκα Bull: ἕνεκε P || 15 παμπληθεῖ P || 28 πολίτων P.

voi pierde zece, sau ce pagubă are Musa, dacă din o mie de turci va pierde o sută?" — Dar bizantinii în îndrăzneala şi curajul lor nu încetau să iasă şi să dea lupte cu turcii. Şi într-o luptă turcii au prins pe unul din nobilii de frunte, pe păharnicul împăratului de mai tîrziu Ioan, feciorul împăratului Manuil, şi i-au tăiat capul. Bizantinii aflînd ce s-a întîmplat, au deschis porţile năvălind şi cu mult război şi strigăt au adus trupul lui înăuntrul oraşului; capul însă turcii l-au dus în faţa lui Musa. Atunci Nicolae Notara, tatăl celui mort şi care era dragomanul împăratului chir Manuil, fiind foarte avut, cu multe centnare de bani a răscumpărat capul şi l-a înmormîntat împreună cu trupul. Mare durere a făcut bizantinilor tînărul acela şi tatălui său şi fratelui său Luca, acela care în zilele celui din urmă împărat Ioan Paleolog a fost primul lui sfetnic şi la pierzania cea cu desăvîrşire a Constantinopolei, lui şi copiilor lui li s-a tăiat capul.

Lupta lui Mahomed I pentru tron.

10. Ci să reluăm firul istorisirii. Împăratul Manuil văzînd firea pornită spre luptă şi duşmănie neîmpăcată a tiranului în contra creştinilor, anunţă lui Mahomed, fratele lui, pe cînd stătea încă la Brusa, să vie la Scutari; şi împăratul cu trireme va face trecerea la Constantinopole, iar de la Constantinopole cu ajutorul lui dumnezeu şi al împăratului ieşind, se va bate cu tiranul. Şi dacă norocul îşi va întoarce faţa spre tiran, Constantinopolea totdeauna va fi gata, spre a-l adăposti; „dacă însă dimpotrivă, ceea ce dorim foarte mult şi noi, vei pune mîna pe domnie, îmi vei fi ca şi un fiu". Mahomed auzind aceste cuvinte, s-a bucurat şi cu bucurie îşi mînă toate cetele de ostaşi la Scutari. Cînd împăratul a aflat că a venit de acea parte, avînd triremele pregătite, trece dincolo şi, întîlnindu-se cu Mahomed şi dîndu-şi unul altuia cuvîntul şi întărîndu-l cu jurămînt, îl trece pe Mahomed cu el la Constantinopole. Şi la venire, împăratul, trei zile, i-a făcut mare sărbătorire, iar, ziua a patra, Mahomed iese din Constantinopole cu toată armata lui şi cu puţini ostaşi bizantini. Şi ciocnindu-se cu Musa, a fost înfrînt şi înfrînt fiind, s-a refugiat la Constantinopole.

---

multe centnare: In Bizanţ sume mari de bani erau numărate în litre (λίτραι) şi centnare (κεντηνάρια); o litră avea 72 galbeni (νομίσματα), mai tîrziu iperperi (ὑπέρπυρα se subînţelege νομίσματα monede mai lucitoare ca focul); iar un centnar avea o sută de litre. — *celui din urmă împărat Ioan Paleolog:* e lucru ştiut că cel din urmă împărat bizantin a fost Constantin XII Paleolog 1448—1453 (vz. O. Treitinger, în „Byzantinische Zeitschrift", 39, 1939, p. 201—202), fratele lui Ioan VIII Paleolog 1425—1448. Duca însă îi spune acestuia cel din urmă împărat, se vede că de aceea, pentru că, din motive politice interne, în legătură cu unirea bisericilor, şi externe, în legătură cu primejdia tot mai apăsătoare turcească, Constantin XII a amînat mereu încoronarea sa de către patriarh în biserica sf. Sofia, după cum se cerea (vz. I.K. Βογιατζίδης, Τὸ ζήτημα τῆς στέψεως Κωνσταντίνου Παλαιολόγου în Λαογραφία 7, 1923, p.

ὀλέσω δέκα ἢ τί τῷ Μωσῆ ζημία, εἰ ἀπό τοὺς χιλίους Τούρκους ὀλέσει ἑκατόν;" — Πλὴν ἡ θρασύτης τῶν Ῥωμαίων οὐ διέλειπε τοῦ ἐξέρχεσθαι καὶ συμπλέκειν τοὺς Τούρκους. Ἔλαβον οὖν ἐν πολέμῳ οἱ Τοῦρκοι ἕνα τῶν ἐνδόξων τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης Ἰωάννου τοῦ χρηματίσαντος βασιλέως, τοῦ βασιλέως Μανουὴλ υἱοῦ, ὃν καὶ ἀπέτεμον αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μαθόντες τὸ γεγονὸς ἐξεπόρτησαν καὶ διὰ πολλοῦ πολέμου καὶ κραυγῆς ἔφερον τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ οἱ Τοῦρκοι τῷ Μωσῆ ἐκόμισαν. Τότε Νικόλαος Νοταρᾶς, πατὴρ τοῦ τεθνηκότος, διερμηνευτὴς ὢν τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ, πλούσιος ὢν σφόδρα, ἐξαγοράσας διὰ πολλῶν κεντηναρίων τὴν κεφαλὴν ἔθαψε σὺν τῷ σώματι, μέγα πένθος ποιήσας Ῥωμαίοις ὁ νέος ἐκεῖνος καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἀδελφῷ Λουκᾷ, ὃς καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ὑστάτου βασι- 94b
λέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου μεσάζων ἐχρημάτισε καὶ ἐν τῇ παντελεῖ φθορᾷ τῆς Πόλεως καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς τέκνοις ἐκαρατομήθη.

10. Ἀλλ' ἐπανιτέον ἤδη πρὸς τὴν διήγησιν. Ὁ βασιλεὺς γὰρ Μανουὴλ ὁρῶν τοῦ τυράννου τὸ ἀπηνὲς καὶ τὸ πρὸς τὴν τῶν χριστιανῶν μάχην, ἄσπονδον ἔχθραν, μηνύει τῷ Μαχουμέτ, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔτι διάγων ἐν Προύσῃ, τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὸ Σκουτάριον· καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τριήρεσι διαβιβάσει ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ δὲ Κωνσταντινουπόλεως βοηθείᾳ Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως ἐξερχόμενος συμπλακήσεται τῷ τυράννῳ. Καὶ εἰ μὲν τὸ τῆς τύχης ἐπὶ τὸν τύραννον ῥέψει, ἡ Πόλις πάντοτε ἕτοιμος ἔσται εἰς ὑποδοχὴν αὐτοῦ· „εἰ δὲ τοὐναντίον, ὃ καὶ ἐπιθυμητὸν ἡμῖν ἐστι, τῆς ἡγεμονίας ἐγκρατὴς γενήσῃ, καὶ ὡς ἐμὸς υἱός ἔσῃ." — Ὁ δὲ Μαχουμὲτ ἀκούσας τοὺς λόγους τούτους καὶ πρόθυμος γενόμενος, προθύμως εἰς τὸ Σκουτάριον ἤλαυνε πάσας τὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Ὁ δὲ βασιλεὺς μαθών, ὅτι ἦλθεν εἰς τὸ πέραν, τὰς τριήρεις ἑτοίμους ἔχων περᾷ καὶ τῷ Μαχουμὲτ ἐντυχὼν καὶ λόγους ἐνόρκους λαβὼν καὶ δούς, περᾷ τὸν Μαχουμὲτ σὺν αὐτῷ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ μεγάλην πανήγυριν ἐν τῇ εἰσόδῳ ποιήσας ὁ βασιλεὺς τρεῖς ἡμέρας, τῇ τετάρτῃ ἔξεισι τῆς Πόλεως ὁ Μεχεμὲτ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ καὶ σὺν ὀλίγοις στρατιώταις Ῥωμαίοις. Καὶ συμμίξας τῷ Μωσῆ ἡττήθη καὶ ἡττηθεὶς κατέφυγεν ἐν τῇ Πόλει. 95b

---

3 τοὺς Τούρκους P: τοῖς Τούρκοις Bull.

449—456). Şi Duca ţine să sublinieze că împăratul Constantin n-a fost şi nici n-a mai apucat să fie încoronat, dar că a fost numit de toţi împărat (XXXIV, 2). Se vede că aceasta era părerea curentă în insula Lesbos, unde trăia Duca, pentru că şi compatriotul său mitropolitul latin din Mitiline, Leonardus din Chios în descrierea sa a cuceririi Constantinopolei ţinea să sublinieze faptul că Constantin al XII-lea n-a fost încoronat şi de aceea nu figurează în locul rezervat ultimului împărat în profeţiile împăratului Leon VI Filozoful: „collocandus erat si coronatus fuisset" („trebuia pus, dacă ar fi fost încoronat" Migne, *Patrologia series Graeca*, vol. 159, col. 927 A). — *li s-a tăiat capul:* vz. XL, 7.

10—13: cp. L. Chalc., I, 168, 14 — 172, 19 şi G. Sfranţes, I, 91, 21 — 92, 24.

11. Împăratul însă l-a mîngîiat cu cuvinte înțelepte și refăcîndu-i lucrurile ostășești pe care le pierduse, a pus iar la cale să pornească de-a doua oară și să se încaiere cu Musa. Musa însă ieșind din hotarele Constantinopolei, avînd cu el toată armata de apus, făcea pregătiri în contra lui Mahomed și a Constantinopolei. Și ieșind din nou Mahomed de-a doua oară, a fost bătut iarăși și iarăși s-a refugiat la Constantinopole și împăratul iarăși l-a primit și adăpostit.

12. Atunci Mahomed fiind foarte necăjit și socotind că firea schimbăcioasă a norocului e ca și o sfîrlează ce se învîrte, a grăit împăratului: „Tu, sfinte părinte, cumpănind și căutînd să vezi înainte înclinările cumpenei, cînd vezi cum saltă norocul în sus și jos, nu mă lași, ca sau eu să fiu părăsit de noroc sau dușmanul să-mi fie dat în mînă. Dar eu unul zic: tot ce-i scris în fruntea fiecăruia de degetul lui dumnezeu, se va împlini neapărat. Poruncește-mi deci ca împreună cu oamenii mei să apuc calea ce duce spre Adrianopole și roagă-te numai pentru mine ca un tată pentru fiul său, precum și sînt; iar cele viitoare să rămînă în seama lui dumnezeu!" Atunci împăratul, auzind cuvintele lui, l-a îmbrățișat și l-a sărutat; și dîndu-i o cină strălucită și petrecînd cu veselie împreună, cînd s-a făcut acuma dimineața, Mahomed iese din Constantinopole și, împărțindu-și armata în două, o parte a trimis-o în părțile dinspre Marea Neagră, iar cealaltă mergea pe drumul ce duce la Adrianopole. Atunci Musa, auzind iarăși și aflînd, cum și-a desfăcut armatele în două părți deosebite, a început urmărirea înspre părțile de la Marea Neagră. Și amîndouă oștile căzînd una asupra alteia, oamenii lui Musa au fost înfrînți și au început să treacă la Mahomed, iar el îi primea cu bucurie.

13. Musa văzînd ce s-a întîmplat și cît de schimbăcios e norocul, a luat-o la fugă. Și neștiind drumul, a dat într-o mlaștină; și unul din pașalele lui Mahomed îl urmărea; dar Musa s-a întors și l-a ucis. Sluga pașalei însă, un călăreț, ajungîndu-l, i-a tăiat mîna dreaptă din umăr și i-a aruncat-o în mlaștină. Înaintind fără de o mînă și din cauza pierderii de sînge leșinînd, a căzut de pe cal. Sluga pașalei venind la sultan, i-a raportat și moartea stăpînului său și rănirea lui Musa; sosind la mlaștină l-au găsit mort; și au ridicat trupul lui și l-au adus în fața lui Mahomed. Văzîndu-l și bocindu-l după obiceiul lor ca neoamenii, a trimis leșul lui să fie înmormîntat la Brusa lîngă părinți. Mahomed însă a mers la Adrianopole și s-a urcat pe tronul părinților; și zi de zi veneau comandanții de frunte din părțile de apus și i se închinau.

12: εὔχου μοι ὡς πατὴρ υἱόν· am aștepta mai degrabă υἱῷ, dar cred că forma transmisă poate fi păstrată ca un acuzativ de referință.

11. Ὁ δὲ βασιλεὺς θεραπεύσας αὐτὸν διὰ λόγων σοφιστικῶν καὶ πραγμάτων στρατιωτικῶν, ὧν ἀπώλεσεν, ἐπεμελεῖτο πάλιν τοῦ ἐξελθεῖν ἐκ δευτέρου καὶ συμπλακῆναι τῷ Μωσῇ· Ὁ δὲ Μωσῆς ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Κωνσταντινουπόλεως, ἔχων πάντα τὸν δυτικὸν στρατὸν σὺν αὐτῷ, παρεσκευάζετο κατὰ τοῦ Μεχεμὲτ καὶ τῆς Πόλεως. Ἐξελθὼν δὲ πάλιν ἐκ δευτέρου ὁ Μεχέμετ καὶ πάλιν ἡττήθη καὶ πάλιν ἐν τῇ Πόλει κατέφυγε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ὑπεδέξατο.

12. Τότε ὁ Μεχεμὲτ ἐν ἀδημονίᾳ γεγονὼς καὶ τὴν τύχης μεταφορὰν ὡς σφενδόνης στρεπτὸν ἡγησάμενος εἴρηκε τῷ βασιλεῖ· „Σὺ μέν, πάτερ ἅγιε, ζυγοσταθμῶν καὶ προβλέπων τὰς πλάστιγγας, οὐκ ἀφίης μοι, ἄνω καὶ κάτω τὴν τύχην ὁρῶν, τοῦ προδοθῆναι ἢ παραδοθῆναί μοι τὸν ἐχθρὸν παρ' αὐτῆς. Ἐγὼ δὲ λέγω· πᾶν τὸ ἐν μετώποις γραφὲν ἑνὸς ἑκάστου δακτύλῳ Θεοῦ ἀπαραιτήτως προβήσεται. Κέλευσον οὖν μοι σὺν τοῖς ἐμοῖς τὴν πρὸς Ἀδριανοῦ φέρουσαν τρίβον ἄρξασθαι καὶ μόνον εὔχου μοι ὡς πατὴρ υἱόν, καθὰ καὶ εἰμί· τὰ δὲ μέλλοντα τῷ Θεῷ μελέτω." — Τότε ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ περιπλακεὶς αὐτὸν καὶ ἀσπασάμενος καὶ δεῖπνον εὐτρεπίσας πολυτελῆ καὶ χαρμονικῶς εὐφρανθέντες, πρωΐας ἤδη γενομένης ἔξεισιν ὁ Μεχεμὲτ τῆς Πόλεως καὶ εἰς δύο μερίσας τὸν στρατόν, τὸ μὲν ἓν μέρος πρὸς τὰ τοῦ Εὐξείνου μέρη ἔπεμ- 96b ψε, τὸ δ' ἄλλο τὴν πρὸς Ἀδριανοῦ φέρουσαν ὥδευε. Τότε ὁ Μωσῆς πάλιν ἀκούσας καὶ μαθών, πῶς εἰς δύο κατατομὰς τὰ φωσάτα ἐμέρισεν, τὰ πρὸς τὸν Πόντον μέρη ἐδίωκεν. Καὶ δὴ ἐπεισπεσόντα ἄμφω τὰ στρατόπεδα καὶ οἱ τοῦ Μωσῆ ἡττηθέντες, πρὸς τὸν Μεχεμὲτ ἠθροίζοντο, ὁ δὲ ἀσπασίως ὑπεδέχετο.

13. Ὁ δὲ Μωσῆς τὸ γεγονὸς ἰδὼν καὶ τὸ τῆς τύχης εὐμετάβολον, ἔφευγεν. Εἰς ἕλος δέ τι μὴ γνοὺς ἐμπεσὼν καὶ εἷς τῶν σατραπῶν τοῦ Μεχεμὲτ καταδιώκων, στραφεὶς ὁ Μωσῆς ἀπέκτεινεν αὐτόν. Ὁ δὲ τοῦ σατράπου δοῦλος φθάσας ἱππότης ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὴν δεξιὰν ἀπὸ τοῦ ὤμου, ῥίψας αὐτὴν ἐν τῷ ἕλει. Μονόχειρ δὲ εἰσελθὼν καὶ διὰ τῆς ῥύσεως τοῦ αἵματος λειποψυχήσας ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου. Ὁ δὲ δοῦλος τοῦ σατράπου ἐλθὼν εἰς τὸν ἡγεμόνα ἀπήγγειλε καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ τοῦ Μωσῆ τὴν πληγήν· ἐλθόντες δὲ ἐν τῷ ἕλει εὗρον τεθνηκότα καὶ ἦραν τό σῶμα αὐτοῦ καὶ ἔφερον ἐνώπιον τοῦ Μαχουμέτ. Ἰδὼν δὲ καὶ θρηνήσας κατὰ τὸ ἀπάνθρωπον ἔθος αὐτῶν ἔπεμψε τὸ πτῶμα αὐτοῦ ταφῆναι ἐν Προύσῃ ἐν τοῖς πατράσιν ἐγγύς. Ὁ δὲ Μεχεμὲτ ἐπαναζεύξας ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ καθίσας ἐν τοῖς θώκοις τοῖς πατρικοῖς, εἰσήρχοντο καθεκάστην οἱ τῆς δύσεως προὔχοντες στρατηγοὶ καὶ προσεκύνουν αὐτῷ.

---

18 τὴν πρὸς *scripsi, vide* v. 12: πρὸς τὴν P || 22 ἔφυγεν Bull || 23 σατράπων P || 32 καθήσας P.

Fuga lui Güneyt la Efes.

14. În zilele acelea, cînd Musa era ocupat și avea de luptat cu fratele său Mahomed, Ţineit s-a strecurat, fugind din părțile Traciei și trecînd Elespontul pe ascuns, a venit in Asia; și adunînd oaste de pe la Smirna și Thirea, vine la Efes, îi taie capul guvernatorului pe care îl pusese și l-a lăsat Musulman, și în foarte puțin timp se face domn a toată Asia, încă înainte de a se face Mahomed în Tracia.

Prietenie între Manuil II și Mahomed I 1413—1421.

XX. Împăratul Manuil aflînd că Mahomed a ajuns singur sultan, a trimis soli din marii lui dregători, bărbați mai de neam și cere de la el cîte s-a învoit să le dea, cînd încă era în Constantinopole. Mahomed cu ochi buni a primit pe soli și, încheind un tratat întărit cu jurămînt, a dat cetățile de la Marea Neagră și localitățile și cetățile dinspre Tesalia și toate cîte sînt pe țărmul Propontidei; și dînd solilor toată cinstea și încărcîndu-i cu foarte multe daruri, i-a lăsat să plece în pace, spunîndu-le și zicînd: „Mergeți, spuneți părintelui meu, împăratul romeilor, că, cu ajutorul lui dumnezeu și colaborarea împăratului, părintelui meu, m-am încins cu puterea părintească. De acum înainte sînt și voi fi ascultător lui ca un fiu față de tată; căci nu sînt nerecunoscător și nu mă voi arăta în ochii nimănui ca un nemulțumitor. Să-mi spună ce crede și eu cu bucurie cît mai multă am să-i slujesc lui."

Soli romîni la Mahomed I 1413/1414.

2. Tot așa și soli de ai Serbiei, Ţării Romînești, Bulgariei, ai ducelui de Ioanina, ai despotului din Lacedemonia și ai principelui din Ahaia, pe toți i-a primit cu cuvinte blînde și i-a așezat la masă în rînd cu el și a ridicat paharul în cinstea tuturora și i-a lăsat pe toți să plece în pace, zicîndu-le: „Spuneți domnilor voștri, eu tuturora pace dau și pace iau. Cine uneltește în contra păcii și dumnezeul păcii în contra lui."

Prima soție a împăratului Ioan VIII Paleolog.

3. Împăratul Manuil fiind acum fără nici o frică și neavînd pe nimeni care să-i stea în cale, a voit să-i facă nuntă feciorului său Ioan; și trimițînd la regele Rusiei, a adus mireasă pe fata acestuia. Și cununîndu-o i-a schimbat numele în Ana; încoronarea întru împărat n-a voit s-o facă atunci, căci co-

---

32 împărat P: înpărătească Bull.

14: *Ţineit:* vz. mai sus XIX 2: — 3: *— a toată Asia:* adică al sultanului Aidin cu Ionia; v. XVII, 1.

2: δουκὸς *ducelui:* am aștepta mai degrabă δεσπότου *despotului.* Dar la Ianina au ajuns la domnie și stăpînitori latini din apus; și pe vreunul din aceștia îl va fi avînd în vedere Duca aici. — ταῖς φιλοτησίαις· am aștepta mai degrabă un acuzativ; dar poate că e numai o ortografiere anticizantă pentru acuzativul popular τὲς φιλοτησίες.

14. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔχων σχολὴν καὶ ἀγωνίαν ὁ Μωσῆς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μαχουμέτ, ἔλαθε φεύγων ὁ Τζινεὴτ τὰ Θρᾳκῷα μέρη 97b
καὶ περάσας τὸν Ἑλλήσποντον κρύφα καὶ εἰς Ἀσίαν ἐλθὼν καὶ στρατὸν ἀπὸ Σμύρνης καὶ Θυραίων συναγαγών, ἔρχεται εἰς Ἔφεσον καὶ τὸν ἡγεμόνα, τὸν ὃν ὁ Μουσουλμὰν χειροτονήσας ἀφῆκεν, καρατομεῖ καὶ κύριος ὡς ἐν ὀλίγῳ πάσης Ἀσίας γίνεται, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν Μαχουμὲτ ἐν τῇ Θρᾴκῃ.

XX. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ μαθὼν τὴν μοναρχίαν τοῦ Μαχουμὲτ καὶ ἀποκρισιαρίους στείλας εὐγενεστέρους τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, ζητεῖ παρ' αὐτοῦ, ὅσα συνεκατετέθη δοῦναι ἔτι ἐν Κωνσταντίνου διάγοντος. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ δεξιῶς αὐτοὺς ἰδὼν καὶ συνθήκας ἐνόρκους ποιήσας, δοὺς ἅπαντα τὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου κάστρα καὶ τὰ πρὸς Θετταλίαν χωρία καὶ κάστρα καὶ τὰ τῆς Προποντίδος ἅπαντα, φιλοτιμήσας καὶ δώροις πλείστοις κορέσας ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ, παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων· „Ὑπάγετε, εἴπατε τῷ ἐμῷ πατρὶ τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων, ὅτι βοηθείᾳ Θεοῦ καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐζωσάμην τὴν δύναμιν τὴν πατρικήν. Ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ εἰμὶ καὶ ἔσομαι ὑπήκοος αὐτῷ ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα· οὐκ εἰμι γὰρ ἀγνώμων οὐδ' ἀχάριστος ὀφθήσομαι. Κελευέτω μοι τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἐγὼ δὲ μετὰ χαρᾶς ὅτι πλείστης ἔχω τοῦ δουλεύειν αὐτῷ." —

2. Ὁμοίως καὶ πρέσβεις Σερβίας καὶ Βλαχίας Βουλγαρίας τε καὶ δουκὸς τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ δεσπότου Λακεδεμονίας καὶ πρίγκιπος Ἀχαΐας καὶ
πάντας ἡμέρως προσαγορεύσας καὶ ἐν ἀρίστῳ ὁμοτραπέζους συγκαθεδρίσας καὶ 98b
ταῖς φιλοτησίαις εἰς ἀνάδειξιν πάντων ἐγκαταστήσας, ἀπέλυσε τοὺς πάντας ἐν εἰρήνῃ λέγων αὐτοῖς· „Ἀναγγείλατε τοῖς κυρίοις ὑμῶν, ἐγὼ μετὰ πάντων εἰρήνην δίδωμι καὶ εἰρήνην λαμβάνω. Ὃς πανουργεύει τὴν εἰρήνην καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης κατ' αὐτοῦ." —

3. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ἐν ἀδείᾳ ὢν καὶ μὴ ἔχων τὸν παρεμποδίζοντα, ἠβουλήθη γάμους ποιῆσαι τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ· καὶ στείλας εἰς τὸν ῥῆγα Ῥωσίας, ἠγάγετο νύμφην τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Καὶ ἁρμόσας ταύτην, μετακαλέσας τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἄνναν, οὐκ ἠβουλήθη στέψαι τότε εἰς βασιλέα, ἦν γὰρ ἡ κόρη

---

4 θυρέων P || 11 καστρα$_2$ Bull : κάστρη P || 20 πρίγκιπος Bek : πρίνκιπος Bull : πρίμκηπος P || 22 *fortasse* τὰς φιλοτησίας *scribendum pro demotico* τὲς φιλοτησίες || 29 βασιλέα P: βασιλίδα Bull.

---

3 : ῥῆγα Ῥωσίας *regele Rusiei :* e vădit o denumire nepotrivită pentru marele cneaz al Moscovei Vasile Tiomnîi (Posomoritul), căruia însă Duca îi aplică acelaşi titlu ca şi domnitorilor din apus. — εἰς βασιλέα *,intru împărat" :* am păstrat aşa, precum e transmis, ca un termen generic încoronare întru împărat", fie împărat sau împărăteasă ; şi fosta împărăteasă Irina (797—802) semna hrisoavele cu atributul βασιλεὺς împărat. L. Chalc., I, 193, 2 o crede greşit pe Ana ca a doua soţie a

pila era de unspreze ani. Dar după o trecere de trei ani, izbucnind în Constantinopole o molimă de boală, mare mulțime de popor a murit de ciumă și a murit și împărăteasa Ana, mare jale lăsînd constantinopolitanilor în urma ei.

Botezul și moartea unui prinț turc ostatic.

4. Iar feciorul lui Baiazid care a fost dat împăratului Manuil între ostatici de Musulman, unul, cel mai mare, cu sora sa Fatma a fost lăsat să plece și era crescut la Brusa, celălalt însă s-a îndrăgit de cultura elenă; și fiind încă împreună cu Ioan, feciorul împăratului, umbla la școală și a fost inițiat în știința cărților și învăța de sîrg. Și ardea așa de tare de dragostea de învățătură și de a fi educat împreună cu Ioan, încît mergea la împăratul Manuil și-l ruga să fie botezat după legea creștinească și zi de zi îi mărturisea împăratului, că este creștin și că nu se ține de dogmele lui Mohamed. Împăratul însă nu voia să audă, ca să nu se facă pricină de certuri. Și atuncea în zilele acelea, cînd molima înghițea și făcea să dispară atîția oameni, nesfiindu-se și necruțînd nici vîrsta cea mai mică, a ajuns și la acel băiat nevîrstnic al lui Baiazid. Și atunci îi anunță și-i spune împăratului Ioan: „O împărate al romeilor, care-mi ești domn și părinte, eu stau să las toate și fără să vreau, plec la locurile de judecată de acolo. Căci eu mărturisesc că-s creștin și tu nu vrei să-mi dai legătura credinței și pecetea duhului. Să știi deci, dacă mor nebotezat, pîră am să ridic în contra ta la județul lui dumnezeu ce nu se lasă mituit". Atunci împăratul îndoit de aceste cuvinte trimite, de-l botează, însuși fiindu-i naș; și a doua zi a murit. Împăratul

---

5 Iar feciorul — 8 de cultura elenă P: Orchan fiul lui Baiazid, care a fost dat ca ostatic împăratului Manuil de Musulman, precum cuvîntul nostru a arătat mai sus, a fost eliberat cu Fatmacatu, fiica surorii sale care a fost trimisă la Brusa, unde a fost crescută în mod cuvenit de urmașii lui Baiazid. Orchan însă a rămas la Constantinopole, cuprins fiind de iubire atît de mare pentru literele grecești I || 6 unul, cel mai mare *aceste cuvinte poate ar trebui suprimate* || 7 după Fatma *poate ar trebui adăugat* care || 8 celălalt însă *ar fi poate de șters*.

---

lui Ioan VIII Paleolog. Despre moartea ei din 1417 vz. G. Sfranțes 1027 C (G. Sfranțes, I, 114, 11).

4: *unul, cel mai mare... celălalt însă:* e o contrazicere cu XVIII, 2, unde Duca ne spusese că Musulman a dat împăratului Manuil II Paleolog ostatici numai un frate nevîrstnic și pe sora sa Fatma. Vechea traducere italiană și într-acest loc p. 400, (Duca, ed. Bonn) vorbește numai despre acești doi ostatici, ceea ce pare să fie corect și în concordanță cu spusele de mai înainte ale lui Duca. Dar ca în textul transmis să obținem același înțeles, ar trebui să suprimăm cuvintele ὁ μὲν εἷς ὁ καὶ πρῶτος *unul și anume cel mai mare,* precum și ὁ δ' ἄλλος *celălalt însă,* iar după Φατμᾷ Fatma să adăugăm un relativ ἣ *care;* și atunci propoziția, dînd înțelesul căutat, ar suna:

τὸ ἑνδέκατον ἄγουσα ἔτος. Περαιουμένων δὲ τριῶν ἐτῶν καὶ λοιμικῆς νόσου καταλαβούσης τῇ Πόλει καὶ πολὺ πλῆθος λαοῦ διὰ τοῦ βομβῶνος τεθνηκότος, ἐτελεύτησε καὶ ἡ βασιλὶς Ἄννα, μέγα πένθος καταλιποῦσα τοῖς Πολίταις.

4. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Παγιαζὴτ ὁ εἰς ὁμήρους ἀνατεθεὶς παρὰ τοῦ Μουσουλμὰν τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ, ὁ μὲν εἷς ὁ καὶ πρῶτος σὺν ἀδελφῇ τῇ Φατμᾷ ἀπελύθη καὶ ἐν τῇ Προύσῃ ἐτρέφετο, ὁ δ' ἄλλος ἠράσθη παιδείας Ἑλληνικῆς· ἔτι συνὼν τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ Ἰωάννῃ καὶ ἐν τῷ σχολείῳ ἐρχόμενος ἐμύετο γράμμασιν καὶ ἐδιδάσκετο. Τοσοῦτον οὖν ἐφλέγετο ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς μαθήσεως καὶ τῆς μετὰ τοῦ Ἰωάννου παιδοτριβῆς, ὡς καὶ προσιέναι τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ καὶ 99b δεόμενος τοῦ βαπτισθῆναι χριστιανικῷ νόμῳ καὶ ὁμολογῶν τῷ βασιλεῖ καθεκάστην, ὡς χριστιανός ἐστι καὶ οὐ προσίεται τὰ τοῦ Μωάμεδ δόγματα. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἤθελεν ἀκοῦσαι, ἵνα μὴ σκανδάλων ἀφορμὴ γένηται. Τότε ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις τῆς νόσου καταδαπανούσης καὶ ἀφανιζούσης τὰ σώματα, μὴ αἰδουμένης καὶ μὴ φειδομένης τῆς τυχούσης ἡλικίας, ἔφθασε καὶ εἰς τὸν ἄνηβον παῖδα τὸν τοῦ Παγιαζήτ. Μηνύει γοῦν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ λέγων· „Ὦ βασιλεῦ τῶν Ῥωμαίων, ἐμοὶ δὲ αὐθέντα καὶ πάτερ, ἤδη παρίσταμαι καὶ μὴ θέλων ἀφίημι πάντα καὶ ἀπέρχομαι εἰς τὰ ἐκεῖ δικαιωτήρια. Ἐγὼ γὰρ ὁμολογῶ, ὅτι χριστιανός εἰμι, σὺ δὲ τὸν ἀῤῥαβῶνα τῆς πίστεως καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ πνεύματος οὐ δίδως μοι. Γίνωσκε τοίνυν, θανὼν ἀβάπτιστος, ἔχω κατηγορίας φέρων κατὰ σοῦ ἐν τῷ κριτηρίῳ τοῦ ἀδεκάστου Θεοῦ. — Τότε ὁ βασιλεὺς καμφθεὶς τοῖς ῥή-

---

4 Ὁ δέ — 6 Ἑλληνικῆς P: Orchan, figliolo de Paiasith, che fo per pegno dato al' imperadore Emanuel da Musulman, come el sermon nostro de sopra ha dechiarato, fo liberato con Fatimachatu, figliola de sua sorella, la quale fo remandata in Prusia, dove convenientemente fo enutrita dali posteri de Paiasith. Orchan veramente remase a Constantinopoli, da tanto amor preso de le lettere Greche I || 5 ὁ μὲν εἷς ὁ καὶ πρῶτος P: *fortasse secludenda* | *post* Φατμᾷ fortasse ἣ *addendum* || 6 ὁ δ' ἄλλος P: *fortasse delenda* || 7 ἐμυήτο P || 9 προσιέναι Bek: προσίναι P || 19 φέρων P: φέρειν Bek.

Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Παγιαζὴτ ὁ εἰς ὁμήρους ἀνατεθεὶς παρὰ τοῦ Μουσουλμὰν τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ σὺν ἀδελφῇ τῇ Φατμᾷ, ἣ ἀπελύθη καὶ ἐν τῇ Προύσῃ ἐτρεφετο, ἠράσθη παιδείας Ἑλληνικῆς „Şi feciorul lui Baiazid care a fost dat întru ostatici împăratului Manuil de Musulman cu soru-sa Fatma, care a fost lăsată să plece şi a fost crescută la Brusa, s-a îndrăgit de cultura elenă". Astfel contrazicerea ar fi înlăturată, dar schimbările făcute ar fi prea mari şi de aceea n-am îndrăznit să le introduc în textul transmis. Confuzia şi prin ea contrazicerea s-a produs poate prin faptul, că izvoarele mai vorbesc despre un fecior al lui Baiazid I la curtea împărătească bizantină din acelaşi timp, fecior care, îndrăgind cartea elinească şi învăţătura creştină, s-a botezat. Şi Duca sau izvorul său l-a introdus apoi şi pe acesta între ostaticii daţi de Musulman. G. Sfranţes, I, 70, 13 şi 90, 5 îl numeşte pe acest fecior încreştinat al lui Baiazid, Iosuf, iar L. Chalc., I, 167, 15: Iisus, cel mai tînăr fecior al lui Baiazid. Duca nu-i aminteşte numele, traducătorul italian îi spune Orchan. Şi într-adevăr între feciorii lui Baiazid I, Duca, XVI, 12 numeşte şi pe unul Orchan, copil mic în timpul luptei de la Ancara, 1402.—

însă cu cinste cît mai mare l-a înmormîntat în mînăstirea Înaintemergătorului, a Studiţilor, într-un sicriu de marmoră aproape de biserică, înăuntrul porţii.

A doua şi a treia soţie a împăratului Ioan VIII Paleolog.

5. După o trecere de aproape cam trei ani împăratul a voit să aducă altă mireasă lui Ioan, precum şi celui de-al doilea fecior Teodor; şi a trimis în Italia şi a adus pentru feciorul său Ioan pe fata marchizului Teodor de Monte Ferara, iar pentru Teodor pe a contelui Malatesta. Şi după ce au venit în Constantinopole, tatăl i-a cununat după lege şi-i încoronează şi-i decretează pe aceştia împăraţi ai romeilor; iar pe fata lui Malatesta o cunună cu Teodor şi îmbrăcîndu-l cu insemnele, l-a proclamat despot al Lacedemoniei.

6. Dar împăratului Ioan nu-i era dragă soţia; căci era fata la trup chiar foarte bine făcută: grumaji frumoşi, părul bălan şi cosiţele avîndu-le lucind ca aurul şi revărsîndu-se pîrău pînă la glezne, umerii laţi, braţele, pieptul şi mîinile potrivite şi degetele ca de cristal şi întreaga statură a corpului sveltă şi stînd foarte dreaptă; faţa însă şi buzele şi forma nasului şi îmbinarea ochilor şi a sprîncenelor, să nu o vezi cu ochii, întru toate precum spune o vorbă din popor: „Din faţă postul cel mare, din spate paşte". Împăratul Ioan văzînd-o deci aşa, nu s-a însoţit cu aceasta; nici n-a dormit de loc împreună cu dînsa; de aceea şi trăia ea ca o călugăriţă în una din camerele palatului. Văzînd deci împăratul, voia s-o trimită înapoi în Italia acasă la tatăl ei, dar din dragoste pentru tatăl său, împăratul Manuil, s-a oprit. Împărăteasa însă văzîndu-l că nu-şi schimbă gîndul s-a hotărît să fugă din cale, ceea ce a şi făcut. A trimis la genovezii din Galata şi i-a încunoştinţat despre plecarea ei; şi într-una din zile, ca de plăcere, a ieşit din oraş în una din grădinile desfătătoare cu ceata de cameriere care erau de aceeaşi limbă, şi cu vreo cîţiva tineri, pe care şi-i adusese cu sine de acasă de la părinţi. Şi spre seară conducătorii Galatei pregătind o diremă şi intrînd într-însa, s-au apropiat de ţărmul mării şi au luat-o în primire cu cinste şi au trecut-o dincolo; şi toţi i-au ieşit întru întîmpinare şi i s-au închinat cu supunere ca unei doamne şi stăpîne a lor. Cei din Constantinopole însă n-au observat de loc ce s-a petrecut, căci se făcuse seara; de cu dimineaţă aflînd toţi din palatul împărătesc ce s-a în-

---

15 degetele P: dinţii I.

---

mănăstirea... Studiţilor: e giamia de azi Mirakhor; despre istoricul acestei vestite mănăstiri bizantine vz. R. Jamin, *Les églises du Précurseur à Constantinopole*, în „Echos d'Orient", 37 (1938), p. 319—328.

5: vezi G. Sfranţes, 1027 D, datînd nunta şi încoronarea în 19 ianuarie 1419; cp. şi G. Sfranţes, I, 115, 1—7.

5—6: cp. şi L. Chalc., I, 193, 20 urm.

μασι τούτοις, πέμψας ἐβάπτισεν αὐτόν, αὐτὸς ἀνάδοχος γεγονώς· καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ τέθνηκεν. Ὁ βασιλεὺς δὲ μεθ' ὅσης τιμῆς ἔθαψεν αὐτὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου ἐν τοῖς Στουδίου ἐν μαρμαρίνῳ λάρνακι πλησίον τοῦ ναοῦ ἐντὸς τῆς πύλης.

5. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ παραδρομὴν ἐτῶν τριῶν ἐγγύς που ἠβουλήθη ἑτέραν ἀγαγέσθαι νύμφην τῷ Ἰωάννῃ καὶ τῷ δευτέρῳ τῷ Θεοδώρῳ καὶ στείλας 100b
ἐν Ἰταλίᾳ ἠγάγετο θυγατέραν Θεοδώρου μαρκεσίου Μόντης Φεράρα τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, τῷ δὲ Θεοδώρῳ θυγατέραν κόντε Μαλατέστα. Καὶ εἰσελθόντων ἐν τῇ Πόλει καὶ στεφανώσας αὐτοὺς ὁ πατὴρ νόμῳ γάμου, ταινιοῖ τούτους καὶ βασιλεῖς Ῥωμαίων ἀναδείκνυσι, τὴν δὲ θυγατέρα τοῦ Μαλατέστα τῷ Θεοδώρῳ καὶ δεσπότην Λακεδαιμονίας εὐφήμησεν, ἐνδύσας αὐτὸν τὰ παράσημα.

6. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ἦν μὴ στέργων τὴν σύνοικον· ἡ κόρη γὰρ τῷ μὲν σώματι καὶ μάλα εὐάρμοστος· τράχηλος εὐειδής, θρὶξ ὑποξανθίζουσα καὶ τοὺς πλοκάμους ὡς ῥύακας χρυσαυγίζοντας μέχρι τῶν ἀστραγάλων καταρεομένους ἔχουσα, ὤμους πλατεῖς καὶ βραχίονας καὶ στέρνα καὶ χεῖρας ἐμμέτρους καὶ δακτύλους κρυσταλλοειδεῖς καὶ τὴν πᾶσαν ἡλικίαν τοῦ σώματος ἀνωῤῥεπῆ καὶ πολὺ εἰς τὸ ὄρθιον ἱσταμένη· ὄψις δὲ καὶ χείλη καὶ ῥινὸς κατάστασις καὶ ὀφθαλμῶν καὶ ὀφρύων σύνθεσις ἀειδεστάτη· παντάπασιν ὡς ἔπος χυδαῖον εἰπεῖν· „Ἀφ' ἐμπρὸς τεσσαρακοστὴ καὶ ὄπισθεν πάσχα." — Τοιαύτην οὖν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης οὐκ ἐμίγη ταύτην, οὐδὲ τὸ παράπαν σύγκοιτος ταύτης ἐγένετο· διὸ καὶ μονάζουσα ἦν ἐν ἑνὶ τῶν κοιτώνων τοῦ παλατίου. Ἰδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς ἠβουλήθη πέμψαι ἐν Ἰταλίᾳ ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς δόμοις καὶ διὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ,
τοῦ βασιλέως Μανουήλ, στοργὴν ἐκωλύετο. Ἡ δὲ βασιλὶς ὁρῶσα τὸ ἀμετάθετον τῆς 101b
γνώμης αὐτοῦ ἠβουλήθη διαδρᾶσαι ἐκ μέσου αὐτῶν· ὃ καὶ πεποίηκεν. Πέμψασα εἰς τοὺς Γενουίτας τοῦ Γαλατᾶ καὶ δηλώσασα τὴν αὐτῆς ἀποδημίαν, μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἔξεισι τῆς πόλεως ἔν τινι τῶν τερπνῶν κήπων εὐθυμίας χάριν σὺν τῇ γυναικωνίτιδι, ταῖς ὁμογλώσσαις, καὶ σὺν ὀλίγοις νέοις, οὓς ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἐξήγαγε· καὶ πρὸς ἑσπέραν διῆριν μίαν ἑτοιμάσαντες καὶ οἱ τοῦ Γαλατᾶ προὔχοντες εἰσελθόντες καὶ τῷ αἰγιαλῷ πλησιάσαντες, ἐντίμως αὐτὴν λαβόντες τὴν περαίαν ἐδιέβησαν καὶ πάντες προϋπήντουν αὐτὴν καὶ δουλικῶς προσεκύνουν ὡς κυρίαν αὐτῶν καὶ δέσποιναν. Οἱ δὲ τῆς Πόλεως μηδ' ὁπωσοῦν ἐννοήσαντες τὸ δρᾶμα ἑσπέρας ἤδη καταλαβούσης, τῇ ἕωθεν οἱ τοῦ παλατίου πάντες μαθόντες

---

11 εὐφήμισεν P || 15—16 δακτύλους P: li denti I || 26—27 τῇ γυναικωνίτηδι P: ταῖς γυναικωνίτισι Bek.

tîmplat, erau foarte necăjiţi; şi neputînd răbda insulta ce-au suferit-o din partea genovezilor din Galata, se găteau să năvălească şi să strice proprietăţile lor din suburbii. Împăratul Manuil însă i-a oprit. Dar împăratul Ioan a fost mulţumit de întîmplare. Şi era o corabie de transport foarte mare a genovezilor, încărcată şi stînd gata de plecare în Italia. Venind vîntul de miază-noapte, împărăteasa a intrat cu cinste şi mărire în corabie; şi ridicînd pînzele, au ajuns în Italia. Şi dînsa nu s-a ales cu altceva nimic afară de coroana cu care a fost încoronată, spunînd ea şi aceste cuvinte: „Mie-mi ajunge şi aceasta spre mărturie, că am fost şi sînt împărăteasa romeilor; cît despre comorile de zeci de mii de talanţi nu-mi pasă" ! Venind la graniţele provinciei Ferara şi oamenii de la conducerea acelei ţări aflînd, i-au ieşit întru întîmpinare cu fratele ei marchizul şi au petrecut-o pînă la palaturile vetrei părinteşti. Şi ea a mers într-una din mănăstiri şi şi-a ales acolo să locuiască şi, închinîndu-şi viaţa lui dumnezeu, a trăit pînă la capăt.

7. Împăratul Ioan însă a trimis la împăratul Trapezuntului. Alexie Comnen şi s-a logodit cu fata lui, Maria, frumoasă şi la înfăţişare şi la caracter; şi luînd-o din Trapezunt, au adus-o la Constantinopole. Şi patriarhul Iosif cu obişnuitele servicii divine i-a împreunat într-un singur trup şi ea a fost proclamată doamna romeilor.

Plecarea împăratului Manuil II Paleolog în Peloponez.

8. Împăratul Manuil ridicîndu-se de la Constantinopole cu trireme foarte multe, a coborît pînă în Peloponez şi, supunînd pe principele Ahaiei şi punînd mîna pe ceilalţi urmaşi coborîtori din stăpînitorii veniţi din Navara, i-a trimis la Constantinopole; şi despot al întregului Peloponez l-a lăsat pe feciorul său Teodor. La întoarcere, s-a întîlnit la Galipoli cu Mahomed; şi acesta atîta încredere a arătat faţă de împărat, încît a intrat în trirema împărătească şi a stat cu împăratul la masă; şi după ce împăratul l-a primit cu foarte multe daruri pe el şi pe cei ce erau cu dînsul, el a plecat. Şi triremele cu împăratul s-au întors acasă cu mare şi multă bucurie. Şi locuitorii Constantinopolei toţi cu patriarhul şi cu sfatul ţării i-au ieşit cu toţi întru întîmpinare şi cu urări şi cîntări l-au condus la palat; şi ceremonialul de întoarcere a împăratului s-a împlinit.

6: *au ajuns in Italia*: vz. G. Sfranţes, 1031, D (G. Sfranţes, I, 125), după care această fugă s-a întîmplat în august 1426, cînd împăratul Manuil II Paleolog (1391—1425) nu mai trăia. După L. Chalc., I, 192, 16 — 193, 3 aceasta a fost prima soţie şi Ana din Rusia cea de a doua. Ştirea lui Duca e însă mai clară şi cred că e cea bună.

7: După G. Sfranţes, 1031 D şi 1032 A lucrurile s-au petrecut în august şi septembrie 1427; cp. şi L. Chalc., II, 219, 11 şi G. Sfranţes, I, 123, 8—17.

8: Vz. G. Sfranţes, I, 99, 13—18 şi 111, 15—112, 18; L. Chalc., I, 172, 21—173, 19 şi 202, 21—203, 13.

τὸ γεγονὸς ἐδυσχέραινον· καὶ μὴ φέροντες τὴν καταφρόνησιν, ἣν ὑπέστησαν παρὰ τῶν τοῦ Γαλάτου, ἡτοιμάζοντο καταδραμεῖν καὶ ἀφανίσαι τὰ αὐτῶν προάστεια. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης τὸ γεγονὸς ἀπεδέξατο. Ἦν δὲ τὰ φορτία φέρουσα μία ναῦς ὑπερμεγέθης τῶν Γενουϊτῶν, ἑτοίμως ἔχουσα τοῦ πλεῦσαι ἐν Ἰταλίᾳ. Ἀνέμου δὲ βορέως πνεύσαντος εἰσῆλθεν ἐντίμως μετὰ δόξης ἡ βασιλὶς ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἱστία πτερώσαντες εἰς Ἰταλίαν ἀφίκοντο, ἄλλο μηδὲν ἕτερον κερδάνασα, πλὴν τοῦ οὗ ἐστέφθη στέμματος, εἰποῦσα 102b καὶ τοῦτο· „Ἀρκεῖ μοι τοῦτο εἰς μαρτύριον, ὅτι βασίλισσα τῶν Ῥωμαίων ἐγενόμην καὶ εἰμί· περὶ δὲ θησαυρῶν μυριοταλάντων οὐ μέλει μοι." — Ἐλθοῦσα δὲ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς ἐπαρχίας τῶν Φεράρων καὶ μαθόντες οἱ τῆς ἡγεμονίας ἐκείνης προὔχοντες σὺν τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς μαρκεσίῳ ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτῆς καὶ προπέμψαντες αὐτὴν μέχρι τῶν παλατίων τῆς πατρικῆς ἑστίας. Αὐτὴ εἰς ἓν τῶν μοναστηρίων ἐλθοῦσα ἐκεῖ τὴν οἴκησιν ᾑρετίσατο καὶ τῷ Θεῷ ἑαυτὴν ἀναθεῖσα τὸ λεῖπον τῆς ζωῆς ἀνεπλήρωσεν.

7. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης στείλας εἰς Κομνηνὸν Ἀλέξιον, βασιλέα Τραπεζοῦντος, ἡρμόσατο τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν εἰς γυναῖκα, ὡραίαν καὶ κάλλει καὶ ἤθει· καὶ ἀγαγόντες ἀπὸ Τραπεζοῦντος κατήγαγον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσὴφ διὰ συνήθων ἱεροτελεστιῶν εἰς ἓν συνῆψε καὶ δέσποινα Ῥωμαίων ἀνηγορεύθη.

8. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπάρας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως σὺν τριήρεσιν πλείσταις κατῆλθεν ἕως Πελοπόννησον καὶ τὸν πρίγκιπα Ἀχαΐας ὑποτάξας καὶ ἑτέρους ἀπογόνους τοὺς ἐκ τῆς Ναυάρας καταγομένους ὑποχειρίους λαβών, ἀνῆκεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταλιπὼν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεόδωρον δεσπότην πάσης Πελοποννήσου. Ἐπαναζεύξας δὲ καὶ εἰς Καλλιούπολιν, ἐντυχὼν τῷ Μαχουμὲτ καὶ τοσαύτην πίστην ἐνδειξάμενος εἰς τὸν βασιλέα, ὡς καὶ ἐν τῇ τριήρει τῇ βασιλικῇ εἰσελθὼν καὶ συνεστιαθεὶς τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν σὺν δώροις πλείστοις καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δεξιώσας, ἐξῆλθε. Καὶ αἱ τριήρεις σὺν τῷ 103b βασιλεῖ μετὰ χαρᾶς ὅτι πλείστης τὴν ἐπάνοδον ἤνυον. Καὶ οἱ τῆς Κωνσταντίνου ἅπαντες σὺν τῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ συγκλήτῳ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ καὶ μετ' εὐφημίας καὶ ὕμνων ἐν τῷ παλατίῳ ἀπήγαγον· καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου ἐπεπλήρωτο.

---

5 βορρέως Bek : βοραῖος P : βορραίου Bull || 20—21 πλείσταις Bull : πλείστοις P.

Expediția lui Mahomed I în contra lui Güneyt.

XXI. Mahomed însă consolidîndu-și bine situația din părțile de apus și nelăsînd în urma sa nici un motiv de tulburare, trece în părțile de răsărit ; și ajungînd la Brusa, după ce a restaurat clădirile dărîmate și arse de Caraman, pornește de acolo spre Asia. Căci atunci cînd Mahomed a venit la Constantinopole și avea de luptat cu Musa, Caraman ridicîndu-se de la Iconion, a venit cu putere asupra Brusei și, jefuind-o, a scos din mormînt osemintele lui Baiazid, tatăl lui Mahomed, și le-a aruncat în foc. Căci însuși Baiazid tăiase odinioară la Iconion capul tatălui zisului Caraman.

2. Coborînd în Asia, a găsit pe Țineit mărit foarte și trecînd peste orice margini ; venind la Pergam din Asia, îi anunță lui Țineit să se retragă din părțile de acolo și să lase provincia. Țineit însă nici n-a voit să-l bage în seamă, ci și-a pus cetățile în siguranță și ședea, așteptînd întîlnirea cu dînsul. Mahomed însă venind la Cime și cerînd cetatea, căci cel ce o ținea, era pentru Țineit, au luat-o cu război și pe soldații aceluia i-a trecut prin sabie, iar celor din partea locului le-a dat drumul. Plecînd de acolo a venit în cîmpia Mainomenu. Și era acolo o cetate puternică, numită a Arhanghelului ; iar turcii i-au schimbat numele în Caiatic. După ce a ocupat-o și pe aceea, bombardînd-o și bătînd-o cu foarte multă putere, a venit la Nimfeon ; și luînd și Nimfeon cu război, a venit la Smirna. Dar Smirna, Țineit a întărit-o, cum se cade, cu ziduri și a pus în ea foarte mulți ostași și a făcut mare pregătire de arme și oameni și de celelalte unelte trebuincioase, iar însuși a venit la Efes, lăsînd pe maică-sa și pe fratele său Baiazid și copiii închiși la Smirna.

3. Pe ginerele și robul său însă, cu numele Abdulah, oamenii lui Mahomed l-au aflat în Nimfeon, căci dînsul avea paza cetății ; luîndu-l l-au dus în fața vizirului Baiazid, adică a primului sfetnic al lui Mahomed ; acesta avea mare putere și trecere, era așa zicînd al doilea sultan. A fost rob de al lui Mahomed, dar pentru serviciile lui deosebit de mari l-a pus șef al casei lui. Și cînd Mahomed era încă în Tracia, însuși zisul Baiazid scrie către Țineit : „Dacă vrei să fii domn al Ioniei și să n-ai din parte-ne nici cea mai mică supărare, dă-mi pe fie-ta în căsătorie legiuită și eu îți voi fi ginere și tu mi te vei face socru și atunci poți să stai fără nici o grijă în domnia ta". Țineit însă voind să-și arate îngîmfarea și trufia în fața aducătorului scrisorii lui Baiazid, spune către Abdulah, rob al său, care era de față : „Al cui rob ești?" — Iar el : „al Măriei TTale". —

XXI 1 : *Caraman :* adică un urmaș de al acestui întemeietor al sultanatului de Iconion ; vz. XVIII, 9.

2 : *în Asia :* adică Ionia de pe țărmul apusean al Asiei Mici și Sultanatul Aidin ; vz. XVII, 1 : *Asia — cîmpia Mainomenu :* cîmpia Nebunului.

XXI. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ τὰ τῆς δύσεως μέρη καλῶς ἀπαρτίσας καὶ ταραχὴν οὐδεμίαν ἐξόπισθεν ἀφεὶς περᾷ τὰ τῆς ἑῴας μέρη· καὶ ἐν τῇ Προύσῃ ἐλθὼν καὶ τὰ ἀφανισθέντα καὶ πυρὶ παραδοθέντα οἰκοδομήματα παρὰ τοῦ Καραμὰν ἀνανεώσας ἐκεῖθεν εἰς Ἀσίαν καταίρει. Ὁ γὰρ Καραμάν, ὅτε ὁ Μαχούμετ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν ἠγωνίζετο κατὰ τοῦ Μωσῆ, ἀπάρας ἀπὸ Ἰκονίου εἰς Προῦσαν σὺν δυνάμει κατῆλθε καὶ λεηλατήσας αὐτὴν καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Παγιαζήτ, τοῦ πατρὸς τοῦ Μαχούμετ, ἀνακομίσας ἐκ τοῦ τάφου πυρὶ παρέδωκεν. Ὁ γὰρ αὐτὸς Παγιαζὴτ ἀπεκεφάλισέ ποτε ἐν Ἰκονίῳ τὸν πατέρα τοῦ ῥηθέντος Καραμάν.

2. Κατελθὼν δὲ ἐν Ἀσίᾳ εὗρε τὸν Τζιναὴτ μεγαλυνθέντα καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶντα· ἐλθὼν δὲ ἐν Περγάμῳ τῆς Ἀσίας μηνύει τῷ Τζινεὴτ παραχωρῆσαι τῶν ἐκεῖ καὶ ἀφεῖναι τὴν ἐπαρχίαν. Ὁ δὲ Τζινεὴτ οὐδὲ τὸ παράπαν ἡγησάμενος ἠσφαλίσατο τὰ κάστρα καὶ ἐκάθητο ἐκδεχόμενος τὴν ὑπαντὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ ἐλθὼν εἰς Κύμην καὶ ζητήσας τὸ φρούριον, ἦν γὰρ ⟨ὁ⟩ κρατῶν διὰ τὸν Τζινεήτ, πολεμήσας κατέσχε καὶ τοὺς μὲν ὁπλίτας αὐτοῦ ξίφει ἀνεῖλε, τοὺς δὲ 104b ἐγχωρίους ἐλευθέρωσεν. Ἀπάρας δ' ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὸν τοῦ Μαινομένου Κάμπον. Ἦν δ' ἐκεῖ φρούριον ὀχυρὸν τὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου λεγόμενον, οἱ Τοῦρκοι δὲ Καγιατζὴκ μετωνόμασαν. Κἀκεῖνο σὺν πλείστῃ δυνάμει καὶ ἀκροβολισμοῖς παραλαβὼν ἦλθεν εἰς Νύμφαιον· καὶ τὸ Νύμφαιον σὺν πολέμῳ λαβὼν ἦλθεν εἰς Σμύρναν. Τὴν δὲ Σμύρναν, ὡς ἔπρεπε, τειχήσας καὶ πλείστους τῶν στρατιωτῶν ἐμβαλὼν καὶ μεγάλην σύνταξιν ἑτοιμάσας διά τε ὅπλων καὶ ἀνδρῶν καὶ ἑτέρων ἀναγκαίων παρασκευῶν ὁ Τζινεήτ, αὐτὸς εἰς Ἔφεσον ἦλθε καταλιπὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Παγιαζὴτ καὶ τὰ τέκνα ἐν Σμύρνῃ ἔγκλειστα.

3. Τὸν δὲ γαμβρὸν αὐτοῦ καὶ δοῦλον Αὐδουλὰν ὀνόματι εἰς τὸ Νύμφαιον εὑρόντες οἱ τοῦ Μαχουμέτ, ἦν γὰρ φύλαξ τοῦ φρουρίου, ἀπήγαγον παραστήσοντες τῷ Παγιαζὴτ βεζύρῃ, ἤγουν μεσάζοντι τοῦ Μαχουμέτ· ἦν γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ ἀδείᾳ πολλῇ, δεύτερος ἀρχηγὸς ὡς ἔπος εἰπεῖν. Δοῦλος γὰρ ὑπῆρχε τοῦ Μαχουμέτ, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ δουλείαν κατέστησεν ἄρχοντα τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ ὁ ῥηθεὶς Παγιαζὴτ ἔτι ὄντος ἐν Θράκῃ τοῦ Μαχουμὲτ γράφει πρὸς τὸν Τζινεήτ· „Εἰ βούλει τοῦ εἶναί σε κύριον Ἰωνίας, μὴ ἔχειν τὸν τυχόντα πειρασμὸν παρ' ἡμῖν, δός μοι τὴν σὴν θυγατέρα νόμῳ γάμου καὶ ἔσομαί σοι γαμβρός, σὺ δ' ἐμὸς πενθερὸς γενήσῃ καὶ ἔκτοτε ἔσο ἀμερίμνως διάγων ἐν τῇ σῇ ἡγεμονίᾳ.“ — Ὁ Τζινεὴτ δὲ θέλων δηλῶσαι τὴν ἀλαζονίαν αὐτοῦ καὶ 105b ὑπερηφάνιαν ἐνώπιον τοῦ πιττακοκομιστοῦ, παρισταμένου τοῦ Αὐδουλᾶ, δούλου ὑπάρχοντος αὐτοῦ, λέγει πρὸς αὐτόν· „Τίνος εἶ δοῦλος;“ — Ὁ δὲ „Τῆς σῆς

---

11 παγιαζήτ *supra lineam* τζηνεήτ P || 14 ὁ *addidi* || 20 τειχήσας P: τειχίσας Bull || 26 βεζύρη P.

Ținеit însă: „Și de ce neam?". — Abdulah însă: „Din albanezi!" — „De ce religie?" — Și Abdulah: „Mai înainte am fost ghiaur, acuma însă-s musulman!" — Atunci Ținеit spune către mai marii săi: „În ziua de azi, aici în fața voastră a tuturora, iată dau pe fie-mea de femeie leguită robului meu Abdulah și-l fac om slobod și de azi ginere al meu și unul din neamurile mele". Și toți care erau adunați în sfat au aplaudat pe Ținеit; și acesta deschizînd gura, a grăit către trimisul lui Baiazid aceste cuvinte: „Du-i veste domnului tău Baiazid, că mi-am luat ginere pe un albanez ca și el, pe un rob cumpărat cu bani ca și el, avînd stăpîn un domn tot așa ca și al lui, mult mai tînăr ca el și mai cuminte decît dînsul". Trimisul a prins înțelesul cuvintelor și i-a descoperit domnului său întreg cuprinsul lor; și de atunci, acesta avea o furie neîmpăcată în contra lui Ținеit. Cînd l-a prins pe Abdulah la Nimfeon, a găsit prilejul care îi trebuia, și i-a tăiat testiculele și l-a făcut eunuc.

4. Ci să ne întoarcem iarăși la firul istoriei. Mahomed adică venind la Smirna și înconjurînd-o, a găsit acolo pe marele maestru al Rodosului cu trei trireme, reclădind, chiar în contra voinței lui Ținеit, cetatea pe care o stricase Temir. Cînd domnitorii insulelor din jur au aflat de sosirea lui Mahomed la Smirna, au alergat cu toții întru întîmpinarea lui pentru două motive mai ales, pentru firea cea bună și blajină și puterea cea colosală a lui Mahomed și din cauza firii viclene și hrăpărețe a lui Ținеit; și atunci conducătorii celor două Focee, unii pe uscat, alții pe mare, Carmian din Frigia-de-sus, Mandahia din Caria, domnul Mitilinei cu trireme, cei din Chios și ei cu o triremă, — cel din Rodos chiar era acolo, — cu toții s-au grăbit să-i facă închinăciune și să contribuie la răpunerea asupritorului; și pe toți i-a îmbrățișat cu bucurie ca pe niște frați. Și a stat zece zile, de s-a războit cu Smirna; și cei din insule i-au dat ajutor de pe mare, pe cît au putut. În ziua a zecea a ieșit mama lui Ținеit cu soția și copiii lui și i s-au închinat lui Mahomed, cerînd iertare pentru greșelile lui. Și au predat Smirna; și el luînd-o în primire, i-au dărîmat în multe părți zidurile pînă la pămînt și i-a risipit o parte din meterezele și turnurile și i-a lăsat pe locuitori să șadă neapărați.

4: *Maestru:* vz. și Ioan Cinam, ed. Bonn, p. 188, 11: τὸν τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ ἐφεστῶτα ἱππεῦσιν, ὃν Τέμπλου μαΐστορα Λατῖνοι ὀνομάζουσιν „conducătorul cavalerilor din Palestina pe care latinii îl numesc Maestru". — *pe care o stricase Temir:* vz. XVII, 2 și 4.—*celor două Focee:* Focea Veche de sub ascultarea domnului Gattilusio-Paleolog din Mitiline-Lesbos vz. XII, 5 și XLIV, 7 și Focea Nouă, unde genovezii sub

αὐθεντίας·" — Ὁ δὲ Τζινεήτ· „Καὶ ποίου γένους;" — Αὐδουλὰς δέ· „Τῶν Ἀλβανῶν·" — „Ποίας θρησκείας;" — Ὁ δ' Αὐδουλάς· „Πρώην μὲν καβοὺρ ὑπῆρχον, νῦν δὲ μουσουλμάνος." — Ὁ δὲ Τζινεὴτ πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας αὐτοῦ φησιν· „Τὴν σήμερον ἡμέραν, κατενώπιον πάντων ὑμῶν, ἰδοὺ δίδωμι τὴν ἐμὴν θυγατέραν εἰς γυναῖκα νόμιμον τῷ ἐμῷ δούλῳ Ἀυδουλὰχ καὶ ποιῶ τοῦτον ἐλεύθερον καὶ γαμβρὸν ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ ἕνα τῶν ἐμῶν συγγενῶν." — Εὐφημήσαντες δὲ πάντες τὸν Τζινεὴτ οἱ συνεδριάζοντες, ἀνοίξας τὸ στόμα πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοὺς λόγους τούτους εἴρηκεν· „Ἀνάγγειλον τῷ κυρίῳ σου Παγιαζήτ, ὅτι ἀνελαβόμην γαμβρὸν ἐκ τῶν Ἀλβανῶν ὡς ἐκεῖνον, δοῦλον ἀργυρώνητον ὡς ἐκεῖνον, δεσπότην ἔχοντα αὐθέντην ὅμοιον ὡς ἐκείνου, νεώτερον ὑπὲρ ἐκεῖνον καὶ φρονιμώτερον παρ' ἐκεῖνον." — Ὁ δ' ἀπεσταλμένος συνιεὶς τοὺς λόγους ἀπεκάλυψε πᾶσαν τὴν περίληψιν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ· καὶ ἦν ἔκτοτε τρέφων μανίαν ἄσπονδον κατὰ τοῦ Τζινεήτ. Εὑρὼν δὲ καιρόν, ὃν ἐδέετο, συλλαβὼν τὸν Αὐδουλὰν εἰς τὸ Νύμφαιον, τοὺς ὄρχεις αὐτοῦ ἐξεθέρισεν, εὐνουχίσας αὐτόν.

4. Ἀλλ' ἐπανίωμεν αὖθις εἰς τὸν τῆς ἱστορίας εἱρμόν. Ὁ γὰρ Μαχουμὲτ ἐλθὼν εἰς Σμύρναν καὶ περικυκλώσας αὐτὴν εὗρεν ἐκεῖ τὸν μέγα μαγίστοραν Ῥόδου σὺν τριήρεσι τρισὶ ἀνοικοδομοῦντα τὸ φρούριον, τὸ παρὰ τοῦ Τε- 106b
μὴρ φθαρέν, καὶ μὴ θέλοντος τοῦ Τζινεήτ. Τότε οἱ τῶν πέριξ νήσων ἡγεμόνες μαθόντες τὴν ἄφιξιν τοῦ Μαχουμὲτ ἐν τῇ Σμύρνῃ ἅπαντες ἔθεον εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ διὰ δύο τινῶν αἰτιῶν, διὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ ἡμερότητα καὶ τὸ ὑπερβολικὸν τῆς δυνάμεως τοῦ Μαχουμὲτ καὶ διὰ τὸ πανοῦργον καὶ λῃστρικὸν τοῦ Τζινεήτ, οἱ τῶν Φωκαιῶν οὖν ἔξαρχοι, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης, ὁ Καρμιὰν τῆς ἄνω Φρυγίας, ὁ Μανταχίας Καρίας, ὁ Μιτυλήνης διὰ τριήρεων, οἱ Χίου καὶ αὐτοὶ διὰ τριήρεως, — ὁ Ῥόδου καὶ ἦν ἐκεῖ, — ἅπαντες εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ καὶ συνδρομὴν ἕνεκα τῆς καταλύσεως τοῦ τυράννου· καὶ τοὺς ἅπαντας ἀσπασίως ὡς ἀδελφοὺς ἠσπάσατο. Ποιήσας οὖν ἡμέρας δέκα, πολεμῶν τὴν Σμύρναν καὶ συμβοηθοῦντες ὡς δυνατὸν καὶ οἱ τῶν νήσων διὰ θαλάσσης, ἐν τῇ δεκάτῃ ἐξῆλθεν ἡ μητὴρ τοῦ Τζινεὴτ σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις αὐτοῦ καὶ προσεκύνησαν τῷ Μαχουμέτ, αἰτοῦντες συγχώρησιν τῶν ἐπταισμένων. Παρέδωκαν οὖν τὴν Σμύρναν· καὶ παραλαβὼν αὐτὴν καὶ εἰς πολλὰ μέρη κατεάξας ἕως γῆς τὰ τείχη ταύτης καὶ τοὺς προμαχῶνας καὶ πύργους αὐτῆς καθελὼν ἐκ μέρους, ἀφῆκε τοὺς οἰκήτορας κατοικεῖν ἀπεριφράκτους.

---

10 ἔχοντα *scripsi:* ἔχων P || 22 Φωκαίων P || 24 οἱ Χίου I Maonesi I: ὁ Χίου P | αὐτοὶ P: αὐτός Bull.

---

conducerea unui Podesta aveau în exploatare un munte de piatră acră vz. XXV, 4. — *Carmian, Mandahia:* adică urmaşii acestor doi întemeietori de sultanate (vz. XVIII, 9) care, vecini fiind cu Güneyt, aveau de suferit de la el multe neajunsuri.

Cavalerii de la Rodos zidesc un turn.

5. Marele maestru însă era ocupat cu clădirea unui turn, foarte mare la gura portului şi-l ridicase mai bine de jumătate. Mahomed însă în cursul nopţii a poruncit turcilor şi l-au dărîmat din temelii. Dimineaţa maestrul văzînd ce s-a întîmplat şi supărîndu-se foarte, s-a dus la sultan şi vorbindu-i mult, i-a arătat cum cetatea a fost zidită din zilele lui Atin cu cheltuiala Rodosului şi, dacă nu-i va da voie să fie reclădită, vor fi certe între domnia lui şi prea fericitul papa şi va veni mare putere armată din părţile apusene şi va nimici o bună parte din domnia lui. Mahomed însă a ascultat cu blîndeţe cuvintele lui şi i-a răspuns cu multă bunătate, căci învăţătura şi pedeapsa ce le-o dăduseră sciţii, stăruia puternic în sufletele turcilor: „Eu unul, părinte, aş vrea să le fac creştinilor din lumea întreagă mult bine şi toată cinstea să le-o dau; căci aceasta e menirea domniei: celor buni să le facă bine şi pe cei răi să-i pedepsească, dar şi de binele supuşilor trebuie să aibă grijă. Căci venind în părţile acestea, am găsit mulţi din musulmani care mă îndemnau în mintea şi cugetul meu; şi ei îmi spuneau: „Deşi Temir n-a făcut nimic bun în Asia, totuşi prin faptul că a stricat şi a lăsat în ruină cetăţuia de lîngă Smirna, a făcut o mare pomană pentru Ionia. Căci toţi cei pe care îi ajungea soarta sclaviei şi slujeau locuitorilor din Ionia, se refugiau într-însa şi-şi dobîndeau libertatea; şi cei ce călătoreau fie pe uscat, la răscrucile drumurilor, fie pe apă, plutind pe mare, toţi ajungeau în cătuşele sclaviei, prinşi de vasele piraţilor; şi era duşmănie neîmpăcată a fraţilor cavaleri cu turcii şi pe continent şi pe mare. De aceea îl fericeau pe Temir cel fără de dumnezeu. Şi acuma vrei ca eu să fiu mai fără de dumnezeu ca acel tiran? Nu pot s-o fac aceasta! Dar facă-se voia ta, şi ceea ce cer turcii să rămînă neclintit. Îţi dau în hotarele Cariei şi Liciei loc cît vrei, şi pleacă, clădeşte orice cetate vrei!“ Atunci marele maestru auzind aceste cuvinte, a grăit către Mahomed: „doamne, dă-mi o bucată de loc sub ascultarea ta şi nu mă trimite în ţări străine!“ — Iar sultanul: „dintru ale mele iţi dau; tot eu i-am dat lui Mandahia ţara; şi despre asta să nu ai nici o grijă!“ Cerîndu-i un ordin în scris şi primindu-l, a plecat; aşijderea şi chioţii şi lesbienii şi foceenii, toţi, primindu-le cererile cu bunăvoinţă şi împlinindu-le dorinţele, sultanul i-a lăsat să plece în pace.

---

19 cei... 20 Ionia P: Ionienii care ajungeau în starea sclăviei Bull.

5: *sciţii:* adică tătarii lui Timur-Lenk. — *Căci toţi cei pe care* ş.a.m.d.: adică, turnul era un loc de scăpare pentru robii creştini care fugeau de la stăpînii lor turci, şi un izvor de asuprire şi jefuire a negustorilor şi călătorilor turci din partea creştinilor piraţi care îşi găseau sprijin şi adăpost în acel turn. — *i-am dat lui Mandahia:* e Mandahia Eliez-beg de la XXII, 1; vz. şi XVIII, 3.

5. Ὁ μέγας δὲ μαγίστωρ ἦν οἰκοδομῶν πύργον ἕνα παμμεγέθη ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος, ἀναβιβάσας αὐτὸν ὑπὲρ τὸν ἥμισυν. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ διὰ τῆς νυκτὸς κελεύσας τοῖς Τούρκοις, ἔῤῥιψαν ἀπὸ βάθρων. Πρωΐας δὲ ἰδὼν ὁ 107b
μαγίστωρ τὸ γεγονὸς καὶ δεινοπαθήσας ἦλθεν εἰς τὸν ἡγεμόνα καὶ πολλοὺς λόγους εἰπὼν καὶ παραστήσας, πῶς τὸ φρούριον ἐκτίσθη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἀτὴν διὰ ἀναλωμάτων τῆς Ῥόδου καί, εἰ μὴ δώσει χώραν τοῦ ἀνοικοδομηθῆναι, ἔσονται σκάνδαλα ἀνὰ μέσον τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ καὶ τοῦ μακαριωτάτου πάπα καὶ ἐλεύσεται δύναμις μεγάλη ἀπὸ τὰ ἑσπέρια μέρη καὶ ἀφανιεῖ πολλοστὸν μέρος τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ πρᾴως φέρων τοὺς λόγους αὐτοῦ εὐήθως ἀπεκρίνατο, ἦν γὰρ ἀκμὴν κρατοῦσα ἡ τῶν Σκυθῶν παιδεία καὶ τιμωρία ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Τούρκων· „Ἐγὼ μέν, πάτερ, ἐβουλόμην εἶναι πᾶσι τοῖς τοῦ κόσμου χριστιανοῖς μεγαλόδωρος καὶ φιλότιμος· καὶ γὰρ τὸ τῆς ἡγεμονίας ἴδιον τοῦτ' ἔστι, τὸ τοὺς καλοὺς εὐεργετεῖν καὶ τοὺς πονηροὺς τιμωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ὑπηκόου συμφέρον δεῖν πραγματεύεσθαι. Ἐλθὼν γὰρ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις εὗρον πολλοὺς τῶν Μουσουλμάνων παροτρύνοντάς μου καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν, λέγοντες· εἰ καὶ οὐδὲν χρηστὸν εἰργάσατο ὁ Τεμὴρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ τὸ διαφθεῖραι καὶ ἐρείπιον ἀφεῖναι τὸ πολίχνιον τὸ ἐν Σμύρνῃ μέγα μνημόσυνον ἀνέθηκε τῇ Ἰωνίᾳ. Οἱ γὰρ ἐν τύχῃ δουλείας τοὺς Ἰωνεῖς δουλεύοντες, πάντες εἰς ἐκεῖνο καταφεύγοντες ἐλευθερίας ἐτύγχανον· καὶ οἱ ἐν τριόδοις διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ πελάγους ἐν θαλάσσῃ πλέοντες, διὰ τῶν ληστρικῶν ἀκατίων πάντες τύχῃ 108b
δουλείας ἐδεσμοῦντο καὶ ἦν ἄσπονδος ἔχθρα τῶν φρερίων ἔν τε ἠπείρῳ ἔν τε θαλάττῃ μετὰ τῶν Τούρκων. Ἐμακαρίζετο οὖν διὰ τοῦτο ὁ ἀσεβὴς Τεμήρ. Νῦν δὲ βούλει τοῦ εἶναί με ἀσεβέστερον τοῦ τυράννου ἐκείνου; Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι. Πλὴν γενέσθω καὶ τό σοι βουλητὸν καὶ τὸ παρὰ τῶν Τούρκων αἰτηθὲν ἀσάλευτον. Δίδωμί σοι ἐν τοῖς ὁρίοις Καρίας καὶ Λυκίας τόπον, ὅσον βούλει, καὶ ἄπελθε, οἰκοδόμησον, ὁποῖον βούλει πολίχνιον.“ — Τότε ὁ μέγας μαγίστωρ ἐνωτισθεὶς τοὺς λόγους τούτους εἴρηκε πρὸς τὸν Μαχουμέτ· „Ὦ ἡγεμών, δός μοι τῶν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν τόπων μέρος καὶ μή με ἀποπέμπῃς ἐν ἀλλοτρίαις ἐπαρχίαις.“ — Ὁ δὲ ἡγεμών· „Ἐκ τῶν ἐμῶν δίδωμί σοι· κἀγὼ τῷ Μανταχίᾳ ἐδωρησάμην τὴν ἐπαρχίαν καὶ μή σοι μελέτω περὶ τούτου·“ — Αἰτήσας δὲ πρόσταγμα καὶ λαβὼν ἀπῆλθεν, ὁμοίως καὶ οἱ Χῖοι καὶ Λέσβιοι καὶ Φωκαεῖς, πάντες· τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ἀσμένως προσδεξάμενος καὶ πληρώσας τὰ θελήματα ὁ ἡγεμὼν ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ.

---

10 Σκύθων P || 18 τοὺς P: *delevit* Bull.

6. Mama lui Ţineit însă mereu a încercat să-l îmbuneze prin rugăminţi fierbinţi, pînă ce ascultată fiind, i-a izbăvit feciorul de moarte. Şi acela venind, s-a închinat la Mahomed şi i-a jurat că nu se va mai răzvrăti, ci toată viaţa lui va fi cu credinţă şi că domni şi stăpîni îi vor fi numai coborîtori din neamul lui Osman; şi provincia lui a dat-o lui Alexandru, feciorul lui Şişman, pe care l-a cîştigat pentru credinţa lui nelegiuită; iar lui Ţineit i-a poruncit să vină cu dînsul în Tracia.

Război cu Veneţienii; înfrîngerea turcilor.

7. După ce s-a îngrijit bine de starea de lucruri din răsărit, a plecat în partea de apus şi, venind la Galipoli, pregăteşte o flotă în contra ducelui din Naxia şi a celorlalte insule Ciclade de sub mîna lui, învinuindu-l că, precum mai înainte, tot aşa nici la Simrna, n-a venit să-i aducă închinăciune. Flota pornind deci din Galipoli cu trireme şi direme, de toate treizeci, şi avînd amiral pe Ţalis-bei, au venit la insula Andros, apoi Paros şi Melos şi, după ce a strîns mulţi din locuitorii insulelor şi a făcut multă pagubă, s-a întors înapoi.

8. Dar veneţienii aflînd ce s-a întîmplat, n-au stat pe loc; căci ducele se supusese demult veneţienilor şi purta steagul lor. Şi cînd primăvara a venit, au pregătit şi ei zece trireme şi se aţineau pe la golful lui Adrian şi pe la Eubea, Creta şi insulele Ciclade. Şapte trireme ajungînd pînă la insula Tenedos, s-au hotărît să iasă pe faţă în contra inamicului; şi intrînd în Elespont, au pătruns pînă la Lampsac. Triremele turcilor stăteau în port la Galipoli gata de pornire. Triremele veneţienilor însă văzînd un vas mic cu pînze venind de la Constantinopole şi crezînd ei că e turcesc, trimit o triremă să-l prindă. Iar turcii văzînd ce se face şi bănuind că vasul urmărit e unul de-al lor, a ieşit o triremă de la dînşii, voind ei să-i ia apărarea. Dar aceea era o corabie din Lesbos şi venea de la Constantinopole. Cînd însă veneţienii au văzut triremele turcilor ieşind toate ca un şirag, au năvălit asupra lor şi, semnalul de luptă răsunînd, s-au încăierat. Şi mai întîi lovind trirema amiralului Ţalis-bei, pe toţi i-au secerat fără nici o cruţare şi pe însuşi Ţalis-bei l-au tăiat bucă-

---

6: 'Αλεξάνδρῳ τῷ υἱῷ *lui Alexandru feciorul:* am îndreptat în loc de τῷ υἱῷ 'Αλεξάνδρου „feciorul lui Alexandru", pentru că pe Sişman, al cărui fecior Alexandru s-a turcit şi a fost numit guvernator în locul lui Güneyt, nu l-a chemat Alexandru, ci Ioan; vz. P. Orgels, *Sabas Asidénos, dynaste de Sampson* în „Byzantion", X (1935), p. 79, n. 2.

7: προσαγορεύσων τῷ Μαχουμέτ nu τὸν să-l salute, ci τινί τι să-i aducă închinăciune.

8: *golful lui Adrian:* poate că Duca, făcînd o etimologie populară, vrea cu acest nume să indice Marea Adriatică; dar aceasta şi-a primit numele nu după

6. Ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Τζινεὴτ ἱκετικῶς δυσωποῦσα οὐκ ἐπαύετο, μέχρις οὗ εἰσακουσθεῖσα, ἠλευθέρωσε τὸν υἱὸν αὐτῆς τοῦ θανάτου· ὃς καὶ ἐλθὼν καὶ προσκυνήσας τὸν Μαχουμέτ, ὅρκους δοὺς αὐτῷ τοῦ μηκέτι ἀτακτεῖν, ἀλλὰ πιστῶς διάγειν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ καὶ κυρίους καὶ δεσπότας ἔχειν καὶ καλεῖν 109b τοὺς ἐκ τῶν Ὀτμάνων καταγομένους, ἔδωκε τὴν ἐπαρχίαν Ἀλεξάνδρῳ τῷ υἱῷ τοῦ Σουσμάνου, ὃν καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν μετεσκεύασε, τὸν δὲ Τζινεὴτ κελεύσας σὺν αὐτῷ ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἐλθεῖν.

7. Καλῶς τὰ τῆς ἀνατολῆς φροντίσας εἰς τὴν δύσιν ἐπανέζευξε καὶ ἐν Καλλιουπόλει ἐλθὼν στόλον ἀπαρτίζει κατὰ τοῦ δουκὸς Ναξίας καὶ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων νήσων τῶν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ χεῖρα, αἰτιῶν αὐτόν, ὡς οὐ πρώην, οὕτω καὶ ἐν τῇ Σμύρνῃ οὐκ ἦλθε προσαγορεύσων τῷ Μαχουμέτ. Ἀπάρας οὖν ἀπὸ τῆς Καλλιουπόλεως ὁ στόλος, ἔχων ἀμιραλὴν τὸν Τζαλίς-πεγιν σὺν τριήρεσι καὶ διήρεσιν ὁμοῦ τριάκοντα, ἦλθεν ἐν Ἄνδρῳ τῇ νήσῳ, ἐν τῇ Πάρῳ, ἐν Μήλῳ καὶ πολλοὺς τῶν νησιωτῶν ἀθροίσας καὶ ζημίαν πλείστην ποιήσας ἐπανέζευξεν.

8. Οἱ δὲ Βενέτικοι μαθόντες τὸ γεγονὸς οὐχ ὑπέμειναν· ἦν γὰρ ὁ δούκας πρὸ πολλοῦ τοῖς Βενετίκοις ὑποκύπτων καὶ τὴν σημαίαν αὐτῶν φέρων. Καὶ καταλαβόντος τοῦ ἔαρος ηὐτρέπισαν καὶ αὐτοὶ τριήρεις δέκα καὶ προσέχοντες ἦσαν τὸν Ἀδριανοῦ κόλπον, Εὔβοιαν, Κρήτην καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους. Ἐλθοῦσαι δὲ τριήρεις ἑπτὰ μέχρι Τενέδου ἠβουλήθησαν ἐμφανεῖς γενέσθαι τοῖς ἐχθροῖς· καὶ εἰσελθόντες τὸν Ἑλλήσποντον διέβησαν μέχρι Λαμψάκου. Αἱ δὲ τριήρεις τῶν Τούρκων ἵσταντο ἐν τῷ λιμένι Καλλιουπόλεως ἕτοιμαι εἰς ἐξοχήν. Αἱ τριή- 110b ρεις δὲ τῶν Βενετίκων ὁρῶσαι ἱστίον ἓν σμικρὸν κατερχόμενον ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν καὶ δοκοῦντες τουρκικὸν εἶναι, στέλλουσι μίαν τῶν τριήρεων τοῦ λαβεῖν αὐτό. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ὁρῶντες τὸ δρώμενον καὶ εἰκάζοντες τὸ διωκόμενον αὐτῶν εἶναι, ἐξῆλθε καὶ ἐξ αὐτῶν ἑτέρα τριήρης, δεφενδεῦσαι θέλοντες αὐτό. Ἐκεῖνο δὲ ἦν Λέσβιον πλοῖον κατερχόμενον ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν. Ἰδόντες δὲ οἱ Βενέτικοι τὰς τριήρεις τῶν Τούρκων δίκην ὁρμαθοῦ ἐξιούσας ὥρμησαν κατ' αὐτῶν καί, τὸ ἐνυάλιον ἠχῆσαν, συνεπλάκησαν. Πρῶτον μὲν δὴ προσκρούσαντες τὴν τοῦ ἀμιραλῆ Τζαλίς-πεγι τριήρη, ἅπαντας ἀφειδῶς ἐξεθέρισαν καὶ αὐτὸν Τζαλίς-πεγιν μεληδὸν κατέτεμον. Εἶτα ἄλλος ἄλλην ἐπεμβαίνοντες πάσας παρέ-

---

5 Ἀλεξάνδρῳ τῷ υἱῷ *scripsi:* τῶ υἱῶ Ἀλεξάνδρου P || 12 ἀμηραλὶν τὸν τζαλίςπεγην P || 14 νησιώτων P || 22 ἓν *scripsi:* ἕνα P || 25 θέλοντες *scripsi:* θέλων P || 29 τζαλήςπεγι τριήρην P: Τζαλίσπεγι τριήριν Bull || 19 τζαλήςπέγην P.

Adrian, ci după oraşul antic Adria dintre revărsarea Padului şi a Adigelui. Dar corăbiile veneţiene nu aveau de ce păzi Marea Adriatică, aşa că sub golful lui Adrian trebuie înţeleasă aici Marea Ionică dinspre Peloponez, unde veneţienii îşi aveau insulele şi oraşele supuse lor. De altcum şi sub Marea Adriatică se înţelegea

țele. După aceea unii urcîndu-se într-o triremă alții într-alta, le-au prins pe toate și fără milă i-au tăiat pe turci în fața femeilor și copiilor lor, departe fiind de țărmul de la Galipoli ca la o milă. Înspre seară acum încetînd venețienii de luptat, au ridicat pînzele la triremele turcilor, ca 27 la număr, și la ale lor și au plecat în insula Tenedos. Și acolo ancorînd în port, au făcut o cercetare amănunțită și pe turci despărțindu-i, i-au măcelărit pe toți. Asupra creștinilor însă au început altă cercetare și pe cei ce au fost aduși pe flotă cu sila la corvadă, i-au lăsat cu viața, pe cei ce însă au venit pentru cîștig sau pentru vreo favoare cît de mică, pe toți i-au tras în țeapă în insula Tenedos; și toată insula de jur-împrejur era de văzut furcile ca butucii de vie și ca strugurii pe cei atîrnînd de ele. Și triremele mergînd la Creta, pe vîslașii care erau creștini luați la corvadă, i-a împrăștiat in acea insulă, iar pe alții in Eubea și pe alții în Veneția.

9. După ce iarna a trecut și a început primăvara, au pornit iarăși trireme de la Veneția și, intrînd în Elespont, au voit să cucerească turnul de la Lampsac, pe care-l ridicase Musulman; și bătîndu-l de departe de pe mare, n-au putut ieși la uscat, căci stătea de pază Chamza, fratele vizirului Baiazid, cu o armată de zece mii și mai mult. Văzînd venețienii că nu fac nici o ispravă, l-au lăsat și au plecat spre Constantinopole. Și a rămas turnul pe jumătate stricat; și acoperișul lui, lovindu-l mereu de jos pînă sus, l-au găurit ciur. Atunci Chamza, cînd a văzut că triremele nu mai sînt, însuși a poruncit turcilor și l-a dărîmat pînă în temelii, spunînd: „Fără folos nu se cuvine să te alegi cu ocară“.

Güneyt e trimes în părțile Dunării.

10. Mahomed trecîndu-l pe Țineit la Galipoli, i-a dat un feud în părțile Nicopolei de lîngă Dunăre și i-a spus să păzească bine marginile și să lupte din răsputeri pentru Musulmani.

Mișcare religioasă comunistă la turci.

11. În zilele acelea s-a sculat un turc oarecare, om simplu de la țară din părțile muntelui care e așezat la intrarea în golful Ioniei și pe care oamenii îl numesc Stilarion, spre răsărit în fața insulei Chios. Și a predicat turcilor să se lase de orice avere și punea ca dogmă, că, afară de femei, toate celelalte să fie comune: și hrană și îmbrăcăminte și vite de jug și ogoare. — „Eu în casa ta, ca și

---

în antichitate și o parte din Marea Ionică. — *furcile ca butucii:* φούρκας ὡς βότρυας vz. Nichita Choniat, ed. Bonn, p. 375, 7: κρεμασθέντων σώμασιν ὡς ἄλλοις βότρυσι „de trupurile celor spînzurați ca de niște struguri“.

9: *au voit să cucerească turnul de la Lampsac:* despre acest război turco-venețian cp. L. Chalc., I, 188, 8 — 190, 10 care spune (190, 4) că Lampsacul a fost cucerit. Cp. și G. Sfranțes, I, 93, 14—19.

λαβον, ἀνηλεῶς κατατέμνοντες τοὺς Τούρκους ἐνώπιον τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων αὐτῶν, μακρὰν ἀπέχοντες τὴν ἐν Καλλιουπόλει ξηρὰν ὡς μίλιον ἕν. Οἱ δὲ Βενέτικοι ἤδη πρὸς ἑσπέραν τοῦ πολεμεῖν σιγήσαντες καὶ τὰς τριήρεις τῶν Τούρκων ὡς κζ΄ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς αὐτῶν πτερώσαντες, κατῆεσαν εἰς Τένεδον νῆσον. Κἀκεῖ ὁρμισθέντες ἐν τῷ λιμένι καὶ ἐξετάσαντες ἀκριβῶς καὶ χωρίσαντες τοὺς Τούρκους, ἅπαντας ἔσφαξαν. Εἰς δὲ τοὺς χριστιανοὺς ἑτέραν ἔρευναν ἐρευνήσαντες καὶ τοὺς μὲν ἀγγαρικῷ τρόπῳ εἰσαχθέντας ἐν τῷ στόλῳ τὴν ζωὴν ἐδωρήσαντο, τοὺς δὲ διὰ προσόδων καὶ τῆς τυχούσης προνοίας πάντας ἀνεσκολόπισαν ἐν τῇ Τενέδῳ· καὶ ἦν ἰδεῖν γύροθεν τὴν πᾶσαν νῆσον ὡς ἀμπέλους τὰς φούρκας καὶ ὡς βότρυας τοὺς ἐν αὐταῖς κρεμαμένους. Αἱ δὲ τριήρεις κατελθοῦ- 111b
σαι ἐν Κρήτῃ, τοὺς μὲν ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ, τοὺς δὲ ἐν Εὐβοίᾳ, τοὺς δὲ ἐν Βενετίᾳ διέσπειραν τοὺς ἀγγαρεμένους ἐρέτας χριστιανοὺς ὑπάρχοντας.

9. Χειμῶνος δὲ παρελθόντος καὶ τοῦ ἔαρος ἀρχομένου, πάλιν ἀπὸ Βενετίας τριήρεις· καὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ εἰσελθοῦσαι ἠβουλήθησαν παραλαβεῖν τὸν πύργον τὸν ἐν Λαμψάκῳ, ὃν ἀνήγειρεν ὁ Μουσουλμάν· καὶ διὰ θαλάσσης ἀκροβολισμοὺς ποιήσαντες διὰ ξηρᾶς οὐκ ἠδυνήθησαν ἐξελθεῖν, ἦν γὰρ προσέχων ὁ Χαμζᾶς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παγιαζῆτ τοῦ μεσάζοντος, σὺν στρατῷ, χιλιάδας δέκα καὶ πλέον. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Βενέτικοι μηδὲν ἀνύοντες, ἀφίεσαν αὐτὸν καὶ εἰς Κωνσταντίνου ἔπλεον, καταλιπόντες αὐτὸν ἡμίθραυστον· καὶ τὸ στέγος αὐτοῦ καταβαλόντες ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνω κοσκινηδὸν κατετρύπησαν. Τότε ὁ Χαμζᾶς ἰδὼν τὰς τριήρεις ἐκλειπούσας, αὐτὸς τοὺς Τούρκους κελεύσας ἕως θεμέθλων κατέῤῥαξεν εἰπών· ἄνευ κέρδους οὐ πρέπον ἐστὶν ὄνειδος κερδᾶναι.

10. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ τὸν Τζινεὴτ περάσας ἐν Καλλιουπόλει δέδωκεν αὐτῷ πρόνοιαν ἐν τοῖς μέρεσι Νικοπόλεως ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ Δανούβεως, παραγγείλας αὐτὸν φυλάττειν τὰς ἄκρας καλῶς καὶ ὑπερμαχεῖν ἕνεκα τῶν Μουσουλμάνων.

11. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἠγέρθη τις τῶν Τούρκων ἰδιώτης καὶ ἄγροικος ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὄρους τοῦ κειμένου ἐν τῇ ἐμβολῇ τοῦ κόλπου τῆς 112b
Ἰωνίας, ὃ κοινῶς καλοῦσι Στυλάριον, πρὸς ἀνατολὴν καταντικρὺ Χίου. Καὶ ἐδίδαξε τοῖς Τούρκοις ἀκτημοσύνην καὶ πλὴν τῶν γυναικῶν τὰ λοιπὰ πάντα κοινὰ ἐδογμάτισεν· καὶ τροφὰς καὶ ἐνδύματα καὶ ζεύγη καὶ ἀρούρας. — „Ἐγὼ εἰς τὸν σὸν οἶκον ὡς ἐμόν, σὺ δὲ εἰς τὸν ἐμὸν ὡς σόν, πλὴν τοῦ θήλεος μέ-

---

11: *in golful Ioniei:* pe țărmul egeic al Asiei Mici, Duca fiind din partea locului, cunoștea regiunea foarte bine și dă informații geografice amănunțite și

într-a mea; şi tu într-a mea, ca şi într-a ta, afară de partea femeiască!" Prinzînd pe toţi ţăranii în rătăcirea acestei dogme, arăta în chip prefăcut prietenie şi faţă de creştini; căci punea drept dogmă: oricare din turci ar spune că creştinii n-ar crede în dumnezeu adevărat, acesta este fără dumnezeu. Şi toţi care ascultau de învăţătura lui, dacă dădeau peste vreun creştin, îl primeau cu dragoste şi-l cinsteau ca pe un înger al lui dumnezeu. Şi el nu înceta zi de zi să trimită la Chios între conducătorii insulei şi între aleşii clerului bisericii apostoli şi le arăta părerea lui şi că nu există altă mîntuire decît în comunitate de credinţă cu creştinii. Şi s-a întîmplat să locuiască în vremea aceea în insulă un schimnic călugăr din Creta în mănăstirea numită Truloti; şi acel pseudostareţ a trimis la el doi apostoli de ai săi, din cei cu o singură haină pe ei, avînd capul ras şi descoperit şi în picioare fără încălţăminte, îmbrăcaţi numai într-o singură haină mică de pîslă, şi trimiţîndu-i vorbă, îi spune cum că: „Şi eu sînt schimnic ca şi tine; şi dumnezeului căruia îi slujeşti, aceluiaşi îi aduc şi eu închinăciune; şi voi veni noaptea la tine, trecînd marea cu picioarele fără s-o ating". — Şi stareţul cel adevărat a fost amăgit de cel mincinos şi a început şi el să vorbească lucruri bizare despre acela, spunînd că: „Petrecînd în insula Samos, şi el a fost schimnic împreună cu mine; şi acum zilnic trece peste mare şi stă de vorbă cu mine" şi alte cîteva minunăţii ce le spunea de faţă cu mine care scriu această istorie.

12. Dar locţiitorul lui Mahomed, despre care s-a vorbit mai sus, feciorul lui Şişman, care cîrmuia acea provincie a împărăţiei, strîngînd oaste şi pornind în contra lui, n-a putut trece de locurile strîmte de la Stilarion. Iar stilarienii adunîndu-se la un loc şi fiind peste şase mii, s-au postat în locuri grele de pătruns şi au ucis pe toţi oamenii ce erau cu Şişman şi o dată cu ei pe însuşi Şişman. Atunci lipaşii lui Percliţia Mustafa, căci aşa îi era numele, şi-au întărit şi mai mult credinţa în pseudostareţul lor şi l-au ridicat pe acesta mai presus de profet; şi şi-au pus dogmă, să nu-şi mai acopere capul cu aşa-numitul fes, ci să-şi ducă viaţa într-o singură haină şi cu capul descoperit şi să se apropie mai mult de creştini decît de turci.

13. După aceste întîmplări, Mahomed îi dă de ştire lui Ali-bei, guvernatorul Lidiei, să pornească război cu toată armata Lidiei şi a Ioniei în

---

sigure. — *mănăstirea numită Truloti* Τρουλλωτῇ adică mănăstirea cu turn, cu cupolă. Un manuscris din Biblioteca Vaticană, Cod. Ottob., Gr. 381, f. 336r avînd o însemnare despre un cutremur din 1389 în Chios, spune că marea s-a revărsat pînă la mănăstirea cu turn ἄχρι τῆς Τρουλλωτῆς vz. Fr. de Cavalieri et Joh. Lietzmann, *Specimena cod. Graec. Vat.*, ed. a 2-a, Berlin-Lipsca, 1929, pl. 44, col. 2 r 3: cp. şi W. Miller, *The hist. Doukas* etc., p. 64.

ρους.“ — Πλανήσας δὲ τοὺς πάντας ἀγροίκους ἐν αὐτῷ τῷ δόγματι, ὑπούλως ἐπραγματεύετο καὶ τὴν τῶν χριστιανῶν φιλίαν· ἐξέθετο γὰρ δόγμα· ὅστις τῶν Τούρκων εἴποι, ὅτι οἱ χριστιανοὶ οὐχ ὑπάρχωσι θεοσεβεῖς, οὗτος ἀσεβής ἐστι. Καὶ πάντες οἱ ὑπήκοοι τοῦ φρονήματος αὐτοῦ συναντῶντές τινα τῶν χριστιανῶν ἐφιλοξένουν καὶ ὡς ἄγγελον τοῦ Διὸς ἐτίμων. Αὐτὸς δὲ καθεκάστην ἐν Χίῳ οὐ διέλειπε στέλλων ἐν τοῖς ἡγεμόσι καὶ τοῖς τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας κατειλεγμένοις ἀποστόλους, μηνύων αὐτοῖς τὸ αὐτοῦ φρόνημα καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι τῶν ἁπάντων εἰ μὴ ἐν τῇ ὁμονίᾳ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. Ἔτυχε δὲ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ κατοικεῖν ἐν τῷ νήσῳ ἀναχωρητὴν ἕνα Κρῆτα γέροντα ἐν τῇ μονῇ τῇ καλουμένῃ Τρουλλωτῇ· καὶ στείλας ὁ ψευδαββᾶς ἐκεῖνος δύο τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, τῶν μονοχιτώνων, ἔχοντας τὴν κεφαλὴν κατεψιλωμένην, ἀσκεπῆ καὶ τοὺς πόδας χωρὶς σανδάλια καὶ πῖλον ἕνα μονοχιτωνίσκον ἐνδεδυμένους, προσαγορεύων αὐτῷ καὶ μηνύων ὡς ὅτι· „Κἀγὼ συνασκητὴς σοῦ εἰμι καὶ τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύεις, ἐκείνῳ κἀγὼ τὴν προσκύνησιν φέρω καὶ μετὰ σοῦ εἰμι νύκτωρ 113b
διαβαίνων ἀψόφῳ ποδὶ τὸ πέλαγος.“ — Ὁ δὲ ἀληθὴς ἀββᾶς πλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ ψευδαββᾶ ἤρξατο καὶ αὐτὸς ἀλλόκοτα ὑπὲρ ἐκείνου φθέγγεσθαι λέγων, ὅτι· „Ἐν τῇ νήσῳ Σάμῳ σχολάζων καὶ αὐτὸς συνασκητής μου ἐγένετο· καὶ νῦν ἡμέραν παρ᾽ ἡμέραν διαβαίνων συνομιλεῖ μοι“ καὶ ἄλλα τινὰ τέρατα, ἃ ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ γράφοντος ἔλεγε.

12. Ὁ δὲ τοῦ Μαχουμὲτ ἐπίτροπος, ὃν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ὁ τοῦ Σουσμάνου υἱός, ὃς τὴν ἐπαρχίαν τῆς ἡγεμονίας αὐθέντευε, στρατὸν ἀθροίσας καὶ ἐλθὼν κατ᾽ αὐτοῦ οὐκ ἠδυνήθη διαβῆναι τὰ στενωπὰ τοῦ Στυλαρίου. Οἱ δὲ Στυλάριοι εἰς ἓν συναχθέντες καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους ὄντες, εἰς τὰ δύσβατα στάντες ἅπαντας τοὺς σὺν τῷ Σουσμάνῳ κατέσφαξαν καὶ αὐτὸν ὁμοῦ τὸν Σούσμανον. Τότε οἱ τοῦ Περκλητζία Μουσταφᾶ, οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο, τὴν αὐτῶν ὑπόληψιν ἐν τῷ ψευδαββᾷ στερεώσαντες καὶ ὑπέρτερον προφήτου τοῦτον ὑμνήσαντες, ἐξέθεντο δόγμα τοῦ μὴ ἐνδύεσθαι τὴν κεφαλὴν πῖλον, ὃ καλοῦσι ζαρκουλᾶν, ἀλλὰ ζῆν μονοχίτωνα καὶ ἀσκεπῆ βίον καὶ προστίθεσθαι πλέον χριστιανοῖς ἢ Τούρκοις.

13. Μετὰ δὲ ταῦτα μηνύει ὁ Μαχουμὲτ τῷ ἐπάρχῳ Λυδίας Ἀλί-πεγι τοῦ στρατεῦσαι σὺν πάσῃ δυνάμει Λυδίας καὶ Ἰωνίας κατὰ τῶν Στυλαρίων. Οἱ δὲ

---

3 ὑπάρχωσι P: ὑπάρχουσι Bek || 10 Τρουλλωτῇ *scripsi:* τουρλωτῆ P || 11 ἔχοντας Bull: ἔχοντος P || 21 αὐθέντεβε P || 27 *ὃ* P: *fortasse* ὃν || 30 ἀλήπεγη P.

12: *s-a vorbit mai sus:* la 6. — *Percliţia:* e Bürklüdje Mustafa, discipol şi propagandist principal al şeicului Bedr ed-din, înfiinţătorul unei puternice mişcări sociale religioase în Ionia şi sultanatul Aidin; vz. M. Alexandrescu-Dersca, *op. cit.,* p. 98 şi G. Moravcsik, II, p. 31 şi 216. — ζαρκουλᾶν am tradus cu *fes,* căci aşa îl înţelege şi Duca; vz. XXIII, 8, unde dă descrierea fesului, dîndu-i această denumire. Cuvîntul e perso-turcesc *zerkulah* scufie brodată cu fir de aur; vz. G. Moravcsik, II, 120 s.v. Tot aşa numeşte fesul şi Leonardus din Chios în descrierea sa a cuceririi Constantinopolei: pileum Teucrale quod zarchula vocant „pălărie turcească pe care o numesc zarcula“. Migne, *Patrologia Series Graeca,* 159, col. 942 C.

contra stilarienilor. Stilarienii însă străjuind iarăşi intrările drumurilor strîmte, cînd partea cea mai mare a adversarilor intrase, ţăranii i-au ucis pe toţi, încît Ali-bei abia cu puţini a scăpat şi a ajuns la Magnesia.

14. Atunci Mahomed aflînd acest fapt, trimite pe fiul său Murad, băiat fiind de doisprezece ani, şi cu el pe marele vizir Baiazid cu oastea din Tracia; şi adunînd toţi ostaşii din Bitinia, Frigia, Lidia şi Ionia, intră cu multă armată în acele locuri greu de pătruns şi pe toţi care îi veneau în cale, îi tăia fără cruţare, bătrîni la un loc cu copiii, bărbaţi şi femei; într-un cuvînt, om de orice vîrstă îl ucideau fără nici o milă, pînă ce au ajuns în muntele pe care-l aveau sub pază monohitonii; şi după ce au dat război, în care mulţi au căzut din partea lui Murad fără de număr, s-au predat cu pseudostareţul lor. Luîndu-i şi legîndu-i, au venit la Efes; şi acolo cercetîndu-l şi chinuindu-l mult, l-au găsit neclintit şi nevrînd să-şi schimbe credinţa lui deşartă. Atunci l-au răstignit şi, aşezîndu-l pe o cămilă cu mîinile întinse, pironite cu piroane pe scînduri, l-au purtat în alai prin mijlocul oraşului. Pe ucenicii lui însă care n-au voit să se lepede de învăţătura dascălului lor, pe toţi i-au ucis în faţa acestuia; şi ei nu spuneau altceva decît: „Tete sultan, eris“, adică: „Doamne părinte, vino!“ şi cu bucurie primeau moartea. Căci pînă la un timp a stăruit credinţa multor învăţăcei de-ai lui, că el n-a murit, ci trăieşte. Şi eu întîlnindu-mă, după întîmplările acestea, cu schimnicul amintit mai sus, şi întrebîndu-l despre aceasta ce crede de el, tot aşa mi-a vorbit, că el n-a murit, ci a trecut în insula Samos şi că locuieşte acolo ca şi mai înainte; dar eu întru nimic, n-am băgat în seamă închipuirile lui şi nu le-am crezut.

Murad domn la Amasia. 15. Baiazid însă luînd băiatul, a trecut prin Asia şi Lidia şi peste cîţi turci călugări a dat trăind fără nici o avere, pe toţi cu moarte amară i-a ucis. Străbătînd apoi Frigia şi trecînd peste strîmtoare, a venit la Adrianopole şi l-a prezentat în faţa tatălui său Mahomed pe fiul său Murad ca învingător şi triumfător. Atunci Mahomed i-a şi dat, deşi era tînăr încă, domnia asupra Amasiei şi părţile dinspre Capadocia şi pe lîngă el a pus ca guvernator pe aşa-numitul Gheorghiţ-bei, unul din marii lui dregători cu multă practică.

14: *monohitonii,* adică acei ce erau cu o singură haină pe ei. — τετὲ σουλτάν, ἐρής· *dede sultan, eris:* G. Moravcsik, II, 31 traduce cu „Herr Sultan komme an: Domnule sultan, vino!“ Poate că trebuie citit *erir* indicat. prez. pers. 3 sing. de la *ermek a ajunge* şi atunci ar fi de tradus: „Părinte sultan, ajunge!“ (precum a avut bunăvoinţa să-mi comunice d-l M. Guboglu, căruia îi mulţumesc şi aici). Dar în Fr. Meninski, *Lexicon arabico-persiço-turcicum,* Vindobonnae, 1780, tom. I, p. 112, col. I, la acest verb se mai dă şi explicarea „Vox victoria exultantis, ut qui alea vincit: Cuvînt cu care îşi strigă biruinţa ca unul ce a cîştigat în zaruri“. E vădit

Στυλάριοι πάλιν φυλάξαντες τὰς ἐμβολὰς τῶν στενόδων καί, τὸ πλεῖστον τῶν ὑπεναντίων εἰσελθόν, πάντας οἱ ἄγροικοι ἐφόνευσαν, ὡς μόλις σὺν ὀλίγοις ὁ Ἀλί-πεγις διασωθεὶς εἰς Μαγνησίαν ἧκε.

14. Τότε ὁ Μαχουμὲτ μαθὼν τὸ δρᾶμα πέμπει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωράτ, 114b παιδίον ὄντα δωδεκαετές, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Παγιαζὴτ μεσάζοντα σὺν τῷ Θρᾳκικῷ στρατῷ· καὶ Βιθυνοὺς καὶ Φρύγας καὶ Λυδοὺς καὶ Ἴωνας πάντας ἀθροίσας εἴσεισιν ἐν τοῖς δυσβάτοις ἐκείνοις τόποις σὺν δυνάμει πολλῇ καὶ ἀπαντῶντας πάντας ἀφειδῶς ἐξεθέριζεν, γέροντας ὁμοῦ καὶ νήπια, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πᾶσαν ἡλικίαν ἀνηλεῶς ἔσφαττον, ἕως οὗ φθάσαντες ἐν τῷ ὄρει, ὃ εἶχον εἰς φυλακὴν οἱ μονοχίτωνες, καὶ κροτήσαντες πόλεμον μετὰ πολλῶν τῶν πεσόντων, ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ Μωρὰτ ὑπὲρ ἀριθμόν, παρεδόθησαν σὺν τῷ ψευδαββᾷ. Παραλαβόντες δὲ καὶ δεσμήσαντες αὐτοὺς ἦλθον εἰς Ἔφεσον· κἀκεῖ ἐξετάσαντες αὐτὸν διὰ πολλῶν τιμωριῶν εὗρον ἀκλόνητον καὶ ἀμετάπτωτον τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Τότε σταυρώσαντες αὐτὸν καὶ ἐπιθέντες καμηλῷ ἐκτεταμένας ἔχοντα τὰς χεῖρας πεπερονημένας ἐν σανίσι διά τῶν ἥλων, ἐθριάμβευσαν αὐτὸν ἐν μέσῳ τῆς πόλεως. Τοὺς δὲ μαθητὰς αὐτοῦ μὴ ἀπαρνησαμένους τὸ φρόνημα τοῦ διδασκάλου αὐτῶν, πάντας ἐπ' ὄψει τούτου κατέσφαττον· οὐκ ἄλλο λέγοντες πλὴν τό· „τετὲ σουλτάν, ἐρής“, ἤγουν· „κύριε ἀββᾶ, φθάσον“, καὶ τότε ἡδέως τὸν θάνατον ἐλάμβανον. Ἐκράτει γὰρ ἄχρι καιροῦ δόξα πολλῶν τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν, ὡς οὐ τένθηκεν, ἀλλὰ ζῇ, ὡς καὶ τῷ ἀσκητῇ τῷ προειρημένῳ ἐντυχὼν ἐγὼ μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι καὶ ἐρωτήσας περὶ τούτου, τί ἄρα τὸ δοξάζον 115b περὶ ἐκείνου, εἴρηκέ μοι, ὅτι ἐκεῖνος οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ περάσας ἐν τῷ νήσῳ Σάμῳ ἐκεῖ καὶ ὡς πρώην αὐλίζεται, εἰς οὐδὲν ἐγὼ τὰς φαντασίας αὐτοῦ οὔτε πιστεύσας οὔτε κατὰ νοῦν λαβών.

15. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ λαβὼν τὸ παιδίον καὶ διελθὼν τὴν Ἀσίαν καὶ Λυδίαν, ὅσους ἐντυχὼν ἐν ἀκτημοσύνῃ ζῶντας τουρκοκαλογήρους, ἅπαντας πικρῷ θανάτῳ παρέδωκεν. Περάσας δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὸν πορθμὸν διαβὰς ἦλθεν ἐν Ἀδριανοῦ, παραστήσας τὸν υἱὸν Μωρὰτ τῷ πατρὶ Μαχουμὲτ νικητὴν τροπαιοῦχον. Τότε καὶ ὁ Μαχουμὲτ ἐδωρήσατο τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀμασείας καὶ τὰ πρὸς τὴν Καππαδοκίαν μέρη ἔτι νέῳ ὄντι καὶ τῶν μεγιστάνων καὶ πρακτικῶν ἕνα διοικητὴν τῶν πραγμάτων κατέστησεν Γεωργίτζ-πεγιν οὕτω καλούμενον.

---

3 ἀλήπεγις P || 15 ἔχοντα *scripsi:* ἔχων P | 18 κύριε ἀββᾶς Bull κύριαββᾶ P || 25 καὶ Λυδίαν *scripsi:* Λυδίαν καὶ P: καὶ Λυδίαν, καὶ Bek || 30 καππαδόκιαν P || 31 γεωργίτζπεγην P.

---

că aşa ceva s-ar potrivi cel mai bine şi aici şi s-ar traduce cu „Doamne părinte, izbîndă ţie!“ Percliţia Mustafa şi-a pierdut viaţa pentru credinţa sa în 1416. Asupra acestei mişcări vezi şi A. S. Stepanov, *Cartea lui Ducas, Istoria bizantină, izvor pentru istoria răscoalei pornite de Mustafa Berkligi la inceputul sec. al XV-lea,* apărut în ruseşte în „Vizantiinskii Vremennic“, V, Moscova, 1952, p. 99—104.

15: *prin Asia şi Lidia... Frigia:* această înşirare de nume arată limpede că Duca sub Asia înţelege numai ţărmul egeic al Asiei Mici şi îndeosebi Ionia; vz. XVII, 1 şi XVIII, 8.

XXII. Sus-zisul mare maestru, anul acela, şi-a pregătit o flotă de trei direme şi cîteva corăbii şi le-a încărcat cu tot felul de material ca var, pietre cioplite pentru colţuri, lemne, scînduri şi orice alt lucru de folos la construcţia unei cetăţi şi, venind la marginile provinciei Caria la un promontoriu, a fixat pe teren planul unei cetăţi în numele căpeteniei apostolilor, Petru, dîndu-i numele Petronion. Punînd deci bine temelia, a început să ridice zidurile; şi atunci a venit cu putere multă şi Mandahia Eliez-bei cu gîndul să oprească lucrul început; dar n-a izbutit nimic. Încheind deci cu bine cetatea şi făcîndu-i la locuri potrivite turnuri pînă în înaltul văzduhului, a pus înăuntru paznici fraţi călugări cavaleri, şi el s-a întors la Rodos, după ce a dat paznicilor cetăţii un statut şi regule să fie mereu treji şi să vegheze şi să aibă toată grija de robii fugari, ca să-i primească şi să le dea loc de scăpare în cetate şi să-i înscrie liberi pe numele sfîntului Petru, ceea ce se ţine şi acuma pînă în ziua de azi.

Expediţia lui Mahomed I în contra lui Caraman.

2. Primăvara începînd acum, Mahomed şi-a adunat armata de apus şi iese din Adrianopole şi, trecînd peste Tracia, merge la Brusa ; şi chemînd paşalele din răsărit, porneşte cu toată oastea spre părţile Licaoniei, voind să se răzbune asupra lui Caraman, pentru cele ce le-a îndrăznit în Brusa, cînd a deschis mormintele părinţilor lui şi a avut îndrăzneala să arunce în foc osemintele tatălui său. In cale a lăsat în urmă multe oraşe şi sate arse de foc şi a ajuns la Iconion. Şi l-a cucerit, căci Caraman fugise în munţii dinspre Siria ; şi trimiţînd soli, îl ruga cu umilinţă să-i ierte greşeala. Îndoit de rugămintea lui, îi lasă provincia ; şi el îi dă asigurări cu jurămînt că-i va fi întotdeauna cu credinţă şi prieten cu totul neprefăcut şi că niciodată de acum înainte nu va călca hotarele urmaşilor lui Osman. Şi încetînd de a-l mai urmări, s-a întors la Brusa şi trecînd strîmtoarea, a sosit la Adrianopole.

Mustafa ridicat contra-pretendent de Mircea cel Bătrîn.

3. Şi stînd acolo, i-a venit ştirea, că cel din urmă din fraţii lui cu numele Mustafa, fecior al lui Baiazid, de care s-a vorbit mai înainte, se găsea stînd în Ţara Romînească ; şi atunci mai întîi trimite doi din slujitorii lui aleşi să-i taie capul lui Ţineit. Aceia însă nu l-au găsit, căci înainte cu două zile trecuse Dunărea şi s-a unit cu Mustafa ; şi i-a jurat să pornească împreună

XXII 1 : *Sus-zisul:* vz. XXI, 5. — *Mandahia Eliez-bei:* vz. XXI, 5.

2—3: *Primăvara începînd acum:* aceasta ar fi 1417, dacă evenimentele începînd cu urcarea pe tron a lui Mahomed I, sînt istorisite de Duca în ordine crono-

XXII. Ὁ δὲ προῤῥηθεὶς μέγας μαΐστωρ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει στόλον ἀπαρτίσας σὺν διήρεσι τρισὶ καὶ νηῶν μέρος, τὴν ἅπασαν παρασκευὴν ἔνδον εἰσάξας, οἷον ἄσβεστον, λίθους ἀκρογωνιαίους, ξύλα, σανίδας καὶ εἴ τι ἄλλο τὸ πρὸς οἰκοδομὴν κάστρου συμφέρον, ἐν τοῖς ἄκροις τῆς ἐπαρχίας Καρίας ἐν ἑνὶ ἀκρωτηρίῳ ἐλθὼν φρούριον ἔπηξεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, Πετρόνιον αὐτὸ καλέσας. Καλῶς οὖν τὴν βάσιν πήξας καὶ ἀρξάμενος κτίζειν τὰ τείχη, ἦκε καὶ ὁ Μανταχίας Ἐλιέζ-πεγ σὺν δυνάμει πολλῇ κωλύσειν μέλλων τὸ 116b
ἐπιχειρισθὲν ἔργον· ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν. Ἀπαρτίσας οὖν καλῶς τὸ φρούριον καὶ πύργους ἀεροβάμους ἁρμόσας καὶ φρερίους ἔνδον φύλακας ἐγκαταστήσας ἐπανῆκεν εἰς Ῥόδον, νόμους καὶ ἔθη ἐπαφεὶς τοῖς φυλάκοις τοῦ φρουρίου τοῦ νήφειν ἀεὶ καὶ ἐγρηγορέναι καὶ τὴν πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἔχειν εἰς τοὺς φυγάδας αἰχμαλώτους τοῦ ἀντιλαμβάνειν καὶ σῴζειν αὐτοὺς εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐλευθέρους γράφεσθαι παρὰ τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὃ καὶ νῦν μέχρι τὴν σήμερον σῴζεται.

2. Ὁ δὲ Μεχεμὲτ ἤδη ἔαρος ἀρχομένου καὶ τὸν τῆς δύσεως στρατὸν ἀθροίσας ἔξεισι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ περάσας τὴν Θρᾴκην εἰς Προῦσαν ἔρχεται· καὶ τοὺς τῆς ἑῴας σατράπας καλέσας σὺν παντὶ τῷ στρατῷ πρὸς τὰ τῆς Λυκαονίας μέρη ἀνέδραμεν, ἐκδικῆσαι θέλων τὰ παρὰ τοῦ Καραμὰν τολμηθέντα ἐν τῇ Προύσῃ, τὴν ἀνασκαφὴν τῶν πατέρων αὐτοῦ καὶ τὴν τῶν ὀστέων τῶν πατρικῶν ἐν πυρὶ δαπανηθεῖσαν παρὰ τοῦ Καραμὰν τόλμαν. Ἐλθὼν δὲ καὶ πολλὰς πόλεις καὶ κώμας πυριφλεγέθους ἀναδείξας ἔφθασεν εἰς Ἰκόνιον. Καὶ παραλαβὼν αὐτό, ὁ Καραμὰν ἦν φεύγων ἐν τοῖς πρὸς Συρίαν ὄρεσι· πρέσβεις δὲ πέμψας ἱκετικῶς ἐδέετο τοῦ ἀφεθῆναι αὐτῷ τὸ πλημμέλημα. Ὁ δὲ καμφθεὶς ἐπὶ ταῖς δεήσεσιν ἀφιήσιν αὐτῷ τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ· καὶ δίδει ἀσφάλειαν δι' ὅρκου τοῦ 117b
εἶναι πιστὸν καὶ ἀδολώτατον φίλον ἀεὶ καὶ μὴ ἐπεμβαίνειν ὀψὲ ποτε ἐν τοῖς ὁρίοις Ὀτμάν. Καὶ ἀφεὶς τοῦ διώκειν ἐστράφη ὄπισθεν ἐν τῇ Προύσῃ καὶ διαβὰς τὸν πορθμὸν ἦκεν εἰς Ἀδριανούπολιν.

3. Κἀκεῖ διάγων ἦλθε μήνυμα, πῶς ὁ ὕστατος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, Μουσταφᾶς ὀνομαζόμενος, υἱὸς τοῦ προῤῥηθέντος Παγιαζήτ, ἐν τῇ Βλαχίᾳ ἦν διάγων. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον πέμπει τοὺς τῶν δούλων ἐκκρίτους δύο τοῦ ἀποκεφαλίσαι τὸν Τζινεήτ. Οἱ δὲ οὐχ εὗρον αὐτόν, ἦν γάρ, πρὸ δύο ἡμέρας τὸν ποταμὸν περάσας, ἑνωθεὶς τῷ Μουσταφᾷ καὶ ὅρκους δοὺς αὐτῷ τοῦ συνδραμεῖν

---

10 φυλάκοις Bek: φύλακαις P || 20 πυριφλεγέθους P: πυριφλέκτους *Charitonides*.

---

logică. Totuşi cp. N. Iorga, *Istoria Rominilor III*, Bucureşti, 1937, p. 336 şi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 332—335.

2: *Caraman:* vz. XXI, 1.

3: *Ţineit:* vz. XXI, 8. — *trecuse Dunărea:* fugind în ţara Romînească, la Mircea cel Bătrîn.

3—5: Cp. L. Chalc., I, 190, 12 — 192, 7 şi G. Sfranţes, I, 113, 3—6.

război şi să împartă aceleaşi suferinţe şi să-l facă domn în apus şi răsărit. Aflînd Mahomed despre fuga lui Ţineit şi nevoind să rabde neajunsul ce avea să-l sufere din partea lui, strînge armată multă şi, ieşind din Tracia, a mers în Macedonia. Şi acolo află că Mustafa cu Ţineit au trecut Istrul, avînd romîni într-ajutor şi nu puţină armată din turci, şi că merg în jos spre Tesalia ; şi atunci şi el şi-a dus armata în aceeaşi direcţie. Întîlnindu-se pe aproape de Tesalonic şi începînd lupta, Mahomed a rămas învingător şi i-a gonit pe Mustafa şi Ţineit pînă la porţile Tesalonicului. Ajutaţi de cei din oraş, au rezistat cu puţini oameni. Făcîndu-se însă acuma seara, fără să vrea, au intrat în oraş ; iar Dimitrie Lascaris Leondaris i-a ospătat şi i-a mîngîiat, spunînd să aibă încredere în firea uşor schimbăcioasă a norocului şi să nu-şi bage în cap nici o grijă că i-ar putea preda lui Mahomed, chiar dacă ar fi Tesalonicul să fie predat turcilor. Îmbărbătaţi de aceste promisiuni ale lui Dimitrie, au luat cina fără nici o grijă şi s-au dus să se culce.

4. Făcîndu-se însă dimineaţa, Mahomed trimite la Leondaris pe unul din dregătorii săi şi-i spune : „Ştii bine dragostea ce-o am şi prietenia nezdruncinată cu împăratul romeilor ! Nu încerca deci s-o destrami şi s-o faci să dispară cu totul şi să aduci neajunsuri tot neamului bizantin şi între noi şi bizantini să aprinzi vrajbă neîmpăcată, ci mai bine dă-mi sălbăticiunea ce am vînat-o. Şi dacă aceasta nu o vei face, spun : rămîi cu bine prieteniei şi voi îmbrăţişa duşmănia şi în foarte puţin timp o să-ţi cuceresc oraşul şi pe cei dinăuntru îi voi lua în robie, iar ţie îţi voi ridica viaţa ; şi pe vrăjmaşii mei îi voi avea în mîinile mele". Atunci chir Dimitrie, fiind om cu multă înţelepciune, i-a scris un răspuns, zicînd : „Înţelegi, măria ta, că eu nu-s stăpîn, ci mă întîmplu să fiu slujitor şi nu numai al împăratului romeilor, ci şi al tău, deoarece tu te-ai prins să-i fii fiu lui. De aceea porunca ta, e de datoria mea s-o împlinesc şi s-o duc la capăt. Numai că datoria mea este şi aceasta : cele ce se întîmplă să le fac cunoscute şi împăratului meu. Şi nu e doară un turc la întîmplare care a intrat sub acoperişul curţii împăratului urmărit ca o potîrniche de uliu, ca să-şi scape viaţa, ci e fratele tău, precum am aflat. Dar dacă ar fi şi unul din cei mai neînsemnaţi, nici pe acela nu ţi l-aş fi dat fără ordinul împăratului. De aceea cu supunere te rog fierbinte, aşteaptă puţin ; şi eu în această clipă anunţ împăratului ce s-a întîmplat, şi cum trebuie poruncit, să poruncească, iar eu voi împlini".

5. Auzind Mahomed aceste cuvinte, a consimţit să se facă anunţarea, scriind şi el împăratului părerea sa şi rugîndu-l, ca lucrurile întîmplate să nu fie pricină de certuri. Împăratul Manuil însă îi scrie lui Mahomed: „Eu, după cum ştii bine, ţi-am făgăduit să fiu ca un tată faţă de tine

καὶ συγκακοπαθῆσαι καὶ ἄρχοντα καταστῆσαι δύσεως καὶ ἑῴας. Μαθὼν οὖν τὴν φυγὴν τοῦ Τζινεὴτ ὁ Μεχεμὲτ καὶ μὴ φέρων τὴν ζημίαν, ἣν ὑποστῆναι μέλλει παρ᾽ αὐτοῦ, στρατὸν ἀγείρει πολὺν καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ Θράκην ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν. Κἀκεῖ μαθών, ὅτι ὁ Μουσταφᾶς σὺν τῷ Τζινεὴτ περάσαντες τὸν Ἴστρον, ἔχοντες Βλάχους εἰς βοήθειαν καὶ ἀπὸ τῶν Τούρκων οὐκ ὀλίγον στρατόν, πρὸς τὰ τῆς Θετταλίας μέρη κατέρχονται, καὶ αὐτὸς τὴν πρὸς αὐτοὺς σὺν τῷ στρατῷ πορείαν ἐποίει. Ἀπαντηθέντες ἐγγὺς εἰς τὰ τῆς Θεσσαλονίκης μέρη καὶ δὴ συνάψαντες πόλεμον καὶ τὴν νικῶσαν ὁ Μεχεμὲτ λαχών, ἐδιώκοντο παρ᾽ αὐτοῦ μέχρι καὶ τῶν πυλῶν Θεσσαλονίκης ὁ Μουσταφᾶς σὺν τῷ Τζινεήτ. Ἀνθίσταντο δὲ σὺν ὀλίγοις βοηθούμενοι παρὰ τῶν πολιτῶν. Ἑσπέρας δὲ ἤδη γενομένης καὶ μὴ θέλοντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει, Δημήτριος δὲ Λάσκαρις ὁ Λεοντάρις φιλοξενήσας 118b αὐτοὺς καὶ παρηγορήσας, λέγων θαῤῥεῖν εἰς τὸ τῆς τύχης εὐμετάβολον καὶ μηδεμίαν ἐν νῷ βαλεῖν φροντίδα τοῦ προδοῦναι τούτους τῷ Μεχεμέτ, εἰ ἐπρόκειτο Θεσσαλονίκη παραδοθῆναι τοῖς Τούρκοις. Θαρσήσαντες δ᾽ ἐπὶ τούτοις τοῖς ὑποσχομένοις παρὰ τοῦ Δημητρίου ἀφροντίστως ἐδείπνησαν καὶ εἰς ὕπνον ἐτράπησαν.

4. Πρωΐας δὲ γενομένης πέμπει πρὸς τὸν Λεοντάριον ὁ Μαχουμὲτ ἕνα τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, λέγων· „Οἶδας ἀκριβῶς τὴν ἀγάπην, ἣν κέκτημαι, καὶ τὴν ἀῤῥαγῆ φιλίαν σὺν τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων· Μὴ βουληθῇς οὖν διασπαράξαι ταύτην καὶ εἰς τέλος ἀφανίσαι καὶ παντὶ τῷ γένει Ῥωμαίων ζημίαν προσξενῆσαι καὶ ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων εἰσάξαι ἔχθραν ἄσπονδον, ἀλλὰ τὴν κυνηγηθεῖσαν παρ᾽ ἐμοὶ θήραν ἀπόδος μοι. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσεις, χαίρειν εἰπών μοι τὴν φιλίαν, τὴν ἔχθραν ἀσπάσομαι καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ καὶ τὴν πόλιν σου παραλάβω καὶ τοὺς ἔνδον αἰχμαλωτίσω καὶ σοῦ τὴν ζωὴν ἀφελῶ καὶ τοὺς ἐχθρούς μου ἐν χερσὶν ἐμαῖς ἕξω.“ — Τότε ὁ κύρ Δημήτριος, φρονιμώτατος ὤν, ἀντέγραψε λέγων· „Ἐπίστασαι, κύριε ἡγεμών, ὅτι ἐγὼ οὐκ εἰμὶ δεσπότης, ἀλλὰ δοῦλος τυγχάνω καὶ οὐ μόνον τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ σός, ἐπεὶ υἱὸς αὐτοῦ ἐτάχθης εἶναι. Τὸ γοῦν προσταττόμενον παρὰ σοὶ χρέος ἐστὶ τοῦ πληρῶσαι καὶ εἰς πέρας ἄγειν. Πλὴν χρέος καὶ τοῦτο ἐμόν ἐστι τὸ τὰ συμβάντα καὶ τῷ ἐμῷ βασιλεῖ 119b γνωστὰ ποιῆσαι. Καὶ γὰρ οὐκ ἔστι τῶν τυχόντων Τούρκων ὁ ἐν τῇ αὐλῇ εἰσελθὼν τοῦ βασιλέως, διωκόμενος ὡς πέρδιξ ὑπὸ ἱέρακος, ἕνεκα σωτηρίας, ἀλλ᾽ ἀδελφὸς σός, ὡς ἔμαθον. Εἰ δὲ καὶ τῶν τυχόντων εἷς, οὐδ᾽ αὐτὸν ἄν σοι δέδωκα τοῦ βασιλέως μὴ προτρέψαντος. Διὸ ἱκετεύω δουλικῶς, ὑπόμεινον ὀλίγον· ἐγὼ δὲ τῇ ὥρᾳ ταύτῃ μηνύω τῷ βασιλεῖ τὰ γενόμενα καί, ὡς χρὴ κελεύειν, κελευέτω, ἐγὼ δὲ τὸ προσταχθὲν πληρώσω.“ —

5. Ἀκούσας οὖν τοὺς λόγους τούτους ὁ Μαχουμὲτ συνεκατέθετο τοῦ γενέσθαι τὸ μήνυμα, γράψας καὶ αὐτὸς ⟨πρὸς⟩ τὸν βασιλέα τὰ δοκοῦντα καὶ παρακαλῶν αὐτὸν τοῦ μὴ εἶναι αἰτίαν σκανδάλων τὰ συμβεβηκότα πράγματα. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ γράφει πρὸς τὸν Μαχουμέτ· „Ἐγὼ μέν, ὡς οἶδας ἀκριβῶς,

---

10 πολίτων P || 25 ἐμαῖς *scripsi:* ἐμοῖς P || 37 πρὸς *supplevi: om* P *sed v.* 39.

și tu ca un fiu față de mine. Și dacă amîndoi vom păzi cele făgăduite, iată, adevărata frică de dumnezeu și păzirea poruncilor lui! Dacă însă o să le călcăm, atunci iată că tatăl va apărea ca un trădător al fiului și fiul, ucigaș al tatălui se va chema. Eu voi păzi jurămintele, tu însă nu vrei să le păzești. Dumnezeu, dreptul judecător, să răzbune pe cel ce suferă nedreptate. Cît despre fugari, nici vorbă nu poate fi și urechile mele nici nu pot să audă ca eu să-i predau în mîinile tale; căci aceasta n-ar mai fi lucrul unui împărat, ci al unui tiran. Dacă eu l-aș urmări pe fratele meu și, urmărit fiind, s-ar fi refugiat sub aripile tale, deși l-aș fi cerînd, nu mi l-ai fi dat, ca să-l dau morții. Dacă însă l-ai fi dat, ai fi făcut un lucru peste omenie, trădător făcîndu-te și ucigaș. S-o știi așadar aceasta, că eu unul niciodată nu voi face acest lucru care numai nenorocire poate aduce. Dar pentru că așa m-am prins ca eu să-ți fiu în chip de tată, îți jur pe unul dumnezeu cel întru treime preamărit de noi creștinii, că refugiatul Mustafa și tovarășul lui de drum Ţineit nu vor ieși de loc de sub pază, cît va dura domnia ta și cît vei trăi pe lumea asta; după ce te vei trece, va fi după împrejurări. Dacă însă nu vrei, fă ce vrei". Cît despre Dimitrie Leondaris, îi trimite un ordin în scris, spunînd: „Cum vei citi ordinul meu, execută-l imediat. Pune pe refugiații aceia, pe Mustafa cu Ţineit și pe însoțitorii lor într-o singură triremă și repede trimite-ni-i la noi; și pe de lături de ordin să nu faci nimic". Mahomed luînd în considerație urmările ce s-ar ivi, dacă va respinge punctul de vedere al împăratului, și cunoscînd că, pînă la capătul vieții sale, nici Mustafa, nici Ţineit nu vor fi lăsați de sub pază, a încetat să apese Tesalonicul și, ridicîndu-se de acolo, a venit la Adrianopole, izbăvit de multe griji și gînduri, căci mult îl muncea cugetul, cînd Mustafa și Ţineit și-au fost făcut apariția. Chir Dimitrie Leondaris însă a pregătit o triremă și, punîndu-i pe cei doi într-însa, i-a expediat împăratului. Pe Mustafa, împăratul după puțin timp l-a trimis în insula Lemnos cu ordinul către oamenii lui să-l păzească cu grijă; cît despre Ţineit i-a dat domiciliu în mănăstirea Preafericitei Fecioare și ședea acolo liniștit. Atunci împăratul trimițînd soli, a cerut de la Mahomed cheltuielile ce avea să le facă Mustafa, căci cu el mai erau treizeci de tineri și cu Ţineit zece. Și au făcut ca împăratul să primească în fiecare an din vistieriile și veniturile lui Mahomed un număr de trei sute de mii de aspri în schimbul jurămîntului, că lui Mustafa nu i se va da drumul din închisoare, cît trăiește Mahomed; după ce va muri, după cum o să vadă pe

---

5: *mănăstirea Preafericitei Fecioare:* e geamia de azi Fetchie de la marginea de sud a Fanarului; a fost clădită pe la sfîrșitul secolului al 13-lea sau începutul

ὑπεσχέθην τοῦ εἶναί με πατὴρ εἰς σέ, σὺ δὲ υἱὸς εἰς ἐμέ. Καὶ εἰ μὲν ἀμφότεροι φυλάξομεν τὰ ὑποσχεθέντα, ἰδοὺ καὶ φόβος Θεοῦ καὶ τήρησις ἐντολῶν· εἰ δε παρεκβῶμεν αὐτά, ἰδοὺ ὁ πατὴρ ὡς προδότης υἱοῦ φανεῖται καὶ ὁ υἱὸς ὡς πατρὸς φονεὺς κληθήσεται. Ἐγὼ μὲν φυλάξω τοὺς ὅρκους, σὺ δ' οὐ βούλει φυλάξαι. Ἔστω ὁ ἐκδικῶν τὸν ἀδικούμενον Θεὸς ὁ δίκαιος κριτής. Περὶ οὖν τῶν προσφύγων οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ τοῖς ὠσὶν ἀκοῦσαι τοῦ παραδοῦναι αὐτοὺς εἰς χεῖράς σου· τοῦτο γὰρ τὸ ἔργον οὐκ ἔστι βασιλικόν, ἀλλὰ τυραννικόν. Καὶ εἰ μὲν ἐγὼ κατεδίω- 120b κον ἐμὸν ἀδελφόν, διωκόμενος οὖν κατέφυγεν ὑπὸ τῶν πτερύγων τῶν σῶν, καὶ ζητῶν, οὐκ ἄν μοι ἔδωκας αὐτὸν τοῦ θανατῶσαι. Εἰ δὲ καὶ ἔδωκας, ἐποίησας ἂν ὑπὲρ ἄνθρωπον, προδότης γεγονὼς καὶ φονεύς. Ἴσθι οὖν τοῦτο, ὡς οὐδέποτε γενήσεται δι' ἐμοῦ τὸ ἀπαίσιον τοῦτ' ἔργον. Πλὴν ἐπεὶ οὕτως ἐτάχθην τοῦ εἶναί με εἰς τρόπον πατρός σου, ὄμνυμί σοι τὸν ἕνα Θεὸν τὸν ἐν Τριάδι ὑμνούμενον παρ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, τοῦ μηδ' ὅλως ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τὸν πρόσφυγα Μουσταφᾶν οὔτε τὸν αὐτοῦ συνοδοιπόρον Τζινεήτ, μέχρι οὗ παύσῃ τῆς ἡγεμονίας καὶ αὐτῆς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς· παρελθόντος δὲ σοῦ, καθὼς συναντήσει τὰ πράγματα. Εἰ δ' οὐ βούλει, πρᾶττε ὃ βούλει." — Τὸν δὲ Δημήτριον τὸν Λεοντάριν διὰ προστάγματος λέγων γράφει· „Ἀναγνοὺς τὰ παρ' ἐμοὶ προσταχθέντα, συντόμως πλήρωσον. Βαλὼν τοὺς πρόσφυγας αὐτούς, τὸν Μουσταφᾶν σὺν τῷ Τζινεὴτ καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας, ἐν τριήρει μιᾷ, πέμψον διὰ τάχους εἰς ἡμᾶς· καὶ παρὰ τὸ προσταχθὲν μὴ πράξῃς." — Ὁ Μαχουμὲτ δὲ εἰς νοῦν λαβὼν τὰ μέλλοντα γενέσθαι, εἰ προσκρούσει τῷ βασιλεῖ, καὶ μαθών, ὡς ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ τῷ Μουσταφᾷ οὐκ ἔσται ἐλευθερία τῆς φυλακῆς οὔτε τῷ Τζινεήτ, ἐπαύσατο τοῦ ἐνοχλεῖν Θεσσαλονίκηη καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀπαλλαγεὶς πολλῶν φροντίδων καὶ ἐννοιῶν, καταδαμαζόμενος ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ ἕνεκα τῆς φανερώσεως τοῦ Μουσταφᾶ καὶ τοῦ Τζινεήτ. Ὁ δὲ κὺρ Δη- 121b μήτριος ὁ Λεοντάρις τριήρη μίαν ἑτοιμάσας καὶ τοὺς δύο ἔνδον ἐμβαλὼν ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν μὲν Μουσταφᾶν μετ' ὀλίγον ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ ἔπεμψε προστάττων τοὺς αὐτοῦ φυλάττειν ἐπιμελῶς· τὸν δὲ Τζινεὴτ ἔδωκε μονὴν αὐτῷ ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαρίστου καὶ ἦν ἐκεῖ ἡσυχάζων. Τότε ὁ βασιλεὺς στείλας ἀποκρισιαρίους ἐζήτει παρὰ τοῦ Μαχουμὲτ τὰς δαπάνας, ἃς ἔμελλε δαπανᾶν ὁ Μουσταφᾶς, ἦσαν γὰρ σὺν αὐτῷ νέοι τριάκοντα καὶ σὺν τῷ Τζινεὴτ δέκα. Ἐποίησαν οὖν κατ' ἔτος λαμβάνειν ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Μεχεμὲτ τριακοσίων χιλιάδων ἄσπρων ἀριθμόν, λαβὼν ὅρκους τοῦ μὴ ἀπολυθῆναι τὸν Μουσταφᾶν ἐφ' ὅρου ζωῆς τοῦ Μαχουμέτ· μετὰ

---

26 τριήρη *scripsi:* τριήρην P: τριήριν P_1 Bull.

---

secolului al 14-lea; vz. Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin,* tome II, p. 753 şi 754, nota 1.

urmași purtîndu-se față de el, împăratul, și el se va orienta după interesele lui. Solii primind deci în scris învoielile întărite cu jurămînt, au plecat.

Turcii pradă Țara Romînească.

6. Mahomed însă avînd gînd dușman asupra romînilor pentru proclamarea lui Mustafa, trimite oaste multă și pradă și arde și face foarte multă stricăciune.

Trădarea numitului Teolog.

7. Dar după aceea a început să poarte în taină dușmănie în contra Constantinopolei; căci o avea ascunsă în adîncul sufletului, ci nu o arăta de loc pe față. În zilele acelea era un oarecare om din orașul Filadelfia, om creștin după naștere, după situație unul din marii dregători ai orașului Filadelfia, după fapte, rău și viclean. Acesta în timpul năvălirii sciților fiind unul din cei de la conducere, pe mulți creștini i-a dat pe mîna celor fără de dumnezeu pentru vina, că fiind cu avere, să plătească tributul impus de Temir. Și ei neavînd de unde plăti, barbarii i-au ars de vii în foc, încît și pe arhiereul Filadelfiei l-au băgat la necazuri atît de mari și cazne, spre a se lepăda de religia creștinilor. Acesta venind la Constantinopole, s-a întîlnit cu unul din oamenii de la palat; și deseori mergînd cu el la palat, în una din zile s-a făcut mare căutare după un interpret, fiind nevoie apăsătoare. Și el intră gata de serviciu și ce grăiau turcii, el o spunea pe grecește, căci știa limba turcilor la perfecție. Și de atunci solii împăratului îl aveau cu ei în călătorii din cauza limbii și pe Teologu, căci așa i se spunea. Și trimiteri de soli nu lipseau deseori din cauza unor întîmplări și Teologu mereu împreună cu solii. Și așa familiarizîndu-se cu marele vizir Baiazid al lui Mahomed, intra, pe zi ce trecea, în legături tot mai strînse de prietenie cu el. De la bizantini primind unele lucruri de taină, le sufla în ureche lui Baiazid, deși se arăta cu credință curată față de ei, descoperind unele și de la turci; și astfel a ajuns în situația cea mai înaltă, încît a devenit ambasadorul general al împăratului și cu Baiazid stătea împreună la masă și deseori cu însuși Mahomed. Și se vorbea de mulți și se auzea că Teologu nu lucra cu adevărat spre binele romeilor și că pe zisul Mustafa de frică l-au surghiunit în insula Lemnos, ca să nu-l facă să fugă din Constantinopole; și alte cîteva chestiuni,

5 proclamarea P: slobozirea Bek.

6: Cp. L Chalc., I, 203, 25.

7: Μετὰ δὲ... ἐδείκνυε *Dar după... pe față:* cp. G. Sfranțes, col. 1027 D—1029 A.—*în timpul năvălirii sciților:* a tătarilor lui Timur-Lenk; vz. XVII, 1.—*de frică... Lemnos:* pentru că răspunderea bizantinilor era mai mare și vinovația mai vădită, dacă-l făceau scăpat chiar de sub ochii lor din Constantinopole.

δὲ τὸ θανεῖν, ὡς ἴδη τοὺς μεταγενεστέρους πράττοντας εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα, καὶ αὐτὸς τὸ συμφέρον ἐκλέξεται. Λαβόντες οὖν σύμφωνα ἔγγραφως καὶ ὅρκους οἱ πρέσβεις ἀπῆεσαν.

6. Ὁ δὲ Μαχουμὲτ κατὰ τῶν Βλάχων τρέφων ἔχθραν ἕνεκα τῆς τοῦ Μουσταφᾶ ἀναῤῥήσεως, πέμπει στρατὸν πολὺν καὶ λεηλατεῖ καὶ πυρπολεῖ καὶ ζημιοῖ τὰ πλεῖστα.

7. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤρξατο ἐν κρυφῇ τρέφειν ἔχθραν κατὰ τῆς Πόλεως, ἣν γὰρ ταῦτα κρύπτων εἰς βάθος, ἀλλ' οὐ φανερῶς τὸ παράπαν ἐδείκνυε. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἦν τις ἀνὴρ ἐκ πόλεως Φιλαδελφείας, ἄνθρωπος τὸ μὲν 122b γένος χριστιανός, τὴν τύχην εἷς ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως Φιλαδελφείας, τὴν πρᾶξιν πανοῦργος καὶ δόλιος. Οὗτος ἐν τῇ τῶν Σκυθῶν ἐπιδρομῇ εἷς ὢν τῶν προκαθημένων κατέδωκε πολλοὺς τῶν χριστιανῶν ἐν χερσὶ τῶν ἀσεβῶν ἕνεκα αἰτίας πλουσίους ὑπάρχοντας ἀποδοῦναι τὸ γραφὲν τῷ Τεμὴρ τέλος. Κἀκεῖνοι δὲ μὴ ἔχοντες ἀποδοῦναι, πυρὶ κατέφλεξαν αὐτοὺς οἱ βάρβαροι, ὡς καὶ τὸν ἀρχιερέα Φιλαδελφείας εἰς τοσούτους πειρασμοὺς εἰσάξαι καὶ βάσανα τοῦ ἐξομόσασθαι τὸ σέβας τῶν χριστιανῶν. Οὗτος ἐλθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει καί τινι τῶν τοῦ παλατίου ἐντυχὼν καὶ σὺν αὐτῷ συχνάκις εἰσερχόμενος, μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῷ παλατίῳ ἐγένετο ζήτησίς τινος διερμηνευτοῦ χρείας κατεπειγούσης. Ὁ δὲ ἑτοίμως εἰσέρχεται καὶ τὰ παρὰ τῶν Τούρκων λαλούμενα αὐτὸς ἐξελλήνιζεν, ἦν γὰρ τὴν διάλεκτον τῶν Τούρκων εἰς ἄκρος μεμαθηκώς. Ἔκτοτε οὖν οἱ πρέσβεις τοῦ βασιλέως εἶχον ὁμοῦ καὶ τὸν Θεολόγον, οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο, συνερχόμενον διὰ τὴν διάλεκτον. Συχνάκις οὖν τὰ τῆς πρεσβείας οὐ διέλειπον διά τινων συμβαινόντων αἰτιῶν καὶ ὁ Θεολόγος σὺν τοῖς πρέσβεσιν. Οἰκειωθεὶς τοίνυν τῷ Παγιαζῆτ μεσάζοντι τοῦ Μαχουμὲτ ἐγένετο μέγας τὸ καθ' ἡμέραν φίλος αὐτοῦ. Λαμβάνων παρὰ τῶν Ῥωμαίων μυστήριά τινα καὶ ῥίπτων ἐν τοῖς ὠσὶ τοῦ Παγιαζῆτ· καὶ δεικνύων ἀκραιφνῆ πίστιν εἰς αὐτούς, παρὰ δὲ τῶν Τούρκων ἐκ μέρους ἀνακαλύπτων, κατήντησεν οὖν εἰς τοσοῦτον ἄκρος τῆς τύχης, ὡς καὶ καθολικὸς ἀπο- 123b κρισιάριος τοῦ βασιλέως γενέσθαι καὶ σύνδειπνος τοῦ Παγιαζῆτ καὶ αὐτοῦ τοῦ Μαχουμὲτ πολλάκις. Ἐλέγετο γὰρ παρὰ πολλῶν καὶ ἠκούετο, ὡς ὁ Θεολόγος οὐκ ἦν ἀληθὴς συνεργὸς τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ καλῷ καὶ τὸν ῥηθέντα Μουσταφᾶν ἕνεκα φόβου τοῦ μὴ φυγαδεῦσαι τοῦτον ἐκ τῆς Πόλεως ἐν τῇ Λήμνῳ ἐξώρισαν· καὶ

---

5 ἀναῤῥήσεως P : ἀναῤῥύσεως Bek || 7 κρυφῇ Bek : κρυφεῖ P || 19 ἐξελλήνιζεν P : ἐξηλλήνιζεν Bull || 20 *et* 27 ἄκρος P.

mă gîndesc la contribuțiile de hrană; și făgăduielile cu cheltuielile lui Mustafa cîte un timp erau oprite de turci; și împăratul intervenind prin alți soli, nu izbutea nimica, pînă ce nu venea Teologu și toate le făcea. De aceea, bizantinii aveau păreri rele asupra lui. Împăratul Manuil însă nici nu-l bănuia, ci nici nu arăta, chiar dacă întru inima lui avea ceva.

Moartea lui Mahomed I, 1421.

8. Dar după cum înțeleptul ziditor dumnezeu toate le schimbă și într-o clipă cele ce stăteau bine, le răstoarnă și, cele ce erau într-o stare rea, le ridică, tot așa și planurile lui Teologu, sau mai degrabă însă ale lui Murdarologu, în gol s-au răsturnat; și cele ce se vorbeau de mulți atuncea, au fost adevărate, precum s-a arătat la urmă. Căci Mahomed ieșind călare la vînătoare și un mistreț ivindu-se din stejăriș, însuși s-a repezit cu sulița asupra fiarei; cade însă de pe cal și rămîne damblagit pe jumătate. Ridicîndu-l l-au dus în palat căci vînătoarea a avut loc pe aproape de Adrianopole. Cei mai încercați doctori, din cei de aproape și din cei de departe, sînt chemați și, chipurile, l-au întremat. Toată oastea însă era neliniștită și cerea să-l vadă pe sultan. Dimineața făcîndu-se ceremonia de prezentare obișnuită, l-au scos afară și, toți văzîndu-l, a fost aclamat cu bucurie. A doua zi însă, iarăși la apucat un acces de epilepsie și, neputînd vorbi și nici să miște limba, fiind pe înserate acuma, și-a dat obștescul sfîrșit în patul său. Pentru că Mahomed, parte cea mai mare din domnia lui, și-a petrecut-o în pace cu împăratul romeilor și cu toți ceilalți creștini afară de venețieni, s-a sfîrșit din viață de moarte bună; căci în pace și-a dat sufletul în palaturile ce și le-a construit în Adrianopole, după ce a fost atins de o boală scurtă, avînd parte de o moarte, pe care soarta din străbuni nu le-a mai ursit-o; căci aceia s-au sfîrșit din viață, unii de otravă, alții de juvăț alții de sabie, afară de acesta; și cred că ursita i-a fost îngăduitoare pentru prietenia curată ce-a avut-o față de împărații ⟨bizantini⟩ și pentru simpatia ce-a arătat-o față de supușii lui Hristos.

9. Luînd deci calea cea neîntoarsă spre lumea cealaltă, a lăsat sultan al turcilor pe cel dintîi din feciorii lui cu numele Murad, care atuncea domnea în hotarele Amasiei. Căci s-a nimerit să domnească acolo în acele margini de țară ce i-au fost date de tatăl său, pentru că erau în graniță cu perso-turcii, peste care domnea Caraiuluc, învecinîndu-se cu lazii și cu perșii; acesta a și ținut în căsătorie pe fata lui Alexie Comnen, împărat din

---

8: *Murdarologu, Teologu:* joc de cuvinte Θεολόγου, Θολόγου.—*s-a arătat la urmă:* vz. XXVIII, 3—5. — ἐντὸς τοῖς... παλατίοις *în palaturile:* ἐντός cere genetivul, precum ne e transmis la pag. 169, 7, ἐντὸς τοῦ δωματίου „*înăuntrul camerii*“, dar aici, ca și la p. 167, 30, am păstrat așa, precum e în manuscris ἐντός

ἄλλα τινά, σιτοδοσίας λέγω, καὶ τὰ ὑποσχεθέντα εἰς δαπάνην τοῦ Μουσταφᾶ κατὰ καιρὸν ἐκωλύοντο παρὰ τῶν Τούρκων· καὶ μηνύων ὁ βασιλεὺς δι' ἑτέρων πρέσβεων οὐδὲν ἤνυεν, ἕως ἐλθὼν ὁ Θεολόγος πάντ' ἔπραττεν. Εἶχον οὖν οἱ Ῥωμαῖοι κακὰς ὑπολήψεις εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ οὔτε ὑπώπτευεν, ἀλλ' οὐδ' ἐδείκνυεν, εἰ καὶ ἔνδον εἶχέ τι.

8. Πλὴν καθὼς μετασκευάζει ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων Θεὸς τὰ πάντα καὶ ἐν μιᾷ ὥρᾳ τὰ καλῶς ἱστάμενα καταστρέφει, τὰ δὲ κακῶς κείμενα ἀνεγείρει, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεολόγου, μᾶλλον δὲ Θολόγου βουλεύματα, εἰ καὶ ἀληθῆ τὰ παρὰ πολλῶν λεχθέντα τότε, καθὼς καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν, εἰς κενὸν μετεστράφησαν. Ὁ γὰρ Μαχουμὲτ ἐν κυνηγίῳ ἱππεύων καὶ ὑὸς ἐξερχομένου ἐκ τοῦ δρυμῶνος καὶ αὐτὸς τὸ δόρυ κινῶν κατὰ τοῦ θηρίου, πίπτει τοῦ ἵππου ἐπιληψίᾳ κεκρατημένος ἡμίξηρος. Ἄραντες δ' αὐτὸν ἤγαγον ἐν τῷ παλατίῳ, ἦν γὰρ ἐγγὺς τῆς Ἀδριανοῦ θηρεύων. Μετακαλεσάμενοι οὖν τοὺς δοκιμωτάτους τῶν ἰατρῶν καὶ τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς πόῤῥω, ἀνεβοήθουν αὐτὸν τάχα. Ὁ δὲ στρατὸς ἅπας ἦν ἀδημονῶν [124b] καὶ ζητῶν τὸν ἡγεμόνα θεάσασθαι. Πρωῒ παράστασις γενομένη κατὰ τὸ ἔθος, ἐξήγαγον αὐτὸν ἔξω καὶ ἰδόντες αὐτὸν πάντες εὐφήμησαν καὶ ἐχάρησαν. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ πάλιν ἐπιληψίας εἰσπεσούσης καὶ φωνὴν καὶ γλῶτταν κωλυθεὶς ἑσπέρας ἤδη καταλαβούσης ἀπέδωκε τὸ χρεὼν ἐπὶ τῆς στρωμνῆς αὐτοῦ. Παρελθόντος οὖν τοῦ Μαχουμὲτ ἐν εἰρήνῃ τὸ πλέον τῆς ἀρχηγίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν πλὴν τῶν Βενετίκων, ἐτελεύτησεν ἀποδοὺς τὸ χρέος ἀτάραχον· καὶ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν τῇ Ἀδριανοῦ ἐντὸς τοῖς παρ' αὐτοῦ δομηθεῖσι παλατίοις νόσῳ μικρᾷ προσομιλήσας ἐξέψυξεν, θάνατον δοὺς τὸν ὃν ἐκ προγόνων ἡ τύχη οὐκ ἔκλωσεν· καὶ γὰρ οἱ μὲν φαρμάκῳ, οἱ δὲ πνιγμονῇ, ἕτεροι μαχαίραις τὸν βίον κατέλυσαν πλὴν τούτου, τῆς Ἀτρόπου παραβλεψάσης, ὡς οἶμαι, ἕνεκα φιλίας, ἣν ἔσχε καθαρὰν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας καὶ συμπάθειαν ἣν ἐδείκνυ πρὸς τὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπήκοον.

9. Διαβὰς οὖν τὴν πρὸς τὸν Ἅιδην ἀμεταστρεφῆ ὁδὸν κατέλιπε τὸν πρῶτον τῶν υἱέων αὐτοῦ ἀρχηγὸν Τούρκων, τὸν καλούμενον Μοράτ, τότε ἐν τοῖς ὁρίοις Ἀμασείας ἡγεμονεύοντα. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τὰς ἄκρας ἐκείνας ἔλαχεν αὐθεντεύων δοθείσας παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ὅρια τυγχάνοντα τῶν Περσοτούρκων, οὓς ἦρχε Καραιουλοὺκ γειτνιάζων Λαζοὺς καὶ Πέρσας, ὃς καὶ θυγατέραν Ἀλε-

---

8 θολλόγου P || 19 ἀρχιγείας P || 24 Ἀτρόπου Bull : ἀτραποῦ P.

---

cu dativul, căci din punct de vedere semantic se apropie de ἐν „în“ cu dativul. La p. 169, 7 însă înțelesul de „înăuntrul“ se impune și de aceea a și fost construit cu genetivul. — *pentru prietenia curată* ș.a.m.d.: cp. G. Sfranțes, I, 93, 26—94, 2.

9: *domnea în hotarele Amasiei:* vz. XXI, 13. — *Perso-turcii, Turco-perșii:* vz. XV, 5. — *Caraiuluc:* a murit pe la 1435. Stăpînirea lui se întindea pînă peste Aserbeigianul de azi cu centrul la Diarbekir, azi Taebris în Iranul de nord. Ne-

Trapezunt. Şi locuitorii Amasiei dedîndu-se deseori la neorînduieli şi chemînd într-ajutor pe turco-perşi, pentru că sînt de acelaşi neam şi au acelaşi fel de trai, păreau că înclină spre rebeliune. Tatăl său, decedatul Mahomed, a crezut că trebuie să încredinţeze provincia în mîinile fiului său şi să-l pună pe acesta domn peste acele margini şi căpetenie care să se împotrivească în contra perşilor, aşa precum el însuşi din Adrianopole întoarce lancea în contra bizantinilor, ungurilor, romînilor, sîrbilor şi bulgarilor, ca supuşii săi din toată Asia Mică şi Tracia să o ducă în linişte şi bine.

Ultimele dispoziţii date de Mahomed I vizirului Baiazid.

10. Moştenind deci Murad-bei domnia, n-a ajuns la dînsa fără tulburare şi furtună, ci cu multă învălmăşeală şi mare greutate a luat coroana, precum cuvîntul înainte va arăta. Căci tatăl acestuia îmbolnăvindu-se, îl cheamă la sine pe cel dintîi din marii lui dregători, pe care ei în limba lor îl numesc vizir şi paşă, căruia romeii îi spun patriciu şi prim-sfetnic. Pe nume îi spuneau omului Baiazid, albanez de neam; de copil soarta l-a făcut rob şi a fost împreună cu Mahomed-bei la nenorociri şi necazuri. Cînd Mahomed era încă tînăr şi urmărit de Temir, ucigaşul tatălui său, în munţii Galatiei, lîngă hotarul oraşului Ancara, unde a şi avut loc acel mare război despre care a fost vorba mai sus, şi trăia prin ţări străine în grozave lipsuri şi nevoie foarte mare şi era urmărit de perşi, zisul Baiazid a răbdat şi a suferit împreună cu dînsul; şi cum încă? Amîndoi umblau pe jos şi Mahomed fiind încă băiat, nu putea birui osteneala drumului, ci umflîndu-i-se picioarele, nu mai era în stare să umble; şi atunci Baiazid ca un măgar african ducîndu-l în cîrcă destule zile de drum, l-a salvat drept urmaş în domnia tatăului său. Şi deseori rămînînd fără pîine, Baiazid schimbîndu-se în haină de derviş, umbla prin sate cerşind pîine ca un cerşetor şi-i aducea lui Mahomed de mîncare, arătîndu-se slugă bună şi credincioasă şi cum nu mai era alta. Ci şi el, cînd a ajuns bărbat şi a luat ca o moştenire redobîndită domnia părintească, l-a răsplătit după cuvîntul domnului: „Peste puţine ai fost slugă credincioasă, peste multe te voi pune"! — Pe acesta l-a şi

potu-său a fost Uzun-Chasan (Hasan cel Lung) din timpul lui Ştefan cel Mare; vz. Akdes Nimet, Die *türkische Prosopographie bei L. Chalc.*, p. 53, nr. 33 şi G. Moravcsik, I, 136 s.v. — *Lazii*: populaţie caucaziană spre ţărmul Mării Negre. — *cu perşii:* dacă Duca are în vedere vecinii de la sud ai lui Caraiuluc, ar putea de astădată să-i desemneze cu acest nume pe înşişi perşii, iranienii de azi; dar dacă sînt vecinii de la nord-est în rînd cu lazii, atunci sub perşi sînt de înţeles şi aici, ca şi mai jos *în contra perşilor* şi § 10: *urmărit de perşi,* tătarii lui Timur-Lenk, ceea ce se pare mai probabil. — *Romînilor:* la enumerarea popoarelor ce luptau în contra turcilor Duca ţine să amintească şi pe romîni, ceea ce dovedeşte puterea politică şi militară a Ţării Romîneşti din timpul lui Mahomed I (1413—1421); vz. şi XXII, 3; XXIII, 2 şi 7; XXVIII, 8 şi XXII, 4.

ξίου τοῦ Κομνηνοῦ, βασιλέως Τραπεζούντων, εἰς γάμον ἠγάγετο. Καὶ γὰρ ἀτακ- 125b τοῦντες πολλάκις οἱ τῆς Ἀμασείας καὶ τοὺς Τουρκοπέρσας προσκαλοῦντες, ἐπεὶ ὁμογενεῖς καὶ ὁμοδίαιτοι τυγχάνουσιν, εἰς ἀποστασίαν χωροῦντες ἐφαίνοντο· δεῖν ᾠήθη ὁ παρελθὼν Μεχεμέτ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐγχειρίσαι τὴν ἐπαρχίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ καταστῆσαι τοῦτον κύριον ἐν τοῖς ὁρίοις ἐκείνοις καὶ κεφαλὴν πρὸς Πέρσας ἀντιπαρατάττουσαν, ὡς κἀκεῖνος ἐν τῇ Ἀδριανοῦ πρὸς Ῥωμαίους, Οὔννους, Βλάχους, Σέρβους, Βουλγάρους δόρυ κινῶν, ἐν πάσῃ τῇ Ἀσίᾳ καὶ Θρᾴκῃ τὸ ὑπήκοον ἐν εὐπραγίᾳ διάγειν.

10. Κληρωθεὶς οὖν ὁ Μουράτ-πεγ τὴν ἀρχηγίαν, οὐκ ἀταράχως οὐδ' ἄνευ ζάλης εἰσῆλθεν, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ θορύβου καὶ μεγάλης ζημίας τὸν κότινον ἔλαβεν, ὡς ὁ λόγος φθάσας δηλώσει. Καὶ γὰρ ὁ τούτου πατὴρ νοσηλευθεὶς προσκαλεῖται τὸν πρῶτον τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, ὃν καὶ βεζίρην καὶ πασίαν κατὰ τὴν αὐτῶν καλοῦσι φωνήν, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι πατρίκιον καὶ μεσάζοντα λέγουσι. Ὄνομα τῷ ἀνδρὶ Παγιαζήτ, γένους Ἀλβανῶν, ἐκ παιδιόθεν τὴν δουλικὴν τύχην λαχὼν καὶ τῷ Μεχεμέτ-πεγ συνὼν ἔν τε δυσπραγίαις καὶ θλίψεσιν. Ἔτι νέος ὢν ὁ Μεχεμέτ, παρὰ τοῦ Ταμὴρ τοῦ τὸν πατέρα τούτου κτείναντος διωκόμενος ἐν τοῖς ὄρεσι Γαλατίας ἐν ὁρίοις Ἀγκύρας τῆς πόλεως, ἐν οἷς καὶ ὁ πόλεμος ἐκεῖνος ὁ μέγας, ὃν προλαβὼν ὁ λόγος ἐδήλωσε, πολλὰ δεινὰ καὶ ταλαιπωρίας ὅτι πλείστας ἐν ἐξορίαις διάγων καὶ διωκόμενος παρὰ τῶν Περσῶν, ὁ ῥηθεὶς Πα- 126b γιαζὴτ συνεδυσπράγει καὶ συνεθλίβετο· καὶ ταῦτα πῶς; Πεζοὶ τὴν πορείαν ποιούμενοι ἄμφω οἱ δύο, παῖς ὢν ἔτι ὁ Μεχεμὲτ καὶ μὴ φέρων τῆς ὁδοῦ τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ τοὺς πόδας ἐξογκωθεὶς καὶ μηκέτι βαδίζειν δυνάμενος, ὁ Παγιαζὴτ ἐν τοῖς ὤμοις φέρων πορείας ὁδὸν ἡμερῶν ἱκανῶν ὡς ὄνος Λιβυστικὸς ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἡγεμονίᾳ αὐτὸν ἐπανέσωσεν. Καὶ πολλάκις ἄσιτος διαμένων, αὐτὸς ἐν σχήματι μονοχίτωνος ὑπεισδύων καὶ τὰς κώμας περιθέων, ἄρτους αἰτῶν ὡς προσαίτης τὸν Μαχουμὲτ διεψώμιζεν, δοῦλος φανεὶς ἀγαθὸς καὶ πιστὸς καὶ οὐχ οἷος τ' ἦν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀνδρωθεὶς καὶ τὴν πατρικὴν ἡγεμονίαν ὡς ἀνακτηθέντα κλῆρον λαβών, καὶ αὐτὸς ἀνταμείψατο κατὰ τὸν εἰπόντα Κύριον· „Ἐπὶ ὀλίγα

4 ἐγχειρίσαι Bek: ἐγχειρῆσαι P || 29 ἀρχηγείαν P | 23 λυβυστικός P.

10: *de Temir, ucigaşul tatălui său:* aceste cuvinte nu sînt de luat ad litteram, ci într-un înţeles mai larg, căci Timur-Lenk vădit a pricinuit moartea lui Baiazid I, dar nu l-a ucis chiar; vz. XVII, 7. — *despre care a fost vorba:* vz. XVI, 2 — 10. — ὄνος Λιβυστικὸς *măgar african:* căci în *Stephanus, Thesaurus* λιβυστικός e tradus cu Libycus; dar poate ar fi de tradus şi cu „măgar ce cară apă", căci Du Cange, *Glossarium,* col. 810 traduce λιβυστικάτον cu potionis genus. Poate că Duca face şi vreo aluzie la titlul unui roman bizantin, neştiut de noi, în care un măgar a îndeplinit un rol asemăntăor. — μονοχίτωνος *derviş:* care poartă o singură haină sau cămaşă. — *după cuvîntului Domnului:* Ev. Matei, 25, 21. —

făcut şef al casei lui peste tot pămîntul de sub domnia lui. Şi zisul Baiazid ca un Prometeu a administrat, cît se poate de bine împărăţia şi a avut toată guvernarea Asiei şi Traciei şi toată grija de armată şi de războaie; şi încheierea păcii, declararea şi ducerea războiului, el încă din viaţa lui Mohamed care domnea în pace, le dirija, cum trebuia; îmbolnăvindu-se Mohamed, îl cheamă pe Baiazid şi-i arată toată starea sa şi-şi face testament şi act de ultimă voinţă, spunîndu-i în numele lui dumnezeu şi al profetului lor şi pentru pîinea şi sarea ce i-a dat şi cu care l-a hrănit, adică pe Baiazid, că-i va fi slugă credincioasă şi fiului său Murad, precum i-a fost şi lui, şi-i va preda acestuia domnia părintească şi-l va pune domn peste casa tatălui său, pe ceilalţi doi copii însă, căci Murad se întîmpla să atingă atunci vîrsta maturităţii, ceilalţi doi însă erau încă mici de opt şi de şapte ani, pe aceştia deci, a dispus în testament, precum ca să-i încredinţeze în mîna împăratului Manuil; şi împăratul va fi epitropul acestora. Căci toate acestea le făcea de teamă, ca nu cumva Murad să-i sugrume, precum e obiceiul la ei, ceea ce s-a şi întîmplat. A dispus deci frumos şi avea toată nădejdea, că, şi murind, chestiunea copiilor va avea o paşnică dezlegare, dar a nimerit rău, dînd departe dincolo de ţintă. Căci el se chibzuia că: „Dacă cei doi copii ai mei vor fi în mîinile împăratului, Murad va domni peste toţi supuşii în linişte şi fără tulburări, iubitorii de rebeliuni neavînd mîini să le ridice; copiii însă vor fi izbăviţi de ucidere nedreaptă şi vor avea de la sultan toate îndeajuns pentru orice fel de trai al lor". Dar şi împăratul se gîndea că va avea cu ajutorul acestor ostatici prietenie adevărată şi curată cu Murad, speriind cîinele ca şi Hercule cu ciomagul. Şi dacă o dată ursita o să curme firul vieţii lui Murad, împăratul va avea sultan un şarpe îmblînzit şi uşor de domolit, crescut bine la sînul său, şi dacă ar fi să muşte pe furiş, după cum năravul din fire nu se schimbă, ci măcar veninul nu-l va goli din dinţi. Legănîndu-se în aceste visuri, împăratul se bucura, ursitoarea bizantinilor însă, care vedea viitorul, suspina.

Ascunderea morţii lui Mahomed I.

11. Murind Mahomed-bei, precum am spus, în Adrianopole în palatele construite de el, patruzeci de zile au ţinut trupul lui ascuns în casă în care zăcea, neîngropat; şi nimeni nu ştia că a murit, afară de patru: Baiazid şi Ibraim, patricii sau viziri, şi doi doctori care zilnic intrau şi ieşeau, comunicînd marilor dregători vorbe

---

Prometeu: e figura mitologică antică a prevederii şi cuminţeniei omeneşti: vz. Hesiod, *Lucruri şi zile,* v. 48 urm. — *Murad.. ceilalţi doi:* după L. Chalc., I. 203, 18 sultanul Mahomed I să fi avut numai doi feciori: pe Murad mai mare şi Mustafa mai mic. — *speriind cîinele ca şi Hercule cu ciomagul:* aluzie la cîinele mitologic Cerber, pe care Hercule a izbutit să-l domolească.

ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω.“ — Τοῦτον καὶ αὐτὸς κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ κατέστησε καὶ πάσης γῆς τῆς παρ᾽ αὐτοῦ ἀρχομένης. Ὁ Προμηθεὺς οὖν οὗτος, ὁ ῥηθεὶς Παγιαζήτ, καλῶς καὶ ὡς εἶχε, διοικήσας τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐπιστασίαν πᾶσαν Ἀσίας τε καὶ Θρᾴκης, πᾶσαν φροντίδα στρατοῦ τε καὶ πολέμων καὶ εἰρηνικῆς καὶ μαχίμου καταστάσεώς τε καὶ συμπλοκῆς διευθύνας, ὡς ἔπρεπεν, ἔτι ζῶντος τοῦ Μαχουμὲτ καὶ εἰρηνικῶς αὐθεντεύοντος, νοσήσας αὐτὸς προσκαλεῖται τὸν Παγιαζὴτ καὶ διατίθεται πάντα τὰ κατ᾽ αὐτόν, διαθήκην συντάξας καὶ ὑστεραίαν βούλησιν, λέγων ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἐν τῷ προφήτῃ αὐτῶν καὶ ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ ἅλατι τῷ παρ᾽ αὐτοῦ δοθέντι καὶ δαπανηθέντι εἰς βρῶσιν αὐτῷ, [127b] ἤγουν τῷ Παγιαζήτ, ὡς ἔσται πιστὸς δοῦλος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μοράτ, καθὼς καὶ ἐν αὐτῷ ἦν, καὶ παραδώσει τούτῳ τὴν ἡγεμονίαν τὴν πατρικὴν καὶ καταστήσει αὐτὸν κύριον τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τὰ δὲ ἕτερα δύο τέκνα, ἔτυχε καὶ γὰρ ὁ Μουρὰτ τότε τὴν ἔφηβον ἡλικίαν ἐντρέχων, τὰ δὲ δύο ἄνηβα ὀκταετῆ καὶ ἑπταετῆ τυγχάνοντα, ταῦτα οὖν ἐν τῇ διατάξει προστάξας, ὡς ἵνα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ ἐγχειρίσῃ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἔσται τούτων ἐπίτροπος. Ταῦτα γὰρ πάντ᾽ ἔπραττεν φοβούμενος, μήπως ὁ Μουρὰτ διὰ πνιγμονῆς αὐτά, καθὼς ἔθος αὐτῶν ἐστί, φθείρῃ, ὡς καὶ γέγονε. Καλῶς οὖν διαταξάμενος καὶ θαῤῥῶν, ὡς, καὶ θανών, εὑρήσει τὰ πράγματα σὺν τοῖς τέκνοις εἰρηναίαν κατάστασιν, ἠστόχησε τοῦ σκοποῦ πόῤῥω βαλών. Καὶ γὰρ ἐνενόει, ὅτι· „Εἰ τὰ δύο μου τέκνα ἔσονται ἐν ταῖς βασιλικαῖς χερσίν, ἔσται ὁ Μορὰτ ἄνευ ζάλης καὶ θορύβου κύριος πάντων τῶν ὑπηκόων, μὴ ἔχοντες οἱ στασιασταὶ χεῖρας ἆραι, τὰ δὲ νήπια ἐλευθερωθήσονται φόνου ἀδίκου, ἔχοντα τὸ ἀρκοῦν παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς παντοίαν ζωήν.“ — Ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ τῶν ὁμήρων ὑπενόει τούτων, ὡς ἕξει καθαρὰν καὶ ἀνόθευτον τὴν φιλίαν μετὰ τοῦ Μοράτ, ἐκφοβῶν τὸν κύνα διὰ τῶν ῥοπάλων ὡς Ἡρακλῆς. Καὶ εἴ ποτε τὰ τῆς τύχης ἀποκάμωνται νήματα τοῦ Μοράτ, ἕξει τὸν ἀρχηγὸν ὁ βασιλεὺς συνήθη καὶ ἡμερόχειρον ὄφιν καλῶς ἐν τοῖς κόλ- [128b] ποις αὐτοῦ τραφέντα· καὶ εἰ λαθὼν δάκῃ, ὡς τὰ τῆς φύσεως ἀμετάστατα, ἀλλὰ κἂν τὸ φάρμακον οὐκ ἀποκενώσει τοῖς ὀδοῦσι. Ταῦτα ὀνειροπολῶν ὁ βασιλεὺς ἔχαιρεν, ἡ δὲ τύχη τῶν Ῥωμαίων ὁρῶσα τὸ μέλλον ἔστενε.

11. Θανὼν δ᾽ ὁ Μαχομέτ-πεγ, καθὼς προέφημεν, ἐν τῇ Ἀδριανοῦ ἐντὸς τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ δομηθεῖσιν οἰκήμασι, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔκρυπτον τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ᾗ ἔκειτο, ἄταφον, τινὸς μὴ γινώσκοντος, ὅτι τέθνηκεν, πάρεξ τεσσάρων· Παγιαζὴτ καὶ Ἰπραὴμ τῶν πατρικίων ἢ βεζιρήδων καὶ δύο ἰατρῶν, οἳ καὶ καθ᾽ ἡμέραν εἰσερχόμενοι ἐξέρχοντο κενολογοῦντες τοῖς μεγιστᾶσιν, ὡς ὁ

15 ἐγχειρήσει P || 28 ἀποκενώσει *scripsi:* ἀποξενῶσι τοῖς P || 33 βεζύριδων P | ἰατρῶν *scripsi:* ἰητρῶν P : *sed vide v.* p. 169 *vers.* 4 ἰατρῶν P || 34 ἐξέρχοντο P.

goale, că sultanul boleşte şi are nevoie de unele leacuri trebuincioase şi potrivite pentru tratamentul lui. Şi se puteau vedea mulţime mare de oameni trimişi, unii în Serbia, alţi la Constantinopole, alţii prin insule, căutînd leacurile cele bune pentru tămăduirea lui. Aceluia însă căruia aveau să-i fie date de doctori, spre a-şi goli intestinele de greutate şi a-şi uşura plămînii şi ficatul, este spintecat la burtă şi toată făptura lui dinăuntru au îngropat-o în pămînt înăuntrul camerei în care zăcea; iar trupul i l-au uns cu mirodenii şi l-au învălit într-o pătură şi l-au aşezat în pat ca pe un bolnav care trăieşte. Toate acestea le făceau cei doi viziri şi robii palatului care nu ieşeau de loc şi nu comunicau cu nimeni. Şi scopul urmărit era următorul: dacă ar afla de moartea sultanului popoarele dimprejur: bizantinii, sîrbii, genovezii, veneţienii, Caraman în Anatolia, moştenitorul Murad nu va putea veni de la graniţa Persiei; şi se va face tulburare în împărăţie şi rebeliune în armată; şi toate părţile de răsărit le va jefui Caraman fără cruţare şi creştinii părţile din Tracia şi vor fi turcii nişte nenorociţi, iar bizantinii vor fi cu noroc şi se vor întări.

Anunţarea morţii şi înmormîntarea lui Mahomed I.

XXIII. Stînd deci lucrurile astfel şi printr-un curier repede anunţînd lui Murad, moartea tatălui său, căci îşi avea atuncea reşedinţa la Amasia, după o trecere de patruzeci de zile a sosit vestitorul pe care-l trimiseseră, şi le anunţă sosirea lui Murad şi cum că a venit pînă aproape undeva de Brusa într-un sat cu numele Melaina. Şi le-a dat în mînă scrisori de la Murad, în care arăta sosirea lui în Brusa şi-i hotăra lui Baiazid să ia trupul tatălui său şi să vină cu tot senatul la Brusa, ca să-l înmormînteze pe tatăl său şi pe dînsul să-l proclame sultan.

2. Primind Baiazid cu plăcere şi bucurie deosebit de mare scrisorile, se urcă a doua zi de dimineaţă pe tribună cu toate paşalele şi marii dregători şi de faţă fiind o mare parte a oraşului, a început a cuvînta unele ca acestea: „Vouă, bărbaţi, nu trebuie să vă spun şi să cuvîntez, din ce stare la ce situaţie am fost înălţaţi prin bunăvoirea lui dumnezeu în urma rugăciunii profetului. Căci ştiţi bine, unii văzînd înşivă cu ochii, alţii auzind de la părinţi, că nu-s nici şaizeci de ani sau ceva mai mult, de cînd urmaşii lui Osman au trecut strîmtoarea, şi toată Tracia au cucerit-o şi împărăţia bizantinilor şi a sîrbilor au biruit-o şi au făcut-o tributară; ci şi pe romînii de peste Dunăre şi pe ungurii, neam de zeci

---

11: *Caraman:* vz. XXI, 1.

XXIII, 1: *la Amasia:* vz. XXI, 13.—*într-un sat cu numele* Μελάῖνα *Melaina:* poate că e de citit Μέλαινα „Negrileasa".

2: *nu-s şaizeci de ani:* turcii au început să treacă Elespontul pentru întîia oară în timpul războiului civil bizantin din 1341—1347; vz. II. 5. Cum Mahomed

ἀρχηγὸς νοσηλεύεται καὶ ἀνάγκη τινῶν χρειωδῶν ἐστι, τὰ πρὸς θεραπείαν ἁρμόδια. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἀπεσταλμένων πλῆθος πολύ, τοὺς μὲν ἐν Σερβίᾳ, τοὺς δὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου, ἄλλους ἐν ταῖς νήσοις ἐρευνῶντας τὰ πρὸς ἰατρείαν χρήσιμα. Ὁ δὲ μέλλων ποματίζεσθαι παρὰ τῶν ἰατρῶν τοῦ κενῶσαι τῶν ἐντέρων τὸ βάρος καὶ κουφίσαι πνεύμονα καὶ ἧπαρ, διεῤῥάγη κοιλίαν καὶ πᾶσαν τὴν ἔνδον πλᾶσιν αὐτοῦ τῇ γῇ παραδεδώκασιν ἐντὸς τοῦ δωματίου, οὗ ἔκειτο· τὸ δὲ σῶμα μύροις ἀλείψαντες καὶ σινδόνι εἱλήσαντες κατέθηκαν ἐπὶ στρωμνῆς ὡς ἀσθενῆ ζῶντα. Ταῦτα οὖν πάντα ἐπράττοντο παρὰ τῶν δύο βεζιρήδων καὶ τῶν παίδων τοῦ παλατίου, οἳ οὐκ ἐξήρχοντο οὔτ' ἐκοινολογοῦντο μετά τινος. Ὁ σκοπὸς οὖν τοιόσδε· εἰ μάθωσι τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τὰ πέριξ ἔθνη· Ῥωμαῖοι, Σέρβοι, Γενουῖται, 129b Βένετοι, ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ Καραμάν, οὐ δυνήσεται κατελθεῖν ἐκ τῶν ὁρίων Περσίας ὁ κληρονόμος Μοράτ· καὶ γενήσεται θόρυβος ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ στάσις ἐν τῷ στρατῷ· καὶ τὰ τῆς ἑῴας πάντα ἀφειδῶς ὁ Καραμὰν λεηλατήσει, τὰ δὲ τῆς Θρᾴκης οἱ χριστιανοί· καὶ ἔσονται Τοῦρκοι δυστυχοῦντες καὶ Ῥωμαῖοι τοῖς εὐτυχήμασι θάλλοντες.

XXIII. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων καὶ διὰ ταχυδρόμου τινὸς τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τῷ Μοράτ ἀπαγγείλαντες, ἐν Ἀμασείᾳ τότε διάγοντος, μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα ἡμερῶν καί, ὃν ἔστειλαν ἄγγελον, ἔφθασεν μηνύων αὐτοῖς τὴν ἔλευσιν Μορὰτ καὶ ὡς κατῆλθεν ἐγγύς που Προύσης ἐν κώμῃ τινὶ καλουμένῃ Μελάϊνα. Καὶ γραφὰς αὐτοῖς ἐνεχείρισεν τοῦ Μορὰτ δηλούσας τὴν αὐτοῦ ἔλευσιν ἐν τῇ Προύσῃ καὶ ὁριζούσας τῷ Παγιαζήτ, ὅπως λαβὼν τὸ πτῶμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ σὺν πάσῃ τῇ γερουσίᾳ ἐπανήκῃ ἐν Προύσῃ, ἵνα καὶ τὸν πατέρα θάψωσι καὶ αὐτὸν ἀρχηγὸν ἀναγορεύσωσι.

2. Τότε ὁ Παγιαζὴτ μεθ' ὅσης ἡδονῆς καὶ χαρᾶς δεξάμενος τὰ γράμματα, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος σὺν πᾶσι τοῖς σατράπαις καὶ μεγιστᾶσιν, καὶ μέρους οὐκ ὀλίγου τῆς πόλεως ⟨παρόντος⟩, ἤρξατο δημηγορεῖν τοιάδε· „⟨Πρὸς⟩ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, οὐ χρὴ λέγειν καὶ δημηγορεῖν ἐκ ποίας εἰς ποίαν τύ- 130b χην ὑψώθημεν συνευδοκοῦντος Θεοῦ διὰ παρακλήσεως τοῦ προφήτου. Οἴδατε γὰρ ἀκριβῶς, οἱ μὲν αὐτοψεί, οἱ δὲ παρὰ τῶν γονέων ἐνωτισθέντες, ὡς οὐκ ἔστιν οὔπω ἑξηκοστὸν ἢ πλέον τι, ἀφ' οὗ τὸν πορθμὸν διαβάντες οἱ τοῦ Ὀτμάν, ἔτος, τὴν Θρᾴκην πᾶσαν ἐκράτησαν καὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων καὶ Σέρβων ὑποτελῆ καὶ ὑπόφορον ἔδειξαν, ἀλλὰ καὶ Βλάχους ὑπὲρ τὸν Δάνουβιν καὶ Οὔννους, τὸ

---

8 βεζήριδων P || 20 ἐνεχείρησεν P || 26 παρόντος *supplevi* || 27 πρὸς *suppl.*

I moare la 1421 sînt cel puţin 74 de ani de atunci. Dar aici fiind vorba de o cuvîntare fictivă retorică, faptele şi datele sînt de luat cu aproximaţie. — *ci şi pe romînii de peste Dunăre:* Cuvîntarea festivă a lui Baiazid fiind o compunere literară retorică a lui Duca, din acest loc nu se poate face vreo concluzie asupra timpului, de cînd Ţara Romînească a început să plătească tribut turcilor.

de mii, pe albanezi şi pe bulgari, pe toţi aproape într-un cuvînt subjugîndu-i, pînă la urmă aşa de tare i-au umilit, încît dările ţărilor lor nici nu sînt în stare să ajungă pentru tributurile ce ni le dau în fiecare an; ci şi fetele şi feciorii lor, le trimit sultanilor cu supunere; cum? cerînd milă şi îndurare şi încetarea apăsărilor grozave şi pace de la noi. Dar şi ce a fost tare şi mai vrednic pentru funcţii în această împărăţie, au ales cu pricepere şi înţelepciune din toate neamurile şi, ce e mai mult încă, din straturile de jos şi de pe la ţară, cu toate că nu credeau în unul dumnezeu pe care l-a vestit profetul şi i-au făcut cu credinţă adevărată şi funcţionari fericiţi şi conducători străluciţi, dintre care şi eu unul sînt şi partea cea mai mare din cei ce ascultaţi aceste cuvinte ale mele. De aceea trebuie să nu ne lăsăm nici să nu zăbovim, ci să fim treji şi să veghem şi fiecare din noi să se ostenească şi să se lupte ca un adevărat fiu al lui Osman, ca moştenirea părintească să nu o stricăm, nepăsători fiind. Căci şi părinte şi domn binefăcător şi dătător el este unul singur Mahomed şi urmaşul său Murad, primul şi cel mai iubit din fiii lui, carele s-a şi urcat chiar acuma pe tronul tatălui său în cetatea cea mare a Brusei; tatăl său însă şi domnul nostru şi-a dat obştescul sfîrşit". — Şi cu aceste cuvinte a izbucnit cu mare durere în vaiet şi plînset; şi deodată toţi marii dregători şi înalţii funcţionari bocind într-un singur glas, plîngeau amar cu mult zgomot şi mare larmă. Atunci Baiazid cu Ibraim ridicînd mortul, l-au aşezat în tinda palatului; şi după ce l-au plîns îndeajuns, au poruncit ca a doua zi armatele de răsărit să plece spre Galipoli, iar marii dregători cu Baiazid mergeau din urmă pe jos împreună cu mortul; şi trecînd strîmtoarea, l-au dus la Brusa şi l-au pus în mausoleul ridicat de el, făcînd jelanie opt zile.

Proclamarea de sultan a lui Murad II, 1421—1451.

3. După ce i-au făcut pomenirea aşa, precum e obiceiul la ei şi au lepădat doliul, l-au proclamat sultan pe Murad. Şi s-au făcut serbările cuvenite şi el a răsplătit pe dregătorii lui nu cu puţine acte de generozitate şi cu binefaceri, iar ei fiecare i-au adus daruri şi închinăciune; după aceea au început să se ocupe de treburile domniei. Şi au pregătit soli pentru Caraman şi pentru împăratul romeilor, anunţîndu-le moartea lui Mahomed şi urcarea pe tron a lui Murad, reînnoind şi legăturile de pace, după cum e obiceiul la sultanii şi domnii cei noi. Ei şi voiau mai întîi să aranjeze şi să consolideze situaţia din răsărit, cum se cade, prin tratate şi jurăminte cu Caraman şi după aceea să treacă strîmtorile şi să se ocupe de situaţia din Tracia.

3: *Caraman:* vz. XXI, 1.

μυριάριθμον γένος, Ἀλβανοὺς καὶ Βουλγάρους, πάντας σχεδὸν εἰπεῖν τοσοῦτον εἰς τέλος αἰχμαλωτίζοντες ἐταπείνωσαν, ὡς καὶ τὰ δημόσια αὐτῶν τέλη μὴ ἐξισχύειν τοὺς φόρους τοὺς ἐτησίους τοὺς διδομένους ἡμῖν ἐξαρκεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς θυγατέρας καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐξαποστέλλειν πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἀρχηγοὺς δουλοπρεπῶς· πῶς; ἔλεον ζητοῦντες καὶ οἶκτον, ἀνακωχὴν δεινῶν καὶ εἰρήνην παρ' ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅσον ἐγκρατὲς καὶ περὶ τὴν ἡγεμονίαν ταύτην ἀξιωματικώτερον, σοφῶς καὶ ἐπιστημόνως συλλέξαντες ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν καὶ ταῦτα τὸ πλέον κατωτυχὲς καὶ ἀγροτικόν, καὶ θεὸν ἕνα μὴ σέβοντες, τὸν ὃν ὁ προφήτης ἐκήρυξεν, καὶ θεοσεβεῖς καὶ εὐτυχεῖς ἀξιωματικούς τε καὶ λαμπροὺς ἡγεμόνας ἀπέδειξαν, ἐξ ὧν κἀγὼ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀκουόντων, ἃ λέγω, τυγχάνομεν. Δεῖ τοίνυν μὴ ῥαθυμεῖν μηδὲ ὀκνεῖν, ἀλλὰ νήφειν καὶ ἐγρηγορεῖν καὶ ὡς υἱὸς γνήσιος τοῦ Ὀτμὰν ἀφ' ἡμῶν ὁ καθεὶς ἀγωνίζεσθαι, ἵνα μὴ τὴν πατρικὴν 131b κληρονομίαν ἀμελήσαντες φθείρωμεν. Καὶ γὰρ καὶ πατὴρ καὶ δεσπότης εὐεργέτης τε καὶ δοτὴρ ὁ αὐτὸς εἷς ἐστιν ὁ Μεχεμὲτ καὶ ὁ αὐτοῦ διάδοχος Μοράτ, ὁ πρῶτος καὶ ποθεινότατος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὃς καὶ ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκάθισεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει Προύσῃ νυνί· ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡμέτερος δεσπότης ἀπέδωκε τὸ κοινὸν χρέος." — Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔκοψατο κοπετὸν μέγαν μετ' οἰμωγῆς καὶ δακρύων· καὶ ἅμα πάντες οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ῥαβδοῦχοι μιᾷ φωνῇ ἀλαλάξαντες μετὰ θορύβου καὶ κρότου πολλοῦ γοερῶς ἔκλαιον. Τότε ὁ Παγιαζὴτ σὺν τῷ Ἰπραὴμ βαστάσαντες τὸ πτῶμα ἔθηκαν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ παλατίου καὶ ἱκανῶς θρηνήσαντες ἐκέλευσαν τῇ ἐπιούσῃ τὰ στρατεύματα τῆς ἕω πορεύεσθαι πρὸς Καλλιούπολιν, οἱ δὲ μεγιστᾶνες σὺν τῷ Παγιαζὴτ βάδην κατόπισθεν σὺν τῷ νεκρῷ· καὶ διαβάντες τὸν πορθμὸν ἔφερον αὐτὸν ἐν Προύσῃ καὶ κατέθεντο ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ δομηθέντι βωμῷ, πένθος ποιήσαντες ὀκταήμερον.

3. Τὰ μνημόσυνα δὲ ὥς, καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐστι, ποιήσαντες καὶ τὸ πένθος ἀποβαλόντες, τὸν Μουρὰτ ἀρχηγὸν ἀνηγόρευσαν. Καὶ τὰ εἰκότα ἑορτάσαντες καὶ φιλοτιμίας οὐκ ὀλίγας καὶ εὐεργεσίας τοῖς ἄρχουσιν ἀμείψας καὶ αὐτοὶ σὺν δώροις τὴν προσκύνησιν ἕκαστος ἀποδεδωκότες, περὶ τῆς ἡγεμονίας ἐφρόντιζον. Καὶ δὴ πρέσβεις ἑτοίμαζον πρὸς τὸν Καραμὰν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων, μηνύοντες τὸν θάνατον Μοχάμετ καὶ τὴν ἀναγόρευσιν Μορὰτ καὶ πίστεις ἀνα- 132b νεοῦντες εἰρηνικάς, ὡς ἔθος τοῖς νέοις ἀρχηγοῖς καὶ ἡγεμόσι. Καὶ γὰρ ἐβούλοντο τὰ τῆς ἕω προοικοδομῆσαι καὶ ἀσφαλίσαι, ὡς χρή, διὰ συνθηκῶν καὶ ὅρκων μετὰ τοῦ Καραμὰν καὶ τότε τὰ τῆς Θρᾴκης σκέψασθαι περάσαντες τὸν πορθμόν.

---

5 οἶκτον *scripsi:* οἶκτος P || 8 κατοτυχὲς P || 18 μετ' Bek : μεθ' P || 23 ἐμ προύση P.

4. Împăratul Manuil însă apucînd înainte, trimite el soli la Murad pe Paleolog Lahanas și pe Teologu Corax, chipurile, cu condoleanțe din parte-i și cu felicitări la intrarea în domnie ; pe lîngă aceea, ei mai aducîndu-i aminte de ultima voință a tatălui său, îi cer să dea împăratului băieții, în caz că ar voi să fie în unire și dragoste, precum erau cu tatăl său. Dacă însă nu vreau să-i dea și să se țină de dispozițiile părintești, atunci el, adică împăratul, are pretendentul la tron și peste foarte puțin timp îl va pune pe acesta domn al Macedoniei și Chersonesului și a toată Tracia ; ba, nu după mult timp și al Asiei și al celeilalte părți întregi de răsărit. Făcea aluzie la Mustafa, despre care s-a arătat mai sus. Baiazid însă, ca din partea noului sultan Murad, a dat solilor un răspuns, zicînd : „Nu e frumos și în concordanță cu sfintele porunci ale profetului, ca băieți de Musulmani să fie crescuți de ghiauri și educați, va să zică, băieți de-ai bine credincioșilor să fie epitropisiți de necredincioși. Ci împăratul să aibă, dacă vrea, dragostea noastră și să rămînă potrivit primelor tratate prieten și părinte al tuturor acestor orfani, dar fără altă pretenție de epitropisire. Și noi vom avea prietenia lui ca un mare noroc și ca o pecetluire recunoscută de toți, păzind ca nimeni din noi să nu facă vreo încălcare nenorocită și să treacă dincolo de marginile hotărîte, ci între noi și voi să stea jurămintele ca un perete de fier și ca o împrejmuire neclintită. Cererea însă de copii și să-i dețină și să-i epitropisească, e cu neputință să i-o împlinim ; iar să i-i dăm, e și mai cu neputință".

Mustafa contrapretendent la tron.

5. Cu aceste cuvinte solii împăratului au fost trimiși acasă și raportînd totul împăratului, cuv † dovezi s-au părut. Și muncindu-se în sufletul său, și-a adus aminte de cuvintele cu care s-a fost înțeles nu de mult cu Mustafa care trăia în insula Lemnos, de cînd a fost trimis în surghiun de însuși împăratul, precum s-a arătat mai sus ; și-l cheamă la sine pe Dimitrie Lascaris Leondaris, un bărbat și, precum ar trebui spus, general viteaz, care și-a cîștigat un nume mai întîi în Lacedemonia și Tesalia, cînd trăia încă fiind împărat acolo Ioan Paleolog, nepotul de frate al împăratului ; căci acest

---

4: *Teologu Corax:* vz. XXII, 7, unde e numit numai simplu Teologu. — *al Asiei:* vz. XXI, 2. — *despre care s-a arătat mai sus:* vz. XXII, 5. — *ca un perete de fier:* Prof. Ieremia, 1, 18 și 15, 20 ; Iezechil, 4, 3. —

5: Cp. G. Sfranțes, 1029 AB. — *cuv † s-au părut:* Locul în P și P_1 care-l copiază pe P, e stricat. La sfîrșitul paginii în P f. 313v e numai prima silabă dintr-un cuvînt care în pagina următoare n-a mai fost întregit. Vechea traducere

4. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ προαρπάσας τὸν καιρὸν στέλλει πρὸς αὐτὸν πρέσβεις τὸν Παλαιολόγον Λαχανᾶν καὶ Θεολόγον τὸν Κόρακα, ὡς δῆθεν παραμυθῶν καὶ τῆς ἀρχῆς τὰ εἰσόδια συγχαιρόμενος, πρὸς τούτοις ἀναμιμνήσκοντες καὶ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὑστεραίαν βούλησιν, αἰτοῦντες τὰ παιδία δοθῆναι τῷ βασιλεῖ, εἴπερ βούλοιντο ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ, καθὼς καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς ἦσαν. Εἰ δ' οὐ βούλονται διδόναι καὶ τοῖς πατρικοῖς θεσμοῖς μὴ προσήκειν, αὐτός, ἤγουν ὁ βασιλεύς, ἔχει τὸν ἔφεδρον καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ καταστήσει τοῦτον ἄρχοντα Μακεδονίας καὶ Χεῤῥονήσου καὶ πάσης Θρᾴκης· οὔ, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Ἀσίας καὶ πάσης ἄλλης ἀνατολῆς. Ἐσήμαινε δὲ τῷ προδηλωθέντι Μουσταφᾷ. Ὁ δὲ Παγιαζὴτ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ νέου ἀρχηγοῦ Μουρὰτ ἔδωκε πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπόκρισιν λέγων ὡς· „Οὐκ ἔστι καλὸν καὶ τοῖς τοῦ προφήτου θεσπίσμασι συνᾷδον Μουσουλμάνων παῖδας τρέφεσθαι παρὰ καβουρίδων καὶ παιδαγωγεῖσθαι, τοῦτ' ἔστιν εὐσεβῶν παῖδας παρ' ἀπίστων ἐπιτροπεύεσθαι. Ἀλλ' εἰ θέλει ὁ βασιλεύς, ἐχέτω τὴν ἡμετέραν ἀγάπην καὶ μενέτω κατὰ τὰς πρώτας συνθήκας φίλος 133b
καὶ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν τούτων πάντων ἐκτὸς ἄλλης ἐπιτροπικῆς διαθέσεως. Ἕξομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν αὐτοῦ φιλίαν ὡς ἕρμαιόν τι καὶ καθολικὸν ἐπισφράγισμα, τηροῦντες μὴ ἐπεμβαίνειν τι τῶν ἀπαισίων μηδὲ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν τις ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἔστωσαν ὅρκοι καθάπερ σιδηροῦς τοῖχος καὶ ἀσφαλὲς περίφραγμα. Τὸ δὲ αἰτεῖν τέκνα καὶ ἔχειν καὶ ἐπιτροπεύειν ἀδύνατόν ἐστιν αἰτοῦντι συντίθεσθαι· τὸ δὲ δοῦναι μᾶλον ἀδυνατώτερον." —

5. Τούτοις τοῖς λόγοις ἀποπεμφθέντες οἱ τοῦ βασιλέως πρέσβεις καὶ πρὸς τὸν βασιλέα πάντα ἀναλέξαντες, ἔδοξε τὰ ῥή † δείγματα. Καὶ δὴ τὴν ψυχὴν καμὼν καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἐλθὼν τῶν ῥημάτων, ὧν συνετάξατο τῷ Μουσταφᾷ ἄρτι ἐν τῇ Λήμνῳ νήσῳ διάγοντι, ἐξ ὅτου παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἐπέμφθη ἐξόριστος, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, μετακαλεῖται Δημήτριον Λάσκαριν τὸν Λεοντάριον, ἄνδρα καί, ὡς χρὴ εἰπεῖν, στρατηγὸν γενναῖον, εὐδοκιμήσαντα ἔν τε Λακεδαιμονίᾳ καὶ Θετταλίᾳ τὸ πρῶτον ζῶντος τοῦ ἐν αὐτῇ βασιλεύσαντος Ἰωάν-

---

8 οὔ *scripsi:* οὐ P: *delevit* Bek || 12 καβουρίδων P_1: καβούριδων P || 22 *linea desinente paginaque* ῥή P: *fortasse* ῥήματα ἀφιλίας *sive tantummodo* ῥητὰ *supplendum est.*

---

italiană redă locul numai cu: „nella anima sua rimase molto contristato" (ed. Bonn, p. 419). Rezumatorul codicelui grec 4 al Academiei Romîne, p. 33, care şi el l-a avut locul stricat, îl interpretează, rezumîndu-l astfel: αὐτὰ τὰ λόγια ἀνέφερον οἱ πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἐφάνησαν τόσα δαγκάματα „aceste vorbe solii le-au raportat împăratului şi i s-au părut tot atîtea înţepături". Poate că ar trebui întregit în ῥήματα ἀφιλίας δείγματα „cuvintele dovezi de duşmănie i s-au părut" sau numai în ῥητὰ δείγματα „raportînd totul împăratului, le-a socotit drept „anumite indicaţii". — *precum s-a arătat mai sus:* vz. XXII, 5. — *Ioan Paleolog:* e Ioan VII Paleolog vz. XVIII, 2.

Dimitrie avea pe lîngă el cele dintîi demnități și funcții. După moartea lui Ioan, împăratul trimite pe cel de-al treilea fecior al lui, dîndu-i coroana de despot al Tesaliei; pe Leondaris însă l-a chemat de acolo și-l ținea în Constantinopole pe lîngă sine ca pe un bărbat priceput și încercat în chestiunile militare.

Feciorii împăratului Manuil II Paleolog.

6. Căci împăratul Manuil a avut fericirea să aibă șase copii de partea bărbătească; dintre aceştia cel dintîi era Ioan, care a şi primit de la tatăl său coroana şi a fost proclamat împărat al romeilor; cel de-al doilea Teodor, pe care l-a pus despot în Lacedemonia; cel de-al treilea Andronic, care a fost făcut despot în Tesalia; al patrulea Constantin, care a şi primit părţile dinspre Marea Neagră [părţile dinspre Chazaria]; al cincilea Dimitrie şi al şaselea Toma, care stăteau cu tatăl, fiind copii brudii.

Obiceiul de succesiune la turci.

7. Atuncea împăratul, dus de nevoie, îi dă din Constantinopole lui Dimitrie Lascaris zece trireme, bine pregătite, și-l trimite în insula Lemnos cu ordinul să ia pe surghiunitul Mustafa cu Ţineit, de care înainte a fost vorba deseori, și cu ostașii de pe trireme să-i scoată în Chersones. Și pe Mustafa îl va pune sultan în Tracia, ca unul ce este fiu firesc al lui Baiazid, care a murit mai înainte, și moștenitor universal al puterii de stat părintești, al locurilor și țărilor; și aceasta s-a și făcut. Căci la turci era un obicei din vechime să nu se intereseze al cui băiat este acesta şi al cui acela, ci numai şi numai, dacă este coborîtor din Osman. Dacă însă nu este din aceeaşi tulpină, nu se poate să-i urmeze şi să-i dea cinstea de sultan.

Războaiele lor de pradă.

8. Dar să fac aici o expunere a mentalităţii turceşti, pe care o au ei de demult şi care ţine şi pînă azi; căci în urma acestei mentalităţi năvălesc cu vitejie asupra creştinilor şi-şi ridică monumente de biruinţă în contra lor şi întotdeauna ca nici un alt neam au avut parte de victorie. După ce turcii, pornind din Persia, au trecut graniţele Armeniei şi au început să prade părţile Capadociei-de-sus şi ale Licaoniei, au dat sfoară în ţară ca din partea sultanului, că oricine ar vrea să vină la năvală în contra necredincioşilor, să vină! Căci era naţia turcilor, ca nici un alt neam, iubitoare de prădăciuni şi nedreptăţi.

6 Cp. L. Chalc., I, 192, 11—14 şi G. Sfranţes, I, 124, 15—125, 14. — *părţile dinspre Chazaria:* aceste cuvinte nu-şi au nici un rost. Chazaria, un stat mare în nordul Mării Negre, aproape de la Nistru pînă la Volga, — spre sfîrşitul secolului al

νου τοῦ Παλαιολόγου, ἀνεψιοῦ τοῦ αὐτοκράτορος· καὶ γὰρ ὁ Δημήτριος οὗτος εἶχε τὰ πρῶτα τῶν τιμῶν παρ' αὐτῷ. Θανόντος δ' αὐτοῦ πέμπει τὸν τρίτον τῶν υἱέων αὐτοῦ στεφανώσας δεσπότην ἐν Θετταλίᾳ, τὸν δὲ Λεοντάριον μεταπέμψας ἐκεῖθεν εἶχεν ἐν Κωνσταντίνου πλησίον αὐτοῦ ὡς ἄνδρα συνετὸν καὶ περὶ τὰ στρατιωτικὰ δόκιμον. 134b

6. Καὶ γὰρ ηὐτύχει ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ ἐν ἓξ παισὶν ἄῤῥεσιν, ὧν ὁ πρῶτος ἦν Ἰωάννης, ὃς καὶ στεφθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνηγορεύθη· ὁ δεύτερος Θεόδωρος, ὃν καὶ δεσπότην Λακεδαιμονίας κατέστησεν· ὁ τρίτος Ἀνδρόνικος, ὃς καὶ Θετταλίας δεσπότης ἐγένετο· ὁ τέταρτος Κωνσταντῖνος, ὃς καὶ τὰ Ποντικὰ μέρη [τὰ πρὸς Χαζαρίαν] ἐκληρώσατο· πέμπτος δὲ Δημήτριος καὶ ἕκτος Θωμᾶς, οἳ καὶ σὺν τῷ πατρὶ διῆγον νήπια τυγχάνοντες.

7. Τότε οὖν χρείας κατεπειγούσης τριήρεις δέκα, ὡς χρή, ἐκ τῆς Κωνσταντίνου τῷ Δημητρίῳ τῷ Λάσκαρι παραδοὺς ἔπεμψεν ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ προστάξας αὐτὸν λαβεῖν τὸν ἐξόριστον Μουσταφᾶν σὺν τῷ πολλάκις προῤῥηθέντι Τζιναῒτ καὶ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐν Χεῤῥονήσῳ σὺν τῇ δυνάμει τῶν τριήρεων. Καὶ τὸν Μουσταφᾶν ἀρχηγὸν καταστήσει Θρᾴκης ὡς υἱὸν ὄντα φυσικὸν τοῦ προαποιχομένου Παγιαζῆτ καὶ ὡς καθολικὸν κληρονόμον τῶν πατρικῶν αὐτοῦ πραγμάτων, τόπων καὶ ἐπαρχιῶν· ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Καὶ γὰρ ἔθος ἦν ἀρχαῖον τοῖς Τούρκοις τὸ μὴ πολυπραγμονεῖν, τίνος οὗτος καὶ τίνος ἐκεῖνος παῖς, πλὴν καὶ μόνον, εἰ τοῦ Ὀτμὰν ἀπόγονόν ἐστι. Εἰ δ' οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς ῥίζης, ἀδύνατον ὑπείκειν καὶ ὡς ἀρχηγὸν τιμᾶν.

8. Ἄρξωμαι δὲ ἐντεῦθεν τὴν ἔκπαλαι γενομένην παρὰ τῶν Τούρκων ἐπίνοιαν διηγήσασθαι, ἣ καὶ ἄχρι τοῦ νῦν σῴζεται· καὶ δι' αὐτῆς ἀνδρείως τῶν 135b χριστιανῶν ἐφίστανται καὶ τρόπαια κατ' αὐτῶν διεγείρουσι καὶ ἐς ἀεὶ τὴν νικῶσαν ὡς οὐκ ἄλλο γένος κεκλήρωνται. Οἱ Τοῦρκοι κατάραντες ἐκ Περσίδος καὶ τὰ τῆς Ἀρμενίας ὅρια διαβάντες καὶ ἀρξάμενοι λεηλατεῖν τὰ τῆς ἄνω Καππαδοκίας μέρη καὶ τῆς Λυκαονίας, ἐκήρυττον ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἀρχηγοῦ διὰ τοῦ κήρυκος, ὡς, εἴ τις βούλοιτο εἰς ἐπιδρομὴν ἀπίστων ἐλθεῖν, ἐλθέτω. Ἦν γὰρ τὸ ἔθνος τῶν Τούρκων, ὡς οὐκ ἄλλο, φιλάρπαγον καὶ φιλάδικον. Πρὸς ἄλληλα

---

10 τὰ πρὸς χαζαρίαν P : *om.* I: *seclusi* || 20 ἀπόγονόν P : *vide et* 189,18 | ὑπείκειν Bull: ὑπεὶ P: ὑπήκειν P_1 || 22 ἄρξομαι P.

8-lea o prințesă chazară a ajuns împărăteasă în Bizanț, soțul ei fiind numit de aceea Leon IV Chazarul (780—785), — dispăruse de mult în timpul lui Duca. Vechea traducere italiană nici nu le are aceste cuvinte. Cred că e notă marginală a vreunui cititor sau copist, intrată apoi în text; și de aceea le-am scos din text.

8: *turcii pornind din Persia:* nu e Persia, Iranul propriu-zis, ci vastul imperiu turcoman; v. XVII, 7. —

Căci și între ei erau așa! Dar în contra creștinilor, ce să mai spun? Numai să fi auzit glasul crainicului chemînd la năvală, ceea ce pe limba lor se chiamă acchin, atunci cu toții de-a valma ca un rîu ce se revarsă, aleargă nechemați, în cete nenumărate, cei mai mulți fără vreo raniță sau traistă și fără lănci și iatagane, alții făcînd drumul pe jos, cei mai mulți cu nimic alta decît cu un ciomag în mîinile fiecăruia. Și pornind în contra creștinilor, îi prindeau ca oile, dumnezeu cu judecățile lui nepătrunse dînd această osîndă în contra noastră pentru mulțimea păcatelor neamului nostru. Și năvala lor ținînd neîntrerupt pînă acuma au cuprins nu numai ținuturile răsăritene, ci și ale Traciei, strivind cu desăvîrșire toate țările din Chersones și pînă la Istru și nu e zi în care să stea degeaba, ci dacă azi se făceau că au revenit la relații de pace cu sîrbii, mîine prădau în părțile Aticei și Lacedemoniei, ale Ahaiei și Eladei. Poimîine, dacă, în aparență, legau pace cu statul bizantin, plînset și vaiet se revărsa asupra sîrbilor, apoi asupra bulgarilor, după aceea asupra albanezilor; și așa necontenit, orice popor incult sau civilizat, barbarii n-au încetat să-l bîntuiască și nu încetează nici pînă azi și, precum cred, nici nu vor înceta, pînă ce nu o să primim în inima noastră frica de dumnezeu. Căci păcătuim față de dumnezeire și, deși sîntem botezați în numele tatălui și al fiului și sfîntului duh, al unui singur dumnezeu, totuși nu ținem seama de el și călcăm poruncile singurului dumnezeu adevărat; și de aceea am fost dați pe mîna celor fără de dumnezeu și pe drept sîntem pedepsiți de ei, căci bună și dreaptă este hotărîrea lui dumnezeu.

Și nu numai neamurile cele atît de multe și numeroase pînă la Istru, le-au înfrînt pînă la capăt, ci și dincolo de Istru pe romîni; și pe înșiși ungurii, mulțime fără de număr, i-au făcut puțini; și nu numai turcii din părțile vecine, cei din Tracia, din Atica, din Iliric, din Hemimont și cei vecini cu Serbia străbat prădînd; — și cît despre mine, e astăzi mult mai mult popor turc de la strîmtoarea lîngă Galipoli și pînă la Istru decît acela care locuiește în părțile Anatoliei, adică popor turc ce-i supus sultanului coborîtor din urmașii lui Osman; — ci și turcii din pămîntul Asiei și cei ce locuiesc în Frigia, — dar ce spun? — cei din Licaonia, cei din hotarele Armeniei, din Amasia, Capadocia, Cilicia, Licia și Caria vin pînă la Dunăre pe jos, ca să prade pe creștini. Și chiar dacă ar năvăli de zeci de mii de ori asupra unei țări din cele mai mici, ci totuși

---

ἀκκήν *acchin*: turcește, incursiune de pradă și jaf; vz. G. Moravcsik, II, 65 s.v. — ἐπισπώντων e genitiv absolut; de subînțeles τῶν Τούρκων și de aceea am adăugat πρὸς, „Poimîine trăgînd spre pace statul bizantin, în aparență". Bekker suprimă τὰ legînd ἐπισπώντων cu Ῥωμαίων, dar nu bizantinii erau aceia care încheiau pace·

γάρ ἦν· εἰ δὲ κατὰ χριστιανῶν, τί χρὴ καὶ λέγειν; Καὶ εἰ μόνον τὴν τοῦ κήρυκος φωνὴν ἀκούσωσι ὡς πρὸς ἐπιδρομήν, ὃ καλεῖται κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶτταν ἀκκήν, τότε πάντες χύδην καὶ ὡς ποταμὸς ῥέων αὐτόκλητοι,ἄνευ βαλαντίου καὶ πήρας, οἱ πλεῖστοι καὶ αἰχμῶν καὶ ἀκινακῶν, ἕτεροι πεζοὶ τὴν πορείαν μυριαρίθμους παρεμβολὰς στοιχήσαντες θέουσιν, οὐκ ἄλλο οἱ πλέονες ἀλλ' ἢ ῥόπαλον ταῖς ἑκάστου χερσί. Καὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ὁρμῶντες ὡς πρόβατα τούτους ἐζώγρων, ἀῤῥήτοις Θεοῦ κρίμασι τοῦτο καθ' ἡμῶν τὸ ψήφισμα δεδωκότος ἕνεκα πλήθους ἁμαρτιῶν τοῦ ἡμετέρου γένους. Καὶ ἡ ἐπιδρομὴ ἡ συνεχὴς κρατοῦσα ἄχρι τοῦ νῦν, οὐ μόνον τὰ ἀνατολικὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Θρᾴκης κρατήσαντες, ἀπὸ Χεῤῥονήσου μέχρι τοῦ Ἴστρου πάσας τὰς ἐπαρχίας καθυποτάξαντες, τὸ καθεκάστην μὴ ἀμελοῦντες, ἀλλὰ σήμερον πρὸς εἰρήνην μετασχηματιζόμενοι 136b τοῖς Σέρβοις, αὔριον τὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Λακεδαιμονίας, Ἀχαΐας καὶ Ἑλλάδος ἐληΐζοντο. Μετὰ τὴν αὔριον δὲ τὰ τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἐδόκει, ⟨πρὸς⟩ τὴν εἰρήνην ἐπισπῶντων, θρῆνος καὶ οὐαὶ τοῖς Σέρβοις ἐπέῤῥεεν, εἶτα Βουλγάροις, μετέπειτα Ἀλβανίταις· καὶ καθεξῆς λυμαίνοντες ἅπαν ἄγριόν τε καὶ ἥμερον ἔθνος οἱ βάρβαροι οὐκ ἐπαύοντο καὶ οὐ παύονται ἄχρι τὴν σήμερον· ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ οὐ παύσονται, ἄχρις ἂν ἡμεῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐν νῷ λάβωμεν. Καὶ γὰρ εἰς τὸ Θεῖον ἡμεῖς ἀσεβοῦντες, βάπτισμα ἔχοντες εἰς ὄνομα πατρός, υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, τῆς μιᾶς θεότητος, καὶ τούτου καταφρονοῦντες, ἀθετοῦμεν τὰς ἐντολὰς τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ· τοῖς ἀσεβέσι παρεδόθημεν καὶ δικαίως ὑπ' αὐτῶν κολαζόμεθα, τοῦ Θεοῦ τοῦτο καλῶς καὶ δικαίως ὁρίσαντος.

Καὶ οὐ μόνον τὰ πρὸ τοῦ Ἴστρου μυριάριθμα ἔθνη καὶ πάμπολλα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Ἴστρον Βλάχους εἰς τέλος ταπεινώσαντες, Οὔννους αὐτούς, τὴν ἀμέτρητον πληθύν, εὐδιάμετρον κατεργάσαντες, καὶ οὐ μόνον οἱ γειτνιῶντες Τοῦρκοι κατατρέχουσιν, οἱ τῆς Θρᾴκης, οἱ τῆς Ἀττικῆς, οἱ τοῦ Ἰλλυρικοῦ, οἱ τοῦ Αἱμιμόντου καὶ οἱ γειτνιῶντες Σερβίαν· — καὶ γὰρ ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, πολὺ πλέον τυγχάνει τὸ γένος τοῦτο τὴν σήμερον ἀπὸ πορθμοῦ Καλλιουπόλεως ἄχρι τοῦ Ἴστρου παρ' ὅσον ἐν τοῖς τῆς Ἀνατολῆς μέρεσι τὸ κατοικοῦν, λέγω τὸ ὑπήκοον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐκ τῶν Ὀθμάν· — ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἀσιάτιδος γῆς καὶ 137b οἱ τὴν Φρυγίαν οἰκοῦντες, καὶ τί λέγω; Λυκάονες, οἱ ἐν τοῖς Ἀρμενίων ὁρίοις κείμενοι, Ἀμασινοί, Καππαδόκαι, Κίλικες, Λύκιοι, Κᾶρες ἄχρι Δανούβιος πεζοὶ τὴν πορείαν ποιοῦντες ἕνεκα τοῦ κλέψαι χριστιανόν. Καὶ γὰρ εἰ μυριάκις μύριοι

---

4 ἀκκινάκων P || 13 τὰ P : *delevit* Bek | πρὸς *supplevi.*

---

cînd cu unii cînd cu alţi, ci Turcii; şi construcţia genitivului absolut, Duca o foloseşte în chip destul de liber; vezi Indice gramatical. — *Iliric: Illyricum* e numele roman pentru Iliria; *Hemimont:* a fost o provincie romană în Tracia la poalele Balcanilor (Haemus) în împărţirea administrativă de mai tîrziu a imperiului roman.

intră ca nişte hoţi, pradă şi pleacă. Acest lucru, toată Tracia pînă în Dalmaţia a făcut-o pustie; acest lucru pe albanezi, fiind popor nenumărat, i-a micşorat mult, tot aşa pe romîni; pe sîrbi şi pe bizantini i-a nimicit pînă la capăt.

Originea şi organizarea corpului ieniceresc.

9. Şi din aceştia, ajungînd astfel robi de război, a cincea parte din captura de război, după legea cea nouă a lor, o dau sultanului şi o închină această a cincea parte statului şi aceasta e partea cea mai bună şi mai aleasă. După aceea, funcţionarii fiscali ai sultanului şi de-ai statului, unde văd între prizonieri un tînăr voinic, îl cumpără pe un preţ de nimic şi-l trec pe seama statului sub nume de rob. Şi pe aceştia sultanul îi numeşte oastea cea nouă, pe limba lor însă ieniceri, pe care îi şi aduce la legea lui fără de dumnezeu şi tăindu-i împrejur, îi numeşte cu totul ai săi şi le dă foarte multe daruri şi-i pune în cele mai strălucite funcţii şi-i înzestrează cu moşii şi privilegii nu din cele mai mici şi din tot felul de alte bunuri şi mănîncă şi bea împreună cu ei şi-i înconjoară cu dragoste ca tatăl pe copiii săi; şi aceştia cine-s? păstori de capre şi oi, văcari şi porcari, băieţi de ţărani şi herghelegii. Şi aceia în faţa unei purtări ca aceasta, pentru sultan viaţa lor o socotesc întru nimic, şi în timp de război pentru mărirea de care se bucură, ca să nu o piardă, fac sforţări supraomeneşti şi dobîndesc victoria. Şi semnul după care pot fi recunoscuţi aceştia este acoperămîntul capului care în limba romeilor de toate zilele se chiamă zarcula. Căci în mod obişnuit toţi turcii întrebuinţează acelaşi acoperămînt al capului; şi anume toţi cîţi sînt din oameni de rînd şi din nobili, îl întrebuinţează de culoare roşie purpurie; cei de origine străină însă care au căzut sub jugul robiei şi au fost înscrişi robi ai sultanului, aceştia poartă pe cap învelişuri albe dintr-o pîslă foarte albă, ca o jumătate de sferă, cît să încapă capul, deasupra pe creştet mai prisosind ca de o palmă şi terminîndu-se într-o formă ascuţită. Şi această formaţie nouă de armată sporeşte an de an foarte mult şi la una se numără de o sută de ori una, căci robii dobîndesc alţi robi şi robii robilor iar robi; şi toţi se cheamă robi ai sultanului. Şi între ei nu-i nici un turc nici arab, ci toţi copii de creştini: greci, sîrbi, bulgari, romîni, unguri, care îmbrăţişînd legea lui fără de dumnezeu, se îmbuibează de plăcerile lumii acesteia ca porcii în

---

i-a nimicit pînă la capăt: în acest § 8, Duca a prins bine şi cu talent caracterul fostului imperiu otoman de stat organizat milităreşte şi trăind din prada şi tributurile de razboi.

9: Cp. L. Chalc., II, 7, 23 — 10,8. — προνοίας (privilegiu, favoare, feud)... ἀγαθῶν sînt genitive partitive ca şi ὀφφικίων λαμπρότατα subînţelegîndu-se că din toate acestea ienicerilor li se dă ce e mai bun şi mai de seamă. — *Păstori, văcari şi*

ἐπέλθωσι τῇ τυχούσῃ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ ληστρικῶς ἐπεμβαίνουσι καὶ ἁρπάζοντες φεύγουσι. Τοῦτο τὴν Θρᾴκην πᾶσαν ἄχρι Δαλματίας ἔρημον ἀπειργάσατο· τοῦτο τοὺς Ἀλβανούς, γένος ὑπὲρ ἀριθμὸν ὄν, εὐαριθμήτους ἐποίησεν· Βλάχους ὁμοίως· Σέρβους καὶ Ῥωμαίους εἰς τέλος ἠφάνισεν.

9. Τούτων οὕτως αἰχμαλωτιζομένων, τὸ πέμπτον τῶν λαφύρων τῷ ἀρχηγῷ προσκυροῦσι κατὰ τὴν αὐτῶν νεαρὰν καὶ ἀφοσιοῦσι τοῦτο τὸ πέμπτον τῇ ἀρχῇ καὶ ταῦτα τὰ κρείττονα. Εἶτα καὶ οἱ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς ἐξισωταί, ὅπου δ' ἂν νέον καὶ εὔρωστον ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἴδωσι, τοῦτον δι' ἐλαχίστου τιμήματος ὠνήσαντες εἰσποιητὸν τῇ ἀρχῇ καὶ δοῦλον κατονομάζουσι. Καὶ τούτους ὁ ἀρχηγὸς νεόλεκτον στρατόν, κατὰ δὲ τὴν αὐτῶν γλῶτταν γενίτζεροι, καλεῖ, οὓς καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ δυσσέβειαν μετάγων καὶ περιτέμνων οἰκείους αὐτῷ κατονομάζει, δοὺς αὐτοῖς πάμπολλα δῶρα καὶ ὀφφικίων τὰ λαμπρότατα, προνοίας οὐ τῆς τυχούσης καὶ παντοίων ἄλλων ἀγαθῶν, ὁμοτραπέζους καὶ συμπότας ποιῶν αὐτούς, ἔχων εἰς αὐτοὺς στοργὴν ὡς πατὴρ πρὸς τέκνα· καὶ ταῦτα τίνας; αἰπόλεις 138b καὶ ποιμένας βουκόλους τε καὶ χοιροβόσκους, γεωργῶν παῖδας καὶ ἱπποφόρβων. Πρὸς γὰρ τὴν τοιαύτην διάθεσιν κἀκεῖνοι ὑπὲρ τοῦ ἀρχηγοῦ τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς οὐδὲν λογίζοντες, μᾶλλον ὑπὲρ τῆς δόξης, ἧς ἔτυχον ἀπολαύοντες, ἵνα μὴ ἐκπέσωσι ταύτης, πάσχουσιν ἐν καιρῷ πολέμου ὑπέρ ἄνδρας καὶ τήν νικῶσαν λαμβάνουσι. Τὸ γνωριστικὸν δὲ σημείωμα τούτων τὸ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα, ὃ κατὰ τὴν κοινὴν γλῶτταν Ῥωμαῖοι ζαρκολᾶν λέγουσι· καὶ γὰρ κοινῇ πάντες Τοῦρκοι τὸ αὐτὸ χρῶντες ὡς κεφαλῆς περιβόλαιον, οἱ μὲν πάντες, ὅσοι ἐξ ἰδιωτῶν καὶ ἐξ εὐγενῶν τυγχάνουσι, κοκκινοβαφὲς τοῦτο χρῶνται, ὅσοι δὲ τῶν ἀλλογενῶν τῷ τῆς δουλείας ὑπέπεσον ζυγῷ γραφέντες δοῦλοι τοῦ ἀρχηγοῦ, οὗτοι λευκόχροα φοροῦσι τὰ τῆς κεφαλῆς περιβόλαια ἐκ πίλου λευκοτάτου, ἡμισφαιρές, ὅσον χωρεῖν κεφαλή, ἔχον περιττεῦον ἄνωθεν τῆς κορυφῆς, ὅσον καὶ σπιθαμῆς εἰς ὀξὺ καταλῆγον. Τοῦτο τοίνυν τὸ νεόλεκτον σύνταγμα καθ' ἕκαστον ἔτος ὑπερπεριττεῦόν ἐστι καὶ εἰς τὸ ἓν ἑκατοντάκις ἓν ἀριθμεῖται, καὶ γὰρ δοῦλοι δούλους κτῶνται καὶ τῶν δούλων οἱ δοῦλοι δούλους· καὶ πάντες ὀνομάζονται καὶ εἰσὶ τοῦ ἀρχηγοῦ δοῦλοι. Οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς οὔτε Τοῦρκος οὔτ' Ἄραψ, ἀλλὰ πάντες χριστιανῶν παῖδες· Ῥωμαίων, Σέρβων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων, Βλάχων καὶ Οὔννων, οἵτινες ἀσεβήσαντες καὶ τοῦ παρόντος τὰς ἀπολαύσεις ὡς χοῖροι λαχάνων 139b

---

3 ὄν *scripsi:* ὄντα P || 10 γενήτζερη P || 17 ἀπολαύοντες *scripsi:* ἀπολαβόντες P | 20 κοινῇ Bek: κοινοί P || 25 κεφαλή P: κεφαλὴν Bek.

---

porcari...: așa se și explică foarte bine tăria și vitejia cea mare a corpului de armată ienicerești. — *zarcula:* fes; vz. XXI. 12. — *înscriși robi ai sultanului:* adică în corpul ienicerilor.

grădina de zarzavat şi ca turbaţi asemenea unor cîini poartă mereu o neîmpăcată ură de moarte asupra celor de un neam cu ei. Şi precum am spus mai sus, că poporul turc trece uşor de la un sultan la altul, numai ca noul sultan care a luat acuma de curînd domnia, să fie din aceeaşi spiţă a lui Osman şi nu din alta, şi atuncea şi acest corp de ieniceri, a cărui istorie am făcut-o, şi-a însuşit şi el aceeaşi pornire; şi e de ajuns ca noul domn să fie un coborîtor din Osman. Căci toţi coborîtorii din Osman sînt socotiţi şi sînt patroni ai lor şi aceştia îi au pe dînşii ca robi cărora le-au dat libertatea. Cînd însă domnia a alunecat de la unul la celălalt, fie de la tatăl la fecior sau la un frate de la alt frate, către care norocul să-şi fi întors faţa, acolo stă alăturea cu toată credinţa şi corpul de ieniceri.

Dar să începem din nou istorisirea, de unde a şi început povestirea acestei digresiuni.

Mustafa proclamat sultan.

XXIV. Dimitrie a luat pe Mustafa care era feciorul lui Ilderim, precum s-a arătat mai sus, şi cu el pe Ţineit, de care deseori s-a vorbit mai înainte, şi după ce mai întîi i-a legat cu jurămînt, că Mustafa nu va călca niciodată voia împăratului, ci întotdeauna îi va fi ascultător ca un fiu faţă de tatăl său, dîndu-i spre încredinţare şi pe fiul său, au încheiat un tratat, că va da împăratului Galipoli din Chersones, apoi părţile dinspre Marea Neagră pînă la graniţele Ţării Romîneşti şi din Tesalia pînă la Ierisos şi Sfîntul Munte şi alte cîteva cule greu de biruit şi de ajuns la ele; aşadar după ce le-a luat jurămîntul, au ridicat pînzele şi a plecat asupra cetăţii Galipoli.

2. Dar şi oamenii lui Murad au luat în cetate toate măsurile de siguranţă, precum trebuia, şi ducînd vasele şi triremele în port şi ocupînd bine turnul din port cu oamenii de luptă, şedeau şi aşteptau războiul. Dimitrie însă debarcînd pe Ţineit cu puţinii turci pe care îi aveau, şi oaste bizantină nu puţină, a început să ridice război. Şi armata de origine grecolatină din Galipoli şi cea de origină băştinaşă ieşind de-a dreptul la atac, n-au fost în stare să-i reziste lui Ţineit, căci era omul

---

XXIV, 1 — XXV, 3: cp. G. Sfranţes, 1029 A—D şi L. Chalc., II, 1, 4 — 5, 9, precum şi G. Sfranţes I, 117, 20 — 119, 10.

1: *s-a arătat mai sus:* vz. XVIII, 4. — *s-a vorbit deseori mai înainte:* vz. XVIII, 5 şi indice la Ţineit. — *părţile dinspre Marea Neagră pînă în graniţele Ţării Romîneşti:* In împrejurări analoge Duca precizează de obicei „pînă în Dunăre" (μέχρι Δανούβεως V, 5); sau cînd Musulman i-a cedat mai înainte împăratului Manuil II Paleolog cetăţile de pe ţărmul Mării Negre, spune că i le-a cedat „din Bosfor, pînă la Varna" (μέχρι Βάρνας XVIII, 2). Precizînd de astă dată că cedarea s-a făcut „pînă în graniţele Ţării Romîneşti" (ἄχρις ὁρίων Βλαχίας),

κατατρυφῶντες, παρόμοιοι κύνεσι λύτταν νοσοῦντες κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἔχθραν ἄσπονδον θανατηφόρον ἀεὶ φέρουσι. Ὡς γὰρ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ ὑπήκοον μεταβάλλεται ἐξ ἄλλου εἰς ἕτερον ἀρχηγὸν εὐκόλως, πλὴν ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης τοῦ Ὀθμὰν εἶναι τὸν ἤδη τὸν νεωστὶ ἄρξαντα καὶ οὐκ ἄλλοθεν, καὶ τὸ δοῦλον φῦλον, ὃ διήλθομεν τὴν ἱστορίαν, καὶ αὐτὸ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν κέκτηται· ἀρκεῖ γὰρ εἶναι τὸν νέαρχον Ὀθμάνιον. Πάντες γὰρ οἱ Ὀθμάνιοι πάτρωνες αὐτῶν λογίζονται καὶ εἰσὶ καὶ αὐτοὶ ὡς ἰδίους ἀπελευθέρους αὐτοὺς ἔχουσι. Ἐπὰν δὲ ῥεύσῃ ἡ ἀρχὴ ἐξ ἄλλου εἰς ἕτερον ἢ ἐκ πατρὸς πρὸς υἱὸν ἢ εἰς ἀδελφὸν ἐξ ἀδελφοῦ, τὸν ὃν ἡ τύχη καλῶς προσβλέψῃ, ἐκεῖ καὶ τὸ δοῦλον πιστότατα τὴν παράστασιν ἀπεργάζεται.

Ἀρξώμεθα δὲ πάλιν τὴν ἱστορίαν, ὅθεν καὶ ὁ λόγος τοῦ διηγήματος ἤρξατο.

XXIV. Ὁ Δημήτριος λαβὼν τὸν Μουσταφᾶν, υἱὸν ὄντα τοῦ Ἰλτρήμ, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν προῤῥηθέντα πολλάκις Τζιναήτ, ὅρκοις αὐτοὺς ἀσφαλίσας πρότερον, ὡς ⟨ὁ Μουσταφᾶς⟩ οὐκ ἀθετήσει ποτὲ τὴν βασιλικὴν βουλήν, ἀλλὰ ἀεὶ ἔσται ὑπήκοος ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, δοὺς αὐτῷ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς πίστιν, καὶ συνθήκας ποιήσαντες δώσειν τῷ βασιλεῖ τὴν ἐν Χεῤῥονήσῳ Καλλιούπολιν καὶ τὰ Ποντικὰ μέρη ἄχρις ὁρίων Βλαχίας καὶ τὰ τῆς Θεσ- 140b
σαλίας ἄχρι Ἐρρισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἄλλα τινὰ δύσδοτα καὶ δυσκατέργαστα δώματα, ἀσφαλίσαντες οὖν αὐτοὺς ὅρκοις καὶ τὰ ἱστία πτερώσαντες ἐπὶ τὴν Καλλιούπολιν ἔπλευσαν.

2. Καὶ δὴ καὶ οἱ τοῦ Μουρὰτ ἀσφαλίσαντες, ὡς ἔδει, τὸ πολίχνιον καὶ ἐν τῷ λιμένι τὰς σκάφας καὶ τὰς τριήρεις εἰσάξαντες καὶ τοὺς πολεμιστὰς ἐπὶ τὸν πύργον τὸν ἐν τῷ λιμένι καλῶς ἐφαρμόσαντες, ἐκάθηντο προσδεχόμενοι πόλεμον. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐξαγαγὼν τὸν Τζιναήτην μετ' ὀλίγων, ὧν εἶχον, Τούρκων καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγον στρατὸν, ἤρξατο πόλεμον αἴρειν. Καὶ δὴ τὸ βασμουλικὸν τῆς Καλλιουπόλεως καὶ τὸ δημοτικὸν κατὰ πρόσωπον μαχεσάμενοι οὐκ ἦσαν ἀρκοῦντες εἰς ἀντίστασιν τῷ Τζιναήτ, ἀνδρεῖος γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ περὶ

---

4 *post* ἤδη *addere vult* καὶ *vel* τεθνεῶτα καὶ Bull || 8 ῥεύσῃ Bek: ῥεύσει P || 9 προσβλέψει P || 11 ἀρξόμεθα P || 15 ὁ Μουσταφᾶς *addidi:* el Mustafa I: *om.* P || 25 μεθ' ὀλίγων P.

---

acest fel de precizare pare să fie o dovadă, că pe la 1421 stăpînirea Țării Romînești dincolo de Dunăre, adică în Dobrogea, căci e vorba de „părțile dinspre Marea Neagră", se întindea mult spre sud, încît cesiunile lui Mustafa să poată ajunge pînă în granița Țării Romînești. Știrea aceasta din cronica lui Duca e cu atît mai importantă, cu cît e adeverită și prin documente care, în titlul ce i-l dau lui Mircea cel Bătrîn, îi arată stăpînirea pătrunzînd departe în dreapta Dunării, numindu-l „stăpînitor și pînă în hotarele Odriului" (Adrianopolei) ; vz. A. Sacerdoțeanu, *Din Arhiva mănăstirii Cozia,* în „Hrisovul" VI. 1946, p. 65—67. — δώματα textual case ; dar fiind vorba de clădiri întărite în locuri greu de pătruns, am tradus *cule.*

2 : βασμουλικόν tot așa și XXVIII, 3, dar și γασμουλικόν XXVII, 1 : Explicarea cuvîntului ne-o dă cel mai bine G. Pahimer : Γασμοῦλοι, οὓς ἂν Ῥωμαῖος διγενεῖς εἴποι, ἐκ Ῥωμαίων γυναικῶν γεννηθέντες τοῖς Ἰταλοῖς (ed. Bonn, vol I, 309, 14: „Gasmuli pe care un Bizantin i-ar putea numi de origine dublă, născuți din mame bizantine și tați italieni". Și istorisind că Mihail VIII Paleolog se bizuia pe marinari gasmuli, scrie despre ei :

viteaz și cu foarte multă experiență în arta războiului ca nimeni din turcii de atunci. Şi atunci cei din oraș, fără să și vrea, dau dos și o iau la fugă. Mustafa văzînd aceasta, a prins la curaj şi cu multă îndrăzneală, iese şi el din trireme. Şi aprig s-au războit pînă seara; seara, Mustafa cu Dimitrie se urcă din nou în trirema împărătească şi, stînd amîndoi pe pupă, Mustafa îi somează pe adversari să stea înaintea lui fără nici o frică față în față, încredințîndu-i că vrea să le vorbească puţine cuvinte în interesul statului şi în acea vorbire a început să le cuvînteze chiar aşa: „Bărbaţi, ştiţi bine că sînt feciorul lui Ilderim şi voi ieniceri de-ai tatălui meu. Cum se face că nu daţi stima cuvenită domnului vostru? Nu ştiţi că acela care a domnit mai înainte era fratele meu? Şi el pe celălalt frate l-a ucis şi a deţinut pe nedrept domnia pînă acuma şi pe mine m-a pus pe drumuri şi pînă acuma m-a dat în închisoare pe mîna romeilor, dar acuma cu voia lui dumnezeu norocul şi-a întors faţa către mine şi-mi netezeşte calea, spre a mă duce la domnia părintească; şi voi vă împotriviţi soartei şi nu o lăsaţi să-şi meargă drumul înainte?! Dacă deci o să vă plecaţi spre mine şi o să treceţi de partea mea şi-mi veţi da calea ce duce la Adrianopole la casa tatălui meu, îmi veţi fi de acuma nu robi, ci fraţi şi eu faţă de voi, voi păstra bunăvoinţa tatălui meu şi la favoruri voi adăuga din belşug alte favoruri şi la daruri alte daruri. Dacă însă o să vă împotriviţi, eu voi ajunge stăpîn pe puterea părintească, fiindcă soarta îmi stă într-ajutor şi părintele meu împăratul bizantin mă susţine din răsputeri; căci lui Murad nu i se va da drumul înspre părţile de apus. După ce însă o să fiu stăpîn pe ale mele şi o să am timp, eu vă voi judeca". Ajungînd aceste cuvinte la urechile lor, unii din conducători au trecut la el şi i s-au închinat şi alţii după ei. Dimineaţa ieşind din trireme cu Ţineit, au încălecat şi, dînd semnalul de luptă, au pornit ca la război, cu bizantinii şi turcii înarmaţi de pe trireme. Şi atuncea toată mulţimea poporului, cîţi erau sub arme şi care veniseră ca privitori, în aceeaşi oră i-au făcut închinăciune şi toţi îl aclamau ca sultan şi urmaş al lui Osman. Şi au curs pînă seara satele din jur şi i se închinau şi-l aclamau. Cei dinăuntrul cetăţuii însă n-au voit să se dea, ci rezistau, grăind şi făcînd urări cu glas mare pentru Murad ca sultan al lor şi domn a toate, iar pe Mustafa ocărîndu-l. Şi atunci Mustafa ridicîndu-se cu cetele de ostaşi, pleacă spre Examilion din Chersones şi toţi locuitorii Chersonesului şi cei afară de Chersones alergau, aclamîndu-l sultan, iar Dimitrie a rămas să asedieze cetăţuia din Galipoli.

„care în limba italiană s-ar putea numi amestecaţi, căci erau născuţi din bizantini şi italieni; şi-a recrutat marinari din ei, căci de la bizantini aveau moştenită în

τὰ πολεμικὰ ἐμπειρότατος ὡς οὐδεὶς τῶν τότε Τούρκων. Τότε καὶ μὴ θέλοντες νῶτα δίδωσι καὶ εἰς φυγὴν οἱ τῆς πόλεως ἐτρέποντο. Ὁ Μουσταφᾶς οὖν ταῦτα ὁρῶν καὶ θάρσους πλήρης γενόμενος σὺν πολλῷ τῷ θράσει ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς τῶν τριήρεων. Καὶ δὴ ἕως ἑσπέρας ἀρεϊκῶς πολεμήσαντες, τῇ ἑσπέρᾳ πάλιν ὁ Μουσταφᾶς σὺν τῷ Δημητρίῳ ἐν τῇ βασιλικῇ τριήρει εἰσελθόντες καὶ ἄμφω ἐν τῇ πρύμνᾳ καθίσαντες καὶ κελεύσας ἀφόβως τοὺς ἐναντίους ἀπέναντι τούτου κατὰ πρόσωπον στάντας, πίστεις δούς, ὡς ὀλίγους τινὰς λόγους συνάρῃ μετ' αὐτῶν εἰς συμφέρον τῆς πολιτείας, ἤρξατο δὲ δημηγορήσας αὐτολεξεὶ οὕτως· „Ὦ ἄνδρες, οἴδατε ἀκριβῶς, ὅτι τοῦ Ἰλτρὴμ ὑπάρχω υἱός, ὑμεῖς δὲ δοῦλοι τοῦ 141b
μου πατρός. Τίνι τρόπῳ τὸ σέβας οὐκ ἀπονέμετε τῷ κυρίῳ ὑμῶν; Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ προαυθεντεύσας ὑπῆρχεν ἐμὸς ἀδελφός; Κἀκεῖνος τὸν ἕτερον τῶν ἀδελφῶν φονεύσας καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἄχρι τοῦ νῦν ἀδίκως παραλαβών, ἐμὲ φυγάδα καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν χερσὶ Ῥωμαίων ἔγκλειστον ἀποκαταστήσας, νῦν Θεοῦ νεύσει πρός με τῆς τύχης ἱλαρῶς ἐπιβλεψάσης καὶ ἀπροσκόπτως προτρεχούσης εἰσάξαι με εἰς τὴν πατρικὴν ἡγεμονίαν, ὑμεῖς ἀντωθεῖτε ταύτην καὶ οὐκ ἐᾶτε προβῆναι; Εἰ μὲν οὖν νεύσητε πρός με καὶ παραχωρήσητέ μοι καὶ δώσετε τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσάν μοι ἐν τῇ Ἀδριανοῦ ἐν τῷ οἴκῳ τῷ πατρικῷ, ἔσεσθέ μοι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ δοῦλοι, ἀλλ' ἀδελφοὶ καὶ τὴν πατρικὴν εὔνοιαν φυλάξω εἰς ὑμᾶς καὶ ὑπερεκθήσω ταῖς χάρισι χάριτας καὶ ταῖς δωρεαῖς δωρεάς. Εἰ δ' ἀντισταθείητε, ἐγὼ μὲν ἐγκρατὴς γενήσομαι τῶν πραγμάτων τῶν πατρικῶν συνεργούσης τῆς τύχης καὶ συγκοπιῶντος τοῦ ἐμοῦ πατρὸς τοῦ βασιλέως· καὶ γὰρ τῷ Μουρὰτ οὐ χορηγηθήσεται ἡ πρὸς τὰ ἑσπέρια ἀπάγουσα ὁδός. Ἐπὰν δὲ γενήσομαι κύριος τῶν ἐμῶν καὶ λάβω καιρόν, ἐγὼ ὑμᾶς κρινῶ.“ — Τούτων οὕτως ἐνωτισθέντων αὐτόμολοι τῶν προυχόντων τινὲς ἦλθον καὶ προσεκύνουν καὶ μετ' ἐκείνους ἕτεροι. Πρωΐας δὲ ἐξελθὼν ἐκ τῶν τριήρεων σὺν τῷ Τζιναὴτ καὶ ἐπιβάντες ἵπποις καὶ τὸ ἐνυάλιον ἠχήσαντες, ἐκ τῶν τριήρεων ὥρμησαν ὡς πρὸς πόλεμον σὺν τοῖς ἐνόπλοις Ῥωμαίοις τε καὶ Τούρκοις. Καὶ δὴ τὸ τοῦ δήμου πλῆθος ἅπαν, ὅσον 142b
ἔνοπλον καὶ ὅσον θεατρῶδες, αὔθωρὸν ἀπένειμαν τὴν προσκύνησιν καὶ πάντες εὐφήμουν αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν καὶ τοῦ Ὀτμὰν ἀπόγονον. Καὶ συνέῤῥεον ἄχρις ἑσπέρας αἱ πέριξ κῶμαι καὶ προσκυνοῦντες εὐφήμουν. Οἱ δὲ τοῦ πολιχνίου ἐντὸς οὐκ ἐνεδίδουν, ἀλλ' ἀνθίσταντο λέγοντες καὶ ὑψηλῇ τῇ φωνῇ φημίζοντες τῷ Μουρὰτ ὡς ἀρχηγῷ αὐτῶν καὶ καθολικῷ δεσπότῃ, τὸν δὲ Μουσταφᾶν ὀνειδίζοντες. Τότε ὁ Μουσταφᾶς ἀπάρας τὰς δυνάμεις πρὸς τὸ Ἑξαμίλιον τῆς Χεῤῥονήσου ἔξεισι καὶ πάντες οἱ τῆς Χεῤῥονήσου καὶ τῶν ἔξω συνέθεον εὐφημοῦντες, ὁ δὲ Δημήτριος ἐπολιόρκει τὸ φρούριον τῆς Καλλιουπόλεως.

---

16 νεύσειτε P : νευσετε Bull.

---

război prevederea și priceperea, iar de la latini impetuozitatea și îndrăzneala". *(ibid.,* I, 188. 8). Vezi și Glosar la Pahimer, ed. Bonn, vol. I, 550 s.v. și K. Krum*bacher, Gesch. der byz. Lit.,* ed. 2, p. 838, punct 4. — *Examilion din Chersones* : v. X 5.

Vizirul Baiazid e învins de Mustafa.

3. Dar să ne întoarcem acum la întîmplările cu Murad şi să arătăm cum şi în ce chip a luat domnia şi cum planurile bizantine au fost în zadar şi în ce chip Mustafa a fugit şi a fost ucis şi cum Ţineit, părăsindu-l a scăpat.

Murad, precum cuvîntul mai înainte a arătat, se afla în Brusa; şi zi de zi, partea mai de seamă din supuşi venea la el, ca unii ce doreau să-i exprime condoleanţe la moartea tatălui şi să-i aducă felicitări la intrarea în domnie, cînd deodată vin oameni din Lampsac cu ştirea, că la Galipoli-s trireme foarte multe şi strigăte şi larmă şi sunete de trîmbiţe şi tobe şi pocnituri în meterezele zidurilor şi steaguri oarecare de-ale duşmanilor. Cei mai încercaţi şi mai străluciţi din oamenii de frunte ai lui Murad aveau de mult pizmă pe Baiazid, ca unul ce se ridica peste orice demnitate şi era foarte îngîmfat şi pe toţi îi socotea de nimic, căci şi era omul foarte semeţ şi-şi rîdea de mulţi; şi acuma ei aflară prilej potrivit care să le aducă o izbîndă, căci Murad era tînăr şi frînele domniei nu le ţinea încă în mîinile lui, ci tirania bătea din picioare încolo şi încoace ca un mînz neînvăţat şi nu ţinea seama de băiat, — în el nu era nici o scînteie de iniţiativă, ci mai mult o înclinare şi o atitudine peste măsură către părerile paşalelor, — şi atunci au început să spună către el: „Vezi, doamne, ce grijă a avut şeful nostru?! Părţile de apus le-a pierdut acuma şi o parte din coroana domniei tale a fost pusă pe capul lui Mustafa; şi cît de curînd va pune mîna pe toate tezaurele şi pe oştile din Tracia şi nu după mult timp va fi în stare să vină şi asupra noastră, dacă nu se ia vreo măsură. Ordonă deci să treacă fără multă vorbă cu oştile ce se găsesc aici, strîmtoarea şi să dea lupta cu Mustafa, înainte de ce vin şi se unesc cu el oştile din apus. Căci din paşalele tale nu este altul ca Baiazid, care să ia lupta şi să spulbere pe duşmani ca dînsul, pentru că şi unităţile armatei din Tracia îl stimează cu toţii ca pe un domn şi el îi duce ca pe nişte oameni de-ai lui, unde voieşte, căci toţi arată faţă de el supunere şi smerenie."

3: 'Επειδὴ . . . ἔλεγον *(„Murad... au început să spună")*: e un anacolut; deşi propoziţia secundară începe cu o particulă ἐπειδή, trece imediat în construcţia genitivului absolut διάγοντος, συῤῥέοντος· apoi fără să facă acordul cu aceste genitive, continuă cu nominative absolute βουλόμενοι şi χαιρετίζοντες. Ne-am aştepta acum la propoziţia principală, în loc de aceasta însă urmează tot un nominativ absolut ἀπαγγέλοντες cu obiectul direct μήνυμα. Şi în propoziţia principală οἱ δὲ τοῦ... ἔλεγον intervin mai multe construcţii participiale şi propoziţii parantetice. — τό κρεῖττον e un acuzativ de referinţă; „supuşii în partea lor cea mai aleasă".—ὑπερέχοντα, μεγαλαυχοῦντα, λογιζόμενον se referă la τοῦ Παγιαζήτ şi s-ar aştepta deci să stea tot la genitiv. Nu le-am în-

3. Ἐπαναγάγωμεν οὖν τὸν λόγον εἰς τὰ τοῦ Μουράτ, δηλοποιήσων ἡμῖν, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ τὴν ἀρχὴν ἔσχε καὶ πῶς τὰ τῶν Ῥωμαίων βουλεύματα εἰς κενὸν κατηντήκεσαν καὶ ποίῳ τρόπῳ ὁ Μουσταφᾶς ἀπέδρα θανατωθεὶς καὶ ὁ Τζιναὴτ πῶς αὐτὸν καταλιπὼν ἔφυγε.

Ἐπειδὴ διάγοντος ἐν τῇ Προύσῃ τοῦ Μουράτ, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, καὶ τοῦ ὑπηκόου τὸ κρεῖττον καθεκάστην συῤῥέοντος ἐπ' αὐτὸν ὡς δῆθεν τὴν πατρικὴν θανὴν παραμυθῆσαι βουλόμενοι καὶ τὸ τῆς ἀρχηγίας εἰσόδιον χαιρετίζοντες, αἴφνης μήνυμα ἐκ Λαμψάκου, ὡς τριήρεις ἐν τῇ Καλλιουπόλει ὅτι πλεῖσται καὶ φωναὶ καὶ ταραχαὶ καὶ ὀργάνων ἦχοι καὶ κτύποι ἐπάλξεων καὶ ἄλλα τινὰ σημεῖα ἐχθρῶν ἀπαγγέλλοντες, οἱ δὲ τοῦ Μουρὰτ δοκιμώτατοι καὶ τῶν 143b ὑπερεχόντων περιφανέστατοι φθόνον τρέφοντες ἔκπαλαι κατὰ τοῦ Παγιαζῆτ, ὡς ὑπερέχοντα πάσης τιμῆς καὶ μεγαλαυχοῦντα καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενον τοὺς πάντας, καὶ γὰρ ὑπέροφρυς ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ τοῖς πολλοῖς σκωπτικός, καιρὸν εὑρόντες ἁρμόδιον καὶ τὸ παῤῥησιαστικὸν πρὸς αὐτοὺς ῥέπον, καὶ γὰρ ὁ Μουρὰτ νέος ὢν καὶ τῆς ἀρχῆς τὰς ἡνίας οὔπω ταῖν χεροῖν κρατῶν, ἀλλ' ὡς ἡμίονος ἀδάμαστος ἡ τυραννὶς ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀπολακτίζων τὼ πόδε καὶ καταφρονῶν τὸ παιδίον, — οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ παῤῥησίας σπινθήρ, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τοὺς σατράπας στοργὴ καὶ πέρα τοῦ μέτρου διάθεσις, — ἔλεγον πρὸς αὐτόν· „Ὁρᾷς, κύριε, τὴν τοῦ ἐπιστάτου ἡμῶν ἐπιμέλειαν; ἤδη τὰ τῆς δύσεως ὄλωλεν καὶ ἡ τῆς σῆς αὐθεντίας κορωνὶς ἐτέθη ἐν τῇ τοῦ Μουσταφᾶ κεφαλῇ· ὡς ἐν ὀλίγῳ γὰρ ἐγκρατὴς γενήσεται πάντων τῶν Θρᾳκικῶν θησαυρῶν καὶ δυνάμεων καὶ μετ' οὐ πολὺ ἰσχύσει καὶ καθ' ἡμῶν, εἰ μὴ ἄρα γένηταί τις ἐπιμέλεια. Κέλευσον οὖν σὺν ταῖς δυνάμεσι ταῖς εὑρισκομέναις ὡδὶ περάσαι τὸν πορθμὸν καὶ ἀντιπαρατάξαι τῷ Μουσταφᾷ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν καὶ συναφθῆναι τὰς δυτικὰς δυνάμεις σὺν αὐτῷ. Καὶ γὰρ οὐκ ἔστι τῶν σῶν σατραπῶν ἕτερος ὡς ὁ Παγιαζῆτ ἀντιστῆναι καὶ κατατροπώσασθαι τοὺς ἐναντίους ὡς αὐτός, ἐπεὶ καὶ τὰ Θρᾳκικὰ τάγματα ὡς κύριον αὐτὸν σέβονται πάντες καὶ αὐτὸς ὡς οἰκείους αὐτοὺς ἄγει, ἔνθα καὶ βούλεται, 144b δεικνύντες εἰς αὐτὸν ἄκραν ὑπακοὴν καὶ ταπείνωσιν." —

---

3 κατηντήκεσαν Bull: κἄντηντίκεσαν P || 12 λογιζόμενον Bull: λογιζομένῳ P || 15 ταῖν P || 16 τό παιδίον *scripsi:* τῶ παιδί P.

---

dreptat însă, ci le-am lăsat, precum ni s-a transmis, căci pot fi acuzative absolute, deoarece în limba lui Duca se poate observa că construcțiile participiale (genitive, acuzative și nominative absolute) sînt întrebuințate în chip foarte slobod. — *tirania:* adică uzurparea prerogativelor de domnie de către mai marii împărăției. — τὸ παιδίον: în manuscris e τῶ παιδί și cred că e acuzativul popular τό παιδί pentru τὸ παιδίον pe care l-am pus în text, deși mărturisesc că și τὸ παιδί ar putea să rămînă, dar mi s-a părut o formă prea izolată. St. B. Psaltes, în *Gramatica cronicilor bizantine* nu o înregistrează la nici un cronicar.

4. Atunci Baiazid auzind cu plăcere ce s-a spus, cu multă grabă, cum era, ajunge la vadul Propontidei de la intrarea Bosforului în Marea Neagră și, trecînd în partea cealaltă cu puțini oameni la număr care s-au întîmplat să fie de față, în două zile ajunge la Adrianopole; și acolo a adunat armată foarte mare, căci era omul, precum am spus, cu trecere la toți și toți căutau la el; și a ținut sfat cu guvernatorii părților de apus și le-a luat cuvîntul, că nu-l vor părăsi și că nu va îndura nici o scădere cît de mică, ci vitejește au să reziste dușmanului și cu ajutorul lui dumnezeu au să-i aducă victoria; după ce au vorbit acestea și altele ca acestea, iese cu oaste foarte multă. Și abia au început să plece pe drumul ce duce de-a dreptul la Chersones, s-au și întors cîțiva curieri repezi ce au fost trimiși de el înainte, și-i aduc lui Baiazid știrea, că Mustafa ridicîndu-se de acolo cu oaste foarte multă, a trecut de satul pe care turcii de curînd l-au populat în număr foarte mare și căruia i-au pus numele Careia Mare, și că a doua zi dimineața are să-și așeze tabăra undeva pe aproape de cîmpia Adrianopolei. Baiazid auzind acestea și șovăind între îndrăzneală și teamă, iese din Adrianopole cu cei mai mulți din oamenii lui, fiind peste 30 de mii. Ajungînd ei într-un loc apătos și șes, — și acesta pe aproape de marginea cîmpiei, așa că orașul Adrianopole se vedea de acolo în contururi șterse, — căci locul era acoperit de tufișuri și foarte umed, în acel loc începe să facă pregătirile de război. Căci și Mustafa ajunsese cu oamenii de sub el și amîndouă taberele de nevoie trebuiau să dea lupta, deși locul nu părea prielnic.

5. Atunci Baiazid îndemnînd pe comandanții apusului să ia armele și să încalece, a ținut totodată și o cuvîntare și a spus către ei următoarele: „Bărbați frați și cîtă obște e sub mîna voastră, știți bine dragostea ce a arătat-o față de voi răposatul nostru domn și cugetul lui binevoitor și cum nu vă trata ca pe niște robi, ci ca pe niște frați, și nu-i stătea capul așa de mult la plăcerile lui, cît la folosul vostru; și binele obștesc îl socotea mare noroc de la dumnezeu; și scopul lui era să mărească poporul profetului și să micșoreze pe cel al bizantinilor. Și multe orașe și țări le-a împreunat cu împărăția musulmanilor și n-a încetat pînă la capătul vieții lui să adauge și să sporească puterea armatei și a statului. Acum însă acest pseudoturc din fața noastră, care și pentru păcatele noastre s-a sculat în zilele acestea, împarte acum împărăția, înainte încă de a fi luat-o, și, încă înainte de a le avea, dă

4: *τὸν πορθμὸν τῆς Προποντίδος τοῦ Ἱεροῦ Στομίου* ***vadul Propontidei de la intrarea Bosforului în Marea Neagră:*** vz. XVIII, 2; cp. și comentar Bull. Duca. ed. Bonn, p. 585. — *Careia Mare:* adică Nucetu Mare.

4. Τότε ὁ Παγιαζὴτ προθύμως τὸ λεχθὲν ἀκούσας καὶ μετὰ σπουδῆς πολλῆς, ὡς εἶχε, τὸν πορθμὸν τῆς Προποντίδος τοῦ Ἱεροῦ Στομίου καταλαβὼν καὶ τὴν περαίαν διαβὰς σὺν τοῖς παρατυχοῦσιν εὐαρίθμοις, ἐπὶ δυσὶν ἡμέραις τὴν Ἀδριανούπολιν καταλαβὼν κἀκεῖ συναγηοχὼς παμπληθῆ στρατόν, καὶ γάρ, ὡς εἰρήκαμεν, ἐμβριθὴς ἦν ὁ ἀνὴρ ἐν τοῖς πᾶσι καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἐκαραδόκουν, καὶ κοινολογησάμενος σὺν τοῖς ἄρχουσι τῶν δυτικῶν μερῶν καὶ πίστεις παρ' αὐτῶν λαβών, ὡς οὐκ ἀποστατήσουσιν, οὔτε τὴν τυχοῦσαν ὑποστῇ βλάβην, ἀλλὰ γενναίως ἀντισταθῶσι τῷ ἐχθρῷ καὶ τοῦτον Θεοῦ συνεργοῦντος νικητὴν ἀναδείξωσι, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια λέξαντες, ἔξεισι μετὰ δυνάμεως πλείστης. Καὶ δὴ τὴν ἐν Χεῤῥονήσῳ φέρουσαν ὁδὸν εὐθυδρόμως ἀρξάμενοι, ταχυδρόμοι τινὲς ἦσαν προπεμφθέντες παρ' ἐκείνου καὶ δὴ ἐπανελθόντες ἀγγέλλουσι τῷ Παγιαζήτ, ὡς ὁ Μουσταφᾶς μετὰ δυνάμεως πλείστης ἀπάρας τῶν ἐκεῖσε καὶ περαιωθεὶς τὴν νεωστὶ παρὰ τῶν Τούρκων μεγαλυνθεῖσαν κώμην καὶ εἰς πολυάνθρωπον τελεσθεῖσαν, ἥτις Μεγάλη Καρύα κέκληται, ἐγγύς που τῷ κάμπῳ τῆς Ἀδριανοῦ τῷ πρωῒ μέλλει κατουνεῦσαι. Ταῦτα ἐνωτισθεὶς ὁ Παγιαζὴτ καὶ μέσον θράσους καὶ δειλίας τρυτανευόμενος, ἔξεισι τῆς Ἀδριανοῦ μετὰ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πλειόνων ὑπὲρ τριάκοντα χιλιάδας ὄντων. Φθασάντων δὲ ἔν τινι ὑδατώδει 145b πεδίῳ, — καὶ αὐτὸ πλησίον ἐν τῷ ἄκρει τοῦ κάμπου, ὥστε τὴν πόλιν Ἀδριανοῦ φαίνεσθαι ἀμυδρῶς ἐξ αὐτοῦ, — ἀλσώδει ὄντι καὶ λίαν καθύγρῳ, ἐν τούτῳ τὰ τοῦ πολέμου ηὐτρεπίζετο. Καὶ γὰρ ἔφθασε καὶ ὁ Μουσταφᾶς σὺν τοῖς ὑπ' αὐτὸν καὶ ἄμφω τὰ στρατόπεδα ἐξ ἀνάγκης ἐχρῆν συμπλακῆναι, εἰ καὶ ὁ τόπος ἐδόκει ἀσύμφορος.

5. Τότε ὁ Παγιαζὴτ ἅμα καὶ τὴν δημηγορίαν καὶ τὴν ἐν ἅρμασι καὶ ἵπποις παρακέλευσιν συνάψας, πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς δύσεως ταῦτα εἴρηκεν· „Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ ὅσον ὑπὸ τὴν ὑμετέραν χεῖρα κοινόν, οἴδατε ἀκριβῶς τοῦ παρῳχηκότος ἡμῶν δεσπότου τὴν ἀγάπην, ἣν ἐδείκνυε πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸ εὐδιάθετον τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὡς οὐκ ἐχρᾶτο ὑμᾶς ὡς δούλους, ἀλλ' ὡς ἀδελφούς, καὶ οὐ τόσον ἐφρόντιζε τῆς οἰκείας ὀρέξεως ὡς τὸ συμφέρον ὑμῶν καὶ ὡς ἕρμαιον ἡγεῖτο τὸ κοινὸν ἀγαθόν· καὶ κατὰ σκοπὸν εἶχε τοῦ αὐξάνεσθαι τὸ τοῦ προφήτου ἔθνος καὶ ἐλαττοῦσθαι τὸ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ πόλεις πολλὰς συνῆψε καὶ ἐπαρχίας τῇ τῶν Μουσουλμάνων ἀρχῇ καὶ οὐκ ἔλιπεν ἄχρι τελευτῆς αὐτοῦ προστίθεσθαι καὶ πλεονάζειν δυνάμεις καὶ πράγματα. Νῦν δὲ ὁ παρὼν οὗτος ψευδότουρκος, ὃς καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐν ταῖς παρούσαις ἡμέραις ἠγέρθη, ἤδη τὴν αὐθεντίαν μερίζων πρὸ τοῦ λαβεῖν καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τὰ κρείττω πρὸ τοῦ ἔχειν παραδίδωσι, ἅτινα οἱ τοῦ ἀρχηγοῦ ἡμῶν πατέρες μετὰ πολλῶν ἱδρώτων 146b

7 *post* οὔτε *ad* κἂν Bull || 17 ,λ-ας P | 18 ἄκρι P : ἄκρῳ Bull.

bizantinilor părţile cele mai bune, pe care părinţii sultanului nostru cu multe sudori şi ostenele le-au cîştigat. Sau poate că nu ştiţi că Galipoli şi vadul de acolo este cheia dintre răsărit şi apus, dintre Marea Egee şi cea Neagră? Şi dacă bizantinii vor stăpîni acest oraş, turcii vor trece robi bizantini foarte puţini spre răsărit, dar bizantinii, robi turci, mult şi bine; şi pentru noi va fi început de dureri, iar pentru bizantini întîiul pas spre libertate. De aceea vă rog, rezistaţi, cum trebuie, acestui mincinos Mustafa şi bizantinilor apărători ai lui şi de acelaşi cuget cu dînsul. Căci acest om fără de dumnezeu şi duşman al credinţei nu este din sîngele lui Osman. Acel Mustafa, fratele domnului nostru, a murit negreşit de copil, precum îmi spunea domnul nostru. Acesta este unul din turcii de rînd şi în zilele răposatului Musa, împăratul Manuil l-a scos pe acesta la iveală ca fecior al lui Ilderim, ca să-l sperie pe Musa. Apoi acest înşelător, cînd a văzut pe împăratul că este legat cu jurămînt şi că în urma înţelegerii cu domnul nostru unul pe altul se împărtăşesc de o dragoste nemărginită, a şters-o şi a ajuns în Ţara Romînească şi, stînd la Mircea, care era domnul de atunci al misilor, se dă fecior al lui Ilderim şi-i cere ajutor. Şi luînd de acolo un mic ajutor a intrat ca un hoţ în părţile Tesaliei şi pe negustori şi pe oricare îi întîlnea, îi lăsa goi şi pe sine fecior al lui Ilderim se numea şi urmaş al lui Osman. De aceea şi domnul nostru, precum voi o ştiţi, a trimis în contra lui o armată de seamă şi, dîndu-se război undeva pe aproape de Tesalonic, nelegiuitul n-a putut să-i stea împotrivă şi intră fugar în Tesalonic. Atunci şi Ţineit care era cu domnul nostru, — căci mai înainte fusese rebel şi domnea peste provincia Asiei, numindu-se pe sine domn de obşte al Smirnei şi al Efesului; şi domnul nostru cu multă oaste l-a gonit de acolo şi i-a poruncit să rămînă pe lîngă el în părţile de apus, — atunci şi el, găsind prilej bine venit, a fugit la Tesalonic şi s-a legat din pricina amintită cu Mustafa. Cum cei din oraş nu cedau şi nu vroiau să-l predea pe acest înşelător, domnul nostru a scris către împăratul, cerîndu-i-l şi i-a arătat printr-o pildă, spunîndu-i: „Am ieşit la vînat, prea luminate împărate, şi am pus pe goană un lup şi sălbăticiunea o aveam în mîinile mele, cînd sărind în stîna domniei tale, a scăpat cu viaţa. Îţi

---

5: *Mircea... domnul... misilor:* Duca îi numeşte pe romîni „vlahi", o singură dată în acest loc le spuse „misi". Explicare poate stă în faptul că locul acesta face parte dintr-un discurs care e o compoziţie literară retorică a lui Duca scrisă într-o limbă mai savantă anticizantă; şi atunci Duca a ţinut să întrebuinţeze o denumire etnică antică Μυσοί şi nu pe cea curentă populară de Βλάχοι. In privinţa aceasta s-a luat după Nichita Choniat, amintindu-şi că şi acesta îi numeşte pe romînii din Balcani de obicei vlahi Βλάχοι dar şi Μυσοί misi; vz. Nichita Choniat, ed. Bonn bunăoară, p. 485, 3—6 şi în deosebi 489, 1: Μυσοὶ καὶ Βούλγαροι „misi (adică romîni) şi bulgari"; şi 482, 4: οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκον-

καὶ πόνων ἐκτήσαντο. Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἡ Καλλιούπολις καὶ ὁ ταύτης πορθμὸς κλείς ἐστιν ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως, Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Εὐξείνου; Καὶ εἰ ταύτην Ῥωμαῖοι βασιλεύσουσιν, ἥκιστα Τοῦρκοι Ῥωμαίους αἰχμαλώτους εἰς ἑῴαν διαπορθμεύσουσι, Ῥωμαῖοι δὲ Τούρκους καὶ μάλα· καὶ ἔσται ἀρχὴ ὀδυνῶν τὰ ἡμέτερα, ἐλευθερίας δὲ ἀπαρχὴ τὰ τῶν Ῥωμαίων. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, ὡς χρή, ἀντιστῆναι τῷ πλαστῷ τούτῳ Μουσταφᾷ καὶ τοῖς συνασπισταῖς καὶ ὁμόφροσι τούτου Ῥωμαίοις. Οὐ γὰρ ἐκ τῶν αἱμάτων Ὀτμὰν οὗτος ὁ δυσσεβὴς καὶ ἐχθρὸς τῆς πίστεως, καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὁ Μουσταφᾶς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἐτεθνήκει κομιδῇ νήπιος ὤν, καθὼς ὁ κύριος ἡμῶν ἔλεγε πρός με. Οὗτος γὰρ τῶν χυδαίων Τούρκων εἷς ὤν, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ προπαρῳχηκότος Μουσῆ ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ τοῦτον ὡς υἱὸν τοῦ Ἰλτρὴμ ἐφανέρωσεν ἐκφοβῶν τὸν Μουσῆν. Εἶτα ὁ πλάνος οὗτος ὡς εἶδε τὸν βασιλέα ὅρκοις συνδεθέντα καὶ ἄκραν ἀγάπην ἀλλήλοις ἐκ συμφώνου σὺν τῷ κυρίῳ ἡμῶν μεταδόσαντας, ἀποδρὰς ἐς Βλαχίαν ἀφίκετο, συνδιάγων τῷ Μίλτζῃ, τότε τῶν Μυσῶν ἀρχηγῷ ὄντι, υἱὸν αὐτὸν τοῦ Ἰλτρὴμ ἀποκαλοῦντα καὶ βοήθειαν ἐξαιτούμενον. Κἀκεῖθεν λαβὼν ὀλίγην τινὰ βοήθειαν καὶ εἰς τὰ τῆς Θετταλίας μέρη ληστρικῶς εἰσελθών, τοὺς συναντῶντας ἐμπόρους καὶ οἱουσδήτινας ἐξεγύμνου, καλῶν ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Ἰλτρὴμ καὶ τοῦ 147b Ὀτμὰν ἀπόγονον. Ὅθεν καὶ ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς ὑμεῖς οἴδατε, στρατὸν ἀξιόλογον πέμψας κατ' αὐτοῦ, ἐγγύς που τῆς Θεσαλονίκης συνάψαντες πόλεμον, μὴ δυνηθεὶς ἀντιστῆναι ὁ ἀλάστωρ φυγὰς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἴσεισι. Τότε καὶ ὁ Τζινεὴτ συνδιάγων τῷ ἡμετέρῳ κυρίῳ, — καὶ γὰρ ἦν ἀποστατήσας τὸ πρότερον, αὐθεντεύων τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίας καὶ καθολικὸν ἡγεμόνα Σμύρνης τε καὶ Ἐφέσου ἀποκαλῶν ἑαυτόν· καὶ σὺν πολλῇ δυνάμει τοῦτον ἐξελάσας ἐκεῖθεν, σὺν αὐτῷ διάγειν ἐκέλευεν ὁ ἡμέτερος κύριος εἰς τὰ τῆς δύσεως μέρη, — τότε καὶ αὐτὸς καιροῦ δραξάμενος εἰσῆλθεν ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ φυγὰς καὶ τῷ Μουσταφᾷ δι' αἰτίαν τὴν ῥηθεῖσαν συνήφθη. Ὡς δ' οὖν οἱ τῆς πόλεως ἀνενδότως ἱστάμενοι καὶ μὴ προδοῦναι βουληθέντες τὸν ἀπατεῶνα τοῦτον, ὁ ἡμέτερος δεσπότης γέγραφε πρὸς τὸν βασιλέα αἰτῶν αὐτὸν καὶ παραδειγματικῶς ἐμήνυε λέγων· „„Ἐξελθὼν τοῦ θηρεῦσαι θήραν, ἐκλαμπρότατε βασιλεῦ, καὶ λύκου κυνηγετουμένου καὶ δὴ ἐν χερσὶν τὴν ἄγραν ἔχων, εἰσπηδήσας ἐσώθη ἐν τῇ μάνδρᾳ τῆς

4 ὀδύνων P || 13 μεταδόσαντας P || 14 μύλτζῃ P | Μυσῶν P : de Tribali I.

ται „care mai înainte se chemau misi, acuma însă se numesc romîni". — ἀποκαλοῦντα și ἐξαιτούμενον se referă la Mustafa ἀποδρὰς și συνδιάγων și le-am aștepta tot la nominativ. Dar după obiceiul său de a construi acuzative absolute în mod foarte liber, Duca își continuă fraza cu astfel de acuzative; de aceea le-am și păstrat, precum sînt în manuscris, — *peste provincia Asiei :* adică peste Ionia ; vz. XXI, 2.

cer deci, ca să mi se dea vînatul, ca, pe vreme ce trece, să nu-ți strice și turma ta și turma mea". — Împăratul însă i-a scris înapoi: „Dacă și un lup a scăpat cu viața în stîna mea, ci eu sînt un om liniștit și iubitor de oameni și nu mă pot bucura de moartea altora și de aceea voi fi salvatorul lupului și nu-l voi trăda. Ție ți-i de ajuns dacă-l țin legat și-l am în mînă și nu-l las să iasă și nici să-ți strice ceva din ale tale, ci să domnești fără nici o teamă și nesupărat de nimeni pînă la capătul vieții tale, dacă tratatele noastre încheiate cu jurămînt rămîn păzite". De atunci împăratul pe acesta și cu Țineit l-a ținut în Constantinopole și după patru ani l-a trimis în insula Lemnos și acolo a stat pînă acum. Acum însă împăratul neștiind ce-ar putea face și văzînd că dorința lui nu i se împlinește, căci el voia pe cei doi băieți nevîrstnici să-i aibă în mîinile lui și prin ei să ne lege de împărăția lui, a slobozit pe acest rebel împreună cu Mustafa ca doi cîini sălbatici și turbați asupra noastră. Ci noi nu ne vom arăta ca niște căprioare sau iepuri fricoși în fața adversarilor noștri, ci ca leii să sărim și neînfrînți să aruncăm drept la țintă sulițele asupra lor. Căci noi și sîntem mai mulți; priviți numai, că ușor poți să-i numeri pe cei ce-s cu el. Și printre dinți au încă pîinea domnului meu și în aceeași oră vor fi și ei cu noi, lăsîndu-l ca pe o oaie rătăcită, numai dacă o să ne avîntăm cu dumnezeu de la început hotărîți în luptă". După aceste cuvinte, și-a pus cît mai potrivit rîndurile în linie de bătaie și semnalul de luptă a răsunat.

6. Mustafa însă cu Țineit și-a întărit și el din toată inima oamenii ce-i avea, și le-a jurat că, de va lua domnia, vor fi stăpîni și ei pe toate ca și el și se vor bucura de onoruri și daruri foarte multe din partea sa; și pentru cei mici a rînduit lucruri mari și pentru cei mari lucruri peste măsură de mari ca răsplăți și favoruri; și văzînd Mustafa că aripa războiului stă să salte, — și dușmanii au și dat năvală, lovind cu sulițele, și arcașii au început a trage de departe cu săgețile, — atunci el stînd pe un loc înalt, a lăsat războiul în seama lui Țineit, căci și era omul viteaz ca nimeni altul și obișnuit cu războaiele, și cu glas mare a strigat: „Fraților, căci nu vă spun robi, la ce această nelegiuire? rob în contra domnului și încă din albanezi, neam barbar, asupra mea, feciorul lui Ilderim, domnul vostru?! Căci dacă ar trăi fratele meu, și-ar avea rost această nelegiuire, chipurile că acesta, care în curînd o să-și aibă parte de moartea lui năprasnică, are să-și jertfească viața pentru el. Acum însă fratele meu fiind mort, cine-i este moștenitor? Feciorul

și după patru ani: G. Sfranțes, 1026 D spune că a fost luat din Salonic în toamna anului 1417 și trimis la Lemnos și apoi la Mistra. Cp. și L. Chalc., I, 191, 19—192, 4 și G. Sfranțes, I, 113, 1—5.

σῆς βασιλείας. Ἀξιῶ οὖν τοῦ δοθῆναί μοι τὸ ἐμὸν θήραμα, ἵνα μὴ καὶ τῶν σῶν καὶ ἐμῶν θρεμμάτων λυμαντὴρ γένηται καιροῦ προϊόντος.““ — Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀντέγραψε πρὸς αὐτόν· „„Εἰ καὶ λύκος τὸ διασωθὲν ἐν τῇ ἐμῇ μάνδρᾳ, ἀλλ' ἐγὼ τὸ γαληνὸν ἔχων καὶ φιλάνθρωπον καὶ τὸ μὴ χαίρειν ἐπ' ἀλλοτρίοις φόνοις, σωτὴρ ἔσομαι τοῦ λύκου καὶ οὐ προδότης. Ἀρκεῖ σοι τοῦ χαλινῶσαι τοῦτον ἐγὼ καὶ ἐν χερσὶν ἔχειν καὶ μὴ ἐᾶσαι προβαίνειν, μήτε φθείρειν τι τῶν σῶν, ἀλλ' ἐν 148b ἀδείᾳ καὶ ἀφθονίᾳ ἡγεμονεύειν σε ἄχρις ὅρου ζωῆς σου, φυλαττομένων τῶν ἐν ὅρκοις γενομένων ἡμετέρων συνθηκῶν.““ — Ἔκτοτε οὖν εἶχε τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει σὺν τῷ Τζιναὴτ καὶ μετὰ χρόνους τέσσαρας ἔπεμψεν αὐτὸν ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ κἀκεῖ διῆγεν ἄχρι τοῦ νῦν. Νῦν δὲ ὁ βασιλεὺς μὴ ἔχων ὅ τι καὶ δράσειεν, ὁρῶν μὴ εἰς τέλος τὸ αὐτοῦ βούλημα ἐξερχόμενον, καὶ γὰρ ἐβούλετο τοὺς δύο παῖδας τοὺς νηπίους ἐν ταῖς χερσὶν ἔχειν καὶ δι' ἐκείνων ἡμᾶς ἐπτοῆσθαι τῷ αὐτοῦ κράτει, ἤδη τὸν ἀποστάτην τοῦτον σὺν τῷ Μουσταφᾷ ὡς ἀγρίους κύνας καθ' ἡμῶν λυττῶντας ἀφῆκεν. Ἡμεῖς δὲ οὐχ ὡς δορκάδες ἢ πτῶκες εἰς τοὺς ὑπεναντίους φανοῦμεν, ἀλλ' ὡς λέοντες ἐπεισπηδήσωμεν καὶ ἀμεταστρεπτὶ τὰ δόρατα εἰς αὐτοὺς σείσωμεν εὐστόχως. Καὶ γὰρ οἱ ἡμέτεροι πλείονες· ὁρᾶτε τοίνυν τοὺς σὺν αὐτῷ εὐαριθμήτους ὄντας. Καὶ ἔτι ἐν ταῖς ῥαγμᾶσι τῶν ὀδόντων τὸν ἄρτον τοῦ κυρίου μου φέροντες, καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν αὔθωρὸν ἔσονται, αὐτὸν ὡς πεπλανημένον πρόβατον καταλείψοντες, μόνον εἰ προθύμως τὴν ἀρχὴν τῆς εἰσβολῆς τοῦ πολέμου σὺν Θεῷ ὑπεισέλθωμεν.“ — Ταῦτ' εἰπὼν καὶ τὰς φάλαγγας κατὰ τάξιν εὐαρμόστως συντάξας τὸ ἐνυάλιον ἤχησεν.

6. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς σὺν τῷ Τζιναὴτ καὶ αὐτός, τοὺς οὓς εἶχεν, ἐγκαρδίως στεῤῥώσας καὶ ὀμόσας, ὡς, εἰ τῆς ἀρχῆς ἐπιλάβοι, πάντων πραγμάτων ὡς 149b αὐτὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονται κύριοι καὶ τιμῶν καὶ δώρων ὅτι πλείστων ἀπολαύσονται παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς μικροῖς μεγάλα καὶ τοῖς μεγάλοις ὑπερμεγέθη τάξας τὰς ἀμοιβὰς καὶ τὰς χάριτας, καὶ δὴ ὁρῶν ὁ Μουσταφᾶς ἤδη σαλευόμενον τὸ τοῦ πολέμου πτερόν, — καὶ οἱ ὑπεναντίοι προσώρμησαν ἐπισείοντες τὰ δόρατα καὶ τοξοβολισμοὺς οἱ τοξόται προέπεμπον, — στὰς ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου, τὸν πόλεμον καταλιπὼν τῷ Τζιναήτ, καὶ γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων ἀνδρεῖος καὶ τοῖς πολέμοις συνήθης, ἔκραξε μεγαλοφώνως· „Ἄνδρες ἀδελφοί, καὶ γὰρ οὐ δούλους καλῶ, εἰς τί ἡ ἀσέβεια αὕτη; δοῦλος κατὰ δεσπότου; καὶ ταῦτα ἐξ Ἀλβανῶν, γένος βάρβαρον πρὸς ἐμὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰλτρήμ, τὸν κύριον ὑμῶν; καὶ γὰρ εἰ ἔζη ὁ ἐμὸς ἀδελφός, εἶχεν ἂν λόγον ἡ ἀσέβεια αὕτη ὡς ὑπὲρ ἐκείνου τὴν ζωὴν θύσειν μέλλων ὁ βιοθανὴς ἐν ὀλίγῳ μέλλων γενέσθαι οὗτος. Νῦν δὲ θανόν-

---

1 μοι *scripsi:* με P : *om.* P₁ Bull || 9 τέσσαρας Bull: τέσσαρεις P || 28 τοξοβολισμοὺς Bull: τοξοβολισμοὶ *supra* ι *scripto* ς P || 33 ἔζη Bull: ἔξη P || 34 βιοθανεὶς P.

său? Dar n-are loc în Tracia! Îi sînt doar de ajuns părțile din răsărit! Eu nici nu intru în stăpînirea tatălui său, ci în a tatălui meu. Iar de spune careva că nu-s feciorul lui Ilderim, eu îi voi arăta adevărul curat. Iar de vrea să se războiască cu mine, să vină nu robul meu, ci nepotul meu de frate! Și cui ursita îi împarte domnia, acela să și domnească! Dar mă mir mult și de voi, oameni bine cunoscuți din expedițiile tatălui meu, voi care vedeți mîndria lui deșartă și fumurile și îndrăzneala acestui om de trei parale. Și dacă va avea noroc în lupta de față, cine va fi acela care să poată scoate o vorbă în fața lui? De aceea vă rog, nu ridicați arma asupra mea, ci mai degrabă luptați de partea mea și veniți la mine cu toată cuviința. Și martor mi-e dumnezeu, că nimic din ale voastre nu vă voi lua, ci mai degrabă voi adăuga și le voi spori încă și mai mult".

7. Acestea fiind spuse astfel, dintr-o dată pașa care avea în seama sa aripa dreaptă, s-a desprins, ca și cum ar voi să se încaiere cu Ținеit, și cu toți ai lui au mers în fața lui Mustafa și, descălecînd de pe cai, i-au adus închinăciune cu supunere. Nu după mult timp și cel ce ținea aripa stîngă, a făcut și acela același lucru. Și se putea vedea o schimbare neașteptată, pe Mustafa în puțin timp prinzînd aripi și asemenea unui vultur ce se va ridica în înălțime, pe Baiazid însă ca o cioară smulsă și stînd părăsit numai cu oamenii săi particulari. Atunci dîndu-și seama că robul rar se poate ridica deasupra stăpînului, și văzînd că ursitoarea firul lui i-l toarce de-a-ndoaselea, se silește cum să scape mai repede cu viața și, descălecînd de pe cal cu fratele său Chamza, cu supunere încep și ei a-i ieși întru întîmpinare și a i se închina. Atunci oamenii lui Mustafa fac să înceteze războiul, ridicînd corturi, cum se cuvin unui domn, îl coboară pe Mustafa de pe cal și încep să-l proclame sultan al lor și domn al întregului pămînt al romeilor. Iar omului care i-a adus lui Baiazid porunca să stea mai la o parte, i-a dat paznici să-l păzească pe dînsul.

8. Cînd însă a venit Ținеit și l-a văzut încă în viață, — căci el ținea extrem de mult să nu-i scape potrivnicul, — și cînd a aflat că era prins în laț, spune lui Mustafa: „Pînă cînd acest nelegiuit o să vadă soarele, el care nu e vrednic nici de întunericul cel pipăit?!" — Iar Mustafa i-a zis: „Fă, precum îți este voia!" — Atunci, după ce l-au tîrît puțin afară de tabără pe nenorocitul, Ținеit poruncește să i se taie capul. Ceea ce s-a și făcut, fiind și el de față la tăierea capului și spunînd: „Te pri-

7: *ὡς κολοιόν ca o cioară smulsă:* vz. XVI, 5.
8: *ψηλαφητοῦ σκότους întunericul cel pipăit:* Exod (Ieșirea) 10, 21. —

τους ἐκείνου τίς κληρονόμος αὐτοῦ; Ὁ υἱός; Ἀλλ᾽ οὐκ ἔχει χώραν ἐν Θράκῃ· Ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς ἑῴας· Καὶ γὰρ οὐ τοῖς πράγμασιν ἐπεμβαίνω τοῖς πατρικοῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῖς τοῦ ἐμοῦ πατρός. Εἰ γὰρ οὔκ εἰμι υἱός, λέγει τις, τοῦ Ἰλτρήμ, ἀλλ᾽ ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν φανερὰν ἐπιδείξω. Εἰ δὲ καὶ πολεμεῖν με θέλει, οὐχ ὁ ἐμὸς δοῦλος, ἀλλ᾽ ὁ ἐμὸς ἀνεψιὸς ἐλθέτω. Καὶ εἰ τίνι νέμει τὸ κράτος ἡ τύχη, καὶ κρατείτω ἐκεῖνος· Θαυμάζω δὲ καὶ ὑμᾶς τοὺς εὐδοκιμήσαντας ἐν ταῖς στρατείαις τοῦ ἐμοῦ πατρὸς καὶ ἐπισταμένους τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ τὸν τῦφον καὶ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ τριοβολιμαίου τούτου. Καὶ εἰ εὐτυχήσει ἐν τῇ πα- 50b
ρούσῃ συμπλοκῇ, τίς ἔσται, ὃς δυνήσεται συνᾶραι λόγον μετ᾽ αὐτοῦ; Διὸ παρακαλῶ, μὴ γίνεσθε πολεμισταί, ἀλλὰ μᾶλλον συμμαχήσατέ μοι καὶ μετὰ ἐπιεικείας προσέλθετε· καὶ τῶν ὑμετέρων, μάρτυς Θεός, οὐ στερήσω τι, ἀλλὰ μᾶλλον προσθήσω καὶ ἔτι πλείονα αὐξήσω."

7. Τούτων οὕτως λεχθέντων αἴφνης ὁ τὸ δεξιὸν κέρας ὑπερασπίζων σατράπης ἀποσπασθείς, ὡς δῆθεν συμπλακῆναι θέλων τῷ Τζιναήτ, σὺν τοῖς σὺν αὐτῷ ἦλθον ἐνώπιον τοῦ Μουσταφᾶ καὶ ἀποβάντες τῶν ἵππων ἅπαντες τὴν δουλικὴν προσκύνησιν ἀπένειμαν αὐτῷ. Μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ τὸ ἀριστερὸν κέρας κρατῶν κἀκεῖνος ἔπραττε τὰ ὅμοια. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένην ἀλλοίωσιν, τὸν Μουσταφᾶν ὡς ἐν ἀκαρεῖ πτερωθέντα καὶ ὡς ἀετὸν ὑψιπετοῦντα παρόμοιον, τὸν δὲ Παγιαζῆτ ὡς κολοιὸν καταψιλωθέντα καὶ ἔρημον μόνον μετὰ τῶν ἰδίων ἱστάμενον. Τότε κατὰ νοῦν λαβών, ὡς σπανίως ὑπερισχύει δοῦλος δεσπότου, καὶ ὁρῶν, ὡς ἤδη τὰ τῆς τύχης νήματα ἀντιστρόφως κλώθονται, πραγματεύεται τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐν τάχει καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου σὺν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Χαμζᾷ, δουλικῶς καὶ αὐτοὶ προσυπήντουν καὶ προσεκύνουν αὐτῷ. Τότε οἱ τοῦ Μουσταφᾶ τὸν πόλεμον λύσαντες καὶ σκηνὰς ἡγεμόνι πρεπούσας πήξαντες, ἀποβιβάσαντες τοῦ ἵππου τὸν Μουσταφᾶν ὡς ἀρχηγὸν αὐτῶν καὶ ἡγεμόνα πάσης γῆς Ῥωμαίων εὐ- 151b
φήμουν. Τῷ δὲ Παγιαζῆτ κελεύσαντι καθεσθῆναι μακρόθεν φύλακας ἐπέτρεψε τοῦ φυλάττειν αὐτόν.

8. Ἐλθὼν δὲ ὁ Τζιναὴτ καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἔτι ζῶντα, — καὶ γὰρ ἦν κρατῶν τὰς ἄκρας τοῦ μὴ διαδρᾶναι τὸν ἀντικείμενον, — καὶ μαθών, ὅτι ἐν ἄρκοις ἦν, λέγει τῷ Μουσταφᾷ· „Ἕως πότε ὁ ἀνόσιος οὗτος τὸν ἥλιον ὁρᾷ, ὁ μηδὲ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους ὢν ἄξιος;" — Ὁ δὲ Μουσταφᾶς· „Ὡς βουλητόν ἐστί σοι, ποίει," εἰπών, κελεύει, μικρὸν ἑλκύσαντες ἔξω τῆς παρεμβολῆς τὸν ἄθλιον, τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι. Ὃ καὶ γέγονεν, ὁρῶν καὶ αὐτὸς τὴν καρατόμησιν καὶ λέγων· „Οἶδας, ὦ κάκιστε, θερίζειν ὄρχεις;" — καὶ γὰρ ἔτυχε κοπῆναι τοὺς

5 εἰ τίνι *scripsi:* εἴ τινι P || 25 αὐτῶν *scripsi:* αὐτὸν P || 29 ἄρκυς P; *v. et. p.* 213 *vers.* 18 ἄρκοις P: ἄρκυσι Bull.

cepi, răule ce eşti, să retezi testicule ! ?" — Căci mai înainte s-a fost întîmplat, de au fost tăiate din porunca lui Baiazid testiculele lui Abdulah, ginerele lui Ţineit.

9. Atunci l-au adus şi pe Chamza, fratele aceluia, şi voiau să-i taie capul şi lui. Dar lui Ţineit i s-a făcut milă de el, fiind tînăr, şi : „Lăsaţi-l", a spus, „căci ăsta nu este ca acel om crud ce s-a săvîrşit în chip năprasnic ; şi din mîinile lui nu iese nici o faptă care să facă vreun rău. Fie deci un om slobod al meu !" — Nu ştia nenorocitul Ţineit că-l păstrează în viaţă ca focul sub spuză pe cel care avea să-i aducă moartea, şi că se îndură de acela care foarte curînd are să-i ia viaţa fără milă.

10. Atunci noul sultan Mustafa cu încredere şi alai intră în Adrianopole cu întreaga oştire şi locuitorii i-au ieşit cu bucurie şi cu mult alai întru întîmpinare, aclamîndu-l cu glas de bucurie.

Mustafa nu dă Bizantinilor. Galipoli.

11. Cei din Galipoli însă aflînd ce s-a întîmplat, şi cei din cetăţuie pierzînd nădejdea, cu jurăminte şi învoieli au predat cetăţuia. După ce garnizoana a ieşit din cetăţuie cu tot armamentul şi echipamentul ce-l aveau înăuntru, potrivit încredinţărilor ce s-au făcut între ei, Leondari bizuindu-se pe tratatul încheiat cu jurămînt, a scos din trireme zale, coifuri, lănci, arcuri grele şi tot felul de armament şi a început să le care în cetăţuie. Venind Ţineit şi privind ce se întîmplă şi mai ales văzînd că poporul turc strigă şi se tulbură din cauza schimbării cu totului tot neaşteptate, a început către Dimitrie cu vorbe aspre să-l ia în bătaie de joc, spunînd : „Pe cît mi se pare, generale Dimitrie, crezi că lupta ce am luptat-o şi pericolele prin care am trecut, s-au făcut de dragul naţiei tale şi a împărăţiei bizantine ? ! Dar nu e aşa ! Ceea ce s-a întîmplat cu noi că, în închisoare fiind, am fost sloboziţi şi că, robi fiind, am ajuns stăpîni, pricină pentru acest bine să nu vă socotim pe voi romeii, ci să atribuim lui dumnezeu din ceruri. Că la această schimbare voi aţi suferit împreună şi v-aţi ostenit, s-o spunem drept, din îndemnul lui dumnezeu v-aţi ostenit. Pentru ostenelile deci şi muncile amîndorura, să aducem mulţumiri unui singur dumnezeu, iar pe voi ajunge să vă las să plecaţi cu daruri îndeajuns şi cu prietenie şi aceasta încă deocamdată ; cît despre luat de

---

προλαβών „mai înainte"; nominativ absolut cu înţeles de adverb de timp; vz. XXI, 3.
9 : *să-i ia viaţa :* vz. XXVIII, 13.
11 : τζάγρας pentru τζάγγρας *arcuri grele :* Ana Comnena, Alexiada X 8 descriind o luptă între corăbii bizantine şi o corabie mare a unui cavaler din cruciada I-a, ne istoriseşte că amiralul bizantin le striga să nu lupte cu oameni de aceeaşi credinţă. El însă trăgeau cu un arc special (διὰ τῆς τζάγγρας ed. A. Reifferscheid, Lipsca-Teubner, vol. II, p. 83, 8 ; ed. B. Leib, Coll. Budé, Paris, 1943, vol. II, p. 217, 6), o invenţie barbară drăcească necunoscută cu desăvîrşire bizan-

ὅρκεις τοῦ Αὐδουλᾶ, γαμβροῦ τοῦ Τζινεήτ, προλαβὼν τοῦ Παγιαζὴτ τοῦτο κελεύσαντος.

9. Τότε ἤγαγον καὶ τὸν Χαμζᾶν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, θέλοντες κἀκεῖνον καρατομῆσαι. Ὁ δὲ Τζιναὴτ ἐλεήσας αὐτὸν νέον ὄντα· „Ἄφετε αὐτόν," εἶπεν, „οὐ γάρ ἐστιν ὡς ἐκεῖνον τὸν βιοθανῆ καὶ ἀπάνθρωπον οὗτος· οὐδ' ἐκ τῶν χειρῶν τούτου ἐξέρχεταί τι τοῦ πρᾶξαι κακόν. Ἔστω οὖν ἐμὸς ἀπελεύθερος." — Οὐκ ᾔδειν ὁ δύστηνος Τζιναήτ, ὅτι τὸν θανατηφόρον αὐτοῦ ζωπυρεῖ καί, ὃν ἐλεεῖ αὐτός, ἀνηλεῶς μέλλει τὴν ζωὴν αὐτοῦ ὡς ἐν ὀλίγῳ λαβεῖν.

10. Τότε ὁ νέος ἀρχηγὸς Μουσταφᾶς μετὰ παῤῥησίας καὶ θάρσους ἐπὶ τὴν Ἀδριανούπολιν εἴσεισι σὺν παντὶ τῷ στρατῷ καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ παῤῥησίας πολλῆς ἐξῆλθον οἱ πολῖται εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εὐφημοῦντες ἱλαρᾷ τῇ φωνῇ. 152b

11. Οἱ δὲ τῆς Καλλιουπόλεως μαθόντες τὸ γεγονὸς καὶ ἀπελπισάντες οἱ τοῦ φρουρίου μεθ' ὅρκων καὶ συνθηκῶν παρέδωκαν τὸ φρούριον. Ὁ δὲ Λεοντάριος ἐλπίζων κατὰ τὰς συνθήκας τὰς ἐνωμότους, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ φρουρίου τοὺς φύλακας καὶ πᾶσαν τὴν παρασκευήν, ἣν εἶχον ἔνδον, κατὰ τὰς πίστεις ἃς ἐγένοντο μετ' αὐτῶν, αὐτὸς ἐκ τῶν τριήρεων ἐξαγωγὼν θώρακας, περικεφαλαίας, δόρυ, τζάγρας καὶ πᾶν εἶδος ἁρμάτων ἤρξατο εἰσάγειν ἐν τῷ φρουρίῳ. Φθάσας οὖν ὁ Τζιναὴτ καὶ ἰδὼν τὰ γενόμενα, ὁρῶν δὲ καὶ τὸν δῆμον τῶν Τούρκων θορυβούμενον καὶ ταραχώδη ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ καὶ ἀπροσδοκήτῳ μεταβολῇ ἤρξατο σκώπτειν καὶ σκληρολογεῖν τὸν Δημήτριον, λέγων· „Ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ στρατηγὲ Δημήτριε, τὸν ἀγῶνα, ὃν ἠγωνισάμεθα, καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς ὑπέστημεν, ἕνεκα τοῦ γένους τοῦ σοῦ καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ὑπολαμβάνεις γεγονέναι. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστί. Τὸ γενόμενον εἰς ἡμᾶς, ἐγκλείστους ὄντας ἀπολυθῆναι καὶ δούλους ὄντας δεσπότας γενέσθαι, οὐχ ὑμᾶς τοὺς Ῥωμαίους τῆς δωρεᾶς ταύτης αἰτίαν κρίνωμεν, ἀλλὰ τῷ ἐπουρανίῳ Θεῷ. Ὑμᾶς δὲ τοὺς συμπασχήσαντας καὶ κοπιάσαντας ἐν τῇ μεταθέσει ταύτῃ, Θεοῦ κελεύσει κεκοπιάκατε, ὀρθῶς ὑπολαμβάνωμεν. Ἕνεκα οὖν τῶν κόπων καὶ τῶν ἀμφοτέρων τῶν καμάτων τῷ μόνῳ Θεῷ προσφέρωμεν εὐχαριστίας, ὑμᾶς δὲ διὰ δώρων ἱκανῶν καὶ φιλίας 153b
καὶ ταύτης προσκαίρου παραπέμψαι, τὸ δὲ πόλεις καὶ φρούρια λαβεῖν παρ' ἡμῖν,

---

7 ᾔδειν *scripsi:* εἶδεν P : οἶδεν Bull || 16 ἃς P : αἳ Bek || 25 *post* ἀλλὰ *fortasse* γράφωμεν *supplendum est;* cf. 201,2 γράφεις μὲν θεῷ τὸ πᾶν || 29 ἡμῖν P: *fortasse:* ἡμῶν *cf.* XXIX 4 : παρὰ τῶν Ῥωμαίων ταύτην ἔλαβεν.

---

tinilor. Un om întins pe spate întinde cu amîndouă picioarele arcul şi cu mîinile dă drumul la coardă şi săgeţi de tot felul sînt repezite cu mare putere dintr-o ţeavă. E deci o armă pe care bizantinii au împrumutat-o de la cruciaţi; vz. Du Cange, *Glossarium s.v.* τζάγγρα şi τζαγγρόβελος. Despre originea din latinescul cancer vz. H. Grégoire, *Notes sur Anne Comnène.* în „Byzantion", III (1926), p. 315—317; cp. şi J. Staquet, în „Byzantion", XIII (1938), p. 505—512. —

la noi orașe și cetăți, ajungă-ți să fii trimis întreg la Constantinopole, aducîndu-ți aminte de relele de la Lemnos și de batjocurile călugărilor din mănăstirea Preafericitei Fecioare. Îți voi spune vorba lupului, ai drept răsplată capul întreg. Ridică lopețile; ai vîntul bătînd din răsărit miazăzi cu dulce adiere. Să ajungi cu bine la Constantinopole și salută pe împărați din parte-ne. Spune-le, cum dumnezeu ne-a dat domnia. Să trăiască în pace cu noi și noi cu el. Lipsească dintre noi chestiunea Galipoli!" — Cuvintele acestea l-au tulburat nu puțin pe general; și aprins de mînie a spus: „Tu nu-l știi pe împăratul meu, cîtă pricepere și cunoaștere și ce vederi largi și nobile are!? Trimițîndu-mă să plec fără nimic cu vorbe rele ca acestea scuipînd din gură, o Țineit, să știi că, precum văd, foarte curînd te vom avea iarăși în Constantinopole și atunci ai să-ți dai seama ce ai grăit. Dar nu e de atribuția ta, ca eu să-ți dau ție socoteală și ca tu să-mi spui mie ca eu să plec, ci de a sultanului Mustafa, pe care dumnezeu și starea romeilor l-a înălțat. Tu însă întîmplîndu-te unul din cei mulți, încetează să mai vorbești, că n-ai cine să te asculte". Și sculîndu-se, a mers la trireme plin de mînie și amărăciune, neavînd ce face și cu gîndul la jurămintele călcate și promisiunile făcute de ei. Totuși a stat și a așteptat răspunsul lui Mustafa, dacă potrivit tratatului are să ia în primire cetatea sau nu și atunci să plece.

12. Dar cînd Mustafa a venit și amîndoi au discutat destul de mult, i-a grăit lui Dimitrie: „Eu dragule și mult dorite al protectorului meu, știu bine promisiunile ce le-am făcut în fața lui dumnezeu și a profetului lui și că între acestea era și cetățuia de la Galipoli. Și pentru toate celelalte am să dau seama în ziua cea înfricoșată, dacă nu vor ieși după învoială; cît despre cetățuie însă, mai bine e să calc jurămîntul decît să înfrunt pe dumnezeu și să dau credincioși pe mîna necredincioșilor și, poporul liber și închinat lui dumnezeu să-l fac rob în mîinile necredincoșilor care nu cunosc pe unul dumnezeu al cerului și al pămîntului. Și dacă, ferește-mă doamne, ar fi să cad într-un păcat atît de mare, atunci neamul musulmanilor nici mie nu-mi va da sultanatul, nici ție nu-ți va îngădui să intri în localitatea aceasta. Prin urmare pleacă și eu pe cît dispun de mijloace, pe atîta dau și răsplată. Ceea ce nu este însă din averea mea, ci a fost sortit să fie a obștei și a

---

τῶν Λημνίων κακῶν se spune și la figurat despre *rele foarte mari*: dar aici e de înțeles ad litteram; vz. XXII, 5. — *mănăstirea Preafericitei Fecioare*: vz. XXII, 5. — *Îți voi spune vorba lupului*: aluzie la fabula „Lupul și cucoara", care, făcîndu-i-se milă, îi scosese osul din gît; și lupul drept mulțumire îi spune să fie bucuroasă, că și-a scos întreg capul din gura lui. — *te vom avea iarăși în Constantinopole*: căutînd adăpost și ajutor.

ἀρκεῖ σοι σῶον πεμφθῆναι ἐν Κωνσταντίνου, ἀναμιμνήσκοντες τῶν Λημνίων κακῶν καὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαρίστου τῶν καλογήρων ὀνειδισμῶν. Ἔχεις μισθοῦ χάριν σώαν τὴν κεφαλήν, τὸ τοῦ λύκου φθέγξομαι. Αἶρε κώπας· ἔχεις τὸν Εὖρον πνέοντα γλυκερὸν ἀέριον. Φθάνε τὴν Κωνσταντίνου· ἄσπασαι τοὺς βασιλεῖς ἀφ' ἡμῶν. Λέγε πῶς Θεὸς τὴν αὐθεντίαν ἡμῖν ἐδωρήσατο. Ἔστω μεθ' ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ διάγων καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ. Ἀπέστω ζήτησις Καλλιουπόλεως." — Ταῦτα τὸν στρατηγὸν τὰ ῥήματα οὐκ ὀλίγον ἐτάραξαν καὶ θυμωθείς· „Οὐκ οἶδας," ἔφη, „τὸν ἐμὸν βασιλέα ποίας συνέσεως καὶ γνώσεως καὶ ποίας ἄλλης μεγαλογνωμοσύνης ἐστίν. Ἀποπέμπων με κενὸν τοιούτοις ῥήμασι φαύλοις ἀποπτύων τὰ ἐκ τοῦ στόματος, ὦ Τζιναήτ, ἴσθι, ὅτι ὡς ἐν ὀλίγῳ ὡς ὁρῶ, πάλιν ἕξει σε ἡ Κωνσταντίνου καὶ τότε μάθῃ, ἃ εἴρηκας. Πλὴν οὐ σόν ἐστι τὸ διδόναι με λόγον καὶ ἀποπέμπειν, ἀλλὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Μουσταφᾶ, ὃν ὁ Θεὸς καὶ ἡ τύχη Ῥωμαίων ὕψωσε. Σὺ δὲ εἷς τῶν πολλῶν τυγχάνων παῦσε τοῦ λέγειν, ὅτι οὐκ ἔχεις τὸν ἀκούοντα." — Ἐγερθεὶς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὰ τριήρεις πλήρης ὢν χόλου καὶ πικρίας, μὴ ἔχων τί ποιῆσαι, κατὰ νοῦν φέρων τὴν τῶν ὅρκων ἀθέτησιν καὶ τὰς ὑποσχέσεις τὰς παρ' αὐτῶν γενομένας. Ὅμως ἵστατο ἐκδεχόμενος 154b
παρὰ τοῦ Μουσταφᾶ τὴν ἀπόκρισιν, εἰ μέλλει κατὰ τὰς συνθήκας λαβεῖν τὸ φρούριον ἢ οὔ, καὶ τότε ἐπαναζεῦξαι.

12. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς ἐλθὼν καὶ λόγους συνάραντες ἱκανοὺς ἄμφω, τῷ Δημητρίῳ ἔφη· „Ἐγὼ μέν, ὦ φίλε καὶ τοῦ ἐμοῦ ὑπερασπιστοῦ περιπόθητε, οἶδα ἀκριβῶς τὰς ὑποσχέσεις, ἃς ὑπεσχέθην ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐν μέσῳ τούτων ἦν καὶ τὸ τῆς Καλλιουπόλεως φρούριον. Ἕνεκα οὖν τῶν ἄλλων ἁπάντων ἔχω λόγον ἀποδοῦναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ, εἰ μὴ κατὰ τὸ συμφωνηθὲν οὐκ ἀποβήσεται· περὶ δὲ τοῦ φρουρίου κρεῖσσον παραβαίνειν ὅρκον ἢ προσκρούειν Θεῷ, εὐσεβεῖς ἐν χερσὶν ἀσεβῶν ἀποτιθέναι καὶ ποιεῖν δοῦλον τὸ ἐλεύθερον καὶ τὸ Θεῷ ἀφιερωμένον ἔθνος εἰς χεῖρας ἀπίστων καὶ τὸν ἕνα Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς μὴ εἰδότων. Εἰ δὲ καὶ εἰς τοσαύτην ἀσέβειαν κατακρημνισθῶ, ὃ μὴ γένοιτο, Κύριε, τὸ τῶν Μουσουλμάνων γένος οὔτ' ἐμοὶ τὴν ἀρχηγίαν παραχωρήσει οὔτε σοὶ τοῦ χωρίου τούτου χαρίσει τὴν εἴσοδον. Ἄπιθι τοιγαροῦν κἀγώ, εἰς ὅσον εὐπορῶ, τόσον καὶ τὴν ἀνταμοιβὴν παρεκτείνω. Ὅσα

---

2 ὀνειδισμῶν *scripsi:* ὀνιδεισμόν P || 3 τὸ Bull: τῶ P || 26 τὸ θεῷ Bek: τῶ θεῶ P || 28 ἐμοὶ Bull: ἐμὲ P || 29 σοὶ Bull: σὲ P.

profetului meu, nu vreau să clintesc nimic din obiceiurile musulmane și din poruncile profetului, căci sînt musulman. Și cu stăruință voi lucra să adaug și să înmulțesc orașele și țări de ale ghiaurilor să le fac să fie ale musulmanilor. Dar să dau un oraș și încă Galipoli care este gîtlejul musulmanilor, pe care se duce în jos tot neamul creștinesc, și juvățul creștinilor, gîtuindu-i și nimicindu-i, un gînd nebun ca acesta niciodată nu-mi va trece prin cap și nici nu-l aduc la îndeplinire". Acestea auzind Leondaris, ca și leul ce dă greș în năvala asupra vînatului, își duce capul pe jos și coada lăsată și-o tîrăște pe pămînt, așa și acesta de necaz, parcă ieșit din minți, stă cu capul plecat, pînă ce Mustafa s-a oprit, terminîndu-și cuvîntul neașteptat, și atunci ridicîndu-și ochii spre el, a zis: „Noi, doamne și sultane al musulmanilor, vă știm bine atitudinea de mulți ani față de noi; căci sînt acum mai bine de o sută cincizeci de ani la număr, de cînd străbunul tău Osman a smuls Bitinia, Paflagonia și Frigia din mîinile părinților noștri și le-a oprit pentru el. Și urmașul său Orchan ajungînd domn și moștenitor al acelor țări, n-a rămas niciodată în marginile tratatelor și jurămintelor, călcîndu-le și trecînd dincolo de granițele, pe care le-a statornicit dumnezeu și adevărul; și sînt de atunci cam aproape o sută de ani, de cînd a început să strice părțile de apus. După aceea nepotul lui, tatăl tău Ilderim, punînd mîna pe putere și făcîndu-se domn al ținuturilor după dreptul de succesiune și călcînd și el jurămintele în picioare, dumnezeu la urmă a dat toată domnia lui și pe el însuși în mîinile perșilor. Acuma împlinindu-se de la moartea lui pînă azi aproape treizeci de ani, frații tăi Musulman și Musa călcînd în picioare jurămintele, în chip nenorocit și-au pierdut și viața și domnia. Numai de curînd răposatul sultan Mahomed, fratele tău, el a păzit jurămintele și de aceea a avut parte de un sfîrșit pașnic și s-a bucurat de bunătățile domniei în fericire. Tu însă făcînd acestea, nu-ți va surîde mult timp norocul, ținîndu-ți partea și ajutîndu-te. Căci pe cei nedrepți dumnezeu înainte de vreme îi trimite pe lumea cealaltă și pe cei ce-l sfruntează, îi face să dispară pînă la urmă. Cînd fugar fiind, ai intrat în Tesalonic, dacă împăratul romeilor te-ar fi predat lui Mahomed și juvățul îți lua viața, mulți ar putea învinui și osîndi pe Romei ca trădători și ucigași groaznici ai acelora

12: *mai bine de 150 de ani.... aproape 100 de ani... aproape 30 de ani*: Numărul anilor dat de Duca e numai aproximativ. Osman a ocupat țările amintite pe la mijlocul domniei lui Andronic II Paleolog (1282—1328); vz. II, 3; și pînă la 1421, cînd se petrece scena între Mustafa și Leondaris, sînt mai puțin de 150 de ani. De asemenea și Orchan (1326—1362) a început să strice ținuturile din Europa în timpul războaielor civile ale lui Ioan VI Cantacuzino (1341—1354), încît sînt mai puțin de o sută de ani. Și nici de la moartea lui Baiazid I Fulgerul (1389—1403),

δὲ οὐ παρὰ τὴν ἐμὴν κτῆσίν εἰσιν, ἀλλὰ τῷ δημοσίῳ κεκλήρωται καὶ τῷ ἐμῷ προφήτῃ, οὐ θέλω παρασαλεῦσαί τι τῶν μουσουλμανικῶν ἐθῶν καὶ τῶν προσταγμάτων τοῦ προφήτου, Μουσουλμάνος τυγχάνων. Καὶ γὰρ ἐπιμόνως ἐργάσομαι τοῦ προσθεῖναι καὶ ἐπαυξῆσαι πόλεις καὶ χώρας καβουρίδων ποιῆσαι τῶν Μουσουλμάνων 155b εἶναι. Τὸ δὲ πόλιν καὶ ταῦτα Καλλιούπολιν, ἥτις ἐστὶ λαιμὸς τῶν Μουσουλμάνων καταφορῶν ἅπαν γένος τῶν χριστιανῶν καὶ πνιγμονὴ τῶν χριστιανῶν καταπνίγων καὶ ὀλεθρεύων αὐτούς, πώποτε οὔτε κατὰ νοῦν ἐπεισπεσεῖται τὸ τοιοῦτον παραλόγισμα οὔτε εἰς τέλος ἐξάγω.“ — Ταῦτα ἐνωτισθεὶς ὁ Λεοντάριος καὶ ὥσπερ λέων τῆς θήρας ἀστοχήσας, κάτω τὴν κεφαλὴν φέρων καὶ τῇ οὐρᾷ τὴν γῆν ἐπιῤῥιπίζων, ὑποχαλῶν αὐτήν, οὕτω καὶ οὗτος ὑπὸ τῆς λύπης ὡς ἐν ἐκστάσει φρενίτιδι γενόμενος, κάτω τὴν κεφαλὴν ἔχων, ἕως οὗ καταλήξας τὸν παράλογον λόγον ἔστη, ἄρας τὸ ὄμμα πρὸς αὐτὸν ἔφη· „Ἡμεῖς μέν, ὦ κύριε καὶ ἀρχηγὲ τῶν Μουσουλμάνων, οἴδαμεν ἀκριβῶς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐκ πολλῶν χρόνων διάθεσιν· καὶ γὰρ ἤδη ἐπέκεινα τὰ ἔτη τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, ἀφ᾽ οὗ ὁ σὸς πρόπαππος Ὀτμὰν τὰ τῆς Βιθυνίας καὶ Παφλαγονίας καὶ Φρυγίας μέρη ἁρπάσας ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἡμετέρων γονέων κατέσχε. Ὁ δὲ ἔγγονος αὐτοῦ Ὀρχὰν γενόμενος κύριος καὶ κληρονόμος τῶν αὐτῶν θεμάτων οὐ διέμεινέ ποτε ταῖς συνθήκαις καὶ ὅρκοις, παραβαίνων καὶ μεταπηδῶν ὅρια, ἃ ἠσφαλίσαντο Θεὸς καὶ ἀλήθεια, ἄγων ἔτος ἔκτοτε ἐγγύς που ἑκατοστόν, ἀφ᾽ οὗ τὰ τῆς δύσεως ἤρξατο φθείρειν. Εἶτα ὁ ἔγγονος αὐτοῦ, ὁ σὸς πατὴρ Ἰλτρήμ, γενόμενος κύριος τῶν πραγμάτων καὶ θεμάτων κατὰ διαδοχήν, καὶ αὐτὸς παραβαίνων τοὺς ὅρκους, ἐπὶ τῷ τέλει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πᾶσαν καὶ αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐν χερσὶ Περσῶν παρέδωκεν. Νῦν δ᾽ ἐκείνου παρελθόντος ἐγγύς που τὰ τριάκοντα ἔτη τελούμενα 156b ἕως σήμερον, οἱ ὑμέτεροι ἀδελφοὶ Μουσουλμάν, Μωσῆς παραβάντες τοὺς ὅρκους, κακῶς καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ζωῆς ἐξέπεσον. Μόνον ὁ ἤδη νεωστὶ παρελθὼν Μεχεμὲτ ἀρχηγός, ὁ σὸς ἀδελφός, αὐτὸς τοὺς ὅρκους ἐτήρησεν καὶ αὐτὸς τὸ τέλος εἰρηνικὸν καὶ τὴν τρυφὴν τῆς ἡγεμονίας εὐδαιμόνως ἀπέλαβεν. Σὺ δὲ ταῦτα ποιῶν, οὐκ εἰς μακρὰν γελάσει ἡ τύχη συναίρουσα καὶ βοηθοῦσά σοι. Ἀδίκους γὰρ ὁ Θεὸς πρὸ καιροῦ παραπέμπει εἰς Ἅιδην καὶ τοὺς ἀθετοῦντας αὐτὸν εἰς τέλος ἀφανίζει. Ὅτε γὰρ φεύγων εἰσῆλθες ἐν Θεσσαλονίκῃ, εἰ ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων παρεδίδου σε τῷ Μεχεμὲτ καὶ ἀγχόνῃ τὴν ζωήν σου ἐλάμβανε, εἶχον ἂν πολλοὶ αἰτιᾶσθαι, κατακρίνειν Ῥωμαίους ὡς προδότας καὶ τῶν εἰς αὐ-

---

4 καβούριδων P || 7 ὀλοθρεύων P || 19 ἄγων P : *fortasse* ἄγον || 27 ἀπέλαβεν P : *fortasse* ἀπέλαυεν.

---

nu sînt 30, ci numai 18 ani. Că numărul anilor e arătat numai cu aproximație, însuși Duca o indică prin cuvintele **ἐπέκεινα** „peste“ și ἐγγύς που „pe aproape“. Și Duca ar fi putut de bună seamă spune mai exact numărul acestor ani, dar aici e vorba de o cuvîntare retorică fictivă, de o compoziție literară; și regulile retorice cereau ca cifrele să fie date în numere rotunde aproximative. — *In mîinile Perșilor:* adică în mîinile tatarilor lui Timur-Lenk; vz. XVI, 9 și 10.

ce căutau adăpost la ei, şi ca pe unii ce fac fapte potrivnice dreptului. Chiar acuma, după dumnezeu, romeii făcîndu-te sultan, totul atribui lui dumnezeu; şi aceasta ai spus-o bine şi eu nu o contrazic; pe cei ce s-au ostenit însă împreună cu tine, îi socoteşti duşmani şi-ţi întorci faţa de la ei? Rămîi cu sănătate şi bucurie! Eu plec acasă şi am să raportez împăratului, cum am fost înşelaţi; şi lăsînd totul în seama lui dumnezeu, să avem răbdare aşteptînd dreapta lui hotărîre". Cu vorbele acestea a ieşit din port şi ridicînd pînzele, a luat calea spre Constantinopole.

XXV. Aflînd acestea împăratul Manuil, a fost cuprins de multă durere şi plin de mînie, neavînd ce face, s-a chibzuit în capul lui să apuce cealaltă cale şi să trimită soli la Murad; şi dacă vrea să împlinească voinţa tatălui său şi să dea cei doi copii ostatici, căci Baiazid nu mai stă în cale, atunci cu ajutorul lui dumnezeu îl va pune în domnia părintească.

2. Mustafa însă, căci la el să ni se întoarcă vorba, a întărit cetăţuia şi, după ce a orînduit bine şi a dat poporului îndrumări şi a pus oameni de ai săi comandanţi şi căpitani ai flotei celei mari şi turnul din port l-a pus în siguranţă bine, cum trebuia, le-a predat lor cu jurămînt şi, răsplătindu-i cu daruri, a pornit la Adrianopole. Şi intrînd în palatele răposatului Mahomed, fratele său, a găsit comori nenumărate şi altă gătire peste măsură, veşminte şi pietre scumpe şi mărgăritare de mult preţ, femei frumoase şi băieţi tineri, frumoşi la faţă şi cu deosebire chipeşi la trup şi tot ce trebuie pentru o viaţă în plăceri; şi şedea trăind în îmbuibări şi zi de zi îmbătîndu-se şi petrecînd în desfrînări.

Murad II caută ajutor la Manuil II Paleolog

3. Murad însă tînăr şi neavînd încă 20 de ani împliniţi, şedea în Brusa Bitiniei şi ducea şi el un trai asemănător, dar nu în aşa măsură, căci era mîncat de grijă. Şi nu-l lăsa gîndul în pace, ci se chibzuia mereu, cum şi în ce chip să-şi ia înapoi domnia părintească, pe care tatăl său a cîştigat-o cu multă osteneală, el însă a ajuns s-o piardă fără nici o bîntuire. Căci avea cu el şi pe cei mai de frunte din paşale afară de Baiazid, căci nu de mult încetase din viaţă de moarte rea, precum s-a povestit. Şi ei au aflat că cetatea Galipoli s-a predat şi că Leondaris a fost lăsat să plece cu mîna goală şi că Mustafa încă îşi duce viaţa în destrăbălare fără măsură şi n-are grijă, cum trebuie să-şi păzească domnia nevătămată, şi atunci se

---

XXV, 2: *tot ce trebuie*: πᾶσαν ἄλλην ὕλην, tradus textual: „tot celălalt material".
3: *precum s-a povestit*: vz. XXIV, 8.

τοὺς προσφυγόντων δεινοὺς φονέας καὶ τὰ ἐναντία τοῦ δικαίου πράττοντας. Ἄρτι δέ σε ἀρχηγὸν ἀναδείξαντες μετὰ Θεὸν οἱ Ῥωμαῖοι, γράφεις μὲν Θεῷ τὸ πᾶν· καὶ τοῦτο καλῶς εἴρηκας, οὐδὲ ἐγὼ ἀντιλέγω· τοὺς δὲ συγκοπιάσαντας ὡς ἐχθροὺς λογίζῃ καὶ ἀντιστρέφεις τὸ πρόσωπον; Ὑγίαινε οὖν εὐφραινόμενος· ἡμεῖς δὲ πρὸς τοὺς ἰδίους οἴκους ἀπελθόντες καὶ τῷ βασιλεῖ ἀναγγείλαντες τὰ τῆς ἀπάτης, τὸ πᾶν Θεῷ ἀναθέμενοι, προσκαρτερήσωμεν, ἐκδεχόμενοι τὴν αὐτοῦ δικαίαν ἀπόφασιν." — Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἐξελθὼν τοῦ λιμένος καὶ τὰ ἱστία πτερώσας τὴν πρὸς Κωνσταντινούπολιν πορείαν ἔπλευσεν.

XXV. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ καὶ λύπῃ πολλῇ συσχεθεὶς 157b
καὶ θυμοῦ πλήρης γενόμενος, μὴ ἔχων ὅ τι ποιῆσαι, ἐβουλεύσατο κατὰ νοῦν τὴν ἑτέραν βαδίσαι καὶ στεῖλαι πρέσβεις τῷ Μουράτ· καὶ εἰ βούλεται πληρῶσαι τὴν πατρικὴν θέλησιν καὶ δοῦναι τὰ δύο βρέφη ὡς ὁμήρους, ἐπεὶ ἐκποδὼν ἐγεγόνει ὁ Παγιαζήτ, πάλιν Θεοῦ ἀρωγοῦντος ἀποκαταστήσει τοῦτον εἰς τὴν πατρῴαν ἡγεμονίαν.

2. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς, καὶ γὰρ εἰς αὐτὸν ἐπαναδραμέτω ὁ λόγος, ὀχυρώσας τὸ φρούριον καὶ συντάξας καλῶς καὶ νουθετήσας τὸν δῆμον καὶ καταστήσας δρουγγαρίους καὶ κόμητας οἰκείους τοῦ μεγάλου στόλου καὶ τὸν πύργον τὸν ἐν τῷ λιμένι καλῶς ὡς ἐχρῆν, ἀσφαλίσας καὶ ὅρκοις διδοὺς αὐτοῖς καὶ δωρεαῖς ἀμείψας, ἐν τῇ Ἀδριανοῦ τὴν πορείαν ἐποιεῖτο. Καὶ δὴ εἰσελθὼν ἐν τοῖς δόμοις τοῦ ἀποιχομένου Μεχέμετ, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ εὑρὼν θησαυροὺς ἀναριθμήτους καὶ ἑτέραν ἄλλην παρασκευὴν ὑπέρμετρον, ἐνδύματα καὶ λίθους καὶ μαργάρους πολυτελεῖς, γυναῖκας ὡραίας καὶ νέους παιδίσκους εὐπροσώπους καὶ κάλλει διαφερόντως καὶ πᾶσαν ἄλλην ὕλην βλακείας, ἐκάθητο κατασπαταλῶν, καθ' ἡμέραν μεθύων καὶ ἀσελγαίνων.

3. Ὁ δὲ Μουρὰτ ἔτι νέος ὢν καὶ οὔπω τὸ κ-ον ἔτος ἐλάσας ἐκάθητο ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια πράττων, πλὴν οὐ τόσον, καὶ γὰρ ὑπὸ τῆς φροντίδος ἐδάκνετο. Καὶ οὐκ ἔα τοῦτον ὁ λογισμὸς ἀχαλίνωτον, ἀλλ' ἐσκέπ- 158b
τετο, πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ ἀνακαλέσηται πρὸς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τὴν πατρικήν, ἣν ὁ πατὴρ ἐκτήσατο διὰ πολλῶν κόπων, αὐτὸς δὲ ἄνευ ἐπηρείας τινὸς ἔφθασεν ἀπολέσας. Εἶχε γὰρ μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων τοὺς προὔχοντας πλὴν τοῦ Παγιαζήτ, καὶ γὰρ πρὸ ὀλίγου κακῶς ἀπεβίω, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσεν. Μαθόντες γὰρ ὡς τὸ φρούριον τῆς Καλλιουπόλεως παρεδόθη καὶ ὁ Λεοντάριος κενὸς ἀπεπέμφθη καὶ ὁ Μουσταφᾶς ἔτι ἀκολάστως κατασπαταλᾷ μὴ ἔχων φροντίδα, πῶς δεῖ φυλάξαι τὴν ἡγεμονίαν ἀσινῆ, βουλὴν βουλεύεται, τὴν ἣν καὶ ὁ βα-

9 πολλῇ Bek : πολὺ P || 17 μεγάλου Bull : μεγλ P : μεγαλ P_1 || 18 ὅρκοις P : ὅρκους Bull || 23 διαφερόντως P : διαφέροντας Bull | βλακείας P: Βλαχίας Bull | ἐκάθητο Bull : ἐκάθετο P || 27 ἔα P.

hotărăşte şi Murad la pasul la care se hotărîse împăratul; şi a apucat el să trimită mai întîi soli la împăratul, pe unul Ibraim, fratele lui Ali, despre care a fost vorba mai sus, om cuminte şi drept şi străin de destrăbălările şi desfrînările fără de ruşine ale turcilor. Acesta deţinînd locul al doilea după Baiazid, a ajuns în locul întîi după moartea aceluia şi era cel dintîi între paşale şi mare vizir în treburile domniei lui Murad. Venind la Constantinopole, nu s-a amintit cu nici un cuvînt de ceea ce a făcut împăratul, ci mînie neînfrînată nutrind în suflet, le ascundeau acestea, pînă ce situaţia lor va ajunge cu timpul într-o stare mai bună. Ibraim cu faţa senină şi cu cuget prefăcut, lupul dinăuntrul său îl arăta afară ca miel. Şi începînd cu vorbe blajine şi foarte umilite, ajunge să ceară ajutor, spunînd că toate cîte s-au întîmplat, s-au făcut din vina lui Baiazid şi arătînd că ei sînt nevinovaţi, tot aşa şi romeii; şi spunea: „Dacă Maiestatea ta va voi, în foarte puţin timp îl vei pune din nou în domnia tatălui său pe stăpînul meu Murad, precum ai făcut şi cu tatăl său, prea luminate împărate, căci ai în mîna ta cîrma şi, unde vei vroi, acolo încîrneşti corabia, îndreptînd bine direcţiile cîrmei. Căci precum ai făcut cu tatăl său, cînd s-a ridicat în contra împărăţiei tale Musa, tot aşa milostiveşte-te şi acuma şi nu lăsa să deţină domnia unul care nu este vrednic să stea nici într-o colibă. Căci cînd Mahomed", — care fusese amintit înainte de mai multe ori — „domnea încă în răsărit, în Tracia, după ce l-a omorît pe frate-său Musulman, Musa avea atunci domnia şi s-a arătat potrivnic romeilor şi duşman neîmpăcat al Constantinopolei", — precum s-a spus mai sus, — „atunci împăratul l-a chemat de la Brusa pe Mahomed şi, încheind un tratat l-a adus înăuntru în Constantinopole, după ce l-a trecut împreună cu oştile; şi el ieşind o dată şi de două ori şi de mai multe ori, s-a luptat cu Musa şi a fost învins; şi iarăşi a intrat în Constantinopole şi iarăşi a ieşit, pînă ce în sfîrşit l-a nimicit pe Musa şi, la urmă ucigîndu-l, a luat domnia. Fă şi acuma, împărate, tot aşa", spune, „şi faţă de Murad care răsplăteşte şi cu daruri peste măsură de mari şi de mult preţ, afară de predarea cetăţii Galipoli şi a celor doi băieţi". Împăratul însă nu se lăsa, ci ţinea tare şi neschimbat la părerea sa, ca să fie aduse întru îndeplinire hotărîrile. În timp ce tratau astfel şi Ibraim a stat destul de multe zile, spre a obţine un rezultat al tratativelor pe care le dorea încheiate, altul a sărit ca într-o arenă de luptă şi ceea ce Murad cerea de la împăratul cu multă rugăminte ca

---

a fost vorba mai sus: vz. XX, 11, căci despre alt Ali n-a mai fost vorba nicăieri; dar se poate că Duca are în vedere cu aceste cuvinte chiar pe Ibrahim şi atunci vz. XXII, 11 şi XXIII, 2. — *care fusese amintit înainte de mai multe ori... precum s-a spus mai sus... spune:* Aceste intercalări neobişnuite într-o cuvîntare directă pe care istoricul

σιλεὺς ἐβουλεύσατο· καὶ πρέσβεις προφθάσας οὗτος πέμπει πρὸς βασιλέα, Ἰπραὴμ τινα, ἀδελφὸν ὑπάρχοντα τοῦ Ἀλί, ὃν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ἄνδρα συνετὸν καὶ εὐθῆ καὶ πρὸς τὰς τῶν Τούρκων ἀναιδεῖς βλακείας καὶ ἀσελγείας ἀσυνήθη. Ὃς καὶ τὰ δευτερεῖα τοῦ Παγιαζὴτ φέρων τὰ πρωτεῖα, ἐκείνου παρελθόντος, ἔλαβε καὶ τῶν μεγιστάνων πρῶτος ἦν καὶ μεσάζων τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μουράτ. Ἐλθὼν οὖν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ μὲν τῶν ὧν ἔπραξεν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἐγένετο μνήμη, ἀλλ' ἐν τῷ νοὶ διατρέφοντες θυμὸν ἀχαλίνωτον, ἕως ἂν ὁ χρόνος εἰς εὐδαιμονίαν ἄξει τὰ περὶ αὐτῶν, ταῦτα ἐκρύπτοντο. Ἱλαρῷ δὲ βλέμματι καὶ ὑπούλῳ γνώμῃ τὸν ἔνδον λύκον ὡς πρόβατον ἔξω ἐδείκνυε. Καὶ δὴ λόγους συνάρας πράους τε καὶ λίαν ταπεινοὺς βοήθειαν ἐξεκάλει, ὡς ἐξ αἰτίας γεγονότα, ὅσα δὴ καὶ γεγόνασιν, λέγων τοῦ Παγιαζήτ, ἀθώους αὐτοὺς ἀποδεικνύων, 159b ὡσαύτως τε καὶ Ῥωμαίους, λέγων· „Εἰ θελήσει τὸ σὸν κράτος, ὡς ἐν ὀλίγῳ ἀποκαταστήσεις πάλιν εἰς τὴν πατρικὴν ἡγεμονίαν τὸν ἐμὸν δεσπότην Μουράτ, καθὼς καὶ ἐν τῷ πατρὶ αὐτοῦ εἰργάσω, λαμπρότατε βασιλεῦ, ἔχεις γὰρ ὑπὸ τὴν χεῖρα τὸ πηδάλιον καὶ ὅπου ἂν βούλῃ ἐκεῖ καὶ τὴν ναῦν μεταστρέφεις, καλῶς ἰθύνων τοὺς οἴακας. Ὡς γὰρ εἰργάσω ἐν τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἀντιστάντος τῷ σῷ κράτει Μωσῆ, οὕτω καὶ νῦν συμπάσχησον καὶ μὴ ἐάσῃς τὴν ἡγεμονίαν κατέχειν ὁ μηδεμιᾶς καλύβης ἄξιος. „Καὶ γάρ" — ὁ πολλάκις προλεχθείς, — „Μεχεμὲτ ἔτι ἡγεμονεύων ἐν τῇ ἀνατολῇ, τοῦ Μωσῆ τότε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Θράκης ἔχοντος καὶ τὸν ἀδελφὸν Μουσουλμὰν κτείναντος, ἐναντίος ἐφάνη Ῥωμαίοις καὶ τῆς Πόλεως ἐχθρὸς ἄσπονδος," — ὡς προλέλεκται· — „τότε ὁ βασιλεὺς μετακαλεσάμενος ἀπὸ τῆς Προύσης τὸν Μεχεμὲτ καὶ πίστεις δούς, εἰσάξας αὐτὸν ἐντὸς τῆς Κωνσταντίνου σὺν τοῖς στρατεύμασι περαιωθέντα, καὶ ἐξελθὼν καὶ μίαν καὶ δὶς καὶ πολλάκις καὶ συμμίξας τῷ Μωσῇ καὶ ἡττηθεὶς καὶ εἰσελθὼν πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πάλιν ἐξελθών, ἕως οὗ εἰς τέλος τὸν Μωσῆν ἠφάνισεν καὶ τέλος ἐθανάτωσεν, τὴν ἡγεμονίαν λαβών, οὕτω καὶ νῦν," φησιν, „ὦ βασιλεῦ, ἔργασον καὶ εἰς τὸν Μουράτ, τάττων καὶ ὑπερμεγέθη δωρήματα καὶ πολλοῦ λόγου ἄξια πλὴν τῆς Καλλιουπόλεως καὶ τῶν δύο παίδων τὴν ἐγχείρισιν." — Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἐνεδίδου, ἀλλ' εἰς βέβαιον καὶ ἀμετάθετον ἐτήρει τὴν αὐτοῦ 160b γνώμην καὶ εἰς τέλος ἐξεῖναι τὰ βουλευόμενα. Ἐν τούτοις ὄντες καὶ ὁ Ἰπραὴμ ἡμέρας ἱκανὰς ἐνδιατρίβων τοῦ λαβεῖν τέλος τῶν ὧν ἐζήτει, συμφωνιῶν, ἕτερος εἰσπηδήσας ὡς ἐπὶ παλαίστρας, τὸ ζητούμενον παρὰ τοῦ βασιλέως μετὰ πολλῆς

---

3 εὐθῆ P : εὐηθῆ Bull : εὐήθη Bek || 14 *et* 26 βασιλεῦ Bull : βασιλεύς P || 17 Μωσῆ Bull : Μωσῆς P | συμπάσχησον P || 18 ὁ πολλάκις προλεχθείς *fortasse secludendum* || 21 ὡς προλέλεκται *et* 26 φησιν *fortasse secludenda* || 30 ἐξεῖναι P: ἐξιέναι *vult* Bek.

---

o pune în gura personajelor ale căror fapte le descrie, fac impresia că sînt mai degrabă observații marginale ale vreunui cititor și că un copist neatent le-a trecut apoi în text, încît eventual ar fi bine să fie scoase din text.

o cinste și o favoare să-i facă, celălalt îl ruga pe Murad ca pentru un mare bine să-i încredințeze lui acest serviciu.

Și acum voi porni să istorisesc de la început, în ce chip Murad a trecut strîmtoarea și cu cît de mare pregătire și cine a fost acela care l-a trecut și pe unde a trecut marea și ale cui au fost corăbiile.

Exploatarea de piatră acră și întemeierea orașului Focea Nouă.

4. In Focida din țara Ioniei era în apropiere un munte în care se află o mină de piatră acră ; și toată piatra din culmea aceea de munte pusă în foc, apoi în apă se face ca un nisip. Și nisipul ce s-a făcut din piatra aceea, îl pun într-o căldare cu apă și clocotindu-l nu prea mult, nisipul ce a fost pus se dizolvă și ceea ce e gras și substanțial din el, rămîne în zeama aceea ca un lapte brînzos, ceea ce e uscat și pămîntos din el, îl aruncă afară, pentru că nu e de nici o trebuință ; zeama însă o deșartă în scafe și după patru zile, zeama din partea de sus a vaselor în care a fost pusă, se găsește închegată și lucind foarte, asemenea gheții ; iar pe fundul vasului și aceea e plină de fărîmituri ca de ghiață. Și zeama ce prisosește după cele patru zile, o iau și o pun în căldare, și mai turnînd altă apă și mai punînd alt nisip, o fierb și o varsă în scafe, precum s-a arătat mai înainte. Iar piatra acră, după ce au scos-o, o păstrează în magazii. Ea formează un obiect de neapărată trebuință pentru vopsitori ; și toate corăbiile ce pleacă din răsărit spre părțile de apus, țin neapărat ca fundul corăbiei să-l încarce cu piatră acră ; căci germani, francezi, englezi, italieni, spanioli, arabi, egipteni, sirieni, toți pentru meșteșugurile vopsitorilor se aprovizionează cu piatră acră din muntele acela.

5. In zilele împăratului Mihail Paleolog care a domnit cel dintîi din dinastia Paleologilor, au venit niște italieni, de au cerut să li se dea lor muntele în schimbul unei sume anuale cuvenite. Tot atunci stăteau și turcii la pîndă să prade părțile dimprejur ale Lidiei și Asiei și stră-

---

4: **Φράγγοι** „frînci", înseamnă de obicei apuseni latini de orice națiune și din orice țară. Cum însă Duca enumără aici aproape toate națiunile apusene, am tradus **Φράγγοι** cu *germani,* căci cu Γερμανοὶ Duca desemnează pe *francezi*, vz. XIV, 5.

5: *Mihail Paleolog:* Gheorghe Pahimer istorisind despre conflictul dintre genovezi și Mihail VIII Paleolog (1261—1282), amintește de această concesie: **προσπεφιλοτίμηται μὲν οὖν βασιλεὺς ἰδίως καί τινι εὐγενεῖ Γενουΐτῃ, Μανουὴλ λεγομένῳ τοῦ Ζαχαρίου, τὰ τῆς κατ' ἀνατολὴν Φωκαίας ὀρεινὰ μέταλλον στύψεως ἔχοντα, ἐφ' ὧν δὴ κατοικήσας σύναμα τῷ ἰδίῳ λαῷ εἰργάζετο. Καὶ πολλὰ τῆς ἐργασίας ἀπονάμενος καὶ πλέον ἤθελεν ἔχειν ἐκ τῆς τοῦ κρατοῦντος πρὸς ἐκεῖνον εὐμενείας καὶ διαθέσεως. Ἠξίου γοῦν μὴ ἀνεῖσθαι Γενουΐτας ἐκ τῶν ἄνω μερῶν διὰ θαλάσσης Εὐξείνου κατάγειν στυπτηρίας μέταλλον, ἐπεὶ πολλῇ τινι χρῶνται ταύτῃ τὰ ἐξ ἐρίων ὑφάσματα μιαίνοντες χρώμασι διαφόροις, ὡς ὁρᾶν ἔξεστι. Καὶ ὁ βασιλεὺς κατανεύων ἐπέταττεν.** I 420,5: „Și împăratul a dat unui nobil genovez, cu numele Manuil al lui Zaharia, un

παρακλήσεως γενέσθαι καὶ φιλοτιμίας καὶ χάριτος, αὐτὸς ὡς δῶρόν τι μέγα τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐγχειρισθῆναι αὐτῷ παρεκάλει.

Καὶ δὴ ἐξ ἀρχῆς, ποίῳ τρόπῳ διέβη τὸν πορθμὸν ὁ Μουρὰτ καὶ μετὰ πόσης παρασκευῆς καὶ τίς ὁ περάτης καὶ ποῦ τὴν θάλασσαν ἐπέρασε καὶ τίνες οἱ ναύαρχοι, λέξων ἔρχομαι.

4. Ἐν τῇ Φωκίδι τῇ κατὰ τὴν Ἰωνίαν πλησίον ὄρος ἦν, ἐν ᾧ μέταλλον στυπτηρίας ὑπάρχει· καὶ ὁ λίθος ἅπας τῆς ἀκρωρείας πυρὶ προσομιλήσας, εἶτα ὕδατι ὡς ψάμμος γίνεται. Τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ λίθου γενομένην ψάμμον εἰς λέβητα βάλλοντες σὺν ὕδατι καὶ καχλάζοντος οὐ τόσον, ἡ βληθεῖσα ψάμμος διαλύεται καὶ τὸ μὲν παχὺ καὶ οὐσιῶδες αὐτῆς ἐν τῷ ζωμῷ μένον ὡς γάλα τυρῶδες, τὸ ξηρὸν καὶ γεῶδες αὐτῆς ἔξω ῥίπτουσιν ὡς ἄχρηστον· τὸν δὲ ζωμὸν εἰς σκάφας κενώσαντες ἄχρις ἡμερῶν τεσσάρων παραδρομὴν εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ὑποδόχων ἀγγείων πεπαγωμένος ὁ ζωμὸς καὶ ὑπεραυγίζων ὅμοιος κρυστάλ-.λῳ· ἐν δὲ τῷ πυθμένι τοῦ ἀγγείου καὶ αὐτὸ πλῆρες ψηγμάτων κρυσταλλοειδῶν. 161b Ἐξαντλοῦντες οὖν τὸν ζωμὸν τὸν περιττεύοντα μετὰ τὰς τέσσαρας ἡμέρας εἰσβάλλουσιν ἐν τῷ λέβητι, προσχέαντες καὶ ἕτερον ὕδωρ καὶ πάλιν ψάμμον ἐμβάλλοντες βράζουσιν καὶ ἐν ταῖς σκάφαις ἐκχέουσιν, ὡς προδεδήλωται. Τὴν δὲ στυπτηρίαν ἐκβαλόντες ἐν ταῖς ἀποθήκαις ταμιεύουσιν. Ἔστι δὲ ἀναγκαῖον χρῆμα τοῖς δευσοποιοῖς· ἅπασαι γὰρ αἱ νῆαι αἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας εἰς τὰ ἑσπέρια μέρη πλέουσαι ἀναγκαῖον ἡγοῦνται τὸν φόρτον εἶναι τῆς νηὸς τὴν ἐν τῷ πυθμένι στυπτηρίαν· καὶ γὰρ Φράγγοι, Γερμανοί, Ἰγγλῆνοι, Ἰταλοί, Ἱσπανοί, Ἄραβες, Αἰγύπτιοι, Σύροι ἀπὸ τοῦ ὄρους ἐκείνου τὴν στυπτηρίαν πορίζονται ἕνεκα τῶν δευσοποιῶν τεχνῶν.

5. Ἐν ταῖς ἡμέραις δὲ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παπαιολόγου, τοῦ πρώτως βασιλεύσαντος ἐν Παλαιολόγοις, ἦλθόν τινες Ἰταλοὶ αἰτοῦντες τὸ ὄρος δοθῆναι αὐτοῖς καὶ λαμβάνειν κατ' ἔτος τὸ συμφωνηθέν. Τότε καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνεδρεύοντες ἦσαν ληστρικῶς τὰ πέριξ μέρη Λυδίας τε καὶ Ἀσίας καὶ κατέτρεχον

3—4 πόσης P: πάσης *vult* Bek || 6 Φωκίδη P: Φωκαίᾳ Bek || 8 ἀπὸ τοῦ Bull: πατοῦ P || 13 ὅμοιος P: ὁμοίως Bull || 14 αὐτὸ *scripsi*: αὐτῷ P || 20 τὸν Bull: τὴν P.

---

privilegiu special în munții dinspre răsărit de Focea, bogați în mine de alaun; și locuind acolo cu oameni de neamul lui, le exploata. Și scoțînd din exploatare mult cîștig, dorea să aibă și mai mult pe urma atitudinei binevoitoare a împăratului față de el. Și cerea deci să nu îngăduie genovezilor să aducă din regiunile de sus pe Marea Neagră piatră acră, căci au mare nevoie de aceasta, precum se poate vedea, vopsitorii de stofe de lînă la diferite culori. Și împăratul aprobîndu-i cererea, a dat un ordin în consecință". Cp. și vol. II, 558, 12—16. — *și Asiei:* adică țărmul de apus al Asiei Mici: vz. XVII, I

băteau jefuind pînă la Sardes şi Magnesia chiar. Văzînd italienii şi temîndu-se de năvala turcilor, au început să clădească o cetăţuie foarte mică, cît să ajungă pentru paza lor şi-a celor cincizeci şi mai mulţi lucrători ce se aflau. Cînd aceasta a ajuns la urechile bizantinilor din vecinătate din cîmpia Mainomenu şi a Magnesiei şi de la Nimfeon, au venit şi i-au găsit cu lucrarea începută; şi intrînd în tratative cu latinii, ca să ajungă la o înţelegere, au făgăduit să le ajute şi să se ostenească şi să lucreze împreună la ridicarea cetăţii şi nu cetate, ci construcţia s-o prefacă într-un oraş mare, numai dacă, la mare nevoie, şi ei ca ctitori ai unei localităţi ca aceea vor găsi înăuntru adăpost. Amîndouă părţile căzînd de acord asupra unei astfel de învoieli, au început deodată, romei şi latini şi au construit oraşul cel păzit pînă acum de dumnezeu, Focea Nouă, la poalele muntelui aceluia, aproape de mare, avînd înspre partea de răsărit aşezat muntele, spre apus insula Lesbos, spre miazănoapte golful Elea; iar spre miazăzi e golful Ioniei. Şi zişii întemeietori ai acestui oraş au fost genovezii Andrei şi Iacob de Catanea; şi oraşul şi-a luat numele de la Focida mai veche, numindu-l pe acesta Focea Nouă, în care şi eu îmi am locuinţa.

6. Şi trecînd puterea de la romei în mîinile turcilor, nu după mult timp cei ce se găseau în oraş, nu puteau suporta zilnicile încăierări cu turcii şi uciderile creştinilor, căci turcii ajunseseră stăpîni pînă în porţile oraşului; şi atunci amîndouă părţile şi latinii şi romeii au încheiat cu sultanul Lidiei Sarchan un tratat întărit cu jurămînt şi s-au prins să-i fie tributari şi au statornicit să-i dea în fiecare an lui Sarchan un număr de cincisprezece mii arginţi mărunţi, echivalînd ca valoare cu cinci sute de galbeni; şi an de an, cel ce se va întîmpla să fie în capul oraşului, să meargă şi să-l salute pe zisul sultan, aducîndu-i daruri de zece mii de arginţi, şi astfel să trăiască în pace la un loc turci şi romei, neavînd nici cea mai mică supărare din partea nimănui; ci ei să poată ieşi neopriţi şi să facă negoţ, de asemenea şi turcii să poată intra fără nici o frică în oraş şi să-şi procure din belşug de ce au nevoie, trăind ca prieteni împreună. Şi înţelegerea încheiată astfel ţine pînă azi şi sînt de atunci şi pînă acuma aproape vreo 180 de ani.

---

14 apus Bull: răsărit Pl.

---

spre apus *insula Lesbos:* exact spre miazănoapte apus. — *Andrei şi Iacob de Catanea:* urmaşi de-ai lui Manuil Catanea feciorul lui Zaharia Catanea; vz. comentar la G. Pahimer, ed. Bonn, vol. I, p. 676—679 şi la Duca ed. Bonn, p. 587.

6: *Sarchan* întemeietorul acestui sultanat selgiucid, cuprinzînd numai partea de nord a Lidiei; cp. II, 3. — *aproape vreo 180 de ani;* Dacă am porni chiar din primul an de domnie a lui Sarchan 1300, am ajunge după 180 de ani aproape de 1480, ceea ce vădit e prea mult. Duca, se vede că face acest calcul din timpul, cînd îşi scrie

ἕως Σάρδεων καὶ αὐτῆς Μαγνησίας. Ὡς οὖν ᾔσθοντο οἱ Ἰταλοί, τὴν τῶν Τούρκων ἔφοδον φοβηθέντες, ἤρξαντο οἰκοδομεῖν φρούριόν τι σμικρότατον ὅσον εἰς φυλακὴν αὐτῶν καὶ τῶν εὑρισκομένων ἐργατῶν πεντήκοντα ἢ καὶ πλείω. Ἐνωτισθέντες δὲ οἱ τὰ πέριξ οἰκοῦντες Ῥωμαῖοι ἔν τε τῷ κάμπῳ τοῦ Μαινομένου καὶ τῆς Μαγνησίας καὶ Νυμφαίου, ἐλθόντες εὗρον αὐτοὺς ἄρξαντας τοῦ ἔργου· καὶ δὴ ὡς ἐκ συνθήματος κοινολογησάμενοι σὺν τοῖς Λατίνοις ὑπέσχοντο τοῦ συμβοηθῆσαι καὶ συμπασχῆσαι καὶ συμπρᾶξαι ἐπὶ τῇ ἀνεγέρσει τοῦ φρουρίου 162b καὶ οὐ φρούριον, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλην πόλιν ἀποκαταστῆσαι τὸ οἰκοδομούμενον, εἰ μόνον χρείας κατεπειγούσης καὶ αὐτοὶ ὡς κτήτορες τοῦ τοιούτου χωρίου ἔσονται ἐντὸς φυλαττόμενοι. Ἀρεσάντων γοῦν ἄμφω τῶν μερῶν τὸ τοιοῦτον συμφώνημα, ἤρξαντο ἅμα Ῥωμαῖοί τε καὶ Λατῖνοι καὶ ᾠκοδόμησαν τὴν ἄχρι τοῦ νῦν παρὰ Θεοῦ φρουρουμένην Νέαν Φώκαιαν ἐν τῇ τοῦ αὐτοῦ ὄρους ὑποβάσει πλησίον τῆς θαλάσσης, ἔχουσαν τὰ πρὸς τὴν ἀνατολὴν μέρη τὸ ὄρος κείμενον, πρὸς δὲ τὴν ἑσπέραν τὴν νῆσον Λέσβον, πρὸς ἄρκτον δὲ τὸν τῆς Ἐλαίας κόλπον· πρὸς δὲ μεσημβρίαν ὁ κατ᾽ Ἰωανίαν κόλπος. Ἦσαν δὲ οἱ ῥηθέντες τῆς πόλεως αὐτῆς κτήτορες ἐκ τῶν Κατανέων Γενουῖται Ἀνδρέας καὶ Ἰάκωβος· καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τῆς παλαιτέρας Φωκίδος ἐκτήσατο, ταύτην Νέαν Φώκαιαν καλέσαντες, ἐν ᾗ καὶ ἐγὼ τὴν οἴκησιν κέκτημαι.

6. Μεταπεσόντων οὖν τῶν πραγμάτων ἀπὸ Ῥωμαίους ἐν χερσὶ τῶν Τούρκων, μετ᾽ οὐ πολὺ οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῇ πόλει μὴ φέροντες τὰς καθεκάστην συμπλοκὰς τῶν Τούρκων καὶ τὰς τῶν χριστιανῶν σφαγάς, καὶ γὰρ ἦσαν ἄχρι καὶ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐγκρατεῖς γεγονότες οἱ Τοῦρκοι, ἄμφω Λατῖνοί τε καὶ Ῥωμαῖοι συνθήκας ἐνόρκους ποιήσαντες μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Λυδίας Σαχρὰν καὶ ὑποφόρους στέρξαντες εἶναι, ἔστησαν κατ᾽ ἔτος δοῦναι τῷ Σαχρὰν ἀργυρίων λεπτῶν ἀριθμὸν χιλιάδων δεκαπέντε, εἰς ποσότητα ἰσουμένην νομισμάτων φ´, καὶ ἀνὰ ἔτος ὁ τυχὼν ἡγεμὼν τῆς πόλεως ἐξέρχεσθαι καὶ ἀσπασμὸν ποιεῖν τῷ ῥη- 163b θέντι ἀρχηγῷ σὺν δώροις ἀργυρίων χιλιάσι δέκα καὶ οὕτω ἐν εἰρήνῃ διάγειν, ὁμοῦ Τοῦρκοί τε καὶ Ῥωμαῖοι, μὴ ἔχοντες τὸν τυχόντα πειρασμὸν παρά τινος, ἀλλ᾽ ἐξέρχεσθαι ἀκωλύτως καὶ ἐμπορεύεσθαι, ὁμοίως καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσέρχεσθαι ἀφόβως ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀφθόνως ἀπολαμβάνειν, ὡς φίλοι συνδιάγοντες. Κρατεῖ οὖν ἡ τοιαύτη συμφωνία ἕως σήμερον, ἐγγύς που ἔκτοτε μέχρι νῦν ρπ´ ἔτη τυγχάνοντα.

---

3 ἐργάτων P || 13 ἔχουσαν Bull : ἔχων P || 14 ἑσπέραν Bull : ἑώαν P : Oriente I || 15 καθ᾽ Ἰωνίαν P || 17 Φωκίδος P : Φωκαίας Bek || 27 οὔτω P.

---

cronica, numai cu oarecare aproximaţie (ca şi în alte locuri vz. XXIV, 12; XXXIV, 6), precum şi însuşi o arată cu cuvintele ἐγγύς που „aproape vreo“, aşa că din acest loc greu am putea desprinde că Duca a trăit pînă aproape de 1480, avînd mai ales în vedere că cronica lui ajunge numai pînă la 1462 şi că el trebuie să se fi născut pe la 1400 sau chiar ceva mai de vreme.

7. Guvernarea acestui oraş însă se face aşa: Deoarece Genua este republică şi nimeni nu poate să deţină acolo puterea în chip absolut, trimit de obicei în fiecare an sau şi pentru mai mult timp în părţile din răsărit, în oraşele de sub stăpînirea Genuei, ca în insula Chios, în această Focea, la Galata, în Amisos, în Amastris, în Cafa înalţi funcţionari. Şi după ce timpul pentru care a fost trimis, a trecut, trimit iarăşi pe altul şi cel vechi pleacă, lăsînd celui nou scaunul; şi pe acesta în limba lor îl numesc podestà, la Bizantini i-ar putea careva spune guvernator.

Trecerea lui Murad II în Europa.

8. În zilele acelea, Mahomed fiind încă în viaţă, a venit din Genua ca podestà, unul din cei mai străluciţi genovezi, cu numele Ioan Adorno, tînăr de ani, dar bătrîn de minte, feciorul lui Sir George Adorno, care a fost şi duce al Genuei; primind pentru zece ani funcţia de podestà, a sosit din Genua la Focea. Şi după vechiul obicei a mers la sultanul Mahomed şi, întîlnindu-se cu dînsul, i-a făcut obişnuita închinăciune şi a luat în arendă şi mina de piatră acră, ca să-i plătească în rate anuale în timp de zece ani un număr de douăzeci de mii de galbeni aur curat; după aceea s-a întors la Focea şi a început să exploateze mina cu investiţii foarte mari. După şase ani a venit şi sfîrşitul sus-zisului sultan şi s-a făcut proclamarea lui Mustafa, despre care s-a vorbit mai înainte; şi Ţineit a văzut ziua pe care o aştepta, pentru el cu bucurie şi Baiazid a apucat ceasul cel rău pentru el şi s-au petrecut toate cîte le-am scris mai înainte. Atuncea zisul Ioan Adorno se simte îndemnat să vină la noul sultan Murad, să-l vadă şi să i se închine şi să primească dispoziţii noi şi să-i plătească dările datorate pe şase ani; căci în aceşti ani a avut pagubă mare, pentru că în anii aceia a fost luptă îndîrjită între genovezi şi catalani şi catalanii opreau corăbiile genovezilor să nu poată naviga în părţile Italiei şi Frînciei, Spaniei şi Engliterii şi piatra acră era nelucrativă şi stătea nedesfăcută şi Adorno ajunsese în datorii grele şi nu ştia ce să facă; şi atunci plănuieşte un plan foarte bun şi cuminte pentru cîştigul său, multor creştini însă spre pagubă. Căci ivin-

---

7: *il numesc podestà:* aceeaşi explicaţie o întîlnim şi la G. Pahimer care ne spune că împăratul Mihail VIII Paleolog le-a acordat italienilor privilegiul de a se conduce de autorităţile lor autonome după obiceiul lor de acasă şi că genovezii se găseau „sub un mare dregător trimis de Sfatul obştesc al naţiei lor, podesta, pe care în limba elenilor l-ai putea numi guvernator ὑπ'ἄρχοντι πεμπομένῳ παρὰ τοῦ κοινοῦ συνεδρίου τοῦ γένους αὐτῶν, ὃν καὶ ποτεστάτος ἐξουσιαστὴν εἴποι ἂν ἡ Ἑλλήνων γλῶσσα ed. Bonn, I, 162, 16; Βενετικοῖς δὲ... ὑπὸ παϊούλῳ, ὃν Ἕλλην ἂν εἴποι ἐπίτροπον, τοῖς δὲ Πισσαίοις κονσούλῳ, ἐφόρῳ... I 163, 4: „iar veneţienilor... sub bailo, pe care grecul l-ar numi epitrop, pisanilor însă sub consul, efor...", vz. şi XVII. 4.

8: *In zilele acelea:* Cu cuvintele acestea Duca introduce în povestire un eveniment ce s-a întîmplat înainte de şase ani după cum o precizează cîteva rînduri

7. Ἡ δὲ ἡγεμονία τῆς αὐτῆς πόλεώς ἐστιν οὕτως· Ἐπεὶ ἡ Γενοῦα δημοκρατικῶς ἄρχεται καὶ οὐδεὶς δύναται τυραννικῶς ἄρχειν ἐν αὐτῇ, σύνηθές ἐστι κατ' ἔτος ἢ καὶ πλείονα καιρὸν στέλλειν ὀφφικιαλίους εἰς τὰ τῆς ἑῴας μέρη ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν Γενοῦαν πόλεσι, οἷον ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ, ἐν ταύτῃ τῇ Φωκαίᾳ, ἐν τῷ Γαλατᾷ, ἐν τῇ Ἀμισῷ, ἐν τῇ Ἀμάστριδι, ἐν Καφᾷ. Καὶ τοῦ καιροῦ παρελθόντος τοῦ ὡρισμένου ἕτερον αὖθις στέλλουσιν καὶ ὁ παλαιὸς ἔξεισι παραχωρῶν τὴν καθέδραν τῷ νέῳ· ὃν καὶ ποδεστὰν κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶτταν καλοῦσιν, ἐξουσιαστὴν εἴποι τις κατὰ Ῥωμαίους.

8. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἔτι ζῶντος τοῦ Μεχεμέτ, ἦλθεν ἀπὸ Γενούας ποδεστὰς εἷς ὢν τῶν ἐνδοξοτάτων τῆς Γενούας, Ἰωάννης Ἀδοῦρνος ὀνόματι, νέον ἄγων τὸ ἔτος καὶ παλαιὸν φρόνημα, Σὺρ Γεωργίου Ἀδούρνου υἱός, ὃς καὶ δοὺξ Γενούας ἐχρημάτισεν· ἐν δέκα δὲ ἔτεσιν τὴν ποδεστατίαν ἐγχειρισθεὶς ἐπανῆκεν ἐκ Γενούας εἰς Φώκαιαν. Καὶ δὴ κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ἐξελθὼν 164b
καὶ μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ Μεχεμὲτ ἐντυχὼν καὶ τελέσας τὴν συνήθη προσκύνησιν, τέλος καὶ τὸ τῆς στυπτηρίας μέταλλον λαβών, ὡς κατ' ἔτος ἀποδοῦναι εἴκοσιν χιλιάδων ἀριθμὸν νομίσματα καθαροῦ χρυσίου ἐν ἔτεσι δέκα, εἰς τὴν Φώκαιαν ἐπανέστρεψεν, μεταλλεύειν ἀρξάμενος σὺν ἀναλώμασι πλείστοις. Περαιουμένων τοίνυν ἐτῶν ἓξ καὶ τὸ τέλος τοῦ προῤῥηθέντος ἀμηρᾶ ἔφθασε καὶ ἡ ἀνάῤῥησις τοῦ προλεχθέντος Μουσταφᾶ ἐγεγόνει· καὶ ὁ Τζιναήτ τὴν ἐλπιζομένην αὐτῷ χαίρων εἶδεν ἡμέραν καὶ ὁ Παγιαζῆτ τὴν ἀπαίσιον αὐτῷ εἶδεν ὥραν καὶ πάντα, ἃ προγέγραφα, γεγόνασιν. Τότε ὁ ῥηθεὶς Ἰωάννης Ἀδοῦρνος ἔχων ἀφορμὴν τοῦ ἀφικέσθαι πρὸς τὸν νέον ἀρχηγὸν τὸν Μωρὰτ καὶ ἰδεῖν καὶ προσκυνῆσαι καὶ νέα προστάγματα δέξασθαι καὶ ἀποδοῦναι τὰ ὀφειλόμενα τέλη τῶν ἓξ ἐτῶν, εἶχε γὰρ ἐν τοῖς ἔτεσι τούτοις ζημίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, — καὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις ἦν μάχη καρτερὰ ἀναμέσον Γενουΐτῶν τε καὶ Καταλάνων καὶ ἐκώλυον τὰς νῆας τῶν Γενουΐτῶν οἱ Καταλάνοι τοῦ μὴ πλέειν ἐν τοῖς μέρεσιν Ἰταλίας καὶ Φραγγίας Ἰσπανίας τε καὶ Ἰγγλήνων καὶ ἡ στυπτηρία ἦν ἀργὴ καὶ ἀμετακίνητος καὶ ὁ Ἀδοῦρνος εἰς πάμπολυ χρέος καὶ οὐκ εἶχεν ὅ τι ποιῆσαι, — βουλεύεται βου-

10 ποδοστὰς P || 11 ἄγων τὸ *scripsi:* ἄγοντα P : ἄγαν τὸ Bull || 12 ποδοστατίαν P || 25 ἀναμέσον P : ἀνὰ μέσον Bull.

mai la vale, arătînd că după *o trecere de şase ani* a murit sultanul Mahomed I. Acesta murind în 1421, noul podestà Giovanni Adorno a venit deci la Focea Nouă în 1415. — κατ' ἔτος „anual“: Cum însă o arendă anuală de 20 000 galbeni mi se pare foarte mare pentru timpurile acelea, am crezut că e mai bine de tradus κάτ' ἔτος *în rate anuale,* aşa că 20 000 de galbeni să fie arenda pentru toţi zece ani; aceasta se vede şi din XXVII. 2, unde se spune că datoria restantă pe şase ani era ca la 27 000 de galbeni şi nu cel puţin 120 000, precum ar rezulta dintr-o dare anuală de 20 000. — *Catalanii:* sînt spaniolii aragonezi ai regelui Aragoniei Alfons V 1416—1458.

du-i-se un prilej la care nu se aștepta, trimite lui Murad, încă înainte de a veni de la Amasia, scrisori pe care eu i le-am scris, și-i arată devotamentul nețărmurit și prietenia mare, ce a avut-o cu părintele său Mahomed și pe care vrea să le reînnoiască și cu dînsul, scriindu-i: „Sînt gata la orice slujbă, să-ți ajut și să te trec din Asia în Europa cu trireme și corăbii și să-ți fac un astfel de serviciu ca nimeni altul. Poruncește-mi numai și ce mi s-a ordonat, se va face în grabă“. Murad auzind aceste cuvinte ale lui, le-a primit cu plăcere și i-a scris înapoi, spunîndu-i că: „In puține zile cu ajutorul lui dumnezeu am să ajung la Brusa și acolo să vină unul din oamenii tăi intimi și din cei mai de încredere, precum ca să vedem despre această chestiune, ce și cum s-o facem“. Și după cîteva zile trimite pe unul Dimitrie, numit Aga, cu scrisori foarte importante, pe care tot eu le-am scris și pe acelea, la Murad și la vizirii lui Ali-bei, Hagiaivat și Omur-bei; căci Baiazid fusese ucis mai înainte de Mustafa. Atunci împreună cu Dimitrie au pus toate frumos la cale, să trimită cu el pe un turc, Chatip cu numele, unul din cei mai chibzuiți și mai înțelepți, care să-i dea lui Adorno încredințare cu jurămînt; și cu dînsul trimit cincizeci de mii de galbeni, ca să angajeze și să echipeze o flotă, spre a-l trece peste strîmtoarea de la Galipoli, toamna fiind acuma pe începute.

Mustafa e părăsit de Güneyt care fuge la Smirna.

9. Mustafa aflînd de cele ce s-au pus la cale în jurul lui Murad și cum Focea Nouă pregătește o flotă în contra lui, îl durea inima și era muncit de gînduri și Focea o avea mereu în gură și distrugerea ei o punea la cale, dar nu contenea să o ducă în îmbuibări și desfrăbălări și beții, și, zburdînd ca un mîndru armăsar, să necheze în desfrînări cu parte femeiască și bărbătească. Țineit însă auzind acestea și așteptîndu-se la ceea ce avea să se întîmple, și pe Mustafa văzîndu-l ducînd o viață în plăceri și negîndindu-se la nimic, nici la război nici la altă pregătire în contra dușmanilor, intră în palatul lui Mustafa și a început a-i spune aceste cuvinte de dojană: „Nu știi, doamne, că noi deținem numai pămîntul ce-l locuiesc tracii, iar cealaltă întindere nesfîrșită de provincii, și mă gîndesc la cele din Europa, toate stau șovăielnice în cumpănă, așteptînd viitorul ce-o să iasă. Căci am prins veste, că Murad a început tratative cu împăratul, ca să-i ia partea lui și să-l aducă

— *scrisori pe care eu i le-am scris:* Cum aceste întîmplări se petreceau pe la 1421, se poate conchide că Duca trebuia să aibă atunci cel puțin vreo 20 de ani, încît să poată îndeplini această slujbă de diac la curtea podestatului genovez din Focea Nouă. Duca deci trebuie să se fi născut pe la 1400 sau chiar cîțiva ani încă înainte de 1400. — *Cu trireme și corăbii:* cu vase de război și de transport.

9 — XXVII, 7: cp. G. Sfranțes, 1029 CD; L. Chalc., II, 5, 10—7, 12 și G. Sfranțes. I, 94, 6—9 și 119, 10—17.

λὴν γενναίαν καὶ συνετὴν ἕνεκα κέρδους αὐτοῦ, διὰ πολλῶν δὲ χριστιανῶν βλάβην. Καιρὸν γὰρ ἐπιτυχών, τὸν ὃν οὐκ ἤλπιζε, στέλλει γραφὰς πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐξ Ἀμασείας τῷ Μουράτ, τὰς ἃς ἐγὼ γέγραφα, δεικνύων τὴν ἄκραν φιλίαν καὶ οἰκειότητα, 165b ἣν εἶχε πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα τὸν Μεχεμὲτ καὶ ἣν βούλεται ἀνανεῶσαι νῦν σὺν αὐτῷ. „Εἰμί," γράφων, „ἕτοιμος ἐν πάσῃ δουλείᾳ τοῦ βοηθῆσαι καὶ διαπερᾶσαί σε ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν ἐν τριήρεσι καὶ νήαις καὶ ὑπουργῆσαι τὸ τοιοῦτον ὑπούργημα ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων. Μόνον κέλευσόν μοι καὶ τὸ προσταχθέν μοι συντόμως γενήσεται." — Ἐνωτισθεὶς οὖν ὁ Μουρὰτ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀσπασίως ἐδέξατο καὶ ἀντέγραψεν εἰπών, ὅτι „Σὺν Θεῷ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις μέλλω κατελθεῖν ἐν τῇ Προύσῃ κἀκεῖ ἐλθέτω εἷς ἐκ τῶν οἰκείων καὶ πιστοτάτων σου, ὡς ἵνα περὶ τούτου τοῦ σκέμματος ἴδωμεν, τί ἄρα καὶ πῶς ποιήσωμεν." — Μετὰ δέ τινας ἡμέρας στέλλει Δημήτριόν τινα Ἀγὰν ἐπονομαζόμενον σὺν γράμμασιν ἀξιολογωτάτοις, ἃ κἀκεῖνα ἐγὼ γέγραφα, πρός τε τὸν Μουρὰτ καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ βεζίρηδας Ἀλί-πεγιν, Χατζιαηβὰτ καὶ Ὁμούρ-πεγιν· ὁ γὰρ Παγιαζὴτ προεσφάγη παρὰ τοῦ Μουσταφᾶ. Τότε σὺν τῷ Δημητρίῳ ἅπαντα καλῶς διαταξάμενοι στέλλουσι μετ' αὐτοῦ Χατήπην ὀνόματι Τοῦρκον, ἕνα τῶν φρονιμωτάτων καὶ τῶν ἐλλογίμων, ὅρκον δώσοντα τῷ Ἀδούρνῳ, καὶ σὺν αὐτῷ νομίσματα χιλιάδας πεντήκοντα τοῦ ῥογεῦσαι καὶ ἀπαρτίσαι στόλον τοῦ περᾶσαι τὸν πορθμὸν τῆς Καλλιουπόλεως, ἤδη τοῦ φθινοπώρου ἄρξαντος.

9. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς μαθὼν τὰ μελετηθέντα περὶ τοῦ Μωρὰτ καὶ πῶς ἡ Νέα Φώκαια ἑτοιμάζει στόλον κατ' αὐτοῦ, εἶχε μὲν ὀδύνας ἐν καρδίᾳ καὶ ἐδάκνετο 166b ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ καὶ τὴν Φώκαιαν συνεχῶς ἐπὶ γλώττης εἶχεν καὶ καταστροφὴν αὐτῆς ἐμελέτα, ἀλλὰ τὸ τρυφᾶν καὶ κατασπαταλᾶν καὶ μεθύειν οὐκ ἔλειπεν, ἀγριαίνων ὡς ἵππος ἀγέρωχος, καταχρεμετίζων καὶ ἀσελγαίνων ἔν τε θηλείαις καὶ ἄῤῥεσιν. Ὁ δὲ Τζιναὴτ ἀκούων ταῦτα καὶ καραδοκῶν τὰ μέλλοντα καὶ ὁρῶν τὸν Μουσταφᾶν ἐν βλακείαις ζῶντα καὶ περὶ οὐδενὸς αὐτῷ μνεία ἢ πολέμου ἢ ἄλλης παρασκευῆς κατ' ἐχθρῶν, εἴσεισιν ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Μουσταφᾶ καὶ λόγους ἤρξατο λέγειν πρὸς αὐτὸν ὀνειδιστικοὺς τούσδε· „Οὐκ οἶδας, ὦ ἡγεμών, ὅτι τὴν ἣν οἰκοῦσι Θρᾷκες γῆν καὶ μόνην κατέχομεν, τὰ δὲ λοιπὰ ἄπλετα πελάγη τῶν ἐπαρχιῶν, λέγω τῆς δύσεως, πάντα ἐν τρυτάνῃ ἀπῃωρημένα εἰσί, προσδοκῶντες τὸ μέλλον, τί ἂν ἀποβῇ. Καὶ γὰρ ἤκουον, ὡς ὁ Μωρὰτ ἐν λόγοις ἦν σὺν τῷ βασιλεῖ τοῦ ἀντιλαβέσθαι τοῦτον καὶ εἰσάξαι εἰς τὴν ἡγεμονίαν τὴν πατρικήν.

---

6 νήαις *scripsi:* νήες P: νηυσί Bull || 13 ἃ κἀκεῖνα Bull: ἃς κἀκείνας P | τὸν Bull: τῷ P || 13—14 βεζύριδας Ἀλήπεγιν, Χατζιαηβώτ (*sed v.* 213,29) P || 15—16 στέλλουσι Bull: στέλλωσι P || 20 περὶ P: παρὰ Bek || 25 ὁρῶν Bull: ὁρῶντα P.

în domnia tatălui său. Acuma însă s-a ajuns şi cu frîncii, iar ţările din Asia le are toate în mînă. Şi noi şedem în Adrianopole fără grijă şi nu facem nici un plan de luptă. După părera mea deci, încă înainte ca duşmanii să treacă strîmtoarea, fie la Lampsac fie la Scutari, şi să dea strigare în provinciile de apus, — şi dihonie se va face în armată, — e mai bine ca noi s-o apucăm înainte şi să trecem cu armatele de apus şi în grabă să o luăm fără nici o tărăgănare peste podul de la Lopadion şi să dăm lupta cu Murad. Cu bună voirea lui dumnezeu, noi sîntem mai tari ca potrivnicii noştri şi în arme şi în cai şi, numai la vestea venirii noastre, gîndul lor se va strivi ca trestia şi planurile lor vor fi spulberate, aşa precum are să se întîmple cu noi, dacă stînd nepăsători le vom da răgaz să treacă înainte". — Spunînd Ţineit acestea şi altele mai multe, Mustafa abia de s-a trezit din ameţeala beţiei şi a început să asculte de cuvintele lui. Căci Ţineit nu-şi bătea capul aşa de mult de dragul lui Mustafa, cum să-l facă pe el domn în răsărit, ci fiind un om viclean şi prevăzînd că omul foarte repede are să se prăbuşească pentru viaţa lui molatecă şi pentru beţia şi destrăbălarea lui şi că nu o să poată duce războiul, s-a hotărît să fugă. Şi avînd el un plan ca acesta, se cugeta în sinea lui că, dacă o să încerce aceasta în Tracia sau în altă provincie din apus, uşor va cădea iarăşi în mrejele împăratului şi atunci iarăşi va fi trimis în surghiun la Lemnos sau în altă insulă şi o să sufere o amarnică ispăşire din partea romeilor. În răsărit însă i se trezea stăruitor în minte şi speranţa de ţara peste care a mai domnit înainte, şi putinţa de a scăpa cu uşurinţă. Ci acestea erau ascunse în ungherele Hadesului.

10. Şi aşadar după ce şi-au adunat armata şi au plecat în grabă, au venit la Galipoli şi, trecînd peste vad cu putere foarte multă, au rămas trei zile la Lampsac. Şi căpeteniile frigiene ale oraşelor dimprejur veneau şi i se închinau lui Mustafa. Murad însă auzind de năvălirea lui Mustafa, s-a ridicat cu oaste puţină la număr din Brusa şi peste noapte a venit la Lopadion; şi erau cu el conducătorii treburilor politice şi militare: şi Hagiaivat şi feciorii lui Temirtes-bei, Ali, Omur şi Oruţ-bei, bărbaţi viteji şi foarte destonici. Între ei era şi Chamza-bei, fratele lui Ţineit; acesta de copil a trăit împreună cu Murad. Ajungînd la pod, înainte de ce Mustafa

---

9: *şi cu frîncii:* şi cu latinii apuseni; aici cu genovezii din Focea Nouă. — *fie la Lampsac fie la Scutari:* adică sau peste Elespont (Dardanele) sau peste Bosfor. — *podul peste Lopadion:* e anticul Rhyndacos, azi Lupad; şi podul trebuie să fi fost la revărsarea acestui rîu în lacul Uluabad, anticul Apollonia şi care, fără acest pod, trebuia să fie înconjurat pe drumuri grele, spre a se putea ajunge la Brusa. — *în ungherele Hadesului:* unde, după mitologia antică elină, se păstrează tainele viitorului.

Νῦν δὲ καὶ σὺν τοῖς Φράγκοις διέθετο, τὰ δὲ τῆς ἔω ἐν χερσὶ πάντα ἦν. Ἡμεῖς οὖν ἐν Ἀδριανοῦ καθέζοντες ἀμερίμνως οὐδὲν στρατηγικὸν πράττομεν. Ὡς ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ, πρὸ τοῦ περάσαι τοὺς ἐχθροὺς τὸν πορθμὸν κἄν τε Λαμψάκου κἄν τε Σκουταρίου καὶ δοῦναι θροῦν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς δύσεως, — καὶ γενήσεται διχόνια ἐν τῷ στρατῷ, — κρεῖττόν ἐστι προλαβόντας ἡμᾶς σὺν τοῖς δυτικοῖς 167b στρατεύμασι διαβῆναι καὶ σὺν τάχει ἀόκνως περᾶσαι τὴν ἐν Λοπαδίῳ γέφυραν καὶ τῷ Μουρὰτ συμπλακῆναι. Ἡμεῖς Θεοῦ εὐδοκοῦντος καὶ ἐν ἅρμασι καὶ ἐν ἵπποις ὑπερέχομεν τοὺς ὑπεναντίους καί, μόνον ἐνωτισθέντες τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν, ὁ νοῦς αὐτῶν ὡς κάλαμος συντριβήσεται καὶ αἱ βουλαὶ αὐτῶν διασκεδασθήσονται, καθὼς μέλλει γενέσθαι καὶ εἰς ἡμᾶς, εἴπερ ἀμελήσαντες δώσομεν αὐτοῖς χώραν διαπερᾶσαι.“ — Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἄλλα πλείω ὁ Τζινεήτ, μόλις ἀνανήψας ἐκ τοῦ κάρους τῆς μέθης ὁ Μουσταφᾶς ἐπείθετο τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Ὁ γὰρ Τζιναὴτ οὐκ ἐτεχνάζετο τόσον ὑπὲρ τοῦ Μουσταφᾶ τὸ ἐγκαθυδρῦσαι αὐτὸν ἐν τῇ ἑῴᾳ ἄρχοντα, ἀλλὰ πονηρὸς ὢν καὶ προβλέπων τὴν τοῦ ἀνδρὸς ὡς ἐν τάχει γενομένην κατάλυσιν ὑπέρ τε τῆς αὐτοῦ βλακείας καὶ μέθης καὶ ἀσελγείας καὶ τὸ ἀστρατήγητον αὐτοῦ, ἠβουλήθη τοῦ διαδρᾶσαι. Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῷ τοιούτῳ σκοπῷ, ἐλογίζετο ἐν ἑαυτῷ, ὅτι, εἰ μὲν ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἢ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τῆς δύσεως τοῦτο μεταχειρίσηται, εὐκόλως ἐμπεσεῖται πάλιν ἐν ταῖς ἄρκοις τοῦ βασιλέως καὶ πάλιν Λῆμνος ἢ ἑτέρα νῆσος αὐτὸν ἐξόριστον διαδέξεται καὶ πικρὰ παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς αὐτὸν διέλθῃ ποινή. Ἐν δὲ τῇ ἀνατολῇ καὶ κατὰ νοῦν εἶχε καὶ ἔτρεφε τὸν ἄνδρα ἡ τῆς ἐπαρχίας ἐλπίς, ἣν καὶ πρώην ἦρχε, καὶ εὐκόλως τὸ ἀποδρᾶσαι ἔχειν. Ἀλλὰ ταῦτα ἐν μυχοῖς τοῦ Ἅιδου ἐκρύπτετο.

10. Καὶ δὴ συναθροίσαντες τὸν στρατὸν καὶ ταχυδρομήσαντες ἦλθον εἰς Καλλιούπολιν καὶ τὸν πορθμὸν διαβάντες σὺν πλείστῃ δυνάμει προσεκαρτέρησαν ἐν τῇ Λαμψάκῳ ἡμέρας τρεῖς. Ἐρχόμενοι δεὶ οἱ τῶν πέριξ πόλεων προὔχοντες 168b Φρύγες προσεκύνουν τῷ Μουσταφᾷ. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἀκούσας τὴν ἔφοδον τοῦ Μουσταφᾶ, ἀπάρας ἐκ τῆς Προύσης σὺν εὐαριθμήτῳ στρατῷ διὰ νυκτὸς ἦλθεν εἰς τὸ Λοπάδιον, ἔχων σὺν αὐτῷ τοὺς ἐν γνώσει καὶ πολέμῳ ἐπιστατοῦντας, τόν τε Χατζιαηβάτην καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τεμηρτέσ-πεγι, Ἀλίν, Ὁμοῦρ καὶ Ὁρούτζ-πεγιν, ἄνδρας γενναίους καὶ ἀρίστους. Ἦν δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ Χαμζά-πεγις, ἀδελφὸς τοῦ Τζιναήτ, ὃς ἐκ παιδόθεν ἦν διάγων μετὰ τοῦ Μωράτ. Φθάσαντες οὖν

2 ἐμοὶ Bull: ἐμὲ P || 5 δυτικοῖς Bull: δυσικοῖς P || 18 ἄρκοις P: ἄρκυσι Bull Notae || 29 Τεμηρτέζπεγη P | Ἀλήν P | Ὁρούτζπεγην P.

să-l fi putut păstra, îl rup şi au făcut duşmanilor cu neputinţă drumul spre ei. Sosind şi Mustafa cu oştile, a ridicat corturile pe ţărmul lacului ; de asemenea şi Murad în cealaltă parte şedea şi el, după ce şi-a întins corturile, neavînd nici cea mai mică frică unul de celălalt. Şi ruperea podului a fost un lucru bine chibzuit, căci oştile lui Mustafa sosind la pod şi găsindu-l rupt, au fost oprite în drum, cele ale lui Murad însă se puteau aduna fără frică, pentru că apa era adîncă şi nu se putea trece de loc. Iar dacă ai fi vrut să înconjuri tot lacul şi să ajungi în partea cealaltă, nu ţi-ar fi deajuns nici trei zile de drum ; şi pe deasupra în cale munţi înghesuiţi, rîpoşi şi de nestrăbătut.

XXVI. Tăbărînd deci oştiile faţă în faţă şi neputînd înainta una în contra celeilalte, sfetnicii lui Murad au început a se sfătui, cum şi în ce chip să-l înfrîngă şi să-l piardă pe Mustafa. Şi se chibzuiesc aşa : Îl chiamă la ei pe Chamza, despre care am spus că-i fratele lui Ţineit, şi-i spun că : „Dacă ai fi în stare să-l îndupleci şi să-l ridici pe frate-tău în contra lui Mustafa, — şi nu-i cerem altceva nimic decît să se desfacă şi să se despartă de el, — iată că-i dăm lui ţara lui Atin cu hotărîrea şi voia domnului nostru Murad, s-o aibă în baza unui decret înscris cu drept de moştenire din tată în fiu, numai să-i fie om de credinţă cu jurămînt şi cu priinţă cu totul neprefăcută al domniei lui Murad ; şi pentru ca în toată împărăţia lui să se vadă că Ţineit este supus la toate ordinele lui, să trimită în fiecare an pe unul din feciorii lui să-i facă închinăciune şi să-l asiste în război şi să stea cu el şi acela o să aibă deosebit de la sultan un feud, cum se cade“. Propunerea i-a plăcut lui Chamza şi în noaptea aceea trimite pe un rob de-al său. Şi acela trecînd lacul înot, a intrat în corturile lui Ţineit şi l-a găsit stînd în bătaia gîndurilor, fiind noaptea pe la straja a doua. Şi i-a spus : „Fratele tău şi stăpînul meu Chamza-bei vrea să stea de vorbă cu tine, dar nimeni altul n-are voie să audă ceva. Dacă îţi este deci voia, pe la miezul nopţii vino singur pe malul rîului lîngă pod şi acolo, tu de aici şi el de dincolo, o să vorbiţi despre tainele acelea“. Ţineit l-a ascultat cu plăcere şi l-a lăsat să plece, şi iarăşi înotînd a trecut de cealaltă parte.

2. În noaptea următoare pe la straja a doua, Chamza-bei a venit la locul convenit pe mal lîngă pod şi Ţineit din cealaltă parte, singuri, singurei ; şi prin anumite semne recunoscîndu-se, Chamza a început să

XXVI 1 : *ţara lui Atin:* e sultanatul înfiinţat de Aidin pe la 1300, vz., II, 3, şi pe care Ţineit (Güneyt) şi-l cucerise odată ; vz., XVIII, 8 ; şi a doua oară, vz., XIX, 14 ; şi a fost scos din el întîia oară de Musulman, vz., XVIII, II şi XIX, şi 3 ; iar a doua oară de Mahomed I. vz., XXI, 6 şi 8. — *noaptea pe la straja a doua:* adică pe la miezul nopţii.

ἐν τῇ γεφύρᾳ πρὸ τοῦ τὸν Μουσταφᾶν σῶσαι, λύουσιν αὐτὴν καὶ ἄβατον τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁδὸν τοῖς ὑπεναντίοις ἐποίησαν. Ἐλθὼν δὲ καὶ ὁ Μουσταφᾶς σὺν τοῖς στρατεύμασιν ἔπηξε τὰς σκηνὰς ἐν τῇ ὄχθῃ τῆς λίμνης· ὁμοίως καὶ ὁ Μωρὰτ ἐν τῇ περαίᾳ καὶ αὐτὸς τεντώσας ἐκάθητο, μὴ ἔχων ἕκαστος τὸ τυχὸν δέος παρὰ τοῦ ἑτέρου. Καὶ γὰρ τὸ λῦσαι τὴν γέφυραν μεγάλης βουλῆς ἔργον ἦν, εὑρόντες γὰρ οἱ ἐλθόντες τὴν γέφυραν κατεαγμένην ἐκωλύθησαν τὴν πορείαν, οἱ δὲ τοῦ Μωρὰτ ἀτρόμως ἐσυνηθροίζοντο, ἦν γὰρ τὸ ῥεῦμα βαθὺ καὶ παντάπασιν ἄπλετον. Ἢν δὲ βουληθείη τις τοῦ περιοδεῦσαι τὴν λίμνην ἅπασαν καὶ ἐλθεῖν εἰς τὴν ἀντιπέραν, οὐκ ἀρκέσουσιν αὐτῷ ἡμερῶν τριῶν ὧραι· καὶ ταῦτα στενωπὰ καὶ τραχέα ὄρη ἐν μέσῳ καὶ δύσβατα.

XXVI. Κατουνευσάντων τοίνυν τῶν στρατευμάτων ἐξ ἐναντίας καὶ μὴ τὰ πρόσω χωρεῖν ἰσχύοντα τὸ ἓν κατὰ τοῦ ἑτέρου, συμβούλιον ἔλαβον οἱ τοῦ Μωράτ, 169b πῶς καὶ τίνι τρόπῳ καταστρέψωσι καὶ ὀλέσωσι τὸν Μουσταφᾶν. Σκέπτονται οὖν οὕτως. Μετακαλοῦσι τὸν Χαμζᾶν, τὸν ὃν εἰρήκαμεν ἀδελφὸν τοῦ Τζιναήτ, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι· „Εἰ μὲν διὰ τῆς σῆς πιθανότητος διεγείρῃς τὸν σὸν ἀδελφὸν κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ, — καὶ οὐχ ἕτερόν ἐστι τὸ ζητούμενον τοῦ ἀποσχισθῆναι καὶ χωρισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, — ἰδοὺ δίδομεν αὐτῷ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀτὴν ὁρισμῷ καὶ θελήσει τοῦ ἡμετέρου ἡγεμόνος Μωρὰτ διὰ προστάγματος ἐγγράφου τοῦ ἔχειν αὐτὴν κατὰ διαδοχὴν γονικότητος, μόνον ἐνόρκως τοῦ εἶναι πιστὸν καὶ ἀδολώτατον φίλον καὶ οἰκεῖον τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μωρὰτ καί, διὰ τὸ δοκεῖν ἐν πασῇ τῇ ἡγεμονίᾳ εἶναι ὑπήκοον τὸν Τζιναὴτ ἐν πᾶσι τοῖς προστάγμασι τοῦ Μωράτ, στέλλειν κατ' ἔτος ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς προσκύνησιν καὶ συστρατεύειν ὁμοῦ καὶ συνδιάγειν καὶ αὐτὸς ἰδίως ἔχειν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τὴν πρέπουσαν πρόνοιαν." — Ἤρεσεν ὁ λόγος τῷ Χαμζᾷ καὶ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ πέμπει ἕνα τῶν δούλων αὐτοῦ. Καὶ νηξάμενος περᾷ τὴν λίμνην καὶ εἰσελθὼν εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Τζινεὴτ εὗρεν αὐτὸν ἐν ἀγωνίᾳ λογισμῶν καθεζόμενον, δευτέραν φυλακὴν ἔχουσα ἡ νύξ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, ὡς· „Ὁ σὸς ἀδελφός, ἐμὸς δὲ κύριος Χαμζά-πεγις θέλει λόγους ἆραι μετὰ σοῦ, τοὺς οὓς οὐκ ἔστιν ἑτέρῳ ἐνωτισθῆναι. Εἰ οὖν βουλητόν ἐστί σοι, περὶ τὰς μέσας ὥρας τῆς νυκτὸς ἐλθὲ μόνος περὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν γέφυραν κἀκεῖ, σὺ μὲν ἐκ τῶν ὧδε, ἐκεῖνος δ' ἐκ τῶν ἐκεῖ, 170b καὶ τὰ αὐτῶν ἀπόρρητα διεξείπητε." — Ἀσμένως οὖν δεξαμένος τὸν λόγον καὶ ἀπολύσας αὐτόν, πάλιν νηξάμενος ἐδιέβη τὴν περαίαν.

2. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ περὶ δευτέραν φυλακὴν ἐλθὼν ὁ Χαμζᾶς κατὰ τὸ συντεθὲν ἐν τῇ ὄχθῃ τῇ πρὸς τὴν γέφυραν κἀκεῖνος ἀπὸ τὸ ἕτερον μέρος, μόνος μόνῳ, καὶ διὰ σημείων τινῶν ἀνακαλυφθέντες, ἤρξατο ὁ Χαμζᾶς λέγειν·

---

9 ἀντίπεραν P || 28 τοὺς P: πρὸς Bull.

grăiască: „Știi bine, bădie frate, precum că și eu sînt copil al tatălui tău, precum tu ești rodul mamei mele și că sînt cel mai din urmă față de tine. Prin urmare aș vrea și aș dori ca tu să fii domn a toată lumea și toate să le stăpînești, pentru că și mie mi-ar veni o parte bună. Și pe cît de bucuros aș dori aceasta, pe atîta îmi este de respingător și nedorit și urît să te știu că ești la strîmtoare și în pericole și în mijlocul unor oameni din care mulți sînt cuprinși de ură în contra ta; căci eu voi simți cu toată ființa mea nefericirea și nenorocirile tale. Dar știi tu oare cu cine te-ai însoțit și de cine stai alăturea? Mai întîi toți strigă în gura mare că Mustafa nu este din neamul coborîtorilor lui Osman; și în bătaie de joc, pretutindeni e spusă această vorbă. În al doilea rînd, și din asemănarea faptelor rezultă că nu are nimic ostășesc în el și că e un muieratic smintit; căci doar coborîtorii din spița sultanilor noștri și-au arătat gîndurile războinice și vădite sînt faptele de vitejie și de artă militară ale fiecăruia. În al treilea rînd, dacă acest moliu și barbar de rînd va ajunge monarh, atunci aceia care au fost din vechime apărători ai părților din apus și ai granițelor de la Istru, mă gîndesc la alde Avranez și Turachan și la orice alt urmaș al acelora care de la început au deținut locuri de frunte în părțile de apus ale împărăției; dar ce să mă gîndesc numai la cei din apus? căci dacă, doamne ferește, norocul și-ar întoarce fața spre Mustafa, atunci însuși Mustafa i-ar strînge la sîn pe toți guvernatorii provinciilor de răsărit pe fiecare pe rînd și le va da onorurile avute din străbuni. Tu însă, cînd se vor întîmpla acestea, la ce te poți aștepta? La nimic alta decît s-o sfîrșești cu viața și încă nu într-un chip demn de vitejia ta, ci într-un fel, cum nu ți se cade de loc, și fără de nici o cinste. Căci toți din cei mai de frunte știu sufletul tău năvalnic și îndrăzneala și vitejia și curajul tău de leu la purtarea războaielor. Și chiar virtuțile sînt urmărite în chip aprig de pizmă și pizma naște frică. Și cei pizmătăreți crezînd că pierzare îi așteaptă lîngă tine, ei vor căuta mai întîi să pună la cale uciderea ta, umblînd să fie fără frică și să gonească frica de la ei. Prin urmare din aceste cauze determinante care duc la pierzare suflete de eroi, precum cred că și al tău e unul asemenea acelora, leapădă-te de această scîrbă de om și desparte-te de el. Căci acuma domnul meu Murad, în urma rugăminții pașalelor lui și a mele, îți iartă tot ce-ai greșit și ce-ai făcut și rebeliunile și cîte le-ai întreprins în contra lui și a părintelui lui și a domniei lui, și cu ochi îndurători cată spre tine și-ți dă prin mine țara lui Atin cu drept de moștenire. Și precum tu, așa și coborîtorii din coapsa ta se vor împărtăși de ea ca de o zestre, dar pentru ca să se știe,

2: *Avranez*, adică Evrenez și *Turachan* sînt doi generali și guvernatori vestiți turci de prin părțile europene ale imperiului otoman din jumătatea întîia a secolului al 15-lea.

„Ἐπίστασαι ἀκριβῶς, κύριέ μου ἀδελφέ, ὡς ὅτι κἀγὼ τοῦ σοῦ πατρός εἰμι γόνος καὶ σὺ τῆς ἐμῆς μητρὸς καρπὸς εἶ καὶ ὕστατός σου τυγχάνω. Ἐβουλόμην οὖν καὶ ἤθελον εἶναί σε κύριον πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ δεσπόζειν τὰ πάντα, ὅτι καὶ ἐμοὶ προσῳκείωτο ἂν μερὶς καὶ κλῆρος. Ὡς οὖν ἡδέως ἤθελον τοῦτο, οὕτω καὶ ἀπεχθὲς καὶ ἀβούλητον καὶ μισητόν μοι τυγχάνει τὸ εἶναί σε ἐν στενοχωρίᾳ καὶ κινδύνοις καὶ ἐν μέσῳ φθόνον τρεφόντων πολλῶν κατὰ σοῦ· καὶ γὰρ οὐκ ἄμοιρος ἔσομαι τῶν σῶν δυστυχημάτων καὶ συμφορῶν. Ἀρά γε οἶδας, τίνι συνιππεύεις ἢ τίνι συνδιάγεις; Τὸ μὲν πρῶτον οἱ πάντες καταβοῶσιν, ὡς οὐκ ἔστι τοῦ γένους τῶν Ὀθμάνων ὁ Μουσταφᾶς· καὶ τοῦτο πανταχοῦ κατεκωμῳδήθη τὸ διαλάλημα. Δεύτερον, ὅτι καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων συγκρινομένων παριστᾷ τὸ ἀστρατήγικον αὐτοῦ καὶ θηλυμανῆ· καὶ γὰρ οἱ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ἡμετέρων ἡγεμόνων καταγόμενοι ἀρεϊκὰ ἐπεδείξαντο τὰ φρονήματα καὶ φανερὰ τὰ ἑκάστου ἀνδραγαθήματά τε καὶ στρατηγήματα. Τρίτον, ὅτι εἰ μοναρχήσει ὁ θηλυδρίας οὗτος 171b καὶ βάρβαρος ἰδιώτης, οἱ ἔκπαλαι γεγονότες τῆς δύσεως καὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἴστρου φύλακες, λέγω, Ἀβρανέζιδες καὶ Τουραχάνιδες καὶ ἄλλο πᾶν ἀπόγονον, τῶν ὥντινων ἐξ ἀρχῆς ἡ δύσις ἀκρέμονας τῆς ἡγεμονίας ἐγνώρισεν· καὶ τί λέγω τοὺς δυτικούς; καὶ γάρ, ὅπερ μὴ γένοιτο, ἐὰν ἡ τύχη βλέψῃ ἱλαρῶς πρὸς Μουσταφᾶν, ὁ αὐτὸς Μουσταφᾶς πάντας τοὺς τῆς ἑῴας ἐξάρχους δεξιῶς ἐγκολπωσάμενος τὸν καθέκαστον, τὰς γονικὰς ἀποδώσει τιμάς. Σὺ δέ, ὅτε ταῦτα γενήσεται, τί προσδοκᾷς; Οὐκ ἄλλο, εἰ μὴ τέλος ζωῆς καὶ τοῦτο οὐκ ἄξιον τῆς σῆς ἀνδρείας, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀπρεπές τε καὶ ἄτιμον. Ἴσασι γὰρ οἱ πάντες τῶν ἐπιφανῶν τὴν σὴν ὁρμητικὴν ψυχὴν καὶ τὸ πρὸς τὰς παραταγὰς τῶν πολέμων τὸ τολμηρὸν καὶ θρασὺ καὶ λεόντειον. Καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἀρετὰς ἐπιβλέπει φθόνος ὀξέως καὶ τὸν φθόνον ἀντιλαμβάνει φόβος. Καὶ οἱ λογιζόμενοι κατ᾽ αὐτῶν ὄλεθρον παρὰ σοὶ φθονεροί, αὐτοὶ προφθάνουσι κατὰ σοῦ τὸν φόνον ἐνεργήσοντες, προμνηστευόμενοι τὴν ἀφοβίαν, τὸν φόβον ἀποδιώκοντες. Διὰ γοῦν ταύτας τὰς ἐπεμβαινούσας αἰτίας, αἳ εἰς ὄλεθρον ἄγουσι τὰς τῶν ἡρώων ψυχάς, ὡς καὶ ἡ σὴ μία τῶν ἐκείνων ὁμοία εἶναι δοκῶ, ἀπαλλάγηθι τοῦ βδελυροῦ τούτου καὶ μετάστηθι. Ἤδη γὰρ ὁ ἐμὸς κύριος Μωρὰτ διά παρακλήσεως τῶν αὐτοῦ μεγιστάνων καὶ ἐμοῦ ἀφίησι πάντα τὰ σφαλέντα καὶ παρὰ σοῦ πραχθέντα καὶ τὰς ἀντάρσεις καί, ὧν ἐπεχειρίσω κατ᾽ αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν, καὶ ἱλέῳ ὄμματι προσβλέπει σε καὶ δωρεῖταί σοι δι᾽ ἐμοῦ τὴν 172b ἐπαρχίαν τοῦ Ἀτὴν καταγονικότητος χάριν. Ὡς καὶ σύ, οὕτως καὶ οἱ ἐκ τῆς σῆς ὀσφυος ταύτην ὡς προῖκα νεμηθήσονται, πλὴν ἕνεκα τοῦ γινώσκειν σε, ὅτι

11 θηλυμανῆ P: θηλυμανές Bull || 16 ἀκρέμωνας P || 32 σε Bull: σοι P.

că ești sub o stăpînire și că ești supus, trimiți după vreme pe unul din feciorii tăi să-l însoțească în război. Acestea ți le spun, fiindu-ți cu priință, tu însă spune-mi ce crezi".

3. La acestea Ținеit a început a-i spune lui Chamza: „Știi bine, frate, că eu de la coborîtorii lui Osman n-am văzut nici un folos, nici o atenție, nici o demnitate, ei însă de la mine, în situațiile lor grele, multe și prea multe fapte războinice, pe care le-au făptuit aceste brațe ale mele. Căci după năvala tătarilor, chiar această domnie pe care promite să mi-o dea acuma, cine a scos-o din mîinile lui Omur, feciorul lui Atin? Nu Ținеit? Nu l-am izgonit apoi pe Ese, fratele său, și nu l-am închis în cetățuia orașului vechi și prinzîndu-l nu l-am omorît? Pe Omur, fratele lui, nu l-am ucis prin vicleșug? Și acestea, cînd ei erau moștenitorii firești ai locului și ai provinciei! Musulman însă, unchiul lui Murad, pe care tu-l numești domn al tău, ședea trăind în desfătări în Tracia, iar eu îl proclamam domn al Efesului și a toată Ionia. Mai tîrziu însă pe mine m-a scos și a dat-o lui Kelpaxisi, rob de neam tribal. Cît despre situația de acum a țării pe care mi-o dăruiește acum, apoi feciorul acelui Omur al lui Atin, căruia eu i-am tăiat capul, acela o guvernează și s-a făcut domn peste țara părintească și stăpînește provincia fiind de vreun an sau și mai bine, și toți îi sînt supuși și-i aparțin lui. Dacă dumnezeu îmi va da această țară prin faptele mele de arme, ce favoare mi-a făcut Murad? Nici una! Căci și bunicul lui Murad, acel Ilderim Baiazid tot așa a smuls-o și și-a însușit-o de la Atin, bunicul lui Mustafa de acuma. Tot așa, de-mi dă dumnezeu, și eu azi mă voi face domn. Așadar, frate, pentru că ai venit în scopul acesta, îți promit în ora aceasta în fața lui dumnezeu și a profetului, precum că voi fi prieten curat de acum înainte al lui Murad; și în caz de război, unul din feciorii mei îl însoțește întotdeauna pe Murad. Căci eu în urma cuvintelor tale, și fără aceste învoieli, aveam de gînd să plec în Ionia și să încep lupta cu Mustafa, urmaș al lui Atin. Prin urmare, pentru că tu, fratele meu din același suflet și din același tată, ai crezut că e mai bine să fiu prieten al lui Murad, ți-o făgăduiesc acum și în noaptea ce vine, voi începe prin fapte să-ți dovedesc ce ne-am înțeles". — Și despărțindu-se unul de

---

3: *Omur... Ese:* vz. XVIII, 3: *cei doi feciori ai lui Atin.* — *l-am omorît;* vz. XVIII, 6, unde Duca ne spusese numai că celălalt fecior al lui Atin, Ese murise. — *l-am ucis prin vicleșug:* vz. XVIII, 8. — *il proclamam domn:* vz. XVIII. 5. — *lui Kelpaxisi* vz. XIX, 2; acesta însă nu poate fi identic cu turcitul Alexandru, feciorul lui Sișman, precum crede Bullialdus, Duca, ed. Bonn, p. 588, căci acesta e bulgar de origine domnească, pe cînd Kelpaxisi e rob sîrb. — **Μουσταφᾶ τοῦ 'Ατήν** *Mustafa* a fost arătat ca fecior al lui Omur și că Atin îi este bunic, așa că prin τοῦ Ατήν nu se spune decît că face parte din dinastia înființată de Aïdin; de aceea am și tradus *cu Mustafa, urmaș al lui Atin.*

ὑπὸ ἀρχὴν ὑπάρχεις καὶ ὑπήκοος εἶ, κατὰ καιρὸν ἕνα τῶν υἱῶν σου πέμπεις ἐν τῇ στρατείᾳ. Ταῦτά σοι φιλῶν λαλῶ, σὺ δέ μοι λέγε, ἅ σοι δοκεῖ.“ —

3. Πρὸς ταῦτα ὁ Τζιναὴτ ἤρξατο λέγειν τῷ Χαμζᾷ· „Ἐπίστασαι ἀκριβῶς, ἀδελφέ, ὅτι παρὰ τῶν Ὀτμάνων ἐγὼ οὐδὲν εἶδόν τι κέρδος ἢ φιλοτιμίαν ἢ ἀξίωμα, ἐκεῖνοι δὲ παρ' ἐμοῦ ἐν ταῖς δυσπραγίαις αὐτῶν πολλὰ καὶ παμπληθῆ ἀρεϊκὰ ἔργα, ἃ ἐνήργησαν οἱ βραχίονες οὗτοι. Μετὰ γὰρ τὴν τῶν Τατάρων ἐπιδρομὴν αὐτήν, τὴν ἥν μοι ὑπόσχεται δοῦναι ἡγεμονίαν νυνί, τίς ἐλυτρώσατο ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Ὁμοῦρ, υἱοῦ τοῦ Ἀτήν; Οὐχ ὁ Τζιναήτ; Οὐ κατεδίωξα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἐσσαὶ καὶ ἀπέκλεισα αὐτὸν ἐν τῷ πολιχνίῳ τῆς παλαιοπόλεως καὶ χειρωσάμενος αὐτὸν ἔκτεινα; Οὐ τὸν Ὁμοῦρ, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, δολοφονήσας ἀπέκτεινα; καὶ ταῦτα κληρονόμοι φυσικοὶ τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐπαρχιὰς τυγχάνοντες. Ὁ δὲ Μουσουλμάν, ὁ θεῖος τοῦ Μωράτ, ὃν σὺ κύριόν σου καλεῖς, ἐκάθητο ἐν τῇ Θράκῃ κατασπαταλῶν, ἐγὼ δὲ εὐφήμουν αὐτὸν κύριον Ἐφέσου καὶ πάσης Ἰωνίας. Ὕστερον δὲ ἐκβαλών με δέδωκεν αὐτὴν τῷ Κελπάξησι, ἀνδρὶ Τριβαλλῷ καὶ ἀργυρωνήτῳ. Τὸ δὲ νῦν ἔχον τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν, ἥν μοι δωρεῖται νῦν, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀτὴν ἐκείνου τοῦ Ὁμοῦρ, ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα, ἐκεῖνος αὐτὴν αὐθεν- 173b
τεύει καὶ ἐγεγόνει κύριος τῶν πραγμάτων τῶν πατρικῶν καὶ δεσπόζει τὴν ἐπαρχίαν, ἔτος που ὑπάρχον ἓν ἢ καὶ πλέον, καὶ πάντες ὑπήκοοι καὶ οἰκεῖοι τυγχάνουσιν αὐτοῦ. Εἰ δωρήσηταί μοι ταύτην ὁ Θεὸς δι' ἔργων μου στρατιωτικῶν, τίς χάρις ἡ τοῦ Μωράτ; Οὐδεμία· καὶ γὰρ ὁ πάππος τοῦ Μωράτ, ἐκεῖνος ὁ Ἰλτρὴμ Παγιαζήτ, παρὰ τοῦ πάππου τοῦ νῦν Μουσταφᾶ τοῦ Ἀτὴν οὕτως ἥρπαξε καὶ ἐκληρώσατο ταύτην. Οὕτω κἀγὼ σήμερον γενήσομαι κύριος Θεοῦ διδόντος μοι. Ἐπεὶ οὖν εἰς τοῦτο ἐλήλυθας, ἀδελφέ, ὑπόσχομαι τῇ ὥρᾳ ταύτῃ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου, ὡς ἵνα ἔσομαι καθαρὸς φίλος ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τοῦ Μωράτ· καὶ ὅτε χρεία στρατοῦ, ὁ εἷς τῶν υἱῶν μου συνοδεύει ἀεὶ τῷ Μωράτ. Ἐγὼ γὰρ καὶ διὰ τῶν σῶν λόγων καὶ χωρὶς τῶν συνθηκῶν τούτων ἔμελλον τοῦ ἀπελθεῖν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ καὶ συμπλακῆναι τῷ Μουσταφᾷ τοῦ Ἀτήν. Ἐπεὶ τοίνυν σύ, ὁ ὁμόψυχος καὶ ὁμοπάτριος ἐμὸς ἀδελφός, ᾑρετίσω τοῦ εἶναί με φίλον τοῦ Μωράτ, ἤδη ὑπόσχομαι καὶ τῇ ἐρχομένῃ νυκτὶ ἄρξομαι δι' ἔργων ἀποδεικνύειν τὰ συμφωνηθέντα μοι.“ — Διαστάντε οὖν ἀπ' ἀλλήλων, ὁ Χαμζᾶς

9 παλαιοπόλεως Bek: παλαιουπόλεως P || 14 Κέλπαξησι P.

altul, Chamza a raportat lui Murad și sfetnicilor lui ce a vorbit și cum s-a înțeles cu Țineit și la toți le-a plăcut și au prins curaj și bună nădejde.

4. In noaptea următoare, Țineit sculîndu-se de cu seară, a lăsat pe la straja întîi de noapte corturile ridicate și înăuntru tot felul de lumini și, luînd tot ce era de folos pentru o pregătire de război ca arme și caii cei mai încercați și orice lucru de aur și de argint, a încălecat cu robii săi personali și cu prieteni nu puțini pe cai ca la șaptezeci, fiecare ducînd în șea și o povară potrivită de aur și argint și alt material de preț care nu era prea voluminos, și au pornit, fără să audă nimeni ceva sau să bage de seamă. Lucrurile însă grele și anevoie de luat, toate le-au lăsat, de asemenea și cai și cămile și catîri și orice alt bagaj. Mergînd toată noaptea și trecînd peste munți și cîmpii pînă dimineață, au ajuns pe aproape de granițile Lidiei în părțile dinspre Chliera și Thiatira; și în noaptea aceea au făcut un drum de două zile. Și pe la ora trei din zi, trecînd peste rîul Ermon, pînă în seara au ajuns la Smirna. Tot drumul nu i-a împiedicat nimeni peste tot, afară de numai pe malul rîului Ermon, cînd au voit să-l treacă, niște turci de pe acolo au încercat să le oprească trecerea, crezînd că sînt de-ai lui Mustafa; căci întreaga Asie s-a fost tulburat de expediția lui Mustafa spre părțile răsăritului. Țineit însă îndreptîndu-se asupra lor și punîndu-i pe fugă, pe unii i-a tăiat cu sabia, pe alții i-a rănit cu săgețile și fără nici o frică și-a continuat drumul pînă la capăt. Locuitorii însă din Smirna văzînd ceata de luptători, erau cu totul nedumeriți, a cui este și cine e conducătorul ei; dar cum au aflat că este Țineit, au alergat cu toții, femei și copii, să-l vadă pe Țineit, căci era de naștere din Smirna și a trăit și a crescut la un loc cu toții. Aflînd de la ei că Mustafa, urmașul lui Atin, petrece la Efes și Thirea, s-a dus mai înăuntrul țării, pe unde e Briela și Eritre și Clazomene și alte localități. Turcii de prin apropierea acelor regiuni muntoase fiind cu toții buni luptători și foarte războinici și prieteni din părinți de-ai lui Țineit, a adunat din ei ca la două mii; și din pădurile de stejar și-a făcut sulițe și și-a făurit lănci, din cauza grabei rău ciocănite și una mai lungă alta mai scurtă; și într-o singură săptămînă și-a echipat arcași și baltagii și lăncieri peste două mii. Dar Mustafa aflînd de venirea lui Țineit, și-a îngrămădit mulțime de oaste și plecînd din Efes, ajunsese spre Smirna, ca să-i iasă înainte. Iar acela auzind, a pornit să-i iasă și el înainte. Și întîlnindu-se unul cu altul într-un loc ce se cheamă Mesaulion, și pregătindu-se din amîndouă părțile liniile de bătaie, pe cît era cu putință, căci locul era mlăștinos și păduros, a ră-

4: *tot felul de lumini:* Același fel de a camufla plecarea, ni-l istorisește și Nichifor Vrienios (Bryennios) ed. Bonn, p. 150, 12 și Ana Comnena, Alexiada ed. A. Reifferscheid (Teubner), vol. I, p. 29, 18 și Nichita Choniat, ed, Bonn, p. 814, 11, — *pe la ora trei din zi:* adică între orele 9 și 10 dimineața.

τὰ λαληθέντα καὶ συμφωνηθέντα ἀπαγγείλας τῷ Μουρὰτ καὶ τῇ βουλῇ, ἤρεσε τοὺς πάντας καὶ θάρσος ἔλαβον καὶ ἐλπίδας χρηστάς.

4. Τῇ οὖν ἐπιούσῃ νυκτὶ ἀφ᾽ ἑσπέρας ὁ Τζινεὴτ ἀναστάς, πρώτῃ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἀφεὶς τὰς σκηνὰς πεπηγμένας καὶ ἐν μέσῳ φῶτα διάφορα καὶ λαβὼν 174b ἅπαν τὸ εἰς παρασκευὴν χρήσιμον, οἷον ἅρματα καὶ ἵππους τοὺς δοκιμωτάτους καὶ πᾶσαν ἄλλην ὕλην χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἔχων μετ᾽ αὐτοῦ τοὺς οἰκείους ἀργυρωνήτους καὶ φίλους οὐκ ὀλίγους ἐπέβησαν τοῖς ἵπποις ὡς ἑβδομήκοντα, ὁ ἕκαστος ἐν τῇ ἐφεστρίδι φέρων καὶ μοῖραν φορτίου ἔμμετρον χρυσίου ἢ ἀργύρου ἢ ἄλλης τιμίας ὕλης μὴ ἐχούσης ὄγκον ὑπερβαρῆ, καὶ ἀπήεσαν τὸ παράπαν τινὸς μὴ ἐνωτισθέντος ἢ συνιέντος. Τὰ δὲ βαρέα σκεύη καὶ δυσβάστακτα ἅπαντα εἴασαν, ὁμοίως καὶ ἵππους καὶ καμήλους καὶ ἡμιόνους καὶ πᾶσαν ἄλλην παρασκευήν. Δι᾽ ὅλης δὲ νυκτὸς διελθόντες καὶ διαβάντες ὄρη τε καὶ κάμπους ἕως πρωΐ, ἔφθασαν τὰ ὅρια ἐγγύς που τῆς Λυδίας ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς πρὸς τὰ Χλιερὰ καὶ Θυάτειρα, ὁδεύσαντες ἡμερῶν δύο ὁδὸν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ. Καὶ πρὸς ὥραν τρίτην τῆς ἡμέρας περάσαντες τὸν Ἕρμονα ποταμόν, ἕως ἑσπέρας ἤλθασιν εἰς Σμύρνην, μὴ ἐμποδισθέντες παρά τινων τὸ σύνολον πλὴν ἐν τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἕρμωνος ποταμοῦ, βουληθέντες διαβῆναι, τινὲς τῶν ἐκεῖ Τοῦρκοι ἐκώλυον τὴν διάβασιν, λογιζόμενοι ἐκ τῶν τοῦ Μουσταφᾶ εἶναι· καὶ γὰρ ἅπασα ἡ Ἀσία ἐταράχθη ἐπὶ τῇ πρὸς τὰ ἔω πεζείᾳ τοῦ Μουσταφᾶ. Ὁ δὲ Τζιναήτης στραφεὶς καὶ καταδιώξας αὐτούς, τοὺς μὲν ξίφει κατέσφαξε, τοὺς δὲ βέλεσι κατατρώσας, αὐτὸς ἀφόβως τὴν ὁδὸν ἤνυε. Οἱ δὲ Σμυρναῖοι ὁρῶντες τὴν φάλαγγα καὶ διαπορούμενοι, τίνος ἐστὶ καὶ τίς ὁ ταύτης ἀρχηγός, ὡς ἔμαθον, ὅτι ὁ Τζιναὴτ ἐστιν, 175b ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἔθεον ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ Τζινεήτ· ἦν γὰρ Σμυρναῖος γέννημα καὶ θρέμμα καὶ συνανάτροφος πάντων. Μαθὼν δὲ παρ᾽ αὐτῶν ὡς ὁ Μουσταφᾶς τοῦ Ἀτὴν ἐν Ἐφέσῳ καὶ Θυραίοις διάγει, αὐτὸς πρὸς τὰ ἐνδότερα, ὅπου εἰσὶ τὰ Βρύελα καὶ αἱ Ἐρυθραὶ Κλαζομεναί τε καὶ ἄλλα χωρία, εἰσῆλθεν. Οἱ δὲ τῶν ὀρέων ἐκείνων γειτνιάζοντες Τοῦρκοι ἅπαντές εἰσι μαχιμώτατοι καὶ λίαν πολεμικοὶ καὶ φίλοι πάτριοι τοῦ Τζιναήτ· συναθροίσας δ᾽ ἐξ αὐτῶν ὡς δυσχιλίους καὶ ἐκ τῶν δρυμώνων δόρατα κατασκευάσας καὶ χαλκεύσας λόγχας διασυντόμως κακοσφύρους καὶ ἀνίσους, ἐν ἑβδομάδι μιᾷ ἐποίησε καὶ τοξότας καὶ πελεκυφόρους καὶ δορυφόρους ἐπέκεινα τῶν δισχιλίων. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς μαθὼν τὴν ἄφιξιν τοῦ Τζιναὴτ καὶ σωρεύσας πλῆθος στρατοῦ, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Ἐφέσου καὶ πρὸς τὴν Σμύρνην ἀφῖκτο ἀπαντήσων αὐτῷ. Αὐτὸς δὲ μαθὼν ἀπήει ἀπαντήσων. Καὶ δὴ συναντηθέντες ἀλλήλοις ἐν ἑνὶ τόπῳ, ὃς καλεῖται Μεσαύλιον, καὶ τὰς παρατάξεις ἑκατέρων τῶν μερῶν ὡς δυνατὸν ἑτοιμάσαντες, ἦν γὰρ ὁ τόπος

---

14 Θυάτηρα P || 19 τὰ P: τὴν Bek: *sed v.* πρὸς τὰ τῆς Ἀδριανοῦ ᾤχετο p. 227,16 || 24 συνανάθροφος P || 25 Θυρέοις P || 33 ἀφίκτο P: ἀφίκετο Bull || 34 ὃς P_1: ὁ P.

sunat semnalul de luptă la Mustafa ; căci Ţineit nu avea nici trîmbiţă nici alt instrument din cele obişnuite. Şi cînd amîndouă armatele s-au încăierat, Ţineit a intrat ca un uliu în mijlocul vrăbiilor şi i-a împrăştiat printre copaci ; în acel loc dînd undeva peste Mustafa, îl loveşte în cap cu un toiag de fier şi nefericitul, neputînd suporta lovitura, cade cu faţa înainte de pe cal şi-şi dă sufletul. Atunci toţi oamenii lui Mustafa vin la Ţineit şi încep a-l saluta cu aclamaţii de domn. Şi de îndată cu mare alai au plecat spre Efes şi acolo aclamîndu-l, l-au proclamat domn ca şi mai înainte. Trupul lui Mustafa însă a poruncit să-l ridice cu cinste cît mai multă şi oameni de neam nobili să-l ducă la Pirghion şi acolo să-l înmormînteze la un loc cu străbunii lui. Şi aşa s-a făcut a doua proclamare a lui Ţineit.

Fuga şi moartea lui Mustafa. XXVII. Dar să ne întoarcem acum şi să-i vedem şi pe cei lăsaţi la Lopadion de Ţineit, cînd a fugit, ce s-a întîmplat cu ei. Dimineaţa, paşalele sculîndu-se şi mergînd să se înfăţişeze după obicei la sultan, vorbeau între ei, că astă-noapte în corturile lui Ţineit a fost mare zgomot. Unii spuneau că a trecut în cealaltă parte şi s-a unit cu Murad, alţii însă, cei ce aveau pizmă pe el, spuneau dinainte ce s-a întîmplat. Oamenii lui Murad însă care erau de cealaltă parte, au aflat că Ţineit intr-adevăr a fugit ; şi atunci în tabăra lui Murad se putea vedea răsunete de muzică şi trîmbiţe şi alergări de cai pe malurile lacului şi strigăte şi chiote de război pînă în înaltul cerului. Iar Mustafa sculîndu-se şi aflînd de fuga lui Ţineit, şi-a dat seama că nicăieri n-a fugit decît în partea cealaltă şi că s-a aciuiat sub acelaşi acoperiş cu Murad ; şi începînd să tremure, se grăbea să plece de acolo. Şi în tabăra lui se putea vedea mare frică şi tulburare şi învălmăşeală şi zarvă. Duşmanii lor însă făceau contrarul ; răcneau şi-şi băteau joc de ei, strigînd fără frică în limba lor : „Staţi, staţi, nu fugiţi !" adică : „turun, turun, caţman !" — Căci podul fiind stricat, nu aveau cum trece şi să dea lupta. Şi atunci Mustafa încălecînd a plecat spre părţile de la Lampsac, grăbind să ajungă dincolo ; Murad însă reparînd în ziua aceea podul cu bîrne mari de lemn, trece peste pod şi cei mai mulţi din oamenii lui Mustafa, alergînd la el, îl aclamau domn şi i se închinau. Iar Mustafa ajungînd la Lampsac, într-adevăr cum spune proverbul, ca o cioră smulsă, a găsit o luntre de-a gata şi trece la

---

a doua proclamare a lui Ţineit: s-ar putea spune chiar a treia ; vz. XXVI, 1 : *ţara lui Atin.* —

XXVII, 1 : *ca o cioară smulsă:* vz. XVI, 5: *cioara din poveste.* —

ἑλώδης καὶ πολύξυλος, τὸ ἐνυάλιον ἤχησε τοῦ Μουσταφᾶ· ὁ γὰρ Τζινεὴτ οὔτε σάλπιγγα οὔτε τι ἄλλο τῶν συνήθων ἐκέκτητο. Συμμίξαντες οὖν ἄμφω τὰ στρατεύματα, ὁ Τζιναὴτ ὡς ἀετὸς ἐν μέσῳ στρουθίων εἰσελθὼν καὶ διασκεδάσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν δένδρων, ἐντυχὼν αὐτοῦ που τῷ Μουσταφᾷ βάλλει κατὰ κεφαλῆς διὰ σιδηρᾶς ῥάβδου καὶ μὴ φέρων τὴν πληγὴν ὁ δύστηνος πίπτει πρηνὴς ἀπὸ τοῦ 176b
ἵππου καὶ ἐξέπνευσεν. Τότε πάντες οἱ τοῦ Μουσταφᾶ προσελθόντες ἠσπάζοντο τὸν Τζινεὴτ καὶ ὡς ἡγεμόνα εὐφήμουν. Καὶ δὴ παρευθὺς σὺν μεγάλῃ δορυφορίᾳ πρὸς τὴν Ἔφεσον ἤλαυνον κἀκεῖ αὐτὸν εὐφημήσαντες ἡγεμόνα ὡς καὶ πρότερον ἀνηγόρευσαν. Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Μουσταφᾶ ἐκέλευσεν σὺν ὅτι πλείστῃ τιμῇ τοῦ βαστάσαι καὶ φέρειν αὐτὸ διὰ εὐγενῶν ἀνδρῶν ἐν τῷ Πυργίῳ κἀκεῖ θάψαι σὺν τοῖς προγόνοις αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ δευτέρα ἀνάῤῥησις τοῦ Τζινεήτ.

XXVII. Ἐπαναστραφέντες τοίνυν ἴδωμεν καὶ τοὺς οὓς ἐν τῷ Λοπαδίῳ ἀποδεδρακὼς ἀφῆκεν ὁ Τζινεήτ, πῶς ἄρα τὰ κατ᾿ αὐτῶν ἐγεγόνεισαν. Πρωΐας ἐγερθέντες καὶ κατὰ τὸ ἔθος εἰς παράστασιν ἐρχόμενοι οἱ μεγιστᾶνες ἐκοινολογοῦντο ἀλλήλοις, ὡς τῇ νυκτὶ ταύτῃ μέγας ἐγεγόνει θροῦς ἐν ταῖς σκηναῖς τοῦ Τζινεήτ. Ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι τὴν περαίαν διαβὰς μετὰ τοῦ Μωρὰτ ἑνώθη, ἕτεροι δέ, οἱ καὶ φθόνον κατ᾿ αὐτοῦ τρέφοντες, τὸ γεγονὸς προεφήτευον. Οἱ δὲ τὴν περαίαν οἰκοῦντες οἱ τοῦ Μωρὰτ ἔμαθον, ὡς ἀληθῶς ὁ Τζινεὴτ διέδρα· καὶ τότε ἦν ἰδεῖν ὀργάνων καὶ σαλπίγγων ἦχον πολὺν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Μωρὰτ καὶ ἱππηλασίας ἐν ταῖς ὄχθαις τῆς λίμνης καὶ βοὰς καὶ ἀλαλαγμοὺς φθανούσας ἕως οὐρανοῦ. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς ἐγερθεὶς καὶ μαθὼν τὴν φυγὴν τοῦ Τζινεὴτ ᾔσθετο, ὡς οὐκ ἀλλαχοῦ, εἰ μὴ τὴν περαίαν διαβάς, μετὰ τοῦ Μωρὰτ ηὐλίσθη· καὶ σύντρομος 177b
γεγονὼς ἔσπευδεν ἀναχωρῆσαι τῶν ἐκεῖ. Καὶ ἦν ἰδεῖν δειλίαν μεγάλην ἐν τῷ στρατῷ καὶ ταραχὴν καὶ θόρυβον. Οἱ δὲ ὑπεναντίοι τὰ ἀντίῤῥοπα κατέτρεχον βοῶντες καὶ ὀνειδίζοντες, κράζοντες ἀδεῶς κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶτταν· „Στῆτε, στῆτε, μὴ φεύγετε·“ οἷον· „Τούρουν, τούρουν, κάτζμαν.“ — Οὐκ εἶχον γὰρ πόρον διεφθαρμένης οὔσης τῆς γεφύρας τοῦ περᾶν καὶ συμμῖξαι. Ὁ Μουσταφᾶς οὖν ἐπιβὰς τοῦ ἵππου ᾤχετο πρὸς τὰ τῆς Λαμψάκου μέρη, σπουδάζων τὴν περαίαν καταλαβεῖν. Ὁ δὲ Μωρὰτ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συναρμόσας τὴν γέφυραν διὰ ξύλων μεγάλων δοκῶν περᾷ τὴν γέφυραν καὶ οἱ πλεῖστοι τοῦ Μουσταφᾶ τρέχοντες προσεκύνουν αὐτῷ καὶ εὐφήμουν. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς φθάσας ἐν Λαμψάκῳ, κατεψιλωμένος κολοιὸς τὸ ἀληθὲς τῆς παροιμίας, εὑρὼν ἑτοίμην μίαν τῶν σκαφῶν περᾷ ἐν Καλλιουπόλει σὺν τέτταρσι καὶ μόνοις τῶν ταχυδρόμων δούλων αὐ-

26 κατζμάν Bull || 32—33 σκάφων P.

Galipoli numai cu patru din robii săi curieri; și după ce și-au adunat ostașii de origine greco-latină din Galipoli, sta aşteptînd ce are să se întîmple.

2. Murad însă după ce a trecut podul, trimite curieri repezi la Focea şi, arătînd lui Adorno ce s-a întîmplat, îi anunţă să se afle cît mai repede cu corăbiile la locul de trecere peste strîmtoare. Avînd Adorno corăbiile pregătite, se îmbarcă şi ridicind pînzele, a plecat spre Elespont, cu toate că avea vîntul suflînd din faţă. Vîslind pe mare toată noaptea, dimineaţa s-a oprit la mijloc între Lampsac şi Galipoli şi în aceeaşi oră şi Murad la ţărmul mării. Venind deci aproape, căci erau şapte corăbii foarte mari, Murad a intrat în cea mai bună şi mai mare şi Adorno i-a dat cea mai mare cinste lui Murad, precum trebuia, şi Murad lui Adorno şi sfătuiau împreună pe corabie şi stăteau de vorbă. Căci Murad era îngrijat, ca nu cumva frîncii să nu se ţină de jurămînt şi să-l dea pe mîna lui Mustafa şi să ia comori foarte multe şi să plece. Şi Murad avea cu el ostaşi ieniceri împreună cu paşalele lui, peste cinci sute în corabia în care se urcase, Adorno însă în aceeaşi corabie peste opt sute frînci ostaşi înarmaţi viteji; iar în celelalte corăbii erau îmbarcaţi tot pe atîţia turci, pe cîtă oaste de-a frîncilor avea fiecare corabie. Dar Adorno şi-a ţinut jurămîntul în chip curat fără nici un vicleşug şi pe la mijlocul strîmtorii s-a sculat şi plecîndu-şi genunchii în faţa lui Murad, a cerut să-i ierte datoria ce-o avea pentru minele de piatră acră. Și Murad cu bucurie i-a dăruit-o și, muind pana, a şters plata vechii datorii; şi era datoria ca la douăzeci şi şapte de mii de galbeni.

3. Mustafa însă stătea de cealaltă parte şi era cu inima plină de durere, cînd vedea corăbiile ca nişte mici oraşe în mijlocul mării sau ca nişte insule; căci era senin în ziua aceea. Şi neavînd încotro, trimite un caic şi cheamă la sine pe unul din oamenii mai devotaţi ai lui Adorno, ca şi cum ar avea să-i spună ceva. Adorno îl trimite pe locţiitorul său Varnava de Cornelia; şi întîlnindu-se cu Mustafa, i-a făgăduit să-i dea lui Adorno cincizeci de mii de galbeni, numai să nu-l debarce pe Murad, ci să-l ducă aiurea, unde vrea. Dar Adorno n-a voit să-l asculte.

4. Auzind Murad ce s-a întîmplat, s-a îmbrăţişat cu Adorno şi i-a zis: „De acum înainte ai să-mi fii ca un frate şi amic de credinţă". — Şi atunci

---

7 din faţă P: cu vînt potrivnic I: din spate Bull.

γασμουλικόν *de origine greco-latină:* vz. XXIV, 2.

2: *Vîslind... toată noaptea:* Să ajungă într-o noapte de la Focea Nouă la Lampsac avînd încă şi un vînt puţin prielnic, a fost cu adevărat o călătorie foarte forţată. — *ca la 27 000 galbeni:* la o dobîndă compusă de vreo 12%, rata anuală de 2 000 galbeni, restantă pe şase ani, s-ar apropia într-adevăr de o sumă ca aceasta. Cp. XXV, 8.

του· καὶ συναθροίσας τὸ γασμουλικὸν τῆς Καλλιουπόλεως ἵστατο ἐκδεχόμενος τὸ μέλλον.

2. Ὁ δὲ Μωρὰτ ⟨μετὰ⟩ τὸ περᾶσαι τὴν γέφυραν στέλλει ταχυδρόμους εἰς Φώκαιαν δηλῶν τὰ γεγονότα τῷ Ἀδούρνῳ καὶ μηνύων ὡς τάχυστα εὑρεθῆναι σὺν ταῖς ναυσὶν εἰς τὸν πορθμόν. Ὁ δ' Ἀδοῦρνος ἑτοίμας ἔχων τὰς ναῦς, εἰσελθὼν καὶ τὰ ἱστία πτερώσας ἔπλει πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, τὸν ἄνεμον ἔχων φυσῶντ' ἀπὸ πρώρας. Καὶ διὰ νυκτὸς νήξας τὸ πέλαγος, πρωΐας ἀντεπαρέστη μέσον Λαμψάκου καὶ Καλλιουπόλεως καὶ ὁ Μωρὰτ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐν ταῖς ἀκταῖς. Ἐγγὺς 178b οὖν γεγονῶσαι, ἦσαν γὰρ ἑπτὰ ὑπερμεγέθεις, εἰσῆλθεν ὁ Μωρὰτ ἐν τῇ κρειττοτέρᾳ καὶ μειζονοτέρᾳ. Ἔδωκε γοῦν ὁ Ἀδοῦρνος μεγάλην τιμὴν τῷ Μωράτ, ὡς ἐχρῆν, καὶ ὁ Μωρὰτ τῷ Ἀδοῦρνῳ καὶ συνεδρίαζον ὁμοῦ ἐν τῇ νηῒ καὶ ὡμίλουν. Εἶχε γὰρ ἐν φροντίδι, μή ποτε οἱ Φράγγοι καταφρονήσαντες τοὺς ὅρκους ἔκδοτον ποιήσωσι τὸν Μωρὰτ ἐν χερσὶ τοῦ Μουσταφᾶ καὶ λαβόντες θησαυροὺς πλείστους ἀπέλθωσιν. Εἶχε δὲ ὁ Μουρὰτ σὺν αὐτῷ ὁπλίτας οἰκείους δούλους σὺν τοῖς σατράπαις αὐτοῦ ἐν τῇ νηΐ, ᾗ ἐπέβη, ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους, ὁ δ' Ἀδοῦρνος ἐν αὐτῇ τῇ νηῒ ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους γενναίους ὁπλίτας Φράγγους. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ναυσὶν ὑπῆρχον τόσοι ἐπιβάται Τοῦρκοι, ὅσον ὁπλιτικὸν Φράγκων ἑκάστη ἐκέκτητο. Ὁ δὲ Ἀδοῦρνος ἦν φυλάττων τοὺς ὅρκους αὐτοῦ ἀκεραίως ἄνευ δόλου τινός· ἐν δὲ τῷ μέσῳ τοῦ πορθμοῦ ἀναστὰς ὁ Ἀδοῦρνος καὶ γόνυ κλίνας ἔναντι τοῦ Μωράτ, ᾐτήσατο τὸ ὀφειλόμενον χρέος τοῦ μετάλλου τῆς στυπτηρίας. Καὶ ὁ Μωρὰτ ἀγαλλόμενος ἐδωρήσατο καὶ ἐβάπτετο κάλαμος ἐξαλείφων παλαιοῦ χρέους ἀπότισιν· τὸ δὲ χρέος ἦν ὡς εἴκοσι ἑπτὰ χιλιάδας νομισμάτων ἀπαρίθμησιν.

3. Ὁ δὲ Μουσταφᾶς εἰς τὸ πέραν ἑστὼς καὶ θεωρῶν τὰς ναῦς ὡς πολίχνια ἐν μέσῳ πελάγους ἢ ὡς νήσους ἐτιτρώσκετο τῇ ψυχῇ· ἦν γὰρ εὔδιος ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Καὶ οὐκ ἔχων τί δρᾶσαι, στέλλει ἓν τῶν ἀκατίων μετακαλῶν τινα τῶν 179b εὐνουστέρων τοῦ Ἀδούρνου, ὡς ἔχων λόγους τινὰς τοῦ ὁμιλῆσαι. Ὁ δ' Ἀδοῦρνος στέλλει τὸν αὐτοῦ βικάριον Βαρνάβα δὲ Κορνήλια· καὶ τυχὼν μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ, ὑπέσχετο τοῦ δοῦναι τῷ Ἀδοῦρνῳ πεντήκοντα χιλιάδας νομίσματα, μόνον μὴ ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἔξω τῆς νηός, ἀλλ' ἀποπέμψαι ἑτέρωθι, ἔνθα καὶ βούλεται. Ὁ δὲ Ἀδοῦρνος οὐκ ἠθέλησεν ἀκοῦσαι.

4. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἀκούσας τὰ γενόμενα ἐνηγκαλίσατο τῷ Ἀδοῦρνῳ καὶ εἶπεν· „Ἔσο ἀπὸ τοῦ νῦν ἡμέτερος ἀδελφὸς καὶ φίλος πιστός." — Τότε παραστάν-

3 μετὰ *add* Bull: *om* P || 7 πρώρας P: col vento contrario I: πρύμνης Bull || 13 ἔκδοτον Bek: ἔδοτον P || 22 χρέους *scripsi:* χρέος P, *fortasse* χρέως *scribendum* || 32 τῷ Ἀδούρνῳ P: fortasse τὸν Ἀδοῦρνον.

ajungînd lîngă Galipoli, oamenii lui Mustafa nu i-a lăsat de loc să se apropie de port. Căpitanii corăbiilor însă au slobozit pînzele în largul mării în partea de jos a portului afară de oraş şi totodată şi ancorele şi se pregăteau în linii de bătaie să iasă la uscat. Dar şi oamenii lui Mustafa alergînd pe uscat, le-au stat împotrivă, oprindu-i să debarce. Adorno însă pregătind luntrile, bărcile şi caicele corăbiilor, a trimis peste douăzeci să ajungă la uscat, fiind înăuntrul acestora peste cinci sute de frînci cu arcuri grele și aruncători de sulițe. Ieșind și trimițînd arcașii ca la o milă departe de la marginea mării, au apărat bine ţărmul; şi a ieşit şi Murad cu o mie de arcaşi, trăgători cu amîndouă mîinile şi luptători foarte viteji mai bine de trei mii. Şi frîncii, dînd cu arcurile grele şi împroşcînd cu pietre au început să deschidă drumul înaintea liniei de luptă.

5. Şi atunci oamenii lui Murad cu frîncii, făcînd să răsune o dată trompetele, au început să alerge asupra oamenilor lui Mustafa; şi aceia dînd dos, fugeau şi aceştia nu conteneau să-i urmărească, pînă ce n-au ucis mulţi. Şi în timp ce Murad mîna spre cetăţuia oraşului, Mustafa, aşa cum era, a pornit spre Adrianopole şi, intrînd în visterie, unde erau păstrate comorile, şi-a luat bani cît a voit, şi a pornit cu puţini însoţitori înspre Ţara Romînească, mînînd caii, cît putea.

6. Murad însă a rămas trei zile la Galipoli şi, luînd cetăţuia, pe toţi cei care l-au oprit să debarce în port, i-a măcelărit fără cruţare; apoi s-a dus în grabă spre Adrianopole, avînd cu sine foarte multă armată din răsărit şi apus şi cu Ioan Adorno cu toţi căpitanii de corăbii şi o armată, peste două mii de oameni italieni îmbrăcaţi în zale de oţel şi lăncieri şi baltagii pedeştri clocotind de pornire războinică. Cînd a intrat în Adrianopole, toţi locuitorii oraşului i-au ieşit întru întîmpinare, aclamîndu-l domn, el însă cu bucurie mare răspundea tuturora. Intrînd în palatul tatălui său, a făcut ospăţ mare şi banchet; şi a chemat pe toţi latinii cu Adorno şi, veselindu-se cu toţii, i-au urat domnie fericită. Lui Adorno însă i-a dat daruri foarte multe şi i-a dat şi unul din oraşelele din Europa, Peritheorion, ca să-l aibă şi să-i ia veniturile toată viaţa lui; tot aşa şi veniturile din comerţul oraşelor Focea. Şi pe ceilalţi căpitani de corăbii i-a răsplătit cu veşminte foarte scumpe şi cu alte daruri de mult preţ şi mulţumindu-le, i-a lăsat să plece în pace; şi ei ajungînd la Galipoli, au ridicat pînzele şi au luat calea mării spre Focea.

4: *cu arcuri grele:* vz. XXIV, 11.
6: *Peritheorion:* oraş reclădit de Andronic III Paleolog (1328—1341); vz. Istoria lui Ioan Cantacuzino, ed. Bonn, vol. I, p. 542, 14.

τες ἄντικρυ Καλλιουπόλεως, οὐκ ἀφῆκαν οἱ τοῦ Μουσταφᾶ τὸ σύνολον πλησιάσαι ἐν τῷ λιμένι. Οἱ δὲ κυβερνῆται τῶν νηῶν πρὸς τὰ τοῦ λιμένος μέρη τὰ κάτω ἔξω τῆς πόλεως ἐν τῷ πελάγει ἱστία χαλάσαντες ὁμοῦ καὶ τὰς ἀγγύρας, ἑτοιμάζοντο εἰς παρατάξεις τοῦ ἐξελθεῖν ἐν τῇ ξηρᾷ. Καὶ οἱ τοῦ Μουσταφᾶ διὰ ξηρᾶς δραμόντες ἀπεναντίως εἰστήκεσαν, κωλύοντες τὴν ἔξοδον. Ὁ δ' Ἀδοῦρνος ἑτοιμάσας τὰς βάλκας καὶ τὰ σκάφη καὶ ἀκάτια τῶν νηῶν, ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔπεμψεν, ἵνα λάβωσι γῆν, ὄντες ἐντὸς τούτων ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους Φράγγους τζαγρατόρους καὶ δορυπόμπους. Ἐξελθόντες οὖν καὶ ἀποπέμψαντες τοὺς τοξότας ὡς μίλιον ἓν μακρὰν τοῦ αἰγιαλοῦ καὶ δεφενδεύοντες τὴν ἀκτὴν ἀσφαλῶς, ἐξῆλθε καὶ ὁ Μουρὰτ σὺν τοξόταις χιλίοις ἀμφοτεροδεξίοις καὶ μαχίμοις ἀλκιμωτάτοις ἐπέκεινα τῶν τρισχιλίων. Οἱ δὲ Φράγγοι ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως διὰ 180b τῶν τζαγροβολισμάτων καὶ πετροβόλων τὴν ὁδὸν λείαν ἐποίουν.

5. Τότε οἱ τοῦ Μωρὰτ σὺν τοῖς Φράγγοις μίαν ἀλαλαγὴν σαλπιγγώδη ποιήσαντες κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ ἔθεον καὶ αὐτοὶ νῶτα διδόνες ἔφευγον καὶ οὗτοι διώκοντες οὐκ ἐπαύοντο, ἕως οὗ πολλοὺς κατέσφαξαν. Καὶ ὁ Μουρὰτ πρὸς τὸ πολίχνιον ἐλαύνων τῆς πόλεως, ὁ Μουσταφᾶς, ὡς εἶχε, πρὸς τὰ τῆς Ἀδριανοῦ ᾤχετο καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ ταμείῳ, ᾧ οἱ θησαυροὶ ἐναπέκειντο, καὶ λαβὼν χρήματα, ὅσα ἠβούλετο, πρὸς τὰ τῆς Βλαχίας μέρη σὺν ὀλίγοις τὴν ὁδοιπορίαν ἐποίει ἐλαύνων τοὺς ἵππους, ὅσον ἐδύνατο.

6. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἐν Καλλιουπόλει τρεῖς ἡμέρας ποιήσας καὶ τὸ φρούριον λαβὼν καὶ τοὺς κωλύσαντας μὴ ἐξελθεῖν ἐν τῷ λιμένι πάντας ἀφειδῶς κατασφάξας, εἰς Ἀδριανούπολιν σπεύδων ᾤχετο, ἔχων μεθ' αὐτοῦ πλεῖστον στρατὸν ἐξ ἑῴας καὶ δύσεως καὶ τὸν Ἀδοῦρνον Ἰωάννην ὁμοῦ σὺν πᾶσι τοῖς ἐπιστατοῦσι τὰς νῆας καὶ στρατὸν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους ἄνδρας Ἰταλοὺς καταπεφραγμένους μέλανι χαλκῷ καὶ δορυφοροῦντας καὶ πελεκυφόρους πεζοὺς ἀρεϊκῷ θυμῷ ζέοντας. Ἐν δὲ τῇ Ἀδριανοῦ εἰσερχόμενος, ἅπαντες οἱ τῆς πόλεως ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν εὐφημοῦντες αὐτόν, ἐκεῖνος δὲ μετὰ περιχαρείας τοὺς ἅπαντας προσηγόρευε. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ εὐωχίαν μεγάλην καὶ πανδαισίαν ποιήσας, ἐκάλεσε πάντας τοὺς Λατίνους σὺν τῷ Ἀδούρνῳ καὶ εὐφρανθέντες εὐφήμησαν αὐτὸν ἅπαντες. Δωρήσας δὲ τῷ Ἀδούρνῳ δωρήματα πλεῖ- 181b στα ἐδωρήσατο καὶ τὸ Περιθεώριον, ἓν τῶν πολιχνίων τῆς δύσεως, τοῦ ἔχειν καὶ νέμεσθαι τοῦτο ἐφ' ὅλης ζωῆς αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ τὰ κομμέρκια τῶν Φωκαιῶν. Καὶ τοὺς ἄλλους κυρίους τῶν νηῶν ἀλλάξας στολαῖς βαρυτίμοις καὶ ἄλλοις πολυτελέσι δωρήμασιν ἀπέλυσεν αὐτοὺς εὐχαριστήσας ἐν εἰρήνῃ· ἐλθόντες δὲ ἐν Καλλιουπόλει καὶ πτερώσαντες τὰς νῆας ἔτεμον τὴν πρὸς Φώκαιαν θάλασσαν.

---

3 ἄγγυρας P || 5 ἀπεναντίως *scripsi:* ἀπεναντίας P || 17 ᾧ *scripsi:* ὃ P || 19 ἐποίει Bull: ἐπόι P | 22 μεθ' αὐτοῦ P: μετ' αὐτοῦ Bull || 24 *et* 35 νῆας P | 27 αὐτόν *scripsi:* αὐτῷ P, *sed v.* 30 αὐτὸν P || 31 ἓν *scripsi:* ἕνα P || 32 Φώκαιων P.

7. Murad însă în mare grabă a trimis tineri sprinteni la picior şi comandanţi viteji şi l-au prins pe Mustafa undeva pe aproape de malurile Istrului. Căci voia să fugă la Constantinopole, dar gîndindu-se la întîmplările de mai înainte, conştiinţa nu l-a lăsat. Şi l-au adus în faţa lui Murad şi acesta a hotărît să moară de ştreang în locul public de osîndă ca un făcător de rele, pentru ca oamenii, dacă şi nu toţi, apoi cei mai mulţi din popor care numai bănuiau, să poată vedea că el n-a fost feciorul lui Baiazid, coborîtor din Osman, ci a fost un mincinos, pus la cale de împăratul Manuil Peleolog. Adevărul însă e aşa, că el era un fecior de-al lui Baiazid.

Impresurarea Constantinopolei de Murad II în 1422.

XXVIII. A ajuns, aşadar, după ce începuse acum iarna, să stea pe tronul domniei tatălului său şi primăvara, trimiţînd vestitori şi credincioşi pretutindeni, strînge oaste foarte multă şi făcea pregătiri în contra Constantinopolei. Şi împăratul Manuil a dat de mai mult timp împărăţia în seama fiului său Ioan; iar însuşi fiind bătrîn, şedea ocupîndu-se cu studiul dumnezeieştilor scripturi. Aflînd deci că Murad are de gînd să pornească război în contra lui în luna aceea, — şi era luna aprilie, — trimite sol la el pe Corax Teologu cu numele, om de fel din Filadelfia, care după năvălirea tătarilor în Asia Mică, s-a mutat la Constantinopole. Căci era viclean ca nimeni altul din timpul de atunci şi foarte rău la fapte şi calomnii de ale turcilor. Umblînd deseori la palat cu unii dintre înalţii dregători, l-a cunoscut şi împăratul Manuil şi, pentru că vorbea limba turcească şi o ştia cum trebuia, era trimis mereu cu solii împărăteşti, făcînd serviciul de interpret şi traducînd cuvintele solilor către vizirii sultanului Mahomed de odinioară. Şi mult timp făcînd deseori un serviciu ca aceasta, l-a cunoscut şi sultanul Mahomed şi marele vizir Baiazid; şi s-a împrietenit aşa de tare, că, dacă împăratul avea vreo dorinţă la Mahomed sau Mahomed la împăratul, Teologul în foarte puţină trecere de timp o ducea la capăt şi trecea în ochii amîndurora drept om de mare ispravă care le-a făcut multe servicii. Dar pizma care pîndeşte cu ochi răi toate cele bune, şi-a pus aprig ochiul şi pe Teologu.

---

30 *după* servicii *adaugă:* Despre acest Teolog cuvîntul nostru a vorbit mai înainte foarte pe larg I: *om* P.

7: *la întîmplările de mai înainte:* cînd n-a voit să se ţină de cuvînt şi să predea lui Leondaris oraşul Galipoli; vz. XXIV, 12. — *Adevărul e însă aşa:* Cronica interpolată a lui G. Sfranţes, îl numeşte pe Mustafa τὸν πλαστὸν υἱὸν τοῦ Μπαγιαζήτου „falsul fecior al lui Baiazid" (G. Sfranţes, I, 113, 3), cronica autentică însă (G. Sfranţes, col. 1029 CD) nu o spune, aşa că Duca pare să aibă dreptate. Vz. şi L. Chalc., I, 190, 14.

XXVIII, 1: *Corax Teologu cu numele* ş.a.m.d.: Cele ce ni le spune Duca aici despre acest Corax Teologu, fără să facă vreuna din atît de obişnuitele trimiteri

7. Ὁ δὲ Μωρὰτ σὺν τάχει πολλῷ ἐξαποστείλας ὠκυπτέρους νεανίας καὶ στρατηγοὺς ἀνδρείους, συνέλαβον τὸν Μουσταφᾶν ἐγγύς που ταῖς τοῦ Ἴστρου ὄχθαις. Ἠβούλετο γὰρ εἰσελθεῖν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ τὰ προγεγονότα εἰς νοῦν λαμβάνων ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐκωλύετο. Παρέστησαν γοῦν αὐτὸν τῷ Μουράτ, ὁ δὲ ἔδωκεν ἀπόφασιν τοῦ δι' ἀγχόνης θανατῶσαι αὐτὸν ἐν τῷ δημοσίῳ τόπῳ ὡς ἕνα τῶν κακούργων, ἵνα ἡ τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψις, εἰ καὶ οὐχὶ πάντες, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν τοῦ δήμου, καταλάβοι, ὡς οὐχ ὑπῆρχεν υἱὸς τοῦ Παιγαζὴτ Ὀθμάν, ἀλλ' ἦν πλαστὸς καὶ κατασκευασμένος παρὰ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἡ δὲ ἀλήθεια οὕτως ἔχει, ὡς τοῦ Παγιαζὴτ ὑπῆρχεν υἱός.

XXVIII. Καθίσαντος οὖν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἡγεμονίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἤδη χειμῶνος ἄρξαντος, ἐν ἔαρι διαλαλιὰς πανταχοῦ καὶ κηρύγματα πέμψας, στρατὸν ἀθροίζει πολὺν καὶ κατὰ τῆς πόλεως Κωνσταντίνου τὴν ἑτοιμασίαν ἐποίει. Καὶ ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ πρὸ πολλοῦ τὴν βασιλείαν τῷ υἱῷ Ἰωάννῃ ἀνα- 182b θείς, αὐτὸς γέρων ὢν ἐκάθητο, σχολάζων ἐν μελέτῃ θείων λογίων. Μαθὼν οὖν, ὅτι ὁ Μωρὰτ στρατεύειν μέλλει κατ' αὐτοῦ τῷ μηνὶ ἐκείνῳ, ἦν γὰρ Ἀπρίλιος, στέλλει ἀποκρισιάριον πρὸς αὐτὸν ὀνόματι Θεολόγον Κόρακα, ἄνθρωπον ἐκ Φιλαδελφείας ὁρμώμενον καὶ μετὰ τὴν τῶν Τατάρων εἰς τὴν Ἀσίαν ἔφοδον μετοικήσαντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἦν γὰρ πανοῦργος ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων τῷ τότε καιρῷ καὶ εἰς τὰς τῶν Τούρκων πράξεις καὶ διαβολὰς πονηρότατος. Συχνάζων μετά τινων τῶν ἀρχόντων ἐν τῷ παλατίῳ ἐγένετο καὶ τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ γνώριμος καὶ διὰ τὸ ἀσκεῖν τὴν τῶν Τούρκων γλῶτταν καὶ ἐπίστασθαι αὐτήν, ὡς ἐχρῆν, ἐστέλλετο σὺν τοῖς πρέσβεσι τοῦ βασιλέως ἀεί, ὑπηρετῶν καὶ μεθερμηνεύων τὰ λεγόμενα παρὰ τῶν πρέσβεων πρὸς τοὺς μεσάζοντας τοῦ ποτὲ Μαχουμὲτ ἡγεμόνος. Τοῦ καιροῦ τοίνυν ἀναλισκομένου συχνάκις εἰς τὸ τοιοῦτον ὑπούργημα, γίνεται γνώριμος καὶ τῷ ἡγεμόνι Μαχούμετ καὶ τῷ μεγάλῳ μεσάζοντι Παγιαζήτ· καὶ τοιοῦτον ἐφιλιώθη, ὅτι, εἴ τι ἦν τὸ βουλόμενον παρὰ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν Μαχούμετ καὶ παρὰ τοῦ Μαχούμετ πρὸς τὸν βασιλέα, ἐν ἀκαρεῖ καιροῦ ῥοπῇ ὁ Θεολόγος ἐξύφαινε καὶ ἐφαίνετο καὶ εἰς τοὺς δύο μέγας διορθωτὴς πραγμάτων πολλῶν. Ὁ τὰ πάντα γοῦν τὰ καλὰ βασκαίνων φθόνος ἐστοχάζετο καὶ πρὸς τὸν Θεολόγον ὀξέως.

---

20 τινων *scripsi:* τινας P || 21 τῶν *om* P || 29 *post* πολλῶν *ad* De questo Theologo el sermon nostro avanti piu amplamente ha parlato I : *om* P.

---

la el, ni le-a mai spus o dată la XXII 7 — 8, acolo numindu-l numai simplu Teologu, fără Corax. E o vădită repetiție nepotrivită și de prisos care e greu de explicat. Poate că Duca n-a apucat să-și pună cronica la punct.

2. După moartea lui Mahomed şi a vizirului Baiazid, deoarece puterea în stat a ajuns cu ajutorul romeilor în mîinile sus-zisului Mustafa, dulceaţa prieteniei s-a schimbat în duşmănie amară, cînd puterea în stat a ajuns din nou în mîna lui Murad ; şi împăratul voind să schimbe din nou duşmănia amară în dulce prietenie, trimite la Murad soli pe Paleolog Lahanas şi Marcu Iagaris, bărbaţi de viţă nobilă şi cu mintea ascuţită, ca să stăruie şi să-l convingă pe Murad că n-a fost de vină împăratul de ce s-a întîmplat, ci Baiazid, epitropul domniei ; şi el n-a voit să dea tinerii prinţi în mîinile împăratului, precum tatăl lor ii ordonase prin testament lui Baiazid, ci pe solii care îi cereau, i-a demis în chip neonorabil. Dar Murad, pe solii amintiţi, nici n-a vrut să-i vadă nici să-i audă, ci i-a ţinut la o parte sub pază cîteva zile, pînă ce şi-a putut pregăti, de ce avea nevoie în vederea războiului în contra Constantinopolei, şi atunci i-a trimis înapoi, spunîndu-le : „Mergeţi şi anunţaţi împăratului, că eu viu acuma în grabă". Şi în puţine zile adunîndu-şi toată armata, fiind fără de număr aşa-zicind peste două sute de mii, porneşte asupra Constantinopolei.

3. Constantinopolitanii însă aveau grea bănuială în contra lui Teologu şi-şi ziceau în mintea lor că a urzit vicleşug în contra oraşului, pentru că n-a fost el în solie ; căci Teologu era în legături strînse de mare prietenie cu turcii conducători şi cu însuşi sultanul. Împăratul Manuil văzînd mişcarea zgomotoasă de nemulţumire a mulţimii în contra lui Teologu, îl trimite pe acesta la Murad, chipurile să trateze încheierea păcii, căci Murad impresurase Constantinopolea şi o blocase, ridicîndu-şi corturile înăuntru în biserica Izvorului, aproape de zidurile oraşului. Mergînd Teologu şi intrînd la Murad şi la vizirii lui, s-a străduit mult şi a vorbit pentru pace, dar n-a putut să-l înduplece pe tiran să-l asculte, după cum spun unii ; după cum însă au bănuit cei mai mulţi, a grăit către turc : „Dacă vei face cu mine înţelegerea cu jurămînt, ca eu să fiu guvernatorul şi comandantul Constantinopolei, eu îţi voi preda-o". Unul însă din cei mai de încredere ai lui a prins cu urechea aceste cuvinte ; şi după ce s-a făcut înţelegerea, că în ziua în care are să se dea războiul, el cu oamenii lui la Poarta Izvorului îi va introduce pe turci înăuntru, s-au înapoiat în capitală ; şi Teologu

---

2: *Paleolog Lahanas şi Marcu Iagaris:* cp. G. Sfranţes, 1029 D (G. Sfranţes, I. 119, 23—120, 4) unde sînt numiţi alţi soli care au fost aruncaţi în temniţă. Cei amintiţi de Duca poate că au făcut parte din altă solie, căci se pare că împăratul Manuil II Paleolog a trimis mai multe solii la Murad II, spre a-l abate de la gîndul de cucerire a Constantinopolei. Despre Marcu Iagaris vz. R. Guilland, în „Revue des Études Byzantines". VII (1949), p. 175.

3: *căci Murad impresurase Constantinopolea:* e impresurarea din iunie 1422; descrierea ei ni s-a păstrat de la Ioan Cananos, martor ocular care a luat parte la

2. Τοῦ Μαχουμὲτ οὖν παρελθόντος καὶ Παγιαζὴτ τοῦ μεσάζοντος καὶ μεταπεσόντα τὰ πράγματα ἐν τῷ προῤῥηθέντι Μουσταφᾶ διὰ συνδρομῆς τῶν Ῥωμαίων 183b καὶ τὸ τῆς φιλίας γλυκὺ εἰς ἔχθραν πικρίας κατηντηκὸς τῶν πραγμάτων πάλιν μεταπεσόντων εἰς τὸν Μουρὰτ καὶ θέλων ὁ βασιλεὺς τὸ πικρὸν μεταβαλεῖν πάλιν εἰς γλυκύ, στέλλει πρὸς τὸν Μωρὰτ ἀποκρισιαρίους Παλαιολόγον τὸν Λαχανᾶν καὶ Μάρκον Ἰάγαριν, ἄνδρας εὐγενεῖς καὶ συνετούς, τοῦ παραστῆσαι διὰ λόγων πιθανῶν, ὅτι τὰ συμβάντα τῷ Μωρὰτ οὐκ ἦν αἰτία ὁ βασιλεύς, ἀλλ' ὁ Παγιαζήτ, ὁ τῶν πραγμάτων τῆς ἡγεμονίας ἐπίτροπος· καὶ οὐκ ἠβουλήθη δοῦναι τὰ νεογνὰ ἐν χερσὶ τοῦ βασιλέως, καθὼς ἐνδιαθήκως προέτρεψεν ὁ πατὴρ αὐτῶν τῷ Παγιαζήτ, ἀλλὰ ἀτίμως τοὺς αἰτοῦντας αὐτὰ πρέσβεις ἀπέπεμψεν. Ὁ δὲ Μωρὰτ τοὺς ῥηθέντας ἀποκρισιαρίους μήτε ἰδεῖν μήτε ἀκοῦσαι θελήσας, περιορίσας αὐτοὺς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, ἕως οὗ ἀπαρτίσαι δυνηθείη τὰ πρὸς χρείαν αὐτῷ πολεμικὰ κατὰ τῆς Πόλεως, τότε ἀπέλυσεν εἰπών· „Ὑπάγετε, ἀναγγείλατε τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἤδη ἔρχομαι ταχύ.“ — Ἐν ὀλίγαις δὲ ἡμέραις ἀθροίσας ἅπαντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ὑπὲρ ἀριθμὸν ὄντα εἰπεῖν, ἐπέκεινα τῶν διακοσίων χιλιάδων, κατὰ τῆς Πόλεως ἔξεισιν.

3. Οἱ δὲ Πολῖται κατὰ τοῦ Θεολόγου ὑπενόουν κακὴν ὑπόνοιαν λέγοντες ἐν νῷ, ὅτι διὰ τὸ μὴ ἀφικέσθαι αὐτὸν ἐν τῇ πρεσβείᾳ ἔῤῥαψε δόλον κατὰ τῆς πόλεως· ἦν γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φιλικῶς διακείμενος σὺν τοῖς ἀρχηγοῖς Τούρκοις 184b καὶ σὺν αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι ὁ Θεολόγος. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ὁρῶν τὸν θόρυβον ἐν μέσῳ τοῦ ὄχλου κατὰ τοῦ Θεολόγου, στέλλει τοῦτον πρὸς τὸν Μουράτ, ὡς δῆθεν πρεσβεύσων τὰ τῆς εἰρήνης, ἦν γὰρ ὁ Μωρὰτ περικυκλώσας καὶ χαρακώσας τὴν Πόλιν, πήξας αὐτοῦ τὰς σκηνὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς ἔνδον, πλησίον τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Θεολόγος καὶ ἐντυχὼν τῷ Μουρὰτ καὶ τοῖς μεγιστάνοις αὐτοῦ καὶ πολλὰ καμὼν καὶ λαλήσας περὶ εἰρήνης, οὐκ ἐδυνήθη πεῖσαι καταπειθῆ τὸν τύραννον, ὥς τινες λέγουσιν· ὡς δ' οἱ πλεῖστοι ὑπώπτευσαν, ἐλάλησε πρὸς τὸν Τοῦρκον, ὅτι· „Εἰ ποιήσεις μοι συνθήκας ἐνόρκους τοῦ εἶναί με ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα τῆς Πόλεως, ἐγώ σοι ταύτην παραδώσω.“ — Εἷς δὲ τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ ἐνωτισθεὶς τὰ λεγόμενα καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ πόλει μετὰ τὸ ποιῆσαι τὰς συνθήκας, ὅτι τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει γενέσθαι

15 ἐπέκεινα Bek: ἐπέκει P || 26 ποῖσαι καταπειθῆ P: καταπειθῆ ποιῆσαι Bull || 27 ὑπώπτευσαν Bek: ὑπόπτευσαν P.

apărare; (vz. în ed. Georgios Phrantzes, Bonn, p. 457—479;) cp. G. Sfranțes, 1029 D și L. Chalc., II, 7, 14—22, 10,9—14 și 11, 21—12,10 și G. Sfranțes, I, 94, 10—15 și 120, 5—15. — *în biserica Izvorului:* e biserica închinată Maicii Domnului cu atributul: „Izvorul tămăduirilor cel de viață primitor“ ἡ ζωοδόχος πηγή. Biserica era așezată afară de zidul cel mare, azi Valucli, aproape de Poarta Silivriei, numită și Poarta Izvorului, a treia poartă mare de la sud spre nord, ca la 2 km departe de malul mării de Marmara; vz. Χάρτης τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς μεσαιωνικῆς Κωνσταντινουπόλεως *Harta zidurilor dinspre uscat ale Constantinopolei medievale,* de M. Is. Nomidis, Istambul, 1938. — *pe tiran:* în înțeles de usurpator al teritoriilor bizantine. Noțiunea de tiran în limba veche grecească nu implică noțiunea de om crud, ci de usurpator ilegal al conducerii de stat, mai ales împotriva unei conduceri democrate.

a mers şi s-a prezentat la împărat, expunîndu-i rezultatul soliei, acela însă le-a spus oamenilor de afară lucrările necredinţei lui şi cuvintele sale le-a întărit cu oarecare dovezi. Cînd Teologu a ieşit din mănăstrie, — căci împăratul, bolnav şi bătrîn, îşi avea atuncea locuinţa în mănăstirea Maicii Domnului Perivleptos, iar împăratul Ioan era ocupat cu măsurile de apărare a capitalei, — o parte din marii dregători şi toţi ostaşii de origine greco-latină, l-au huiduit, improşcîndu-l cu cuvinte de ocară şi batjocură. Atunci împăratul auzind tărăboiul, a întrebat ce s-a întîmplat; şi omul care a denunţat trădarea, a fost adus în faţa lui. Şi împăratul voind să molcomească mulţimea, a poruncit să fie ţinuţi la o parte sub pază şi Teologu şi denunţătorul, pentru ca a doua zi să cerceteze adevărul.

Moartea trădătorului Corax Teologu.

4. Ostaşii din Creta însă care stăteau de pază la Poarta Impărătească, cînd au auzit vorbindu-se de trădare, au alergat la împăratul, spunîndu-i, — căci erau aceşti soldaţi din Creta totdeauna cu mare credinţă şi cu o rîvnă dumnezeiască pentru locaşurile şfinţilor şi pentru moaştele lor şi pentru prestigiul împărătesc al Constantinopolei ; — şi i-au spus : „Impărate, e o mare nedreptate, ca noi să punem Constantinopolea mai presus de pămîntul ce ne-a născut şi să fim cuprinşi de dorinţa să ne vărsăm şi sîngele pentru capitala împărătească, cei din partea locului însă şi cei care se aleg cu mărire de pe urma ei, să fie trădători ai dumnezeeştilor taine şi ai Maiestăţii tale. Porunceşte deci să ni-l dea pe mîna noastră pe Teologu şi noi vom cerceta exact cele ce se spun despre dînsul". Impăratul le-a răspuns : „Teamă mi-e, ca nu cumva omul din pizmă să ajungă în primejdie ; căci de aş şti că e hain cu adevărat, în această clipă l-aş osîndi la moartea cea mai de ruşine. Ridicaţi-l deci voi şi cercetaţi ; de e nevinovat, daţi-i drumul, dacă-l prindeţi însă cu vină, să-şi ia pedeapsa". Şi l-au luat pe Teologu şi l-au cercetat cu de-amănuntul şi prin cazne şi cu oarecare dovezi pe care, căutînd, le-au descoperit în casa lui, felurite vase de aur şi de argint şi veşminte ţesute cu fir de aur şi arătări în scris pe care le făcea în contra împăratului ; şi lucrurile ii erau date din partea împăratului să fie duse turcului, el însă şi le însuşea ; şi atunci ostaşii din Creta l-au tîrit prin strada cea mare pînă la Poarta Impărătească şi acolo îi scot ochii în chip crud şi fără

— *mănăstirea Maicii Domnului Perivleptos:* vz. XI, 4. — βασμουλικόν *de origine greco-latină:* vz. XXIV, 2.

4: *Ostaşii din Creta:* Creta era atunci sub stăpînire veneţiană; dar ostaşii originari de acolo care intrau în serviciul împăratului bizantin, erau de mare încredere şi foarte devotaţi. — *de pază la Poarta Impărătească:* aceste cuvinte par să arate că ostaşii din Creta formau garda personală a împăratului. Dar mai încolo spunîndu-se, că pe Corax l-au tîrît prin strada cea mare pînă la Poarta Impărătească, de aici se vede că e vorba de aşa-numita Βασιλικὴ Πύλη sau şi Πύλη

ὁ πόλεμος, αὐτὸς ἐν τῇ τῆς Πηγῆς Πύλῃ μετὰ τῶν αὐτοῦ εἰσάξει τοὺς Τούρκους ἐντός, εἰσελθὼν δὲ ὁ Θεολόγος καὶ τυχὼν τῷ βασιλεῖ καὶ διηγούμενος τὰ τῆς πρεσβείας, ἐκεῖνος ἀνήγγειλε τοῖς ἔξω τὰ περὶ τῆς ἀπιστίας αὐτοῦ πιστούμενος τὰ λεγόμενα διὰ τεκμηρίων τινῶν. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Θεολόγος ἐκ τῆς μονῆς, ἦν γὰρ οἰκῶν τότε ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ μονῇ τῆς Περιβλέπτου, ἀσθενὴς καὶ γέρων, ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ βασιλεὺς ἠσχολεῖτο πρὸς τὰ ἀντίμαχα τῆς πόλεως, καὶ μέρος τῶν ἀρχόντων καὶ τὸ βασμουλικὸν ἅπαν κατεβόησαν κατ' αὐτοῦ, ὕβρεις καὶ λοιδορίας ἐκχέοντες. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τὴν ταραχὴν ἠρώτα, τί τὸ γενόμενον, οἱ δὲ 185b
παρέστησαν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον διηγούμενον τὰ περὶ τῆς προδοσίας. Θέλων δὲ ὁ βασιλεὺς καταπραῦναι τὸν ὄχλον, ἐκέλευσε περιορισθῆναι τὸν Θεολόγον καὶ σὺν αὐτῷ τὸν προδότην αὐτοῦ, ἵνα τὴν αὔριον ἐτάσῃ τὴν ἀλήθειαν.

4. Οἱ δὲ Κρῆται ὄντες ἐν τῇ Βασιλικῇ Πύλῃ φύλακες καὶ ἀκούσαντες τὰ τῆς προδοσίας, ἔδραμον λέγοντες τῷ βασιλεῖ, — ἦσαν γὰρ οἱ Κρῆται ἀεὶ πιστότατοι καὶ ζῆλον θεῖον ἔχοντες πρὸς τὰ τεμένη τῶν ἁγίων καὶ εἰς τὰ σφῶν λείψανα καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πόλεως· — εἶπον οὖν αὐτῷ· „Ὦ βασιλεῦ, ἄδικόν ἐστιν ἡμᾶς προτιμᾶν τὴν Πόλιν ὑπὲρ τὴν ἐνεγκαμένην καὶ ποθεῖν τοῦ ἐκχεῖσθαι τὸ αἷμα ἡμῶν ὑπὲρ τῆς βασιλευούσης, οἱ δ' αὐτόχθονες καὶ οἱ τὸ εὐδοξεῖν ἐκ ταύτης ἔχοντες εἶναι προδόται τῶν θείων μυστηρίων καὶ τῆς βασιλείας σου. Κέλευσον οὖν, ἵνα παραδόσωσιν εἰς χεῖρας ἡμῶν τὸν Θεολόγον καὶ ἡμεῖς ἐξετάσομεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τούτου." — Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· „Ἐγὼ μὲν δειλιῶ, μή πως κατὰ φθόνον κινδυνεύῃ ὁ ἄνθρωπος· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, ὅτι ἐν ἀληθείᾳ στρεβλὸς ἦν, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ κατεδίκαζον αἰσχίστῳ θανάτῳ. Ἄρατε οὖν αὐτὸν ὑμεῖς καὶ ἐξετάσατε· καὶ εἰ μὲν ἀθῷος, ἄφετε, εἰ δὲ ἐπὶ τῷ κρίματι, τισάσθω τὴν τιμωρίαν." — Λαβόντες οὖν τὸν Θεολόγον καὶ ἐξετάσαντες ἀκριβῶς καὶ διὰ τιμωριῶν καὶ διὰ σημείων τινῶν, ὧν ἐρευνήσαντες εὗρον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, διά- 186b
φορα σκεύη χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ καὶ χρυσοΰφαντα πέπλα καὶ ἐγγράφους ἀποδείξεις, ἃς ἐποίει κατὰ τοῦ βασιλέως· τὰ δὲ σκεύη ἐδίδοσαν παρὰ τοῦ βασιλέως ὡς ἀποκομισόμενα τῷ Τούρκῳ, ὁ δ' αὐτὸς ἐνοσφίζετο ταῦτα· τότε οἱ Κρῆται σύραντες αὐτὸν διὰ τῆς λεωφόρου ἕως τῆς Πύλης τῆς Βασιλικῆς ἐκεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττουσιν ἀνηλεῶς καὶ ἀπανθρώπως· οὕτω γὰρ ἐξέγλυψαν τοὺς ὀφθαλ-

---

15 αὐτῷ Bull: αὐτὸ P || 29 τῆς πύλης τῆς βασιλικῆς Bull: τῇ πύλῃ τῇ βασικικῇ P.

Παλατιανή care era o poartă în zidul dinspre Cornul de Aur, cînd intri în cartierul Vlaherne, colțul de nord-est al Constantinopolei, unde începînd din secolul 12 se găsea palatului împărătesc vz. Χάρτης τοπογρ. καὶ ἀρχ. τῆς μεσ. Κ-πόλεως ὑπὸ Μ Ἰσ. Ν. Stambul, 1937. Cf. şi Praeger, *Topographie von Konstantinopel,* în „Byzant. Zeitschrift" 14, 1905 p. 275.

milă ; căci aşa i s-au scos ochii, încît nici urmă n-a mai rămas de pleoape sau piele. Aruncîndu-l în temniţă, după trei zile a murit, casa lui însă plină de multe comori, i-au confiscat-o şi i-au dat foc.

Turcirea lui Mihail Piles.

5. Auzind Murad de moartea lui Teologu şi care a fost cauza uciderii lui, s-a şi mîniat şi i-a părut şi rău ; şi unii i-au denunţat, precum că nimeni altul nu este vinovat de uciderea lui Corax decît Mihail Piles. Căci acest Piles era din Efes, grec prin naştere, de credinţă creştin, după stare făcea parte din nobilimea acelui oraş, după meserie şi funcţie era diac la curtea sultanului pentru scrisori greceşti şi arabe, la caracter şi faptă netrebnic, destrăbălat, desfrînat şi mîrşav de tot. Fiind acesta atunci împreună cu tiranul, l-au denunţat, spunînd că acest Piles a scris atunci împăratului, cum Teologu are să trădeze Constantinopolea şi pe urma acestei informaţii Corax a murit. Şi l-au legat şi l-au chinuit fără milă, căci era urît de toţi ; mai apoi au aprins un foc mare şi l-au pus pe nenorocitul lîngă el, întrebîndu-l dacă vrea să se lepede de credinţa creştinească, va fi scăpat, iar dacă nu, focul îl va mînca. Atunci acest turc după fapte încă înainte de renegare, şi-a renegat credinţa şi l-au tăiat împrejur, purtîndu-l prin uliţele tîrgului. Şi după destui ani, şi-a pierdut sufletul, dîndu-şi sfîrşitul în această lege nenorocită.

Alt contrapretendent-Mustafa

6. Împăratul Manuil însă zăcea bolnav în pat şi în fiecare zi, aşa-zicînd vedea moartea dinaintea ochilor, totuşi născoceşte în contra lui Murad planul pe care vreau să-l istorisesc. Din cei doi băieţi ai lui Mahomed, fraţi mai mici de-ai lui Murad, pe unul a apucat să-l sugrume după obiceiul scelerat care e în putere la ei; pe celălalt însă, care se chema tot Mustafa, cînd tatăl lor a murit, unul din marii dregători ai tatălui său cu numele Eliez avînd funcţia de paharnic, în limba turcească spunîndu-i-se siaraptar, l-a furat şi l-a trecut în părţile de răsărit spre Paflagonia ; şi împăratul trimite în taină scrisori către siaraptarul Eliez, ca să aducă băiatul la Brusa, şi-i dă şi o bună parte dintr-o sumă de bani aur, cu care să plătească şi să ridice o armată nouă şi să-l introducă pe băiat în ţara Bitiniei. Murad se silea cu distrugerea şi bombardarea întăriturilor, ca să ia Constantinopolea. Şi după puţine zile îi vine un curier din cei repezi şi-i anunţă lui Murad, că : „Fratele tău a intrat în Brusa şi că oraşul l-a primit şi l-a aclamat sultan ; şi din Brusa

---

plină de multe comori πολὺν θησαυρὸν γέμουσαν ne-am aştepta la πολλοῦ θησαυροῦ dar putînd fi interpretată şi ca un acuzativ de referinţă, am crezut că e bine să rămînă neschimbat, precum e în manuscris.

6: cp. G. Sfranţes, 1030 AB (G. Sfranţes, I, 120, 15—121, 4) şi L. Chalc., II, 12, 8—13, 15.

μοὺς αὐτοῦ, ὡς μηδὲ τύπον φαίνεσθαι βλεφάρων ἢ δέρματος. Βαλόντες τοίνυν ἐν τῇ φυλακῇ, ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀπέθανε, τὴν δὲ οἰκίαν αὐτοῦ δημεύσαντες ἐνέπρησαν πολὺν θησαυρὸν γέμουσαν.

5. Ὁ Μουρὰτ οὖν ἀκούσας τὸν θάνατον τοῦ Θεολόγου καὶ τίς ἡ αἰτία τοῦ φόνου ἐθυμώθη τε καὶ ἐλυπήθη· καί τινες παρέδωκαν εἰς αὐτόν, ὡς ὅτι αἴτιος τοῦ φόνου τοῦ Κόρακος οὐκ ἦν ἄλλος εἰ μὴ Μιχαὴλ ὁ Πύλλης. Οὗτος γὰρ ὁ Πύλλης ἦν ἐξ Ἐφέσου, Ῥωμαῖος τῷ γένει, τὸ σέβας χριστιανός, τὴν τύχην ἐξ εὐγενῶν τῆς αὐτῆς πόλεως, τὴν τέχνην καὶ τὸ ἐπιτήδευμα γραφεὺς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἡγεμόνος ἐν γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἀραβικοῖς, τὴν πρᾶξιν καὶ τὸν τρόπον δύσχρηστος, λάγνος, ἄσωτος καὶ παμβέβηλος. Οὗτος συνὼν τότε τῷ τυράννῳ, παρέδοκαν αὐτὸν λέγοντες ὅτι οὗτος ὁ Πύλλης ἔγραψε τότε τῷ βασιλεῖ, πῶς ὁ Θεολόγος μέλλει προδοῦναι τὴν Πόλιν καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ μηνύματος ἀπέθανεν ὁ Κόραξ. Δεσμώσαντες οὖν τοῦτον καὶ βασανίσαντες ἀνηλεῶς, ἦν γὰρ μισητὸς παρὰ πάντων, ὕστερον πυρκαϊὰν ἀνάψαντες παρέστησαν ἐν αὐτῇ τὸν ἄθλιον καὶ ἐρωτήσαντες, εἰ βούλεται ἐξομόσαι τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν, σω- 187b θήσεται, εἰ δὲ μή, τὸ πῦρ δαπανήσει. Τότε ὁ πρὸ τῆς ἀρνήσεως Τοῦρκος κατὰ τὰς πράξεις ἠρνήσατο καὶ περιέτεμον αὐτὸν πομπεύσαντες. Μετὰ χρόνους δὲ ἱκανοὺς τὴν ψυχὴν ἀπέῤῥηξεν, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ τῇ ἀπαισίῳ δοὺς τὸ τέλος.

6. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ κατάκοιτος ὢν καὶ καθεκάστην ἔχων εἰπεῖν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον, σοφίζεται κατὰ τοῦ Μωρὰτ ὃ λέξων ἔρχομαι. Τὰ δύο τέκνα, τοῦ Μεχέμετ, ἀδέλφια δὲ τοῦ Μωράτ, τὸ μὲν ἓν φθάσας ἔπνιξε κατὰ τὴν κρατοῦσαν εἰς αὐτοὺς μιαιφόνον συνήθειαν· τὸ δ' ἄλλο, ὁ καὶ Μουσταφᾶς ἐκαλεῖτο, θανόντος τοῦ πατρὸς αὐτῶν εἷς τῶν μεγιστάνων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὀνόματι Ἐλιέζ, τὸ ὀφφίκιον αὐτοῦ πιγκέρνης, ὁ λεγόμενος κατὰ τὴν τῶν Τούρκων γλῶτταν σιαραπτάρ, κλέψας αὐτὸ καὶ περάσας εἰς τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη τὰ πρὸς Παφλαγονίαν, πέμπει κρυφίως γραφὰς πρὸς τὸν σιαραπτὰρ Ἐλιὲζ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄγειν τὸ παιδίον ἐν τῇ Προύσῃ στείλας πρὸς αὐτὸν καὶ χρυσίου μέρος πολὺ τοῦ ῥογεῦσαι καὶ στῆσαι νεόλεκτον στρατὸν καὶ εἰσάξαι τὸ παιδίον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Βιθυνίας. Ὁ Μουρὰτ οὖν ἠσχολεῖτο ἐν ἑλεπάλξεσι καὶ ἀκροβολισμοῖς τοῦ λαβεῖν τὴν Κωνσταντίνου. Ἐν ὀλίγαις οὖν ἡμέραις ἔρχεται εἷς τῶν ταχυδρόμων ἀπαγγέλων τῷ Μουράτ, ὅτι· „Ὁ ἀδελφός σου ὁ Μουσταφᾶς εἰσῆλθεν ἐν τῇ 188b Προύσῃ καὶ ὑπεδέξαντο οἱ τῆς πόλεως καὶ εὐφήμησαν αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα· καὶ

---

7 τῷ γένει P, (*cf. et.* 239 *v.*15): τὸ γένος Bull || 18 ἀπέριξεν P: ἀπέῤῥιψεν Bull.

s-a ridicat cu siaraptarul Eliez și merge spre Nicea". Aflind Murad acestea și luînd aminte că : „Împăratul romeilor are și un al doilea Mustafa, pentru ca eu să am de îndurat grele încercări", se lasă de dușmănie, desface linia de luptă și întăriturile de asediu ce le punea la cale și construcțiile de stricat zidurile, dă drumul oștirii fără de număr și însuși, lăsîndu-se de a se mai război, s-a întors la Adrianopole.

Moartea lui Manuil II Paleolog.

7. Împăratul Manuil însă zăcea trăgînd de moarte și, avînd un acces de paralizie, în trei zile și-a dat obștescul sfîrșit, cu adevărat un mare înțelept și înzestrat cu virtutea și de om bine chibzuit și o adevărată podoabă ; și a lăsat împărăția fiului său Ioan, cel din urmă împărat al romeilor și cel dintîi întru toate în ce privește însușirile de împărat ce le avea.

8. Și a stat Murad cu oștile lui asupra Constantinopolei trei luni ; după ce însă s-a ridicat și a ajuns la Adrianopole, vine după trei zile la Galipoli și, trecînd cu destulă oaste pedestră și cu puțini călăreți, fără să știe nimeni unde merge, după un drum de o zi și o noapte, ajunge dimineața, întuneric fiind încă, la Nicea și le anunță dinainte păginilor sosirea sa. Și aceia făcînd iureș în mijlocul orașului, porțile sînt deschise ; și la răsăritul soarelui, Murad este adus înăuntru și, găsind pe băiat, l-a sugrumat și pe susținătorii lui i-a măcelărit ; și era Mustafa ca de șase ani. Atunci cum l-a văzut mort, a poruncit să-l ducă la Brusa și să-l înmormînteze alăturea de tatăl lor. În anul acela au murit trei sultani Mustafa : unul care era socotit mincinos de mulți, altul fratele lui Murad și celălalt urmașul lui Atin, pe care l-a ucis Țeneit, și împăratul romeilor Manuil.

Pregătiri politice și militare ale lui Murad II. Soli în și din Țara Romînească; pace cu domnul romîn.

9. Dar Murad înapoindu-se la Adrianopole, nu înceta zi și noapte să caute vreo pricină, ca să se ridice asupra lui Țineit. Îi anunță așadar spunîndu-i : „Știi învoiala ce ai făcut-o cu mine ! Și dacă vrei să-mi fii prieten, trimite-mi repede de tot pe feciorul tău, că am de gînd să trec peste Istru. De altcum, ai să fii trecut în rîndurile nesupușilor mei și voi purcede față de tine, cum va fi voia lui dumnezeu". — Și atunci Țineit i-a răspuns : „Fă ce-ți este voia, rezultatul însă lasă-l în seama lui dumnezeu".

---

7 : *un acces de paralizie:* vz. G. Sfranțes, 1030 A (G. Sfranțes, I, 120, 20). — *și-a dat obștescul sfîrșit:* după G. Sfranțes, 1031, D. (G. Sfranțes, I, 124) la 21 iulie 1425. — *Ioan, cel din urmă împărat:* vz. XIX, 9.

8 : ἀπίστοις *păginilor,* adică turcilor, „necredincioșilor", așa că nu e nevoie de schimbarea lui Bullialdus în πιστοῖς „credincioșilor". — ἀνατέλλων „răsărind", de subînțeles ἥλιος „soarele", ca nominativ absolut, foarte obișnuit la Duca ; vz. indice gra-

ἀπάρας ἐκ τῆς Προύσης σὺν τῷ σιαραπτὰρ Ἐλιὲζ ὑπάγει εἰς τὴν Νίκαιαν." — Ταῦτα μαθὼν ὁ Μουρὰτ καὶ ἐν νῷ βαλλών, ὡς· „Ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἔχει καὶ ἕτερον Μουσταφᾶν τοῦ ἐνέγκαι με πειρασμούς," ἀφίησι τὴν ἔχθραν καὶ λύει τὰς παρατάξεις καὶ τὰς μελετωμένας ἐπάλξεις καὶ ἑλεπόλεις καὶ δίδωσιν λύσιν τῷ μυριαρίθμῳ στρατῷ καὶ αὐτὸς ἀφεὶς τό πολεμεῖν ἐπανέζευξεν ἐν τῇ Ἀδριανοῦ.

7. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ἔκειτο τὰ λοίσθια πνέων, γενόμενος παράπληκτος καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀπέδωκε τὸ χρεών, ὄντως σοφώτατος καὶ ἐνάρετος ἔν τε σωφροσύνῃ καὶ κοσμιότητι, καταλείψας τὴν βασιλείαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, τῷ ὑστάτῳ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων καὶ πρώτῳ ἐν πᾶσι τὰ τῆς βασιλείας ἔχοντι ἰδιώματα.

8. Ἐποίησε γοῦν ὁ Μουρὰτ σὺν τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ ἐπάνω τῆς Πόλεως μῆνας τρεῖς· μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι καὶ εἰσελθεῖν ἐν τῇ Ἀδριανοῦ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔρχεται ἐν Καλλιουπόλει καὶ περάσας σὺν ἱκανῷ πεζικῷ καὶ ὀλίγοις ἵπποις, τινὸς μὴ γινώσκοντος ποῦ πορεύεται, δι' ἑνὸς ἡμερονυχθίου πρωῒ ἔτι σκοτίας οὔσης φθάνει Νίκαιαν καὶ προσημαίνει τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ τοῖς ἀπίστοις. Καὶ αὐτοὶ θροῦν ποιήσαντες ἐν μέσῳ τῆς πόλεως, ἀνοίγονται αἱ θύραι καί, ἀνατέλλων, εἰσάγεται ὁ Μουρὰτ ἐντὸς καὶ εὑρὼν τὸν μείρακα ἔπνιξεν καὶ τοὺς αὐτοῦ ὑπασπιστὰς κατέσφαξεν· ἦν δὲ ὁ Μουσταφᾶς ὡς ἐτῶν ἕξ. Τότε ὡς εἶδε τὸ 189b
παιδίον τεθνηκότα, ἐκέλευσεν ἄγειν αὐτὸ ἐν τῇ Προύσῃ καὶ παραδοῦναι τῷ τάφῳ πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ἐν τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἀπέθανον τρεῖς ἀρχηγοὶ Μουσταφᾶδες· εἷς ὁ καὶ πλαστὸς παρὰ τοῖς πολλοῖς λεγόμενος, ἄλλος ὁ τοῦ Μουρὰτ ἀδελφὸς καὶ ἕτερος ὁ τοῦ Ἀτήν, ὃν ἀπέκτεινε Τζινεήτ· καὶ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ὁ Μανουήλ.

9. Ὁ δέ Μουρὰτ ἐπανελθὼν ἐν Ἀδριανουπόλει οὐκ ἐπαύετο νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐρευνῶν ἀφορμήν τινα, ὥστε ἀνταραι τῷ Τζινεήτ. Μηνύει οὖν αὐτῷ λέγων· „Οἶδας τὰς συνθήκας, ἅς μοι συνέθου. Καὶ εἰ μὲν βούλει τοῦ εἶναι σε φίλον ἐμόν, πέμψον μοι τὸν σὸν υἱὸν διαταχέως, ὅτι μέλλω περᾶν τὸν Ἴστρον. Εἰ δ' οὖν, ἔσο μοι διακείμενος σὺν τοῖς ἐμοῖς ἀνηκόοις κἀγώ, τὸ ὅπερ Θεῷ βουλητόν, εἰς σὲ πράξω." — Ὁ Τζιναὴτ γοῦν ἀπεκρίνατο· „Ὅ σοι βουλητόν, πρᾶττε, τὴν δ' ἀπέκβασιν τῷ Θεῷ ἄφες." —

---

11 ἔχοντι *scripsi:* ἔχων P: *sive fortase* Ῥωμαίων, καὶ πρῶτος... ἔχων *scribendum* || 14—15 ἱππεῖς P: ἵπποις P1: ἱπεῦσι Bull: *cf et* 243 v. 15 || 16 ἀπίστοις P: πιστοῖς Bull || 17—18 ἀνατέλλων Bull: ἀνατέλλον P || 20 Προύσῃ Bull: πρού P || 29 δ' οὖν P, *cf.* 257 v. 20 (*et passim*): δὲ οὒ Bek.

---

matical. — τεθνηκότα „mort" : poate fi o construcţio ad sensum în acord cu Mustafa ; şi de aceea nu e nevoie de schimbat în τεθνηκός spre a fi în acord gramatical cu παιδίον.

9 : *am de gînd să trec peste Istru:* fireşte că în contra Ţării Romîneşti, Murad arătînd astfel importanţa cea mare ce o dădea astor fel de expediţii. Expediţiile turceşti peste Dunăre în contra Ungariei nu începuseră încă.

10. Mai trimite în anul acela călăreţi repezi în Ţara Romînească şi în Serbia, arătînd proclamarea sa. Şi vin soli de pretutindeni cu urări de bine la intrarea în domnie şi de la despotul Serbiei şi de la voievodul Ţării Romîneşti ; şi a încheiat pace cu aceia.

11. Cu împăratul Ioan însă nu era de loc cu putinţă să stea liniştit, ci era cuprins de o duşmănie neîmpăcată. Şi cum în contra Constantinopolei n-a putut face nimic, şi-a îndreptat gîndul năvalnic asupra părţilor Tesaliei şi asupra intrărilor în Peloponez. Şi trimiţînd spre ţărmurile mării de laStrimon oşti destule, a blocat Tesalonicul şi prăda regiunea dimprejur; întreprindea expediţii de jaf la Zituni şi în împrejurime. La Zituni a fost trimis guvernator atunci Cantacuzino Stravomitis, un bărbat viteaz, dacă e nevoie să-i spun bărbat ; şi făcea multă pagubă turcilor care locuiau în acele părţi şi avea grijă de siguranţa cetăţii Zituni şi a ţării dimprejur.

Sfîrşitul lui Güneiyt.

12. După ce Murad şi-a pregătit armata de răsărit, trimite general comandant pe unul cu numele Chalil, grec prin naştere, ţinînd de soţie o soră a amintitului Baiazid, pe care l-a ucis Ţineit, cînd era încă împreună cu Mustafa; şi luînd toate oştile spre părţile Filadelfiei, nici Ţineit nu s-a speriat de loc şi, avînd şi el armată destulă, porneşte şi-i iese în cale lui Chalil în cîmpia de la Thiatira. Şi aşezîndu-şi corturile faţă în faţă la o depărtare ca de cinci stadii, dimineaţa răsună trîmbiţele din amîndouă părţile ; şi după ce şi-au aşezat cetele de ostaşi în ordine de bătaie, cel mai mic din feciorii lui Ţineit, care era poreclit şi Curtis, ce se spune lup, intră cu scutierii lui şi cu restul unităţii şi a străbătut prin mijlocul liniei duşmane ca un mistreţ sălbatic. Unităţile şi legiunile lui Chalil dîndu-se la o parte şi făcîndu-i loc, el a trecut prin mijlocul lor, făcînd stricăciune puţină. Cînd Chalil a cunoscut lipsa lui de ştiinţă şi de meşteşug în ale războiului, şi-a dat oştile în puţin loc ca la o parte de drum şi a poruncit să-şi ascundă fesurile albe fiecare ; căci el bănuia că la întoarcere Curtis va trece pe acelaşi drum. Ţineit ce-i drept, stătea pregătit, ca atunci cînd Curtis o să se întoarcă la coada oştirii, să

10: ἀκιντζίδες e derivat din ἀκκήν „expediţia de pradă" vz. XXIII, 7 şi înseamnă cavalerie uşoară pentru expediţii de jaf ; vz. G. Moravcsik, II, 65, s.v. La Duca e însă vorba aci numai de călăreţi repezi ; olacari, care să anunţe urcarea pe tron a noului sultan. — *soli de la voievodul Ţării Romîneşti :* e Dan II ; vz. XXIX, 3 şi 7.

11. *Cu împăratul... liniştit :* totuşi G. Sfranţes, 1030, CD notează că la 22 februarie 1424 s-a încheiat pacea cu Murad II. Poate că e aceeaşi pace amintită în XXIX, 1. — *Zituni :* vz. XVIII, 2. — *Cantacuzino Stravomitis :* Cantacuzino Cîrnul.

12 : *cinci... zece stadii :* Stadion era o măsură antică de lungime ; ea poate fi socotită ca avînd peste 177,6 m. Şi istoricii bizantini, buni cunoscători ai antichităţii elene, par să întrebuinţeze acest termen. Astfel Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină,* ed. Bonn, vol. I, p. 85,7 ne spune că insula Dafnusia, astăzi Kefken de la revărsarea

10. Στέλλει οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἀκιντζίδας ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν Σερβίᾳ δεικνύων τὴν ἀνάῤῥησιν αὐτοῦ. Ἔρχονται οὖν ἀποκρισιάριοι πάντοθεν, προσαγορεύοντες αὐτῷ τὰ τῆς ἡγεμονίας εἰσόδια καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότην Σερβίας καὶ ἀπὸ βεηβόδαν Βλαχίας· ἐποίησεν οὖν εἰρήνην σὺν ἐκείνοις.

11. Μετὰ δὲ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου οὐκ ἦν τὸ σύνολον ἡμερωθῆναι, ἀλλ' ἔτρεφεν ἔχθραν ἄσπονδον. Ὡς οὖν οὐκ ἠδυνήθη τι πρᾶξαι κατὰ τῆς Πόλεως, πρὸς τὰ μέρη τῆς Θετταλίας τὴν ὁρμὴν τοῦ νοὸς εἶχε καὶ πρὸς τὰς ἐμβολὰς 190b τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἐν τοῖς ἀγιαλοῖς τοῖς κατὰ τὸν Στρυμόνα, πέμψας οὖν ἱκανὰ στρατεύματα ἔκλεισε Θεσσαλονίκην καὶ τὰ πέριξ ἐλεηλάτει· τὸ Ζητούνιον καὶ τὰ πέριξ ἐκούρσευε. Ἦν δὲ τότε ἐν Ζητουνίῳ σταλεὶς εἰς ὑπατείαν Καντακουζηνὸς ὁ Στραβομύτης, ἄνδρας γενναῖος, εἰ χρὴ καλεῖν αὐτὸν ἄνδρα, ποιήσας μεγάλην ζημίαν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τοὺς κατοικοῦντας Τούρκους καὶ περιέπων ἀσφαλῶς τὰ πέριξ τοῦ Ζητουνίου καὶ τὸ πολίχνιον.

12. Ἑτοιμάσας τὸν τῆς ἑῴας στρατὸν πέμπει στρατάρχην ὀνόματι Χαλίλην τινά, Ῥωμαῖον τῷ γένει, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ προμνημονευθέντος Παγιαζήτ, ὃν ἀπέκτεινε Τζιναὴτ ἔτι ὢν σὺν τῷ Μουσταφᾷ· καὶ δὴ λαβὼν τὰς δυνάμεις ἁπάσας πρὸς τὰ μέρη Φιλαδελφείας, ὁ δὲ Τζιναὴτ τὸ παράπαν μὴ δειλιῶν, ἔχων στρατὸν ἱκανὸν καὶ αὐτός, ἐξέρχεται καὶ προσυπαντᾷ τῷ Χαλὶλ ἐν τῷ κάμπῳ τῶν Θυατείρων. Καὶ τεντώσαντες ἀπ' ἀλήλλων ἄντικρυ, ἀπέχοντες ὡς στάδια πέντε, πρωῒ σαλπίγγων ἠχησάντων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ πάντων ἐνορδίνως ταξάντων τὰς φάλαγγας, ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὃς καὶ Κούρτης ἐπωνομάζετο, ὃς λέγεται λύκος, εἴσεισι σὺν τοῖς ἀσπιδοφόροις αὐτοῦ καὶ τῷ λοιπῷ τάγματι καὶ ἐν μέσῳ τῆς παρατάξεως ὥσπερ ὗς ἄγριος διέβη. Τὰ δὲ τάγματα καὶ οἱ λεγεῶνες τοῦ Χαλὶλ παραχωρήσαντες καὶ τόπον δόντες, διέβη μέσον ὀλίγην ζημίαν ποιήσας. Ὁ δὲ Χαλὶλ εἰδὼς τὸ ἄτεχνον αὐτοῦ καὶ ἀστράτευτον μετέστησε 191b τὰ στρατεύματα ἐν ὀλίγῳ τόπῳ ὡς ἐν παρόδῳ καὶ ἐκέλευσε τὰς λευκὰς καλύπτρας ὑποκρύπτειν τὸν καθένα, ὑπολαβών, ὅτι ὁ Κούρτης ἐν ὑποστροφῇ πάλιν τὴν αὐτὴν ὁδὸν διαβήσεται. Τζινεήτης μὲν ἵστατο παρητοιμασμένος, ὡς, ὅταν ὁ Κούρτης

2 παντόθεν P || 8 στρέμμονα P || 11 στραυομήτις P | ἄνδρας P: ἀνὴρ Bull: ἄνδρος Bek || 14 Χαλήλην P || 22 ὅς P: ὅ Bek || 25 ἰδὼς P: ἰδὼν Bull: vedendo I.

rîului Sangarios, e la o depărtare de o mie de stadii de la Constantinopole, ceea ce ar fi 176 km. Iar istoricul Gheorghe Acropolit, ed. A. Heisenberg (Teubner), p. 126, 20 ne spune că împăratul Teodor II Lascaris a făcut cu oastea un marş forţat de patru sute de stadii într-o zi, ceea ce ar fi 70 km. Dacă distanţele arătate de Gregoras şi Acropolit ar putea fi socotite prea mari, apoi L. Chalc., I, 173, 1 spunîndu-ne că istmul de la Corint e de la o mare la alta de 42 de stadii, arată această distanţă destul de exact, căci într-adevăr lăţimea istmului e de vreo 7 km. După arătarea lui Duca deci oştile stăteau faţă în faţă la o depărtare de vreun km una de alta, iar Curtis, feciorul lui Güneyt, a trecut pînă la doi km dincolo de linia duşmană. Se poate însă ca unii istorici bizantini, sub măsura antică stadion, să înţeleagă mila bizantină, probabil aproape 1½ km, ca şi cei o mie de paşi romani. Atunci taberele erau la o depărtare de mai bine de 5 km, iar Curtis s-a îndepărtat mai bine de 10 km. In situaţia dată aceste cifre par mai potrivite.

pornească şi el în contra lui Chalil; căci să meargă pe urma lui Curtis, se temea, ca nu cumva în oastea sa rămasă în urmă să se producă oarecare mişcare şi să plece de partea lui Chalil; de aceea stătea locului aşteptînd pe Curtis. Curtis însă trufindu-se şi semeţindu-se de-a călare şi cu ceilalţi ostaşi tovarăşi de luptă, întîrzia să se întoarcă; şi după ce a străbătut un drum pînă la zece stadii şi pe cei ce i-au ieşit în cale, i-a ucis, s-a întors de-a dreptul pe aceeaşi cale pe care o străbătuse. Şi zărind într-un loc deschis ostaşi mulţi şi răsunet de muzică şi steaguri asemenea cu ale tatălui său, a crezut că tatăl său din urmă l-a pus pe fugă pe Chalil. Cînd s-a apropiat de loc şi a văzut că sînt inamici, a întors frînele şi, gonind calea întoarsă, fugea, ce-i drept, ca un iepure, dar era urmărit de ostaşi repezi la drum, de ai putea spune, de cîini ce zboară prin văzduh. Ţineit era însă foarte necăjit de întîrzierea lui atît de mare. Şi în foarte puţin timp a fost prins lupul şi adus în faţa lui Chalil. Iar Ţineit cînd a aflat de prinderea feciorului său, a luat calea întoarsă cu armata ce i-a rămas, şi a trecut munţii pe la Smirna şi locuri grele de străbătut, pînă ce a ajuns la o cetate cu numele Ipsili; căci şi-o avea pregătită de mai înainte şi înzestrată bine cu arme şi ostaşi tineri şi provizii de tot felul. Şi era aşezată această cetăţuie într-un golf la mare pe ţărmul Ioniei, în faţa insulei Samos, pe un promontoriu înăuntrul mării. Şi s-a adăpostit acolo.

13. Chalil însă trimite pe feciorul lui, Curtis, legat în lanţuri la sultan în Adrianopole ca o frumoasă trufanda din recolta Ţineit. Iar sultanul Murad îl trimite pe acesta în lanţuri cu unchiul său Chamza, de care s-a vorbit mai înainte, la Galipoli şi, legîndu-i la mîini şi punîndu-i în cătuşe, i-a aruncat în temniţa din turnul cetăţii. Chalil însă trecînd peste rîul Ermon, a venit la Nimfeon şi, de acolo ridicîndu-se, a venit la Efes; şi pe toţi marii dregători şi pe cei din servicii publice i-a încredinţat că sînt liberi de orice vină, şi a primit încredinţarea lor şi le-a făgăduit să le dea tainul şi locul şi cinstea fiecăruia. Însuşi scrie şi trimite sultanului ştire despre toate cîte s-au întîmplat. Murad cum a auzit de fuga lui Ţineit şi de isprava cu feciorul lui făcută de Chalil, i-a dat lui Chalil guvernarea provinciei, iar în locul lui trimite pe Chamza care era fratele soţiei lui Chalil şi al lui Baiazid care a fost ucis de Ţineit în zilele lui Mustafa, ca să păzească bine din toate părţile cetatea Ipsili şi s-o împresoare cu război şi să ia seama cu grijă, ca Ţineit să nu-i scape. Acela însă văzîndu-se

---

cu numele Ipsili: adică Cetatea Înaltă. Ὑψηλὴ ἐπονομαζόμενον se subînţelege πολίχνιον e un nominativ obişnuit la Duca; cp. XXX, 5: ἐν κάστρῳ τινί, Νύμφαιον ἐπονομαζόμενον „într-o cetate cu numele Nimfeon".

13: *s-a vorbit mai înainte:* vz. XXV. 10 şi XXVI, I.

ἐπαναστρέψῃ εἰς τὴν οὐραγίαν, τότε καὶ αὐτὸς ἐξέλθῃ συναντήσων τῷ Χαλίλ·
ἐφοβεῖτο γάρ, μή πως, ὄπισθεν καὶ αὐτὸς ἐλθὼν τοῦ Κούρτη, εἰς τὸν λοιπὸν
στρατὸν γένηταί τις διάῤῥοια καὶ ῥέψωσιν εἰς τὸν Χαλίλ· καὶ διὰ τοῦτο οὐ με-
τεκινεῖτο προσδοκῶν τὸν Κούρτην. Ὁ δὲ Κούρτης ἀλαζονευόμενος καὶ ἀγερωχῶν
σὺν τῷ ἵππῳ καὶ τοῖς ἑτέροις ὁμαίχμοσι στρατιώταις, ἐβράδυνε στρέφων· καὶ
δὴ μέχρι σταδίων δέκα δρόμον περάσας καὶ τοὺς συναντῶντας κατασφάξας ἐστρά-
φη πρὸς τὴν εὐθεῖαν, ἣν ἐδιέβη ἐκεῖνος, ὁδόν. Καὶ ἰδὼν ἐν ἐμφανεῖ τόπῳ στρα-
τιώτας πολλοὺς καὶ ὀργάνων ἦχον καὶ σημαίας ὁμοίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔδοξεν,
ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐξόπισθεν ἐτροπώσατο τὸν Χαλίλ. Ἐγγύσας οὖν τὸν τόπον
καὶ γνωρίσας, ὅτι οἱ ὑπεναντίοι εἰσίν, στρέψας τὰς ἡνίας καὶ ὀπισθοδρόμως
ἐλαύνων ἔφευγε μὲν ὡς λαγωός, ἐδιώκετο δὲ παρὰ τῶν ταχυδρόμων, ὡς εἴποι τις,
ἀεροβατῶν κυνῶν. Ὁ δὲ Τζινεὴτ ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἀργίᾳ ἐδυσχέραινε. Ὡς ἐν
ὀλίγῳ οὖν ἠγρεύθη ὁ λύκος καὶ παρέστη τῷ Χαλίλ. Ὁ δὲ Τζιναὴτ μαθὼν τὴν
τοῦ υἱοῦ ἅλωσιν στραφεὶς σὺν τῷ λοιπῷ στρατῷ, τὰ πρὸς τὴν Σμύρνην ὄρη καὶ
δυσβάτους τόπους διέβαινεν, ἕως οὗ κατηντήκῃ ἐν πολιχνίῳ τινί, Ὑψηλὴ ἐπονο- 192b
μαζόμενον· εἶχε γὰρ αὐτὸ προμεμελετημένον καὶ καλῶς ἠσφαλισμένον ἐν ἅρμασι
καὶ νέοις καὶ παντοίᾳ τροφῇ. Ἦν δὲ τὸ πολίχνιον τοῦτο ἐν ἑνὶ κόλπῳ θαλάσσης
κατὰ τὴν Ἰωνίαν, ἀπέναντι νήσου Σάμου, ἔνδον ἐν ἀκτῇ τῆς θαλάσσης. Ηὐλίσθη
οὖν ἐκεῖ.

13. Ὁ δὲ Χαλὶλ στέλλει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κούρτην σιδηρόδετον ἐν Ἀνδρια-
νοῦ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ὡς ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ Τζιναὴτ καλήν. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς
Μωρὰτ στέλλει τοῦτον δέσμιον μετὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Χαμζᾶ, ὃν ὁ λόγος φθά-
σας ἐδήλωσεν, ἐν τῇ Καλλιουπόλει καὶ χειροδεσμήσαντες καὶ σιδηροδήσαντες
ἔβαλον αὐτοὺς ἐν τῷ πύργῳ. Ὁ δὲ Χαλὶλ διαβὰς τὸν Ἕρμωνα ποταμὸν καὶ
εἰς Νύμφαιον ἐλθὼν κἀκεῖθεν ἀπάρας εἰς Ἔφεσον ἦλθεν· καὶ πάντας τοὺς μεγι-
στάνους καὶ τοὺς ἐν ἐξουσίαις ἔδωκε πίστεις καὶ ἔλαβε τοῦ εἶναι ἀθῴους ἀπὸ
παντὸς δόλου καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὑπέσχετο τοῦ δοῦναι ἑνὸς ἑκάστου τὸ σιτηρέσιον
καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν τιμήν. Αὐτὸς δὲ γράφει καὶ πέμπει πρὸς τὸν ἡγεμόνα
ἀπαγγέλλων ἅπαντα τὰ γενόμενα. Ὡς ἤκουσεν τὴν τοῦ Τζιναὴτ φυγὴν καὶ τὴν
τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διὰ τοῦ Χαλὶλ γεγονῶσαν ἀριστείαν, ἔδωκε τὴν ἐπαρχίαν τῷ
Χαλίλ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ στέλλει τὸν Χαμζᾶν, ὃς ἦν γυναικαδελφὸς τοῦ Χαλίλ,
ἀδελφὸς δὲ τοῦ Παγιαζήτ, ὃν ἐφόνευσε Τζινεὴτ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Μουσταφᾶ,
τοῦ περιβλέπειν καὶ σκοπεῖν τὴν Ὑψηλὴν καὶ πολεμίζειν αὐτὴν καὶ προσέχειν

---

1 ἐπαναστρεψει P || 12 ἀεροβάτων P || 15 κατηντήκει P || 18 ἐν ἀκτῇ P_1: *supra lineam inter* ἔνδον *et* τῆς P || 25 κἀκεῖθεν ἀπάρας Bull: κακεὶ ἀπά P || 31 γυναικαδελφὸς P.

la mare strîmtoare, a plecat pe mare, căci avea în cetatea Ipsili trei vase cu două rînduri de lopeţi şi, urcîndu-se în ele, a plutit spre marea Pamfiliei, punînd în Ipsili pe frate-său, Baiazid cu numele, conducător şi îndemnîndu-l să aibă grijă de cetăţuie, pe cît îi va fi puterea; căci avea înăuntru de toate, pregătite în tot chipul îndeajuns şi arme şi provizii şi lucruri trebuincioase de tot felul şi soldaţi tineri foarte mulţi.

14. Însuşi însă a plecat la Amorion şi a anunţat sultanului din Iconion Caraman, că vrea să aibă o întrevedere cu el, avînd să se înţeleagă asupra unor chestiuni urgente; şi acela i-a trimis două sute de călăreţi şi cu o parte din marii dregători a luat hotărîrea să vină! Şi galerele, Ţineit le-a trimis înapoi. Şi avînd amîndoi o întrevedere şi Ţineit vorbindu-i mult, să vină cu armată şi să-i ajute, Caraman nu s-a lăsat înduplecat, aducîndu-i aminte de vrăjmăşiile de mai înainte din timpul lui Musulman, precum s-a arătat mai sus. L-a lăsat însă să plece, dîndu-i bani îndeajuns şi 500 de oameni într-ajutor. Ridicîndu-se de acolo, a plecat în jos cu cei cinci sute de călăreţi şi, trecînd prin Salutaria, a coborît în Laodicea, şi de acolo urcînd marele munte Tmolos, a coborît în Sardes şi din Sardes la Nimfeon. Acolo însă a tăiat drumul, lăsînd şoseaua de la dreapta şi mergînd prin albia unui torent, a rămas peste noapte într-un sat numit Triaconta. Şi în ziua aceea trecînd peste munţii, aşezaţi spre mare dinspre muntele Galesion, a ajuns pe la straja întîi de noapte în faţa cetăţii Ipsili; şi pe neaşteptate cu strigăt şi zgomot dînd alarma de luptă, oastea de sub cetate a fost bătută şi unii fugeau, iar alţii ţineau piept. Şi cetăţuia deschizîndu-şi porţile în larg, au ieşit cei dinăuntru şi unindu-se cu cei de afară, omorau pe inamici. Cînd însă s-a făcut dimineaţa şi armata s-a strîns într-un singur loc, i-au aruncat pe toţi fără voia lor în cetate şi pe însuşi Ţineit; căci cei de afară erau peste cincizeci de mii; cei dinăutnru însă cu oamenii lui Caraman abia o mie. Şi Chamza văzînd că dinspre uscat n-are nici o putere, căci era cetăţuia foarte întărită şi aşezată pe un loc înalt, îi anunţă lui Murad, ca ei să se îngrijească dinspre mare de corăbii genoveze într-ajutor; căci, cît dinspre mare, era cetatea larg deschisă şi toată aşezarea dinăuntru se vedea de pe mare şi toate erau descoperite. Şi unul din genovezi, Persivas Palavicini după nume şi poreclă, pe care Murad îl cunoştea, s-a învoit cu sultanul să meargă şi să ia cetatea; căci Adorno murise de mai înainte. Şi s-a dus în insula Chios şi a închiriat trei corăbii

---

14: *Caraman... din timpul lui Musulman:* vz. XVIII, 9. — *precum s-a arătat mai sus:* vz. XVIII, 9—11. — *numit Triaconta:* adică Treizeci. — *căci Adorno murise:* e Giovanni Adorno din Focea Nouă care-l trecuse pe Murad din Asia în Europa şi-l ajutase să-şi ocupe tronul părintesc, disputat de unchiul său Mustafa pe care-l ajuta împăratul bizantin şi pe care odinioară îl ajutase fără succes Mircea cel Bătrîn; vz. XXII 3; XXV 8 şi XXVII 2—6. —

ἐπιμελῶς τοῦ μὴ διαδρᾶναι. Ὁ δὲ ὁρῶν ἐν στενῷ τὰ πράγματα ὄντα, ἔπλευσε 193b
διὰ θαλάσσης· εἶχε γὰρ ἐν τῇ Ὑψηλῇ τρία πλοῖα διήρεα καὶ εἰσελθὼν εἰς αὐτὰ ἔπλει τὴν πρὸς Παμφυλίαν θάλατταν, καταστήσας ἐν τῇ Ὑψηλῇ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Παγιαζὴτ καλούμενον, ἄρχοντα καὶ παραγγείλας αὐτὸν τοῦ ἐπιμελεῖσθαι, ὅση δύναμις, τὸ πολίχνιον· εἶχε γὰρ πᾶσαν ἐντὸς καὶ ἁρμάτων καὶ βρωμάτων καὶ παντοίων χρειῶν καὶ νέων πλείστων παντοίαν παρασκευὴν ἱκανήν.

14. Αὐτὸς δὲ ἐξελθὼν εἰς Ἀμόριον καὶ μηνύσας τῷ ἀρχηγῷ τοῦ Ἰκονίου τῷ Καραμάν, ὡς βούλεται τοῦ συνευρεθῆναι μετ' αὐτοῦ καὶ λόγους δοῦναι καὶ λαβεῖν ἀναγκαίους, ἔστειλεν αὐτῷ ἵππους διακοσίους καὶ λόγον σὺν μερικοῖς ἄρχουσιν ὁρίσας· ἐλθέτω. Τὰς γαλεώτας δὲ ἔστειλεν ὄπισθεν. Καὶ δὴ εὑρεθέντες ὁμοῦ καὶ πολλὰ λαλήσαντος αὐτοῦ τοῦ ἐλθεῖν μετὰ δυνάμεως καὶ βοηθῆσαι αὐτῷ, ὁ Καραμὰν οὐκ ἐπείσθη ἀναμνήσας τῶν πρώην γενομένων ἐπιβουλιῶν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Μουσουλμάν, ὡς ὁ λόγος προλαβὼν ἐδήλωσεν. Ἀπέπεμψεν αὐτὸν δοὺς αὐτῷ ἱκανὰ χρήματα καὶ φ' ἄνδρας εἰς βοήθειαν. Ἀπάρας δ' ἐκεῖθεν καὶ κατελθὼν σὺν τοῖς πεντακοσίοις ἵπποις καὶ διαβὰς τὴν Σαλουταρίαν κατῆλθεν εἰς Λαοδίκειαν, ἐκεῖθεν δὲ ἀναβὰς τὸ μέγα ὄρος τοῦ Τμώλου κατῆλθεν εἰς Σάρδεις, ἀπὸ δὲ Σάρδεις εἰς Νύμφαιον. Ἐκεῖ δὲ τὴν πορείαν τεμών, ἀφεὶς τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ ὁδόν, διὰ τοῦ ῥύακος ἐλθὼν νυκτὸς ἔμεινεν εἰς χωρίον λεγόμενον τὰ Τριάκοντα. Διαπεράσας δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὰ πρὸ Γαλλήσιον ὄρος κείμενα 194b
πρὸς θάλατταν ὄρη, πρώτῃ φυλακῇ τῆς νυκτὸς παρέστη τῇ Ὑψηλῇ· καὶ ἐξαίφνης σὺν βοῇ καὶ κρότῳ ἀλαλάξαντες, τὸ παρακείμενον φωσάτον ἐτράπη καὶ οἱ μὲν ἔφευγον, οἱ δὲ ἀντεμάχοντο. Καὶ τὸ πολίχνιον τὰς θύρας ἀναπετάσαν, ἐξῆλθον οἱ ἔνδον καὶ σὺν τοῖς ἔξω συμμίξαντες τοὺς ὑπεναντίους ἔσφαττον. Πρωΐας δὲ γενομένης καὶ τοῦ στρατοῦ ἀθροισθέντος εἰς ἕν, ἔβαλον πάντας ἐν τῷ πολιχνίῳ καὶ μὴ βουλομένους καὶ αὐτὸν τὸν Τζινεήτ· ἦσαν γὰρ οἱ ἐκτὸς ἐπέκεινα τῶν πεντήκοντα χιλιάδων, οἱ δὲ ἐντὸς μόλις χίλιοι σὺν τοῖς τοῦ Καραμάνου. Ὁρῶν οὖν ὁ Χαμζᾶς, ὅτι διὰ ξηρᾶς οὐκ ἰσχύει, ἦν γὰρ ὀχυρώτατον καὶ ἐν ὑψηλῷ τόπῳ κείμενον, μηνύει τῷ Μουράτ, ἵνα διὰ θαλάσσης προνοήσωσιν νῆας Γενουικὰς εἰς βοήθειαν· ἦν γὰρ τὸ φρούριον ὡς πρὸς θάλατταν κεχηνὸς καὶ εἰς τὴν ἔνδον ἅπασαν θέσιν ἀποδεικνύον τὴν θάλασσαν καὶ γυμνὰ πάντα ἀποσκευάζον. Εἷς δὲ τῶν Γενουΐτων γνώριμος τῷ Μουράτ, Περσιβὰς ὀνόματι, Παλαβιτζίνος τὴν ἐπωνυμίαν, συνέθετο τῷ ἀρχηγῷ τοῦ ἀπελθεῖν καὶ λαβεῖν τὸ φρούριον· ὁ γὰρ Ἀδοῦρνος προετεθνήκει. Ὁ δὲ ἐλθὼν ἐν νήσῳ Χίῳ καὶ μισθωσάμενος νῆας τρεῖς

15 ἱππεῖς P: ἵπποις P_1: ἱππεῦσι Bull || 22 ἀναπετάσαν *scripsi:* ἀναπετάσας P || 29 εἰς τὴν *scripsi:* στὴν P: τὴν Bull.

foarte mari și a venit pe mare la Ipsili. Cei dinăuntru însă și cu Țineit, cînd au văzut corăbiile, a intrat frica în ei ; și ziua întîi luptîndu-se, și-au dat seama că în ziua următoare vor fi predați. Căci în cursul acelei nopți, cei 500 de oameni ai lui Caraman, deschizînd porțile cetății, au fugit ; și unii au scăpat cu viață, iar alții au fost tăiați de cei de afară, căci turcii caramanlîi erau în mare dușmănie cu turcii osmanlîi. Cînd s-a făcut dimineața și Țineit a văzut mulțimea neliniștită, s-a speriat ca nu cumva în noaptea ce vine, să fugă toți și să-l lase singur ; de aceea trimite pe unul din oamenii săi la Chalil, căci în săptămîna aceea el conducea războiul în contra cetății, iar Chamza era dus la Efes. Îi anunță deci lui Chalil că, dacă-i va da lui Țineit asigurări, că nu-l omoară, ci lăsîndu-l în viață, îl duce la Murad sau îi va da drumul, el ieșind i se va preda și-i va lăsa lui orașul. Și Chalil l-a asigurat cu jurămînt și Țineit a ieșit cu frate-său Baiazid și i s-au închinat lui Chalil. Și le-a dat lor corturi și s-au adăpostit în ele. Spre seara acum însă a venit Chamza și, cînd a aflat de la cumnatu-său ce s-a făcut, a trimis patru gelați și i-au zdrobit capul în somn, căci dormea dus din cauza multelor nopți nedormite. Așijderea și lui Baiazid i-au tăiat capul și feciorului său și nepoților și n-au cruțat nici copiii cei mici din neamul lui. Și capetele lor le-au trimis în grabă la Adrianopole la sultan. Atunci sultanul a trimis la Galipoli, de au tăiat capul celor închiși acolo, adică lui Curtis și unchiului său Chamza ; și așa s-a sfîrșit Țineit cu tot neamul lui.

Puterea lui Murad II sporește. Soli cu urări de la domnul Țării Romînești.

XXIX. Împăratul Ioan a restabilit relații de pace deplină cu Murad, după ce i-a dat orașele și satele așezate la marginea Mării Negre, afară de cetățile pe care nu le-a putut lua cu armele, ca Mesemvria, Dercos și altele, apoi Zituni cu celelalte regiuni ale Strimonului ; și dînd în fiecare an un tribut de 300 000 de aspri, avea, pe cît era posibil, pace.

2. Murad însă cum a văzut că norocul și-a întors vesel fața către el și că pe toți potrivnicii lui i-a făcut să dispară cu totul și că n-avea de cine să-i fie frică sau cine să-i stea în cale, trece prin Tracia și a ajuns la Brusa, și de acolo ridicîndu-se și trecînd peste podul de la Lopadion, a coborît la Pergam ; și de la Pergam a ajuns la Magnesia și din Magnesia la Smirna, la Thirea și Efes.

3. Și curgeau soli de la domnii dimprejur, ba și de la cei de departe. Căci a trimis împăratul cu daruri foarte multe pe chir Luca Notara, întîiul

XXIX, 1 : *Zituni :* vz. XVIII, 2. 2: cp. XVIII, 10.—*podul de la Lopadion :* vz. XXV, 9.

παμμεγέθεις ἦλθε διὰ θαλάσσης ἐν τῇ Ὑψηλῇ. Οἱ δὲ ἔνδον σὺν τῷ Τζιναὴτ ἰδόντες τὰς ναῦς ἐδειλίασαν· καὶ πολεμήσαντες τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἔγνωσαν, ὅτι 195b τῇ μετ' αὐτὴν παραδοθήσονται. Οἱ γὰρ φ' ἄνδρες τοῦ Καραμὰν διὰ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἀνοίξαντες τὰς θύρας τοῦ κάστρου ἔφυγον, οἱ μὲν σωθέντες, οἱ δὲ κατακοπέντες παρὰ τῶν ἔξω, ἦσαν γὰρ ἀεὶ ἐχθροδῶς διακείμενοι οἱ τοῦ Καραμὰν μετὰ ⟨τῶν⟩ τοῦ Ὀτμάν. Πρωΐας δὲ γενομένης ὁρῶν ὁ Τζινεὴτ τὸν ὄχλον θορυβούμενον καὶ φοβηθείς, μή ποτε τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ φύγωσι πάντες ἀφέντες αὐτόν, στέλλει πρὸς τὸν Χαλὶλ ἕνα τῶν οἰκείων αὐτοῦ, ἦν γὰρ ἐκεῖνος πολεμῶν τὸ φρούριον τῇ ἑβδομάδι ἐκείνῃ, ὁ δὲ Χαμζᾶς ἦν ἐν Ἐφέσῳ διάγων. Μηνύει γοῦν τῷ Χαλίλ, ὡς, εἰ δώσει πίστεις τῷ Τζιναὴτ τοῦ μὴ θανατῶσαι αὐτόν, ἀλλὰ ζῶντα τηρήσας ἄγει αὐτὸν τῷ Μωρὰτ ἢ πέμψει, ἐξελθὼν παραδοθήσεται καὶ τὴν πόλιν καταλείψει αὐτῷ. Ὁ δὲ Χαλὶλ δοὺς πίστεις ἐνόρκους, ἐξῆλθεν ὁ Τζινεὴτ σὺν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Παγιαζὴτ καὶ προσεκύνησαν τῷ Χαλίλ. Ἔδωκεν οὖν αὐτοῖς σκηνὰς καὶ ηὐλίσθησαν. Ὁ δὲ Χαμζᾶς ἤδη πρὸς ἑσπέραν ἐλθὼν καὶ μαθὼν παρὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Χαλὶλ τὰ πραχθέντα, στείλας τῶν δημίων τέσσαρας, ἦν γὰρ κοιμώμενος καὶ ῥέγχων ὑπὸ πολλῆς ἀγρυπνίας παννύχου, συνέθλασαν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κοιμωμένου. Ὁμοίως καὶ τοῦ Παγιαζὴτ τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμον καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐγγόνων· οὐκ ἐφείσαντο καὶ τῶν νηπίων τῶν ἐκ τῆς γενεᾶς αὐτοῦ. Τὰς κεφαλὰς οὖν αὐτῶν ἔστειλαν ἐν τάχει ἐν Ἀδριανοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα. Ὁ δὲ ἡγεμὼν πέμψας ἐν Καλλιουπόλει, ἀπέτεμον τὰς κεφαλὰς τῶν ἐγκλείστων, τοῦ Κούρτη λέγω καὶ Χαμζᾶ, τοῦ θείου αὐτοῦ· καὶ οὕ- 196b τως ἐτελειώθη παγγενεὶ ὁ Τζινεήτ.

XXIX. Ὁ βασιλεὺς οὖν Ἰωάννης ποιήσας κατάστασιν καὶ τελείαν εἰρήνην μετὰ τοῦ Μωρὰτ δοὺς αὐτῷ τὰς πόλεις καὶ κώμας, ἃς εἶχεν ἡ Ποντικὴ θάλασσα πλὴν τῶν κάστρων, ὧν οὐκ ἠδυνήθη λαβεῖν ἐν τῇ μάχῃ, οἷον Μεσεμβρίαν, Δέρκους καὶ ἄλλα, καὶ τὸ Ζητούνιον σὺν ταῖς λοιπαῖς χώραις τοῦ Στρυμόνος καὶ κατ' ἔτος τέλος ἀσπρῶν ,τ εἰρηνεύων κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκάθητο.

2. Ὁ δὲ Μωράτ, ὡς ἡ τύχη πρὸς αὐτὸν χαροπὸν ἔβλεψε καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ εἰς τέλος ἠφάνισεν καὶ οὐκ εἶχε τὸν φοβήσαντα ἢ τὸν κωλύσαντα, περᾷ τὴν Θρᾴκην καὶ ἐν Προύσῃ γέγονεν· κἀκεῖθεν ἀπάρας καὶ τὴν γέφυραν περάσας τοῦ Λοπαδίου κατῆλθεν εἰς Πέργαμον, ἀπὸ δὲ Περγάμου εἰς Μαγνησίαν ἀφίκετο, ἀπὸ δὲ Μαγνησίας εἰς Σμύρνην, ἀπὸ δὲ Σμύρνης εἰς Θύραια καὶ Ἔφεσον.

3. Συνέρρεον δὲ τῶν πέριξ ἡγεμόνων ἀποκρισιάριοι, ἀλλὰ καὶ τῶν μακράν. Ἔστειλε γὰρ ὁ βασιλεὺς τὸν κὺρ Λουκᾶν Νοταρᾶν τὸν αὐτοῦ μεσάζοντα

---

6 τῶν *addidi: om* P ‖ 7 φύγωσι P: φεύγωσι Bull ‖ 10 ζηναήτ P ‖ 14 αὐτοῖς Bull: αὐτοὺς P ‖ 25 Μεσεμβρίαν P: Μεσημβρίας Bull ‖ 26 στρύμονος P ‖ 27 κατὰ τὸ Bek: κατὸ P ‖ 31 Πέργαμον Bull: Πέργα P.

lui sfetnic, de asemenea şi Lazar, despotul Serbiei, ci şi Dan, domnul Ţării Romîneşti, şi stăpînitorul Mitilinei şi chioţii şi rodienii, toţi ca să aducă urări de bine. Şi toţi au primit încredinţare de la el şi l-au încredinţat şi pe dînsul, că au să fie cu pace şi plini de prietenie cu el şi el cu dînşii, cu excepţia veneţienilor pentru motivul pe care vin să-l istorisesc acum.

Salonicul se predă Veneţiei, 1423.

4. Despotul Andronic, cel de-al treilea fecior, după împăratul Ioan şi după Teodor, al împăratului Manuil, avea domnia peste Tesalonic ; şi el suferea greu, fiind epileptic. In timpul cînd Murad avea de luptă, şi anume încă înainte de lupta în contra Constantinopolei, de cînd Mustafa a ieşit din Lemnos, Tesalonicul avea mereu de luptă şi toate paşalele din Tesalia, Etolia, Fthia, Teba şi de dincolo de Ioanina, feciorii lui Avranez, şi Turachan şi ceilalţi foarte mulţi îl apăsau şi-l blocau. Necăjiţi tesalonicenii de zilnica năvadă a turcilor, nu aveau nici o nădejde din altă parte; căci Constantinopolea însăşi suferea grozave lovituri şi nu putea scăpa de ele ; şi tesalonicenii sufereau de foame din lipsă de cele necesare şi atunci trimit, despotul mai vrînd mai nevrînd, cîţiva din marii dregători la veneţieni cu propunerea ca ei să le predea Tesalonicul. Veneţienii au primit cu plăcere vestea; şi s-au învoit să-i apere şi să-i aprovizioneze şi să aducă oraşul la bună stare şi să-l schimbe într-o a doua Veneţie; şi ei tesalonicenii s-au prins să fie cu credinţă în comunitatea veneţienilor întocmai ca şi cei ce s-au născut şi au crescut în Veneţia. După încheierea tratatului, aduc pe zece trireme la Tesalonic un doge şi-l instalează în oraş şi pe despotul Andronic îl scot afară. Şi cele zece trireme, după ce l-au instalat pe noul doge, s-au întors la Beoţia. De atunci s-au putut vedea mulţime de războaie, pentru că turcii spuneau: „Oraşul acesta este al nostru ! Căci dacă noi nu l-am fi adus la această stare de slăbiciune, nu s-ar fi dat de partea voastră". Şi în acest gînd s-a încins o luptă aprigă şi turcii erau mai tari şi tesalonicenii sufereau de foamete. Latinii însă se temeau cu nu cumva romeii împinşi de nevoie, să facă rebeliune şi să aducă în oraş pe turci, iar pe veneţieni să-i izgonească, căci şi mai înainte vreme oraşul fusese al turcilor ; şi au început să mute familii nobile bizantine, pe unele în Eubeia,

---

26 Beoţia P : Veneţia I şi Bek : *dar vz. şi p.* 268, 18 şi 19.

3: *Lazar:* adică Ştefan (1389—1427), feciorul lui Lazar vz. XXX, 1 ; după obiceiul cronicarilor turci, Duca numeşte şi pe feciorul despotului Serbiei cu numele tatălui (Vezi şi comentarul lui Bull. la Duca, ed. Bonn, p. 590). — *Dan, domnul Ţării Romîneşti:* e Dan II, domnind cu întreruperi 1420—1431.

σὺν δώροις πολλοῖς, ὁμοίως καὶ Λάζαρος ὁ δεσπότης Σερβίας, ἀλλὰ καὶ Ντάνος ὁ Βλαχίας ἡγεμών, ὁ Μιτυλήνης αὐθέντης καὶ Χῖοι καὶ Ῥόδιοι, ἅπαντες εὐφημήσοντες. Πάντες οὖν ἔλαβον πίστεις παρ' αὐτοῦ καὶ ἔδωκαν τοῦ εἶναι εἰρηναῖοι καὶ φιλίας μεστοὶ σὺν αὐτῷ καὶ αὐτὸς σὺν αὐτοῖς πλὴν τῶν Βενετίκων δι' αἰτίαν 197b τὴν ἣν λέξων ἔρχομαι.

4. Ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος, ὁ μετὰ τὸν βασιλέα Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον τρίτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Μανουήλ, ἦν δεσπόζων Θεσσαλονίκην· ὃς καὶ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς νόσου ἔφθαρτο. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς μάχης τοῦ Μωράτ, λέγω καὶ πρὸ τῆς μάχης τῆς Πόλεως, ἀφ' οὗ ὁ Μουσταφᾶς ἐξῆλθε τῆς Λήμνου, εἶχε μάχην Θεσσαλονίκη καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Θετταλίας, Αἰτωλίας, Φθίας, Θηβῶν καὶ πέρα Ἰωαννίνων συνέθλιβον καὶ ἀπέκλειον Θεσσαλονίκην, οἱ τοῦ Ἀβρανέζη υἱοὶ καὶ ὁ Τουραχὰν καὶ ἕτεροι πλεῖστοι. Ἀγανακτήσαντες οὖν οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν καθεκάστην ἔφοδον τῶν Τούρκων καὶ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ποθέν, — ἡ γὰρ Πόλις ἔφερε τὰ κατ' αὐτῆς δεινὰ καὶ οὐχ ὑπέφερεν, — ἐλίμωττον γὰρ οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων, στέλλουσί τινας τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς Βενετίκους μετὰ βουλῆς, τοῦ δεσπότου θέλοντος ἢ καὶ μὴ θέλοντος, τοῦ παραδοῦναι τὴν Θεσσαλονίκην αὐτούς. Αὐτοὶ δὲ οἱ Βενέτικοι ἀσπασίως τὴν ἀγγελίαν δεξάμενοι συνέθεντο τοῦ φυλάξαι καὶ θρέψαι καὶ εὐτυχίσαι τὴν πόλιν καὶ εἰς δευτέραν Βενετίαν μετασχηματίσαι· καὶ αὐτοὶ οἱ Θεσσαλονικαῖοι ἔστερξαν τοῦ εἶναι πιστοὶ ἐν τῇ κοινότητι τῶν Βενετίκων ὥσπερ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῇ Βενετίᾳ καὶ γεννηθέντας καὶ τραφέντας. Γενομένων οὖν τῶν συνθηκῶν, διὰ δέκα τριήρεων ἄγουσι δοῦκαν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ εἰσάγουσιν αὐτὸν ἐντὸς καὶ ἐξάγουσι τὸν δεσπότην Ἀνδρόνικον. Καὶ τὸν νέον δοῦκαν εὐφημήσαντες ὑπέστρεψαν αἱ 198b τριήρεις ἐν Βοιωτίᾳ. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἔκτοτε πλῆθος πολέμων, λέγοντες οἱ Τοῦρκοι· „Ἡ πόλις αὕτη ἡμετέρα ὑπάρχει· εἰ γὰρ ἡμεῖς ταύτην ἀσθενοῦσαν οὐκ ἀπεδείξαμεν, οὐκ ἂν εἰς ὑμᾶς ἀπέκλινεν." — Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ φρονήματι καρτερὰ μάχη ἐγένετο καὶ ὑπερίσχυον οἱ Τοῦρκοι, ἐλίμωττον δὲ οἱ Θεσσαλονικεῖς. Οἱ δὲ Λατῖνοι φοβούμενοι, μή πως οἱ Ῥωμαῖοι στενοχωρηθέντες ποιήσωσιν ἄνταρσιν καὶ εἰσάξωσι τοὺς Τούρκους, τοὺς δὲ Βενετίκους διώξωσιν, ἦν γὰρ καί, προλαβών, ἡ πόλις τῶν Τούρκων, ἤρξαντο τοὺς τῶν εὐγενῶν Ῥωμαίων οἴκους μετα-

---

11 Ἀβρανέζη *scripsi:* Ἀβρανέζοι P: Ἀβρανέζου Bull || 17 αὐτούς P: αὐτοῖς Bek || 18 εὐτυχίσαι Bek: εὐτυχῆσαι P || 24 Βοιωτία P: Vinetia I: Βενετίᾳ Bek: *sed v. p.* 269 *vers.* 17 *et* 18.

4—5 cp. L. Chalc., II, 13. 22—14,25; G. Sfranţes, I. 95, 15—17 şi 137, 9—24
4: *fiind epileptic:* după L. Chalc., I, 193, 6 suferea de lepră; cp. şi G. Sfranţes I, 125, 2. — *fusese al turcilor... Baiazid... l-a luat:* vz. XIII, 6. — προλαβών se subînţelege χρόνος un nominativ absolut; cf. 237, 17—18: ἀνατέλλων de subînţeles ἥλιος.—

pe altele în Creta şi altele în Veneţia. Şi pretextul plăsmuit şi pus în circulaţie era că s-au rărit articolele de primă necesitate ca grîu, orz, păstăioase, carne şi orice alte alimente; ca să se rărească deci familiile, cei mai de frunte să se mute în altă parte din cauza acestei strîmtorări şi mai pe urmă, cu ajutorul lui dumnezeu, se vor întoarce înapoi. Şi pe foarte mulţi i-au dus încoace şi încolo şi pe mulţi i-au aruncat în fundul mării; pe alţii îi chinuiau sub pretext de necredinţă şi pe cei ce au rămas, îi făceau să sufere prin nenumărate vexaţiuni. După întoarcerea lui Murad din Asia în Tracia, veneţienii au trimis soli la el, cerînd pace. El însă nu le-a dat nici un răspuns decît numai că: „Acest oraş este din străbuni al meu şi bunicul meu Baiazid cu puterea în mînă l-a luat de la romei. Dacă ar fi romeii acei care l-ar stăpîni, ar avea motiv să spună: E un făcător de nedreptate! Voi însă fiind latini veniţi din Italia, ce pricină vă aduce încoace? Plecaţi, de vreţi! Dacă nu, vin în grabă". Şi s-au întors solii fără nici o ispravă şi au trimis în scris răspunsul la Veneţia cu triremele de gardă, adică de pază.

Cucerirea Salonicului de Murad II în 1430.

5. La începutul primăverii însă, Murad ridicîndu-se din Adrianopole, a venit la Seres şi, acolo concentrîndu-şi armata de apus, i-a scris şi lui Chamza să ia oştile de răsărit şi să treacă strîmtoarea, spre a veni în Tesalia. Împreunînd amîndouă armatele, îl trimite cu toate oştile la Tesalonic. Iar Murad petrecea la Seres, îmbuibîndu-se de toate bunătăţile de acolo; căci îl plăceau ospeţele, era tînăr atunci, de vreo 25 de ani. Chamza a înconjurat Tesalonicul cu palisade şi-l bătea zi de zi cu război; şi cei dinăuntru faţă de cei de afară erau ca unul la o sută. Şi după ce a pregătit scări şi foarte multe maşinării de stricat zidurile şi multe unelte de luptă, l-a chemat pe Murad să vină să înceapă războiul. Şi cei dinăuntru stăteau, aşteptînd triremele de la Veneţia. Şi Murad a venit şi toate fuseseră pregătite bine în vederea războiului; însă triremele nu soseau. Atunci Murad a dat de ştire cu trîmbiţa, spunînd: „Iată, dau vouă toate cîte sînt în oraşul acesta: bărbaţi, femei, copii, argint şi aur; mie lăsaţi-mi numai oraşul". — Atunci trîmbiţele şi tobele au răsunat şi scările au fost puse; căci ce puteau face cinci sute, o mie sau două mii de oameni într-un oraş atît de mare?! Abia de stătea la zece metereze cîte un arc greu; şi suindu-se pe scări, în aceeaşi

---

veneţienii au trimis soli: adică guvernatorul veneţian din Salonic.

5: μόνον τὴν πόλιν ἐμὲ ἄφετε cp. cu τὴν δὲ πόλιν ἔχειν ἔγωγε βούλομαι din Ioan Anagnostes ed. Bonn (împreună cu Georgios Sfranţes) p. 517, 5, aşa că Duca pare să fi citit descrierea cuceririi Salonicului din 1430 scrisă de Ioan Anagnostes; vz. şi XXXIX, 20. — *arc greu:* vz. XXIV, 11.

στέλλειν, τοὺς μὲν εἰς Εὔβοιαν, τοὺς δὲ ἐν Κρήτῃ, ἄλλους ἐν Βενετίᾳ. Ἡ ᾀδο-
μένη οὖν ἐπίπλαστος ἀφορμή, ὅτι τὰ πρὸς χρείαν εἰσὶ σπάνια, οἷον σῖτος, κριθαί,
ὄσπρια, κρέη καὶ ἄλλο εἴ τι τρόφιμον· διὰ τὸ ἀραιῶσαι οὖν τὰς οἰκίας, μετοικη-
σάτωσαν οἱ προύχοντες ἕνεκα τῆς στενοχωρίας ταύτης καὶ εἰς τὸ μετέπειτα Θεοῦ
ἀρωγοῦντος ἐπανελεύσονται. Μετήγαγον οὖν πλείστους ὧδε κἀκεῖσε καὶ πολλοὺς ἐν
τῷ βυθῷ ἔῤῥιψαν, ἄλλους ὡς ἀπίστους ἐκόλαζον, τοὺς δὲ ἐναπολειφθέντας ἐν μυρί-
αις ἀσελγείαις ἐκάκουν. Μετὰ δὲ τὸ ὑποστρέψαι τὸν Μωρὰτ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς
Θρᾴκην, ἔστειλαν οἱ Βενέτικοι ἀποκρισιαρίους πρὸς αὐτόν, αἰτοῦντες εἰρήνην.
Ὁ δὲ οὐκ ἀπόκρισιν παρέσχεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι· „Ἡ πόλις αὕτη πατρι-
κόν μου κτῆμά ἐστι καὶ ὁ ἐμὸς πάππος Παγιαζὴτ δυνάμει χειρὶ παρὰ τῶν Ῥω- 199b
μαίων ταύτην ἔλαβεν. Εἰ γὰρ ἦσαν Ῥωμαῖοι οἱ δυναστεύοντες, ἐμοὶ εἶχον ἂν
πρόφασιν τοῦ λέγειν· Ὁ ἀδικῶν. Ὑμεῖς δὲ Λατῖνοι ὄντες καὶ ἀπὸ Ἰταλίας, τίς
ἡ προσχώρησις τῶν ὧδε; Μετανάστητε, εἰ βούλεσθε· εἰ δὲ μή, ἔρχομαι ταχύ.“ —
Στραφέντες οὖν ἄπρακτοι ἔγραψαν τὴν ἀπόκρισιν ἐν Βενετίᾳ σὺν ταῖς τριήρεσι
τῆς γαρδίας, ἤγουν τῆς παραφυλακῆς.

5. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἔαρος ἀρξαμένου ἀπάρας ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ εἰς Σέῤῥας
ἦλθε κἀκεῖ τὸν στρατὸν συναθροίσας ἐκ τῆς δύσεως, ἔγραψε καὶ τῷ Χαμζᾶ λα-
βεῖν τὰς δυνάμεις τῆς ἕω καὶ περᾶσαι τὸν πορθμὸν τοῦ ἐλθεῖν ἐν Θετταλίᾳ.
Συναφθέντες οὖν ὁμοῦ, στέλλει τοῦτον ἐν Θεσσαλονίκῃ σὺν πάσαις ταῖς δυνά-
μεσιν. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἦν ἐν Σέῤῥαις κατατρυφῶν τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν· ἦν γὰρ φι-
λῶν τὰ συμπόσια, νέος γὰρ ὑπῆρχε τότε, ἄγων ἔτος που κε-ον. Ὁ δὲ Χαμζᾶς
ἐδίδου σκόλοπα, τὸ καθεκάστην πολεμίζων Θεσσαλονίκην· οἱ δ' ἐντὸς ὡς πρὸς
τοὺς ἔξω ἦσαν ἑκατὸν πρὸς ἕνα. Τότε κατασκευάσας κλίμακας καὶ ἑλεπόλεις
πλείστας καὶ κατασκευὰς πολλὰς ἐμήνυσε τῷ Μωρὰτ τοῦ ἐλθεῖν, ἵνα δώσωσι τὸν
πόλεμον. Οἱ δ' ἐντὸς ἵσταντο ἐκδεχόμενοι τὰς τριήρεις ἀπὸ τῆς Βενετίας. Καὶ
ὁ Μωρὰτ ἦλθε καὶ τὰ τοῦ πολέμου καλῶς κατεσκεύαστο· καὶ αἱ τριήρεις οὐκ
ἦσαν. Τότε ὁ Μωρὰτ ἐκήρυξε διὰ τῆς σάλπιγγος, λέγων· „Ἰδού, δίδωμι πάντα 200b
τὰ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑμᾶς· ἄνδρας, γυναῖκας, παιδία, ἄργυρον, χρυσόν· μόνον
τὴν πόλιν ἐμὲ ἄφετε.“ — Τότε ἠχησάντων τῶν ὀργάνων καὶ τῶν κλιμάκων τε-
θέντων, — τί γὰρ εἶχον πρᾶξαι πεντακόσιοι ἢ χίλιοι ἢ δισχίλιοι ἄνδρες ἐν το-
σαύτῃ πόλει; μόλις γὰρ ἐν δέκα προμαχῶσιν εἷς τζαγροβόλος ἵστατο· — ἐπι-

---

11 δυναστεύοντες, ἐμοί εἶχον *scripsi:* δυναστέβοντές μοι, εἶχεν P: δμναστεύοντές, μοι εἶχον Bull: δυναστεύοντές μοι, εἶχον Bek || 15 γάρδιας P || 22 οἱ δ'—23 ἕνα P: Ma quelli dentro erano molto pochi a comparatione de quelli fora: a pena che fosse uno contra cento I || 28 ὑμᾶς P || 29 ἐμὲ P: ἐμοὶ Bull.

oră s-au văzut înăuntru și, deschizînd o poartă, ca un roi de albine toată armata a intrat înăuntru. Și grozăvie stranie era de văzut: bărbați și femei cu tineri și fecioare nevîrstnice și copilași, fiecare din călăreți tîrînd rînduri întregi cu mîinile. Ei însă tîrîți fiind, strigau numai vai; și cine să se îndure de ei, nu era, nici cine să le întindă o mînă de ajutor. Un început și semn rău de nenorocirile ce aveau să vină asupra capitalei împărătești. Casele au fost golite, locașurile de închinare pustiite, podoabele bisericilor, sfintele odoare pe mîinile pîngăritorilor, fecioare alese în brațele desfrînaților, femei nobile în mîinile oamenilor de rînd; și toate nenorocirile, pentru ce și cum și de ce? Pentru păcatele noastre! Și într-o singură zi s-a făcut deșert un oraș atît de mare și a rămas pustiu. Dar sultanul adunînd din satele și orașele dimprejur pe turci, i-a așezat locuitori cu femei și copii; apoi a poruncit ca, dacă din romei careva se va răscumpăra și-și va dobîndi libertatea, să aibă voie să vină și să locuiască în acel oraș. Din mănăstiri cele mai bune, ale căror faimă a străbătut pretutindeni, le-au făcut altare ale religiei lor, afară de biserica marelui mucenic Dimitrie. Căci intrînd într-însa, cu mîinile sale a jertfit un berbec și și-a făcut rugăciunea; apoi a poruncit să rămînă în mîinile creștinilor. Dar podoaba și a mormîntului și a bisericii și a altarului, toate le-au jefuit turcii, lăsînd numai pereții goi. Și ridicîndu-se de la Tesalonic, a venit la Adrianopole. Iar peste puțin timp, venețienii au trimis soli și au încheiat pace, de frică să nu piardă cumva și Eubeia.

Schimbări de domni în Țara Romînească.

6. În zilele acelea s-a sculat un fecior dintre ai lui Mircea voievodul Țării Romînești; căci avea mulți din flori, trăind în desfrîu. Și s-a ridicat din Constantinopole, căci petrecea acolo la palatul împăratului Ioan în ținută militară și stătea zi de zi la sfat cu oameni mai tineri și îndemînatici la lupte și rebeliuni; căci în timpul de atunci se găseau și oarecare Romîni la Constantinopole. Și ei l-au luat și au mers la o margine a Țării Romînești și acolo adunîn-

---

6—8: vz. V. Grecu, *Istoricul bizantin Duca*, în „Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. ist., seria III, vol. 29, p. 649—658.

6: *In zilele acelea:* Cu cuvintele acestea, Duca introduce în cronica sa, îndată după ce a istorisit cucerirea Salonicului, întîmplată în 29 martie 1430 (vz. Ioan Agnostes, în ed. Bonn al lui Georgios Sfranțes, p. 507, 3), prețioasele știri ce ni le dă din istoria Țării Romînești. Dar evenimentele ce ni le comunică, nu e numaidecît să se fi întîmplat chiar în același an, căci cu alt prilej, Duca introduce în povestirea sa cu aceleași cuvinte evenimente întîmplate înainte de șase ani (vz. XXV, 8: *In zilele acelea),* așa încît cele ce ni le spune din trecutul nostru, au putut să se întîmple și în același an, dar și cîțiva ani înainte sau după 1430. — *un fecior dintre ai lui Mircea:* e Δραγούλιος (vz. 8 și 10), adică Vlad Dracul (după Duca deci a domnit de pe la 1430), fecior din flori de-al lui Mircea cel Bătrîn; vz. D. Onciul, *Din Istoria Romînilor,* București, 1909, p. 187; I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa* extras din „Cercetări istorice" IV, Iași, 1928, p. 27—28; N. Iorga, *Istoria romînilor,*

βάντες οὖν τοῖς κλίμαξιν αὐθωρὸν ἐντὸς εὑρέθησαν καὶ ἀνοίξαντες μίαν πύλην, ὡς σμῆνος μελισσῶν ἅπας ὁ στρατὸς ἐντὸς εἰσήει. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένον τέρας· ἄνδρας καὶ γυναῖκας σὺν νέοις καὶ παρθένοις ἀφήλιξι καὶ βρεφυλίοις, ὁρμαθοὺς ὁ καθεὶς τῶν ἱππέων ἔχων ἐν χερσὶν ἕλκων. Αὐτοὶ δὲ τὸ οὐαὶ μόνον ἑλκόμενοι ἔκραζον· καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐλεῶν οὐδὲ ὁ ὀρέγων χεῖρα βοηθείας. Ἀπαρχὴ κακὴ καὶ ἀπαίσιος τῶν μελλόντων κακῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ. Ἐγυμνώθησαν οἶκοι, ἐρημώθησαν ναοί, ἐκκλησιῶν εὐπρέπειαι, κειμήλια ἱερὰ ἐν χερσὶ μιαρῶν, παρθένοι σεμναὶ ἐν ἀγκάλαις ἀσώτων, γυναῖκες εὐγενεῖς ἐν χερσὶν ἀγενῶν· καὶ τὰ πάντα κακά, τί καὶ πῶς καὶ διὰ τί; διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ κενωθεῖσα ἡ τοσαύτη πόλις ἔμεινεν ἔρημος. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἀθροίσας ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ πόλεων, ἐγκατοίκους Τούρκους σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις κατέστησεν, κελεύσας, εἴ τις τῶν Ῥωμαίων ἐξαγορασθείη καὶ ἐλευθερωθείη, ἐχέτω ἄδειαν τοῦ ἐλθεῖν καὶ οἰκῆσαι πάλιν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει. Τὰ δὲ τῶν μοναστηρίων κρειτ- 201b
τότερα, ὧν αἱ φῆμαι πανταχοῦ ἐκηρύττοντο, ἐποίησε βωμοὺς τῆς αὐτῶν θρησκείας πλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ μεγαλομάρτυρος τοῦ Δημητρίου. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ εἰσελθὼν καὶ θύσας κριὸν ἕνα οἰκείαις χερσὶν προσηύξατο· εἶτα ἐκέλευσε τοῦ εἶναι ἐν χερσὶ τῶν χριστιανῶν. Πλὴν καὶ τὸν τοῦ τάφου κόσμον καὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἀδύτων ἅπαντα οἱ Τοῦρκοι ἐνοσφίσαντο, τοίχους μόνον ἀφέντες κενούς. Ἀπάρας δ' ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἦλθεν ἐν Ἀδριανουπόλει. Μετ' ὀλίγον δὲ οἱ Βενέτικοι στείλαντες ἀποκρισιαρίους, ἐποίησαν εἰρήνην φοβούμενοι, μή πως ὀλέσωσι καὶ τὴν Εὔβοιαν.

6. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἠγέρθη τις τῶν υἱῶν τοῦ βεηβόδα Βλαχίας Μίλτζου· εἶχε γὰρ πολλοὺς νόθους ἀσώτως ζῶν. Καὶ ἀπάρας ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦν γὰρ ἐκεῖ διάγων ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐν στρατιωτικῷ σχήματι καὶ συνομιλῶν καθεκάστην σὺν νεωτέροις καὶ πρὸς τὰ μάχιμα καὶ ἀνταρτικὰ ἐπιδεξίοις· ἦσαν γὰρ καὶ Βλάχοι τινὲς εὑρισκόμενοι τῷ τότε καιρῷ ἐν τῇ Κωνσταντίνου. Καὶ δὴ λαβόντες αὐτὸν ἀπῆεσαν ἐν ἑνὶ ἄκρῳ Βλα-

---

4 ἕλκων *scripsi:* ἕλκοντας P: *forma demotica participii* || 22—23 τοῦ βειβόδα βλαχείας μύλτζου P || 26 ἐπιδεξίοις Bull: ἐπιδεξίους P.

---

vol. IV, Bucureşti, 1937, p. 10—25; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor,* ed. 2-a, Bucureşti, 1937, vol. II, p. 2—5; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn,* Bucureşti, 1944, p. 57—58 şi Al. A. Vasilescu, *Urmaşii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Ţepeş,* extras din „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" XV, Bucureşti, 1915, p. 17—18, confundînd însă pe Δραγούλιος cu Dan. — *la palatul împăratului Ioan:* e Ioan VIII Paleolog 1425—1448. —

du-se destui, se adunau zi de zi și s-au făcut o armată puternică. Căci era neamul romînilor iubitor de dezbinări și-și îndrepta cu ușurință gîndul la răsturnarea domnilor.

7. Căci voievod în timpul de atunci era un nepot de-al lui Mircea, feciorul fratelui, care se chema Dan. Și cînd a aflat că Mircea a murit, — acela însă se găsea cu Murad în expediție în contra Constantinopolei și ca unul ce era gata la orice faptă de război și însuși mergea cu turcii la pîndă, — s-a strecurat pe ascuns în oraș. Și dîndu-se de cunoscut împăratului, lua parte la ieșirile bizantinilor și săvîrșea fapte mari de vitejie în contra turcilor. Și cînd Murad s-a lăsat de împresurat Constantinopolea și n-a ajuns la ce nădăjduia, ci și-a greșit scopul, atunci Dan s-a închinat împăratului și-i cerea slobozenie să plece pe drumul cel mai drept acasă. Împăratul dîndu-i toată cinstea, l-a urcat în una din cele mai mari corăbii și l-a trimis pe Marea Neagră la Cetatea Albă. Acolo boierii Țării Romînești ce se aflau, l-au proclamat pe el domn și l-au pus în domnia bunicului său omorîndu-l pe feciorul din flori al lui Mircea. Cum s-a făcut însă domn a toată Țara Romînească, a trimis soli la Murad, căutînd să-l împace ; și s-a făcut, căci era Murad bun din fire și blajin. Și dădea deci tributul cuvenit în fiecare an și avea liniște în orice privință și Dan domnea peste Țara Romînească.

8. Ci cuvîntul să mi se întoarcă acuma la Dragulios, căci așa se chema, pentru că era rău și viclean în felul lui ; căci numele Dragulios se și tălmăcește cu rău și viclean. Purtînd deci război cu Dan, i-a tăiat capul și a stat domn pe tronul tatălui său. Murad însă cînd a aflat de această faptă, s-a necăjit rău ; căci el avea în mînă alt frate al lui Dan și, voind să-l pună pe el domn în locul fratelui lui ucis, l-a trimis cu armată în Țara Romînească. Dragulios însă pornind război crîncen în contra năvălitori-

---

Căci era neamul romînilor iubitor ș.a.m.d. : E o explicare vădit simplistă și neîndestulătoare care a trecut apoi și la învățați umaniști ca Enea Silvio Picolomini; vz. I. Minea, op. cit., p. 23 și 25.

7 : *un nepot de-al lui Mircea :* e Dan II (1420—1431 cu întreruperi) ; vz. XXVIII, 10 și XXIX, 3 și operele citate la nota 6 : *un fecior dintre ai lui Mircea.* Numele acestui nepot, Duca ni-l comunică în rîndurile următoare : *atunci Dan s-a închinat împăratului,* adică lui Manuil II Paleolog (1391—1425) sau mai degrabă lui Ioan VIII Paleolog care, tot cu titlul de împărat, ajuta pe părintele său bătrîn la treburile domniei și care condusese apărarea orașului împresurat de Murad II vz. XXVIII, 3. — *Și cînd a aflat că Mircea a murit... omorîndu-l pe feciorul din flori al lui Mircea :* Lui Duca îi scapă aici informația exactă. Mircea cel Bătrîn murise la 1418. Murad II a împresurat Constantinopole în vara anului 1422. Între timp Dan II a mai stat pe tronul Țării Romînești, așa că trebuie să fi știut de mai înainte de moartea lui Mircea. In 1421 turcii aduc în locul-i pe Radu Praznaglava și Dan se vede că n-a putut obține ajutorul lui Murad II care împresura Constantinopole, unde îl va fi căutat după informația lui Duca și atunci se strecoară în orașul împresurat, se distinge în lupta de apărare care e încununată de succes, și cu ajutor bizantin își ocupă din nou tronul ; și boierii care l-au proclamat din nou domn, îl omoară pe Radu Praznaglava, *feciorul din flori al lui Mircea,* ceea ce

χίας κἀκεῖ ἀθροισθέντες ἱκανοί, τὸ καθ' ἡμέραν ἠθροίζοντο καὶ παρεμβολὴ κραταιὰ ἐγένετο. Ἦν γὰρ τὸ γένος τῶν Βλάχων ἀσύστατον καὶ πρὸς ἐπιβουλίαν τῶν ἡγεμόνων ῥέπον τὴν γνώμην εὐκίνητον.

7. Ὁ γὰρ βεηβόδας τοῦ τότε καιροῦ ὑπῆρχεν ἀνεψιὸς τοῦ Μίλτζα, υἱὸς ἀδελφοῦ, Νδάνου ἐπονομαζομένου. Μαθὼν οὖν, ὅτι τέθνηκε Μίλτζας, — ἐκεῖνος 202b δὲ ἦν διάγων σὺν τῷ Μουράτ, ὅτε ἐστράτευσε κατὰ τῆς Πόλεως καὶ ὡς ἐν παρατάξει πολέμου ἕτοιμος καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς Τούρκοις δραμὼν εἰς ἐνέδραν, — ἔλαθεν εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει. Καὶ ἐμφανῆ ποιήσας ἑαυτὸν τῷ βασιλεῖ ἐξήρχετο σὺν τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἠνδραγάθει κατὰ τῶν Τούρκων. Ὡς οὖν ὁ Μωρὰτ ἀπέστη τῆς Πόλεως μὴ τυχών, ὃ ἐν ἐλπίσιν ἦν, ἀλλ' ἀποτυχὼν τοῦ σκοποῦ, καὶ ὁ Νδάνος προσκυνήσας τῷ βασιλεῖ ἐζήτει ἐλευθερίαν καὶ ὁδὸν εὐθεῖαν τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ βασιλεὺς φιλοτιμήσας δὲ καὶ εἰς μίαν τῶν μεγίστων νηῶν εἰσάξας ἔστειλεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ποντικοῦ Πελάγους εἰς τὸ Ἀσπρόκαστρον. Ἐκεῖ δὲ οἱ τῆς Βλαχίας εὑρισκόμενοι ἄρχοντες εὐφήμησαν αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα καὶ εἰς τὴν παππικὴν ἡγεμονίαν ἀπεκατέστησαν, κτείναντες τὸν νόθον υἱὸν τοῦ Μίλτζα. Ὡς δ' ἐγένετο κύριος πάσης Βλαχίας, ἔστειλεν εἰς τὸν Μωρὰτ ἀποκρισιαρίους εἰρηνεύσων αὐτόν· καὶ ἐγένετο, ἦν γὰρ χρηστὸς τῷ ἤθει καὶ ἥμερος ὁ Μωράτ. Ἐδίδοτο γοῦν παρ' αὐτοῦ τὸ κατ' ἔτος τέλος καὶ εἶχε παντοίαν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν Βλαχίαν ὁ Νδάνος αὐθέντευεν.

8. Ἀλλ' ἐπανίτω μοι νῦν ὁ λόγος εἰς τὸν Δραγούλιον· οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο, πανοῦργος τοῖς τρόποις ὤν· καὶ γὰρ τὸ Δραγούλιος ὄνομα πονηρὸς ἑρμηνεύεται. Κροτήσας οὖν πόλεμον μετὰ τοῦ Νδάνου ἀπέτεμε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν καὶ κύριος τῆς ἡγεμονίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατέστη. Ὁ δὲ Μουρὰτ μαθὼν τὸ δρᾶμα βαρέως ἔφερεν· εἶχε γὰρ ἐν χερσὶν ἄλλον ἀδελφὸν τοῦ Νδάνου καί, βουληθεὶς τοῦ καταστῆσαι αὐτὸν ἡγεμόνα ἀντὶ τοῦ φονευθέντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἔστει- 203b λεν αὐτὸν σὺν δυνάμει ἐν Βλαχίᾳ. Ὁ δὲ Δραγούλιος πόλεμον στεῤῥὸν ἐγείρας

---

3 ῥέπων P || 4 βεϊβόδας P.

---

pare că s-a petrecut mai tîrziu (vz. operele citate la nota 6). — *Cetatea Albă* **Ἀσπρόκαστρον.** Explicarea numelui cred că ne-o dă cel mai bine Constantin VII Porfirogenitul care, vorbind despre **ἐρημόκαστρα** „cetăți fără stăpîn", nu părăsite, „pustii", de la vadurile Niprului, ne spune că „prima cetate e cea numită de Pecenegi „Albă", pentru că pietrele apăreau foarte albe" **κάστρον πρῶτον τὸ ὀνομασθὲν παρὰ τῶν Πατζινακιτῶν Ἄσπρον διὰ τὸ τοὺς λίθους αὐτοῦ φαίνεσθαι καταλεύκους** De administrando imperio, ed. Bonn, p. 167, 7 sau ed. Moravcsik-Jenkins, 37, 60.

8: *Dragulios:* adică Dracu. — **Πανοῦργος** *rău și viclean :* Duca explică astfel greșit **Δραγούλιος** sub impresia contemporanului său Vlad Țepeș (1456—1462), feciorul lui Vlad Dracul; vz. N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches,* vol. I, Gotha, 1908, p. 413, n. 1 și I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa,* p. 6, n. 2. — *alt frate al lui Dan :* despre acest frate al lui Dan II vz. Al. A. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea cel Bătrîn,* p. 15, n. 11.

lor, i-a pus pe fugă şi pînă la urmă i-a nimicit şi pe fratele lui Dan l-a ucis şi însuşi a moştenit domnia.

Murad II se războieşte cu Caraman.

9. În anul acela a venit un om de-ai lui Caraman şi-i spune lui Murad, că între caii aceluia e un cal din cei arabeşti în ce priveşte isprava, statura, culoarea, proporţia mădulărelor şi încheieturilor lui ca nici unul din cîţi cai sînt crescuţi şi dresaţi bine şi cu grijă la arabi. Şi pe Murad l-a apucat pofta să aibă acel cal şi trimite pe unul din slujitorii lui de cinste şi-i cere calul; Murad avea nădejde să-i dea calul la cea dintîi vorbă, de dragul prieteniei sau în schimbul unui preţ oarecare; căci Murad era acela care mereu îl hărţuia şi-l ameninţa totdeauna, pentru că din timpul părintelui şi al străbunilor săi norocul a stat de partea lui şi în contra ţării lui Caraman. Şi aşa în multe feluri avea nădejde să pună mîna pe cal. Caraman însă gîndind dimpotrivă, a răspuns slujitorului lui Murad: „Poate stăpînul tău să încalece calul ăsta?" — arătîndu-i şi calul cu degetul. Acela însă a răspuns: „Dacă poate sau nu poate, nu e de căderea mea să dau răspuns; căci numai dînsul poate să-ţi răspundă; mie însă spune-mi răspunsul care am să-l aduc domnului meu". — Iar Caraman a spus: „Anunţă domnului tău, că: „Nu vei putea sta pe cal, deoarece e foarte zburdalnic; căci eu abia de pot pune piciorul în scară; şi de aceea nu ţi-l trimit". Cînd a auzit Murad aceste vorbe, s-a cătrănit tare şi, în grabă adunîndu-şi oştile, a trecut strîmtoarea şi a sosit la Brusa, aşteptînd şi acolo puţin, pînă să se adune şi oştile de răsărit.

Vlad Dracul la Brusa.

10. Şi Dragulios, voievodul Ţării Romîneşti, care a fost amintit de curînd, a venit trecînd strîmtoarea şi întîlnindu-se la Brusa cu sultanul Murad; şi închinîndu-i-se, i s-a supus şi i-a făgăduit că, atunci cînd Murad o să trebuiască să treacă în Ungaria, el îi va da vad, el va merge înainte pînă la graniţele Alamaniei şi Rusiei. Murad bucurîndu-se mult de aceste făgăduieli, l-a pus să stea la masă şi să bea împreună cu el şi l-a primit cu toată cinstea şi cu daruri foarte multe pe el şi pe însoţitorii lui, căci erau peste trei sute; şi îmbrăţişîndu-l, l-a lăsat să plece.

9: *Caraman:* adică un urmaş din timpul lui Murad II (1421—1451) al lui Caraman, întemeietorul sultanatului de la Iconion al turcilor caramanlîi; vz. XVIII, 9. L. Chalc., II, 20, 17 îi spune Caraman Alisurios, confundîndu-l cu Carmian (vz. G. Moravcsik, II, 68 s.v. 'Αισύρρος); ne mai spune că Murad a pornit asupra lui, pentru că între altele i-a găsit şi vina, că l-a adăpostit pe fratele său mai mic şi apoi l-a trimis la bizantini.

κατὰ τῶν ἐπεμβαινόντων, ἔτρεψε καὶ εἰς τέλος ἠφάνισε καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νδάνου ἔκτεινε καὶ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν ἐκληρονόμησε.

9. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ ἔτει ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν τοῦ Καραμὰν ἀπαγγέλων τῷ Μουράτ, ὅτι ἐν τοῖς ἵπποις αὐτοῦ ἔστιν εἷς τῶν Ἀραβικῶν ἵππων ἔν τε πράξει ἔν τε ἡλικίᾳ, ἐν χρώματι, ἐν ἰσότητι τῶν μελῶν τε καὶ ἄρθρων ὡς οὐδεὶς τῶν παρὰ τοῖς Ἄραψι καλῶς καὶ ἐπιμελῶς τρεφομένων καὶ παιδευομένων. Ὁ Μουρὰτ οὖν ἐλθὼν εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ ἵππου στέλλει ἕνα τῶν τιμίων αὐτοῦ δούλων καὶ ζητεῖ τὸν ἵππον, ἐλπίζων ὁ Μουρὰτ κατὰ τὴν πρώτην ἀγγελίαν τοῦ δοῦναι τὸν ἵππον χάριν φιλίας ἢ ἀνταλλαγῆς τινος τιμήματος· ἦν γὰρ ὁ Μουρὰτ ἀεὶ δέρων καὶ ἐπαπειλῶν αὐτὸν πάντοτε, ἐκ πατρόθεν καὶ πάππων εὐτυχὴς ὢν κατὰ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Καραμάν. Ἐθάῤῥει τοίνυν κατὰ πολλοὺς τρόπους τοῦ ἔχειν τὸν ἵππον. Ὁ δὲ Καραμὰν τὰ ἐναντία φρονῶν ἀπελογίσατο τῷ δούλῳ τοῦ Μουράτ· „Δύναται ὁ κύριός σου ἐπιβῆναι τῷ ἵππῳ τούτῳ;" — δεικνύων δακτυλοδείκτως, καὶ τὸν ἵππον. Ὁ δὲ εἶπεν· „Εἰ δύναται ἢ οὐ δύναται, οὐκ ἐμοὶ τυγχάνει τὴν ἀπόκρισιν δοῦναι· αὐτὸς γὰρ δύναται τοῦ ἀνταποκριθῆναί σοι· ἐμοὶ δὲ ἀπόκριναι τί τὸ μέλλον ἀνταποκρῖναι τῷ κυρίῳ μου." — Ὁ δὲ Καραμὰν ἔφη· „ „Ἀνάγγειλον τῷ κυρίῳ σου, ὅτι· „Οὐ δυνήσῃ καθίσαι ἐν τῷ ἵππῳ, ἀγέρωχος 204b ὑπάρχων· μόλις γὰρ ἐγὼ τὴν ἐπίβασιν τίθημι· καὶ διὰ τοῦτο οὐ πέμπω σοι." " — Ὁ δὲ Μουρὰτ ἀκούσας τοὺς λόγους ἐσκληρύνθη καί, σπουδῇ τὰ στρατεύματα συναγαγὼν καὶ περάσας τὸν πορθμόν, εἰς Προῦσαν ἀφίκετο κἀκεῖ μικρὸν ἀναμείνας, ἕως καὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς συναχθῶσι.

10. Καὶ ὁ πρὸ μικροῦ ῥηθεὶς Δραγούλιος, ὁ βεηβόδας Βλαχίας, ἔφθασε διαβὰς τὸν πορθμὸν καὶ ἐν τῇ Προύσῃ τυχὼν τῷ ἀμηρᾷ Μουράτι· καὶ προσκυνήσας αὐτῷ ὑπετάγη ὑποσχεθείς, ὁπόταν δέῃ περᾶσαι ὁ Μουρὰτ ἐν τῇ Οὐγγρίᾳ, αὐτὸς δώσει πόρον, αὐτὸς γενήσεται προοδοποιὸς ἄχρις ὁρίων Ἀλαμανίας τε καὶ Ῥωσίας. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἀγασθεὶς ἐπὶ τοῖς ὑποσχεθεῖσι καὶ ὁμοτράπεζον καὶ συμπότην αὐτὸν ποιήσας καὶ λίαν φιλοτιμήσας καὶ δῶρα πλεῖστα αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἦσαν γὰρ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, καὶ ἀσπασάμενος ἀπέλυσεν.

1—2 ἀδελφὸν τοῦ Νδάνου *scripsi:* δραγούλιον *et supra ad* δάνον P: el fratello de Danos I: Δάνου ἀδελφὸν Bull || 14 οὐκ ἐμοὶ Bull: οὐχ ἐμὴ P: οὐκ ἐμὸν Bek || 22 βεϊβόδας βλαχείας P || 23 Μουράτι P: Μουράτ P_1 Bull.

10: *care a fost amintit de curînd:* vz. 8 şi 6. — *pînă la graniţele Alamaniei şi Rusiei:* adică ale Austro-Germaniei şi Rusiei subcarpatice.

Caraman se supune.

11. Murad din Brusa a venit la Cotiaion și de acolo ridicîndu-se, a intrat în hotarele lui Caraman și a cucerit două orașe; unul se cheamă în limba turcilor Acsiari și celălalt Pegsiari; și orașul din urmă era aproape de Iconion la o depărtare de două zile de drum. Atunci Caraman neavînd ce face, trimite soli la el pe cei mai de cinste din marii lui dregători și bani destui și calul și-i dă și cele două orașe care le luase, cu satele și cîmpiile, numai să se întoarcă înapoi; și i-a trimis scrisori de rugăminte și soru-sa, căci Caraman era cumnat cu Murad, ținînd pe sora acestuia. Iar el lăsîndu-se îndoit prin rugămințile lor, a făcut pace cu jurămînt și s-a întors.

Cererile lui Murad II față de Serbia.

XXX. După ce a sosit la Adrianopole, a aflat că despotul Serbiei, feciorul lui Lazar și fratele soției lui Baiazid, a murit; despre acesta a fost vorba în timpurile lui Baiazid, anume Ilderim; și Murad trimite soli la urmașul lui și-i cere întreaga Serbie. Căci despotul care murise, nu avea moștenitor; se săvîrșise din viață fără copii. Avea un nepot de soră, de la Mara, fata lui Lazar și sora răposatului Ștefan; era adică Gheorghe, feciorul lui Vulc, ginerele lui Lazar. Văzînd el solii, i-a cinstit cum trebuia, și luînd în seamă apucăturile balaurului că, dacă a mîncat și s-a săturat, se va smeri puțin, de altcum, și Serbia și Bulgaria și locurile din părinți, toate deschizînd larg gura, le va înghiți, activează potrivit împrejurărilor și-i dă în căsătorie pe fie-sa și partea cea mai mare din Serbia chipurile zestre, numai să încheie pace cu jurămînt. Iar numărul talanților de aur și argint, cine-l va putea spune? Trimite soli și-l înduplecă pe sultan și el trimite pe Sariția, unul din viziri, să pețească fata și să-i dea lui Gheorghe jurămînt și să ia și de la el încredințare. Și s-a întîlnit Sariția cu despotul Gheorghe și săvîrșind lucrările logodnei, a venit înapoi. Cerînd despotul dezlegare să construiască pe malul Dunării o cetate, Murad i-a dat-o; și s-a trimis o hotărîre în scris și despotul a început să zidească Smederevo.

XXX, 1: *despotul Serbiei:* e Ștefan vz. XXIX, 3, feciorul lui Lazăr (1372—1389), care a fost ucis în lupta de la Cosovo 1389 vz. III, 2; pe Ștefan (1389—1427), mort fără copii, l-a urmat nepotu-său de soră Gheorghe, feciorul cumnatului său Vulc Brancovici, ginerele lui Lazar. La Gheorghe Brancovici (1427—1456) trimite Murad II soli și Gheorghe dă pe fie-sa Maria după el, spre a-l molcomi. — *a fost vorba:* vz. IV, 1. — *trimite soli* πέμπει ἀποκρισιαρίους cp. L. Chalc., II, 20, 7—17. — καὶ γαμβρὸς *ginerele:* e Vulc și am aștepta γαμβροῦ în acord cu Βούλκου Dar, pentru că urma iar un genitiv, Duca a intercalat un καὶ și a continuat cu nominativul. În genere, Duca nu prea ține acordul cazului la

11. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἐκ τῆς Προύσης εἰς Κοτυάειον ἐλθών, ἐκεῖθεν ἀπάρας εἰσῆλθεν ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Καραμάν. Καὶ χειρωσάμενος πόλεις δύο, ἡ μία καλεῖται κατὰ τὴν τῶν Τούρκων γλῶτταν Ἄκσιαρι, ἡ δὲ ἑτέρα Πέγσιαρι· ἦν δὲ ἡ πόλις αὕτη ἐγγὺς Ἰκονίου, ἀπέχουσα δύο ἡμερῶν ὁδόν. Τότε ὁ Καραμὰν μὴ ἔχων τι δρᾶσαι, στέλλει πρὸς αὐτὸν πρέσβεις τοὺς ἐντιμοτέρους τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ χρήματα ἱκανὰ καὶ τὸν ἵππον καὶ τὰς δύο πόλεις, ἃς ἔλαβε, σὺν τοῖς κάμποις καὶ τοῖς χωρίοις μόνον τοῦ στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, στείλασα καὶ γρα- 205b
φὰς παρακλητικὰς ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν, ἦν γὰρ ὁ Καραμὰν γαμβρὸς ἐπ᾽ ἀδελφῇ τοῦ Μωράτ. Ὁ δὲ καμφθεὶς ταῖς παρακλήσεσιν αὐτῶν ἐποίησεν εἰρήνην σὺν ὅρκοις καὶ ὑπέστρεψεν.

XXX. Ἐλθὼν δὲ ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ μαθὼν ὅτι ὁ δεσπότης Σερβίας, υἱὸς τοῦ Λαζάρου καὶ γυναικαδελφὸς τοῦ Παγιαζήτ, ἀπέθανεν, ὃν ὁ λόγος ἐν τοῖς τοῦ Παγιαζὴτ χρόνοις, τοῦ Ἰλτρὴμ λέγω, ἱστόρησεν, πέμπει πρὸς τὸν αὐτοῦ διάδοχον ἀποκρισιαρίους, ζητῶν τὴν ἅπασαν Σερβίαν. Ἦν γὰρ ὁ ἀποθανὼν μὴ ἔχων κληρονόμον· καὶ γὰρ ἄπαις ἐτελεύτησεν. Εἶχεν οὖν ἀδελφιδοῦν ἐκ τῆς Μάρω, τῆς θυγατρὸς Λαζάρου καὶ ἀδελφῆς αὐτοῦ τοῦ τεθνηκότος Στεφάνου· ἦν γὰρ Γεώργιος, υἱὸς Βούλκου καὶ γαμβρὸς Λαζάρου. Ἰδὼν οὖν τοὺς ἀποκρισιαρίους καὶ τιμήσας αὐτούς, ὡς ἐχρῆν, καὶ κατὰ νοῦν λαβὼν τὰς τοῦ δράκοντος ἐπηρείας, ὅτι, εἰ μὲν φάγῃ καὶ κορεσθῇ, μικρὸν ταπεινωθήσεται, εἰ δ᾽ οὖν, καὶ Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ τοὺς πατρικοὺς τόπους αὐτοῦ, ἅπαντα χανὼν ῥοφήσει, καὶ πραγματεύεται τὸν καιρὸν καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα εἰς γάμον καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Σερβίας εἰς προῖκα τάχα, μόνον ἐνόρκως ποιήσωσι τὴν εἰρήνην. Χρυσίου δὲ καὶ ἀργυρίου ταλάντων ἀριθμὸν τίς διηγήσεται; Στέλλει ἀποκρισιαρίους καὶ πείθουσι τὸν ἡγεμόνα· καὶ πέμπει τὸν Σαρητζίαν, ἕνα τῶν βεζιρήδων τοῦ μνηστεῦσαι τὴν κόρην καὶ δοῦναι ὅρκους τῷ Γεωργίῳ καὶ λαβεῖν παρ᾽ αὐτοῦ ἀσφάλειαν. Ἐντυχὼν οὖν ὁ Σαρητζίας τῷ δε- 206b
σπότῃ Γεωργίῳ καὶ τελειώσας τὴν τῶν μνήστρων πρᾶξιν ἐπανῆλθεν. Αἰτήσας λύσιν τοῦ οἰκοδομῆσαι πολίχνιον ἐν τῇ ἀκτῇ τοῦ Δανούβεως, δέδωκεν αὐτὴν ὁ Μουράτ· καὶ ἀπελύθη ὁρισμὸς εἰς αὐτὸν καὶ ἤρξατο κτίζειν ὁ δεσπότης τὸ Σμέδροβον.

---

12 γυναικαδελφὸς P || 19 δράκοντος Bull: δράκογτας P || 20 δ᾽ οὖν P: δ᾽ οὐ Bull || 25 βεζύριδων P.

---

apoziție, ci continuă cu nominativul; cp. αὐτούς, ἔτι ἀφήλικες ὄντες p. 263, 13 sau ἐν κάστρῳ τινί, Νύμφαιον ἐπονομαζόμενον p. 263, 14 et passim. — *şi Bulgaria:* despotul Serbiei stăpînea atuncea şi peste părţi din Bulgaria. — *talanţilor:* termen clasicizant pentru bizantinul „centnar"; vz. XIX, 9. — Σμέδροβον *Smederovo:* Semendria, adică cetatea sf. Dimitrie, mai greu a sf. Andrei, precum crede Bullialdus, Duca, ed. Bonn, p. 595.

Expediția lui Murad II și Vlad Dracul în Transilvania, 1438.

2. Fiind acuma aproape vreme de vară, Murad pornește cu armata în Ungaria, și, trecînd Dunărea la Nicopole, îi iese înainte Dragulios și întîmpinîndu-l cu bucurie, îl însoțește cu armata sa pe Murad. Și ducîndu-l înăuntru cale de patru zile, a aflat locul pustiu; căci ungurii aflînd de năvălirea lui Murad au strămutat satele și orașele mai mici. Și au călcat turcii mult pămînt pustiu și n-au cîștigat nimic decît o cetate mică și aceea fără să se aștepte. Căci bărbații ieșiseră să caute cele trebuincioase pentru trai și au rămas afară de oraș; dimineața trecînd turcii în grabă pe acolo, au găsit porțile deschise și au intrat înăuntru, pentru că nu era nimeni să le stea împotrivă; după ce însă au luat prada, au plecat mai departe. Venind pînă la Zipinion, — acesta e unul din orașele strălucite ale Ungariei, — n-au îndrăznit să se apropie. Și locuitorii orașului, căutînd sălbatic la turci, se luptau piept la piept, fără să încuie porțile, căci rămîneau deschise; și omorînd mulți turci, au luat-o la goană înapoi, avînd mereu pe Dragulios mergînd înaintea lor; căci Murad se temea să nu i se întindă vreo cursă de Dragulios. Și ajungînd la marginea Dunării, au trecut-o. Și în timpul acela rege era un copilaș și nici regent nu era. Și cum au văzut îndrăzneala turcilor, regina a pus pe unul din nobilii viteji mare domestic al armatei, un bărbat îndrăzneț și inimos și în ale războiului, un al doilea Ahil sau Hector.

Murad II se cunună cu fata despotului Serbiei, 1436.

3. Trecînd Murad peste Dunăre și ajungînd la Adrianopole trimite pe Sariția ca vătăjel să-i aducă mireasa din Serbia. Și venind, despotul l-a primit cu toată cinstea, căci iarna aceea fusese încoronat; împăratul Ioan adică trimițînd pe Gheorghe Filantropinos cu insemnele, l-a făcut despot al Serbiei. Și a pornit vătăjelul cu mireasa, luînd cu ei odoare nesfîrșite și veșminte cusute cu fir de aur; și ea a luat cu dînsa și pe cei doi frați ai ei; după ce au ajuns, au făcut veselie mare și nuntă; și sultanul mai avea o soție de mai înainte, pe fata lui Spentiar, ci pe aceasta o dorea mai mult, fiind frumoasă și la suflet și

---

2: *o cetate de tot mică:* Sighișoara după Christian Engel care cunoștea izvoare săsești contemporane; vz. I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa,* p. 12. — *Zipinion:* Sibiiu. — ποταμοῦ *Dunării:* Duca nu o dată numește Dunărea simplu: ποταμός fluviu vz. p. 259,21; 271,26; 273,11. — *rege:* se înțelege în Ungaria. — *mare domestic al armatei:* e Iancu de Hunedoara; vz. XXXII, 1, unde i se spune protostrator. Marele domestic era generalul comandant al armatelor; în timpul de mărire ale statului bizantin era un domestic de răsărit și altul de apus. In secolul 14 și 15 marele domestic era a treia demnitate după despot la curtea bizantină; vezi Codin, De officiis, ed. Bonn, p. 7, 15 și 36, 19. — *Ahil și Hector:* cei mai mari și mai viteji eroi din legenda războiului Troadei.

3: *cu insemnele, l-a făcut despot:* Știrea lui Duca despre încoronarea de împăratul bizantin ca despot a craiului Serbiei e de toată importanța. Domnul romîn, Mircea cel Bătrîn, între alte titluri, purta și titlul de despot. Și cred că N. Iorga,

2. Ὁ δὲ Μωρὰτ ἤδη θέρους ὥρας ἐγγὺς οὔσης στρατεύει εἰς Οὐγγρίαν καὶ περάσας τὸν Δάνουβιν διὰ τῆς Νικοπόλεως, συναντᾷ τοῦτον Δραγούλιος καὶ μετὰ περιχαρείας ἀσπασάμενος σὺν τῷ στρατῷ αὐτοῦ συνοδεύει τῷ Μουράτ. Καὶ εἰσβάσας αὐτὸν ἐντὸς τεττάρων ἡμερῶν πορείαν, εὗρεν ἔρημον τὸν τόπον· μαθόντες γὰρ οἱ Οὗγγροι τὴν ἐπέλευσιν τοῦ Μωράτ, ἐμετοίκισαν τὰς κώμας καὶ τὰ μικρὰ πολίχνια. Καὶ κατεπάτησαν οἱ Τοῦρκοι γῆν πολλὴν ἔρημον, μὴ κερδήσαντές τι πλὴν ἑνὸς κάστρου σμικροτάτου καὶ αὐτὸ παρ' ἐλπίδα. Οἱ γὰρ ἄνδρες ἐξελθόντες τοῦ εὑρεῖν τὰ τῶν ἀναγκαίων χρειώδη καὶ μείναντες ἔξω τῆς πόλεως, οἱ Τοῦρκοι πρωῒ παρατρέχοντες εὗρον τὰς πύλας ἀνεῳγμένας καὶ εἰσῆλθον, τινὸς μὴ ὄντος τοῦ ἀντιπαρατάττοντος· λαβόντες δὲ τὴν λείαν ἐξήεσαν. Ἐλθόντες δὲ ἄχρι Ζιπηνίου, — αὕτη δέ ἐστι μία τῶν περιφανῶν πόλεων Οὐγγρίας, — οὐκ ἐτόλμησαν προσεγγίσαι. Οἱ πολῖται δὲ ἀγριωπὸν πρὸς τοὺς Τούρκους βλέψαντες καὶ κατὰ στόμα ἀντιμαχησάμενοι, μὴ κλείσαντες τὰς πύλας, ἦσαν γὰρ ἀνεῳγμέναι, καὶ πολλοὺς τῶν Τούρκων φονεύσαντες, ὀπισθώρμησαν ἔχοντες ἀεὶ τὸν Δρα- 207b
γούλιον προοδοποιόν· ἐφοβήθη γὰρ ὁ Μωράτ, μήπως ἐνέδρα γένηται κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Δραγουλίου. Καὶ ἐλθόντες ἐν τῇ ἀκτῇ τοῦ ποταμοῦ ἐπέρασαν. Ἦν γὰρ τοῦ τότε καιροῦ ῥὴξ βρεφύλλιον καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιτροπεύων. Ὡς εἶδον τοίνυν τὴν τόλμην τῶν Τούρκων, ἔστησεν ἡ ῥήγενα τῶν γενναίων ἕνα μέγα δομέστικον τοῦ φωσάτου, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ εὐκάρδιον καὶ πρὸς τὰ πολεμικὰ ἕτερον Ἀχιλλέα ἢ Ἕκτορα.

3. Ὁ δὲ Μουρὰτ διαβὰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐν Ἀδριανοῦ καταντήσας στέλλει τὸν Σαρητζίαν ὡς νυμφαγωγὸν τοῦ ἀγαγεῖν τὴν νύμφην ἐκ τῆς Σερβίας. Καὶ ἐλθὼν καὶ δεξιωσάμενος αὐτὸν ὁ δεσπότης φιλοτίμως, ἦν γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ χειμῶνι στεφθείς· ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰωάννης πέμψας Γεώργιον τὸν Φιλανθρωπινὸν σὺν τοῖς παρασήμοις, ἐποίησεν αὐτὸν δεσπότην Σερβίας. Ἀπάρας οὖν ὁ νυμφαγωγὸς σὺν τῇ νύμφῃ, ἔχοντες θησαυροὺς ἀμετρήτους καὶ χρυσοϋφάντους στολάς, ἄγουσα μετ' αὐτῆς καὶ τοὺς δύο ἀδελφοὺς αὐτῆς, ἐλθόντες δὲ καὶ χαρὰν μεγάλην καὶ γάμους ποιήσαντες, — ἦν γὰρ ἔχων καὶ ἑτέραν προλαβών, τοῦ Σπεντιὰρ θυγατέραν, γυναῖκα, ἀλλὰ ταύτην ἐπόθει πλέον ὡραίαν οὖσαν καὶ ψυχῇ καὶ σώ-

---

1 ὥρα P || 18 γενέων P: εὐγενῶν Bull. || 22 τὸ Σαρητζία P || 24 φιλανινον P: Φιλανθρωπίνινον Bull.

Istoria Rominilor, vol. III, Bucureşti, 1937, p. 291—292 şi 296, are toată dreptatea cînd spune că Mircea primise de la Bizanţ titlul de despot. Ioan VIII Paleolog l-a încoronat despot pe craiul Serbiei Gheorghe Brancovici, trimiţînd insemnele de despot prin Gheorghe Filantropinos; tot Ioan VIII Paleolog, ne spune G. Sfranţes, 1051, B ed. Bonn p. 200, 16, dacă nu cumva e una şi aceeaşi încoronare de care ne vorbeşte Duca) îi dă titlul de despot şi lui Lazar, feciorul lui Gheorghe, cînd ia de soţie pe Elena, nepoata de frate a împăratului, fata despotului Toma Paleolog; şi tot aşa Ioan V Paleolog (1341—1391), căci în 1390 Mircea îşi spunea acuma despot, trebuie să-l fi încoronat pe domnul Ţării Romîneşti despot, trimiţîndu-i insemnele cuvenite. — *Spentiar:* e sultanul din Sinope vz. XXXIII, 10, numit aşa după tatăl său Spentiar, la care se refugiase Musa, protejatul lui Mircea cel Bătrîn; vz. XIX, 1.

trup; săvîrşindu-se serbările nunţii, i-a lăsat pe fraţii soţiei sale să plece cu bine şi cu multe daruri, iar el, deoarece toamna începuse, şedea la Adrianopole, cînd ieşind la vînătoare, cînd petrecînd la spectacole şi în beţii.

Expediţia lui Murad II în Serbia, 1439.

4. La începutul primăverii însă pune la cale un plan plin de răutate în contra despotului, socrul său; sfătuitor la aceasta avînd pe unul din mai marii lui, un om rău şi duşman neîmpăcat al creştinilor, cu numele Fadulah. Acesta a fost mai întîi administrator general al veniturilor împărăţiei; după aceea, sultanul văzînd însuşirile lui aprige la orice faptă fără de scrupul şi neînduplecat în planurile lui şi duşman hotărît în contra creştinilor, îl face şi mare vizir. Şi într-una din zile i-a spus lui Murad: „De ce, stăpîne, nu faci să dispară pînă la capăt duşmanii credinţei noastre? Căci dumnezeu ţi-a dat o domnie atît de mare, tu însă nu o bagi în seamă şi nu-i tratezi pe ei, cum îi place lui dumnezeu, ci îi alinţi pe necredincioşi ca un iubitor de oameni întru îndelungată răbdare. Dar aceasta nu-i nici cu voia lui dumnezeu, ci iataganul tău să mănînce carnea celor necredincioşi, pînă ce se vor întoarce la învăţătura singurului dumnezeu şi a marelui profet. Cunoaşte deci, o sultane, că acea cetăţuie ce a construit-o despotul Serbiei, nu este în interesul nostru. Să fie luată de la dînsul şi o vom avea ca punct de trecere din Serbia în Ungaria. Să-i luăm izvoarele veşnice care fac să iasă aurul şi argintul ca o apă nesecată şi deodată cu ele vom cîştiga Ungaria şi vom ajunge dincolo de Italia şi vom umili pe duşmanii credinţei noastre". Sultanul fiind foarte simplu şi neavînd nici o răutate întru inima lui, şi-a plecat urechea la vorbele satanei. Şi trimite soli la despotul Serbiei şi-i cere cetatea ce a ridicat-o de curînd, anume Smederevo. Dar el i-a trimis înapoi cuvînt şi-i aduce aminte de jurăminte şi de înrudire. Dar asupritorul n-a voit nici într-un chip să bage în seamă cuvintele despotului şi porneşte cu armată asupra lui. Şi mai întîi, în timp de vară, merge la Smederovo. Şi era hambarul cetăţii gol, ca şi celelalte magazii de provizii. Şi pîndind clipa potrivită, a blocat cetatea împresurînd-o trei luni; şi din lipsă de cele trebuincioase pentru trai, s-a predat, după ce a jurat şi a dat încredinţare să nu facă nimănui nici o nedreptate. Deschizînd porţile, au ieşit întru închinarea lui. Şi înăuntru era feciorul mai mare al despotului şi unchiul lui după mamă, Toma Cantacuzino. Şi-a pus turci destui de

---

4: cp. L. Chalc., II, 23, 19—25, 5 şi Critobul, II, 7, 5—6. — μεσάζοντα e prim-ministru, mare vizir. — *izvoarele veşnice... aurul şi argintul:* despre bogăţiile miniere ale Serbiei v. L. Chalc., II, 177, 14—17, dar mai ales Critobul, II, 7, 3.— σὺν αὐτὰς *deodată cu ele;* aşa e în manuscris şi n-am îndreptat în αὐταῖς, căci am considerat σὺν ca adverb şi αὐτὰς obiect direct la κερδήσομεν.—

ματι, — τῶν γάμων δὲ πληρωθέντων καὶ τοὺς γυναικαδελφοὺς αὐτοῦ ἀσμένως ἀποπέμψας μετὰ δώρων πολλῶν, αὐτὸς ἐν Ἀδριανουπόλει φθινοπώρου ἀρχομένου ἐκάθητο, πῇ μὲν ἐν κυνηγεσίοις ἐξερχόμενος, πῇ δὲ ἐν θεάτροις καὶ πότοις ἀσχολούμενος.

4. Ἔαρος δ' ἀρχομένου βουλὴν βουλεύεται πονηρὰν κατὰ τοῦ δεσπότου 208b
καὶ πενθεροῦ αὐτοῦ, ἔχων εἰς τοῦτο ἕνα τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ σύμβουλον, ἄνθρωπον κακοποιὸν καὶ τῶν χριστιανῶν ἐχθρὸν ἄσπονδον, ὀνόματι Φαδουλάχ. Οὗτος γὰρ ἦν πρῶτον τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἡγεμονίας μέγας χαρτουλάριος· εἶτα ὁρῶν αὐτοῦ τὸ πανοῦργον ὁ ἡγεμὼν ὀξὺ καὶ πρὸς τὰς βουλὰς αὐστηρὸν καὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐχθρωδῶς διακείμενον, ποιεῖ αὐτὸν καὶ μεσάζοντα. Καὶ τῷ Μουρὰτ μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἴρηκεν· „Ἵνα τί, κύριε, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἡμετέρας πίστεως εἰς τέλος οὐκ ἀφανίζεις; Θεὸς γὰρ διδοὺς τὴν τοσαύτην ἡγεμονίαν, σὺ καταφρονῶν αὐτὴν οὐκ ἐπιβλέπεις εἰς αὐτούς, ὡς τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἀλλὰ φιλανθρώπως εἰς μακροθυμίαν τοὺς ἀπίστους περιθάλπεις. Οὐκ ἔστιν οὖν τοῦτο, οὐκ ἔστι Θεῷ βουλητόν, ἀλλ' ἡ μάχαιρά σου φαγέτω κρέα τῶν ἀσεβῶν, ἕως οὗ ἐπιστρέψωσιν ἐν τῇ τοῦ μόνου Θεοῦ καὶ τοῦ μεγάλου προφήτου διδασκαλίᾳ. Γίνωσκε οὖν, ὦ ἡγεμών, ὅτι τὸ πολίχνιον, ὃ ἐπῳκοδόμησεν ὁ δεσπότης Σερβίας, οὐκ ἔστι συμφέρον ἡμέτερον. Ἀρθήτω οὖν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἕξομεν αὐτὸ διάβασιν ἀπὸ Σερβίας εἰς Οὐγγρίαν. Ἄρωμεν ἀπ' αὐτοῦ τὰς πηγὰς τὰς ἀειζώους, τοὺς βρυούσας ὡς ὕδωρ ἀέναον τὸν ἄργυρον καὶ τὸν χρυσὸν καὶ σὺν αὐτὰς κερδήσομεν Οὐγγρίαν καὶ ἐπέκεινα Ἰταλίας φθάσομεν, ταπεινώσοντες τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἡμετέρας πίστεως." — Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἁπλούστατος ὢν καὶ μὴ ἔχων πονηρίαν ἐν καρδίᾳ, ἔδωκεν ὦτα τοῖς λόγοις τοῦ Σατανᾶ. Πέμπει οὖν ἀποκρισιαρίους εἰς τὸν 209b
δεσπότην Σερβίας ζητῶν τὸ πολίχνιον, ὃ νεωστὶ ἐδείματο, οἷον τὸ Σμέδροβον. Ὁ δὲ ἀνταπέστειλεν αὐτῷ λόγους ἀναμιμνήσκων τοὺς ὅροκυς καὶ τὴν συγγένειαν. Ὁ δὲ τύραννος μηδ' ὁπωσοῦν εἰς νοῦν λαβὼν τὰ τοῦ δεσπότου ῥήματα στρατεύει κατ' αὐτοῦ. Καὶ δὴ πρῶτον ἔρχεται εἰς Σμέδροβον ὥρᾳ θέρους· ἦν γὰρ ἡ σιτοθήκη τοῦ κάστρου κενὴ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν τροφῶν ταμεῖα. Καὶ σκοπήσας καιρὸν ἀπέκλεισε τὸ πολίχνιον καὶ παρακαθίσας αὐτῷ μῆνας τρεῖς, ἀπὸ τῆς ὑστερήσεως τῶν αὐταρκιῶν παρεδόθη, ὅρκους δοὺς καὶ πίστεις τοῦ μὴ ἀδικῆσαί τινα. Ἀνοίξαντες δὲ τὰς θύρας ἐξῆλθον εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ ἐντὸς ὁ πρῶτος υἱὸς τοῦ δεσπότου καὶ ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος αὐτοῦ Θωμᾶς ὁ Καντακουζηνός. Ἔβαλε γοῦν Τούρκους ἱκανοὺς εἰς φύλαξιν, αὐτὸς δὲ ἀπά-

18 αὐτὸ Bull: αὐτῷ P || 29 παρακαθήσας αὐτῷ P.

pază, iar el însuşi ridicîndu-se de acolo, merge la Novopridon, mamă a oraşelor; şi bătînd oraşul cu război, l-a cucerit şi toată Serbia a dat-o în seama turcilor. Iarna sosind, s-a întors la Adrianopole; pe cei doi feciori însă ai despotului, căci unul se afla la Adrianopole, cînd Murad era plecat în război la Smederovo, iar celălalt a fost prins în acea cetate şi adus la Adrianopole, îi trimite legaţi în răsărit la Amasia şi-i orbeşte pe amîndoi, la sfatul lui Fadulah.

Vlad Dracul închis şi apoi eliberat de Murad II.

5. Iar Dragulios venind în timpul acela la închinăciune, îl trimite legat la Galipoli şi-l închide în turn; drept pricină i-a găsit, că în Ungaria umbla să-l trădeze, cînd i-a fost călăuză şi alte cîteva pretexte pe care i le născocea Fadulah. Şi după ce a stat mai multe zile în turn, i-a cerut ostatici pe fiii lui; trimiţînd după ei, i-a adus şi i-a predat, fiind ei încă sprevîrstnici. Murad însă luîndu-i, îi trimite în răsărit în Asia Mică într-o cetate, Nimfeon cu numele, ordonînd să fie păziţi cu grijă. Pe Dragulios însă l-a lăsat să plece în Ţara Romînească, după ce şi-au jurat unul altuia, că de acum înainte va fi cu credinţă.

Murad II pleacă asupra Belgradului, 1440.

6. La începutul primăverii ridică oaste mare şi multă din Asia şi Tracia şi porneşte cu război contra Belgradului. Era Belgradul un oraş puternic şi greu de luat al Serbiei şi-şi avea aşezarea la mijloc între două rîuri: Dunărea şi Sava. Craiul Ungariei îi ceruse cu puţin timp înainte acest oraş; şi despotul Gheorghe i l-a dat de frică să nu-l ia cumva turcii, şi, trecînd dincolo, să cucerească şi oraşele ungurilor şi ale despotului. Căci sîrbul are în partea de dincolo oraşe destule. Şi Belgradul deci l-a dat ungurilor ca mai puternici şi mai războinici, ca să-l păzească. Şi cînd Murad îi cerea Smederovo, despotul trecuse Istrul şi află adăpost în oraşele lui avînd pe unguri care îl păzeau. Din această pricină şi turcii luară o atitudine duşmănoasă faţă de el.

7. Venind Murad la Belgrad, şi-a ridicat corturile de jur-împrejur; şi aşezînd aruncătoare de pietre, mici şi mari, a ridicat un val şi a pregătit să vină pe Dunăre mai bine de o sută de trireme; împresurînd oraşul şase luni întregi şi pe uscat şi pe apă, nimic n-a folosit, ci mai degrabă a pierdut mulţi şi din marii lui dregători şi din ieniceri din cauza unei molimi, cît şi din cauza armelor de foc ce băteau din cetate. Căci băteau asupra

---

Νοβόπριδον *Novopridon:* Νοβόπυργον la L. Chalc., II, 176, 21 şi Νοβόπροδον la Critobul, II, 8, 4 se vede că e Novo Brod de azi, vreo 30 km la răsărit de Pristina.— 6—7: cp. L. Chalc., II, 23, 17 — 26, 5.

ρας ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς Νοβόπριδον, μητέρα τῶν πόλεων· καὶ καταπολεμήσας εἷλε ταύτην καὶ παρέδωκε Τούρκοις καὶ ὅλην Σερβίαν. Χειμῶνος δὲ φθάσαντος ἐστράφη ἐν τῇ Ἀδριανοῦ· τοὺς δὲ δύο υἱοὺς τοῦ δεσπότου, ἦν γὰρ ὁ εἷς εὑρεθεὶς ἐν Ἀδριανουπόλει, στρατεύοντος ἐν τῷ Σμεδρόβῳ τοῦ Μουράτ, ὁ δὲ ἕτερος συλληφθεὶς ἐν αὐτῷ τῷ πολιχνίῳ ἤχθη ἐν Ἀδριανοῦ, πέμψας οὖν αὐτοὺς δεσμίους ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐν Ἀμασείᾳ, ἐξορύττει τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τῶν δύο συμβουλίᾳ τοῦ Φαδουλάχ.

5. Ὁ δὲ Δραγούλιος ἐλθὼν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, πέμπει αὐτὸν δέσμιον ἐν Καλλιουπόλει φυλακίσας αὐτὸν ἐν τῷ πύργῳ, εὑρὼν 210b αἰτίαν, ὅτι ἐν τῇ Οὐγγρίᾳ ἔμελλε προδώσειν αὐτόν, ὅτε προωδοποίει, καὶ ἄλλα τινὰ ἐφευρέματα, ἃ διενόει ὁ Φαδουλάχ. Ποιήσας οὖν ἡμέρας πολλὰς ἐν τῷ πύργῳ, ἐζήτησαν παρ᾽ αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὁμήρους· καὶ πέμψας ἔφερε καὶ παρέδωκεν αὐτούς, ἔτι ἀφήλικες ὄντες. Ὁ δὲ λαβὼν αὐτὰ στέλλει ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐν Ἀσίᾳ ἐν κάστρῳ τινί, Νύμφαιον ἐπονομαζόμενον, παραγγείλας φυλάττειν ἐπιμελῶς αὐτά. Τὸν δὲ Δραγούλιον, δοὺς ὅρκους καὶ λαβών, ὡς ἔσται πιστὸς ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ἀπέλυσεν ἐν Βλαχίᾳ.

6. Ἔαρος δὲ ἀρξαμένου στρατὸν ἐγείρει μέγα καὶ πολὺ ἔκ τε Ἀσίας καὶ Θρᾴκης καὶ κατὰ τοῦ Πελογράδω ἐστράτευσεν. Ἦν δὲ τὸ Πελογράδω πόλις Σερβίας ὀχυρὰ καὶ δυσάλωτος, ἔχον τοὺς θεμελίους ἀναμέσον ποταμῶν δύο, Δανούβεώς τε καὶ Σάβα. Πρὸ ὀλίγου δὲ αἰτήσας αὐτὴν τὴν πόλιν ὁ κράλης Οὐγγρίας, δέδωκε πρὸς αὐτὸν ὁ δεσπότης Γεώργιος φοβούμενος, μήπως οἱ Τοῦρκοι παραλαβόντες αὐτήν, τὴν περαίαν διαβάντες ἕλωσι τὰς πόλεις Οὔγγρων τε καὶ τοῦ δεσπότου. Ἔχει γὰρ ὁ Σέρβος ἐν τῇ περαίᾳ πόλεις ἱκανάς. Ὡς δυνατωτέρους τοίνυν καὶ μαχιμωτέρους, ἔδωκεν αὐτὴν πρός τοὺς Οὔγγρους, ἵνα φυλάττωσιν. Καὶ γὰρ ὁ δεσπότης εἶχε περάσας τὸν Ἴστρον, ὅτε ὁ Μουρὰτ ἐζήτει τὸ Σμέδροβον, καὶ ἦν αὐλιζόμενος ἐν ταῖς αὐτοῦ πόλεσιν, ἔχων φυλλάσσοντας αὐτὸν τοὺς Οὔγγρους. Ἐν τούτῳ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐχθροδῶς διετέθησαν εἰς αὐτόν. 211b

7. Ἐλθὼν δὲ ἐν τῷ Πελογράδῳ καὶ τὰς σκηνὰς πήξας γύροθεν καὶ πετροβολισμοὺς πολλοὺς κατασκευάσας, μικρούς τε καὶ μεγάλους, καὶ χώματα ἀνεγείρας καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ τριήρεις ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν πλέειν ἑτοιμάσας, ἐν ὅλοις ἓξ μησὶν παρακαθίσας καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ, οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπεβάλετο καὶ πολλοὺς τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν δούλων αὐτοῦ διά τε τῆς λοιμώδους νόσου καὶ διὰ τῶν μηχανῶν τῶν πεμπομένων ἐκ τοῦ κάστρου.

---

3 *post* ἐν τῇ addidit et distinxit punctis supra infraque positis ἀνατολῇ P: ἀνατολῇ solum P_1 || 16 ἀπέλυσεν P_1: ἀπέλυεν (?) P | 17 ἐγείρει P: ἀγείρει Char | μέγα καὶ πολὺ P: μέγαν καὶ πολὺν Bull || 18 κατὰ τοῦ Bull: κατοῦ P || 19 ἔχων P | ἀναμέσων P: ἀνὰ μέσων P_1: ἀνὰ μέσον Bull.

lor cu gloanţe de plumb cît alunele de mari, din ţeavă de bronz încărcată cu cinci sau chiar zece gloanţe în şir. În partea din urmă a ţevii de bronz se află o capsă plină de iarbă de puşcă, un preparat din silitră, pucioasă şi cărbune de salcie ; dacă se apropie de această amestecătură o scăpărare de amnar, adică o scînteie de foc, se aprinde dintr-o dată, iar răsuflarea închisă de gloanţe într-un spaţiu strîmt, de silă împinge gloanţele şi, împinse fiind, glonţul de lîngă iarba de puşcă împinge pe cel dinaintea lui, iar acesta pe cel din faţă ; şi astfel puterea se propagă pînă la glonţul ce stă înainte spre gura ţevii şi pe acesta îl aruncă pînă la o milă cale de drum, orişice ar întîlni în cale, fie om sau animal, chiar dacă sînt îmbrăcaţi în zale de fier; puterea ierbii de puşcă este cu atît mai mare, cu cît, chiar trecînd glonţul prin unul, lovitura nu slăbeşte faţă de al doilea ; şi nici la doi oameni puterea nu-i slăbeşte, chiar dacă sînt îmbrăcaţi în fier şi înarmaţi, ci dacă lovitura dă de fier sau altă materie din care se fac armele, şi, de e silit să pătrundă printr-un loc strîmt, glonţul îşi schimbă forma devenind lunguieţ şi se face ca un piron şi trece prin măruntaiele cele mai dinăuntru, ca un rîu de foc.

Sinodul de la Florenţa, 1439.

XXXI. În anul acela a plecat pe mare şi împăratul Ioan în Italia cu patriarhul chir Iosif şi cu ceilalţi episcopi şi mari dregători, ca să se întrunească in sinod. Căci de mai înainte s-a fost străduit pentru unire şi a trimis soli la Roma la papa Eugheniu ; acesta făgăduise să dea toată cheltuiala în cursul drumului şi întreţinerea în Italia marilor dregători ai palatului şi ai bisericii şi însuşi împăratului şi patriarhului. Şi s-au strîns la Constantinopole din Asia şi din Tracia şi cîţi se aflau din Peloponez şi călugări cîţi se aflau din Sfîntul Munte, ca . . . . la număr şi dregători de la palat cu împăratul ca la . . . . ; şi papa trimiţînd din Italia trireme şi bani de cheltuială, s-au urcat în ele şi au plecat din Constantinopole la Veneţia. Debarcînd la Veneţia, cu bucurie veneţienii i-au primit pe romei şi pe împărat ca pe un al doilea monarh şi purtător de grijă pentru mîntuirea sufletelor, de asemenea şi pe patriarh şi pe ceilalţi arhierei şi le-a dat şi un sfînt lăcaş şi ei au in-

7 : *o milă :* romană, de 1 000 paşi, trecută şi la bizantini, cam $1^1/_2$ km. — **καὶ τὸν τυχόντα** *ori şi ce ar intîlni in cale :* **καί** are aici ca şi în neogreceşte aproape înţeles concesiv, care este reluat în chip mai hotărît cu **εἰ καί**.

XXXI, 1 — 6 : cp. G. Sfranţes, 1046 A — 1047 D ; L. Chalc., II, 62, 9—63, 12 ; 66, 3—10 ; 67, 18—69, 24, care ştie că atunci mai era un papă Felix la Basel şi că acesta căuta ca împăratul bizantin să trateze unirea bisericilor cu dînsul şi nu cu adversarul său de la Roma. Cp. şi G. Sfranţes, I, 176, 10—18 ; 180, 8—189, 19 şi 190, 15—191, 1.

1 : τῆς Νήσου din Insulă, adică *din Peloponez.* — ca..., *ca la...:* se vede că Duca n-a putut afla numărul participanţilor şi locul a rămas gol. — *al doilea monarh :* după papa fireşte. —

Ἔπεμπον γὰρ εἰς αὐτοὺς βολίδας μολυβδίνας, ὅσον καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος, ἀπὸ κατασκευῆς χαλκῆς ἐχούσης ἐντὸς τὰς βολίδας καθ' ὁρμαθὸν πέντε ἢ καὶ δέκα. Ἐξόπισθεν οὖν τῆς χαλκῆς καλάμου βοτάνης σκευασία ἐκ νίτρου, τεάφης καὶ καρβούνου ἰτέας πλήρης, ὁρμὴν οὖν ἀσπίθης ἤγουν σπινθῆρος πυρὸς εἰ πλησιάσειεν τῇ ἀναμιγῇ ταύτῃ, αἴφνης ἐξάπτει καὶ στενοχωρουμένου τοῦ πνεύματος ὑπὸ τῶν βολίδων ἐξ ἀνάγκης ὠθεῖ τὰς βολίδας καὶ ὠθουμένων ἡ πρὸς τὴν βοτάνην ἐγγὺς ὠθεῖ τὴν πρὸ αὐτῆς, ἡ δ' αὐτὴ τὴν ἔμπροσθεν. Καὶ οὕτως ἡ δύναμις μέχρι τὴν εἰς τὸ στόμιον προκειμένην βολίδα πέμπεται καὶ ἀποπέμπει ταύτην ἄχρι μιλίου ὁδόν, καὶ τὸν τυχόντα εἴτε ἄνθρωπον εἴτε ζῷον, εἰ καὶ σιδηροφοροῦσιν· ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς βοτάνου τόσον ὑπερισχύει, ὅσῳ καὶ περονήσασα ἡ βολὶς τὸν ἕνα οὐ χαυνοῦται πρὸς τὸν ἕτερον· καὶ οὐδὲ ἐν τοῖς δυσὶ σώμασιν 212b ἀτονεῖται ἡ δύναμις, εἰ καὶ σιδηροφόροι καὶ ἔνοπλοι, ἀλλ' ὅταν ἡ βολὶς τύχῃ σιδήρου ἢ ἄλλης τινὸς ὕλης ὁπλοποιείων, στενοχωρουμένης, τὸ σφυρῶδες εἰς γραμμὴν μετασχηματίζει καὶ ὥσπερ ἧλος ὁ βόλος γίνεται καὶ διέρχεται τοῖς τῶν ἐγκάτων ἐντέροις καθὰ ποταμὸς πύρινος.

XXXI. Ἐν δὲ τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἔπλει καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐν Ἰταλίᾳ σὺν τῷ πατριάρχῃ κὺρ Ἰωσὴφ καὶ λοιποῖς ἐπισκόποις καὶ ἄρχουσι κροτῆσαι τὴν σύνοδον. Ἦν γὰρ προμελετηκὼς τὴν ἕνωσιν καὶ πέμψας ἐν Ῥώμῃ πρέσβεις προλαβὼν τῷ πάπᾳ Εὐγενίῳ· ὑπέσχετο τὴν πᾶσαν κατὰ τὴν ὁδὸν δαπάνην αὐτὸς δοῦναι καὶ προσόδους ἐν Ἰταλίᾳ τοῖς τοῦ παλατίου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἄρχουσι καὶ αὐτῷ βασιλεῖ καὶ τῷ πατριάρχῃ. Οἱ δὲ ἀθροισθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ Θρᾴκης καὶ τῶν τῆς Νήσου εὑρισκομένων, τῶν ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους εὑρικομένων μοναχῶν, τὸν ἀριθμὸν ὡς . . . καὶ οἱ τοῦ παλατίου σὺν τῷ βασιλεῖ ὡς . . . καὶ τριήρεις πέμψας ὁ πάπας ἐξ Ἰταλίας καὶ τὰ πρὸς δαπάνην νομίσματα, εἰσήεσαν πλέοντες ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου εἰς Βενετίαν. Ἐξελθόντες οὖν εἰς Βενετίαν, ἀσπασίως ἐδέξαντο οἱ Βενέτικοι τοὺς Ῥωμαίους, τὸν βασιλέα ὡς δεύτερον μονάρχην καὶ προνοητὴν τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας, ὁμοίως καὶ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχιερεῖς. Ἔδωκαν οὖν αὐτοῖς καὶ ἱερὸν τέ-

---

2 ὁρμαδὸν P || 4 ὁρμὴν *scripsi:* ὀσμὴν P | ἀσπίθης *scripsi:* ἀσπίθος P: ἀσπίδος P_1 | ἤγουν *scripsi:* ἦτοῦν P: ἢ τοῦ Bull || 10 βοτάνου P: βοτάνης Bek | περονήσασα *scripsi:* περονήσας P || 13 ὁπλοποιείων *scripsi:* ὁπλοποιήων P: ὁπλοποιΐᾳ Bull: ὁπλοποιΐαν Bek || 23 *et* 24 *post* ὡς *exiguo loco vacuo omissionem numeri indicant* PP_1.

trat ca să săvîrşească jertfa cea fără de sînge. Şi s-a strîns în ziua aceea tot oraşul, bărbaţi şi femei, ca să vadă şi să asculte sfînta şi dumnezeiasca aducere a jertfei celei de taină după ritul bisericii răsăritene. Şi văzînd ei, au lăcrimat şi din adîncul sufletului au strigat cuvintele: „Doamne, păzeşte tu biserica ta nevătămată de săgeţile celui viclean. tu împreună-o într-una, tu spulberă din mijlocul ei certurile! Căci noi care nu văzuserăm niciodată greci şi nu ştiam rînduiala lor, auzeam numai din zvonuri depărtate şi-i socoteam barbari. Acuma însă am văzut şi am crezut că aceştia sînt primii născuţi fii ai bisericii şi că duhul lui dumnezeu este acela care grăieşte şi lucrează întru dînşii"

2. Şi ridicîndu-se din Veneţia, au venit pe uscat la Ferara. Şi acolo începînd lucrările sinodului, a izbucnit în Ferara o molimă ucigătoare; şi ridicîndu-se de acolo, au venit la Florenţa. Şi în Florenţa sinodul s-a ţinut pînă la capăt.

3. Purtătorul de cuvînt din partea grecilor era dintre arhierei Marcu al Efesului, iar din partea italienilor cardinalul cinstitei cruci Iulian, mare întru ştiinţele cele profane şi întru dogmele legii creştineşti; şi Marcu al Efesului era extrem de învăţat şi în ştiinţele elenice şi în învăţăturile creştinilor şi în hotărîrile sfintelor sinoade era canon şi linie de conduită neclintită; Visarion al Niceii şi Isidor al Rusiei; aceştia erau cei mai învăţaţi din arhierei; şi marele hartofilax arhidiaconul Balsamon. Iar din Sfatul ţării au fost Gemistos din Lacedemonia, judele general Gheorghe sholarul şi Argiropol; aceştia au luat parte la dezbateri din partea ştiinţei bizantine, din partea latinilor mulţi.

4. Şi au avut loc multe şedinţe. În sfîrşit discuţia încetînd, italieni şi greci, afară de Marcu, au căzut de acord şi a fost aşternută pe hîrtie o încheiere cu jurăminte şi blesteme, că nu vor mai începe controverse niciodată. Rezultatul încheierii era că spiritul sfînt purcede de la tatăl şi

---

Şi văzînd ei, au lăcrimat ş.a.m.d.: Duca a trăit în insula Lesbos sub stăpînire latină şi această împrejurare în chip firesc îl va fi influenţat să fie pentru unirea bisericilor; şi de obicei se scrie că el dorea această unire mai ales din interes politic în vederea ajutorului pe care poporul său îl putea nădăjdui prin aceasta în contra turcilor. Totuşi în rîndurile ce le scrie aici, se vede lămurit că credinţa lui sinceră era, că această unire nu atinge legea lui ortodoxă, şi deci el o dorea în chip sincer şi nu numai din motive politice.

3: *marele hartofilax:* era directorul general al cancelariei patriarhiceşti, avînd şi atribuţii juridice bisericeşti; vz. Du Cange, *Glossarium Graecitatis* s.v. — *sholarul:* a fost pe vremuri un înalt demnitar militar încredinţat cu paza palatului împărătesc;

μενος καὶ εἰσῆλθον ἐκτελέσοντες τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Ἠθροίσθησαν γοῦν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἅπαντες οἱ ἐν τῇ πόλει, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, τοῦ ἰδεῖν 213b
καὶ ἐνωτίσασθαι θείαν καὶ ἱερὰν μυσταγωγίαν κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδόντες καὶ δακρύσαντες καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς κράξαντες τό· „Κύριε, σὺ φύλαξον τὴν ἐκκλησίαν σου ἄτρωτον ἀπὸ τῶν βελῶν τοῦ πονηροῦ, σὺ εἰς ἓν σύναψον, σὺ τὰ σκάνδαλα ἐκ μέσου διάῤῥηξον· Ἡμεῖς γὰρ οἱ μήπω ἑωρακότες Γραικοὺς οὔτε τὴν αὐτῶν τάξιν εἰδότες, ἠκούομεν ἐξ ἄκρας φωνῆς καὶ ὡς βαρβάρους ἐλογιζόμεθα. Νῦν δὲ εἴδομεν καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ πρωτότοκοι τῆς ἐκκλησίας υἱοὶ καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐστι τὸ λαλοῦν καὶ ἐνεργοῦν ἐν αὐτοῖς.“ —

2. Ἀπάραντες οὖν ἐκ Βενετίας διὰ ξηρᾶς ἦλθασιν ἐν Φεραρίᾳ. Κἀκεῖ ἀρξάμενοι τὰ τῆς συνόδου, κατέλαβε θανατηφόρος ἐν Φεραρίᾳ νόσος· κἀκεῖθεν ἀπάραντες ἦλθον ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐν δὲ τῇ Φλωρεντίᾳ ἐπληρώθη ἡ σύνοδος.

3. Ἦν δὲ ἔξαρχος τοῦ μέρους τῶν Γραικῶν ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων ὁ Ἐφέσου Μάρκος, ἀπὸ δὲ τοῦ μέρους τῶν Ἰταλῶν ὁ καδδηνάλιος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Ἰουλιανός, μέγας ἐν τῇ ἔξω σοφίᾳ καὶ ἐν τοῖς δόγμασι τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως· καὶ ὁ Ἐφέσου Μάρκος ἐν Ἑλληνικοῖς μαθήμασιν ἄκρως πεπαιδευμένος καὶ ἐν τοῖς τῶν χριστιανῶν μαθήμασιν καὶ ὅροις τῶν ἁγίων συνόδων κανὼν καὶ σταθμὴ ἀπαρέκβατος· ὁ Βησσαρίων Νικαίας καὶ ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ λογιώτεροι τῶν ἀρχιερέων· καὶ μέγας χαρτοφύλαξ ὁ Βαλσαμὼν καὶ ἀρχιδιάκονος. Ἀπὸ δὲ τῆς συγκλήτου ὁ Γεμιστὸς ἐκ Λακεδαιμονίας, Γεώργιος ὁ 214b
σχολάριος καὶ καθολικὸς κριτὴς καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ μετέχοντες λόγου ἐκ μέρους δὲ καὶ Ῥωμαϊκοῦ μαθήματος, ἀπὸ δὲ τοῦ μέρους τῶν Λατίνων πολλοί.

4. Ἐγεγόνεισαν δὲ συνελεύσεις πολλαί. Τέλος παυσαμένης τῆς φιλονεικίας καὶ εἰς ἓν ὁμονοήσαντες Ἰταλοὶ καὶ Γραικοὶ πλὴν Μάρκου, ὑπεστρώθη ὅρος, ὁμόσαντες καὶ ἀρὰς ἐπιθέντες, ὡς οὐκ ἐναντιολογήσουσι πώποτε. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ ὅρου, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὡς ἐκ μιᾶς

---

8 ἴδομεν P: οἴδαμεν Bull || 17 ἄκρος P || 27 οὐκ ἐναντιολογήσουσι Bek: κ'εναντιολογίσωσι P: κ'εναντιολογήσουσι Bull.

---

mai tîrziu pare să fie un om erudit, profesor, avocat. Acest Gheorghe sholarul a devenit mai tîrziu monahul Ghenadie şi conducătorul mişcării antiunionate în politica bisericească. După cucerirea Constantinopolei a fost primul patriarh de sub stăpînirea turcească.

fiul ca dintr-un unic început și dintr-o singură obîrșie, ceea ce grecii spun din tatăl prin fiul. Toți deci au semnat întru această mărturisire și au plecat din Florența, după ce mai întîi au liturghisit împreună și s-au împărtășit, sărutîndu-se unii cu alții, afară de Marcu. Supărarea lui Marcu era adaosul la simbolul credinței și el spunea: „Ștergeți acest adaos din mărturisirea credinței și să fie pus, unde vrea, și să fie cîntat în biserici ca altădată troparul : unul născut fiu și cuvînt al lui dumnezeu, fără de moarte fiind". Latinii însă obiectau: „Dacă adaosul cuprinde blasfemie, arată-o; și s-o ștergem și din sfîntul simbol și din toate scrierile teologice ale sfinților părinți, adică: Chiril, Ambrosie, Grigorie și iar Grigorie, Vasile, Ieronim, Augustin și Hrisostom și ceilalți foarte mulți. Dacă noi latinii mărturisim pe tatăl unic început și izvor, unică pricinuire și rădăcină a fiului și spiritului și nu facem două începuturi, la ce e nevoie să ștergem adaosul? Și noi aceasta nici nu o numim adaos, ci lămurire și explicare".

5. După unire a adormit întru domnul și patriarhul în Florența.

6. Și ridicîndu-se împăratul și sinodul, au venit pe uscat la Veneția pe cheltuiala și spesele papei, iar de la Veneția în Beoția cu trireme de ale venețienilor printr-o hotărîre a papei și din Beoția la Constantinopole cu trireme împărătești și de ale venețienilor.

7. Cînd au ajuns au găsit moartă pe împărăteasa chira Maria a împăratului Ioan cît și pe doamna despotului Dimitrie, fratele împăratului.

8. Și împăratul trimite soli la Murad, arătîndu-i gînd bun și prietenie netulburată față de el. Căci Murad începuse să fie cuprins de gîndul, că împăratul trecînd în Frîncia, s-a înțeles cu frîncii și s-a făcut frînc și că vor să vină cu război asupra lui pe uscat și pe mare, ca să-l izgonească din apus. Spunîndu-i însă solii și arătîndu-i cum stau lucrurile, că împăratul n-a fost în Italia pentru motivele ce s-au zvonit, ci din cauza deosebirii dogmelor în credința lor, s-a înseninat întru cugetul său.

9. De îndată ce arhiereii au coborît din trireme, locuitorii Constantinopolei le-au făcut primirea obișnuită și-i întrebau: „Cum stăm? Cum

4: *ca altădată troparul:* aluzie, înțepătoare pentru latini, la o concesie făcută pe timpul împăratului Anastasie I Dicoros (491—528) sectei monofiziților care pretindeau că în Hristos a fost numai dumnezeu, nu și om. — *Grigorie și iar Grigorie:* adică sf. părinți Grigorie din Nazianz și Grigorie din Nyssa.

7: δέσποιναν *împărăteasa:* βασίλισσαν *doamna:* δέσποινα era un atribut mai înalt decît βασίλισσα vasilisa, vz. și Gheorghe Pahimer, ed. Bonn, I, 289,19 și 290, 2 unde împărăteasa Teodora, soția lui Mihail VIII Paleolog, e numită tot δέσποινα Despina.

8: *Frîncia... frînc:* adică Occident... occidental, latin. — *din apus:* din Peninsula Balcanică.

ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς, τὸ ὅπερ λέγουσιν οἱ Γραικοὶ ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ. Πάντες οὖν ὑπογράψαντες ἐν αὐτῇ τῇ ὁμολογίᾳ ἐξῆλθον ἐκ τῆς Φλωρεντίας, συλλειτουργήσαντες πρῶτον καὶ συγκοινωνήσαντες καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλοις πλὴν Μάρκου. Τὸ δὲ κνίζον τοῦ Μάρκου ἦν ἡ προσθήκη τοῦ συμβόλου, λέγων· „Ἀπαλείψατε αὐτὴν ἐκ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως καί, ὅπου ἂν βούληται, τιθέσθω καὶ ᾀδέσθω ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὡς ἐν ἄλλοτε τό· ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων." — Οἱ δὲ Λατῖνοι ἀντέλεγον· „Εἰ ἔχει τὸ βλάσφημον ἡ προσθήκη, δεῖξον· καὶ ἀπαλείψωμεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου συμβόλου καὶ ἀπὸ πάντων βίβλων, ὧν ἐθεολόγησαν οἱ πατέρες, λέγω· Κύριλλος, Ἀμβρόσιος, Γρη-
γόριος καὶ Γρηγόριος, Βασίλειος, Ἱερώνυμος, Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Χρυσόστο- 215b
μος καὶ ἕτεροι πλεῖστοι. Εἰ δ᾽ ὁμολογοῦντες ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι μιὰν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν καὶ πηγὴν καὶ ῥίζαν τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, μὴ ποιοῦντες δύο ἀρχάς, τίς ἡ χρεία τοῦ ἀπαλείφειν προσθήκην; Καὶ γὰρ ἡμεῖς οὐ προσθήκην ταύτην καλοῦμεν, ἀλλὰ σαφήνειαν καὶ ἀνάπτυξιν." —

5. Ἐκοιμήθη οὖν καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ.

6. Ἀπάραντες δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύνοδος, ἦλθοσαν ἐν Βενετίᾳ διὰ ξηρᾶς σὺν ἀναλώμασι καὶ δαπάναις τοῦ πάπα, ἀπὸ δὲ Βενετίας, ἐν Βοιωτίᾳ σὺν τριήρεσι τῶν Βενετίκων δι᾽ ὁρισμοῦ τοῦ πάπα καὶ ἀπὸ Βοιωτίας εἰς Κωνσταντινούπολιν σὺν τριήρεσι βασιλικαῖς καὶ τῶν Βενετίκων.

7. Ἐλθόντες δὲ εὗρον τὴν δέσποιναν κυρὰ Μαρίαν τεθνηκυῖαν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τὴν βασίλισσαν τοῦ δεσπότου Δημητρίου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως.

8. Ὁ δὲ βασιλεὺς πέμπει πρέσβεις πρὸς τὸν Μουρὰτ δεικνύων εὐγνωμοσύνην καὶ ἀκραιφνῆ φιλίαν εἰς αὐτόν. Ἦν προκατειλημμένος ὁ λογισμὸς αὐτοῦ, ὡς διαβὰς ἐν Φραγγίᾳ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν ὁμόνοιαν σὺν τοῖς Φράγγοις καὶ ἐγεγόνει Φράγγος καὶ μέλλωσι στρατεῦσαι κατὰ τοῦ Μουρὰτ ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης τοῦ ἐξᾶραι αὐτὸν ἐκ τῆς δύσεως. Οἱ δὲ πρέσβεις ἀπαγγείλαντες αὐτῷ καὶ παραστήσαντες, ὅτι περὶ τῶν ὧν ἠκούσθησαν ῥημάτων, οὐκ ἐπέρασεν ὁ βασιλεὺς ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ περὶ διαφορᾶς δογμάτων τῆς αὐτῶν πίστεως, ἱλαρώθη τῇ γνώμῃ.

9. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς εὐθέως ἀπὸ τῶν τριήρεων ἀποβάντες, καὶ οἱ τῆς Κων-
σταντίνου κατὰ τὸ σύνηθες ἠσπάζοντο αὐτοὺς ἐρωτῶντες· „Πῶς τὰ ἡμέτερα; 216b

3 ἀλλήλοις P: ἀλλήλους Bull || 5 βούληται P_1: βούλειτε P: βούλησθε Bull || 17 βιοτία P || 18 Βοιωτίας Bull: Βενετίας *supra* βενε corrigens βιο P: βιοτίας P_1 || 25 μέλλωσι P: μέλλουσι Bull.

a ieşit sinodul? Oare am dobîndit biruinţa?" — Ei însă răspundeau: „Ne-am vîndut credinţa, am schimbat legea cea bună cu cea rea; am trădat jertfa curată şi ne-am făcut azimiţi". — Acestea şi alte vorbe mai urîte şi murdare! Şi acestea, cine? Cei care şi-au pus semnătura în josul încheierii: Antonie al Heracleei şi toţi ceilalţi. Căci de grăia careva către ei: „Şi de ce v-aţi pus semnăturile?" — spuneau: „De frica frîncilor!" — Şi cînd îi întrebau iar, dacă frîncii au supus pe vreunul la cazne, dacă au bătut, dacă au aruncat în temniţă; — „Nu!" — „D-apoi cum atuncia?" — Şi atunci spuneau: „Mîna asta a semnat, să fie tăiată! Limba a mărturisit, smulsă să fie din rădăcină!" — Altceva nu aveau ce să spună! Căci au mai fost unii din arhierei care la semnare spuneau: „Să nu semnăm, cînd ni s-a dat îndeajuns de mult?!"— Şi aceia dădeau şi tocul era muiat în cerneală. Căci nenumăraţi au fost galbenii cheltuiţi cu ei şi care au fost plătiţi la mîna fiecărui părinte. Pe urmă căindu-se, n-au întors arginţii. De aceea pe lîngă vorba lor, că şi-au vîndut legea, au păcătuit şi mai mult ca Iuda care a întors arginţii. Ci ştie domnul şi întru mînie a izbucnit; şi foc s-a aprins în neamul lui Iacob şi urgie s-a ridicat asupra lui Israil.

Iancu porneşte asupra turcilor, 1443. Vlad Dracul îşi primeşte înapoi copiii de la Murad II.

XXXII. Mai sus zisul despot Gheorghe văzîndu-şi domnia despoiată şi neavînd altă nădejde decît puţinele oraşele din Ungaria, suspina zi de zi şi cine să se îndure nu era; atunci vine la craiul Ungariei, căci era tînăr foarte, dar toată guvernarea era în mîna reginei mamă şi a protostratorului Iancu; şi se roagă şi se tînguieşte, ca să dobîndească îndurare. Lăsîndu-se regina îndoită, mai degrabă şi temîndu-se, ca nu cumva, Serbia părăsită fiind, să nu ajungă duşmanul nimicitor şi în Ungaria, dă poruncă generalului comandant, pe cheltuiala lui Gheorghe, să-i ajute; căci era bogat foarte. Şi deci năimind pe bani, a luat călăreţi şi arcaşi pînă la douăzeci şi cinci de mii şi trece peste Dunăre; şi mergînd repede pînă la oraşul numit Sofia şi dînd foc, au ars şi toate oraşele şi satele de primprejur, fără să lase nimic. Toată prada au trimis-o pe Dunăre şi au trecut-o dincolo, iar ei au pornit spre Filipopole. Murad însă, după ce şi-a strîns armata de apus, căci armatele din răsărit nu le avea la îndemînă, ca să le cheme, a venit la Filipopole. Ungurii însă cu despotul au venit

---

12 Să nu... de mult?!] Nu semnăm, dacă nu ne daţi destul de mult! Bull.

9: *Heraclea:* din Tracia.—'Αλλ' οἶδε *Ci ştie Domnul* ş.a.m.d.: psalm 78, 21.
XXXII, 1: *Mai sus zisul despot:* vz. XXX, 1 şi 6. — — *în mîna reginei mamă:* Ştirea e inexactă, căci regina văduvă, mama lui Ladislau Postumul, murise acuma, iar pe tronul Ungariei se afla acel Vladislav (1440—1444) care în anul următor avea să-şi piardă capul în lupta de la Varna (1444). — *protostratorului Iancu:* Protostra-

πῶς τὰ τῆς συνόδου; εἰ ἄρα ἐτύχομεν τὴν νικῶσαν;“ — Οἱ δὲ ἀπεκρίνοντο· „Πεπράκαμεν τὴν πίστιν ἡμῶν· ἀντηλλάξαμεν τῇ ἀσεβείᾳ τὴν εὐσέβειαν· προδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν ἀζυμῖται γεγόναμεν.“ — Ταῦτα καὶ ἄλλα αἰσχρότερα καὶ ῥερυπασμένα λόγια· Καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ ὑπογράψαντες ἐν τῷ ὅρῳ· Ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος καὶ οἱ πάντες. Εἰ γὰρ πρός αὐτούς τις εἴρετο· „Καὶ διὰ τί ὑπεγράφετε;“ — ἔλεγον· „Φοβούμενοι τοὺς Φράγγους·“ — Καὶ πάλιν ἐρωτῶντες αὐτούς, εἰ ἐβασάνισαν οἱ Φράγγοι τινά, εἰ ἐμαστίγωσαν, εἰ εἰς φυλακὴν ἔβαλον; — „Ουχί“ — „Ἀλλὰ πῶς;“ — „Ἡ δεξιὰ αὕτη ὑπέγραψεν,“ ἔλεγον, „κοπήτω· Ἡ γλῶττα ὡμολόγησεν, ἐκριζούσθω·“ — Οὐκ ἄλλο εἶχον τί λέγειν· Καὶ γὰρ ἦσάν τινες τῶν ἀρχιερέων ἐν τῷ ὑπογράφειν λέγοντες· „Οὐχ ὑπογράφωμεν, ἐὰν τὸ ἱκανὸν ἡμῖν τῆς προσόδου παράσχηται;“ — Οἱ δὲ ἔδιδον καὶ ἐβάπτετο κάλαμος. Ὑπὲρ ἀριθμὸν γὰρ ἦσαν τὰ δαπανηθέντα εἰς αὐτοὺς νομίσματα καὶ τὰ ἐν χερσὶ μετρηθέντα ἑκάστου τῶν πατέρων. Εἶτα μεταμεληθέντες οὐδὲ τὰ ἀργύρια ὑπέστρεψαν. Πρὸς τὴν φωνὴν οὖν αὐτῶν, ὅτι τὴν πίστιν αὐτῶν πέπρακαν, καὶ ἐπέκεινα τοῦ Ἰούδα ἥμαρτον τοῦ στρέψαντος τὰ ἀργύρια. Ἀλλ' οἶδε κύριος καὶ ἀνεβάλετο· καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν Ἰακὼβ καὶ ὀργὴ ἀνέβη ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ.

XXXII. Ὁ δὲ προῤῥηθεὶς δεσπότης Γεώργιος ἰδὼν τὴν αὐτοῦ γυμνωθεῖ- 217b
σαν δεσποτείαν καὶ μὴ ἔχων ἑτέραν ἐλπίδα πλὴν ὀλίγων πολιχνίων κειμένων ἐν τῇ Οὐγγρίᾳ καὶ στενάζων τὸ καθεκάστην, — καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐλεῶν, — ἔρχεται πρὸς κράλην Οὐγγρίας· ἦν γὰρ νέος πάνυ, πλὴν τὰ πάντα ἐκυβερνῶντο διὰ χειρὸς ῥηγένης τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ Ἰάγγου τοῦ πρωτοστράτορος· καὶ παρακαλεῖ καὶ ὀδύρεται τοῦ τυχεῖν ἐλέους. Ἡ δὲ ῥήγενα καμφθεῖσα, μᾶλλον καὶ φοβηθεῖσα, μή πως, ἐρήμη καταλιμπανομένη Σερβία, καὶ εἰς Οὐγγρίαν ὁ φθορεὺς φθάσῃ, κελεύει τὸν στρατηγὸν σὺν τοῖς ἀναλώμασι Γεωργίου τοῦ βοηθῆσαι· ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα. Καὶ δὴ ῥογεύσας καὶ λαβὼν ἱππεῖς καὶ τοξότας ἄχρι χιλιάδας εἴκοσι πέντε, περᾷ τὸν ποταμόν· καὶ ταχυδρομήσαντες ἕως τῆς πόλεως τῆς καλουμένης Σοφίας καὶ πῦρ βαλόντες, ἐνέπρησαν καὶ τὰς πέριξ πάσας πόλεις καὶ κώμας, μηδὲν ἀφέντες. Τὴν δὲ λείαν πᾶσαν πέμψαντες ἐν τῷ ποταμῷ διεπέρασαν, οἱ δὲ πρὸς τὴν Φιλιππούπολιν ἤλαυνον. Ὁ δὲ Μουρὰτ τὸν τῆς δύσεως στρατὸν ἀθροίσας, οὐκ εἶχε γὰρ εὐχερίαν τοῦ μετακαλέσασθαι καὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς φωσάτα, ἦλθεν εἰς Φιλιππούπολιν. Οἱ δὲ Οὗγγροι σὺν τῷ δεσπότῃ ἐλθόντες

5 ἤρετο P || 10 ὑπογράφωμεν P: ὑπογράφομεν Bull | *post* ἐὰν *ad.* μὴ Bull || 11 παράσχηται: *scripsi:* παράσχοιτε P: παράσχητε Bek || 23 φθάσειP || 29 *et* 31 Φιλιππόπολιν P || 31 *post* εἰς *add.* τὴν Bull.

torul era un fel de ministru mareşal al palatului la bizantini; el era mai marele stratorilor care aveau grijă de caii împărăteşti; ajuta împăratului la încălecat şi descălecat şi îndeplinea în timp de război înalte servicii militare; vz. Du Cange, *Glossarium Graecitatis* s.v. **στράτωρ.** Nichita Choniat vorbind despre un înalt demnitar militar apusean, scrie: „mareşal era omul în ce priveşte funcţia, iar pe limba grecească înseamnă protostrator“ (**μαρισκάλκος ἦν τ' ἀξίωμα ὁ ἀνήρ, δηλοῖ δὲ καθ' Ἕλληνας ἡ φωνὴ τὸν πρωτοστράτορα** ed. Bonn, 794, 5). La Duca în acest loc e vădit gene-

pînă la localitatea numită Izlati în limba bulgarilor, ceea ce se traduce Aurie; căci era satul la cale jumătate între Sofia şi Filipopole, iar de aici încolo pînă aproape de Filipopole munţi şi păduri de stejar greu de străbătut; şi voiau să treacă peste aceşti munţi, dar mai întîi să-şi deschidă drum cu securile, cu oamenii ce tăiau la pădure şi apoi să înainteze. Turcii însă au străbătut locurile grele de umblat şi au venit în faţa taberei ungurilor; să coboare din munte la şes, le era frică. Ungurii însă cu multă îndrăzneală s-au urcat pînă la jumătatea muntelui. Iar turcii nu conteneau să tragă din arcuri, dar nu făceau nici o ispravă. În sfîrşit, amîndouă părţile văzînd că, din cauza locului neprielnic, nu pot face nici o ispravă războinică, s-au întors înapoi, de unde au venit fiecare. Atunci Murad a fost cuprins de teamă, cînd se gîndea că în zilele lui n-a văzut oaste ungurească să treacă Dunărea şi acum despotul a pus la cale aceasta; de aceea trimite sol la despot şi-i dă toate oraşele şi Smederovo. Îi trimite şi pe feciorii lui, orbi fiind; aşijderea şi pe ai lui Dragulios şi încheie tratate de pace întărite cu jurămînt. Şi anunţă în Ungaria reginei şi locţiitorului domniei. Căci protostrator era Iancu, locţiitorul craiului Ungariei era însă regele Saxonilor; căci îl chemaseră pe el şi-l făcură epitrop, pentru că craiul, a căruia era întreaga domnie, era tînăr: avea atunci cincisprezece ani. Şi vin turci în Ungaria adică soli şi-i jură regelui Saxonilor şi primesc jurămîntul lui, să fie cu prietenie şi cu iubire unii faţă de alţii: nici ungurii să nu treacă Dunărea să vie în contra lui Murad, nici turcii în contra ungurilor. Iancu însă n-a jurat, spunînd: „Eu ascult de domn, nu domnesc".

Murad II în contra lui Caraman.

2. Fiind atunci stare de pace din partea turcilor, de asemenea şi a ungurilor şi a sîrbilor, Murad face pregătiri în contra lui Caraman. Şi strîngînd toată armata din Tracia şi Tesalia, a trecut strîmtoarea şi ridicînd corturile la Brusa, pregătea şi armatele de răsărit. De asemenea trimite şi la feciorul lui mai mare, Aladin cu numele, să adune armata lui din Amasia şi să vină la Iconion; ceea ce a şi făcut. Căci atunci cînd despotul cu Iancu au venit asupra lui Murad, Caraman găsind şi dînsul prilej, a mers şi a luat oraşele care i

---

ralul comandant al armatelor; vz. XXX, 2: *marele domestic al armatei.* — *Izlati:* e satul bulgăresc Zlatiţa; această luptă de la Zlatiţa, în care turcii au fost învinşi de Iancu, din decembrie 1443, ne-o descrie mult mai pe larg L. Chalc., II, 81, 11—90,20. — *şi pe ai lui Dragulios:* adică ai lui Vlad Dracul, domnul Ţării Romîneşti; vz. XXX, 5. — *reginei.., regele Saxonilor... cincisprezece ani:* toate sînt inexacte; regina mamă era moartă, iar pe tronul Ungariei se găsea Vladislav în vîrstă de

μέχρι τῆς κώμεως τῆς καλουμένης Ἰζλατὴ κατὰ τὴν τῶν Βουλγάρων γλῶτταν, ὃ ἑρμηνεύεται Χρυσῆ, ἦν γὰρ τὸ χωρίον ἀναμέσον Σοφίας καὶ Φιλιππουπόλεως, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὄρη καὶ δρυμῶνες δύσβατοι ἕως ἐγγὺς Φιλίππου, ἐβούλοντο γὰρ περᾶσαι τὰ ὄρη, πλὴν διὰ πελεκυφόρων καὶ δενδροτόμων ἀνδρῶν ποιῆσαι πορείαν 218b πρῶτον, εἶτα εἰσελθεῖν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι περάσαντες τὰ δύσβατα καὶ ἐλθόντες ἄντικρυ τοῦ φωσάτου τῶν Οὔγγρων, δειλιάσαντες οὐ κατῆλθον ἐκ τοῦ ὄρους ἐν τῷ πεδίῳ. Οἱ Οὔγγροι δὲ καὶ μάλα θαρσαλέως ἀνέβησαν ἕως ἡμίσεος τοῦ ὄρους. Οἱ δὲ Τοῦρκοι τοξοβολοῦντες οὐκ ἐπαύοντο, πλὴν οὐδὲν ἤνυον. Τέλος ὁρῶντες τὰ δύο μέρη μηδὲν ἀρεϊκὸν πράττοντες διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ τόπου, ἐστράφησαν ὄπισθεν, ὅθεν ἦλθον, ὁ καθεῖς. Τότε ὁ Μουρὰτ ἐδειλίασεν βαλὼν κατὰ νοῦν, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ οὐκ εἶδεν δύναμιν Οὔγγρων διαβῆναι τὸν ποταμὸν καὶ νῦν ὁ δεσπότης τοῦτο ἐνήργησε· πέμπει ἀποκρισιάριον εἰς τὸν δεσπότην καὶ δίδωσι τὰς πόλεις ἁπάσας αὐτοῦ καὶ τὸ Σμέδροβον. Πέμπει οὖν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τυφλοὺς ὄντας καὶ τοῦ Δραγουλίου ὁμοίως καὶ ποιεῖ συνθήκας ἐνόρκους. Καὶ μηνύει ἐν Οὐγγρίᾳ τῇ ῥηγένῃ καὶ τῷ τοποτηρητῇ τῆς βασιλείας. Ἦν γὰρ πρωτοστράτωρ ὁ Ἰάγγος, ὁ δὲ τοποτηρητὴς τοῦ κράλη Οὐγγρίας ἦν ὁ ῥὴξ τῶν Σάξων· μετεκαλέσαντο γὰρ αὐτὸν καὶ ἐποίησαν ἐπίτροπον διὰ τὸ εἶναι νέον τὸν καθολικὸν κράλην· ἦν γὰρ τότε πεντεκαιδέκατον ἄγων ἔτος. Καὶ ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι ἐν Οὐγγρίᾳ, ἤγουν οἱ πρέσβεις, καὶ δίδουσιν ὅρκους τῷ ῥηγὶ Σάξων καὶ λαμβάνουσιν ὅρκους τοῦ εἶναι φίλοι καὶ ἠγαπημένοι· μήτε οἱ Οὔγγροι περάσωσι τὸν ποταμὸν τοῦ ἐλθεῖν κατὰ τοῦ Μουράτ, μήτε οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῶν Οὔγγρων. 219b Ὁ δὲ Ἰάγγος οὐκ ὤμοσεν, λέγων· „Ἐγὼ δεσπόζομαι, οὐ δεσπόζω.“ —

2. Τότε εἰρηνεύσαντες οἱ Τοῦρκοι, ὁμοίως καὶ Οὔγγροι καὶ Σέρβοι, αὐτὸς κατὰ τοῦ Καραμὰν ποιεῖται τὴν παρασκευήν. Καὶ συναθροίσας πᾶσαν τὴν τῆς Θράκης καὶ Θετταλίας δύναμιν καὶ διαβὰς τὸν πορθμόν, πήξας τὰς σκηνὰς ἐν τῇ Προύσῃ παρεσκεύαζε καὶ τὰ ἀνατολικὰ στρατεύματα. Ὁμοίως πέμπει καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν πρῶτον, Ἀλατήνην ὀνόματι, τοῦ συλλέξαι στρατὸν ἐκ τῆς Ἀμασείας καὶ ἐλθεῖν ἐν Ἰκονίῳ· ὃ καὶ πεποίηκεν. Ὁ γὰρ Καραμάν, ὅτε ὁ δεσπότης σὺν τῷ Ἰάγγῳ ἤλθασιν κατὰ τοῦ Μουράτ, εὑρὼν καὶ οὗτος χώ-

---

1 κώμεως P_1: κώμεος P || 2 ἀναμέσον P: ἀνὰ μέσον P_1 Bull || 13 τὸ *scripsi*, v. 261, 24 *et* 263, 26: τὸν P || 19 δίδουσιν *scripsi:* δίδωσιν P; || 20 λαμβάνουσιν Bull: λαμβάνωσιν P.

---

20 de ani, feciorul regelui polon Vladislav Iagello și nepot al fostului rege ungur Ludovic cel Mare. — *Turci... soli:* care încheie pacea de la Seghedin din iulie 1444.
2: Cp. cu L. Chalc., II, 90, 21—91, 10 și 98, 21—99, 9 și G. Sfranțes, I, 95, 6—9.

le cucerise Murad mai înainte; aceasta-i pricina războiului. Ridicîndu-se din Brusa, a venit la Cotiaion, de acolo în Salutaria și acolo pregătindu-se îndeajuns, vine asupra orașului Iconion. Caraman însă fugind cu armata, a intrat în hotarele dinspre Siria în munți întăriți din fire. Iar Murad jefuiește fără cruțare Iconion și luînd de acolo destul aur și argint, merge în orașul Laranda și, acolo făcînd larandinilor toate relele cele mai grozave, s-a întors jefuind și pustiind orice oraș și orice colț de țară a lui Caraman, făcînd stricăciune turcilor ce se țineau de el. Cînd a voit să iasă din pămîntul lui Caraman, l-a lăsat pe feciorul său să plece cu armata, de s-a întors la Amasia, el însă a coborît la Brusa și a trecut în Tracia, vara fiind pe sfîrșite acuma. Iar Caraman s-a întors din nou în locurile sale.

Moartea lui Aladin și abdicarea lui Murad II.

3. Dar la început de iarnă a venit un rob de-al feciorului său Aladin, anunțîndu-i moartea aceluia. Și Murad i-a făcut mare jelanie, căci era Aladin de optsprezece ani, frumos foarte și viteaz mare; după ce ceremoniile de jale au luat sfîrșit, a chemat pe toți comandanții și pașalele lui și a declarat sultan și conducător al tuturor supușilor săi pe cel de-al doilea fecior al lui, Mahomed sprevîrstnic încă fiind și băiețandru. El a trecut în răsărit și s-a stabilit la Brusa, ducînd viață de particular.

Lupta de la Varna, 1444 și revenirea lui Murad II.

4. Dar la început de primăvară au venit cercetași dinspre părțile Ungariei și vestesc noului sultan și celor ce purtau grijă pentru dînsul, Chalil, Sariția și Zagan, că pe malurile Istrului se adună mare mulțime de unguri și romîni. Iar Mahomed îi dă de știre tatălui său. Murad uimindu-se de călcarea jurămîntului, se gîndea ce s-o fi întîmplat oare. Și fiind vara la începutul ei acum, a chemat la el de pretutindeni armatele de răsărit, în preajma constelației caniculare. Și din Marea Egeică au apărut douăzeci și cinci de trireme și, venind în fața cetății Galipoli, opreau trecerea. Tot din triremele acelea o parte au plecat pînă în Bosfor, împiedicînd trecerea și pe acolo. Ungurii însă trecînd vadul Dunării, veneau fără frică; curățind drumul și luînd cetățile, au venit pînă la Varna. Murad însă negăsind calea deschisă, era îngrijorat, iar ai lui Mahomed erau la mare strîmtoare și descurajați. Atunci

---

3: *Aladin... moartea lui:* după Chalc., II, 121, 23 căzînd de pe cal la vînătoare.
4: Cp. cu L. Chalc., II, 95, 6—24 și 96, 20—110, 16 și G. Sfranțes, I, 95, 10—15 și 196, 1—198,4 și *G. Moravcsik,* Ἑλληνικὸν ποίημα περὶ τῆς μάχης τῆς Βάρνης Budapest, 1935, vers 334 urm. — *au apărut 25 de trireme:* vz. G. Sfranțes, 1050 A; după L. Chalc, II, 95, 6—24 la cererea bizantinilor. — *pînă în Bosfor:* am tradus μέχρι τοῦ Ἱεροῦ Στομίου, căci Duca desemnează cu τὸ Στόμιον τὸ Ἱερόν sau τὸ τοῦ Ἱεροῦ Στόμιον nu numai intrarea Bosforului în Marea Neagră, ci și alte puncte din Bosfor, ba chiar și Bosforul întreg; vz. XVIII, 2. —

ραν κατῆλθε καὶ ἔλαβε τὰς πόλεις αὐτοῦ, ἃς προλαβὼν εἷλεν ὁ Μοράτ· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς μάχης. Ἀπάρας δὲ ἐκ Προύσης ἦλθεν εἰς Κοτυάειον, ἐκεῖθεν ἐν Σαλουταρίᾳ κἀκεῖ ποιήσας παρασκευὴν ἱκανήν, ἔρχεται εἰς Ἰκόνιον. Ὁ δὲ Καραμὰν φυγὼν σὺν τῷ στρατεύματι εἰσῆλθεν ἐν τοῖς ὁρίοις τοῖς πρὸς Συρίαν ἐν ὄρεσιν ὀχυροῖς. Μουρὰτ δὲ τὸ Ἰκόνιον ἀφειδῶς κουρσεύσας καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἱκανὸν ἐκεῖθεν κομίσας, ἐν τῇ τῶν Λαρανδῶν ἔρχεται πόλει κἀκεῖ πάνδεινα κακὰ ἐργασάμενος τοῖς Λαρανδινοῖς, ἐστράφη λεηλατῶν καὶ κουρσεύων πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τοῦ Καραμάν, τὴν ζημίαν ποιῶν ὁμοίοις αὐτοῦ Τούρκοις. Βουλόμενος δὲ ἐξελθεῖν ἐκ τῆς γῆς τοῦ Καραμὰν ἀπέλυσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ σὺν τῷ στρατῷ· καὶ ἐστράφη εἰς Ἀμάσειαν, αὐτὸς δὲ κατελθὼν ἐν 220b τῇ Προύσῃ ἐπέρασεν εἰς Θρᾴκην θέρους ἤδη παρερχομένου. Ὁ δὲ Καραμὰν ἐστράφη πάλιν ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ τόποις.

3. Χειμῶνος δὲ ἄρξαντος ἦλθεν ἐξ Ἀμασείας εἷς τῶν δούλων τοῦ Ἀλατὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μηνύων τὸν αὐτοῦ θάνατον. Ὁ δὲ Μουρὰτ μέγα πένθος ποιήσας, ἦν γὰρ ὁ Ἀλατὴν ἄγων ἔτος ὀκτωκαιδέκατον, ὡραῖος πάνυ καὶ εὔτολμος, μετὰ δὲ τὸ πένθος καλέσας πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ σατράπας αὐτοῦ ἀπέδειξεν ἡγεμόνα καὶ ἀρχηγὸν τοῦ ὑπηκόου παντὸς τὸν δεύτερον υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μεχεμέτ, ἀφῆλιξ ἔτι καὶ παιδίον νέον ὑπάρχων. Αὐτὸς δὲ περάσας ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἰδιωτεύων ἐν Προύσῃ ἐκάθητο.

4. Ἔαρος δὲ ἀρξαμένου ἤλθασι κατάσκοποι ἐκ τῶν τῆς Οὐγγρίας μερῶν ἀπαγγέλλοντες τῷ νέῳ ἡγεμόνι καὶ τοῖς φροντίζουσιν αὐτῷ, Χαλίλ, Σαρητζία καὶ Ζάγανος, ὅτι ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Ἴστρου συνάγεται πλῆθος Οὔγγρων καὶ Βλάχων πολύ. Ὁ δὲ Μεχεμὲτ μηνύει τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μουρὰτ θαυμάσας ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν ὅρκων ἐλογίζετο, τί ἄρα μέλλει γενέσθαι. Θέρους οὖν ἀρχομένου ἐκάλει πρὸς αὐτὸν τὰς ἁπανταχοῦ δυνάμεις τῆς ἕω, πρὸς τὰς τοῦ κυνὸς ἐπιτολάς. Καὶ ἐξ Αἰγαίου Πελάγους ἀνεφάνησαν τριήρεις εἴκοσι πέντε καὶ ἐλθοῦσαι ἄντικρυ Καλλιουπόλεως ἐκώλυον τὸν πόρον. Ὁμοίως καὶ μέρος τῶν αὐτῶν τριήρεων ἔπλεεν μέχρι τοῦ Ἱεροῦ Στομίου κωλύουσαι τὰς ἐκεῖ πορείας. Οἱ δὲ Οὔγγροι περάσαντες τὸν πόρον τοῦ Δανούβεως ἤρχοντο ἀδεῶς· 221b καθαίροντες τὴν ὁδὸν καὶ λαμβάνοντες τὰ κάστρα ἤλθοσαν οὖν μέχρι Βάρνας. Ὁ δὲ Μουρὰτ μὴ εὑρίσκων πορείαν ἤσχαλλεν, οἱ δὲ τοῦ Μεχεμὲτ ἐν ἀπορίᾳ

---

2 κοτύαιον P || 26 παλάγους P || 30 κάστρα Bull: κάστροι P.

Murad luînd-o mai în sus, pe aproape de intrarea Bosforului în Marea Neagră, a găsit răgaz din partea triremelor și a trecut și el și cei ce erau cu dînsul. Oamenii lui Mahomed care țineau străjile, au aflat de trecerea lui Murad și într-o singură zi oștile s-au unit și în alte două zile au ajuns la Varna. A doua zi a început război înfricoșător și groaznic, de dimineață pînă la ora nouă din zi creștinii au tăiat fără cruțare pe turci. Pe la ora zece însă, regele saxonilor rămînînd singur cu mai mult sau mai puțin de cinci sute, își îndreaptă calul asupra lui Murad. Iancu îl oprea, dar el nu i-a dat ascultare. Apropiindu-se, calul îi este lovit din plin, iar călărețul răsturnat peste cap; și de îndată îi taie capul. Iancu însă a băgat de seamă ce s-a întîmplat, căci capul înfipt într-o suliță era purtat pe sus; și răcnete și strigăte: „Cine poate fugi, să fugă", și turcii au tăiat pe foarte mulți; la căderea serii, Iancu abia a scăpat și a trecut Dunărea, iar turcii s-au întors învingători și triumfători. Atunci plin de fericire Murad trece iarăși în partea cealaltă și sosește la Magnesia și acolo își ia reședința.

5. Dar creștinii încă tot n-au înțeles, că păcatele noastre sînt dușmanii care ne stau în cale și că răutățile noastre sînt pricinile tuturor relelor; și atunci soarta a ridicat din nou altă urgie asupra noastră. Căci Chalil fiind om practic în lucrările guvernării și dîndu-și seama că tînărul sultan nu va avea nici o izbîndă, îl aduce din nou pe Murad în palatul de la Adrianopole și e aclamat ca sultan. Iar fiul său, tînărul sultan Mahomed, este trimis de tatăl său să domnească la Magnesia.

Lupta de la Cosovo, 1448.

6. Aflînd Iancu despre aceasta, trece de cealaltă parte a Istrului pe alt drum și, trecînd prin toate trecătorile strîmte, vine spre Niș sau Cosovo. Și Murad era gata cu toată armata lui și, luptîndu-se de cu seară, dimineața fiind încă întuneric, Iancu se ridică cu o parte de ostași, ca și cum să facă din vreme pregătirile de luptă, și însuși a plecat fugind, căci a văzut armata turcului fiind mult superioară și ungurii cuprinși de teamă, umblînd cu gînduri de fugă. Atunci Murad, cînd se lumina de zi acuma, văzînd corturile ungurilor în dezordine și pe ei căutînd să fugă, se năpustește asupra lor și pe unii i-a dezarmat, iar pe alții i-a ucis. Alții au fugit; și s-a făcut o mare izbîndă a lui Murad și o înfrîngere a lui Iancu.

---

pînă la ora nouă din zi: adică pînă pe la orele trei după-amiază. — *Pe la ora zece:* e pe la ora patru după amiază. — *regele saxonilor:* cu această denumire cu totul nepotrivită Duca îl arată pe regele Ungariei Vladislav, care era fratele regelui polon Cazimir IV (1444—1492) și nu are nici o legătură cu Saxonia (Cp. 1: *regele saxonilor*). — *îi taie capul:* la 11 noiembrie 1444, ne spune G. Sfranțes, 1050 B (G. Sfranțes, I, 96. 1).

ὄντες ἀθύμουν. Τότε ἀναβὰς πρὸς τὸ τοῦ Ἱεροῦ Στόμιον ἐγγὺς καὶ εὑρὼν ἄδειαν ἀπὸ τῶν τριήρεων ἐπέρασε καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ τοῦ Μεχεμὲτ κρατῶντες βίγλας καὶ μαθόντες τὴν διάβασιν τοῦ Μουράτ, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἡνώθησαν καὶ δι' ἑτέρας δύο ἡμέρας ἔφθασαν ἐν τῇ Βάρνῃ. Καὶ τῇ ἐπιούσῃ συνάψαντες πόλεμον φοβερὸν καὶ φρικώδη, ἀπὸ πρωΐας ἕως ὥρας ἐννάτης κατέκοπτον ἀφειδῶς οἱ χριστιανοὶ τοὺς Τούρκους. Περὶ δὲ ὥραν δεκάτην, μείνας μόνος σὺν πεντακοσίοις ἢ πλέον ἢ ἔλαττον, στρέφει τὰς ἡνίας τοῦ ἵππου ὁ ῥὴξ Σάξων κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰάγγος ἐκώλυεν· αὐτὸς δὲ οὐκ ἐπείσθη. Καὶ προσεγγίσας, καιρίαν δέχεται ὁ ἵππος τὴν πληγὴν καὶ τὸν ἀναβάτην κύμβαχον ἐφαπλοῖ· καὶ καρατομοῦσιν αὐτὸν παρευθύ. Ὁ δὲ Ἰάγγος ἰσθεὶς τὸ γεγονός, ἦν γὰρ ἡ κεφαλὴ ἀπηωρημένη τῷ δόρει καὶ κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ καὶ „ὁ φεύγων φυγέτω", κατέκοψαν οὖν οἱ Τοῦρκοι πλείστους καὶ ἡ νὺξ κατέλαβε καὶ ὁ Ἰάγγος μόλις διασωθεὶς ἐπέρασε τὸν ποταμόν, οἱ δὲ Τοῦρκοι νικηταὶ τροπαιοῦχοι ἐπανέζευξαν. Τότε ὁ εὐτυχὴς Μουρὰτ πάλιν τὴν περαίαν περᾷ καὶ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ ἀφικνεῖται κἀκεῖ τὴν κατοίκησιν ἐμπορεύεται.

5. Ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ μήπω νοήσαντες, ὅτι αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν εἰσιν οἱ 222b
ἐμποδοῦντες ἡμᾶς καὶ αἱ κακίαι ἡμῶν εἰσιν οἱ τὰ κακὰ προξενοῦντες, πάλιν ἑτέραν ἀφίησιν καθ' ἡμῶν ὀργὴν ἡ τύχη. Ὁ γὰρ Χαλὶλ πρακτικὸς ὑπάρχων περὶ τὰ τῆς ἀρχῆς μεθοδεύματα καὶ ὅτι ὁ νέος οὐκ εὐτυχήσει ποτέ, ἄγεται πάλιν παρ' αὐτοῦ ὁ Μουρὰτ ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Ἀδριανοῦ καὶ εὐφημίζεται ὡς ἡγεμών. Ὁ δὲ νέος ἡγεμὼν Μεχέμετ ὁ υἱὸς αὐτοῦ στέλλεται παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀρχηγεῖν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ.

6. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Ἰάγγος περᾷ τὴν περαίαν τοῦ Ἴστρου ἐξ ἄλλης ὁδοῦ καὶ διαβὰς τὰ στενωπὰ πάντα ἔρχεται πρὸς τὸ Νῆσιν ἢ πρὸς τὴν Κόσοβαν. Καὶ ὁ Μουρὰτ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ ἕτοιμος καὶ δὴ πολεμήσαντες ἀφ' ἑσπέρας, πρωῒ σκοτίας οὔσης ἐγείρεται σὺν μερικοῖς στρατιώταις καὶ ὡς δῆθεν ἑτοιμάσων πρὸ ὥρας τὸν πόλεμον, αὐτὸς διέδρα· εἶδε γὰρ τὴν στρατιὰν τοῦ Τούρκου ὑπερέχουσαν ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοὺς Οὔγγρους δειλιῶντας καὶ εἰς φυγὴν μελετῶντας. Τότε ὁ Μουρὰτ ἡλίου ἤδη αὐγάζοντος ὁρῶν τὰς σκηνὰς τῶν Οὔγγρων διεσκεδασμένας καὶ εἰς φυγὴν βλέποντας, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ τοὺς μὲν ἐσκύλευσε, τοὺς δὲ κατέσφαξεν. Ἄλλοι ἔφυγον καὶ ἐγένετο μεγάλη νίκη ⟨τοῦ⟩ Μουρὰτ καὶ ἧττα τοῦ Ἰάγγου.

2—3 κρατόντες βύγλας P || 10 ἰσθὴς P : *fortasse scribendum* αἰσθεὶς || 32 τοῦ *addidi.*

---

5 : *Chalil... il aduce... pe Murad:* după L. Chalc., II, 122, 8—123, 6, însuşi Murad II căindu-se, a revenit printr-un şiretlic al lui Chalil; şi Mohamed II s-a şi răzbunat mai tîrziu asupra lui : vz. Critobul, I, 76, 2.

6 : Lupta de la Cosovo din 1448, o descrie pe larg şi cu amănunte L. Chalc., II, 124, 18—140, 21, arătînd şi participarea romînilor cu 8 000 de oameni în frunte cu domnul Ţării Romîneşti.

Expediția lui Murad II în Pelopones.

7. Și întorcîndu-se cu o mare biruință, a pornit cu războ asupra Peloponezului. Căci Constantin, fiind atunci despot al Lacedemoniei, cînd a văzut venirea regelui și triremele în Elespont, și-a închipuit că s-a isprăvit cu turcii. Și ieșind dincolo de Examilion, a cuprins Teba și localitățile de primprejur. Cînd însă Murad s-a întors cu o izbîndă atît de norocoasă, trimite sol și-și cere orașele. Constantin însă n-a vrut; și Murad pornind cu război și-a așezat tabăra la Examilion, căci Constantin îl construise înainte de patru ani; și fiind cu șaizeci de mii, Murad a intrat înăuntru. Și peste foarte puțin timp și Constantin și frate-său, Toma, care era despot al Ahaiei, au fost trădați de albanezi; dar ei băgînd de seamă vicleșugul, au scăpat cu fuga. Murad însă a străbătut pînă la Patras și Glarența nimicind totul pe acolo; și s-a întors și a dărîmat Examilion, lăsîndu-l ruină, și luînd mulțime de popor în robie, peste șaizeci de mii.

Moartea lui Ioan VIII Paleolog și proclamarea lui Constantin XII Paleolog, 1448.

XXXIII. Împăratul Ioan suferea greu de mulți ani de picioare și, după întoarcerea lui din Italia avînd multe supărări și necazuri, pe de o parte din cauza tulburărilor în biserică, pe de alta din cauza morții împărătesei, a căzut la boală și în puține zile s-a săvîrșit din viață, el care a fost cel din urmă împărat al romeilor. Și din Constantinopole au trimis, de l-au adus în capitală, pe Constantin; și acesta a trimis soli la Murad și, luîndu-l cu vorbe dulci și daruri, l-a împăcat, înlăturînd dintre ei toate pricinile de ceartă din trecut.

Căsătoria lui Mahomed II, 1450.

2. Murad dorind să facă nuntă feciorului său, i-a adus mireasă de la un sultan din cei ce se găseau înspre hotarele Armeniei, o fată de-a lui Turgatir, un conducător al turcomanilor ce erau așezați acolo, mai sus de Capadocieni. Și această înrudire n-a primit-o, ca și cum l-ar pune pe aceeași treaptă cu el, în ce privește puterea și averea,

7: Cp. cu L. Chalc., II, 113, 2—119, 21. — *a pornit cu război asupra Peloponezului:* această expediție a lui Murad II a avut loc în decembrie 1446 (vz. G. Sfranțes, 1051 B; G. Sfranțes, I, 200, 18—23), înainte deci încă de lupta de la Cosovo din 1448. — *sosirea regelui:* Vladislav în preajma luptei de la Varna. — *Examilion:* era zidul care închidea Istmul de la Corint și deci intrarea dinspre uscat în Morea. — *trădați de albanezi:* de albanezii din Peloponez.

XXXIII 1: *cel din urmă împărat:* vz. XIX, 9; a murit la 31 oct. 1448, ne spune G. Sfranțes, 1051, D (G. Sfranțes, I, 201, 14); cp. și L. Chalc., II, 140, 23. — *Constantin:* era socotit ca al XI-lea împărat bizantin cu acest nume. Dar B. Singowitz, Über das

7. Στραφεὶς δὲ μετὰ νίκης μεγάλης κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐστράτευσεν. Ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος δεσπότης ὢν τότε Λακεδαιμονίας καὶ ἰδὼν τὴν ἄφιξιν τοῦ ῥηγὸς καὶ τὰς τριήρεις ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἐμαντεύσατο παντελῆ ἀπώλειαν τῶν 223b Τούρκων. Καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἑξαμιλίου εἷλε Θήβας καὶ τὰ πέριξ χωρία. Στραφεὶς δὲ ὁ Μουρὰτ σὺν εὐτυχίᾳ πλείστῃ στέλλει ἀποκρισιάριον, ζητῶν τὰς πόλεις αὐτοῦ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος οὐκ ἤθελε. Καὶ στρατεύσας καὶ θεὶς χάρακα ἐν τῷ Ἑξαμιλίῳ, ἦν γὰρ πρὸ τεσσάρων χρόνων οἰκοδομήσας αὐτὸ ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, σὺν ἑξήκοντα χιλιάσιν ὢν ἐντὸς αὐτὸς εἰσῆλθε. Καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ καὶ αὐτὸς καὶ Θωμᾶς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, δεσπότης ὢν Ἀχαΐας, παρεδίδοντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν· πλὴν αὐτοὶ τὸν δόλον ἐννοήσαντες ἀπέδρασαν. Ὁ δὲ Μουρὰτ μέχρις Πατρῶν καὶ Γλαρέντζας δραμὼν καὶ ἀφανισμῷ παραδοὺς πάντα τὰ ἐκεῖ, ὑπανέστρεψε χαλάσας τὸ Ἑξαμίλιον, ἐρείπιον καταλιπὼν αὐτό, αἰχμαλωτεύσας πλῆθος λαοῦ, ἐπέκεινα χιλιάδες ἑξήκοντα.

XXXIII. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ποδαλγίᾳ πιεζόμενος ἐν πολλοῖς ἔτεσιν καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀπὸ Ἰταλίας ἐν πολλαῖς θλίψεσι καὶ δυσφορίαις ὤν, πῇ μὲν διὰ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ταραχήν, πῇ δὲ διὰ τὴν ἐκδημίαν τῆς δεσποίνης, κατέλαβεν αὐτὸν νόσος καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἐτελεύτησεν, ὕστατος βασιλεὺς χρηματίσας Ῥωμαίων. Τὸν δὲ Κωνσταντῖνον πέμψαντες οἱ τῆς Κωνσταντίνου ἤγαγον αὐτὸν ἐν τῇ πόλει· καὶ πρέσβεις στείλας εἰς τὸν Μουρὰτ καὶ δεξιώσας αὐτὸν σὺν δώροις καὶ μειλιχίοις λόγοις, εἰρήνευσεν αὐτόν, ἄρας ἐκ μέσου πάντα παρεληλυθότα σκάνδαλα. 224b

2. Βουληθεὶς δὲ γάμους ποιῆσαι τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἠγάγετο νύμφην ἐκ τῶν ἡγεμόνων πρὸς τὰ τῆς Ἀρμενίας ὅρια κειμένων, θυγατέρα τοῦ Τουργατήρ, ἀνδρὸς ἀρχηγοῦ τῶν ἐκεῖσε παρακειμένων Τουρκομάνων, ὑπεράνω Καππαδόκων. Τὴν δὲ συγγένειαν ταύτην οὐ κατεδέξατο ὡς ἐν δυνάμει καὶ πλούτῳ ἰσοτερίζων

---

14 Ὁ *add.* Bull: *om.* P || 17 αὐτὸν Bull: αὐτὸ P.

---

byzantinische Kaisertum nach dem vierten Kreuzzuge (1204—1205), „Byzantinische Zeitschrift“ 45 (1952) p. 345—355 a dovedit că a mai fost încă un împărat Constantin XI Lascaris 1204—1205, aşa că ultimul împărat bizantin a fost Constantin XII Paleolog 1448—1453.

ci pentru că locuind la mijloc între turcoperşi şi Caraman, zisul Turgatir avea totdeauna să lupte ca aliat al feciorului său care domnea la Amasia şi să lovească şi în Caraman care năvălea din jos, şi în Caraiusuf, din sus, şi fiind la mijloc înrudirea, avea să aibă de la el sprijin şi ajutor la orice întîmplare. De aceea a şi trimis pe unul din vizirii lui, anume Sariţia şi a adus-o din casa tatălui ei cu cinste şi mărire cît mai multă, în timp ce ea aducea cu dînsa multe odoare şi zestre de mult preţ. Cînd socrul ei Murad a aflat că se apropie de vadul de la Galipoli, a trimis de la Adrianopole paşale şi oaste frumos echipată; şi ieşindu-i întru întîmpinare, au condus-o în palatele sultanului de la Adrianopole. Şi sultanul primind-o cu bucurie foarte mare pe mireasă, a început să serbeze nunta; şi a chemat pe toţi conducătorii şi domnii de sub mîna lui atît turci cît şi creştini, şi cu toţii au alergat cu multe daruri să ia parte la serbările nunţii. Şi începînd-o din luna septembrie şi împlinind luna decembrie, s-a sfîrşit şi nunta. Şi pe oamenii tatălui ei ce au venit împreună cu ea, omenindu-i din belşug şi răsplătindu-i cu mult bine de tot felul, i-a trimis acasă; pe feciorul său însă, pe tînărul însurăţel cu soţia, l-a lăsat să se ducă să domnească în Asia Mică şi Lidia.

Moartea lui Murad II, 1451. 3. Dar ajungînd la Magnesia pe la mijlocul lui ianuarie acum, după ce luna asta a trecut şi fiind cinci februarie, s-a oprit în faţa lui unul din curierii cei repezi ca un vultur într-aripat de iute şi i-a dat în mînă o scrisoare bine pecetluită. Deschizînd şi citind-o, a aflat de moartea tatălui său. Scrisoarea era trimisă de viziri, de Chalil şi de ceilalţi. Îi arătau moartea tatălui lui şi el citind-o, să nu întîrzie cu venirea, ci, dacă se poate, să încalece un Pegas, cal înaripat, şi să vină în Tracia, înainte de ce a ajuns vestea despre moartea sultanului pe la popoarele de primprejur. Aceasta a şi făcut-o. În aceeaşi oră a încălecat pe unul din caii de cursă arăbeşti şi către paşalele lui n-a spus decît: „Cine ţine la mine, să mă urmeze!“ — Şi el călărea repede, avînd înaintea sa, toţi pe jos, ieniceri de-ai săi, arcaşi buni de amîndouă mîinile şi repezi la picior, uriaşi adevăraţi, iar în urma sa, călăreţi cu iatagane şi suliţe în mîini. Şi în două zile de la Magnesia a trecut strîmtoarea şi a ajuns în Chersones; şi aşteptînd la Galipoli alte două zile, ca să i se adune însoţitorii, a trimis la Adrianopole pe unul din curierii cei repezi şi şi-a anunţat sosirea în Chersones.

2: *turcoperşi:* vz. XV, 5. — *Caraman:* vz. XXIX, 9. — *Caraiusuf:* era mort acum din 1420; vz. G. Moravcsik, II, 136 s.v. Καρὰ Ἰουσούφ. Duca numeşte aici pe urmaş tot cu numele înaintaşului; vz. II, 3: *Carmian.* — τὴν τυχοῦσαν ἀρωγὴν s-ar putea traduce şi cu „un mic sprijin“, ceea ce însă e mai puţin potrivit ca „un sprijin întîmplător *la orice întîmplare*“.—φέρουσα θησαυρούς· Bullialdus îndreaptă în

αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι ἐν μέσῳ τῶν Τουρκοπερσῶν καὶ τοῦ Καραμὰν οἰκῶν ὁ ῥηθεὶς Τουργατὴρ εἶχε πάντοτε συμμαχεῖν τῷ ἐν τῇ Ἀμασείᾳ ἡγεμονεύοντι υἱῷ τοῦ Μωρὰτ καὶ προσκρούειν καὶ τῷ Καραμὰν κάτωθεν ὁρμῶντι καὶ τῷ Καραιουσοὺφ ἄνωθεν καὶ μεσιτευούσης τῆς συγγενείας κεκτῆσθαι παρ' αὐτοῦ τὴν τυχοῦσαν ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν. Ὅθεν καὶ στείλας ἕνα τῶν αὐτοῦ βεζιρήδων, τὸν λεγόμενον Σαρητζίαν, ἤγαγεν αὐτὴν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης καὶ δόξης, φέρουσα θησαυροὺς πολλοὺς καὶ φέρνην πολυτάλαντον. Ὁ δὲ Μωρὰτ καὶ πενθερὸς αὐτῆς μαθὼν ἐγγίζουσαν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Καλλιουπόλεως, ἔπεμψε μεγιστᾶνας ἀπ' Ἀδριανοῦ καὶ στρατὸν εὔζωνον· καὶ ὑπαντὴν ποιήσαντες ἤγαγον εἰς τοὺς οἴκους τοῦ ἡγεμόνος ἐν Ἀδριανουπόλει. Ὁ δ' ἡγεμὼν μετὰ πλείστης χαρᾶς ἀποδεξάμενος τὴν νύμφην ἤρξατο τελεῖν τοὺς γάμους· καὶ καλέσας πάντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἀρχηγοὺς καὶ ἡγεμόνας οὕτω Τούρκους καθὰ χριστιανούς, ἅπαντες ἔθεον σὺν δώροις πολλοῖς ἑορτάσοντες τὰ γαμήλια. Ἀρξάμενοι ἀπὸ μηνὸς Σεπτεβρίου καὶ τελειώσαντες τὸν μῆνα Δεκέβριον, ἐτετελείωτο καὶ ὁ γάμος. Τοὺς σὺν αὐτῇ οὖν ἐλθόντας οἰκείους τοῦ πατρὸς αὐτῆς δαψιλῶς φιλο- 225b
φρονήσας καὶ παντοίαν εὐεργεσίαν ἀμείψας εἰς τὰ ἴδια ἔπεμψε, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ τὸν νεόνυμφον ἅμα τῇ γυναικὶ ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ, τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Λυδίᾳ, ἀπέλυσεν.

3. Ἐλθὼν δὲ εἰς Μαγνησίαν τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἤδη μεσαζομένου καὶ παρελθόντος τούτου, ἄγων ὁ Φεβρουάριος πέμπτην, εἷς τῶν ταχυδρόμων ὡς ὠκύπτερός τις ἀετὸς ἐπέστη διδοὺς αὐτῷ γραφὴν εἰς χεῖρας ἀσφαλῶς κατεσφραγισμένην. Ἀνοίξας οὖν αὐτὴν καὶ ἀναγνοὺς ἔγνω τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἡ δὲ γραφὴ ἦν σταλεῖσα παρὰ τῶν βεζιρήδων, τοῦ τε Χαλὶλ καὶ τῶν ἑτέρων. Ἐδήλουν τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ τοῦ ἀναγινώσκοντος μὴ βραδῦναι, ἀλλ' εἰ δυνατόν, ἐπιβῆναι Πηγάσῳ ἵππῳ πτεροέντι καὶ ἀφικέσθαι ἐν Θρᾴκῃ πρὸ τοῦ ἀκουσθῆναι εἰς τὰ πέριξ ἔθνη ἡ ἀγγελία τῆς τελευτῆς τοῦ ἡγεμόνος. Ὃ καὶ πεποίηκεν. Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιβὰς ἑνὶ τῶν δρομαίων Ἀραβικῶν ἵππων οὐκ εἶπεν ἄλλο τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ πλήν· „Ὁ ἀγαπῶν με ἀκολουθείτω μοι·" — Αὐτὸς δὲ ταχέως ᾤχετο ἔχων ἔμπροσθεν τοὺς οἰκείους δούλους τοξότας καὶ ὠκυδρόμους ἀμφοτεροδεξίους, εἰπεῖν γίγαντας πάντας πεζούς, τοὺς δὲ ξιφηφόρους καὶ ἀκοντιστὰς ἱππέας ὄπισθεν. Καὶ δὴ ἐν ἡμέραις δυσὶν ἀπὸ Μαγνησίαν διαβὰς τὸν πορθμὸν ἐν Χεῤῥονήσῳ κατέστη· καὶ ἀναμείνας ἐν Καλλιουπόλει ἄλλας δύο ἡμέρας τοῦ συναθροισθῆναι τοὺς ἀκολουθήσαντας, ἕνα τῶν ταχυδρόμων πέμψας ἐν Ἀδριανοῦ ἐμήνυσε τὴν αὐτοῦ ἐν Χεῤῥονήσῳ διά- 226b
βασιν.

---

1 Τουρκοπέρσων P || 5 *et* 23 βεζύριδων P || 9 Ἀνδριανοῦ P || 10 Ἀνδριανουπόλει P || 24 Ἐδήλουν *scripsi:* Ἐδήλου οὖν P.

φέρουσαν dar poate rămînea neschimbat ca nominativ absolut, obişnuit la Duca ; vz. Indice gramatical.

Urcarea pe tron a lui Mahomed II.

4. Şi s-au făcut dese vestiri şi s-a dat de ştire în toate părţile, că sultanul e la Galipoli, ca nu cumva poporul de rînd să se dedea la neorînduieli şi să se revolte, căci avea obiceiul, la schimbări de sultani, să facă rebeliune; de aceea de multe ori ascund moartea şi spun poporului că sultanul e bolnav, şi aceasta o fac, cînd cel ce are să fie urmaş, nu se găseşte în locul în care e mortul. După aceea a pornit din Galipoli şi multe cete mari veneau de i se închinau. Cînd însă a ajuns aproape de cîmpia de la Adrianopole, toată curtea domnească a ieşit întru întîmpinarea lui, şi viziri şi paşale şi guvernatori şi căpitanii şi preoţii mari şi dascălii religiei lor necurate şi cei ce se îndeletniceau cu ştiinţele, cu artele şi meseriile şi o parte mare din poporul de jos. După ce mulţimea aşezată în rînd a mers de-a dreptul în calea sultanului pînă la o milă de el, au descălecat cu toţii şi au continuat drumul pe jos spre sultan; sultanul însă şi cei ce veneau după el, stăteau călare. Mergînd aşa pînă la jumătate de milă cufundaţi în tăcere adîncă pe buze, cînd s-au strîns mai aproape, au izbucnit în jale mare cu multă vărsare de lacrimi. Atunci şi sultanul şi cu cei de sub el descălecînd, au făcut şi ei la fel, umplînd văzduhul de strigăt şi plînset. Şi era de văzut în ziua aceea mare jale şi tînguire de amîndouă părţile. Şi venind la un loc şi apropiindu-se unii de alţii, marii dregători s-au închinat sultanului, sărutîndu-i mîna. Şi apoi încălecînd, au intrat în oraş pînă la poarta palatului şi, sultanul intrînd înăuntru, fiecare s-a dus la casa lui.

5. A doua zi, făcîndu-se primire mare ca de obicei, ba mai mult, ca la o urcare pe tron încă nouă a unui sultan venit de curînd la domnie, el a stat pe tronul părintesc; — precum nu era să fie a bună, dar pentru păcatele noastre dumnezeu a îngăduit-o; — şi din faţa lui stăteau departe toate paşalele şi vizirii tatălui său, şi Chalil-paşa şi Isac-paşa; vizirii lui însă, Siachin eunucul şi Ibraim, erau aproape lîngă el ca de obicei. Atunci sultanul Mahomed l-a întrebat pe marele lui vizir Siachin: „Ce e, că vizirii tatălui meu stau departe? Chiamă-i şi spune-i lui Chalil să stea la locul lui. Isac însă şi cu ceilalţi mari dregători ai răsăritului să meargă la Brusa, ca să înmormînteze trupul tatălui meu; şi să aibă în grija lui şi ţinuturile din răsărit!“ — Cînd au auzit ei acestea, de îndată au alergat şi după obicei i-au sărutat mîna. Şi Chalil a rămas mare vizir, iar Isac luînd leşul sultanului şi cu foarte mulţi mari dregători şi cu multă gătire a mers la Brusa şi l-au înmormîntat în mausoleul ce şi l-a construit însuşi; şi la îngropăciune a golit multe pungi de bani în miinile săracilor.

4: *pînă la o milă:* vz. XXX, 7: *o milă.* — *pe buze:* pe care stăteau s-o rupă.

4. Καὶ διαλαλιᾶς συχνῆς γενομένης καὶ φήμης ἁπανταχοῦ, ὡς ὁ ἡγεμὼν ἐν Καλλιουπόλει, ἵνα μὴ ὁ συρφετώδης ὄχλος ἀτακτήσας ἀφηνιάσῃ, ἔθος γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐν ταῖς ἀλλαγαῖξ τῶν ἡγεμόνων ἐνεργεῖν στάσιν, — διὰ τοῦτο καὶ τὴν τελευτὴν πολλάκις κρύπτοντες λέγουσι τῷ λαῷ, ὡς ὁ ἡγεμὼν ἀσθενεῖ, καὶ τοῦτο ποιοῦσιν, ὅτι ὁ μέλλων διαδέξασθαι οὐχ εὑρίσκεται, ἐν ᾧ τόπῳ ὁ τελευτῶν ὑπάρχει, — μετὰ ταῦτα ἀπάρας ἀπὸ Καλλιουπόλεως, συνέῤῥεον πλήθη πολλὰ προσκυνοῦντες αὐτῷ. Ἐλθόντος δὲ πλησίον τοῦ κάμπου ἐξῆλθεν ἅπασα ἡ τάξις τῆς ἡγεμονίας, οἵ τε βεζίρηδες καὶ σατράπαι καὶ ἔπαρχοι καὶ δήμαρχοι καὶ οἱ τῆς μιαρᾶς αὐτῶν θρησκείας μύσται καὶ διδάσκαλοι, καὶ οἱ ἐν ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀσχολούμενοι καὶ μέρος πολὺ τοῦ συρφετώδους λαοῦ εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπαντήν. Ἐλθόντος οὖν τοῦ ὄχλου κατὰ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος ὡς μίλιον ἓν στοιχηδὸν καὶ ἀποβάντες τῶν ἵππων πάντες πεζοὶ τὴν πορείαν πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἐβάδιζον· ὁ δὲ ἡγεμὼν καὶ οἱ μετ᾽ αὐτὸν ἵσταντο ἐποχούμενοι. Ἐλθόντων οὖν ἄχρι ἡμίσεος μιλίου, ἄκρας σιωπῆς ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν οὔσης, ἀθρόον στάντες κοπετὸν μέγα μετὰ δακρύων ἀνήγειραν. Τότε καὶ αὐτὸς ἀποβὰς τοῦ ἵππου σὺν τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια ἔπραττον, βοῆς σὺν κλαυθμῷ τὸν ἀέρα πληροῦντες. Καὶ ἦν ἰδεῖν μέγα πένθος καὶ κοπετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Συνελθόντες οὖν καὶ προσεγγίσαντες ἀλλήλοις, προσεκύνησαν οἱ μεγιστᾶνες 227b τῷ ἀρχηγῷ ἀσπασάμενοι τὴν αὐτοῦ χεῖρα. Καὶ ἐπιβάντες τῶν ἵππων εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει ἄχρι τῆς πύλης τοῦ παλατίου καί, ὁ ἡγεμὼν εἰσελθών, ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια ἀνεχώρησε.

5. Τῇ δὲ ἐπαύριον παραστάσεως γενομένης μεγάλης κατὰ τὸ ἔθος καὶ πλέον τι, ὡς τοῦ ἡγεμόνος ἔτι ὄντος νέου καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ νεωστὶ εἰσελθόντος, ἐν τῇ καθέδρᾳ τῇ πατρικῇ καθεσθείς, ὡς οὐκ ὄφελον, πλὴν παραχωρήσει Θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἵσταντο ἐξ ἐναντίας πάντες οἱ σατράπαι ἀπὸ μακρόθεν καὶ οἱ βεζίρηδες τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅ τε Χαλίλ-πασιας καὶ ὁ Ἰσάκ-πασιας· οἱ δὲ τούτου βεζίρηδες, Σιαχὴν ὁ εὐνοῦχος καὶ Ἰπραήμ, ἦσαν προσεγγίζοντες αὐτῷ κατὰ τὴν συνήθειαν. Τότε ὁ ἡγεμὼν Μεχέμετ ἠρώτησε τὸν Σιαχήν, τὸν αὐτοῦ μεσάζοντα· „Τί ὅτι ἀπὸ μακρόθεν ἵστανται οἱ μεσάζοντες τοῦ ἐμοῦ πατρός; Κάλεσον αὐτοὺς καὶ εἰπὲ τῷ Χαλὶλ ἑστάναι ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰσὰκ ἀπελθέτω ἐν Προύσῃ σὺν τοῖς λοιποῖς τῆς ἑῴας ἄρχουσι, ταφῇ δοῦναι τὸ σῶμα τοῦ ἐμοῦ πατρός· ἐχέτω δὲ καὶ τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων τὴν φροντίδα.“ — Ἀκούσαντες οὖν ταῦτα, παρευθὺ δραμόντες, κατὰ τὸ σύνηθες ἠσπάσαντο τὴν αὐτοῦ χεῖρα. Καὶ ὁ μὲν Χαλὶλ ἔμεινε μεσάζων, ὁ δὲ Ἰσὰκ λαβὼν τὸ πτῶμα τοῦ ἡγεμόνος σὺν πλείστοις ἄρχουσι καὶ οἰκονομίᾳ πολλῇ, εἰς Προῦσαν ἀπῆλθε καὶ ἔθαψεν αὐτὸ ἐν τῷ παρ᾽ αὐτοῦ δομηθέντι βωμῷ, πλεῖστα νομίσματα κενώσας ἐν χερσὶ πενήτων ἐν τῇ κηδείᾳ.

8, 26 *et* 27 βεξύριδες P || 15 μέγα P: *sed vide p.* 171 v. 18 μέγαν P || 16 βοῆς Bek: βοὰς P | 26 χαλήλπασιας P || 29 μοῦ P: ἐμοῦ *scripsi:* μου Bull || 36 πλεῖστα Bull: πλεῖτα P.

Caracterizarea lui Murad II. 6. Și moartea lui Murad n-a fost încercată de boli și dureri grele, ci a fost chiar mai ușoară și mai ferită de suferințe și boale decît a tatălui său, cred că, pentru că dumnezeu l-a judecat după bunătatea omului față de obște și după purtarea lui foarte îndurătoare față de cei săraci, și nu numai între cei de un neam cu el și de legea cea rea a lui, ci și cu creștinii; tratatele ce le-a încheiat cu jurămînt, le-a respectat pînă la capăt neatinse și netulburate. Dacă și unii dintre creștini au stricat pacea și și-au călcat jurămîntul și n-au rămas ascunși ochiului de care nimic nu poate fi ascuns, al lui dumnezeu, și pe drept și-au luat pedeapsa și răsplata de la Murad ca răzbunător, totuși niciodată n-a întins pentru mult timp coarda mîniei lui, ci barbarul, îndată după biruință n-a continuat urmărirea, nici n-a însetoșat să nimicească pînă la capăt un popor cît de mic; și de îndată ce cei înfrînți s-au răzgîndit să-i trimită soli de pace, și el îi primea cu plăcere și pe soli îi lăsa să plece cu pace, pentru că ura lupta și iubea pacea. De aceea și părintele păcii l-a răsplătit pe barbar cu o moarte bună în pace și nu de sabie.

7. A bolit numai patru zile de toate. Căci ieșind din palat cu cîțiva tineri ostași, a trecut în insula pe care o formează pe o întindere mare rîurile ce se desfac lîngă oraș; și fiind pămîntul gras, acolo e pășune, și hrană bună pentru vite și cresc în acea insulă herghelii de iepe și catîri și cai mîndri pentru sultan; și avea acolo cele mai felurite clădiri de odihnă și plăcere după anotimpuri și orice alt lucru bun pentru un trai în desfătare! Voia să petreacă acolo mai multe zile, retras cu puțini din cei mai de aproape ai lui, ca să se liniștească și să se odihnească de grijile și ostenelile ce le-a avut cu nunta ce trecuse. Trecînd deci acolo, a stat o singură zi și petrecînd în desfătare, nu ca de obicei, a doua zi a poruncit să fie dus la palat spunînd că-și simte capul foarte greu și tot trupul amorțit. Stînd în pat și bolind trei zile, a avut un acces de dambla și a murit la două februarie anul 6958.

Visul lui Murad II. 8. Se spune că, după nuntă și înainte de a trece în insulă, într-una din nopți a avut un vis ca acesta: i se părea că un om groaznic stătea în fața lui. Și în timp ce era stăpînit de frică, omul ce i s-a arătat, l-a apucat de mînă. Sultanul purta pe degetul policar de la mîna dreaptă un inel de aur. Și omul i-a scos inelul de pe degetul cel

---

6: Cam tot așa îl caracterizează pe Murad II și L. Chalc., II, 142, 4—10. — *Dacă și unii dintre creștini ș.a.m.d.:* se vede că Duca se gîndește la călcarea păcii de la Seghedin, care a dus apoi la lupta nenorocită de la Varna.

7: *la 2 februarie 6958:* adică 1450. După G. Sfranțes, 1053 A (G. Sfranțes, 210, 19), Murad II a murit în februarie 6959 și după Critobul, I, 4, 1 tot 6959, adică

6. Ὁ θάνατος οὖν τοῦ Μωρὰτ οὐκ ἦν πολυνοσωδέστατος οὔτ' ἀχθηφόρος, 228b ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀτιμωρητότερος καὶ παθῶν καὶ νόσων ἐλευθερώτερος, οἶμαι Θεοῦ κρίνοντος κατὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸ κοινὸν εὔνοιαν καὶ τὴν συμπαθεστάτην πρὸς τοὺς πένητας διάθεσιν, οὐ μόνον γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῦ κατὰ γένος καὶ κατ' ἀσέβειαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χριστιανοῖς· ἃς ἐνόρκους συνθήκας ἔπραττεν, ταύτας εἰς τέλος ἀσινεῖς καὶ ἀθολώτους ἐφύλαττεν. Εἰ γὰρ καὶ παρασπονδὰς τῶν χριστιανῶν τινες καὶ παραβάσεις τῶν ὅρκων μεταχειρισθέντες τὸν ἀλάθητον τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸν οὐκ ἔλαθον καὶ τὴν δίκην δικαίως τιμωρηθέντες παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐκδικητοῦ, οὐκ εἰς μακρὰν τὰ τῆς μήνης ἐξετείνοντο πλέθρα, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην οὐ κατεδίωκεν ὁ βάρβαρος, οὐκ εἰς τέλος τὸν ἀφανισμὸν ἐδίψα τοῦ τυχόντος ἔθνους· ἀλλ' ἅμα οἱ ἡττηθέντες πρεσβεύσειν τὰ τῆς εἰρήνης ἐσκέψαντο, καὶ αὐτὸς προθύμως ἐδέχετο καὶ τοὺς πρέσβεις μετ' εἰρήνης ἀπέλυε, μισῶν τὰς μάχας, ἀγαπῶν τὴν εἰρήνην. Καὶ ὁ πατὴρ τῆς εἰρήνης ἀντεμέτρησε τὴν τελευτὴν τοῦ βαρβάρου ἐν εἰρήνῃ καὶ οὐκ ἐν μαχαίρᾳ.

7. Ἦσαν δὲ αἱ τῆς νόσου πᾶσαι ἡμέραι τέσσαρες. Ἐξελθὼν γὰρ ἐκ τοῦ παλατίου σὺν ὀλίγοις νεανίσκοις ἐδιέβη τὴν νῆσον, ἣν οἱ ποταμοὶ διαῤῥαγέντες πλησίον τῆς πόλεως αὐτὴν εἰς εὐρυχωρίαν κατέστησαν· καὶ λιπαρᾶς οὔσης τῆς γῆς βοσκήματα καὶ τροφαὶ τῶν ἀλόγων ζῴων χλοεραὶ φύονται, ἀγελάζονται γὰρ ἐν αὐτῇ φορβάδαι καὶ ἡμίονοι καὶ τῶν ἵππων οἱ ἀγέρωχοι τοῦ ἡγεμόνος· οἰκοδομάς 229b τε διαφορωτάτας εἰς θάλψιν τε καὶ τέρψιν κατὰ καιροὺς καὶ πᾶν ἄλλο χρήσιμον εἰς ἀπόλαυσιν. Ἐβούλετο δὲ διατρῖψαι ἡμέρας ἱκανὰς ἐκεῖ ἰδιάζων σὺν ὀλίγοις οἰκειοτάτοις πρὸς ἀναψυχὴν καὶ ἀνακωχὴν τῶν φροντίδων καὶ κόπων τοῦ παρελθόντος γάμου. Διαβὰς οὖν καὶ ποιήσας ἡμέραν μίαν καὶ τρυφήσας, οὐχ ὡς σύνηθες, τῇ ἐπιούσῃ ἐκέλευσεν ἄγεσθαι εἰς τὸ παλάτιον εἰπών, ὡς κεφαλὴν καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα καταβαρὲς καὶ ναρκῶδες περίεστι. Κατακλιθεὶς οὖν καὶ τρεῖς ἡμέρας νοσήσας, ἐπιληψήσας ἀπέθανεν δευτέρᾳ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ ὀγδόου ἔτους.

8. Λέγεται δέ, ὅτι μετὰ τοὺς γάμους καὶ πρὸ τοῦ διαβῆναι τὴν νῆσον, μιᾷ τῶν νυκτῶν ἰδεῖν ὅραμα τοιοῦτον· ἕνα φοβερὸν ἄνδρα ἑστάναι ἐνώπιον αὐτοῦ. Τὸν δὲ συσταλέντα τῷ φόβῳ ἐκράτησεν αὐτὸν τῆς χειρὸς ὁ φανεὶς ἀνήρ. Ἐφόρει δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ σφενδόνην χρυσῆν εἰς τὸν ἀντίχειρα δάκτυλον. Ἐκβαλὼν οὖν ὁ φανεὶς τὴν σφενδόνην ἀπὸ τοῦ μεγάλου δακτύλου τοῦ ἡγε-

---

9 μήνης Bull: μύνης P || 11—12 πρεσβεύσειν τὰ *scripsi*: πρεσβεύσον τὰ P: πρεσβεῦσον τὰ Bull: πρεσβεῦσιν τὰ Bek || 23 ἡμέραν P_1 Bull: ἡμερα P || 31 σφενδόνην Bull: σφενδόνα P.

1451. Bullialdus, Duca, ed. Bonn, p. 607, crede că în textul lui Duca e o greşeală de copist, ceea ce e foarte probabil. L. Chalc., II, 142, 1 spune că a murit beat de vin.

mare şi i l-a virît pe degetul arătător după policar, apoi scoţîndu-l de pe degetul arătător, l-a potrivit pe degetul mijlocaş, după aceasta pe degetul de după cel mijlocaş şi apoi iarăşi pe cel din urmă, pe cel mic. După aceea scoţînd inelul, i l-a luat şi a dispărut. Şi sultanul trezindu-se din somn, şi-a chemat tîlcuitorii şi le-a spus visul. Şi ei au spus că inelul înseamnă domnia, iar degetele, cel dintîi e el, iar celelalte cei ce vor domni după el, coborîtori din el. Alţii însă în taină şi pe şoptite au spus că degetul cel mare e ultimul său an din viaţă şi luarea inelului se referă la domnie, iar scoaterea şi punerea inelului pe celelalte patru degete înseamnă numărul de ani ai domniei celuia ce are să domnească după el şi atunci se va sfîrşi cu uzurparea domniei.

Ci să reluăm din nou firul istoriei şi să vedem cîtă pierzare a făcut în zilele lui această fiară însetată de sînge şi pe cîţi i-a făcut să dispară pînă la capăt.

Mahomed II ia în seamă domnia.

9. După ce a trimis trupul tatălui său la Brusa să fie înmormîntat, însuşi a început să cerceteze visteriile şi tezaurele părinteşti; şi a găsit comori nenumărate în argintărie, vase de aur, pietre scumpe şi galbeni sume mari şi le-a sigilat cu sigiliul lui personal şi le-a pus înapoi în visterie.

10. După aceea a descoperit un copil de parte bărbătească al tatălui său, ca de opt luni, născut din fata sultanului de la Sinope Spentiar, soţie legiuită, căci Mahomed se născuse dintr-o roabă ; şi fiind mama copilului şi maştera lui în ziua aceea la palat, ca să-i prezinte condoleanţe tiranului, el a trimis pe unul din dregători, fecior al lui Evrenez, cu numele Ali, mare portar fiind în timpul de atunci, la locuinţa numitei şi a sugrumat copilul. A doua zi, l-a dat morţii şi pe însuşi Ali, iar pe mama copilului, fără voia ei, a dat-o de soţie lui Isac, robul tatălui său.

11. Şi pe cealaltă maşteră a lui, pe fata despotului Gheorghe al Serbiei, care era bună creştină, voia să o dea şi pe ea altui rob la întîmplare, ci s-a temut, ca nu cumva tatăl ei să ridice la luptă în contra lui pe unguri, nefiindu-i domnia încă bine consolidată, ci uşor expusă vre-

---

8: τυραννίς *uzurparea domniei*: din punct de vedere bizantin, domnia turcilor era o uzurpare; şi e interesant că această concepţie o întîlnim şi la Duca, un istoric bizantin de sub o stăpînire latină; dar şi aceasta era considerată numai ca o delegaţie din partea împăratului bizantin. Cp. VI, 4 şi XIII, 5.

9: *să cerceteze visteriile*: cp. Critobul, I, 5, 6: „După aceea a inspectat visteriile tatălui său şi îndeosebi a cercetat mult pe administratorii acestora" Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς θησαυροὺς ἀνηρεύνα τοὺς πατρικοὺς ἀνακρίνων ὅτι μάλιστα τοὺς τούτων ταμίας.

μόνος ἔβαλεν αὐτὴν ἐν τῷ λιχανῷ τῷ μετὰ τὸν ἀντίχειρα, εἶτα ἐξορμαθίσας αὐτὴν ἐκ τοῦ δακτύλου τοῦ λιχανοῦ ἥρμοσεν αὐτὴν εἰς τὸν μεσαίτατον δάκτυλον, μετὰ δὲ τοῦτον εἰς τὸν μετὰ τὸν μεσαίτατον καὶ αὖθις εἰς τὸν ὕστατον τὸν μικρόν. Μετὰ ταῦτα ἐκβαλὼν τὴν σφενδόνην ὁ φανεὶς καὶ λαβὼν ἀφανὴς γέγονε. Καὶ ὁ ἡγεμὼν ἔξυπνος γενόμενος προσεκαλέσατο τοὺς αὐτοῦ μάντεις, εἰρηκὼς τὸ ὁραθέν. Αὐτοὶ δὲ τὴν μὲν σφενδόνην τὴν ἡγεμονίαν διέκριναν, τοὺς δὲ δακτύλους, τὸν μὲν πρῶτον εἰς αὐτόν, τοὺς δ' ἄλλους εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν αὐθεντεύσοντας ἐξ αὐτοῦ. Ἕτεροι δὲ κρύβδην καὶ σιωπηρῶς τὸν μὲν μέγα δάκτυλον τὸν 230b
αὐτοῦ τῆς ζωῆς ὕστατον χρόνον διέκριναν, τὴν δὲ ἀφαίρεσιν τῆς σφενδόνης τὴν δεσποτείαν, τὰς δὲ εἰσάξεις καὶ ἐξάξεις τῶν ἑτέρων τεσσάρων διὰ τῆς σφενδόνης δακτύλων τὸν μετ' αὐτὸν ἡγεμονεύσειν μέλλοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῆς ἡγεμονίας ἐσύγκριναν καὶ τότε τέλος ἕξει ἡ τυραννίς.

Ἀλλ' ἐπανίωμεν αὖθις πρὸς τὴν διήγησιν καὶ ἴδωμεν τί τὸ αἱμοβόρον τοῦτο θηρίον ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ κατέφθειρε καὶ κατεδαπάνησε καὶ εἰς τέλος ἠφάνισε.

9. Πέμψας τοίνυν τὸ σῶμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς ταφὴν ἐν τῇ Προύσῃ, αὐτὸς ἤρξατο ἐρευνᾶν τὰ ταμεῖα καὶ τοὺς θησαυροὺς τοὺς πατρικούς· καὶ εὑρὼν ἀναριθμήτους ἐν ἀργυροῖς σκεύεσιν, ἐν χρυσοῖς, ἐν λίθοις τιμίοις καὶ ἐν νομίσμασι πολυταλάντοις, αὐτὸς οἰκείᾳ σφραγῖδι κατασφραγίσας ἐν τῷ ταμείῳ πάλιν ἀπέθετο.

10. Εἶτα εὑρὼν παιδίον ἄῤῥεν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς μηνῶν ὀκτώ, γεννηθὲν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Σινώπης Σπεντιάρ, νομίμου γυναικός, — καὶ γὰρ οὗτος ἐκ δουλίδος ἐγένετο, — οὔσης οὖν τῆς μητρὸς τοῦ παιδὸς καὶ μητρυᾶς αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ παλατίῳ ἕνεκα παραμυθίας τοῦ τυράννου, στείλας ἕνα τῶν ἀρχόντων ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἐβρενέζ, Ἀλὶν ὀνόματι, πρωτοοστιάριος ὢν τῷ τότε καιρῷ, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ῥηθείσης, τὸ παιδίον ἔπνιξε. Ἐπὶ τὴν αὔριον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλὶν ἐθανάτωσε, τὴν δὲ μητέρα τοῦ παιδὸς καὶ μὴ βουλομένην τῷ δούλῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τῷ Ἰσὰκ εἰς γάμον ἡρμόσατο. 231b

11. Τὴν δὲ ἑτέραν αὐτοῦ μητρυιάν, τὴν θυγατέρα Γεωργίου δεσπότου Σερβίας, χριστιανικωτάτην οὖσαν, ἐβούλετο μὲν καὶ αὐτὴν ἑτέρῳ τῷ τυχόντι δούλῳ δοῦναι, ἀλλὰ φοβηθείς, μήπως ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐγείρῃ κατ' αὐτοῦ τὴν τῶν Οὔγγρων μάχην, τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ ἔτι μὴ παγιωθείσης, ἀλλ' ἀκμὴν

---

1 τῷ μετὰ Bull: τὸν μετὰ P || 6 τὴν ἡγεμονίαν *scripsi:* (*cf.* v. 9 ὕστατον χρόνον διέκριναν): τὴ ὑγεμονεῖα P: τῇ ἡγεμονίᾳ Bull || 23 οὔσης *scripsi:* ὄντος P || 25 *et* 27 Ἀλὴν P.

10: cp. cu L. Chalc., II, 142, 3—4 şi 143, 3—9, după care copilul a fost înecat în apă. — *Spentiar:* vz. XXX, 3.

11 : *Şi pe cealaltă maşteră a lui:* vz. XXX, 1. După G. Sfranţes, 1053 D — 1055 B (G. Sfranţes, 213, 2—217, 4) pe aceasta a peţit-o apoi Constantin XII Paleolog, dar dînsa n-a voit să-şi schimbe hotărîrea luată de mai înainte de a intra în mănăstire, cum va scăpa din mîinile turcilor.

unei rebeliuni, nu putea face ce voia. Căci și despotul, cum a auzit de moartea ginerelui său Murad și de venirea la domnie a lui Mahomed, de îndată a trimis soli ca, prezentîndu-i condoleanțe și mîngîindu-l ca pe unul ce a pierdut pe tatăl său, să reînnoiască tratatele și legăturile ce le avea cu tatăl lui și să le întărească cu jurămînt și să ceară încă și pe fie-sa și s-o ia acasă. Mahomed le-a și făcut acestea, nu din dorința să trăiască în pace și în chip binevoitor să-și ducă domnia, ci să-și poată răscumpăra timp; căci cînd o să aibă vreme, va face nedreptăți și încălcări de lege. Acestea și altele le făcea, îmbrăcînd piele de miel, el care era lup, încă înainte de ce s-a născut. Așadar i-a primit bine pe soli și jurîndu-și unul altuia reînnoirea tratatelor, i-a lăsat să plece în pace și a trimis la tatăl ei pe maștera sa cu mare cinste și slavă, împărțindu-i și venituri foarte multe și sate de la hotarele Serbiei, ca să aibă din ce trăi și cu ce se îngriji în tot chipul.

Prefăcute intenții de pace cu bizantinii, romînii și alții.

12. De asemenea și nenorociții romei ce locuiau atunci în Constantinopole, aflînd și ei nefericiții cu domnul Constantin de schimbarea domniei au trimis soli pentru condoleanțe și să-l felicite la urcarea pe tron; cine pe cine? mieii pe lup, puii de vrabie pe șarpe, cei cu sufletul la gură pe însăși moartea lor. Acela însă, el antihristul în locul lui antihrist, el nimicitorul turmei Hristosului meu, el vrăjmașul crucii și al celor ce cred în cel ce-au fost răstignit pe ea, ca un ucenic al satanei ce s-a schimbat în șarpe, și-a pus mască de prieten și primește solia și scrie tratate noi și jură pe dumnezeul profetului mincinos și pe profetul cu același nume ca și el și pe cărțile lui spurcate și pe îngeri și pe arhangheli, că se leagă și rămîne pînă la capătul vieții lui în pace și bună înțelegere cu Constantinopolea și cu domnul Constantin împreună cu toate marginile și orașele de sub acea domnie; bunăvoința și atitudinea ce o avea tatăl său față de împăratul înaintaș Ioan și de domnul Constantin de acuma, în același gînd va trăi și va muri și dînsul. Pe deasupra acestor frumoase făgăduieli a mai dat împărăției romeilor un număr de trei sute de mii de aspri în fiecare an din veniturile localităților așezate în valea Strimonului; ei, de trei ori nenorociții, i-au cerut aceste venituri pentru întreținerea și alte cheltuieli cu Orchan,

---

12: *rămîne... în pace și bună înțelegere:* cp. Critobul, I, 5, 3: πρῶτα μέν σπένδεται Ῥωμαίοις καὶ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ „mai întîi încheie un tratat de pace cu bizantinii și împăratul Constantin"; cp. și L. Chalc., II, 142, 23: καὶ τοῖς Ἕλλησι σπονδὰς ἐποιεῖτο καὶ δέδωκε τὴν τῆς Ἀσίας παράλιον „și a făcut un tratat de pace cu elenii și a dat regiunea de la marginea mării dinspre Asia". C. Müller, Critobul, p. 57 nota la § 3 crede că aceasta s-ar referi mai degrabă la grecii din Chios și Lesbos; dar aceasta nu se poate, căci acolo erau domni latini italieni, chiar în oarecare dependență de împăratul bizantin,

εἰς σύστασιν προχωρησάσης, ὃ ἠβουλήθη, οὐκ ἠδύνατο πρᾶξαι. Ὁ δεσπότης γὰρ ἀκούσας τὸν θάνατον τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Μωρὰτ καὶ τὸν Μεχεμὲτ τὴν ἡγεμονίαν ἀναζωσάμενον, εὐθὺς ἀποκρισιαρίους ἔπεμψεν παραμυθήσων αὐτὸν καὶ παρηγορήσων ὡς ἀπορφανισθέντα καὶ τὰς συνθήκας καὶ συνωμοσίας, ἃς εἶχε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀνανεῶσαι καὶ ἀσφαλίσασθαι δι' ὅρκων, ἔτι τε καὶ τὴν θυγατέρα ζητῆσαι καὶ λαβεῖν εἰς τὰ ἴδια. Ἃ καὶ πεποίηκεν, οὐχ ὡς θέλων εἰρηνικῶς καὶ εὐνοϊκῶς διάγειν καὶ ἡγεμονεύειν, ἀλλὰ καιρὸν ἐξαγοράζων, ὅταν γὰρ λάβῃ, ἐκεῖνος ἀδικίας καὶ ἀνομίας ποιήσει. Ταῦτα καὶ ἕτερα τὴν ἀρνίου δορὰν ὑπενδυθεὶς ἔπραττε, λύκος ὢν καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως. Φιλοφρόνως οὖν δεξιωσάμενος τοὺς ἀποκρισιαρίους καὶ ἐνωμότους συνθήκας δοὺς καὶ λαβὼν ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ, στείλας καὶ τὴν αὐτοῦ μητρυιὰν πρὸς τὸν πατέρα αὐτῆς μετὰ μεγάλης δόξης τε καὶ τιμῆς, εὐεργεσίας τε πλείστας καὶ χώρας ἀπονείμας αὐτῇ ἐκ τῶν ὁρίων Σερβίας εἰς διατροφὴν καὶ θεραπείαν παντοίαν αὐτῆς. 232b

12. Ὁμοίως καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε οἰκοῦντες δύστηνοι Ῥωμαῖοι καὶ δυστυχεῖς σὺν τῷ δεσπότῃ Κωνσταντίνῳ μαθόντες καὶ αὐτοὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ἡγεμονίας, ἔστειλαν πρέσβεις χάριν παραμυθίας καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν καθεδρίαν προσαγορεύσοντες· τίνες τίνα; οἱ ἄρνες τὸν λύκον, οἱ στρουθοὶ τὸν ὄφιν, οἱ ψυχοῤῥαγοῦντες τὸν θάνατον. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πρὸ τοῦ ἀντιχρίστου ἀντίχριστος, ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ μου ποίμνης φθορεύς, ὁ ἐχθρὸς τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν πιστευόντων εἰς τὸν ἐν αὐτῷ παγέντα, φιλικὸν προσωπεῖον ἐνδυθεὶς ὡς μαθητὴς τοῦ μεταμορφωθέντος εἰς ὄφιν Σατανᾶ ἀποδέχεται τὴν πρεσβείαν καὶ γράφει νέας διαθήκας καὶ ὀμνύει θεὸν τοῦ ψευδοπροφήτου καὶ τὸν συνώνυμον αὐτοῦ προφήτην καὶ τὰς μιαρὰς αὐτοῦ βίβλους καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους τοῦ στέργειν καὶ ἐμμένειν ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ μετὰ τῆς Πόλεως καὶ τοῦ δεσπότου Κωνσταντίνου σὺν πᾶσι τοῖς περιχώροις καὶ πόλεσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν δεσποτείαν· καὶ τὴν εὔνοιαν καὶ διάθεσιν, ἣν ἐκέκτητο ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ προβεβασιλευκότος καὶ τοῦ δεσπότου Κωνσταντίνου τοῦ νῦν, ἐν αὐτῇ τῇ γνώμῃ καὶ αὐτὸς ζήσεται καὶ τεθνήξεται. Ἐπέκεινα δὲ τούτων τῶν καλῶν ὑποσχέσεων ἐδωρήσατο καὶ κατ' ἔτος τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα κειμένων χωρίων ἀριθμὸν ἀσπρῶν τριακοσίων χιλιάδων, αἰτήσαντες ταῦτα οἱ τρισάθλιοι ἕνεκα τροφῆς καὶ ἑτέρας ἐξόδης τοῦ Ὀρχὰν τοῦ προλεχθέντος ἀπογόνου τοῦ 233b

3 παραμυθήσον P: παραμυθῆσαι Bull || 4 παρηγορῆσον P: παραγορῆσαι Bull || 9 γεννήσεως P: γενέσεως Bek || 29 ζήσαιτέ καὶ τεθνήξαιτε P || 31 στρύμονα P || 33 προλεχθέντος P *nusquam quid antea Ducas de hoc Orchane narravit.*

ceea ce Mahomed II o recunoştea deocamdată. — *a mai dat:* „şi a dat multe împăratului şi a hotărît să aibă aceeaşi prietenie pe care o avea casa aceea cu tatăl lui". G. Sfranţes, 1053 B. — τοῦ Ὀρχὰν τοῦ προλεχθέντος *Orchan, mai sus zisul coborîtor*

mai sus zisul coborîtor din Osman. Şi solii, după socoteala lor, încheind cu bine legăturile de prietenie, au plecat şi ei cu bucurie.

De asemenea şi solii Ţării Romîneşti şi ai bulgarilor şi cei ce locuiesc în Mitiline, Chios şi Rodos şi genovezii din Galata, de la toţi au venit cu daruri şi i-au adus închinăciuni acestui cu adevărat demon în carne şi oase; şi, după socoteala lor, primind asigurări, au plecat.

Mahomed II pleacă asupra lui Caraman.

XXXIV. Răutatea de el, aranjîndu-şi-le toate bine, după cum însuşi şi le chibzuia, şi în chip făţarnic arătîndu-se cu gînduri de pace faţă de toţi creştinii şi încheind chiar şi cu regentul Ungariei Iancu un tratat de pace pe trei ani, însuşi porneşte cu război asupra lui Caraman, luînd drept pretext, că el este prieten neprefăcut al creştinilor şi creştinii au faţă de el prietenie fără vicleşug, deşi sînt de alt neam şi de lege străină, Caraman însă, cu toate că este musulman şi se închină în legea lui Mohamod, totuşi mereu şi întotdeuna nu încetează să ridice războaie şi tulburări, oricînd se iveşte vreun prilej. Iar Mahomed avînd vreo dorinţă, dorinţa i s-a prefăcut în voinţă şi voinţa în faptă. Căci apucase să ajungă la urechile lui Mahomed, cum Caraman auzind de moartea lui Murad, a pornit cu năvală din hotarele lui şi a cucerit trei cetăţi şi pămînt destul; dar cetăţile acestea şi pămîntul, Murad nu le avea în stăpînire din străbuni, ci cu puţini ani în urmă, le răpise din ale lui Caraman, pornind cu putere asupra lui, precum s-a şi arătat mai înainte. Găsind deci o cauză binecuvîntată, feciorul răpitorului porneşte la război cu armată în contra aceluia căruia i se făcuse o nedreptate mai înainte şi care de aceea îşi căuta drepturile lui. Şi Mahomed a trecut vadul cu armatele de apus şi, după ce la Brusa a aş-

---

din Osman: Dar Duca n-a amintit mai sus nicăieri de acest Orchan şi cum de a ajuns să stea în Bizanţ. E drept că mai sus (vz. XVI, 12), Duca numeşte pe unul din feciorii lui Baiazid Fulgerul, Orchan care era încă mic copil în timpul luptei de la Ancara (1402). Dar nimic mai mult! Să fie acesta fratele nevîrstnic, pe care Musulman (Suleiman I), feciorul lui Baiazid Fulger, îl dă ostatic în 1403 împăratului Manuil II Paleolog, spre a obţine ajutorul bizantin la dobîndirea tronului turcesc?! (vz. XVIII, 2). Duca nu o precizează. Dimpotrivă, ne spune mai departe (vz. XX, 4) că au fost daţi doi fraţi ostatici şi că unul s-a întors la Brusa, iar celălalt s-a botezat şi a murit în Bizanţ. Vechea traducere italiană îi spune chiar Orchan pe nume (vz. Duca, ed. Bonn, p. 400); dar pe acelaşi G. Sfranţes. I, 70, 13 şi 90, 5 îl numeşte Iosuf, iar L. Chalc., I, 167, 15 Iisus. De asemenea nu s-ar putea spune că Duca ar face trimiterea la XXIV, 1, unde ne istoriseşte că şi Mustafa, contrapretendentul lui Murad II, şi-a dat ostatic un fecior la Bizanţ, căci numele acestui ostatic Duca nu ni-l dă şi e necunoscut. Pe un Orchan, fecior de-al lui Musulman, scos de bizantini în contra sultanului Musa, îl aminteşte G. Sfranţes şi L. Chalcocondil, care însă ne spun că acest Orchan a fost prins de Musa prin trădare (L. Chalc., I, 166, 15) şi orbit (G. Sfranţes, I, 91, 21); Duca nu aminteşte de acesta nimic. De *Orchan mai sus* zisul care în 1451 se afla în Constantinopole, Duca mai aminteşte o dată, dar nu *mai sus*, ci mai jos, cu prilejul cuceririi oraşului, cînd Orchan e prins şi i se taie capul (vz. XL, 4). El pare să fi luat parte la apărarea oraşului în fruntea unei unităţi

Ὀτμάν. Καὶ δὴ καλῶς κατὰ τὸ δοκοῦν ποιήσαντες τὴν ἀγάπην, ἀπῆεσαν καὶ αὐτοὶ χαίροντες.

Ὁμοίως καὶ οἱ τῆς Βλαχίας καὶ οἱ τῶν Βουλγάρων καὶ οἱ τὰς νήσους κατοικοῦντες, Μιτυληναῖοι, Χῖοι, Ῥόδιοι, ἐκ τοῦ Γαλάτου Γενουῖται, ἐκ πάντων ἐλθόντες σὺν δώροις προσεκύνησαν τῷ ὡς ἀληθῶς σαρκοφόρῳ δαίμονι· καὶ λαβόντες τὰ πιστὰ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἀπῆεσαν.

XXXIV. Τὰ πάντα οὖν, ὡς αὐτὸς ἐλογίζετο, ἀπαρτίσας καλῶς ὁ κακὸς καὶ εἰρηναῖαν κατάστασιν πεπλασμένως ἐνδείξας ἅπασι τοῖς χριστιανοῖς καὶ σὺν αὐτῷ τῷ ἐπιτρόπῳ Οὐγγρίας τῷ Ἰάγκῳ τριῶν ἐτῶν εἰρήνην ἀσφαλισάμενος, αὐτὸς κατὰ τοῦ Καραμὰν ἐκστρατεύει προφάσει αἰτίας, ὡς αὐτὸς τῶν χριστιανῶν ὑπάρχει φίλος ἀκίβδηλος καὶ οἱ χριστιανοὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἔχουσιν ἀδόλωτον ἀλλοεθνεῖς ὄντες καὶ ξένης θρησκείας, ὁ δὲ Καραμὰν μουσουλμάνος ὢν καὶ λατρεύων τὰ τοῦ Μωάμεδ, ἀεὶ καὶ πάντοτε οὐ παύεται διεγείρων πολέμους καὶ ταραχὰς ἐν καιρῷ περιστάσεως. Βουληθεὶς οὖν ἠθέλησε καὶ θελήσας ἐγένετο. Ἔφθασε γὰρ ἐνωτισθεὶς ὁ Μεχέμετ, ὡς ὁ Καραμὰν ἀκούσας τὸν θάνατον τοῦ Μωρὰτ κατέδραμεν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτοῦ καὶ ἐχειρώσατο φρούρια τρία καὶ γῆν ἱκανήν· ἀλλ' οὐκ ἦν ἐκ τῶν προγόνων ἢ τῶν 234b φρουρίων καὶ τῆς γῆς τῷ Μωρὰτ κατοχή, ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐκ τῶν τοῦ Καραμὰν καταδυναστεύων ἀφήρπαξεν, ὡς καὶ ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν. Εὑρὼν οὖν εὔλογον αἰτίαν ὁ υἱὸς τοῦ ἅρπαγος κατὰ τοῦ πρώην ἀδικηθέντος καὶ διὰ τοῦτο ἀνερευνῶντος τὰ ἴδια, σὺν δυνάμει κατ' αὐτοῦ ἐπεστράτευσε. Καὶ δὴ περάσας τὸν πορθμὸν σὺν τοῖς στρατεύμασι τῆς δύσεως καὶ εἰς τὴν Προῦ-

---

9 Ἰωάγκω P || 19 ἀπ' ἥρπαξεν P.

---

de mercenari turci, după cum pare să ne-o spună nobilul venețian Nicolo Barbaro care a fost față, în al său Giornale dell'assedio di Constantinopoli 1453 (vz. Migne, *Patrologia Series Graeca,* vol. 158, col. 1070 C). Cu același prilej L. Chalc., II, 162, 4 ne spune că acest „Orchan a fost nepotul de fiu al lui Musulman" Ὀρχάνην τὸν Μουσουλμάνεω υἱδοῦν—aceasta s-ar potrivi cel mai bine cu spusa lui Duca (vz. mai jos, p. 292, 14—15) că Orchan „este acuma bărbat întreg de vîrstă" — iar Critobul, I, 64, 1 că a fost feciorul sultanului Mahomed I și frate deci al lui Murad II și unchi al lui Mahomed II, și că a fugit de mult timp de frica fratelui său, sultanul Murad II (φυγάδα πρὸ πολλοῦ ὄντα διὰ τὸν φόβον τοῦ ἀδελφοῦ). Trimiterea aceasta în textul cronicii lui Duca rămîne o nepotrivire greu de explicat; poate că provine dintr-o scăpare de vedere chiar a autorului care n-a mai apucat să-și revadă cronica și s-o pună la punct, mai ales că se mai întîlnesc în ea unele nepotriviri (vz. XX, 4; XXVIII, 1; XXXIV, 2 și 10); sau poate că provine și de pe urma vreunui loc sărit de vreun copist, o lipsă însă pe care nu o mai putem descoperi.

XXXIV 1: *asupra lui Caraman:* adică asupra unui urmaș al acestui întemeietor al sultanatului caramanlîu Iconion; după cronicarii turci numele lui era Ibrahim-bei (vz. C. Müller, *Critobul,* p. 57 nota la § 3). Despre această expediție a lui Mahomed II în contra sultanului de Iconion cp. și L. Chalc., II, 143, 12—144, 4 (G. Sfrantes, I, 97, 6—12), Critobul, I, 5, 3, amintește numai de pacea încheiată cu el. — *precum s-a și arătat mai înainte:* vz. XXIX, 11 și XXXII, 2.

teptat armatele de răsărit, s-a ridicat de acolo și a ajuns în Cotiaion și de acolo în Salutaria Frigiei, care la turci se chiamă și Carasarin, aproape fiind de hotarele lui Caraman. Atunci Caraman auzind de sosirea lui Mahomed, a trimis soli dintre dregătorii lui cei mari, cerînd izbăvire de cele greșite, căci dă înapoi cetățile ce le-a luat. Și asupritorul s-a învoit pentru cauza care vin s-o spun acuma.

Bizantinii cer sporirea apanajului lui Orchan.

2. Întrunirea cea fără de minte a romeilor a chibzuit sfat zădarnic, trimițînd soli la Mahomed și spunînd cum că împăratul Constantin, — căci nu fusese încă încoronat și nici nu avea să fie încoronat pentru sus-zisul motiv, dar i se spunea împărat al romeilor, — și solii spun mai întîi, precum e obiceiul la turci, vizirilor cuprinsul soliei, cum că: „Împăratul romeilor nu acceptă suma de trei sute de mii de aspri pe an. Căci doar Orchan care este și el un vlăstar de al lui Osman ca și sultanul vostru Mahomed, este acuma bărbat întreg de vîrstă; și zilnic curg la el de pretutindeni mulți de tot, numindu-l domn și proclamîndu-l sultan. Și el voind să se arate generos și să le dea daruri, n-are unde întinde miinile. Și atunci cere de la împăratul și împăratul n-are de unde să-i dea atîta, cît cere. Prin urmare, una din două cerem: sau îndoiți venitul sau lui Orchan îi dăm drumul. Căci nu e de datoria noastră să întreținem copiii lui Osman, ci ei trebuie întreținuți din veniturile lor publice; căci pentru noi ajunge ca-l reținem pe acesta și-l oprim să nu iasă din Constantinopole". Acestea și altele mai multe le-a ascultat Chalil-pașa, căci el era cu totul prieten al romeilor oarecum din două motive: unul, pentru că era blajin în judecata lui și bun, iar celălalt, pentru că îi plăcea să ia; și dacă cineva vorbea cu el, ținînd aur în mînă, și arătîndu-l ca o oglindă, putea neoprit să scoată din gură fără frică orice cuvînt aspru; auzind deci cuvintele ce le aduceau ei pentru sultanul Mahomed din partea împăratului și a sfatului țării, a grăit către soli așa: „O romei fără de minte și nesocotiți, lucrările pline de viclenie ale cugetului vostru, le știu de mult. Lăsați-vă de ce v-ați apucat! Răposatul sultan era blajin și prieten neprefăcut față de toți și un om de treabă și cu conștiință curată. Sultanul nostru de acuma Mahomed nu are un gînd ca acela în care voi vă puneți nădejdea. Și dacă din miinile lui, Constantinopolea vă scăpa teafără, mă gîndesc la firea lui îndrăzneață, sălbatică și impulsivă, atunci cu adevărat voi cunoaște că dumnezeu trece încă cu

2: διὰ τὸ προῤῥηθὲν *pentru sus-zisul motiv*: Duca amintește de două ori că Ioan VIII Paleolog (1425—1448) a fost cel din urmă împărat bizantin, dar nu arată nicăieri

σαν ἀναμείνας τὰ τῆς ἀνατολῆς στρατεύματα, ἀπάρας ἐκεῖθεν εἰς Κοτυάειον
ἀφίκετο κἀκεῖθεν εἰς Σαλουταρίαν τῆς Φρυγίας, τὸ καὶ Καράσαριν παρὰ Τούρ-
κοις λεγόμενον, ἐγγὺς ὂν ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Καραμάν. Τότε ὁ Καραμὰν ἀκού-
σας τὴν ἄφιξιν τοῦ Μεχεμὲτ ἔστειλε πρέσβεις ἐκ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, αἰτῶν
λύσιν τῶν ἐσφαλμένων σὺν ἀποδόσει τῶν, ὧν ἀφείλετο, φρουρίων. Καὶ ὁ τύ-
ραννος κατένευσεν δι' αἰτίαν, τὴν ἣν λέξων ἔρχομαι.

2. Ἡ γὰρ μωρὰ τῶν Ῥωμαίων συναγωγὴ ἐσκέψατό τινα ματαίαν βου-
λήν, στείλασα πρὸς αὐτὸν πρέσβεις· λέγοντες, πῶς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, —
οὔπω γὰρ ἦν στεφθείς, ἀλλὰ οὐδὲ στεφθῆναι ἔμελλε διὰ τὸ προῤῥηθέν, πλὴν
βασιλέα ἐκάλουν Ῥωμαίων, — λέγουσιν οὖν πρῶτον τὰ τῆς πρεσβείας μηνύματα
τοῖς μεσάζουσιν, ὡς ἔθος αὐτοῖς, ὡς· „Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων τὴν τῶν
κατ' ἔτος ἀσπρῶν τριακοσίων χιλιάδων ποσότητα οὐ καταδέχεται. Καὶ γὰρ ὁ
Ὀρχάν, ὅς ἐστι καὶ αὐτὸς υἱὸς τοῦ Ὀτμὰν καθὰ καὶ ὁ ὑμέτερος ἀρχηγὸς Με-
χέμετ, ὑπάρχει τέλειος ἄνδρας τῇ ἡλικίᾳ· καὶ καθεκάστην συῤῥέουσιν ὅτι πλεῖ- 235b
στοι πρὸς αὐτὸν κυριωνυμοῦντες καὶ ἀρχηγὸν ἀναγορεύοντες. Αὐτὸς δὲ θέλων φι-
λοτιμῆσαι καὶ δωρήσασθαι, οὐκ ἔχει ποῦ τὰς χεῖρας ἁπλῶσαι. Αἰτῶν οὖν τὸν
βασιλέα, ὁ βασιλεὺς οὐκ εὐπορεῖ τοῦ δοῦναι τόσον, ὅσον αἰτεῖ. Ἐκ τῶν δύο οὖν
ἓν αἰτοῦμεν· ἢ τὴν πρόσοδον διπλασιάσατε ἢ τὸν Ὀρχὰν ἀπολύομεν. Οὐκ ἔστι
γὰρ τοῦτο χρέος ἡμέτερον τὸ τρέφειν τοὺς Ὀτμάνου παῖδας, ἀλλὰ δεῖ τρέφεσθαι
ἐκ τῶν δημοσίων· ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἡ τούτου κατάσχεσις καὶ ἡ μὴ τοῦ ἐκβῆναι
τῆς Πόλεως κώλυσις." — Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείω ὁ Χαλὶλ-πασιας ἀκούσας, — καὶ
γὰρ ἦν διὰ παντὸς φίλος τῶν Ῥωμαίων ἐκ δύο τινῶν αἰτιῶν· ἡ μὲν μία τὸ εἶ-
ναι προσηνῆ κατὰ γνώμην καὶ ἥμερον, ἡ δ' ἑτέρα, ὅτι ἦν δωρολήπτης· καὶ εἴ τις
αὐτῷ διελέγετο φέρων ἐπὶ χεῖρας χρυσίον καὶ δεικνύων ὡς κάτοπτρον, ἀπρο-
σκόπτως ἀπέπτυεν διὰ γλώττης ἄνευ φόβου πάντα λόγον σκληρόν, — ἀκούσας
οὖν τοὺς παρὰ τοῦ βασιλέως λόγους καὶ τῆς συγκλήτου τοὺς μηνυθέντας τῷ ἡγεμό-
νι Μεχέμετ, οὕτως πρὸς τοὺς ἀποκρισιαρίους ἐφθέγξατο· „Ὦ ἀνόητοι καὶ μωροὶ
Ῥωμαῖοι, τὰ τῆς διανοίας ὑμῶν πανουργεύματα οἶδα ἐγὼ πρὸ πολλοῦ. Ἄφετε,
ἃ κατέχετε. Ὁ παρῳχηκὼς ἡγεμὼν ἥμερος καὶ εἰς πάντας ἀκραιφνὴς φίλος
ἐτύγχανεν καὶ χρηστῆς συνειδήσεως ἄνθρωπος. Ὁ δὲ νῦν ἡμέτερος ἡγεμὼν
Μεχέμετ οὐκ ἔστι τῆς τοιαύτης γνώμης, ἣν ὑμεῖς θαῤῥεῖτε. Καὶ γὰρ εἰ ἐκ τῶν 236b
χειρῶν αὐτοῦ ἀποδράσει Κωνσταντινούπολις, πρὸς τὸ θρασὺ καὶ ἄγριον καὶ
ὁρμητικὸν αὐτοῦ λέγω, γινώσκων γνώσομαι, ὅτι ἔτι Θεὸς παραβλέπει τὰς ὑμῶν

---

1 κοτυαῖον P || 2 καράσαρην P || 33 γινώσκων γνώσομαι *cf.* 1 Reg. 28, 1.

---

mai înainte nici un motiv, de ce Constantin XII Paleolog (1448—1453) n-a mai apucat să fie încoronat; vz. XXXIII, 1 şi XIX, 9. Iarăşi o nepotrivire, în textul transmis al cronicii lui Duca, destul de greu de explicat.

vederea planurile voastre fățarnice și smintite. Oameni fără de minte, avem acum în mînă un tratat scris cu jurămînt, încheiat cu voi de ieri alaltăieri și rîndurile scrise, dacă se poate spune așa, nici nu s-au uscat încă, și voi acum, pentru că am trecut în răsărit și sîntem în Frigia, vreți să ne speriați, arătîndu-ne obișnuitele momîi sperietoare pregătite de acasă ?! Nu sîntem copilandri fără de minte sau fără putere! De puteți face ceva, faceți! Dacă vreți să-l proclamați pe Orchan sultan în Tracia, proclamați-l! De puneți trecerea ungurilor peste Dunăre la cale, să vie! Și dacă și voi voiți să năvăliți și să luați ce-ați pierdut de demult, faceți-o aceasta! Dar să știți, că nu o să izbutiți cu nimic din acestea, ci mai degrabă vi se va lua de la voi și ce vi se pare că aveți. Dar eu voi raporta domnului meu și ce hotărăște el, aceea să se facă!"

Mahomed II încheie pace cu Caraman.

3. Acestea auzind Mahomed, s-a umplut de mînie, dar nu avea ce face și a încheiat pace cu Caraman. Căci avuse de gînd să-l desființeze cu desăvîrșire ; ci în capul lui se chibzuia : „Nu cumva împăratul romeilor, fiind eu în răsărit, să cheme celelalte națiuni ale creștinilor ; și va scoate și va da drumul lui Orchan și cu ajutorul acestora se va face domn al răsăritului și părțile de apus le va ceda romeilor". — Acestea și altele asemenea acestora luîndu-le în considerare, se uită la solii lui Caraman cu ochi senini și la timp potrivit le spunea cuvinte amenințătoare, dar la timp și cuvinte blajine, pînă ce s-a asigurat de pace întărită cu jurămînt și prietenos i-a trimis acasă. Cît despre solii împăratului, le-a răspuns, cumcă : „Acuma foarte curînd am să fiu în Adrianopole și acolo veniți și spuneți-mi toate de ce are nevoie împăratul și orașul vostru și stau de-a gata să dau tot ce se cere". Cu aceste și cu alte vorbe dulci luîndu-i cu binișorul, i-a lăsat să plece.

4. Dar Mahomed în puține zile trecînd peste vad și ajungînd la Adrianopole, a trimis de îndată pe unul din slujitorii lui în satele din valea Strimonului și a oprit venitul ce-l acordase în favoarea împăratului și pe oamenii acestuia ce aveau grijă și gospodăreau acolo i-a alungat ; și numai anul dintîi împăratul s-a bucurat de acest venit.

Mahomed II hotărăște zidirea unei cetăți.

5. După acest lucru însă s-a apucat de altul foarte păgubitor și aducător de moarte pentru romei. Căci cum a început iarna, a dat porunci și știri în fiecare ținut și din apus și din răsărit să pregătească o mie de meșteri zidari și salahori

---

5—11 : *pentru construirea unei cetăți :* Despre construirea, în vederea cuceririi Constantinopolei, a acestei faimoase cetăți, cunoscută sub numele de Rumeli-hisar,

διαβουλὰς καὶ διαστροφάς. "Ἄνθρωποι μωροί, τὴν χθὲς καὶ πρότριτα γενομένην μεθ' ὑμῶν ἔνορκον πρᾶξιν ἤδη φέρομεν καί, εἰ δυνατὸν εἰπεῖν, τὰ γεγραμμένα οὔπω ἐξήρανται, νῦν δέ, διότι τὴν ἀνατολὴν διαβάντες καὶ ἐν Φρυγίᾳ διάγοντες, θέλετε φοβῆσαι ἡμᾶς, δεικνύντες τὰ παρ' ὑμῖν κατασκευασμένα συνήθη μορμολύκεια; Οὐκ ἐσμὲν παιδάρια ἄνευ γνώσεως ἢ δυνάμεως· Εἴ τι δύνασθε πρᾶξαι, πράξατε· Εἰ βούλεσθε τὸν Ὀρχὰν δεῖξαι ἡγεμόνα ἐν Θρᾴκῃ, δείξατε· Εἰ τοὺς Οὔγγρους μελετᾶτε διαπερᾶσαι τὸν Δάνουβιν, ἐλθέτωσαν· Εἰ καὶ ὑμεῖς βούλεσθε τοῦ καταδραμεῖν καὶ λαβεῖν, ἃ πρὸ πολλοῦ ἀπωλέσατε, τοῦτο ποιήσατε· Πλὴν γινώσκετε, ὅτι εἰς οὐδὲν τούτων εὐδοκιμήσητε, ἀλλὰ μᾶλλον, καὶ ὃ δοκεῖτε ἔχειν, ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν. Πλὴν ἐγὼ ἀναγγελῶ τῷ κυρίῳ μου καὶ τὸ αὐτῷ βουλητὸν γενέσθω·" —

3. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Μεχεμὲτ καὶ θυμοῦ πλησθεὶς οὐκ εἶχε τί ποιῆσαι καὶ τῷ Καραμὰν συνεσπείσατο. Εἶχε γὰρ ἐπιλογισμὸν τοῦ ἀφανίσαι αὐτὸν κατακράτος· ἀλλὰ κατὰ νοῦν ἐσκόπει· „Μή πως ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, ἐν ἀνατολῇ ὄντος μου, προσκαλέσηται τὰ λοιπὰ ἔθνη τῶν χριστιανῶν· καὶ ἐκβαλεῖ καὶ ἀπολύσει τὸν Ὀρχὰν καὶ σὺν τῇ ἀρωγῇ τούτων γενήσεται κύριος τῆς ἀνατολῆς καὶ 237b
τὰ τῆς δύσεως παραχωρήσει τοῖς Ῥωμαίοις." — Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια λαβὼν κατὰ νοῦν, βλέπει τοὺς πρέσβεις τοῦ Καραμὰν ἱλαρῷ βλέμματι καὶ κατὰ καιρὸν ἐπαπειλητικοὺς λόγους αὐτοῖς ἐδίδου, παρὰ καιρὸν δὲ καὶ πράους, ἕως οὗ τὴν εἰρήνην ἐνόρκως ἀσφαλίσατο καὶ μετὰ ἀγάπης ἀπέπεμψε. Τοὺς δὲ τοῦ βασιλέως πρέσβεις, ἀπεκρίνατο, ὡς· „Ἤδη διασυντόμως ἐν Ἀδριανουπόλει μέλλω μὲν εἶναι κἀκεῖ ἐλθόντες ἅπαντα τὰ τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πόλει ἀναγκαῖα ἀναγγείλατέ μοι καὶ ἑτοίμως ἔχω τοῦ δοῦναι πᾶν τὸ ζητούμενον." — Σὺν τούτοις δὲ καὶ ἑτέροις μειλιχίοις λόγοις κολακεύσας ἀπέλυσεν.

4. Ὁ δὲ Μεχεμὲτ διαβὰς δι' ὀλίγων ἡμερῶν τὸν πορθμὸν καὶ ἐν τῇ Ἀδριανοῦ εἰσελθών, παρευθὺ στείλας ἕνα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐν τοῖς κατὰ τὸν Στρυμόνα χωρίοις ἐκώλυσε τὴν πρόσοδον τὴν εὐεργετηθεῖσαν τῷ βασιλεῖ καὶ τοὺς ἐπιβλέποντας καὶ οἰκοδεσποτεύοντας ταύτην ἐδίωξε, τὸν πρῶτον χρόνον μόνον γευσάμενος.

5. Μετὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον ἑτέρου ἥψατο λίαν ἐπιζημίου καὶ θανασίμου κατὰ Ῥωμαίων. Χειμῶνος γὰρ ἀρξαμένου προστάγματα καὶ διαλαλιὰς ἔν τε δύσει ἔν τε ἀνατολῇ ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ τοῦ ἑτοιμάσαι οἰκοδόμους τεχνίτας χιλίους

---

19 αὐτοῖς *scripsi:* αὐτοὺς P || 21—22 μέλλω μεν P: μέλλομεν Bull || 27 στρύμονα P || 29 γευσάμενος P: γευσαμένους Bull || 32 *post* ἐπαρχίᾳ *fortasse* ἔπεμψε *addendum; cf.* 229, 11 διαλαλιὰς... πέμψας.

---

pe malul european al Bosforului, unde e cel mai strîmt, cp. G. Sfranțes, 1056 D și 1060 B (G. Sfranțes, 223, 2—4 și 233, 9—18) ; L. Chalc., II, 147 și Critobul, I, 6—11. Cetatea a fost ridicată în fața cetății Anadoli-hisar construită de Mahomed I (vz. 6:) pe țărmul asiatic al Bosforului, așa că Mahomed II cu cetatea cea nouă putea închide orice trecere prin Bosfor și orice aprovizionare a Constantinopolei.

în proporție cu numărul meșterilor și stingători de var și, într-un cuvînt, toate pregătirile de lucru și de transport să fie gata la primăvară pentru construirea unei cetăți la strîmtoarea Bosforului mai sus de Constantinopole. Cînd romeii au auzit această veste amară, atunci creștinii și cei din Constantinopole și cei din toată Asia și Tracia și din insule s-au îndurerat cumplit, au rămas înlemniți. Nu se mai auzea între ei altă vorbă sau știre decît: „Acum s-a apropiat sfîrșitul Constantinopolei! Acuma a bătut ceasul de moarte al neamului nostru! Zilele lui Antihrist au venit. Și ce-o să ne facem sau ce-o să dregem? Să ni se ia viața de la noi, doamne, și ochii robilor tăi să nu vadă pierzarea cetății și nici vrăjmașii tăi să nu spună: doamne, unde sînt sfinții care o păzeau pe aceasta?" — Aceste cuvinte le spuneau în lacrimi cu glas mare nu numai locuitorii capitalei, ci și creștinii care locuiau risipiți în răsărit, ca și cei din insule și din apus se văietau cu același plîns.

Soli bizantini la Mahomed II.

6. Mahomed însă, încă de la începutul primăverii, a trimis în toate părțile și adună meșterii și lucrătorii. Iar împăratul a trimis la Adrianopole soli, nu pentru ca să ceară ceva din ce dorise, nici să-i îndoiască venitul, ci i-au spus: „Astăzi sînt vreo sută de ani și mai bine, de cînd străbunul tău Murad, feciorul lui Orchan, a cucerit Adrianopolea, de atunci, noi încheind tratate, coborîtorii din neamul lui nici unul pînă la tine n-a căutat să ridice în bătătura Constantinopolei un turn sau vreo colibă. Chiar de s-a și găsit vreo pricină și amîndoi au ajuns la luptă, dar printr-o nouă înțelegere intrau iarăși în legături pașnice. Și dorind bunicul tău Mahomed să zidească o cetățuie în partea din spre răsărit a strîmtorii, cu rugăminte ca un fiu către părintele său, Mahomed a stăruit mult pe lîngă împăratul Manuil. De aceea i-a și îngăduit, avînd în vedere că lucrarea o făcea în răsărit și întreaga parte de răsărit era de mulți ani acuma a lor. Tu însă, acuma, cu toate că relațiile noastre întru toate sînt bune, vedem bine, că ai de gînd să închizi Marea Neagră pentru frînci și Constantinopolea să o omori cu foamea și să-i oprești veniturile din afacerile de comerț ce se încheie într-însa. Ne rugăm deci desființează această hotărîre și vom fi prietenii tăi buni ca și cu tatăl tău, bunul sultan. Dacă vrei să-ți dăm și tribut, îl vom da", — Mahomed însă a răspuns: „Eu din Constantinopole nu

---

5: ἐν τῷ Στομίῳ τοῦ Ἱεροῦ la *strîmtoarea Bosforului*: vz. XXXII, 4 și XVIII, 2. — ἴδοσαν, εἴπησαν· despre aceste forme vz. St. B. Psaltes, *Grammatik der byzantinischen Chroniken*, Göttingen, 1913, p. 214 § 331.

6: *vreo sută de ani și mai bine*: Adrianopolea a fost cucerită de Murad I (1359—1389) în 1362, așa că nu sînt vreo sută de ani și mai bine, ci exact 90 de ani, dar în interesul solilor bizantini era să se spună cu aproximație cît mai

καὶ ἐργάτας κατὰ ἀναλογίαν τῶν τεχνιτῶν καὶ ἀσβεστοκαύστας καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πᾶσαν ἐργασίαν καὶ παρακομιδὴν τοῦ εἶναι ἑτοίμους ἐν ἔαρι εἰς κατασκευὴν κάστρου ἐν τῷ Στομίῳ τοῦ Ἱεροῦ ὑπεράνω τῆς Πόλεως. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀκούσαντες 238b τὴν πικρὰν ταύτην ἀγγελίαν καὶ οἱ ἐν Κωνσταντίνου καὶ οἱ ἐν πάσῃ τῇ Ἀσίᾳ τε καὶ Θρᾴκῃ καὶ οἱ ἐν ταῖς νήσοις οἰκοῦντες χριστιανοὶ ὑπερήλγησαν, ἐξηράνθησαν. Οὐκ ἦν ἐν ἀλλήλοις γλῶσσα ἢ διαλαλιὰ πλήν· „Νῦν τὸ τέλος ἤγγισε τῆς Πόλεως· νῦν τὰ σήμαντρα τῆς φθορᾶς τοῦ ἡμετέρου γένους· νῦν αἱ ἡμέραι τοῦ ἀντιχρίστου· καὶ τί γένωμεν ἢ τί ποιήσωμεν; Ἀρθήτω ἀφ᾽ ἡμῶν ἡ ζωὴ ἡμῶν, Κύριε· καὶ μὴ ἴδοσαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δούλων σου τὴν φθορὰν τῆς πόλεως· μηδὲ εἴπησαν οἱ ἐχθροί σου· Δέσποτα, ποῦ εἰσιν οἱ φυλάσσοντες ταύτην ἅγιοι;“ — Ταύτην γὰρ τὴν φωνὴν σὺν κλαυθμῷ οὐ μόνον οἱ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς σποράδην οἰκοῦντες χριστιανοὶ καὶ οἱ ἐν ταῖς νήσοις καὶ οἱ ἐν τῇ δύσει τὸ αὐτὸ μετὰ κλαυθμοῦ ἐβόων.

6. Ὁ δὲ Μεχέμετ ἤδη τοῦ ἔαρος ἀρξαμένου ἔστειλεν ἁπανταχοῦ, τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς ἐργάτας συνάγων. Ὁ βασιλεὺς δὲ στείλας ἐν Ἀδριανουπόλει πρέσβεις, οὐχ ὅτι ζητῆσαί τι τῶν ὧν ἠβούλετο, οὐδὲ διπλασιάσαι τὴν πρόσοδον, ἀλλ᾽ εἶπον αὐτῷ· „Ἡμεῖς, ἤδη τὴν σήμερον ἔτος ἐστί που ἑκατοστὸν καὶ ἐπέκεινα, ἀφ᾽ οὗ τὴν Ἀδριανούπολιν ὁ σὸς πάππος Μωράτ, ὁ τοῦ Ὀρχὰν υἱός, ἔλαβε, καὶ ἔκτοτε συνθήκας ποιήσαντες οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ καταγόμενοι, μέχρι σοῦ οὐδεὶς ἐμελέτησε πύργον ἢ καλύβην πῆξαι ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Πόλεως. 239b Εἰ γὰρ καὶ αἰτία τις εὑρίσκετο καὶ μάχην ἀμφότεροι συνίστων, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλης συμβιβάσεως τὰ τῆς εἰρήνης ἐπράττοντο. Ὁ γὰρ σὸς πάππος ὁ Μεχεμὲτ βουληθεὶς ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὴν κειμένῃ τοῦ πορθμοῦ γῇ κτίσαι φρούριον, παρακλητικῶς καὶ ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα τὴν αἴτησιν οὐ μικρὰν ὁ Μεχεμὲτ πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ ἐποίησεν. Ὅθεν καὶ κατένευσεν ἐπὶ σκοπῷ, ὅτι ἐν τῇ ἀνατολῇ ᾠκοδόμει τὸ ἔργον καὶ ἡ ἀνατολὴ πᾶσα πρὸ χρόνων πολλῶν ἦν αὐτοῖς προσῳκειωμένη. Τὸ δὲ σὺ τὴν νῦν, καλῶς ἐχόντων πάντων σὺν σοί, ὁρῶμεν ἀσφαλῶς, ὅτι μέλλεις τὴν θάλασσαν τὴν Ποντικὴν ἄβατον ποιῆσαι τοῖς Φράγγοις καὶ τὴν Πόλιν λιμοκτονῆσαι καὶ τὰς εἰσόδους τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων κομμερκίων κωλῦσαι. Δεόμεθα οὖν, ταύτην τὴν βουλὴν ἀπόκοψον καὶ ἐσόμεθα φίλοι σου χρηστοὶ καθὰ καὶ σὺν τῷ πατρί σου, τῷ χρηστῷ ἡγεμόνι. Εἰ βούλει καὶ τέλος διδόναι, δώσομεν“. — Ὁ δὲ Μεχεμὲτ ἀπεκρίνατο· „Ἐγὼ ἐκ τῆς Πόλεως οὐ λαμ-

---

1 τεχνήτων P.

---

mulţi ani. — *bunicul tău... să zidească* o cetăţuie: e Anadoli-hisar. — *să o închizi pentru frinci:* adică pentru apuseni şi aici în special italieni: genovezi şi veneţieni.

iau nimic; dincolo de şanţul ei nici nu are, nici nu posedă ceva. Şi dacă aş voi să zidesc la strîmtoarea Bosforului o cetate, nu ar avea dreptul să mă împiedice. Căci toate sînt sub puterea mea şi cetăţile aşezate la răsărit de strîmtoare şi în înăuntrul lor locuiesc turci şi locurile nelocuite din apus sînt ale mele; căci doar bizantinii nu-şi pot alege locuinţa după voie. Sau poate nu ştiţi în ce strîmtorare şi situaţie grozavă a fost pus tatăl meu, cînd împăratul s-a înţeles cu ungurii, — şi aceia au trecut pe uscat — iar triremele frîncilor, le-a adus pe mare acolo în Elespont şi, închizînd vadul de la Galipoli, nu-i dădeau drumul tatălui meu să treacă?! Şi urcînd în sus pînă la locul aproape de revărsarea Bosforului în Marea Neagră la cetăţuia pe care o clădise tatăl său, cu voia lui dumnezeu, a trecut în bărci, căci triremele împăratului pîndeau acolo să împiedice trecerea, iar eu şedeam la Adrianopolea, copil fiind, şi aşteptam sosirea ungurilor; şi ungurii pustiau împrejurimile de la Varna şi împăratul se veselea şi neamul musulmanilor suferea şi ghiaurii se bucurau. Atunci ⟨tatăl⟩ meu trecînd după multe primejdii, s-a jurat să facă în dreptul cetăţii ce se află pe ţărmul de răsărit, altă cetate spre apus. El n-a apucat s-o facă, eu cu ajutorul lui dumnezeu am de gînd s-o fac. De ce-mi puneţi piedici? Sau nu-i voie în locurile mele să fac ce vreau? Mergeţi, spuneţi împăratului: Sultanul de acum nu este ca acel dinainte; ce nu puteau face aceia, acesta face cu uşurinţă; şi ce aceia n-au voit, acesta vrea şi doreşte. Şi cel ce vine de acuma înainte pentru această chestiune, va fi jupuit de piele". — Oamenii împăratului auzind răspunsul pufnind de mînie şi urgie al asupritorului, s-au întors la Constantinopole şi au raportat totul împăratului. Atunci cei din Constantinopole au fost cuprinşi cu toţii de o spaimă de moarte şi de frică mare şi vorbind unii cu alţii, spuneau: „Acesta este care are să intre în Constantinopole şi are să piardă şi să robească pe cei dintr-însa şi cele sfinte are să le calce în picioare şi are să desfiinţeze cinstitele biserici şi sfintele moaşte dintr-însele ale purtătorilor de dumnezeu bărbaţi şi martiri, are să le arunce în pieţe şi la răscrucile drumurilor. Vai de noi, ce să facem? Unde să fugim?" — Cu aceste cuvinte şi cu altele, vărsînd lacrimi, îşi plîngeau nenorociţii viaţa.

ἐν τῷ ‛Ιερῷ Στομίῳ *la strîmtoarea Bosforului,* precum se vede lămurit din acest loc din cronica lui Duca; vezi şi mai departe: καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν κείμενα τοῦ Στομίου φρούρια *cetăţile aşezate la răsărit de strîmtoare;* vz. XVIII, 2; cp. şi C. Müller, *Critobul,* p. 58 nota la cap. VI, § 1. — *în ce strîmtorare... a fost pus tatăl* meu: vz. XXXII, 4.

βάνω τι· ἐκτὸς τῆς τάφρου οὐκ ἔχει οὔτε κέκτηταί τι. Καὶ γὰρ εἰ ἤθελον κτίσαι ἐν τῷ Ἱερῷ Στομίῳ φρούριον, οὐκ εἶχε δίκαιον τοῦ κωλύειν με. Πάντα γὰρ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν εἰσὶν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν κείμενα τοῦ στομίου φρούρια, — καὶ ἐντὸς αὐτῶν Τοῦρκοι κατοικοῦσιν, — καὶ τὰ ἐν τῇ δύσει ἄοικα ἐμά εἰσι, καὶ γὰρ Ῥωμαῖοι οὐκ ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας τοῦ οἰκῆσαι. Ἢ οὐκ οἴδατε, ἐν ποίᾳ στενοχωρίᾳ ὑπέστη καὶ δεινῇ περιστάσει ὁ ἐμὸς πατήρ, ὅταν τοῖς Οὔγγροις 240b ὁ βασιλεὺς συνετέθη καί, διὰ ξηρᾶς ἐλθόντες ἐκεῖνοι, διὰ θαλάσσης τὰς τῶν Φράγγων τριήρεις ἐν ταύτῃ τῇ Ἑλλησπόντῳ ἠγάγετο καί, τὸν τῆς Καλλιουπόλεως πορθμὸν ἀποκλείσαντες, οὐκ ἐδίδουν πορείαν τῷ ἐμῷ πατρί; Ἀναβὰς οὖν μέχρι τοῦ τόπου τοῦ Ἱεροῦ Στομίου ἐγγὺς καὶ ἐν τῷ πολιχνίῳ, ὃ ἐδείματο ὁ πατὴρ αὐτοῦ, σὺν ἀκατίοις περάσας Θεοῦ εὐδοκοῦντος, καὶ γὰρ αἱ τριήρεις τοῦ βασιλέως ἐκεῖ κατεσκόπευον τοῦ κωλῦσαι τὴν διάβασιν, ἐγὼ δ' ἐκαθήμην ἐν Ἀδριανουπόλει, παιδιὸν ὂν ἐκδεχόμενος τὴν τῶν Οὔγγρων ἄφιξιν· οἱ δὲ Οὗγγροι ἐλεηλάτουν τὰ πέριξ τῆς Βάρνης καὶ ὁ βασιλεὺς εὐφραίνετο καὶ τὸ τῶν Μουσουλμάνων γένος ἐδυσφόρει καὶ οἱ καβούρηδες ἐχαίροντο. Τότε ὁ ἐμὸς ⟨πατὴρ⟩ περάσας μετὰ πολλοὺς τοὺς κινδύνους ὤμοσε τοῦ ποιῆσαι καταντρικρὺ τοῦ φρουρίου τοῦ κειμένου πρὸς ἀνατολὴν ἕτερον φρούριον πρὸς δύσιν. Ἐκεῖνος οὐκ ἔφθασε τοῦ ποιῆσαι· ἐγὼ τοῦτο μέλλω ποιῆσαι Θεοῦ ἀρωγοῦντος. Τί μοι κωλύετε; Ἢ οὐκ ἔξεστι ποιῆσαι ἐν τοῖς ἐμοῖς, ἃ βούλομαι; Ἀπέλθατε, εἴπατε τῷ βασιλεῖ· Ὁ νῦν ἡγεμὼν οὐκ ἔστι τῶν πρώην ὅμοιος· ἃ οὐκ ἠδύναντο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος ὑπὸ τὴν χεῖρα καὶ εὐκόλως ἔχει τοῦ πρᾶξαι καί, ἃ οὐκ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι, οὗτος θέλει καὶ βούλεται. Καὶ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ νῦν ἕνεκα τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀφαιρεθήσεται τὴν δοράν." — Οἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἀκούσαντες τοῦ τυράννου τὴν 241b ὀργῆς καὶ θυμοῦ πνεύουσαν ἀπόκρισιν, εἰς τὴν πόλιν ὑπέστρεψαν ἀναγγείλαντες τῷ βασιλεῖ πάντα. Τότε οἱ τῆς Πόλεως ἅπαντες ἐν ἀγωνίᾳ καὶ φόβῳ συνεχόμενοι, ἀλλήλοις ὁμιλοῦντες ἔλεγον· „Οὗτός ἐστιν ὁ μέλλων εἰσιέναι ἐν τῇ Πόλει καὶ φθεῖραι καὶ αἰχμαλωτίσαι τοὺς ἐν αὐτῇ καὶ καταπατῆσαι τὰ ἅγια καὶ ἀφανίσαι τοὺς τιμίους ναοὺς καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κείμενα λείψανα θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ μαρτύρων ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς τριόδοις ἐναποῤῥῖψαι. Οἴμοι, τὶ πράξωμεν; Ποῦ φύγωμεν; Ταῦτα καὶ ἕτερα οἱ δυστυχεῖς κλαίοντες τὴν αὐτῶν ζωὴν ἐταλάνιζων.

---

5 ἐπ' ἀδείας Bull: ἐπαδείας P || 8 ταύτῃ τῇ P: *fortasse* τούτῳ τῷ *scribendum* || 15 πατὴρ *addidi* || 18 μοι P (*scilicet:* τὴν κτίσιν): με Bull.

Construirea cetății Rumelihisar, 1452.

7. Mahomed însă, la începutul primăverii și o dată cu sfîrșitul lunii martie, își avea varul pregătit; la Catafighi, după ce a făcut un mare număr de cuptoare, îl scoteau zi de zi, iar de la Nicomedia și Heracleia Pontică aduceau bîrnele și din Anatolia pietrele. Și potrivit ordinului, guvernatorii și cei din provinciile de răsărit și din cele de apus, au pornit cu toții, după ce au luat mai întîi pe cei strînși la corvadă. Atunci și sultanul a ieșit din Adrianopole și a venit la locul, în care avea să arate cum să fie pusă temelia cetății. Și ocupînd o coastă de deal la marginea mării mai jos de Sosthenion, cu numele din vechime Fonea, acolo a hotărît să fie pusă temelia în formă de triunghi; și aceasta făcîndu-se, a poruncit ca numele cetății să fie Paschesen, pe grecește însă se traduce tăietor de capete; și în fața avea și cetatea ce o ridicase bunicul său.

8. Lucrarea construcției a distribuit-o așa: Lui Chalil-pașa i-a dat unul din unghiuri, cel așezat spre mare, să ridice un turn foarte mare și puternic ca un cap de cetate, lui Zagan celălalt turn în celălalt unghi așezat spre uscat, mare și acela, și lui Sariția alt turn în cel de-al treilea unghi, aceste trei turnuri pe cheltuiala lor proporie ca niște capete de cetăți înaintate. Zidul și toată cealaltă construcție a cetății, însuși sultanul le-a luat asupră-și. Și se puteau vedea mulțimile curgînd de pretutindeni din toate părțile pămîntului cu cadiii, adică judecătorii asupra pedepsei capitale, din ordinul sultanului. Lucrarea zidului a împărțit-o maistrului zidar cu cotul; și maiștrii zidari erau ca la o mie; pe lîngă fiecare maistru zidar erau doi submaiștri pe latura exterioară a zidului și tot atîția pe latura dinăuntru și maiștri și submaiștri, iar salahori care cărau piatră, var, cărămizi arse, erau fără număr. Și înseși pașalele în clipa cuvenită ajutau și dădeau piatră și var, văzînd asprimea tiranului. Materialul însă ce se putea transporta și din cealaltă parte și

---

7: *Ὁ δὲ Μεχεμέτ Mahomed* ș.a.m.d.: e sau anacolut, propoziția cu subiectul *Μεχεμέτ* la care îi lipsește predicatul nemaifiind dusă la capăt, sau trebuie îndreptat în *τῷ δὲ Μεχεμέτ*. — *după ce luna martie trecuse:* cp. G. Sfranțes, 1060 B (G. Sfranțes, 233, 16): *ἰδοὺ τῇ κϛ' Μαρτίου τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἐννακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους ἐλθὼν ἔπεσεν εἰς τὸ Στενόν, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸ ἄστυ* iată că la 26 martie 6960 (1452) a venit dintr-o dată la strîmtoarea Bosforului, ca să clădeasca cetate". Și Nicolo Barbaro indică în ziarul său luna martie „Martio"; vz. Migne, Patrologia Series Graeca, vol. 158, col. 1067 C.—*ἐν τοῖς καταφυγίοις* s-ar putea traduce în *adăposturile*. Dar cum se arată localitățile și regiunile, de unde se aduceau materialele de construcție, lemnăria din Nicomedia și Heracleia de pe țărmul Mării Negre, piatra din Anatolia, adică din interiorul Asiei Mici, e mult probabil că și în *καταφυγίοις* se ascunde un nume de localitate. Bullialdus, ed. Duca, Bonn, p. 608 bănuiește *Καταγγεῖον* de pe țărmul asiatic al Bosforului: cp. și C. Müller, loc cit.—*mai jos de Sosthenion:* azi Stenia; G. Sfranțes precizează locul astfel: *εἰς τὸ Στενὸν περὶ τὸν Ἀσώματον* 1056 D „la strîmtoarea Bosforului lîngă Cel fără de trup" (adică localitatea în care se afla biserica Arhanghelului Mihail cel fără de trup); cp. G. Sfranțes, 223, 2, 22; 233, 10 și 275, 14. Iar L.

7. Ὁ δὲ Μεχεμέτ, ἤδη ἔαρος ἄρξαντος καὶ Μαρτίου μηνὸς ἤδη παρεληλυθότος ἡ ἄσβεστος ἕτοιμος γέγονεν· ἐν τοῖς Καταφυγίοις τὰς καμίνους παμπληθεὶ ἐργασάμενοι καθεκάστην ἐξέφερον, ἐκ δὲ Νικομηδείας καὶ Ποντοηρακλείας τὰς δοκούς, ἐκ δὲ τῆς Ἀνατολῆς τοὺς λίθους. Κατὰ δὲ τὸ προσταχθὲν προλαβόντες ἅπαντες οἱ ἐν ἐξουσίᾳ, οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς ἀνατολῆς ⟨τε καὶ⟩ τῆς δύσεως, μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἀγγαρευθέντας ἀπῆεσαν. Τότε καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐξελθὼν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ κατήντησεν ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ ἤμελλε δεῖξαι τοῦ πῆξαι τὸν θεμέλιον τοῦ κάστρου. Καὶ δὴ καταλαβὼν μίαν ῥαχίαν κάτωθεν τοῦ Σωσθενίου καλουμένην ἔκπαλαι Φονέαν, ἐκεῖ ὡς ἐν τριγώνῳ σχήματι τὸν θεμέλιον ὡρίσατο πηγνύναι· ὃ καὶ γενόμενον, τὴν κλῆσιν τοῦ κάστρου Πασκεσὲν ἐκέλευσε καλεῖσθαι, ἐξελληνι- 242b
ζόμενον δὲ ἑρμηνεύεται κεφαλοκόπτης, ἔχων ἀντικρὺ καὶ τὸ φρούριον, ὃ ἐδείματο ὁ πάππος αὐτοῦ.

8. Διένειμεν οὖν τὴν οἰκοδομὴν οὕτως· Τῷ μὲν Χαλίλ-πασια δέδωκεν μίαν τῶν γωνιῶν τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ κειμένην τοῦ οἰκοδομῆσαι πύργον ἕνα ὑπερμεγέθη καὶ στεῤῥὸν ὡς ἀκρόπολιν, τῷ δὲ Ζάγανος ἕτερον ἐν τῇ ἑτέρᾳ γωνίᾳ τῇ κειμένῃ ἐν τῇ ξηρᾷ, μέγα καὶ αὐτόν, τῷ δὲ Σαρητζία ἄλλον ἐν τῇ τρίτῃ γωνίᾳ, τοὺς αὐτοὺς τρεῖς πύργους ὡς ἀντίμαχα καὶ ἀκροπόλεις ἐκ τῶν οἰκείων ἀναλωμάτων. Τὸ δὲ τεῖχος καὶ τὴν ἑτέραν ἄλλην τοῦ κάστρου οἰκοδομὴν αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν ἀνελάβετο. Καὶ ἦν ἰδεῖν συῤῥέοντα τὰ πλήθη ἐκ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς γῆς μερῶν σὺν τοῖς καδῆσι, ἤγουν τοῖς κριταῖς ἐπάνω κεφαλικῆς τιμωρίας, τοῦ τυράννου προστάξαντος. Καὶ διαμερίσας τὴν κτίσιν ἀνὰ πήχεως τῷ τεχνίτῃ, οἱ τεχνῖται ὡς χίλιοι καὶ ἐν ἑκάστῳ τεχνίτῃ ὑπουργοὶ δύο ἐγγὺς αὐτοῦ ἔξωθεν τοῦ τείχους καὶ ἔσωθεν ἕτεροι τοσοῦτοι καὶ τεχνῖται καὶ ὑπουργοί, οἱ δὲ κομίζοντες πέτρας, ἄσβεστον, πλίνθους ὀπτούς, ὑπὲρ ἀριθμόν. Καὶ αὐτοὶ οἱ μεγιστᾶνες κατὰ καιρὸν ὑπούργουν καὶ πέτρας καὶ ἄσβεστον ἔδιδον, ὁρῶντες τὴν τοῦ τυράννου ὠμότητα. Τὴν δὲ παρακομιδὴν καὶ ἐκ τῆς περαίας καὶ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἅπασαν πα-

---

1 Ὁ P: *fortasse* Τῷ *corrigendum* || 5 τε καὶ *addidi* || 7 ᾧ *scripsi:* ὃ P || 8 ῥαχίαν Bull: ῥαχαῖαν P || 9 φονέαν P: **Φωνῆα C. Müller** *Critobul* p. 58 *nota ad cap, VI §* I || 13 Χαληλπασία P || 14 γωνίων P || 15 Ζάγανος P || 20 καδδῆσι P || 25 ὑποῦργουν Bull: ὑπούργον P | ἔδιδον P: ἐδίδουν Bull.

Chalcocondil precizează că cetatea a fost ridicată ᾗ *στενώτατόν ἐστι διαβῆναι ἀπό Ἀσίας* II, 147, 4: „unde e locul cel mai strîmt de trecut din Asia". Tot așa și Critobul, I, 6, 1: *ἐν τῷ Βοσπόρῳ ἀπό τοῦ τῆς Εὐρώπης μέρους καταντικρὺ τοῦ πέραν φρουρίου τῆς Ἀσίας, ταύτῃ στένωτατόν τε καὶ ῥοωδέστατον* „pe țărmul Bosforului din partea Europei în fața cetății din partea cealaltă în Asia, unde strimtoarea e cea mai îngustă și curentul cel mai repede" (p. 58). Nicolo Barbaro în al său *Giornale dell'assedio di Constantinopoli* o așează la o depărtare de 6 mile italiene de Constantinopole; vz. Migne, Patrologia Series Graeca, vol. 158, col. 1067 C. Locul, forma și mărimea cetății se văd și astăzi foarte bine, căci impunătoare sînt și acuma încă turnurile și zidurile ce se mai păstrează din cetatea de odinioară. — *Paskesen κεφαλοκόπτης tăietor de capete:* Nicolo Barbaro *loc. cit.*, îi spune Bogasum Kes, iar L. Chalc., II, 147, 4: *πολίχνην Λαιμοκοπίην καλουμένην* „o cetățuie numită Tăierea gîtului".
8: *din cealaltă parte:* adică din partea asiatică.

dinspre Bizanț, întreg îl luau din ruinile ce zăceau acolo, ale marilor monumente de odinioară; din acestea au început să care și unele coloane din ruinile bisericii arhanghelui Mihail și cîțiva din locuitorii capitalei, împinși de rîvnă au ieșit să-i oprească pe turci; și prinși fiind, toți au murit de sabie.

9. Împăratul dacă a văzut că planurile tiranului merg spre îndeplinire, a apucat altă cale; și trimițînd soli, i-a cerut să-i dea cîțiva oameni de pază, spre a-i păzi pe romeii din suburbanele capitalei, ca turcii care treceau, să nu le strice ogoarele, căci se apropiase secerișul; și i-a trimis și felurite daruri și de ale mîncării și băuturii, zilnic dînd de nevoie și silă neîmblînzitului balaur toată cinstea și atențiunea. Și Mahomed a trimis din ienicerii săi vreo cîțiva, dispunînd ca ei chipurile să bage de seamă și să păzească pe păgubași, dar le spune să nu oprească cu desăvîrșire pe turcii care intrau în pășunile bizantinilor, ca să-și hrănească animalele, fie că ar fi catîri, fie cai sau alte animale de povară întrebuințate la lucrările cetății, ci să-i lase: „Și cînd bizantinii, împinși de mînie, se vor împotrivi turcilor, atunci și voi împreună cu turcii împotriviți-vă".

Agricultori bizantini uciși de turci.

10. În zilele acelea, feciorul lui Spentiar și ginere al lui Murad, ținînd pe sora lui Mahomed, care a fost amintită mai sus, a dat urmare ordinului general și a plecat și acesta din Adramition cu oameni înarmați de sub mîna lui la sultan, ca să ia parte și el la munca obștească de la cetate. Și mergînd prin apropierea turnului numit Epibate, oamenii lui au dat drumul la cai și la animalele

---

9: *planurile tiranului* *τυράννου*. Duca întrebuințează la adresa lui Mahomed II în sens peiorativ termenul *τύραννος*. Nichifor Gregoras în tratatul său de gramatică spune că *τύραννος* a însemnat odată *βασιλεύς* „împărat, domnitor", dar astăzi e întrebuințat peiorativ *βλασφημεῖται* vz. R. Guilland, *Essai sur Nic. Gregoras*. Paris, 1926, p. 118.

10: *feciorul lui Spentiar... sora... amintită mai sus... Caiabei*: Dar această soră a lui Mahomed II n-a fost amintită de Duca nicăieri mai înainte. Spentiar, sultanul din Sinope, mort la 1439, a fost după XXX, 3 și XXXIII, 10 socrul lui Murad II; și ca trimiterea de față să se poată referi eventual la locurile acelea, locul de față ar trebui îndreptat așa: *ὁ υἱὸς τοῦ Σπεντιὰρ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ* (cu înțeles de socru) *τοῦ Μουρὰτ, μητριὰ τοῦ Μεχεμέτ* „feciorul lui Spentiar, socrul lui Murad care ținea pe fiica lui, maștera lui Mahomed". Trebuie însă să mărturisim, că s-ar face o schimbare prea mare în textul transmis și pe deasupra nici nu se obține un înțeles cu totul satisfăcător, silindu-ne să traducem pe *γαμβρός* cu „socru" pe lîngă care precizarea *ἐπὶ θυγατρὶ* e de prisos și nefirească. De aceea am preferat să păstrăm textul transmis, făcînd numai îndreptarea ușoară a lui *ἀδελφῆς* transmis în *ἀδελφῇ* spre a fi în acord cu *θυγατρί*. Că trimiterea nu poate fi aflată, nu e motiv pentru o schimbare așa de mare în textul transmis, căci în cronica lui Duca se mai întîlnesc trimiteri ce nu pot fi descoperite (vz. XXXIII, 12). Păstrînd însă textul transmis, nu putem ascunde raportul de cuscrenie, cam încurcat, dar nu imposibil, între Spențiar care si-a dat fiica după Murad II, și între Murad II care și el își dă fiica după feciorul lui Spentiar, așa că Spentiar e socrul lui Murad, iar Murad socrul feciorului lui Spentiar. Mai probabil însă e că sub „Spentiar" din

ρὰ τῶν ἐρειπίων τῶν κειμένων τῶν ποτε μεγάλων ἀναθημάτων ἐλάμβανον· ἐξ ὧν καί τινας κίονας μετακομίσαντες ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ ταξιάρχου Μιχαήλ, τινὲς τῶν τῆς πόλεως ζήλῳ κινούμενοι ἐξῆλθον τοῦ κωλῦσαι τοὺς Τούρκους (243b)· καὶ δὴ συλληφθέντες πάντες διὰ μαχαίρας ἀπέθανον.

9. Ὁ βασιλεὺς οὖν ἰδών, ὅτι εἰς τέλος προχωροῦσι τὰ τοῦ τυράννου βουλεύματα, τὴν ἄλλην ἐτράπετο· καὶ δὴ πέμψας ἀποκρισιαρίους ἐζήτει τινὰς δεφένσορας τοῦ δεφενδεύειν τοὺς εἰς τὰς κώμας τῆς πόλεως Ῥωμαίους, ἵνα μὴ οἱ Τοῦρκοι διερχόμενοι λυμήνουσι τὴν αὐτῶν γεωργίαν, ἦν γὰρ ἐγγὺς φθάσαν τὸ θέρος, στείλας αὐτῷ καὶ διάφορα δωρήματα καὶ πρὸς τροφὴν καὶ πόσιν, καθ᾽ ἑκάστην φιλοτιμῶν τὸν ἀνήμερον δράκοντα ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας. Ὁ δὲ Μεχέμετ ἐκ τῶν αὐτοῦ δούλων ἔστειλέ τινας ὁρίσας αὐτοὺς τάχα τοῦ ἐπισκοπεῖν καὶ τηρεῖν τοὺς ζημιουμένους, παραγγείλας αὐτοῖς μὴ κωλύειν εἰς τέλος τοὺς εἰς τὰς νομὰς τῶν Ῥωμαίων εἰσερχομένους Τούρκους τοῦ θρέψαι τά αὐτῶν ζῷα, εἴτε ἡμίονοι ὦσιν εἴτε ἵπποι ἢ ἄλλα τινὰ τῶν ἀχθηφόρων ζῴων, ἃ ἐν τῇ δουλείᾳ τοῦ κάστρου τυγχάνουσιν, ἀλλ᾽ ἐᾶν αὐτούς· „Καὶ ὅποτε οἱ Ῥωμαῖοι θυμωθέντες ἀντιστήσονται τοῖς Τούρκοις, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν τοῖς Τούρκοις ἀντίστητε.“ —

10. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ υἱὸς τοῦ Σπεντιάρ, ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Μωράτ, ἀδελφῇ τοῦ Μεχέμετ, ἣν ὁ λόγος προλαβὼν ἐμνημόνευσεν, ἐκ τοῦ Ἀδραμυντίου κατὰ τὸ κοινὸν θέσπισμα καὶ οὗτος σὺν τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν ἐκστρατεύσας ἀπῄει ἐν τῷ ἡγεμόνι ὑπουργήσων καὶ αὐτὸς τὴν κοινὴν ἀγγαρείαν ἐν τῷ κάστρῳ. Καὶ δὴ πλησίον πεζεύσας τοῦ πύργου τοῦ λεγομένου Ἐπιβάτας,

---

8 λυμήνουσι P: *fortasse* λυμήνωσι | φθάσαν *scripsi:* φθάσας P || 18 ἀδελφῇ *scripsi:* ἀδελφῆς P | ἐμνημόνευσεν *nusquam commemoravit* || 21 ἐπιβάτας P: *fortasse* Ἐπιβάται *v. p.* 321 *v.* 25.

---

locul acesta trebuie înţeles urmaşul lui Spentiar, al socrului lui Murad II, urmaş pe care Duca, după obicei turcesc (vz. II, 3: *Carmian*), îl numeşte tot cu numele tatălui lui şi atunci Murad II şi-a dat fiica, pe sora lui Mahomed II, după un nepot de-al socrului său, ceea ce e mai firesc. Pe acest ginere al lui Murad II şi cumnat al lui Mahomed II, ţinînd pe sora acestuia şi avînd domnia la Adramition, Duca ni-l numeşte Caiabei, aşa că e greşit să fie considerat după I. Hammer numai ca un general otoman (vz. G. Moravcsik, II, 132 s.v. *Καιάπεγ*). — *Ἀδραμύντιον* e Adramyttion de pe ţărmul de apus al Asiei Mici în dreptul capătului de nord al insulei Lesbos-Mitiline. — *turnul numit Epibate:* era o cetate amfibie, pe care şi-a fost construit marele duce Alexie Apocaucos, rivalul lui Ioan VI Cantacuzino, în războiul civil din 1341—1347, ca urmărit fiind dinspre mare, să poată fugi pe uscat, iar fugărit fiind de pe uscat, să poată scăpa pe mare; vz. Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină*, ed. Bonn, II, 585, 10—20. Tot după Nich. Gregoras, cetatea Epibate τὸ φρούριον τῶν Ἐπιβατῶν Apocaucos şi-a ridicat-o cu multă cheltuială ἐν τοῖς παραλίοις τῶν προαστείων τοῦ Βυζαντίου, μικρὸν μέν, ποικίλον δὲ καὶ δαιμονίως ὀχυρόν τε καὶ δύσμαχον *ibid.*, II, 602, 17: „la ţărmul mării al oraşelor din apropierea Bizanţului, cetate mică, dar complicată şi diabolic de întărită şi foarte greu de cucerit“. Şi Ioan Cantacuzino în Memoriile sale istorice precizează că aşezarea cetăţii era în apropierea oraşului Silivria, care se află la oarecare depărtare de Constantinopole pe ţărmul Mării de Marmara. Cînd Ioan V Paleolog îi cere cumnatului său Matei Cantacuzino să depună insemnele împărăteşti îl „duce într-o cetate Epibate de lîngă Silivria“ ἤγαγεν εἰς Ἐπιβάτας φρούριόν τι περὶ Σηλυμβρίαν Ioan Cantacuzino, *Istoria*, ed. Bonn, III, 345, 23.

de povară prin semănăturile bizantinilor şi stricau grînele şi alte verdeţuri de tot felul. Unul din bizantini văzînd paguba ce se făcea în ogoarele lui muncite din greu, a alergat şi a alungat caii din ogor. Dar unul din oamenii de la cai, un turc, sosind loveşte în bizantin. Altul însă, o rudă de a celui lovit, a alergat şi după el altul; tot aşa şi turcii cu iataganele în mînă. Încăierîndu-se unii cu alţii, au fost ucişi atît dintre turci, cît şi dintre bizantini. Atunci Caiabei, căci aşa îi era numele, a doua zi ajungînd în faţa sultanului şi făcîndu-i obişnuita închinăciune, i-a raportat de tot ce s-a petrecut la Epibate; şi lui i-a fost deajuns atîta şi a ordonat chiar lui Caiabei să plece în grabă cu ostaşii lui şi să treacă prin sabie pe toţi locuitorii din satul acela. Aşa s-a şi întîmplat; căci venind pe 'neaşteptate dis-de-dimineaţă şi agricultorii ieşind pe ogoare la secerat, turcii au căzut asupra lor şi i-au măcelărit pe toţi, vreo patruzeci la număr. Aceasta a fost pricina de luptă şi nimicire a bizantinilor.

Împăratul încuie porţile oraşului. 11. Atunci, împăratul auzind cele întîmplate, a încuiat porţile capitalei şi pe turci, cîţi s-a întîmplat să-i afle înăuntru, pe toţi i-a legat şi i-a aruncat în închisoare. Şi după trei zile le-a dat iar drumul; căci n-avea încotro. Între turcii aflaţi mai erau şi eunuci tineri din oamenii de la palatul sultanului; şi aceştia înfăţişaţi înaintea împăratului, au spus: „Dacă ne vei da drumul, o împărate, înainte de a fi ajuns soarele la asfinţit, îţi vom fi mulţumitori; dacă însă după asfinţitul soarelui nu ne aflăm în faţa sultanului, să ştii că dacă ne dai drumul după aceea, nu ne va fi nouă spre bucurie, ci foarte spre moarte. De aceea fie-ţi milă de noi şi dă-ne drumul în clipa aceasta, iar de nu, dă poruncă să ni se taie capetele; căci mai bine să murim de mîna voastră decît de mîna lui, care e pieirea lumii întregi". Împăratul auzind acestea, şi-a îndoit inima şi în clipa aceea le-a dat drumul. Şi trimiţînd soli la tiran, i-a spus: „Deoarece alegi calea luptei şi nu-s în stare să te fac să asculţi nici de jurăminte nici de vorbe bune, fă ce vrei. Eu unul, scăpare caut la dumnezeu şi, dacă e în voia lui să dea şi oraşul acesta în mîinile tale, cine i-ar putea sta împotrivă? Iar dacă din nou va sădi întru inima ta cuget de pace, şi aceasta cu bucurie o primim. Dar deocamdată ia-ţi tratatele şi jurămintele. Eu de acum înainte ţin porţile Constantinopolei încuiate şi-i voi apăra pe cei dinăuntru, pe cît îmi va fi puterea. Tu însă folosindu-te de putere în chip asupritor, foloseşte-te pînă ce dreptul judecător va da fiecăruia, şi mie şi ţie, dreapta lui hotărîre". — Cînd a auzit acestea barbarul, nici nu şi-a mai bătut capul de loc să dea vreun răspuns, ci de îndată a poruncit să se

ἀπολύσαντες τοὺς ἵππους καὶ τὰ σκευοφόρα ζῷα ἐν τοῖς καρποῖς τῶν Ῥωμαίων ἐλυμήναντο τοὺς στάχυας καὶ τὴν ἄλλην παντοίαν χλόην. Εἷς δὲ τῶν Ῥωμαίων ὁρῶν τὴν γενομένην ζημίαν ἐν τοῖς πολυκόποις αὐτοῦ γεωργήμασιν, δραμὼν ἐδίωξε τοὺς ἵππους ἐκ τοῦ ἀγροῦ. Εἷς δὲ τῶν ἱππηλατῶν Τοῦρκος φθάσας παίει τὸν Ῥωμαῖον. Ἄλλος δὲ προσγενὴς τοῦ τυφθέντος ἔδραμε καὶ μετ' αὐτὸν ἕτερος, ὁμοίως καὶ οἱ Τοῦρκοι ξιφήρεις. Συμπλακέντες οὖν ἀλλήλως ἐσφάγησαν ἐκ τῶν Τούρκων, ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν Ῥωμαίων. Τότε ὁ Καγιάπεγ, οὕτω γὰρ ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἐπὶ τὴν αὔριον φθάσας εἰς τὸν ἡγεμόνα καὶ προσκυνήσας αὐτὸν κατὰ τὸ ἔθος, ἀπήγγειλεν πάντα τὰ γενόμενα ἐν τοῖς Ἐπιβάταις, καὶ αὐτὸς μὴ δεηθεὶς ἑτέρας ἀγγελίας ἢ παραστάσεως, προστάξας αὐτῷ τῷ Καγιάπεγ τοῦ ἀπελθεῖν ἐν σπουδῇ σὺν τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις καὶ πατάξαι τούτους ἐν μαχαίρᾳ πάντας τοῦ χωρίου ἐκείνου. Ὃ καὶ γέγονεν· ἐλθὼν γὰρ ἐξαίφνης πρωΐ καὶ οἱ γεωργοὶ ἐξελθόντες εἰς τοὺς ἀγροὺς τοῦ θερίζειν, ἐπεισπεσόντες οἱ Τοῦρκοι πάντας κατέσφαξαν, τὸν ἀριθμὸν ὡς τεσσαράκοντα. Αὕτη αἰτία τῆς μάχης καὶ ἀφανισμὸς τῶν Ῥωμαίων.

11. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τὸ γεγονὸς ἔκλεισε τὰ θύρας τῆς πόλεως καί, ὅσους ἔτυχεν εὑρὼν ἐντὸς Τούρκους, πάντας δεσμήσας ἐν φρουρᾷ ἔθετο. Καὶ μεθ' ἡμέρας τρεῖς πάλιν ἀπέλυσε· τί γὰρ εἶχε τοῦ δρᾶν; Ἔτι ἐν τοῖς εὐ- 245b
ρεθεῖσι Τούρκοις ὑπῆρχον ἐκ τῶν τοῦ παλατίου τοῦ ἡγεμόνος εὐνουχόπουλοι, οἵ παρασταθέντες τῷ βασιλεῖ εἶπον· „Εἰ μὲν ἀπολύσεις ἡμᾶς, ὦ βασιλεῦ, πρὸ τοῦ τὸν ἥλιον κλῖναι πρὸς δυσμάς, χάριν εἴσομέν σοι· εἰ δὲ μετὰ δύσιν ἡλίου μὴ εὑρεθέντες ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος, γνῶθι τὸ μετὰ ταῦτα ἀπολυθῆναι οὐκ ἔσται ἡμῖν πρὸς χάριν, ἀλλὰ καὶ λίαν θανάσιμον. Διὸ ποίησον εἰς ἡμᾶς ἔλεος καὶ ἀπόλυσον τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, εἰ δ' οὐ μή, κέλευσον ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλάς· κρεῖττον γὰρ παρ' ὑμῶν τεθνάναι ἢ παρὰ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης ὀλέθρου." — Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐκάμφθη τῇ γνώμῃ καὶ ἀπέλυσεν αὐτοὺς τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ στείλας ἀποκρισιαρίους πρὸς τὸν τύραννον εἶπεν· „Ἐπεὶ τὰ τῆς μάχης ᾑρετίσω καὶ οὔτ' ὅρκοις οὔτε κολακείαις πεισθῆναι ποιῆσαί σε ἔχω, ποίει ἃ βούλει. Ἐγὼ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγω καί, εἰ θελητὸν αὐτῷ ἐστι τοῦ δοῦναι καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς σου, τίς ὁ ἀντειπεῖν δυνάμενος; Εἰ δὲ πάλιν ἐμφυτεύσει εἰρήνην ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ τοῦτο ἀσπασίως ἀποδέχομαι. Πλὴν κατὰ τὸ παρὸν λαβέ σου τὰς συνθήκας καὶ τοὺς ὅρκους. Ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν τὰς πύλας τῆς Πόλεως κεκλεισμένας ἔχων, καὶ τοὺς ἔνδον φυλάξω, ὅσον ἡ δύναμις. Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὁ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει ἑκάστῳ, ἐμοί τε καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν." — Ταῦτα ἐνωτισθεὶς ὁ βάρβαρος καὶ μηδὲ

4 ἱππηλάτων P || 13 ἐπεισπεσόντες P_1 Bull: ἐπείς πεσὶν πεσόντες P || 14 - 15 ἀφανισμὸς P: *fortasse* ἀφανισμοῦ || 23 πρὸς χάριν *scripsi*: πρὸς χαρὶ P || 32 λάβε || 33 ὅσον ἡ P: ὅση *Charitonides*.

dea sfoară în țară de război. Dar împăratul prevăzînd de șase luni ce are să vină, a avut grijă de întărituri și pe țăranii din apropierea Constantinopolei i-a luat înăuntru și ei au adus înăuntru grînele secerate și totul ce a fost treierat.

Sultanul ordonă ca orice corabie să dea vamă.

12. Sultanul însă încheind cu bine construirea cetății și zidurile și turnurile ducîndu-le 30 de palme în grosime și destul de înalte, a așezat în turnul lui Chalil-pașa tunuri de bronz, slobozind pietre de peste șase sute de litri în greutate și a încredințat cetatea lui Feruz-aga cu numele, dintre cei mai credincioși ieniceri ai lui, și i-a ordonat: „Vasele ce vin dinspre Elespont în Marea Neagră și din Marea Neagră spre Elespont, ale oricărei țări s-ar întîmpla, fie corăbieri genovezi, fie venețieni, constantinopolitani, din Cafa, Trapezunt, Amisos, Sinope și oameni de sub stăpînirea mea și de orice categorie ar fi, corăbii, trireme, bireme, bărci, caice, să nu plece, înainte de ce nu vor lăsa în jos pînzele și nu dau vamă și așa să-și continue drumul. Iar vasul care nu ascultă și nu vrea să se supună, să fie scufundat cu lovituri de tun". Acestea și altele dispunînd semețul, i-a mai dat și patru sute de tineri pentru paza cetății și el însuși, după ce în patru luni a încheiat toate lucrările, a plecat la Adrianopole, fiind în curs acuma cel de-al doilea an din domnia lui, iar de la facerea lumii 6961.

Turnarea unui tun foarte mare.

XXXV. O dată cu trecerea verii și începerea toamnei, el a rămas acasă și nu dădea ochilor odihnă, ci zi și noapte gîndul îi era la Constantinopole, cum ar putea-o cuceri, cum s-ar face stăpîn pe ea. Încă de cînd era la cetate și o zidea, a venit din Constantinopole un maistru turnător de tunuri aruncătoare de piatră, de neam ungur, un meșter foarte încercat. Acesta sosise de mult în Con-

---

12: *în patru luni:* După Jurnalul lui Nicolo Barbaro, construirea cetății a durat din martie pînă la mijlocul lui august 1452; vz. Migne, Patrologia Series Graeca, vol. 158, col. 1067 C. — *de la facerea lumii 6961:* ca să răspundă anului 1452, cînd a avut loc ridicarea cetății, Mahomed II trebuie să se fi întors la Adrianopole după 1 septembrie; G. Sfranțes, 1060 C ne și spune: *τῇ γʹ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ξαʹ ἔτους διέβη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν* „la 3 septembrie ⟨60⟩61 a trecut la Adrianopole" (cp. G. Sfranțes, 234, 20); iar Critobul, I, 11, 8: *φθινοπώρου φθίνοντος ἤδη* „toamna fiind pe stîrșite acum".

XXXV 1: *τὸ γένος Οὔγγρος maistru... de neam ungur:* L. Chalc., II, 151, 12 ne spune că e de neam romîn și ne dă și numele Orban: *τηλεβολιστὴς δ' ἦν τοῦ βασιλέως τοὔνομα Ὀρβανός, Δὰξ τὸ γένος* „și avea sultanul un *tunar cu numele Orban, romîn de neam*", căci la L. Chalcocondil, dac înseamnă numai romîn, pentru unguri întrebuințînd numele de peoni (vz. indicele în ed. E. Darkó).

τὸ οἱονοῦν εἰς νοῦν μελετήσας ἀπολογίαν, παρευθὺ ἐκέλευσε διαλαλιὰν μάχης γενέσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς προορῶν τὸ μέλλον, πρὸ ἓξ μηνῶν εἶχε τὰ φρούρια ἐν 246b ἐπιμελείᾳ καὶ τοὺς χωρίτας τοὺς ἐγγὺς τῆς Πόλεως ἔνδον καὶ τὸν θεριζόμενον στάχυν καὶ τὰς λικμιζομένας ἅλωνας ἔνδον ἐκόμιζον.

12. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἀπαρτίσας καλῶς τὸ φρούριον καὶ εἰς πάχος τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους λ′ σπιθαμὰς ἐκτείνας καὶ τὸ ὕψος εἰς τὸ ἀρκοῦν καὶ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Χαλὶλ-πασια χώνας χαλκοῦς ἀπολυούσας πέτρας ὑπὲρ ἑξακοσίων λιτρῶν τὸ βάρος καὶ τῶν αὐτοῦ πιστοτάτων δούλων Φερούζ-αγαν ὀνόματι παραδοὺς τὸ πολίχνιον, παραγγείλας αὐτῷ· „Τὰς ναῦς τὰς ἀφ' Ἑλλησπόντου πρὸς Πόντον καὶ τὰς ἀπὸ Πόντου πρὸς Ἑλλήσποντον, κἂν ὁποίας ἄρα αὐθεντίας τυγχάνουσι, εἴτε Γενουῖται, εἴτε Βένετοι, Κωνσταντινουπολῖται, Καφατινοί, Τραπεζούντιοι, Ἀμινσηνοί, Σινωπαῖοι καὶ οἱ ἐκ τῆς ἐμῆς αὐθεντίας, ὁποιασοῦν τύχης κἂν ὦσι, νῆαι, τριήρεις, διήρεις, βάλκαι, ἀκάτια, μὴ πλείτωσαν, πρὶν χαλάσοντες τὰ ἱστία τὸ κομμέρκιον διδόναι καὶ οὕτως τὴν ὁδὸν αὐτῶν πορευέσθωσαν, ἡ δ' ἀπειθήσασα ναῦς καὶ μὴ ἐνδοῦσα σὺν τῇ πετροβόλῳ καταποντισθήτω," — ταῦτα καὶ ἕτερα διαταξάμενος ὁ ἀλαζών, δοὺς αὐτῷ καὶ τετρακοσίους νέους εἰς φυλακὴν τοῦ πολυχνίου, αὐτὸς εἰς Ἀνδριανούπολιν ἐπορεύετο, τέτρασι μησὶ τὸ πᾶν ἀπαρτίσας, ἤδη τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ τρέχοντος δευτέρου ἔτους, ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ πρώτου. 247b

XXXV. Θέρους οὖν παρελθόντος καὶ τῆς μετοπωρινῆς ὥρας ἀρχούσης, οἴκοι διάγων οὐκ ἐδίδου ἀνάπαυσιν τοῖς βλεφάροις, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τὴν φροντίδα τῆς Πόλεως εἶχε, πῶς αὐτὴν λάβοι, πῶς κύριος αὐτῆς γένοιτο. Ἔτι ὄντος οὖν αὐτοῦ ἐν τῷ πολιχνίῳ καὶ οἰκοδομοῦντος, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Πόλεως εἷς τεχνίτης ὁ τὰς πετροβολιμαίους χώνας κατασκευάζων, τὸ γένος Οὔγγρος, τεχνίτης δοκιμώτατος. Οὗτος πρὸ πολλοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐλθὼν

---

7 χαλήλπασια P | ἀπολυούσας *scripsi:* ἀπολύοντας P | λύτρων P || 12 Ἀμυνσινοί P || 13 νῆαι P: νῆες Bull | πλείτωσαν Bek: πλοίτωσαν P | χαλάσοντες P: χαλάσαντες Bek.

stantinopole şi arătînd miniştrilor împărăteşti meşteşugul său, au raportat împăratului. Şi împăratul a fixat o pensie nu demnă de ştiinţa lui, dar nici pe aceea, de nimică şi puţină, nu i-o dădeau meşterului. De aceea luîndu-şi orice nădejde, întru una din zile părăseşte Constantinopole şi trece la barbar. Şi acela primindu-l cu bucurie, i-a dat cu cinste tain şi îmbrăcăminte şi-i dă şi leafă atîta, încît împăratul, de-i dădea numai un sfert, nu fugea din Constantinopole. Intrebat de sultan, dacă poate să-i toarne un tun mare, care să cuprindă o piatră foarte mare ca pentru tăria şi grosimea zidurilor Constantinopolei, el i-a răspuns: „Pot să-ţi fac dacă vrei, un tun după mărimea pietrii ce mi se arată. Căci eu cunosc bine zidurile Constantinopolei. Nu numai acelea, ci şi zidurile Babilonului, praf şi ţărînă le va face lovitura dată din tunul meu. Numai eu, tot ce se ţine de lucrul meu, îl voi face bine, la împuşcătură însă nu mă pricep şi nici nu mă apuc". Auzind sultanul acestea, i-a spus: „Fă-mi tunul, cît despre împuşcătura pietrii, voi vedea însumi". — Şi au început să strîngă bronz şi meşterul a închipuit forma ţevii. Şi în trei luni a fost construit şi turnat o minunăţie de tun înfiorător şi grozav.

Scufundarea unei corăbii veneţiene.

2. La cetatea Paschesen însă în zilele acelea coborînd din Marea Neagră prin Bosfor o corabie mare a veneţienilor, căpitanul corăbiei Rizzo cu numele, n-a lăsat în jos pînzele şi cei din cetate, ţintind-o cu o piatră foarte mare, au spart corabia, de s-a scufundat în adînc şi căpitanul cu ceilalţi treizeci urcîndu-se într-o barcă, au ieşit la mal. Turcii însă i-au prins şi le-au legat mîinile şi cu lanţul la grumaz i-a trecut ca într-un singur şirag; apoi i-au dus la sultan care petrecea atunci la Didimotich. Şi le-a poruncit tuturor să le taie capul, iar pe căpitan să-l tragă în ţeapă prin şezut şi aşa să-şi dea sufletul şi să-i lase neînmormîntaţi; pe aceştia i-am văzut şi eu, fiind acolo după puţine zile.

Incercarea tunului celui mare.

3. Din Didimotich venind la Adrianopole în luna ianuarie şi făcîndu-şi toată pregătirea de război, a vrut să încerce tunul, pe care i l-a turnat meşterul acela. Şi după ce l-a aşezat cu mult meşteşug în faţa porţii celei mari de la curtea palatelor ce şi le-a clădit anul acela, a băgat bine înăuntru piatra şi a

---

τρέχει πρὸς τὸν βάρβαρον trece la barbar: şi Nichita Choniat ne istoriseşte un caz cu totul asemătător despre un „meşter foarte iscusit" *(ἐν μηχανουργοῖς ἄριστος* ed. Bonn, p. 671, 14), care mai înainte fusese în slujba bizantinilor şi, pentru că nu-şi primea leafa, trece de la împăratul Alexie III Angel (1195—1203) la un răsculat cu numele Hrizea (Chrysos) „de neam fiind romîn" *(Βλάχος ὢν τὸ γένος* 665, 13 şi 643 21); şi de aceea oamenii acestuia ucid mulţi bizantini prin puternice şi iscusite aruncători de pietre (Nichita Choniat, ed. Bonn, 671, 3 urm.). Numele Hrizea care redă pe grecescul *χρυσὸς* îl întîlnim în documente vechi romîneşti. Intr-un zapis din Tîrgovişte de la 21 iulie 1627

καὶ σημάνας τοῖς μεσάζουσι τῷ βασιλεῖ τὴν τέχνην αὐτοῦ, ἀνέφερον τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς γράψας αὐτῷ σιτηρέσιον οὐκ ἄξιον πρὸς τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ, οὐδ᾽ ἐκεῖνο τὸ μηδαμινὸν καὶ εὐαρίθμητον ἐδίδοσαν τῷ τεχνίτῃ. Ὅθεν καὶ ἀπογνούς, καταλιπὼν τὴν Πόλιν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τρέχει πρὸς τὸν βάρβαρον. Καὶ αὐτὸς ἀσπασίως ἀποδεξάμενος καὶ τροφὰς καὶ ἐνδύματα φιλοτιμήσας αὐτόν, δίδωσι καὶ ῥόγαν τόσην, ὅσην εἰ ὁ βασιλεὺς τὸ τέταρτον ἔδιδεν, οὐκ ἂν ἀπεδίδρασκε τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐρωτηθεὶς οὖν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος, εἰ δύναται κενῶσαι χωνείαν μεγάλην, πέτραν φέρουσαν ὑπερμεγέθη, ὅσον πρὸς τὴν ἀλκὴν καὶ τὸ πάχος τοῦ τείχους τῆς Πόλεως, αὐτὸς δ᾽ ἀνταπεκρίνατο· „Δύναμαι, εἰ βούλει, κατασκευᾶσαι χωνείαν, ὅση τὸ μέγεθος τυγχάνει τῆς δεικνυομένης μοι πέτρας. Ἐγὼ γὰρ τὰ τείχη τῆς Πόλεως ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. Οὐ μόνον γὰρ ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ τὰ Βαβυλώνια τείχη ὡς χοῦν λεπτυνεῖ ἡ παρὰ τῆς χωνείας τῆς ἐμῆς ἀφεθεῖσα. Πλὴν ἐγὼ τὸ πᾶν τοῦ ἔργου καλῶς ἀπαρτίσω, τὴν δὲ βολὴν οὐκ ἐπίσταμαι 248b οὐδὲ συντάσσομαι." — Τοῦτο ἀκούσας ὁ ἡγεμὼν ἔφη· „Κατασκεύασόν μοι τὴν χωνείαν, περὶ δὲ τῆς βολῆς τοῦ λίθου αὐτὸς ὄψομαι." — Ἤρξαντο συναθροίζειν χαλκὸν τοίνυν καὶ ὁ τεχνίτης τὸν τύπον τῆς σκευῆς ἔπλαττεν. Ἐν τρισὶν οὖν μησὶ κατεσκευάσθη καὶ ἐχωνεύθη τέρας τι φοβερὸν καὶ ἐξαίσιον.

2. Ἐν δὲ τῷ Πασκεσὲν πολιχνίῳ τὰς ἡμέρας ἐκείνας κατερχομένης νηὸς ἐκ τοῦ Στομίου μεγάλης τῶν Βενετίκων, Ῥύτζος ὁ ναύαρχος τοὔνομα καὶ μὴ χαλάσας τὰ ἱστία, πέτραν ἀκοντίσαντες οἱ τοῦ κάστρου ὑπερμεγέθη, τὴν ναῦν διέῤῥηξε καί, εἰσδυομένη τῷ βυθῷ, ὁ ναύαρχος σὺν λοιποῖς τριάκοντα ἐν ἀκατίῳ ἐμβάντες, ἐξῆλθον ἐν τῷ αἰγιαλῷ. Οἱ δὲ Τοῦρκοι λαβόντες αὐτοὺς καὶ δήσαντες τὰς χεῖρας καὶ τοὺς τραχήλους ἐν ἁλύσει περάσαντες ὡς ἐν μιᾷ σειρᾷ, τούτους πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἀπήγαγον τότε ἐν Διδυμοτείχῳ διάγοντα. Ἐκέλευσεν οὖν τοὺς πάντας ἀποκεφαλισθῆναι, τὸν δὲ ναύαρχον ἐν τῷ πάλῳ διὰ τοῦ ἀφεδρῶνος τὴν ψυχὴν ἀποῤῥῖψαι, καὶ ἀτάφους ἀφεῖναι, οὓς καὶ εἶδον ἐγὼ μεθ᾽ ἡμέρας ὀλίγας ἐκεῖ διαγενομένου μου.

3. Ἐλθὼν δὲ ἀπὸ Διδυμοτείχου ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ καὶ πᾶσαν σκευασίαν πολεμικὴν ἑτοιμάσας, τὴν χωνείαν, ἣν ὁ τεχνίτης ἐκεῖνος κατεσκεύασεν, ἠβουλήθη δοκιμάσαι. Καὶ δὴ παραστήσας αὐτὴν τεχνηέντως ἔμπροσθεν τῆς μεγάλης πύλης τῆς αὐλῆς τῶν παλατίων τῶν παρ᾽ αὐτοῦ τὸ ἔτος ἐκεῖ- 249b

---

24 διάγοντα Bul : διάγοντι P || 27 διαγενομένου P: διαγομένου Bull.

---

ne apare un mare logofăt Hrizea, iar în altul din 1636 un Mare Ban Hrizea. Vz. Arhiva istorică a Romîniei, I, p. 14, nr. 12 și p. 15, nr. 15.

2: *Rizzo cu numele:* G. Sfranțes, 1055 B (G. Sfranțes, 217, 8) îi dă numele Antonio *Ῥίτζος* și ne spune că a suferit martiriul pentru credința în Hristos. Numele i-l dă și Nicolo Barbaro, care ne spune că scufundarea corăbiei s-a întîmplat la 26 noiembrie 1452 și că după 14 zile căpitanul corăbiei a fost tras în țeapă din porunca sultanului ; Migne, Patrologia *Series Graeca,* 158 col. 1068 C — 1069 A.

3: *în luna ianuarie* 1453.—*palatelor ce și-a cladit:* Critobul I 12, unde se descrie pe larg clădirea. —

măsurat iarba de pușcă; și a doua zi avea să o sloboadă. Și s-a dat de știre în toată Adrianopolea, oamenii să aibă în minte detunătura și zguduitura de trăsnet pînă în înaltul cerului, ca nu cumva auzind-o pe neașteptate, unii să-și piardă glasul și femeile însărcinate să lepede. Dimineața deci dînd foc ierbii de pușcă și aerul încălzindu-se și împingînd piatra, a fost slobozită cu o detunătură mare, străbătînd văzduhul și umplîndu-l de fum și ceață. Bubuitura s-a auzit la o sută de stadii depărtare, iar piatra a căzut la o milă de locul unde a fost repezită; și în locul unde a căzut, s-a făcut o groapă ca de un stînjen, așa de mare este puterea amestecului ierbii de pușcă ce aruncă piatra.

Mahomed II pe străzile Adrianopolei.

4. Și sultanul, ziua și noaptea, și cînd stătea culcat și cînd era sculat, și înăuntrul curții lui și afară, tot cugetul și toată grija îi erau, cu ce fel de război și cu ce armă va pune mîna pe Constantinopole; deseori cînd se făcea seara, ieșind călare numai doi, alteori pe jos, cutreiera în haină de ostaș Adrianopolea toată, ascultînd ce se grăiește de el; iar dacă vreunul din mulțime băga de seamă că este sultanul și voia să-l salute cu urarea obișnuită, însuși în aceeași clipă îi și dădea lovitura de moarte fără cruțare, fără îndurare, ci precum cineva strivind un purece, simte o satisfacție, tot așa și acesta însuși cu mîna lui ucigînd, el vrednicul să fie ucis, se răcorea.

Chalil-Pașa, la miez de noapte, chemat la sultan.

5. Într-una din nopți, pe la straja a doua a trimis pe cîțiva din paznicii curții și l-au adus pe Chalil-pașa. Venind și spunînd eunucilor acestuia invitația, aceia au intrat în dormitor și i-au anunțat că-l cheamă sultanul. El însă s-a cutremurat de spaimă și, crezîndu-se pierdut, și-a îmbrățișat soția și copiii și a plecat, luînd cu sine un taler de aur plin de galbeni; căci lui îi era mereu teamă întru inima lui din cauza pe care am arătat-o mai sus. Intrînd în dormitorul sultanului, l-a zărit stînd jos îmbrăcat. Închinîndu-i-se și punîndu-i înainte talerul, sultanul i-a spus: „Ce-s acestea, lala?" precum ar spune careva pe limba noastră de obște „tată", adică bădie. Iar el a răspuns: „Doamne, este obicei între pașale, ca atunci cînd sultanul cheamă pe unul din viziri afară de ora obișnuită, să nu intre în fața lui cu mîna goală. Și eu nici n-am adus în fața ta

---

o sută de stadii: vz. XXVIII, 12; deci cam 18 km.—***ca la o milă:*** vz. XXX, 7; deci cam $1^1/_2$ km. — Despre construcția și încercarea tunului cp. și Critobul, I, 29—30.

5: *din cauza pe care am arătat-o mai sus:* vz. XXXIV, 2.—*în fața ta:* *θεώρη-*

νο κτισθέντων καὶ τὴν πέτραν καλῶς ἐνθεὶς καὶ τὴν βοτάνην σταθμήσας, τὴν αὔριον ἔμελλεν ἀπολύσων αὐτήν. Καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἀδριανουπόλει φανερὸν ἐγένετο τοῦ κατὰ νοῦν ἔχειν τὴν βοὴν καὶ τὸν κτύπον τὸν οὐρανόβροντον, ἵνα μὴ ἐξαίφνης ἐνωτισθέντες τινὲς ἄφωνοι μείνωσι καὶ γυναῖκες ἐν γαστρὶ ἔχουσαι τὰ ἔμβρυα ἀπολέσωσι. Πρωῒ οὖν βαλὼν πῦρ ἐν τῇ βοτάνῃ καὶ διαθερμανθέντος τοῦ πνεύματος καὶ ἐκκρουσαμένης τῆς πέτρας, ἀπελύθη τῆς χωνείας σὺν ἤχῳ βαρεῖ ἀεροβάτῳ πληροῦντι τὸν ἀέρα καπνοῦ καὶ ὀμίχλης. Ἡ δὲ βοὴ ἀφίκετο μέχρι σταδίων ἑκατὸν τὸ μῆκος, ὁ δὲ λίθος ἔπεσε μακρόθεν τοῦ ἀφεθέντος τόπου ὡς μίλιον ἕν, ἐν δὲ τόπῳ τῷ πεσόντι ἐγένετο βόθρος ὅσον ὀργυιᾶς μιᾶς· τοσαύτη ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς ἀναμιγῆς τῶν βοτάνων τῆς ἀκοντιζούσης τὸν λίθον.

4. Ἔχων οὖν ὁ ἡγεμὼν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τὴν πᾶσαν φροντίδα καὶ μέριμναν, κοιτόμενος καὶ ἀνιστάμενος καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς αὐτοῦ καὶ ἐκτός, ποίῳ πολέμῳ καὶ ποίᾳ μηχανῇ καθέξει τὴν Κωνσταντινούπολιν, πολλάκις ἑσπέρας γενομένης σὺν δυσὶ καὶ μόνοις ἱππεύων, ἐν ἄλλοις πεζὸς ἅπασαν τὴν Ἀδριανοῦ ἐν σχήματι στρατιώτου μετερχόμενος, ἀκούων τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, ἐὰν γὰρ τῶν πολλῶν τις κατέλαβεν ἐν νοΐ, ὅτι ὁ ἡγεμών ἐστι, καὶ ἠβουλήθη προσαγορεῦσαι αὐτὸν σὺν εὐφημίᾳ κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ αὐτὸς αὐθωρὸν καιρίαν ἐδίδου τὴν 250b
πληγὴν μὴ φειδόμενος, μὴ ἐλεῶν, ἀλλ' ὥσπερ τις ψύλλαν συντρίβων αἰσθάνεταί τινος ἡδονῆς, οὕτω καὶ οὗτος οἰκείᾳ χειρὶ φονεύων ὁ φόνου ἄξιος ἐδροσίζετο.

5. Μιᾷ οὖν τῶν νυκτῶν περὶ τὴν δευτέραν φυλακὴν στείλας τῶν τῆς αὐλῆς φυλάκων τινάς, ἤγαγον τὸν Χαλὶλ-πασιαν. Ἐλθόντες δὲ καὶ τοῖς τούτου εὐνούχοις εἰπόντες τὸ μήνυμα, αὐτοὶ ἐν τῷ κοιτῶνι εἰσελθόντες ἀπήγγειλαν, πῶς ὁ ἡγεμὼν καλεῖ αὐτόν. Αὐτὸς δὲ σύντρομος γενόμενος, ἀπαγορεύσας ἑαυτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τέκνα κατασπασάμενος, ἀπῄει φέρων μεθ' αὐτοῦ δίσκον ἕνα χρυσοῦν πλήρης νομισμάτων χρυσῶν· εἶχε γὰρ ἀεὶ τὸν φόβον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ δι' αἰτίαν, τὴν ἣν προλαβὼν ἐδήλωσα. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ ἡγεμόνος εἶδε καθήμενον καὶ ἐνδεδυμένον. Προσκυνήσας δὲ καὶ ἔμπροσθεν θήσας τὸν δίσκον, ὁ ἡγεμὼν εἶπε· „Τί εἰσι ταῦτα, λαλά;" ὡς εἴποι τις κατὰ τὴν ἡμετέραν κοινὴν γλῶτταν „τατά," ἤγουν παιδαγωγέ. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· „Κύριε, ἔθος ἐστὶ τοῖς σατράπαις, ὅταν ὁ ἡγεμὼν φωνήσῃ τινὰ τῶν μεγιστάνων παρ' ὥραν, μὴ εἰσέρχεσθαι κενὸς εἰς θεωρίαν αὐτοῦ. Ἐγὼ οὖν οὐδὲν ἐκ τῶν ἐμῶν ἔφερον

---

2 ἀπολύσων P: ἀπολύσειν Bek || 5 βαλλὼν P || 9 οὐργυίας P || 12 κοιτόμενος Bull: κοιτώμενος Bek: κοιτάμενος P: *fortasse* κοιταζόμενος || 21 χαλὴλπασίαν P.

τρα se numeau darurile ce le primea mireasa a doua zi după nuntă, iar în antichitate, cînd apărea fără văl. —

nimic din ale mele, ci ale tale dintru ale tale ți-am adus". — Sultanul însă a răspuns: „Încă n-am nevoie de ale tale! Mai degrabă îți voi dărui încă și mai multe. Un lucru e pe care-l cer, Constantinopolea să mi-o dați". — Chalil însă la această vorbă s-a cutremurat; căci el era acela care mereu ținea partea bizantinilor și bizantinii îl aveau pe el ca mîna lor cea dreaptă și mîna lui o umpleau cu daruri și era în gura tuturor vorba „cavur ortaghi", adică tovarăș sau sprijinitor al necredincioșilor. Atunci Chalil răspunzînd sultanului, a spus: „Doamne, dumnezeu care ți-a dat în mînă partea cea mai mare din pămîntul Romeilor, el îți va da și Constantinopolea. Căci după socoteala mea nu-ți va scăpa din mînă și cu ajutorul lui dumnezeu și al măriei tale și eu și toți slujitorii tăi ne vom lupta împreună nu numai cu averea, ci și cu trupul și cu sîngele nostru; și dinspre partea acestui gînd să fii fără nicio grijă". — Aceste vorbe au mai domolit nițel sălbatica fiară; și-i spune lui Chalil: „Vezi perna? Toată noaptea am petrecut-o, ducînd-o dintr-un colț al patului în altul, cînd culcîndu-mă, cînd sculîndu-mă și somn neatingîndu-mi ochii. Îți spun deci, aur sau argint să nu te ademenească și să te îndepărteze de răspunsul ce mi l-ai dat acuma; ci stăruitor să ne luptăm cu bizantinii și cu îngăduirea lui dumnezeu și prin rugăciunea profetului vom lua Constantinopolea". — Cu aceste vorbe și cu altele l-a luat cu binișorul; dar la mijloc de cuvinte dulci erau și aluzii înțepătoare ce-i strîngeau inima și-i secau sîngele; și i-a dat drumul, spunîndu-i: „Pleacă în pace!".

Planuri de impresurare.

6. Și toate nopțile acelea n-a încetat să stea treaz și cu gîndul la planurile lui în contra Constantinopolei; și lua în mînă hîrtie și cerneluri și-și schița planul orașului și arăta celor ce cunoșteau meterezele, unde și cum au să așeze tunurile de bombardare și mașinăriile de spart zidurile și minele și intrarea în șanț și scările la care zid. Într-un cuvînt, orice mașinărie de asediu și-o imagina în cursul nopții, dimineața poruncea și se făcea; și toate le punea la cale în chip nimerit și cu iscusință vicleană.

ἐκ τῶν σῶν τὰ σὰ ale tale dintru ale tale: vz. *Παραλειπόμενα* (Cronici), I, 29, 14. — *„cavur ortaghi"*: „Christianis favens" (favorizînd pe creștini) în scrisoarea lui Leonard din Chios, vz. Migne, Patrologia Graeca, 159, 937 A. — ἐχούσας (intransitiv cu înțelesul aproape de οὔσας) . . . μνήμας e un acuzativ absolut obișnuit la Duca și de aceea n-am schimbat în ἔχουσι participiu în acord cu λόγοις avînd ca obiect direct μνήμας și păstrîndu-și înțelesul obișnuit activ de „am". — *ce-i strîngeau inima și-i secau sîngele*: L. Chalc., II, 167, 5—168, 19 ne istorisește cum, după cucerirea Constantinopolei Mahomed II i-a luat lui Chalil-pașa viața și averile.

εἰς θεώρητρα, ἀλλ' ἐκ τῶν σῶν τὰ σὰ προσέφερον." —Ὁ δ' ἡγεμὼν ἀπεκρίνατο· „Οὐκ ἔτι μοι χρεία τῶν σῶν, μᾶλλον καὶ ἔτι πλείονα δωρήσομαί σοι. Ἕν ἐστι τὸ ζητούμενον τὸ τὴν Πόλιν διδόναι μοι." — Ὁ δὲ Χαλὶλ ἐπὶ τῷ λόγῳ σύντρομος γέγονε· ἦν γὰρ ἀεὶ ὑπερασπίζων τοῖς Ῥωμαίοις καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτον ὡς δε- 251b ξιὰν χεῖρα ἐκέκτηντο καὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ δώροις ἐπλήρουν· ἦν δὲ παρὰ πάντων τὸ ᾀδόμενον „καβοὺρ ὀρταγή," οἷον τῶν ἀπίστων ὁ σύντροφος ἢ βοηθός. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Χαλὶλ τῷ ἡγεμόνι εἶπε· „Κύριε, ὁ Θεὸς δούς σοι εἰς χεῖρας τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς γῆς τῶν Ῥωμαίων, αὐτός σοι καὶ τὴν Πόλιν δωρήσεται. Ὡς γὰρ ἐμοὶ δοκεῖ, ἐκ τῶν χειρῶν σου οὐ φεύξεται καὶ σὺν Θεῷ καὶ τῷ κράτει σου καὶ ἐγὼ καὶ πάντες οἱ δοῦλοι σου συναγωνισόμεθα οὐκ ἐν πλούτῳ μόνον, ἀλλὰ σὺν σαρκὶ καὶ αἵματι· καὶ περὶ τούτου τοῦ σκέμματος ἀμέριμνος ἔσο·" — Ταῦτα πρὸς ὀλίγον ἡμέρωσαν τὸν ἄγριον θῆρα· καὶ λέγει τῷ Χαλίλ· „Βλέπεις τὸ προσκεφάλαιον; Τὴν πᾶσαν νύκτα διεβίβασα ἕλκων ἀπὸ τῆς μιᾶς γωνίας τοῦ κοιτῶνος εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης εἰς τὴν ἑτέραν ἀνακλινόμενος καὶ ἐξεγειρόμενος καὶ ὕπνος τοῖς ὀφθαλμοῖς μου οὐκ ἐρχόμενος. Λέγω οὖν, ἀργύριον ἢ χρυσίον μή σε δελεάζων ἀποῤῥίψῃ τῆς ἀποκρίσεως, ἧς ἀπεκρίνω μοι νῦν· ἀλλὰ σταθηρῶς ἀνταγωνισώμεθα τοῖς Ῥωμαίοις καὶ θαῤῥῶντες Θεοῦ τῇ νεύσει καὶ τῇ εὐχῇ τοῦ προφήτου τὴν Πόλιν ληψόμεθα." — Σὺν τούτοις οὖν καὶ ἑτέροις κολακευτικοῖς λόγοις, ἐχούσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν κολακειῶν καὶ τὰς καρδίαν στυφούσας καὶ τὸ αἷμα ξηραινούσας δακνώδεις μνήμας, ἀπέλυσεν εἰπών· „Ὕπαγε ἐν εἰρήνῃ."

6. Τὰς πάσας οὖν νύκτας ἐκείνας οὐκ ἔλιπε διανυκτυρεύων καὶ μεριμ- 252b νῶν τὰ κατὰ τῆς Πόλεως, λαμβάνων ἐν χερσὶ χάρτην καὶ μέλανα καὶ σκιαγραφῶν τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως καὶ δεικνύων τοῖς ἐπιστήμοσι τῶν ἐπάλξεων, ποῦ καὶ πῶς μέλλουσι θεῖναι τὰς σκευὰς τῶν προβόλων καὶ τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰς κατορυγὰς καὶ τῆς τάφρου τὴν εἴσοδον καὶ τὰς κλίμακας ἐν ποίῳ τείχει. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τὴν πᾶσαν παρασκευὴν ἀπεικόνιζε διὰ τῆς νυκτὸς καὶ τὸ πρωῒ κελεύων ἐγένετο, πάντα σχολαστικῶς καὶ πανούργως ἐπιμελῶν.

---

1 θεώρητρα Bek: θεώρετρα P || 2 ἔτι, P: ἔστι Bek || 19 λόγοις, ἐχούσας P: *fortasse* λόγοις ἔχουσιν.

Impăratul cere ajutor de la papa.

XXXVI. Cei din Constantinopole însă, căci să venim şi la ei şi să vedem care le este gîndul şi grija, ca să scape oraşul din mîna lui Nabuhodonosor. Împăratul apucase să trimită de mai înainte la Roma, cerînd ajutor şi ca să cadă de acord în baza înţelegerii şi a unirii de la Florenţa şi papa să fie pomenit la liturghie în Biserica cea Mare; şi patriarhul Grigorie se va întoarce pe tronul său; şi a invitat să vină cîţiva din oamenii papii, să pună la cale înlăturarea duşmăniei neîmpăcate a schismei. Şi papa a trimis pe cardinalul Poloniei, arhiepiscopul de odinioară al Rusiei Isidor, om înţelept şi cumpănit şi învăţat în dogmele cele drepte, de origine grec, şi el fiind un venerabil părinte de la sinodul din Florenţa, precum s-a arătat mai înainte. Şi venind cu o corabie foarte mare genoveză pînă la insula Chios, a aşteptat zile destule, pînă ce negustorii corăbiei să-şi încheie afacerile şi să desfacă mărfurile şi să ia ce căutau; şi ei mai aşteptau altă corabie care avea să plece împreună pînă la Cafa. Cardinalul care avea cu sine pînă la cincizeci de italieni, au angajat şi alţi latini foarte mulţi din Chios. Şi făcîndu-şi apariţia corabia aşteptată de ei, au pornit din Chios şi au plecat la Constantinopole, unde au ajuns în luna lui noiembrie a anului 6961.

2. Şi după ce împăratul i-a primit cu bine şi i-a cinstit, cum se cuvenea, a venit vorba despre unire. Şi cardinalul a găsit pe împăratul aprobînd aceasta şi pe unii din feţele bisericeşti; dar partea cea mai mare a cinului preoţesc şi călugăresc, egumeni şi arhimandriţi, călugăriţe, — ce zic partea cea mai mare? Căci călugăriţe m-au îndemnat să o spun şi să o scriu: Nimeni din toţi! Şi însuşi împăratul în chip prefăcut a spus da. Dar cei ce se arătau de părerea unirii, au venit în Biserica cea Mare, şi preoţi şi diaconi din cler şi împăratul cu sfatul ţării, şi voiau să slujească lui dumnezeu împreună în obştească înţelegere şi să facă făgăduinţele cu cuget neprefăcut.

Potrivnicii unirii bisericilor.

3. Atunci partidul schismaticilor a mers la mănăstirea Pantocratorului la chilia lui Ghenadie, fost Gheorghe sholarul, şi au început a-i spune: „Şi noi ce să facem?“ — Acela însă închis în chilie, a luat o hîrtie şi şi-a scris părerea şi prin

---

XXXVI 1: Grigore *se va întoarce:* acesta a luat parte la sinodul din Florenţa (vz. L. Chalc., II, 169, 8) din 1439; devenind patriarhul Grigore III, a trebuit în august 1451 să plece în exil, pentru că a îmbrăţişat unirea bisericilor (vz. G. Sfranţes, 1055 B; G. Franţes, 217, 5). — *precum s-a arătat mai înainte:* vz. XXXI, 3. — *noiembrie 6961:* adică 1452.

2: *călugăriţe m-au îndemnat... să scriu:* e o dovadă de zelul lui Duca de a se informa cît mai bine; el a fost un sincer şi convins aderent al unirii bisericilor;

XXXVI. Οἱ δὲ τῆς Πόλεως, ἔλθωμεν δὴ καὶ ἐπ' αὐτὴν καὶ ἴδωμεν, τίς ἡ φροντὶς αὐτῶν καὶ ἡ μέριμνα τοῦ διασώσασθαι τὴν πόλιν ἐκ χειρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ὁ βασιλεὺς ἦν στείλας ἐν Ῥώμῃ προλαβών, αἰτῶν βοήθειαν καὶ ὅπως συντεθῶσιν τῇ ὁμονοίᾳ καὶ ἑνώσει τῇ γεγονυίᾳ ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ λάβῃ τὸ μνημόσυνον ὁ πάπας ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ· καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἐπανελεύσεται ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ· καὶ μετεκαλεῖτό τινας ἀφικέσθαι τῶν τοῦ πάπα, ὅπως εἰρηνεύσῃ τὴν ἄσπονδον ἔχθραν τοῦ σχίσματος. Ἔστειλε δ' ὁ πάπας τὸν καδδηνάλιον Πολωνίας, τόν ποτε ἀρχιεπίσκοπον Ῥωσίας Ἰσίδωρον, ἄνδρα συνετὸν καὶ σώφρονα καὶ πεπαιδευμένον ἐν δόγμασιν ὀρθοῖς, Ῥωμαῖον τὸ γένος καὶ αὐτὸν ἕνα τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου ὑπάρχοντα πατέρα τίμιον, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε. Καὶ ἐλθόντος ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ μετὰ νηὸς μεγίστης τῶν Γενουιτῶν 253b ἐποίησεν ἡμέρας ἱκανάς, ἕως οὗ οἱ ἔμποροι τῆς νηὸς πραγματεύσωνται καὶ δώσωσι τὰ χρειώδη καὶ λάβωσι τὰ ζητούμενα, ἀναμένοντες καὶ ἑτέραν ναῦν, ἥτις ἔμελλε συμπλέειν ἄχρι Καφᾶ. Ὁ καδδηνάλιος οὖν ἔχων μεθ' αὐτοῦ τῶν Ἰταλῶν ἄχρι πεντήκοντα, ἐρόγευσε καὶ ἑτέρους πλείστους ἐκ τῆς Χίου Λατίνους. Καὶ δὴ φανεῖσα ἡ ἐκδεχομένη παρ' αὐτῶν ναῦς, ἐξῆλθον ἐκ τῆς Χίου καὶ πρὸς Κωνσταντινούπολιν ἔπλευσαν καταντήσαντες ἐν αὐτῇ τὸν Νοέμβριον μῆνα τοῦ, ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ πρώτου ἔτους.

2. Καὶ ὁ βασιλεὺς δεξιῶς ἀποδεξάμενος καὶ τιμήσας, ὡς ἔπρεπεν, ἦλθον εἰς τοὺς τῆς ἑνώσεως λόγους, καὶ εὑρὼν τὸν βασιλέα εἰς τοῦτο κατανεύσαντα καὶ μερικοὺς τῶν τῆς ἐκκλησίας. Τὸ πλεῖστον οὖν μέρος τοῦ ἱερατικοῦ καὶ μοναχικοῦ τάγματος, ἡγούμενοι, ἀρχιμαδρῖται, μονάζουσαι, — τί λέγω τὸ πλεῖστον; παρεκίνησάν με γὰρ αἱ μονάστριαι εἰπεῖν καὶ γράφειν· οὐδεὶς ἐξ ἁπάντων· καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς πεπλασμένως κατένευσεν. Πλὴν ἐλθόντες οἱ φαινόμενοι κατὰ τὸ δοκοῦν τῆς ἑνώσεως ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἱερεῖς τε καὶ διάκονοι·τῶν τοῦ κλήρου καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ συγκλήτῳ, ἐβούλοντο κοινῇ ὁμονοίᾳ λειτουργῆσαι Θεῷ καὶ ἀποδόσαι τὰς εὐχὰς ἀδόλῳ γνώμῃ.

3. Τότε τὸ σχισματικὸν μέρος ἐλθὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος ἐν τῇ κέλλῃ τοῦ Γενναδίου, τοῦ ποτε Γεωργίου σχολαρίου, ἔλεγον αὐτῷ· „Καὶ ἡμεῖς

---

vz. XXX. 1 : *Şi văzînd au lăcrimat. — în chip prefăcut au spus da. Dar cei ce se arătau :* In privinţa aceasta Duca e în acelaşi gînd cu compatriotul său, mitropolitul latin din Lesbos, Leonard din Chios care în scrisoarea sa din 15 august 1453 către papa, descriind ca martor ocular cucerirea Constantinpolei, repetă nu o dată că unirea n-a fost sinceră: „sancta unio, assentiente imperatore senatuque, si non ficta fuit" „sfînta unire, cu aprobarea împăratului şi a sfatului ţării, dacă n-a fost falsă", Migne, Patrologia Series Graeca, vol. 159, col. 925 D; unionem non veram, sed fictam *ibid.*, 926 B. Non ergo unio facta, sed ficta; *ibid.*, 927 B. Celebrarunt unionem Graeci voce, sed opere negabant. *Ibid.*, 929 D. E foarte probabil că Duca a cunoscut această scrisoare; cp. XXXI, 4 cu Leonard *ibid.*, 926 B: Si malum hoc est, prisci illi Basilius, Athanassius, Cyrillus ceterique patres... mali censendi sunt.

3: *mănăstirea Pantocratorului:* adică a A-tot-ţiitorului; e actuala Zeirek-giami, ridicată în 1124 de împărăteasa Irina, soţia lui Ioan II Comnen (1118—1143), devenind gropniţa împăraţilor Comneni. — *Ghenadie, fost Gheorghe sholariul:* vz. XXXI, 3: *sholarul.*

scrisoarea aceea şi-a arătat şi sfatul. Cele scrise spuneau aşa: „Romei nenorociţi, în ce rătăcire aţi ajuns şi v-aţi îndepărtat de nădejdea în dumnezeu şi aţi crezut în puterea frîncilor şi împreună cu Constantinopolea, în care aveţi să vă prăpădiţi, aţi pierdut şi legea voastră?! Doamne, fie-mi îndurător! Mărturisesc în faţa ta, că nevinovat sînt de un păcat ca acesta. Ştiţi, oameni nenorociţi, ce faceţi?! Cu robia ce are să vină asupra voastră, aţi pierdut şi credinţa strămoşească şi aţi mărturisit necredinţa! Vai vouă în ziua cea de judecată!" — Acestea şi mai multe altele le-a scris şi le-a bătut pe uşa chiliei lui; iar el şedea încuiat înăuntru, iar hîrtia era citită de oameni.

4. Atunci călugăriţele care se credeau curate şi slujitoare lui dumnezeu întru dreaptă credinţă, luîndu-se după părerea lor şi după dascălul lor Ghenadie, toate împreună cu egumenii şi duhovnicii şi cu ceilalţi preoţi şi laici au rostit cu glas mare afurisenia şi au afurisit hotărîrea sinodului şi pe toţi cei ce au îmbrăţişat-o, o îmbrăţişează şi au s-o îmbrăţişeze. Şi poporul de jos şi mulţimea de pe stradă au ieşit din curtea mănăstirii şi prin cîrciumi ţinînd în mînă pocale cu vin curat, afuriseau pe uniaţi şi beau întru intervenţia icoanei Maicii Domnului şi se rugau la ea să le fie apărătoare şi ajutătoare a oraşului ca odinioară în contra lui Chosroe şi a hanului şi a arabilor, aşa şi acum în contra lui Mahomed. „Căci nu ne trebuie nici ajutor nici unirea latinilor! Departe de noi să fie liturghia azimiţilor!"

Liturghia unirii.

5. Ceilalţi creştini însă adunaţi în Biserica cea Mare făceau rugăciune stăruitoare către dumnezeu şi, ascultînd cuvintele cardinalului, au îmbrăţişat hotărîrea unirii şi ei cu condiţia ca, după ce va trece împresurarea turcilor şi vremea se va linişti, să se întrunească în şedinţă cîţiva din cei învăţaţi şi să vadă punctele hotărîrii şi, dacă e ceva ce nu e cu desăvîrşire pe calea cea dreaptă, să o corijeze. Cu această condiţie s-au înţeles să liturghisească împreună în Biserica cea Mare; oficiind italieni şi greci şi pomenind la sfintele daruri pe papa Nicolae şi pe patriarhul surghiunit Grigorie, s-a săvîrşit sfînta aducere de jertfă cea de taină la 12 a lunii decembrie din anul 6961. Şi au fost

---

4: *Chosroe şi a hanului şi a arabilor:* e aluzie la izbăvirea minunată a Constantinopolei din asediul perşilor şi avarilor în 626 prin intervenţia Maicii Domnului. Cu acest prilej patriarhul Serghie a scris imnul acaftist întru mărirea Născătoarei de dumnezeu. Amintirea acestei minuni s-a păstrat şi în vechea noastră pictură bisericească; vz. V. Grecu, *Belagerung Konstantinopels in der rumänischen Kirchenmalerei,* în „Byzantion", I, 1924, p. 288. E drept că Bizanţul a fost împresurat mai tîrziu şi de arabi, dar aici cred că în loc de *'Αράβων* poate ar trebui scris *'Αβάρων.*

5: *papa Nicolae* V 1447—1455 şi *patriarhul Grigore* III 1443—1451 vz. XXXVI, 1. — *12 decembrie 6961:* adică 1452.

τί ποιήσωμεν:“ — Αὐτὸς δὲ ἐγκλεισθεὶς καὶ χάρτην λαβὼν καὶ γράψας τὴν γνώμην αὐτοῦ, διὰ τῆς γραφῆς ἐδήλου καὶ τὴν συμβουλήν. Τὰ γραφέντα οὖν ἐδήλουν οὕτως· „Ἄθλιοι Ῥωμαῖοι, εἰς τί ἐπλανήθητε καὶ ἀπεμακρύνατε ἐκ τῆς 254b ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγγων καὶ σὺν τῇ Πόλει, ἐν ᾗ μέλλει φθαρῆναι, ἐχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας; Ἵλεώς μοι, Κύριε· Μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἀθῷός εἰμι τοῦ τοιούτου πταίσματος. Γινώσκετε, ἄθλιοι πολῖται, τί ποιεῖτε; Καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ὃς μέλλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον σέβας καὶ ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν· Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι·“ — Ταῦτα καὶ ἕτερα πλείω γράψας καὶ εἰς τὴν θύραν τοῦ κελλίου αὐτοῦ προσηλώσας, ἐκλείσθη ἔνδον καὶ ὁ χάρτης ἀνεγινώσκετο.

4. Τότε αἱ δοκοῦσαι καθαραὶ καὶ εἰς Θεὸν ἐν ὀρθοδοξίᾳ σχολάζουσαι μονάστριαι κατὰ τὸ δοκοῦν αὐταῖς καὶ τὸν αὐτῶν διδάσκαλον Γεννάδιον, ἅπασαι σὺν τοῖς ἡγουμένοις καὶ πνευματικοῖς καὶ λοιποῖς ἱερεῦσι καὶ λαικοῖς τὸ ἀνάθεμα ἐξεβόησαν καὶ τὸν ὅρον τῆς συνόδου καὶ τοὺς στέρξαντας καὶ στέργοντας καὶ μέλλοντας στέρξαι ἀναθεμάτισαν. Ὁ χυδαῖος οὖν καὶ ἀγοραῖος λαὸς ἐξελθόντες ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου, ἐν καπηλείοις κρατῶντες ἐν χερσὶ τὰς φιάλας πλήρεις ἀκράτου ἀναθεμάτιζον τοὺς ἑνωτικούς, πίνοντες εἰς πρεσβείαν τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος καὶ παρακαλοῦντες αὐτὴν τοῦ γενέσθαι προστάτης καὶ 255b ἀρωγὸς τῆς πόλεως ὥς ποτε κατὰ τοῦ Χοσρόου καὶ τοῦ Χαγάνου καὶ κατὰ Ἀράβων, οὕτω καὶ νῦν κατὰ τοῦ Μεχέμετ. „Τὴν γὰρ Λατίνων οὔτε βοήθειαν οὔτε τὴν ἕνωσιν χρήζομεν. Ἀπέστω ἀφ᾽ ἡμῶν ἡ τῶν ἀζυμιτῶν λατρεία.“ —

5. Οἱ δὲ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀθροισθέντες χριστιανοὶ δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῆ ποιήσαντες καὶ τοὺς λόγους τοῦ καδδηναλίου ἐνωτισθέντες ἔστερξαν τὸν τῆς ἑνώσεως ὅρον καὶ αὐτοὶ μετὰ συμφωνίας, ὡς ὅτι, παρελθούσης τῆς περιστάσεως τῶν Τούρκων καὶ γαλήνης γενομένης, καθίσαντές τινες τῶν ἐλλογίμων ἴδωσι τοὺς ὅρους καί, εἴ ἔστι τι τὸ μὴ τελέως ὀρθοτομοῦν, διορθώσωσι. Ἐν τῇ συμφωνίᾳ οὖν αὕτῃ ἔστερξαν τοῦ γενέσθαι λειτουργίαν κοινὴν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ· τελεσθεῖσα παρὰ Ἰταλῶν καὶ Γραικῶν καὶ μνημονεύσαντες τὸν πάπαν Νικόλαον ἐν τοῖς διπτύχοις καὶ τὸν ἐξόριστον πατριάρχην Γρηγόριον, τὰ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας ἐπληρώθη ἐν μηνὶ Δεκεβρίῳ ιβ΄ τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ

---

3 ἀπεμακρύνατε P: *fortasse* ἀπεμακρύνασθε || 5 μέλλει P: dovete I: *fortasse* μέλλετε || 7ποιῆται P | ὃς Bull: ὦ P || 16 ἀναθεμάτισαν P: ἀνεθεμάτισαν Bull || 18 πλήρης P | ἀναθεμάτιζον P: ἀνεθεμάτιζον Bull || 20 ἀρράβων P; *fortasse* Ἀβάρων || 22 ἀζυμίτων P.

mulți care n-au voit să ia sfînta anaîură ca o jertfă pîngărită la o liturghie uniată. Cardinalul însă adulmeca toată inima și toată intenția grecilor, căci nu-i rămîneau ascunse prefăcătoriile și înșelăciunile grecilor, dar ca unul de același neam era cu puțină rîvnă și se grăbea să fie de ajutor orașului și cît se făcea, aceea ajungea, ca să răspundă în fața papei; cît despre mai mult, o lăsa în seama lui dumnezeu, care toate le chivernisește spre bine.

Unirea făcută nu este sinceră.

6. Dar mulțimea cea mare, violentă și urînd binele, ea rădăcina trufiei, vlăstar al laudei deșarte și floare a semeției înfumurate, drojdia neamului elenilor, ea adevărata disprețuire disprețuind neamurile omenești, toate cîte s-au făcut, le socoteau ca nefăcute. Și întîlnindu-se aderenții unirii cu schismaticii, stînd de vorbă, le spuneau: „Lăsați să vedem, de-ar îndepărta dumnezeu pe acest dușman ce ne stă în cale, pe marele balaur ce se fălește să înghită din temelie orașul, și atunci veți vedea, dacă ne-am unit cu azimiții?!" Grăind acestea, nu știau nenorociții, că jurămintele atît de mari care s-au făcut pentru unirea și împăcarea creștinilor, adică a bisericilor, sinodul de la Lion ce s-a făcut în zilele celui dintîi Paleolog, sinodul de la Florența ce s-a făcut în zilele celui din urmă din împărații Paleologi; și acuma în această dumnezeiască și sfîntă aducerea a jertfei celei de taină, jurăminte ce s-au făcut cu afurisenii de nedezlegat în numele sfintei Treimi, că au să șteargă amintirea lor de pe pămînt și cu ei și a Constatinopolei. O, nenorociților, de ce vă ocupați în inimile voastre de lucruri deșarte?! Iată, preoții tăi și preotesele și călugării tăi și slujitorii și slujitoarele bisericii, care nu voiau să se împărtășească cu prea curatul trup și sînge din mîinile preoților greci săvîrșind serviciul dumnezeiesc după tradiția bisericii Răsăritului, și care spuneau că sînt pîngărite și „nu-s creștinești"; și se fereau de binecuvîntarea preoților și bisericile le numeau altare păgîne; iată ca mîine vor fi dați pe mîinile barbarilor și se vor pîngări și se vor murdări și la suflet și la trup. Eu am văzut cu ochii mei călugăriță și știutoare a scripturilor dumnezeiești, nu numai mîncînd carne și purtînd veșminte de ale barbarilor pe trup, ci aducînd și jertfă profetului mincinos și mărturisind cu nerușinare legea cea fără de dumnezeu. Dar ce m-a făcut să sar peste un răstimp de cinci luni?! Căci ca mîine și acea întîmplare va sta în fața noastră și va fi povestită cu plînsete și vaiete.

6: *sinodul de la Lion*: din 1272. — *celui din urmă din împărații Paleologi*: vz. XIX, 9. — *τί κενὰ μελετᾶτε vă ocupați... de lucruri deșarte*: Psalmi, 2, 1.—

ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ πρώτου ἔτους. Ἦσαν δὲ καὶ πολλοί, οἳ οὐκ ἔλαβον προσφορὰν ἀντιδώρου ὡς βδελυκτὴν θυσίαν τελεσθεῖσαν ἐν τῇ ἑνωτικῇ λειτουργίᾳ. Ὁ δὲ καδδηνάλιος ἀνιχνεύων πᾶσαν καρδίαν καὶ πάντα σκοπὸν τῶν Γραικῶν, οὐκ ἐλάνθανον γὰρ τὰ μαγγανεύματα καὶ αἱ ἀπάται τῶν Γραικῶν αὐτῷ, ἀλλ' ὡς τοῦ αὐτοῦ γένους ὢν σὺν ὀλίγῃ ὁρμῇ, ἔσπευδε βοηθῆσαι τῇ Πόλει καὶ ἤρκει αὐτὸ πρὸς ἀπολογίαν τῷ πάπᾳ, ὅσον γέγονεν· τὸ δὲ πλέον ἀνετίθετο τῷ Θεῷ τῷ πάντα οἰκονομῶντι πρὸς τὸ συμφέρον. 256b

6. Ἀλλ' ὁ λαὸς ὁ ἀπηνὴς καὶ μισόκαλος, ἡ ῥίζα τῆς ὑπερηφανείας, ὁ κλάδος τῆς κενοδοξίας, τὸ ἄνθος τῆς ὑψηλοφροσύνης, ἡ τρυγία τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, ἡ καταφρονοῦσα τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων καταφρόνησις ἀληθινὴ πάντα τὰ γενόμενα ἐλογίζοντο ὡς μὴ γενόμενα. Ἔλεγον οὖν ὁμιλοῦντες οἱ τῆς ἑνώσεως τοῖς σχισματικοῖς· „Ἄφετε ἴδωμεν, εἰ ἐξάραι ὁ Θεὸς τὸν ἐχθρὸν τοῦτον τὸν ἀντιστάμενον ἡμῖν, τὸν μέγα δράκοντα τὸν καυχώμενον ἄρδην καταπιεῖν τὴν πόλιν, καὶ τότε ὄψεσθε, εἰ τοῖς ἀζυμίταις ἡμεῖς ἑνωθῶμεν·" — Ταῦτα λέγοντες οὐκ ἔγνωσαν οἱ ἄθλιοι, ὅτι οἱ τοσοῦτοι ὅρκοι ἕνεκα τῆς συστάσεως καὶ ὁμονοίας τῶν χριστιανῶν, ἤγουν τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ἐν τῷ Λουγδούνῳ γενομένη σύνοδος ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πρώτου Παλαιολόγου, ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ γενομένη σύνοδος ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ὑστάτου τῶν βασιλέων Παλαιολόγων, καὶ νῦν ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ αὕτη οἱ γενόμενοι σὺν ἀφορισμοῖς ἀλύτοις ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος μέλλωσιν ἐξᾶραι τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἐκ γῆς καὶ σὺν αὐτοῖς τὸ τῆς Πόλεως. Ὦ ἄθλιοι, τί κενὰ μελετᾶτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Ἰδοῦ, οἱ ἱερεῖς σου καὶ αἱ ἱέρειαι καὶ οἱ μοναχοί σου καὶ οἱ νεωκόροι καὶ αἱ νεωκόραι, οἳ οὐκ ἤθελον κοινωνῆσαι τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων τῶν Γραικῶν τῶν ὑπουργούντων τὰ θεῖα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν 257b τῆς ἀνατολῆς παράδοσιν, λέγοντες μεμιασμένα ὑπάρχειν καί· „οὐκ εἰσὶ χριστιανικά," καὶ τὴν εὐλογίαν τῶν ἱερέων ἀποφεύγοντες καὶ τοὺς ναοὺς βωμοὺς καλοῦντες, αὔριον ἐν χερσὶ τῶν βαρβάρων παραδοθήσονται καὶ μιανθήσονται καὶ μολυνθήσονται καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα. Εἶδον ἐγὼ οἰκείοις ὄμμασιν μονάστριαν καὶ τὰ θεῖα λόγια μεμυημένην οὐ μόνον κρεωφαγοῦσαν καὶ ἄμφια τῶν βαρβάρων τῷ σώματι περιφέρουσαν, ἀλλὰ καὶ τῷ ψευδοπροφήτῃ θυσίαν φέρουσαν καὶ τὴν ἀσέβειαν ἀνεπαισχύντως ὁμολογοῦσαν. Ἀλλὰ τί τὸ ποιῆσάν με πηδῆσαι πέντε μηνῶν διάστημα; Αὔριον γὰρ κἀκεῖνο καὶ παρὰ πόδας σταθήσεται καὶ μετ' οἰμωγῶν λεχθήσεται.

---

5 αὐτὸ P: *om* Bull. || 9 τρυγυῖα P || 16 γεναμένη P || 25 καὶ οὐκ εἰσὶ χριστιανικά *fortasse ut spuria delenda sunt* || 30 περὶ φέρουσαν P | φέρουσαν Bull: φερουσα P || 31 ὁμολογοῦσαν Bull: ὁμολογοῦσα P || 32 μετ' οἰμογῶν Bek: μεθ' οἰμογῶν P.

şi „nu-s creştineşti": aceste cuvinte par să fie o glosă marginală străină, pusă apoi de vreun copist în text. — *peste un răstimp de cinci luni:* liturghia unirii a avut loc la 12 dec. 1452 şi la 29 mai 1453 turcii cuceritori au intrat în Constantinopole.

Împăratul ia măsuri de aprovizionare.

7. Aşadar împăratul a trimis cîţiva din marii lui dregători în insule şi în alte provincii de ale creştinilor să cumpere grîne şi tot felul de boabe păstăioase şi tot ce se ţine de hrană, pentru că la primăvară se aşteptau la venirea tiranului; şi erau patru corăbii foarte mari care adunau din toate produsele de primă necesitate în insula Chios, grîu, vin, untdelemn, smochine uscate, roşcove, orz şi orice fel de boabe păstăioase; şi mai aşteptau încă o corabie de transport din Peloponez şi aşa s-au făcut cinci, venind cu ele oşteni voinici şi viteji şi trebuie să spun: mulţi şi înzestraţi cu tot armamentul din belşug, spre a pleca la Constantinopole. Şi toate insulele erau pline de grijă şi descurajate de soarta Constantinopolei. Şi unii credeau că va fi doborîtă şi cucerită de barbari, iar alţii socoteau că, precum tatăl şi bunicul acestuia, fiecare voind s-o ia, s-au arătat ostenindu-se în zădar, tot aşa şi acesta va merge pe aceeaşi cale.

Tunul cel mare e adus în faţa Constantinopolei.

XXXVII. Trecînd luna ianuarie şi fiind la începutul lui februarie, a poruncit ca tunul să fie transportat la Constantinopole; şi punînd treizeci de perechi la jug, îl trăgeau de partea cea dindărăt cei şaizeci de boi, spun boii boilor; şi pe de lături de tun 200 de bărbaţi, şi de o parte şi de alta, ca să-l tragă şi să-l îndrepte, ca să nu alunece din drum; şi înaintea trăsurilor 50 de dulgheri să facă podeţe de lemn pe unde drumul nu e neted şi cu ei lucrători 200. Şi drumul a ţinut februarie şi martie, pînă ce-au ajuns într-un loc, cinci mile departe de Constantinopole.

2. Căci mai înainte a fost trimis Caragea-bei cu armată asupra cetăţilor de la Marea Neagră, adică Mesemvria, Aheloon, Bizon şi celelalte şi le-a cucerit. De asemenea şi turnuleţele de pază a sfîntului Ştefan, aşezate înspre Silivria, le-a luat cu război şi pe toţi cei dinăuntru i-a măcelărit; celelalte turnuri şi Epibate i s-au închinat; şi cîţi i s-au predat, au scăpat întregi, cei ce s-au împotrivit însă, le-au tăiat capul. Dar Silivria a rezistat cu lupta.

3. Aducînd deci tunul la locul în care li s-a poruncit, şi ordinul pentru Caragea-bei, ca să-l păzească, a sosit cu oştile să calce împrejurimile Constantinopolei şi să nu lase pe bizantini să iasă din porţile oraşului.

7: *tatăl şi bunicul acestuia:* acestuia, adică a lui Murad II, pentru că Murad II vz. XXVIII, 2 şi 6 şi Baiazid Fulgerul vz. XIII, 7; XIV, 1 şi XV, 5 au încercat să cucerească Constantinopolea. Mahomed I, bunicul lui Mahomed II, a fost prieten cu bizantinii care l-au adus pe tron vz. XX, 1. Cît despre αὐτός pentru οὗτος vz. St. B. Psaltes, Grammatik der byzantinischen Chroniken, p. 194.

XXXVII 1: *boii boilor:* adică boi foarte mari şi voinici; G. Sfranţes, 237, 6 vorbeşte de 40 sau 50 perechi, iar L. Chalc., II, 149, 7 chiar de 70 şi Leonardo din

7. Ὁ βασιλεὺς οὖν στείλας τινὰς τῶν αὐτοῦ ἀρχόντων ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν ἑτέραις ἐπαρχίαις τῶν χριστιανῶν ὠνήσασθαι σῖτον καὶ παντοδαπὰ ὄσπρια καὶ ὅσα τὰ πρὸς τροφήν, ἐκδεχόμενοι τὴν ἄφιξιν τοῦ τυράννου ἐν ἔαρι, ἦσαν οὖν νῆαι τέσσαρες παμμεγέθεις συνάγουσαι ἐκ πάντων τῶν χρειωδῶν ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ, σίτου, οἴνου, ἐλαίου, ἰσχάδων, κερατίων, κριθῶν καὶ πάσης ἄλλης εἰδέας ὀσπρίων, ἐκδεχόμενοι καὶ ἑτέραν φορτηγὸν ναῦν ἀπὸ Πελοποννήσου καὶ οὕτω γενομένων πέντε σὺν μεγάλοις καὶ ἀνδρείοις ἐπιβάταις, λέγω δὲ καὶ πολλοῖς καὶ σὺν πανοπλίᾳ οὐκ ὀλίγῃ, πλεῦσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἦσαν οὖν ἅπασαι αἱ νῆσοι ἐν στενοχωρίᾳ καὶ ἀθυμίᾳ περὶ τῆς Πόλεως. Καὶ οἱ μὲν ἐσκόπουν, ὡς 258b καταπολεμηθήσεται καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁλωθήσεται, οἱ δὲ ἐδόξαζον· ὡς ὁ πατὴρ καὶ πάππος αὐτοῦ, βουληθεὶς εἷς ἕκαστος τοῦ λαβεῖν αὐτήν, ἐφάνησαν εἰς κενὸν κεκοπιακότες, οὕτω καὶ οὗτος τὴν αὐτὴν τρίβον βαδιεῖ.

XXXVII. Παρελθόντος οὖν τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς καὶ τοῦ Φεβρουαρίου ἄρξαντος ἐκέλευσε τὴν χωνείαν μετακομισθῆναι ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει· καὶ ζεύξας ἁμάξας τριάκοντα εἷλκον αὐτὴν ὄπισθεν οἱ ξ' βόες, λέγω βόες βοῶν· καὶ ἐκ πλαγίου τῆς χωνείας ἄνδρες σ', καὶ εἰς τὸ ἓν καὶ εἰς τὸ ἕτερον, τοῦ ἕλκειν καὶ ἐξισοῦν αὐτήν, ἵνα μὴ ὀλισθήσῃ τοῦ δρόμου· καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἁμαξῶν τέκτονες ν' τοῦ κατασκευάζειν γεφύρας ξυλίνους εἰς τὰς ἀνωμαλίας τῆς ὁδοῦ καὶ ἐργάται σὺν αὐτοῖς σ.' Ἐποίησε γοῦν τὸν Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον, ἕως οὗ κατήντησεν ἐν τόπῳ μακρὰν τῆς πόλεως ἀπὸ μιλίων ε'.

2. Ἦν γὰρ ὁ Καρατζιάπεγις πρὸ καιροῦ σταλθεὶς σὺν δυνάμει εἰς τὰ τοῦ Πόντου κάστρα, ἤγουν Μεσέμβριαν, Ἀχελῷον, Βυζὸν καὶ τὰ λοιπὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Ὁμοίως καὶ πρὸς τὴν Σηλυβρίαν κείμενα πυργία τοῦ ἁγίου Στεφάνου σὺν πολέμῳ λαβὼν πάντας τοὺς ἔνδον κατέσφαξεν· οἱ δὲ λοιποὶ πύργοι προσεκύνησαν καὶ οἱ Ἐπιβάται· ὅσοι γοῦν παρεδόθησαν, ἀβλαβεῖς ἐσώθησαν, οἱ δ' ἀντισταθέντες ἀπεκεφαλίσθησαν. Ἡ δὲ Σηλυβρία μαχίμως ἀνθίστατο.

3. Φέροντες οὖν τὴν σκευὴν ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ ἐκελεύσθησαν, καὶ τῷ Καρατζιάπεγ πρόσταγμα τοῦ φυλάττειν αὐτήν, ἔφθασε σὺν ταῖς δυνάμεσι καὶ κατα- 259b τρέχειν τὰ πέριξ τὰ τῆς Πόλεως καὶ μὴ ἐᾶν τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐξέρχεσθαι.

---

21 Καρατζιάπεγις P || 27—28 Καρατζιάπεγ P.

Chios de 150: Horribilem bombardam... vix boum quinquaginta centum iuga vehebant; vz. Migne, Patrologia Graeca, vol. 159, col. 927 D. — *februarie și martie:* 1453. — *cinci mile:* vreo 7½ km; vz. XXX, 7.

2: *Epibate:* vz. XXXIV, 10: *i s-au închinat;* cp. Critobul, I, 17, 3: *τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον ὁμολογίᾳ* „cetatea Epibate prin bună învoială".

3: *a sosit cu oștile:* Caragea-bei; vz. și Critobul, I, 17, 3; G. Sfranțes, 236, 18 îl numește *Χαρατή-μπασιᾶν* Charati-pașa; după L. Chalc. II, 149, 4 sultanul l-a trimis pe *τὸν τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν Σαρατζίαν* „pe Sarația generalul comandant al Europei".

4. Și toată iarna au iernat acolo trei steaguri de osași din Misia și Paflagonia, ca să țină sub pază orașul și ca bizantinii să nu poată ieși și face năvală asupra turcilor. Și s-a făcut tabără mare și bizantinii nu erau în stare să facă ieșiri. Și totuși dinspre mare, cu direme și trireme pustiau și ei pînă la Cizic satele turcilor așezate de-a lungul marginii mării și pe mulți îi jefuiau și pe unii din ei îi ucideau, pe alții îi aduceau în Constantinopole și-i vindeau. Și cu aceste hărțuieli a sosit și primăvara și au început să se numere zilele din postul cel mare.

Tulburarea în biserică. 5. Și tulburarea din biserică n-a încetat, ci era de văzut o tulburare stranie între cei cărora li se încredința să asculte gîndurile oamenilor. Și creștinii care veneau să-și mărturisească păcatele, erau întrebați de aceia, unii, dacă s-au împărtășit dimpreună cu cei neîmpărtășiți și de s-a întîmplat să asculte vreodată liturghia de la un preot uniat; pe deasupra mai venea și un canon aspru și osîndă grea; iar după ce a săvîrșit canonul după obicei, cel vrednic de trupul și sîngele domnului să nu meargă la împărtășire cu preoții unirii sub grea osîndă. „Căci nici nu-s preoți", spuneau, „nici sfintele daruri depline". Dacă erau chemați la vreo înmormîntare sau la vreun parastas și apărea acolo un preot din cei uniați, îndată își dezbrăcau felonul și fugeau ca de foc. Și Biserica cea Mare era socotită de ei ca ascunziș al demonilor și altar păgînesc. Unde-s lumînările? Unde-i untdelemnul de la aprinderea candelelor? Totul e în întuneric și nimeni care să oprească. Pustiu părea sfîntul locaș, prevestind pustiirea pe care avea s-o îndure peste puțin timp pentru abaterile și fărădelegile locuitorilor. Și Ghenadie închis în chilie învăța și ticluia blesteme asupra celor ce îmbrățișau pacea.

6. S-a întîmplat să văd mai pe urmă o nobilă femeie robită în război și mi-a povestit cum, apucată de durerile facerii în sfînta miercurea cea mare din anul acela, a chemat pe duhovnicul ei cu numele Iacob și s-a spovedit și el a îndemnat-o să se împărtășească. Și ea l-a întrebat pe călugăr, dacă e vreo piedică să ia împărtășania din mîinile preotului care liturghisește în biserica din curtea ei, căci preotul acela îmbrăcase numai odăjdiile împreună cu uniații în Biserica cea Mare atunci la 12 decembrie, dar nu s-a și împărtășit cu dînșii; căci s-a întîmplat să nu intre de la început în numărul acelora care liturghiseau împreună în altar, ci s-a întîmplat să rămînă pe de lături cu alții care au întîrziat să vină la timp și stăteau în biserică, purtînd numai odăjdiile lor preo-

---

4: *steaguri:* cu înțelesul de cete, unități de ostași a trecut și în limba romînească veche. — *Misia:* în Asia Mică. — *postul cel mare:* din 1453.

4. Ἦσαν δὲ καὶ τὸν χειμῶνα ὅλον ἐκεῖ παραχειμασθέντα σκῆπτρα εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως, τοῦ μὴ ἐξέρχεσθαι καὶ καταδρομὰς ποιεῖν τοῖς Τούρκοις οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκ Μυσίας καὶ Παφλαγονίας τρία. Ἐγένετο οὖν ἡ παρεμβολὴ μεγάλη καὶ οἱ Ῥωμαῖοι οὐκ ἴσχυον ἐξελθεῖν. Ἀλλ' ὅμως ἐκ θαλάσσης καὶ αὐτοὶ σὺν διήρεσι καὶ τριήρεσιν ἄχρις Κυζίκου ἐλεηλάτουν τὰ κατ' αἰγιαλὸν κείμενα χωρία τῶν Τούρκων καὶ πολλοὺς ἐκούρσευον καὶ οὓς μὲν ἔσφαττον, οὓς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγαγόντες ἐπίπρασκον. Καὶ σὺν αὐτοῖς τοῖς προσκρούσμασι καὶ τὸ ἔαρ ἐπέστη καὶ αἱ τῶν νηστειῶν ἡμέραι ἤρξαντο ἀριθμεῖσθαι.

5. Καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας στάσις οὐκ ἔληξε, ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ξένην στάσιν ἐν τοῖς ἐμπιστευθεῖσιν ἀκούειν λογισμοὺς ἀνθρώπων. Καὶ ἐρχόμενοι οἱ χριστιανοὶ τοῦ ἐξομολογήσασθαι τὰ σφάλματα αὐτῶν, ἠρωτῶντο παρ' ἐκείνων οἱ μέν, εἰ ἐκοινώνησε τοῖς ἀκοινωνήτοις καὶ εἰ ἔτυχεν ἀκοῦσαι λειτουργίαν παρ' ἑνωτικοῦ ἱερέως· ταῦτα καὶ κανὼν δριμὺς καὶ ἐπιτίμιον βαρύ· μετὰ δὲ τὸ δουλεῦσαι τὸν κανόνα κατὰ τὸ ἔθος, ὁ ἄξιος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ εἰς τὸ κοινωνῆσαι μὴ προσελθεῖν τοῖς τῆς ἑνώσεως ἱερεῦσιν μετ' ἐπιτιμίου βαρέος. 260b „Οὔτε γὰρ ἱερεῖς εἰσιν, οὔτε τὰ προσφερόμενα τέλεια“ ἔλεγον. Εἰ γὰρ ἐκαλοῦντο ἐν κηδείᾳ νεκροῦ ἢ ἐν μνημοσύνῳ τεθνεῶτος καὶ ἐφαίνετό τις τῶν ἑνωτικῶν ἐκεῖ ἱερεύς, κατευθὺς τὰς φελόνεις ἐκδυόμενοι ὡς ἀπὸ πυρὸς ἔφυγον. Καὶ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ὡς καταφύγιον δαιμόνων καὶ βωμὸς ἑλληνικὸς αὐτοῖς ἐλογίζετο. Ποῦ κηροί; Ποῦ ἔλαιον ἐν ταῖς λυχναψίαις; Τά πάντα σκοτεινὰ καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων. Ἔρημον τὸ ἅγιον τέμενος ἐφαίνετο, προσημαῖνον τὴν ἐρημίαν, ἣν ὑποστῆναι μέλλει μετ' ὀλίγον διὰ τὰς παραβάσεις καὶ ἀνομίας τῶν κατοικούντων. Ὁ δὲ Γεννάδιος ἔγκλειστος ἐδίδασκε καὶ ἀρὰς ὑπετίθει τοῖς τὴν εἰρήνην ἀσπαζομένοις.

6. Ἔτυχον ἐγὼ μετὰ ταῦτα μιᾷ τῶν εὐγενίδων αἰχμαλωτευθείσῃ καὶ διηγήσατό μοι, πῶς ὠδίνουσα τοῦ τεκεῖν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετράδι τοῦ ἔτους ἐκείνου μετεκαλέσατο τὸν πνευματικὸν αὐτῆς Ἴακωβον ὀνόματι καὶ ἐξωμολογήσατο καὶ αὐτὸς προέτρεψεν αὐτῇ τοῦ κοινωνῆσαι. Καὶ αὐτὴ ἐρωτήσασα τὸν γέροντα, εἰ κωλύει τι τοῦ μεταλαβεῖν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως τοῦ λειτουργοῦντος ἐν τῷ ναῷ αὐτῆς ἔνδον τῆς αὐλῆς αὐτῆς ὑπάρχοντι, ἦν γάρ ὁ ἱερεὺς συμφορέσας τοῖς ἑνωτικοῖς μόνον ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τότε τῇ ιβ-η τοῦ Δεκεβρίου, οὐ μὴν δὲ καὶ συγκοινωνήσας, οὐ γὰρ ἔτυχεν ἐξ ἀρχῆς συναριθμηθῆναι τοῖς συλλειτουργοῖς τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλ' ἔτυχεν ἔξω σὺν ἄλλοις, — βραδεῖαν τυχόντες τὴν ἔλευσιν καὶ ἵσταντο ἐν τῷ ναῷ φοροῦντες τὰς ἱερατικὰς αὐ- 261b

5 τριήρεσιν Bull: τριήρεις P || 23 ὑπετίθει P: ἐπετίθει Bek | 24 αἰχμαλωτευθείσῃ Bull: αἰχμαλωτευθῆσα P || 27 αὐ τῇ Bull: αὐτῇ P || 32—33 βραδεῖαν Bull: βραδέαν P.

ţeşti; şi duhovnicul i-a spus: „Îţi este iertat; dumnezeu îţi va ierta. Du-te, împărtăşeşte-te şi lasă la o parte orice gînd; căci e preot şi liturghiseşte. Împărtăşeşte-te fără nici o nedumerire". — Ea însă în faţa răspunsului fără piedică al călugărului, încercînd un simţămînt de teamă, căci era din partea schismaticilor, cheamă pe altul cu numele Neofit şi-i spune dezlegarea duhovnicului ei, căci era acest Neofit mai cu îndrăzneală şi era duhovnic la palat şi în case de mari dregători. Şi a oprit-o pe aceasta şi-i spune: „Nu e iertat! Dacă ai lua împărtăşania din mîinile lui, ai mîncat pîine şi ai băut vin". — O, răbdarea ta, Hristoase împărate! Întunecatule şi orbule, dacă preotul ar fi latin, prostia ta ar avea un sens fără de sens, precum că latineşte şi-a înălţat rugăciunile către dumnezeu şi că pîinea nu era dospită şi că apa nu era fierbinte şi alte cîteva obiecţii fără sens, motive pentru care unui om drept credincios nu-i este iertat să-şi deschidă gura şi să-şi mişte limba în contra dumnezeieştilor taine care sînt săvîrşite aşa; căci cel ce îndrăzneşte aceasta, vrednic e să fie ucis cu pietre. Cum, sau ce ai de obiectat cu privire la dumnezeieştile taine care au fost săvîrşite în limba ta şi cu rugăciuni pe care tu şi preoţii Răsăritului le fac?! N-ai ce spune alta, fariseule sec, decît că eşti curat şi ferit de pîngărire şi deosebit de ceilalţi creştini şi, eu voi adăuga, şi afurisit. Dar acea nobilă femeie stînd la îndoială între cele două îndemnuri, cugetul a oprit-o şi în ziua aceea nu s-a împărtăşit şi peste noapte a născut neîmpărtăşită. Şi dacă s-ar fi întîmplat să moară, sufletul acesta ar fi rămas păgubit de pecetea spiritului sfînt din vina lui Neofit şi a duhului rău ce sălăşluia într-însul.

Începe împresurarea.

7. Ci să ne întoarcem la valurile povestirii şi să vedem marea furioasă, cum are să înghită şi să înece corabia care l-a gonit pe cîrmaciul Noe şi nu a ţinut în seamă zburătoarele curate ca necurate din partea celor ce nu sînt curate.

8. Căci tiranul de la începutul lunii lui martie a trimis vestitori şi crainici în toate provinciile să iasă fiecare la război în contra Constantinopolei. Aşadar armatele cîte erau înscrise cu venituri şi solde, au început să curgă; iar cele neînscrise, fiind şi cele mai numeroase, cine le

---

6: *cu numele Neofit:* Şi Leonard din Chios îl aminteşte între alţii şi pe acest Neofit ca fiind un aprig adversar al unirii bisericilor; vz. Migne, *Patrologia Series Graeca*, vol. 159, col. 925 C şi 930 B. — *nu era dospită:* de aceea latinilor li se spunea azimiţi: vz. XXXVI, 6.

7: În metafora aceasta a lui Duca, *Noe* e dumnezeu care doreşte unirea bisericilor, corabia e Constantinopolea, *zburătoarele curate* sînt uniaţii, iar cele *necurate* schismaticii.

τῶν στολὰς μόνον, — ὁ δὲ πνευματικὸς εἶπεν αὐτῇ· „Συγχωρημένον ἐστίν· Ὁ Θεὸς συγχωρήσει σοι. Ἄπελθε, κοινώνησον ἀποβαλοῦσα πάντα σκοπόν· καὶ γὰρ ἱερεύς ἐστι καὶ λειτουργός. Ἀδιακρίτως κοινώνησον.“ — Ἡ δὲ ἐπὶ τῇ ἀνεμποδίστῳ ἀπολογίᾳ τοῦ γέροντος δειλιάσασα, ἦν γὰρ ἐκ τοῦ μέρους τῶν σχισματικῶν, μετακαλεῖται ἄλλον Νεόφυτον ὀνόματι καὶ δηλοῖ αὐτῷ τὴν λύσιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς· ἦν γὰρ αὐτὸς ὁ Νεόφυτος παῤῥησίαν ἔχων καὶ πνευματικεύων ἐν ἀνακτόροις καὶ μεγιστάνων οἴκοις. Ἐκώλυσε δὲ ταύτην λέγων· „Ἀσυγχώρητόν ἐστιν· Εἰ γὰρ λάβοις κοινωνίαν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ἄρτον ἔφαγες καὶ οἶνον ἔπιες.“ — Ὦ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστὲ βασιλεῦ· Σκοτεινὲ καὶ τυφλέ, εἰ ὁ ἱερεὺς ἦν Λατῖνος, εἶχεν ἂν λόγον ἄλογον ἡ μωρία σου, ὡς ὅτι λατινικῶς τὰς εὐχὰς τῷ Θεῷ ἀπέδωκε καὶ ὁ ἄρτος οὐκ ἦν ἔνζυμος καὶ τὸ ὕδωρ οὐκ ἦν ζέον καὶ ἄλλα τινὰ ἄλογα αἰτιάματα, ἃ οὐκ ἔξεστιν ὀρθοδόξῳ στόμα ἀνοῖξαι καὶ γλῶτταν κινῆσαι κατὰ τῶν θείων μυστηρίων τῶν οὕτω τελουμένων· ὁ γὰρ τοῦτο τολμήσας ἄξιος λιθοστρωθῆναι. Πῶς ἢ τί ἔχεις ἀπολογήσασθαι περὶ τῶν θείων μυστηρίων τῶν τελεσθέντων ἐκ γλώττης σῆς καὶ εὐχῶν, ὧν σὺ καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς ἱερεῖς χρῶνται; οὐκ ἔχεις ἄλλο εἰπεῖν, ὦ φαρισαῖε κενέ, πλὴν ὅτι καθαρὸς εἶ καὶ 262b μολυσμοῦ ἀμέτοχος καὶ κεχωρισμένος τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, προσθήσω δὲ κἀγὼ τὸ καὶ ἀφωρισμένος. Ἡ δὲ εὐγενὶς ἐκείνη γυνὴ διχονοοῦσα ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων προστάξεων, ἐκωλύθη ὑπό τοῦ λογισμοῦ καὶ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μετέλαβε καὶ διὰ τῆς νυκτὸς ἀκοινότητος τέτοκεν. Εἰ γὰρ ἐπηκουλούθησεν θάνατος, εἶχεν ἂν ἡ ψυχὴ αὕτη τὴν σφραγίδα ζημίαν τοῦ πνεύματος δι᾽ αἰτίαν τοῦ Νεοφύτου καὶ τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῷ πονηροῦ πνεύματος.

7. Ἀλλ᾽ ἐπανίωμεν πρὸς τὰ τῆς διηγήσεως κύματα καὶ ἴδωμεν τὴν ἀγριαινομένην θάλασσαν, πῶς μέλλει χᾶναι καὶ καταποντίσαι τὴν κιβωτὸν τὴν τὸν Νῶε τὸν κυβερνήτην διώξασαν καὶ τὰ καθαρὰ πετεινὰ ὑπὸ τῶν μὴ καθαρῶν ὡς ἀκάθαρτα παραβλέψασαν.

8. Ὁ γὰρ τύραννος ἀπ᾽ ἀρχῆς Μαρτίου μηνὸς ἔπεμψε μηνυτὰς καὶ κήρυκας εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ ἐξέρχεσθαι ἕκαστος ἐν τῇ στρατείᾳ κατὰ τῆς Πόλεως. Τὰ στρατεύματα μὲν οὖν, ὅσα διὰ προσόδων καὶ ῥόγας ἦσαν γεγραμμένα, συνέῤῥεον· τὰ δ᾽ ἄγραφα τὰ καὶ μυριάριθμα, τίς διηγήσεται; Πᾶς γὰρ

14 ἀπολογίσασθαι P || 28 ἕκαστος P: ἕκαστον Bull.

va înşira ? Căci tot insul auzind „In contra Constantinopolei“, venea în fuga mare şi cel care nu putea umbla din cauza vîrstei lui de copil ca şi acela ce nu putea alerga de bătrîneţe. Constantinopolitanii însă se rugau lui dumnezeu să nu năvălească în săptămîna cea mare, pentru că auzeau că tiranul e pe cale şi vine acuma. Şi vineri din săptămîna luminată şi Nabuhodonosor e la porţile Ierusalimului şi şi-a ridicat corturile în faţa porţii lui Charisos înapoia dealului ; şi toată armata lui se întindea de la Xiloporta de lîngă palat pînă la Poarta de Aur de la miazăzi şi încă de la Xiloporta pînă la Cosmidion şi la sud în lăţime, cît cîmp cuprindeau viile ; căci fuseseră stricate, mai înainte, de Caragea. Şi au împresurat Constantinopolea în aprilie 6, ziua de vineri după paşte.

Mai bine turcii decît latinii.

9. Locuitorii Constantinopolei însă din ziua aceea, în care s-a făcut chipurile unirea în Biserica cea Mare, se fereau de aceasta ca de o sinagogă a iudeilor şi nu era într-însa nici aducerea de jertfă nici ardere de tot nici tămîie. De se întîmpla ca vreunul dintre preoţi să liturghisească în vreo zi mare, oamenii ce veniseră să se roage, stăteau pînă la ora proscomidiei şi atunci toţi ieşeau : şi femei şi bărbaţi şi călugări şi călugăriţe. Ce să mai spun ? Şi biserica o considerau ca altar păgîn şi jertfa ca fiind adusă lui Apolon. De aceea grăieşte Isaia ca din gura lui dumnezeu : „Iată voi face ca acest popor să fie strămutat şi-i voi strămuta cu strămutare şi voi prăpădi înţelepciunea înţelepţilor lui şi mintea celor cuminţi o voi strica. Vai de cei ce fac sfat în adînc şi nu cu domnul ; făcînd ei sfat în ascuns, şi lucrurile

---

8 : *Nabuhodonosor e la porţile Ierusalimului :* lui Duca îi place să asemene robia turcească a bizantinilor cu robia babiloniană a evreilor din Biblie. Şi plîngerea Constantinopolei vz. XLI, 3 şi 4 o face mai tîrziu, luîndu-se după plîngerea Ierusalimului a profetului Ieremia, cînd a fost robit de babilonieni. — *Χαρισοῦ în faţa porţii lui Charisos* acelaşi nume dă Duca porţii şi XXXIX, 14, dar XXXIX, 12 şi XL, 3 îi spune *Χαρσοῦ poarta lui Charsos,* aşa că în textul lui Duca numele porţii apare stricat din adevăratul nume *Χαρσίου* poarta lui Charsias care în 447 a avut grijă de ridicarea zidului în această parte. Şi la istoricii mai vechi bizantini poarta îşi are acest nume ; vz. Teofan, Chronografia, ed. C. Boor, I, 374, 18 : *εἰς τὴν Χαρσίου πόρταν καὶ ἕως Βλαχερνῶν* cp. Index nominum s.v. ; apoi Anna Comnena, Alexiada, ed. A. Reifferscheid, vol. I, p. 87, 11 : *διὰ τῆς Χαρσίου πύλης.* Poarta e identificată cu actuala Edirne-capu, Poarta Odriului, Adrianopolei ; vz. M. Is. N. *Χάρτης τοπογρ. καὶ ἀρχ. τῆς μεσ. Κωνσταντινουπόλεως* Stambul, 1937. Mahomed II şi-a ridicat însă corturile nu chiar în faţa acestei porţi, ci ceva mai spre sud-vest înapoia dealului de azi Maltepe şi aşa se face că L. Chalc. şi Critobul pot să spună că sultanul şi-a aşezat corturile în faţa porţii sf. Roman, prima poartă mai spre sud de poarta lui Charsias : *Ὁ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ καλουμένην πύλην, ᾗ αὐτός ἐστρατοπεδεύετο βασιλεύς* L. Chalc., II, 151, 6 (celălalt tun a fost aşezat) în direcţia porţii numite a lui Roman, unde tăbărîse însuşi sultanul“; *καὶ στρατοπεδεύεται πρὸς τῇ πόλει ἐγγύς που τοῦ τείχους, ὅσα ἀπὸ σταδίων τεσσάρων, πρὸς ταῖς καλουμέναις πύλαις τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ* I, 23, 1 : „şi tăbăreşte lîngă oraş pe aproape de zid, ca la patru stadii, lîngă porţile numite ale sf. Roman“ ; cp. şi G. Sfranţes, 237, 10. — *Xiloporta,*

ἕκαστος ἀκούων „κατὰ τῆς Πόλεως,“ ἔτρεχεν οὕτως ὁ μὴ δυνάμενος βαδίζειν ἕνεκα παιδικῆς ἡλικίας, καθὼς ὁ μὴ δυνάμενος τρέχειν ἕνεκα γήρους. Οἱ δὲ Πολῖται ἱκέτευον Θεὸν τοῦ μὴ ἐπελθεῖν τῇ ἁγίᾳ ἑβδομάδι, διότι ἤκουον, ὡς ὁ τύραννος ἐφ' ἅρματος καὶ ἤδη ἔρχεται. Τῇ παρασκευῇ οὖν τῆς διακαινησίμου καὶ 263b ὁ Ναβουχοδονόσωρ ἐπὶ θύραις Ἱερουσαλὴμ καὶ πήξας τὰς αὐτοῦ σκηνὰς κατέναντι τῆς Πύλης τοῦ Χαρισοῦ ὄπισθεν τοῦ βουνοῦ καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης τῆς κειμένης ἐγγὺς τοῦ παλατίου ἕως τῆς Χρυσῆς Πύλης τῆς πρὸς νότον καὶ ἔτι ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἕως τοῦ Κοσμιδίου καὶ ἀπὸ τοῦ νότου εἰς πλάτος, ὅσον περιέφερον κάμπον οἱ ἄμπελοι· καὶ γὰρ ἦσαν, προλαβών, φθαρέντες παρὰ τοῦ Καρατζία. Καὶ περιεχαράκωσεν αὐτὴν Ἀπριλίῳ ς', ἡμέρα παρασκευὴ ἡ μετὰ τὸ Πάσχα.

9. Οἱ δὲ τῆς Πόλεως ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾗ ἐγένετο τάχα ἡ ἕνωσις ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὡς Ἰουδαίων συναγωγὴν ταύτην ἀπέφευγον καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτῇ οὔτε προσφορὰ οὔτ' ὁλοκαύτωσις οὔτε θυμίαμα. Εἰ ἔτυχέ τις τῶν ἱερέων λειτουργῆσαι Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ ἐπισήμῳ, οἱ προσευχόμενοι μέχρι τῆς ὥρας τῆς προσφορᾶς ἵσταντο καὶ τότε πάντες ἐξήρχοντο, οὕτω γυναῖκες ὡς ἄνδρες, οὕτως μοναχοὶ ὡς μονάζουσαι. Τί χρὴ λέγειν; Καὶ τὸν ναὸν ὡς βωμὸν καὶ τὴν θυσίαν ὡς Ἀπόλλωνι τελουμένην ἐνόμιζον. Διὰ τοῦτο Ἠσαΐας ὡς ἐκ στόματος Θεοῦ φησίν· „Ἰδού, προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον καὶ μεταθήσω αὐτοὺς μεταθέσει καὶ ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν αὐτοῦ καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Οὐαὶ τοῖς βαθέως ποιοῦσι βουλὴν καὶ οὐ διὰ Κυρίου· οἱ ἐν κρυφῇ βουλὴν ποιοῦντες καὶ ἔσται ἐν σκότει

---

4 διακαινησίμου Bull: διακηνισίμου P.

Poarta de Aur, Cosmidion: aceste porţi erau porţile extreme din zidul cel mare dinspre uscat. Xiloporta (la G. Sfranţes, 237, 16: ἕως τῆς πόρτης τῆς ξυλίνης „pînă la poarta de lemn“), era poarta la capătul zidului dinspre Cornul de Aur, iar Poarta de Aur înspre Marea de Marmara. Cosmidion era regiunea ce se întinde de la zidul dinspre Cornul de Aur la nord înspre actuala Eiub-giami. Despre aşezarea armatei turceşti cp. şi G. Sfranţes, 237, 13—21, dar cel mai amănunţit Critobul, I, 27. — *în aprilie 6:* G. Sfranţes, 1060 D (G. Sfranţes, 237, 8) : la 2 aprilie; dar Nicolo Barbaro în jurnalul său indică tot ziua de 6 aprilie în care Mahomed II a aşezat tabăra de la Poarta de Aur pînă la Cynegetica; vz. Migne, *Patrologia Graeca,* 158, col. 1070 B. — προλαβών· e un nominativ absolut; vz. 329, 25 De aceea nu e nevoie de schimbat în προλαβόντος spre a fi în acord cu τοῦ Καρατζία. Tot aşa şi ἡμέρα παραςκευὴ ἡ μετὰ τὸ Πάσχα nu trebuie schimbată în dativ, spre a fi puse în acord cu Ἀπριλίῳ ς'.

9: *Isaia:* 29, 14—15 şi 30, 1.

lor vor fi în întuneric ; şi vor spune : cine ne-a văzut şi cine ne va cunoaşte pe noi sau ce facem noi ? De aceea spune domnul acestea : Vai, fii renegaţi, aţi făcut sfat nu cu mine şi învoieli nu cu spiritul meu, pentru ca să adăugaţi păcate peste păcate".

10. Dar Ghenadie nu înceta zi de zi să înveţe şi să scrie în contra uniţilor şi să îndruge silogisme şi obiecţii în contra prea înţeleptului şi fericitului Toma de Aquino şi a scrierilor lui şi în contra lui Dimitrie Kidonis, arătîndu-i ca eretici ; şi el avea din sfatul ţării ajutător şi complice pe primul ministru, pe marele duce care, cînd bizantinii au văzut armata nenumărată a turcilor, a îndrăznit să spună în contra latinilor, dar mai mult în contra Constantinopolei, un cuvînt atît de greu, că : „Mult mai bine e să ştie domnind în mijlocul oraşului turbanul turcesc decît tiara latină". Căci constantinopolitanii cuprinşi de deznădejde, spuneau : „De ar fi să fie dat oraşul în mîinile latinilor care rostesc numele lui Hristos şi al Maicii Domnului şi să nu fim aruncaţi în mîinile necredincioşilor !" — Atunci şi el a rostit vorba aceea. Ci către dînsul a grăit Isaia ca şi către Ezechia : „Auzi cuvîntul domnului Savaot ! Iată vin zile şi toate cele din casa ta vor fi luate. Şi toate cîte le-au adunat părinţii tăi pînă în ziua aceasta, vor ajunge la Babilon şi nimic nu o să rămînă ; şi din copiii tăi ce sînt ieşiţi din tine şi pe care îi vei face, îi vor prinde şi-i vor face eunuci în casa împăratului babilonienilor".

Ajutoare genoveze şi veneţiene.

XXXVIII. Impăratul Constantin, pe cît îi era puterea, silindu-se a luat măsuri împreună cu genovezii din Galata, căci şi ei aveau în mintea lor gîndul neîndurat că, dacă Constantinopolea e cucerită, şi cetatea lor va ajunge pustie. Cu acest gînd au trimis, de mai înainte, scrisori la Genua, rugîndu-se de ajutor, şi le-au răspuns, cum că vine acum în ajutorul Galatei o corabie cu 500 de ostaşi înarmaţi. Şi sosind din Marea de Azov şi de la Don şi din Trapezunt trireme de comerţ veneţiene, împăratul şi veneţienii ce-şi aveau locuinţele în Constantinopole, nu le-au lăsat să plece la Veneţia, ci au rămas chipurile în ajutorul oraşului.

10: *Ghenadie:* vz .XXXVI, 3. — *Toma de Aquino,* sf., mare teolog al bisericii apusene şi filozof scolastic, n. 1225 mort 1274. — *Dimitrie Kidonis:* Κυδόνης a trăit în sec. 14; mare învăţat, ştiind latineşte a tradus din scrierile sf. Toma de Aquino şi a susţinut politica de unire a bisericilor. — *pe marele duce:* Luca Notara căruia apoi Mahomed II i-a tăiat capul; vz. XL, 7. — *Isaia:* 39, 5—7.

XXXVIII, 1 : προλαβών vz. p. 327, 9—10. — *trireme de comerţ veneţiene... nu le-au lăsat:* Cp. L. Chalc., II, 150, 13—15. După jurnalul lui Nicolo Barbaro, hotă-

τὰ ἔργα αὐτῶν· καὶ ἐροῦσιν· τίς ἡμᾶς ἑώρακεν; καὶ τίς ἡμᾶς γνώσεται ἢ ἃ ἡμεῖς 264b ποιοῦμεν; Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος· Οὐαὶ τέκν' ἀποστάται, ἐποιήσατε βουλὴν οὐ δι' ἐμοῦ καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου, τοῦ προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίας." —

10. Ὁ δὲ Γεννάδιος οὐ διέλειπε καθεκάστην διδάσκων καὶ γράφων κατὰ τῶν ἑνωτικῶν καὶ πλέκων συλλογιμοὺς καὶ ἀντιφάσεις κατὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ μακαρίτου Θωμᾶ τοῦ δὲ Ἀκίνου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ κὺρ Δημητρίου τοῦ Κυδώνη, ἀποδεικνύων αὐτοὺς αἱρετικούς, ἔχων ἐκ τῆς συγκλήτου τὸν πρῶτον μεσάζοντα τὸν μέγα δούκαν συνεργὸν καὶ συνίστορα, τὸν καὶ τοσοῦτον εἰπεῖν τολμήσαντα κατὰ Λατίνων, ὅτε εἶδον οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ἀναρίθμητον στρατὸν τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς Πόλεως· „Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν Λατινικήν." — Καὶ γὰρ ἀπογνόντες οἱ τῆς Πόλεως ἔλεγον· „Εἴθε ἐδόθη ἡ πόλις ἐν χερσὶ τῶν Λατίνων τῶν ὀνομαζόντων Χριστὸν καὶ Θεοτόκον καὶ μὴ ἀποῤῥιφθῶμεν ἐν ταῖς τῶν ἀσεβῶν παλάμαις." — Τότε καὶ αὐτὸς ἐκεῖνο ἐφθέγξατο. Ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἠσαΐας ἐφθέγξατο καθὰ καὶ τῷ Ἐζεκίᾳ· „Ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου Σαβαώθ· Ἰδού, ἡμέραι ἔρχονται καὶ λήψονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου. Καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, εἰς Βαβυλῶνα ἥξει καὶ οὐδὲν 265b οὐ μὴ καταλειφθῇ· καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου τῶν ἐξερχομένων ἀπὸ σοῦ, ὧν γεννήσεις, λήψονται καὶ ποιήσουσι σπάδοντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων."

XXXVIII. Ὁ βασιλεὺς οὖν Κωνσταντῖνος, ὅσον δύναμις, ἐπιμελετώμενος ἐπιμελεῖτο σὺν τοῖς τοῦ Γαλατᾶ Γενουΐταις, καὶ γὰρ αὐτοὶ εἶχον κατὰ νοῦν ἀπαραίτητον λογισμόν, ὅτι, ἐὰν ἡ Πόλις ἁλῷ, καὶ τὸ φρούριον αὐτῶν ἔρημον γενήσεται. Ἐν τούτῳ στείλαντες ἐν τῇ Γενούᾳ, προλαβών, γραφὰς δεόμενοι βοηθείας, ἀντέγραψαν, ὡς ἤδη ἔρχεται μία ναῦς σὺν φ' ὁπλίταις εἰς βοήθειαν τοῦ Γαλατᾶ. Καὶ αἱ τῶν Βενετίκων ἐμπορικαὶ τριήρεις κατελθοῦσαι ἐκ τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ καὶ ἐκ Τραπεζοῦντος, ὁ βασιλεὺς οὖν καὶ οἱ Βενέτικοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ πόλει οὐκ εἴασαν αὐτὰς καταίρειν ἐν Βενετίᾳ, ἀλλ' ἔμειναν εἰς βοήθειαν τάχα τῆς πόλεως.

---

7 κὺρ P: fortasse κατὰ || 9 μέγα δουκ' P || 22 ἐπιμελετώμενος *scripsi:* ἐπιμελωτύμενος P: ἐπιμελούμενος Bull.

---

rirea ca triremele venețiene să nu părăsească orașul a fost luată la 14 decembrie 1452; vz. Migne, Patrologia Graeca, vol. 158, col. 169 C. G. Sfrantes, 238, 16 precizează că au fost trei, după ce a mai arătat că din Genua au venit încă trei, una din Spania și din Creta trei.

Ioan Giustiniani.

2. De asemenea a mai venit din Genua unul cu numele Ioan Longo din neamul Giustiniani cu două corăbii foarte mari și cu multă pregătire bună de război și cu tineri genovezi înarmați, aprinși de multă însuflețire războinică; și numitul Ioan era un bărbat foarte îndemînatic și încercat în ale războiului și la atac și la apărare. Pe acesta împăratul l-a primit foarte bine și ostașilor lui le-a fixat solde și le-a împărțit beneficii și pe el l-a cinstit cu demnitatea de protostrator; și acesta a luat asupra-și paza zidurilor așezate spre palat. Căci vedeau că acolo tiranul își fixa tunurile aruncătoare de pietre și toată cealaltă pregătire de luptă la ziduri. Printr-un hrisov împăratul i-a dat acestuia spre beneficiu și insula Lemnos, dacă Mahomed va fi respins și se va întoarce fără ispravă din cîte nădăjduia să le cîștige asupra Constantinopolei. De atunci latinii împreună cu Ioan se luptau ca niște eroi, făcînd dese ieșiri din porțile orașului și luînd poziții la întăritura de afară și la șanț.

Incăierări între bizantini și turci.

3. Și deseori sărind și din șanț afară, bizantinii se încăierau cu turcii, uneori lăsînd, alteori luînd. Dar aceasta nu era ademenitor pentru bizantini: căci ușor se putea spune că un bizantin venea la douăzeci de turci. Ce puteau face în luptă dreaptă și la ieșiri? Numai, se dădea sfatul, ca bizantinii să lupte de pe ziduri din metereze, unii aruncînd proiectile din arcuri grele, alții săgeți cu arcurile obișnuite, alții împușcînd cu gloanțe de plumb, cîte cinci și zece deodată, mici la mărime cît alunele, avînd o putere de pătrundere, încît, de nimerea să lovească un ostaș cu zale de fier, ieșea străbătînd scutul și corpul, și pătrundea în altul, dacă-l nimerea, apoi din el în altul, pînă se răcea puterea ierbii de pușcă; și printr-o singură împușcătură putea să scoată din luptă doi-trei. Și au prins și turcii felul de luptă și se folosesc și ei de arme asemănătoare și mai mult.

2: τοὺς στρατιώτας e un acuzativ de referință; cit despre ostașii lui, le-a fixat solde. — *demnitatea de protostrator*: general comandant al armatei: vz. XXXII, 1. După G. Sfranțes, 241, 22 împăratul l-a făcut numai comandant peste 300 de oameni cu titlul δήμαρχος și i-a încredințat să aibă grijă de toate trebuințele războiului, punîndu-și mare nădejde în el. După Critobul a fost pus στρατηγὸς αὐτοκράτωρ καὶ κύριος τοῦ πολέμου παντός I, 25, 2: general comandant suprem și conducător al întregului război". Nicolo Barbaro în jurnalul său de asediu arată că Giustiniani a venit în ziua de 26 ianuarie 1453 în două corăbii și 700 de ostași și că împăratul l-a numit comandantul trupelor pedestre, încredințîndu-i apărarea părții de vest a orașului, unde ataca sultanul; vz. *Migne, Patrologia Graeca,* 158, col. 1069 D. Iar Leonardo din Chios, fiind și el de față ca și Barbaro, ne spune că Giustiniani a venit cu

2. Ὁμοίως καὶ ἐκ τῆς Γενούας ἐλθὼν εἷς ὀνόματι Ἰωάννης Λόγγος ἐκ τῶν Ἰουστινιάνων σὺν δυσὶ νήαις ὑπερμεγέθοις, ἔχων καὶ πολεμικὰς παρασκευὰς πολλὰς καὶ καλὰς σὺν ἐνόπλοις νέοις Γενουίταις, ἀρεϊκὸν πνέοντας θυμόν· καὶ ὁ αὐτὸς Ἰωάννης ἐπιδέξιος ἀνὴρ καὶ εἰς παραταγὰς καὶ συνασπισμοὺς πολέμων δοκιμώτατος, ἐδεξιώσατο τοῦτον ὁ βασιλεὺς καὶ ῥόγας ἐμέτρησε τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ καὶ εὐεργεσίας ἔνειμε καὶ πρωτοστράτορα τοῦτον ἐτίμησε· καὶ αὐτὸς 266b τὴν φύλαξιν τῶν πρὸς τὸ παλάτιον κειμένων τειχέων ἀνελάβετο. Καὶ γὰρ ἦσαν ὁρῶντες τὸν τύραννον ἐκεῖ τὰς σκευὰς τὰς πετροβόλους πηγνύοντα καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀντίμαχον ἐν τοῖς τοίχοις παράταξιν. Εὐεργέτησε δὲ τούτῳ καὶ διὰ χρυσοβούλλου γράμματος τὴν νῆσον Λῆμνον, εἰ ἀποκρουσθήσεται ὁ Μεχέμετ καὶ ὑποστραφήσεται ἄπρακτος, ἐξ ὧν θαῤῥεῖ κερδᾶναι τῆς Πόλεως. Ἔκτοτε οὖν ἐμάχοντο ἡρωϊκῶς οἱ Λατῖνοι σὺν τῷ Ἰωάννῃ ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἱστάμενοι ἐν τῷ ἐξωκάστρῳ καὶ ἐν τῇ τάφρῳ.

3. Πολλάκις καὶ ἐκτὸς τῆς τάφρου ἐκπηδῶντες ἐσυνεπλέκοντο τοῖς Τούρκοις Ῥωμαῖοι, ποτὲ μὲν ἀφέντες, ποτὲ δὲ λαμβάνοντες. Πλὴν τοῦτο οὐκ ἦν ἀπᾶδον τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ γὰρ εὔκολον ἂν εἰπεῖν εἶναι ἕνα Ῥωμαῖον πρὸς εἴκοσι Τούρκους. Τί ἐδύναντο καταπροσωπῆσαι καὶ ἐξελθεῖν; Πλὴν ἡ βουλὴ ἐδίδοτο, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους ἀντιμαχεῖν ἐκ τῶν τοίχων διὰ τῶν προμαχώνων, οἱ μὲν διὰ τζαγρυβολικῶν βελῶν, οἱ δὲ διὰ τοξικῶν, ἄλλοι διὰ μολυβδοβόλων ἀπολυομένων διὰ βοτάνων πέντε καὶ δέκα ὁμοῦ, σμικρὰ ὡς κάρυα Ποντικὰ τὸ μέγεθος, ἀποτελοῦντα δύναμιν τρήσεως, ὡς εἰ τύχῃ ἐμπεσεῖν ἐν σιδηροφόρῳ σώματι, καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ σῶμα διατρήσας ἐξέρχεται καὶ εἰς ἄλλο μεταπηδᾷ, εἰ τύχῃ εἶτα ἐξ αὐτοῦ εἰς ἕτερον, ἕως οὗ ψυχρανθῇ ἡ δύναμις τῆς βοτάνου· καὶ διὰ 267b μιᾶς προσβολῆς δύναται ζημιῶσαι δύο καὶ τρεῖς. Ἔμαθον οὖν καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ χρῶνται καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια καὶ ἐπέκεινα.

---

2 νήαις ὑπερμεγέθοις *scripsi:* νῆες ὑπερμεγέθεις P || 7 τειχέων Bull: τείχεων P || 9 τείχοις P || 15 ἀπάδον P; *fortasse* ἐπᾶδον || 18 τείχων P || 21 *et* 22 τύχῃ *scripsi:* τύχει P: τύχοι Bull || 23 βατάνου P: βοτάνης Bek.

---

două corăbii ale sale și cu vreo 400 de ostași și că împăratul i-a dat o soldă și o comandă militară „duabus cum navibus suis magnis et armatis circiter quadringentis... veniens stipendio ascriptus imperatoris ducatum militiae obtinuit". *Ibid.*, 159, col. 928 C. — *Printr-un hrisov:* printr-o hotărîre împărătească dată în scris și înzestrată cu o pecete de aur.

3: *din arcuri grele:* vz. XXIV, 11. — *putere de pătrundere:* vz. XXX. 7.

4. Şi aşa au trecut două părţi din aprilie cu puţine ciocniri, căci tiranul îşi aduna armată tot mai multă ; şi s-au strîns oameni chemaţi şi nechemaţi într-un număr nespus de mare. Toţi cîţi au căutat să-l afle, spuneau că erau peste patru sute de mii.

Genovezii din Galata ajută pe ascuns.

5. Şi genovezii din Galata, şi înainte de venirea tiranului, cînd era încă în Adrianopole, au trimis soli, anunţîndu-i prietenie neprefăcută şi reînnoind stipulaţiunile scrise de mai înainte ; şi el le-a răspuns că le este ca un prieten nedeslipit de dragostea faţă de ei, numai să nu fie găsiţi că dau ajutor oraşului. Şi ei au făgăduit. Numai că unul din doi era păcălit, după cum s-a arătat la urmă. Căci genovezii din Galata se gîndeau, că precum Constantinopolea în alte timpuri, fiind năpădită cu război de părinţii lui, aceia nu s-au folosit cu nimic, întorcîndu-se fără nici o ispravă, ei din Galata însă le arătau prietenie, dar şi constantinopolitanilor le dădeau ajutorul ce venea de la ei, tot aşa aveau mare nădejde că se va face şi în timpul acestuia ; şi presupuneau că prietenia lui e înşelătoare, iar Constantinopolei îi ajutau pe ascuns în luptă pe bună dreptate. Dar şi tiranul zicea în sinea lui : „Voi lăsa să aţipească şarpele, pînă ce voi ucide balaurul; şi atunci o singură lovitură uşoară în cap îl va scufunda în întuneric şi pe acesta." Ceea ce s-a şi întîmplat.

Cornul de Aur închis cu lanţ.

6 Atunci a fost adusă la un loc pe mare şi flota lui cu trireme, direme şi vase mai mici pînă la trei sute la număr. Portul oraşului însă fusese închis cu lanţ de la Poarta Frumoasă din partea Constantinopolei pînă în partea Galatei, şi corăbiile stăteau rînduri-rînduri înăuntru, oamenii de pe ele luînd seama la port şi la lanţ.

---

4 : τὸ δίμοιρον acuzativ al întinderii în timp. — *peste patru sute de mii :* acelaşi număr ἀμφὶ τὰς τεσσαράκοντα μυριάδας „ca la 400 000", ni-l dă şi L. Chalc., II, 149, 22 ; Critobul, I, 23, 3 : ὑπὲρ τριάκοντα μυριάδας „peste 300 000" armată luptătoare afară de altă mulţime ce venea în număr foarte mare ; tot peste 300 000, din care ca la 15 000 ieniceri, arată Leonardo din Chios ; vz. Migne, Patrologla Graeca, 159, 927 BC. G. Sfranţes, 1060 D pare să fie mai aproape de adevăr, arătînd că dinspre uscat au fost două sute de mii διακοσίων δὲ χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς στερεᾶς; G. Sfranţes, 240, 16 arată 258 000 ἐκ τῆς χέρσου χιλιάθες ὑπῆρχον ὀκτὼ καὶ πεντήκοντα καὶ διακόσιαι. Dar şi acest număr îl credem exagerat. Şi mai aproape de adevăr e Nicolo Barbaro care în al său jurnal de asediu pare să indice 160 000 ; vz. Migne 158, col. 1070 B. Ceva mai la vale, XXXIX, 7 Duca arătînd cifre mai precise spune că alături de sultan care stătea cu peste zece mii de ieniceri, mai luptau peste 100 de mii de călăreţi, iar spre sud pînă la Poarta de Aur alte o sută de mii şi spre nord pînă la palat alte 50 de mii, aşa că de toţi ar fi peste 260 de mii.

5 : τοὺς μὲν πολίτας ἐδίδοσαν *cît despre constantinopolitani, le dădeau (dar şi constantinopolitanilor le dădeau) :* e un acuzativ de referinţă ; vz. 331, 5: ῥόγας ἐμέτρησε τοὺς στρατιώτας a fixat solde ostaşilor. Acest fel de acuzative de referinţă au deschis calea înlocuirii dativului antic prin acuzativ în neogreceşte.

4. Περαιωθέντος οὖν τοῦ Ἀπριλίου τὸ δίμοιρον ἐν ὀλίγοις ἀντιμάχεσιν, ὁ γὰρ τύραννος εἰς πλέον ἠθροίζετο· συνήχθησαν οὖν ἄνδρες κλητοὶ καὶ αὐτόκλητοι ὑπὲρ ἀριθμὸν δυνατὸν εἰπεῖν. Ἔλεγον οὖν, ὅσοι κατεσκόπευον, εἶναι ὑπὲρ τετρακοσίας χιλιάδας.

5. Καὶ οἱ τῶν τοῦ Γαλατᾶ Γενουῖται, καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν τύραννον ἔτι ὄντα ἐν Ἀδριανουπόλει, ἔστειλαν πρέσβεις, ἀγγέλλοντες τὴν εἰς αὐτὸν ἀκραιφνῆ φιλίαν καὶ ἀνανεοῦντες τὰ προγεγραμμένα ἐκτυπώματα· καὶ αὐτὸς ἀπελογεῖτο ὡς φίλος αὐτῶν εἶναι καὶ ἀδιάσπαστος τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης, μόνον μὴ εὑρεθῶσι βοηθοῦντες τῇ πόλει. Καὶ αὐτοὶ ὑπόσχοντο. Πλὴν εἷς ἐκ τῶν δύο κατεγελᾶτο, ὡς τὸ τέλος ἔδειξεν. Οἱ γὰρ τοῦ Γαλατᾶ ἐνενόουν, ὡς καθὰ καὶ ἐν ἑτέροις χρόνοις, ἡ Πόλις καταπολεμηθεῖσα παρὰ τῶν γονέων αὐτοῦ, οὐδὲν ὠνήσαντο ἀπελθόντες ἄπρακτοι, οἱ δὲ τοῦ Γαλατᾶ σὺν ἐκείνοις φιλίαν δεικνύντες, τοὺς μὲν Πολίτας ἐδίδοσαν τὴν παρ' αὐτοῖς ἐξερχομένην βοήθειαν, οὕτω θαῤῥοῦντες γενέσθαι καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτου, ὡς πλάνον μὲν τὴν φιλίαν ὑπόπτευον, τῇ δὲ Πόλει τὰ εἰκότα συνεμάχοντο κρυφίως. Ὁ δὲ τύραννος πάλιν ἐν ἑαυτῷ ἔλεγεν· „Ἐάσω κοιμᾶσθαι τὸν ὄφιν, ἕως οὗ καθελῶ τὸν δράκοντα· καὶ τότε μία πληγὴ ἐλαφρὰ κατὰ κεφαλῆς καὶ τοῦτον σκοτοδινιάσει." — Ὃ καὶ γέγονε.

6. Τότε συνήχθησαν καὶ διὰ θαλάσσης τὰ πλοῖα αὐτοῦ σὺν τριήρεσι, διήρεσι, 268b πλοιαρίοις ἕως τριακόσια τὸν ἀριθμόν. Ὁ δὲ λιμὴν τῆς πόλεως ἦν κεκλεισμένος σὺν τῇ ἁλύσει ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς πύλης τῆς Πόλεως τῆς καλουμένης Ὡραίας ὡς τὸ τοῦ Γαλατᾶ μέρος καὶ αἱ νῆαι ἵσταντο ἔνδον ὁρμαθηδόν, προσέχοντες τὸν λιμένα καὶ τὴν ἅλυσιν.

---

1 ὀλίγοις ἀντιμάχεσιν P: *fortasse* ὀλίγαις ἀντιμαχήσεσιν *scribendum* || 9 ὑπόσχοντο P: ὑπέσχοντο Bull || 11 καταπολεμηθῆσα P: καταπολεμισθεῖσα Bull || 22 ὡς P: εἰς P_1 Bull | τὸ P_1: τὸ τὸ P || 23 ἅλυσιν Bull: ἅλυσον P.

6: *pînă la trei sute:* Nicolo Barbaro notează în jurnalul său că flota turcească s-a adunat între 12 și 17 aprilie 1453 și că numărul corăbiilor de felurite tipuri a fost de 145; vz. *Migne, Patrologia Graeca,* vol. 158 col. 1071 A. Iar Leonardo din Chios dă numărul vaselor cu bărci cu tot la 250; vz. ibid, 159, col. 930 C. G. Sfranțes, 1060 D ne spune că „dinspre mare erau patru sute de vase mici și mari" **τετρακοσίων πλευσίμων ὄντων ἀπὸ τὴν θαλάσσην μικρῶν καὶ μεγάλων.** Iar în G. Sfranțes se adaugă că au venit mai întîi ca la treizeci de trireme și 130 de alte vase (p. 238, 2), apoi la 15 aprilie 1453 a sosit restul flotei de 320 de vase de diferite tipuri pe care G. Sfranțes, 240, 2 le enumeră. L. Chalc., II, 150, 8 indică flota sultanului la 30 trireme și la 200 de vase mai mici. După Critobul, I, 22, 2 să fi fost de toate 350 de vase fără cele de transport și de comerț. — *Portul orașului însă fusese inchis:* după jurnalul lui Nicolo Barbaro la 2 aprilie 1453; vz. Migne, Patrologia Graeca, vol. 158, col. 1070 A. — *cu lanț de la Poarta frumoasă:* L. Chalc., 151, 12, ne spune că lanțul a fost întins de la orașul din față (Galata) pînă la zidul Bizanțului „lîngă numita acropole" **παρὰ τὴν ἀκρόπολιν καλουμένην.** Iar Critobul, I, 18, 8 precizează că lanțul e dus din șantierul naval al Galatei pînă la Poarta lui Eughenie, unde locul e mai strîmt. — *Poarta Frumoasă,* azi Bagcekapu, rămînea în afara lanțului și după această poartă urma și mai mult în afara lanțului, Poarta lui Eughenie în direcția gării de azi, așa că arătarea lui Duca e vădit mai exactă decît a lui Critobul.

Infrîngerea flotei turceşti.

7. Cele cinci corăbii însă despre care am vorbit, una a împăratului ce avea o încărcătură de grîu din Peloponez şi celelalte patru ce fuseseră închiriate de împărat din Genua, au stat la Chios pentru unele treburi de ale lor pînă în martie luna întreagă. Venind aprilie şi dorind să ridice ancorele, vîntul de miazănoapte îi împiedica. Şi cei din Constantinopole erau foarte descurajaţi şi corăbiile tot aşa. Şi vîntul de miazănoapte domolindu-se, iar cel de miazăzi începînd să sufle, au ieşit din Chios; şi în ziua întîi suflînd cîte puţin, a doua zi s-a întărit şi corăbiile erau mînate cu repeziciune de el. Şi cei din Constantinopole stăteau aşteptînd această frumoasă nădejde, deşi nu le-a fost de nici un folos. Cum au apărut corăbiile, tiranul de îndată ca un zmeu sălbatic s-a repezit la triremele şi la celelalte vase ale lui, spunîndu-le şi poruncindu-le că una din două e vorba să se facă: sau să prindă corăbiile sau să le oprească să intre în port. Atunci marinarii au ieşit şi vasele stăteau afară din portul de la Poarta de Aur, aşteptînd sosirea corăbiilor. Corăbiile însă venind drept pe acel drum şi voind să treacă de biserica Marele Dimitrie din Acropole, ca să intre în Cornul de Aur, vasele lui Mahomed aţineau calea corăbiilor, căci la ora aceea era şi marea liniştită şi nu sufla nici un vînt. Şi era de văzut o privelişte neobişnuită: marea acoperită de pînzele celor trei sute de vase ale turcilor şi de ale celor cinci corăbii foarte mari se întindea ca un uscat şi de săgeţi nu se putea da cu lopeţile în apă. Corăbierii ca nişte vulturi înaripaţi, dădeau de sus ca şi cu nişte trăsnete cu proiectilele din arcurile grele şi trăgeau cu tunurile şi mare omor s-a făcut în rîndurile turcilor. Tiranul însă, mînat de prea marea lui îngîmfare, s-a repezit în mare, călare pe cal închipuindu-şi să despice marea şi să plutească pe cal pînă la acele corăbii, de atîta furie era cuprins asupra alor săi, el şi oastea de sub arme cu el. Atunci vîntul începînd să sufle şi pînzele umflîndu-se, corăbiile au despărţit în două vasele turceşti şi şi-au luat drumul spre port, iar vasele au rămas în urmă; căci de era atunci flota barbarului înaintea lor, acele cinci corăbii ar fi putut scufunda toate cele trei sute de vase. Tiranul însă neavînd cunoştinţe marinăreşti, a rămas numai cu strigătele. Marele lui amiral însă, n-a voit să-l as-

---

7: *despre care am vorbit:* vz. XXXVI, 7. — ἐξελθόντες şi σχίσαντες· deşi e vorba de πλοῖα, totuşi sînt construcţii ad sensum, de subînţeles fiind oameni, marinari şi de aceea nu e nevoie să fie schimbate în neutre. — *portul de la Poarta de Aur:* se găsea la Marea de Maramara, la capătul zidului celui mare dinspre uscat. — *biserica Marele Dimitrie:* e biserica marelui mucenic Dimitrie aşezată pe capătul de nord-est al peninsulei, capăt pe care se ridica antica acropole a Bizanţului. Acest capăt înconjurîndu-l, cele cinci corăbii căutau să intre în Cornul de Aur. — *din arcuri grele:* vz. XXIV, 11. — μέγας κοντόσ αυλος· era comandantul gărzii împără-

7. Αἱ δὲ νῆαι, ἃς εἰρήκαμεν πέντε, μία ἡ τοῦ βασιλέως φέρουσα φόρτον τὸν ἐκ Πελοποννήσου σῖτον, αἱ δ' ἄλλαι τέσσαρες ἐκ Γενούας ῥογευθεῖσαι παρὰ τοῦ βασιλέως, ἵσταντο μὲν ἐν Χίῳ μέχρι Μαρτίου μηνὸς ὅλου διά τινας αὐτῶν χρείας. Εἰσελθόντος οὖν Ἀπριλίου καὶ βουλομένων ἆραι τὰς ἀγκύρας, ὁ βορέας αὐτοὺς ἐνεπόδιζε. Ἦσαν οὖν οἱ Πολῖται ἐν ἀθυμίᾳ πολλῇ, ὡσαύτως καὶ αἱ νῆαι. Τοῦ βορέως οὖν καταπρανοῦς πεσόντος καὶ νότου ἄρξαντος πνεῖν, ἐξῆλθον τῆς Χίου λιμένος· καὶ κατ' ὀλίγον πνέοντος τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, τῇ δευτέρᾳ ἐκραταιοῦτο καὶ βιαίως ἐφέροντο ὑπ' αὐτοῦ αἱ νῆαι. Ἵσταντο οὖν οἱ τῆς Πόλεως ἐκδεχόμενοι τὴν καλὴν ταύτην ἀπανδοχήν, εἰ καὶ μηδὲν ὤνησαν. Φανέντων οὖν τῶν νηῶν, εὐθὺς ὁ τύραννος ὡς ἄγριος δράκων ὥρμησε κατὰ τῶν αὐτοῦ τριήρεων καὶ τῶν λοιπῶν πλοίων, λέγων καὶ προστάσσων αὐτοῖς, ὅτι ἐκ τῶν δύο πρόκειται γενέσθαι τὸ ἕν· ἢ τὰς νῆας λαβεῖν ἢ κωλῦσαι τοῦ μὴ εἰσελθεῖν ἐν τῷ λιμένι. Τότε ἐξελθόντες, τὰ πλοῖα ἵσταντο ἐκδεχόμενα τὴν ἄφιξιν τῶν νηῶν, ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐκτός. Αἱ δὲ νῆαι ἐλθοῦσαι κατ' τὴν ἴσον ὁδὸν καὶ 269b βουλόμεναι περᾶσαι τὸν Μέγα Δημήτριον τὴν ἀκρόπολιν τοῦ εἰσελθεῖν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ, τὰ πλοῖα ἀνθίσταντο ταῖς ναυσίν, ἦν γὰρ καὶ ἡ θάλασσα ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εὔδιος ἀνέμου μὴ πνέοντος. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένην θέαν· καταστρωθεῖσα γὰρ ἡ θάλασσα τοῖς ἱστίοις τριακοσίοις τῶν Τούρκων καὶ πέντε μεγίστοις τῶν νηῶν ἐξήπλωτο ἡ θάλασσα ὡς χέρσος καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν οὐδὲ τὰς κώπας ἠδύναντο καταφέρειν ἐν τοῖς ὕδασιν. Οἱ δὲ τῆς νηὸς ὡς ἀετοὶ ὑπόπτεροι ἄνωθεν ὡς κεραυνοὺς τὰ βέλη τῶν τζαγρῶν κατέπεμπον καὶ τὰς σκευὰς ἀπέλυον καὶ φόνος οὐκ ὀλίγος τῶν Τούρκων ἐγένετο. Ὁ δὲ τύραννος ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀλοζονείας ὁρμήσας ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐποχούμενος ἵππῳ, ἐφαντάζετο σχίζειν τὴν θάλασσαν καὶ ἕως αὐτῶν τῶν νηῶν διὰ τοῦ ἵππου πλεῦσαι· τόσον ἐθυμοῦτο ἐν τοῖς αὐτοῦ καὶ ἡ ἔνοπλος στρατιὰ σὺν αὐτῷ. Τότε ἀνέμου πνεύσαντος καὶ τὰ ἱστία φυσηθέντα, σχίσαντες, τὰ πλοῖα τὴν ἐν τῷ λιμένι ὁδὸν ἔπλεον, τὰ δὲ πλοῖα ἔμειναν· εἰ γὰρ ἦν ἔμπροσθεν αὐτῶν τότε ὁ στόλος τοῦ βαρβάρου, ἐδύναντο ἂν αἱ πέντε αὗται νῆαι καταποντίσαι καὶ τὰ τριακόσια. Ὁ δὲ τύραννος μὴ γινώσκων τὴν τῆς θαλάττης ἐπιστήμην, μόνον ἐκέκραγεν. Ὁ δὲ μέγας κοντόσταυλος αὐτοῦ

4 ἄγκυρας] P | βορρέας P || 6 βορρέως P || 14 κατ' τὴν *scripsi:* κατὴν P: κατὰ τὴν Bek | *fortasse* ἴσον κατ' τὴν *aut* κατ' τὴν ἴσην || 15 εἰς σελθεῖν P || 19—20 ἠδύναντο Bull: ἠδύνοντο P || 28 καταποντίσαι Bull: καὶ τὰ ποντίσαι P.

teşti, alcătuită din mercenari apuseni. Aici însă e comandantul flotei sultanului; de aceea am tradus cu *marele amiral*. —

culte; căci şi dădea ordine fără sens. Atunci înfuriat tiranul a ordonat flotei să meargă în portul de la Coloana Îngemănată, iar marele amiral să fie adus în fața lui. Fiind deci adus şi aruncat la pămînt şi întins de patru oameni, însuşi sultanul cu mîinile lui l-a bătut, dîndu-i o sută de lovituri cu un toiag de aur, al cărui cap era de aur curat, cinci sute de litre la cîntar; acest toiag, însuşi şi l-a făcut, ca la încercare să-l întrebuințeze ca o jucărie. Şi omul îşi trăgea neamul din bulgari, fecior al unui mare dregător al Bulgariei, numele fiindu-i Palda. A căzut rob de mai de mult şi s-a lepădat de legea părintească şi era rob de la părinți al lui Mahomed. El a fost care înainte de patru ani a venit la Lesbos şi a robit robi nenumărați. Şi la pradă de război nu era tovarăş bun, căci le smulgea ostaşilor din pradă. Şi văzîndu-l ajuns la disprețul sultanului şi bătut, unul din azapi ridicînd o piatră, l-a lovit în lumina ochiului şi i-a scos un ochi. Corăbiile însă ajungînd la port, cei din Constantinopole au lăsat lanțul în jos şi le-a dat drumul înăuntru.

Trecerea flotei turceşti pe uscat.

8. Văzînd tiranul că sînt corăbii de cele mari opt, de cele mici peste 20 şi trireme împărăteşti şi trireme de ale venețienilor şi alte vase mici foarte multe, şi-a dat seama că nu-i este cu putință să ocupe portul; şi atunci născoceşte o stratagemă plină de vitejie şi bărbăție. Dă ordin să fie netezite viroagele situate înapoia Galatei, începînd din partea despre răsărit mai din jos de Coloana Îngemănată pînă la cealaltă parte a Galatei spre țărmul Cornului de Aur din fața regiunii Cosmidion. Şi după ce au făcut calea netedă, pe cît au putut, au urcat diremele pe vălătuci, au desfăcut pînzele şi a poruncit să fie tîrîte pe uscat din strîmtoarea Bosforului şi duse în Cornul de Aur; ceea

---

ἐν τῷ Διπλῷ Κίονι *de la Coloana Ingemănată:* era un port la țărmul european al Bosforului dincolo de Galata, azi Beşictaş vz. 8; în acest port staționa flota lui Mahomed II. — *cinci sute de litre:* e o exagerare vădită, sau poate o greşeală de copist în loc de cinci; cp. XIX, 9: *multe centnare.* — ἵνα παίζῃ αὐτὴν ὡς δοκίμιον *ca la încercare să-l intrebuințeze ca o jucărie:* e un loc întunecat şi de aceea şi traducerea dată nu e clară. Poate era o greutate de control la număratul galbenilor. — *numele fiindu-i Palda:* La L. Chalc., II, 155, 13 şi Critobul, I, 22, 1 (p. 71) se cheamă Παλτόγλης „feciorul lui Palta". Leonard din Chios îl numeşte Balthoglum (vz. Migne, Partologia Graeca, vol. 159, col. 931 D), aşa că numele se vede că-i era Balta. Despre această luptă navală şi înfrîngere a turcilor, vz. şi L. Chalc., II, 154, 23—155, 17; Critobul, I, 39—41 şi G. Sfrantes, 247, 19—251, 2. După jurnalul lui Nicolo Barbaro această luptă a avut loc la 20 aprilie 1453; vz. Migne, Patrologia Graeca, vol 158, col. 1071 BC. O descriere vioaie a luptei ne-o dă martorul ocular Leonard din Chios în scrisoarea sa asupra căderii Constantinopolei scrisă la 15 august 1453 către papa; vz. *ibid.,* 159, col. 931. Fraze din această scrisoare ca: „exque coronis navalibus... infiniti lapides demittuntur... bombardae perstrepunt (Οἱ δὲ τῆς νηὸς...ἄνωθεν... τὰ βέλη κατέπεμπον καὶ τὰς σκευὰς ἀπέλυον Duca); Rex... blasphemat; urget equum in salum (Ὁ δὲ τύραννος... ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐποχούμενος ἵππῳ... τόσον ἐθυμοῦτο) îți întăresc impresia că Duca a citit scrisoarea lui Leonard. Barbaro aminteşte numai de patru corăbii genoveze, Leonard de trei

οὐκ ἠθέλησεν ἀκοῦσαι· καὶ γὰρ παραλόγως ἐπρόσταττεν. Τότε θυμωθεὶς ὁ τύραννος ὥρισεν τὸν στόλον ἀπελθεῖν ἐν τῷ Διπλῷ Κίονι, τὸν δὲ μέγαν κοντόσταυλον ἀχθῆναι ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἀχθέντος οὖν καὶ κατὰ γῆς ῥιφέντος καὶ ὑπὸ τεσ- 270b σάρων τανυσθέντος, αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν οἰκείαις χερσὶν ἔτυψεν δοὺς ἑκατὸν σὺν μιᾷ χρυσῇ ῥάβδῳ, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσίου καθαροῦ, σταθμίον λίτραι πεντακόσιαι· ἣν αὐτὸς κατεσκεύασεν, ἵνα παίζῃ αὐτὴν ὡς δοκίμιον. Ἦν δὲ ὁ ἄνθρωπος τὸ γένος ἐκ τῶν Βουλγάρων ἕλκων, τινὸς τῶν ἀρχόντων Βουλγαρίας υἱός, Πάλδα ἐπονομαζόμενος. Ἐδουλώθη οὖν πρὸ καιροῦ καὶ ἐξωμόσατο τὸ πάτριον σέβας καὶ ἦν δοῦλος πατρικὸς τοῦ Μεχέμετ. Αὐτὸς ἦν ὁ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐλθὼν ἐν τῇ Λέσβῳ καὶ αἰχμαλωτίσας αἰχμαλωσίαν ἄπειρον. Ἦν δὲ καὶ τοῖς ἀπελάταις οὐ καλὸς φίλος, ἁρπάζων αὐτῶν τὰ λάφυρα. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν ὑπὸ τοῦ τυράννου καταφρονηθέντα καὶ ῥαβδισθέντα, εἷς τῶν ἀζαπίδων λίθον ἄρας καὶ κατὰ κόρης κρούσας ἐξώρυξε τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν αὐτοῦ. Αἱ δὲ νῆαι ἐλθοῦσαι ἐν τῷ λιμένι καὶ οἱ τῆς Πόλεως χαλάσαντες τὴν ἅλυσιν ἔδωκαν εἴσοδον αὐταῖς.

8. Τότε ὁ τύραννος ἰδὼν τὰς νῆας τὰς μεγάλας ὀκτὼ οὔσας, τὰς μικρὰς ἐπέκεινα τῶν κ' καὶ τριήρεις βασιλικὰς καὶ τριήρεις τῶν Βενετίκων καὶ ἄλλα πλεῖστα μικρά, ἔγνω, ὡς οὐκ ἔστι δυνατόν, τοῦ κατασχεῖν τὸν λιμένα· καὶ τεχνάζεται γενναῖόν τι καὶ ἀνδρεῖον σόφισμα. Προστάττει τοῦ εὐθυδρομηθῆναι τὰς νάπας τὰς ὄπισθεν κειμένας τοῦ Γαλατᾶ ἀπὸ τὸ μέρος τὸ πρὸς ἀνατολὴν κάτωθεν τοῦ Διπλοῦ Κίονος ἕως τὸ ἄλλο μέρος τοῦ Γαλατᾶ τὸ πρὸς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Κερατίου κόλπου κείμενον ἄντικρυ Κοσμιδίου. Καὶ ποιήσαντες τὴν ὁδὸν ὁμαλήν, 271b ὅσον ἐδύναντο, διὰ τῶν φαλαγκίων ἐπιβιβάσας τὰς διήρεις καὶ τὰ ἱστία πτερώσας ἐκέλευσεν ἕλκειν διὰ ξηρᾶς ἐκ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ἱεροῦ Στομίου καὶ εἰσάγειν

---

4 τανυσθέντος Bull: τανυθέντος P || 5 στάθμιον P | πεντακόσιαι P: *fortasse* πέντε *scribendum* || 12 ἀζάπιδων P || 13 κόρρης P || 14 αὐταῖς *scripsi:* αὐτάς P || 22 φαλαγκίων P: φαλάγγων Bek.

---

genoveze și a patra cea bizantină a împăratului și spune că asupra acesteia s-au năpustit turcii. Și atunci Duca, luîndu-se în acest loc după textul scrisorii lui Leonard, s-ar explica foarte bine de ce spune Οἱ δὲ τῆς νηὸς *cei de pe corabie (corăbierii)* și nu τῶν νηῶν *(cei de pe corăbii)*. — *înainte de patru ani a venit la Lesbos:* despre această invazie în Lesbos încă sub Murad II, vz. L. Chalc., II, 267, 17 unde ne spune că Παλτόγλης fiind guvernator la Galipoli a venit cu flota și, atacînd Lesbos, a luat mulți prizonieri și a cucerit Caloni, un oraș bogat; și de atunci domnul din Lesbos a trebuit să dea tribut 2 000 galbeni. — *azapi:* ostași pedeștri; Duca, XXXIX, 15 ne spune că se chemau și ieniceri, iar L. Chalc. explică numele cu pedestrași: τοὺς ἀζάπιδας τοὺς Τούρκων πεζοὺς οὕτω καλουμένους II 5, 1 „pedestrași de-ai turcilor așa-numiți azapi".

8: *corăbii de cele mari opt* ș.a.m.d.: Nicolo Barbaro arată 9 pînă la 10 corăbii mari și 17 mai mici; vz. Migne, Patrologia Graeca, 158, 1070 D. Cp. și G. Sfranțes. 238, 11—19. — din *fața regiunii Cosmidion:* vz. XXXVII, 8; trecerea s-a făcut deci prin spatele Galatei, ajungîndu-se în Bosfor dincolo de zidul cel mare. — Ἱεροῦ Στομίου *Bosforului* vz. XVIII, 2 și XXXII, 4. —

ce s-a și făcut. Vasele erau trase și pe fiecare vas sta un comandant la proră și altul la cîrmă ; altul ținînd pînzele, întindea vîntrelele ; altul bătea toba, altul din trîmbiță cînta cîntece marinărești. Și cu vîntul din spate navigînd peste viroage și pîraie, au străbătut uscatul, pînă ce le-au adus ajungînd la apă ; diremele fiind la număr optzeci ; iar celelalte vase le-au lăsat acolo. Cine a mai văzut un lucru ca acesta sau cine a auzit? Xerxe a făcut pod peste mare și ca pe uscat a trecut deasupra ei o oaste atît de mare. Acest nou Machedon însă și, precum cred, cel din urmă domn uzurpator din neamul lui, a prefăcut pămîntul în mare și și-a dus corăbiile peste vîrfurile munților ca pe valurile mării. Ci acesta este mai presus de Xerxe ; căci acela trecînd peste Elespont, s-a întors înapoi, după ce atenienii l-au făcut de rușine, acesta însă trecînd pe uscat ca pe mare, pe romei i-a nimicit și a cucerit Atena cea cu adevărat de aur, podoaba lumii și împărăteasa orașelor.

Tunul cel mare bate zidul.

9. Și acestea le-a făcut pe mare, pe uscat însă aducînd tunul cel mare de tot, l-a așezat în fața zidului aproape de poarta sfîntului Roman. Și meșterul însemna punctul, căci mai avea puse alăturea două țevi de tun, cuprinzînd pietre potrivite din fire ca de ... litre ; și cînd voia să tragă cu tunul cel mare, determina mai întîi locul, dînd cu cel mic, și atunci ochind bine, repezea din cel mare. Și cînd a tras prima descărcătură și cei din oraș au auzit bubuitura, au rămas înlemniți și au început să strige : „doamne, miluiește !“

10. Fiind săptămîna luminată, icoana Prea Curatei Născătoare de dumnezeu se afla atunci ca de obicei la palat ; și de atunci deseori o duceau în procesiune la mănăstirea Maicii Domnului cea ca o țarină ; și

---

celelalte vase le-a lăsat acolo : adică în portul de la Coloana îngemănată.—*Acest nou Machedon :* cp. G. Sfranțes, I, 97, 1 și Critobul, 1, 5, 1.—τύραννος ὕστατος *cel din urmă domn uzurpator :* aici se potrivește înțelesul antic al noțiunii tiran, adică acel ce uzurpă pe nedrept domnia poporului. Dupa concepția bizantină toți cuceritorii de foste teritorii bizantine, erau niște uzurpatori.—*mai presus de Xerxe :* cp. Critobul, I, 42, 7 ἐγὼ δὲ νομίζω καὶ τῆς Ξέρξου Ἄθω διορυγῆς μεῖζον εἶναι τοῦτο πολλῷ „cu unul cred că această faptă e cu mult mai mare decît străpungerea Atosului de Xerxe“. Xerxe ca să înconjure capătul furtunos al peninsulei Atos, a săpat la capătul dinspre uscat un canal, ale cărui urme se mai văd și azi. — Despre trecerea corăbiilor peste uscat în Cornul de Aur făcută de Mahomed II, cp. L. Chalc., II, 152, 23—154, 4 ; Critobul, I, 42 și G. Sfranțes, 251, 4—22 unde sînt arătate și alte treceri asemănătoare peste istmul de la Corint, a împăratului August și a patriciului Nichita. După Leonard din Chios, turcii au fost îndemnați la această ispravă de un creștin renegat care știa de o faptă asemănătoare a venețienilor care au dus pe uscat corăbii din lacul Garda ; vz. Migne, Patrologia Graeca, 159, 930 D. Nicolo Barbaro în jurnalul său însemnă că trecerea a avut loc la 22 aprilie 1453, două zile deci după înfrîngerea suferită de flota turcă ; au fost trecute 72 de vase ; bid., 158, 1071 D.

εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον τὰ πλοῖα, ὃ καὶ γέγονεν. Ἥλκοντο δὲ τὰ σκάφη καὶ ἐν ἑκάστῳ πρωρεὺς καὶ ἄλλος ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος· ἕτερος δὲ τὸ πτερὸν κρατῶν τὸ ἱστίον ἐτίνασεν· ἄλλος τύμπανον, ἕτερος σάλπιγγα κρούων ἐμελῴδει θαλάσσιον μέλος. Καὶ ἐξ οὐρίας πλέοντες τὰς νάπας καὶ τοὺς ῥύακας, τὴν ξηρὰν διήρχοντο, ἕως οὗ καταντήσαντες ἐν τῇ ὑγρᾷ ταύτας ἀνήγαγον, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν αἱ διήρεις ὑπάρχουσαι· τὰς δὲ λοιπὰς ἔασεν ἐκεῖ. Τίς εἶδε τοιοῦτον ἢ τίς ἤκουσεν; Ὁ Ξέρξης τὴν θάλασσαν ἐγεφύρωσεν καὶ ὡς ξηρὰν ὁ τοσοῦτος στρατὸς ἐπάνω ταύτης διῆλθεν. Οὗτος δὲ ὁ νέος Μακεδὼν καί, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν γενεῶν αὐτοῦ τύραννος ὕστατος τὴν γῆν ἐθαλάσσωσεν καὶ ὡς κατὰ κυμάτων τὰ πλοῖα κατὰ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων ἐπέζευξεν. Ἀλλ' ὑπὲρ τὸν Ξέρξην οὗτος· καὶ γὰρ ἐκεῖνος διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον, παρὰ τῶν Ἀθηναίων αἰσχύνην ἐνδυθεὶς ὑπέστρεψεν, οὗτος δὲ τὴν ξηρὰν ὡς ὑγρὰν διαβὰς τοὺς Ῥωμαίους ἠφάνισεν καὶ τὰς χρυσᾶς ὄντως Ἀθήνας τὰς κοσμούσας τὸν κόσμον, τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων εἷλεν.

9. Ταῦτα μὲν διὰ θαλάσσης, διὰ δὲ ξηρᾶς τὴν χωνείαν ἐκείνην τὴν παμμεγέθη φέρων, ἀντικρὺ τοῦ τείχους ἔστησεν ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ 272b πλησίον. Καὶ λαβὼν σημεῖον ὁ τεχνίτης, εἶχε γὰρ ἐκ πλαγίου φωλεὰς δύο κατεσκευασμένας, χωρούσας πέτρας ὡς λιτρῶν ... αὐτοφυῶς τεχνασμένας, καὶ ὅτε ἠβούλετο ἀπολύειν τὴν μεγάλην, ἐσημειοῦτο τὸν τόπον πρῶτον, πέμπων τὴν μικράν, καὶ τότε στοχαστικῶς ἐσφενδόνει τὴν μεγίστην. Καὶ κρούσας τὴν πρώτην βολὴν καὶ ἀκούσαντες τοῦ κτύπου οἱ τῆς πόλεως, ἔννεοι γεγόνασι καὶ τὸ „Κύριε ἐλέησον" ἔκραζον.

10. Ἦν δὲ τότε κατὰ τὸ ἔθος εὑρεθεῖσα ἡ εἰκὼν τῆς πανυπεράγνου Θεοτόκου τῇ ἑβδομάδι τῆς διακαινησίμου ἐν τῷ παλατίῳ· καὶ ἔκτοτε συχνάκις ἐλιτάνευον ἐν τῇ μονῇ τῆς χώρας· καὶ ἡ εἰκὼν ἐκεῖ ἵστατο μέχρις ἁλώσεως. Τότε

---

6 ἔασεν P || 10 ἐπέζευξεν *scripsi*: ἐπέζευσεν P: ἀπέζευξεν Bull || 17 φωλεὰς Bek: φολέας Bull φολεᾶς P || 18 *post* λιτρῶν parvo spatio *vacuo lacunam indicat* P || 24 διακηνησίμου P.

---

9 *ca de... litre:* printr-un loc mic rămas alb se arată în manuscris lipsa numărului.

10: *mănăstirea Maicii Domnului cea cu o țarină:* așa se chema această mănăstire; vz. H. E. del Medico, *Essai sur Kahrie Djami du XII-e siècle,* în „Byzantinische Zeitschrift", 32 (1932), p. 45—46. Totuși vz. R. Janin, *Les Monastères du Christ Philantrope à Constantinople,* în „Revue des Études Byzantines", IV (1946), p. 143—150, unde această identitate e combătută; și atunci ar fi de tradus „la mănăstirea din țarină" sau „de la țară". Mănăstirea a fost restaurată și împodobită cu frumoase mozaicuri de învățatul mare logofăt Teodor Metohit, la începutul secolului 14; prefăcută în giamie, actuala Cahrie-Giami, în partea de apus-miazănoapte a Istambulului, aproape de zidul cel mare, mozaicurile au fost descoperite de sub tencuiala turcească; ele sînt importante monumente de artă bizantină, a căror influență a fost cunoscută în pictura din vechea biserică domnească de la Curtea de Argeș. —

icoana a stat acolo pînă la căderea Constantinopolei. Atunci s-a împlinit ceea ce a spus dumnezeu prin gura proorocului Ieremie: „La ce-mi aduci tămîie din Saba și scorțișoare bine mirositoare din pămînt de departe? Arderile de tot ale voastre nu sînt primite și jertfele voastre nu-mi sînt plăcute. Pentru aceea spune domnul: Iată, eu boală dau peste poporul acesta și se vor îmbolnăvi de ea părinți și copii împreună; vecinul și aproapele lui vor pieri. Acestea spune domnul: Iată, o oaste vine de la miazănoapte și popor mare; și împărați mulți se vor scula de la capătul pămîntului și vor purta arc și lance. Îndrăzneț este și nu va ști de milă. Glasul lui ca marea furioasă. Călare și în care de luptă se vor ridica la război ca un foc asupra ta, fiică a Sionului".

11. Născocitorul de meșter al acelei răutăți, ce procedeu știa, ca tunul să nu-i crape? Căci am văzut tunuri slobozind proiectile cu iarbă de pușcă; și după împușcătura încărcăturii, dacă tunul nu era păzit și acoperit cu pături groase de lînă, crăpa îndată ca sticla; chiar după atîta băgare de seamă, dacă trăgea de două sau cel mult de trei ori, crăpa pentru că aerul pătrundea în profunzimile găunoase ale metalelor. Acesta însă ce făcea? După ce piatra era descărcată, tunul încă fiind fierbinte de căldura silitrei și a pucioasei, de îndată îl stropea bine cu untdelemn și cu aceasta se împlineau neajunsurile de pe urma aerului dinăuntrul porilor lui și atunci răceala domolită de căldura untdelemnului nu putea acționa și tunul își păstra cu ușurință puterea de acțiune, pînă ce a contribuit la căderea Constantinopolei; ba, încă și după aceea este păstrat întreg și lucrează la dorința tiranului.

12. Lovind și zguduind zidul, a voit să arunce de-a doua oară în acelaș loc alt bolovan. Și întîmplîndu-se să fie acolo solul lui Iancu, și-a bătut joc de aruncătură, spunînd: „Dacă vrei ca zidurile să cadă cu ușurință, îndreaptă tunul în altă parte a zidului la o depărtare de la lovitura întîi de cinci sau șase stînjeni și atunci potrivind ca întîia, dă-i drumul la a doua. Și după ce aceste două capete au fost bătute bine, atunci dă o a treia lovitură, așa că acele trei lovituri să se găsească în forma unui tri-

---

20 neajunsurile P: adîncurile Bek.

---

prin gura proorocului Ieremie, 6, 20—23.

11: τί μέθοδον *ce procedeu:* e o apropiere de graiul popular și nu e nevoie de schimbat în τίνα μέθοδον, precum propune Bekker. — *ca turnul să nu-i crape:* după L. Chalc., II, 154, 17 și G. Sfranțes, 239, 16 tunul cel mare a și crăpat, după L. Chalc. chiar la prima descărcătură. Iar Leonard din Chios vorbește de crăparea altui tun mai mic; vz. Migne, Patrologia Graeca, 159, 927 D. — ἀποπέμπων construcție ad sensum; vz. 7 ἐξελθόντες și σχίσαντες.

12: *solul lui Iancu* de Hunedoara, regentul Ungariei 1446—1452.

ἐπληροῦτο τὸ ῥηθὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἰιρεμίου λέγοντος· „Ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβὰ φέρεις καὶ κιννάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; Τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ ἔστιν δεκτὰ καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐχ ἥδυνάν μοι. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἰδού, ἐγὼ δίδωμι ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον ἀσθένειαν καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτῇ πατέρες καὶ υἱοὶ ἅμα· γείτων καὶ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἀπολοῦνται. Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδού, λαὸς ἔρχεται ἀπὸ βοῤῥᾶ καὶ ἔθνος μέγα· καὶ βασιλεῖς πολλοὶ ἐξεγερθήσονται ἀπ᾿ ἐσχάτου τῆς γῆς, τόξον καὶ ζιβύνην κρατήσουσιν. Ἰταμός ἐστι καὶ οὐκ ἐλεήσει. Φωνὴ αὐτοῦ ὡς θάλασσα κυμαίνουσα. Ἐφ᾿ ἵπποις καὶ ἅρμασι παρατάξονται ὥσπερ πῦρ εἰς πόλεμον ἐπὶ σέ, θύγατερ Συών." 273b

11. Ὁ δὲ σοφιστὴς τῆς κακίας ἐκείνης, ὁ τεχνίτης τί μέθοδον ἐπίστατο τοῦ μὴ διαρραγῆναι τὴν χωνείαν; Καὶ γὰρ εἴδαμεν χωνείας ἀπολυούσας προβόλους· μετὰ γοῦν τὸ ἀπολυθῆναι τοῦ σκεύους, εἰ καὶ μὴ ἐφυλάττετο σκεπαζομένη ὑπὸ πίλων ἐξ ἐρίων παχέων, παρευθὺς ὡς ὕελος διεῤῥήγνυτο· καὶ μετὰ τοσαύτην ἐπισκοπήν, ἢ δὶς ἢ τὸ πλέον τρὶς ἀποπέμπων, ἐσχίζετο τοῦ ἀέρος χωροῦντος ἐν τοῖς κοίλοις τῶν μετάλλων ὑποβαθύμασιν. Οὗτος δὲ τί ἐποίει; Μετὰ τὸ σφενδονισθῆναι τὴν πέτραν, τῆς χωνείας ζεούσης ἀπὸ τῆς θερμότητος τοῦ νίτρου καὶ τοῦ τεάφου, παρευθὺ κατέβρεχεν αὐτὴν ἐλαίῳ καὶ σὺν τούτῳ ἐπληροῦντο τὰ ἔνδον αὐτῆς ἀερώδη πάθη καὶ οὐκ ἐνήργει τὸ ψυχρὸν λεανθὲν ὑπὸ τῆς τοῦ ἐλαίου θερμότητος καὶ ἐβάσταζε τὸν κόπον εὐκόλως ἄχρις οὗ ὑπούργησε τὸν ὄλεθρον τῆς Πόλεως· καὶ ἔτι μετὰ ταῦτα φυλάττεται σῶα καὶ ἐνεργεῖ πρὸς τὸ τοῦ τυράννου θέλημα.

12. Κρούσας οὖν καὶ διασείσας τὸ τεῖχος, ἠβουλήθη ἐκ δευτέρου ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ βαλεῖν ἄλλον ἕνα λίθον. Τυχὼν δὲ ὁ ἀποκρισιάριος τοῦ Ἰάγκου ἐκεῖ, ἔσκωψε τὴν βολὴν λέγων· „Εἰ βούλει καταπεσεῖν εὐκόλως τὰ τείχη, μετάθες τὴν σκευὴν ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ τοίχου ἀπέχοντι ἀπὸ τῆς πρώτης βολῆς ὀργυιὰς ε᾿ ἢ ἕξ, καὶ τότε ἐξισῶν τὴν πρώτην, ἄφες ἑτέραν βολήν. Τῶν δύο οὖν ἄκρων κρουσθέντων ἐπιμελῶς, τότε βάλλε καὶ τρίτην, ὡς εὑρεθῆναι τὰς τρεῖς βολὰς

11 ἴδαμεν P: οἴδαμεν Bull || 18 πάθη P: βάθη Bek || 25 τείχου P τείχους Bull | ὀργυῖας P || 26 ἐξισῶν Bull: ἐξισοῦν P.

unghi ; şi atunci vei vedea un perete ca acesta căzînd la pămînt“. — Şi i-a plăcut sfatul şi meşterul a făcut aşa şi aşa s-a şi întîmplat.

13. Acum voi spune de ce ungurul s-a văzut îndemnat să dea tiranului acest sfat. În anul acela regele Ungariei s-a făcut împărat al romanilor şi a fost încoronat de papa Nicolae şi, luîndu-şi în semă domnia, Iancu a fost desărcinat de puterea de epitrop şi toată grija domniei a luat-o asupră-şi regele împărat. Iancu însă avînd jurămînt cu Mahomed de bună pace pe termen de trei ani, din care un an şi jumătate se împlinise acum, i-a anunţat lui Mahomed, spunînd cum că : „Eu domnia am predat-o domnului meu şi de acum înainte nu mai sînt în măsură să ţin ce am făgăduit ; ia-ţi deci scrisorile ce mi le-ai dat şi dă-mi-le pe ale mele şi fii, cum vrei, faţă de regele Ungariei“. — Aceasta a fost cauza venirii solului. Cît însă despre sfatul pe care, ca un creştin ce era, nu trebuia să i-l dea, aşa am auzit şi aşa o scriu. Se spune că după cea de-a treia înfrîngere, despre care s-a vorbit mai sus, fugind Iancu şi ajungînd acasă, nu precum ar fi dorit şi s-ar fi cuvenit, s-a întîlnit cu un om înzestrat cu dar profetic şi-i povestea cum a fost înfrînt, şi-i spunea cu amărăciune, cum norocul a părăsit statul romeilor şi că şi-a întors faţa către cei necredincioşi. Bătrînul călugăr însă i-a răspuns : „Să ştii, fiule, că dacă nu dă peste romei o distrugere totală, norocul nu le va surîde creştinilor, căci trebuie Constantinopolea să fie stricată de turci şi aşa vor avea un capăt şi nenorocirile creştinilor“. — Cu această nenorocită profeţie în urechi, solul lui Iancu dorea ca oraşul să fie cucerit mai repede şi de aceea a dat sfatul, cum trebuie şi cum are să cadă uşor zidul.

14. Şi au căzut două ziduri ce aveau un turn la mijloc, — şi era turnul dinspre poarta sfîntului Roman, şi zăceau jos la pămînt şi-i vedeau pe cei dinăuntru şi ei erau văzuţi de dînşii.

Apărătorii Constantinopolei.

15. Ioan Giustiniani însă se lupta vitejeşte cu toţi cei de sub mîna lui şi cu cei de la palat, avînd din Galata cu ei o bună parte de oameni înarmaţi. Căci cei din Galata se arătau cu toată prietenia şi ieşind umblau fără nici o frică prin cîmpul taberei şi-i dădeau tiranului din belşug lucrurile cerute de care avea nevoie şi untdelemn pen-

---

13: *regele Ungariei:* Ladislau Postumul 1453—1457. — *papa Nicolae* V 1447—1455. — *pe termen de trei ani:* vz. XXXIV, 1. — *aşa am auzit şi aşa o scriu:* e dovadă că Duca se silea să adune ştiri orale pe care le dă cu rezerva cuvenită. — *a treia înfrîngere... mai sus:* vz. XXXII, 6. — *„Să ştii... creştinilor“* Profeţia se întemeia pe Apocalips, XIII, 7 şi 10 şi XVII, 14.

14: *turnul dinspre poarta sf. Roman:* azi Top-capu, adică Poarta tunului. După jurnalul lui Nicolo Barbaro, turnul a fost surpat la 21 aprilie, a doua zi după înfrîngerea flotei turceşti ; vz. Migne, Patrologia, Graeca 158, 1071 C. Cp. şi G. Sfranţes, 246, 2.

εἰς τριγώνου σχῆμα· καὶ τότε ὄψει τὸν τοιοῦτον τοῖχον εἰς γῆν καταπίπτοντα.“ 274b — Ἤρεσεν οὖν ἡ βουλὴ καὶ οὕτως πέπραχεν ὁ τεχνίτης καὶ οὕτως ἀπέβη.

13. Πόθεν δὲ παρακινηθεὶς ὁ Οὖγγρος οὕτως τὴν βουλὴν ταύτην τῷ τυράννῳ δέδωκεν, ἤδη λέξω. Ὁ ῥὴξ τῆς Οὐγγρίας τὴν βασιλείαν τῶν Ῥωμαίων ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει παραλαβὼν καὶ στεφθεὶς παρὰ τοῦ πάπα Νικολάου καὶ ἀναζωσάμενος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἐξεβλήθη τῆς ἐπιτροπικῆς ἐξουσίας ὁ Ἰάγκος καὶ ἀνελάβετο τὴν πᾶσαν φροντίδα τῆς ἀρχῆς ὁ ῥὴξ καὶ βασιλεύς. Ἔχων δὲ ὅρκους μετὰ τοῦ Μεχέμετ ἀγάπης προσδιοριτικῆς τριῶν ἐτῶν, ἤδη πληρωθέντος τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος, ἐμήνυσε τῷ Μεχέμετ λέγων, ὡς· „Ἐγὼ τὴν βασιλείαν παρέδωκα τῷ κυρίῳ μου καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν οὐκ εἰμὶ τοῦ δεφενδεύειν, ἃ ὑπεσχέθην: λαβὲ τὰ ἔγγραφα, ἃ ἔδωκας, καὶ δὸς τὰ ἡμέτερα καὶ ἔσο, ὡς βούλει, μετὰ τοῦ ῥηγὸς τῆς Οὐγγρίας.“ — Αὕτη ἦν ἡ αἰτία τῆς ἀφίξεως. Περὶ δὲ τῆς βουλῆς, ἧς οὐκ ἔδει συμβουλεῦσαι ὡς ὑπάρχων χριστιανός, οὕτως ἀκούσας γράφω. Λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν τρίτην ἧτταν, ἣν φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, φυγὼν ὁ Ἰάγκος καὶ οὐχ ὡς ἤθελεν ἢ ὡς ἔπρεπε, καταλαβὼν τὰ οἰκεῖα, ἔτυχέ τινος τῶν πνευματοφόρων ἀνδρῶν διηγούμενος τὰ τῆς ἥττης καὶ ἀδημονῶν, πῶς ἡ τύχη τὰ τῶν Ῥωμαίων κατέλιπεν καὶ πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς χαροπὸν ἔβλεψεν. Ὁ δὲ γέρων ἀπεκρίνατο: „Ἴσθι, τέκνον, εἰ μὴ παντελὴς φθορὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπέλθοι, οὐκ ἐπιγε- 275b λάσει τοῖς χριστιανοῖς ἡ τύχη· δεῖ γὰρ τὴν Πόλιν ὑπὸ τῶν Τούρκων φθαρῆναι καὶ οὕτω τὰ τῶν χριστιανῶν δυστυχήματα τέλος ἕξουσι.“ — Ἔχων οὖν ἐν ὠσὶ τὴν ἀπαίσιον ταύτην προφητείαν ὁ τοῦ Ἰάγκου ἄγγελος ἐπεθύμει συντομώτερον τὴν πόλιν ἁλῶναι καὶ διὰ τοῦτο τὴν βουλήν, πῶς δεῖ καὶ πῶς μέλλει τὸ τεῖχος εὐκόλως πεσεῖν, ἐδίδασκε.

14. Πεσόντα δὲ δύο τείχη, ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ πύργον ἕνα, — καὶ ὁ πρὸς τῇ πύλῃ πυργὸς τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, — ἔκειντο χαμαί, ὁρῶντες τοὺς ἔνδον καὶ ὁρώμενοι ὑπ᾽ αὐτῶν.

15. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς Ἰωάννης γενναίως ἐμάχετο σὺν πᾶσι τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν καὶ τοῖς τοῦ παλατίου, ἔχοντες ἐκ τοῦ Γαλατᾶ μέρος οὐκ ὀλίγον ἀνδρῶν ἐνόπλων. Καὶ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ δεικνύντες ἀγάπην καὶ ἐξερχόμενοι διῆγον ἐν τῷ κάμπῳ τοῦ φωσάτου ἀφόβως καὶ τὰ ζητούμενα χρειώδη ἐδίδοσαν ἀφθόνως τῷ τυράννῳ

---

2 πέπραχεν Bull: πέπρακεν P || 4 Ῥωμαίων P: *fortasse* Ῥωμάνων v. p. 79, 25 || 8 προσδιοριτικῆς P: προσδιοριστικῆς Bek || 10 λάβε P || 21 προφητεία Bull: προφητεῖον P | Ἰάγκου Bek: Ἰάγκω P || 27 αὐτὸν Bek: αὐτῶν P: αὐτοῦ Bull || 30 χρειώδη *scripsi:* χρεώδη P.

tru tunuri și orice veneau turcii să ceară. Dar și bizantinilor le ajutau într-ascuns și, trecînd în cursul nopți, luptau împreună cu ei toată ziua; în noaptea următoare însă schimbîndu-se, alții veneau în Constantinopole, iar aceia umblau pe acasă și prin tabără, pentru ca turcii să nu bage de seamă.

16. Veneţienii la un loc cu bizantinii se luptau cu turcii la Poarta Împărătească pînă la Vînătorul.

17. Marele duce cu 500 de oameni înarmaţi dădea raite prin oraş, pretutindeni încurajînd pe ostaşi şi controlînd cu băgare de seamă străjile şi cercetînd pe cei ce erau lipsă. Şi aceasta o făceau în fiecare zi. Căci nelegiuítul nu începuse încă adevăratul război, deoarece aştepta ora căutată de ghicitorii lui.

Impăratul trimite soli de pace.

18. Împăratul însă cînd a văzut zidurile căzînd, a socotit căderea ca un semn rău pentru oraş şi pentru sine, căci din timpurile prea sfîntului Constantin în războaie atît de mari cu sciţii, cu perşii, cu arabii nu s-a întîmplat să cadă nici o singură piatră de o litră de grea; atunci însă o vedea atît de mare şi atîta armată nenumărată şi o flotă grea şi drumul larg deschis; şi s-a descurajat, a pierdut orice nădejde şi, trimiţînd soli, îl ruga pe tiran, să-i dea tribut anual, cît doreşte, şi mai mult decît poate, şi alte dorinţe să i le împlinească, numai să se retragă de acolo şi să facă pace. Tiranul însă a spus: „Nu se poate să mă retrag. Sau eu iau oraşul sau oraşul mă ia pe mine, viu sau mort. De vrei să te retragi din el cu pace, îţi dau Peleponezul şi, cît despre înşişi fraţii tăi, le voi da alte ţinuturi şi vom fi prieteni. Dacă însă nu

---

15: κρύφα *intr-ascuns:* „clam" la Leonard din Chios; ibidem 159, 934 A.

16: *Vînătorul:* locul unde se afla statuia unui vînător. Vezi şi 21. — *Veneţienii* ş.a.m.d.: *M. Is. Nomidis,* Χάρτης τοπογρ. καὶ ἀρχ. τῆς μεσ. Κ-πόλεως Istambul, 1937 aşază *Poarta Împărătească* în zidul dinspre Cornul de Aur dincolo de cartierul de azi al Fanarului aproape de cartierul bizantin Vlaherne; şi acolo e semnalată o regiune a Vînătorului pe o întindere de vreo ½ km. Mult mai amănunţit arată distribuţia apărării G. Sfranţes, 252, 20—256, 5. După G. Sfranţes, 255, 2 însă, *Poarta Împărătească* ar părea să fie mai spre intrarea în Cornul de Aur; cf. şi Praeger, Topographie von Konstantinopel. în „Byzant. Zeitschr.", 14 (1905), p. 278. Se vede că veneţienii apărau porţiunea de zid dinspre Cornul de Aur expusă la atacul celor 80 de vase turceşti trecute peste uscat în Cornul de Aur. Cp. şi Jurnalul lui Nicolo Barbaro, ziua de 10 mai 1453; Migne, Patrologia Graeca, 158, 1073 A; şi scrisoarea lui Leonard din Chios; ibid., 159, 935 AB.

17: *Marele duce;* ş.a.m.d. cp. Leonard din Chios: „Chirluca ad curam portus totiusque maritimae regionis invigilabat ad deferendum praesidium". Ibid., 159, 935 A: „Chir Luca", adică marele duce, „avea în grijea lui portul şi veghia asupra întregii regiuni maritime spre a sări în ajutor".

18: *prea sfîntului Constantin:* cel Mare 324—337. — *cu sciţii:* sub această denumire sînt de înţeles toate popoarele barbare năvălitoare începînd cu goţii şi sfîrşind cu tătarii. — ἵνα... μόνον *numai să:* ἵνα are aici o nuanţă de înţeles consecutiv şi de aceea verbul urmează la infinitiv δοῦναι şi ἀσπάσασθαι — *De vrei să te retragi:* după

καὶ ἔλαιον διὰ τὰς σκευὰς καὶ ἄλλο, εἴ τι αἰτοῦντες οἱ Τοῦρκοι ἐφαίνοντο. Τοῖς δὲ Ῥωμαίοις, κρύφα καὶ διὰ τῆς νυκτὸς διαβαίνοντες, τὴν ἡμέραν πᾶσαν συμμαχοῦντες ἦσαν· τῇ δ' ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐναλλαττόμενοι, ἄλλοι ἐν τῇ Πόλει καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς οἴκοις καὶ τῷ φωσάτῳ διέτριβον διὰ τὸ λανθάνειν τοὺς Τούρκους.

16. Οἱ δὲ Βενέτικοι ἐν τῇ Βασιλικῇ Πύλῃ μέχρι τοῦ Κυνηγοῦ σὺν Ῥωμαίοις ὁμοῦ τοῖς Τούρκοις ἐμάχοντο.

17. Ὁ δὲ μέγας δούκας σὺν φ' ἐνόπλοις ἐν τῇ πόλει περιεπόλευεν, θαῤῥύνων ἁπανταχοῦ τοὺς στρατιώτας καὶ στοχαζόμενος τὰς βίγλας καὶ ἐρευνῶν τοὺς 276b παραλειπομένους. Καὶ τοῦτο ἐποίουν καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Οὐ γὰρ ἐσυνεκρότησε πόλεμον ἀληθῆ ὁ ἀλάστωρ ἐκδεχόμενος τὴν ὥραν τὴν σκοπευομένην παρὰ τῶν μάντεων.

18. Ὁ Βασιλεὺς δὲ ἰδὼν τὰ τείχη πεσόντα καὶ κακὸν σημεῖον κατὰ τῆς πόλεως καὶ κατ' αὐτοῦ κρίνων τὴν πτῶσιν, — καὶ γὰρ οὐκ ἔτυχεν ἀπὸ τοὺς καιροὺς Κωνσταντίνου τοῦ ἁγιωτάτου ἐν τοσούτοις πολέμοις Σκυθικοῖς, Περσικοῖς, Ἀραβικοῖς τοῦ γενέσθαι πτῶσιν ἑνὸς λίθου βαροῦντος λίτρας μιᾶς, τότε δὲ τοσοῦτον ἑώρα καὶ τόσον στρατὸν ἀναρίθμητον καὶ στόλον βαρὺν καὶ πλατεῖαν ὁδόν, — ἀπεγνώκει, ἀπήλπισεν· καὶ στείλας πρέσβεις ἐδέετο τοῦ τυράννου, ἵνα, ὅσον βούλεται τέλος κατ' ἔτος καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν καὶ ἄλλα ζητήματα, μόνον ἀναχωρῆσαι τῶν ἐκεῖ, δοῦναι, καὶ εἰρήνην ἀσπάσασθαι. Ὁ δὲ τύραννος εἶπεν· „Οὐκ ἔστι δυνατὸν ἀναχωρῆσαί με. Ἢ τὴν Πόλιν λαμβάνω ἢ ἡ Πόλις λαμβάνει με ἢ ζῶντα ἢ τεθνεῶτα. Εἰ μὲν βούλει τοῦ ἀναχωρῆσαι ταύτης μετ' εἰρήνης, δίδωμοί σοι τὴν Πελοπόννησον καί, αὐτοὺς τοὺς σοὺς ἀδελφούς, δώσω ἑτέρας ἐπαρχίας καὶ ἐσόμεθα φίλοι. Εἰ δ' οὐ παραχωρήσεις μοι τὴν εἴσοδον εἰρηνικῶς

---

9 παραλειπομένους Bek: παραλελοιπομένους P || 22 αὐτοὺς τοὺς σοὺς ἀδελφοὺς P: αὐτοῖς τοῖς σοῖς ἀδελφοῖς Bull.

L. Chalc., II, 156, *17* sultanul le cere bizantinilor, mai mult spre a le încerca puterea e rezistența, un tribut de o sută de mii pe an în schimbul păcii. — *αὐτοὺς τοὺς σοὺς ἀδελφοὺς cît despre înșiși frații tăi:* sînt acuzative de referință (vz. de ex. XXXVIII: 1, τοὺς στρατιώτας și XXXVIII, 5: τοὺς μὲν πολίτας și nu e nevoie de schimbat în dative, precum o face Bullialdus. Acești frați sînt Dimitrie și Toma despoți în Peloponez, dintre care peste 7 ani, Toma e nevoit să fugă în Italia, iar Dimitrie se predă lui Mahomed II, vz. XLV, 9 și 12.

mă vei lăsa să intru cu pace și o să-mi fac intrarea prin luptă, pe toți marii tăi dregători și cu tine îi voi trece prin sabie, iar întreg poporul celălalt îl voi lăsa pradă oricui vrea din armata mea; mie mi-i de ajuns orașul gol". — Auzind împăratul acestea, nici într-un chip n-a voit să le bage în seamă, căci nici nu putea să fie dată Constantinopolea turcilor din mîna romeilor. Căci dacă s-ar putea să se întîmple aceasta, în ce parte sau în ce loc sau oraș al creștinilor s-ar putea muta bizantinii, fără să nu-i scuipe și să-i batjocorească și să le dea bobîrnace?! Și nu numai creștinii, ci și înșiși turcii și evreii i-ar fi socotit niște oameni de nimic.

Incercarea de a da foc corăbiilor turcești, dă greș.

19. Atunci Longo Giustiniani s-a chibzuit, ca în cursul nopții să se apropie de diremele turcești și să le dea foc. Și pregătind o triremă și punînd întrînsa pe cei mai încercați dintre italieni și tot felul de unelte iscusite, stăteau așteptînd ora hotărîtă. Genovezii din Galata însă aflînd ce se face, au anunțat turcilor. Și turcii în noaptea aceea au rămas mereu treji și, punîndu-și tunurile în poziție de tragere, așteptau pe latini. Iar latinii neștiind că necredincioșii au fost anunțați de cei din Galata, pe la miezul nopții trirema ridicînd ancorele fără nici un zgomot, se apropia de vasele turcești. Turcii însă punînd foc în iarba de pușcă a tunului, căci toată noaptea au veghiat, piatra slobozită asupra triremei a lovit-o cu mare bubuitură și a dat-o la fund, înecînd-o sub apă cu oamenii de pe ea. Aceasta le-a pricinuit latinilor mare frică și spaimă și lui Ioan multă inimă rea. Căci cei înecați erau toți de pe corabia lui, tineri ostași bine echipați și foarte războinici, peste 150. Turcii în schimb înălțați de izbîndă și ridicînd un strigăt mare cu răcnet de război, toți și cei de pe vase și cei din corturi, au făcut pînă în înaltul cerului un vuet atît de mare, încît se părea că acea parte de pămînt se cutremură; și de frică și cei din Constantinopole și cei din Galata țipau cu toții.

Turcii scufundă o corabie genoveză.

20. Făcîndu-se ziuă, turcii, și bucuroși și plini de curaj, se luptau și, îngîmfați de doborîrea neașteptată a triremei, au încărcat țeava tunului cu altă piatră și ea foarte mare; și stătea o corabile la poarta Galatei aproape, încărcată fiind cu felurite mărfuri și avînd să plece în Italia; și corabia și încărcătura erau ale ne-

---

19: Cp. și L. Chalc., II, 153, 7—18 și G. Sfranțes, 256, 16—258, 5. Venețianul Nicolo Barbaro, care e cam pornit asupra genovezilor, ne spune că însuși podestatul genovez din Galata a denunțat turcilor planul care a fost pus la cale după deliberări și pregătiri începînd din 23 aprilie și că încercarea s-a făcut în ziua de 28 aprilie 1453 cu două trireme sub conducerea a trei nobili venețieni; vz. Migne, Patrologia Graeca, 158, 1071 și 1072 A. Leonard din Chios însă îl face vinovat de

καὶ διὰ μάχης εἰσέλθω, πάντας τοὺς μεγιστᾶνάς σου σὺν σοὶ πατάξω ῥομφαίᾳ καὶ τὸν λοιπὸν ἅπαντα λαὸν τῷ βουλομένῳ παντί, τῷ ἡμετέρῳ στρατῷ χορηγήσω πραιδεῦσαι· κἀμοὶ ἡ Πόλις ἀρκεῖ μοι κενή.“ — Ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούσας καὶ 277b
μηδ' ὁπωσοῦν ἐν τῷ νοῒ βαλών, οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν παραδοθῆναι τὴν Πόλιν τοῖς Τούρκοις ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ῥωμαίων· εἰ γὰρ εἶχε τοῦτο γενέσθαι, ποίαν ὁδὸν ἢ ποῖον τόπον ἢ πόλιν εἶχον μετοικῆσαι χριστιανῶν τοῦ μὴ καταπτύειν καὶ ὀνειδίζειν καὶ σφακελίζειν τοὺς Ῥωμαίους; Οὐχὶ μόνον χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι εἶχον ἐξουθενεῖν αὐτούς.

19. Τότε ὁ Λόγγος Ἰουστινιανὸς ἐσκέψατο διὰ τῆς νυκτὸς προσεγγίσαι ταῖς διήρεσι καὶ ἐμπρῆσαι ταύτας. Καὶ δὴ ἑτοιμάσας μίαν τῶν τριήρεων καὶ βαλὼν ἐν αὐτῇ τοὺς δοκιμωτάτους τῶν Ἰταλῶν καὶ παντοῖα μηχανικὰ σκεύη, ἵσταντο ἐκδεχόμενοι τὴν ὥραν. Οἱ δὲ Γενουῗται τοῦ Γαλατᾶ μαθόντες τὸ δρώμενον ἀπήγγειλαν τοῖς Τούρκοις. Οἱ δὲ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἄγρυπνοι διανυκτερεύσαντες καὶ σκευὰς ἑτοίμους παραταξάμενοι τοὺς Λατίνους ἐκδέχοντο. Οἱ δὲ Λατῖνοι μὴ γνῶντες τὸ μηνυθὲν παρὰ τῶν τοῦ Γαλατᾶ εἰς τοὺς ἀσεβεῖς, περὶ μέσας νύκτας ἄρασα τὰς ἀγκύρας ἡ τριήρης ἀψοφητὶ τοῖς πλοίοις πλησιάζουσα ἦν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐν τῇ βοτάνῃ τῆς σκευῆς πῦρ βαλόντες, ἦσαν γὰρ ἐν ὅλῃ τῇ νυκτὶ ἐγρηγορότες, καὶ δὴ ἐκπεμφθεὶς ὁ λίθος κατὰ τῆς τριήρεως καὶ σὺν ἤχῳ πλείστῳ κρούσας αὐτήν, ἔβαλε κάτω ὑποβρύχιον σὺν τοῖς ἐπιβάταις πέμψας εἰς βυθόν. Τοῦτο τοὺς Λατίνους εἰς φόβον καὶ ἀγωνίαν οὐ μικρὰν ἐνέβαλε καὶ τὸν Ἰωάννην οὐκ εἰς μικρὰν ἀθυμίαν. Ἦσαν γὰρ οἱ καταποντισθέντες ἅπαντες ἐκ 278b
τῆς αὐτοῦ νηός, εὔζωνοι νέοι καὶ λίαν πολεμισταί, ὑπὲρ τοὺς ρν'. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐπαρθέντες ἐπὶ τῇ εὐδοκιμίᾳ καὶ φωνὴν μεγάλην ἄραντες σὺν ἀλαλαγμῷ, πάντες καὶ οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ οἱ ἐν ταῖς σκηναῖς, τόσον ἦχον ἐν οὐρανοῖς ἐξέπεμψαν, ὡς δοκεῖν τὸ κλίμα ἐκεῖνο τῆς γῆς σείεσθαι· καὶ ἐκ τοῦ φόβου καὶ οἱ τῆς Πόλεως καὶ οἱ τοῦ Γαλατᾶ πάντες ἐβόων.

20. Ἡμέρας οὖν γενομένης καὶ χαρμοσύνως τε καὶ εὐθαρσῶς καταπολεμίζοντες, ἐναβρυνόμενοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ καταβολῇ τῆς τριήρεως, ἄλλον λίθον καὶ αὐτὸν παμμεγέθη τῇ φωλεᾷ τῆς χωνείας ἐνήρμοσαν· καὶ δὴ ἱσταμένης μιᾶς νηὸς ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Γαλατᾶ ἐγγύς, φερούσης φόρτον ἐμπορικὸν παντοίων εἰδῶν καὶ μελλούσης ἐν Ἰταλίᾳ πλέειν, ἦν γὰρ καὶ ἡ ναῦς καὶ ὁ φόρτος τῶν

16 ἄγκυρας P | πλησιάζουσα *scripsi:* πλησίαζων P || 28 ἐναβρυνόμενοι Bull: ἐναμβρυνόμενοι P || 29 τῇ φολεᾶ P.

neizbutirea încercării pe unul din conducători Iacobo Coco, care, din ambiție, n-a vrut să țină seama de ordinele date; ibid. 159, 932 D și 933 A.

20: Despre scufundarea corăbiei genoveze cp. G. Sfranțes, 259; și poate și Critobul, I, 44 se referă la aceeași întîmplare; vz. C. Müller, p. 88 notă. Se pare să fie aceeași întîmplare pe care Nicolo Barbaro în jurnalul său o însemnează la ziua de 5 mai 1453; vz. Migne, Patrologia Graeca, 158, 1072 C Leonard din Chios în scrisoarea sa pare să facă o confuzie cronologică, istorisind întîmplarea încă înainte de încercarea neizbutită de a da foc corăbiilor; ibid., 159, 931 D și 932 A.

gustorilor din Galata; slobozind turcii piatra, au spart pîntecele corăbiei şi, crăpînd cu totul, s-a scufundat în fundul mării. Acest dar a fost răsplata pentru prietenia curată pe care galatenii au arătat-o turcilor. Căci în aceeaşi zi au mers la paşale şi cu glas mare spuneau, cum că: „Noi prieteni fiind şi purtîndu-ne ca nişte prieteni, v-am semnalat venirea triremei; şi dacă n-aţi fi auzit de la noi de venirea ei, zădarnice ar fi fost ostenelile cu aducerea peste uscat în port a celor optzeci de vase; căci cenuşă şi praf aveau să le facă romeii. Iar voi în loc de răsplată ne-aţi făcut o pagubă atît de mare". — Vizirii însă au răspuns, că: „Noi n-am ştiut că e corabia voastră, ci fiind de bună credinţă, că este a inamicilor, am făcut aceasta. Aveţi încredere, faceţi-ne urări să luăm oraşul, căci e gata acum şi clipa e aproape, şi atunci toată paguba şi orice altă datorie vi se va da vouă". — Cu aceste cuvinte dulci au plecat, fără să ştie nenorociţii, că şi ei şi oraşul lor, ca şi Constantinopolea, tot aşa vor ajunge şi ei peste puţin timp.

Pod peste Cornul de Aur.

21. Iar tiranul a făcut şi un pod de lemn, uitîndu-te dinspre Galata în direcţia regiunii Vînătorului. Şi a fost construit aşa: a poruncit de s-au strîns butoaie de vin peste o mie şi, legînd cu odgoane un rînd în lărgime cît fac două butoaie aşezate de-a lungul, şi iarăşi încă un rînd asemenea celui dintîi, apoi le-a prins la un loc şi le-a încheiat cele două rînduri şi, punînd de amîndouă părţile bîrne prinse cu piroane, a aşternut de asupra scînduri. şi avea podul o lărgime, încît fără greutate puteau trece de-a latul cinci ostaşi pedeştri.

Mahomed II cere predarea Constantinopolei.

XXXIX. Încheind toate pregătirile, după cum i se părea lui mai bine, a trimis în oraş, spunînd împăratului: „Află că toate pregătirile de război s-au încheiat; şi e vreme să schimb în faptă de acum ce mi-am pus de mult în cap; atingerea ţelului o lăsăm în seama lui dumnezeu. Ce spui? Vrei să laşi oraşul şi să te duci, unde vrei, şi cu dregătorii tăi şi cu ceea ce au, lăsînd poporul să fie fără

21: εἰς Κυνηγόν *în direcţia Vînătorului:* regiunea Vînătorului se întindea între zid şi ţărmul Cornului de Aur, spre cartierul Vlaherne. Şi Leonard din Chios spune că podul a fost construit din vasis vinariis colligatis „butoaie de vin legate unul de altul", subtructis confixisque lignis, quo exercitus decurreret, ad murum prope, iuxta urbis fanum, imitatus Xerxis potentiam, qui ex Asia in Thraciam Bosphoro exercitum traduxit „legîndu-le pe dedesubt şi fixîndu-le cu bîrne, ca să poată trece oastea, aproape de zid, lîngă o biserică din oraş, luîndu-se după puterea lui Xerxe care a trecut peste Bosfor armata din Asia în Tracia". Migne, Patrologia Graeca, 159, 931 A. Nicolo Barbaro spune că acest pod a fost construit din bărci legate întreolaltă şi în jurnalul său notează că s-a făcut în ziua de 19 mai 1453. Ibid., 158, 1074 A. Despre acest pod vz. şi L. Chalc., II, 153, 25—154, 3; Critobul. I, 27, 2 şi G. Sfranţes, 252, 2—11.

ἐμπόρων τοῦ Γαλατᾶ, ἀφέντες οἱ Τοῦρκοι τὸν λίθον, διέῤῥηξε τὴν γαστέρα τῆς νηὸς καὶ διαῤῥαγείσης ἄρδην κατεποντίσθη ἐν τῷ βυθῷ. Τοῦτο τὸ δῶρον ἀντάμειψις τῆς ἀκραιφνοῦς φιλίας, ἧς ἐπεδείξαντο Τοῦρκοι τοὺς Γαλατινούς. Ἀπῄεσαν γὰρ ἐν τοῖς μεγιστάνοις αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ βοῶντες, ὡς· „Ἡμεῖς φίλοι ὄντες καὶ τὰ τῆς φιλίας πράττοντες ἐσημάναμεν τὴν ἔλευσιν τῆς τριήρεως· καὶ γὰρ εἰ οὐκ ἐστὲ παρ' ἡμῖν ἐνωτισθέντες τὴν ἔλευσιν αὐτῆς, εἰς κενὸν ἂν ἦσαν οἱ τόσοι κόποι τῶν διὰ ξηρᾶς εἰσαχθέντων ἐν τῷ λιμένι ὀγδοήκοντα πλοίων· τέφρα γὰρ ἔμελλον γεγονέναι καὶ κόνις παρὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὑμεῖς δὲ τὴν ἀντιμισθίαν 279b
πληρώσαντες, ἐποιήσατε ἡμῖν τὴν τοσαύτην ζημίαν." — Οἱ δὲ μεσάζοντες ἀπεκρίναντο, ὅτι· „Μὴ γινώσκοντες ὑμετέραν εἶναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ θαῤῥοῦντες τῶν ὑπεναντίων εἶναι, τοῦτο καὶ πεπράχαμεν. Ἔχετε οὖν θάῤῥος καὶ εὔχεσθε τοῦ λαβεῖν ἡμᾶς τὴν πόλιν, καὶ γὰρ ἤδη πάρεστιν καὶ ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστιν, καὶ τότε πᾶσα ζημία καὶ πᾶν ἕτερον τὸ ὀφειλόμενον ὑμῖν δοθήσεται." — Σὺν τούτοις τοῖς μειλιχίοις λόγοις ἀπῄεσαν, μὴ εἰδότες οἱ ἄθλιοι, ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ πόλις αὐτῶν, ὡς ἡ Κωνσταντίνου, οὕτω καί αὐτοὶ γενήσονται μετ' ὀλίγον.

21. Ὁ δὲ τύραννος κατεσκεύασε καὶ γέφυραν ξύλινον, ἀπὸ τῶν τοῦ Γαλατᾶ βλέπων εἰς Κυνηγόν. Ἡ δὲ κατασκευὴ ἦν οὕτως ἀθροίσας κελεύσει οἰνοδόχα ἀγγεῖα ὑπὲρ τὰ χίλια καὶ δήσας καλωδίοις εἰς πλάτος, ὅσον τὰ δύο ἀγγεῖα κατὰ μῆκος τίθενται, ὁρμαθὸν ἕνα καὶ ἕτερον πάλιν ὁρμαθὸν ὅμοιον τῷ πρώτῳ, εἶτα συνάψας καὶ συναρμόσας τοὺς δύο ὁρμαθοὺς καὶ δοκοὺς ἐκ τῶν δύο μερῶν προσηλώσας, σανίδας κατέστρωσεν. Καὶ ἐγεγόνει εἰς πλάτος ἡ γέφυρα, ὥστε ἀπόνως πέντε κατὰ πλάτος διέρχεσθαι στρατιώτας πεζούς.

XXXIX. Ἀπαρτίσας οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ· „Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι· καὶ καιρός ἐστιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν· τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις; Βούλει καταλιπεῖν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν, 280b
ἔνθα καὶ βούλει, μετὰ καὶ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, κα-

---

3 Τοῦρκοι τοὺς Γαλατινούς P; *fortasse* Τούρκοις οἱ Γαλατινοί.

XXXIX 1: *spunînd împăratului:* După Critobul, I, 26, 1—2 Mahomed II îi cere lui Constantin XII la începutul împresurării să i se predea. Şi Leonard din Chios în scrisoarea sa istoriseşte îndată după încercarea de a da foc corăbiilor turceşti din Cornul de Aur, că turcul s-a făcut că vrea să încheie pace; dar că n-a făcut-o aceasta decît numai să nu supere pe dumnezeu, pentru că n-a încercat mai întîi pe cale paşnică să cîştige pe duşman. Migne, Patrologia Graeca, 159, 933 BC. Face să amintim că Leonard mai dă ştirea unică şi interesantă că în tabără turcească s-a răspîndit zvonul că Iancu de Hunedoara, „numit în popor cel Alb", Blancus vulgo nuncupatus, a sosit la Dunăre să pornească asupra turcilor. *Ibid.*, 937 A.

nici o pagubă şi din partea noastră şi din partea ta? Sau vrei să rezişti şi împreună cu viaţa vei pierde şi ce ai, tu şi cei ce te urmează, iar poporul robit de turci o să se risipească peste tot pămîntul?" — Împăratul însă cu sfatul ţării a răspuns: „De vrei să trăieşti în pace cu noi şi tu, precum au trăit şi părinţii tăi, mulţumesc lui dumnezeu. Căci aceia, pe înaintaşii mei îi socoteau de părinţi, iar oraşul acesta le era ca o patrie; şi la timp de nevoie toţi au venit într-însul şi au scăpat teferi; şi nici unul care încerca să-i stea împotrivă, n-a avut viaţă lungă. Aibi şi cetăţile şi pămîntul care l-ai răpit de la noi pe nedrept, ca fiind pe drept ale tale, şi fixează-ţi şi tributuri atît de mari, cît e după puterea noastră, să-ţi dăm în fiecare an, şi pleacă în pace! Căci nădăjduind să cîştigi, de unde ştii că de partea ta va fi cîştigul? Cît despre oraş, să ţi-l dau, nu e nici în puterea mea nici a altcuiva din locuitorii lui, căci, cu toţii într-un gînd, din propria noastră voinţă, mai bine vom muri şi viaţa nu ne vom cruţa-o".

2. Acestea auzind tiranul, a pierdut orice nădejde într-o predare paşnică a Constantinopolei; şi a hotărît să se facă în toată oastea strigări şi, ziua de atac a făcut-o cunoscută, cu jurămînt, că lui nu-i trebuie alt cîştig decît zidurile şi clădirile oraşului, toată cealaltă avere şi toţi robii de război: „cîştigul vostru să fie!" — Cu toţii l-au aplaudat atunci.

Turcii pregătesc atacul general.

3. Făcîndu-se seara, sultanul a trimis de jur-împrejurul taberei crainici şi a poruncit, ca în fiecare cort să aprindă lumini şi focuri mari şi la luminile aprinse toţi cu mare larmă şi strigăt să-şi ridice glasul lor necurat care arată necredinţa lor. Şi era de văzut şi de auzit lucru minunat şi înspăimîntător; căci luminile revărsîndu-se asupra pămîntului şi mării, luminau mai tare ca soarele toată Constantinopolea, Galata, toate corăbiile şi vasele. De cealaltă parte, Scutari şi toată suprafaţa mării străluceau aşa de tare, de parcă ar

---

2: προδοσίαν predare: vz. προδίδοσθαι 397, 29 „să se predea" şi προδόντες τὴν χώραν 417, 28 „au predat localitatea", aşa că nu e nevoie de schimbarea propusă de Bekker în παραδοσίαν. — ὀμόσας *cu jurămînt* ş.a.m.d.: se aseamănă cu cele spuse de Leonard din Chios: „Juratque... omnem depopulationem omnemque hominum utriusque sexus genus, omnemque pariter urbis thesaurum atque substantiam libere bellatoribus donatam", „Şi jură... că toată prada şi tot neamul omenesc, bărbaţi şi femei, aşijderea şi toate odoarele şi averea oraşului sînt date în voia luptătorilor". Ibid., 159, 938 B.

3: *Făcîndu-se seara ş.a.m.d.:* Toată această pregătire şi iluminare a taberei turceşti şi rugăciuni rostite cu glas mare s-au făcut, după jurnalul lui Nicolo Barbaro, în 26 mai, dar în mai largă măsură în 27 mai 1453; Migne, Patrologia Graeca, 158, 1074 D şi 1075 A. Iar rugăciunea spusă cu glas mare era, ne spune Leonard din Chios „Illala Illala Mahomet Russolalla adică dumnezeu este şi va fi întotdeauna şi Mahomed e servul lui". Ibid., 159, 938 C. Cp. şi G. Sfranţes, 269, 6—12. Critobul, I. 53 în schimb, care caută să descrie pe eroul său Mahomed II ca pe un erou antic elen, spune că toată pregătirea pentru atacul general s-a făcut într-o linişte desăvîrşită, încît a impresionat mult pe bizantini, o vădită invenţie literară a lui Critobul.

ταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ᾽ ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ; ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις σύ τε καὶ οἱ μετὰ σέ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ;" — Ὁ βασιλεὺς δ᾽ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ· „Εἰ μὲν βούλει, καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα· καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ᾽ ἡμῖν ἁρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, κατ᾽ ἔτος τοῦ δοῦναί σοι καὶ ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαῤῥῶν κερδᾶναι εὑρεθῇς κερδανθείς; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι, οὔτ᾽ ἐμόν ἐστιν οὔτ᾽ ἄλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν." —

2. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος καὶ ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν τῆς Πόλεως προδοσίαν, ὥρισεν διαλαλιὰς γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν
ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὀμόσας ὡς οὐκετ᾽ ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς 281b
καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὸν δ᾽ ἄλλον ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν· „ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη." — Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν.

3. Ἑσπέρας δὲ γενομένης κήρυκας κύκλῳ τοῦ στρατοπέδου στείλας ἐπρόσταττεν, ἐν πάσῃ σκηνῇ φῶτα μεγάλα καὶ πυρκαϊὰς ἀνάψαι καὶ τῶν φώτων ἀναφθέντων πάντας σὺν ἤχῳ καὶ βοῇ ἀλαλάξαι τὴν μιαρὰν αὐτῶν φωνὴν τὴν δηλοῦσαν τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν. Καὶ ἦν ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι ξένον τέρας· τὰ γὰρ φῶτα ὑπερεκχυθέντα ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμπον τὴν πᾶσαν Πόλιν, τὸν Γαλατᾶν, τὰς νῆας ἁπάσας καὶ τὰ πλοῖα. Πέρα, τὸ Σκουτάριον καὶ ἡ ἐπιφάνεια πᾶσα τῆς ὑγρᾶς τοσοῦτον ὑπερήστραπτον, ὅσον εἴποι τις κεραυνοῦ δί-

2 σέ P: σοῦ Bull || 5 συνζῆσαι P || 15 προδοσίαν P: παραδοσίαν Bek.

fi fost luminate de fulger, putea spune careva. Şi, o, de ar fi fost fulger care nu numai să lumineze, ci şi să ardă şi să mistuiască ! Bizantinilor însă li se părea că a izbucnit un foc în oastea duşmană şi alergau pînă la spărtura zidului. Şi văzînd dănţuirile lor şi auzind strigătele lor înălţate cu veselie, prevedeau ce are să vină şi cu inima strînsă ziceau către dumnezeu : „doamne, cruţă-ne de ameninţarea ta cea dreaptă şi izbăveşte-ne din mîna potrivnicului". Iar oamenii din popor, numai cînd au zărit aşa privelişte şi au auzit strigătul, suflau pe jumătate morţi, de nu-şi puteau trage sufletul nici răsufla.

Măsuri de apărare în faţa zidului căzut; deschiderea unei porţi tăinuite.

4. În noaptea aceea, Ioan ostenindu-se mult, a poruncit să adune toţi butucii de vie ce se găseau în oraş, şi să fie aşezaţi pe ruinile zidului căzut ; înăuntru a făcut alt şanţ, pentru ca să poată fi păzită partea de zid căzută ; bizantinii însă văzînd că intrările şi ieşirile lor pot fi zărite, nu mai puteau ieşi afară de poartă, pentru a se împotrivi turcilor la întăritura dinafară, fiind descoperiţi din cauza zidurilor căzute ; dar erau unii bătrîni care ştiau de o portiţă lăturalnică pe sub pămînt înspre partea de jos a palatului ; ea fusese închisă bine cu zid de mulţi ani. Încunoştinţînd pe împărat, din ordinul lui a fost deschisă; şi făceau ieşiri printr-însa, acoperiţi fiind de zidurile întregi şi se luptau în contra turcilor pe locul din faţa zidurilor. Numele acelei porţi ascunse se chema odinioară Chercoporta.

Atacul general începe. Numărul atacatorilor şi al apărătorilor.

5. Tiranul însă a început să dea atacul general într-o zi de duminică. Şi după ce s-a făcut seara, n-a dat în noaptea aceea răgaz Bizantinilor. Şi era duminica aceea a Tuturor Sfinţilor, în ziua de 27 mai.

---

4 : *In noaptea aceea Ioan ostenindu-se :* cp. cu Leonard din Chios : „Interea capitaneus generalis Ioannes Iustinianus, totius fortunae observator, ut praesensit ex proclamatione Teucrorum praesto daturum certamen, agebat confestim murorum, quos machina contriverat, reparationem. Intru aceea comandantul general Ioan Giustiniani, în grija căruia erau toate, cum a presimţit din proclamaţia turcilor că acuma va da lupta, de îndată a început să se ocupe de refacerea zidului zdruncinat de tun", Migne, Patrologia Graeca, 159, 936 A. — *o portiţă... a fost deschisă... se chema odinioară Chercoporta :* Incidentul fatal cu deschiderea acestei porţi tăinuite, deschisă spre nenorocirea bizantinilor, căci printr-însa au avut să se strecoare turcii în oraş, ceea ce a dus apoi la cucerirea lui, ne e transmis numai de cronica lui Duca. Această portiţă, zidită de mult timp, se vede că este aceeaşi despre care Nichita Choniat în Istoria sa ne spune că a fost închisă de Isac II Angel (1185—1195). Acesta credea în profeţii mincinoase şi i s-a prezis că cruciaţii lui Frederic Barbarosa au să pătrundă în Constantinopole διὰ τῆς λεγομένης Ξυλοκέρκου πυλίδος „ prin portiţa numită a lui

κην. Καὶ γὰρ εἴθε ἦν κεραυνὸς οὐ φωτίζων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατακαίων καὶ δαπανῶν· Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐδόκουν πῦρ ἐμπεσεῖν ἐν τῷ στρατεύματι καὶ κατέτρεχον ἕως τοῦ ἐρειπίου. Καὶ ὁρῶντες αὐτῶν τὰς ὀρχήσεις καὶ τὰς εὐφροσύνως ἀκούοντες ἀλαλαγὰς τὰς γινομένας, προεώρων τὸ μέλλον καὶ σὺν καρδίᾳ συντετριμμένῃ πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεγον· „Κύριε φεῖσαι ἡμᾶς τῆς δικαίας σου ἀπειλῆς καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀντικειμένου." — Οἱ δὲ δημόται μόνον ἰδόντες τὴν τοσαύτην θέαν καὶ τὴν βοὴν ἀκούσαντες, ὡς ἡμιθανεῖς ἔπνεον μὴ δυνάμενοι ἕλκειν πνεῦμα μήτ᾽ ἀποφυσᾶν.

4. Ὁ δὲ Ἰωάννης διὰ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἀγωνισάμενος καὶ κελεύσας 282b
τὰς κληματίδας ἁπάσας τὰς εὑρισκομένας ἐν τῇ πόλει συναγαγεῖν καὶ τεθῆναι ἐν τοῖς ἐρειπίοις, κατασκευάσας ἄλλην τάφρον ἔνδοθεν, τοῦ φυλάττεσθαι τὰ τείχη τὰ φθαρέντα, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἰδόντες τὴν εἰσοδοέξοδον αὐτῶν φανερὰν γενομένην καὶ μὴ δυναμένους ἐξιέναι ἔξω τῆς πύλης καὶ ἀντίστασθαι τοῖς Τούρκοις ἐν τῷ ἐξωκάστρῳ, ἀπερικαλύπτους ὄντας, τῶν τειχέων καταπεσόντων, ἦσάν τινες τῶν γερόντων ἐπιστάμενοι παραπόρτιον ἓν πρὸ πολλῶν χρόνων ἀσφαλῶς πεφραγμένον, ὑπόγαιον, πρὸς τὸ κάτωθεν μέρος τοῦ παλατίου. Καὶ δηλώσαντες τῷ βασιλεῖ, διὰ προστάξεως αὐτοῦ ἠνοίχθη· καὶ ἐξήρχοντο ἐξ αὐτοῦ περιωκεπόμενοι τοῖς τείχεσι τοῖς ὑγιαίνουσι καὶ ἀντεμάχοντο τοῖς Τούρκοις ἐν τῷ περιβολαίῳ. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς κρυφῆς ἐκείνης πύλης ἐκαλεῖτό ποτε Κερκόπορτα.

5. Ὁ δὲ τύραννος ἤρξατο ἡμέρᾳ Κυριακῇ συνάπτειν πόλεμον καθολικόν. Καὶ δὴ ἑσπέρας γενομένης οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῖς Ῥωμαίοις τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ. Ἦν γὰρ ἡ Κυριακὴ ἐκείνη τῶν ἁγίων πάντων, ἄγων ὁ Μάϊος ἡμέρας κζ΄.

---

2 ἐνπεσεῖν P || 4 γινομένας P: γενομένας Bull || 13 ἀντίστασθαι P: ἀνθίστασθαι Bek || 14 τείχεων P.

Xilochercos şi stăpînit de gînduri ca acestea a zidit-o cu var şi cărămidă arsă" ταῖς τοιαύταις προληφθεὶς γνώμαις αὐτήν τε τὴν Ξυλόκερκον δία τιτάνου καὶ πλίνθου ὀπτῆς ἀπέφραξεν ed. Bonn, 529, 1. Tot prin această poartă, desfundînd-o, aderenţii răsculatului Ioan VI Cantacuzino plănuiesc să-l introducă în oraş: τὴν τῆς Ξυλοκέρκου λεγομένην πύλην ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἀπῳκοδομημένην διορύξαντες εἰσάγειν Istoria lui Ioan Cantacuzino, ed. Bonn vol. II, 558, 2: „desfundînd poarta cu numele Xilochercos care era zidită de mulţi ani, să-l aducă înăuntru". Poarta era aşezată spre capătul de nord al zidului celui mare dinspre uscat în faţa palatului împărătesc, ale cărui ruine măreţe sînt cunoscute azi sub numele turcesc, Tekfur-serai. Din cauza acestor locuri, dar mai ales a aceluia din Nichita Choniat, greu poate fi Poarta Xilochercos identică cu actuala Belgrad-capu, Poarta Belgradului, aşezată în partea de sud a zidului îndată mai la nord de Poarta de Aur, după cum e însemnată în M. Is. Nomidis, Χάρτης τοπογραφικὸς καὶ ἀρχαιολογικὸς τῆς μεσαιωνικῆς Κωνσταντινουπόλεως, Stambul, 1937.

5: *in ziua de 27 mai:* Cp. şi jurnalul lui Nicolo Barbaro la ziua de 27 mai 1453 şi G. Sfranţes, 269, 6.

6. Cînd s-a zărit de ziuă însă, a început să se ţină de război, nu aşa mult pînă la ora nouă din zi, după ora nouă însă şi-a împărţit armata de la palat pînă la Poarta de Aur. Şi cele optzeci de vase au înconjurat de la Xiloporta pînă în cartierul Platea, iar celelalte vase care stăteau la Diplochionion, au înconjurat de la Poarta Frumoasă trecînd de Marele Dimitrie din Acropole şi de Poarta cea mică de la mănăstirea Maicii Domnului Odighitria. Coborînd ei pînă la Palatul cel Mare şi trecînd prin port, au înconjurat pînă la Blanca ; şi fiecare vas avea cîte o scară de înălţimea zidurilor şi alte unelte de tot felul.

7. La apusul soarelui a răsunat alarma generală de luptă şi însuşi sultanul e pe cal la ora două din seară ; şi oastea înşirată era mare foarte. Lupta se dădea în faţa zidurilor căzute de ienicerii lui credincioşi, tineri voinici de tot ; şi se luptau foarte ca nişte lei, mai bine de zece mii ; în spate şi pe lături oameni luptători de-a călare peste 100 de mii, iar în părţile de jos pînă la limanul de la Poarta de Aur o altă sută de mii şi mai bine ; şi de la locul unde stătea sultanul pînă la marginile palatului alte cincizeci de mii şi pe vase şi pe pod fără de număr.

8. Cei dinăuntru s-au împărţit şi ei ; împăratul cu Ioan Giustiniani la zidurile căzute, afară de cetate în locul din faţa zidurilor, avînd sub ascultarea lor latini şi romei ca la trei mii ; marele duce la ⟨Poarta⟩ Împărătească avînd ca la cinci sute ; la ziduri dinspre mare şi meterezele de la Poarta de Lemn pînă la Poarta Frumoasă, arcaşi cu arcuri grele şi cu arcuri obişnuite mai bine de cinci sute ; de la Poarta Frumosă făcînd înconjurul întreg pînă la Poarta de Aur, la fiecare meterez cîte un ostaş sau cu arc obişnuit sau cu arc greu sau cu un aruncător de pietre, toată noaptea stînd treji, fără să doarmă de loc.

6: *Cind s-a zărit de ziua:* luni 28 mai. —*după ora nouă însă:* e pe la 3 după amiază, pentru ca soarele să cadă în ochii apărătorilor; vz. Critobul, I, 54, 1. — *de la palat pînă la Poarta de Aur:* adică de-a lungul întregului zid dinspre uscat, de la Cornul de Aur pînă la Marea de Marmara. — *de la Xiloporta pînă în cartierul Platea:* Xiloporta, adică Poarta de Lemn ce se afla lîngă Cornul de Aur la capătul zidului dinspre uscat; aşadar de-a lungul zidului dinspre Cornul de Aur pînă în regiunea, cam unde se sfîrşea zidul dinspre uscat de odinioară al lui Constantin cel Mare şi unde se afla cartierul Platea. De aici pînă la revărsarea Cornului de Aur vasele turceşti nu se puteau apropia de frica corăbiilor bizantine şi latine. — *la Diplochionion:* adică în portul de la Coloana Ingemănată; vz. XXXVIII, 7. — *de la Poarta Frumoasă... pînă la Blanca:* adică de-a lungul întregului zid dinspre Marea de Marmara, de la revărsarea Cornului de Aur în această mare pînă în dreptul cartierului Blanca, azi Blanga-bostan (grădina Blanga). — *Marele Dimitrie din acropole:* vz. XXXVIII 7. — *Odighitria:* e unul din multele atribute ale Maicii Domnului, adică buna călăuză, ocrotitoare la drum.

7: *La apusul soarelui:* luni 28 mai — *ora două din seară:* adică pe la vreo 10 seara, în luna mai. — *în faţa zidurilor căzute:* din valea pîrăului Licos între Poarta Sf. Roman azi Top-capu, la sud şi Poarta lui Charsias, azi Edirne-capu, la nord. —

6. Ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς ἡμέρας συνῆψε πόλεμον οὐ τόσον ἄχρις ὥρας ἐννάτης, μετὰ δὲ τὴν ἐννάτην διεῖλε τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ παλατίου μέχρι τῆς Χρυσῆς. Καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πλοῖα ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἄχρι τῆς Πλατέας, τὰ δὲ ἕτερα τὰ ἱστάμενα ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ περιεκύκλωσαν ἀπὸ τῆς Ὡραίας Πύλης, διαβάντα τὸν Μέγα Δημήτριον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν Πόρταν τὴν μικρὰν 283b τὴν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ὁδηγητρίας. Καταβάντες τὸ μέγα παλάτιον καὶ διαβάντες τὸν λιμένα περιεκύκλωσαν ἄχρι τοῦ Βλάγκα, ἕκαστον αὐτῶν ἔχον ἀνὰ κλίμακα ἰσόσταθμον τοῖς τείχεσι καὶ παντοίαν ἄλλην παρασκευήν.

7. Δύναντος οὖν τοῦ ἡλίου τὸ ἐνυάλιον ἤχησε καὶ αὐτὸς ὁ τύραννος ἔφιππος τῇ δευτέρᾳ ἑσπέρας· καὶ ἦν ἡ παράταξις μεγάλη σφόδρα. Ἐμάχετο οὖν κατὰ πρόσωπον τῶν πεσόντων τειχέων σὺν τοῖς αὐτοῦ πιστοῖς δούλοις νέοις καὶ πανάλκεσιν· ὑπερμαχοῦντες ὡς λέοντες ἐπέκεινα τῶν δέκα χιλιάδων, ἐξόπισθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων ἄνδρες μάχιμοι ἱππόται ὑπὲρ τὰς ρʹ χιλιάδας, ἐν δὲ τοῖς κάτω μέρεσιν ἄχρι τοῦ λιμένος τῆς Χρυσῆς ἕτεραι ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, οὗ ἵστατο ὁ ἡγεμών, ἕως τοῦ παλατίου τὰς ἄκρας ἕτεραι πεντήκοντα χιλιάδες καὶ εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὴν γέφυραν ὑπὲρ ἀριθμόν.

8. Οἱ δὲ ἐντὸς καὶ αὐτοὶ διαμερισθέντες, ὁ μὲν ὁ βασιλεὺς σὺν τῷ Ἰωάννῃ Ἰουστινιανῷ ἐν τοῖς τείχεσιν τοῖς πεσοῦσιν ἔξω τοῦ κάστρου ἐν τῷ περιβόλῳ, ἔχοντες μεθ' αὐτοὺς Λατίνους καὶ Ῥωμαίους ὡς τρισχιλίους· ὁ δὲ μέγας δούκας ἐν τῇ Βασιλικῇ ⟨Πύλῃ⟩ ἔχων ὡς πεντακοσίους, τὰ δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν τείχη καὶ οἱ προμαχῶνες ἀπὸ τῆς Ξυλίνης Πόρτας ἕως τῆς Ὡραίας, τζαγρατόροι καὶ τοξόται ἐπέκεινα πεντακοσίων· ἀπὸ δὲ τῆς Ὡραίας ποιῶν τὸν γῦρον ὅλον ἄχρι τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐν ἑκάστῳ προμαχῶνι εἷς ἢ τοξότης ἢ τζαγρότης ἢ πετρο- 284b βολιστής, πᾶσαν οὖν τὴν νύκτα διαβάντες ἀγρύπνως, μηδ' ὁπωσοῦν κοιμηθέντες.

---

7 ἔχων P || 11 τείχεων P || 20 Πύλῃ porta I: *om.* P.

---

limanul de la Poarta-de-Aur: acest port se afla la capătul zidului celui mare dinspre uscat la ţărmul Mării de Marmara. — *locul, unde stătea sultanul:* vz. XXXVII, 8.

8: *s-au împărţit şi ei:* Distribuţia apărătorilor, Duca o arată în aceeaşi ordine ca şi a atacatorilor din § 6. Despre numărul mic al apărătorilor, vz. mai ales G. Sfranţes, 1060 D şi 1061 A, care din însărcinarea împăratului Constantin XII, a cercetat şi a constatat în chip oficial numărul lor: ἐχούσης τῆς πόλεως τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος, ἄνδρας πρὸς ἀντιπαράταξιν ,δψ' ὡς ἄνευ τῶν ξένων μόλις ὄντων σ' ἢ μικρόν τι πρὸς „oraşul atît de mare ca întindere avînd spre apărare la 4700 de bărbaţi afară de străini care abia de erau 200 sau ceva puţin peste" (Cp. şi G. Franţes 240, 12—241, 18). Şi tot cu acest prilej, Sfranţes ne spune că înconjurul oraşului era de 18 mile, deci vreo 27 km, iar turcii impresurători dispuneau de 400 vase pe mare şi 200 000 ostaşi pe uscat. După Leonard din Chios, Migne, Patrologia Graeca, 159, 933 D şi 934 A, apărătorii greci nu treceau de 6000, iar ceilalţi latini nu ajungeau la 3000.

9. Turcii însă cu sultanul se sileau să se apropie de ziduri, purtînd cu ei scări fără de număr pregătite de mai înainte. Şi tiranul dindărătul liniei de luptă mîna arcaşii cu un toiag de fier înspre ziduri, cînd luîndu-i cu vorbe bune, cînd ameninţîndu-i, cei din oraş însă se luptau bărbăteşte în contra lor, cît îi ţinea puterea. Alături stătea ajutînd vitejeşte Ioan cu ai săi, avînd şi pe împăratul cu armele în mîini împreună cu toată oastea aşezată în linie de bătaie; şi se luptau rezistînd.

Ioan Giustiniani rănit, se retrage.

10. Cum însă isprăvile de biruinţă, norocul avea să le dea în mîinile turcilor, dumnezeu a luat din mijlocul liniei de luptă bizantine pe uriaşul şi puternicul lor general şi bărbat luptător. Căci a fost rănit de un glonţ de plumb la mînă înapoia braţului, cînd era încă întuneric; şi glonţul i-a pătruns prin zalele de fier, deşi acestea erau făurite ca şi armele lui Ahil, şi de durerea rănii nu-şi afla linişte. Şi-i spune împăratului: „Stai cu curaj, eu însă mă voi duce pînă la corabie şi acolo, doctorindu-mă, repede mă voi întoarce". — Căci în ora aceea erau să se împlinească cuvintele ce au fost spuse de dumnezeu iudeilor prin profetul Ieremie: „Aşa veţi spune către Sedechia: Acestea spune domnul dumnezeul lui Israil: iată, că eu întorc înapoi armele de luptă care sînt în mîinile voastre şi cu care voi vă războiţi împotriva împăratului din Babilon şi a chaldeilor care v-au închis dinafară de zid; şi-i voi aduce pe ei în mijlocul oraşului acestuia. Şi eu voi lupta împotriva voastră cu mîna întinsă şi cu braţ înalt cu mînie şi cu urgie şi cu întărîtare mare; şi voi bate locuitorii din acest oraş, oamenii şi vitele, cu moarte mare şi vor muri. Nu voi fi cu cruţare asupra lor şi nu mi-e milă de ei". — Împăratul însă văzînd pe Ioan plecînd, teamă l-a cuprins pe el şi pe cei ce-l urmau; dar cît îi ţinea puterea, rezistau, luptîndu-se.

Turcii pătrund prin poarta tăinuită.

11. Turcii însă apropiindu-se puţin cîte puţin de ziduri, căci purtau scuturi, au rezemat scările. Dar nu făceau nici o ispravă, căci îi opreau împroşcăturile cu pietre de sus. Cum deci opriţi fiind, stăteau pe loc, bizantinii toţi împreună cu împă-

---

10: *a fost rănit... la mînă înapoia braţului:* tot aşa spune L. Chalc., II, 159, 11, iar Leonard din Chios că „e străpuns de o săgeată subsuoară, sagitta sub axilla configitur", Migne, Patrologia Graeca, 159, 940 C. După Critobul, I, 68, 3 a fost rănit în piept de moarte. Duca a fost mare dregător la curtea unui domn genovez şi se vede că acolo genovezul Giustiniani era socotit eroul principal apărător al Constantinopolei, precum ne apare în cronica lui Duca. Leonard din Chios însă îl face „tînăr fără experienţă şi sperios de curgerea sîngelui său, inexpertus iuvenis, sui sanguinis effusione pavidus" (loc. cit.). Împăratul mai înainte „şi-a pus toată nădejdea în comandantul Ioan Giustiniani; spem omnem in Ioanne Iustiniano praefecto reposuit" ibid., 159, 934 B); şi l-a rugat să nu părăsească lupta. „siste precor,

9. Οἱ δὲ Τοῦρκοι σὺν τῷ ἡγεμόνι ἔσπευδον πλησιάσαι τὰ τείχη φέροντες κλίμακας ὑπὲρ ἀριθμὸν προκατασκευασθείσας. Ὁ τύραννος οὖν ἐξόπισθεν τῆς παρεμβολῆς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ ἐλαύνων πρὸς τὰ τείχη τοὺς τοξότας, πῇ μὲν κολακεύων ἐν λόγοις, πῇ δὲ ἀπειλῶν, οἱ δὲ τῆς πόλεως ἀντεμάχοντο ἀνδρείως, ὅσον ἡ δύναμις. Ὁ δὲ Ἰωάννης γενναίως παρίστατο σὺν τοῖς αὐτοῦ, ἔχων καὶ τὸν βασιλέα ἔνοπλον σὺν πάσῃ τῇ παρατάξει, ἀντιμαχόμενοι.

10. Ὡς οὖν ἔμελλον μεταπεσεῖν τὰ τῆς τύχης ἀνδραγαθήματα ἐν χερσὶ τῶν Τούρκων, ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μέσου τῆς παρεμβολῆς τῶν Ῥωμαίων τὸν στρατηγὸν αὐτῶν γίγαντα καὶ ἰσχύοντα καὶ ἄνθρωπον πολεμιστήν. Ἐπλήγη γὰρ διὰ μολυβδοβόλου ἐν τῇ χειρὶ ὄπισθεν τοῦ βραχίονος, ἔτι σκοτίας οὔσης· καὶ διατρήσας τὴν σιδηρᾶν χλαμύδα, καὶ ἥτις ὑπῆρχε κατασκευασμένη ὡς τὰ τοῦ Ἀχιλλέως ὅπλα, οὐκ ἠδύνατο ὑπὸ τῆς πληγῆς ἠρεμεῖν. Καὶ λέγει τῷ βασιλεῖ· „Στῆθι θαρσαλέως, ἐγὼ δὲ μέχρι τῆς νηὸς ἐλεύσομαι κἀκεῖ ἰατρευθεὶς τάχος ἐπαναστρέψω." — Ἦν γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ πληροῦσθαι τὰ διὰ τοῦ Ἰερεμίου παρὰ τοῦ Θεοῦ λεχθέντα τοῖς Ἰουδαίοις· „Οὕτως ἐρεῖτε πρὸς Σεδεκίαν· Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ· ἰδού, ἐγὼ μεταστρέφω τὰ ὅπλα τὰ πολεμικὰ τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν, ἐν οἷς ὑμεῖς πολεμεῖτε ἐν αὐτοῖς τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος 285b
καὶ τοὺς Χαλδαίους τοὺς συγκεκλεικότας ὑμᾶς ἔξωθεν τοῦ τείχους· καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ πολεμίσω ἐγὼ ὑμᾶς ἐν χειρὶ ἐκτεταμένῃ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ παροξυσμοῦ μεγάλου· καὶ πατάξω τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κτήνη, θανάτῳ μεγάλῳ καὶ ἀποθανοῦνται. Οὐ φείσομαι ἐπ' αὐτοῖς καὶ οὐκ οἰκτείρω αὐτούς." — Ὁ βασιλεὺς δὲ ἰδὼν τὸν Ἰωάννην ἀναχωρήσαντα ἐδειλίασεν καὶ οἱ μετ' αὐτόν· πλήν, ὅσον ἡ δύναμις, ἀντεμάχοντο.

11. Οἱ δὲ Τοῦρκοι τὸ κατ' ὀλίγον προσεγγίσαντες τὰ τείχη ἀσπιδοφοροῦντες, ἐτίθεσαν κλίμακας. Πλὴν οὐδὲν ἤνυον· ἐκώλυον γὰρ αὐτοὺς λιθοβολοῦντες ἄνωθεν. Ὡς οὖν ἐμποδιζόμενοι εἱστήκεσαν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πάντες σὺν τῷ βα-

---

9 αὐτῶν P: fortasse αὐτὸν || 11 κατασκευασμένη P: κατεσκευασμένη Bull || 24 αὐτόν P.

---

capitanee, nam tua fuga alios incitat ad fugiendum. Non est mortale vulnus, patere dolorem et siste viriliter, ut spopondisti. At ille salutis, gloriae suique oblitus, uti altam quidem primo magnanimitatem, ita posthac pusillanimitatem ostendit. Debuit enim, si poterat vulneris dolorem sufferre, non recedere, si vir erat; vel saltem alium, qui loco sui stetisset, subrogare. „stai, te rog, căpitane, că fuga ta îndeamnă pe alții la fugă. Rana nu este grea, rabdă durerea și stai bărbătește, precum ai făgăduit. Dar el uitînd de salvarea lui, de glorie și de sine, după cum, ce-i drept, mai înainte a arătat o inimă înaltă și mare, tot așa după aceea o inimă joasă și mică. Căci de putea suporta durerea, trebuia să nu plece, dacă era bărbat; sau măcar să pună pe altul care să fi stat în locul lui". *Ibid.*, 941 A. Și Nicolo Barbaro în jurnalul său îl învinuiește că, fiind rănit și strigînd că turcii au luat orașul, a pricinuit fuga tuturora. Ibid, . 158, 1076 B. Cp. și G. Sfrantes, 242, 2; 263, 17 și 283, 18 — *prin profetul Ieremie*: 21, 3—6.

ratul ţineau piept duşmanilor şi toată încordarea şi scopul lor era să nu-i lase pe turci să intre dinspre zidurile căzute; le era ascunsă voia lui dumnezeu, care i-a adus înăuntru pe alt drum. Căci văzînd poarta de care am vorbit mai sus deschisă, au sărit printr-însa înăuntru ca la cincizeci de oameni din acei renumiţi ieniceri ai tiranului şi cu răsuflări de foc s-au urcat sus pe ziduri şi, ucigînd pe cei ce le ieşeau în cale, au început a lovi în cei ce trăgeau de pe zid. Şi era de văzut o privelişte plină de spaimă: căci bizantini şi latini, care îi opreau pe cei ce voiau să pironească scările de ziduri, unii erau tăiaţi de ei, iar alţii închizîndu-şi ochii, se aruncau de pe zid şi cu trupurile zdrobite se săvîrşeau din viaţă într-un chip îngrozitor. Şi au început scările să le fixeze fără nici o piedică şi să se urce în sus ca nişte vulturi ce zboară.

Bizantinii fug; împăratul cade în luptă.

12. Bizantinii însă şi împăratul nu ştiau ce s-a întîmplat şi căci intrarea turcilor se făcuse departe de ei şi de altcum, pentru că toată atenţiunea le era îndreptată asupra turcilor ce luptau din faţă. Căci bărbaţi războinici erau cei ce se luptau în contra lor, douăzeci de turci la un bizantin şi nici acesta nu era atît de oştaş cît turcul cel din urmă. Asupra acelora deci le era îndreptată toată atenţia şi grija. Cînd deodată văd căzînd săgeţi de sus asupra lor şi ucigîndu-i. Ridicîndu-şi ochii în sus, văd turci. Zărindu-i o iau la fugă înăuntru. Şi neputînd intra prin poarta numită a lui Charsias de mulţimea ce se înghesuia, cei mai tari îi călcau în picioare pe cei slabi şi intrau. Atunci rîndurile tiranului văzind fuga bizantinilor, au răcnit într-un singur glas şi au început să alerge înăuntru, călcînd în picioare pe nenorociţii de ei şi ucigîndu-i. Ajungînd la poartă, n-au putut intra, căci era zidită de trupurile celor căzuţi şi leşinaţi. Şi atunci mai mulţi intrau dinspre zidurile surpate în ruine şi tăiau pe cei ce le veneau în cale.

11: *poarta de care am vorbit mai sus:* vz. 4. Despre pătrunderea turcilor, Critobul, I, 60, 3 ne spune că turcii îi resping pe bizantini prin portiţa lui Iustin, adică Giustiniani, „pe care acesta o deschisese în zidul cel mare". L. Chalc., II, 160, 12 arată numai că ienicerii pătrund în oraş, urcînd peste zidul cel mare, unde o parte mare fusese dărîmată de tun. Şi Nicolo Barbaro însemnează în jurnalul său la ziua de 29 mai 1453 între altele că la 30 000 de turci au pătruns în oraş peste zidul dărîmat, după ce Mahomed II, cu trei ore înainte de răsăritul soarelui, a atacat în trei rînduri dupăolaltă cu cîte o armată mereu proaspătă de cîte 50 000 de oameni. Migne, Patrologia Graeca, 158, 1075 D—1076 B. Cp. şi G. Sfranţes, 285, 18 — 286, 2.

12: *intrarea turcilor se făcuse departe de ei:* la vreun $1^1/_2$ km, căci lupta cea grea se dădea în valea pîrăului Licos şi cam atîta e pînă la Chercoporta. — *poarta numită a lui Charsias:* vz. XXXVII, 8. — *era zidită de trupurile celor căzuţi:* după Leonard din Chios, au murit latini şi greci, călcîndu-se unii pe alţii la intrarea în poartă aproape opt sute. Migne, Patrologia Graeca, 159, 941 C.

σιλεῖ ἀντιπαρατάσσοντες ἦσαν τοῖς ἐχθροῖς καὶ ἅπασα ἡ δύναμις καὶ ὁ σκοπὸς ἦν, τοῦ μὴ ἀφεῖναι τοῖς Τούρκοις τὴν εἴσοδον γενέσθαι ἐκ τῶν καταπεσόντων τειχέων· ἔλαθον, δι᾽ ἄλλης ὁδοῦ τούτους εἰσάξας ὁ θελήσας Θεός. Ἰδόντες γὰρ τὴν πύλην, ἣν προλαβόντες εἰρήκαμεν, ἀνεῳγμένην καὶ εἰσπηδήσαντες ἐντὸς ἐκ τῶν ὀνομαστῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν δούλων τυράννου ὡς πεντήκοντα καὶ ἀναβάντες ἐπάνω τῶν τειχέων πῦρ πνέοντες καὶ τοὺς συναντήσαντας κτείναντες, τοὺς ἀκροβολιστὰς ἔπαιον. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα φρίκης μεστόν. Οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι καὶ Λατῖνοι οἱ κωλύοντες τοὺς τὰς κλίμακας προσηλοῦντας τοῖς τείχεσιν, οἱ μὲν παρὰ τῶν κατεκόπησαν, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύσαντες ἀπὸ τοῦ τείχους 286b
ἔπιπτον, κατεῤῥαγότες τὰ σώματα καὶ δεινῶς τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀποβάλλοντες. Τὰς δὲ κλίμακας ἀκωλύτως ἐπήγνυον καὶ ἀνέβαινον ὡς ἀετοὶ πετώμενοι.

12. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι σὺν τῷ βασιλεῖ οὐκ ἐγίνωσκον τὸ γενόμενον, ἦν γὰρ ἀπὸ μακρόθεν ἡ γενομένη τῶν Τούρκων εἴσοδος καὶ ἄλλως ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀντιμαχόντων ἁπὰς ὁ σκοπὸς ἦν. Ἦσαν γὰρ ἀντιπολεμοῦντες ἄνδρες μάχιμοι, Τοῦρκοι εἴκοσι πρὸς ἕνα Ῥωμαῖον καὶ τοῦτον οὐ τόσον πολεμιστὴν ὡς τὸν τυχόντα Τοῦρκον. Πρὸς ἐκείνους γοῦν ἦν καὶ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ φροντίς. Τότε ἐξαίφνης ὁρῶσι βέλη ἐκ τῶν ἄνω κατιόντα καὶ κατασφάττοντα τούτους. Ἀναβλέψαντες δὲ ὁρῶσι Τούρκους. Ἰδόντες δὲ εἰς φυγὴν ἔνδον ἐτράπησαν. Καὶ μὴ δυνάμενοι εἰσελθεῖν διὰ τῆς πύλης τῆς ἐπονομαζομένης Χαρσοῦ, στενοχωρούμενοι διὰ τὸ πλῆθος, οἱ μὲν ἀλκὴν περισσοτέραν ἔχοντες τοὺς ἀνάνδρους καταπατοῦντες εἰσήρχοντο. Τότε ἡ τοῦ τυράννου παράταξις ἰδόντες τὴν τροπὴν τῶν Ῥωμαίων, μιᾷ φωνῇ βοήσαντες εἰσέδραμον, καταπατοῦντες τοὺς ἀθλίους καὶ κατασφάττοντες. Ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν πύλην οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν, ἦν γὰρ φραγεῖσα ὑπὸ τῶν καταπεσόντων σωμάτων καὶ λειποψυχησάντων. Ἐκ τῶν τειχέων οὖν οἱ πλεῖστοι διὰ τῶν ἐρειπίων εἰσήρχοντο καὶ τοὺς συναντῶντας κατέκοπτον.

3,6 *et* 24 τείχεων P || 3 ἔλαθον P: ἔλαθεν Bek || 9 παρὰ τῶν P.: *fortasse* παρ᾽ αὐτῶν.

13. Atunci împăratul istovit de tot, stînd cu sabia şi cu scutul în mîini, a spus un cuvînt de durere vrednic: „Nu e oare nici un creştin să-mi ia capul ?!“ — Căci rămăsese singur-singurel. Atunci unul din turci dîndu-i una în faţă şi lovindu-l, şi el i-a întors turcului alta; dar alt turc venind din urmă, i-a dat o lovitură de moarte, încît a căzut la pămînt; căci nu ştiau că este împăratul, ci l-au ucis şi l-au lăsat ca pe un soldat de obşte.

Numărul celor căzuţi.

14. După ce Turcii au pătruns în oraş, n-au avut decît o pierdere de trei oameni la intrare; şi era ora întîia din zi, soarele nearătîndu-se încă deasupra pămîntului. Pătrunzînd înăuntru şi răspîndindu-se de la poarta lui Charsias pînă la palat, ucideau pe cine le ieşea în cale, ca şi pe cine fugea. Aşa au ucis oameni buni de luptă pînă la două mii. Turcii adică se temeau, căci ei mereu socotiseră, că înăuntrul oraşului vor fi cel puţin la cincizeci de mii de luptători. Cu gîndul acesta au măcelărit şi cele două mii. Căci de ar fi ştiut că toată oastea sub arme nu trece de opt mii, n-ar fi ucis nici pe unul; căci neamul acesta fiind iubitor de bani, chiar ucigaşul tatălui de le-ar cădea în mînă, pentru bani îi dau drumul. Cu cît mai de grabă, dacă nu i-a făcut nici o nedreptate, ci a suferit-o de la dînsul ?! După război adică m-am întîlnit cu mulţi şi mi-au povestit, cum că: „De teama celor dinaintea noastră ucideam pe cine apucam; căci de am fi ştiut că în Constantinopole e o lipsă atît de mare de bărbaţi, pe toţi i-am fi vîndut ca pe nişte oi“.

13: *Atunci împăratul istovit* ş.a.m.d.: Despre sfîrşitul celui din urmă împărat bizantin, G. Sfranţes, 1061 B, sfetnic de aproape al lui, ne spune: „în ora în care a fost cucerit oraşul, a murit, ucis fiind, şi stăpînul meu, fericitul întru domnul, împăratul Constantin, eu în ora aceea neaflîndu-mă lîngă el, ci din porunca lui, la inspecţie, în altă parte a oraşului“. Nicolo Barbaro care şi el se afla atunci în Constantinopole, notează în jurnalul său că de soarta împăratului nu se putea şti nimic, dacă e în viaţă sau mort. Unii spuneau însă că trupul lui a fost văzut între cei ce au fost striviţi la poarta sf. Roman, cînd turcii au intrat pe acolo. Pe marginea manuscrisului în care ni s-a păstrat jurnalul lui Nicolo Barbaro, se mai află o însemnare care spune că împăratul se ruga de ai săi să-l ucidă şi furios s-a aruncat în luptă cu sabia în mînă; a căzut şi s-a ridicat; şi iar a căzut şi aşa a murit. Vezi Migne, Patrologia Graeca, 158, 1076 D şi nota. Se poate ca această însemnare să provină de la un cititor care cunoştea versiunea din cronica lui Duca; sau poate au pornit din acelaşi izvor comun. Şi Leonard din Chios fiind şi el atunci în Constantinopole, înregistrează în scrisoarea sa versiunea, că împăratul a fost strivit în înghesuiala de la poarta sf. Roman; şi notează şi faptul că, spre a nu fi prins de duşmani, a rostit cuvintele: „O, dacă un soldat, bun luptător pentru dumnezeu, m-ar străpunge cu sabia mea, ca maiestatea împărătească să nu cadă în mîna unor bărbaţi fără de cinste“. Ibid., 159, 941 BC. După L. Chalc., II, 159, 24, împăratul a murit rănit la umăr. Cp. Critobul, I, 59: Βασιλεὺς... ἀπαγορεύσας... ἀπεμάχετο γενναίως „împăratul... istovit... lupta vitejeşte“... şi... „cade luptînd“ I, 60, 3. Cp. şi G. Sfranţes, 287, 9.

14: *o pierdere de trei oameni:* pierderea aceasta se vede că a fost numai în timpul jafului, căci, după Nicolo Barbaro, turcii căzuţi la intrare abia 40 de co-

13. Ὁ βασιλεὺς οὖν ἀπαγορεύσας |ἑαυτόν, ἱστάμενος βαστάζων σπάθην καὶ ἀσπίδα, εἶπε λόγον λύπης ἄξιον· „Οὐκ ἔστι τις τῶν χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν 287b τὴν κεφαλήν μου ἀπ᾽ ἐμοῦ;“ — Ἦν γὰρ μονώτατος ἀπολειφθείς. Τότε εἷς τῶν Τούρκων δοὺς αὐτῷ κατὰ πρόσωπον καὶ πλήξας, καὶ αὐτὸς τῷ Τούρκῳ ἑτέραν ἐχαρίσατο· τῶν ὄπισθεν δ᾽ ἕτερος καιρίαν δοὺς πληγήν, ἔπεσε κατὰ γῆς· οὐ γὰρ ᾔδεσαν, ὅτι ὁ βασιλεύς ἐστιν, ἀλλ᾽ ὡς κοινὸν στρατιώτην τοῦτον θανατώσαντες ἀφῆκαν.

14. Εἰσελθόντες δὲ οἱ Τοῦρκοι πλὴν τριῶν ἐν τῇ εἰσελεύσει οὐδεὶς ἄλλος ἀπώλετο· ἦν γὰρ ὥρα πρώτη τῆς ἡμέρας, οὔπω ὑπὲρ γῆν φανέντος. Εἰσελθόντων δὲ καὶ διασκεδασθέντων ἀπὸ τῆς πύλης Χαρισοῦ ἕως τοῦ παλατίου τὸν ἀπαντήσαντα ἐφόνευον, ὁμοίως καὶ τὸν φεύγοντα. Κατέσφαξαν οὖν ἄνδρας μαχίμους ἕως χιλιάδας δύο. Καὶ γὰρ οἱ Τοῦρκοι ἐδεδοίκεισαν, ἦσαν γὰρ ἀεὶ διαλογιζόμενοι, ὅτι ἐντὸς τῆς πόλεως τοὐλάχιστον ἔσονται πολεμισταὶ ὡς πεντηκοντακισχίλιοι. Ἐν τούτῳ καὶ τοὺς δισχιλίους κατέσφαξαν. Εἰ γὰρ ᾔδεσαν, ὅτι ὁ πᾶς τῶν ἐνόπλων στρατὸς οὐχ ὑπερβαίνει τοὺς ὀκτακισχιλίους, οὐκ ἂν ἀπώλεσάν τινα· φιλοχρήματον γὰρ ὂν τὸ γένος τοῦτο, εἰ καὶ φονεὺς πατρικὸς ἐμπέσοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, διὰ χρυσοῦ ἀπολύουσιν. Πόσῳ μᾶλλον ὁ μὴ ἀδικήσας, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀδικούμενος; Καὶ γὰρ μετὰ τὸν πόλεμον ἐνέτυχον ἐγὼ πολλοῖς καὶ διηγήσαντό μοι, πῶς· „Φοβούμενοι τοὺς ἔμπροσθεν, ἐσφάττομεν τοὺς προλαβόντας· καὶ γὰρ εἰ ᾔδεμεν τοσαύτην ἀπορίαν ἀνδρῶν ὑπάρχουσαν ἐν τῇ Πόλει, τοὺς πάντας ὡς πρόβατα πεπράκαμεν ἄν.“ — 288b

12 ἐδεδοίκεισαν Bek: ἐδεδοίκησαν P || 15 ὀκτακισχιλίους P_1: ὀκτασχιλίους P || 20 ᾔδεμεν *scripsi:* ᾔδειμεν Bek: εἴδημεν P.

răbii mari de transport ar fi putut să-i încapă. Migne, Patr. Graeca, 158, 1076 B. — *şi era ora întîia din zi:* adică de la răsăritul soarelui. Şi după jurnalul lui Nicolo Barbaro, tot la răsăritul soarelui turcii au izbutit să pătrundă în oraş peste zidul surpat de la poarta sf. Roman. Ibid., 158, 1076 B. Aceeaşi ştire ne dă şi Leonard din Chios: „necdum Phoebus orbis perlustrat hemisphaerium, et tota urbs a paganis in praedam occupatur, încă soarele nu se iveşte pe cer şi tot oraşul e ocupat şi dat pradă păgînilor". Ibid., 159, 941 D. — *au ucis... pînă la două mii:* după filoturcul Critobul, I, 67, 3, bizantini să fi murit de toţi ca la 4 000 şi căzuţi în robie puţini peste 15 000. Dar Nicolo Barbaro în jurnalul său notează că omorul între creştini a fost atît de mare, încît străzile erau pline de sînge ca după o ploaie, de apă, iar în Marea de Marmara pluteau leşurile pe apă ca poamele. Iar numărul robilor de război a fost de 60 000 de oameni şi prada de război de 200 000 de galbeni. Tot „la 60 00 creştini, legaţi toţi de funii, cad în robie, vinctique omnes ad sexaginta millia funibus christiani captivantur", ne spune Leonard din Chios. Migne, Patrologia Graeca, 158, 1076 D şi 1077 A şi 159, 942 B. — *toată oastea... nu trece de opt mii:* cp. cu 8. — *m-am întîlnit... şi mi-au povestit:* vz. XXXVI, 2.

Icoane sfinte sparte cu securea.

15. Azapii de la curtea tiranului care au şi numele de ieniceri, unii au alergat năvălind la palat, alţii spre mănăstirea Marelui Înainte-mergător, numită Petra şi la mănăstirea Maicii Domnului cea ca o Ţarină, în care mi se afla atunci icoana Preacuratei Maicii Domnului. — „Acolo, o buze şi gură, tu care ai să spui ce i s-a întîmplat icoanei pentru păcatele tale!" — Silindu-se apostaţii să năvălească în grabă şi aiurea, unul din nelegiuţi întinzînd securea, cu lucrarea necuratelor lui mîini a despicat icoana în patru şi, aruncînd sorţi, fiecare şi-a luat partea sa cu podoaba ce s-a întîmplat să fie pe ea; şi prădînd cinstitele odoare ale mănăstirii, au plecat mai departe.

16. Şi au intrat în casa protostratorului şi au deschis comorile adunate de mult din zile vechi, trezind din pat nobilele femei; căci era mai în 29 şi somnul de dimineaţă se lăsase dulce pe ochii tinerilor băieţi şi fecioare; căci, ca ieri alaltăieri, în toată liniştea dormeau fără nici o grijă.

De ce lumea fugea spre sf. Sofia?

17. Atunci o ceată mare dintre nelegiuţi a luat-o pe drumul ce duce la Biserica cea Mare. Şi era de văzut din amîndouă părţile, ce plan? Căci fiind dimineaţă încă în zorii zilei, cîţiva bizantini, la năvălirea turcilor şi fuga bizantinilor, au apucat-o înainte, ca să ajungă acasă şi să-şi pună la adăpost copiii şi soţia. Mergînd prin părţile pieţii Taurului şi trecînd de Coloana Crucii, cum erau plini de sînge pe haine, îi întrebau femeile: „Dar ce s-a întîmplat?" — Cînd au auzit spunîndu-li-se acea nenorocită ştire: „duşmanii-s înăuntrul zidurilor oraşului şi ucid pe bizantini", mai întîi n-au crezut, ci mai degrabă şi-au bătut joc şi l-au socotit de nimic ca pe unul ce cobeşte a nenorocire; dar după acesta pe al doilea şi după el iar pe altul, plini toţi de sînge, au cunoscut că paharul urgiei domnului s-a apropiat de buze. Şi atunci femeile toate şi bărbaţi şi călugări şi călugăriţe au început să alerge la Biserica cea Mare; şi copiii cei mici, şi-i duceau în braţe, bărbaţi şi femei, lăsîndu-şi casele oricui

---

15: *Azapii:* vz. XXXVII, 7. — *mănăstirea... numită Petra:* această mănăstire, închinată sf. Ioan Botezătorul, odată mare şi vestită, azi e dispărută; se crede că era aşezată în incinta conacului de mai tîrziu din Stambul al domnului Moldovei, cunoscut sub numele de Bogdan Serai; vz. R. Janin, Les sanctuaires de Petra, în „Echos d'Orient", 35 (1936), p. 55—62 şi 37 (1938), p. 331—332. — *mănăstirea Maicii Domnului cea ca o Ţarină:* vz. XXXVIII, 10.

16: *în casa protostratorului:* vz. XL, 7: *unde-i Paleolog protostratorul cu cei doi feciori ai lui?* Acesta e un Teofil Paleolog, a cărui moarte la cucerirea Constantinopolei din 1453 o aminteşte şi Leonard din Chios; vz. Migne, Patrologia Graeca, 159, 941 B şi Av. Th. Papadopulos, Versuch einer Genealogie der Palaiologen, Diss. München. 1938, nr. 166. Despre *protostrator* vz. XXXII, 1: *protostratorului Iancu.* — *era mai în 29:* vz. şi G. Sfranţes, 1061 B: „La 29 mai, marţi în zorii zilei, sultanul a luat oraşul" (G. Franţes, 288, 17).

15. Οἱ δὲ τῆς αὐλῆς τοῦ τυράννου ἀζάπηδες, οἱ καὶ γενίτζαροι κέκληνται, [288b] οἱ μὲν ἐν τῷ παλατίῳ κατέδραμον, οἱ δὲ πρὸς τὴν Μεγάλου Προδρόμου μονὴν τὴν ἐπικεκλημένην Πέτραν καὶ ἐν τῇ μονῇ τῆς Χώρας, ἐν ᾗ καὶ ἡ εἰκὼν τῆς πανάγνου μου Θεομήτορος ἦν εὑρισκομένη τότε. — „Ἐκεῖ, ὦ γλῶσσα καὶ χείλη, ἡ μέλλουσα φθέγξασθαι τὰ τῇ εἰκόνι συμβάντα διὰ τὰς ἁμαρτίας σου·“ — Ἀγωνιζόμενοι οἱ ἀποστάται τοῦ καταδραμεῖν καὶ ἄλλοθι, πέλεκυν ὁ εἷς τῶν ἀσεβῶν ἐκτείνας ὑπουργούντων τῶν μιαρῶν χειρῶν αὐτοῦ εἰς τέσσαρα διεῖλε καὶ τὸ σὺν τῷ τύχοντι κόσμῳ ἕκαστος τὸ ἴδιον μερίδιον ἔλαβε, κλῆρον βαλόντες· καὶ τὰ τῆς μονῆς τίμια σκεύη ἁρπάσαντες ᾤχοντο.

16. Καὶ εἰς τὸν τοῦ πρωτοστράτορος οἶκον ἐμβάντες, θησαυροὺς ἤνοιξαν τοὺς πρόπαλαι θησαυρισθέντας ἐξ ἡμερῶν παλαιῶν, ἐξυπνίζοντες τὰς εὐγενίδας ἐκ τῆς κοίτης· ἦν γὰρ ὁ Μάϊος φέρων εἴκοσι ἐννέα καὶ ὁ πρωϊνὸς ὕπνος ἡδὺς ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν νέων καὶ νεανίδων· ὡς χθὲς γὰρ καὶ πρότριτα θαῤῥῶντες ἀμερίμνως ἐκοιτάζοντο.

17. Τότε στῖφος πολὺ τῶν ἀσεβῶν ᾤχετο τὸν δρόμον τὸν ἀπάγοντα ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν, τί τέχνασμα; Πρωΐας γὰρ οὔσης, ἔτι λυκοφεγγούσης τῆς ἡμέρας, τινὲς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ εἰσβολῇ τῶν Τούρκων καὶ τῇ φυγῇ τῶν πολιτῶν ἔφθασαν φεύγοντες τοῦ καταλαβεῖν τὰς οἰκίας καὶ προμηθεύσασθαι τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα. Διαβαίνοντες οὖν τοῖς [289b] μέρεσι τοῦ Ταύρου καὶ περαιοῦντες τὸν Κίονα τοῦ Σταυροῦ, αἱματόφυρτοι ὄντες ἠρωτῶντο παρὰ τῶν γυναικῶν· „Τί ἄρα τὸ ἀποβάν;“ — Ὡς οὖν ἤκουσαν τὴν ἀπευκταίαν ἐκείνην φωνήν· „Ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς πόλεως πολέμιοι κατασφάττοντες τοὺς Ῥωμαίους“ τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὑβρίσαντες καὶ ἐξουθενήσαντες ὡς ἀπαίσιον μηνυτήν, ὄπισθεν δὲ τούτου ἕτερον καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλον, ὅλους αἱματοφύρτους, ἔγνωσαν, ὅτι ἤγγικεν ἐν χείλεσι τὸ ποτήριον τῆς ὀργῆς Κυρίου. Πᾶσαι οὖν γυναῖκες καὶ ἄνδρες, μοναχοί, μονάζουσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἔθεον βαστάζοντες ἐν ταῖς ὠλέναις τὰ νήπια αὐτῶν,

---

8 τὸ$_1$ *scripsi:* τῷ P: *om.* Bull || 23—24 ὑβρύσασαντες P: ὑβρύσαντες P$_1$.

17: *Şi era de văzut din amîndouă părţile, ce plan?* Turcii alergau spre Biserica cea Mare Sf. Sofia în nădejdea unei prăzi bogate, iar creştinii în nădejdea să scape cu viaţă după profeţia mincinoasă, că turcii nu vor ajunge decît pînă la Coloana lui Constantin cel Mare. — *prin părţile* (τοῖς μέρεσι dativ de loc) *pieţii Taurului:* fost forum Theodosii, numit Taurului după statuia antică de bronz ce împodobea piaţa; era cam în regiunea, unde se înalţă azi giamia sultanului Baiazid II. După L. Chalc., II, 161, 4 profeţia spunea că turcii au să ajungă numai în această piaţă. Despre acest forum tauri vz. A. M. Schneider, Byzanz, Vorarbeiten zur Topographie und Archälogie der Stadt, în „Istambuler Forschungen", 8, p. 17—22; şi R. Janin, La topographie de Constantinople byzantine, în „Echos d'Orient", 38 (1939), p. 134—135. — *Coloana Crucii:* sau Coloana lui Constantin cel Mare, de granit roşu, s-a păstrat în bună parte pînă azi şi e cunoscută sub numele de Coloana arsă. — *păharul urgiei domnului:* Isaia, 51, 17 şi Apocalips, 14, 10.

vrea să intre. Şi se putea vedea această stradă înţesată de mulţime de oameni.

18. Şi de ce îşi căutau cu toţii scăparea în Biserica cea Mare? De mulţi ani s-au fost auzit spusele unor profeţi mincinoşi, cum că oraşul are să fie dat turcilor şi că au să intre înăuntru cu putere şi că bizantinii au să fie bătuţi de ei pînă la Coloana lui Constantin cel Mare. După aceea însă se va coborî un înger cu sabia în mînă şi va da împărăţia şi sabia unui bărbat necunoscut, ce are să se găsească atunci stînd lîngă coloană, un om simplu de tot şi sărăcăcios, şi-i va spune: „Ţine această sabie şi răzbună poporul domnului". — Atunci turcii vor lua-o înapoi la fugă şi bizantinii îi vor goni tăindu-i şi-i vor alunga şi din Constantinopole şi din apus şi din părţile de răsărit pînă la graniţele Persiei într-un loc numit Monodendrion. Socotind unii că aceste se vor împlini, alergau şi îndemnau şi pe alţii să alerge. Acesta era gîndul bizantinilor care le umbla prin cap de mulţi ani, ceea ce s-a făcut acuma, că: „dacă vom lăsa în urma noastră Coloana Crucii, vom scăpa de urgia ce vine". Şi s-a umplut într-o singură oră acea biserică foarte mare, şi de bărbaţi şi de femei şi sus şi jos şi în încăperile de lături şi peste tot locul mulţime nenumărată. Încuind porţile, stăteau cu speranţa că acel loc îi va mîntui.

19. O, romei fără de noroc, o nenorociţilor, biserica pe care ieri alaltăieri o numeaţi speluncă şi altar păgîn de eretici şi om din voi nu intra înăuntru, ca să nu se pîngărească, pentru că înăuntrul ei au liturghisit cei ce au îmbrăţişat unirea bisericii, acum din cauza urgiei ce a venit, aţi alergat într-însa ca să vă aducă mîntuire?! Ci nici cînd dreapta urgie a venit asupră-vă, inimile nu vi le-a mişcat spre pace! Căci şi într-o împrejurare atît de mare, dacă un înger s-ar coborî din cer şi v-ar întreba: „Dacă primiţi unirea şi o stare paşnică în biserică, voi alunga duşmanii din oraş", nu v-aţi împăca. Şi dacă v-aţi împăca, împăcarea voastră ar fi o minciună. O ştiu cei ce înainte de cîteva zile o spuneau: „Mai bine să cădem în mîinile turcilor decît a frîncilor".

Turcii în sf. Sofia.

20. Atunci turcii prădînd, omorînd, robind, au ajuns la biserică, înainte încă de a fi trecut ora întîi din zi, şi găsind uşile încuiate, le-au dat jos cu topoarele fără nici o întîrziere. Intrînd înăuntru cu săbiile în mînă şi văzînd poporul adunat cu zecile de mii,

19: πρὸ adverb; şi τὴν χθὲς scilicet ἡμέραν acuzativ al întinderii în timp. — *înainte de cîteva zile:* vz. XXXVIII, 10. — Peroraţiile lui Duca în contra bizantinilor potrivnici unirii bisericilor pot fi asemănate cu acelaşi fel de peroraţii ale compatriotului său mitropolitul latin al Lesbosului Leonard din Chios din scrisoarea ce o trimite la 15 august 1453 papei despre căderea Constantinopolei; vz.

ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἀφέντες τοὺς οἴκους αὐτῶν τῷ βουλομένῳ χωρεῖν. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν ἀγυιὰν ἐκείνην πεπυκνωμένην πλήρης ἀνθρώπων.

18. Τὸ δὲ προσφεύγειν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τοὺς πάντας, τί; Ἦσαν πρὸ πολλῶν χρόνων ἀκούοντες παρά τινων ψευδομάντεων, πῶς μέλλει Τούρκοις παραδοθῆναι ἡ πόλις καὶ εἰσελθεῖν ἐντὸς μετὰ δυνάμεως καὶ κατακόπτεσθαι τοὺς Ῥωμαίους παρ᾽ αὐτῶν ἄχρι τοῦ Κίονος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Μετὰ δὲ ταῦτα καταβὰς ἄγγελος φέρων ῥομφαίαν παραδώσει τὴν βασιλείαν σὺν τῇ ῥομφαίᾳ ἀνωνύμῳ τινὶ ἀνδρὶ εὑρεθέντι τότε ἐν τῷ κίονι ἱσταμένῳ, λίαν ἀπερίττῳ καὶ πενιχρῷ καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· „Λαβὲ τὴν ῥομφαίαν ταύτην καὶ ἐκδίκησον τὸν λαὸν Κυρίου.“ — Τότε τροπὴν ἕξονται οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καταδιώξουσιν αὐ- 290b τοὺς κόπτοντες καὶ ἐξελάσουσιν καὶ ἐκ τῆς Πόλεως καὶ ἀπὸ τῆς δύσεως καὶ ἀπὸ τῶν τῆς ἀνατολῆς μερῶν ἄχρι ὁρίων Περσίας ἐν τόπῳ καλουμένῳ Μονοδενδρίῳ. Ταῦτά τινες ὡς ἀποβησόμενα ἔχοντες, ἔτρεχον καὶ τοὺς ἄλλους ἐσυμβούλευον τρέχειν. Αὕτη ἦν τῶν Ῥωμαίων ἡ σκέψις, ἣν καὶ πρὸ χρόνων πολλῶν ἦσαν μελετῶντες, τὸ νῦν πραχθέν, ὅτι· „Εἰ καταλείψομεν τὸν Κίονα τοῦ Σταυροῦ ἐξόπισθεν ἡμῶν, φευξόμεθα τῆς μελλούσης ὀργῆς.“ — Καὶ αὕτη ἦν ἡ φυγὴ τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ εἰσόδου. Ἐγένετο οὖν ἐν μιᾷ ὥρᾳ ὁ ὑπερμεγέθης ἐκεῖνος ναὸς πλήρης ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ κάτω καὶ ἄνω καὶ ἐν τοῖς περιαύλοις καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ὄχλος ἀναρίθμητος. Κλείσαντες δὲ τὰς θύρας εἱστήκεσαν τὴν παρ᾽ αὐτοῦ σωτηρίαν ἐλπίζοντες.

19. Ὦ δύστηνοι Ῥωμαῖοι, ὦ ἄθλιοι, τὸν ναόν, ὃν ἐκαλεῖτε χθὲς καὶ πρὸ τὴν χθὲς σπήλαιον καὶ βωμὸν αἱρετικῶν καὶ ἄνθρωπος οὐκ εἰσέρχετο ἐξ ὑμῶν ἐντός, ἵνα μὴ μιανθῇ διὰ τὸ ἱερουργῆσαι ἔνδεον τοὺς τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας ἀσπαζομένους, νῦν ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης ὀργῆς ὡς σωτήριον λύτρον ἐνδύεσθε; Ἀλλ᾽ οὐδὲ τῆς δικαίας ὀργῆς ἐπελθούσης ἐκίνησεν ἂν τὰ σπλάγχνα ὑμῶν πρὸς εἰρήνην· Καὶ γὰρ ἐν τοσαύτῃ περιστάσει εἰ ἄγγελος κατήρχετο ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐρωτῶν ὑμᾶς· „Εἰ δέχεσθε τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, διώξω τοὺς ἐχθροὺς ἐκ τῆς πόλεως,“ οὐκ ἂν συνετίθεσθε. Εἰ δὲ καὶ συνετίθεσθε, 291b ψεῦδος ἂν ἦν τὸ συντιθέμενον. Ἴσασιν οἱ εἰπόντες πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν· „Κρεῖττον ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Τούρκων ἢ Φράγκων.“

20. Τότε οἱ Τοῦρκοι κουρσεύοντες, σφάττοντες, αἰχμαλωτίζοντες ἔφθασαν ἐν τῷ ναῷ οὔπω πρώτης ὥρας παρελθούσης καὶ εὑρόντες τὰς πύλας κεκλεισμένας σὺν τοῖς πελέκεσιν ἔβαλον κάτω μὴ βραδύναντες. Ἐλθόντες δὲ ξιφήρεις

---

9 λάβε P || 18—19 περιαύλοις P: περιαυλίοις Bull || 22 εἰσερχετο P: εἰσήρχετο Bull.

Migne, Patrologia Graeca, 159, 943 B: „O miseros et miserabiles Graecos... O greci nenorociţi şi vrednici de milă“ ş.a.m.d. et passim.

20: *ora intii din zi:* adică, înainte de a fi trecut o oră după răsăritul soarelui. — *adunat cu zecile de mii:* Biserica cea Mare Sf. Sofia e un dreptunghi de 77 m lungime şi 72 m lărgime şi poate cuprinde cu galeriile de sus peste zece mii de oameni. De aceea am şi tradus „cu zecile de mii“, deşi s-ar putea traduce şi „în număr nespus de mare“.

fiecare își lega robul lui; căci acolo nu mai era nimeni cine să spună: nu; sau care să nu se predea ca un miel. Cine ar putea povesti nenorocirea de acolo? Cine va povesti plînsetele și țipetele copiilor și lacrimile cu strigăt mare ale mamelor și vaietele părinților ce s-au făcut atunci? Cel din urmă turc căuta pe cea mai delicată. Pe cea mai frumoasă între călugărițe o apuca mai întîi unul, altul însă mai mare și mai tare smulgîndu-i-o, o lega. Pricină de a fi apucată și tîrîtă erau cozile părului, descoperirea pieptului și a sînilor, înălțarea brațelor. Atunci a fost legată roaba împreună cu doamna, stăpînul cu sclavul, arhimandritul cu portarul, tineri plăpînzi cu fecioare, fecioare pe care soarele nu le vedea, fecioare pe care tatăl lor abia de le vedea, erau tîrîte, căci dacă se împotriveau, erau și bătute cu toiege. Căci jefuitorul voia să-și ducă prada la o parte și, purtîndu-și-o la adăpost, voia iar să se întoarcă și să facă a doua și a treia pradă. Erau grăbiți răpitorii, răzbunătorii lui dumnezeu; și într-o singură oră se puteau vedea toți legați, bărbații cu funiile, femeile cu basmalele lor. Și erau de văzut rînduri nesfîrșite, ieșind din biserică și din altarele bisericii și mai și decît cirezile și turmele de oi. Și plîngeau și se văietau și cine să se îndure nu era.

21. Cum s-au petrecut însă lucrurile în biserică? Ce să spun sau ce voi grăi. Limba s-a lipit de cerul gurii mele; suflarea nu pot să mi-o trag, căci gura mi s-a încleștat. In aceeași oră cîinii au sfărîmat sfintele icoane și le-au despoiat de podoabă; odoare, sfeșnice, acoperămintele sfintei mese, candelabre, candele, unele le stricau, altele le luau. Cinstitele și sfintele vase din sfînta vistierie, lucrate în aur și argint și din alt material de preț, dintr-o mișcare pe toate le-au strîns, lăsînd biserica pustie și goală, fără să lase nimic în urma lor.

22. Atunci s-a împlinit și în Sionul cel nou cele ce sînt spuse de dumnezeu prin Amos profetul: „Acestea spune domnul dumnezeu atotțiitorul: Mă voi răzbuna asupra altarelor din Betel și coarnele altarului vor fi săpate adînc și vor cădea sub pămînt; și voi sfărîma și dărîma casa de iarnă peste cea de vară și se vor prăpădi casele cele de fildeș și vor dispărea și multe alte case, spune domnul. Sărbătorile voastre le-am urît și la praznicele voastre nu simt nici o plăcere; de aceea dacă o să-mi aduceți arderile de tot și jertfele voastre, nu mă voi uita la ele. Îndepăr-

παρθένους ἃς οὐχ... ἑλκόμεναι, cp. cu κόραι πολλαὶ μήπω πρότερον ἀνδράσιν ὀφθεῖσαι μηδὲ τῆς πατρικῆς οἰκίας ἐξιέναι καταθαρήσασαι ...χερσὶν ἀνδρῶν ἐκρατοῦντο „copile multe pe care mai înainte bărbați nu le-au văzut și care n-au avut curajul să iasă nici din casa părintească... erau ținute în mîini de bărbați". Ioan Anagnostes, Περὶ ἁλώσεως Θεσσαλονίκης ed. Bonn, p. 511, 10. — Ἐβιάζοντο οἱ ἅρπαγες cp. cu σπουδάζοντες ἁρπάσαι „grăbindu-se să răpească" Ibid., 510, 9; vz. și XXIX, 5.

ἐντὸς καὶ ἰδόντες τὸν μυριάριθμον δῆμον, ἕκαστος τὸν ἴδιον αἰχμάλωτον ἐδέσμει· οὐ γὰρ ἦν ἐκεῖ ὁ ἀντιλέγων ἢ ὁ μὴ προδιδοὺς ἑαυτὸν ὡς πρόβατον. Τίς ἐστιν, ὅς διηγήσεται τὴν ἐκεῖ συμφοράν; Τίς τοὺς γεγονότας τότε κλαυθμοὺς καὶ τὰς φωνὰς τῶν νηπίων καὶ τὰ σὺν βοῇ δάκρυα τῶν μητέρων καὶ τῶν πατέρων τοὺς ὀδυρμοὺς διηγήσεται; Ὁ τυχὼν Τοῦρκος τὴν τρυφερωτέραν ἐρεύνα. Τὴν ὡραίαν ἐν μοναζούσαις προκατεῖχε μὲν εἷς, ἄλλος δὲ δυνάστης ἁρπάζων ἐδέσμει· ἡ δὲ τῆς ἁρπαγῆς καὶ τοῦ ἑλκυσμοῦ αἰτία πλόκαμοι τριχῶν, στηθέων καὶ μασθῶν ἀποκαλύψεις, βραχιόνων ἐκτάσεις. Τότε ἐδεσμεῖτο δούλη σὺν τῇ κυρίᾳ, δεσπότης σὺν τῷ ἀργυρωνήτῳ, ἀρχιμανδρίτης σὺν τῷ θυρωρῷ, τρυφεροὶ νέοι σὺν παρθένοις, παρθένους ἃς οὐχ ἑώρα ἥλιος, παρθένους ἃς αὐτὸς ὁ γεννήσας μόλις ἔβλεπεν, ἑλκόμεναι, εἰ γὰρ καὶ βίᾳ ἀντωθοῦντο, καὶ ῥαβδιζόμεναι. Ἠβούλετο γὰρ ὁ σκυλεύσας εἰς τόπον ἄγειν καί, παρακαταθέμενος ἐν ἀσφαλείᾳ, στραφῆναι καὶ 292b δευτέραν πραῖδαν ποιῆσαι καὶ τρίτην. Ἐβιάζοντο οἱ ἅρπαγες, οἱ ἐκδικηταὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάντας μὲν ἦν ἰδεῖν ἐν μιᾷ ὥρᾳ δεσμωθέντας, τοὺς μὲν ἄῤῥενας σὺν καλωδίοις, τὰς δὲ γυναῖκας σὺν τοῖς σουδαρίοις αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ὁρμαθοὺς ἐξερχομένους ἀπείρους ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ, ὑπὲρ ἀγέλας καὶ ποίμνια προβάτων. Κλαίοντες, ὀδυρόμενοι καὶ ὁ ἐλεῶν οὐκ ἦν.

21. Τὰ δὲ τοῦ ναοῦ πῶς; τί εἴπω ἢ τί λαλήσω; Ἐκολλήθη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου· οὐ δύναμαι ἑλκύσαι πνεῦμα τοῦ στόματός μου φραγέντος. Αὐθωρὸν οἱ κύνες τὰς ἁγίας εἰκόνας κατέκοψαν, τὸν κόσμον ἀφελόντες, τὰς ἁλύσεις, μανουάλια, ἐνδυτὰς τῆς ἁγίας τραπέζης, τὰ φωτοδόχα ἀγγεῖα, ἄλλα φθείροντες, ἕτερα λαμβάνοντες. Τὰ τοῦ ἱεροῦ σκευοφυλακίου τίμια καὶ ἱερὰ σκεύη, χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ καὶ ἐξ ἄλλης τιμίας ὕλης κατασκευασθέντα, ἅπαντα ἐν μιᾷ ῥοπῇ συνήγαγον, ἀφέντες τὸν ναὸν ἔρημον καὶ γυμνόν, μηδοτιοῦν καταλείψαντες.

22. Τότε ἐπληροῦντο καὶ ἐν τῇ νέᾳ Σιὼν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἀμῶς τοῦ προφήτου λεγόμενα· „Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βεθὴλ καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πεσοῦνται ὑπὸ τὴν γῆν· καὶ συντρίψω καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινὸν καὶ ἀπολοῦνται οἱ οἶκοι οἱ ἐλεφάντινοι καὶ ἀφανισθήσονται οἶκοι ἕτεροι, πολλοί, λέγει Κύριος. Ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν 293b καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν· διότι εἰ ἐνέγκητέ μοι ὁλοκαυ-

---

5 ἐρεῦνα P || 7 στήθεων P || 16 ὕπερ P: ὥσπερ Bull || 19 φραγέντος P: σφραγέντος Bull || 20—21 ἀλύσους *supra* ου *scripto* ει P || 32 *supra* ἑορταῖς *scribit* πανυγύρεσιν P.

---

20 şi 21 : Despre turcii în Sf. Sofia şi prădăciunile şi robirile făcute, vz. Leonard din Chios, în Migne, Patrologia Graeca, 159, 941 D şi 942 A ; L. Chalc., II, 161, 8—13 şi G. Sfranţes, 288, 19—290, 17. Descrierile lui Duca însă sînt cele mai dramatice şi mai mişcătoare.

21 : *Limba s-a lipit :* Iov. 29, 10 ; Psalmi, 21, 16 ; 136 (137), 6.

22 : *în Sionul cel nou :* în Constantinopole. — prin Amos profetul : 3, 14—15 ; 5, 21—23 ; 8, 2—6, 9—10.

tează de la mine răsunetul cîntărilor tale și sunetul instrumentelor tale nu-l voi asculta. Și a spus domnul către mine: a venit sfîrșitul asupra poporului meu Israil! Și încă nu adaug nimic, ca să-l iert pe el; și în ziua aceea vor țipa tavanurile templului, spune domnul. Ascultați acestea voi ce dimineața stoarceți pe sărac și voi ce asupriți pe sărmanii de pe pămînt, voi ce spuneți: cînd va veni luna și vom vinde; cînd va veni săptămîna și vom deschide magaziile, spre a micșora măsura și a spori greutatea și a face cîntarul nedrept, spre a cumpăra pe săraci pentru bani și pe cei sărmani pentru încălțăminte. În ziua aceea, zice domnul, va apune soarele la amiază și se va întuneca ziua mare pe pămînt. Și voi schimba sărbătorile voastre în jale și toate cîntecele voastre în tînguire".

Ziua sf. Teodosia.

23. Căci s-a întîmplat ca în acea zi înfricoșătoare a sfîrșitului Constantinopolei să se serbeze și să se prăznuiască pomenirea mucenicei cuvioasa Teodosia. Și se serba de tot poporul; și era mulțime mare de femei și bărbați care de cu seară au priveghiat peste noapte la sicriul cuvioasei; mai mulți însă dimineața, cînd s-a făcut de ziuă, au mers să se închine, femeile cu bărbații lor, aducînd lumînări și tămîie; și femeile, frumos gătite și împodobite cum erau, deodată au căzut în capcana turcilor. Căci de unde aveau să afle, la o întindere atît de mare a orașului, urgia venită dintr-o dată?! O știu cei ce-i cunosc întinderea.

La zidul dinspre mare, lupta ține încă.

24. Această văpaie amenințătoare despre care am vorbit, s-a aprins și continua să ardă de la poarta lui Charsias și a sfîntului Roman și dinspre palat, la corăbii însă și în port împotrivirea a continuat și n-a dat turcilor răgaz să pună scările la ziduri. Bizantinii aruncînd cu pietre și săgeți, au fost mai tari ca turcii pînă la ora trei din zi, pînă ce a venit și a ajuns o parte din cei ce prădau dis-de-dimineață înăuntrul orașului; zărind pe bizantini că luptă în contra turcilor de afară, au început să strige, cît îi ținea puterea, și au alergat sus pe ziduri. Cînd bizantinii au văzut pe turci înăuntrul orașului, au izbucnit în glas de durere și strigînd: vai, cădeau jos de pe

---

23: *pomenirea mucenicei cuvioasa Teodosia:* într-adevăr biserica noastră serbează amintirea sf. Teodosia la 29 mai. Biserica sf. Teodosia, ridicată prin secolul al 9-lea, este giamia de azi Gul-giami, mult adăugată și transformată (vz. Ch. Diehl, Manuel d'art bizantin. Paris, 1925, vol. I, p. 433); era așezată lîngă zidul de odinioară, azi dispărut complet, dinspre Cornul de Aur; și o poartă în acest zid, venind cam în dreptul giamiei de azi a sultanului Selim, se chema poarta sf. Teodosia după biserica din apropiere. — *la o întindere atît de mare a orașului:* mă-

τώματα καὶ θυσίας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Καὶ εἶπε Κύριος πρός με· ἥκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραήλ. Οὐκέτι οὐ μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν· καὶ ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος. Ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἐκθλίβοντες εἰς τὸ πρωῒ πένητα καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ λέγοντες· πότε διελεύσεται ὁ μὴν καὶ ἐμπολήσομεν· καὶ πότε ἥξει τὰ σάββατα καὶ ἀνοίξομεν θησαυροὺς τοῦ ποιῆσαι μικρὸν τὸ μέτρον καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμιον καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον, τοῦ κτᾶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς καὶ ταπεινοὺς ἀνθ' ὑποδημάτων. Ἐν ἐκείνῃ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας καὶ συσκοτάσει ἐπὶ γῆς ἐν ἡμέρᾳ φωτός. Καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος καὶ πάσας τὰς ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρῆνον."

23. Ἔτυχε γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς συντελείας τῆς Πόλεως ἑορτάζεσθαι καὶ πανηγυρίζειν τὴν μνήμην τῆς ὁσιομάρτυρος Θεοδοσίας. Ἐτελεῖτο οὖν ἑορτὴ πάνδημος· ἦσαν γὰρ καὶ ἀφ' ἑσπέρας πλεῖσται καὶ πλεῖστοι διανυκτιρεύσαντες ἐν τῇ σορῷ τῆς ὁσίας, οἱ πλείονες δὲ πρωῒ ἡμέρας γενομένης, αἱ γυναῖκες σὺν τοῖς ἀνδράσιν αὐτῶν ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν, φέρουσαι κηροὺς καὶ θυμιάματα, περικεκαλλωπισμέναι καὶ περικεκοσμημέναι οὖσαι, ἐξαίφ- 294b
νης ἐν ταῖς παγίσι τῶν Τούρκων ἐνέπεσον. Ποῦ γὰρ εἶχον ἐννοῆσαι τὴν ἐξαίφνης ὀργὴν εἰς τοσοῦτον εὖρος τῆς πόλεως; Ἴσασιν οἱ εἰδότες τὸ μέγεθος.

24. Αὕτη ἡ ἀπειλή, ἣν εἰρήκαμεν, ὑπῆρχεν ἀναφθεῖσα καὶ καίουσα ἐκ τῆς Χαρσοῦ πύλης καὶ τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ καὶ τοῦ μέρους τοῦ παλατίου, ἡ δὲ τῶν πλοίων καὶ τοῦ λιμένος ἀντίστασις οὐκ ἐνεδίδου χώραν τοῖς Τούρκοις τοῦ στῆσαι τὰς κλίμακας ἐν τοῖς τείχεσιν. Ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπικρατέστεροι τῶν Τούρκων, βάλλοντες λίθοις καὶ βέλεσι ἄχρι τρίτης ὥρας τῆς ἡμέρας, ἕως οὗ, ἐλθὸν καὶ καταντῆσαν μέρος τῶν σκυλευόντων ἀπὸ πρωΐας ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἰδόντες τοὺς Ῥωμαίους πολεμίζοντας τοὺς ἔξω καὶ φωνήν, ὅση δύναμις, ἀφέντες ἔδραμον ἐπάνω τῶν τειχέων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τοὺς Τούρκους ἰδόντες ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ φωνὴν ἀφέντες ὀδυνηράν· τὸ οἴμοι, ἀπὸ τοῦ τείχους κατέπιπτον·

---

4 ἀκού *linea desinente, deinde* ἀκούσατε P || 25 καταντῆσαν Bull: καταντῆσας P || 27 τείχεων P || 28 ἀφέντες *bis* P.

---

rimea Constantinopolei bizantine impresionează şi azi, darămite în timpurile de atunci ?!

24: cp. şi Critobul, I, 63. — *văpaie amenințătoare:* adică pătrunderea turcilor în oraş şi jafurile lor, începînd prin Chercoporta dinspre palat şi continuînd la sud prin porţile lui Charsias vz. XXXVII, 8 şi sf. Roman şi peste zidul surpat din valea pîrăului Licos dintre aceste două porţi. Şi azi, zidul cel mare dinspre uscat fiind de altfel destul de bine păstrat, se cunoaşte că pe acolo a avut loc pătrunderea turcilor. Cp. şi jurnalul lui Nicolo Barbaro, Migne, Patrologia Graeca, 158, 1076 B. — *pînă la ora trei din zi:* adică pînă spre ora 9 dimineaţa.

zid, căci bizantinii nu mai aveau acolo nici o putere de rezistenţă. Atunci şi turcii de pe corăbii văzînd pe cei dinăuntru, au cunoscut că oraşul e cucerit şi, în grabă mare punînd scările, s-au repezit înăuntru şi, spărgînd porţile, au intrat cu toţii.

Prinderea marelui duce.

25. Cînd a văzut şi marele duce pe turci venind spre locul, unde stătea, căci el cu cinci sute avea grijă de Poarta Împărătească, s-a lăsat de păzit poarta şi cu puţini s-a retras spre casa lui. Căci se împrăştiaseră toţi şi unii, încă înainte de a ajunge acasă, au fost prinşi şi robiţi; alţii au ajuns acasă, dar le-au găsit pustii de copii şi soţie şi de lucruri şi, pînă, să apuce să suspine şi să plîngă, au fost legaţi şi ei cu mîinile la spate. Alţii venind la casele lor, au dat peste soţie şi copii, ducîndu-i acum, şi au fost legaţi şi puşi şi ei în obezi împreună cu prea iubiţii lor şi cu soţia. Iar pe bătrînii din casă, cei care nu puteau ieşi din locuinţă fie de boală fie de bătrîneţe, pe toţi şi pe toate îi ucideau fără milă. Copiii nou născuţi îi aruncau pe drumuri.

26. Marele duce şi-a găsit fetele şi feciorii şi soţia, căci era bolnavă; ei se închiseseră în turn şi nu-i lăsau pe turci să intre; el însă a fost prins cu cei ce-l urmau de aproape; şi a trimis tiranul cîţiva oameni de ai săi şi-l păzeau şi pe el şi toată casa lui. Cît despre turcii care apucaseră să înconjure de mai înainte casa ducelui, le-a dat arginţi destui, aşa încît să se vadă că şi-a răscumpărat de la ei jurămîntul; şi era păzit cu toată casa lui.

27. Şi toţi turcii care au intrat în Constantinopole, chiar şi cei ce păşteau catîrii, şi bucătarii, toţi scoteau şi cărau.

Giustiniani şi corăbiile latine fug; Galata se predă.

28. Ioan Giustiniani însă, despre care s-a spus mai înainte că s-a dus la corabie, ca să-şi îngrijească rana, de care suferea; el fiind în port, de îndată cîţiva din oamenii lui fugind, au alergat şi i-au spus că turcii intră în oraş şi că împăratul a fost ucis. Auzind el acest cuvînt prea amar ce i-a străpuns inima, dă ordin crainicilor, prin sunete de trîmbiţe, să-i cheme înapoi luptătorii şi marinarii lui.

29. De asemenea şi celelalte corăbii îşi făceau pregătirile; căci cele mai multe îşi pierduseră căpitanii, căzuţi fiind în robie. Şi la marginea mării din port era de văzut un spectacol jalnic: bărbaţi şi femei, călu-

---

25: *cu cinci sute avea grijă de Poarta Împărătească:* vz. XXXVIII, 16 şi 17; XXXIX, 8. — *îi ucideau fără milă:* cp. imbecillos, decrepitos, leprosos atque infirmos trucidant, la Leonard din Chios, în Migne, Patrologia Graeca 159, 941 D.

26: *ei se închiseseră în turn:* turnul de pază şi apărare de lîngă locuinţa marelui duce, turn aşezat de obicei la intrare. — *şi-a răscumpărat de la ei jurămîntul:*

οὐ γὰρ ἦν ἐκεῖ πλέον ἰσχὺς οὔτε δύναμις τοῖς Ῥωμαίοις. Τότε καὶ οἱ ἐν τοῖς πλοίοις θεασάμενοι τοὺς Τούρκους ἐντὸς ἔγνωσαν, ὅτι ἡ πόλις ἑάλω, καὶ ὡς ἐν τάχει τὰς κλίμακας θέντες, ἐντὸς ἐβιβάσθησαν καὶ τὰς πύλας κατεάξαντες ἅπαντες ἔνδον εἰσῄεσαν.

25. Ἰδὼν δὲ καὶ ὁ μέγας δοὺξ τοὺς Τούρκους ἐλθόντας, οὗ ἵστατο· τόπου, ἦν γὰρ ἐπιβλέπων τὴν Βασιλικὴν Πύλην σὺν πεντακοσίοις, ἀφῆκε φυλάτ- 295b
των τὴν πύλην καὶ πρὸς τὸν ἴδιον οἶκον ἀνεχώρησε σὺν ὀλίγοις. Καὶ γὰρ ἦσαν ἅπαντες διασκεδασθέντες καὶ οἱ μὲν πρὸ τοῦ τὴν οἰκίαν καταλαβεῖν, αἰχμαλωτίζοντο, οἱ δὲ τὰς αὐτῶν οἰκίας καταλαβόντες, ἐρήμους παίδων καὶ γυναικὸς καὶ πραγμάτων εὕρισκον καὶ αὐτοὶ πρὸ τοῦ στοναχῆσαι καὶ κλαῦσαι ἐδεσμοῦντο τὰς χεῖρας ὄπισθεν. Ἕτεροι δὲ ἐρχόμενοι εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ εὑρόντες τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ἤδη ἀπαγόμενα, καὶ συνεδέδεντο καὶ ἐδεσμοῦντο σὺν τοῖς φιλτάτοις καὶ τῇ συζύγῳ. Τοὺς δὲ γέροντας τοὺς ἐν οἴκῳ, τοὺς μὴ δυναμένους ἐξελθεῖν ἐκ τῆς οἰκίας ἢ διὰ νόσου ἢ διὰ γήρους, πάντας καὶ πάσας ἀνηλεῶς ἔσφαττον. Τὰ βρέφη τὰ ἀρτιγέννητα ἐν ταῖς πλατίαις ἔῤῥιπτον.

26. Ὁ δὲ μέγας δοὺξ εὑρὼν τὰς θυγατέρας αὐτοῦ καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὴν γυναῖκα, ἦν γὰρ ἀσθενοῦσα, ἐν τῷ πύργῳ κεκλεισμένους καὶ κωλύοντας τοῖς Τούρκοις τὴν εἴσοδον, αὐτὸς μὲν συνελήφθη σὺν τοῖς ὑπακολουθοῦσιν αὐτῷ· ὁ δὲ τύραννος πέμψας τινάς, ἐφύλαττον καὶ αὐτὸν καὶ πάντα τὸν οἶκον αὐτοῦ. Τοὺς δὲ καταλαβόντας καὶ περικυκλώσαντας τὸν οἶκον αὐτοῦ Τούρκους, ἔδωκεν ἱκανὰ ἀργύρια, ὥστε δοκεῖν ἐξαγοράζειν αὐτοὺς διὰ τὸν ὅρκον· ἐφυλάττετο οὖν πανοικί.

27. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἅπαντες εἰσελθόντες ἐν τῇ Πόλει καὶ αὐτοὶ οἱ βόσκοντες τὰς ἡμιόνους καὶ οἱ μάγειροι, πάντες ἐξαντλοῦντες ἔφερον.

28. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανός, ὃν φθάσας ὁ λόγος ἔπεμψεν ἓν τῇ νηί,
τοῦ θεραπευθῆναι τὴν πληγήν, ἣν ὑπέστη, κατευθύς, ὄντος αὐτοῦ ἐν τῷ λιμένι, 296b
τινὲς τῶν αὐτοῦ φεύγοντες, ἔδραμον λέγοντες, πῶς οἱ Τοῦρκοι εἰσίασιν ἐν τῇ πόλει καὶ ὁ βασιλεὺς ἐσφάγη. Ἀκούσας τὸν πικρότατον καὶ δριμὺ λόγον οὖν, προστάττει τοὺς κήρυκας διὰ σαλπίγγων ἀνακαλεῖν τοὺς αὐτοῦ ὑπασπιστὰς καὶ συμπλώτας.

29. Ὁμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ νῆαι ἑτοιμάζοντο· ἦσαν γὰρ αἱ πλεῖσται ἀποβαλόμεναι τοὺς ναυάρχους αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντας. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινὸν ἐν τῇ παραθαλασσίᾳ τοῦ λιμένος· ἄνδρας, γυναῖκας, μονάζοντας, μονά-

---

25 ἰστουνιανός P || 28 δρυμί P: δριμύν Bull || 31—32 ἀποβαλλόμεναι Bull: ἀποβαλλόμενοι P || 33 μονάστριας, μονάζοντας P.

---

ce-l făcuse sultanul că toți prizonierii sînt robii ostașilor, ca să și-i poată vinde.
28: Giustiniani însă despre care s-a spus mai înainte: vz. 10; cp. Leonard din Chios, Migne, Patrologia Graeca, 159, 941 B (și G. Sfranțes, 284, 15) unde se spune că Giustiniani a murit fie de supărare, fie de rană, fără nici o cinste în insula Chios.

gări, călugărițe strigînd amar; și bătîndu-și pieptul, îi rugau pe cei din corăbii să-i ia și pe ei. Dar nu era posibil; era hotărît o dată de mai înainte, să bea din plin paharul urgiei Domnului. Căci corăbiile chiar de voiau, nu puteau. Căci dacă vasele tiranului n-ar fi zăbovit la pradă și la jefuirea orașului, n-ar fi scăpat nici una singură. Ci turcii lăsîndu-și vasele, toți erau înăuntru în oraș și latinii, lăsați în voie, au putut ieși din port. Tiranul însă scrîșnea ce-i drept din dinți, dar nu putea face nimic mai mult și, fără să vrea, aștepta răbdînd.

30. Iar cei din Galata cînd au văzut această nenorocire nemai închipuită, au și început să alerge cu femei și copii la țărmul mării, căutîndu-și bărcile și, unde dădeau peste vreun caic, intrau în el și se urcau pe corăbii, lăsîndu-și în urmă lucrurile și casele. Și au fost mulți care, de graba cea mare, și-au pierdut comorile în fundul mării și au îndurat și alte pagube îngrozitoare. Un vizir însă din ai tiranului, care și era atunci agreat mult de Mahomed, căci el era acela care-l îndemna pe tiran ca lupta să se facă, — Zagan îi era numele, — a alergat în părțile Galatei și a început să strige: „Nu fugiți“! — Și se jura pe capul tiranului cu mare jurămînt, spunînd: „Nu vă temeți, căci voi sînteți prieteni ai sultanului și vă veți avea orașul vostru nesupărat de nimeni și tratatele ce le-ați avut cu împăratul, le veți avea în condiții mai bune și cu noi și altă grijă nu veți avea, ca să nu împingeți pe sultan la mînie“. — Cu aceste cuvinte Zagan i-a oprit pe frîncii din Galata să plece; dar cîți au putut fugi, au fugit. Atunci ceilalți ținînd sfat, au luat cheile cetății și au mers cu podestatul lor, de s-au închinat tiranului; și închinîndu-i-se, i-au dat cheile și el cu bucurie mare le-a luat și cu cuvinte vesele și ochi buni i-a lăsat să plece.

31. Corăbiile însă au ridicat pînzele și au plecat, numai cele cinci mari, celelalte însă n-au putut ieși din port; căci erau corăbii părăsite și căpitanii lor au scăpat, fugind cu alte corăbii. Și corăbiile care au fugit, și-au părăsit căpitanii căzuți în robie și și-au văzut de scăparea lor. Ieșind din port și vîntul suflînd de la miazănoapte, pînzele s-au umflat și navigau cu suspine și lacrimi, deplîngînd nenorocirea Constantinopolei, tot așa și triremele de comerț ale venețienilor.

29: *păharul:* Apocalips, 14. 10; Isaia, 51, 17. — *n-ar fi scăpat nici una*. despre pierderile apărătorilor latini, venețieni și genovezi, vz. mai ales Jurnalul lui Nicolc Barbaro, Migne, Patrologia Graeca, 158, 1077—1078 și scrisoarea lui Leonard din Chios, ibid., 159, 941 BC și 943 AB.

30: *Zagan i-a oprit pe frînci:* vz. L. Chalc., II, 164, 10—165, 8 și Critobul, I, 67, 1. — *cu podestatul lor:* vz. XXV, 7.

στριας βοώσας οἰκτρῶς· καὶ τύπτουσαι τὰ στήθη ἐδέοντο τοὺς ἐν ταῖς ναυσὶ τοῦ ἀντιλαβέσθαι αὐτῶν. Ἀλλ᾽ οὐκ ἦν δυνατόν· ἅπαξ ἐπροορίσθη τοῦ πιεῖν τὸ ποτήριον τὸ πλῆρες τῆς ὀργῆς Κυρίου. Εἰ γὰρ καὶ αἱ νῆαι ἐβούλοντο, ἀλλ᾽ οὐκ ἠδύναντο. Καὶ γὰρ εἰ καὶ μὴ ἀσχολοῦντο τὰ πλοῖα τοῦ τυράννου ἐν τῇ πραίδᾳ καὶ τῷ σκυλμῷ τῆς πόλεως, οὐκ ἂν ἀφέθη μία καὶ μόνον. Ἀλλ᾽ οἱ Τοῦρκοι ἀφέντες τὰ πλοῖα, πάντες ἔνδον ἦσαν καὶ οἱ Λατῖνοι ἄδειαν εὑρόντες ἐξήρχοντο τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ τύραννος ἔτρυζε μὲν τοὺς ὀδόντας, ἀλλ᾽ οὐκ ἠδύνατο πλέον τι πρᾶξαι καὶ ἄκων ἐκαρτέρει.

30. Οἱ δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἰδόντες ταύτην τὴν ἀνείκαστον συμφοράν, καὶ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἔτρεχον ἐν τῷ αἰγιαλῷ, περισκοποῦντες τὰς βάλκας, καὶ ὅπου ἔτυχον ἀκατίου, εἰσερχόμενοι ταῖς ναῦσιν εἰσέδυον, ἀφέντες καὶ πράγματα καὶ οἰκίας. Ἦσαν δὲ πολλοί, οἵτινες ἀπὸ τῆς βίας καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν τῷ βυθῷ παρέπεμψαν καὶ ἄλλας δεινὰς ζημίας ὑπέστησαν. Εἷς δὲ τῶν τοῦ τυράννου μεσάζων, ὃς καὶ ἠγαπᾶτο τότε παρὰ τοῦ Μεχεμέτ, αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ συγκροτή- 297b
σας τῷ τυράννῳ τὴν μάχην γενέσθαι, δραμὼν ἐν τοῖς τοῦ Γαλατᾶ μέρεσιν, — Ζάγανος αὐτῷ τὸ ὄνομα, — ἐβόα· „Μὴ φεύγετε·" — καὶ κατώμνυε τὴν κεφαλὴν τοῦ τυράννου ὅρκον, ὅτι· „Μὴ φοβεῖσθε, ὑμεῖς γὰρ τοῦ ἡγεμόνος ἐστὲ φίλοι καὶ ἕξετε τὴν πόλιν ὑμῶν ἀνεπηρέαστον ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου καὶ τὰς συνθήκας, ἃς εἴχετε μετὰ τοῦ βασιλέως, καὶ μεθ᾽ ἡμῶν κρειττόνως ἕξετε καὶ ἄλλο μὴ φροντιεῖτε, ἵνα μὴ εἰς ὀργὴν κινήσετε τὸν ἡγεμόνα." — Ταῦτα ὁ Ζάγανος εἰπὼν ἐκώλυσε τοὺς Φράγγους τοῦ Γαλατᾶ μὴ ἀναχωρῆσαι· πλὴν ὅσοι ἐδυνήθησαν φυγεῖν, ἔφυγον. Τότε συμβουλευθέντες οἱ λοιποί, ἔλαβον τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου σὺν τῷ ποδεστάτῳ αὐτῶν καὶ ἀπῆλθον προσκυνήσοντες τῷ τυράννῳ· καὶ προσκυνήσαντες καὶ δόντες τὰς κλεῖς, αὐτὸς περιχαρῶς ἔλαβε καὶ τούτους σὺν ἱλαροῖς λόγοις καὶ βλέμματι ἔπεμψεν.

31. Αἱ δὲ νῆαι τὰ ἱστία πτερώσαντες, πέντε μόνον αἱ μεγάλαι, αἱ δ᾽ ἄλλαι οὐκ ἠδυνήθησαν ἐξελθεῖν· ἦσαν γὰρ νῆαι ἀπολειφθεῖσαι καὶ οἱ ναύαρχοι αὐτῶν φυγόντες σὺν ταῖς ἄλλαις ναυσὶν ἐσώζοντο. Καὶ νῆαι φυγοῦσαι καὶ τοὺς ναυάρχους αἰχμαλώτους καταλιποῦσαι τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσαντο. Ἐξελθοῦσαι οὖν ἐκ τοῦ λιμένος καὶ ἀνέμου πνεύσαντος βορέως τὰ ἱστία πλήρης γενόμενα, ἔπλεον σὺν ἀναστεναγμοῖς καὶ θρήνοις, κλαίοντες τὴν τῆς Πόλεως συμφοράν· ὁμοίως καὶ αἱ τριήρεις τῶν Βενετίκων αἱ ἐμπορικαί. 298b

---

30 βορραίως P·

Robii păziţi la corăbii şi în tabără.

32. Poporul întreg însă pe care turcii de pe vase l-au aflat gătit afară de oraş, bărbaţi şi femei, pe toţi, ori unde erau, adunîndu-i, i-au dus la corăbii. Celălalt popor din oraş a fost înţărcuit afară la corturile din tabără.

Mahomed II în sf. Sofia.

XL. Toate acestea se întîmplaseră de la ora întîi din zi pînă la ora opt. Atunci şi tiranul lepădînd orice bănuială şi teamă, a intrat înăuntrul oraşului cu vizirii lui şi cu celelalte paşale, avînd înaintea şi îndărătul lui pe ienicerii lui cu răsuflări de foc, toţi arcaşi şi mai şi decît Apolo, noi urmaşi de-ai lui Hercule, unul gata să lupte cît zece. Coborînd la Biserica cea Mare, a descălecat şi, intrînd înăuntru, a rămas în extaz la vederea ei; găsind pe unul din turci spărgînd una din acele plăci de marmoră, l-a întrebat pentru ce strică pardoseala? Iar el a răspuns: „Pentru credinţă". — Atunci a întins mîna şi-l loveşte cu sabia pe turc, spunînd şi această vorbă: „Ajungă-vă comorile şi robii! Clădirile oraşului însă sînt ale mele". — Căci îi părea rău tiranului de învoirea ce-a dat-o, cînd a văzut comorile scoase şi robii luaţi fără de sfîrşit. Pe turc însă l-au scos de picioare şi l-au aruncat pe jumătate mort afară. Iar el a poruncit unuia din preoţii lui necuraţi şi preotul chemat s-a suit în amvon şi a rostit rugăciunea lui necurată. Feciorul fărădelegii însă, înaintemergătorul lui Antihrist, s-a urcat pe sfînta masă şi şi-a făcut rugăciunea.

2. Vai, vai ce nenorocire, ah ce grozăvie înspăimîntătoare! Vai, vai ce am ajuns? Ah, ah ce am văzut? Turc în sfîntul altar, în care au fost astrucate moaşte de-ale apostolilor şi martirilor şi deasupra sfintei mese un necredincios! Cutremură-te, soare! Şi unde-i mielul lui dumnezeu şi unde-i fiul şi cuvîntul tatălui, care se jertfeşte deasupra şi se mănîncă şi niciodată nu se consumă? Cu adevărat întru minciună am fost socotiţi. Închinarea noastră la dumnezeu întru nimic a fost socotită de neamuri. Pentru păcatele noastre, biserica ridicată întru numele înţelepciunii lui dumnezeu şi locaş al sfintei Treimi, numită şi Biserica cea Mare şi Noul Sion, astăzi altar păgîn al barbarilor şi casa lui Mohamed a fost poreclită şi făcută. Dreaptă este judecata ta, doamne!

32: *Poporul... gătit afară de oraş:* se referă la 23: În timpul împresurării se putea circula peste Cornul de Aur, pe porţiunea păzită de corăbiile bizantine. Aşa, Genovezii din Galata puteau să vină în oraş şi să dea pe ascuns Bizantinilor ajutor (vz. XXXVIII 5:).

XL 1: *de la ora întîi din zi pînă la ora opt:* adică de pe la 6 dimineaţa pînă pe la 3 după-amiază. — ὁ εἷς πρὸς ἕνα poate ar fi de păstrat în text cu înţelesul „unul ca unul" gata de luptă. — *Pentru credinţă:* placa de marmură se vede că era împodobită cu vreun chip, ceea ce coranul oprea. — ὁ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου

32. Τὸν δὲ λαὸν ἅπαντα οἱ τῶν πλοίων Τοῦρκοι ἔξω τῆς πόλεως εὑρόν- 298b τες παρητοιμασμένον, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, πάντας, ὁποῦ καὶ ἦσαν, συναθροίσαντες εἰς τὰ πλοῖα εἰσήγαγον. Ὁ δὲ λοιπὸς λαὸς τῆς πόλεως ἔξω εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ φωσάτου ἐμανδρίζετο.

XL. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ἐγεγόνεισαν ἀπὸ ὥρας πρώτης τῆς ἡμέρας ἕως ὥρας ὀγδόης. Τότε καὶ ὁ τύραννος, πᾶσαν ὑποψίαν καὶ φόβον ἀποθέμενος, εἰσῄει ἐντὸς τῆς πόλεως σὺν τοῖς αὐτοῦ μεσάζουσιν καὶ ἑτέροις σατράπαις, ἔχων ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν τοὺς αὐτοῦ δούλους πῦρ πνέοντας, πάντας τοξότας ὑπὲρ τὸν Ἀπόλλωνα, νέους Ἡρακλείδας, ὁ εἷς πρὸς δέκα ἀντιπαρατάξασθαι ἕτοιμος. Κατελθὼν δὲ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου καὶ εἰσελθὼν ἐντὸς ἐξέστη ἐπὶ τῇ θέᾳ· εὑρὼν δὲ ἕνα τῶν Τούρκων κατεάξαντα μίαν τῶν μαρμάρων ἐκείνων, τὸν μὲν Τοῦρκον ἠρώτα, τίνι τρόπῳ φθείρει τὸ ἔδαφος. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· „Ἕνεκα πίστεως." — Αὐτὸς δὲ τείνας τὴν χεῖρα παίει τῷ ξίφει τὸν Τοῦρκον, λέγων καὶ τοῦτο· „Ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ θησαυρὸς καὶ ἡ αἰχμαλωσία· Αἱ δὲ οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως ἐμαὶ τυγχάνουσιν." — Ἦν γὰρ ὁ τύραννος μετανοήσας ἐπὶ τῇ συνθήκῃ τῇ γενομένῃ, ὁρῶν τὸν ἐξαντλούμενον θησαυρὸν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἄμετρον. Ἑλκύσαντες δὲ τὸν Τοῦρκον ἐκ τῶν ποδῶν, ἔξω ἡμιθανῆ ἔρριψαν. Αὐτὸς δὲ κελεύσας ἕνα τῶν αὐτοῦ μιαρῶν ἱερέων, ἀνέβη ὁ κληθεὶς 299b ἐπ' ἄμβωνος καὶ ἐδιελάλησε τὴν μιαρὰν αὐτοῦ προσευχήν. Ὁ δὲ υἱὸς τῆς ἀνομίας, ὁ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἐποίησε τὴν προσευχήν.

2. Βαβαὶ τῆς συμφορᾶς, φεῦ τοῦ φρικώδους τέρατος· Οἴμοι, τί γεγόναμεν; Αἲ αἴ, τί εἴδαμεν; Τοῦρκος ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, ἐν ᾧ λείψανα ἀποστόλων καὶ μαρτύρων ἵδρυνται, καὶ ἐπάνω αὐτοῦ ἀσεβής· Φρῖξον, ἥλιε. Καὶ ποῦ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ποῦ ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ πατρός, ὁ θυόμενος ἐπάνω καὶ ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανώμενος; Ὄντως εἰς κίβδηλον ἐλογίσθημεν. Ἡ λατρεία ἡμῶν εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τοῖς ἔθνεσιν. Διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ ἐπ' ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου Σοφίας ἀνοικοδομηθεὶς ναὸς καὶ τέμενος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὀνομαζόμενος καὶ Μεγάλη Ἐκκλησία καὶ Νέα Σιών, σήμερον βωμὸς βαρβάρων καὶ οἶκος τοῦ Μωάμεθ ἐπεκλήθη καὶ γέγονεν. Δικαία ἡ κρίσις σου, Κύριε.

---

2 παρητημασμένον P || 9 δέκα Bull: *super* ἕνα *seribens* δέκα P: X I.

înaintemergătorul lui Antihrist: şi Nichita Choniat despre cuceritorii latini din 1204 spune: οἱ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομοι p. 758, 6 ed. Bonn; şi G. Sfranţes, 289, 17 despre turci.

2: Φρῖξον ἥλιε *Cutremură-te soare:* e o figură des întîlnită în poezia populară neogrecească. — εἰς κίβδηλον *întru minciună* · Inţelepciunea lui Solomon 2, 16.

Mahomed II află capul împăratului.

3. Ieşind din altar, a întrebat de marele duce şi iarăşi l-au adus în faţa lui. Venind și inchinîndu-i-se, i-a spus: „Bine ați făcut, că n-ați vrut să-mi predați orașul? Uite, cîtă stricăciune s-a făcut, cîtă pierzare, cîtă robie!“ — Ducele însă a răspuns: „doamne, nu aveam noi atîta putere să-ţi predăm Constantinopolea, nici chiar împăratul; de altcum, pentru că şi unii dintre ai tăi îl întăreau pe împăratul cu vorba, scriind: „Nu te teme, căci nu va izbuti în contra voastră“. Aceasta o bănuia tiranul pentru Chalil-paşa; căci era cuprins de mînie asupra lui. Auzind atunci de numele împăratului, a întrebat, dacă împăratul a fugit cu corăbiile, şi ducele a răspuns că nu ştie; căci el era la Poarta Împărătească, atunci cînd turcii pătrunzînd la Poarta lui Charsias, au dat peste împăratul. Şi au ieşit din mijlocul taberii doi tineri şi unul a spus tiranului: „doamne, eu l-am ucis pe acesta; şi fiind grăbit cu cei ce erau cu mine să intru în oraş la pradă, l-am lăsat mort în urma mea“. Iar celălalt a spus: „Eu l-am lovit întîi“. — Atunci tiranul i-a trimis pe amîndoi şi le-a poruncit să-i aducă capul aceluia; iar ei alergînd repede, l-au aflat şi, tăindu-i capul, l-au adus în faţa sultanului. Iar tiranul a spus către marele duce: „Spune-mi adevărat, dacă acesta este capul împăratului tău“. Atunci uitîndu-se bine la el, a spus: „Al lui este, doamne“. Şi l-au văzut şi alţii şi l-au cunoscut. Atunci l-au pironit pe coloana din piaţa Augusteon şi a rămas pînă seara. După aceea jupuindu-i pielea, a împăiat-o şi a trimis-o peste totul locul, arătîndu-l domnului perşilor şi al arabilor şi altor turci ca semn al biruinţii.

3: *unii dintre ai tăi... scriind... Chalil-paşa:* cp. cu Leonard din Chios: „Chirluca... Chalilbasciam... primum Teucri baronem, amicum admodum Graecis, quod crebris litteris ad imperatorem missis eius animum a pacis consiliis detraxisset, utque fortis staret persuasisset, accusavit; epistolasque servatas in fide regi praesentavit“. „Chir-Luca... l-a învinovăţit pe Chalil-paşa... primul demnitar al turcului şi mare prieten al grecilor, că prin scrisori dese trimise la împăratul i-a îndepărtat gîndul de la căile păcii şi l-a înduplecat să stea viteaz; şi spre încredinţare i-a prezentat scrisori păstrate“. Migne, Patrologia Graeca, 159, 942 D; şi după aceea Leonard dă ştirea care a trecut şi la Chalcocondil, că Mahomed II l-a aruncat în închisoare pe Chalil, i-a confiscat averile şi i-a luat viaţa, spre marea supărare a ostaşilor; vz. XXXV, 5. — *căci era la Poarta Împărătească:* vz. XXXIX, 8. — *la poarta lui Charsias:* vz. XXXVII, 8. — *şi tăindu-i capul:* vz. L. Chalc., II, 163, 10. *l-au pironit pe coloana din piaţa Augusteon:* Augusteon se chema piaţa din faţa bisericii celei mari a sf. Sofia, În piaţă se înălţa încă în secolul XIV o coloană cu statuia lui Iustinian cel Mare, a cărei descriere nimerită şi plastică ne-a lăsat-o G. Pahimer; vz. Migne, *Patrologia Graeca,* 144, 917—923 sau comentar la Istoria bizantină a lui Nichifor Gregoras, ed. Bonn vol. II p. 1217—1220. Pe vremea cuceririi rămăsese se vede că numai coloana şi de această coloană a fost pironit capul celui din urmă împărat bizantin, viteazul Constantin XII Paleolog. Vz. şi

3. Ἐξελθὼν οὖν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἐζήτησε τὸν μέγα δοῦκα καὶ αὖθις παρέστησαν αὐτόν. Ἐλθὼν οὖν καὶ προσκυνήσας, εἶπεν αὐτῷ· „Καλῶς ἐποιήσατε τοῦ μὴ παραδοῦναι τὴν πόλιν; Ἰδέ, πόση ζημία ἐγεγόνει, πόσος ὄλεθρος, πόση αἰχμαλωσία·“ — Ὁ δὲ δοὺξ ἀπεκρίνατο· „Κύριε, οὐκ εἴχαμεν τόσην ἡμεῖς ἐξουσίαν τοῦ διδόναι σοι τὴν Πόλιν, οὐδὲ ὁ βασιλεὺς αὐτός· ἄλλως ὅτι καί τινες τῶν σῶν ἐνεδυνάμουν τὸν βασιλέα ἐν λόγοις γράφοντες· „Μὴ φοβοῦ, οὐ γὰρ ἰσχύσει 300b καθ' ὑμῶν·“ — Τοῦτο γοῦν ὑπέλαβεν ὁ τύραννος διὰ τὸν Χαλίλ-πασιαν· ἦν γὰρ τρέφων θυμὸν κατ' αὐτοῦ. Τότε ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως ἠρώτησεν, εἰ ὁ βασιλεὺς ἀπέδρα σὺν ταῖς ναυσί, καὶ ὁ δοὺξ ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ οἶδεν· ἦν γὰρ αὐτὸς ἐν τῇ Βασιλικῇ Πύλῃ τότε, ὅτε οἱ Τοῦρκοι συνήντησαν, εἰσελθόντες ἐν τῇ πύλῃ τῇ Χαρσοῦ, τῷ βασιλεῖ. Ἀποσπασθέντες οὖν ἐκ μέσου τοῦ στρατοπέδου δύο νέοι, εἴρηκεν ὁ εἷς τῷ τυράννῳ· „Κύριε, ἐγὼ τοῦτον ἀπέκτεινα· βιαζόμενος οὖν τοῦ εἰσελθεῖν καὶ ἁρπάσαι σὺν τοῖς σὺν ἐμοί, ἔασα αὐτὸν νεκρὸν καταλείψας.“ — Ὁ δ' ἄλλος εἶπεν· „Ἐγὼ τοῦτον ἐπάταξα πρῶτον.“ — Τότε ὁ τύραννος στείλας καὶ τοὺς δύο, ἐνετείλατο φέρειν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· οἱ δὲ ταχυδρομήσαντες εὗρον καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τεμόντες, παρέστησαν τῷ ἡγεμόνι. Ὁ δὲ τύραννος ἔφη πρὸς τὸν μέγα δοῦκα· „Εἰπέ μοι τὸ ἀληθές, εἰ ἡ κεφαλὴ αὕτη ἐστὶ τοῦ βασιλέως σου.“ Τότε καταστοχασάμενος αὐτὴν εἴρηκεν· „Ἐκείνου ἐστί, κύριε.“ — Εἶδον οὖν αὐτὴν καὶ ἕτεροι καὶ ἐγνώρισαν. Τότε προσήλωσαν αὐτὴν ἐν τῷ κίονι τοῦ Αὐγουσταίου καὶ ἵστατο ἕως ἑσπέρας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκδείρας καὶ ἀχύροις τὸ δέρμα στοιβάσας, ἔπεμψε πανταχοῦ δεικνύων τὸ τῆς νίκης σύμβολον, τῷ τῶν Περσῶν ἀρχηγῷ καὶ τῶν Ἀράβων καὶ τοῖς ἄλλοις Τούρκοις.

---

3 ἴδε P || 5 σοι *scripsi:* σε P || 7 χαλήλπασιαν P || 11 τῇ *scripsi:* *v.* 359, 19: τῆς P.

G. Sfranțes, 290, 18. — *domnul perșilor și al arabilor și altor turci:* domnii altor turci sînt sultanii şi emirii turci de prin Asia Mică, precum e cel de la Iconion ş.a.; mai greu e de precizat la cine se gîndeşte Duca sub *domnului perşilor şi al arabilor.* Sub „domnul perşilor", probabil e de înţeles vreun stăpînitor ca acel Caraiuluc (vz. XXII, 9), la graniţele căruia Mahomed I îl trimisese pe feciorul său Murad II, sau acel Turgatir sau Caraiusuf, vz. XXXIII, 2, unul cuscru, iar altul duşman de-al lui Murad II. Sub „domnul perşilor" s-ar putea înţelege la Duca şi vreun han mongol tatar, vreun urmaş de-al lui Timur-Lenk. „Domnul arabilor" trebuie să fie vreun domn ca acel de pe la Damasc sau altul de prin părţile acelea.

Altă versiune despre prinderea ducelui și sfîrșitul lui Orchan.

4. Alții însă spun că ducele a fost găsit împreună cu Orchan în turnul castelului Franțezizilor și că acolo s-a predat, văzînd că nu mai e cu putință să reziste turcilor. Acolo erau cu ducele și foarte mulți nobili mari dregători; și Orchan a cerut de la un călugăr hainele lui și îmbrăcîndu-le, i le-a dat călugărului pe ale sale și printr-o ferestruică prin care se trăgea cu arcul, s-a aruncat jos afară de oraș; și turcii de pe vase l-au prins și, legîndu-l, l-au aruncat înăuntru cu ceilalți prizonieri. Cei din turn predîndu-se, au fost duși și ei în acea corabie. Atunci unul din prizonierii bizantini căutînd chip și cale să-și redobîndească libertatea, a grăit căpitanului corăbiei: „Dacă-mi vei da azi libertatea, am să-ți dau în mînă pe Orchan împreună cu marele duce". Auzind căpitanul aceasta, i-a jurat că-l va elibera. Și atunci i l-a arătat pe Orchan îmbrăcat în negru; și acela aflînd că într-adevăr este el, i-a tăiat capul. Luînd pe marele duce în viață și capul lui Orchan, l-au dus la sultan în Cosmidion. Iar acela dînd căpitanului beneficii și foarte multe daruri, l-a lăsat să plece. Pe marele duce însă l-a pus să stea jos și mîngîindu-l, a poruncit să se dea de știre în tabără și la corăbii, să fie căutați copiii și soția lui; și îndată au fost strînși cu toții. Atunci sultanul a dat de cap cîte o mie de aspri și i-a lăsat pe toți să meargă acasă și pe însuși marele duce, după ce l-a încurajat și l-a mîngîiat foarte mult, spunîndu-i că: „Orașul acesta am să-l dau în seama ta să ai toată grija de el și te voi pune la mai mare mărire decît o aveai în vremea împăratului; și nu fii deprimat!" — Și ducele mulțumindu-i, i-a sărutat mîna și a plecat acasă. Aflînd sultanul de la el numele nobililor care aveau funcții mai de frunte la palat, a făcut o listă cu numele tuturor și strîngîndu-i de pe la corăbii și de prin corturi, pe toți i-a răscumpărat, dînd turcilor cîte o mie de aspri.

4: *Orchan:* vz. XXXIII, 12. — *turnul castelului Franțezizilor:* după cum se exprimă Duca, marele duce Luca Notara, însoțit de mai mulți nobili, s-a retras la locuința întărită a familiei Franțes și s-a întărit în turnul de la intrare. Cum prizonierii cad în mîinile marinarilor turci, acest castel ar trebui să fi fost undeva spre țărmul mării. *M. Is. N.:* Χάρτης τοπ. καὶ ἀρχ. μεσ. Κ-πόλεως indică însă un turn al lui Franțes (πύργος τοῦ Φρανδζῆ) în zidul cel mare dinspre uscat și anume în porțiunea zidului Comnenilor. Împărații Comneni au mutat curtea împărătească în colțul de nord-vest al Constantinopolei lîngă Cornul de Aur, în cartierul numit Vlaherne; au lărgit puțin incinta orașului și Manuil I Comnen (1143—1180) a ridicat în continuarea celuilalt zid dinspre uscat un zid nou foarte puternic, bine păstrat și azi încă. Spre capătul de sud al acestui nou zid se găsește acest turn, ridicat se vede că de cineva din familia de mari nobili bizantini Franțes, turn poate identic cu acel arătat de Duca, întrucît la acest turn ar fi putut ajunge și marinarii

4. Ἕτεροι δέ φασιν, ὡς ὁ δοὺξ εὑρέθη μετὰ τοῦ Ὀρχὰν ἐν τῷ πύργῳ 301b
τῷ τοῦ καστελίου τῶν Φραντζεζίδων κἀκεῖ παρεδόθησαν ὁρῶντες, ὡς οὐκ ἦν
δυνατὸν ἀντίστασθαι πλέον τοῖς Τούρκοις. Ὄντων δὲ πλείστων ἐκεῖ καὶ εὐγε-
νῶν ἀρχόντων σὺν τῷ δουκί, ᾐτήσατο ὁ Ὀρχὰν ἀπό τινος μοναχοῦ τὰ ἀμφία
αὐτοῦ καὶ φορέσας αὐτὰ ἔδωκε τῷ μοναχῷ τὰ αὐτοῦ καὶ διὰ μιᾶς τοξοβολικῆς
θυρίδος ἔβαλεν ἑαυτὸν κατὰ γῆς ἔξω τῆς πόλεως· καὶ λαβόντες οἱ τῶν πλοίων
καὶ δεσμώσαντες ἔβαλον ἐντὸς σὺν τοῖς λοιποῖς αἰχμαλώτοις. Οἱ δὲ τοῦ πύργου
παραδοθέντες, καὶ αὐτοὶ ἐντὸς τοῦ πλοίου ἐκείνου εἰσήχθησαν. Τότε εἷς τῶν
αἰχμαλώτων τῶν Ῥωμαίων καταπραγματευσάμενος τὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν εἴρηκε
τῷ ναυάρχῳ· „Εἰ ἐλευθερώσεις με σήμερον, ἔχω σοι δοῦναι τὸν Ὀρχὰν καὶ τὸν
μέγα δούκαν ὁμοῦ.“ — Τότε ἀκούσας ὁ ναύαρχος ὤμοσε τοῦ ἐλευθερώσειν αὐτόν.
Καὶ τότε δείξας τὸν μελαμφόρον Ὀρχάνην καὶ μαθών, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἐκεῖ-
νός ἐστιν, ἀπέτεμε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Τὸν δὲ μέγα δοῦκα ζῶντα καὶ τὴν κεφα-
λὴν τοῦ Ὀρχὰν λαβὼν εἰς τὸν ἡγεμόνα ἀπήγαγεν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ. Ἐκεῖνος δὲ
τῷ ναυάρχῳ εὐεργετήσας καὶ πλεῖστα δοὺς ἀπέλυσεν. Τὸν δὲ μέγα δοῦκα ἐκέ-
λευσε καθίσαι καὶ παρηγορήσας αὐτόν, ὥρισε διαλαληθῆναι ἐν τῷ φωσάτῳ καὶ
ἐν τοῖς πλοίοις διὰ τῶν παίδων καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· καὶ παρευθὺς συνήχθη-
σαν. Τότε ὁ ἡγεμὼν δοὺς ἀνὰ χιλίων ἀσπρῶν κατὰ κεφαλήν, ἀπέλυσε πάντας ἐν
τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ αὐτὸν τὸν μέγα δοῦκα, θαῤῥύνας αὐτὸν καὶ παρηγορήσας 302b
τὰ πλεῖστα, εἰπὼν αὐτῷ, ὅτι· „Τὴν πόλιν ταύτην σοὶ μέλλω παρακαταθέσθαι τοῦ
ἔχειν τὴν ἅπασαν αὐτῆς φροντίδα· καὶ ποιήσω σε εἰς κρειττοτέραν δόξαν, παρ'
ἣν εἶχες ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βασιλέως· καὶ μὴ ἀθύμει.“ — Εὐχαριστήσας οὖν καὶ
ἀσπασάμενος τὴν αὐτοῦ χεῖρα ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Μαθὼν δὲ παρ' αὐ-
τοῦ τὰ ὀνόματα τῶν εὐγενῶν τῶν ἐν τῷ παλατίῳ διαπρεψάντων ὀφφικιαλίων, πάν-
των τὰ ὀνόματα κατέγραψεν· καὶ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς συναθροί-
σας οὖν πάντας ἐξηγόρασεν, ἀνὰ χιλίων ἀσπρῶν δοὺς τοῖς Τούρκοις.

---

2 Φραντζεζίδων Bull: di Francezi I: Φρατζέζιδων P || 3 ἀνθίστασθαι Bek || 4 ἄμφια P || 21 κρειττοτέραν Bull: κρειττοτέρα P.

---

turci de pe vasele aduse în Cornul de Aur. — *Orchan... s-a aruncat jos:* L. Chalc., II, 162, 9 spune că a şi murit; cp. Critobul, I, 64. — *în Cosmidion:* vz. XXXVII, 8. — *să fie căutaţi copiii şi soţia:* vz. L. Chalc., II, 165, 12. — *şi l-a mîngîiat foarte mult:* vz. şi Critobul, I, 73, 2. — *pe toţi i-a răscumpărat:* cp. şi G. Sfranţes, 1061 D (G. Franţes, 310).

5. Făcîndu-se dimineața, după ce a trecut cea dintîi zi, acea zi întunecoasă, în care s-a făcut totala prăpădenie a neamului nostru, tiranul intrînd în oraş, s-a dus la casele marelui duce; şi acesta ieşindu-i întru intîmpinare şi închinîndu-i-se, el a intrat înăuntru. Şi era soția ducelui bolnavă în pat. Atunci acest lup îmbrăcat în piele de oaie, apropiindu-se de pat, a spus grăind către dînsa: „Bucură-te, maică; nu fii supărată de ce s-a întîmplat. Voia domnului să se facă! Mai multe am să-ți dau decît ai pierdut, numai să te faci sănătoasă“. Şi venind şi băieții ducelui, i s-au închinat; şi după ce cu urări de bine i-au mulțumit, a ieşit, plecînd să vadă oraşul. Căci nu mai erau locuitori de loc, nici om, nici vită, nici pasăre care să cînte, nici nimeni să scoată vreo vorbă înăuntrul oraşului, numai cîțiva turci din cei care fiind prea slabi n-au putut să prade nimic, deoarece mulți s-au ucis între ei, smulgîndu-şi prada unul altuia; şi cel tare prăda, iar cel slab care nu se putea împotrivi, primind o lovitură grea, rămînea întins. Şi a doua zi, care era treizeci mai, au venit şi culegeau şi ei ce a mai rămas.

Sfîrşitul tragic al marelui duce.

6. Atunci tiranul, după ce a umblat prin partea cea mai mare a oraşului, a făcut un ospăț în părțile de la palat şi se veselea. Şi botezîndu-se bine cu vin şi îmbătîndu-se a chemat pe cel dintîi din eunucii lui şi poruncindu-i, i-a spus: „du-te la casa marelui duce şi spune-i: sultanul hotărăşte să trimiți pe fiul tău mai tînăr la ospățul lui“. Căci era băiatul chipeş, avînd paisprezece ani. Cînd a auzit tatăl băiatului, a rămas ca mort şi fața i s-a schimbat şi spune arhieunucului: „Aceasta nu e în obiceiul nostru de viață să dau eu cu mîna mea copilul meu să fie pîngărit de el. Mai bine mi-ar fi mie să-mi fi trimis călăul să-mi ia capul“. Arhieunucul însă l-a sfătuit să dea copilul, ca să nu aprindă mînia tiranului, el însă nu s-a lăsat înduplecat, ci i-a spus, că: „dacă vrei să-l iai şi să te duci, ia-l şi du-te. Dar ca eu să ți-l dau cu voia mea, aceasta nu se va întîmpla niciodată“. Atunci arhieunucul s-a întors şi a spus sultanului toate cîte le-a grăit marele duce şi cum n-a vrut să dea copilul. Atunci tiranul aprins de mînie, a spus arhieunucului: „Ia călăul cu tine, întoarce-te şi adu-mi copilul; iar călăul să aducă pe ducele şi pe feciorii lui“.

7. Atunci mergînd ei şi ducele aflînd vestea, şi-a sărutat copiii şi soția şi a plecat cu gîdele, el şi feciorul lui şi ginerele său Cantacuzino. Pe

5: *Făcîndu-se dimineața:* 30 mai 1453. — χαῖρε *Bucură-te* c formula de salut antică grecească. După obiceiul nostru de acum trebuie să spunem: „Bună dimineața!“ sau „Bine te-am găsit!“ — εὐχαριστήσαντες αὐτόν deşi p. 383, 25 εὐχαριστῶ σοι, κύριε, totuşi aici construcția cu acuzativul se apropie de cea neogrecească, avînd înțelesul de a-l ferici pe cineva cu cuvinte de laudă, bune urări şi mulțumiri.

5. Πρωΐας δὲ γενομένης, παρελθούσης ἐκείνης τῆς πρώτης καὶ ζοφερᾶς ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐγένετο ἡ πανωλεθρία τοῦ γένους ἡμῶν, εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει ὁ τύραννος καὶ εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μεγάλου δουκὸς ἐλθών, ἐξελθὼν δὲ εἰς συνάντησιν αὐτοῦ καὶ προσκυνήσας αὐτόν, εἰσῆλθεν ἐντός. Ἦν δὲ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀσθενοῦσα κλινήρης. Τότε ὁ προβατόσχημος λύκος ἐγγίσας τῇ κλίνῃ, ἔφη προσαγορεύσας αὐτῇ· „Χαῖρε, ὦ μῆτερ· μὴ λυποῦ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι. Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω· Ἔχω ἔτι πλείονα, παρ' ὧν ἀπώλεκας, τοῦ δοῦναί σοι, μόνον ὑγίαινε." — Ἐλθόντες δὲ οἱ παῖδες αὐτοῦ προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ εὐχαριστήσαντες αὐτόν, ἐξῆλθε περιοδεύων τὴν πόλιν. Ἦν γὰρ ἡ πᾶσα ἄοικος, οὔτ' ἄνθρωπος οὔτε κτῆνος οὔτ' ὄρνεον κραυγάζον ἢ λαλῶν ἐντὸς αὐτῆς, μόνον τινὲς τῶν μὴ δυνηθέντων σκυλεῦσαί τι διὰ τὸ ἀνίσχυρον αὐτῶν, διότι καὶ πολλοὶ [303b] ἀπ' ἀλλήλων ἐφονεύθησαν ἕλκοντες ὁ εἷς ἐξ ἑτέρου τὰ λάφυρα καὶ ὁ δυνηθεὶς ἥρπαζεν, ὁ δὲ μὴ δυνάμενος ἀντιστῆναι καιρίαν λαμβάνων πληγὴν ἔκειτο. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, τριακοστὴν ἄγων ὁ Μάϊος, εἰσῆλθον καὶ τὰ ἐγκαταλειπόμενα αὐτοὶ συνέλεγον.

6. Τότε ὁ τύραννος διελθὼν τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως καὶ πρὸς τοῖς τοῦ παλατίου μέρεσι συμπόσιον ποιήσας εὐφραίνετο. Καὶ δὴ καταβαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ μεθυσθεὶς ὥρισεν τῷ ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ καὶ προστάξας εἶπεν· „Ἄπελθε ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ εἰπὲ αὐτῷ· ὁρίζει ὁ ἡγεμών, ἵνα στείλῃς τὸν υἱόν σου τὸν νεώτερον ἐν τῷ συμποσίῳ." — Ἦν γὰρ εὐειδὴς ὁ νέος, ἄγων τεσσαρεσκαιδέκατον ἔτος. Ἀκούσας οὖν ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς ἀπενεκρώθη καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἠλλοιώθη καὶ λέγει τῷ ἀρχιευνούχῳ· „Οὐκ ἔστι τοῦτο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διαγωγῇ τοῦ παραδοῦναι τὸ ἐμὸν παιδίον οἰκείαις χερσὶν μιανθῆναι παρ' αὐτοῦ. Κρεῖττον ἂν ἦν μοι τοῦ στεῖλαι δήμιον καὶ λαβεῖν τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ." — Ὁ δὲ ἀρχιευνοῦχος συμβουλεύσας αὐτὸν τοῦ δοῦναι τὸ παιδίον, ἵνα μὴ εἰς ὀργὴν ἐκκαύσῃ τὸν τύραννον, ὁ δὲ μὴ πεισθείς, ἀλλ' εἰπών, ὅτι· „Εἰ βούλει λαβεῖν αὐτὸ καὶ ἀπελθεῖν, λαβὼν ἄπελθε, τὸ δὲ ἐγώ σοι τοῦτο διδόναι οἰκείῳ θελήματι, οὐ γενήσεται πώποτε." — Τότε ὁ ἀρχιευνοῦχος στραφεὶς εἶπε τῷ ἡγεμόνι ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς λαληθέντα καὶ πῶς τὸ παιδίον οὐκ ἠβουλήθη δοῦναι. Τότε ὁ τύραννος θυμωθεὶς εἴρηκε τῷ ἀρχιευνούχῳ· „Λαβὲ [304b] τὸν δήμιον σὺν σοὶ καὶ στραφεὶς ἄγε μοι τὸ παιδίον· ὁ δὲ δήμιος ἀγαγέτω τὸν δοῦκα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ." —

7. Τότε ἐλθόντες καὶ μαθὼν τὸ μήνυμα ὁ δούξ, ἠσπάσατο τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα καὶ ἐπορεύετο σὺν τῷ δημίῳ, αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ

30—31 λάβε P || 34 ὁ υἱὸς P: figlioli I.

băiat însă l-a luat arhieunucul cu sine. Intrînd i l-a arătat sultanului care, auzind că ceilalți stau la poarta palatului, a poruncit călăului să le taie capul cu sabia. Atunci călăul i-a luat puțin mai jos de palat și le-a spus hotărîrea. Auzind feciorul lui că vrea să-i ucidă, a izbucnit în plîns. Tatăl său însă stînd cu curaj, i-a întărit pe tineri îmbărbătîndu-i și grăindu-le: „dragi copii, ați văzut ziua de ieri, că într-o scurgere de o clipă toate ale noastre s-au spulberat: averea noastră nesfîrșită, mărirea noastră minunată pe care o aveam în acest mare oraș și printr-însa în toată lumea locuită de creștini. Acum însă în ora aceasta nu ne-a mai rămas decît viața asta de aici. Dar și aceasta n-are să ne fie fără de sfîrșit; căci o dată tot vom muri. Și încă cum? Lipsiți de toate bunătățile ce le-am pierdut, de mărire, de cinste, de domnie, batjocoriți de toți, disprețuiți și asupriți, pînă ce în sfîrșit ne va ajunge și moartea, luîndu-ne din lumea aceasta cu fără nici o cinste. Unde-i împăratul noastru? N-a fost ucis ieri?! Unde-i cuscrul meu, tatăl tău, marele domestic? Unde-i Paleolog protostratorul cu cei doi feciori ai lui? N-au fost uciși ieri în război? O, de am fi murit și noi cu ei! Dar și această oră e de ajuns, ca să nu mai păcătuim încă. Căci cine știe armele diavolului, dacă, întîrziind, nu o să fim răniți de săgețile lui înveninate?! Acuma arena de luptă e pregătită; în numele celui ce s-a răstignit pentru noi și a murit și a înviat, să murim și noi, ca împreună cu el să avem parte de bunătățile lui“. Cu aceste cuvinte i-a îmbărbătat pe tineri și toți erau gata să moară. Și-i spune gîdelui: „împlinește-ți porunca, începînd cu cei tineri“. Și ascultînd călăul le-a tăiat capul tinerilor, în timp ce marele duce stătea și spunea: „Mulțumescu-ți ție, doamne“, și „drept ești, doamne! — Apoi i-a spus gîdelui: „frate, dă-mi răgaz, să intru și să mă rog“. Căci era în locul acela o bisericuță mică. Și l-a lăsat și intrînd, s-a rugat. Cînd a ieșit din ușa bisericii, trupurile copiilor erau acolo, încă zvîcnind; și iarăși dînd mărire lui dumnezeu, i s-a tăiat capul. Luînd călăul cape-

---

7: *Auzind feciorul lui:* Vechea traducere italiană vorbește de *feciorii lui;* Critobul, I, 73, 10 și G. Sfranțes, 293, 7 spun că ducele și-a pierdut viața cu doi feciori ai lui; L. Chalc., II, 166, 7 de asemenea vorbește la plural, fără a da vreun număr. După Leonard din Chios, doi feciori mai mari i-a pierdut în luptă, al treilea a fost decapitat în fața părintelui, iar cel nevîrstnic a rămas în seraiul sultanului (vz. Migne, Patrologia Graeca, 159, 943 A); pe acesta îl chema Isac și a izbutit să fugă, ajungînd la Roma, la sora lui pe care marele duce o trimisese acolo încă înainte de împresurarea Constantinopolei (vz. Ἔκθεσις χρονική ed. .C Sathas, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη vol. VII, p. 570—571). — *marele domestic:* vz. V, 2 și XXX, 2. — *Paleolog protostratorul:* ale cărui case au fost prădate printre cele dintîi de turcii intrați în oraș; vz. XXXIX, 16; cp. XXXII, 1. — *arena de luptă este pregătită:* e o figură retorică scoasă din luptele de întrecere antice; totuși nu s-ar putea spune că această cuvîntare directă compusă de Duca și făcînd parte din mijloacele tehnice de expunere ale istoriografiei antice și bizantine, nu este mișcătoare, adînc

ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ὁ Καντακουζηνός. Τὸ δὲ παιδίον ἔλαβεν μεθ' ἑαυτοῦ ὁ ἀρχιευνοῦχος. Εἰσελθὼν οὖν καὶ δείξας τὸ παιδίον τῷ ἡγεμόνι, τοὺς δὲ λοιποὺς μαθὼν ἐν τῇ πύλῃ τοῦ παλατίου ἱσταμένους, ὥρισε τῷ δημίῳ ξίφει τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀποτμηθῆναι. Τότε λαβὼν αὐτοὺς μικρὸν κάτωθεν τοῦ παλατίου, εἶπεν αὐτοῖς ὁ δήμιος τὴν ἀπόφασιν. Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν σφαγὴν ἔκλαυσεν. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ γενναίως σταθεὶς ἐνεδυνάμωσε τοὺς νέους, στηρίζων αὐτοὺς καὶ λέγων· „Τεκνία, εἴδατε τὴν χθὲς ἡμέραν ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὰ ἡμέτερα πάντα φροῦδα γεγονότα· ὁ πλοῦτος ἡμῶν ὁ ἀκένωτος, ἡ δόξα ἡ θαυμαστή, ἣν εἴχομεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ καὶ διὰ αὐτῆς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἣν οἰκοῦσι χριστιανοί. Νυνὶ δὲ τῇ ὥρᾳ ταύτῃ οὐκ ἐνελίπετο ἄλλο εἰς ἡμᾶς πλὴν ἡ παροῦσα αὕτη ζωή. Ἔσται δὲ ἡμῖν αὕτη οὐκ ἀτελεύτητος· ὀψέ ποτε γὰρ θνηξόμεθα. Καὶ ταῦτα πῶς; Ὑστερούμενοι τῶν ἀγαθῶν, ὧν ὠλέσαμεν, τῆς δόξης, τῆς τιμῆς, τῆς αὐθεντίας, παρὰ πάντων ὀνειδιζόμενοι, καταφρονούμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, ἄχρις οὗ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ὁ θάνατος λαβὼν ἐκ τῶν ὧδε ἀτίμους. Ποῦ ὁ ἡμέτερος βα- 305b σιλεύς; Οὐκ ἐσφάγη χθές; Ποῦ ἐμὸς συμπεθερὸς καὶ σὸς πατήρ, ὁ μέγας δομέστικος; Ποῦ ὁ Παλαιολόγος καὶ πρωτοστράτωρ σὺν τοῖς δύο υἱέσιν αὐτοῦ; Οὐκ ἐσφάγησαν χθὲς ἐν τῷ πολέμῳ; Εἴθε καὶ ἡμεῖς ἀπεθάνομεν ἂν σὺν αὐτοῖς· Πλὴν καὶ αὕτη ἡ ὥρα ἱκανή ἐστιν, μὴ πλημμελήσωμεν πλέον. Τίς γὰρ οἶδε τὰ ὅπλα τοῦ διαβόλου, εἰ καὶ βραδύνοντες πληγῶμεν παρὰ τῶν ἰοβόλων βελῶν αὐτοῦ; Νῦν τὸ στάδιον ἕτοιμον· ἐν ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θανόντος καὶ ἀναστάντος ἀποθάνωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα σὺν αὐτῷ ἀπολαύσωμεν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ." — Ταῦτα εἰπὼν καὶ στηρίξας τοὺς νέους, ἐγεγόνεισαν πρόθυμοι τοῦ θανεῖν. Καὶ λέγει τῷ σπεκουλάτορι· „Ποίησον τὸ κελευσθέν σοι, ἀρξάμενος ἀπὸ τοὺς νέους." — Καὶ ὑπακούσας ὁ δήμιος ἀπέτεμε τὰς κεφαλὰς τῶν νέων, ἱστάμενος ὁ μέγας δοὺξ καὶ λέγων τό· „Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε," καὶ τό· „Δίκαιος εἶ, Κύριε·" Τότε εἶπε τῷ σπεκουλάτορι· „Ἀδελφέ, δός μοι ὀλίγην ἀνοχὴν τοῦ εἰσελθεῖν καὶ προσεύξασθαι." — Ἦν γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ναὸς σμικρός. Ὁ δὲ ἀφῆκε καὶ εἰσελθὼν προσηύξατο. Τότε ἐξελθὼν ἐκ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ, ἦσαν γὰρ ἐκεῖ τὰ σώματα τῶν παίδων αὐτοῦ ἔτι σπαραττόμενα, καὶ πάλιν δοξολογίαν πέμψας Θεῷ ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν. Λαβὼν οὖν ὁ δήμιος τὰς κεφαλὰς ἦλθεν

---

4 αὐτοῖς Bull: αὐτοὺς P || 5 Ascoltando li figlioli... cominzarono a pianzere I || 15 συμπεθερὸς P: συμπένθερος Bull.

---

simțită și bine potrivită. Despre sfîrșitul tragic al marelui duce Luca Notara vz. și Leonard din Chios (Migne, Patrologia Graeca, 159, 924 D și 943 A) care e pornit asupra lui din cauza atitudinii ducelui hotărît potrivnică uniaților. Cp. și G. Sfranțes, 291, 14—293, 11. L. Chalc., II, 165, 18—166, 14 se apropie de cele spuse de Duca. Critobul, I, 73, 2 și 8 spune că ducele și-a pierdut viața din cauza sfetnicilor invidioși ai lui Mahomed II, a cărui faptă urîtă, Critobul caută vădit să o acopere.

tele lor, a intrat la ospăț și le-a înfățișat fiarei însetate de sînge; trupurile însă le-a lăsat acolo goale și neînmormîntate.

8. Tot așa și pe cîți nobili, funcționari înalți de-ai palatului, i-au răscumpărat, pe toți trimițînd gîdele, i-a tăiat; femeile și băieții lor însă i-a ales, fetele frumoase și orice băiet chipeș, și i-a dat în seama arhieunucului să-i păzească. Pe toți ceilalți robi i-a dat în seama altora să aibă grijă de ei, pînă vor fi aduși în Babilonul de Adrianopole.

9. Și toată Constantinopolea era de văzut în corturile din tabără, iar orașul pustiu și mort, gol și fără de glas, neavînd nici chip nici frumusețe.

Plîngerea Țarigradului.

XLI. O Țarigrad, o Țarigrad, cap al tuturor orașelor. O Țarigrad, o Țarigrad, centrul a celor patru părți ale lumii! O Țarigrad, o Țarigrad, fala creștinilor și moartea barbarilor! O Țarigrad, o Țarigrad, al doilea rai sădit spre apus cu pomi de tot felul înăuntrul său încărcați de roade spirituale.

2. Unde-ți e frumusețea raiule? Unde-ți e înviorarea binefăcătoare de trup și suflet, a darurilor spiritului? Unde-s trupurile apostolilor Domnului meu de mult sădite în raiul mereu înflorit, avînd în mijlocul lor veșmîntul de purpură, lancea, buretele, trestia, pe care sărutîndu-le, credeam că-l vedem pe cel răstignit pe cruce? Unde-s moaștele cuvioșilor? Unde-s ale martirilor? Unde-s ale marelui Constantin și trupurile celorlalți împărați? Străzile, foișoarele, răscrucile drumurilor, ogoarele, îngrădirile viilor, toate pline și iar pline de moaște sfinte, trupuri ale celor de neam mare, trupuri ale celor de neam mic schimnici și schimnice. O, ce osîndă! „Rămășițele pămîntești ale robilor tăi, doamne, le-au pus de mîncare păsărilor cerului, trupurile cuvioșilor tăi fiarelor pămîntului împrejurul noului Sion, și nu era nimeni care să-i îngroape".

8: *trimițînd gîdele i-a tăiat:* cp. L. Calc., II, 166, 14—17 și Leonard din Chios (op. cit., 943 A): Chirluca... cum caeteris baronibus decollatur.

9: *era de văzut în corturile din tabără:* cp. Leonard din Chios, ibid., 942 B: „Traducitur ad papiliones omnis substantia et praeda". — *nici chip nici frumusețe:* Isaia, 53, 2.

XL, 1: Cp. cu Ὦ Πόλις, Πόλις, πόλεων πασῶν ὀφθαλμέ Țarigrad, o Țarigrad, ochi al tuturor orașelor", din Istoria lui Nichita Choniat, ed. Bonn, p. 703, 4. Nichita Choniat a fost martor ocular la cucerirea și pustiirea Constantinopolei în 1204 de latinii cruciadei a IV-a și, descriind acest eveniment, compune asupra acestei nenorociri a neamului său o plîngere care începe cu cuvintele de mai sus. Pe urma acestei plîngeri se pare că s-au luat și Duca. Cucerirea Constantinopolei de turci a provocat o întreagă literatură de plîngeri și tînguiri în proză, dar mai ales în versuri, numite θρῆνοι (vz. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur,* ed. a 2-a, p. 839—841 și D. Russo, *Studii istorice greco-romine,* vol. I. p. 50—56). — ἄλλη... φυτευθεῖσα... ἔχουσα raportate și în acord cu Πόλις nu cu παράδεισος care e masculin.

εἰς τὸ συμπόσιον, ἐμφανίσας αὐτὰς τῷ αἱμοβόρῳ θηρίῳ· τὰ δὲ σώματα γυμνὰ 306b
ἐκεῖ καὶ ἄταφα κατέλιπεν.

8. Ὁμοίως καὶ ὅσους τῶν εὐγενῶν καὶ ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου μεγιστᾶνας ἐξηγόρασε, πάντας, στείλας τὸν σπεκουλάτορα, κατέσφαξεν· τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας αὐτῶν ἐξελέξατο, τὰς ὡραίας κόρας καὶ εὐειδῆ ἄῤῥενα, καὶ παρέδωκε τῷ ἀρχιευνούχῳ τοῦ τηρεῖσθαι ὑπ᾿ αὐτοῦ. Τὴν δὲ λοιπὴν αἰχμαλωσίαν παρέδωκεν ἄλλοις τοῦ φροντίζεσθαι ὑπ᾿ αὐτῶν, ἄχρις οὗ εἰσαχθῶσιν εἰς Βαβυλῶνα τὴν Ἀδριανοῦ.

9. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν ἅπασαν Πόλιν ἐν ταῖς σκηναῖς τοῦ φωσάτου, τὴν δὲ πόλιν ἔρημον, νεκρὰν κειμένην, γυμνήν, ἄφωνον, μὴ ἔχουσαν εἶδος οὐδὲ κάλλος.

XLI. Ὦ Πόλις, Πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή· ὦ Πόλις, Πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν· ὦ Πόλις, Πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός· ὦ Πόλις, Πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμάς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς.

2. Ποῦ σου τὸ κάλλος, παράδεισε· Ποῦ σου ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ῥῶσις ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα τὰ πρὸ πολλοῦ φυτευθέντα ἐν τῷ ἀειθαλεῖ παραδείσῳ, ἔχοντα ἐν μέσῳ τούτων τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπάζοντες ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν σταυρῷ ὑψωθέντα ὁρᾶν· Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα; Ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; ποῦ τὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα; αἱ ἀγυιαί, τὰ περίαυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ 307b
τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρης μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἀγενῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. Ὦ τῆς ζημίας· „Ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς Νέας Σιὼν καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων."

---

23 ἀγενῶν P: ἀγνῶν Bull | ἀσκητρίων P.

2: *Unde-s trupurile apostolilor?* In biserica sf. Apostoli, dărîmată de Mahomed II, care pe temeliile ei şi-a clădit giamia ce se vede azi, erau înmormîntaţi sf. apostoli Andrei, Luca şi Timotei; vz. Viaţa sf. Eutihie, patriarh al Constantinopolei, în Migne, Patrologia Graeca, 86, II, 2384 D, Procop, De aedificiis, I, 4, 19—25 şi alţi autori bizantini citaţi acolo de editorul Iacob Haury. Biserica sf. Apostoli a fost prima gropniţă a împăraţilor bizantini, într-însa a fost înmormîntat şi Constantin cel Mare. — *veşmîntul de purpură:* Intre alte odoare scumpe în bisericile Constantinopolei se mai aflau veşmîntul, lancea, buretele şi trestia din timpul patimilor domnului nostru Isus Hristos. Aceste odoare le aminteşte şi Leonard din Chios în scrisoarea sa către papa din 15 august 1453, ca prin ele papa să fie înduplecat la o nouă cruciadă: „moveat Christi incosutilis amictus, spongia et mucro perditi, dilaceratae sanctorum reliquiae". Migne, *op. cit.*, 159, 944 A. — Ἔθεντο, Κύριε... *...Rămăşiţele pămînteşti...:* Psalm 78 (79), 2—3.

3. O, biserică, o cerule pe pămînt, o altar ceresc, o dumnezeești și sfinte locașuri, o tu frumusețe între biserici, o sfinte cărți și cuvinte ale lui dumnezeu, o legi vechi și nouă, o table scrise cu degetul lui dumnezeu, o evanghelii grăite de gura lui dumnezeu, o științi dumnezești ale îngerilor purtători de trup, o învățături ale oamenilor purtători de spirit sfînt, o îndrumări ale eroilor semizei, o stat, popor și armată, fără sfîrșit mai înainte, acum însă dispărut ca o corabie ce se îneacă în drumul ei pe mare, o case și palate de tot felul și voi sfinte ziduri, astăzi vă chem pe toate și plîng dimpreună ca și cînd ați fi însuflețite, avînd pe profetul Ieremia conducător al jalnicei cîntări.

4. „Cum a rămas singură cetatea cea cu multe popoare ? A ajuns ca o văduvă, ea îmbelșugată între neamuri; doamnă între țări, a ajuns birnică. Plîngînd a plîns noaptea și lacrimile ei pe obrajii ei și nu este nimeni cine s-o mîngîie din toți cîți o iubeau pe dînsa. Toți care îi erau prieteni, și-au călcat cuvîntul față de ea, i s-au prefăcut în vrăjmași. S-a umplut Asia de umilirea ei și de robirea-i fără de margini. S-a așezat printre păgîni, n-a găsit odihnire. Toți prigonitorii ei au prins-o în mijlocul asupririlor. Străzile orașului jelesc, că nu mai e cine să meargă la serbare. Toate porțile ei au fost stricate. Preoții ei suspină adînc, fecioarele ei sînt tîrîte și ea însăși amărîtă în sinea ei. Asupritorii ei i s-au suit în cap și dușmanii ei sînt cu voie bună, pentru că domnul a umilit-o pe dînsa pentru mulțimea fărădelegilor ei. Copiii ei au luat calea robiei în fața asupritorului. Și s-a dus de la fiica Sionului toată podoaba ei. Marii ei dregători au ajuns ca berbecii ce nu găsesc pășune și mergeau fără nici o putere din fața prigonitorului. Dușmanii ei priveau și au rîs de bejenirea ei. A păcătuit din greu Ierusalimul ; de aceea a ajuns să se clatine".

5. „Vrăjmașul și-a întins mîna asupra tuturor lucrurilor scumpe ei, căci a văzut intrînd în locașul sfînt al ei neamuri păgîne, despre care ai poruncit să nu intre în biserica ta. Tot poporul ei suspină adînc, căutînd pîine. Toate cele scumpe ale ei le-a dat pentru demîncare, ca să-și țină sufletul. Vezi, doamne, și uite-te ! Toți care treceți în cale, uitați-vă și vedeți, dacă este durere ca durerea mea ce m-a încercat pe mine. Dintru înălțimea lui a trimis foc întru oasele mele și l-a adus asupra mea.

3: *O, biserică, o cerule pe pămînt...:* cp. ἄντικρυς ἐπὶ γῆς οὐράνιον σφαίρωμα „ca o adevărată boltă cerească pe pămînt" Nichita Choniat, Istoria, ed. Bonn, p. 314, 16 și παμμέγιστε ναὲ καὶ θειότατε, οὐρανὲ ἐπίγειε, θρόνε δόξης θεοῦ, χερουβικὸν ὄχημα, καὶ στερέωμα δεύτερον „biserică prea măreață și prea dumnezeiască, cer coborît pe pămînt, tron al măririi lui dumnezeu, trăsură a heruvimilor, o a doua boltă cerească" *Ibid.*, 783, 22. Vezi și G. Sfranțes, 289, 20: Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν παμμέγιστον ἐκεῖνον ναὸν καὶ θειότατον τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας, τόν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον, τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ

3. Ὦ ναέ, ὁ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ὦ πλάκαι γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγίαι ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατὸς ὑπὲρ μέτρον τὸ πρίν, νῦν δ' ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν, ὦ οἰκίαι καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν ἔχων ἔξαρχον τῆς ἐλεεινῆς τραγῳδίας.

4. „Πῶς ἐκάθισεν μόνη ἡ πόλις ἡ πεπληθυμένη λαῶν; Ἐγενήθη ὡς χήρα ἡ πεπληθυμένη ἐν ἔθνεσιν, ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον. Κλαίουσα ἔκλαυσεν ἐν νυκτὶ καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς καὶ οὐχ ὑπάρχει ὁ παρακαλῶν αὐτὴν ἀπὸ πάντων τῶν ἀγαπώντων αὐτήν. Πάντες οἱ φιλοῦντες αὐτὴν ἠθέτησαν ἐν αὐτῇ, ἐγένοντο αὐτῇ εἰς ἐχθρούς. Μετῳκίσθη ἡ Ἀσία ἀπὸ 308b
ταπεινώσεως αὐτῆς καὶ ἀπὸ πλήθους δουλείας αὐτῆς. Ἐκάθισεν ἐν ἔθνεσιν, οὐχ εὗρεν ἀνάπαυσιν. Πάντες οἱ καταδιώκοντες αὐτὴν κατέλαβον αὐτὴν ἀνὰ μέσον τῶν θλιβόντων. Ὁδοὶ πόλεως πενθοῦσιν παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους εἰς ἑορτήν. Πᾶσαι αἱ πύλαι αὐτῆς ἠφανισμέναι. Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσιν, αἱ παρθένοι αὐτῆς ἀγόμεναι καὶ αὐτὴ πικραινομένη ἐν ἑαυτῇ. Ἐγένοντο οἱ θλίβοντες αὐτὴν εἰς κεφαλὴν καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς εὐθηνοῦσιν, ὅτι Κύριος ἐταπείνωσεν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῆς. Τὰ νήπια αὐτῆς ἐπορεύθη ἐν αἰχμαλωσίᾳ κατὰ πρόσωπον θλίβοντος. Καὶ ἐξῆλθεν ἐκ θυγατρὸς Σιὼν πᾶσα ἡ εὐπρέπεια αὐτῆς. Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ὡς κριοὶ οὐχ εὑρίσκοντες νομὴν καὶ ἐπορεύοντο ἐν οὐκ ἰσχύϊ κατὰ πρόσωπον διώκοντος. Ἰδόντες οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς ἐγέλασαν ἐπὶ μετοικεσίᾳ αὐτῆς. Ἁμαρτίαν ἥμαρτεν Ἱερουσαλήμ· διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο."

5. Χεῖρα αὐτοῦ ἐξεπέτασεν ὁ θλίβων ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιθυμήματα αὐτῆς, εἶδε γὰρ ἔθνη εἰσελθόντα εἰς τὸ ἁγίασμα αὐτῆς, ἃ ἐνετείλω μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου. Πᾶς ὁ λαὸς αὐτῆς καταστενάζοντες, ζητοῦντες ἄρτον. Ἔδωκαν τὰ ἐπιθυμήματα αὐτῆς ἐν βρώσει, τοῦ ἐπιστρέψαι ψυχήν. Ἴδε, κύριε, καὶ ἐπίβλεψον· πάντες οἱ παραπορευόμενοι ὁδὸν ἐπιβλέψατε καὶ ἴδετε εἰ ἔστιν ἄλγος κατὰ τὸ ἄλγος μου, ὃ ἐπεφύλλισέν μοι. Ἐξ ὕψους αὐτοῦ ἐξαπέστειλε πῦρ ἐν τοῖς 309b

---

3 πλάκαι P: πλάκες Bull || 17 αἱ πύλαι bis P; *punctis supra positis*,

---

θεοῦ, τὸ χερουβικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον... „și puteai să vezi acea biserica prea dumnezeiască a Înțelepciunii lui dumnezeu, cer coborît pe pămînt, trăsură a heruvimilor și o a doua boltă cerească".—καὶ ἱερὰ τείχη *și voi sfinte ziduri:* cp. cu Nichita Choniat, ed. Bonn, p. 782, 8—12.—

4: Ieremie, *Plîngerile* (Thren.), 1, 1—8.

5: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 1, 10—13.

Cursă a întins picioarelor mele; înapoi m-a înturnat. M-a dat să fiu nimicită, toată ziua să sufăr de durere".

6. A ridicat din mijlocul meu Domnul pe toți cei tari ai mei; și a adus asupra mea vreme să zdrobească pe cei aleși ai mei. A strivit-o ca în teasc pe fecioara, fata lui Iuda. Pentru acestea plîng eu. Feciorii mei au fost nimiciți, pentru că dușmanului i s-a dat puterea".

7. „Drept este domnul, pentru că am amărît gura lui. Ascultați, toate popoarele, și vedeți durerea mea; fecioarele mele și junii mei au luat drumul robiei mele. Am chemat pe cei ce m-au iubit, dar ei m-au înșelat; preoții mei și bătrînii mei au pierit în cetate".

8. „Ascultați suspinul meu".

9. „Ca un dușman s-a făcut domnul și a smuls ca un butuc de vie cortul lui, sărbătoarea lui a stricat-o. Să fie uitate, a făcut domnul, sărbătoare și sîmbătă în cetate și întru pornirea lui a urgisit pe împărat și preot. A îndepărtat domnul de la dînsul jertfelnicul lui, s-a lepădat de sfîntul lui locaș. A sfărîmat întru mîna lui zidul turnurilor ei. Glas de război a ridicat în casa domnului ca un psalm al leviților în zi de sărbătoare".

10. „Vezi, doamne, și te uită pe cine ai încercat așa. Copiii au fost uciși de la sînul maicii. Dacă vor ucide în locașul sfînt al domnului preot și profet?! Au adormit în pămîntul pribegiei tînăr și bătrîn; fecioarele și junii mei au luat calea robiei".

11. „A împlinit domnul mînia lui, a vărsat mînia urgiei lui; și a aprins foc în cetate și a mistuit temeliile ei".

12. „Adu-ți aminte, doamne, ce ni s-a întîmplat nouă. Privește și vezi ocara noastră. Moștenirea noastră a căzut în mîinile celor din altă țară, casele noastre în mîini străine. Orfani am ajuns, ca și cînd n-am avea tată, mamele noastre ca niște văduve".

13. „Prigoniți am fost, am muncit, odihnă n-am avut".

14. „Părinții noștri au greșit și nu mai sînt; și noi am suferit pedeapsa fărădelegilor lor. Robi au pus stăpînire pe noi; nimeni nu este care să ne scoată din mîinile lor".

15. „Pielea noastră s-a ars ca în cuptor, s-a sbîrcit în fața foametei ce bîntuia".

16. „Cei aleși au învîrtit la rîșniță și tineri au fost răstigniți pe lemne. Bătrînii au lipsit de la poartă și cei aleși au încetat cu psalmii lor.

6: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 1, 15—16.
7: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 1, 18—19.
8: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 1,21.
9: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 2, 5—7.
10: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 2, 20—21.
11: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 4. 11.

ὀστέοις μου καὶ κατήγαγεν αὐτὸ ἐπ' ἐμέ. Διεπέτασε δίκτυον τοῖς ποσί μου· ἀπέστρεψέν με εἰς τὰ ὀπίσω, ἔδωκέν με ἠφανισμένην, ὅλην τὴν ἡμέραν ὀδυνωμένην.“

6. „Ἐξῆρε πάντας τοὺς ἰσχυρούς μου ὁ Κύριος ἐξ μέσου μου· ἐκάλεσεν ἐπ' ἐμὲ καιρὸν τοῦ συντρῖψαι ἐκλεκτούς μου. Ληνὸν ἐπάτησε Κύριος παρθένῳ θυγατρὶ Ἰούδα. Ἐπὶ τούτοις ἐγὼ κλαίω. Ἐγένοντο οἱ υἱοί μου ἠφανισμένοι, ὅτι ἐκραταιώθη ὁ ἐχθρός.“

7. „Δίκαιός ἐστι Κύριος, ὅτι τὸ στόμα αὐτοῦ παρεπίκρανα. Ἀκούσατε δή, πάντες λαοί, καὶ ἴδετε τὸ ἄλγος μου· αἱ παρθένοι μου καὶ οἱ νεανίσκοι μου ἐπορεύθησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ μου. Ἐκάλεσα τοὺς ἐραστάς μου, αὐτοὶ δὲ παρελογίσαντό με· οἱ ἱερεῖς μου καὶ οἱ πρεσβύτεροί μου ἐν τῇ πόλει ἐξέλιπον.“

8. „Ἀκούσατε δή, ὅτι στενάζω ἐγώ.“

9. Ἐγένετο Κύριος ὡς ἐχθρὸς καὶ ἐξέσπασεν ὡς ἄμπελον τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, διέφθειρεν ἑορτὴν αὐτοῦ. Ἐπιλαθέσθαι ἐποίησε Κύριος ἐν τῇ πόλει ἑορτῆς καὶ σαββάτου καὶ παρώξυνεν ἐν ἐμβριμήματι ὀργῆς αὐτοῦ βασιλέα καὶ ἱερέα. Ἀπώσατο Κύριος θυσιαστήριον αὐτοῦ, ἀπετίναξεν ἁγίασμα αὐτοῦ, συνέτριψεν ἐν χειρὶ αὐτοῦ τεῖχος βάρεων αὐτῆς. Φωνὴν πολέμου ἔδωκαν ἐν οἴκῳ Κυρίου ὡς ψαλμὸν Λευιτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς.“

10. „Ἴδε, Κύριε, καὶ ἐπίβλεψον, τίνι ἐπεφύλλισας οὕτως. Ἐφονεύθησαν νήπια θηλάζοντα μασθούς. Εἰ ἀποκτενοῦσιν ἐν ἁγιάσματι Κυρίου ἱερέα καὶ προφήτην; Ἐκοιμήθησαν εἰς γῆν ἐξόδων παιδάριον καὶ πρεσβύτης· παρθένοι μου καὶ νεανίσκοι μου ἐπορεύθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν.“ 310b

11. „Συνετέλεσε Κύριος θυμὸν αὐτοῦ, ἐξέχεεν θυμὸν ὀργῆς αὐτοῦ· καὶ ἀνῆψεν πῦρ ἐν τῇ πόλει καὶ κατέφαγε τὰ θεμέλια αὐτῆς.“

12. „Μνήσθητι, Κύριε, τί ἐγένετο ἡμῖν. Ἐπίβλεψον καὶ ἴδε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν. Ἡ κληρονομία ἡμῶν μετεστράφη ἀλλοτρίοις, οἱ οἶκοι ἡμῶν ξένοις. Ὀρφανοὶ ἐγενήθημεν ὡς μὴ ἔχοντες πατέρα, μητέρες ἡμῶν ὡς χῆραι.“

13. „Ἐδιώχθημεν, ἐκοπιάσαμεν, οὐκ ἀνεπαυσάμεθα.“

14. „Οἱ πατέρες ἡμῶν ἥμαρτον καὶ οὐχ ὑπάρχουσιν· καὶ ἡμεῖς τὰ ἀνομήματα αὐτῶν ὑπέσχομεν. Δοῦλοι ἐκυρίευσαν ἡμῶν· λυτρούμενος οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν.“

15. „Τὸ δέρμα ἡμῶν ὡς κλίβανος ἐπαλαιώθη, συνεσπάσθη ἀπὸ προσώπου καταιγίδος λιμοῦ.“

16. „Ἐκλεκτοὶ ἐν μύλοις ἤλεσαν καὶ νεανίσκοι ἐπὶ ξύλοις ἀνεσκολοπίσθησαν. Πρεσβῦται ἀπὸ πύλης κατέπεσον καὶ ἐκλεκτοὶ ἀπὸ ψαλμῶν αὐτῶν κατέ-

12: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 5, 1—3.
13: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 5,5.
14: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 5, 7—8.
15: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 5, 10.
16: Ierem., *Plîng.* (Thren.), 5, 13—22.

S-a topit bucuria inimii noastre, jocul nostru s-a întors în jale, a căzut cununa de pe capul nostru. Vai de noi, că am păcătuit! Dinspre aceasta inima noastră s-a umplut de durere; ochii noştri s-au întunecat. În Noul Sion, pentru că a fost risipit, vulpile cutreieră prin el. Tu, doamne, stai deapururi în casa ta, tronul tău din neam în neam. De ce întru prigonire ai uitat de noi, ne-ai părăsit întru lungimea zilelor?! Întoarce-ne, doamne, pe noi către tine şi ne vom întoarce; şi să se înnoiască ziua noastră ca şi mai înainte! Pentru că, respins fiind, ne-ai respins, te-ai mîniat asupra noastră prea cumplit".

17. Aceste plîngeri şi tînguiri ale lui Ieremie, cu care s-a tînguit la cucerirea vechiului Ierusalim, cred că şi cu privire la noul Ierusalim, spiritul bine i-a indicat profetului.

18. Care limbă va fi aşadar în stare să spună şi să grăiască despre nenorocirea ce s-a întîmplat în Constantinopole şi despre groaznica robire şi amara strămutare ce a suferit-o, nu de la Ierusalim la Babilon sau în Asiria, ci din Constantinopole în Siria, Egipt, în Armenia, Persia, în Arabia, Africa, în Italia, Asia Mică şi în celelalte ţări, risipiţi. Şi aceasta cum? În Paflagonia bărbatul şi în Egipt soţia şi copiii risipiţi în alte locuri, schimbaţi dintr-o limbă într-alta şi de la credinţă în necredinţă şi de la dumnezeieştile scripturi la scrieri nebune.

19. Înfioară-te, soare; şi tu, pămîntule, oftează, că dumnezeu, dreptul judecător a părăsit cu totul neamul nostru pentru păcatele noastre. Nu sîntem vrednici să ridicăm ochii la cer, ci numai plecaţi şi cu faţa în pămînt să strigăm: „Drept eşti doamne, dreaptă e judecata ta; am păcătuit, am făcut fărădelegi şi nedreptăţi mai mult ca toate neamurile. Şi toate cîte le-ai adus asupra noastră, cu dreaptă şi bună judecată le-ai adus. Numai îndură-te de noi, doamne te rugăm".

Robi şi pradă de război.

XLII. Trei zile după cucerire a dat drumul flotei, fiecare vas să plece în ţinutul şi oraşul său, încărcat, de mai să se scufunde. Iar încărcătura ce era? Veşminte de mult preţ, vase de aur, argint, aramă şi cositor, cărţi, fără de număr; robi: şi preoţi şi laici şi călugăriţe şi călugări; toate, pline şi încărcate; iar corturile din tabără,

---

17: *Aceste plîngeri... ale lui Ieremie:* Duca în plîngerea sa despre căderea Constantinopolei s-a luat după plîngerea lui Nichita Choniat., ed. Bonn, p. 763, 4—770, 13, scrisă cu apropieri din plîngerea biblică a profetului Ieremie (Ἰερεμίας φησὶν ὁ φιλόδακρυς τὴν πάλαι Σιὼν κοπτόμενος „spune tînguitorul Ieremie plîngînd Sionul de odinioară". (Nichita Choniat, ed. Bonn, p. 763, 11). Cp. şi Bullialdus comentar la Duca, ed. Bonn, p. 621.

19: *Înfioară-te, soare; şi tu pămîntule, oftează:* vz. XL, 2.—Δίκαιος... σου *Drept... ta:* Psalm, 118 (119), 136. — ἡμάρτομεν *am păcătuit... nedreptăţi:* 3 Regi, 8, 47 şi 2. Cronici, 6, 37; cp. Psalm, 105 (106), 6.

παυσαν. Κατελύθε χαρὰ καρδίας ἡμῶν, ἐξεστράφη εἰς πένθος ὁ χορὸς ἡμῶν, ἔπεσεν ὁ στεφανὸς τῆς κεφαλῆς ἡμῶν· Οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι ἡμάρτομεν. Περὶ τούτου ἐγενήθη ὀδυνηρὰ ἡ καρδία ἡμῶν· περὶ τούτου ἐσκότασαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Ἐπὶ τῇ Νέᾳ Σιών, ὅτι ἠφανίσθη, ἀλώπεκες διῆλθον ἐν αὐτῇ. Σὺ δέ κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα κατοικεῖς, ὁ θρόνος σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Ἵνα τί εἰς νεῖκος ἐπιλήσῃ ἡμῶν, καταλείψῃς ἡμᾶς εἰς μακρότητα ἡμερῶν; Ἐπίστρεψον ἡμᾶς, Κύριε, πρὸς σὲ καὶ ἐπιστραφησόμεθα· καὶ ἀνακαινισθῇ ἡμέρα ἡμῶν καθῶς ἔμπροσθεν· ὅτι ἀποθούμενος ἀπώσω ἡμᾶς, ὠργίσθης ἐφ' ἡμᾶς ἕως σφόδρα. 311b

17. Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοὶ τοῦ Ἱερεμίου, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἁλώσει τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἴομαι δὲ καὶ περὶ τῆς νέας καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξεν.

18. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ Πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν, ἣν ὑπέστη οὐκ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα ἢ εἰς Ἀσσυρίους, ἀλλ' ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Συρίαν, εἰς Αἴγυπτον, εἰς Ἀρμενίαν, εἰς Πέρσας, εἰς Ἀραβίαν, εἰς Ἀφρικήν, εἰς Ἰταλίαν, σποράδην, ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῇ Μικρᾷ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις. Καὶ ταῦτα πῶς; Ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ ὁ ἀνὴρ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα ἐν ἄλλοις τόποις σποράδην ἀλλοιούμενα ἀπὸ γλώττης εἰς γλῶτταν καὶ ἀπ' εὐσεβείας εἰς ἀσέβειαν καὶ ἀπὸ θείων Γραφῶν εἰς ἀλλόκοτα γράμματα.

19. Φρῖξον, ἥλιε· καί, σὺ γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῆ ἐγκατάλειψιν τὴν γενομένην ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράξωμεν· „Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις σου· ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, ἠδικήσαμεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ πάντα ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, ἐν ἀληθινῇ καὶ δικαίᾳ κρίσει ἐπήγαγες. Πλὴν φεῖσαι ἡμῶν, Κύριε, δεόμεθα."—

XLII. Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἁλώσεως ἀπέλυσε τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι 312b
ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί; ἱματισμός πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτέρινα, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν· αἰχμάλωτοι, καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί, τὰ πάντα πλήρης φόρτου· αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φωσάτου πλήρης αἰχ-

16 Ἰτάλιαν P || 30—31 καττιτέρινα Bek: καττυτήρινα P.

pline de robi şi de obiecte de tot felul din cele enumerate mai sus. Şi era de văzut în mijlocul barbarilor pe unul purtînd sacos arhieresc, altul încins cu patrahir de aur, trăgînd cîini legaţi, odăjdii cu mielul lui dumnezeu ţesute în fir de aur în loc de pături pe cai. Alţii şezînd la ospeţe, şi sfintele discuri înaintea lor, mîncau diferite fructe, şi beau vin din sfintele potire. Cărţile de-a valma, întrecînd orice număr, încărcate în căruţe, le-au împrăştiat pretutindeni în apus şi în răsărit. Pentru un galben erau vîndute zece cărţi, scrieri de Aristotel, Platon, teologice şi orice fel de altă carte. Evanghelii cu podoabe de tot felul peste măsură, după ce desfăceau aurul şi argintul, unele le vindeau, altele le aruncau. Icoanele, toate le puneau pe foc şi, fierbîndu-şi cărnurile la flacăra aprinsă, mîncau.

Mahomed II în Galata.

2. După cinci zile a intrat în Galata şi a poruncit să se facă un recensămînt al tuturor locuitorilor din oraş ; şi a găsit multe case încuiate ; căci latinii fugiseră cu corăbiile. Şi atunci a orînduit casele lor să fie deschise şi să facă inventar de toată averea omului şi, dacă se întorc pînă în termen de trei luni, să-şi primească averile, dacă nu se întorc, vor fi ale sultanului. Atunci a ordonat, ca întreaga oştire şi satele de primprejur să dărîme pînă la pămînt zidurile Galatei şi apoi să-i lase să plece ; ceea ce s-a şi făcut. Şi au dărîmat zidurile cîte fuseseră făcute dinspre uscat, şi au lăsat cele aşezate spre port.

Restaurarea zidurilor Constantinopolei.

3. Zidarilor însă le-a dat ordin, ca toată luna august să aibă varul gata pentru restaurarea zidurilor căzute ale Constantinopolei. Iar însuşi a făcut o listă de cinci mii de familii din ţinuturile de răsărit şi apus şi a dat ordin, ca pînă în luna septembrie, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, aceştia să fie cu toată casa lor în Constantinopolea. Şi după ce a pus guvernator un ienicer de-al său cu numele Soliman şi după ce în Marea Biserică a instalat altar de-al dumnezeului lui şi al lui Mohamed, celelalte biserici lăsîndu-le pustii, însuşi biruitor a plecat spre Adrianopole, avînd cu sine robi nesfîrşit de mulţi şi pradă de război fără de număr.

XLII, 1: *odăjdii cu mielul lui dumnezeu ţesute în fir de aur în loc de pături pe cai:* cp. G. Sfranţes, 289, 12: μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ ἐνδυμάτων ἐκ σηρικῶν καὶ χρυσοϋφάντων ὄντων τοὺς ἵππους ἐσκέπαζον „cu veşmintele şi odăjdiile preoţeşti care erau de mătase şi ţesute cu fir de aur, acopereau caii". — *Alţii şezînd la ospeţe... din sfintele potire:* cp. cu Nichita Choniat, ed. Bonn, p. 758, 4: τὰ τίμαλφῆ δοχεῖα... εἰς σίτων κανᾶ καὶ οἴνων κεράσματα ταῖς ἑαυτῶν τραπέζαις παρέφερον „ vasele scumpe... le aduceau la mesele lor ca farfurii pentru pîini şi pocale pentru vin". Cp. Critobul, I, 62, 2. — τὰς δὲ βίβλους ἁπάσας *cărţile de-a valma:* cp. Critobul, I, 62, 3.
3: Σολεημὰν *Soliman*. Σουλαϊμάνην Critobul, I, 73, 14.

μαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικὸν καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἕλκοντα κύνας ἐνδεδημένους, ἀντὶ τῶν σαγισμάτων ἀμνοὺς χρυσοϋφάντους· ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν, συνδιαφόρους ὀπώρας ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων, τὰς δὲ βίβλους ἁπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας ταῖς ἁμάξαις φορτηγώσαντες ἁπανταχοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει διέσπειραν. Δι' ἑνὸς νομίσματος δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, Ἀριστοτελικοί, Πλατωνικοί, Θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βίβλου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλ' ἐπώλουν, ἄλλ' ἔῤῥιπτον. Τὰς εἰκόνας ἁπάσας πυρὶ παρεδίδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἑψῶντες ἤσθιον.

2. Τότε μετὰ πέμπτην ἡμέραν εἰσῆλθεν ἐν τῷ Γαλατᾷ καί, προστάξας τοῦ γενέσθαι ἀπογραφὴν ἐπὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν ἐν αὐτῷ, εὗρε πολλοὺς οἴκους κεκλεισμένους· ἦσαν γὰρ φυγόντες οἱ Λατῖνοι σὺν ταῖς ναυσίν. Ὥρισε γοῦν τοῦ 313b ἀνοιχθῆναι τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ καταγραφὴν ποιῆσαι ἐν πάσῃ περιουσίᾳ αὐτοῦ καί, εἰ μὲν στραφῶσιν ἄχρι προθεσμίας μηνῶν τριῶν, λαβέτωσαν τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, εἰ δ' οὐκ ἐπιστραφῶσιν, ἔσονται τοῦ ἡγεμόνος. Τότε ἐκέλευσεν τὴν στρατιὰν πᾶσαν καὶ τὰς πέριξ κώμας τοῦ χαλᾶσαι καὶ εἰς γῆν ῥῖψαι τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ καὶ ἀπολῦσαι αὐτούς· ὃ καὶ γέγονεν. Χαλάσαντες οὖν τὰ τείχη, ὅσα πρὸς τὴν ξηρὰν ἐπεπήγηντο, ἔασαν τὰ πρὸς τὸν λιμένα κείμενα.

3. Τοὺς δὲ ἀσβεστοεργάτας προσέταξε δι' ὅλου τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἔχειν ἑτοίμην ἄσβεστον τοῦ ἀνοικοδομῆσαι τὰ καταπεσόντα τείχη τῆς Πόλεως. Αὐτὸς δὲ καταγράψας φαμελίας ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἑῴας καὶ δύσεως χιλιάδας ε', προσέταξεν μέχρι Σεπτεβρίου μηνὸς τούτους πανοικὶ ἐν τῇ Πόλει εἶναι ἐπάνω ποινῆς κεφαλικῆς τιμωρίας. Καὶ ἔπαρχον καταστήσας Σολεημὰν ὀνόματι δοῦλον αὐτοῦ καὶ τὸν μέγα ναὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Μωάμεθ ἐνθρονίσας, τοὺς λοιποὺς ἀφεὶς ἐρήμους, αὐτὸς διὰ τῆς Ἀδριανοῦ νικητὴς ἐπανέζευξεν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὑπὲρ ἄπειρον αἰχμαλωσίαν καὶ λάφυρα ὑπὲρ ἀριθμόν.

---

3 ἐνδεδημένους Bull. ἐνδεδυμένους P || 5 συνδιαφόρους ὀπόρας P: σὺν διαφόροις ὀπώραις Bull || 14 τοῦ Bull: τοὺς P || 20 ἐπεπήγηντο Bull: ἐπεπύγηντο P: ἐπεπήγνυντο *Charitonidis*.

4. Şi a ieşit din Constantinopole în ziua de 18 iunie şi toate femeile nobile şi fetele lor le-a dus cu el în trăsuri şi de-a călare. Femeia marelui duce însă a murit pe drum în apropierea unui orăşel numit Mesini şi au înmormîntat-o acolo, femeie vestită pentru faptele ei de caritate şi de îndurare față de săraci ; cuminte şi stăpînă pe toate patimile vieții.

Mahomed II întors la Adrianopole, impune tributuri noi.

5. Intrind în Adrianopole cu un triumf deosebit, se puteau vedea curgînd de pretutideni toți şi toate, conducători şi domni de-ai creştinilor, de aproape şi de departe, salutîndu-l cu bucură-te. Cu ce inimă, cu ce cuget, cu ce buze, cu ce gură ? Ci fără voie şi nevrînd, i se închinau, aducîndu-i daruri de frică, să nu pățească şi ei la fel. Iar tiranul stătea mîndru şi semeț, îngîmfat de cucerirea Constantinopolei. Domnii creştinilor însă stăteau cu frică, aşteptînd, oare ce va fi să le aducă ziua de mîine.

6. Şi mai întîi a făcut socoteală pentru solul Serbiei, să dea în fiecare an stăpînirii turceşti galbeni douăsprezece mii, despoții Peloponesului zece mii în fiecare an ⟨şi⟩ să vină cu daruri să i se închine, domnul din Chios şase mii de galbeni în fiecare an, cel din Mitiline trei mii în fiecare an, cel din Trapezunt şi toți cei de la Marea Neagră să vină în fiecare an să i se închine cu daruri şi să-i dea tributurile.

7. În primul an în luna lui august au venit oamenii despotului Serbiei şi i-au dat tributurile datorate ; au făcut şi mare milostenie în Adrianopole. Căci la porunca despotului Gheorghe, au răscumpărat călugărițe tinere şi bătrîne ; a eliberat pînă la o sută. Şi cei robiți din neam nobil şi din neamul celor de la palat, cu toții alergau în Serbia şi primeau din milostenie şi de la despot şi de la vasilisa cheltuielile de răscumpărare.

Expediția lui Mahomed II în Serbia, 1454.

8. Începuse acum toamna anului în curs 6962 şi, peste iarnă petrecînd acasă, a voit primăvara să atace pe despotul Serbiei şi să-şi însuşească întreaga Serbie pentru domnia sa. Căci despotul, după cucerirea Constantinopolei, se şi aştepta în fiecare zi la această veste amară şi la această nedreptate din partea nesățiosului, căci el era bătrîn pățit şi suferise multe de pe urma nedreptăților tiranului, precum deseori am spus-o. Şi i-a anunțat, care e pricina

16 domnul P : domnii I ; vz. XLIII, 6.

5 ; *cu bucură-te :* vz. XL, 5 : χαῖρε *Bucură-te.*

7 : *despotul Serbiei :* Gheorghe I Brancovici, 1427—1456 ; vz. XXX, 1. — παρὰ τῆς βασιλίσσης *de la vasilisa :* nu împărăteasa, căci βασίλισσα era o distincție şi un rang bizantin dat soțiilor de despoți; vz. XXXI, 7; e vorba deci de soția despotului Gheorghe Brancovici. Mai greu ar fi să ne gîndim la fata despotului, fosta soție a lui Murad II; vz. XXX, 1 şi XXXIII, 11.

4. Ἐξῆλθεν οὖν ἐκ τῆς Πόλεως τῇ ιη-η τοῦ Ἰουνίου μηνός, πάσας τὰς εὐγενίδας καὶ τὰς αὐτῶν θυγατέρας ἄγων ἐν τοῖς ἅρμασι καὶ ἐν ταῖς ἱππηλασίαις. Ἡ δὲ τοῦ μεγάλου δουκὸς γύνη ἐν ὁδῷ ἐτεθνήκει πλησίον κώμεως Μεσηνῆς λεγομένης καὶ ἔθαψαν αὐτὴν ἐκεῖ, γυναῖκα περιβόητον ἐν ἐλεημοσύναις καὶ 314b πενήτων οἰκτιρμοῖς· σώφρων, ἐγκρατευομένη παντοίων ψυχικῶν παθῶν.

5. Ἐλθὼν δὲ ἐν Ἀδριανουπόλει ἐντὸς μετὰ θριάμβου ἐξοχωτάτου, ἦν ἰδεῖν συῤῥέοντας πάσας καὶ πάντας, τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ἡγεμόνας τῶν χριστιανῶν, τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς πόῤῥω, προσαγορεύοντας· τὸ χαῖρε. Ποία καρδία, ποία γνώμη, ποῖα χείλη, ποῖον στόμα; Ἀλλ' ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι προσεκύνουν σὺν δώροις, φοβούμενοι, μὴ καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια πάθωσιν. Ὁ δὲ τύραννος ἐκάθητο ὑψαύχην καὶ ἀλαζών, ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Πόλεως. Οἱ δὲ ἡγεμόνες τῶν χριστιανῶν ἵσταντο τρομαλέοι, ἐκδεχόμενοι, τί ἄρα ἔσται τὸ μέλλον εἰς αὐτοὺς ἀποφῆναι.

6. Ἀπελογίσατο οὖν πρῶτον τῷ πρέσβει Σερβίας τοῦ διδόναι κατ' ἔτος τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν Τούρκων νομίσματα χιλιάδας δώδεκα, τοὺς δεσπότας τῆς Πελοπονήσου χιλιάδας δέκα κατ' ἔτος ⟨καὶ⟩ σὺν δώροις ἔρχεσθαι εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ, τῷ ἐν τῇ Χίῳ κατ' ἔτος νομίσματα χιλιάδας ἕξ, τῷ Μιτυλήνης κατ' ἔτος νομίσματα χιλιάδας τρεῖς, τῷ Τραπεζοῦντος καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ποντικῇ θαλάσσῃ οἰκοῦσιν κατ' ἔτος ἐρχομένους ποιεῖν τὴν προσκύνησιν μετὰ δωροφορίας καὶ διδόναι τὰ τέλη.

7. Τῷ πρώτῳ οὖν ἔτει Αὐγούστῳ μηνὶ ἐλθόντες οἱ τοῦ δεσπότου Σερβίας καὶ παραδόντες τὰ κεχρεωστημένα τέλη, ἐποίησαν καὶ μεγάλην ἐλεημοσύνην ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει. Παραγγείλας γὰρ αὐτοῖς ὁ δεσπότης Γεώργιος, ἐξηγόρασαν 315b μοναστρίας νέας καὶ γηραίας· ἕως ἑκατὸν ἐλευθέρωσε. Καὶ οἱ τῶν ἐντίμων καὶ ἐκ γένους τῶν παλατίου πάντες συῤῥέοντες αἰχμάλωτοι ἐν Σερβίᾳ, ἐλάμβανον καὶ παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τῆς βασιλίσσης τὰ πρὸς ἐξαγορασίας ἐφόδια ἕνεκα ἐλεημοσύνης.

8. Τοῦ φθινοπώρου οὖν ἀρξαμένου τοῦ ἔτους ἤδη τρέχοντος ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ δευτέρου καὶ τὸν χειμῶνα οἶκοι διαβιβάσας, ἠβουλήθη ἐν ἔαρι τῷ δεσπότῃ προσβαλεῖν καὶ τὴν ἅπασαν Σερβίαν προσοικειῶσαι τῇ ἡγεμονίᾳ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ὁ δεσπότης μετὰ τὴν τῆς Πόλεως ἅλωσιν καθεκάστην ἐκδεχόμενος ἦν τὴν πικρὰν ταύτην ἀγγελίαν καὶ τὸ τοῦ πλεονέκτου ἀδίκημα· ἦν γὰρ πρακτικὸς γέρων καὶ τῶν τοῦ τυράννου ἀδικημάτων πολυπαθής, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, ὁ δεσπότης. Τίς οὖν ἡ εἰς τὸ μέ-

16 καὶ *addidi:* et I: *om.* P || 17 τῷ₁ Bull: τοῦ P: Li signori I: τοῖς *fortasse scribendum* v. XLIII 6: Οἱ Χῖοι P signori Maonesi I || 24 μονάστριας P || 26 βασιλείσσης P: dispotessa I || 30—31 προσοικειῶσαι Bull: πρὸς ὠκιῶσαι P.

8: anului în curs 6962: adică 1453, fiind septembrie acuma. — *de pe urma nedreptăților tiranului:* adică a fostului sultan Murad II. — *precum deseori am spus-o:* vz. XXX 1, 4, 6—7. —

la mijloc pentru nedreptate, spunîndu-i, cum că: „Locul peste care domnești, nu este al tău și nu-l ai nici de la tatăl tău, adică Serbia, ci e al feciorului lui Lazar, al lui Ștefan; și deci îmi aparține mie. Ieși deci repede din hotarele ei și eu am să-ți dau o parte din pămîntul tatălui tău Vulc și orașul Sofia. Iar de nu, vin asupra ta“. Acestea i le-a anunțat prin unul din cei mai credincioși slujitori ai lui, căruia i-a ordonat, ca în 25 de zile să se găsească în fața lui, ca să afle răspunsul; căci de nu, capul i-l va tăia și trupul i-l va arunca fiarelor de mîncare. Sosind solul tiranului în Serbia, l-a găsit pe despot fiind dincolo de Istru; și marii dregători ai Serbiei l-au ținut cu vorba, cum că despotul azi vine, mîine e aici; și în acest timp își puneau cetățile în bună stare și îngrămădeau în magazii toate cele de trebuință. Văzînd solul că a fost înșelat, se temea de pedeapsa pentru termenul întîrziat; căci trecuse mai bine de 30 de zile. Și tiranul plin de mînie a ieșit cu toată armata din Adrianopole și a ajuns la Filipopole. Venind solul, i-a raportat fuga despotului în Ungaria și vicleșugul dregătorilor lui, cum că l-au ținut și nu-l lăsau să plece; și avea tiranul să-l omoare, numai că slujitorul a trimis încă înainte de termen la sultan și i-a arătat întîrzierea sa și pregătirile sîrbilor și fuga despotului.

9. Iar ungurii trecînd pe undeva peste Dunăre, au pustiit părțile de pe la Tîrnovo; și găsindu-se cu o armată turcească, au rămas biruitori și au trecut înapoi Dunărea cu pradă foarte multă.

10. Tiranul însă ridicîndu-se de la Filipopole, a plecat la Sofia; și acolo lăsîndu-și tabăra cu vizirii și cu tot senatul, însuși cu armată pedestră, pînă la 20 de mii, a intrat adînc în Serbia; n-a găsit însă pe nimeni cine să-i stea în cale. Căci despotul era trecut de multe zile în Ungaria cu toată casa lui și marii dregători cu toți ai lor; cetățile însă le-a întărit și a poruncit cu toată hotărîrea, ca tot poporul să stea înăuntru, să nu descurajeze și să nu se predea, căci însuși are să vină cu multă putere foarte în curînd.

11. Tiranul însă a pătruns la Smederevo, căci dorea foarte să cucerească acest oraș, pentru că era așezat la marginea Dunării și deschidea drumul celor cu gîndul să treacă în Ungaria; neputînd însă isprăvi nimic, s-a întors înapoi, războindu-se cu unul din orășelele întărite. Și cetățuia nu s-a predat, poporul însă care-și avea așezările afară de orășel în cătunele și satele din cîmpie, aveau și ei altă zonă exterioară a cetățuii

și deci îmi aparține mie: întrucît Ștefan murise fără urmași direcți și sora acestui Ștefan a fost soția lui Baiazid I Fulgerul și deci o străbună a lui Mohamed II; vz. IV, 1 și XXX, 1.

10: πάσῃ τῇ γερουσίᾳ *cu tot senatul:* e un termen clasic antic cu totul neoptrivit aici, la turci nu exista doară senat; e vorba de marii dregători sfetnici ai sultanului.

σον αἰτία τοῦ ἀδικήματος, ἐμήνυσε λέγων, ὡς· „Ὁ τόπος, ὃν δεσπόζεις, οὐκ ἔστι σός, ἀλλ' οὐδὲ πατρικός, δηλονότι ἡ Σερβία, ἀλλ' ἔστι τοῦ Λαζάρου υἱοῦ, τοῦ Στεφάνου· ἀνήκει οὖν ἐμοί. Ἔξελθε οὖν τάχεως ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς· ἔχω δὲ δωρήσασθαί σοι μέρος ἐκ τῆς γῆς τοῦ πατρός σου τοῦ Βούλκου καὶ τὴν πόλιν Σοφίαν. Εἰ δὲ μή, ἔρχομαι κατὰ σοῦ." — Ταῦτα οὖν μηνύσας δι' ἑνὸς τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ δούλων, προστάξας ἐν ἡμέραις εἴκοσι καὶ πέντε εὑρεθῆναι ἐνώπιον αὐτοῦ, τοῦ μαθεῖν τὴν ἀπόκρισιν· εἰ δ' οὐ μή, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τεμὼν τό σῶμα ῥίψει τοῖς θηρσὶν εἰς βοράν. Ὁ δὲ ἀποκρισιάριος τοῦ τυράννου ἐλθὼν ἐν Σερβίᾳ καὶ εὑρὼν τὸν δεσπότην πέραν τοῦ Ἴστρου διάγοντα, 316b
κρατήσαντες αὐτὸν οἱ τῆς Σερβίας ἄρχοντες, ὡς σήμερον ὁ δεσπότης ἔρχεται, αὔριον ἐπιδημεῖ, σὺν τούτοις ἐπεμελοῦντο τῶν πολιχνίων καὶ τὰ πρὸς χρείαν πάντα ἐν ἀποθήκαις ἐστοίβαζον. Ἰδὼν οὖν ὁ ἀποκρισιάριος, ὅτι ἠπάτηται, φοβηθεὶς καὶ τὸ ἐπιτίμιον τῆς προθεσμίας, ἦν γὰρ διαβάσας ἐπέκεινα ἡμέρας λ', ὁ τύραννος οὖν θυμοῦ πλησθεὶς ἐξῆλθε τῆς Ἀδριανοῦ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ κατέλαβε τὴν Φιλίππου. Ἐλθὼν δὲ ὁ δοῦλος καὶ ἀπαγγείλας τὴν φυγὴν τοῦ δεσπότου ἐν Οὐγγρίᾳ καὶ τὴν ἐνέδραν τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, πῶς ἐκράτησαν αὐτὸν καὶ οὐκ ἀπέλυον, ἔμελλε γὰρ θανατῶσαι τοῦτον ὁ τύραννος, πλὴν ὁ δοῦλος πρὸ τῆς προθεσμίας ἔστειλε, τῷ ἡγεμόνι δηλῶν τὴν αὐτοῦ βραδύτητα καὶ τὰς κατασκευὰς τῶν Σέρβων καὶ τὴν φυγὴν τοῦ δεσπότου.

9. Οὖγγροι δέ πόθεν διαβάντες τὸν ποταμὸν καὶ τὰ τῆς Τερνόβου μέρη λεηλατήσαντες καὶ σὺν στρατιᾷ Τούρκων εὑρεθέντες καὶ τὴν νικῶσαν λαχόντες, σὺν πλείστῃ λείᾳ τὸν Ἴστρον πάλιν ἐδιέβησαν.

10. Ὁ δὲ τύραννος ἀπάρας ἐκ τῆς Φιλιππουπόλεως εἰς Σοφίαν ἐπορεύθη· κἀκεῖ τὸν στρατὸν καταλείψας σὺν τοῖς μεσάζουσι καὶ πάσῃ τῇ γερουσίᾳ, αὐτὸς σὺν πεζικῷ στρατῷ, μέχρι χιλιάδας κ', εἰς Σερβίαν εἰσέδυ, μὴ εὑρὼν δὲ τὸν συναντήσοντα αὐτῷ. Ἦν γὰρ ὁ δεσπότης πρὸ ἡμερῶν ἱκανῶν ἐν Οὐγγρίᾳ περάσας σὺν πάσῃ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτοῦ πανοικί· τὰ δὲ κάστρα ὀχυρώσας καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα κελεύσας ἐντὸς αὐλισθῆναι, ἐκέλευσε μὴ δειλιᾶν 317b
καὶ προδίδοσθαι, αὐτὸς γὰρ ἥξειν μέλλει σὺν δυνάμει πολλῇ ὡς ἐν ὀλίγῳ.

11. Ὁ δὲ τύραννος εἰσελθὼν ἄχρι Σμεδρόβου, ἦν γὰρ διψῶν τὴν αὐτῆς τῆς πόλεως ἅλωσιν διὰ τὸ εἶναι ἐν τῇ ἀκτῇ τοῦ ποταμοῦ καὶ διδόναι δίοδον τοῖς μέλλουσιν ἐν Οὐγγρίᾳ περᾶν, μὴ δυνηθεὶς δὲ πρᾶξαί τι, ὑπέστρεψε πολεμήσας τῶν πολιχνίων ἑνί. Τὸ μὲν κάστρον οὐ παρεδόθη, ὁ δὲ λαὸς ὁ παρακείμενος ἔξω τοῦ πολιχνίου τῶν κώμεων καὶ τῶν τοῦ κάμπου χωρίων, ἔχοντες καὶ αὐτοὶ ζώνην

---

16 ἔνεδραν P.

11: *deschidea drumul:* vz. XXX, 4. — *cu unul din orăşelele întărite:* Ostroviţa după cronicarul turc Seadeddin: vz. C. Müller, *Critobul comentar,* p. 105; după L. Chalc., II, 176, 21 Νοβόπυργος. Probabil Novobrod. Critobul şi G. Sfranţes nu amintesc nimic de această expediţie neizbutită a lui Mohamed II în Serbia, din vara anului 1454.

care-i apăra; căci cetăţuia era puternică, cetatea exterioară însă nu aşa de tare. Predarea acesteia, el călcătorul de jurămînt a primit-o sub jurămînt; şi după ce a luat-o, pe toţi i-a robit fără nici o deosebire şi i-a dus cu el; cetăţuia însă nu s-a predat.

12. Intorcîndu-se la Sofia, s-a ridicat de acolo şi a venit la Adrianopole, ducînd cu el şi prada de război; şi acolo jumătate din pradă a dat-o comandanţilor şi celor ce s-au ostenit împreună cu dînsul, jumătate din robi însă i-a luat el şi i-a trimis, dîndu-le locuinţe în satele de primprejurul Constantinopolei. Şi era partea ce i-a căzut lui, patru mii de bărbaţi şi soţiile lor.

Mahomed II își ridică palate.

13. Şi el ridicîndu-se din Adrianopole, a sosit la Constantinopole. Căci cînd era prin părţile Filipopolei, dăduse poruncă să se restaureze zidurile stricate ale Constantinopolei; şi el le-a găsit refăcute şi încheiate bine, cum trebuia. Intrînd în Constantinopole, a măsurat în mijlocul ei pămînt cuprinzînd opt stadii sau şi mai mult şi a poruncit să împrejmuiască o curte şi înăuntrul ei să fie clădite palate. După ce curtea a fost făcută, întreg acoperişul ei l-a învelit cu table de plumb, pe care le-a luat de pe la mănăstiri, căci rămăseseră pustii. Şi în mănăstirea Pantocratorului au intrat, de locuiau dîrstari şi în mijlocul bisericii lucrau pielari, în mănăstirea Mangane au intrat călugări turci, iar în toate celelalte turci cu femei şi copii.

Nădejdea lui Duca în sfîrşitul nenorocirii.

14. Acestea ce le scriu după căderea Constantinopolei, n-aş trebui să le scriu; căci nu s-ar cuveni să scriu istoria victoriilor şi isprăvilor de vitejie ale unui tiran nelegiuit, duşman neîmpăcat şi nimicitor al neamului nostru. Ci ceea ce m-a înduplecat să scriu este următorul fapt pe care vreau să-l povestesc: Am auzit

---

12: *dîndu-le locuinţe:* cp. Critobul, II, 1, 1 et passim care stăruie în chip deosebit asupra grijei lui Mahomed II, să reîmpopuleze Constantinopolea golită de locuitori.

13: *să se restaureze zidurile:* vz. 3; cp. şi Critobul, I, 73, 4 şi II, 1, 2. — *cuprinzînd opt stadii:* vz. XXVIII, 12. — *să fie clădite palate:* cp. Critobul, II, 1, 2. — *mănăstirea Pantocratorului:* adică a Atotţiitorului; vz. XXXVI, 3. — *mănăstirea Mangane:* adică mănăstirea din cartierul Arsenalului, căci τὰ μάγγανα înseamnă maşini şi scule de război. Acest cartier se afla la capătul de răsărit al Bizanţului. In acest cartier din apropierea marelui palat al împăraţilor bizantini şi al actualului Top-seraiu al sultanilor, împăratul Constantin IX Monomah (1042—1055), în locul unei biserici mai mici din secolul 9, cu hramul sfîntul Gheorghe, a durat o biserică mare şi somptuoasă, a cărei descriere amănunţită ne-a lăsat-o Mihail Psellos în Chronografia sa, VII, 185—187. „Şi biserica era ca un cer înstelat din toate părţile cu stele de aur' (Psellos, ed. E. Renauld, vol. II, p. 62, 10). Biserica şi mănăstirea au fost înconjurate de un parc măreţ numit Filopation, azi toate dispărute fără urmă.

ἑτέραν τοῦ κάστρου ἔξωθεν φυλάτουσαν αὐτούς, ἦν γὰρ τὸ πολίχνιον ὀχυρόν, τὸ δὲ ἐξώκαστρον οὐ τόσον, σὺν ὅρκοις ὁ ἐφίορκος ἔλαβε καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν πάντας ὁμοῦ ᾐχμαλώτισεν ἄγων· τὸ δὲ φρούριον οὐ παρεδόθη.

12. Στραφεὶς οὖν ἐν τῇ Σοφίᾳ καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Ἀδριανοῦ, ἄγων καὶ τὴν λείαν· κακεῖ δωρησάμενος τοῖς ἄρχουσιν καὶ τοῖς κεκοπιακόσι σὺν αὐτῷ τὴν ἥμισυ, αὐτὸς τὴν ἥμισυ αἰχμαλωσίαν λαβὼν ἐν ταῖς κώμεσι ταῖς περὶ τὴν Κωνσταντίνου ἐπέμψεν οἰκίσας αὐτούς. Ἦν γὰρ τὸ λαχὸν μέρος αὐτοῦ ἀνδρόγυνα χιλιάδαι τέσσαρες.

13. Αὐτὸς δὲ ἀπάρας ἐξ Ἀδριανοῦ εἰς Κωνσταντίνου ἀφίκετο. Ἦν γάρ, ὅτε ἐν τῇ Φιλίππου διέτριβεν, κελεύσας οἰκοδομηθῆναι τὰ χαλασθέντα τείχη τῆς Πόλεως· εὗρε οὖν ἀνοικοδομηθέντα καὶ καλῶς ἀπαρτισθέντα, ὡς ἐχρῆν. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῇ Πόλει καὶ διαμετρήσας ἐν μέσῳ αὐτῆς γῆν περιέχουσαν στάδια ὀκτὼ ἢ καὶ πλέον, ἐκέλευσε περιορίσαι αὐλὴν καὶ ἔνδον αὐτῆς οἰκοδομῆσαι παλάτια. Γενομένης οὖν τῆς περιορίας, ἐκάλυψε πᾶσαν τὴν κορυφὴν αὐτῆς ἐν μολυβδί- 318b ναις πλάκεσιν, ἀφελὼν αὐτὰς ἀπὸ τῶν μοναστηρίων· ἦσαν γὰρ ἔρημα μείναντα. Ἐν γὰρ τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος εἰσῆλθον κναφεῖς οἰκοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι σκυτοτομοῦντες ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ, ἐν τῇ τῶν Μαγγάνων μονῇ τουρκοκαλόγηροι, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἁπάσαις ἀνδρογυναικόπαιδα Τούρκων.

14. Ταῦτα, ἃ γράφω μετὰ τὴν τῆς Πόλεως ἅλωσιν, οὐκ ἔξεστί μοι γράφειν· οὐ γὰρ ἦν πρέπον χρονογραφεῖν μοι νίκας καὶ ἀνδραγαθήματα τυράννου δυσσεβοῦς καὶ ἐχθροῦ ἀσπόνδου καὶ ὀλετῆρος τοῦ γένους ἡμῶν. Ἀλλὰ τὸ πεῖσάν μοι γράφει ἐστὶ τοῦτο, ὃ λέξων ἔρχομαι. Ἔμαθον παρά τινων γερόντων τι-

---

7 οἰκίσας αὐτούς Bek: οἰκήσας αὐτοῖς P || 8 χιλιάδαι P: χιλιάδες Bull || 10 τῇ *scripsi:* τοῖς P | Φιλίππου P: Φιλίπποις Bull.

14: *n-aş trebui să le scriu:* Deşi nu se poate spune că lui Duca îi lipseşte căldura sincerităţii, totuşi scuza, că a ajuns în situaţia să descrie nenorociri şi dezastre de-ale neamului său, pare să fi devenit o figură retorică la istoricii bizantini, căci o întîlnim şi la alţii. Mihail Ataliat, ed. Bonn, p. 197, 17—198, 8 îşi cere şi el oarecum scuze că arată decăderea statului bizantin sub Mihail VII Parapinaches 1071—1078; Nichita Choniat, ed. Bonn, p. 768, 3 îşi face imputarea, că întrebuinţează istoria care este cea mai frumoasă invenţie a elenilor pentru arătarea unor fapte barbare comise în contra unor eleni; ci aceşti barbari, adică cruciaţii latini din 1204, ar trebui să rămînă uitaţi, pînă ce dumnezeu care, după ce pedepseşte, are şi milă de cel pedepsit, îşi va fi întors faţa şi fărădelegile barbarilor ar fi trecut. Iar Critobul, I, 3, scriind istoria sultanului Mahomed II, se scuză cu nestatornicia lucrurilor omeneşti şi că stăpînirile trec de la un neam la altul şi că el, ca şi Iosif Flavius care, evreu fiind, a descris robirea neamului său de romani, nu găseşte nici o vină neamului său, ci numai unor conducători. —

de la nişte călugări venerabili, cînd eram încă tînăr, că sfîrşitul domniei nedrepte a osmanilor va veni deodată cu sfîrşitul împărăţiei Paleologilor. Căci şi Osman cu uzurparea domniei şi Mihail Paleolog cu luarea împărăţiei tot deodată au început, cu puţin mai înainte Mihail, puţin după aceea Osman, în zilele feciorului său Andronic Paleolog. Dar şi în zilele lui Mihail, Osman începuse cu uzurparea domniei, dar numai prin expediţii de jaf. Potrivit acestui fapt era menit ca sfîrşitul şi al împăraţilor şi al Constantinopolei să se întîmple mai înainte şi pe urmă al Osmanilor. Căci Mihail s-a întîmplat atunci să caute să ghicească prin semne prevestitoare cu ajutorul păsărilor, dacă după moartea lui, feciorul său va moşteni împărăţia; căci pe dînsul îl mustra conştiinţa, că pe nedrept a smuls domnia, orbind pe moştenitor şi luînd asupra capului său mii de blesteme şi asupra urmaşilor din neamul lui. Din prevestire a rezultat un cuvînt nedesluşit: m a m a i m i. Ghicitorul tîlcuindu-l, spunea: „Cîte litere sînt în cuvîntul nedesluşit, atîţia împăraţi vor domni din seminţia ta şi atunci împărăţia va fi ridicată şi din Constantinopole şi de la neamul tău". Şi aceasta apucînd-o noi prin lovitura cea de pe urmă a vremii şi văzînd că ameninţarea nenorocită şi înfricoşătoare s-a împlinit pentru neamul nostru, aşteptăm ca în vis mîntuirea şi cu cea mai fierbinte dorinţă ne rugăm la dumnezeu cel ce pedepseşte şi apoi iarăşi alină şi, în nădejdea că prezicerile unor oameni cucernici se vor împlini, scriem şi ce-a făcut tiranul după această spaimă a lui dumnezeu. Ci să ne întoarcem iarăşi la ce mai rămîne de scris în istoria noastră.

Mahomed II cere tribut cavalerilor din Rodos.

XLIII. În al doilea an, de cînd a ajuns domn al Constantinopolei, anul fiind de la începutul lumii 6963, tiranul aflîndu-se la Andrianopole, vin şi din Rodos fraţi călugări, ca să-i aducă închinăciune cu daruri foarte multe; şi i-au cerut tratate încheiate cu jurămînt, ca să poată face cumpărături în părţile Cariei şi Liciei ca vecini, de asemenea şi turcii să poată trece fără frică strîmtoarea mării şi să-şi cumpere de ce au nevoie din Rodos şi din insulele ce se ţin de Rodos, şi să trăiască în bună prietenie; tiranul însă le-a

---

τυραννίδος *domniei nedrepte* şi ἐν τυραννίδι *cu uzurparea domniei:* τυραννίς are aici înţelesul antic clasic de uzurpare prin violenţă şi fără dreptate a domniei, a puterii în stat—*Osman:* 1288—1326. *Mihail* VIII *Paleolog,* 1261—1282.—*Andronic* II *Paleolog,* 1282—1328.—*semne prevestitoare cu ajutorul păsărilor:* se scriau pe pămînt literile alfabetului şi pe fiecare literă se punea un grăunte şi, dînd drumul unui cocoş, se observa ordinea literelor de pe care înghiţea grăuntele; din aceste litere se forma cuvîntul prevestitor; vz. G. Cedrenos, ed. Bonn, vol. I, p. 548, 15. Aşa s-a ajuns la cuvîntul nedesluşit m a m a i m i, ale cărui litere indică iniţialele împăraţilor Paleologi pînă la Constantin XII, 1448—1453 şi anume: Mihail VIII; Andronic II; Mihail IX, 1294—1320 ală-

μίων ἀνδρῶν, ἔτι νέος ὤν, ὅτι τὸ τέλος τῆς τυραννίδος τῶν Ὀτμάνων ἔσται ὁμοῦ φθάσαν σὺν τῷ τέλει τῆς βασιλείας Παλαιολόγων. Ὁμοῦ γὰρ ἤρξαντο ὁ Ὀτμὰν ἐν τυραννίδι καὶ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐν βασιλείᾳ, πρὸ ὀλίγου μὲν ὁ Μιχαήλ, μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Ὀτμὰν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου. Ἦν δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Μιχαὴλ τυραννῶν ὁ Ὀτμάν, πλὴν λῃστρικῶς. Κατὰ τοῦτο ἐπρόκειτο καὶ τὸ τῶν βασιλέων καὶ τῆς Πόλεως πέρας προλαβὸν γενέσθαι, εἶτα τὸ τῶν Ὀτμάνων. Ἔτυχε γὰρ ὁ Μιχαὴλ οἰωνοσκοπήσας τότε, εἰ τὴν βασιλείαν κληρονομήσει ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τελευτήσας αὐτός· ἐλέγχετο γὰρ ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ἀδίκως τὴν βασιλείαν δραξάμενος, τυφλώσας τὸν κληρονόμον καὶ μυρίους ἀφορισμοὺς κατὰ κεφαλῆς δεξάμενος καὶ κατὰ τῆς τοῦ 399b γένους σειρᾶς. Τὸ μαντεῖον οὖν φωνὴν ἄσημον ἐξερεύξατο: μ α μ ά ϊ μ ι. Ὁ δὲ μάντις ἐξηγούμενος ἔλεγεν· „Ὅσα στοιχεῖα ἐν τῇ ἀσήμῳ λέξει τυγχάνουσιν, τοσοῦτοι ἐκ τῆς σῆς σπορᾶς βασιλεῖς βασιλεύσουσιν καὶ τότε ἡ βασιλεία καὶ ἀπὸ τῆς Πόλεως καὶ ἀπὸ τοῦ γένους σου ἀρθήσεται.“ — Τοῦτο οὖν ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ ὑστάτῃ τοῦ χρόνου φορᾷ φθάσαντες καὶ ἰδόντες τὴν ἀπαίσιον καὶ φοβερὰν ἀπειλὴν τὴν γενηθεῖσαν τῷ ἡμετέρῳ γένει, ὀνειροπολοῦντες ἐκδεχόμεθα τὴν ἀνάρρυσιν καὶ δι' ἐπιθυμίας εἰς ἄκρος ζεούσης ἱκετεύοντες τὸν παιδεύοντα καὶ πάλιν ἰώμενον Θεὸν καὶ τὰ προρρηθέντα παρά τινων εὐλαβῶν ἀνδρῶν εἰς ἐκδοχὴν ἐλπίζοντες, γράφομεν καὶ τὰ μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπειλὴν παρὰ τοῦ τυράννου γενόμενα. Ἀλλ' ἐπανίωμεν αὖθις εἰς τὸ τῆς ἱστορίας ἐλλεῖπον.

XLIII. Ὁ γὰρ τύραννος ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει [τῆς], ἀφ' οὗ γέγονεν κύριος Κωνσταντινουπόλεως, ἔτος τῆς του κόσμου παραγωγῆς ἑξακισχιλιοστὸν ἐνακοσιοστὸν ἑξηκοστὸν τρίτον, ἐν τῇ Ἀδριανοῦ ὤν, ἔρχονται καὶ ἀπὸ Ῥόδου φρέριοι προσκυνήσοντες τῷ τυράννῳ σὺν δώροις ὅτι πλείστοις· καὶ συνθήκας ἐνόρκους αἰτήσαντες, τοῦ ἐμπορεύεσθαι εἰς τὰ τῆς Καρίας καὶ Λυκίας μέρη ὡς γείτονες, ὁμοίως καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἐν Ῥόδῳ ἀφόβως περαιοῦντες τὸν πορθμόν, τὰ πρὸς χρείαν αὐτῶν ἀπὸ Ῥόδου καὶ τῶν ταύτης νήσων ἐμπο-

---

2 φθάσαν *scripsi*: φθάσας P || 21 τῆς P:*delevi*.

---

turi de tatăl său; Andronic III, 1328—1341; Ioan V, 1341—1391; Manuil II, 1391—1425; Ioan VIII, 1425—1448. Sînt săriţi însă Ioan VI Cantacuzino, 1347—1354; Andronic IV, 1376—1379 şi Ioan VII Paleolog, 1390 care au domnit şi ei. Profeţia e o prevestire ex eventu, ticluită în timpul domniei lui Constantin XII, după ce împăraţii amintiţi şi-au încheiat domniile. — *orbind pe moştenitor:* pe Ioan IV Lascaris, 1258—1261.

XLIII, 1: *anul*... 6963: adică 1454. —

cerut tributuri. Iar solii s-au apărat spunînd, că nu-i în căderea lor să dea răspuns despre aceasta. Vizirii însă le-au spus: „Dacă nu primiţi să daţi tribut, nici prietenia sultanului nu veţi avea-o; căci de acum înainte el este domnul tuturor insulelor din Marea Egee şi, precum Chios şi Lesbos, Lemnos şi Imbros şi celelalte insule s-au supus, aşa faceţi şi voi. De nu, o să fie luptă aprigă şi marele sultan va nimici insula şi cele de primprejur". Atunci solii au răspuns: „Să vină cu noi unul din slujitorii sultanului şi să vorbească despre aceasta marelui maestru; şi dacă e voia lui, să dea tribut şi orice alta, dacă e spre binele insulei. Cît despre noi, nu e în căderea noastră să dăm răspuns". Sultanului i-a plăcut vorba şi a trimis cu ei pe unul din slujitorii lui de seamă şi pe ei i-a lăsat să plece, cum trebuia.

2. Sosind la Rodos şi marele maestru ascultînd bine vorbele trimise de sultan, a răspuns, spunînd slujitorului, precum că: „Insula aceasta nu este a mea. Sînt şi eu sub ascultarea papei, precum tu sub a domnului tău. Şi papa îmi ordonă să nu dau nimănui tribut, nu numai în ce priveşte pe sultanul tău care e după origine şi credinţă de alt neam şi altă lege, ci şi pe oricare alt împărat de acelaşi neam şi aceeaşi lege. Prin urmare zic aşa: Dacă vrea să fie prieten şi eu pe a mea cheltuială să trimit în fiecare an soli şi să-l salut ca pe un vecin şi mare sultan, iată că e bine; dacă însă nu, să facă ce poate". Şi cu aceste vorbe spuse ca în bătaie de joc l-a lăsat pe slujitor să plece.

3. Auzind tiranul aceste cuvinte, s-a umplut de mînie şi furios a vestit război mare şi a dat voie oricui vrea să meargă şi să robească şi să strice pe cît i-ar fi puterea. Atunci turcii care locuiau în ţinutul Cariei, îmbarcîndu-se pe direme şi alte luntre pînă la 30 la număr, au trecut dincolo şi jefuind o parte a insulei, au robit 40 de suflete; şi în insula Cos de asemenea.

Chamza e trimis asupra Rodosului, 1455.

4. Primăvara sosind, echipează o flotă mare, 25 de trireme, 50 direme şi vase cu un rînd de lopeţi o sută şi mai bine, de erau la număr de toate pînă la 180. Şi în luna iunie pornind de la Galipoli, au venit la Mitiline, avînd amiral pe Chamza, paharnicul părintelui său, pe care-l pusese guvernator al întregului Chersones şi comandant al flotei.

5. Domnul din Mitiline însă l-a întîmpinat bine, căci m-a trimis pe mine să-i fac primirea cuvenită. Şi el nici n-a intrat cu flota în port, ci vîslind

marelui maestru: vz. XXI, 4.

4: **χαπιτάνεον**· (*comandant*) pentru **χαπιτάνιον** poate prin influenţa italienescului capitaneo.

ρευόμενοι ἐν ἀγάπῃ ὦσιν, ὁ τύραννος φόρους ᾐτήσατο. Οἱ δὲ πρέσβεις ἀπελογήσαντο, ὡς περὶ τούτου οὐκ ἔστιν ἀπόκρισιν δοῦναι. Οἱ δὲ μεσάζοντες εἶ- 320b πον· „Εἰ οὐ παραδέχεσθε φόρους διδόναι, οὐδὲ τὴν ἀγάπην τοῦ ἡγεμόνος ἕξετε· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτός ἐστι κύριος τῶν νήσων ἁπασῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει κειμένων καί, ὥσπερ Χῖοι καὶ Λέσβιοι, Λήμνιοι καὶ Ἴμβριοι καὶ ἄλλαι νῆσοι ὑπετάγησαν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. Εἰ δ' οὔ, μάχη καρτερὰ γένηται καὶ τὴν νῆσον καὶ τὰ πέριξ ἀφανιεῖ ὁ μέγας ἡγεμών." — Τότε οἱ ἀποκρισιάριοι ἀπεκρίναντο· „Ἐλθέτω μεθ' ἡμῶν εἷς τῶν τοῦ ἡγεμόνος δούλων καὶ περὶ τούτου λεγέτω τῷ μεγάλῳ μαΐστορι· καὶ εἰ θελητὸν αὐτῷ ἐστίν, δότω καὶ φόρους καὶ ἄλλο εἴ τι, ἂν λυσιτελῇ διὰ τὴν νῆσον. Τὸ δ' ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἀπόκρισιν δοῦναι." — Ἤρεσεν οὖν ὁ λόγος καὶ σὺν αὐτοῖς ἕνα τῶν περιφήμων αὐτοῦ δούλων ἔστειλεν, ἀποπέμψας αὐτούς, ὡς ἐχρῆν.

2. Ἐλθόντες δὲ ἐν Ῥόδῳ καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος καλῶς ἐνωτισθεὶς ὁ μέγας μαΐστωρ ῥήματα, ἀπεκρίνατο λέγων τῷ δούλῳ ὡς· „Ἡ νῆσος αὕτη οὐκ ἔστιν ἐμή. Εἰμὶ κἀγὼ εἰς ὑποταγὴν τοῦ πάπα, ὡς σὺ εἰς τὸν σὸν κύριον. Ὁ πάπας οὖν κελεύει μοι τοῦ μὴ δοῦναι φόρους τινί, οὐ μόνον τὸν σὸν ἡγεμόνα, ὅς ἐστιν ἔθνους ἑτέρου καὶ πίστεως ὁμογενὴς καὶ ὁμόφρων, ἀλλ' οὐδένα τῶν βασιλέων τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοπίστων. Λέγω οὖν οὕτως· εἰ μὲν βούλεται τοῦ εἶναι φίλος καὶ κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἐμῶν ἀναλωμάτων πρέσβεις στέλλων προσαγορεύω ὡς γείτονα καὶ ἡγεμόνα μέγαν, ἰδοὺ καλόν· εἰ δ' οὔ, ποιησάτω, ὃ δύναται. Ἀπέλυσεν 321b οὖν τὸν δοῦλον σὺν τούτοις τοῖς σκωπτικοῖς ῥήμασιν.

3. Ἀκούσας δ' ὁ τύραννος τοὺς λόγους τούτους καὶ θυμοῦ πλήρης μεστὸς γεγονώς, ἐκήρυξεν μάχην καρτερὰν καὶ τῷ βουλομένῳ ἐχαρίσατο τοῦ ἀπελθεῖν καὶ αἰχμαλωτίσαι καὶ φθεῖραι εἰς ὅσον δύναιτο. Τότε οἱ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Καρίας οἰκοῦντες Τοῦρκοι ἐμβάντες ἐν διήρεσι καὶ ἄλλοις ἀκατίοις ἕως λ^{α} τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν περαίαν διαβάντες καὶ εἰς ἓν μέρος τῆς νήσου λῃστρικῶς ἐπιβάντες, ᾐχμαλώτευσαν ψυχὰς μ': καὶ ἐν νήσῳ τῇ Κῷ ὁμοίως.

4. Ἔαρος δ' ἐπελθόντος στόλον ἀπαρτίζει μέγαν, τριήρεις κε', διήρεις ν^{α} καὶ μονήρεις ἑκατὸν καὶ πλέον, ὡς εἶναι τὰς πάσας ἀριθμουμένας μέχρι τῶν ρπ^{α}. Καὶ τῷ Ἰουνίῳ μηνὶ ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς Καλλιουπόλεως, ἤλθασιν ἐν Μιτυλήνῃ, ἔχοντες ἀμιραλὴν Χαμζᾶν, πιγκέρνην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὃν αὐτὸς ἔπαρχον πάσης Χεῤῥονήσου κατέστησε καὶ καπιτάνεον στόλου.

5. Ὁ δὲ ἡγεμὼν καλῶς αὐτὸν δεξιωσάμενος, ἔπεμψε γάρ με εἰς αὐτὸν τοῦ ποιῆσαι τὰ πρέποντα. Καὶ γὰρ οὐκ ἔνευσεν ἐν τῷ λιμένι, ἀλλὰ πρύμναν κρούσας

1—2 ἀπελογίσαντο P || 16—17 ὅς ἐστιν Bek: ὅς στιν P || 17 *post* πίστεως *addere vult* οὐχ Bull || 24 τὴν ἐπαρχίαν *scripsi:* τῇ ἐπαρχίᾳ P: τῆς ἐπαρχίας Bull.

de-a îndărăteala, a trecut în cealaltă parte, ca în oraş lumea să nu se tulbure, căci şi acolo era un port în stare să adăpostească o flotă ca aceea. Căci numitul Chamza era un om bun la suflet. Domnul mă trimisese pe mine cu daruri bogate şi cu alte lucruri îndeajuns ce se dau de obicei, şi i-am pregătit omului o primire, de l-am făcut ca un frate al domnului. Căci darurile trimise au fost veşminte de mătase şi ţesute din lînă opt la număr, şase mii monede bătute de argint, 20 de boi, 50 de oi, vin peste opt sute de măsuri, pîini din două măsuri, copturi fine din una, brînzeturi peste o mie de litre, fructe fără măsură ; de asemenea şi pentru mesenii lui în proporţie cuvenită.

6. După ce a stat la Aghiasmati, căci aşa se chiamă numele locului, două zile, a desfăcut pînzele şi coboară la Chios. Şi acolo a făcut tot aşa ; a trecut în cealaltă parte şi s-a oprit. Chioţii însă nu i-au arătat cinstea şi primirea pe care le-a făcut-o domnul din Lesbos. Căci înainte de puţin timp chioţii au fost respinşi de tiran într-un proces, pentru patruzeci de mii de galbeni, în care îi reclamase în apel Francesco Draperio, unul din marii dregători ai Galatei, pentru preţul unei cantităţi de piatră acră. Acest Francesco era la flotă şi tiranul îi poruncise lui Chamza că, dacă nu i se dă lui Francesco datoria aceea, să bată chiar şi insula Chios şi s-o strice, pe cît îi este puterea. A doua zi dimineaţa sculîndu-se, flota a venit din partea cealaltă şi, slobozind ancorele, s-a oprit aproape de biserica sfîntului Isidor mucenicul. Şi chioţii trimiţînd cîţiva, l-au salutat ; şi el le-a dat hotărîrea sultanului ; şi ei citind-o, au răspuns că : „Noi nici nu-i sîntem datori lui Francesco şi nici nu-i plătim nimic ; şi fă cum vrei !“ — Atunci Chamza a debarcat turci şi ei au făcut oarecare pradă în satele de primprejur şi pagubă prin grădini şi vii, căci la oraş n-au putut face nimic. Căci afară de oraş era mulţime de bărbaţi, iar înăuntru mulţime de arme şi italieni arţăgoşi şi gata la omor. Şi oraşul era înconjurat de şanţuri duble, întinzîndu-se mult în lărgime şi de peste trei stînjeni în adîncime ; iar portul avea şi el peste douăzeci de corăbii din Genua ; toate pline de oameni şi arme.

5: *a trecut în cealaltă parte:* adică la ţărmul din faţă al Asiei Mici. μέτρα *măsuri : vedre.* — μοδίων *măsuri :* μόδιος era o măsură antică de grîne ; măsura cea mai mare era medimna care cuprindea şase modii. Cît de mare era modios bizantin, nu ştim ; cel antic se apropia la vreo 500 kg. Mai tîrziu, cu modius s-a măsurat pămîntul ; la romani era a treia parte dintr-un iugerum jugăr. La bizantini a însemnat tot o măsură de pămînt şi într-un mic tratat fiscal din secolul XII găsim μόδιος egal cu 288 stînjeni ; vz. F. Dölger, *Beiträge zu Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung,* Lipsca, Teubner, 1927, p. 113, 12. Dar în diferite timpuri şi regiuni ale imperiului bizantin mărimea a variat ; vz. *ibid.,* p. 123 comentar. Aici, la Duca se pare că trebuie înţeles produsul de pe un modios de pămînt. Că această măsură trebuie să fi reprezentat o cantitate mai importantă, se poate deduce din numărul

τὴν περαίαν κατέλαβεν, ἵνα μὴ σύγχυσις ἐν τῇ πόλει γένηται· ἦν γὰρ κἀκεῖ λιμὴν εἰς ὑποδοχὴν τοιούτου στόλου. Ὁ γὰρ ῥηθεὶς Χαμζᾶς ὑπῆρχεν εὐσυνείδητος ἄνθρωπος. Ὁ δὲ ἡγεμὼν στείλας ἐμὲ σὺν δώροις ἱκανοῖς καὶ ἄλλοις τοῖς κατ᾽ ἔθος διδομένοις, ἐδεξιωσάμην τὸν ἄνδρα καὶ ὡς ἀδελφὸν τοῦ ἡγεμόνος πεποίηκα. Ἦσαν γὰρ τὰ σταλθέντα ἱματισμοὶ σηρικοὶ καὶ ἐξ ἐρίων ὑφαντοὶ ὀκτώ, χάραγμα 322b ἀργυροῦν χιλιάδες ἕξ, βόες κ', πρόβατα ν', οἶνος ὑπὲρ τὰ ὀκτακόσια μέτρα, ἄρτοι πεφυρμένοι μοδίων β', ἄρτοι μαλακοὶ μοδίου ἑνός, τυροὶ ὑπὲρ τὰς χιλίας λίτρας, ὀπῶραι ὑπὲρ μέτρον· ὁμοίως καὶ τοὺς συγκαθέδρους αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀνάλογον.

6. Ποιήσας γοῦν ἡμέρας δύο εἰς τὸ Ἁγιασμάτην, οὕτως γὰρ καλεῖται τὸ τοῦ τόπου ὄνομα, καὶ τὰ ἱστία πτερώσας, κάτεισιν ἐν Χίῳ. Κἀκεῖ οὕτως ποιήσας καὶ τὴν ἀντιπέραν διαβὰς καὶ σταθείς, οὐκ ἐνεδείξαντο οἱ Χῖοι τὴν φιλοτιμίαν, ἣν ὁ τῆς Λέσβου ἄρχων ἐποίησεν εἰς αὐτούς. Ἦσαν γὰρ οἱ Χῖοι πρὸ καιροῦ ὀλίγου παραβλεπόμενοι παρὰ τοῦ τυράννου ἕνεκα ὑποθέσεώς τινος νομισμάτων χιλιάδων τεσσαράκοντα, ἣν ἐνεκκλήτευσεν Φρατζήσκω Δραπέριος, εἷς τῶν ἀρχόντων τοῦ Γαλατᾶ, ἕνεκα τιμῆς στυπτηρίας. Ὃς Φραντζέσκος ἦν ἐν τῷ στόλῳ καὶ τῷ Χαμζᾷ ὁ τύραννος ἐκέλευσεν, ὡς, εἰ μὴ δοθῇ τὸ χρέος αὐτὸ τῷ Φραντζήσκῳ, καὶ τὴν Χίον αὐτὴν προσκρούσῃ καὶ ἀφανίσῃ, ὅσον ἡ δύναμις. Τῇ ἐπαύριον δὲ ἐγερθείς, ὁ στόλος ἐκ τῆς περαίας ἦλθε καὶ τὰς ἀγκύρας χαλάσας ἔστη ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τοῦ μάρτυρος Ἰσιδώρου. Καὶ οἱ Χῖοι στείλαντές τινας, προσηγόρευσαν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ τυράννου δοὺς αὐτοῖς καὶ ἀναγνώσαντες ἀπεκρίθησαν, ὅτι· „Χρέος ἡμεῖς τῷ Φραντζήσκῳ οὔτε χρεωστοῦμεν οὔτε δίδομεν· καὶ ποίει, ὡς βούλει·“ — Τότε ὁ Χαμζᾶς ἐκβαλὼν Τούρκους καὶ μερικὴν πραῖδαν ποιήσαντες εἰς τὰ πέριξ χωρία καὶ ἐν ἀμπέλοις καὶ κήποις ζημίαν, οὐ γὰρ εἶχον ἐν τῇ πόλει τί 323b πρᾶξαι. Ἦν γὰρ τὸ ἔξω τῆς πόλεως πλῆθος ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἐντὸς πλῆθος ἁρμάτων καὶ Ἰταλῶν ὀξυθύμων καὶ πρὸς σφαγὰς ἑτοίμων. Ἡ δὲ πόλις περιεκύκλωτο τάφροις διπλαῖς εἰς εὖρος ἐκτεινούσαις πολὺ καὶ εἰς βάθος ὑπὲρ ὀργυιὰς τρεῖς· ὁ δὲ λιμὴν καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τὰς εἴκοσιν νῆας τὰς ἐκ Γενούας· πᾶσαι πλήρης ἀνδρῶν καὶ ἁρμάτων.

1—2 λιμὴν Bull: λιμῶν P || 11 ἀντίπεραν P || 17 προσκρούσει καὶ ἀφανίσει P || 18 ἄγγυρας P || 22 Τότε Bull: ὅτε P || 25 ἑτοίμων Bull: ἕτοιμον P || 26 διπλαῖς Bek: διπλοῖς P | ἐκτεινούσαις Bull: ἐκτεινούσας P | οὐργίας P.

---

celorlalte cantități; la o cantitate de carne din 20 boi, 50 oi trebuie să fi răspuns și o cantitate adecvată de făină pentru pîinea obișnuită, două măsuri modii, iar pentru piinea fină, o măsură.

6: *Aghiasmati:* vz. XLV, 23. — οἱ Χῖοι *Chioții:* „signori Maonesi“ în vechea traducere italiană; vz. Duca, ed. Bonn, p. 500. Insula Chios era în stăpînirea unei societăți comerciale genoveze, numită Maona, iar asociații, în frunte cu familia Giustiniani, se numeau Maonesi: vz. listele lor în Ch. Hopf, *Chroniques Greco-Romains*, Berlin, 1873, p. 503—525.

7. Văzînd Chamza că nu poate face nimic, anunță conducătorilor din Chios să vină unul din ei sau și doi și să stea de vorbă pe una din trireme cu Francesco, el garantînd de siguranța lor personală. Și ei încrezîndu-se într-însul, s-au dus doi, unul din cei bătrîni, cu numele Chiric al Iustiniei, și celălat tînăr. Mergînd la flotă, pe drum erau munciți și apăsați de gîndul, spunînd în sinea lor: „Dar dacă turcului îi pare rău de ce ne-a făgăduit, și ar vrea să ne ia și pe noi cu flota, cine va fi să i se împotrivească, pentru că face o faptă rea?! Nimeni din turci, ci mai degrabă îi vor socoti fapta ca un act de curaj și ca o faptă cuminte". — Chibzuindu-se ei așa, iată că și flota era aproape acum. Cu cît se apropiau de flotă, cu atît și frica li se întărea mai mult în suflet. Și atunci întorcînd caii, au început în grabă să-i gonească înapoi. Mulțimea de turci însă ce se găsea prin grădini și vii, sărind afară, le-a oprit calea și i-a prins, fără să fie împiedicați de frîncii care îi însoțeau, ci aruncînd cu săgețile, i-au alungat, iar pe cei doi mari dregători, i-au dus în fața comandantului. Și el luîndu-i înăuntru în triremă, a ridicat ancorele și, întinzînd pînzele, a plecat spre Rodos.

8. Cînd au sosit și au văzut de departe orașul și portul plin de corăbii de război, toate stînd în linie de bătaie, și orașul foarte mare și dîndu-și seama că pregătirea de război e de două ori mai mare ca la Chios, au început să despice valurile mării spre insula Cos. Debarcînd și găsind orășelul capitală părăsit, au prădat ce au găsit; și găsind cîțiva moșnegi și babe, întrebau despre locuitorii orașului. Iar ei le-au spus: „S-au dus în alt orășel ce se chiamă Rahia, ca unul ce e foarte întărit". Luîndu-i pe aceia cu ei, au trecut cu flota la Rahia și, debarcînd au ridicat corturile și a doua zi au cerut orășelul și s-au jurat că n-au să ia pe nimeni în robie. Cît pentru limbă, a fost întrebuințat Francesco. Dar frații călugări din cetate l-au gonit cu săgețile și cu aruncături de pietre de departe și nu i-au dat nici un răspuns. Atunci Chamza cu oamenii lui, cu mașinării de asediu, cu scări și cu tunuri au bătut cetățuia în tot chipul 22 de zile și, neavînd nici o izbîndă, a luat calea întoarsă, după ce a pierdut mulți turci, unii uciși sub zidurile cetățuii, alții morți de pîntecărie.

9. Pe drum, Chamza a stat de vorbă cu Chiric și, ajungînd la înțelegere, amîndouă părțile au căzut de acord să trimită din marii dregători ai Chiosului la sultan la Adrianopole doi, din care unul să fie Chiric; și ei

---

5 al Iustiniei P: Iustiniano I

8: *Rahia:* adică spinare, coastă de deal; țărm stîncos.

7. Τότε ἰδὼν ὁ Χαμζᾶς, ὅτι οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν, μηνύει τοῖς ἡγεμόσιν τοῦ ἐλθεῖν ἐξ αὐτῶν εἷς ἤτε καὶ δύο καὶ συνᾶραι λόγον μετὰ τοῦ Φραντζήσκου ἐν μιᾷ τῶν τριήρεων, δοὺς πίστεις αὐτοῖς. Οἱ δὲ πιστεύσαντες αὐτὸν ἀπῆλθον δύο, εἷς ἐκ τῶν γερόντων, Κύρικος ὀνόματι Ἰουστινίας, καὶ ἕτερος νέος. Ἐρχόμενοι δὲ ἐν τῷ στόλῳ, κατὰ τὴν ὁδὸν ἠνωχλοῦντο ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ καὶ ἐπιέζοντο, λέγοντες καθ᾽ ἑαυτούς· „Εἰ μεταμεληθεὶς ὑπὸ τοῖς ὑποσχόμενοις ὁ Τοῦρκος καὶ βουληθείη ἆραι ἡμᾶς ἐν ταῖς τριήρεσι, τίς ἔσται ὁ ἀντειπὼν αὐτῷ, ὅτι κακῶς ἔπραξεν; Οὐδεὶς τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνδρείαν τὸ δρᾶμα ἡγήσονται καὶ σοφιστικὴν ἐνέργειαν.“ — Ἐν τούτοις τοῖς βουλεύμασι καὶ ὁ στόλος ἦν ἤδη ἐγγύς. Ὅσον ἐπλησίασαν τὸν στόλον, τοσούτῳ καὶ ὁ φόβος ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ἐνεπάγη. Οἱ δὲ στρέψαντες τὰς ἡνίας, ἀντιστρόφως τοὺς ἵππους τρέχειν ἠνάγκαζον. Πλῆθος οὖν τῶν Τούρκων ἐν ταῖς ἀμπέλοις καὶ κήποις εὑρεθὲν ἐκώλυσαν τὴν δίοδον ἔξω πηδήσαντες καὶ λαβόντες αὐτούς, μηδὲν κωλυθέντες παρὰ τῶν ἐπακολουθούντων Φράγκων, ἀλλὰ καὶ βέλεσι βάλλοντες αὐτοὺς ἀπεδίωξαν, τοὺς δὲ δύο ἄρχοντας 324b τῷ καπιτάνῳ παρέστησαν. Λαβὼν οὖν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς τριήρεως καὶ τὰς ἀγκύρας ἄραντες καὶ τὰ ἱστία ὑψώσαντες πρὸς τὴν Ῥόδον ἔπλεον.

8. Ἐλθόντες δὲ καὶ ἰδόντες ἀπὸ μικρόθεν τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα πλήρης νηῶν μεγάλων, πάσας εἰς παράταξιν ἑστώσας, καὶ τὴν πόλιν ὑπερμεγέθη καὶ διπλῆν τὴν παρασκευὴν ἐννοήσαντες ἢ τῆς Χίου, εἰς τὴν νῆσον Κῶ τὴν θάλατταν ἔσχιζον. Ἐκεῖ τοίνυν ἐξελθόντες καὶ τὸ καθολικὸν πολίχνιον ἔρημον εὑρόντες, τὰ εὑρεθέντα ἐσκύλευον· καὶ μέρος γερόντων τε καὶ γραῶν εὑρόντες ἠρώτων περὶ τῶν πολιτῶν. Οἱ δὲ ἔφησαν· „Ἐν ἄλλῳ πολιχνίῳ, ὃ Ῥαχεία λέγεται, ἐν ἐκείνῳ ὡς ὀχυρωτάτῳ εἰσήχθησαν.“ — Λαβόντες οὖν αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Ῥαχείαν ὁ στόλος διαβάς, ἐξελθόντες τὰ σκηνὰς ἔπηξαν καὶ τῇ ἐπαύριον ζητήσαντες τὸ πολίχνιον ἔδωκεν ὅρκους τοῦ μὴ αἰχμαλωτεῦσαι. Ἦν δὲ ὁ τὴν διάλεκτον μεταχειρισθεὶς ὁ Φραντζῆσκος. Οἱ δὲ τοῦ κάστρου φρέριοι διὰ βελῶν καὶ ἀκροβολισμῶν τοῦτον ἐδίωξαν, μηδὲ ἀπόκρισιν δόντες. Τότε ὁ Χαμζᾶς σὺν τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν καὶ δι᾽ ἐπάλξεων καὶ διὰ κλιμάκων καὶ διὰ προβόλων μηχανικῶν καὶ διὰ πάσης ἄλλης μεθόδου καταπολεμήσας τὸ πολίχνιον ἡμέρας κβʹ καὶ μηδὲν κερδήσας, ἐπανέζευξε καταλιπὼν Τούρκους πολλούς, τοὺς μὲν παρὰ τοῦ πολιχνίου σφαγέντας, τοὺς δὲ κοιλιακῷ νοσήματι.

9. Καθ᾽ ὁδὸν δὲ ὁ Χαμζᾶς σὺν τῷ Κυρίκῳ λόγους ὁμιλήσας καὶ εἰς συμ- 325b βιβάσεις ἐλθών, ἔστερξαν ἄμφω τὰ μέρη τοῦ στεῖλαι ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς Χίου δύο εἰς τὸν ἡγεμόνα ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει, ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶναι ὁ Κύρικος· καὶ τὴν

2 ἤτε P: εἴτε Bek || 4 Ἰουστηνίας P: Iustiniano I || 6 ὑπὸ P: ἐπὶ Bek || 7 ταῖς Bull: τοῖς P || 16 ἄγγυρας P || 22 πολίτων P || 25 ἔδωκεν *scripsi:* καί P.

să expună tot mersul afacerii și hotărîrea dată de el va rămîne statornică. Ajungînd la Chios, le-a dat drumul acasă și ei l-au cinstit, precum se cuvenea, și pe el și pe oamenii din jurul lui.

Scufundarea corăbiei lui Chamza la Chios.

10. Dar ursitoarea întorcîndu-și fața posomorîtă spre chioți, cum își toarce firul? Turcii ieșind din trireme și îmbătîndu-se, au început o gălăgie și batjocură și alte lucruri necuviincioase. Și un turc apropiindu-se de biserică, a început să arunce jos de pe acoperiș olane și să le sfărîme. Un italian văzînd pe turc, cum sparge fără nici o rușine olanele, lovește în turc; alți turci însă au alergat în ajutorul lui. Văzînd însă creștinii, latini și bizantini, învălmășeala, au sărit cu toții asupra turcilor și au început a-i lovi pe unii cu săbiile, pe alții cu ciomegele. Turcii luînd-o la fugă, alergau la diremă. Căci era direma aceea a lui Chamza. Și Chamza n-a lăsat pe nimeni să iasă din trireme, ci-l amenința cu spînzurătoarea pe cel ce iese. Și turcii de pe diremă, unii fugeau prin apă, alții în diremă, și creștinii alergau din urmă lovindu-i, pînă ce s-au apropiat de diremă. Și lăsîndu-se toți, și creștini și turci, cu toată greutatea pe o singură lature a diremii, au întors-o cu fundul în sus și cu puntea în jos și au dat-o la fund. Și toți turcii, și vinovați și nevinovați, s-au înecat; și în fruntea lor era un rob al lui Chamza, la care ținea foarte mult și pe care-l făcuse vechil al casei sale; de această întîmplare s-a supărat Chamza, de asemenea și conducătorii insulei. Dar bunătatea de suflet a omului și graba conducătorilor i-au domolit mînia, despăgubindu-l, de două ori cît făcea, și pentru diremă și pentru robi și pentru paguba suferită; astfel liniștindu-l, s-au despărțit în pace.

11. Sosind flota la Mitiline, domnul din Lesbos l-a invitat, și el a intrat în port. Și eu am fost trimis de domn și am pregătit o masă frumoasă și bogată; și au intrat în triremă și, după ce au stat împreună la cină, dimineața a ieșit din port și a plecat la Galipoli după o lipsă de două luni întregi; și de la Galipoli a sosit la Adrianopole.

Mînia sultanului asupra lui Chamza.

12. Tiranul însă mînios de neizbutirea expediției și-a bătut joc de el, făcîndu-l de nimic, și zicînd: „De n-aș ști dragostea ce a avut-o tatăl meu pentru tine, pielea ți-aș fi luat-o de pe trup". — Cu aceste cuvinte l-a alungat.

12: *mînios de neizbutirea expediției:* despre această expediție a lui Chamza nu ne istorisesc nimic nici L. Chalcocondil, nici Critobul și nici G. Sfrantes. Critobul, II, 3, 2 ne spune numai că Mahomed II l-a pus pe Chamza guvernator al Asiei întregi.

πᾶσαν ἀγωγὴν αὐτῷ ἀπαγγείλωσι καὶ τὸ ἀποφανθὲν παρ' αὐτοῦ ἔσται βέβαιον. Ἐλθόντες δὲ ἐν Χίῳ, ἀπέλυσεν αὐτοὺς εἰς τὰ ἴδια καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ εἰκὸς ἐφιλοτίμησαν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν.

10. Ἡ δὲ τύχη βλέψασα βλοσυρῶς πρὸς τοὺς Χίους, τί κλώθει; Ἐξελθόντες οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν τριήρεων καὶ μεθυσθέντες, ἤρξαντο ὀχλαγωγεῖν καὶ ὑβρίζειν καὶ ἄλλας ἀσχημοσύνας ποιεῖν. Εἷς δὲ Τοῦρκος ἐν ναῷ τινι προσεγγίσας ἤρξατο ῥίπτειν ἐκ τοῦ στέγους τὰς κεραμίδας κάτω καὶ συντρίβειν αὐτάς. Ἰταλὸς δὲ εἷς ἰδὼν τὸν Τοῦρκον ἀδεῶς τὰ κεράμια συντρίβοντα παίει τὸν Τοῦρκον, ἕτεροι δὲ Τοῦρκοι κατέδραμον εἰς βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁρῶντες δὲ οἱ Χριστιανοί, Λατῖνοι τε καὶ Ῥωμαῖοι, τὸν ὄχλον, πάντες εἰς τοὺς Τούρκους ἐπεπήδησαν καὶ τοὺς μὲν ξίφει, τοὺς δὲ ξύλοις ἔπαιον. Οἱ δὲ Τοῦρκοι φεύγοντες ἐν τῇ διήρει εἰσέτρεχον. Ἦν γὰρ ἡ διήρης ἐκείνη τοῦ Χαμζᾶ. Ὁ δὲ Χαμζᾶς οὐκ εἴασέ τινα ἐξελθεῖν τῶν τριήρεων, ἀλλὰ φοῦρκαν ἠπείλει τὸν ἐξερχόμενον. Οἱ δὲ τῆς διήρεως φεύγοντες, οἱ μὲν ἐν τῇ θαλάσσῃ, οἱ δὲ ἐν τῇ διήρει, καὶ οἱ μὲν χριστιανοὶ ἔθεον ἐξόπισθεν παίοντες, ἄχρις οὗ ἐν τῇ διήρει προσήγγισαν. Καὶ δὴ πάντες, χριστιανοί τε καὶ Τοῦρκοι, εἰς μίαν τῆς διήρεως πλευρὰν βαρυνθέντες, τὴν τρόπιν ἄνω καὶ τὰ στέγη κάτω 326b τῷ βυθῷ παρέπεμψαν. Πνιγέντες πάντες οἱ Τοῦρκοι, καὶ αἰτιατοὶ καὶ ἀναίτιοι, ὧν ὁ πρωτεύων ὑπῆρχε τοῦ Χαμζᾶ δοῦλος καὶ παρ' αὐτοῦ ἀγαπόμενος, ὃν καὶ οἰκοδεσπότην τῆς οἰκίας αὐτοῦ κατέστησε, ἐλυπήθη ὁ Χαμζᾶς εἰς τὸ συμβάν, ὁμοίως καὶ οἱ τῆς νήσου ἄρχοντες. Πλὴν τὸ καλόγνωμον τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχόντων κατέπαυσε τὸν θυμόν, δόντες αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς διήρεως καὶ τοῦ δούλου καί, ὧν πραγμάτων ὄλεθρος γέγονεν, ἐπὶ τὸ διπλοῦν· καὶ εἰρηνεύσαντες αὐτόν, ἀπέλυσαν ἐν εἰρήνῃ.

11. Ἐλθὼν δ' ὁ στόλος ἐν Μιτυλήνῃ, μετεκαλέσατο αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷ λιμένι. Σταλεὶς δ' ἐγὼ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ δεῖπνον εὐτρεπίσας πολυτελῆ, εἰσῆλθον ἐν τῇ τριήρει καὶ συνδειπνίσαντες, πρωῒ ἐξελθὼν τοῦ λιμένος πρὸς Καλλιούπολιν ἔπλεεν, δύο μῆνας ὅλους λιπών· ἀπὸ δὲ Καλλιουπόλεως εἰς Ἀδριαγοῦ ἀφίκετο.

12. Ὁ δὲ τύραννος θυμωθεὶς ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ τοῦ ταξειδίου καὶ ὑβρίσας αὐτὸν καὶ ἐξουθενήσας, εἰπών· „Εἰ μὴ ἐγίνωσκον τὴν ἀγάπην, ἣν ἔτρεφεν ὁ πατήρ μου εἰς σέ, τὸ δέρμα σου ἂν ἀφελόμην ἐκ τῆς σαρκός σου," οὕτως εἰπὼν ἀπεδίωξεν.

---

29 ταξιδίου P

13. După cîteva zile însă auzind de la alţii de întîmplarea cu direma şi despre moartea prin înec şi cum chioţii au ridicat mîna asupra turcilor şi i-au ucis, îl chiamă pe Chamza şi cu mînie îl întreabă zicînd: „Unde e direma, Chamza, ce a fost scufundată de chioţi?“ Şi acesta a răspuns, zicînd: „S-a înecat în fundul mării“. Iar el: „In largul mării?“ Şi Chamza: „Nu, doamne, ci în port“. — „De cine?“ — „De latini. Turcii, fără învoirea mea, au ieşit din corabie şi, ameţindu-se de vin, au început să spargă uşile şi să strice acoperişul la biserici; şi latinii văzîndu-i, îi opreau, ei însă se năpusteau şi mai mult. Atunci mulţimea adunată de pe stradă i-a gonit şi, intrînd fără nici o ordine în diremă şi înghesuindu-se numai într-o parte a vasului, apa a intrat în vas şi de beţie neputîndu-l îndrepta, s-a scufundat şi i-a înecat cu totul pe toţi“. Atunci tiranul îi spune lui Chamza: „Şi de ce nu mi-ai spus lucrul?“ Iar el: „N-am voit să te supăr. Căci şi paguba mi-a fost răsplătită; apoi vasul a fost al meu; robii înecaţi ai mei; tot ce era în vas, al meu. Ce-aş fi avut să-ţi raportez? S-au înecat cîţiva turci şi toţi erau vinovaţi de moarte şi pe drept au pierit“. Atunci Chamza a contenit cu răspunsurile, tiranul însă a vestit război neîmpăcat asupra Chiosului.

14. Zisul Francesco însă înfăţişîndu-se divanului, tiranul l-a întrebat: „Unde ţi-s galbenii, cele patruzeci de mii, Francesco?“ Căci era dator tiranului cu aceştia. Şi apoi: „Pleacă, fii de acum înainte slobod de datorie; căci eu sînt aşa, încît am să-mi cer îndoit datoria de la chioţi, precum şi preţul sîngelui vărsat al turcilor“. Şi Francesco i-a sărutat mîna tiranului şi luîndu-şi hîrtia de ştergerea datoriei, a plecat. Chamza însă a fost scos de la Galipoli şi trimis la Atalia în Pamfilia să fie acolo guvernator. Iar în contra insulei Chios a vestit duşmănie şi luptă neîmpăcată.

Investirea noului domn din Lesbos.

XLIV. In anul acesta, iunie 30 a anului 6963, a murit domnul insulei Lesbos, Dorino Gateluzi. Şi la 1 august am fost trimis eu de noul domn, fiul aceluia, Dominico Gateluzi, la Adrianopole, ca să dau tributurile ce se dădeau în fiecare an, trei mii de galbeni pentru insula Lesbos şi două mii trei sute douăzeci şi cinci pentru insula Lemnos. Căci această insulă fusese dată de tiran domnului din Lesbos, ca să-i dea în fiecare an tributul cu care a fost înscrisă, iar domnului din Enos insula Imbros, ca să-i dea şi el pentru această insulă o mie două sute galbeni. Venind deci şi închinîndu-mă după obicei

XLIV, 1: *a anului 6963:* adică 1455. — *Dorino Gattilusio:* 1427—1449, cînd abdică în favoarea lui Dominico; vz. *Ch. Hopf., Chroniques Gréco-Romains,* Berlin, 1873 p. 502. — *Lesbos... Lemnos... Imbros:* cp. Critobul, I, 75, 4. —

13. Μεθ' ἡμέρας δὲ τινας μαθὼν παρ' ἄλλων τὸ γεγονὸς ἐν τῇ διήρει καὶ τὸν θάνατον διὰ τῆς πνιγμονῆς καὶ πῶς οἱ Χῖοι ἦραν χεῖρα κατὰ τῶν Τούρκων καὶ κατέσφαξαν αὐτούς, μετακαλεῖται τὸν Χαμζᾶν καὶ μετὰ θυμοῦ ἠρώτα λέγων· 327b „Ποῦ ἡ διήρης ἡ παρὰ τῶν Χίων καταποντισθεῖσα, ὦ Χαμζᾶ;" — Καὶ ὃς ἀπεκρίνατο· „Κατεποντίσθη," λέγων, ὑπὸ τοῦ βυθοῦ." — Ὁ δὲ· „Ἐν τῷ πελάγει;" — Ὁ δὲ Χαμζᾶς· „Οὐχί, κύριε, ἀλλ' ἐν τῷ λιμένι." — „Παρὰ τίνων;" — „Παρὰ τῶν Λατίνων. Οἱ Τοῦρκοι καὶ μὴ θέλοντός μου ἐξήλθασι καὶ οἰνοφλυγήσαντες ἤρξαντο κατασπᾶν τὰς θύρας καὶ τὰ στέγη τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ ἰδόντες οἱ Λατῖνοι ἐκώλυον, οἱ δὲ καὶ μᾶλλον ἐπιτίθεντο. Ὁ συρφετώδης οὖν ὄχλος καταδιώξας αὐτούς, ἀτάκτως ἐν τῇ διήρει εἰσιόντες καὶ παρακλίναντες ἐν τῷ ἑνὶ μέρει τοῦ πλοίου, χυθεῖσα ἡ θάλασσα ἐντὸς καὶ ὑπὸ τῆς μέθης μὴ δυνάμενοι ζυγοστατῆσαι ταύτην, κατεποντίσθη καὶ ἄρδην πάντας ἀπέπνιξε." — Τότε ὁ τύραννος λέγει τῷ Χαμζᾷ· „Καὶ διὰ τί οὐκ εἴρηκάς μου τὸ δρᾶμα;" — Ὁ δέ· „Οὐκ ἠβουλήθην ἐν ἀθυμίᾳ μετασκευάσαι σοι. Καὶ γὰρ ἡ ζημία ἐν ἐμοὶ ἐμετρήθη· τὸ πλοῖον ἐμόν, οἱ δοῦλοι οἱ πεπνιγότες ἐμοί, τὰ ἐν τῷ πλοίῳ πάντα ἐμά. Τί εἶχον τοῦ ἀναγγεῖλαί σοι, κύριε; Ἐπνίγησαν μέρος Τούρκων καὶ πάντες ἦσαν ἔνοχοι θανάτου καὶ δικαίως ἀπώλοντο." — Τότε Χαμζᾶς παύσας τὰς ἀποκρίσεις, ὁ τύραννος κατὰ τῆς Χίου μάχην ἄσπονδον ἐκήρυξεν.

14. Ὁ δὲ ῥηθεὶς Φραντζῆσκος παριστὰς ἐν τῷ βήματι ἠρωτήθη παρὰ τοῦ τυράννου· „Ποῦ αἱ τεσσαράκοντα χιλιάδες, τὰ νομίσματα, ὦ Φραντζήσκω;" — Ἦν γὰρ χρεωστῶν ταῦτα πρὸς τὸν τύραννον. Ὁ δέ· „Ὕπαγε, ἔσο ἀπὸ τοῦ νῦν 328b τοῦ χρέους ἐλεύθερος· ἐγὼ γὰρ τοιοῦτός εἰμι, ὡς ἐπὶ τὸ διπλοῦν ἀπαιτῆσαι τὸ ἐμὸν παρὰ τῶν Χίων καὶ τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος τῶν Τούρκων." — Ὁ μὲν Φραντζῆσκος ἀσπασάμενος τὴν χεῖρα τοῦ τυράννου καὶ λαβὼν ἔγγραφον ἀποφλητικόν, ἐξῆλθεν. Ὁ δὲ Χαμζᾶς ἐξεβλήθη τῆς Καλλιουπόλεως καὶ ἐστάλθη ἐν Ἀτταλείᾳ τῆς Παμφυλίας τοῦ ἡγεμονεύειν ἐκεῖ. Κατὰ δὲ τῆς Χίου ἐκήρυξεν ἔχθραν καὶ μάχην ἄσπονδον.

XLIV. Ἐν δὲ τῷ ἔτει τούτῳ, Ἰουνίῳ λ' τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστου ἑξικοστοῦ τρίτου, τέθνηκεν ὁ ἡγεμὼν τῆς νήσου Λέσβου, Δόρινος ὁ Γατελοῦζος. Καὶ τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου ἐστάλθην ἐγὼ παρὰ τοῦ νέου ἡγεμόνος, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Δομινίκου τοῦ Γατελούζου, ἐν Ἀδριανουπόλει τοῦ δοῦναι τοὺς κατ' ἔτος διδομένους φόρους, τρισχίλια νομίσματα διὰ τὴν νῆσον Λέσβον καὶ δισχίλια τριακόσια εἴκοσι πέντε διὰ τὴν νῆσον Λῆμνον. Ἦν γὰρ παρὰ τοῦ τυράννου δοθεῖσα ἡ νῆσος αὕτη τῷ ἡγεμόνι Λέσβου, τοῦ διδόναι κατ' ἔτος τὸν γεγραμμένον φόρον, τῷ δὲ ἡγεμόνι Αἴνου τὴν νῆσον Ἴμβρον, τοῦ διδόναι καὶ αὐτὸς διὰ τὴν αὐτὴν νῆσον χίλια διακόσια

---

4 ὃς P: ὡς P_1 || 13 οὐκ Bull: οὐχ P || 28 ἰουνίῳ P: Ἰουνίου Bull || 34 διδόναι *scripsi:* (*v. vers.* 35): δόναι P: δοῦναι Bull.

sultanului, i-am sărutat mîna şi am stat jos în faţa lui, pînă ce s-a luat dejunul, şi apoi închinîndu-mă am ieşit. A doua zi, luînd galbenii, am mers şi i-am dat în mîinile vizirilor. Aceştia luînd în seamă tributurile, spun întrebîndu-mă : „Ce face domnul Mitilinei ? E bine ?“ Eu le-am răspuns : „E bine şi vă trimite închinăciuni“. Ei însă : „Noi întrebăm de domnul cel bătrîn, domnul de plin drept“. Şi eu din nou : „Acela a murit, azi sînt 40 de zile. Iar acela care domneşte acuma, feciorul lui, este domn de şase ani. Căci tatăl său fiind bolnav şi zăcînd în pat, a dat fiului său domnia şi acesta a şi venit la închinăciune, o dată şi de două ori şi la Constantinopole i-a adus vesele felicitări marelui sultan“. Ei însă au zis: „Lasă ce spui. Azi s-a făcut domn şi nu poate fi numit altfel domn al Lesbosului decît să vină şi să ia domnia de la prea înălţatul sultan. Aşadar, du-te şi vină cu el. De se întîmplă altfel, ştie ce-l aşteaptă“.

2. Intorcîndu-mă eu la Mitiline şi luînd pe domnul cu unii din marii dregători, şi latini şi greci, ne-am pus toată nădejdea în dumnezeu şi am pornit din insulă şi, trecînd prin Chersones, am venit la Adrianopole. Sultanul însă se muta din loc în loc din cauza ciumei bubonice ; căci în timpul acela era în Chersones şi în toată Tracia o molimă aşa de mare, încît mulţi neîngropaţi erau aruncaţi la răscrucile drumurilor ; ştiricind că sultanul petrece la Filipopole şi noi acolo aflînd însă că sultanul a plecat cu două zile înainte, căci molima aceea groaznică se ivise şi acolo, şi că a pornit cu oastea în spre părţile Sofiei, ne-am ridicat şi noi de la Filipopole şi, trecînd peste munţi greu de străbătut, am ajuns a treia zi într-un sat bulăgresc Izlati cu numele. Acolo se găsea şi oastea în tabără împreună cu sultanul. Sosind şi înfăţişîndu-ne cu daruri foarte bogate la vizirii Mahmut-paşa şi Seiti-Ahmet-paşa, a doua zi ne-am înfăţişat sultanului ; şi domnul Mitilinei a sărutat mîna tiranului şi am ieşit. In ziua următoare i s-a adus prin viziri domnului nostru vestea din partea tiranului, precum că vrea insula Tasos şi cere să i-o dăruiască. Domul Lesbosului neavînd ce să-i opună sau să-i grăiască, i-a dăruit insula. In ziua următoare, altă veste, că tributurile pe care le primea în fiecare an, vrea să i le îndoiască. Domnul Mitilinei însă ne mai putînd răbda, s-a apărat spunînd că : „Dacă vrea să ia şi întreg Lesbosul, e in puterea lui

domnul Mitilinei: adică al Lesbosulni. Mitiline fiind nnmele neogrecesc pentru anticul Lesbos.
2: *o molimă aşa de mare*: cp. L. Chalc., II, 225, 20: „din cauza ciumei care atunci bîntuia foarte.“ — *Izlati*: Zlatiţa ; vz. XXXII, 1. πατρικίοις, πατρικίων am tradus cu „viziri“; vz. XXII, 10. — *Mahmut-Paşa*: mare vizir ; vz. Akd. Nimet, *Die türkische Prosopographie bei L. Chalc.*, Diss. Hamburg, 1933, p. 57—59. — *Seiti-Ahmet-paşa*: poate identic cu feciorul lui Turachan ; vz. XXVI, 2 şi Akd. Nimet, *op. cit.*, p. 37—38.

χρυσᾶ νομίσματα. Ἐλθὼν οὖν καὶ κατὰ τὸ ἔθος προσκυνήσας τὸν ἡγεμόνα ἀσπασάμενός τε τὴν χεῖρα καὶ καθίσας ἐνώπιον, μέχρις οὗ ἐβρώθη τὸ ἄριστον, καὶ προσκυνήσας ἀπῆλθον. Ἐπὶ τὴν αὔριον δὲ λαβὼν τοὺς χρυσίνους ἦλθον καὶ παρέδωκα τούτους ἐν χερσὶ τῶν βεζιρήδων. Παραλαβόντες δὲ τοὺς φόρους, λέγουσιν 329b
ἐρωτῶντές με· „Πῶς ὁ ἡγεμὼν Μιτυλήνης; Ἔχει καλῶς;" — Ἐγὼ δ' ἀπεκρινάμην· „Καλῶς ἔχει καὶ ἀσπάζεται ὑμᾶς." — Οἱ δέ· „Περὶ τοῦ γέροντος ἐρωτῶμεν, τοῦ καθολικοῦ ἡγεμόνος." — Ἐγὼ δὲ πάλιν· „Ἐκεῖνος τέθνηκεν· ἔχει σήμερον ἡμέρας μ'. Ὁ δὲ νῦν ἡγεμονεύων ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐστὶν ἡγεμὼν πρὸ χρόνων ἕξ. Καὶ γὰρ κλινήρης ὢν ὁ πατὴρ καὶ κατάκοιτος ἐδωρήσατο τὴν ἡγεμονίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὃς καὶ ἦλθεν εἰς προσκύνησιν καὶ μίαν καὶ δὶς καὶ ἐν τῇ Πόλει φέρων προσαγορεύσεις χαροποιοὺς τῷ μεγάλῳ ἡγεμόνι." — Οἱ δὲ εἶπον· „Ἄφες ἃ λέγεις. Σήμερον ἐγεγόνει· καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως κληθῆναι ἡγεμὼν Λέσβου, πλὴν τοῦ ἐλθεῖν καὶ λαβεῖν τὴν ἡγεμονίαν παρὰ τοῦ ὑψηλοτάτου ἡγεμόνος. Ἄπιθι τοίνυν καὶ λαβὼν αὐτὸν ἐλθέ. Εἰ δ' ἄλλως γένηται, ἐκεῖνος οἶδε τὸ μέλλον." —

2. Στραφεὶς δ' ἐγὼ ἐν Μιτυλήνῃ καὶ λαβὼν τὸν ἡγεμόνα σὺν μερικοῖς ἄρχουσι, Λατίνοις τε καὶ Ῥωμαίοις, ἀναθέντες εἰς Θεὸν τὰς ἐλπίδας, ἐξήλθομεν τῆς νήσου καὶ διαβάντες τὴν Χεῤῥόνησον ἤλθομεν εἰς Ἀδριανοῦ. Ὁ δὲ ἡγεμὼν τόπον ἐκ τόπου ἀμείβων διὰ τὴν πληγὴν τοῦ βουβῶνος, ἦν γὰρ τῷ τότε καιρῷ ἐν τῇ Χεῤῥονήσῳ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Θράκῃ τυσαύτη λοιμώδης νόσος, ὡς ἀτάφους πολλοὺς ῥίπτεσθαι ἐν ταῖς τριόδοις, μαθόντες οὖν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐν τῇ Φιλιππουπόλει διάγει, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῇ εὑρόντες δὲ τὸν ἡγεμόνα πρὸ δύο ἡμέρας ἀπάραντα, ἦν γὰρ καὶ ἐκεῖ τὸ δεινὸν τῆς νόσου, καὶ πρὸς τὰ τῆς Σοφίας 330b
μέρη στρατεύοντα, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ Φιλίππου ἀπάραντες καὶ ὄρη δύσβατα διαβάντες, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἤλθομεν εἴς τινα κώμην Βουλγάρων Ἴξλατὴ καλουμένην. Ἐκεῖ καὶ τὸ στρατόπεδον σὺν τῷ τυράννῳ κατουνεῦον ἦν. Ἐλθόντες δὲ καὶ σὺν δώροις πλείστοις ἐμφανισθέντες τοῖς πατρικίοις, τῷ τε Μαχμούτ-πασια καὶ τῷ Σεητῇ Ἀχμάτ-πασια, τῇ ἐπαύριον τῷ ἡγεμόνι ἐμφανεῖς γεγόναμεν· καὶ ἀσπασάμενος ὁ Μιτυλήνης ἡγεμὼν τὴν τοῦ τυράννου χεῖρα, ἐξήλθαμεν. Τῇ ἐπαύριον δὲ διὰ τῶν πατρικίων μήνυμα ἐγεγόνει πρὸς τὸν ἡμέτερον ἡγεμόνα παρὰ τοῦ τυράννου, ὡς ὅτι τὴν νῆσον Θάσον βούλεται καὶ αἰτεῖ ταύτην παρ' αὐτοῦ τοῦ δωρήσασθαι. Ὁ δὲ Λέσβου μὴ ἔχων τί τοῦ ἀντειπεῖν ἢ λαλῆσαι, τὴν νῆσον ἐδωρήσατο. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἄλλο μήνυμα, ὅτι τοὺς φόρους, οὓς κατ' ἔτος ἐλάμβανε, βούλεται διπλασιάσαι. Ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς Μιτυλήνης ἐν τούτῳ δυσφορήσας ἀπελογήσατο, ὅτι· „Εἰ καὶ τὴν Λέσβον ὅλην βούλεται λαβεῖν, ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐξου-

4 βεζύριδων P || 27—28 μαχμουτπασία καὶ τῷ σεητηάχματ-πασία P || 34—35 ἀπελογίσατο P.

s-o facă ; dar ceea ce cere este peste puterea mea. Dar, vă rog, domnii mei, să-mi dați mînă de ajutor". Atunci vizirii rugîndu-l pe tiran, a mai adăugat încă o mie de galbeni și mai mult nu ; căci era de plătit în fiecare an trei mii de galbeni și s-au făcut patru. Și atunci l-au îmbrăcat cu caftan țesut în fir de aur și pe noi cu de mătase și, dînd jurămînt în scris, am plecat și în treisprezece zile am ajuns în insula Lesbos, premărind cu toții pe dumnezeu care ne-a scăpat din mîinile asupritorului nelegiuit.

Flota turcă pleacă asupra Chiosului.

3. Tiranul însă, precum am spus mai înainte, pregătind o flotă mică din zece trireme și din alte zece direme, pe cînd noi eram încă în Filipopole, a pus în frunte un comandant Genuz cu numele, om tînăr și chipeș, pe care l-a făcut și guvernator la Galipoli și mare amiral al flotei ; și acesta pornind din Elespont, a plecat asupra insulei Chios. Ajungînd la Troada și din Troada începînd să desfacă pînzele, iată și o furtună grea cu mare vîjîit de vînturi, crivățul suflînd și răscolind marea și silind pe marinarii cu corăbiile să apuce alt drum ; și cinci din cele douăzeci de vase au fost scufundate și două sfărîmate de țărmurile stîncoase. Căpitanul de corabie al amiralului Genuz, om strașnic iscusit la astfel de furtuni și vijelii atît de mari ale mării, căci era latin, spaniol de neam, vîslind de-a îndărătelea, a tăiat în chip domol și cu multă iscusință furia valurilor cu ajutorul cîrmelor și plutea în largul mării. Trecînd de Chios pe la apus și plutind între insulele Ciclade toată ziua aceea, noaptea furtuna liniștindu-se, dimineața s-au apropiat de Chios dinspre răsărit ; cunoscînd că aceasta este insula, au ridicat cîntări și mulțumire dumnezeului și profetului lor Mohamed. O, adîncul judecăților lui dumnezeu ! Intr-o furtună atît de mare și într-o vijelie atît de puternică a mării, cum de nu s-a scufundat corabia ? ! Ci pentru păcatele noastre a scăpat cu viața ucenicul tiranului. Căci singura triremă a lui Genuz s-a fost despărțit, celelalte s-au salvat și au intrat în portul Mitilinei. Intrebînd de comandantul lor, cum au aflat că n-a apărut în părțile de acolo, erau foarte mîhniți.

4. Atunci, ziua fiind acum spre seară, a apărut dinspre părțile Chiosului parcă vîntrelele unei direme. Și era acea diremă a Mitilinei, trimisă la Chios de fratele domnului, ca să afle, dacă dinspre apus au venit corăbii piraterești de-ale catelanilor și să dea de știre, ca turcii din apropiere să fie pe pază. Căci această semnalare era un serviciu impus lesbie-

3 : *precum am spus mai înainte :* e o trimetere foarte vagă la XLIII, 14, unde însă nu ne spune nimic de pregătirea unei flote de 20 de vase, ci numai de hotărîrea de război în contra insulei Chios. — *στρατηγὸν Γενούζην general-comandant Genuz :* vz. Ἰουούζης la L. Chalc., II, 268, 3 care amintește în treacăt de această

σίαν ἐστίν· πλὴν ὃ αἰτεῖ, ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμίν ἐστιν. Πλὴν δέομαι, κύριοί μου, τοῦ δοῦναί μοι χεῖρα βοηθείας." — Τότε οἱ μεσάζοντες παρακαλέσαντες τὸν τύραννον, ἐπρόσθηκεν ἕτερα χίλια νομίσματα καὶ οὐ πλέον· ἦν γὰρ κατ᾽ ἔτος πληροῦν τρισχίλια νομίσματα, ἐγένοντο δὲ τετρακισχίλια. Τότε ἐνέδυσαν αὐτὸν χρυσοῦφαντον στολὴν καὶ ἡμᾶς σηρικὰ καί, ἐγγράφους ὁρκωμοσίας ποιήσαντες, ἐξήλθομεν καὶ δι᾽ ἡμερῶν τρισκαίδεκα ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ κατηντήσαμεν, δοξά- 331b
σαντες ἅπαντες τὸν λυτρωσάμενον ἡμᾶς Θεὸν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀλάστορος.

3. Ὁ δὲ τύραννος, καθὼς προέφημεν, στόλον ἀπαρτίσας μικρόν, τριήρεις δέκα καὶ διήρεις ἑτέρας δέκα, ἔτι ὄντων ἡμῶν ἐν Φιλιππουπόλει, ἔχων στρατηγὸν Γενούζην ὀνόματι, νεανίαν εὐειδῆ, ὃν καὶ προεχειρίσατο ἔπαρχον Καλλιουπόλεως καὶ μέγαν κονοσταῦλον τοῦ στόλου, καὶ ἀπάρας ἐξ Ἑλλησπόντου κατὰ τῆς Χίου ἔπλεε. Ἐλθὼν δὲ εἰς Τρωάδα καὶ ἐκ τῆς Τρωάδος ἀρξαμένου τὰ ἱστία πτερῶσαι, καὶ ἰδοὺ λαῖλαψ βαρὺς καὶ ἦχος πνευμάτων πολύς, ἀνέμου βορέως πνέοντος καὶ τὴν θάλατταν ἀναμοχλοῦντος καὶ βίας τοὺς ἐπιβάτας σὺν ταῖς ναυσὶν ἄλλην ὁδὸν τρέπειν κελευούσης, πέντε ἐκ τῶν εἴκοσι κατεποντίσθησαν καὶ δύο ἐν ταῖς ἀκταῖς συνετρίβησαν. Καὶ ὁ τοῦ κονοσταύλου Γενούζη ναύκληρος δεινὸς ἐν τοιαύταις καὶ τοσαύταις ταραχαῖς καὶ κλυδωνισμοῖς τῆς θαλάσσης, ἦν γὰρ Λατῖνος Ἱσπανὸς τῷ γένει, πρύμναν κρούσας καὶ τὸ ῥόθιον τῶν κυμάτων ἡμέρως τε καὶ ἐντέχνως διὰ τῶν πηδαλίων σχίζων, ἔπλεε τῷ πελάγει. Καὶ διαβὰς τὴν Χίον ἀπὸ τῶν ἑσπερίων καὶ περάσας τὰς Κυκλάδας νήσους ἐν ὅλῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καί, διὰ τῆς νυκτὸς εὐδίας γενομένης, πρωῒ παραστάντες τὴν Χίον εἰς τὰ πρὸς ἕω καὶ γνωρίσαντες ταύτην εἶναι τὴν νῆσον, χαριστηρίους ᾠδὰς ἀπέμψαν τῷ θεῷ καὶ τῷ προφήτῃ αὐτῶν Μωάμεδ. Ὢ Θεοῦ κριμάτων ἄβυσος· 332b
Ἐν τῷ τοσούτῳ κλύδωνι καὶ τῇ βιαίᾳ ταραχῇ τῆς θαλάσσης πῶς οὐ κατεποντίσθη ἡ ναῦς; Ἀλλὰ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐσώθη ὁ μαθητὴς τοῦ τυράννου. Ἦν γὰρ μόνη ἡ τριήρης ἡ ἐξορισθεῖσα τοῦ Γενούζη, αἱ δὲ λοιπαὶ διασωθεῖσαι κατένευσαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μιτυλήνης. Ἐρωτήσαντες δὲ περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ, ὡς ἔμαθον, ὅτι οὐκ ἐφάνη τοῖς ἐκεῖσε μέρεσιν, ἐν ἀδημονίᾳ ἦσαν.

4. Τότε πρὸς ἑσπέραν ἤδη γενομένης τῆς ἡμέρας, ἐκ τῶν τῆς Χίου μερῶν ἀνεφάνη ὡς διήρεως ἄρμενον. Ἦν δὲ ἡ διήρης αὕτη τῆς Μιτυλήνης, σταλθεῖσα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἡγεμόνος ἐν τῇ Χίῳ τοῦ μαθεῖν, εἰ ἄρα ἐκ τῶν ἑσπερίων ἤλθασιν λῃστρικαὶ νῆες τῶν Κατελάνων, ἵνα δώσωσιν νόησιν τοὺς γείτονας Τούρκους τοῦ φυλαχθῆναι. Ἦν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο τὸ μήνυμα δουλεία ἀνε-

---

5 σηρικὰ Bull: θηρικά P || 13 βορέος P: βαρέος Bull || 14 βίας Bull: βία P || 30 διήρις P.

---

expediţie; vz. şi Critobul, II, 3, 4—5, 5 care pare să confunde expediţia lui Chamza şi a lui Ionuz în una singură. κονοσταῦλον *amiral:* vz. XXXVIII, 7.
4: *de ale catelanilor:* aragonezilor spanioli; vz. XXV, 8. —

nilor de la început ca, neapucînd ei să anunțe năvălirea piraților, orice pagubă li se va face turcilor, înșiși lesbienii să întoarcă ce-a fost al turcilor; acest serviciu cuprindea țărmul de la rîul Pergamos pînă la orașul Assos, care acum se chiamă Mahramion. Cum a intrat direma în port au răsărit deodată și alte vîntrele; și văzînd pînzele largi și de culoare roșie, au bănuit că e comandantul și s-au bucurat. Și intrînd în port și ridicînd cortul pe uscat, a debarcat și s-a odihnit de atîta undulare și bătaie a valurilor. Fratele domnitorului, sir Nicolae Gateluzi a făcut primire mare și a coborît din cetate în cortul lui și, stînd puțin, a plecat. Atunci ucenicul vicleanului de nelegiuit s-a mîniat și urzește vicleșug în contra lui, spunînd că: „direma pe care eu, luînd-o din urmă, am gonit-o pînă aici, este a mea; și ea și ce e în ea". Și era înăuntru în ea una din femeile de ale stăpînitorilor insulei Chios, cea mai strălucită. și avea cu sine multe giuvaere de aur și argint. „De sînteți prieteni ai domnului meu, dați-mi-o pe aceasta; iar de nu, în ora aceasta le scriu acestea marelui sultan". Iar ei au răspuns că: „nu știm ce spui! Căci doar de nevoie a fost trimisă de noi direma la Chios, și cît despre nobila de care ne vorbești, este de mult aici". Căci era soacra domnului și, cînd avea să plece, a chemat-o să stea cu doamna, fie-sa; și așa e și adevărat. Comandantul însă auzind acestea, n-a voit să le creadă și scrie sultanului ce a vrut.

Focea Nouă se predă; cea Veche e cucerită; Enos ocupat.

5. Și ridicîndu-se de acolo, vine la Focea, numită cea Nouă și trimite la marii dregători ai țării și la podesta veste, să vină și să se întîlnească cu el. Ei însă încă înainte de a sosi vestea, au ieșit și s-au întîlnit. Iar comandantul le-a arătat și le-a citit, căci era și scris, ordinul tiranului că, dacă nu vor da de bunăvoie cetatea, pe toți îi vor robi pînă la unul și orașul îl vor dărîma din temelie. Și cei din oraș, fără vreo vorbă sau întîmpinare, au predat localitatea și ei au intrat înăuntru; și negustorilor genovezi ce se găseau acolo, le-au luat mărfurile, iar pe dînșii i-au băgat în trireme. Și a făcut numărătoarea tuturor locuitorilor orașului și băieții și fetele tinere, ca la o sută, i-au luat cu sine; și punînd pe unul din turci să păzească cetatea după ce a împlinit acolo cincisprezece zile, triremele au plecat la 15 a lunii noiembrie a anului 6964.

---

de la rîul Pergamos pînă la orașul Assos: adică toată coasta asiatică din fața insulei Lesbos. Rîul Psrgamos trebuie să fie anticul Caicos care a luat numele faimosului oraș Pergamos așezat pe malul său drept. — *Sir:* cuvînt împrumutat din apus cu vechiul înțeles de seigneur, sieur domn. — *cînd avea să plece:* la învestirea cu caftanul domnesc.
5: *Focea Nouă:* vz. XXV, 5. — *podesta:* vz. XXV, 7.
5; și 7: *a anului 6964:* adică 1455.

λεύθερος τῶν Λεσβίων, ὅπως μὴ φθάσαντες δοῦναι λόγον τῆς ἐφόδου τῶν ληστῶν, εἴ τι ἄρα ζημία γενήσεται ἐν τοῖς Τούρκοις, αὐτοὶ οἱ Λέσβιοι τὸ ἀνῆκον τοῖς Τούρκοις ἀποδώσουσιν· τὰ δὲ ὅρια τῆς δουλείας, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Περγάμου ἄχρι Ἀσσοῦ πόλεως, ἣ νῦν καλεῖται Μαχράμιον. Εἰσελθοῦσα ἡ διήρης ἐν τῷ λιμένι, ἐξέθορε καὶ ἕτερον ἄρμενον· καὶ ἰδόντες τὰ ἱστία εὐρύχωρα καὶ κοκκινοβαφῆ, ὑπέλαβον τὸν στρατηγὸν εἶναι καὶ ἐχάρησαν. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ λιμένι καὶ τένταν πήξαντες ἐν τῇ ξηρᾷ, ἐξῆλθε καὶ ἀνεπαύσατο ἐκ τοῦ πολλοῦ σάλου καὶ κλύδωνος. Ὁ δ' ἀδελφὸς τοῦ ἡγεμόνος Σὺρ Νικόλαος Γατελοῦζος ποιή- 333b σας δοχὴν μεγάλην, κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ κάστρου εἰς τὴν σκηνὴν καὶ μικρὸν καθίσας ἐπανῆλθε. Τότε ὁ τοῦ δολίου ἀλάστορος μαθητὴς ὀργισθεὶς δόλον ῥάπτει κατ' αὐτοῦ λέγων, ὅτι· „Ἡ διήρης, ἣν ἐγὼ καταδιώξας ἤλαυνον ἕως ὡδί, ἐμὴ ὑπάρχει· αὐτή τε καὶ τὰ ἐν αὐτῇ.“ — Ὑπῆρχε γοῦν ἐντὸς ἐν αὐτῇ μία τῶν γυναικῶν ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς Χίου ἡ ἐνδοξοτέρα, ἔχουσα μεθ' αὐτῆς κόσμον πολὺν χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου. — „Εἰ οὖν τοῦ ἐμοῦ κυρίου φίλοι ἐστέ, ἀπόδοτε ταύτην ἐμοί· εἰ δὲ μή γε τῇ ὥρᾳ ταύτῃ γράφω ταῦτα τῷ μεγάλῳ ἀμηρᾷ.“ — Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι· „Οὐκ οἴδαμεν, ὃ λέγεις. Καὶ γὰρ δι' ἑτέρας ἡμετέρας χρείας ἐστάλθη ἡ διήρης ἀφ' ἡμῶν ἐν Χίῳ, τὴν δ' εὐγενίδα, ἣν σὺ λέγεις, πρὸ πολλοῦ ἐστιν ὧδε.“ — Ἦν γὰρ πενθερὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ ὅτε ἔμελλεν ἐξελθεῖν, μετεκαλέσατο ταύτην τοῦ συνδιάγειν μετὰ τῆς κυρίας καὶ θυγατρὸς αὐτῆς· καὶ γὰρ οὕτως ἔχει καὶ ἡ ἀλήθεια. Ὁ δὲ σρατηγὸς ἀκούσας ταῦτα καὶ μὴ πιστεύσας γράφει πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, ἃ ἐβούλετο.

5. Καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν εἰς Φώκαιαν ἔρχεται τὴν ἐπονομαζομένην Νέαν καὶ στέλλει πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ πρὸς τὸν ποδεστάτον τῆς χώρας μήνυμα τοῦ ἐξελθεῖν καὶ συνευρεθῆναι σὺν ἐκείνῳ. Ἐκεῖνοι δὲ καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸ μήνυμα ἐξήλθασι καὶ συνευρέθησαν. Ὁ δὲ στρατηγὸς δείξας αὐτοῖς καὶ ἀναγνοὺς τὸ πρόσταγμα τοῦ τυράννου, καὶ γὰρ ἦν γεγραμμένον, ἐὰν οἰκειοθελῶς μὴ δώσωσι τὸ πολίχνιον, πάντας ἄρδην αἰχμαλωτίσωσι καὶ τὴν πόλιν κατασκάψωσιν. 334b Οἱ δὲ τῆς πόλεως ἄνευ λόγου ἢ ἀποκρίσεως προδόντες τὴν χώραν, ἐντὸς εἰσήεσαν· καὶ τοὺς μὲν ἐμπόρους τῶν Γενουιτῶν τοὺς εὑρεθέντας ἐκεῖ τὰς πραγματείας ἀφεῖλον, αὐτοὺς δὲ ἐν ταῖς τριήρεσιν ἔβαλον. Τοὺς δὲ πολίτας ἅπαντας καταγράψας καὶ τοὺς παῖδας καὶ παιδίσκας, ἐγγύς που ἑκατόν, ἀφελὼν καὶ φύλακα τῷ πολιχνίῳ ἕνα τῶν Τούρκων ἐγκαταστήσας καὶ πεντεκαίδεκα ἡμέρας τελέσας ἐκεῖ, ἐξήλθασιν αἱ τριήρεις τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Νοεβρίου μηνὸς τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ τετάρτου ἔτους.

---

2 τι P: τις Bull || 4, 11 *et* 17 διήρις P || 18 ἔμελλεν Bull: ἤμελλεν P || 22 ἀπάρας **Bull:** πάρας P || 29 Γενουίτων P.

6. Ajungînd triremele la Galipoli şi aflînd comandantul, că sultanul petrece la Constantinopole, a încălecat şi a plecat, luînd cu el robii şi băieţii. Sultanul văzînd pe negustori şi aflînd că sînt genovezi, a poruncit să fie vînduţi, ceea ce s-a şi făcut.

7. Cînd domnul Lesbosului a ajuns la Mitiline, a aflat de la fratele său ce s-a întîmplat şi cum comandantul cerea pe soacra lui, pretinzînd că e din Chios, una din nobilele de acolo şi aşa mai departe ; şi atunci mă trimite pe mine să-l apăr în această chestiune. Sosind la Constantinopole şi în faţa vizirilor avînd o dezbatere cu generalul comandant Genuz, am spus şi eu sub jurămînt tot adevărul şi Genuz sub jurămînt toată minciuna şi lui i s-a dat drept şi eu am pierdut judecata. Şi atunci sultanul porunceşte, din două să aleg una : sau să plătească o gloabă de zece mii, galbeni aur, sau să fie război. Eu împotrivindu-mă la o nedreptate atît de mare, el a trimis, fără să ştie nimeni, printr-un ordin scris pe unul din slujitorii lui şi a luat Focea zisă cea veche, care era a domnului din Lesbos, în 24 a lunii decembrie a anului 6964. Atunci aflînd tiranul că Focea a fost ocupată, mi-a dat drumul să plec şi a stins judecata.

8. Ridicîndu-se din Constantinopole în 24 a lunii ianuarie, a coborît la Enos şi l-a ocupat şi, luînd băieţi şi fete, s-a întors la Adrianopole. Domnul Enosului se găsea atuncea în insula Samotrace.

Chioţii sporesc tributul.

XLV. La începutul primăverii, tiranul porunceşte să se gătească o flotă mare în contra Chiosului. Chioţii însă auzind, trimit soli şi dîndu-şi multă osteneală, s-au împăcat să dea pentru direma scufundată şi pentru turcii pieriţi cu dînsa treizeci de mii de galbeni şi în fiecare an tribut zece mii. Şi încheiend chipurile pace, au plecat.

Insula Lemnos ii chiamă pe turci.

2. Lemnienii însă avînd gînd rău asupra domnului lor Nicolae, trimit în taină cîţiva din marii dregători să ceară de la sultan pe unul din slujitorii lui să guverneze insula. El ascultînd cu plăcere vorba, îi anunţă eunucului Ismail, care atunci era guvernator la Galipoli ; căci Genuz fusese scos şi se găsea în fruntea provinciei Caria şi în locu-i a fost adus Ismail, amiral şi guvernator în Chersones. Şi-i ordonă să plece cu triremele la Lemnos, şi să dea insula

---

8 : *a coborît la Enos şi l-a ocupat :* vz. pe larg în Critobul, II, 11—15, mai pe scurt L. Chalc., II, 225, 4.

XLV, 1 : *La începutul primăverii :* 1456.

6. Φθάσασαι δὲ αἱ τριήρεις ἐν τῇ Καλλιουπόλει καὶ μαθὼν ὁ στρατηγός, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει διάγει, καὶ αὐτὸς ἱππεύσας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους σὺν τοῖς παισὶ λαβὼν ᾤχετο. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἰδὼν τοὺς ἐμπόρους καὶ μαθὼν αὐτοὺς Γενουΐτας εἶναι, ἐκέλευσε πραθῆναι, ὃ καὶ γέγονεν.

7. Ὁ ἡγεμὼν δὲ τῆς Λέσβου ἐλθὼν ἐν Μιτυλήνῃ καὶ μαθὼν παρὰ τοῦ αὐταδέλφου τὰ συμβάντα καὶ ὅπως ὁ στρατηγὸς ἐζήτει τὴν πενθερὰν αὐτοῦ ὡς τῆς Χίου μίαν οὖσαν τῶν ἐκεῖ εὐγενίδων καὶ τὰ ἑξῆς, στέλλει ἐμὲ ἀπολογησόμενον περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἐλθὼν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ διαλεχθεὶς ἐνώπιον τῶν βεζιρήδων σὺν τῷ στρατηγῷ Γενούζῃ καὶ εἰπὼν ἐνόρκως ἐγὼ τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν καὶ ὁ Γενούζης ἐνόρκως τὸ πᾶν ψεῦδος, δεδικαίωτο ἐκεῖνος καὶ κατεκρίθην ἐγώ. Κελεύει οὖν ὁ ἡγεμὼν ἐκ τῶν δύο τὸ ἓν ἑλέσθαι· ἢ δέκα χιλιάδας, νομίσματα χρυσίου, τῖσαι ἢ μάχην γενέσθαι. Ἐγὼ ἀντιστάμενος τῇ τοσαύτῃ 335b
ἀδικίᾳ, αὐτὸς διὰ προστάγματος, τινὸς μὴ γινώσκοντος, πέμψας ἕνα τῶν δούλων, εἷλε Φώκειαν τὴν Παλαιὰν λεγομένην, ἥτις ὑπῆρχε τοῦ ἡγεμόνος Λέσβου, Δεκεβρίου μηνὸς κδ-ῃ τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ τετάρτου ἔτους. Τότε μαθὼν ὁ τύραννος τὴν ἅλωσιν Φωκαίας ἀπέλυσεν ἐμὲ καὶ τὴν δίκην κατέπαυσεν.

8. Ἀπάρας δὲ ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν τῇ κδ-ῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, κατῆλθεν εἰς Αἶνον καὶ ταύτην παρέλαβεν καὶ παῖδας καὶ παιδίσκας λαβὼν ἐστράφη εἰς Ἀδριανούπολιν. Ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς Αἴνου ἦν διάγων τῷ τότε καιρῷ ἐν Σαμοθρᾴκῃ τῇ νήσῳ.

XLV. Ἔαρος δὲ ἀρχομένου κελεύει ὁ τύραννος στόλον μέγα γενέσθαι κατὰ τῆς Χίου. Οἱ δὲ Χῖοι μαθόντες πέμπουσι πρέσβεις καὶ πολλὰ καμόντες, συνέθεντο δοῦναι ἕνεκα τῆς διήρεως καὶ τῶν σὺν αὐτῇ ἀπολωλότων Τούρκων χρυσίου νομίσματα τριάκοντα χιλιάδας καὶ κατ' ἔτος φόρους δέκα χιλιάδας. Ποιήσαντες οὖν εἰρήνην τάχα, ἀπῄεσαν.

2. Οἱ Λήμνιοι δὲ κακογνωμήσαντες κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Νικολάου, πέμπουσι κρύφα τινὰς τῶν ἀρχόντων ζητῆσαι παρὰ τοῦ τυράννου ἕνα τῶν δούλων αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονεύειν τὴν νῆσον. Ὁ δὲ προθύμως τὸν λόγον ἀκούσας μηνύει τῷ εὐνούχῳ Ἰσμαήλ, τότε ἐπάρχῳ ὄντι Καλλιουπόλεως· ἦν γὰρ ὁ Γενούζης ἐκβεβληκὼς καὶ τὴν ἐπαρχίαν Καρίας ἐπιστατῶν, ὁ δ' Ἰσμαὴλ ἀντεισήχθη κονοσταῦλος καὶ ἔπαρχος ἐν Χεῤῥονήσῳ. Προστάττει οὖν τοῦ ἀπελθεῖν ἐν τῇ Λήμ-

7 ἀπολογισόμενον P || 9 βεξύριδων P || 12 τοσαύτη Bull: τοσούτη P || 25 τριάκοντα χιλιάδας Bull: ,λ-ας P || 28 πέμπουσι Bull: πέμπωσι P.

în seama şerbului Chamza să o guverneze şi să o administreze, după cum se cade.

3. În timp ce se făceau acestea, domnul Lesbosului trimite o diremă de a sa şi o corabie cu ostaşi, o sută şi mai bine, în frunte cu unul Ioan Funtana şi Spineta Culumboto, însărcinîndu-i ca, de-i văd pe lemnieni că le pare rău de ce-au făcut, să-i ia oarecum cu binişorul şi cu vorbe dulci şi prin bună învoială să-i facă să dea înapoi insula, dacă însă nu, atunci să-l ia pe fratele său Nicolae şi să se înapoieze, căci dînsul îşi avea curtea în cetatea cea veche ; dar ei n-au făcut aşa, ci debarcînd, au început lupta cu armele. Lemnienii însă ieşindu-le înainte, călări ca la cinci sute, i-au pus pe fugă şi pe unii i-au ucis, iar pe alţii gonindu-i de aproape pe mare, i-au înecat ; şi, pînă la patruzeci, au pus mîna pe ei. Cei ce au fost lăsaţi însă în diremă şi corabie, l-au luat pe Nicolae şi au plecat la Lesbos.

4. Şi după trei zile a venit şi Ismail la Lemnos cu noul guvernator Chamza şi auzind ce s-a întîmplat i-a lăudat pe lemnieni, pe lesbienii prinşi însă, i-a pus în lanţuri şi s-a întors la Galipoli în luna mai a anului 6964.

Iancu învinge pe Mahomed II la Belgrad, 1456.

5. Făcîndu-i cunoscut tiranului ce s-a petrecut la Lemnos, deşi plin de mînie asupra Lesbosului şi a domnului de acolo, însuşi pleacă asupra Belgradului cu putere grea şi cu tunuri foarte multe. Sosind şi cu bombardări de bolovani dărîmînd zidurile şi avînd şi pe Dunăre pînă la 60 de vase, ajunsese cu războiul aşa de departe, încît turcii au intrat înăuntru şi s-au apucat de prădat.

6. Atunci Iancu despre care a mai fost vorba înainte, trecînd Dunărea, căci sosise în ziua aceea, şi intrînd în oraş, i-a urmărit de aproape şi, pe unii omorîndu-i, iar pe alţii rănindu-i, i-a gonit afară. Şi ieşind însuşi pe poartă cu ostaşi foarte mulţi, i-a luat întreaga pregătire de război. Şi după ce a ucis pe mulţi turci, aşa încît însuşi sultanul a fost rănit la şold, s-a întors în sfîrşit în oraş şi a dat foc vaselor turceşti. Şi tiranul ruşinat s-a întors la Adrianopole şi ameninţa să pornească anul următor cu război asupra Belgradului. Aceste fapte s-au petrecut în luna iulie a aceluiaşi an.

3: *domnul Lesbosului:* Dominico Gattilusio, despre învestirea căruia vz. XLIV, 2.
4: *in luna mai:* 1456.
5: καὶ θυμοῦ πλησθείς· καὶ e cu înţeles concesiv, ca în neogreceşte.
5—6: Lupta de la Belgrad din iulie 1456 în care Mahomed II, cuceritorul Constantinopolei, a fost învins cu desăvîrşire de Iancu de Hunedoara, ne-o descrie pe larg L. Chalc., II, 178, 13—185, 18. G. Sfranţes, 1065 AB (G. Franţes, 386, 1—3) amin-

νῳ σὺν τριήρεσι καὶ παραδοῦναι τὴν νῆσον Χαμζᾷ τῷ δούλῳ τοῦ ἐπάρχειν καὶ 336b
διοικεῖν, ἃ θέμις.

3. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, ὁ ἡγεμὼν τῆς Λέσβου στείλας μίαν τῶν διήρεων αὐτοῦ καὶ ναῦν σὺν ἀνδράσιν, ἑκατὸν ἢ καὶ πλέον, ἔχοντες στρατηγοὺς Ἰωάννην Φουντάναν τινὰ καὶ Σπινέταν Κουλουμπότου, ἀναθεὶς αὐτοῖς, ὡς, εἰ ἴδωσι τοὺς Λημνίους μεταμεληθέντας εἰς ἃ πεπράχασιν, ἱλαρῶς πως εἰς αὐτοὺς βλέψωσι καὶ διὰ γλυκέων ῥημάτων καὶ συνθηκῶν πάλιν εἰς αὐτὸν τὴν νῆσον· ἐπαναστραφῆναι ποιήσωσιν, εἰ δ' οὔ, λαβόντες τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νικόλαον ἐπαναστρέψωσιν, ἦν γὰρ αὐτὸς ἐν τῷ παλαιοκάστρῳ αὐλιζόμενος, οἱ δὲ οὐχ οὕτως πεπράχασιν, ἀλλ' ἐξελθόντες σὺν ὅπλοις ἐμάχοντο. Οἱ δὲ Λήμνιοι ἐξελθόντες ἔφιπποι ὡς πεντακόσιοι, τούτους κατετροπώσαντο καὶ τοὺς μὲν κατέσφαξαν, τοὺς δὲ τῇ θαλάσσῃ καταδιώξαντες ἀπέπνιξαν· αὐτοχειρὶ δὲ ἕως τεσσαράκοντα ἔλαβον. Οἱ δὲ καταληφθέντες ἐν τῇ διήρει καὶ τῇ νηΐ, λαβόντες τὸν Νικόλαον εἰς Λέσβον ἀπήεσαν.

4. Καὶ μεθ' ἡμέρας τρεῖς καὶ ὁ Ἰσμαὴλ ἐν τῇ Λήμνῳ ἄγων τὸν Χαμζᾶν τὸν νέον ἔπαρχον, μαθὼν δὲ τὰ γενόμενα ἐπήνεσε τοὺς Λημνίους, τοὺς δὲ Λεσβίους λαβὼν δεσμίους ἐστράφη εἰς Καλλιούπολιν Μαΐῳ μηνὶ τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ τετάρτου ἔτους.

5. Μηνύσας δὲ τῷ τυράννῳ τὰ συμβάντα ἐν Λήμνῳ, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς
κατὰ τῆς Λέσβου καὶ τοῦ ἡγεμόνος, αὐτὸς πρὸς Βελόγραδον ἔρχεται σὺν δυνά- 337b
μει βαρείᾳ καὶ μηχανικαῖς παρασκευαῖς πλείσταις. Ἐλθὼν δὲ καὶ διὰ τῶν πετροβολισμῶν βαλὼν κάτω τὰ τείχη, ἔχων καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ πλοῖα ἕως ξ^ο^, εἰς τόσον κατηντήκει τὰ τοῦ πολέμου, ὡς καὶ ἐντὸς εἰσελθεῖν τοὺς Τούρκους καὶ εἰς πραῖδαν ἄρξασθαι.

6. Τότε ὁ Ἰάγγος, ὃν προλαβὼν ὁ λόγος ἐδήλωσεν, περάσας τὸν ποταμόν, ἦν γὰρ φθάσας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ εἰσελθὼν καὶ καταδιώξας αὐτούς, τοὺς μὲν σφάττων, τοὺς δὲ πλήττων, ἐξήλασε τῆς πόλεως. Ἐξελθὼν δὲ τῆς πύλης καὶ αὐτὸς σὺν στρατιώταις πλείστοις, ἔλαβε τὴν πολεμικὴν πᾶσαν παρασκευήν. Καὶ πολλοὺς τῶν Τούρκων φονεύσας, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν τύραννον πληγῆναι ἐν τῷ μηρῷ, τέλος ἐν τῇ πόλει ὑπέστρεψεν καὶ τὰ πλοῖα τῶν Τούρκων πυρὶ παρέδωκεν. Ὁ δὲ τύραννος κατῃσχυμένος ὑποστρέψας ἐν Ἀδριανουπόλει, τὸ ἐπιὸν ἔτος ἠπείλει κατὰ τοῦ Βελογράδου στρατεῦσαι. Ἦσαν δὲ ταῦτα γενόμενα μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

---

6 *et* 10 πεπράχασιν Bull: πεπράκασιν P || 7 βλέψωσι P: βλέψουσι Bull | συνθήκων P || 8 ποιήσωσιν P: ποιήσουσι Bull: ποιήσουσιν Bek || 8—9 ἐπαναστρέψωσιν P: ἐπαναστρέψουσιν Bull.

---

teşte pe scurt întîmplările principale, iar Critobul, II, 17, 2 şi 18, 4—9 ne-o istoriseşte pe larg, dar cu tendinţa vădită de a micşora înfrîngerea lui Mahomed II.

Duca duce tributul august 1456.

7. In luna august am fost trimis eu să duc tributul ce-l dădea în fiecare an domnul Lesbosului. Iar cînd l-am dat, am cerut pe cei ce au fost predați ca niște necredincioși, de lemnieni; și n-a vrut să-i dea, ci mai degrabă a poruncit să le taie capul; căci erau închiși la Adrianopole. Cînd însă i-au dus la locul de osîndă, tiranul s-a răzgîndit și a poruncit să fie vînduți aceștia; și au fost răscumpărați pentru o mie de galbeni.

Flota papei în ajutorul insulelor, 1457.

8. In anul 6965 au venit de la Roma, în frunte cu patriarhul din Aquilea unsprezece trireme, trimise de papa Calist în ajutorul insulelor învecinate cu turcii, ca Rodos, Chios, Lesbos, Lemnos, Imbros, Samotrace și Tasos. Și au ajuns la Rodos, ca una ce era sub stăpînirea papei și n-a vrut să dea tribut turcilor. De la Rodos ridicîndu-se, au venit la Chios și au cerut să nu dea turcilor tribut, ci mai bine să lupte. Dar n-au putut fi înduplecați; de asemenea și la Lesbos și aceia tot așa. De la Lesbos adunîndu-se corăbiile papei, ale catelanilor și din vase piraterești, pînă la 40 la număr, s-au dus la Lemnos și, luînd insula, au venit la Samotrace; și luînd-o și pe aceasta, au ajuns la Tasos. Și după ce au pus garnizoane și au întărit insulele bine, s-au întors la Rodos. Atunci tiranul aflînd cele întîmplate, toată vina a pus-o pe domnul din Lesbos; și pornind război mare în contra lui, pregătește o flotă grea și în luna august o trimite la Lesbos, în frunte cu Ismail. Venind acesta la Metimna, a încercat în multe feluri și a dat multe atacuri cu mașinării de asediu, bombordînd cu bolovani, așezînd scări la ziduri și minîndu-le, dar nu s-a folosit cu nimic, ci mai degrabă a pierdut mulți din oamenii lui și așa s-a întors cu fără nici o ispravă.

Mahomed II amenință pe despoții din Morea, 1458.

9. In anul 6966 trimite la despoții din Peloponez un slujitor cu strașnică poruncă, spunîndu-le hotărît cum că: „Voi de bună voie ați făgăduit să-mi dați în fiecare an tribut zece mii de galbeni, acum însă văd că treceți cu dispreț peste mine; și de împlinirea învoielilor nu vă pasă. Prin urmare din două alegeți ce e mai bine: sau plătiți toată datoria și va fi bună înțelegere între noi și voi sau repede plecați, lăsînd țara în stăpînirea mea". Căci rămăseseră datori cu tributul pe trei ani.

7: *am fost trimis eu:* adică Duca. — *căci erau închiși la Adrianopole:* cp. L. Chalc., II, 225, 17.

8: ἔχοντες deși τριήρεις πεμφθεῖσαι, nu l-am schimbat în ἔχουσαι, căci poate fi construcție κατά σύνεσιν, gîndindu-se la oamenii de pe trireme; din aceeași cauză n-am schimbat nici πλησιαζόντων în πλησιαζουσῶν, cronicarul putîndu-se să se fi gîndit la lo-

7. Ἐν δὲ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ ἐπέμφθην ἐγὼ φέρων τὸ κατ' ἔτος διδόμενον τέλος παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Λέσβου. Δοὺς δ' αὐτὸ καὶ ζητήσας τοὺς οὓς οἱ Λήμνιοι παρέδοσαν ὡς ἀπίστους, οὐκ ἠθέλησε δοῦναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκέλευσε τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀποτμηθῆναι· ἦσαν γὰρ ἐν Ἀδριανουπόλει ἔγκλειστοι. Ὡς δὲ ἀπήγαγον αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς, μεταμεληθεὶς ὁ τύραννος ἐκέλευσε πραθῆναι τούτους· καὶ ἠγοράσθησαν εἰς νομίσματα χίλια.

8. Ἐν δὲ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐνακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ πέμπτῳ ἔτει ἦλθασιν 338b
ἐκ τῆς Ῥώμης τριήρεις ἕνδεκα, ἔχοντες ἀρχηγὸν πατριάρχην τῆς Ἀκουιλίας, πεμφθεῖσαι παρὰ τοῦ πάπα Καλλίστου εἰς βοήθειαν τῶν νήσων τῶν πλησιαζόντων τοῖς Τούρκοις, οἷον Ῥόδον, Χίον, Λέσβον, Λῆμνον, Ἴμβρον, Σαμοθρᾴκην καὶ Θάσον. Κατήντησαν οὖν ἐν Ῥόδῳ ὡς ὑπὸ τὸν πάπαν τελοῦσαν καὶ φόρους μὴ θελήσασαν δοῦναι τοῖς Τούρκοις. Ἀπὸ δὲ Ῥόδου ἀπάραντες ἦλθασιν ἐν Χίῳ, αἰτοῦντες τοῦ μὴ δοῦναι φόρους τοῖς Τούρκοις, ἀλλὰ μάχην μᾶλλον ἑλέσθαι. Οἱ δὲ οὐκ ἐπείσθησαν· ὁμοίως καὶ ἐν Λέσβῳ καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια. Ἀπὸ δὲ Λέσβου ἀθροισθέντα τοῦ πάπα, τῶν Κατελάνων καὶ ἑτέρων ληστρικῶν πλοίων, τὸν ἀριθμὸν ἕως μ-α, ἀπῆεσαν ἐν τῇ Λήμνῳ καὶ παραλαβόντες τὴν νῆσον ἦλθασιν ἐν Σαμοθρᾴκῃ· καὶ λαβόντες καὶ ταύτην εἰς Θάσον ἐγένοντο. Καὶ φύλακας ἐνθέντες ἐν ταῖς νήσοις καὶ καλῶς ἀσφαλίσαντες εἰς Ῥόδον ὑπέστρεψαν. Τότε ὁ τύραννος μαθὼν τὰ γενόμενα, τὴν πᾶσαν αἰτίαν τῷ ἡγεμόνι τῆς Λέσβου κατέγραψεν· καὶ δὴ μάχην κρατερὰν ἐνστήσας κατ' αὐτοῦ, στόλον ἀπαρτίζει βαρὺν καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ πέμπει τοῦτον ἐν Λέσβῳ, ἔχων ἀρχηγὸν τὸν Ἰσμαήλ. Καὶ δὴ εἰς Μέθυμναν ἐλθὼν καὶ πολλὰς μεθόδους καὶ μηχανικὰς πράξεις διά τε πετροβολισμοὺς καὶ κλίμακας καὶ τειχωρυχίας εἰσπράξας, οὐδὲν ὠνήσατο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πολλοὺς ἀπεβάλετο τῶν οἰκείων καὶ οὕτως ὑπέστρεψεν ἄπρακτος.

9. Ἐν δὲ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐνακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ ἕκτῳ ἔτει στέλλει πρὸς 339b
τοὺς δεσπότας Πελοποννήσου δοῦλον ἕνα δι' ὁρισμοῦ φρικώδους, διαλαμβάνων, πῶς· „Ὑμεῖς οἰκειοθελῶς ὑπεσχέθητε τοῦ δοῦναί μοι φόρους κατ' ἔτος νομίσματα χιλιάδας δέκα, νῦν δὲ ὁρῶ ὑμᾶς καταφρονοῦντάς με· καὶ τῶν συνθηκῶν ἠμελήσατε. Ἐκ τῶν δύο οὖν ἕλεσθε τὸ κρεῖττον· ἢ τὰ κεχρεωστημένα πληρώσατε καὶ ἔσται ἀγάπη ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, ἢ ταχέως ἐξέλθατε ἀφέντες τὸν τόπον ἐν τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ." — Καὶ γὰρ ἦσαν χρεωστοῦντες ἐτῶν τριῶν τέλος.

---

cuitorii insulelor. — *papa Calist:* e Calist III, 1455-1458; cp, Critobul, II, 23, unde îl confundă cu înaintaşul acestuia Nicolae V, 1447-1455 şi III, 10, unde pune expediţia lui Ismail în anul următor, 1458. — *ale catelanilor.* vz. XXV, 8. — ἔχων trebuie raportat la τύραννος, nu la στόλον şi atunci nu e nevoie de schimbat în ἔχοντα. — *la Metimna:* cel de-al doilea oraş din insula Lesbos; Critobul, II, 10 îi spune Molivos Μόλυβον.

9: Cp. L. Chalc., II, 202 şi Critobul, III, 1. L. Chalc., II, 176, 11 vorbeşte de un tribut de 12 000, plătit şi de peloponesieni şi de albanezii de acolo; iar Critobul, III, 1, I de un tribut din Peloponez de 6000. Vezi şi G. Sfranţes, 1065 D — 1066 B (G. Sfranţes, 388).

Soli de la Uzun Chasan

10. In acest an au fost trimişi soli de la Comana, de la Uzun Chasan care stăpînea părţile Armeniei, în hotar fiind cu Colchida; şi cerea de la el unele lucruri în bătaie de joc, spunîndu-i că i-a rămas dator cu tributul pe mai bine de 60 de ani, avînd să-i dea în fiecare an, o mie de pături pentru caii lui şi o mie de traiste şi o mie de căpestre, lucruri pe care străbunul său a poruncit străbunului lui să i le dea în fiecare an. El însă a răspuns solilor: „Mergeţi în pace şi eu în anul ce vine, le voi aduce acestea cu mine şi voi da datoria“.

Cetatea Iedi-Cule

11. Şi a început tiranul să clădească, iarna aceea, la marginea Constantinopolei ce se chiamă Poarta de Aur, o cetăţuie pe care împăratul Ioan cel Bătrîn a voit s-o zidească şi Baiazid, străbunul tiranului, l-a oprit.

Cucerirea Peloponezului.

12. Primăvara sosise acuma şi el, adunîndu-şi armatele la un loc, a pornit asupra Peloponezului şi mai intîi a ocupat Corintul fără luptă. Aflînd despoţii ce s-a întîmplat, Toma s-a refugiat în Italia cu soţia şi copiii, iar Dimitrie s-a predat de bună voie şi i s-a închinat tiranului. După ce a ocupat întreg Peloponezul şi a pus comandanţi şi guvernatori, însuşi a pornit-o spre Adrianopole, ducînd cu sine pe Dimitrie cu toată casa lui şi luînd şi pe oamenii palatului şi pe cei de frunte şi cu bună stare din toată Ahaia, Lacedemonia şi din celelalte ţinuturi. Pe oamenii de frunte ai albanezilor pe toţi i-a ucis şi din

---

10: *In acest an*: ar trebui să fie tot 6966, adică 1458, căci acesta e anul care a fost amintit mai înainte. Dar s-ar potrivi mai bine, ca solii aceştia să fi venit în 1459.— *şi eu în anul ce vine*: aceasta ar fi în 1460. Dar în 1460 Mahomed II cucereşte Morea (vz. 12:) şi asupra lui Uzun Chasan, pleacă abia în 1461 (vz. 14: şi 18:). L. Chalc., II, 227, 16 într-adevăr aminteşte că Mahomed II şi-a amînat pentru anul următor expediţia asupra lui Uzun Chasan şi că mai întîi a pornit asupra despoţilor din Peloponez. — **παρὰ τῶν Κομάνων** *de la Comana:* Uzun Chasan, adică Chasan cel Lung (vz. L. Chalc. II, 243, 11: **Χασάνην τὸν μακρὸν**) a domnit (1453-1478) peste o puternică seminţie turcomană pe care Duca o înţelege sub denumirea de comani; cp. Nichifor Gregoras, *Istoria bizantină*, ed. Bonn, vol. I, p. 35 r. 16 şi 115, 19. Dar stăpînirea s-a întins mult şi peste partea de răsărit a Asiei Mici şi acolo se găseau două oraşe însemnate cu numele **τὰ Κόμανα** unul în ţinutul Pont, la nord, pe malul drept al rîului Iris ce se revarsă în Marea Neagră, şi celălalt în Capadocia pe ţărmul stîng al rîului Saros care se revarsă în Mediterana. Unul din aceste oraşe poate că a ajuns sub domnia lui Uzun Chasan şi din el să fi venit solia amintită de Duca. Că Uzun Chasan a cerut un tribut ca acesta, numai Duca, ne-o spune. L. Chalc., II 243, 21 ne spune că solii au cerut lui Mahomed II să-i lase tributul ţării Colchida, adică a împărăţiei Trapezuntului. — **καὶ ἀποδώσω τὸ χρέος** *şi-i voi da datoria:* după aceste cuvinte, manuscrisele arată

10. Ἐν δὲ τῷ ἔτει τούτῳ ἐστάλησαν ἀποκρισιάριοι παρὰ τῶν Κομάνων, παρὰ τοῦ δεσπόζοντος τὰ μέρη τῆς Ἀρμενίας καὶ γειτνιάζοντος τοῖς Κόλχοις Οὐζοῦν Χασάν, αἰτῶν παρ' αὐτοῦ τινα περιφρονήσεως πράγματα, λέγων κεχρεωστῆσθαι αὐτῷ τέλος ἐπέκεινα ἐτῶν ξ', τοῦ δοῦναι κατ' ἔτος χίλια σαγίσματα διὰ τοὺς ἵππους αὐτοῦ καὶ χίλια ταγηστήρια καὶ χίλια κεφαλοδέσμια, ἅτινα ἔταξε τοῦ δοῦναι κατ' ἔτος ὁ πάππος αὐτοῦ πρὸς τὸν πάππον ἐκείνου. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ κἀγὼ τῷ ἐπερχομένῳ ἔτει κομίσω ταῦτα σὺν ἐμοὶ καὶ ἀποδώσω τὸ χρέος." — . . . .

11. Ὁ δὲ τύραννος τῷ χειμῶνι ἐκείνῳ ἤρξατο οἰκοδομεῖν πρὸς τὸ ἄκρον τῆς Πόλεως τὸ καλούμενον Χρυσεία Πύλη πολίχνιον, τὸ ὃ Ἰωάννης ὁ Γέρων ὁ βασιλεὺς ἠβουλήθη τοῦ κτίσαι καὶ ὁ Παγιαζήτ, ὁ τοῦ τυράννου πάππος, ἐκώλυσεν αὐτόν.

12. Τοῦ δὲ ἔαρος ἤδη ἐλθόντος καὶ εἰς ἓν τὰς δυνάμεις ἀθροίσαντος, ἐπὶ τὴν Πελοπόνησον ὥρμησε καὶ πρῶτον Κόρινθον ἔσχεν ἄνευ πολέμου. Μαθόντες 340b
οὖν οἱ δεσπόται τὸ γεγονός, ὁ μὲν Θωμᾶς πρὸς Ἰταλίαν ἐχώρησεν σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις, ὁ δὲ Δημήτριος παρεδόθη ἑκὼν καὶ προσεκύνησε τῷ τυράννῳ. Παραλαβὼν οὖν πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκαταστήσας ἀρχηγοὺς καὶ ἡγεμόνας, αὐτὸς εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ὥρμησε, φέρων μετ' αὐτοῦ πανοικὶ τὸν Δημήτριον, ἄγων σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς τοῦ παλατίου καὶ τοὺς λογάδας καὶ εὐτυχεῖς πάσης Ἀχαΐας, Λακεδαιμονίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν. Τοὺς δὲ τῶν Ἀλβανῶν

---

8 *post* χρέος *loco vacuo lacunam fuisse in suo archetypo indicat* P.

---

printr-un loc alb că arhetipul de la care au pornit, avea o lipsă. După cucerirea şi plîngerea Ţarigradului, Duca îşi continuă istoria oarecum în formă de cronică anuală, înşirînd an de an după 1453, şi la fiecare înregistrînd mai pe larg sau mai pe scurt lucrurile petrecute. Anii 6967 şi 6968, adică 1459 şi 1460 lipsesc însă. Din manuscrisul arhetip trebuie să se fi pierdut vreo foaie pe care erau înregistrate evenimentele din 1459, din care cel mai de seamă a fost expediţia lui Mahomed II în contra albanezilor lui Scanderbeg, şi o parte din întîmplările mai puţin însemnate din 1460, căci cele mai importante ca zidirea cetăţii Iedi-Cule, şi cucerirea Peloponezului se găsesc înregistrate, fără însă ca anul să fie indicat.

11: *iarna aceea:* 1459/60. — *o cetăţuie:* e faimoasa Iedi-Cule, cetatea cu 7 turnuri, cu închisoarea în care erau aruncaţi osîndiţii politici; cp. Critobul, II, 1, 3 şi 10, 1. — *Ioan cel Bătrîn:* e Ioan V Paleolog, 1341—1391; vz. XIII, 3 şi 4.

12: *Primăvara:* 1460. Certele dintre fraţii despoţi şi cucerirea Peloponesului, Morea medievală, o descrie pe larg şi cu amănunte G. Sfranţes, 1066 C—1072 C (G. Franţes, 388—413) care a fost faţă. Descrieri destul de pe larg dau şi L. Chalc., 213, 16—216, 18 şi 224, 15—237, 3, fiind şi el acolo, şi Critobul, III, 19—24. — *Toma s-a refugiat în Italia:* unde a murit. O fată de-a lui cu numele Zoe-Sofia s-a măritat în 1472 după Ivan III (1462—1505) din Moscova, care avea din prima căsătorie pe Ivan cel Tînăr, soţia acestuia din urmă a fost Olena, fata lui Ştefan cel Mare şi a Eudochiei. Intre noră şi soacra vitregă s-a încins o luptă aprigă, al cărei fecior să urmeze la tron; în această luptă, mai ales că părintele ei Ştefan cel Mare închisese ochii acum de un an, nora a căzut biruită; cp. Al. Papadopol-Calimach, *Sofia Paleolog şi domniţa Olena,* în Anal. Acad. Rom., Secţ. istorică, seria II, t. 17 (1895). —

cetăţi n-a lăsat nici una afară de Monemvasia şi acest lucru fără să-l vrea nicidecum. În ce priveşte însă atacul triremelor pe mare asupra duşmanilor, a trimis în Marea Egee prin insulele Ciclade un număr ca la 180 de direme şi trireme, oamenii trimişi nefolosindu-se cu nimic. Dar din Peloponez mai luînd două mii de familii şi băieţi un număr egal, pe băieţi i-a înscris în armata lui de ieniceri, iar familiilor le-a dat locuinţe în partea Constantinopolei.

Construirea bazarului.

13. Şi însuşi iarna, a petrecut-o la Adrianopole şi Constantinopole, ocupat cu construcţia unei corăbii foarte mari şi cu clădirea unui local de expoziţie care se chiamă şi hală de vînzare şi în limba persă se spune pezestan.

Mari pregătiri de război.

14. În anul 6969 a construit o flotă de trireme şi direme pînă la vreo două sute şi corăbii zece. Şi însuşi, primávara, trecînd peste strîmtoare, a sosit la Brusa în Bitinia, fără să ştie cineva şi să pătrundă planul lui.

15. Să spun şi ceva minunat: dascălul lui de legi, care era în timpul de atunci judecătorul judecătorilor, a prins curaj în urma intimităţii pe care o avea faţă de sultan, şi apoi şi în urma stimei pe care o arăta sultanul faţă de dascălul său, şi a îndrăznit să spună sultanului, fiind încă singuri între ei: „doamne puterea aceasta înarmată pe care ai pregătit-o pe uscat şi pe apă, încotro porunceşti să fie dusă?" El însă uitîndu-se la el oarecum cu mînie, a zis: „ian, ascultă, omule, dacă aş şti că un singur fir din perii bărbii mele a prins ceva din taina mea, l-aş smulge şi arunca în foc". Aşa de ascuns la gînd era omul şi aprins la mînie.

Spaimă şi la romînii de la gurile Dunării.

16. Frica i-a cuprins pe toţi: pe romînii ce locuiesc la gurile Dunării, dar şi Cafa, Trapezunt şi Sinope şi insulele din Marea Egee, Rodos şi insulele mărunte din primprejur, apoi Chios şi Lesbos, deşi plăteau tribut, ci ştiind nestatornicia lui, au fost apucaţi de teamă!

---

afară de Monemvasia: G. Sfranţes, 1069 B (ep. şi G. Sfranţes, 396, 8) spune că Monemvasioţii au rămas cu credinţă despotului Toma care a încredinţat papei cetatea; mai tîrziu în 1464, a fost ocupată de veneţieni; v. G. Sfranţes, 415, 16. L. Chalc. şi Critobul, care numeşte Monemvasia cu numele antic Epidauros, nu amintesc nimic. — Τὴν δὲ... εἰσβολὴν nu poate fi decît un acuzativ de referinţă, căci numai aşa propoziţia dă un înţeles lămurit.

13: *iarna:* 1460/1461. — *cu construcţia unei corăbii forte mari:* vz. L. Chalc., II, 243, 2: ἐναυπηγεῖτο ναῦν ὡς τρισχιλίων πίθων „a construit o corabie ca de 3000 de buţi," care din cauza mărimii s-a şi scufundat. — *pezestan:* adică piaţă; vz. G. Moravcsik, II, 214. E faimosul bazar de azi din Stambul.

14: *În anul 6968:* adică 1461.

15: *Aşa de ascuns la gînd era omul:* tot aşa îl caracterizează şi Critobul cu

προύχοντας πάντας κατέσφαξε, οὐκ ἄλλο τῶν πολιχνίων ἐάσας πλὴν Μονεμβασίαν καὶ τοῦτο ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος. Τὴν δὲ διὰ θαλάσσης τῶν τριήρεων πρὸς ἐχθροὺς εἰσβολήν, ἐν Αἰγαίῳ Πελάγει διὰ τῶν Κυκλάδων νήσων ἔστειλε τὸν ἀριθμὸν ὡς ρπ′ διήρεις καὶ τριήρεις, μηδὲν ὠφεληθέντες. Μετοικίσας ἐκ τῆς Πελοποννήσου φαμελίας δισχιλίας δήπου καί παῖδας ἰσαρίθμους, τοὺς μὲν παῖδας εἰς νεόλεκτον στρατὸν κατεγράψατο, τὰς δὲ οἰκίας ἐν τῷ τῆς Πόλεως μέρει κατέθετο.

13. Αὐτὸς οὖν τόν χειμῶνα ἐν Ἀνδριανουπόλει καὶ Κωσταντινουπόλει διῆγεν πήξας ναῦν ὑπερμεγέθη καὶ δομήσας θέατρον ἐν τῇ Πόλει ὃ καὶ βεστιοπρατήριον λέγεται καὶ Περσιστὶ πεζεστάνιον ὀνομάζεται.

14. Ἐν δὲ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐνακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ ἐνάτῳ ἔτει ἐποίησε στόλον τριήρεων καὶ διήρεων μέχρι που τὰ σ′ καὶ νήας ι′. Αὐτὸς δὲ τῷ ἔαρι τὸν πορθμὸν διαβὰς ἧκεν εἰς Προῦσαν τῆς Βιθυνίας, μὴ ἐπισταμένου τινὸς μηδὲ 341b
νοήσαντος τὴν βουλήν.

15. Εἴπω καί τι παράδοξον· Ὁ νομοδιδάσκαλος αὐτοῦ, ὅς καὶ κριτὴς κριτῶν ὑπῆρχε τῷ τότε καιρῷ, θαῤῥήσας ὡς πρὸς τὴν πλησιότητα, ἣν ἐκέκτητο πρὸς τὸν ἡγεμόνα, καὶ ὁ ἡγεμὼν πάλιν ὡς πρὸς τὴν εὐλάβειαν, ἣν ἐδείκνυε πρὸς τὸν διδάσκαλον, τολμήσας λέγει τῷ ἡγεμόνι, ἔτι ὄντων αὐτῶν καταμόνας· „Κύριε, τὴν παράταξιν ταύτην, τὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ἑτοιμασθεῖσαν, ποῦ κελεύεις φέρεσθαι;“ — Ὁ δ' ὀργίλως πως ἐμβλέψας εἰς αὐτόν, ἔφη· „Ἴσθι, ὦ οὗτος, εἰ ᾔδειν, ὅτι ἐκ τῶν τοῦ πώγωνός μου τριχῶν θρὶξ μία ἐπελάβετό μου τοῦ μυστηρίου, ἀποσπάσας ἂν αὐτὴν πυρὶ παρέδωκα.“ — Τοσοῦτον κρυψίνους ὁ ἀνὴρ καὶ ὀργίλος.

16. Φοβηθέντες πάντες· οἱ οἰκοῦντες ἔν τε τῷ Λυκοστομίῳ Βλάχοι, ἀλλὰ δὴ καὶ Καφᾶς, Τραπεζοῦς καὶ οἱ Σινωπεῖς, αἵ τε νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, Ῥόδος καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς νησίδια, Χίος καὶ Λέσβος, εἰ καὶ τελοῦντες ἦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀκαταστασίαν αὐτοῦ γινώσκοντες ἐτρόμαξαν.

---

1 Μενεμβασίαν P || 21 ἐπελάβετο P: ἀπελάβετο Bull || 26 νησίδρια? P: νησίδρα P_1.

---

prileiul pregătirilor ce le făcea în contra Belgradului în 1456: οὐ μέντοι γε κατάδηλον ἐποίει τὴν αὐτοῦ γνώμην οὐδὲ ᾔδει τις ὅποι τὴν ὁρμὴν ποιήσοιτο II, 17, 1: „nici gîndul nu şi-l dădea pe faţă şi nimeni nu ştia încotro voia s-o pornească“.

16: *ἐν τῷ Λυκοστομίῳ Βλάχοι romînii de la gurile Dunării:* Sub Licostomo se înţelege de obicei Chilia, dar cum lui „Lykostomion“ — Gura Lupului îi răspunde traducerea „Vîlcovului“ de azi (vz. Constantin C. Giurescu, *Istoria Romînilor,* vol. I, ed. 4, p. 195) şi cum astfel de traduceri erau obişnuite (cp. şi „Camena“ din judeţul Tulcea tradusă din „Petra“ romană (vz. T. Sauciuc Săveanu, *Un nou fragment al inscripţiei latine din Petra Camena,* Bucureşti, 1940 şi „Analele Dobrogei“ XVI, 1934, p. 93—112), se prea poate ca Duca să se fi gîndit în general la romînii de la gurile Dunării. L. Chalc., II, 250, 18 chiar aşează Chilia la gurile Dunării: τὸ Κελλίον... ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ. Amintirea aceasta specială a romînilor de la gurile Dunării alături de Cafa, Trapezunt şi altele, pare să arate că în cetăţile de la Dunăre era oarecare administraţie şi guvernare autonomă. Acelaşi lucru se desprinde şi din cuvintele lui L. Chalc. I, 125, 5: ἡ μὲν μέλαινα Πογδανία ἡ ἐν τῇ Λευκοπολίχνῃ καλουμένη τὰ βασίλεια ἔχουσα „Moldova Neagră care îşi are reşedinţa domnească la numita Cetate Albă“.

Predarea Sinopei.

17. Ridicîndu-se sultanul din Bitinia, a venit la Ancara în Galatia; şi în timp ce şi-a ridicat acolo corturile, sultanul din Sinope a trimis pe feciorul său cu daruri foarte multe; şi ieşindu-i întru întîmpinare, i s-a închinat cu supunere. El însă l-a primit cu plăcere şi i-a comunicat lui ce avea să anunţe tatălui său şi, socotindu-l ca pe un crainic al spuselor sale, i-a spus toate zicînd: „Vesteşte-i tatălui tău, că vreau Sinope; şi dacă o să-mi dea de bună voie, şi eu graţios îi dau în schimb ţinutul Filipopolei; de altcum, vin repede". Flota însă a ajuns pe Marea Neagră la Sinope. Şi feciorul lui Ismail, sultanul din Sinope, a venit la tată-său şi i-a spus toate ce a grăit tiranul. Aflînd însă tiranul că flota sosise acum la Sinope, a început şi el să meargă pe uscat într-acolo. Ismail neavînd ce face, a ieşit din Sinope şi, întîmpinîndu-l, i s-a închinat cu supunere; iar tiranul l-a primit cu bucurie şi i-a spus să-şi ia toate comorile şi cai şi catîri şi cămile şi orice alt lucru avea în visteriile lui şi nimeni să nu se atingă de nimic din ale lui. Şi după ce în Sinope a orînduit totul bine şi a ales guvernator pe unul din slujitorii lui, însuşi a început să pătrundă în părţile de mai înăuntru ale Armeniei.

Expediţia asupra lui Uzun Chasan.

18. Sus-zisul sultan însă Uzun Chasan se aţinea cu ai săi în hotarele Persiei sus în munţi, neavînd putere să dea faţă cu tiranul. El însă traversînd Armenia şi trecînd peste rîul Fasis, unele localităţi le-a luat, altele neputîndu-le cuceri, a trecut de ele; şi cu multă osteneală şi cu mare lipsă de cele necesare a urcat Munţii Caucaz şi a coborît în ţara Colchidei.

Predarea Trapezuntului.

19. Şi venind spre Trapezunt, trimite împăratului din Trapezunt, din două să aleagă ce e mai bine: sau să predea tiranului împărăţia fără să sufere vreo pagubă din comorile ce le are, argint, aur, aramă şi orice altfel de lucruri şi robi şi roabe, şi orice altă avere mişcătoare, sau deodată cu împărăţia să i se ia şi toate acestea şi viaţa. Auzind împăratul acestea, a ieşit cu toată casa şi i s-a

---

17: cp. L. Chalc., II, 239, 6—242, 15; Critobul, IV, 3—4, 1; G. Sfranţes, 1072 C (G. Franţes, 94, 8 şi 413, 14).

18: cp. L. Chalc., II, 243, 10—246, 18 care ne spune că, la stăruinţa mamei lui Uzun Chasan, Mahomed II încheie pace cu dînsul; vz. şi Critobul, IV, 4, 4—6, 3.— *trecînd peste rîul Fasis... munţii Caucaz... Colchidei:* ţara Colchidei e dincolo de rîul Fasis, Rion de azi, dar tot încă la sud de Caucaz, peste care deci Mahomed II, în urmărirea lui Uzun Chasan n-a avut de ce să treacă, aşa că descrierea drumului, pe care o face Duca, e puţin cam vagă şi pare să fie o confuzie între Munţii Caucaz şi Munţii Taurus şi Antitaurus din Asia Mică.

17. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἀπάρας ἀπὸ Βιθυνίας ἦλθεν εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας· κἀκεῖ τὰς σκηνὰς πήξας, ὁ τῆς Σινώπεως ἡγεμὼν στείλας τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ πλείστης δωροφορίας καὶ προϋπαντήσας αὐτῷ δουλικῶς προσεκύνησεν. Ὁ δ' ὑπεδέξατο τοῦτον ἀσμένως καὶ τὰ τῷ ἰδίῳ πατρὶ μηνυθησόμενα τούτῳ ἀπήγγειλε καὶ αὐτὸν ὡς ἄγγελον τῶν ῥηθησομένων, πάντα κατεῖπε λέγων· „Ἀνάγγειλον τῷ πατρί σου, ὅτι τὴν Σινώπην βούλομαι· καὶ εἰ μὲν ταύτην μοι ἐλευθέρως 342b παράσχῃ, κἀγὼ χαριέντως ἀνταποδίδω αὐτῷ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φιλιππουπόλεως· εἰ δ' οὖν, ἔρχομαι ταχύ." — Ὁ δὲ στόλος διὰ τῆς θαλάσσης τῆς Ποντικῆς ἔφθασεν ἐν Σινώπῃ. Ὁ υἱὸς δὲ τοῦ Ἰσμαήλ, ἡγεμόνος τῆς Σινώπης, ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ἀνήγγειλεν αὐτῷ πάντα τὰ λαληθέντα παρὰ τοῦ τυράννου. Ὁ τύραννος δὲ μαθὼν τὴν ἀνάβασιν τοῦ στόλου γεγονυῖαν ἐν Σινώπῃ καὶ αὐτὸς διὰ ξηρᾶς εἰς αὐτὴν ὥδευεν. Ὁ δὲ Ἰσμαὴλ ἀπορήσας ἐξῆλθε τῆς Σινώπης καὶ προϋπαντήσας αὐτῷ καὶ δουλικῶς προσκυνήσας, ἀσπασίως αὐτὸν ὁ τύραννος ὑπεδέξατο, κελεύσας πάντας τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ λαβεῖν καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνους καὶ καμήλους καὶ ἄλλο, εἴ τι ἐν τοῖς αὐτοῦ ταμείοις ἐκέκτητο, καὶ μὴ προσψαῦσαί τίς τι τῶν αὐτοῦ. Τὴν Σινώπην οὖν καλῶς ἐγκαταστήσας καὶ ἡγεμόνα ἕνα τῶν δούλων αὐτοῦ χειροτονήσας, αὐτὸς εἰς τὰ τῆς Ἀρμενίας ἐνδότερα ἐχώρει.

18. Ὁ δὲ προῤῥηθεὶς Οὐζοῦν Χασὰν ἡγεμὼν εἰς τὰ τῆς Περσίδος ὅρια ἐπάνω ὀρέων σὺν τοῖς αὐτοῦ διέτριβε, μὴ ἔχων ἰσχὺν ἀποπροσωπίσσι τῷ τυράννῳ. Περάσας δὲ τὴν Ἀρμενίαν καὶ διαβὰς τὸν Φάσιδα ποταμόν, χώρας τὰς μὲν εἷλε, τὰς δ' οὐ δυνηθεὶς παρέδραμε· καὶ τὰ Καυκάσια ὄρη μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ τῆς ὑστερήσεως τῶν ἀναγκαίων ἀναβὰς κατῆλθεν εἰς Κόλχους.

19. Καὶ δὴ εἰς Τραπεζοῦντα ἀνελθὼν πέμπει τῷ βασιλεῖ Τραπεζοῦντος ἐκ τῶν δύο ἑλέσθαι τὸ κρεῖττον· ἢ παραδοῦναι τὴν βασιλείαν τῷ τυράννῳ ἄνευ ζη- 343b μίας αὐτοῦ τινος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ θησαυρῶν, ἀργύρου, χρυσοῦ, χαλκοῦ καὶ παντοίου εἴδους ἄλλου, δούλων τε καὶ δουλίδων καὶ πάσης ἄλλης κινητῆς ὑποστάσεως, ἢ σὺν τῇ βασιλείᾳ καὶ ταῦτα πάντα καὶ τὴν ζωὴν ἀφαιρεθῆναι. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ βασιλεύς, ἐξελθὼν πανοικὶ προσεκύνησεν. Ἦν γὰρ ὁ στό-

---

7 παράσχει P: παράσχοι Bull || 8 δ' οὖν P: δὲ οὐ Bull || 11 Ὁ Bek: *om.* P || 13 αὐτῷ Bull: αὐτὸν P || 20 ἀποπροσωπίσαι P: καταπροσωπίσαι Bull: καταπροσωπῆσαι Bek: *fortasse* ἐπιπροσωπῆσαι || 24 Τραπεζοῦντα ἀνελθὼν Bull: Τραπεζοῦνταν ἐλθὼν P, *fortasse* Τραπεζοῦντ' ἀνελθών.

19: cp. G. Sfranțes, 1072 D (G. Franțes, 94, 4—7; 413, 15—23 și 414, 2—7); Critobul, IV, 7—9 și L. Chalc., II, 246, 19—248, 24. Acest loc din istoria lui Chalcocondil, editorul său E. Darkó, cred că greșit îl socotește drept un adaos străin; vz. V. Grecu, *Zu den Interpolationen im Geschichtswerke des L. Chalkokondyles,* în Acad Roum., Bulletin de la Sect. hist., t. 27, 1946, p. 92—94. Trapezuntul a fost cucerit pe la mijlocul lui august 1461; vz. Fr. Babinger, *La date de la prise de Trebizonde par les Turcs,* în „Revue des Etudes byzantines", VII, 1949, p. 205—207. —

închinat. Căci flota plecase de mai multe zile de la Sinope la Trapezunt, dar bătînd zi de zi război, n-a făcut nici o ispravă, pînă n-a sosit sultanul pe uscat. Şi împăratul a ieşit cu soţia şi copiii şi i s-a închinat; şi acesta era David Comnen, feciorul lui Alexie Comnen şi fratele lui Ioan Comnen, care fusese împărat înaintea lui. Şi l-a trimis cu triremele la Constantinopole cu tot neamul lui, cu ceilalţi unchi şi nepoţi ai lui şi cu marii dregători şi nobili ai palatului, fiecare ducîndu-şi averea afară de cea nemişcătoare. El însă s-a întors, după ce a pus administraţia Trapezuntului bine la cale, împlinind un an întreg în această expediţie.

Expediţia lui Mahomed II în contra lui Vlad Ţepeş 1462.

20. În anul 6970 trimite la voievodul Ţării Romîneşti un sol, anunţîndu-i să vină în grabă la închinăciune şi să aducă neapărat cu sine 500 de băieţi şi tributul ce-l dă în fiecare an, adică zece mii de galbeni aur. Voievodul i-a răspuns însă: galbenii îi are gata să-i dea, băieţii însă nu poate; cît despre sine să vină însuşi la închinăciune, şi aceasta e mai cu neputinţă. Auzind tiranul acestea s-a înfuriat şi, trimiţînd pe unul din oamenii lui de seamă cu unul din secretarii săi, a spus: „Aduceţi-mi tributul! Şi despre celelalte mă voi gîndi eu". Iar ei venind şi arătînd romînului cele spuse de sultan, mai întîi pe ei i-a tras în ţeapă, o moarte neomenoasă, dureroasă şi urîtă. Pe urmă trecînd cu armata, a străbătut cu duşmănie părţile Distrei şi, luînd mult popor de rînd, i-a trecut pe toţi în Ţara Romînească şi le-a luat viaţa cu acelaşi fel de moarte în ţeapă.

21. Un comandant din marginile acelea, al tiranului voind să se arate cu o faptă de mare vitejie, a trecut în Ţara Romînească cu zece mii de turci; romînul ciocnindu-se cu ei, pe care i-a ucis în război, i-a ucis, pe care însă i-a prins de vii, pe toţi amarnic i-a osîndit la moarte şi pe comandantul lor Chamza, traşi fiind în ţeapă.

Alexie IV Comnen 1417—1429; *Ioan IV Comnen* 1429—1458 şi *David Comnen* 1458—1461; acesta e ucis de Mahomed II în 1463; despre sfîrşitul acestor Comneni vz. A. M. Schneider, *Die letzten Tage der Gross Komnen,* din *Miscellanea Constantinopolitana,* apărut în „Oriens Christianus", 36 (1941), p. 224. — μὲ ἑτέρους θείους καὶ ἀνεψιοὺς αὐτοῦ· μέ neogrecesc pentru anticul μετά ,avînd în vedere felul de a scrie al lui Duca, poate n-ar forma un motiv de a obiecta ceva din punct de vedere formal, dar din punct de vedere de fond, cuvintele *cu ceilalţi unchi şi nepoţi ai lui* sînt o lămurire de prisos şi nepotrivită la παγγενεὶ *cu tot neamul lui* şi par mai degrabă să fi fost vreo notă marginală a unui cititor, pe care apoi vreun copist a trecut-o în text, aşa că poate ar trebui să fie scoase din text. — *un an întreg:* 1461.

20—22: Expediţia, fără de izbîndă din 1462 în Ţara Romînească a lui Mahomed II ne-o descrie cel mai pe larg şi cu ştiri şi amănunte mai multe şi importante, dar fără vreo deosebire în fond, L. Chalc., II, 250, 1—267, 7. De asemenea şi Critobul, IV, 10 ne-o descrie mai puţin pe larg, dar cu o vădită tendinţă de a-l arăta pe Vlad Ţepeş, care la el e Δρακούλιος ὁ ἡγεμὼν Γετῶν „Draculea, voievodul ge-

λος πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἀπάρας ἀπὸ Σινώπης εἰς Τραπεζοῦντα, ἀλλὰ καὶ πολεμῶν καθεκάστην οὐδὲν ἤνυεν, ἕως ὁ τύραννος διὰ ξηρᾶς κατήντησεν. Ἐξελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις προσεκύνησε· ἦν δ' οὗτος Δαβὶδ ὁ Κομνηνός, υἱὸς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἀδελφὸς Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ προβεβασιλευκότος. Στείλας δ' αὐτὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει σὺν ταῖς τριήρεσι παγγενεὶ μὲ ἑτέρους θείους καὶ ἀνεψιοὺς αὐτοῦ καὶ σύν τοῖς ἄρχουσι καὶ εὐγενέσι τοῦ παλατίου, φέρων ὁ καθεὶς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἄνευ τῶν ἀκινήτων. Αὐτὸς δὲ τὰ τῆς Τραπεζοῦντος καλῶς διοικήσας ἐπανεστράφη, χρόνον τέλειον πληρώσας εἰς τὴν ἀποδημίαν αὐτήν.

20. Ἐν δὲ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐνακασιοστῷ ἑβδομηκοστῷ ἔτει πέμπει πρὸς τὸν βεηβόδα Βλαχίας ἀποκρησιάριον μηνύων αὐτῷ τοῦ ἐλθεῖν ἐν τάχει εἰς προσκύνησιν, ἔχων καὶ φέρων σὺν αὐτῷ παῖδας φ' καὶ τὸ κατ' ἔτος διδόμενον τέλος, ἤγουν χρυσίνους χιλιάδας δέκα. Αὐτὸς δ' ἀπεκρίνατο· τοὺς μὲν χρυσίνους ἑτοίμους ἔχει τοῦ 344b
δοῦναι, τοὺς δὲ παῖδας οὐ δύναται· τὸ δ' αὐτὸς εἰς προσκύνησιν, καὶ τοῦτο ἀδυνατώτερον. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος ἠγριώθη καὶ στείλας ἕνα τῶν ἐπιφανῶν σὺν ἑνὶ τῶν γραμματέων αὐτοῦ, εἶπεν· „Ἀγάγετέ μοι τοὺς φόρους· καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐγὼ σκέψομαι." — Οἱ δὲ ἐλθόντες καὶ τῷ Βλάχῳ τὰ μηνυθέντα δηλώσαντες, πρῶτον αὐτοὺς ἐν πάλοις καθίησιν, θάνατον ἀπάνθρωπον, ὀδυνηρὸν καὶ ἀσχήμονα. Εἶτα περάσας σὺν δυνάμει κατέδραμεν ἐν τοῖς μέρεσι Δύστρας καὶ πολὺν λαὸν συρφετώδη λαβών, ἐν Βλαχίᾳ περάσας πάντας, τὸν αὐτὸν θάνατον τῶν πάλων τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐξεμέτρησεν.

21. Καὶ τῶν ἄκρων ἐκείνων εἷς ἀρχηγὸς τοῦ τυράννου θέλων δεῖξαι ἀριστείαν τινά, περάσας εἰς Βλαχίαν σὺν χιλιάσι δέκα Τούρκων καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς ὁ Βλάχος, οὓς μὲν ἐν πολέμῳ κτείνας ἔκτεινεν, οὓς δὲ ζῶντας ἤγρευσεν, πάντας τῷ τοῦ πάλου θανάτῳ καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Χαμζᾶν πικρῶς κατεδίκασεν.

---

5 παγγενὶ P || 6 μὲ... αὐτοῦ *fortasse secludenda sunt* | ἑτέρους P: ἐκύρους Bull || 8 διοικίσας P || 10 ἔτει P₁: *om.* P || 16 μοι Bull: με P.

ţilor", vinovat şi învins. G. Sfranţes, 1072 D (G. Franţes, 414, 8) aminteşte numai că Mahomed II, în primăvara anului 1462, „în Marea Ţară Romînească" εἰς τὴν Μεγάλην Βλαχίαν, cele ce se făceau în contra lui acolo le-a îndreptat. Numai Duca însă ne dă ştirea că sultanul i-a cerut domnului romîn 500 de băieţi pentru armata-i de ieniceri şi că suma tributului era de 10000 galbeni.

20: *s-a înfuriat:* pentru că, după L. Chalc., II, 251, 23 şi Critobul, IV, 10, 1 i s-a vestit că Vlad umblă cu gînduri de răzvrătire în contra lui, după ce el însuşi l-a pus în domnie. — ***unul din secretarii săi:*** după L. Chalc., II, 252, 5: Catavolinos un Grec.

21: *să se arate cu o faptă mare de vitejie:* după L. Chalc., II, 252, 8 a primit ordin în taină de la Mahomed II să-l prindă prin vicleşug pe Vlad şi să i-l aducă.— *Chamza:* paşa din Vidin, după L. Chalc., II, 252, 8.

22. Cînd tiranul a auzit acestea, i s-a făcut negru înaintea ochilor și turbat de mînie și-a strîns armată de pretutindeni, peste 150 de mii; și în vreme de primăvară, ieșind din Adrianopole, a venit la Dunăre; și acolo ridicînd corturile, a stat pînă ce să se strîngă toată armata într-un singur trup. Dar romînul și el i-a mutat pe toți supușii lui în locuri strîmte de munte și în locuri acoperite de păduri; și cîmpurile le-a lăsat pustii și vitele de tot felul le-a mînat mai înăuntrul hotarelor dinspre alani și huni; iar însuși cu armata de sub el se ațínea toată ziua în locuri scutite de sihle și păduri dese. Tiranul trecînd Dunărea, a străbătut loc mai bine de 7 zile și n-a găsit nimic, nici om, nici cel mai neînsemnat animal și nici ceva de mîncare sau de băut. Și ajungînd într-un loc frumos așezat ca o livadă, vede mii și mii de pari sădiți în pămînt încărcați în loc de fructe cu oameni morți, și în mijloc pe Chamza pe care l-am amintit mai sus, în îmbrăcămintea de in subțire și purpură ce-o purta, tras în țeapă. La vederea acestei amenințări, tiranul s-a înspăimîntat și noaptea, cînd a ridicat corturile, fiindu-i frică, a tras șanțuri și a ridicat valuri și sta în mijlocul lor. Romînul însă sculîndu-se dis-de-dimineață și rînduindu-și bine oamenii de sub el, a năvălit, cînd era încă întuneric, și nimerind în partea dreaptă a taberii, a intrat deodată înăuntru și pînă în ziuă a tăiat turci fără de număr; și pînă ce s-a luminat de ziuă, mulți turci s-au ucis între ei. Cînd însă s-a făcut dimineața, romînii au intrat în țarcurile lor și s-au culcat; iar tiranul sculîndu-se, plin de rușine, a trecut Dunărea și a ajuns la Adrianopole.

Cucerirea Lesbosului, 1462. 23. In anul 6971 a pregătit o flotă de șaizeci de trireme și direme și 7 corăbii și în luna septembrie a venit asupra insulei Lesbos și însuși pe uscat cu armata. Venind deci, a cerut insula de la Nicolae Gateluzi care domnea peste ea; acesta era fratele

---

22: *peste 150 de mii:* după L. Chalc., 255, 3—7 au fost 250 000. E vădit că și la Duca și mai mult la Chalcocondil cifrele sînt mult exagerate. — *a venit la Dunăre:* după L. Chalc., II, 255, 16—20 a trimis o flotă de 25 corăbii cu trei rînduri de vîsle și 150 de vase mai mici pe Dunăre în sus, de au ars Brăila și au urcat pînă la Vidin. — *dinspre alani și huni:* spre Carpați deci, după L. Chalc., II, 255, 24 în muntele Brașov, căci sub huni, vădit sînt de înțeles unguri, iar sub alani poate sînt de înțeles sașii din Transilvania, căci să ne gîndim la rutenii ce au rămas pe locurile, unde odinioară au fost alanii, e mai greu. — *iar însuși cu armata:* după L. Chalc., II, 256, 10—257. 5 o imparte în două, o parte trimițînd-o în contra romînilor din Moldova care cu turcii impresurau în zadar Chilia și căutau să intre în Țara Romînească. — *a intrat deodată înăuntru;* după L. Chalc., II, 259, 5—7 pe la straja întîi de noapte, adică după primul sfert de noapte. Chalcocondil precizează că Vlad Țepeș avea mai puțin de zece mii de călăreți, iar după alții mai puțin de șapte mii, și că a ajuns pînă la corturile sultanului. După Critobul, IV, 10, 8—9 Vlad n-a făcut

22. Τούτων ἰσθεὶς ὁ τύραννος καὶ πλήρης σκοτοδινίας καὶ ζάλης τυχών, ἀπανταχοῦ συναθροίσας δύναμιν ὑπὲρ τὰς ρν' χιλιάδας, τῷ καιρῷ τοῦ ἔαρος ἐξελθὼν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ ἦλθεν εἰς Δάνουβιν· κἀκεῖ τὰς σκηνὰς πήξας ἔστη, ἕως οὗ πᾶσα ἡ δύναμις εἰς ἓν σῶμα γένηται. Ὁ δὲ Βλάχος καὶ αὐτὸς πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν εἰς κλεισούρας καὶ δενδρώδεις τόπους μετοικίσας καὶ τοὺς κάμπους ἐρήμους ἀφεὶς καὶ ζώων παντοίων τὰ γένη ἐν τοῖς ἐνδοτέροις ἐλάσας ὁρίοις 345b τοῖς πρὸς Ἀλανοὺς καὶ Οὔννους, αὐτὸς ἐν ὀχυροῖς ἄλσεσι καὶ δάσεσι τόποις σὺν τῇ ὑπ' αὐτὸν στρατιᾷ διημέρευεν. Ὁ δὲ τύραννος περάσας τὸν Δάνουβιν καὶ ἐπέκεινα ζ-α ἡμερῶν τόπον ἀνύσας, οὐχ εὗρε τὸ οἱονοῦν ἢ ἄνθρωπον ἢ ζῷον τὸ τυχὸν ἢ τῶν τροφίμων τι ἢ τῶν ποτίμων. Φθάσας οὖν ἔν τινι τόπῳ λιβαδιαίῳ καὶ εὐθέτῳ ὁρᾷ πάλους πεφυτευμένους μυριαρίθμους, βρίθοντας ἀντὶ καρπῶν νεκρὰ σώματα, καὶ τὸν Χαμζᾶν, ὃν προείπομεν, ἐν μέσῳ, μετὰ βυσσίνων καὶ κοκκίνων ὧν ἐφόρει, πεπερονημένον ἐν τῷ πάλῳ. Ἰδὼν οὖν τὴν ἀπειλὴν ταύτην ὁ τύραννος ἐξεπλάγη καὶ τῇ νυκτὶ φοβηθείς, ἐν ᾗ ἔπηξε τὰς σκηνάς, τάφρους ἀνήγειρε καὶ ἐν μέσῳ τῶν τάφρων ἔκειτο. Ὁ δὲ Βλάχος ὀρθρίσας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν καλῶς συνταξάμενος, ἔτι σκοτίας οὔσης, κατῆλθε καὶ τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ φωσάτου τυχὼν εἰσῆλθεν ἐξαίφνης καὶ ἕως πρωῒ ὑπὲρ ἀριθμὸν κατέκοψε· καὶ πολλοὶ τῶν Τούρκων ἀλλήλους ἐφόνευον, ἕως οὗ ἡμέρα διηύγασεν. Πρωΐας δὲ γενομένης, οἱ μὲν Βλάχοι εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν εἰσελθόντες, ἐκοιτάσθησαν, ὁ δὲ τύραννος ἐγερθεὶς κατησχυμένος καὶ περάσας τὸν Δούναβιν, ἧκεν εἰς Ἀδριανούπολιν.

23. Ἐν δὲ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐνακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ἔτει στόλον ἀπαρτίσας τριήρεων καὶ διήρεων ἑξήκοντα καὶ νῆας ζ' κατῆλθεν ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ Σεπτεβρίῳ μηνὶ καὶ αὐτὸς διὰ ξηρᾶς σὺν δυνάμει. Ἐλθὼν οὖν ᾐτήσατο τὴν νῆσον παρὰ τοῦ κρατοῦντος Νικολάου 346b

---

1 ἰσθεὶς P: *fortasse* αἰσθεὶς *cf. Charitonides, sed.* v. 277, 10 || 17 τυχῶν P: τυχὸν Bull.

---

această ispravă decît din deznădejde şi abia de a scăpat cu viaţa. Dar e lucru ştiut că Critobul se sileşte să fie pe placul lui Mahomed II. — *a trecut Dunărea:* Laonic Chalcocondil şi Critobul istorisesc mai departe cum Vlad Ţepeş e nevoit să fugă în Ungaria şi Mahomed II a pus în locu-i pe fratele său Radu, Ῥάδον la Critobul, X. 10, iar la L. Chalc., II, 265, 8: Draculea Δρακούλης. —

23: vz. şi L. Chalc., II, 267, 8—276, 8; Critobul, IV, 11—12 şi G. Sfranţes, 1073 A (G. Franţes, 414, 9). — *In anul 6971:* fiind în septembrie, e deci 1462; cp. L. Chalc., II, 276, 6: Τὸν μὲν οὖν ἐνιαυτὸν τοῦτον δὶς αὐτὸς ἐκστρατευσάμενος ὁ βασιλεύς, τὴν μὲν ἐπὶ Δᾶκας ἔλευσιν ἐποιήσατο, τὴν δὲ ἐπὶ Λέσβον „Şi deci anul acesta împăratul a întreprins două expediţii, una asupra dacilor, alta asupra Lesbosului".—

lui Dominico, domnul de mai înainte, pe care zisul Nicolae l-a răsturnat de la domnie şi l-a sugrumat, iar el însuşi s-a ridicat domn al Lesbosului, fiind de patru ani în domnie. Dar Nicolae a înzestrat bine Mitiline cu pregătire de război şi cu mulţime de arme şi trăgînd şanţuri şi săpînd gropi şi ridicînd valuri, şedea înăuntru cu foarte mulţi soldaţi, peste cinci mii la număr şi în ce priveşte poporul de rînd cu femei şi copii, peste 20 de mii. Şi tiranul trecînd de la Aghiasmati, a cerut oraşul cu insula; Nicolae însă i-a răspuns: Nu e cu putinţă să predea oraşul şi insula, dacă ei nu vor fi ucişi mai întîi după legea războiului. Atunci tiranul trecînd din nou de partea cealaltă, l-a lăsat pe vizirul său Mahmut să împresoare Mitiline. Şi aşezînd tunurile în faţă şi bătînd cu bolovani o parte de oraş ce se chiamă Melanudion a dărîmat-o; de asemenea şi din alte părţi meterezele şi turnurile. Atunci cei dinăuntru văzînd aceasta, a ieşit Luchino Gattilusio şi cu dînsul vicarul ţării şi aceştia au început să pună la cale cu Mahmut-paşa predarea oraşului, arătîndu-i toate punctele mai slabe, asupra cărora să îndrepte tunurile, să le bată şi să le escaladeze. Şi după ce au făcut cunoscute lipsurile locului, s-au înapoiat în oraş şi au început cu ademeniri făţarnice să-l îndemne pe domn la împăcare, salvîndu-şi capul şi averea. Şi hotărînd astfel, au trimis ştire pentru sultan la Aghiasmati; şi acesta a venit. Şi domnul Nicolae a ieşit cu toţi marii dregători cu cheile în mînă. Şi sărutînd picioarele sultanului, a fost întărită învoiala cu Mahmut-paşa, ca să-şi salveze capul şi averea. După aceea a pus să vină toţi soldaţii frînci şi a trimis înăuntrul ţării un număr mare de ieniceri şi azapi să ocupe cetăţile; şi a pus să păzească bine zidurile şi porţile, încît să nu iasă nici bărbat nici femeie. Pe urmă a pus să-i taie în bucăţi pe toţi frîncii, iar pe domnul cu marii lui dregători, i-a pus în închisoare şi astfel eludînd învoiala, le-a salvat viaţa şi averea. În ziua următoare a deschis porţile şi i-a pus pe toţi să iasă afară, mici şi mari, bărbaţi şi femei.

Dominico: 1455-1458. — *Nicolae:* 1458-1462. — *Aghiasmati:* port pe ţărmul asiatic din faţa Mitilinei; vz. XLIII, 5-6; azi Ayasmand. Sultanul venise pe uscat, dar după aceea a trecut şi el la flotă; vz. Critobul, IV, 12, 5: βασιλεὺς δ' ἐμβὰς ἐς τριήρη περαιοῦται καὶ αὐτὸς ἐς τὴν νῆσον „Împăratul urcînd într-o triremă, trece şi el în insulă". — *Melanudion:* cartierul negru; eventuala explicare a numelui ca un cartier de călugări, vz. la C. Wendel, în „Byzantinische Zeitschrift", 40 (1940), p. 443. — Ὀρῶντες οὖν οἱ ἐντὸς *Atunci cei dinăuntru văzînd:* cu aceste cuvinte în mijlocul unei propoziţiuni deci, se întrerupe textul grecesc al cronicii lui Duca, aşa cum ni s-a păstrat în manuscrisele greceşti. Din fericire însă sfîrşitul care-l dăm în continuare, ni l-a păstrat un manuscris cu o veche traducere italo-veneţiană din biblioteca marciană în Veneţia, editată şi ea în ediţia din Bonn a cronicii lui Duca, de unde îl reproducem. — *a ieşit cu toţi marii dregători:* dar Leonard din Chios spune că „însoţit numai de doi călăreţi, binis se comitantibus equitibus" p. 364 în Ch. Hopf, *Chroniques Gréco-Romanes*. — *Asappi azapi:* vz. XXVIII, 7 şi XXIX, 15. —

τοῦ Γατελιούζου, ὃς ὑπῆρχεν ἀδελφὸς Δομινίκου τοῦ προηγεμονεύσαντος, τὸν ὃν ὁ ῥηθεὶς Νικόλαος κατήγαγε τῆς ἡγεμονίας καὶ ἀπέπνιξεν, αὐτὸς δὲ ἡγεμὼν κατέστη τῆς Λέσβου, τέταρτον ἄγων ἔτος ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ. Ὁ δὲ Νικόλαος ἀσφαλῶς τὴν Μιτυλήνην ἔν τε πολεμικαῖς παρασκευαῖς καὶ ἁρμάτων πληθύϊ καὶ τάφρων, βοθύνων καὶ χωμάτων ἀνορύξεσιν κατασκευάσας, μέσον ἐκάθητο σὺν πολεμισταῖς πλείστοις ὑπὲρ ἀριθμὸν χιλιάδων ε´ καί, συρφετώδη λαὸν σὺν γυναιξὶ καὶ παιδαρίοις, ὑπὲρ ἀριθμὸν χιλιάδων κ´. Περάσας οὖν ὁ τύραννος ἀπὸ τοῦ Ἁγιασματίου καὶ ζητήσας τὴν πόλιν σὺν τῇ νήσῳ, ἀπεκρίνατο ὁ Νικόλαος· οὐκ ἔστι δυνατὸν παραδοῦναι τὴν πόλιν καὶ τὴν νῆσον, εἰ μὴ πρῶτον αὐτοὶ πολεμικῷ νόμῳ κτανθήσονται. Τότε πάλιν τὴν περαίαν διαβὰς ὁ τύραννος, ἀφῆκε τὸν αὐτοῦ βεζίρην Μαχμοὺτ τοῦ πολιορκεῖν Μιτυλήνην. Καὶ δὴ τὰς πετροβόλους σκευὰς ἀντικρὺ παραστήσας καὶ πετροβολῶν τὸ ἓν μέρος τῆς πόλεως τὸ λεγόμενον Μελανούδιον, κατὰ γῆς ἔῤῥιψεν· ὁμοίως καὶ ἐξ' ἄλλων μερῶν τοὺς προμαχῶνας καὶ πύργους. Ὁρῶντες οὖν οἱ ἐντός,

uscì fora Luchino Cataluso e con esso in compagnia el vicario della 512b
terra, li quali incominzarono ad tramare la traditione della cità con Maumet Basia, mostrandoli tuti li lochi più debeli; li quali havesse ad bombardare, combattere et scalare. Et data cognitione deli mancamenti della terra, tornarono dentro in la cità et cominzarono con persuasione false inclinare el signore ad l' accordio, salvando le teste et l' havere. Et così concludendo mandarono per el signor ali Asmati, el qual venne. El signor Nicoloso uscì fora con tutti li principali, con le chiave in mano. Et basiato li piedi del signor, fo confirmato quello che havea facto Maumet Baxia, de salvare le teste et l' havere. Dapoi fece venire tutti li homini da arme. Franchi et mandò dentro da la terra grande numero de Zanizari et Asappi ad prendere le forteze, facendo ben guardare le mure et le porte, che non uscisse nè homo nè femina. Poi fece tagliare per mezo tutti li Franchi et mettere in destrecto el signor et tutti li principali et cusì cavillando salvò le teste et salvò l'havere. El zorno sequente fece aprir le porte, facendo uscir fora tutte le anime, pizoli, et grandi, homini et femine. Et

1 Γατελιούζου P || 11 βεζύριν P.

Și i-a pus să treacă prin cortul lui unul cîte unul ; și pe oricare nu avea bărbat și-i plăcea, o răpea. Tot așa și copiii ; și au fost cărora le-a furat fiii. Din ceilalți care au rămas, a făcut trei părți : o parte, pe cei mai slabi, i-a lăsat locului ; a doua, a vîndut-o, iar a treia a dus-o în robie la Constantinopole. După aceea sultanul a trecut cu flota la Aghiasmati, de unde el cu armata pe uscat și flota pe mare s-au întors la Constantinopole. Și domnul Nicolae a fost aruncat în turnul Franțezizilor, împreună cu Luchino Gattilusio care și-a trădat țara și domnul. Mai pe urmă sultanul Mahomed a făcut că domnul Nicolae și-a lepădat credința cea adevărată și s-a făcut turc. Sărmanul păcătos, crezînd că-și salvează viața, și-a pierdut sufletul ; a fost sugrumat cu o coardă de arc, precum făcuse și el.

---

le-a furat fiii: ca la 500 de copii, spre a fi înscriși în corpul de ieniceri, după Leonard din Chios, *ibid* p. 360 și 365.—*a făcut trei părți:* cp. Critobul, IV, 12, 9: „Pe toți cei din oraș adunîndu-i, și bărbați zic și femei și copii i-a înpărțit în trei părți și intîia a lăsat-o să rămînă în oraș să locuiască, păstrîndu-și și folosindu-se de avutul lor, și să dea tributul, obișnuit în fiecare an, partea a doua a dus-o la Constantinopole și a colonizat-o, iar a treia prefăcînd-o în robi, i-a împărțit ostașilor; pe soldații mercenari din Italia, pe cîți i-a aflat în oraș, pe toți i-a ucis". — *di Francesi in turnul Franțezizilor:* vz. XL, 4. — O descriere jalnică și amănunțită a impresurării și cuceririi insulei Lesbos de turci în 1462 ne-a lăsat-o în scrisoarea ce a trimis-o papei Pius II (1458—1464) mitropolitul Lesbosului Leonard din Chios, căzut și el cu acel prilej rob la turci. După descrierea acestuia numărul corăbiilor din flota turcească a fost mai mare decît numărul arătat de Duca; și robi la turci să fi cazut numai din orașul Mitiline mai mult de zece mii. Dacă în ce privește luptele de împresurare, Leonard e mai bogat în știri ca Duca, și unul și celălalt fiind martori oculari, în schimb numai la Duca întîlnim știrea despre uciderea frîncilor și despre turcirea și sugrumarea celui din urmă domn Gattilusio-Paleolog al Lesbosului; nici despre trădarea lui Luchino Gattilusio, Leonard în scrisoarea sa nu amintește nimic, ci numai de neglijența acestuia în ce privește grija pentru întărirea și apărarea unei părți a orașului, a cartierului, Melanudion. Această descriere a fost publicată pentru primoară de *Carolus Hopf, Leonardi Chiensis de Lesbo a Turcis capta epistola Pio papae II missa*, Regimonti (Königsberg) 1866 p 15. și apoi repetată sub același titlu, dar fără biografia lui Leonard, în Ch. Hopf, *Chroniques Gréco-Romanes*, Berlin, 1873, p. 359—366.

fecele passar per el suo paviglione ad uno ad uno; et qualunque non havea marito, che li piacecese, pigliava. Et cosi putti, et fosse de chi volesse figlioli. De lo resto fece trè parte: l' una lasso in la terra di piu villi; la seconda fece vendere; la terza condusse ad Constantinopoli per schiavi. Dopo questo el ducha passò con l'a armata ali Agiasmati, onde lui con lu exercito per terra et l' armata da mare tornarono ad Constantinopoli. El signor Nicoloso fo messo in la torre di Francesi in compagnia con Luchino Cataluso, che tradette la terra e'l suo signor. Dapoi el ducha Mechemeth fece ch'el signor Nicoloso regnegò la vera fede et fecese Turcho. Él povero peccatore pensando salvar la vita perse l'anima; fo strangulato con una corda d'arco, come havea facto lui.

INDICE GRAMATICAL INDEX GRAMMATICUS

I. PARTICULARITĂȚI FONETICE PHONETICA

II. PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE MORPHOLOGICA

a) Substantive Nomina substantiva

Δάνουβις gen. — βεως 47, 12; 79, 24; 81, 21; 123, 8; 149, 25; 257, 28; 263, 20; 175, 29; şi — βιος 177, 31; ac. — βιν 169, 32; 259, 2; 433, 3, 9, 28.
δῆμος, ὦ voc. 387, 5.
διήρης, ἡ, gen. — ρεως 409, 16, 21; 419, 24; ac. — ῆριν 137, 28 τά διήρεα 243, 2; τῶν διήρεων 421, ; 427, 12; 433, 23.
δόρυ, dat. δόρει = δόρατι 277, 11.
δούκας 147, 15; 345, 7; 355, 19; ac. — αν 43, 19; 247, 22, 23; pl. — δοῦκαι 85, 21; δούξ — κός etc. 81, 23: 133, 19; 147, 9; 209, 12; 377, 1, 17; 381, 3, 19, 32: 383, 25.
ἐξόδη = ἔξοδος 289, 33.
'Εσές, ac. — έν 113, 24.
Θρᾶκαι 93. 34; Θρᾶκες 211, 29.
θυγατέραν ac. = θυγατέρα 39, 14; 63, 3; 137, 7, 8; 143, 4; 163, 31.
καβούρ 127, 3; 143, 2; pl. — ριδες 299, 15; gen. pl. — ριδων 77, 25; 173, 12; 199, 4.
καδῆς, ὁ, ac. — ῆν 77, 22; dat. pl. — ῆσι 301, 20.
κλίμαξ, ὁ 249, 29; 251, 1.
κόντε 137, 8; pl. Κόντιδες 85, 21, 22.
κράλης, ὁ 263, 20; gen. — η 35, 25; 273, 16; dat. — ῃ 49, 24; ac. — ην 39, 12; 49, 21; 51, 28; 79, 16, 24; 273, 17.
κρέη, τά = τά κρέα 249. 3; 393, 10.
Κρῆται 233, 12, 13, 28.
Κυκλάδαι 35, 15.
κύρ invariabil 245, 35.
κῶμις = κώμη, gen. — μεως 273, 1; 395, 3; — εων 397, 34; — εσι 399, 6.
λαγωός = λαγώς 241, 11.
Λάσκαρις, gen. — ι 33, 13—14.
μαγίστωρ, ac. τόν μαγίστοραν 143, 16—17.
μέρεσι fem. prin analogie cu ἐπαρχίαις 53, 19.
μήνης, τῆς = τῆς μήνιος 285, 9.
Μίλτζας, 253, 5; ; τοῦ Μίλτζα 253, 4; τοῦ Μίλτζου 251, 23; τῷ Μίλτζῃ 123, 6; 189, 14.
Μουσταφᾶς, του — ᾶ 159, 25; τῷ — ᾷ 155, 31; 159, 22; τόν — ᾶν 101, 28; 159, 14; οἱ — ᾶδες 237, 21—22.
μπαρούνιδας, τούς 81, 25.
ναῦς ἡ, τῆς νηός 205, 20; 225, 30; 309, 17; αἱ νῆαι 205, 19; 335, 5, 8, 14, 28; 337, 13; 371, 32; 373, 26, 27; τῶν νηῶν 69, 8; 85, 19; 155, 2; 253, 13; 335, 13, 24; ταῖς νήαις 211, 6; τάς νῆας 227, 35; 243. 28; 335. 12;
πλάκα = πλάξ, πλάκαι 387, 3; ταῖς πλακεσιν 339 15.
πλίνθος, ὁ 301, 24.
ῥηγάδες, οἱ 85, 21; τῶν ῥηγάδων 75, 11.
σινίδαι 43, 31.
Σινώπης, Σινώπην 429, 6, 9; Σινώπεως 429, 2.
Σμύρνα, ac. Σμύρναν 35, 9; 103, 28; 117, 9; 141, 20; 143, 16, 26, 30.
στρατός, ὦ, voc. 387, 5.
τάχος ac. adv. 79, 17—18.
τεάφης, τῆς 265. 3—4; τεάφου 341, 17.
τριήρης, τριήρεως 143, 24; 347; 18, 28; τήν τριήρη 147, 29; τῶν τριήρεων 69, 6: 107, 15; 143, 23; 175, 15 183, 4 et passim.
υἱέων, 163, 27; 175, 3.
ὕαινα, τήν ὕαιναν 59, 18.
φορβάδαι 285, 29.
χιλιάδαι 339. 8.
ψευδαββᾶς, ὁ 151, 10; τοῦ ψευδαββᾶ 151, 16; τῷ ψευδαββᾷ 151, 26; 153, 12.

b) Adjective Adjectiva

ἄῤῥενος = ἄῤῥην, ἐν ἀῤῥένοις 87, 17.
δριμύ indeclinabil 65, 12; 371, 28.
ἕτοιμος 2; 129, 20, 24; 301, 2; 347, 14.
ἥμισυ indecl. 33, 3; 399, 6.
κρειττότερος comparativ dela comparativ 225, 9—10; 251, 13; 329, 11; 379, 28.
μέγα ac sing. masc. = μέγαν 143, 16; 259, 18; 287, 8; 283, 15; 301, 16; 319, 13; 329, 9; 335, 15; 355, 5; 377, 1, 17; 379, 11, 15, 19; 393, 26; 419, 22.
μειζονότερος comparativ dela compar. 225, 10.

μονώτατος superl. dela μόνος 361, 3.
ξύλινος 2; 321, 18; 349, 16.
πλατέα = πλατεία 355, 3.
πλείονα, ac. sing. masc. = πλείω 209, 3.
πλήρης indeclinabil 53, 23; 97, 14; 311, 25; 365. 2; 373, 30; 385, 22; 391, 32.
πολύ ac. sing. masc. = πολύν 263, 17.
ταχύ adv. = ταχέως 231, 14; 249, 13.
ὑπερμέγεθος = ὑπερμεγέθης 331, 2.
χαλκοῦς 2; 307, 7.
χαριστήριος 2; 415, 22.

c) Pronume Pronomina

τὸν ὅν = ὅν 133, 4—5 et passim fere articulo ante pronomen relativum utens; Duca întrebuințează foarte deseori pronumele relativ cu articolul.
σᾶς = ὑμῶν 317, 4; ca în neogrecește.
σφῶν = αὐτῶν 233, 14.
τι, εἴ τι ζημία 417,2; = τις ζημία

d) Numerale Numeralia

ἄμφω τῶν μερῶν 207, 10; ἄμφω indecl.
δύο indecl. σὺν δύο τριήρεσι 67, 13; dar și δυσί 67, 4; 115, 29; 187, 3; καὶ τοὺς δύο = ἀμφοτέρους 73, 24; 229, 28;
καὶ οἱ πέντε toți cinci omnes quinque 125, 13; καὶ οἱ τρεῖς tustrei omnes tres 125, 21.
μίαν scil. φοράν = ἅπαξ 283, 23; 413, 10.
πεντεκαίδεκα, πεντεκαιδέκατος 417, 32, 33.
τεσσαρεσκαιδέκατος 381, 21.

e) Verbe Verba

αἰτιάω 147, 10.
ἀνταποδίδω 429, 7.
ἀντιμάχω 331, 18; 359, 13—14.
ἀποδεικνύω 243, 30.
ἀποδόσαι 315, 27.
ἀποδρᾶσαι 97, 20: 213, 21—22.
ἀποδρασάτω 64, 20.
ἀποθανοῦμεν 351, 13.
ἀφῆκαν 227, 1; 361, 7.
ἀφῖκτο plusquamperf ἀφικνέομαι 221, 33.
βδελύττω 59, 18.
βοῶντας = βοῶν 69, 21.
γεγονῶσα 47, 18; 225, 9; 241. 30; analog. după τεθνεῶσα, ἑστῶσα.
ἐγεγόνεισαν 223, 13.
γένωμεν 297, 8.
γινομένας 353, 4.
διαβάσαντες 57, 26; διαβάσας 397, 13.
διαδρᾶσαι 213, 16.
δίδω 83, 25; 155, 23; 273, 19; 301, 25; 309, 6; ἔδωκαν 247, 3; 265, 28; δώσωσι 316. 12—13; 416, 32; 417, 26.
εἴδαμεν 341, 11; 375, 23; εἴδατε 387. 7.
εἴπησαν 297, 10.
εἴρετο 271, 5.
εἰσβάσας αὐτόν ducîndu-l înăuntru 259, 4.
εἴσω viit. de la οἶδα 305, 21.
εἴχαμεν 377. 4.
εἶχε περάσας trecuse plusquamperf. compus 263, 25.
ἐκβεβληκὼς ἦν intrans.; fusese dat afară 419, 31.
ἐξανδραποδίσουσιν 55. 31—32.
ἐξήλθαμεν 413, 29; ἐξέλθατε 423, 30.
ἐξωνέω 57, 25.
ἐπιμελῶν 313, 28.
ἐργάζω 203, 27.
ἔσο 343, 11; 411, 21.
ἔφημεν 105, 12.
ζωγράω 177, 6—7.
ἤλθασιν 267, 11; 273, 29; 403, 30; 411, 7; 417, 25, 33; 423, 7, 12; ἤλθοσαν 79, 21; 87, 23; 269, 16; 275, 30.
θήσας 311, 27; θήσωμεν 83, 1.
ἴδοσαν 293, 9.
ἰσθείς 277, 10; 433, 1.
καθέξω 213, 2.
καταδοπανέω 115, 27; 135, 13.
κατεργάζω 177, 24.
κατεῤῥαγότες 359, 10.

κατομνύω 373, 16.
κερδηθέντα 103, 16.
κομίσω 425, 7.
κραλεύω 35, 25 derivat din κράλης.
κρατάω 193, 28; 277, 2—3.
κρεμάζω 103, 14.
λυμαίνω 177, 15; 303, 8.
μεταδόσαντας 189, 13.
οἰκάω 93, 35.
οἰκονομάω 319, 7
ὁραθέν, τό 287, 7.
παραδώσωσιν 233, 19.
πεποίηκαν 59, 4.
πέπρακαν 271, 14.
πιπραθησομένους = πραθησομένους 57, 27.
πράττεται conjunct. = πράττηται 121, 15.
προέφημεν 415, 8.
προσυπαντέω 193, 23.
προϋπαντέω 137, 30.
συγχαίρομαι = συγχαίρω 173, 3.
συμπασχῆσαι 207, 7; συμπασχήσαντες 195, 25—26.
συμφορέσας 323, 30.
συναγηοχώς 35, 25; 39, 18.
συναντέω 109, 22—23.
ὑπόσχομαι 219, 7, 23, 29.
φανοῦμεν 190, 15.
φορτηγόω 393, 7.
χαίνω, χᾶναι 325, 24.
χάνω, ἐχάσατε 317, 4, 7.
χαρίζω 197, 29.
χράω, ἐχρᾶτο 187, 27
ὤθησα 91, 8.

Augmentul Augmentum

Duca, augmentul şi cel temporal şi cel silabic, de obiceiu îl pune; dar de multe ori îl şi neglijează; astfel fără augment întîlnim (Augmento Ducas plerumque utitur, nonnunquam omittit, ut exempla docent): **ἀθύμουν** 277, 1; αἰχμαλωτίζοντο 371, 8; **ἀναθεμάτιζον** 317, 17; ἀναθεμάτισαν 317, 15; **ἀπεκδέχετο** 81, 1; ἀνταμείψατο 165, 28: ἀσχολοῦντο 373, 4; αὐθέντευε 151, 21; **ἀφέθη** 373, 5; **δεδικαίωτο** 419, 10; ἔα 201, 27; **ἔασα** 377, 13; ἔασαν 393, 20; ἐάσεν 339, 6; εἰσέρχετο 365, 22; ἐκδέχοντο 347. 14; **ὑπερεκτείνετο, ὑπερεκκέχυτο** 93, 31—32; **ἐλέγχετο** 401, 9; **ἐξελλήνιζεν** 161, 19; **ἐνώθη** 223, 16; **ἐξερεύξατο** 401, 11; **ἐπιμελοῦντο** 107, 11; ἐρεύνα 367, 5; **ἐρημώθησαν** 251, 6; **ἐρήμωσεν** 79, 4; **ἑτοιμάζοντο** 227, 3; 371, 31; **τέθραυστο** 67, 14; μετοίκησεν 29, 14; μετοίκισεν 77, 30; 91, 18; προαιροῦντο 81, 30; **συνεδρίαζον** 225, 11; συνεισέρχοντο 69, 24.

La verbele compuse cu prepoziţii, Duca augmentul silabic uneori îl pune înainte de prepoziţiune (Augmentum ante praepositionem praefictum); **ἀντεκαθίστατο** 67, 6; ἐμετοίκισαν 259, 5; **ἐπρόκειτο** 157, 14: 401, 7; ἐπροορίσθη 373, 2: **ἐπρόσεχε** 61, 19; ἐπρόσθηκεν 415, 3; **ἐπρόστaττεν** 337, 1; 351, 19; **ἐσύγκριναν** 287, 12; **ἐσυμβούλευον** 365, 13.

Uneori îl pune chiar de două ori (aliquotiens bis praefigitur): **ἀντεπαρέστη** 225, 7; ἀπεκατέστησαν 253, 16; ἐδιέβη 285, 16; **ἐδιέβησαν** 137, 31; 397, 22: **ἐδιελάλησε** 375, 19; **συνεκατέθετο** 157, 36; **συνεκατετέθη** 133, 9; ἐσυνεκρότησε 345, 9; **ἐσυνεπλέκοντο** 331, 14.

Augmentul silabic e păstrat în participiu (in participio praefictum): **κατεάξαντα** 375, 11; κατεάξαντες 371, 3.

Reduplicaţia Reduplicatio

Duca rare ori nu o pune (raro omittitur): **ἀπώλεκας** 381, 7; περιγραμένους 95, 8; **προμελετηκότες** 89, 16; **συγχωρημένων** 325, 1; **τεχνασμένος** 339, 18.

II. PARTICULARITĂŢI SINTACTICE SYNTACTICA

ἀμείβω τινί τι răsplătesc cuiva ceva alicui aliquid compensare 171, 27.
ἀνὰ χιλίων ἄσπρων 379, 33.
ἀπαγγέλω τινά τι 43, 21.
ἀπὸ cum acc. 103, 12; 127, 32; 129, 1; 143, 6: 147; 22, 26; 157, 3; 207, 19; 239, 3, 4; 281, 32; 337, 19; 345, 13; 419, 18.
ἀπὸ μακρόθεν τῆς πόλεως 89, 30.
ἄρχω cum acc. 163, 31.
αὐθεντεύω τὴν ἐπαρχίαν 189, 22.
ἀφαιρέω τινά τινι pro τινά τι 57, 16—17.
ἄχρι cum acc. 271, 25.
βρίθω cnm acc. 385, 14; 433,
γέμω cum acc. 235, 3.
διὰ cum gen. pro accc. 77, 23—24; 371, 14; cum acc. pro genet. 277, 4.
διαβαίνω τοῖς μέρεσι dat. loc. 363, 19—20.
διέρχεται τοῖς ἐντέροις, ὁ βόλος 265, 14.
δουλεύω τινά 145, 14.
δωροῦμαι τινά τι 149, 7—8.
ἐγγίζω τὸν τόπον 241, 9.
εἰπεῖν = ὡς ἔπος εἰπεῖν 231, 15; 235, 19; 281, 30.
εἰς = ἐν 141, 24; 143, 13.
ἐν = εἰς 89, 9; 249, 1; 303, 20.
ἐντὸς τοῖς παλατίοις (ἐντός = ἐν) 163, 21; 167, 29—30.
ἐπαπειλέω τινά 91, 25.
ἐπιστατέω τὴν ἐπαρχίαν 419, 31.
ἡγεμονεύω τὴν νῆσον 419, 29.
εὐχαριστέω τινά 381, 8—9.
ἔχω φέρων 135, 19.
ἕως cum acc. 101, 33; 139. 20; 337, 20.
καί concesiv deşi, etsi 421, 19.
κρατέω τι 89, 8.
μετρέω τινά τι 331, 5.
μέχρι cum acc. 155, 13; 265, 8; 397, 25.
ὅτι = ὥστε consecutiv 229, 26.
παρὰ quam decît 285, 2.
πείσθητι τῶν ῥημάτων 47, 27.
περιπλακεὶς αὐτόν 131, 15.
πλησιάζω τι 357, 1; 407, 10.
πρὸ cum acc. 155, 30; 413, 22.
προσαγορεύω τινί 147, 11.
προρσεγγίζω τι 357, 25.
προσέχω τι 79. 10.
πῶς = ὅτι că 155, 27; 311, 22; 361, 19; 365, 4.
συμβουλεύω τινά 381, 25.
τί ὅτι; qua de causa? de ce? 283, 29.
τυγχάνω μετά τινος 225, 28; τυγχάνω νικῶσαν 271, 1; ἔτυχε γενέσθαι 59, 25—26; ἔτυχεν κατοικεῖν ἀναχωρητὴν 151; 8—9.
φεύγομαι τινός 365, 16.
φθάνει Νίκαιαν 237, 16.
φιλοτιμέω τινά τι aliquid alicui honorifice dono 309, 5—6.
χράομαί τι 331, 25.
χωρὶς cum acc. 151, 12.
ὡς = ἕως cum acc. 225, 22.
ὡς ἵνα 55, 30; 167, 14; 219, 24.
ὡς ὅτι 43, 1; 47, 12; 235, 5; 325, 10.

Acordul Congruentia

Acordul subiectului neutru la plural cu predicatul, Duca îl face după regula clasică, punînd predicatul la singular, dar uneori îl pune şi la plural (Congruentia subiecti pluralis neutrius generis secundum regulam atticam apud Ducam fit, sed nonnunquam etiam praedicatum plurale occurrit): ἦσαν ἀγγεῖα πολλά 69. 1—2; ἐμὰ πάντα εἰσίν 77, 28; πάντα ἐκυβερνῶντο 271, 20; etc.; ba întîlnim chiar cazuri de inconsecvenţă ca (occurunt etiam exempla ut): τὰ πάντα ἠφανίσθη καὶ γεγόνασιν ἄοικα 79, 4—5.

Acuzativ de referinţă Accusativus relationis

Ca acuzative de referinţă sunt de explicat acuzative ca οἰκία πολὺν θησαυρὸν γέμουσα 235, 3; cît despre multă bogăţie, casa era plină." ἔδωκε τὸν ἐμὸν πατέρα τὸ πολίχνιον τοῦτο 83, 11—12 „cît despre tatal meu, i-a dat acest orăşel".—δὸς τὸν ἐπαπειλοῦντα

ἡμᾶς... ἄλλην μέριμναν 91, 25; mai vz. 371, 20 ş. a. Acest fel de acuzative de referinţă au făcut ca acuzativul să ia locul dativului condamnat la dispariţie în neogreceşte (tales relationis accusativi effecerunt, ut accusativus in locum dativi substitueretur).

Construcţii ad sensum? Constructiones κατά σύνεσιν

ὡς εἶδε τὸ παιδίον τεθνηκότα 237, 20; τέλος ὁρῶντες τά δύο μέρη, μηδὲν ἀρεϊκὸν πράττοντες... ἐστράφησαν 273, 8—9; συνέῤῥεον πλήθη πολλὰ προσκυνοῦντες αὐτῷ 283, 6—7; αἱ δὲ νῆαι τὰ ἱστία πτερώσαντες 373, 26; ὁ βασιλεύς στείλας... ἐκδεχόμενοι 321, 1—3; mai cf. 347, 9—12 ş. a. Dar în toate aceste exemple aduse intervine un participiu şi aproape se pare că Duca nu mai ţine seama de acordul în gen şi număr la participii (Ducas, cum participiis utitur, nonnunquam sensum congrentiae perdidisse videtur, ut exempla docent): ἡ δὲ Κανταχουζινὴ... ἀπέπεμψεν (scil. τὸν Ὁμοῦρ) ἐλθὼν μετ' αἰχμαλωσίας 53, 17; ἐν τῷ πολιχνίῳ τῆς Σμύρνης, τὸ κείμενον ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους 55, 10; ἦν γάρ, καὶ προλαβών, ἡ πόλις τῶν Τούρκων 247, 29—30; οὐ δυνήσῃ καθίσαι ἐν ἵππῳ, ἀγέρωχος ὑπάρχων 255, 17—18; παρέδωκεν αὐτούς, ἔτι ἀφήλικες ὄντες 263, 13; ἐν κάστρῳ τινί, Νύμφαιον ἐπονομαζόμενον 263, 14; στείλας ἕνα... Ἀλίν... πρωτοοστιάριος ὢν 287, 24—25: mai vezi 49, 1—2; etc.

Participii absolute Participia absoluta

La Duca aceste construcţii iau înfăţişarea unui nominativ absolut (nominativi absoluti), ca: Σέρβοι τοῖς Τούρκοις ὑπόσπονδοι γεγονότες, ὁ Παγιαζῆτ... πρὸς ἔω τὴν πορείαν ποιεῖ 39,17—19; Μανουὴλ ὁρῶν τοῦ τυράννου... ἄσπονδον ἔχθραν, μηνύει τῷ Μαχουμέτ, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔτι διάγων ἐν Προύσῃ 129, 16, scil. Μαχουμέτ (pe cînd era în Brusa Mahomed); ὁ δὲ Μεχεμὲτ... ἐκώλυσε τὴν πρόσοδον τὴν εὐεργετηθεῖσαν τῷ βασιλεῖ..., τὸν πρῶτον χρόνον μόνον γευσάμενος 295, 25—29; καὶ γὰρ ἦσαν, προλαβών, φθαρέντες παρὰ τοῦ Καρατζία 327, 19—10; Ἐν τούτῳ στείλαντες ἐν τῇ Γενούᾳ, προλαβών, γραφὰς δεόμενοι βοηθείας 329, 25; Ὁ δὲ τύραννος κατεσκεύασε καὶ γέφυραν ξύλινον, ἀπὸ τῶν τοῦ Γαλατᾶ βλέπων εἰς Κυνηγόν 349, 16—17 (dacă te uiţi dinspre Galata în direcţia regiunii Vînătorului); mai vz. 39, 28—29; 49, 25; 113, 14; 231, 1—4 etc.

Acest nominativ absolut la Duca e egal cu *genetivul absolut (genetivus absolutus)*: de ex.: μεσάζοντος... καὶ ἀναπετάσας 55, 29—30; ἐλθόντος τοῦ Κανταχουζηνοῦ... φθείρας... καταστήσας, ἐζήτει τὴν πόλιν 61, 10—13. Genetivul absolut, Duca il întrebuinţează deci, nu numai cînd subiectul e altul decît cel din propoziţia regentă, ci şi cînd subiectul e acelaşi (etiam pari subiecto enuntiationis regentis, Ducas genetivo absoluto utitur); mai vezi: Ἀνδρόνικος... τελευτῶντος... ἀνέθετο 41, 17—18; ἀπερχομένου γὰρ αὐτοῦ ἐν Σερβίᾳ συναγαγὼν πάντα... εἰς Διδυμότειχον ἤγαγε 51, 25—27; apoi 65, 9—10; 203, 20; 213, 16—17; 229, 10—12; 415, 12; etc.

Acuzative absolute Accusativi absoluti

Ὁ δέ, οὐδὲ σχῆμα οἰμωγῆς ἢ κλαυθμοῦ ἐν ταῖς παρειαῖς ἀναφανέν, μετακαλεῖται 37, 32. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ἀπορήσας καὶ μηδεμίαν βοήθειαν οὖσαν ἐξάπαντος, γράφει πρὸς πάπαν 79, 15—16; ὥρμησαν κατ' αὐτῶν καί, τὸ ἐννυάλιον ἠχῆσαν, συνεπλάκησαν 147, 28; un acuzativ absolut ar putea fi şi βοῶντας 69, 21, „în timp ce strigau" mai vz. 113. 24; etc.

Acuzativul și nominativul cu infinitiv Accusativus et Nominativus cum infinitivo

Dar nu numai la construcțiile participiale Duca procedează destul de liber, ci și în privința acuzativului și nominativului cu infinitiv, încît întîlnim construcții ca (Ducas non solum participiis absolutis, sed etian constructione accusativi et nominativi cum infinitivo magna cum laxitate utitur, nam occurrunt exempla, ut): ἐποίησαν λαμβάνειν ὁ βασιλεύς 159, 32; ἄδικόν ἐστιν ἡμᾶς... ποθεῖν τοῦ ἐκχεῖσθαι..., οἱ δ' αὐτόχθονες... εἶναι προδόται 233, 15—18; λέγεται δέ, ὅτι ἰδεῖν 285, 28—29.

Infinitivul la genetiv Infinitivi genetivus

Largă întrebuințare face Duca de infinitivul la genetiv, nu numai pentru a arăta un scop, un îndemn, o dorință, ci chiar și pentru a înfățișa un atribut pe lîngă un substantiv. Iată cîteva exemple mai particulare din cele multe care ar putea fi aduse (Ducas infinitivi genetivo non solum cohortandi, finem, voluntatem indicandi, sed etiam substantivi attributum exprimendi causa saepissime utitur; ut aliqua exempla praegnantiora de multis producam): κατεσκόπευον τοῦ κωλῦσαι 299, 12; προέτρεψεν αὐτὴν τοῦ κοινονῆσαι 323, 27; δεῖξαι τοῦ πῆξαι 301, 7; βούλεται τοῦ εἶναι 77, 21; εἰ βούλει τοῦ εἶναί σε φίλον ἐμόν 237, 27; οὐκ εἴχαμεν... ἐξουσίαν τοῦ διδόναι σοι τὴν Πόλιν 377, 4—5.

INDICE DE CUVINTE INDEX VERBORUM

Cuvintele însemnate cu un * se întîlnesc numai la Duca.
Asterisco * signantur ea vocabula, quae apud Ducam solum leguntur.

mîntului, effossio, sepulcri eversio, 155, 18.
ἀναστεναγμός, ὁ suspin: gemitus 373, 31.
ἄνδρας = ἀνήρ 239, 11; 293, 14.
ἀνδρόγυνα, τά = ἄνδρες καὶ γυναῖκες 399. 7-8.
* ἀνδρογυναικόπαιδα ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία 399, 18.
ἀνόρυξις săpare: effossio 435, 5.
ἀνταρσία, ἡ rebeliune: rebellio 71, 13.
ἀνταρτικός înclinat spre răsvrătire: rerum novarum cupidus, rebellans; privitor la rebeliune: rebellionem spectans 251, 26.
* ἀντιμάχω 331, 18; 359, 13—14.
* ἀντίμαχις, ἡ 333, 1.
* ἀντισταίνω 351, 8.
ἀνωῤῥεπής înalt, svelt: procerus 137, 16.
ἀπανδοχή aşteptare, nădejde: bonum quod aliquis sperat 335, 9.
ἀπέκβασις rezultat: exitus 237, 31.
ἀπερίφραστος neîngrădit, neapărat: moenibus nudatus 143, 32.
ἀπόγονα, τά = οἱ ἀπόγονοι 43, 24.
ἀποδεικνύω 243, 30.
* ἀποπροσωπίζω τινί dau faţa cu cineva: abstergo faciem ut aliquem obviam habere possim 429, 20.
* ἀποφλητικὸν ἔγγραφον act de ştergerea unei datorii: actus quo debitor pecuniis debitis eximitur 411, 24.
'Αραβικός arapesc: Arabicus 255, 4.
'Αρεϊκός războinic: bellicosus 97, 12; 217, 12; 219, 5; 227, 25; 273, 9; 331, 3.
* ἄρκος ἡ = ἄρκυς 193, 29; 213, 18.
ἄρματα arme: arma, 119, 10; 121, 22; 187, 22; 195, 17; 221, 5; 241, 11; 405, 24; 435, 4.
ἄῤῥενος = ἄῤῥην 87, 17.
ἀρχηχία domnie: tempus quo regnavit 163, 19; imperium 165, 10.
* ἀρωγέω ajut: adiuvo 201, 13; 299, 18.
* ἀσβεστοεργάτης zidar: muri opifex 393, 21.
* ἀσβεστοκαύστης cel ce arde varul :calcis coctor 297, 1.
ἀσπίθη, ἡ = σπινθήρ 265, 4.
ἀστρατηγικός nerăzboinic: imbellis 217, 11.
* ἀσφαλτόω τά φρούρια întăresccetăţile: arces munio 57, 32.
αὐθεντεύω domnesc; dominor 189, 22; 253, 20; 287, 7—8.
αὐθεντία domnie; dominatio 383, 12—13.
* αὐτόγλωττος de aceeaşi limbă: euisdem linquac 59, 17.
αὐτοκάλεστος nechemat: a nemine solicitatus 51, 23.
ἀφηλικιότης, vîrsta între 20 şi 25 de ani: aetas 20 usque ad 25 annos 65, 10.
* ἀφορκίζω blestem, descînt, vrăjesc: exorcismo aliquem afficio 95, 22—23.
ἀχαλίνωτος neînfrînat: effrenus 201, 27; 203, 7.
ἀχθηφόρος suferind dureri: dolorosus 285, 1; ducînd poveri: onerarius 303, 14.

* βάλκα = βάρκα barcă: lintris 227, 6; 307, 13; 373, 10.
βάνδον steag, unitate de ostaşi, vexillum, legio 97, 2, 4.
βάσανον caznă: tormentum 161, 15.
βασμουλικόν, τό 181, 26; 233, 7; v. γασμουλικόν.
βεζίρης, vizir: vizirus i. e. praecipuus consiliarius Turcorum imperatoris 37, 30; 141, 26; 165, 12; 167, 32; 169, 8; 211, 13; 257, 25; 281, 5, 23; 283, 8; 287, 26, 27; 413, 4.
* βεηβόδας, ὁ voievod: titulus Moldaviae et Valachiae principis 123, 6; 239, 4; 251, 22; 253, 4; 255, 22; 431, 11.
βεστιοπρατήριον, τό hală de vînzare: vestium forum 427, 9.
βίγλα, ἡ strajă: vigilia 277, 3; 345, 8.
βικάριος, ὁ locoţiitor: locumtenens 225, 28.
βιοθανής murind în chip năprasnic: mortem violentem subiens 191, 34; 195, 5.
βόλος, glonţ; globulus 265, 6.
* βοτάνος, ἡ = ἡ βοτάνη iarbă, praf de puşcă: pulvis tormentarius 265, 3; 311, 10; 331, 23.

* γαιόρυγμα galerie săpată sub pămînt: fossa longa subterranea 53, 28.

* γαλεώτη, ἡ galeră; navigium 243, 10; apud Du Cange γαλιώτης.
γάρδια, ἡ gardă, ital. guardia: custodia 249, 15.
γασμουλικόν, τό popor, ostaşi de origine greco-latină: populus, milites originis Graecae (matres) Latinae (patres) 225, 1; v. βασμουλικόν.
γενιτζάριδες 97, 31; γενίτζεροι 179, 10; γενίτζαροι 363, 1; ieniceri.
γονικότης, din tată în fiu: hereditas paterna 215, 20.
γυναικαδελφός 97, 10; 241, 31.

δειλοκαρδίως cu inima plină de teamă: valde timide 37, 20.
δεφενδεύω apăr, păzesc; defendo, tueor 147, 25; 227, 9; 303, 7; 343, 10.
δεφένσωρ paznic: defensor 303, 6—7.
* διαβουλή plan viclean: consilium astutum 295, 1.
διακαινήσιμος, ἡ şi διακαινησίμου ἑβδομάς săptămîna luminată: septimana renovationis Pascha subsequens 327, 4; 339, 24.
* διαλάλημα faimă: fama 217, 10.
διαλαλιά vorbă: interlocutio διαλαλιὰς ποιεῖν, πέμπειν a porunci, a da sfoară în ţară: iubere, edicere, edicta promulgare 93, 9; 99, 2; 105, 5; 229, 11; 295, 31; 297, 6; 351, 15.
διασυντόμως în grabă: festinanter; în cu rînd: brevi tempore 221, 29; 295, 21.
διαταχέως repede de tot: valde celeriter 237, 28.
διαψωμίζω hrănesc: alo 165, 26.
δικαιόω τινά fac dreptate cuiva; exaequo, suum cuique tribuo 61, 24; îi dau cîştig de cauză: ius do, ut quis vincat 419, 10.
δορυπόμπος suliţaş: iaculator 227, 8.
* δύσδοτος greu de dat, de cucerit: difficile datu 181, 19.
δῶμα culă; domus turris munita 181, 20.

ἔγκλειστος închis: inclusus 141, 23.
* εἴσαξις punere în: immissio 287, 10.
* εἰσβάσας ducînd înăuntru: intro ducens 259, 4.
εἰσόδημα venit: reditus 261, 8; 289, 31.
εἰσοδοέξοδος intrare şi ieşire: ingressus exitusque 352, 12.
* ἐκπορτάω deschid poarta şi ies: aperio portam atque exeo 129, 6.
ἐκτύπωμα stipulaţiune: stipulatio 333, 7.
* ἐλέπαλξις, ἡ maşină de asediu pentru stricat meterezele: machina obsedionalis diruendis moenibus 235, 29.
ἐνδιαθήκως prin testament: testamento 231, 9.
ἐνδυταὶ τῆς ἁγίας τραπέζης acoperemintele sfintei mese: tegumenta sacrae mensae 367, 21.
ἐνεκκλητεύω reclam în apel: appellatione reclamo 405, 14.
ἔνζυμος dospit: fermentatus 325, 11.
ἐνορδίνως în ordine de bătaie: acie instructa 239, 20.
ἐξαγορασία răscumpărare: redemptio 395, 26.
* ἔξαξις, ἡ scoatere: extractio 287, 10.
ἐξαυγάζειν a luci: resplendere 93, 31.
ἐξισωτής funcţionar fiscal de impunere: descriptor, peraequator 179, 7.
* ἐξόδη = ἔξοδος 289, 33.
* ἐξορμαθίζω τὴν σφενδόνην scot inelul: annulum detraho 287, 1.
ἐξπέδιτον expediţie: expeditio 75, 10.
ἐξώκαστρον întăritură din afară, cetatea exterioară: antemurale 399, 2.
ἐξωνέω 57, 25.
* ἐπαπειλητικός ameninţător: minax 103, 8.
* ἐπιληψέω sufăr un acces de dambla: stupore corporis mentisque corripior 285, 26.
* ἐπιῤῥιπίζειν τῇ οὐρᾷ τὴν γῆν a mătura pămîntul cu coada: cauda terram verrere 199, 10.
ἐρής turceşte: izbîndă! Turcice: victoria! exclamatio 153, 18.
* εὐδιάμετρος uşor de măsurat, micşorat, puţin: facile mensu, exiguus 177, 24
* εὐθυῤῥοέω curg de-a dreptul: recto cursu fluo 93, 7.
εὐνουχόπουλοι eunuci tineri: eunuchi adolescentes 305, 19.
εὐπαῤῥησίαστος spus din toată inima: gau-

dio fiduciaque dicta (scil. exclamatio) 65, 1.
εὐτυχίζω τινά fac fericit pe cineva: aliquem felicem facio 247, 18.
ἐφίορκος = ἐπίορκος 399, 2.

ζαρκουλᾶς, ὁ turcește: fes: capitis tegumentum apud Turcos 151, 27; 179, 20.
ζατρίκιον παίζων jucînd șah: scacchis ludens 99, 17.
ζογάω, σκάκω italienește: șah mat; Italice shah mat 99, 32.
* ζωντόθαπτος înmormîntat de viu: vivens sepultus 103, 14.
* ζωοτροφία hrană nu numai pentru animale, ci și pentru oameni: non solum pabula animalibus, sed etiam alimenta hominibus 53, 5; 57, 10.

ἡμερονύχθιον timp de o zi și o noapte: diei noctisque spatium 237, 15.
* ἡμερόχειρος ușor de domolit: qui facile mitesci potest, mansuetus 167, 27.
ἡμισφαιρής avînd formă de emisferă: formam dimidiae sphaerae habens 179, 24.

θανή = θάνατος 185, 7.
θάτερος unul din doi: alteruter 75, 23.

ἱεροτελεστίαι cununia bisericească: officium ecclesiasticum nuptiarum 63, 34; 139, 18.
* ἱππική armata de-a călare; equitatus 39, 18.
* ἰσοτερίζω pun pe aceeași treaptă: aliquem mihi parem facio 279, 25.

καβούρ, καβούριδες turc. ghiaur; Turcice infidelis; quod nomen a Turcis nempe Christianis datur 77, 25; 127, 3.
καδῆς turc. cadiu, judecător; Turcice judex 77, 22; 301, 20.
καδδηνάλιος cardinal: cardinalis 267, 15; 315, 8; 317, 23.
* καθεδρία urcarea pe tron: ascensio in thronum 289, 18.
καθέζω 213, 2.
* καθέκαστος 2 fiecare: singulus, unusquisque 217, 19.
καθοσίωσις; ἡ crimă de de lez maiestate: crimen laesae maiestatis 43, 5.
καθυπάγω vîr sub: subduco 49, 16.
* κακογνωμέω = κακογνωμονέω 419, 27.
* κακόσφυρος rău ciocănit: impolitus 221, 30.
κάμπος, ὁ cîmpfe, șes: campus, planities 93, 6; 97, 29; 115, 7; 119, 14, 15; 127, 15; 141, 16; 187, 14; 207, 4; 222, 12; 239, 18; 257, 7; 343, 29; 433, 5; 397, 34.
κανθόχοιρος = ἀκανθόχοιρος 91, 10—11.
καπιτάνεος, ὁ 403, 32 și καπιτάνος 407, 15 comandantul flotei: classis praefectus.
κάρα, ἡ = τό κάρα 119, 8.
κάρβουνον cărbune: carbo 265, 4.
καστέλιον castel: castellum 379, 2.
κάστρα cetăți: arces 113, 1; 133, 11; 141, 13; 275, 30: 397, 27; 417, 9.
* καταγονικότης ἡ drept de moștenire: ius hereditarium 217, 34.
καταδαπανέω = καταδαπανάω 115, 27; 135, 13.
* καταπροσωπέω stau față în față în luptă dreaptă: cominus coramque pugno 331, 17.
* κατατροχάδην după roata norocului: fortuito, cursim 71, 26.
κατενώπιον chiar în fața tuturor: coram in conspectu omnium 83, 30; 143, 4; 219, 23.
κάτεργον bancă de vîslit, triremă; loca remorum, triremis 69, 13.
κάτζμαν Turcice: μή φεύγετε 223, 26.
κατομνύω 373, 16.
* κατορυγή 313, 26.
κατουνεύω tăbărăsc, ridic corturile: castra pono, tentoria figo 93, 21; 187, 15; 215, 11; 413, 26.
* κατωτυχής din stare de jos: infimatis 171, 8.
καυστηριασμός ardere de tot: deustio 109, 15.
* κελάδισμα cîntecul păsărifor: cantus avium 87, 9.
κέλλη chilie: cella monastica 315, 29.

κεντηνάριον centnar=100 litre: centenarium=librarum centum 129, 9.
* κεφαλοκόπτης tăietor de cap: capitis amputator 301, 11.
κλεισοῦρα loc strîmt de munte: claustrum montium 121, 27; 433, 5.
κλῖμαξ, ὁ 249, 20; 251, 1.
* κλυδωνικός furtunos: fluctuosus 69, 11.
κομμέρκιον vamă: vectigal pro mercibus exsolvi solitum 227, 32; 297, 29; 307, 14.
* κόντε, κόντιδες conte: comes 85, 21—22; 337, 8.
κοντόσταυλος 335, 29; 337, 2; κονοσταῦλος amiral: classis praefectus 415, 11, 16; 419, 31—32.
κουρσεύω străbat prădînd și jefuind: curso praedans abstrahensque 53, 11; 239, 10 275, 5, 8; 323, 6; 365, 31.
κραλεύω sînt crai: crales sum 35, 25,
κράλης crai; crales: titulus Serbiae et Hungariae regis 35, 25; 49, 21, 24; 51, 28; 79, 24; 263, 20; 273, 16, 18.
κρεμάζω 103, 14.
κρῖμα vină ἐπὶ τῷ κρίματι reus, obnoxius 233, 23.
κρυφός 353, 19.
κύρ chir; indecl. pro κύριος 245, 35.
κυριωνυμέω numesc domn: dominum appello 293, 15.
* κῶμις =κώμη 395, 3; 397, 34; 399, 6,

λαγωός, 241, 11.
λαΐνη, ἡ ulcior mare pentru untdelemn: magnum olearium vas 69, 3.
λαλά turc. bădie, maiestre; Turcice: magister 311, 28.
Λατινικῶς latinește: Latine 325, 10.
* λιβαδιαῖος ca o livadă: instar prati 433, 10.
λιβυστικός african; Libycus 165, 23.
* λιθωστρωθῆναι a fi ucis cu pietre: lapidibus occisum esse 325, 14.
λικμίζω treier: ventilo 307, 4.
λογχαγός, ὁ lăncier: hastatus 69, 19.
* λυκαυγίζειν a se crăpa de zi: lucescere ante crepusculum matutinum 69, 22.
* λυκκοφέγγει ἡ ἡμέρα e în zorii zilei: dies sub auroras est 363, 17.

μαγίστορας 143, 16; μαγίστωρ 145, 1, 4, 26; μαΐστωρ 155, 1; 403, 14; maestru al cavalerilor de Rodos: magister equitum Rhodi insulae.
* μακροβιόω am o viață lungă longaevus vivo 351, 8.
μανδρίζω înțărcuiesc: includo ut pecora in stabulo 375, 4.
μανουάλιον, τό, sfeșnic; candelabrum quod manu fertur 367, 21.
μαρκέσιος, ὁ marchiz: marchio 137, 7; 139, 11.
* μεγέθης mare: magnus 91, 6.
μελαμφόρος îmbrăcat în negru: nigris vestibus indutus ut monachus 379, 12.
* μέλας, ὁ cerneala: atramentum 313, 23.
μελλόγαμβρος, viitor ginere: futurus gener 117, 23.
μερίδιον partea: particula 363, 8.
μηχανουργία plan viclean: consilium dolosum 39, 7.
μόδιος o măsură de cereale și de teren: mensura frumenti atque fundi terreni 85, 6; 405, 7.
* μολυβδοβόλος glonț de plumb: globulus plumbeus 331, 19; 357, 10.
μονοχιτωνίσκον singurul veșmînt simplu pe care-l purtau niște derviști turci: unica vestis vilis qua dervisii quidam Turcici utebantur 151, 12.
μπαΐουλος bailo: titlul guvernatorilor trimiși de Veneția în coloniile ei: bailus: titulus magistratuum, quos Veneti in suas possesiones mittebant 107, 13.
μπαρούνιδες baroni; barones 81, 24.
Μπεργονία Burgundia 81, 23.
μυριάριθμος număr de zece mii, nenumărat: inumerabilis 171, 1; 177, 4, 22; 237, 5; 325, 30; 367, 1; 433, 11.
* μυριοτάλαντος de zece mii de talanți, un număr foarte mare de talanți: decem milia talentorum, numerus inmensus talentorum 139, 9.

* ναρκότης amorțeală, șomnolență: torpor, somnus 41, 13.
νεαρά lege nouă: novella constitutio 179, 6.

* νέαρχος, noul domn: novus imperator 181, 6.
* νεωκόραι slujitoare ale bisericii: aedituae 319, 22.
* νῆαι 205, 19; 211, 6; 307, 13; 321, 14; 331, 2; 335, 5, 28; 337, 13; 371, 31; 373, 26.
νομιμάριος cunoscător de legi: iuris consultus 77, 22.

οἰκειοθελῶς de bună voie: sponte 417, 26; 423, 27.
οἰκοδεσποτεύω gospodăresc: administro, procuro 295, 28.
* οἰονοῦν, μηδὲ οἰονοῦν, οὐκ οἰονοῦν cîtuşi de puţin, de loc: parum, nihil 63, 20; 307, 1; 4[illegible]3, 9.
* οἱοσδήτις oricare: quisquis 189, 17.
ὀλεθρεύω nimicesc: perdo, everto 199, 7.
* ὁμαίχμων tovarăş de luptă: socius in bello 241, 5.
ὀπισθοδρόμως înapoi; retro 241, 10.
* ὀπισθόρμως îndărăt: retro 81, 33.
ὁραθὲν vis: somnium 287, 6.
* ὁρμαθηδὸν rînduri: in modum catenae, continua serie 333, 20.
ὀρταγή, καβοὺρ turceşte: tovarăş sau sprijinitor al necredincioşilor: sodalis aut adiutor infidelium 313, 6.
ὀρύκτης = ὀρυκτής săpător: fossor 69, 29.
ὁσιόμαρτυς, ἡ cuvioasa mucenică: sancta monialis martyr 369, 13.
* οὐρανόβροντος de trăsnet pînă în înaltul cerului: tonitrui similis caelesti 311, 3.
ὀφφικιάλιος funcţionar: officialis 209, 3; 379 25; 385, 3.
ὀφφίκιον funcţie; officium, munus 179, 12; 235, 24.
ὀφφικιόω τινά τι pun pe cineva în funcţia de: officium confero alicui 43, 19—20.

παιδοτριβή, educaţie: educatio 135, 9.
παλαιόκαστρον cetatea cea veche: vetus arx 421, 9.
πάλος par, ţeapă: palus, paxillus 309, 25; 433, 11, 13.
* παράδεισος, ἡ 385, 13.
* παρακλώθω torc pe de lături: male neo 47, 24.
* παραλόγισμα gînd nebun; insana ratiocinatio 199, 8.
παραπόρτιον portiţă: parvula porta 353, 15.
παρασπονδή 285, 7.
* παρατρακτῶ destrăm pe de lături: male texo 47, 24—25.
παραψιθυρίζω murmur pe de lături: consusurro, clam obloquor 83, 21—22.
* παρεικήσαντες ferind, abatînd din cale: cedentes 69, 8.
* πεζεία expediţie: expeditio 221, 19.
πεζεστάνιον turc-pers.: hală de vînzare: forum rerum venalium 427, 10.
πέρα adv. dincolo; in altera parte 351, 24.
περίαυλον = περιαύλιον galerie, încăpere pe de lături; peristylium, vestibulum 365, 18.
* περιορία curte, palat: limitatio; aedes 399, 14.
περίχωρα, τά marginile: regiones circumiacentes 289, 26.
* πετροβολιμαῖος aruncător de pietre: iaculatorius 307, 24.
πετροβολιστής prăştiaş: funditor 355, 23—24.
πιγκέρνης păharnic: pocillator 235, 24; 403, 31.
* πιττακοκομιστής curier: epistolarius 141, 34.
* πλάκα = πλάξ 387, 3.
* πληκεύω = ἀπληκεύω tăbărăsc, poposesc: castra pono, maneo 93, 5.
πλησιότης apropiere, intimitate: appropinquitas, familiaritas 427, 16.
* πλίνθος, ὁ 301, 24.
* πνευματικεύω sînt duhovnic: spiritualis officio fungor 325, 6.
ποδεστάς 209, 7, 10; ποδεστάτος 373, 23; 417, 23. podesta; titulus magistratuum, quos Genua in suas possesiones Orientales mittebat.
ποδεστατία demnitatea de podesta; munus magistratus cui momen ὁ ποδεστάς erat 209, 12.
* πολυνοσώδης suferind multe boale: multis gravibusque morbis vexatus 285, 1

* συνδιάφορος diferit, felurit: varius 393, 5.
* συνδυσπραγέω sufer împreună: simul calamitates perfero 165, 20.
* συνετικός cuminte: prudens 83, 24.
* συνεφώδης noros: nubilus 41, 4.

σύντρομος cutremurat de spaimă: contremens, pavore fractus 311, 23; 313, 3.
σύρ Sir, dominus 417, 8.
σφακελίζω dau bobîrnace: infesto; infestum pollicem alicui contumeliose in caput incutio 347, 7.
σφενδόνη, σφενδών inel: anulus 285, 31.

ταγηστήριον traistă: sacellum, in quo de equorum collo ligato grana eis praebentur 425, 5.
ταξείδιον expediție: expeditio 409, 29.
τατᾶς tata: pater 311, 29.
τάφρος, ὁ 405, 25—26.
ταχύ = ταχέως 231, 14.
τεάφη, 265, 3; τεάφος 241, 17; pucioasă: sulphur
* τειχέπαλξις mașină pentru distrus zidurile: machina obsidionalis muris diruendis 79, 8.
* τειχομηχάνημα mașină de asediu: machina obsidionalis 127, 21.
* τειχόρυγμα minarea zidurilor: fossa sub muros ducta 53, 28.

τέντα cort: tentorium 101, 8; 103, 5; 119, 18; 121, 6; 417, 7.
τεντώνω ridic corturile: tentoria figo 103, 29; 215, 4; 239, 19.
τετέ turc, părinte: Turcice: pater 153, 18.
τζάγρα arc greu: arcuballista 195, 17.
τζαγρατόρος arcaș cu arc greu: arcuballistarius 227, 8; 355, 21.
τζαγρόβελος săgeată de arc greu: arcuballistae sagitta 55, 6.
* τζαγροβολικός ce poate fi aruncat cu un arc greu: telum quod arcuballistis iactari potest 331, 19.
* τζαγροβόλισμα lovitură cu arcul greu: ictus arcuballistae 227, 12.
* τζαγροβόλος = τζάγρα 249, 31.
* τζαγρότης = τζαγρατόρος 355, 23.

τζιαβούσιδες ceauși: primipilarii 97, 1.

* τοξοβολέω trag cu arcul: sagitto, sagittas iacio 273, 8.
* τοξοβολικός de tras cu arcul: ad sagittas emittendas factus 379, 6.

τοξοβολισμός tragerea cu arcul: sagittarum iactatio 191, 28.
τουρκοκαλόγηρος Turc călugăr, derviș: monachus Turcus, dervisius 153, 26; 339, 17.
τούρουν turc.: stați; Turcice: state 223, 26.
τρομάζω mă înspăimînt: intremo 127, 27.
τρομαλέος înfricoșat: perterritus, tremulus 395, 12.

ὑπαντή întîlnire, întîmpinare: occursus 141, 13: 281, 9; 283, 10.
ὑπέκκαυσις ardere pînă în adînc: incensio 101, 5.
* ὑπεραδικέω fac mare nedreptate; summa iniuria afficio 82, 12—13.
* ὑπεραυγίζω lucesc foarte: valde splendeo 205, 13.
* ὑπερεκτίθημι adaug din belșug: superaddo 183, 18—19.
* ὑποβάθυμα profunzime, adîncitură: porus 341, 15.

ὑποδόχος primitor; excipiens 205, 13.
ὑποξανθίζω am păr bălan: subflavus sum 137, 13.
ὑπόσχομαι 219, 7, 23; 219, 23.
ὑφήλιος sub soare, răsăritul: subsolaris, Oriens 41, 3.
* ὑψιπετάννυμι sbor în înălțime: per altum volo 193, 18.

φακιόλιον turban: capitis tegumentum apud Mohamedanos 329, 12.
* φαλαγκίον vălătuc: phalanga 337, 22.

φαμελία familie: familia 393, 23; 427, 5.
φελόνις = φελόνιον felon: paenula sacerdotalis in sacris officiis celebrandis solum induta 323, 18.
φιλάδικος iubitor de nedreptate: diligens in faciendo iniurias 175, 29.
φιλάρπαγος iubitor de prădăciuni: avidus praedarum rapinarumque 175, 29.
* φιλοτιμέω cinstesc: honorifice aliquem accipio 253, 13; 255, 27: 293, 15—16;

INDEX NOMINUM ET RERUM

INDICE DE NUME ŞI LUCRURI

Prima cifră şi cifra după punct şi virgulă arată pagina, celelalte arată rîndul.

Fig. 1. Cod. Paris. 1310 f. 287v de cuprins variat și f. 288r cu începutul cronicii lui Ducas; vz. p. 29, 1 'Ἀριθμοὶ—p. 31, 10 πρώτου βασιλεύ...

Fig. 2. Cod. Paris. 1310 f. 295ʳ ; vz. p. 59, 24—30 μόνον... ὑποσχέσεων.

Fig. 3. Cod. Paris. 1766 f. 48ʳ ; vz. p. 59, 25—29 Ἰαννουαρίῳ... Ἀποδεξάμενος.

Fig. 4. Cod. Paris. 1310 f. 379ʳ ; vz. p. 381, 25—383, 21 ἀπ' ἐμοῦ... ὑπὲρ ἡμῶν καὶ...

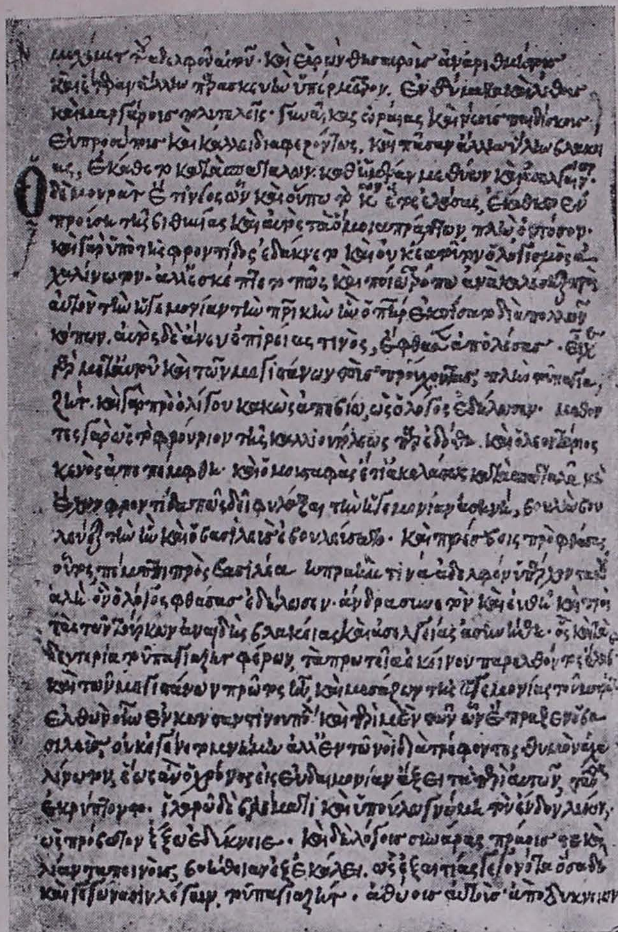
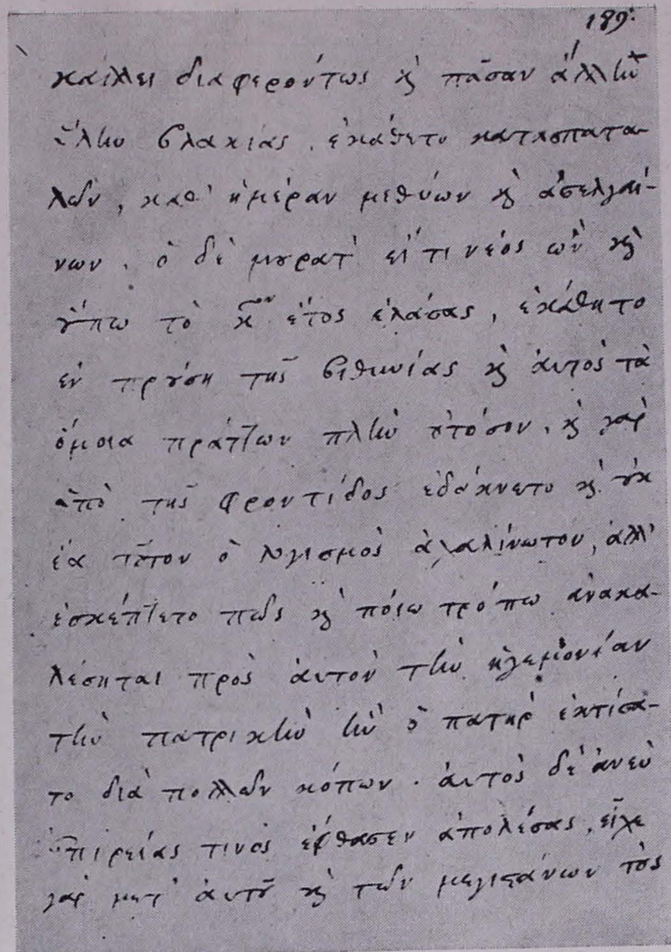

Fig. 5. Cod. Paris. 1310 f. 333v ; vz. p. 201, 20—203, 11 Μεχέμετ τοῦ... αὐτοὺς ἀποδεικνύων...

189.
κάλλει διαφερόντως καὶ πᾶσαν ἄλλην
ἄλλην βλακίας, ἐκάθητο καταπατα-
λῶν, καὶ ἡμέραν μεθύων καὶ ἀσελγαί-
νων. ὁ δὲ μεχεμὲτ εἴ τι νέος ὢν καὶ
οὔπω τὸ κ' ἔτος ἐλάσας, ἐκάθητο
ἐν προύσῃ τῆς βιθυνίας καὶ αὐτὸς τὰ
ὅμοια πράττων πλὴν τοσοῦτον, καὶ γὰρ
ἀπὸ τῆς φροντίδος ἐδάκνετο καὶ τὰ
ἐκ τούτου ὁ λογισμὸς ἀχαλίνωτον, ἀλλ'
ἐσκέπτετο πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ ἀνακα-
λέσηται πρὸς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν
τὴν πατρικὴν ἣν ὁ πατὴρ ἐκτήσα-
το διὰ πολλῶν κόπων. αὐτὸς δὲ ἄνευ
πειρείας τινὸς ἔφθασεν ἀπολέσας, εἶχε
γὰρ μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων τοὺς

Fig. 6. Cod. Paris. 1766 f. 189r ; vz. p. 201, 22—30 κάλλει διαφερόντως... μεγιστάνων τοὺς...

Fig. 7. Cod. Paris 1310 f. 391r ; vz. p. 433, 4—435, 14
πάντας τοὺς... οὖν οἱ ἐντὸς

Fig. 8. Cod. Faris. 1766 f. 409v ; vz. p. 435, 9—14
(πό)λιν καὶ τὴν... οὖν οἱ ἐντὸς

CUPRINSUL

Dat la cules 25.06.1956. Bun de tipar 25.11.1957. Tiraj 2.200. Hîrtie velină de 80 gr./m². Format 16/70×100. Coli editoriale 37,7. Coli de tipar 31½ + 4 planşe tipo pe hîrtie cretată. A. 02283 1956. Indicele de clasificare pentru bibliotecile mari: 9(498,1) «1410 : 1462» (0031) Indicele de clasificare pentru bibliotecile mici: 9(R) «14»

Tiparul executat sub com. nr. 5217 de Întreprinderea Poligrafică Nr. 1, str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95, Bucureşti — R.P.R.

12/20

3/17/45

3/ 14363 18/8 20

